

મોગીલાલ બ્રધર્સ
૫૭, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ.

બારલીની કિંમત
ઓસ ૦-૮-૦, ૪ ઓસ ૨-૮-૦,
ઓસ ૦ ૧૪-૦, ૮ ઓસ ૪-૮-૦,
ઓસ ૧-૮-૦, ૧૧ ઓસ ૮-૦-૦.
દરેક જગ્યાએ વેચાય છે

૧૨ • કંચનલાલ વારીલાલની કં.
૧૪ • કં. જયવંતરાવ પેટ. મુંબઈ

ચિત્રો
નવમ્બર
સિદ્ધાંત • સંકેત • ૧૩ દીવાનજી પંકુ
સુવર્ણચિત્રાદ ચિત્રકાર વિનયચંદ્ર પ. ત્રિવેદીચંદ્ર મુનિયંજી
આર્ટીસ્ટ કોર્સ ફોટો: ડૉ. ભરત. બી. કપર.
જી. આર. પી. આર પાઠવા પંદરા

કાવ્યો
ગોડી રાતે ગયુર બાલમુકુન્દ દને ૩૨૮
મીઠો પાણી પંચરામ રાવળ ૩૨૨
ચરિત્ર
કૃષ્ણાદ પ્રભાકર ખાડિતકર ૩૨૫
લેખો
કેટિંગમીડીનું કલાત્મક રંગરસ રાવળ ૩૨૨
સ. દિવ્ય બહે સીત (મનન) બાલમુકુન્દ પંકુ ૩૨૩
અંકીશ [આવાળી વન પતિ-૨૨] પ્રા. જયેવીલાલ દે. કોશા ૩૨૮
અંકીશ ૩૨૨
લોક ૩૨૨
કથાપ્રકાર ૩૨૫
આરબો તથા રાવળપ્રકાર [પ્રાચીનનાટ્યસંસ્કાર] ૩૨૮

વિકાસો
સાકુબીડ તથા પેલાઈની વિશિષ્ટ બનાવકો [ચિત્રગોષ્ઠ] ૩૨૧
નવા પુરતો ૩૨૧
વિશ્વગુ વિજ્ઞાન ૩૨૩
પરદેશી પત્રચિત્રો ૩૨૩
આધુનિક ચિત્રકારશ્રી, માલવીય, અભિજિતાના કાવ્યા.
કે. પાળી પ્રજાસ ૩૨૪
વિદ્યોતે [આમરમના પંખી-૩૧] ૩૨૪
દેવીબાળી [આમરમના નદેરાસ-૧૨] ૩૨૬
આ માસ દોતલા સમા [વ્યવિષય: મહેન્દ્રલાલ સરપાઈ] ૩૨૭
કે. પાળી ૩૨૮

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશિયલ નં. ૧

મગજના જ્ઞાનતંત્રુઓ બળવાન બને છે, ધોળા વાળ
કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં
વાળ જોડે છે, જોડો મટે છે, યાદશક્તિ અને આંખોની
દૃષ્ટિ વધે છે. ગાદ નિકા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો
મટે છે ફરેક જાતનાં બહેનો, પુરુષો અને બાળકો માટે
મધ્યમ ક્ષયદો કરનાર છે. *

મોટી બાટલીના રૂા. ૩-૮-૦ નાની બાટલીના રૂા. ૨-૦-૦

બધે મળે છે.

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ • સે-જલરટ રોડ
સુબર્ણ-૪

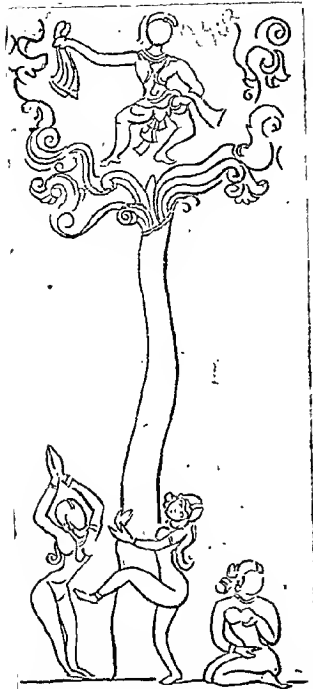
**બાયો
ટોના**

બચ્ચાઓનું

અતિ પ્રિય ટોનીક

રોય એન્ડ કું.

મીન્સ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. ૨.

વિજયનગરનાં ખંડેરમાંથી

પૃથ્વી ખતી

આજે પણ

આમ જનતા કાપડ વિના સુઝાય છે

■

અમારી શ્રૂપ મિલો

આ સુઝવણ હર કરવા જાતનો પ્રયાસ
કરી રહી છે

■

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

જહાંગીર મિલ રૂસ્તમ મિલ

દોસ્તી

કેમિકલ

અને

અને

દુવાલ

સાડીઓ

ન્યૂ જહાંગીર
મિલ

નવજીવન મિલ
(કલોલ)

કાશિયાવાડમાં

ચોપલીન

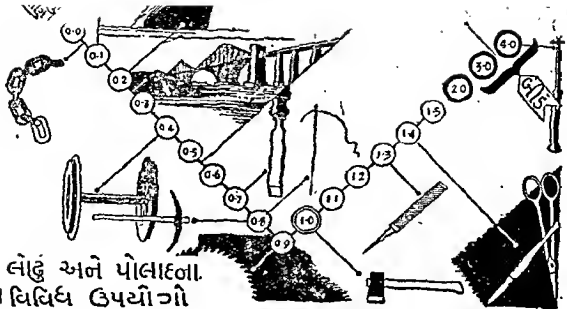
પૂણ વપરાતું

અને

છાપેલું કાપડ

સાડીઓ

જહાંગીર વકીલ શ્રૂપ

લોહું અને પોલાદના વિવિધ ઉપયોગો

બીડ લોખંડ અને પોલાદમાં રહેલા કાર્બનના અંશ અનુસાર તેની સખ્તાઈ વિકાસ આદિના પ્રમાણમાં બનતી ફેર્નિટા વપરાશની ચીજોના આલેખ

આપણે ફેલ્ડના ન્યુનતામાં લોહની બનેલી એ અસખ્મ વસ્તુઓ જેટલે બીજી તે બધી એક જ ભતના લોખંડમાંથી બનાવવામાં આવતી નથી. તે ફેરમાં વિવિધ પ્રકારનું લોહુ ઉપયોગમાં લેવાય છે. લોહામાં બિંદુ અલ્પ પ્રમાણમાં કાર્બન(ફાલ્ડ) હોય છે જ. પરંતુ તે કાર્બનના કોટલા અલ્પ પ્રમાણમાં જે રહેજે સાચા વધારો થતાં પણ લોહાના ગુણધર્મમાં ફેરફાર પડી જાય છે એ એક આશ્ચર્યની વાત છે. ૧૦૦ ટકા પરિશુદ્ધ લોહુ બનાવવામાં તે વેશાનિતો હોય સુધી સફળ બન્યા નથી.

લોખંડમાંથી બનાવવામાં આવતી અસખ્મવાત ચીજોમાં, તેના મધ્યે જરૂરી ચિકાસ, મજબૂતાઈ, ટકાઉપણું, સુવાયમતા, કાટ-રહિતતા આદિ ગુણો એ એ પ્રમાણમાં જેટલે તે તે પ્રમાણમાં તેમાં કાર્બનનું તત્ત્વ વધુ-ઓછું હોયું જેટલે છે. બીજા સંબંધમાં કહીએ તો, લોખંડમાં વહેલા કાર્બનના અંશના પ્રમાણની વધુપટ અનુસાર જ નાના પ્રકારના ઘસારાવાળી ચીજો બનાવી શકાય છે તેનો એ ગાર્ગેશીક આલેખ ઉપર આપેલ છે તેમાં ડાબી બાજુને મથાળેથી ઊતરતાં અને જમણી તરફને મથાળે ચડતા કુલાઓમાં કાર્બનના ટકાનું પ્રમાણ દર્શાવતા એક છે, અને તે તે પ્રમાણવાળા કાર્બનયુક્ત લોખંડમાંથી કાઢી શકે તેની બાજુએ તરફ તીરવાળી શ્રીડીઓ એ એકમાંથી દોરી બતાવી છે. ડાબી તરફને મથાળે પહેલું કુલાળું સાચા વેશનું છે અને પછી તે ફેર, ફેર, ફેર એક કાસાર વધતું જાય ફેર ટકા સુધી નીચે પહોંચે છે અને ૧ ટકાથી જમણી તરફ વધતું શરૂ કરી ૪ ટકાના આદિ ટાચે પહોંચે છે. જ્યાં એ ટકા અપહરક રૂપે હોય છે ત્યાં તીરની શ્રીડી બે અંકના નમ્બે દર્શાવી છે. કાબલા તરીકે સાંકળો માટેનું પ્રમાણ ૦.૦ અને ૦.૧ની અધવચ્ચે છે, એટલે તે ૦.૧થી આગું એટલે કે ૦.૦૫ જ (જેલે=ફેર) રાખવાનું છે. એ જ પ્રમાણે ફેલ્ડના સુવેપાટ માટેના આંક ૧.૦ અને ૧.૫ની નમ્બે હોયું જેટલું ટકા દર્શાવે છે, અને તેના પકડ માટેના આંક ૩ અને ૪ ટકાની નમ્બે એટલે કે ૩.૫ ટકા દર્શાવે છે. એ બધા આંકો હવે ક્રમવાર જેટલે: ડાબી બાજુને મથાળેથી શરૂ કરતાં ૦.૫ (જેલે) ટકા કાર્બનવાળા લોહામાંથી સાંકળ જેવી (વાળી પંડે તેવી અને ખૂબ ઘસારો તથા તાણુ સહન કરી શકે એવી) ઓછી વસ્તુઓ બનાવાય છે. તે જ રીતે ૧ ટકા કાર્બનવાળા લોહામાંથી પ્યાલા આદિ વસ્તુઓ અને ૨ ટકા કાર્બનવાળા લોહામાંથી અગ્રજોટિનું બહોરનું પડ બનાવાય છે. ૨.૫ ટકા કાર્બન-પૂર્વ માટેનાં ગરેરો; ૪ કાર્બન-ફેરમાં આદિ; ૫.૫ ટકા કાર્બન-રેલવેના પાટા; ૭ ટકા કાર્બન-ફેરસી, રેલો આદિ સુચારી ઓબરો; ૮ ટકા કાર્બન-ત્રીકમ, પાનડા, કોઠાની તથા સોય જેવા પદાર્થો; ૯ ટકા કાર્બન-કચત આદિ તીર્થ પદાર્થો; ૧ ટકા કાર્બન-કુદાશી વગેરે; ૧.૩ ટકા કાર્બન-કાનસ જેવી ડ્રાખત પદાર્થો; ૧.૪ ટકા કાર્બન-કાસર, અપુ આદિ; ૩.૫ ટકા કાર્બન: રેલ્વેના પાટાના મજબૂત ચિપર (પકડ); જે ૪ ટકા કાર્બનયુક્ત લોહા ચાળીડમાંથી તાર રખાવ તથા ના ચાંચાઓ બનાવી શકાય છે.

આ વતી કાલનાં નાગરિકોનું આશ્રિ કે
નવેમ્બર-૧૯૪૮

મોડી રાતે મયૂર

• પૂરની •

સ્વાસ્થ્ય જગા પે હતી મધ્યસ રાતની રાવડી.
પડી ઉપડતો ધડી પવન ખાજસા પહેરતો
સુગંધ, આનિ મંદમંદ ફૂરડી રજો શીતલ.
સુસાલમય ઘેનાતાં પડ પરે પડેા જ્વભતાં:
આડેક પડ ઘેનનું, સપાનું તળી એક, ને
સુસાલમ વટિય વેટન શરરિને સાગટાં.
અનંત ઉડના દશાર્ધ તળિયે જતી છેક જ,
થાપું પ કગળે પડે સુખદ નિસ્થિત-દાપડે.

સમગ્ર અવકાશનું સિયર બન્યું છ સાંકડય શું !
કણેકણ ધસા તમો ય વર્ષો રસિયે ધારી રજો.
સુખદ સપણે સુવેષ જગા આંખેના પારદ.
અવાનક કપડીપથી, ગધુર ફૂરની કુંજથી
શુંટાપલ ગળે મહેકો ઉડતો જ કે મોરસો-
અસુપ્તિ મહો શું પ્રજાગત દહકતી ચેતના!
આલસકુન્દ દવે

મીઠાં પાણી

• મેલાકાનતા •

“રે, યંબી” જન સરિત ગધુરી! નિર્ગળાં તીર તીસ
જેતાં જતાં કલકલ યતાં, લાગતાં સા જ ખાગે!
ને, આ તારી લલિત વહની, પાળણી, સ્વચ્છ કાષા:
—બાને તીરે તુરવર કશાં હાજતાં રિનગ્ધ હાષા!—
સીંધી જાતી સગદર લાણી! સિન્ધુતાં ક્ષારમાર્કિ
જહોળાંમાંહો કપારિ સમી જગે મીઠડી સેર તારી!
ફૂળી જતો અરજનમહો ગંજુ મંચુ સિતારી!
રે, યંબી જન ગધુરી, મડીમાં સિન્ધુ ખાસ યેનારી!”

“મારા મીઠા તટજન, કશી વાત રે, મેાખવાની!
આને વેળા વળી જ વળી, આને જ આને જવાની!
ને, સવાનું ઉદયિમય રે—શી વાત તારી કપાળી!
દહાડે—રાતે, પલ પલ રડી વાટ એની નિહાળી!”

સિન્ધુદેવે રાગે, નમ ચડી, વર્ષો, પાણ વહેતાં,
મીઠાં પાણી કલજલ વહે મૂદ કે વાત શ્રુદેતાં!

અભરામ રાવળ

ફોટોગ્રાફીનું કલાતત્ત્વ

[રવિશંકર રાવળ].

મૂલ્યવાન કલાકૃતિમાનો સર્જનાર બહુ
છે કે કલાદેવી, સામ્યદેવીની જેમ. સદેજમાં
આકરમાત ફરીત આપી વરદાન આને તપી.
સતત પ્રયત્ન, નિષ્કળતાએ અને કરોડી-
બર્ષા પ્રયોગથી જ કલાકરો પોતાના
મનોમાનો ને સ્વરૂપોને ચિત્ર ઉપર કલાદી
સકયા છે. ફોટો-ચિત્રકળા પણ વ્યક્તિના
બોલા વિશેષ સર્જનનું એક સ્વરૂપ જાણી છે.

ફોટોગ્રાફીને જગા ઇ ૧૮૩૯માં મ્યા,
જોહો આજ એ રો વર્ષ પૂરાં થઈ ગયાં.
એમ તો બીજી ઘણી શોધોથી તેનું વય નાનું
છે, છતાં તેણે માનવજાતની પાર દિતાની
સેવા કરી છે. જો તેની અસ્પષ્ટી રચના કે
દશ્યને અપવાદ શાસ્ત્ર પસંદને ક્રિક જ અમકારે
અછાપી લેવાનું તે અજળ સામન બન્યું છે.
અને દુનિયાની દરેક પ્રજાઓમાં આજે અનિ-
વાર્ય ઉપયોગી એમ જાણી મળુ છે. ઉદાહરણ
સાચાની સાથ લેતા સાધનોમળવવાદારમાં
પણ જ અમરદનો ફોટો ગ્રાપ્સ છે.

બીજી વસ્તુ તેણે માનવીના મનોસાચો ને
પ્રત્યક્ષ અનુભવોને, રાખ્ધથી અસકય પણ
મધુને સકય દોષ બેવા રૂપોમા ફતારવાની
તક આપી છે અને આજે બીજી કલા એવી જ
કલાએ તેની મધુરથી મ્યા લાગી છે.

ફોટોગ્રાફીમાં ચિત્રની બધાંખ્યાનુકાનુસ
માણસો જુદીજુદી કરે છે. પણ એક વાત
નહી છે કે બીજાને રસ પૂરેક એવાનું મન માવ
તેનું હાંકે તેમા દોષ ત્યારે જ ફોટોગ્રાફ
“ચિત્ર” બને છે. કોઇ ને રાઈ મારા ચિત્રને
જેવા કોણું રહે યંબી મારા ચિત્ર મનાવા-
રની દોષ જ. પણ એણે ચિત્ર તો રાઈક જ
વાર માવ કે એ આજ અને અવિષ્યમાં સૌને
જેનાવાયક જાને સેકડેા નાચિપારી પછી જ
એનું એકાદ ચિત્ર દાખમાં આવે, કે યજ્ઞમાં
પણું આકર્ષણ ધરાવતું દોષ. ને પરીક્ષેનો
પણ તે પર વિષાદ માવ. કે ચિત્રે કાળને
અપાટો સદન કરી ટકી રહ્યાં છે તે બધાંમાં
એણે કોઈ સુવેરેશીય આકર્ષણ અને ખૂબી
રહેલાં દોષ છે, એથી તે ક્રાંતિ પામે છે.

“પણ તેથી કલા માટે કોઈ અધિકારી ન
સાધ્ય. કલાનું કામ છે નિત્ય નવીનતાએ
ઉપજવવાનું. પ્રત્યેક નવો કલાકાર નવીનથી
રેડીમાં કલાસર્જન કરે છે, ને તેમા દરેક પ્રકારે
કલાવેદ્યની બધાંખ્યા બદલાવી રહે છે. પણ
આપણે કેટલાક સામાન્ય (વ્યવસાય) ૩૩૪)

અને શીલ

અલ્બન નાશ્પ
હૃદયજીવન
કોર્કર

માણસના જીવનપ્રકાર વિષુત અને છેક ફિટિન. લાંબા કાળ લગી ચાલ્યા છે કે અલ્બ, વહે છે તે પ્રમિમાન પણ તેનાં રૂપ રંગ ઉપચોગિતા લોકોપકારકતા કરા રહે છે. તેમ નાથકને પોતાને તે પ્રધાનપણે સુખદ હોય છે કે દુઃખરૂપ, વધેરેને આપાર ગ્રાંટિ લાગે માનુસના શીલ પર રહે છે. જીવનપ્રવાદના નિર્ણયક કારણોમાં મુખ્ય તેમ પોતાનું શીલ હોય છે.

The style is the man; The man himself is no other than his character વધેરે કહેવત જેવા થઈ નેજાલ રહેતા, કોના ધણી મોઢા માગની સારી સમજે આ બાજલ વિશે શી ચાં ની છે તે કહીને છે Style, manner એટલે રીતખાત, ચલન-ચલિત, સક્રિયતા-નિષ્ક્રિયતા (activity-inactivity), રુચિઅરુચિ, ગદ્ય (likes and dislikes), એટલે એક ન રાજે કદીઅ તે ચારિત્ર, શીલ, તેની પ્રકૃતિ; તેનાં વિચિત્ર લક્ષણો, તેના માનુસક ગુણોરોપ, ન્યાયની પત્રિમામાર્ગ તેને અદેશદેશ તેના આમરોગ્ય એ જેવા માણસને બાહ્ય differentia, તેવો જેનું ચારિત્ર અને અનરરય differentia

ધણી માણસો અનુભવે તારી આપેલી આ બ્યાપ્તિ (generalization) સામે જાગવા આજેળાખે છે. તે એ દર્શકને એટલી તે મહત્ત્વની તે આપણા નિવચના એની તે પ્રાયક છે. કે તેના કેટલાક દાખલા પ્રથમ ન નેજ લેવા પ્રાપ્ત વાય છે.

ધણી માણસો કંપુચુ મનના અને કિત્તિગિત લાગનીઆથી થી એક માણુ તે બધી બીજા માણુ ને વળી મોટીવરે રીજા ભાનુ-એ કેલાતાં હોય છે. આવાયમાં તેમણે એક મહાપુત્રનું અનુકરણ કરતાં વળી બીલ કોઈ મહાપુત્રના મોઢામાં પડી તેનું અનુકરણ આદરે, અને કોઈક મોટા બનાવ બની જતાં વળી કોઈ રીતને મહાપુત્રપરે રચાવી તેની પગલીઓ સેવા નય, નેમ મેનામાં આવે છે. જાન યોજનવાની ક્રિયામાં પણ કોઈક વિષય પાછળ એકાગ્રતા ન થતાં એકને મૂળી બીલ વિષય બની ને ત્યાંથી વળી બીલની ક્રિયામાં વળે છે. આવાં વચનાને પશ્ચિમીએ તે બધામાં ન અગ્રિય કદી નય છે, એક વિષયમાં તલરપથી દિષ્ટિપરિપાક એને લાલેતા નથી, બહુબહુ તે એકેએકે બુદ્ધિ ને રંગુતિ આપે હોય છે ન) યાત બહુસુત બની રહે છે. અપેરા માણસ કૂત્રજી હોય તે વળી પોતાની અર્થોદાએનું રૂકે (નવેમ્બર ૧૯૪૮)

જાન એક જોડે છે, પોતે અનેક વિદ્યાઓમાં વિસારદ છે માની એક છે. અને પોતાના ન કૂત્રજીએકાને પોતે ન પોષતો છે. આવા માણસ પોતાના ન એવા તે કુશળગતિયા અને પ રાણરિયા બની નય છે કે એ કાર્ય માટે એમના જીવનમાં માણસોની નરર ન પડતી નથી. દમ્બલા ને રવારેસાધુ મળી નય તે આ, ને નવે કુકો છે તે, ધરીના છુટા ભાગમાં પણ ફાટી પડે છે અને આવાઅવા દાખલા આપણે ધણાધણા પ્રવચન કરીએ છીએ, તેથી મુરપ્ત થઈ નય છે કે આવાવની દુનિયામાં કૂત્રજીએકા ને આપવાઈ (vanity)નો સડો સારી રીંટ ફેલાઈ નયો છે.

સુભાગે આપણામાં સમાનના દરેક પગથિયે નરી નિખાલસતા અને નિર્લેજ લોભપણુના નમ્રતા પણ પાકાકા કરે છે. આસપાસના લોકો આમને એટલા તે અવગણે છે કે તેમને મૂળાં ન ભણે છે. પણ આ બાજક જેવા લોભિયા નિખાલસોને તે કહું ખૂબયં પણ નથી પોતાની નમ્રસિદ્ધ લોભી અને એકમાર્ગ પ્રકૃતિમાં ન તેવા મગ્ન રહે છે, પોતાનો લીલામય જીવનપ્રવાદ વેદાનેય નય છે, દરરોજના ત્યાંથી નથી નય છે, આકર્ષ્ય ત્યાં પોતાને સમાસ કરી લે છે, અને પ્રવાદપ્રાપ્ત ને કંઈકથર પોતાની આંખ પડે, તેનાથી “સદા રાજ રાજ હૃદયમાં રહે છે.”

એમની નમ્રસિદ્ધ લીલામયતા ન એમનું શીલ છે અને એ શીલની દેહતા પણ અધિકારી ને અગ્રે છે. તેમને નથી મહત્ત્વનાં ક્રિયા, નથી બેઠ, નથી આરાનિશાસ, નથી અપચયો કે તેની અપતનું દુઃખ, નથી જીવમાથી વગર ન કે કોઈ પદમાતાપ કે આભલંતોપ, કે ન વતેમાન દેહ પર જીવન જીવી રહેતા આ હૃદયુરોવિષે શીલ કે તે ન દેહતા-શિથિલતાને લગતા કોઈ પણ સપાસ અરથાને છે, અને આમને પણ અણુમાં કે માનવી કોષાએના કદાચીર્મ સંવાલ પણ ભય છે; કેમ કે કે કુરવત આપણી યોનિમાં ન આવાં બંધુબંધિની પેટીએથી કે પળની વની રહે છે. સાંકિત્ય આ કોણી નિખાલસતાને માણસવાનું સાદસ બેઠે, તે તે એણે સમાજાવની રત્તિએ કરવું થટે, કેમ કે આ બ્યક્તિએ બીનબોને કોણામાં કોણી અરરૂપ અને છે, એટલે ન નહિ પણ નદરેઅનદરે યજ્ઞની સેવા અભને છે, યજ્ઞને સુખ વિતરે છે. “પણ આપણામાંનું ધણું શીલની દિષ્ટિએ મોટાએ એકાદક્રિયા, કે ભેસબી વિનાના દરિયા, કે લંબગોળ દડાં જેવા નીવડીએ છે, એ વિષે કોણે પણ રામ હોવી ના મેલવે એ બાવનાવાદી આ હરીકતરે લેવાનેતા પજુ તેના અજાડા કરી પોતાના માવનાવાદને નયગી રહે છે તેને બાવનાવાદી (idealists) ગણવા નાઈ. એ તેા છે એક; એવા વાત, એની વાળી, એની વાકધ્ય, એની વિતંડા (sophistry)ને મળ ન જેવું ના હોય.

બાજક કહતી તે આવે, મોટું તે થઈ નય, પણ શીલમાં પદાઅનરરય યોગીના એની દેહતાપણુ ભસે નહીં તથાપિ કંઈકેયે દેહતા વિનાનું રહે, મોટપણુ ય લેસબી વિનાનો દરિયા કે લંબગોળ દડો હોય, એ તે કદાચોટી પરાભય ગણવાને પાત્ર. શિથિત ચારિત્ર તે એ બ્યક્તિને પોતાનો પરાભય, એના પુટુંબી-બીલો-સંબંધી-સોબલીઓને પરાભય, એની કનચલરિયા પરાભય, ને વાતાવરણમાં ને સંસ્કરતાં એ કહતીને મોટી થયે તેમને પણ પરાભય ગણવામાં થટે છે. કેમ કે બાજક નાનપણથી કહતીને મોટા સમાજમાં તે દરિયાવાળ ચારિત્ર પદાય છે અને તેના પદતરમાં મુખ્ય કારણ બ્યક્તિ પોતે છે; બીજે નંબરે કારણ એની કનચળી છે એની નવાબ

ચારિત્ર્યકથાતરની ચચો કરતું અને પુરુષાચત્ર પ્રચાલતુ અક પ્રવચન

હાથી એના વહીવટી-કુટુંબીઓ-સાળાઓ-ગોઠિયાઓની છે; ત્રીજી નંબરે કારણ અમાનાની સામાન્ય પરિસ્થિતિ, તેમાંનાં વિવાસાચાર-વશ્તુઓ, તેમાંનાં ક્રિયાઓની નીતિચાલતિ, તેમાંની ચોલવનાના મારણપોષણ માટે આવરણી પ્રાપ્ત થતી નીતિચાલતિ, અને એ જગત-વહાર તથા ભરણપોષણની યાત્રાયાત્રાનામાં જેને તે સારીસીધી સીધી જોઈ પળે છે તેમાંનાં આવરણોમાંની એવી નીતિચાલતિ;— એટલાં કારણ આપણે એટલાં ને એકબીજાની અલગ મણવી સહીએ. મોહિત્ય એના વાંચવામાં આવે તેની કારણતા આપના આરિષ્ટકરે મેસર ઉપનવવાની શક્તિ તેની ઉપજાવી, નાતાવરણ અને સોભાવ-સંચલ રૂપ કારણતા પેટામાં ઉપજાવણ કપે સમાવેસ પામે છે. આજની આજના બ્રહ્મા ગુણવાચી દોરોના દડા જેવી છે. પરંતુ ધીરજ સખીએ તો એમાં ન દડકે એની વૃજ એકે નથી.

સોસદું

મન એવ મનુષ્યાણાં કારણં બંધકોક્તૃયઃ

Man is man and master of his fate.

The mind is its own place and can make

A Heaven or Hell, a Hell or Heaven.

Not failure but low aim is crime.

Stand upright 'fore God and Man.

સમગ્ર સમગ્ર સાંધે થયા,

વહિ કિશી વહિ વચસા તેસઃ

આપ તરેમા આપ દિ હુગમા

તારક કે ન, ન હુગદાતા તારક—સમગ્ર

તેમજે મગે મહાનાકથો એક ન હાકલ ક્રમજાણે છે, એક ન સાદ પૂરે છે; છત્રનપ્રસાદ અને હાંસ્યભવનવળી, ભગતોસેના ને સહચરભવને બધો આધાર દહ શીલ પર છે. અને શીલની દહતા સાધનાતર મુખ્ય કારણ અક્તિ પેતે છે શીલની દહતામાં એટલી અસર રહે તેટલી તે બ્યક્તિની પેતાના પરાકર છે, એટલી એની પેતાની નજાબદારી— એનું ન અપુરુષાતન છે. અને એ સાહિત્ય આ વિચારમૂલ્ય અને વૃત્તિ-વશસ્ત્રે પોષે છે તે ને સાહિત્ય સ્વરૂપાવિસાધક અને પ્ર-તિરોધ મણાવું ધરે; ને નહીં લખિલ છે, કુટુંબતા ગ્લાનિ વિપાદ અદિને મહાવચનામાં સંવદ્યક્તિનાં પ્રદર્શને કરી આનંદ છે, અને વાચક બને પમાણ અનુકરણ આદિ સાડુ હાથ લંબાવે છે, તેને પ્રજાત અને વિખાતરોડ મણવું હમિય છે.

૦૫એકીના છત્રનપ્રસાદના ન્યપરાન્ય, બ્યક્તિના છત્રનપ્રસાદથી ને સંગઘટિતું તે અગ દોષ તેના શાશ્વાસા, વગેરેના આધાર મુખ્યત્વે શીલદહતા કપર છે, એ આપણે નેહું. કુટુંબપરંપરા, વહીવટ, ઉપ-વશી, સોજાનશતી, નાતાવરણ આદિ આનુવંશીય કારણો પ્રવર્તે છે પણ, પરંતુ મુકાબલે એજી અણ્ય એવ ન છે. તેપણ મુખ્યપણા હુકમસ પેતે પેતાના ન્યપરાન્ય, સહ-પોડા, કનનિ-અધેરખિ-આદ્યતિ આદિ વિષે પેતે સિદ્ધાન્તોએ બહુઅનુભવે પર દુષિ વાખતા હોય છે, ત્યારે એ અનુભવોને કેવાએ રંગે રંગના રસી સેના મરે છે, તે હરે નુકો, એ અનુભવોમાંથી ને વિચારો ચલ્લજ એના હોય છે, તેને આપણે બંધુ, આ માન નંદ, પેતાની શીલદહતા અને પેતાની શક્તિએને નમા આપી રે છે મનુષ્યમાં સુસહતા, અનુકરણરોધક (gratitude) આદિ ગોળાં ન, છે તેનો માનસ-શાસ્ત્રીય (psychological) પુરાસો આ છે. એ એના વિચ્યમાં

એના પેતાપણની કશી આવીસાં વા થયો હોય. મતરંજ રમનારા પ્લાઈં મલકે છે તેમ ને એનું બીજ કોઈ બ્યક્તિ કે મંદબો કે સંરેખાને હાથે તેની કીધાનુસાર તથા તેના આશીષ પ્રમાણે ચલનચલન થયું હોય અને એ વિચ્ય પેતાને પ્રાપ્ત થઈ ગયો હોય, આદ પરનું પરિપ્રકન રૂપ વાચુએ હાલકો કે પંખીએ ટાંગતાં ઢાળી પરથી ખરીને ખેળામાં એની પડછું હોય, તો પછુ આપણે નેહું તો વિચ્યના બધો નસ પેતાને ફાળે નેહિ છે; કપડી પરિસ્થિતિ તેના મગજમાં એની ખરીથી બુદ્ધિમાં પચુ નય છે, એમ એની રચતિ સમયોચિત છે નહિ પણ એના કુમારની હોડી હોય તેમ હાલકો બળે છે.

પણ સખી મનુકુંબ, પરાન્યના અનુભવોને વાગોળનાં આપણે નેહું તું હે છે ને તોમાં પછુ પેતાની સિમિતતા, અનાવડત, સારવ-ચુક આદિને કારણ અહીને પદ્યાસારે વપરે વપરે એ પેતાની નાળાઓએને કોઠી કરનાને પ્રયત્નશીલ બને છે ખરો? તેડ અસંબલિત નથી. મનુષ્યમનિતા બહેલા સમુદાયને સમગે સેવા, મોહાએક એવા કાળલા પછુ મળી આવે છે ખરા, એવા ધણું બર્કે ભૂતકાલ આ રીતે વાગીવતા રહે છે, જેના અતરમાં પદ્યાપતની રામી શુભની ન નથી, આરે વારંવાર વારંવાર બહમ પર સહમ કુમારે છે, ને આસપાસના સંબંધી આદિને કેમપણ છે મોટું ન નહિ, એકાગના પ્રભવે પછુ છે. અને એા નેહુંઓ, આપણા આ બંધુઓ ને આગળ આવતાં શીલદહતા ખાદે છે, જેના અતરમાં પદ્યાપતની રોજાસંગે મનુષ્યરો મેળવી છે છે, બને નતે આત્મશ્રદ્ધા (Self-confidence) રચે છે તથા કમાનમાં મેળવે લરી આવે છે. (એ સાહિત્ય-છત્રનવશિદ્ધિ, નવલ, નાટકનાટિકા, આપણાં પાંચેના વાહાસવંતર અનુભવોને સમાવેસ આણે છે તે શીલપાષક સાહિત્યના કચ્ચ અનુભવે વાચ છે.) પરંતુ આવા બ્યક્તિએ તે બહુ ને મોઠી. આપણે ધણુ ખરા આપણી પેતાની મધ્યમરીને સંભારતાં સંભારતાં નુદે મારે ન માલોએ હોયે, એક તો એ પરાકરની યાત્રા આપણે બતાવે લગી ચોટી આંકના મણીએ છીએ; તે બની સે ને એ બળાવને. નહિ પરાન્ય ને નહિ વિચ્યમાં, અથવા તે વિષતોને નસતરા મચકીમરકેને આપણા નહિ વિચ્યમાં ને મોઠી સહયે છીએ, પાડુ; એવા ચત્રતમાં ના ન ફાળીએ, એને મે આપણે પરાન્ય લેખે રવીસરેવા ન પડે છે, તો તેને આપણે બતાવે લગી નાને વચ્ચે ન જેવા બાવવી સહયે છીએ. ખરેખાર ક્રાદ હોય તેને શી ચત્રનના પાડન (mount) એવા મળી લઈએ, એ એ ખાદે પછુ અપાળ-દાર આપણે કાને મળીએ? આપણા શોશાલાવને? આપણી કોઈ મારાકિને કે જણને? ના ને ના આપણે તો એ પરાકરની મોટી મોટી બીન્દે ને જાણવી રેવા પામનાના કોઈ અક્તિના મોહનો, કોઈની અદેખાઈ, કોઈનું હાલકપદ, કોઈની નિયતતા, કોઈનું કોઈ કારણ આપણે સેમી લગણું પરિસ્થિતિમાં ન નરે તો તેનું કોઈ કપવના-નેડી ક્રાદનામાં પછુ આપણને મુસરેલી નથી પડતી. અને વળી ધારે કે આ બીન્દ પ્રકારે આપણા ચત્રને પરાકરના આપણે ન ફાળીએ, તે આપણી હિડું સંરૂપિતમાં આપણને વારસે મળેલા, સંકડો વર્ષના પતિશીલવની આપણે કોઈ નથી ગમેલા ત્રીજ એવા પ્રકાર પછુ હાંં સુસહ નથી? આપણી ચત્રીપડની, સુખદુઃખ આદિના કારણ રૂપ આપણે આકારમાંના કે ન બને કયાંના કોઈ કે નહિ ખાડરના નવ 'મહો'ને આપણે ક્યાં સોધવા કે ચોલખવા પડે એમ છે? ખરવા આપણા જોષી મહારાજોને, (અનુસંધાન ૫૪ ૩૩૨)

કુળજાળ પ્રભાકર ખાડેલકર

પાંચ-૬ સમર્થ પત્રકારોને યારી પત્રકારને પત્રને આજની જાણ કરાવી પ્રાપ્ત કરાવી આવી છે તે પૈકી એક કુળજાળ પ્રભાકર આડિલકરના ગઈતા. ૨૬મી જાન્યુઆરી પહેલાં મુશ્કેલી દિવસોમાં એક સમર્થ લેખકો પત્રકાર, કમ રેસોરેક્ટ અને નિષ્કલંક ચારિત્ર્યથી પુરુષ મુખાંગે છે માત્ર ૨૫ વર્ષની યુવાની રહે પત્ર-કારવત્તા નિષ્કલંક સ્વભાવે ઝંપલાવેને સતત આજની તરીકે બંધા તરીકે નહિ પણ રેસોરેક્ટ માટે જુનારા મીરના પદો તરીકે અંગ્રી તેમજ ઇવન ગાળુ. એ મળેને આચરવામાં જરૂરી એવી સ્વાર્થની વિરોધતા, આગની તત્ત્વરતા, નિષ્કલંક નિષ્કલંકતા, ચારિત્ર્યની વિશ્વદાતા અને ગાયે લીધેલા કાર્ય માટેની અચળ નિષ્ઠા તેમનામાં એવાં હાંસીને બંધેલા દના કે પાં વર્ષની પાતાની સંતોષરત કારકિર્દીમાં તે હી મજૂ પાતાના મીત્રત્વ પેચથી અલગ નહોતા. પારતંત્ર્યની કાળજીમાં આવી દેશ પર અતિ મોટી હતી ને સ્વાર્થે સરકાર સામે હેઠળ મળુ એ સમર્થતા ગળાતો, સ્વાર્થે પણ પાતાની તત્ત્વરતી પાર ભની તેજ કલમથી સરકારના અન્યાયી સ્વભાવ પર નિર્ભયતાથી પ્રકાર લી લોકનયતિ કરનાર આ યુગ્મનું પત્રકાર માટે હેતુનું પેલું પ્રયાત વગમ 'વૃત્તાવૃત્તો માત્રદમ્ય તારકયેઃ કિંમવૃત્તેઃ' તદન સમ્યં દત્તુ પાતાની કારકિર્દી કલ્યાણ આયુષ્ય વડે તેમજ મરનાને નહિ વાંદ કરાવેલી. નીચર સ્ત્રી તેમના કલમને સ્વાભાવિક રચ દતો.

અને તેમના કેવળ પત્રકાર મજૂ નહોતા નાટ્યકલાના ક્ષેત્રમાં પણ સમર્થતાને તેમણે પ્રવેશ કરીને તે ક્ષેત્રને તેમણે તે સમૃદ્ધ કર્યું. ગદ્યકાવ્યના 'નાટ્યાચાર્ય'નું પદ તેમને મળેલું અને નાટકોને પચાસ પણ તેમણે લોકનયતિ કર્યા દેખાવતે માટે ન કરેલો. આવી સામે જુના રાષ્ટ્રીય પદો છાયા કળને કર્યા દતા અને અવાસી સ્વભાવની મૂડી હતી; પણ મુખાંગે પત્રકાર રહી દેશ સ્વયંથી તે આડિલકરે દેશપ્રેમથી છલકાતા નાટકો લખીને કળને કરી. સ્વાર્થથી તેમણે નહેરુ ઇવન અંગીકાર્ય સ્વાર્થથી દેશદિવની મજાલ પાતાના દાયગાં હઈ તેમણે નિષ્કલંક ગાય પર કૃત્ય આરંભી અને સામાન્ય માન્યને મજાની નામે એવા સરકાર વારંવાર આવી પડતા છાયા છાયા યુગ્મનના અંત 'મુખી' એ ગમ્યાલ ને તે સુઝાણી છીકે ને તે ગ્રંથી પડવા છીકે. પાતાની સર્વ કપલત બુદ્ધિ, મેળવેલી વિદ્યા, અગિયત કલા તથા સર્વરેન દેશના તરણે અર્પણ કરનાર આગમ્મન ચારિત્ર્યથી પુરુષનું ઇવન બાની પેલીઓને દર્શકોમાં મારેદર્શક અને રુદ્ધિદાયક બની રહે અંતુ છે.

કુળજાળ પ્રભાકર આડિલકરના જન્મ ૧૮૭૪. ૧૮૭૪. ૨૩મી નવેમ્બરે સાંતળી માને મળે દતો. તેમનું મૂળ વતન તે સ્વામિવિદિ નિલકામાં જન્મગ્રામિગે; પણ તેમના પિતાજી ત્રાણી સાગલી આ-ત્રેસા અને દરબારમાં મોટી પદવીવાળી મોટીને એવેલા કુળજાળ કપર જન્મથી જ આપતિયા આગવા લાગી. તેમના જન્મથી ૪ અઢિતા પહેલાં જ પિતા મૃત્યુ પામ્યા વરની રિયતિ મળુ તે વખતે સારી નહિ હોવાથી આજ કુળજાળ ગરીબીમાં રહેલો કલ્યાણના. મળુ એ સંપત્તિ મરીબીના કાળમાં ગાતા તરણી તેમને એકબીજાં મોટા સંગનિ મળી એ સંપત્તિ તે રાગાયલુ મદાસારત લવા પુરા-જોની અનેક વાતોમાં આ વાતોમાં તેમના મન કપર એવી તે સમર્થતા પદક લીધેલી કે તેમને યાદના ઇવનમાં પાતાનાં પાતાનાં

મીરજીક વાદનો લખવામાં મળુ આ જ સંપત્તિ મળી કપરથી મળુ પડેલી. વિદ્યાર્થી દશમાં મદારાષ્ટ્રીય અભાવ અનુસાર તેમને કસ-રતને મળુ રોષાલ દતો. એ મળેને કાસેલું એક મળત તેમના પત્રનું દાડડું દીધી મળુ, ભની પોદ ઇકમળુ સુધી રહેલી.

૧૮૮૮ના ૧૭મી વર્ષે મોટીની પરીક્ષા પાસ કરીને ને પૂનાની કોલેજમાં કામલ મળા અને તત્કાલની નિયમ લઈ ૧૮૮૮માં બી. એ. મળા. આગળ કામલની તીવર કલ્યા તેમને કુટુંબની આર્થિક રિયતિને લીધે છાત્રી દેવી પડી અને સંસારના નિયમ માટે લેડાવા માટે સાંતળી પાછા મળેને તે દાદરકામાં કાસેલ મળા. પણ ત્યાં એ રમવાની યુવાનનું કંઈ અપમાન થતાં રાજનામું આપી હઈ તે એલગેલ. બી ના અભ્યાસ માટે મુંબઈ ચાલ્યા મળા.

એ કામે લેડાના નિયમને નેટલ દેલ મદારાષ્ટ્રના અને દિવની નવા દિવદાસપદાતા દતો. પારતંત્ર્યની મુશ્કેલી નિડામાં પોટેલી મળતાતે રિયતનું 'કેસરી' નશુત કરીને રેસોરેક્ટના મંત્ર આગલ દત્ત જન્મરેતર રિયતિ સત્તતતથી જના પણ કર્યા વનર કે નિર્ભય વિચારસરળી 'કેસરી' દાસા રિયક રહેલ દતો તેણે અન્યે જુવાનોને આકર્ષ્યા સ્વાતંત્ર્ય-ભાવનાથી પ્રેશમેલા કુળજાળને મળુ 'કેસરી' તરફ મળાવ કપર સાલ મળાં આર્થિક નહોતું. 'કેસરી' કાવલવમાં કાવલ મળે પાને મળુ રાષ્ટ્રપદાતમાં દિવસો આપે એવી તેમને તીવર કલ્યા કલ્યાલ મળે એલગેલ. બી. ને અભ્યાસ પાસેલો દતો એ કાળમાં ને તેમણે પેલાનું 'આપાપાન' નામનું વાદનું નાટ્ય લખ્યું. 'વિનિષ્કાન વિસ્તાર'માં પ્રકટ થયેલા એ નાટકે સેતુ રિયતના એક મિત્ર શ્રી નારાયણ કાનેટરને આકર્ષ્યા. એ કપરતે એ જ આસિયામાં તેમણે 'આસમ' અને નેમની વિદ્યા' એ ગ્રંથ પર સુતર દીધામળેલ મળુ લખેલો. તે લેખે કુળજાળની કલમનું સામર્થ્ય ને તે જ જવાબ આપ્યો. ને તે વાંચતા જ કાનેટરને મળાવ થતા તે જ દિવસે રિયકે (કલ્યા તેમની પરીક્ષા લેવા માટે) તેમને 'કેસરી' માટે 'રાષ્ટ્રીય-હત્તવની અવતર' એ વિષય પર એક આગ્રમેલુ લખી આપવાનું કહ્યું. આમ એકદમ આટલું મેટલું કામને જવાબદારી સોંપાવા છતાં આગમ-નિષ્ઠાને ને દિવતથી તેમણે ને રેસોરેક્ટી લીધું ને લેખ લખાવ્યો. રિયકને લેખ પસંદ પડ્યો અને તે 'કેસરી'માં છાયાવા. ત્યાં પછી તે તેમની કલમની આગમિતતા, પ્રગતતા અને સુચેદતા આદિ વિવિધ પાસે અગમ કરતા અનેક લેખો પ્રકટ થવા લાગ્યા.

'કેસરી'માં કામલ થતાં હવે તેમણે એલગેલ બી. ને અભ્યાસ રોષાલ; પરંતુ તેણે પત્રકાર મળું દેવા તેણે કામલનું જ્ઞાન અવનરે મળવનું એલગે એમ લેખ રિયકને કામલું હોવાથી ફરી અભ્યાસ નાહ કરી ૧૯૦૦માં તે પરીક્ષામાં લેડા. પણ તેમાં સફળતા મળી નહિ એલગે પછી એ વિચાર પડતો જ મળ્યા.

આમ કુળજાળને પત્રકારત્વમાં ઝંપલાવ્યું તે ખરું, પણ તે કામે પત્રકારત્વ આપના જેવું કામલાવક કે સરજ નહોતું. એ તે તે

વખતે એક વ્રત ગણાતું અને તે પણ આશ્વરશઃ પેટ પાટ બાંધીને ચલાવવાનું અસધારામત હતું. એમાં વણી સરસારની ચાવડવાની તલવાર માથા પર લટકતી જ હોય. અને એવા ચિકટ કાચેમાં વળી લોહિંગળની ખાસે રહીને કાચ કરવામાં તો મણાં ભેળં અને દિપવની નર રહેતી. દીસેવોચો આસસ તો ત્યાં નથી જ ન સેકે, પણ કુણુજીએ તો દેશદિવ માટે ઉપાસી આપે ત્યાં નેજમકરક મોંઝે લીધો હતો. લોહિંગળે પણ એ લીસને પાટની હડ જવાળાદારીવણી રોપિયા માંડયાં અને પોતાની શેખતાને કારણે થોડા જ વખતમાં તે ટિંકકતા આગળપણ સહનક બની ગયા. તે કાણે રજ. ન. ચિં. રેળકર પણ 'કેસરી'માં કપસંગાદક હતા. એ રેળકર અને આદિલકર ટિંકકતા રાખા-જમણા હાથ ગણાતા. લોહ ટિંકકતા સહવાસમાં તે સાવનનિક કાચેમાં જાય લઈ. થોડામાં બળી તેમનું હૃદય સમજાવેલા અને એમ બળબળે મેળવી દેશકાંચેનું આરુ આયજ મપાવતા. ૧૯૬૬માં ચાલારાષ્ટ્રમાં પટેલા બંધકર ડુઝગવખતે તેમણે બતે તે વિચારમાં ફરીને લોકસેવા કરેલી.

પણ આદિલકરની કથનનું બંદે તેજ તો પૂનાના ખેમ વખતે થયેલા રૈન્ડના ખૂન વેળા પ્રકારયુઃ એ વખતે 'કેસરી'એ મોક્ષી દિગત અને કુશળતાથી લોકોને પક્ષ રમ્દ કરેલો. એ વખતના મણાખરા તેજવી લેખો. આદિલકરના જ લખેલા છે. ધણને ખજાર નહિ હોય કે ને લેખ માટે લોહ ટિંકક પર કેસ માલીને તેમને ૧૧ વર્ષ સખત મનુલીની સભ થઈ હતી તે લેખ મૂળ તો આદિલકરનો જ લખેલો હતો. ટિંકક લેખ ત્યાં 'કેસરી'ની બધી જવાળાદારી આદિલકર ત્યાં આવી પડી. સરકારી કમનચાલીના એ કાળમાં 'કેસરી'નું તેજ જમાન યોજાતું ન થયા હતાં ચલાવતું એ હાઈ નેપોલીની થવા નહોતી. પણ આદિલકરે કુશળતાથી એ જવાળાદારી પાર પાડીને થળી લોક-પ્રિયતા પ્રાપ્ત કરી. ટિંકકની ચેલકાલીમાં પણ એ જ નિર્બળતાથી 'કેસરી' માલી શકે છે એ તેમણે બતાવી આપ્યું.

આદિલકરના જીવનમાં ને કોઈ અદ્ભુત પ્રકરણ હોય તો તે નેવાળમાં તેમણે સજ્જાસિ બતાવવાનું કારણનું કાદતમે કરેલા સાહસિક પ્રયત્ન. નેવાળ તે વખતે રવંત રાજ્ય હતું. તેથી ત્યાં જ ત્યાંની સરકાર અને ગુરખાઓની યોદ્ધા સંપાદન કરીને બુંડકા ને દારૂગેબાનું કારણનું શક કરતું તથા લખાન મેટે સંબંધ બાંધતો એવો. તેમને વિચાર હતો. આ માટે તે ૧૯૦૧માં અંગ્રેજી ગયા અને એક મંદિરના પૂજારીને ત્યાં રહી, કુણુજી અજીઠ નામ પાસુ કરી, પોતાનું આ ચિકટ કાચે આરંભ્યું. ત્યાંજ રાત્ર, પ્રધાન તથા એન્જિનિયર સાથે તેમણે સંબંધ બાંધ્યાં. આ કામમાં થી હલુચંત-રાવ કુળકેશી નામના એક બીઠ દેસાણેમાં ગુદરપે કામ શમેલ હતા. પ્રથમ તેમણે એંગલોની નિર્ણય બનવત્તનું કારણનું કાદતમે કરાવ્યું અને તે માટેની પરવાનગી મેળવીને હુલેપથી ચંચે ગંગાનાં. નીજિયાં બનાવવાનાં એ ચંચે સાથે બુંડકા બનાવવાનાં ચંચે પણ લોખવાને આમાં તેમને હેલુ હતો. વળી નેવાળ દ્વારા લખાન સાથે સંબંધ સ્થાપવા માટે તેમણે કેટલાક વિદ્યાર્થીઓને ત્યાં ચેલકણનું કરાવ્યું. નેવાળ સરકારે ૧૭ જાન્યુને પસંદ કર્યા, એમાં આદિલકર પણ એક હતા. પણ તે ગયા નહોતા. દરમિયાન પેલી વેચસગમી કલકતા આવી પડેલી. તે લેવા માટે આદિલકર કલકતા ગયા. પણ દેવચાન આ બધા કારકેયાતની સરકારોં બંધ ચાલવાથી

તેણે વપાસ શક કરી અને નેવાળ સરકારને તે બાબત લખ્યું આગ આ સાહસિક પ્રયત્ન નિષ્ફળ ગયો. તે કાચે આદિલકરની દિગત, ફરકિ તથા નિર્બળતા બતાવી આપે છે. ત્યાંથી આદિલકરે પાછા ફરી પૂના આવીને 'કેસરી'માંનું પોતાનું રૂઝાન સંભાળી લીધું.

એવામાં એંગલોની લડત આવી પડેલી. ભૂમી આદિલકરની લડાયક કવખતે જોર તેજ પડ્યું. રવદેશી, બલિષ્કાર, રાષ્ટ્રીય સિસલ અને રવરાજ્ય, એ લોકમાન્યની ચતુઃસૂત્રી પર તેમણે પ્ર-બાવણાથી લેખો લખવા માંડયા હાથકતાની ખાલી પર તેમણે એ કાચે નેવાળ આપરે એક વિદ્વાતપૂર્ણ લેખ લખેલો. જોડતી ન્દની ખાલી પરથી તેમની ભક્તિ હતી. બંગલગ નેવાળ સરકારના કમન ચિકટ તો 'કેસરી'માં વિરોધનો મોટો યંત્રણ બોલો કર્યો. એ વખતના મણાખરા લેખો આદિલકરની જ કલકે લખાતા હો ૧૯૦૮માં લોહ ટિંકક વપર રાજકીયોને ખોલે મુકેલો. ને લેખ માટે ચલાવવામાં આવેલો તે પણ આદિલકરનો જ લખેલો હતો. ટિંકક સાથે તે એવા તો સમરસ થઈ ગયા હતા કે ટિંકક પણ એ લેખ પોતે જ લખેલા હોય એ રીતે કલકાદધી એ લેખનો બચાવ કરેલો. પણ છેવટે તેમને ૬ વર્ષે કાળાપાણીની સભ થઈ. ટિંકક પછી 'કેસરી' ચલાવવાની સર્વ જવાળાદારી આદિલકર પર આવી અને સંપાદક તરીકે તેમનું નામ 'કેસરી' પર ચાલવા લાગ્યું. હવે તો ટિંકક હતા ને કરતાં પણ વધુ કલકતાથી 'કેસરી' ચાલવા લાગ્યું. આદિલકરની કલકના આ પ્રતાપ મોઢરશાહીથી છરવાય તેમ ન હતું. આપરે સરકારે આદિલકર પર પણ પોતાનું શક કામગામનું નહોતું રહ્યું. આ બાતની બહુ થતાં 'કેસરી'ને બચાવવા મોટું તેનું ઉદ્દેશસન બઢી

કેવડરના હાથ નીચે કમળપાદક તરીકે કામ કરવા તેજાર થાવ
ની આશય હતું, તેથી આખરે તેમણે 'કેસરી' ઇસ્ટ્રું.

પૂર્ણ 'કેસરી' ઇસ્ટ્રા છતાં તેમની પ્રિય હેબનપ્રવૃત્તિ બંધ થાય
તેમ ન હતું. તે વખતે નવું ઇસ્ટ્રું રાકે મેવું પહેલુ અડકાય હતું. એટલે
તેમણે પોતાનું ગત નાટકો લખવા પર કેન્દ્રિત હ્યું. નાટ્યસૃષ્ટિમાં
તે તેમણે આપેલાં નવ પ્રયોગ કરેલાં હતાં અને નવી ભવત પાસતાં
તેમનાં નાટકો લોકોમાં ધમ્મું પ્રિય થઈ પડ્યાં હતાં. કહેજામાં
અનુભા રવારે 'વિનિષ્કામગિરિવાર' ગાનિકમાં પ્રદર્શ થયેલા 'સુ-
પાઈ ગામપરાવનું યુદ્ધ' નામના પદેલા નાટક પછી તેઓકેસરીની
ગટિયાતાં ધમ્મું નાટકો તેમણે લખેલાં. ૧૯૮૪માં 'શંકરનગરી
મોદના' તથા ૧૯૮૭માં લખાયેલા 'બાપાશિ ઘેટ' અને 'શિવક
નામ' પેલા 'કિલ્લ પથ' તે તેમની અંગેથી નાટ્યપ્રવૃત્તિ સાથે
નિઃસીધે દેશભક્તિનું દ્યોત છે. તેમાં તેમણે પોતાશિલ્પ પ્રદર્શને
આપાર હથ તાલકીન સમગ્રથી પરિરચિત આલેખીને જનતાને
ભવ્યત કરવાનો પ્રયત્ન કરેલા. કેસરીનાટી વિગત જ્ઞાતાએ હેલા
પ્રબલ આકર્ષકનું તેમાં શિલ્પ છે. આર્ય ક્રાંતિકારી નાટક સર-
કારની નજરે ચડ્યા પછર રહે એ અડકાય હતું. સરકારે તે નજર
હ્યું. ૧૯૭૬માં 'લાગેદાઈ' લખાયું. આમાં કુલ પાંચ નાટકો મદમાં
લખ્યા બાદ નાટકને વધુ આરંભક જનાવવા તે સંતોષગમ નાટકો
લખવા લાગ્યા. તેમાં 'ગાનાપગામ', 'વિદ્યાદરજી', 'સરપત્રીશા',
'સરવર', 'ક્રીપા', 'સેના', 'સરપત્રી-મત્સર', 'સાચી' આદિ
સુખ છે. તેમણે હવેમાં કુલ ૧૪ નાટકોમાં ૭ પોસાયેલ, ૩ કૈતિ-
દાક્ષિણ્ય, ૧ મહાવિજ અને ૧ રંગાવિજ છે.

પરકારવને તેમણે એક દેસરોનાના સાધનતરીકે અપનાવ્યું તેમ
નાટ્યથેબન વધુ પરદેશી સાધન તરીકે પોતાની પ્રભા દેશપ્રેમની
વાના અજન કરવા ન તેમણે રચીકરેલું. ઇતિહાસ ને પુરાણના
વિશિષ્ટ પ્રસંગો લઈ તેને જ્યાં વધુ દાનિ પહેલાયાપા વિના તેમાં
એ જાવના તેમણે યુગી તેમને તેમનાં નાટકો ખૂબ
લોકપ્રિય થયાં. દેશભવ ને રોવાનું દર્દ અને તે પ્રગળ કરવા માટે
પ્રયત્નવાદનો તરવટ એ તેમનાં નાટકોની પ્રેરક સંજી દતી.

અને તેમના નાટક લખીને બેસી રહેતા નહિ, વધુ તેને રંગભૂમિ
પર ચોખ્ખી રીતે ચડી કરવા માટે ટાલીય વધુ આપવા ને સખત વધુ
કરતા. અને તેથી ને ગરાડી રંગભૂમિને ગુંડ રંગર આપવામાં
આદિલરને મોટાકાનો ત્રુણ્ય છે. 'પરદેશી' નાટકમાં છે. અને
વધુ પત્રકાર' એમ ગીરવડી કહેનાર આદિલરે મસદી નાટ્ય-
સાહિત્યમાં એવું વિવેચન ને સમૃદ્ધ સાહિત્ય નિર્માણ હ્યું કે તેમને
'નાટ્યાચાર્ય'ની પદવી આપવામાં આવેલી. ૧૯૭૭ ને ૧૯૮૭માં તે
ગરાડી નાટ્યસંમેલનના પ્રમુખ હુંડાના હતા. ગરાડી નાટ્યસૃષ્ટિમાં
આ સમાન સોથી મોટું જગ્યા છે. ૧૯૩૩માં તે સમરત ગરાડી
સાહિત્યસંમેલનના વધુ તે અધ્યક્ષ તરીકે ચલાયા હતા.

એકલેથી ૧૯૧૪માં શોન દિલ્હી દુદીને આવતાં ફરી આદિલર
'કેસરી'માં પ્રેર્યા. લોકમાન્યે 'કેસરી' દોમરુલની ચળવળમાં
વધુ એ પૂર્ણ કલ્પાદથી ફરી પડ્યા અને તેમાં વધુ મદદનું કાર્ય
ફરી જતાંહ્યું. ૧૯૧૮માં વેલેલાઈન શિલ્પના કેસ નિમિત્તે લોક-
માન્ય અને કેજર બંને વિલાયત તથા ત્યારે ફરી આદિલરે 'કેસરી'-
ના સંપાદક નિભાયા. ૧૯૧૮થી ૧૯૨૦ના એ ગામમાં દિલ્હી ઇતિ-
હાસમાં વધુ સમર્થતા જતાંહ્યું જની રચા. એવા મદદવતા કામમાં

કલ્કતિયારરજી રાજી કર્યા તેથી તેમની ધર્મી પ્રેરણા મળી. તેમણે
અપર હેબના પ્રદારો પ્રતિપદને દેશનદેશન કરી મૂકતા. રોહિ
કેસર, તેની નિરુદ્ધી સત્યાગ્રહ, નવિધાંવાલા બાગ ઈવાદિ પ્રસંગો
એ કામમાં ને જાનેલા. એ ને સમયે યુદ્ધરુમ જલિયાવા આદિલરે
મોટી ભૂમિકા કે હવે ભવિષ્યનું દલિવાર આપીછોને સત્યાગ્રહ ને જાનેલો.

લોકમાન્ય ઇસ્ટ્રીની પાછા આવીને શોહા વિરોધમાં અવસાન
પામવા ને યુદ્ધ પહેલાં તે 'કેસરી'ના સંપાદકતરીકે કેજરને નિમણા
નયા. એ ને અવસામાં મુંબાઈમાં 'લોકમાન્ય' નામનું દૈનિક કાદવાનું
કેસરીને નિકલિગિટિ કરેલા લોકી કરવામાં આવી અને તેના તેથી
આદિલરને નિમણામાં આપ્યા. પૂતામાં ૨૫ વર્ષ પત્રકારવનું
સેવમાં પોતાનું દીઠા કળકારીને આદિલર મુંબાઈ આવ્યા અને એ
વર્ષ તેમણે એ પત્રનું સમર્થરીતે સંચાલન હ્યું. વધુ મળી દેખનીના
ગેન્ટિલિ અન્ટ સાથે પત્રની નીલિ બાળતમાં ગતએ યતાં રવા-
નિમાની રવાનાના આદિલરે રાજાનામું આપી દીધું.

હુંને તેમણે પોતાની ને દિવસ અને જવાબદારી ઉપર એક નવું
દૈનિક કાદવાનું રચાયેલે ૧૯૨૩ની છમી માથે 'નવા કાળ' દૈનિક
રાક હ્યું આ પત્ર પર વધુ ધર્મી આપલિથો આવી, સખું તે સર્વ
સંજરીતે પાર ફરીને આદિલરે ૧૦ વર્ષમાં તે બેને એવું સમૃદ્ધ
અને લોકપ્રિય જનાવ્યું કે તે કોલેશનું યુગવચ જગ્યાવા લાગ્યું. લો-
કિમાના યુદ્ધ પછી તેમણે મેલ લીધું કે દેશને મેલ સમર્થ રીતે
દોરી રાકે એમ દોપ તે તે આપીછ ને છે, એટલે તેમણે હવેપરવર્ષ
ગાંધીવાદનો રજીસર કર્યો અને પોતાની સમર્થ લઘા રાકે આંધી
વાદનો પ્રખરીતે પુરસ્કાર કર્યો, આદીભક્તિના તે રાકીની ને તે
પુરસ્કાર હતા. રોન નિયમિતરીતે કાંતાનું વધુ તેમણે રાક હ્યું.
૧૯૨૬માં શોહાપુરના દી. એસ. પી. રોડનાનું બેલદશીને ફરિવર
તેમનાં પરગાઉની, અને પરિણામે તેમને ૧૦૦૦ રૂપિયા ફંડ મળેલી
૧૯૨૮માં બીબ એક લેખ માટે સરાયે તેમના પત્ર કેસરી એક
વર્ષની કેસરી ચલ ફરી. આમાં ચોમાસુચોમ એકલો કે ને લેખ માટે
તેમને ચલ થઈ તેમને પોતાનો લેખેલ નહોતો, વધુ તેમના
સવ-સંપાદકના હતા. પોતાના બે લેખને માટે આગ્રહ લોકમાન્યને
ચલ થયેલી અને હવે પોતાને બીબના લેખ માટે ચલ થાય છે,
એ પરથી આદિલર વિદેશમાં હોતા કે એ આગ્રહના પાનમાં પ્રાપ-
ચિત મળ્યું તેમના લેખનિવાસ દરમ્યાન તેમના પુત્ર યરાવંતરાયે
'નવાકાળ'નાં રુપે સંસાળેલાં. દુદીને આખ્યા પછી તેમણે 'નવા
કાળ'ની બધી વ્યવસ્થા પાછી ફરી અને ફોકે ખાતા ચર અને કેજરે
સમજા, લાગ્યા. તેમનું આ કાર્ય એક મહત્વ મુખી ચરહું.

આદિલરનાં પાછલાં વર્ષોવાનપ્રયાત્રમાં વેદાન્તના વિચા-
રમાં રંગેલાં. તેમણે રાજાનામું ધર્મી હાલિયા, વધુ તેમને
પિંડ તે આજ્ઞામવાદના ને જાનેલો હતા; તેથી નિંદકીમાં હતાં
વધેપાં તેમણે વેદાન્તનું વાચન અને હેબનદ્યથા લીધું. અને કેહ
વધુ વિષય એકવાર હાથમાં લીધો એટલે પછી તેને આગસાતુ ફરી
નાખવાની તીવ્ર પ્રહિંગતા અને ગતની હતા તે ઉપરે તેમને જુ-
લેતા ને હતાં. સંધ્યા, પુરપ્રસન્ન, રડ, ક્ષણવારેપાનિવર, ગેન-
રેય ઉપનિવર, શાનેધરી, એમ એક પછી એક વિષયો લઈ તેને
આજ્ઞાસ કર્યો, તેના પર પ્રવચનો આપ્યાં અને છાપીને પુસ્તકરૂપે
પલુ પ્રકટ કર્યો. સાંમગી પાસે એકદમગંદર રવાપી ત્યાં તે ચોમા-
બાસ વધુ કર્યો. 'કેસરી' હવાસના તે પુરકોમકાને તેમના
નીચેના વિચાર પછી તેમનું આ પરિવર્તન જણાઈ આવશે:

સમુદ્રી રૂપી વનર સમુદ્રની કાપર પ્રાચ્ય પણ આર્ય કવચ લેશર થઈ ગેઈએ અને એ સંતુ રાષ્ટ્રીય લાજનાથી થઈ શકે છે એ કબજ કરવું ગેઈએ. પણ મુજથી જ એ માણસ કુદ દરેકે તેા બીજા દેસાના લોકો સાથે ગતીની વખતે તેના લોખને શેષ નહિ રહે. આથી માનવભવતું અપરવાર મુકસાન થયાના દાખલાઓ હાલિદાસમાં મળી આવે છે. નિત લોકો સાથે સંબંધ આવતાંજ સત્તાધારી સાધુ-પુરુષ પણ પોતાના શીલથી વ્યૂત થાય છે. રસાન્યમાં પણ એ સત્તાધારી લોકો શીલવંતે આલે છે નિખાવ નહિ દોષ તે પ્રબંધન ઉપર શુદ્ધિ જ થયે અને પ્રભુ કુઃખીકુઃખી ચઢી દે આરો. રવ-શાસ્ત્ર દોષ છે પરસાન્ય દોષ, લોકોનું કલ્યાણ થાય એ હેતુથી વંતનારા સત્તાધારી જ ગેઈએ. આવા શીલવાન-નિખાવ સત્તા-ધારી નિર્માણ કરવાને કહ્યા માર્ગ છે કે પરમેશ્વરના બલ ને લાગે છે તેના દાખથી બતાવે સુધી ગેઈનાઓની કાર્યે થઈ નથી... આર્ય-શુદ્ધિની તરફ તે એ માટે જ. એ લોકો રવભાષી કુદ છે તેમજ

કુદપણુ આપ કરવાની તરફ જ નહિ દાખલાઓ આપે જ નહિ. વિચારી દરેકે તેા રાષ્ટ્રનો બચાવ કરવા લદેકે જાયે. પણ આપણા રાષ્ટ્રની જલદાર બીજાઓ સાથે વંતીની વખતે તેમની અકલ્પ જ નહિ આવરે. પરમેશ્વરની દિક્ષા અને દેશાભિમાન એ બેમાં આ ગેઈએ કહે છે. એક કાલે સમગ્ર કાંતિની વેપારી કલ્પા નેમાળ ગમેલો ખાલિકર પાલળથી સત્ત અને ન દિક્ષાના નિઃશીખ કલ્પાસક કેમ બન્યા તે પર ઉપરની તેમની મનાઈનિ સારો પ્રમાણ ફેરે છે.

ખાલિકરનાં એતાનાં વર્ષો સાંસારિક દિક્ષા દુઃખમાં ગીલ્યાં. પત્નીની માંદગી, મોઠા પુત્રની પત્નીનું મૃત્યુ. તેના પુત્રનું મૃત્યુ દીવાદિ આપતિઓ સાથે તેમને અધ્યાસ વાધુનો રાગ થયા અને આજી પણ નળળી પડી. પણ નતે હથરપડાયને અને કાંચીઓ દોવાથી તેમને કહ્યું જ મનકુપ થયું નહિ. અને મયા નેમરદની રવમી તારીએ, કુદળ નળાકમીને દિવસે, ગિત્તી પરમ સાંધિયાં, તેમના શીલે ને શીલબધાં આત્માએ દેલોને ત્યાં કંઈ.

આસમાસના વૃક્ષવિશેષનો પરિચય આપતી લેખમાળા 'આપણી વનસ્પતિ'નો રવમો હપતો

અરીઠા

રમણુ ઉપયોગની આ વનસ્પતિને દિલ્લેશમાં મળુ નહિ નહિયું હોય કે તેને મજામાં અરિક્ષ અને દિક્ષા તેમજ મારાકીમાં રીઠા કહે છે. અંગ્રેજીમાં તે Soap-Plant Tree અથવા Soap-Berry Tree નામથી ઓળખાય છે. તેનું સાકીય નામ 'સેપિન્ડસ ટ્રાફોલિયેટસ' (Sapindus trifoliolatus Linn.)

અરીઠાનું વૃક્ષ દિવનું વલની છે અને તે માથે, પશ્ચિમ તથા ખાસ કરીને દક્ષિણ દિશામાં સારા પ્રમાણમાં ફાટવામાં આવે છે. અરુણચલપ્રદેશના પર્વતોમાંથી, તેમજ પાન સંયુક્ત અને દાંડીવાળું હોય છે. દરેક સંયુક્ત પાન ૪ થી ૬ નાનાં પાનનું બનેલું હોય છે. આ નાનાં પાન સાગસામાં ગોઠવાયેલાં, ૩ થી ૬ ઇંચ લાંબાં, અને ૧ થી ૪ ઇંચ પહોળાં. તરિયે તેમજ ટાંચે સાંકડાં પર્લાં, ઉપરની બાજુએ લીસાં અને નીચેની બાજુએ વરગ ફેંચીવાળાં હોય છે.

આ નવેરોળ-દીસેખર માસમાં તેને ફૂલ પેડે છે. તે બદનાનાં, સફેદ, અરી ડાંડીવાળાં ને સાખાસોના ઉંડે સમુદમાં આવેલાં હોય છે. (મુશ્મિ ચિત્ર) તેના ફળ ગર્ભવાળાં, ર અથવા (સામાન્ય રીતે) ૨ જાનવાળાં, અને લાંબાં દરમિયાને ફેંચીવાળાં પરંતુ પાકાં પર્લાં લીસાં અને દરમિયાનાં રાય છે. માથે માસમાં તે ફળ પાકે છે અને તેના દરેક જાતમાં એક બીજા હોય છે. આ

લેખક: જયંતીલાલ દેવસંકર ચોહા એમ.એ.કસી.

બીજા જાણે, લીસાં, કાળુ, મોથ અને મોઠા વડાણુ ભેડવાં હોય છે. અરીઠાનું વૃક્ષ બીજ વડે તેમજ કષ્ટકમળથી પણ લીધે છે.

અરીઠાના ફળમાં 'સેપેનિન' નામનું રાસાયનિક તત્ત્વ હોય છે. તેથી તે ધોવાના કામમાં બદ ઉપયોગમાં લેવાય છે. લાંબાં રે સડા ફળમાંથી બીજ કાઢી, બાકીની ડાલ તથા મહેને પાણીમાં થોડો વખત બોળવી તેને મસજવાથી સાબુની ભેગ રીઝુ વળે છે. આ પાણીથી રેસમી તથા વરગ કવડાં તેમજ પાણીના વાજ ધોવાય છે, ને ધોવાના સાબુ કવડાં તેના મહેડાનું વધારે થાય અથવા. અરીઠાથી ધોએલા રેસમી કપડાં પર રંગ મટાવતાં રંગ તેમજાર બને છે.

અરીઠાનું લાકડું કાળું હોય તેને ઉપયોગ થાકાં તેમજ બીજે ઉપયોગી સાધનો બનાવવામાં થાય છે.

આયુર્વેદ તેમજ યુનાની દવામાં પણ અરીઠાનો ઉપયોગ થાય છે. તેનું ફળ દીપ્ત, ઉષ્ણ, વિષ્ણ (હરને મારનારું) અને વાગક (હણી કાઢવાનું) ગુણાય છે. તે વિરોધને મટાડે છે અને સોજાની થોળિ મટાડે કતેન્ક મટાય છે. મરડો, દોષેશ, પસપાલ, દિરદીરિયા, લાગણનાં પાઈનાં રડે, સોજાની શેલિના દુખાવા વગેરેમાં અરીઠાના ફળને ઉપયોગ થાય છે. તેનું બીજ રવાઈટ હોય છે અને તે બાળકના નળ સમયે થોળિને કતેન્ક મટાડે તેમજ સોજાને મટુ

શકુ અને તે માટે વાપરવામાં આવે છે. અરીઠાનું ફળ મોશિર બજાય છે અને દુધ, શાસ તેમજ ખાસીમાં તેને ઉપયોગ થાય છે. 'નિર્ધરતા'માં જાળાન્યા પ્રમાણે અરીઠાનું ફળ પાણીમાં નાદી સર્પદા પર વપરાય છે. વળી 'મુશ્મિ'માં 'મા' બળ્યાના પ્રમાણે ગોળીના ફંચ મર અરીઠાના ફળને બૂકો બવડાવાય છે અને તેના બીજને લાળીને તેના પુષ્પાદાને શાસ લેવાય છે. પરંતુ આધુનિક નિષ્ણોતા કાયસ અને ગુદકરવા મત પ્રમાણે અરીઠાના ફળ સર્પદા તેમજ ગોળીના ફંચ ઉપર બીજબલકારક છે.

અરીઠાના બીજમાંથી ચરમી ભેટું તેજ નીકળે છે અને તે સાબુ બનાવવામાં વપરાય છે. તેના રસના મુજબ તેમજ મરડી કાઢવામાં પણ રાસાયનિક તત્ત્વ 'સેપેનિન' હોય છે, અને તેમાં ખબુ ફળનાં રેડેલા તત્ત્વ ભેગા જ મુજ રહેલા છે.

દિશ કરતાં ત્રણેક ગણા મિલ એન્ટાર્કટિકના કદનો ખ્યાલ આપવા તેના આ નકશામાં સીમી રૂપકથી દિશને નકશો મૂકી બતાવ્યો છે.

અન્ટાર્કટિક

સિયુ મુખની આસપાસના એ નામે ઓળખાતા આ પ્રદેશ વિશે આપણે જાણીએ તો કું પણ તેનું નામ પણ પૂછાના સાબળવાના નામદ આપ્યું હોય. પૃથ્વીના છેક દક્ષિણ છેડે આવેલા આ વિશાળ ખાણાત પ્રદેશના રવાનિય ગાદે આને ઇન્કા, અમેરિકા, રશિયા, બ્રિટી, મોંબે, આર્જેન્ટિના આદિ તેસેરે રેશો નામે રૂપકાં શરૂ થઈ છે, નેહાલ અમેરિકાએ એક નંબો કાઢ્યો ત્યાં સંશોધન થાદે મોલવાની જગત સમરેતનું કલચ તે અંદાજા પ્રદેશ પર કેન્દ્રિત થયું છે.

અને એ પ્રદેશ નાનાસેના પણ નથી. તેનું કુલ ક્ષેત્રફળ ૧૦ લાખ ચોરસ માઈલ છે, એ આખા અમેરિકા(U.S. A) ખેતવા રશિયા સિવાયના આખા યુરોપ અંદરે સહેલાઈથી સમાવી શકે. દિશ કરતાં જગતન ત્રણ ગણો મોટો એ આખો પ્રદેશ સમુદ્રની સપાટીથી ૬ ડાનર ફૂટ કીચ આવેલો છે તથા તેના ઉકેકાણે ૨૨,૦૦૦ ફૂટ જેટલા કાચા છે પવેતો છે વળી યુવ દક્ષિણ મુખ વાનબને પ્રદેશ તો ૧૦ ડાનર ફૂટ કીચાઈએ આવેલો છે, એ આખો પ્રદેશ બરફના નાડા ધરપી છાગ્યેલો હોવાથી ત્યાં ગત્યુપમાણી તો કું પણ ઝાક્યાન પણ મળતું મુશ્કેલ છે બરફના એકર કેલેકેકાણે તો ૪,૦૦૦ ફૂટ જેટલે કાંડે સુધી નમેલા હોવાથી પ્રખર ઉનાળામાં પણ ચોક્કસ એ આરસ માઈલ પ્રદેશ સિવાય ક્યાંયે એ અક્ષીય ગળી શકતો નથી. આખા આ બરફમય પ્રદેશનું કમ્પુતામાન ઘન્યની નીચે ૭૭ ટ્રિબી હોય છે અને કચારેક તો ૬૦ ટ્રિબી સુધી પહોંચી ન્ચ છે. વળી અહીં કહીકરી બચકર એખાતા તથા તોફાનો માય છે અને કલાકના પૃથી ૨૦૦ માઈલના વેગે પવન ફુકાય છે. અને આ વિશાળ ખંડની

આવી મહત્વાકાંક્ષાઓનો મુલક

સરકાર પર મેલા તો વિશાળ તાવા દિશખંડ(બરફના અંબી દુકા) આવેલા છે કે તેનાં ક્ષેત્રફળ નાના સામ્યો જેવડાં છે. ફોસબેરિસા નામના દિશખંડનું ક્ષેત્રફળ તો કાંચક રેશ કરતાં પણ મોટું છે!

આખા આ વેરાન પ્રદેશમાં કેવી ગબળની ઠંડી પડે છે તે તો એ ઉપરથી જ સમજાવે શકું છે કે પ્રખર ઉનાળામાં દિવસોમાં પણ ત્યાંનું કમ્પુતામાન બામ્બે જ યુવ ટ્રિબી ઉપર ન્ચ છે. ત્યાં પૃથ્વીના પરનું સીધી મોટું પ્રાણી કુટા પ મિલિયોટ (ના કમ્પી ઉલ્કે મોલ્ક) લાગું અને પાંખા વચરનું એક નંતુ છે! નંતુમોથી ઉત્પન્ન થતા કોઈ રેશોનું એન્ટાર્કટિક પર અસ્તિત્વ નથી. પણ એન્ટાર્કટિકની આસપાસના જગ્યામાં સુરમ કચરલાઈથી માંડી ૧૦૦ ફૂટ લાંબી બેલ માછલી મળી આવે છે, વળી આ વિશાળ ખંડમાં કેટલેક કેમલે ખનીજ તરવેણી સમાવેલો અગ્ર પાણીના કાસા પણ નીકળે છે. આ ખંડમાંથી બરફના ને વિશાળ ચોસલા(Iceberg-દિશખંડનો) દ્રશ્ય પડીને ઉત્તર તરફ બેચાઈ ન્ચ છે તે આગેશિયા ગાદે આખર માતના સવત ભય કેપ હોય છે. એન્ટાર્કટિક અને પૃથ્વીના ખીલ ખંડોની સમજન મંપમાં ૧૦ રેખાંશ પર આ ખંડની ચોમરે ફરતી કુકરતી સીમા નિર્માણ થઈ છે એ 'એન્ટાર્કટિક ડોનલ્ડસ' કહેવાય છે. ૧૯૨૭માં મીનાર્ડસે (Mearns) સીધેલી આ સીમા રેખા આખર કલનામમાં ચોક્કસ મોટા ફરક પડે છે, અને તે કોનો રપર છે કે પાણીનું કેલ્કાં નંતુમો તથા માછલીઓ આ સીમા કોળામને એન્ટાર્કટિકના પ્રદેશમાં નહીં પડી.

એ આખા એન્ટાર્કટિક પર બરફનું અલેલ પક પવરામોટું તોપણ વિશાળીએ સંશોધન કરી શકે એવા કેટલેક બરફ વચરના કોષપણે ખરકાળ પ્રદેશ ત્યાં છે ખરો. આ પ્રદેશ નવાબામુખીના સાચાને બનેલો હોય એમ લાગે છે. ત્યાં ફોસ માઈલ પર મો વાચન હરબસ(દિશખંડ) નામનો નવાબામુખી પેણુ છે, એ સવરિયસ યુનાઈડના મોરેકોર કલમાં છેડે છે.

બોતરીતે એકથી તો એન્ટાર્કટિક એ એક બરફનું રાણુ છે, ત્યાં કંચા રાદન સુધી છે અને ખેતીન કરી અમેલી છે. પાંખા બરફની ખતલા જાડાણના પ્રમાણમાં વધતી ન્ચ છે. પાંચ ફૂટ કાંડે સુધીનો બરફ ચાવવાથી બોરી કમ્પાચ છે, પણ તેથી જાડેનો મોલેલો કોચ તો સુરમને જ કલપાયે કરવો પડે છે. વળી એમ કમ્પુતામાન નીચું ન્ચ છે તેમતેજ બરફનું કાણુપણ વધતું ન્ચ છે આમ છતાં ત્યાંનું બરફ પીગળતે માણીનું અગેશિયું કાચ છે ત્યાંનાં તરત કચરસિલ વરસ વધા માંડે છે ને નાનાનાના નંતુમો રેખાય છે.

આખા આ દિશખંડ પર પૃથ્વીના વળુ પ્રમાણમાં રેખાંચ છે એ એક કુદરતી અદ્ભુત શીલા ગમ્પાય. પૃથ્વીને પેટ્રેક એ પંખાઓ ઉપાંત સીલ નામનું જગતર પ્રાણી પણ ત્યાં છે. આ પંખી વળુ પ્રાણીઓની વિસિદ્ધતા એ કે તે માણસથી રજામાં કરતાં નથી તેમનાં નતવાસાઈના જેવી કેલ્કાંએ તેમની સમજ માટી નાખવા છતાં બાકીનાઓ એ જ તરવરેશનિધી ત્યાં ભેગાં રહે છે અને નાસ્ત કરતાં નથી. એન્ટાર્કટિકનાં સીલ પ્રાણીઓ વિશે આશ્ચર્યની વાત છે કે જ્યારે તેમનું કોઈ માંસક સાચ છે અથવા તેનો અક્ષુસમપ પાસે આવે છે ત્યારે તે એ વિશાળ ખંડના અંતરાજમાં ૩૦ માઈલ જેટલું અથવા ૨,૦૦૦ ફૂટ લાંબા કોઈ પવેત પર આવડું નહીં મોંઘાંવ

કેસ સમુદ્રમાં બારફેનો અડાટ વિસ્તાર: 'આર્ટિસએક્ટ' સ્ટીમરોએ ઉપરતું 'પદ' તોડીને પાટિલા ચીઠા પર આલય ની મીઠીમરો

ઝોરવપૂર્વક મુલ્ય પામી છે. પેટ્રોલનામનાં પેપરોએ તો ખાસ ઉડાં મુક્યા
અર્થાં આને છેને એમિલમાં પાછાં વતરમાં દુકાન ચાલ્યાં નવ
છે. માત્ર પેપરની અર્થાં કાચની પંખી. તે વસંતઋતુ અથવા ઉના
ળામાં ઉડાં મુકે છે. પણ તેની 'કિમ પેપર' નામની ભત તે બરા
સિયાળામાં ઉડાં મુકે છે. તેનાં ઉડાં મેળવવા માટે તે વળુ વેલા-
નિર્ધાર-વિશ્લેષન, સોષર્સ તથા ઘેરીમોશરોએ પોતાના બન કુખાન
કરેલા; કારણ કે તેમની કોપી માન્યતા હતી કે પેપરોએ અને નાની
પર સરકાર સાથે જેવાં પ્રાણીઓ વચ્ચેની ભતને ખૂટીને મોટા
વેગિનાનાં ઉડાંમાંના અવિકસિત છવ્વાંથી પળી આવે. તે મેળવવા
માટે તદ્દન અંધારામાં, અપની નીચે કંઈકે કંઈકે કાચના અવ-
માં પાંચ આવાડિયાં સુધી તેમને રહેવું પડેલું; પણ બરડના અવકા
અંધારાને તેમનાં તંબુએ ઉડાંની રેખાથી તેમની અંધ આંખો.

આવા આ પ્રેક્ષ પર સંશોધન કરવું એ કંઈ નેનીતેની ચાત
નથી. અવકાં કંઈ, મોટાં તોફાનો અને સતત ઝેરશરણીતે કુદાતો
પવન, એ બધાંથી રક્ષણ કરીને સંશોધન કરવાનું હોય છે. માંક વિવસ
પવન કોણે હોય તે બાજમાં અને ધુમ્મસ એવાં હોય કે કંઈ ન દે-
ખાય નહિ. ન્યારે વાદળાંન હોય ત્યારે પવન એવો સખત ફૂંસાત
હોય કે બહાર નીકળી શકાય નહિ. આમ, કાચ કરવા તથા વિશ્લેષન
મારફત વિશીષ્ટ કરવા પછી ન દેખાં ચાલે. રહે છે. બિનિશ્વતા ને
પ્રાઈવેની અતિથી કુંમરો. પવન તો કંઈ કરતાં પણ વધારે ત્રાસ-
દાયક હોય છે. એ કોષલેખે લાગે. બાકી તમારા સ્ટીમરો કાઈ
કયાં અંધ પર પડ્યાં તો ભણે ચામડીને બાની નાખતો હોય એવો
અનુભવ થાય છે. ઉપર વિશ્લેષમાં શરૂઆતનાં કેટલી વખતે વિશ્લે-
ષની પદ દેવરી મરખી વપરાય છે, પણ અર્થાં તો તે રજી દેવરી નેટથી
વપરાય છે; કારણ અર્થાંની દિમશીતવ દવા સ્ટીમરમાં સેવાં પહેલાં
તેને રજી દેવરી મરખી વપરાય પડે છે, કારણ ન નહિ પણ તેને

કોઈ કોળાળી પણ બનાવવી પડે છે.

સ્ટીમરની મરખી સપવાઈ રહે કો રીતે ત્યાં કપડાં પહેરવાનું
તથા તંબુએ ભાંધવાનું શખવું પડે છે. તંબુઓની કીવાલ કાચરતાં
એ પડોની બનાવેલી હોય છે, એમની વચ્ચે ક ઉચ્ચ દવાનું પદ હોય
છે. દવા ઉપજાવતી ગરવાદક હોવાથી તખને બહારની કંડોથી બધાં
છે અને એકની મરખી સાચવી રાખે છે. ત્યાંના સખત પવન સાથે
મરખ કપડાં તો કંઈ ન સંરક્ષણ આપી શકતાં નથી. તેને માટે આમ
પદરીતે વણેલું કાચક તેવાર કરવામાં આવે છે, જે પવનને અટકાવવા
સાથે સ્ટીમરમાંના પરકોનાની વાજાને બહાર કાઢી મોકલે પણ
તથા બીજાં સાધનો તદ્દન ચૂકા વાજવામાં હોય છે. કારણ અર્થાં મરખી
માના પાળીના કોઈ જિંદગું તરકાળ બરડમાં રૂપાંતર થાય છે. આ
કારણસર રાતના સુતી વખતે ખાસ ભતની બનાવેલી કોમળીમાં
ભરાઈને ચૂકાનું હોય છે. એવા માથુ ભક વિશિષ્ટ ન્યારોએ માંક-
વાનું હોય છે, જેથી નાનામાંની નીકળેલા કાંપાસ પછે કોપે સુધી
નીકળવા પછી ન બરડમાં રાતર પામે. બેરારક પણ એવો તેવાં
હોય છે જે સ્ટીમરને ખૂબ મરખી આવે અને જ્યાં ન પાળી નવ.

આમથી ૧૦ કોડેડ વર્ષે કારકા પ્રદેશ વિશ્વમન બનાય તે અજાક
ત્યાં મરખી દોની નેકળે એવા રજકડાં માને છે. એ કોમ હોય તો ને
કાળની વતરવતિ તથા બની ન આદિ વરેતુએ બરડમાં તે વરની
નીચે દંકાઈ રહી દોની નેકળે.

આવા આ વિશેષુપ્ત પ્રેક્ષ પર પડોગયાનો એક પ્રયત્ન બહુ
પ્રાચીન કાળમાં થયો. દને. બોલે પ્રયત્ન ૧૬મી સદીમાં થયેલો.
પણ પ્રયત્ન અનુષ્ઠે તે પ્રેક્ષ ઉપર પડ ગયો હોય તો તે ૧૮મી
સદીમાં. તે મનુષ્ય એટલે કાંઈકે વિશ્વવાત સામયકરી ફરત કફ
દી. ૧૭૩૩ની ૧૭મી નવન્યાદીએ એ ત્યાં પડેલો. ત્યાર બાદ
ફિલિપ ન્ડોનએકિય યોસેન ત્યાં ગયેલો. દી. ૧૮૩૩માં સ્ટીમર-૮
(નવેમ્બર ૧૮૪૮) ૭૩૦

કેમગિર તથા સેનિકોનમાં બજાર અને ટોપ તૈયાર કરવામાં આવે છે.

લોદાનો મોટામાં મોટા ટુંબુઝ કાઢે. એ કાઢ તેને કદી ન ચડે અને તે હમિયાં ચળકતું રહે એવું લોડું (ગ્રેઈનવેસ રીલી) બનાવવું ટોપ નો લોખંડમાં ૧૪ ટકા કેમિયમ કૃષેરાય છે. બીજા ધાતુઓને તથા છૂદા ચત્રવેશને પણ કૃષે તેવાં બોલેલાં બનાવવા માટે લોદાનો ૧૪ ટકા ઈરનસ્ટન અને ૬ ટકા કોલિમ્બ મેગ્નેશિયમમાં આવે છે.

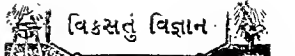
આખું તો લોદાનો એકાદાનિધિ પ્રકારે આકૃતિરતમાં આવે છે કે ૧ આનું ને તે મળે એનો પશુ લોદાનો એક પ્રકાર છે. એને એક રોજના ૨૦,૦૦૦ પિપા આપવા પડે એવું પશુ લોડું (કાંચકાંડિયાએની નાનકડું ક્રિસ્ટલ) હોય છે. ગાનવનત વુડીલુટી ધાતુઓનો જે કુપ ન્થોડા વાપરે છે તેનો ૯૦ ટકા જાગ તે એકતું લોડું ને લોદાનો આવેલા સંયોજન કૃષેરાય થવાનાં બે કારણો છે: એક તો એ કે કુદિયાના દરેક કાચમાં તે ખૂબ વિચલ પ્રમાણમાં મળી આવે છે; અને બીજું, તેનો જોઈએ તેવો ધારા ધરી રાકાય છે.

શુદ્ધ લોડું ખૂબ કાચા કૃષ્ટતામાને ૧૫૨૫ ડિગ્રી સેન્ટિગ્રેડ-પી-ગ્રેડે છે. વળી રાસાયણિક વિશ્લેષણમાં પણ તે ખૂબ સ્વચિત છે. રહે ન બેળવાળી હવામાં ખુલ્લું રહેતા તરત તેને કાઢ ચીલી ન્ય છે, એટલે કે કાઢમાં તેનું ઉપાતર થાય છે લોડું અને તેમજબન સંયોજન થતાં મોટા રાસાયણિક ત્રિકાર થઈ દાહછોટાન વાકુ દુટ્ટા પાડે છે ને લોડું ને ભૂખમાં જોગણી ન્ય છે. આથી મોટા પાયા પર દાહછોટાન વાકુ દેવાર કરવાના ક્ષેત્રમાં નજરના તેમજ સહી લોદાનો ન કૃષેરાય થાય છે. લોડું લોહયુગ્મકારી આકર્ષાય છે એ તો સર્વચિતિત વાત છે. વળી લોડાનો ચ લોહયુગ્મકારી રૂપાંતર થઈ શકે છે.

બીલું કોરોની જેમ લોદાનો કૃત્યાદનમાં પણ આવે અનેરિશ ન જગતને મોખરે છે. જગતના કુલ કૃત્યાદનનો ૪૨ ટકા જાગ એવું અમેરિકા ન વેશ કરે છે. હિંદ પણ આ ક્ષેત્રોમાં સાવ પછાત નથી. તે પણ દર વર્ષે ૧૮ લાખ ટન કાચુ લોડું ૨૦ ૧ લાખ ટન પાકા કૃષ્ટપત્ર કરે છે. જર્મનીદર આને એવું કુદરતી સોખંડનું મારખાનું સમરત એસિયામાં મોટામાં મોટું અણાય છે, એટલું ન નહિ પણ લોદાનો કૃત્યાદનમાં સમરત બ્રિટિશ સાંકાન્યમાં હિંદ યુનાઈટેડ કિંગડમ પછી બીજે ન નંબરે આવે છે. અનેકા પ્રકારના લોદાનપણ બની ન કૃષે ધરાવવાની બાબતમાં તે તેનો જગતવરમાં ૩૬મો નંબર દાય છે. ગણતરી કરી મુજબ બ્રિટાનો સિમ્બય નિહોડો તથા પાસેનાં રાજ્યો આણં ૩૦ અબજ ટન બની ન કૃષે ધરાવે છે. બે સિવાય બરતર રાજ્યમાં તથા અયર્ષાંત ને ગ્લેસરમાં પણ સારા પ્રમાણમાં લોદાની ખાણો છે. હિંદમાં લોડું બનાવવાની ગહેલી કંપની તલાવની હતી. તે ૧૯૧૧માં રથપાએલી. ત્યાર પછી આસનસોલ પાસે 'ઈન્ડિયન આયર્ન રીલી કંપની' તથા બદાવની પાસે 'માઇસોર આયર્ન ગ્રાઉન્ડ રીલી વર્કસ' સ્થાપન થયાં.

જગતના ક્ષેત્રો-કંધાઓમાં મહાવનો બાજ બજારનું લોડું આ-પણ સરીરમાં પણ બહુ અગત્યનું રચન ધરાવે છે. લોહીનો લાલ રંગ એને આભારી છે તે 'દિપ્તિશીલ' નામના ધાતુમાં લોડું ન મુખ્યત્વે હોય છે. એકે આપણા આખા સરીરમાં રહેલું લોડું એકલું રરવામાં આવે તો માંડ એક નાની બીલી એટલું થાય; પણ એટલું ને લોડું એટલું બધું નરતી છે કે એ તે ન હોય તો માણસમાં બલકર વેગો કૃષ્ટપત્ર મળે તે ગરજને કમજૂ થયા વગર રહે નહિ.

આમ, ગતિપતિ છત્તરી રહે અને પ્રગતિ કરે તે માટે જોશક પછી ને બીજો નંબર કોઈ મરતુ હોય તે લોડું ને છે.

બી-ન્યુમેરિકા જેવા ક્ષેત્રક રોગો પર રામબાણ ગણતું પેનિસિ-લિન તો ભળીરું છે. ૫ મેમાં એક મુસેલી છે એ કે તે લોહીમાં વધારે વખત રહી રહેલું નથી. મોટાક ન કલાકમાં તે આર્યું નવું દોનાથી પેનિસિલિનનાં ન-નેકમને: વરિવારે આપનાં પડે છે, પણ હવે પેલ્લનિકોએ 'પેનિસિલિન' નામનું એક બીજા પેનિસિલિનમાંથી, ન બનાવ્યું છે તે માણસના સરીરમાં ડીપી રિવસ રહે છે. રોગીને પહેલાં ને ધમ્પાઈ-નેકમને આપવાં પડતાં તેની હવે નર નહિ રહે: 'ક્રોચા ટ્રિલિન'નું એક ન-નેકમને ન્યુસેલિનિયા થાકી શકો. (૧) શરીરમાં ધૂળ, કચરા તથા ખુમાડાનાં રચાણોથી ક્ષેત્રા દેરાન થવાય છે એ ક્ષેત્રોમાં રરનારા ભલ્લે છે. ધરાનાં એ ધૂળ આદિ રચાણો દૂર કરવાનું આવ મુખી કાલ સાધન નહોતું. પણ હવે એ મૂળને રોપી લેવાનું એક રંગ રોપાણું છે. આ રંગની મદદથી કોરડાની ૯૦ ટકા ધૂળ રોપાઈ ન્ય છે. એક ભળવાના કલાકમાં શુદ્ધિતા આ રંગનું બરતર કાળમાં ન કોરડાની હવા આ ક્ષેત્રિશન રંગ મારતર રોપાઈ નહિ હવામાંના ધૂળ ખુમાડાનાં રચાણો વિપુલુકા બની તે રંગમાં આકર્ષાય છે અને તે રંગની નળીઓમાં તે કચરા બરાબર એક શુદ્ધ થઈ જી હવા બહાર નીકળે છે.

દુરદરતામાં ને અનેક રાખર આરંભે કૂંડો ખીણે છે તે મોટા ન રિવસના કરખાઈ નાશ પામે છે. પણ હવે એક જોડી પગલિ રોપાઈ છે કે નેના વરે વૃણ રીતે ખીણવા કુને તેની એ ન કુસરી અવરમાં પડે તે રોપી શકો. એક વિશિષ્ટ રવાનાં તરુડો, ગામણમાં કૂંડોને મારાદારી રુખી રાખવાંથી કૂંડોની નાબૂદતા, તેના કુસરી રંગ અને નેસર્ગિક આભાર કાયમ માટે ભજવાઈ રહે છે. માત્ર કૂંડોની મુડંગા આદી ન્ય છે. કૂંડો કચરાત વનરપતિ ન્ય બીન પદાર્થો જે માત્ર મુખી આક્રોહોકમાં રજાતા તે પણ આ નૂતન પદ્ધતિથી સરજતારી કાયમ માટે ભજવી શકો.

બીજે નથી ભલતું રાખવનાર રોપાણું છે એમાં બોલેલા રા-નરોને સંપત્તી રાખવા માટે એક વિશિષ્ટ વનરસાધક રવા કરવા માં આવે છે. કહેવામાં દાલમાં ન બસામેલા 'બ્રિટિશ ઈન્ડીય કૂંડો'માં આ રંગનો પ્રચોષ કરી બનાવવામાં આવેલા હતા. બનાવો ભાગની એક કલિતા, એલિક બાનારો કૂંડો અને એની ભાગનાં વાકરો આ મશીન ચલાવની એક કુશારીને લખાવવામાં આવ્યાં, અને અચર ન વગરે તે કુશારિતરે તે રૂને લખાણને કુશી અચ-રસ બસાવ વાંચી સંબળાણું હતું. આમ આ મશીનની સહાયતા-થી લખાણની નરતર થઈ મોટી મંદ બરો જોઈ શકે છે.

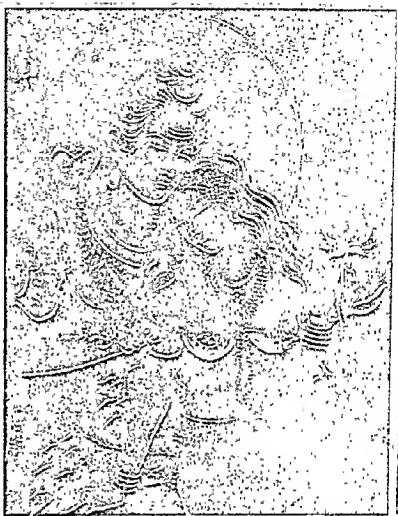
બીજેલમાં એક કહેવત છે કે 'નરરિયાત એ રોપાઈ નનની છે.' આ કહેવતની પ્રતીતિ સુકર્માં ન્યારે નર્ગની ચારે વસારી મેસાઈ એવું હતું ત્યારે થયેલી. નર્ગનીને જોઈને વરતરુત મળવી બંધ થઈ ન્યારે રીતે તે વરતરુત બીજી રીતે રેસામાં ન કૃષ્ટાન કરવા માંતે. એ ન રીતે તેણે કોલસામાંથી સાધને મારેનાં તેણે બનાવેલા. ૬૦ ટન કોલસામાંથી એક એક ટન તેલ બનતું. ને પદ્ધતિથી નર્ગની તે બનાવતું એ પદ્ધતિમાં મોટા ફેરફાર કરીને હાલમાં મીનિય ખાતે કોલસામાંથી બાજા માટે વાપરી રાકાય તેવું તેલ બનાવાયું છે; એટલે બનાવનાં મોટાં વર્ષો પછી તરતું તેલ, ગમકાણું તેલ એ પ્રમાણે કોલસાનું તેલ વેચાય તો આશ્ચર્ય નહિ.

(અનુગાથાનક ૩૨૨મી) મુદ્દા તોરણીઃ
(૧) દરેક વિગતમાં એક બીજી સરસતા હોય કે
તેથી તે એકદમ આકર્ષક; (૨) અકર્ષણ કર્મ
પછી તે નિરીક્ષણ કરવાની ફરજ પાડે;
ને (૩) એ નિરીક્ષણમાંથી આનંદ વાગે.

સારા વક્તા કે ગાયકનો અપાઠ એક વાર
તો માથા હાકવા મંડળે, તો બીજી તરફ તેમાં
ધ્યાનમાંથી તેનો સંસ્કાર થતો જાય છે. એ
બીજી રીતે વિગતની પણ તમારા મન ઉપર
પ્રભેદનાં સંસ્કાર છાપ પડે તે પછી જ તમે
એકદમની વસ્તુ પર વિચાર કરતા થાઓ છો.
જમન આટલી સાધારણ ક્રિયા ને "અસચિત્તો"
કે "ફેગનચિત્તો" પણ કહી શકે છે. પરંતુ સાચું
વિગત તો તેથી એક કદમ આગળ જાય છે.
તે તમને તેની હયાતીમાં આંખો દારે બતાવે
છે, તમે અને એ વિગત સમ્યક જોઈ શકો છો.
વિગતમાં આત્મકરણોએ કેળવેલા સ્વા-
ધે તમે તેમાં વિદ્યાર્થી છો અને વિચારિત્વાર-
માં તમારી આંખ ફેરવતી એક સરસ રક્ષણ
પર રોકાઈ જાઓ છો. તે રોકાણ આગળ
વિગતને સંસ્કાર દર્શાવે છે, અને
તેનો જોડ આપની બીજી રસસાગરીનો ત્યાં
આપ પુરાય છે. ત્યારે વિગતમાં તમને
વિચારવાની જગ્યા મળે છે. તેમાંથી જુદા-
જુદા આરોહનપરોહને એક સુરાવલ આપી
તમારી સાથે સંપત્તિનો મેળ લગાવે છે. આ
રીતે જુદાજુદા વિગતમાં વિભક્તિ વિચારો,
આપ મેં સુરાવલિ તમે અનુભવના થઈ જશો.

જોઈતા વહેવારમાં ગાળતાં ગાળતાં અને
કર્યોને કલાકારોએ વિગતની તકનીકો કેવા
નખાતવા બતાવે તથા આકર્ષણ આપે તો તે
જુદો જોડે સમગ્રનો કે કલાકાર જોડે અને
સમગ્રની પોતાની વસ્તુ તારવી લે છે અને
પોતાના જાન તેમાં અલગાલગ બળથી
તેમાં પોતાની કળાને બુદ્ધિગત કરે છે.
અલગાલગ અને આલના નિત્ય જાન ગાળુ
કલાકૃતિ વિષયમાં હોય એવું બાંધું નથી.

કલાકારોના જાન એ વળે છે એક પોતાની
સમિતિ અને જાનના બળે જાનના મુદ્દાને કુદ
એવી કિત કરીને અન્યથાકાને પ્રસિદ્ધિ મેળવે
છે. જોઈતા કલાકારની કપર ને જાળીની વસ્તુ
કપરનાની પાંખો કપર જાય જાય છે, અને
પોતાની અન્યસમિતિ સમિતિમાં આગળને બેઠ
છે. સાચા કલાકાર પોતાની કલામાં આગળ
નિત્ય ને અગામી પગલે કલાકારની રા-
કતો નથી. અહીં તે જોઈ જાય છે ને જાળીની વસ્તુ
કપરના વે; તે પછી પોતાની અન્યથા રીતે
વસ્તુ કરવાં તેમાં જોઈતા કામગીરી બી.
કેમીસાથી વિગત કામગીરીમાં વિગત;

વિગતમાંથી ફેરો - જવા બાપક, એ. આર. પી. એસ. (નિદારિત્વાના સોમન્યથી)
મર્યાદા પેટે પોતાના કામગીરી પરની રેખાઓ
જોઈતા કે કેરવી શકતા નથી. તેથી તેને પોતા-
ના વિગતની કલાકાર ગાળવા જ કરી શકી
પડે છે અને તે પ્રમાણે કેમીસાની બાદીમાં
વિગત જોઈતું પડે છે. એ જ વળે વિગત
સમગ્રને લખવું. પ્રમાણ અને રેખાઓની વ્ય-
વસ્થાઓને જાણ સમીતિમાં અને નોટ-
મેંડ કરી નાખવાં પડે છે. એ જાળુ વ્યવસ્થા,
વિગતની આવજવતથી તેને કામગીરી પર કરવાની,
નખે પડતાં જોઈતારને બેઠાઓ આપે એવું
વિગત કરવું કે કોઈ-કલાકારની કલાકારી છે.
ફોટોગ્રાફી માર્કેટ જોઈતું અને જાળ-
સમીતિ કરવાની અને કુલિઓ વિગતની કરીને
આનંદ તેના કામગીરીને ને કલાકાર બિન્દ
માનવા કરાવી છે. તેમણે પોતાના પ્રતિનિ-
ધારક વિગત કામગીરી આ જાળુ કલાકાર-
કિયા જેથી કાળો આપે છે અને તે જાળુ
તે દિશામાં જાળુ પ્રતિનિધ કરી શકે છે.
અગાધારના ફોટો વિગતના મેળવેલ
દારિમાં જાળુ એ જ રીતે છે જાળુ એ જાળ-
સમીતિ ને વિગત ને વિગત કરવા છે તેથી
સંસ્કારને પ્રાપ્ત પ્રતિનિધમાં વધારો થયો છે.
સંસ્કારને પ્રાપ્ત પોતાની સમિતિને ને પ્રતિ-
પ્રમાણીને આત્મકારનીય અને આત્મકારનીય
પ્રતિનિધ તથા વધારે પ્રમાણ છે.
મારી વાદ પ્રમાણે કલાકારની ને આ-
ગાધારના પ્રતિનિધ જેવું નામ નોટ-
સમીતિ કરવાની અને કુલિઓ વિગત ને આ-
ગાધારના પ્રતિનિધ પ્રતિનિધમાં પ્રતિનિધ
સંસ્કારની પ્રતિનિધ હળી ને વધારે પ્રતિ-
ને જે વધારે કોઈના પ્રમાણે ત્યાર પછીના
જે દિશામાં ને કોઈના પ્રતિનિધ વિગતના

પર્યવશાત્ ગત પર સીધી વધુ ને કાચી મોટ પાટનારી ટાંગણી
કલાકૃતિ તરીકે એ જ ગણાયું હતું

આત્મત અગત પાત્રરંગીની કેરેક્ટર અને સાધનાય માનવ કદ
કરતા અતિથિગા મોટા કદનાં પણ આપણને તેની શિષ્ટપદમાં
વિગતો સમી રહેવા કદને એક સાથેત વાગને રંગથી રૂપ આપવાનો
પ્રયત્ન કરવ પાં આંખો છે બનીતવામાં જરા કિચકાણાની ચેક છે.
કરીને વચસાને. અનેત આ-ભની લગે મુખ પ્રકાશમાં ગાંધાએલા
તે શિષ્ટપદમાં વાતો કરવી કિમ્મી પણ સીઆ વચ્ચે ખરેખર
કાઈ અનુવદ અને છતા મનને અવરણ કરી મૂકનારો એ એક કલ્પ
અને સાધનામાં કલ્પન આપાર વાસી રહ્યા છે તે આજ નેકરો જ
આનેત કાળને માટે અસરકારક રહેશે આ સહીશા દગ્ગરે પ્રકારની
એ કમચ સીધી મહાન શિષ્ટકૃતિએ એક એક કલાવિષયનું રહેતું છે.

હવે, કલાના આ પ્રકારને પદો, તેનાની તદ્દન વિરુદ્ધ જ રિખાનો
કલાપ્રકાર નેકરો કે વચ જન્યવેશ પ્રકારના ચોક્કસ પ્રદેશ કપર
પટેલી બાવતરની કાળને જ પ્રાધાન્ય આપીને (વિગતોને મોટો
તેમજ મોટાન કલાને બંધ મોટોરને પણ) તેને મૂલ કરવાનો પ્રયત્ન
કરવામાં આવે છે; જ્યારે યુરોપની ગાયકાલીન ચિત્રકલાના કુખમાં
એક સુગમ એવો પણ આવેશે કે જ્યાં કમચસુચિની ઝીણામાં
ઝીણી વિગતો તેના કલ્પ રંગપણા વાલેથી બનાવવામાં જ કલા-
નો એક હેતુ ગણાતો. ગાનવ, પ્રાણી કે વન-પતિસુચિના અન-
કાળો, તેના કાલનાયુ, તેની દેહ-ભાસિમાં, ને કે જ્યાં મુખી-
આરીક વિનયો, તેનો અતિથિ કલા સુધી તાકત રાખાં દવારવામાં
જ કલાનું કદમ્બ ગણાઈ. એવા કલાકારો, કલતર અને અતિથન સુ-
ચિની ઝીણી વિગતો તે કલારતા જ; પરંતુ માનવ અને પ્રાણી
પ્રાણના, અંતઃગંગાની તાકત રિયલિતો અપાસ મેળવવા માટે
તેમાં દરીશર રવાયુઓ ને અરિયરંગમણો નિર્મીત અપાસ
કરતા. એવા અરિયર anatomyમાં એક કલાકાર જ્યારે રંગ
ની કૃતિઓને પરિચય એ કલાપ્રકાર સુગમવા માટે સીધ.

કલકલાના રંગશી અને બાવબેચક કિરો આલેખનારા વખી
કલાકારોની દરેકમાં તેનું વાળ કલકવ નથી સાધનાન્યતે તે એ
સિકારવિરોધના આયંબક (પોલિટિવ આર્ટિસ્ટ) તરીકે નજીતો છે.
અને સિકારવિરોધના પ્રકાર વ્યા જીતરતી કેઈટરે ગણાય છે; કેગે
તેમાંથી મોટું ગાંધી બાવબી કલાત વ્યવસ્થા પ્રદ કરવાને બદલે
ગાંધ મુદ્દે નિસર્ગરૂપ, રોળાંબક કલતર લગેને લોકોને સિકારે
ની કલેવા પોટસવારે અગવા બેકતા પખીએ પરનિશાન લેતા સિ-
કાર-રોળીઓનાં આલેખનો દેખ છે.

પણ એ પ્રકારમાં રટબટી અભિનવ રક્ષિત બીલઓ કરતાં વધુ
રવાળી બાવવામાં અને અવેદન સીઈવ પ્રકટ કરતાં ને વિરો આલે-
ખમાં તે પોતનું 'ચેરાનો સિકાર કરવા સંધી રહેલા સિદ્ધનું આ
સાથેનું ચિત તેની રોશીના કાલકૃતિ નમૂના તરીકે એ આપ્યું છે
અરવા પોશીનો દેહવિન્યાસ દર્શાવવામાં એના સરીરની પેશીએ
પોશીને કલાવ આપવ અથેદેવનું એમાં કલ્પ આલેખન છે અને કુ-
રતની બંધપત્તોનેદર મુખમાં રંગોને તેણે કલાકારવિનય ચોળ્યું છે.
આને સામાન્ય રીતે છાયાં ગમેલોએ કલાકારમુખ્યતે તે પકા-
એકા અરિયરિયાનના તેના નિરોધ અપાસપણી. ૧૮૬૪માં લિર-
પુલમાં જ્યારે એ કલાકારે ૮૨ વર્ષના તેના દીધે દુખનમાં એ કાળમાં
ને સિક્કો આપણી તેની સરઆત ૮ વર્ષની રંગે તેણે કરેલી.
પોશીના કલાતરને ત્યાંથી ગાણસના કાકાની જરનાં કાકા કાવળી

નમો પરવેનન્ય પાત્ર: જાં મેહનુ-યાં સગવ ભવરેદેનીના
એક રેખાનિક કલાકારે પારો અપાસ કરવા ગયા, પાનુ ન કાળ
તરત છોડી રીધું. ને ત્યાર પછી દુખનસર તેણે કાંઈ ચુક કર્યાં બદ
બીસ પચીસના કુમરના આગામાં તે તે કલામાં તરેલી ચિતરવા પ્રસન્ન
ગયા, અને એનદેમીના પોતાના તલરેખાં અપાસને કારણે દેં
એકરેખનમાં એ વિષયનો વ્યાખ્યાના વિધાનો! ૧૮૬૬માં તેનું
'એનદેમી આંધ હોસ' નામનું પોશીના સરીરના અંગોનાંચે
કાકરચનાનો પરિચય આપતું પુસ્તક પ્રકટ થયું, જેણે એની કૃતિને
યુરોપજવાના રીપાકાળોમાં પ્રસારાની રીધી. કાકરચનાનાસરનાનો
અપાસના નમૂના તરીકે કુકીના જગ્યાના કાકાની જરનું તેનું
ચિત્ર આ કલેખનું છે. દુખનસર અદેખાત પાણીરંગને વર્ણિ-
ઓરીને તેની આંતરિક દેહરચનાના મેળવેલા અપાસના કુસર
કલ્પ ચિત્રણ ને એની કૃતિઓમાં દેખ જ છે; પણ તેની ગાથે તેનું
મુદ્દાલપણું વધુ તેનું વેતવાબક અને રેખાવિન્યાસનું એનદે
પણ તે કલાતર છે અને આ જ તરત તે કલાતર છે.

એનું કલાતર પકડનાની ને નદન ચિત્ર પ્રકારનાં આ કલાદરેણે,
વાચકોને એ દિશામાં વિશેષ રસ મળત હરી અવધીકન અને અ
વ્યાસ કરવા પ્રેરે.

નાટયરાત્રિ (અનુ- સામી) સતપારી પુરોષાનું આસન પણ
તેમાં વિવિધનુસાર કરતું સમ્બે કુળવાન તથા વિદ્વાન પુરોષોને
વેગ્ય અસલ આપીને તેમના સંકાર કરેલા પોતાની સગાન કલાના
આપસને સગાન. મોડાને પોતાથી સાકં તથા નીચલાને કીતની
કેરિન આપસ આપતું. અર્થાત્ કલતરને કલત, મધ્યમને મધ્યમ
અને અપરને અપર કોરિનું આસન આપતું એમ કહ છે સગા-
તથા કાકા માણસોએ સમ્બ, ચુક કે પિતા સગા જગીન કુપર
લાકાના આસન પર બેસતું કહ છે. નોકા, કાપી, રંગ વગેરે
દોળમાં (અથવા તે આધુનિક જમાનાનાં મોટા, આમગાકી કે વિમાન
વગેરે વાડોનાં) સમાન આસને લેસવામાં રોષ નથી, પરંતુ સમ-
સર્ગા અનિવાર્ય સંલેખો સિવાય તેમ કરવાની મનાઈ ફરમાવી છે.
કારણે તેથી જીતો પ્રત્યેના પુત્રસાવમાં આપી જમાય છે

સથન પ્રકાર નાટયરાત્રિમાં સુપ્ત સથાન વ્યા સુનાની વિવિધ
રીતે જમાવી છે. તે આ પ્રમાણે: (૧) સમ, (૨) આકુચિત, (૩)
પ્રસારિત, (૪) વિવર્તિત, (૫) કલાકૃતિ અને (૬) નત. તેનાં સમ્બ
તથા વિવર્તિત આ પ્રમાણે કલાં છે:

સગા: આપસ તરક મુખ રાખી હાથ શિથિલ વિરતાવિત રાખી
તથા સરીર રેખાગતિક સીધુ રાખી સુતું. તે. અર્થાત્ વચ્ચા સુતું. તે.
આ આસન સાધનકર્મમાં ચોળ્ય છે.

આકુચિત: સર્વ અંગ તથા મોઢાં સંકોચીને (દંદિયું વાળીને)
સુતું તે સદ વગેરેમાં એ પ્રયોજ્ય છે.

પ્રમાવિત: એક હાથ મોરોસા રૂપે માથા નીચે રાખી સુતું. તે.
વિવર્તિત: જમીન તરફ મુખ રાખી હાથ સુતું. તે. જો સલ્લતમાં
(સમ્બ સુતું) દેખ તરફ) કે તેથી મરણ ચુક હાથ ત્યારે તથા મુ-
કનમત વગેરે પાત્રોમાં આ પ્રમાણે.

કલાકૃતિ: કોણી જમીન પર ટંકનીને દરેકમાં માથું સખા
સુતું. તે. આ સથન સુગતિક લીલાઓમાં ચોળ્ય છે.

નત: હાથ વિવર્તિત રાખી પગ પ્રસારીને પહેલા કરીને સુતું. તે.
તે ખેદ, શોક, આગસ વગેરેમાં પ્રયોજ્ય છે. વળે નિદ્રામાં વાચ-
નાર પાણું કેવળું, સરીર સર્વજનું કરતું વગેરે કાળમાં બની મેળા-
એ કરવાની પણ સાસમાં કહી છે. (ગાથ)

અથા દ્વપતાઓમાં આપણે આપણાં ભારતીય દુતીઓ રચનાી મુદ્દાઓ પાછળના સંદેશો તથા તેમાંનાં પાત્રોની શતિ(ચાલ)ની પાછળ ચેત્તવ્યોથી અર્થભરી ઝીણવટ સમજાયા. તે રીતે પાત્રોની શેષપાત્રની વિવિધ પદ્ધતિઓ તથા પ્રકાર પણ ચેત્તવ્ય છે, તે દલે નેહ્યો.

લેખક
ચોગેન્દ્ર
પ્રિયદર્શી

૧૮ દયશાસ્ત્રમાં વિવિધ આસનો (બેઠકો) તથા શયન-પ્રકારો કે સુપ્ત રચનાઓ પણ દર્શાવ્યાં છે, જે જુદાજુદા ભિન્નભાગમાં ચોલ્યા છે.

આસનો : આસનો આઠ છે : (૧) રત્નસ, (૨) મમલસ, (૩) ધી, (૪) આરુણિત, (૫) સરતાલસ, (૬) ઉત્તર (૭) વિષ્ણુચિત, (૮) મનુષ્ય, અને યાજ્ઞ પદ્ધતિમાં નામ નાદયશાસ્ત્રમાં આપ્યાં નથી; એટલે જ્યાં નામ અન્ય ક્ષેત્રોમાં આપ્યું છે ત્યાં તેનાં લક્ષણો પરથી ચેત્તવ્યે વિદ્યાં છે. તેનાં લક્ષણો તથા વિનિયોગ નીચે મુજબ છે.

રત્નસ : આઠ ઢાંચ કબોરે ને એક ઢાંચ આગળ પદ રાખી પહેલા પેલા પદે સ્થાવર થાયું તે. વસ્ત્રપાપદ્યે શેષપાત્રો તે ચોલ્યા છે.

મમલસ : એક પગ સદેશ પ્રસારીતે તેમજ માથું એક પદ ખે ખીને બેસતું છે. તે ચિન્તન (ચિત્તાર) વધેરમાં ચોલ્યા છે.

ધી : મનુષ્યને યાજ્ઞ પર દાડી દેકી માથું એક વસ્ત્ર રાખી બેસતું તે. ધી ચાન તથા ઉદ્ધિયાની ગ્લાનિ, શીઠ પ્રસારણ વગેરે દર્શાવાય છે.

આરુણિત : યોગીઓ કાલીને અંદે તેમજ સર્વે એક સંકુચિત કરી દે-યું ચાળી બેસતું છે. વ્યાધિ પીડા, અતિન્દ્રિષ્ટા, વગેરેમાં ચોલ્યા છે.

સરતાલસ : બાંને ઢાંચ શિયંદ પ્રસારિત રાખી ધનુષ્યને ટેકો બને બેસતું છે. એ મોઢા, મૂંઝા, મદ (પદ), ગ્લાનિ તથા વિપાદમાં બુદ્ધ છે. મહાભારત મુજબના પ્રારંભમાં અશ્વમેધ નિષાદ યજ્ઞ અર્ચ્યો તરીકે તે આ આસનથી રક્ષામાં બેસી ગયા હતા.

ઉત્તર : બંને પાની નિતેળને અંદે તેમજ બેસતું છે. પિતૃભોને નિવા-નંદિ આપવામાં, જ્વ, સંધ્યા, આયમન વગેરેમાં તે ચોલ્યા છે.

વિષ્ણુચિત : હાથ આસનને એક યોગ્ય જોડે રાખી બેસતું છે. યાજ્ઞ કાલિમાં તથા પ્રિયતે પ્રસન્ન કરવામાં એ ચોલ્યા છે.

મનુષ્ય : બંને યોગ્ય જોડે બંને આડી મસ્તક નીચે રાખી બેસતું છે. એ દેવવંદન તથા યજ્ઞાદિ ક્રિયાઓમાં, કોઈ પાત્રોને પ્રસન્ન કરવામાં, અને યોગ, આદ્ય, પ્રાસ, યાગના વગેરેમાં ચોલ્યા છે.

નિર્માણોચયનિયમ વગેરે ક્ષેત્રોમાં પણ આનો પ્રયોગ થાય છે.

આ ક્ષેત્રો અન્ય ક્ષેત્રોમાં 'મુદ્રાનુક્રમ' અને 'નિર્મુદ્રા' દેશો બે પાસનાં નામે ચોલે છે. પરંતુ તે વિષ્ણુચિત તથા મનુષ્યવત્તાં જ હાથ દોવાથી વપરનામાં તેનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

આસનવિધિ : વળી નાટકમાં જુદાંજુદાં પાત્રોને તેમનાં માન તથા યોગ્ય પ્રમાણે જુદીજુદી કક્ષામાં આસનો (બેઠકો) આપવામાં આવે છે. તેમાં કયા પાત્રને કયું આસન આપવું તેનાં પ્રકાર તથા વિધિ પણ નાદયશાસ્ત્રમાં લખાયા છે. જેમાં આસનો અનેક પ્રકારનાં છે : જેમકે સિંદાસન, હાથાસન, મુદ્રાસન, વેનાસન, ઉપાસન વગેરે. આ આસનો મુજબત્તે ચાલપસામાં ચોલ્યા છે.

સિંદાસન : દેવ તથા રાજા ચા રાખી માટે સિંદાસન ચોલ્યા છે. તે સુવર્ણચિત અને રત્નો વર્ધેથી આભણિત હોય છે અને તેના પાંચાં સિંદાસન હોય છે.

મુદ્રાસન : રોનાવિત, સુવચન વગેરે પાત્રો માટે આ આસન ચોલ્યા છે. તે પાછળ હાથ આધાર કે ટેકો વગરનું હોય છે.

હાથાસન : આઠમાં તેમજ ચાલપસામાં માટે તાદાની બેઠકો આ

બેઠક ચોલ્યા છે. હાથના આઠ, પાંચો વગેરે તેનાં જ પ્રકારો છે.

વેનાસન : પ્રધાન, પુરોહિત વગેરે માટે નેતરની યાત્રી બેઠક.

મુદ્રાસન : સ્ત્રીઓ, સંસ્કૃતારનાં/સંસ્કારિણીઓ વગેરેને સાદી-નું આસન આપાય છે.

ઉપાસન : ગાદી કે નીચી કક્ષાના પાત્રોને યોગિનું જ આસન આપવું; અર્થાત્ તેમને જમીન પર બેસાડવા એક હતું છે.

ઉપરનાં ક્રમ ચાલપસામાં છે. આ ઉપરાંત હિન્દુઆસન, મમલસન, મંદલસન, પદાસન વગેરે આસનો પણ દર્શાવેલા છે. તેમાં—
હિન્દુઆસન : રેની કે હિંચ સ્ત્રીઓ માટે ચોલ્યા છે. આ આસન અવિદિક પ્રકારનું વિરમયચિત્ત રચનાવાળું હોય છે.

મમલસન : રાત્રીખાતી કે ધનાઢ્ય વૈષ્ણવશાળી ધીવનાના આસનમાં તેની ચોલના હાય છે. તે મધુરકલાપ(ચિત્રની કલા)ના આધારનું તથા મેતરજીવી સુરોચિત હોય છે.

મંદલસન : તે જનમ સ્ત્રીઓ માટે ચોલ્યા છે નેજાગાદી હોય છે.

પદાસન : આઠાણ સ્ત્રીઓ વગેરે પાત્રોને તે આપાય છે.

ઉપરનાં આસનો સામાન્યરીતે સ્ત્રીઓમાં ચોલ્યાં હોય એમ જાણે છે, પણ તેની ખાસ દૃઢ નિયમ દોષાનું નજીવું નથી. આ આસનો કપરાંત વળી ચર્માસન, દર્માસન વગેરે એક આસનો છે. ચર્માસન : તેમાં 'વ્યાધ-ચર્માસન', 'મુચ-ચર્માસન' વગેરે પ્રકારો છે અને તેનો સ્વયંચોગ ચોલે તથા વસ્ત્રપદ્યોમાં નિવામાં આવે છે.

દર્માસન : ઋષિમુનિઓનું આસન છે અને તેમાં (એક પ્રકારના પાસ)માંથી તે બનાવેલું હોય છે. આ સિવાય પદાસન, ઉદાસન વગેરે દર્માસનમાં નામ તેના બળીત છે. તે પણ અમુક ખાસ પ્રકારનાં કે વિસિષ્ટ રચનાવાળાં હોય છે.

ચોળામાં 'પદાસન' વગેરે આસનો હતાં છે તે આ આસનોથી સદંતર ભિન્ન છે. તે તો રાત્રીની અમુક રચનાઓ છે અને યોગમાં આપરવક સારીરિક તથા માનસિક શુદ્ધિ ને સ્વાસ્થ્ય મેળવવા માટે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

અહીં દર્શાવેલાં આસનોનો નિયમ અન્ય સ્થળોએ જ લખ્યો; યાજ્ઞ પાઠના ધરમાં તે યજ્ઞ મુજબ અને ત્યાં બેસે તેમાં કરી હોય નથી. પરંતુ મુનિઓનું આસન તે ધરમાં તેમજ બહાર તેમના નિયમ મુજબ એક જ પ્રકારનું રાખવું. (અનુસંધાન સ્થિતિ પાત્રો)

આ યોગાસનો વિષે એવું વિધાન છે કે તે વિવિધ પદ્યપદ્યોની બેઠકો કે તેમનાં અમુક હલનચલનમાંથી નિષ્પન્ન છે. સ્પર્શન, ચલપસન, ચલપસન વગેરે નામે પણ તે જ કહેવાય છે. આપણા પ્રાચીન પુસ્તકોએ એક પણ વિષયને-જ્યાં યજ્ઞ વિષયને પણ કહ્યો નથી. તેનું તત્ત્વ પાત્રોને જ તેઓ જાણે છે અને તેના નિર્ણય મુજબ થાય છે. આ યોગાસનો પણ તેમની જ વત્તાદોષક દર્શનું જ પરિણામ છે. પદ્ય-પદ્યોમાં પોતાની વત્તામ રૂપિત અને તાત્કાલિક તેમની અમુક બેઠકોમાંથી જ યોગી સેવાં દોવાનું એમને જાણ્યું, એટલે તેમણે એ બેઠકોને માનવદિત માટે વિવિધ આસનો રૂપે પ્રવચિત કરી સ્વાસ્થ્ય-વૃદ્ધતા આ અનેક સાધનની મદદ બદિશ દાયા તેઓએ માનવભવિની આત્મ સેવા બળવી છે.

એમણે વળી એ કોલોની ગતિ ઉપરાંત વક્રચતિ, દિશિ ઉપરાંત સામ-
સામી દિશિ અને ખડાખડક દિવિતિ, એવાના કચ્ચનીય સ્વભાવો,
એવાના દોરાથી માંડીને મહાદાસી પર્વતના આગ્રહ, વચેરે વચેરે જોડી
જોડીને, વળી સિતેર વર્ષના એકસો આઠ વર્ષના અને એકસો વીસ
વર્ષના અવધિ કાંઈને તેમાં આ સર્વના સમાવેશ માટે અપવાં એ-
ગણે એવું તો કાંઈક અંતર્યું છે કે એ કલ્પશબ્દાભૂતિને તથાવતાં
કાંઈપણ જે ભેષી કાંઈપણ પ્રકાર બનાવ કે માણસ વિશે એકમત થઈ
જન શકે, અને યજમાન બાપડો પોતાને કે "એવ" યુધિ બધ, તેને
જ સાચી અવિચ્છવાણી માની ખેસે! આપણે રક્ષાં જીવડાં. આપણું
માનસ એવું છે કે કાંઈકાઈ વાર તો આપણે અમુક બનાવ બનશે
એવા માની લેશે એ બીજે બીજે તે માન્યતા જ એ બનાવનું કારણ બને
છે. વધારે ચાખ્યા શબ્દોમાં કહ્યું તો, આપણા વિશે એ "એવ" આપણે
સાંભળ્યો ન હોત, તો એ બનાવ બન્યો. પણ ન જ હોત એક ભેષી
મારા જેવા આશંકિત વ્યવસ્થાને કહે કે આર માસ કે ચારદિવસ પછીની
ફેલાણી દોરા જુજ સમાદાને, ને તે હું ખરેખર માનું, તે તો મારી એ
અદા જે એ દોરામાં મને મારી નાખે! આવા એ દાખલા મેં બંને
પ્રાંત્યક પણ કરેલા છે; એકે નામ ન આપી શકું તેમ એ બેશી અર્થાદિ
કહું તો એ બનિય બાબતોથી ભેષી હું તેને અમુક માણસને ખુદી
કહું છું, એ મુશ્કેલ મારા ઉપર લઘોમત પણ મૂકી શકે. અસ્તુ

આમાં નિર્ણાયક મુશ્કેલી બાળત આ છે કે કુદોષીય નિશાન
કોઈ પણ સંજ્ઞા કે પદાર્થની કોઈ પણ સેવના કારણતા સ્વીકારનાં
પદેશમાં શકિત કે પદાર્થ એ સેવના કારણ રૂપે ખરે જ પ્રવર્તે છે
કે કેમ, તેના શાખ્યા પુરાણો ખાસે છે. પારિશાલિક શબ્દોમાં
Vera causa છે એમ સાબિત ના કરી શકાય તે સંજ્ઞા કે પદાર્થની
તે સેવના બનાવોમાના કોઈની પણ કારણતા પાશ્ચાત્ય નિશાન
સ્વીકારક જ નથી શુક્રાંત્યેશ્વરો સિદ્ધાંત ન્યૂનત્વ વચેરે જ આપી
લાગ્યા, ભયારે તે પદેશમાં ભૂલિ દિશ્યાની બહાર એને ક્યાંના બના-
વ કલ્પાદક ખરેખર સૂચ્ય અને ચંદ્રના આકર્ષણ છે એમ સાબિત
કરી આપ્યું. બ્યોલોજીના ક્ષેત્રે એવા Vera cause છે તે સાબિતી
એ સાસખાં કે બીજે ક્યાંય કેઈકો પણ સીધી કે સાંભળેલી નથી.
દીણ માણસનું પોતાના શરીરની તલગતને લીધે એ બને છે
તેનો ટાપકાઈ નમ કહેવોથી રહી શકતા શરીરને દર ક્ષણના
પુરુષાર્થની દુર ભાગે છે, તો યજમાનપુરુષાર્થ એ કંઈ પધાર્થ છે
તે વધા જ રહે છે, તે પદેશથી નિર્મિત જ છે, તેમાં સ્વિભાર ફેર
પડવાનો નથી, માણસ બાપડો માણસને કે તેનો પુરુષાર્થ વળી એ
નિર્માણને ફેરવી શકે, એવા સિદ્ધાંતી-આશાસને વચેરે છે. આનું
પારિશાલિક નામ બેચેલમાં કાલોગ્રાફ દેશિકમ છે. બેચાક, મુલિ-
ગોના જેવા નિર્માણવાદીઓ આપણે લેદ્યાં નથી. આપણે "સોડક"
કોટકે કે આત્મા પણ પરમાત્મા જ છે, માણસ કહ્યો જ છે, નર
વાતે નારીપણ છે પણ નારીપણ બનવાને અધિકારી છે, તે પ્રમા-
ણેના પુરુષાર્થ બેરે છે, એમ પણ બતાવના બીજે. નિર્માણવાદ
પુરુષાર્થને મૂલમાંથી ઉતરી નથી છે, ભારે સોડકવાદ પુરુષાર્થ જ
બહાંડમાં મોટામાં મોટી-અરે અધીપ સર્વનિર્મિત સંજ્ઞા છે એ અદા
વચેરે જ દેશાસન વાળ્યે બેરે છે. તાત્પર્ય કે અલે વાદ એકબીજા-
ના દાડોદાડ વિરોધી છે; એનો સ્વીકાર જ બીજાના અસ્વીકાર
બરોબર છે. પશું આપણી વિચારણા નખસિય એકાદમી સીધી
સંચીત અને વેપાક ના પણ દોષ. ધણાપણની વિચારણા વચેરે
ક્યાંને કે ક્યાં દેશાકાર પડે છે, તે અધમ ક્યે નિંદ્યે છે તા કારણ.

શી બનવા પામ્યું તેની પણ ધણાને અમ પડતી નથી,
આ જ ક્ષણે કે ધણાપણની અદા બે પરકપર વિરુદ્ધ
ને એકસાથે વચેરે છે. ખાસ કરીને ભયારે વિરોધ કમ બને છે,
ચંનદિ કાંઈક નહિ એમ બંને એકબીજાનું ખૂન પીવા લગીના બદા-
બની બધ છે, ભયારે આપણે મવાન માનવનું કોઈ વચેરે
મયને ("ક્રોમોસોમ") વધારે વચેરે અને ચલણી પ્રયોગ "વ-
ચીકાચી" કે બરડાબારી બીજે દેશીકાચીથી સોપાઈને લીધે, અને જે
આપણને મળી મળે, એમ માની બેસવાને ખડુ આપણે સમર્થ
છીએ કે મળે શીતા જેવા પવિત્ર ક્રમને પણ આપણા પધાર્થો તાણીને
છીએ. ગીતામાં કહ્યું છે, તમે તમારા ક્રીક દેવના બન બધે રૂંધું
તમારી બીજા શુદ્ધ હશે તો એ તમારી નિષાલસ નમમર્તિય
મને સાચા દેવાધિદેવને ખોંચશે જ ખોંચશે. તમાને તેનું જ
મળશે જ મળશે. શી માનવનું બુદ્ધિમા આત્માવિચારાસાંભિ-
સાચી દેવાધિદેવ દોષ તેનામાં જ આક્રમી હા હાળીનું ઓઠાવે દોષ
શકે, માટે કુલ્લું છે એ સાચી દેવાધિદેવ હું જ છું, તમે મને જ
બલો. અને અકારાન અનુભવને એવાપરે તેમ મારું નિરપેક્ષ
છે આ સર્વ પશ્ચિમ પ્રચારકિયા છે; સિદ્ધાંતીનું તત્ત્વ એ દોરક શકે
નહિ. તથાપિ ધણાપણ એક પગ દુધમાં એક દહીંમાં બેળો પ્રશ્નિ-
ને જ અપદાક મળે છે, ભલે કે દાહના સમયમાં એક અપ
સોતચિત વિચારબુદ્ધ (આઈડીઓલોજી) રતીકારે, બીજે દિગાંતરી
(બ્યોસિસ્ટેમ)માં પાકા પગ ચણીને પ્રબલસાતી, અને બંને
આપસપાસમાં ખનમી સમાવતી રાખે કે તારી પડા છતે તો
તુ મને મનાવી લેજે, બધે માણ પશુંનું મને તે વધ બધ જ ભયારે
ભયારે બે અતલ વિરોધી નિર્માણવાદી વચેરે અરો વળી પડે છે
ભયારેય તે પધર્યુદ્ધ ("ફોડર")-માણની રાજક "એવાદ" નું પોત
પશુંનું રાજ્ય ખાખુ રહે છે, અને માણસની કાજી નીતિ વચેરેય
આવીની આશામાં આકરી કમણીને ક્રમાનો પ્રકટ થાય છે.
દર્શનના ઈતિહાસમાં મોટી કવીન મોલ રેકોલ્ડ અને દિલ્હિયેશ્વરી
માંડીને ઈ. ૧૯૦૮ લગીના યુગમાં, શાન્સના ઈતિહાસમાં અદારા
દેશના ગણવર્ણ, આપણે આપણા અપરજીવિત વિરોધીમાંથી બીજે,
અને આ ઉદ્દેશ બે વિચિત્રમોટામાં તો આપણે એ નજરોબર
પ્રવર્તક હું છે. સાચ, અભિયુદ્ધ સંપૂર્ણ રાજ્ય શોખક અને સાચું
માનવથી પાકન કાઢું, બંને આપણા મોટામાં મોટા પુરુષાર્થ જ
વધા મય છે. ભયારે સંપૂર્ણ અભિયુદ્ધ સર્વ મેળવવા એટલી સંજ્ઞા
આપણમાં છે ખરી કે, એ સવાલ પણ અબજ ઓરડાની બની બધ
છે. દેશાક માને છે અને મનાવના મયન ફરે છે કે એ વમાન સંજ્ઞા
આપણમાં છે, અપણા તો બીજીની રાજ્ય મોલ છે, વળી તેના
માને છે અને યનાવના મય છે કે એ સંજ્ઞામાં સદુપયોગથી તે
સંપૂર્ણ અભિયુદ્ધ સર્વ પામીને તે ભાગને તો ગતી જાય છે તે
આ રહ્યું તમે સ્વીકારો. એમ એમ તમે અપણી ભાવચી પ્રક્રિ-
યાઓ કરશો તેમજ તમાને સંપૂર્ણ આવરી યથા વિના રહેનાર
નથી. દર્શિમાન અદા રાખો, અદા રાખો, અદા રાખો. ધણાપણ
અધિક આ માની છે, આને ખગી શકે છે. આવી અદાને વચેરે
પડ્યા મહે છે. તેવાને માટે સાચસોપાનો પુરુષાર્થ રહેતો નથી.
જે સર્વ મગી મળે છે તેનું પાલન જ એ તેમના માટે મોટામાં મોટા
પુરુષાર્થ છે, એને મુલાલ્યે, તેની દરીશીમાં બીજા પુરુષાર્થો બેન-
રતા અને સોનક છે; અથવા મોટામાં મોટા પુરુષાર્થના વેદામાં
પણ શકતા દોષ મોટા જ પાળવાના છે.

પરંતુ બીજા એવા પણ ધણાપણ છે કે એ પ્રકાર ક્યાં વિના રહી
શકતા નથી કે અદા પડાણે ક્યાંયથી ખરી વાડું જ અદા બેસી બધ

શુદ્ધિ નહીં રોકે નાહ, તમા ત વ્યવસ્થા એ પ્રકારના બન્યાં સંભવ નથી. માટે સત્ય, સંપૂર્ણ અભિપ્રાય સત્ય, જુદાંને એક બીજા વપ નવ ત્યાં લગી શોધ્યા કરવાનો. પુરુષાર્થ, તે જ સોધી મોટા પુરુષાર્થ છે. અને તથાપિ એ બંદાતે જગતોત્તમ, અનેક જગતોત્તમ વડી નવ, શોધાતે આપનાં સત્યનો પ્રકાશ પીરે પીરે સેકાએ લગી પ્રાપ્તી દશા ન પણ મેળવે, પ્રાપ્તગતી દશા જ આવ્યા કરે, તો એ શેકાએ કે સોધી પણ લાંબા કાલખંડે દરમિયાન, સત્યના સેવક-રૂપને છુદ્ધિ એકાગ્રતાં એપણે અપણે અને અજુદા અગી રહે તેવું માનન પણ આપણે તે તે કાળે મોટામાં મોટા પર્વાં વા પુરુષાર્થ બજાવે પડે. સોધી જીવરતાં દોષ તે સત્યનાં સ્વરૂપને મોઝે પણ અનિચિત્તા સ્વરૂપનું પાલન અને તેની સ્થાપના જ આપણે મોટામાં મોટા પુરુષાર્થ છે; ત્યાં લગી આપણી જુદી સોધી પણ અધિયાત્મ સ્વરૂપને સોધી ના સડી દોષ ત્યાં લગી.

વિષયજ્ઞ જ્ઞા સંકુલ અને કુદોષ અને તેથી અપ્રતીતિકર થઈ નવ છે એ બાબતું જુ. પરંતુ આવી સ્થાનોમાં લોકો આપણી મહાબદ્ધ-ત્યાં લગી સાંભળતા અને એ આપ્યાનો કલાકો ઉપર કલાકો લગી સાંભળ્યા કરતા એ જગતના વડી રંધા છે.) વિષય મધે તેનો સત્તિક કે આનંદયક દોષ તથાપિ આપણે અમુક કાળગયાદા સાચવવી જ પડે છે. અને જગ કરતાં આ વિષયજ્ઞમાં કદાચ એકાગ્રતા એકી દેવા પડે છે, તે અધિધારી (શોક) કે વાગ્ગ વૈષત્યોત્તમી સ્વતંત્ર વિચારજ્ઞતાં પોતી મેળે સાંધી દેશે એમ જાણવું પ્રતા સાધ છે.

વિષયજ્ઞ જ્ઞા સંકુલ રીતે મૂકું વિષાદમરત અત્યંત તમાગ પ્રદોષ-નો પાથો કુદબધોમાં લુગે છે વિચિત્રોત્તમી પોતાના લોકોના સિધ્ધિ, અતિપ્રદોષ, જ્ઞાના કુદબધોના પાથો કુદબધોના આ જુદાં તે પધોને જુદાં છે, અને કુદબધોમાં કદાચ ઉપરપરને પધોયે છે તે તમાગ જુદાંના પધોને પણ જુદો છે, આથી વિચિત્રોત્તમ અધર્મ દેશ કરે જ સીધા જ નહિ. પાથો કદાચ તે ઉપરની આખી છગારત રહેશે, અપના ના પણ રહે; તથાપિ તે પાદવાના મદાપાદકનો જાણી હું તે નહિ જ બાનું.

જ્ઞાનજ્ઞાં મીતા ગિરો છે કે શીકુજુ પોતે પરાતપ્ત જ છે, પોતે અત્યંતને દિવ્ય કૃષ્ટિ આપે છે એ રીતે તેને શીકુજુના પોતા મીટના લાગતી, સત્યતામાં અથા એને જેને એકે જીકુજુ એ એ બીજું હશે છે તે તમાગ અત્યંત સ્વચારી રીતે છે. મીટના આ અકા-વાર જે અગી રાત્રે છે તેને તો ઉપર દેશવર્ણ જુદો તેને સત્યની શોધના પુરુષાર્થને સમાધિ થઈ નવ છે, તે જ પરમ સત્ય દેશના વિશે અજા-નમે છે તેના પાલન-સ્થાપનાનો પરમ પુરુષાર્થ જ એકજાતે રહે છે.

પરંતુ જેને આવી અથા અશક્ય રહે છે, તેને મીતા જું જું હશે છે તે એકેય પ્રથમ હશે છે—પરમાત્મા હશે છે 'યુદ્ધરૂપ, ભારત' જે ભારત, લોકોને બીજું હશે છે, પદેતા સંસારમાંનો સંસારી વર્ણાવિદ્યા રહી જ નથી. આશોકપીઠ પણ જાં જ છે ને કે જાં કર્યાં જ પડશે. પણ કુદાગતા મેળવીને કોઈ કરે પોતાના જા. વીજું કોણું હશે છે તે ઉપર આવી મધ્ય. હશે છે, હું શીકુજુ જ પરમ સત્ય પદાતપ્ત મુ. હે આ દિવ્ય દિવ્ય. તે રીતે જા. આવી યજો અને અથા બેસશે. અને અથા બેસી મધ મેટરે કોણું હશે છે, ને વિચારી જી જા રામેકું જીકુજુને છે, એમાં વિષયોજ્ઞા દેશવર નથી, તારે માત્ર નિમિત્ત બનવાનું છે, જે બળવેલે કોઈ પણ જાને નિમિત્ત જ ન બનવાનું છે; તે માત્ર બ્રહ્મ, માત્ર વદાદા બ્રહ્મ, અને જગ. એ જ તારે મોટામાં મોટા પુરુષાર્થ. અને અત્યંત તે સ્વચારી છે છે.

અથા જ નહીં જા વડી મીટ નવ જા જાને પાળાયા વડી જા જા મુકું જુ, —અને મીતા પરી કાષ છે.

માનવ જુદાંને દિવ્ય કૃષ્ટિ-અગમનિયમની (મિટિકર) જુદાં તે છે નહિ; એને તો વર્ણવજુ જ છે; એકેય ઉદ્યોગે જાત પ્રતીતિકર નથી, પરાજી ઉપલબ્ધી અથા અને તેની સાથે એ વધુ આગવંધાળ છે. એકેય મીટના સમટો અને પદ્ધિઓ જે વાચ્યાર્થ હશે છે તે જુદાંને જ તરજીપાથ મળનારને પ્રતીતિકર નથી.

પરંતુ મીટનાં માન કરતાં આ ઉપરાંત મિટમાંથી એક બીજી દિવ્ય પણ સંભળ્યા મોટે છે. કોઈ વાચ્યને તે સ્પષ્ટ સંભળાય છે, કોઈને એકેય સ્પષ્ટ સંભળાતો નથી. પણ વતોગાઓ સો સંભળે કોલો કોમાં થતી છે. અને મીટની અગરના એ થતી વડે જ છે. વૈષ્ણવ મંથના કે અકાના કે અગમનિયમના કોઈ પણ રૂપના પ્રચાર-અંધ લેખે બીજા કોના પ્રચારકો કરતાં મીની વિરોધતા નથી.

સત્ય શોધવું, આ બધાંકેને સમજવું, એના બંધમાં એનાં જીક-લોમાં શું દત્ત છે તે પદકર્ષ, એ જ મોટામાં મોટા પુરુષાર્થ છે. પરંતુ આ સોપ તો લાંબી લાંબી વચના જા જ કરવી પડે એવી છે, અને આપણે તો એમાં અમુક કાળે અમુક પેઢીએ અમુક સ્થળકાળે જ લીએ, મોટો વખત જ દોષકો લીએ, તથાપિ તે સમાધિ દરમિયાન અને આપણા દુષ્ટ અપણું અજુદાં જાને પણ આપણને આવશ્યક તે પડે જ. સંસારજો ભાષ, પ્રવાદમાં પદીએ લીએ તેનો દોષ, આપણે જાણે પડે જ, આપણને વાદમાં જાં તેની જાણરત કર્યું જ મોટો. તેનાથી વિમુખતા મનુષ્ય માટે અશક્ય છે. સત્યશોધ અપૂરી રહે છે તે દશમાં પણ આશ્ચર્ય સત્યાપાલન અને કાવચસ્થાપન અજુદાં મોટામાં મોટા પુરુષાર્થ છે.

વેદોક માર્ગોના મૂળનાથી થઈ મધા જે જુદાવાળી આધાર-વિશ્વારૂપ અને નવા કૃદત્ત બખરત થવા જે સુવેપરિ થવાની મટે-પાળાયા આધારવિચારન્યૂદ વચ્ચે આ આસુરી સંપત્ત ને દેવી સંપત્ત વચ્ચેના જેવા મર્મનિમદ છે. આ કૃદત્ત આદી રહો છે, આદ્યા કરશે. આર્થ કોઈ પણ વ્યક્તિએ કઈ જાનું આપનાથી કોના સંગે અને કોની સામે અગ્રહ છે જ સત્યશોધ સમાધિ.

સિદ્ધાસારદ છે તે દેવો પડે છે, નવા દેવો જો છે, સુવેપરિ થવા મધે છે, સુવેપરિ થવામાં છે. દુરો મરુતો, વસુકો, આદિત્યો, નારાયણ, પદ્મોદય આદિ આદિત્ય જે જીતરી રહ્યાં છે. ત્રિમુર્તિ અને પરમાત્મા રક્તપાતલન્યૂદ ઉપરથી, પ્રસાદો અને રમુલ જાણાચારીની પૂલસેવાને જાણે સૂર્ય માનસિક ભક્તિ મધેરે જુદો જુદો ઉદય થઈ રહ્યો છે. એતલેતલમાં જે ગમ્યાકારો તપશે એવા જુદાં પણ એક રાત્રે. એ નવાને સમાતન મળવા, કે એ પણ જુદાની જ એમ જાણે, અને એ જીત રહતી જાના રીતે સદ લેશે, તે જુદાંને અન્યજાં જ આ આદિ અન્યજાં જા, અન્યજાં માત્ર મધ્ય વ્યક્તિ, એના વિરાદ પ્રવાદ વચ્ચે માનવી કોલો છે અને પદેપદી વ્યક્તિ વર્તાં મદેલો તે એ પણ અન્યજાંમાંથી જ અને એ પાથો અન્યજાં નથી જા, આના માનવી માટે એ આદિ છે, તે દરમિયાન મોટામાં મોટો પુરુષાર્થ કોઈ કે રિપવં પરિણમવાનું (એકેય કાવચની પરિણમવાનું *stigmata* વગેરે) એ એવો મોટામાં મોટો પુરુષાર્થ ને તમાગ સત્તિમાં સંધાવે છે સત્યશોધ કરી રહ્યો છે તેમાં એને જે નવાં અન્ય સ્વરૂપે દેખાવા મોટામાં છે, અમુક અંગેપાંચ સ્વરૂપ, ભારતમાં માત્ર અંબી રહે, તેમને વચવડ, તેમના પદે વચવડ, જે વચ્ચે વિદોષ દેશના પારખ હશે, એકેય જીવના સંદર્ભ સંદાર માટે તરવાર પણ નીકળે તે (હર્યં (નવેમ્બર ૧૯૪૮) ૨૪૦

યોજના

દરેક અંક બહાર પડે કે તરત જ માલકો તરફથી એકા ગ્રુમ થવાની ફરિયાદો આવવા માંડે છે; અને તે સતત ચાલુ છે. સામાન્યતઃ એકો ગ્રેવરલ્ડે થવાનાં એ કારણે હોઈ શકે તે દૂર કરવાની તો સંપૂર્ણ તકલીફ અને રાખીએ છીએ: (૧) 'જ્યાં જ માલકોનાં નિઃશય સરનામાં દર ગણીને, એ માણસો સાચાસાચ બેસીને રિન્ટરડર કપરથી ચેક કરી લય છે, અને કોઈના ચરનામાંથી ફેરફાર હોય તો તે સુધારી લેવામાં આવે છે; (૨) અંક પેંક થયા પછી, પોસ્ટ બોક્સિસે નાખવા જતાં પહેલાં બધી ચનામની બળીને માલકવાર એકની સંખ્યા ટિકિટના દિસાણ સાથે ફરીથી ચેક કરી લેવામાં આવે છે.

અને આમ છતાં એકા ગ્રુમ થવાની ફરિયાદો તો આવ્યા જ કરે છે. કોઈ એક એવો નથી ગયો કે જેને વિષે ફરિયાદ ન આવી હોય, તો પછી ૩૦૦માં ખાસ એક તો ચોખ્ખી સાબો મુજા રહી શકે !

ટપાલ ખાતું આ જાળવતમાં કોઈ કરી શકતું નથી; કરી શકે નહિ. રિન્ટરડર ન થઈ હોય તેની પરતમાં માલિકને પહેલાં માલકવાની સળિની આપવાની કાયદેસરની જવાબદારી તેની દોલત નથી. એટલે આવી કોઈ ખણ ફરિયાદનો તેના તરફથી એક જ ન્યાયની કસર મળે છે કે 'પરતુ પોસ્ટ થઈ હતો તો તે તેના માલિકને થયાસમય પહેલાંચેવામાં આવી હશે.'

જ્યારે પછેતો, જમારી પાસે ભયાં સુધી એકા સિલિકે દોલ છે ત્યાં સુધી માલકોને ફરી ચેકલવા ચલન કરીએ છીએ; પણ કાચળ-કરકસરને કારણે એકાની વધારે નકલો કાઢી રાહતી નથી. આથી, નકલો ખૂરી થયા પછી ગ્રુમ ફરિયાદ એકા અને બારપાઈ કરી શકતા નથી. અને ૩૦૦માં અંક માટે તો એ ખણ સકય નહિ રહે; કેમકે કાચળના પ્રકરને લીધે એ અંકની સંખ્યાની ચાંચા પડિચત છે; એટલે ગ્રુમ થયેલો એ અંક તો ખીલકુલ બરપાઈ કરી આવવાનું અને માથે લઈ રાખીએ તેમ નથી.

તો પછી તમારા ૩૦૦માં એકની સલામતી માટે તમે શું કરો ?

અમને ચેક રહેતો સૂચે છે :

તમારામાંથી મોટા જામના માલકોનાં લવાજમો ડિસેમ્બર જ્યારે એટલે કે એ ૩૦૦માં અંક સાથે જ પૂરાં થતાં હશે; અને તેને લન્ડનથી એક વી. પી. થી મંગાવીને લવાજમ માલક રાખવાના જ હશે. દરે, રિન્ટરડર કર્યા વિના તેનાં એક વી. પી. થઈ શકતો નથી, એટલે લન્ડનથી એક કપર તો તમે રિન્ટરડરનો ખર્ચ કરવાના જ છો. તો પછી એ જ ખર્ચ ડિસેમ્બર અંક (૩૦૦માં અંક) કપર કરી તેની સલામતી સાધી લો તો ?

એટલે અમે એમ સૂચવતીએ છીએ કે—

(૧) આવતા વરસના લવાજમ માટે લન્ડનથી એટલે તમારે ડિસેમ્બરનો ૩૦૦માં અંક વી. પી. થી મંગાવવો. એ એક વી. પી. દોવાથી તમને તે સલામત પહેલાંચેવાની કાળજી પોસ્ટ બોક્સિસે રાખવાની જ; કેમકે એનાં નાણાં એને તમારી પાસેથી મેળવવાનાં હશે; ન્યારે તમારે પછે તો માલ વી. પી. એક ખાસ વહેતું મંગાવવાનું થાય એટલું જ.

(૨) તેઓ જેમનાં માલકને કે મની-ચેઈરથી લવાજમ મોકલે છે, તેઓ ખણ આ વખતે તો એક સલામત મેળવવા માટે વી. પી.ના આ ચાર આના વધુ ખર્ચ કરે એવી જમારી લવાજમ છે. એ ખર્ચ બરેખર લેજે લાગ્યો ખજારો; કેમકે એક એવી સલામત તમારા દાખમાં આવશે. નહિતર એ ચોંચા એક ફરી બરપાઈ કરી આવવાનું જ્યારે માટે શકય નથી.

(૩) તેમનાં લવાજમ ડિસેમ્બર અંક સાથે પૂરાં થતા નથી, પણ આવતા વરસના કોઈ વજમાજાને મળીને પૂરાં થાય છે તેમને ય જમારી સલામત છે કે તેઓ ખણ આવતા વરસના જાણી રહેતા મળીના એનાં શોષે પડતું લવાજમ બરપાઈ કરાવી તેટલી રકમના વી. પી. થી જ આ ૩૦૦માં અંક મંગાવી લે અને તેની સલામતી સાધી લે.

(૪) દિંદ બહાર વી. પી. થઈ શકતાં ન દોવાથી એ પરદેશના માલકો રિન્ટરડરથી મંગાવવા હચ્ચતા હોય તેઓ કે જેનાં પોસ્ટલ બોક્સ મોકલે.

૩૦૦માં એકની તમારી નકલ ચોક્કસપાઈક તમારા જ દાખમાં આવે એ માટેનો અમને સૂચવો તે એકામાં એકા ખર્ચા અને વધુમાં વધુ સરળ માર્ગે અમે તમને બતાવ્યો છે. તમારે માત્ર કરવાનું એટલું જ કે આ એક માથે તરત જ એક પોસ્ટ કાર્ડ તખીને આવતો. એક તમારા નીકળવા દિસાણે વી. પી. કંરવાનું અમને લખી જણાવજુ.

પરમો ડિસેમ્બર ૩૦૦માં અંક બહાર પડશે. અમે જમા ડિસેમ્બરની છેલ્લી ટપાલ સુધી તમારા પત્રની રાહ મેળવું. અને એ કોઈ ખણ નહિ આજના દોલ તો પછી હંધરને બરોએ તમારો એક સારી ટપાલથી તમને પોસ્ટ કરી હઈશું. ફરી જોતીએ એ કે આ એકામાં એકા ખર્ચા અને વધુમાં વધુ સલામત માર્ગે પર વિચાર કરીને તરત નિર્ણય કરશો.

Our Friends Abroad

જાન્યુઆરી

વિશાખ

પત્રચિત્રોની સંસ્થાઓ

આજના પત્રચિત્રોને લગતી બધી સંસ્થાઓ નીચેના છે અને તેના નવી નવી નીચળી નીચળી છે. આ સંસ્થાઓ, તેના સભ્યો સામેથી વાર્ષિક કે માસિક અનુક્રમી રીતે લઈ તેમને જરૂરેના પત્રચિત્રો સાથે પરસ્પર સંબંધ બંધાવી આપે છે તેવા અંગ્રેજી અને વિશિષ્ટ દેશોમાં પત્રચિત્રોમાં સરનામા તથા તેમના શોખની માહિતી પૂરી પાડે છે. આવી બધી સંસ્થાઓ તરફથી પોતાની બહેનસા 'કુમાર'ના પત્રચિત્ર-વિશાગમાં કરવાની વિનંતી કરતા પત્રો આમારી પર આવે છે.

પરંતુ રાષ્ટ્રીય જાતે સામુદાયિક પાયા પર આવું કાંઈ કરવી કોઈ પણ સંસ્થા, કલ્પ, ગોડલ કે બ્યુટીની આવી બહેનસા 'કુમાર'માં નહિ કરવાની નીતિ રાખી છે. તેના બે કારણો છે: એક એ કે આ વિશાખને હંમેશા પત્રચિત્રોને કેવળ બ્યુટીફલ સદાય કે માનેરીશન આપવાનો છે; અને બીજો એ કે કોઈ બહેનસા કરવા પછયલ થી કંઈ બચવાના કોઈ હેતુ હોય છે કે કેલોક સારી સંસ્થાઓ સાથે આવેલા કે પ્રતિષ્ઠિત મેળવવા સાથે જોડાઈ પાડી થાય છે કાંઈ કરવી સંસ્થા સંસ્થાની પણ બહેનસાઓને સંભવ રહેલા દોષ છે. કોઈપણ સંસ્થાની પ્રમાણિતતા કે સચ્ચાઈ કસી લેવાનું આમારી પાસે કોઈ સાધન નહિ હોવાથી અમે કોઈ સંસ્થાની 'કુમાર'માં બહેનસા નહિ કરવાનું ધારણ રાખવાથી જ રાખીએ છીએ આ માટે આમારી કેટલાક અમારા અંગત સંબંધો તથા પત્રચિત્રોને પણ નાખી રાખી કરવા પડ્યા છે.

અને અમે સૈયેથી આ બધા સાથે પાસલ કેટલાક કિસ્સાઓ અમને બહુવા પડી ગયે છે. કેલોક સંસ્થાઓ અગત્યથી અનુક્રમી રીતે લઈ પછી કંઈ જાણ જ આપતી નથી એવી ફરીયાદ અમને છે. બીજા પણ ઘણને એવા અનુભવ થયા હશે. આ કારણે જે બહેને પત્રચિત્રોને રસ પ્રત્યક્ષ રીતે લઈ લેવા પડ્યા છે અને કે જો નહીં છે તે વખતે બરસાઈ પત્રચિત્રો આજ અમે લાલ બત્તી પરવાની ફરજ માનીએ છીએ, અનેક પત્રચિત્રો મેળવવાની હયાથી બીજીને કોઈ પણ સંસ્થા કે કલ્પમાં નેડાતાં પહેલાં તેમને તે સંસ્થા વિશે પૂરી જાણ તથા ચેકસાઈ કરી લેવી આવશ્યક છે. તેમ કરી ને પૂરી જાણ સહે તે જો તે સંસ્થામાં નેડાતું સચ્ચાઈ અર્થે છે. એવી પાછળથી અસંતોષ કે કચવાટનું કોઈ કારણ ન રહે.

અમંદનીનાં વધુ સરનામાં

નીચે આપેલાં બધાં સરનામાં અંગ્રેજીના સિલ્કેના ડોઈ તેમને મુજબ રસ લેવાયું તથા તેને લગતા વિષયો છે.

(1) Paul Sander, 3 Tischenderstrasse, (1 ob) Lengen/Vogel. Germany-Russian Zone-Age 32; (2) Eva Marie France, 10 Grobrogtsberg/Sachsen, Über Frieberg/Schule, Germany-Russian Zone-Girl, 22, (3) Gerhard Ehner, 10 Rosswein/Sa, Markt 13, Germany-Russian Zone-34; (4) Inge Woyack, Dresden No. 32, Gleinaer Str. 58, Germany-Russian Zone-Girl 25; (5) Christa Gebhardt, 19 Stahfurt, Al exand-rastr 13, Sachsen, Germany-Russian Zone, 21; (6) Gerhard Sdrindlev, (1 ob) Neusornaig Kr. aschitz Germany-Russian Zone (7) Ruth Heyml, 1 ob Glaughau, Saxony, Hoffnung 73, Germany-Russian Zone

-Girl, 22; (8) Horse Lampe, 11 ob dn/Saale, Barch 32. (19) Land Sachsen Anhalt, Deutschland Germany -Russian Zone-21; (10) Editha Feix, (10a) Wilderut /Sa Ander Schule 1/1 Germany-Russian Zone-Girl, 22; (10) Helmut Rodet (1 Oa) Krummenheimsdorf, b. Freiberg in Sadisen, Germany-Russian Zone-22, (11) Kate Leonnards, Seltensstrasse 13, Leipzig 1, Germany-Russian Zone; (12) Heina Samsiel, Harfe rd/Westf. Salziferstr, 109 b, Germany-British Zone; (13) Daddy Kessler, Lessing/Krs Weissenfels An Anger 13, Germany-British Zone-Girl, 28, (14) Ursula a Lichtenstein, (24b) Mubel/Mrs. Schleswig, Schleswig-Holstein, Germany-British Zone-Girl, 21; (15) Ursula a Heuer, Kreil der Str. i 8, Berlin N. W. 21; Germany-Girl, 23; (16) Erna Hoffmann, Lehrerin, 13b Wengen/Kr. Neuburga. d. Germany U. S. Zone Girl, 25; (17) Gerhard Mayer, Stuttgart O Metzstr 62, Deutschland/Wurttemberg, Germany U. S. Zone-30 (દેશીય: બંધક નાયક, રૂઝા)

આ વિશાખમાં નામ મેળાવવા ઉપરનારે એકે વારસાઈ પર (અથવા પહેલી બેળી સુધી ન) પોતાનું પત્રો નાખે, પત્ર સરનામાં, ઉપર, શોખ તથા ક્યાં સુધી મહેસા છે તે સંબંધિત જાણી શકે પોતાના વાલીની સહી કરાવી પછી જ તે કાંઈ આમારી પર મોકલે. ઉપરની કોઈ પણ વિષય જાણવી સહી થઈ હશે તેવા પર જ પર ધ્યાન આપવું નથી.

INDIAN PEN FRIENDS

(144) Jayakant S. Saiyadh, 1001, Vagheshwari's Pol, Raipur, Ahmedabad-18, Stamps, travelling. (145) Chandrakant H. Parekh c/o. Indarchand Johari-mal, 541 Burliot Street, Burrach Bazar, Calcutta-7-21, stamps, photography; (146) Jashavant Pandya, c/o Dr. R. K. Pandya, Station Plot, Gondal (Saurashtra)-16, Astronomy, swimming, Football; (147) Rohitkumar Chunnial Desai c/o Chunnial U. Desai, Bardoli House, 168 D, Vincent Road, Dadar, Bombay-14-19, Photography, touring, reeding; (148) Dipendra Ratilal Thakore, Bhutnath Falia, Branch, a.a.c.i-20, Dancing music, photography, economics; (149) Mohanlal Raghubhai Patel, Chotru Falia, P. O. Vesma, via Maroli-17, Drawing, photography, sports; (150) Pravinkumar V. Shah, Raghunathi Mand Rd, Vankaner (Saurashtra)-18, Science, politics; (151) Rasiklal Mohanlal Sheth, 370 sandhurst Rd, Bombay-4-23, Stamps, touring, swimming; (152) Ambalal Desaihbhai Patel, p.o. Kosindar Ta. Sankheda, Baroda State-15, Touring, photography, stamps, (153) Chandrakant Memtora, c/o Dr. Jayant Khatri, Opp. Moti Haveli, Mandvi, Cutch-18, Coins.

માધુકરી

એવી વહે સરસ્વતી સુપ્રસન્ન બ્રુવા,
બંને તટે સમર, મગધીર, નિરવરંગા;
એવી સમુદ્ર, લિલળી પુરુષાર્થધારા,
એને વારી ઇન્દ્રનાલકુશીના કિનારા.
નગો પ્રભ દદ, બહિષ્, પ્રહુષી ચોખે,
દોશાનેથી પુનિત બારતના લેખાખે. —નાગાલાલ દિ

સંગીત મહામહોદય પંચ મેઘાધારનાથજી ઠાકુર

શુભરાત ભદાર શુભરાત વિષે એની છાપ છે કે એ સંગીતરાજ છે. બેલું બાવરા, તાતા રીરી, હવકભર્યા લોકગીતો તે પરાપ્રાન્તીઓને મુખ્ય કલાર ગરબાનો સમવૃત્ત્યનો પ્રકાર, એ બાવાનું નામ દર્દીઓ આપણી સંગીતપ્રિયતા પુરવાર કરવા મળીને તોપણ અટકું સાચું છે કે દેશનાં પૂર્વે કલાર તે દક્ષિણ ભાગમાં એવી સંગીતની ઉપાસના ને ધરાણની પરંપરા છે તેવી શુભશત્તામાં નથી. સંગીત સરખા સંગત્તે ઇન્દ્રનાથ વિધાવક નેતાની પ્રેરણાથી ઇન્દ્રનાથ બીલે કેશોની જેમ આપણે ક્લાલિમુખ પજુ થયા છીએ. છતાં આપણે કલગ્યા તો અમુક અમુક આત્મચોના પુરુષાર્થ થઈ જીએ. સંગીતની દિશામાં આપણે કલગ્યા છીએ તે પરિત ક્ષી આધુનારનાથજી ઠાકુરની પ્રતિભા અને પુરુષાર્થ થઈ.

પંડિતજીના આખા ઇતિહાસમાં આ એ સંગીત રહ રૂરી રહે છે: પ્રતિભા અને પુરુષાર્થ. સંગીત ધરમાં એ જન્મ્યા દલા કે નદિ એ સરાહ અલગ છે, પણ કીડવું દલા તે પિતાની સ્વેચ્છાએ એવીથી નિર્ધેનતામાં જ. આલુંદ તાલકાના અલાન આમમાં પ્રયુષોપાસક શ્રી. મીરીશંકર ઠાકુરને ત્યાં રહીએના નૃત્યની રંગીની પંડિતજીને જન્મ થયો. એમનાં મહાકૃતિનું નામ અવેરખા. રાશિ ને પિતાની પ્રયુષોપાસનાને મેલ સરસ્વતીને ગણી રહેતાં એમનું નામ મેઘાધારનાથ પાડયું. બરેચમાં નગરાતરે પિતાએ માધેશી મહાસીમાં એ કલધર્મ, અરુધા ને વિદુરોના હરી. એમની નમણી માધુર્યપી મોહીને અધિન પિતાને એક યતનને

પંચ આગહારનાથજી (સંગીત. ર. અ. રાવળ)

તેમને રત્નકલરીએ આપી દેવા કલુત્વરે પિતાએ મોરવપુત્ર અલાળ આપેલો કે 'એ રાઈ ધન-વાનને રત્નકલરી બને પણ કલધર્મ થઈ ધન-વાનને નમ્યાવરો.' પિતાની એ બાવના ધરા-સ્વી પુરે ચરિતાર્થ હરી.

બાળપણથી જ મેઘાધારનાથજી સંગીત પાછળ પેલા હતા. રહ તો સોવે મુખ્ય કરે તેમને દત્તા જ; ને આસપાસમાં રાઈ આવક આપી થઈ તો તે એની પાસે જઈ પજુ પડેવેવે દોષ જ છતાં રીતસરની સાધનાનો ધોમ પંડિતજીને એમની પંદર વર્ષની ઉંમરે જ મળી રાશ્યે શ્રી કુંજાલ નામના એક પાસરી સદ-ગુરુદેવે એમના આનંદી મુખ થઈ એમને ગદાન સંગીતાર્થમાં શ્રી વિષ્ણુ દિગ્વિજયના સુગાહના મોંધવે મહાનિદાલવમાં સંગીતનો અભ્યાસ વધારવાનો પ્રબંધ કરી આપ્યો. ત્યાં પજુ પાંચ વર્ષનો અભ્યાસક્રમ મળુ વર્ષમાં પૂર્ત કરી રહને એમણે કલગી રૂપા અને પ્રીતિ

મારામારાનાં
પંખી

૩૫-ચિલોનો

એની પળીપરાપણુતોને
તેરો જગમાં અરેખા પુરેક છે
કોનું આ જાળનાં પળી લોકસામ્રાજ્યો
એના એક બીજ શુભને લીધે પજુ જલવીઈ
છે, કે એના માંસલોહીમાં સ્ત્રીઓના મુવા-
રોનો ગાડવાનો અદ્ભુત શુભ છે. આપી
એની અભાધિત દાયા ધામ છે. એક ચાંદ
રૂપ પડાને રહેનારો, અને આપણી પાસે
થઈને લીધે જન્મ છતાં પાંખોનાં કુંડાક પજુ
ન સંભાવ્ય એવી નીરવતા લઈ રંગીનતા
ધરાવતો દોહાં એને શોધતો બહુ કુદર છે.

મારા ઇડાં મૂરવાની કથે ઘેરી ધરમાં
ગળા કાઠની રાઈ કીડી બળેલ શોધી કાઢી
તેમાં માદા ચાર ઇડાં મૂકી તે સોચ્યા બેસે,
કેટલેનર એ બળેલનું શી છાણુ, કાદવ મથેરે-
થી પૂરી મામ ચોતાની ચાથે પેસી શરે કીડકું
ચિદ્ર બાપી સમ છે. પાંખે એ કુલાદારી પંખી,
ગાશક શોધીશોખીને ચોતાના મળમાં સ-
માય તેરોજ ભરી લાવી, માણના ચિદ્રાં
ચાથ પડેલી, અંદરમાં કીડીએટો માદાને
(અને બચ્ચાં સોવાતં અલ તેમને પજુ)
અવડાવતો. નય છે. સવારથી સાંજ સુધી
અવિરતપણે ચાલતા તેના આ પરિભ્રમણી, એ
સહીયાને એને બચ્ચા કીડાવાયક થયે ફરડું
કાર ચાલવી તેડી માદા કુંડાને તે જલદાર
કાંડે છે ત્યારે તે આરોધ થઈ મળો દોષ છે.

સરીર મેલા બળસ રંગડાં પાંખોનાની
પજુ પાછી કે દુઃક; ચાંચ કે ઈય લાંબી, પ-
દોળી, સખત, કોર ને કાળી; ને તેના પર
વળી શા દબ્યો અપરો બેઠા પાડેના કાકા-
નો લોચો; માવા વિચિત રૂપરેખા આ
પંખીની દિશમાં જતી પંદરેક જલોમાં મેહા-
માંમેશી રાત ફરતી, પજુ આપણે ત્યાં આપ-
હર, સમગ્રીપણ, ઘોડા, જીર નંદરે વન-
કીડીઓમાં ફરતી માય છે. ('વનંદર')

મના સંગીતથી મુગ્ધ થઈને એમને ગાંઠિને ૨૫૦ કપિયા આપીને નોકરીએ રાખવાની ઈચ્છા દર્શાવેલી. પંડિતજીના વડીલ બંધુએ પણ કુટુંબને મરીનીના બોલનાંથી મુગ્ધ કરવાની દૃષ્ટિથી એ રતીકારી યેવાની આજ્ઞા કરેલી. પણ પંડિતજી સ્વભાવે હાસ્યકાર હતા; એવાનર નહિ. એ પોતાની પ્રતિભાનું લીલામ રાના થવા દેતે એ તો પોતાની હવાસનાને વેરલા હતા. એટલે પં. વિષ્ણુ દિગ્ગજરજીએ વાલ કરી તેમની સદાચાર્યતા એ આ પતિગાથી પુટ્યા. આપણના વીસમા વર્ષે એમના મુકામે એમને લાદોરના માંધર્વે ગદાવિલાસથના આચાર્યપદે નિમુગ્ધ કર્યા. પછી તો એમણે કતારોત્તર પોતાની હવાનો કેવો દર્શક સાધ્યો એનો જ ઇતિહાસ કરવાનો રહે છે. રાતરિવસ પંડિતજીને હૈયે સંગીતના હવારની જ તમત્રા વસી રહેતી. એમના પુત્રકાચેથી સંગીત વિષેની આદરબુદ્ધિ પ્રલગ્ન થઈ, એટલું જ નહિ, વચ્ચળાં પ્રવિણિત કંઠેવાની પરાકાશની બાનુએગા પણ એમણે સંગીતનો પ્રચાર કર્યો. એનું એક મારણ એ પણ છે કે પંડિતજીએ જીવનનો સર્વોત્તમ ખા નિઃકાસ સાધ્યો છે. એકે એ પોતે તો કહે છે કે હું તો દેશી સરગનીનો એક જ સ્વરનો ધાણો છું, પણ સ્વરસિદ્ધિની સાચો સાચ સારો પાસના પણ એમણે આપી નથી કરી. એ રેવેરેવે સ્વકારી છે એમના પોતાના જ ઈચ્છા આદરણીય સરકારી ન્યાઝિતરથી અને માણસના વચ્ચે બુદ્ધિપ્રભાવથી એમણે સંગીતકલાનું માન અનેકરૂપ વધાર્યું છે.

એમના કંઠ મુકંદ છતાં કમ્પ્રિય ને હૃદયસ્પર્શી છે. એમનું મળ એકવાર ઝીણામાં ઝીણું અને હુલ્લેમાં હુલ્લે અવાજ કાઢી શકે છે ને આર સ્વકર્તા ફરી શકે છે. દિલના કોઇ પણ દયાત આયકની આદરો 'રેન્' 'દોય એમ બંધુમાં નથી તેમા સાધારણ રીતે પંથમથી આવે છે. કોઈ પણ શીડી કમળાને દરે સમજાવે પણ મહેનને એમને સમજાવે સે મોટા નેમોદાર અને વેપક ગવાન તેમો ધરાવે છે. એમના ગવાનું માધુર્ય એટલું છે કે એમના હૃદય સંગીતને સમજવા હૃદય દોષ તેને પણ આયત ન સમજવા છતાં જે તે સમજવાની જ રજ પાડે છે-એને મહેફિલ છાડી જવા દેવ નથી. અવાજની કુદરતી બદિશાએ નિદ્રાતાને અસાધારણ સંજોગ એમનામા પથે છે.

પંડિતજીની આયકીન પુરાણ ને મારહૂર પરાણ દરખાં દરખાં નું છે. પંડિતજી ખાસ કરીને જવાહરના માયક છે; એકે દુખરી પ્યા ને દુખર પણ તેમો સમજ રીતે માફ શકે છે. કોલ કે જે કલાક સુધી વેનિયર પૂર્ણરીતે એક જ રામને ચાઈ તે મગનું દુખર રવષ પડે કરનાર દિન-દુરાતની તળીમાંથી બચ્નિએમાં પંડિતજી એક છે. હાલિને અજર કરનાર તાન કરતાં આત્માને અકકાર 'આવાવ'ને પંડિતજી વધુ મદદર આપે છે. બાવવાડી સંગીત સંજોગવાની નિજ-સાવામાને પ્રાં અને પંડિતજીનું જ નામ નિર્દેશતા. અને એકવાર એમનું બાવપણું સંગીત સાંભળી દિલિલકગાર હૈયે પણ એમની પાસે અભ્યાસ કરવાની ઇતેભરી રીતી થી હતી.

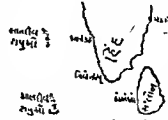
સંગીતના પ્રચાર અર્થે એમણે ધળી સંરયાઓ રચાવી છે, ધળાં બાજવાઓ આપ્યાં છે, પણ જે કરતાં યંત્રિય તો પોતાની અનરત સાધનાથી એમણે સર્ગ્ય દશાવ પડે પાડ્યું છે. એમની કમલ કલાનો પ્રભાવ કેવા મોટો છે એ તો એમને વિષે ને આખ્યાયિકામાં આવે છે તે પછી પણ સમજી. વેપળના મહારાજને 'સંગીત મદોર'ગી, ઘણી સંસ્કૃત વિદ્યાલયે 'અનસમ્રાટ'ના, બંધીલ સ્થાનેએ 'સંગીત માટે'નો અને પં. માલવીયલએ એમને 'સંગીત પ્રમાદ'નો ઈલકાવ આપ્યો છે. એમની કલાની મદદના પુરવાર કરવા માટે આટલું પૂરતું થશે. પોતાના ગુરૂની આજ્ઞાથી હુનિયાના બીબ દેશીને

જીવનમાં સંગીતકલામાં પારવંધ આપ્યાં તેમાં જી. શુભરાખ દેશીની યાત્રા થઈ હતી.

સુશક્તિ સાધિત સમાચર છે. ૧૯૪૩માં એમને 'સુખાનિતયામ સુવર્ણચંદ્રક' અર્પીને ગુજરાતવા સેવનું બહુમાન કરેલું. અને હમણાં મુંબાઈમાં એમની સુવર્ણચંદ્રક પણ લીલવા. આયુષ્યમાં પચાસ વર્ષ પૂરા થયા છતાં પંડિતજીની સંગીતોપાસના દષ્ટિએ અજૂર આવે છે. વળી સંગીતશાસ્ત્રનો એક પ્રમાણુભૂત મંત્ર નિયાળું કરવાની પ્રવૃત્તિ પણ એમણે હમણું હાથ મૂકી છે.

પંડિતજી બેઠેલે એને દેશમાં તેમજ સુભરાતમાં સંગીતકલાને પર પર પહોંચાડી કરે એવી અભિલાષા.

માલવીય દાપુએ

દિલના નેકાસ બંધુમાં દિલિ મહાસાચર-માં આવેલા નાના નાના અસંખ્ય રાપુજીનો આ સમૂહ હવે આજાદ દિલના સત્સજ્જની દિશ્ટિથી ધણુ આતમનું જમાનધારાવે

છે. પણ તેમને વિષે આપણે બહુ આજુ નાળીએ છીએ. કુલ લગભગ ૨૦૦ રાપુજીના બનેલા આ પ્રદેશની વચ્ચે કંઈ ૮૦ હમરની જ છે. ત્યાંના બધા જ રોડો હરકાયા ધર્મ પાળે છે ને ત્યાં મુલતાનનું રાજ્ય દોશ તેનું નામ અમીન અમુલ મલિદ રીડી છે. રાજ્યની રાજધાની માલે રાપુ છે, ત્યાં મુલતાન રહે છે. ત્યાંની મુખ્ય નિકાસ નારિયેળ, કેપર, રોરડાં, ઊંધો, કામળાની ફાલ વગેરે છે.

વિષુવત્તના પ્રદેશમાં આવેલા આ રાપુજીમાં અપાર સુખિ-સૌકર્ય તથા સમૃદ્ધ મામી સુખિ પડી છે; અને એ રાપુજીને દિલિ તથા સીલોન એટલે હાંખા કાળથી સંલંબ દોશ પાલકીવના ખારવામાં નૂતના સમયથી આપણે ત્યાં પ્રસિદ્ધ છે. આને તો રાજ્યની બાધા અરેલિડ અને રાજ્યને દેશમાં છે, પણ ત્યાં ધણે કેમણે મળી આવવા બીજ રૂપી અને મોદિરાના અનરોધે વચ્ચે પાડી છે કે એક માલે આ રાપુ ૭૫૪ પણ બીજ ધર્મે પ્રવર્તે દરો અને તે સીલોનના મિલોની લોભોએ ભરાવે આ રાપુ પર પડેલો વનવાટ કરેલો ત્યારના અનરોધે રૂપ લાગે છે. માલવીયની આખામાં સિદાથી બાપનનું ને પ્રાબલ્ય છે તે પણ અહીં તિલોની લોભોના આગમનનું સમર્થન કરે છે. વળી અહીંની બ્દની 'એરેલા આકરક' નામની સિપિ પણ સીલોનની બ્દની સિપિ (બ્દ) સાથે મળી આવે છે એ 'એરેલા આકરક'નું 'દીવ આકરક'માં રવાંતર થઈ અને મળતી ૧૭મી સદીમાં ઉરલાખની અજર પેટી બનતાં ને 'તાના' સિપિ બની. એ અરેલિન અને કારસીનું મિકાનુદોહ તેની મારફ જ અગ્રણી રાખી બાબુ ધવાવ છે. કેળવળી માટે માલવીયનાસદીની સીલોન નજ છે. માલવીયના દાલવા કાલતા અગુમાર કોઈ પણ પરદેશી ત્યાં જમીન ખરીદી રાખતે નથી. ત્યાંનો મોટો વેપાર ધરાવના રદોરાઓ પણ ત્યાં પરદેશી તરીકે જ રહે છે.

માલવીયની મૈતિદાસિક તવારીખ પણ નૂતના કાળથી નજીક આવે છે. પ્રાચીન કાળમાં માલવીયને દિલની માફક અરજતલામની એટલે પણ વેપાર હોતો. તે કાળે ધણા અંગેમા માલવીયમાં વસવાટ કરવા લાગ્યા અને તેમનું પ્રાબલ્ય થયું. આજ સુધી ત્યાં ૮૩ મુલતાનો થઈ ગયા. દાલમાં દુરા વેળના દાશમાં રાજસતાનાં રૂપો છે. ૧૯૩૪માં મલેલી શાંત રાજસતામાં ત્યાંના મુલતાન મલગલ તથા

આનેયો. સુકતાપાદ' (Noble Feet) અથવા 'સુવર્ણ પાદ' (Golden Feet) તરીકે ઓળખાય છે.

ઈ. ૧૫૮૧ની પોર્ટુગીઝોએ આ રાષ્ટ્ર યાત્રા કરી દુમરા સર કરીને તેને છત્તી લેવાના પ્રયત્ન સાર કર્યા. ત્યાંના એક ખિસ્તી મઠે સ્વીકાર્યું, સુભતાને નવરા હસનાની મદદથી ૧૫૮૨માં માથે યાત્રુ તેમણે કબજે કરી લીધે અને પોર્ટુગીઝ યત્નરે પોતાને ત્યાંના સુભતાને તરીકે ભરે કર્યા. ૧૭ વર્ષ સુધી આ પોર્ટુગીઝ અમલ રહ્યો. તે દરમિયાન તેમના અત્યાચારોથી પ્રભુ માલીમાલી પોકારી અઠ. એકમામાચીરીમાંથી ગાવડીને મુકા કર્યું મહાદાદ નામના ઉપ્પીય યાત્રુ પર નજરેઆ એક મોતરના પુત્રે. જોડાની યાત્રુ પર જીરેલા એ મહાદાદે માલતીગોની એક દુકડી જોઈ કારીને ગરીબા પદસિત્તું યુદ્ધ સાર કર્યું અને મથાપસ યાત્રુ છત્તી લીધા, ઉપરે ૧૫૭૩માં માથે યાત્રુ પાછુ છત્તી લઈ પોર્ટુગીઝ અનનરે હાર કર્યા. જોડાએ મહાદાદને સુભતાને બનાવ્યો, જેણે ૨૪ વર્ષ રામ્ય કર્યું આને પછુ લોકો તે મુક્તિના દિવસને રાષ્ટ્રીય તહેવાર તરીકે ભર્યે છે. પછુ ત્યાર પછી એક નવો આપણી સાર થઈ. જોડાનાર કાંઠાના રાષ્ટ્રવા આપિયાઓ આ યાત્રુ કપર દુમરા કરીને લોકોને ત્રાસ આપવા લાગ્યા. આથી માસદીપના સુભતાને સીસોનમા રામ્ય કતાવિદિસ અનનરે પારો રણમુખી માગણી કરી અને તેના ચિહ્ન વરીકે કોઠ મોઢાકો મોઢાકાવા થઈ. આમ ૧૬૪૫થી ત્યાંના સુભતાને ખિસ્તીના ખંદિયા બન્યા, એટલે ૧૮૮૦માં યજોસ કસાર અલ્પસાર સુભતાને તરફથી ૬૨ વર્ષ બારે વિધિ પૂર્વક મોઢાકોમાં જિલ્લિસ અનનરે નેરણી મોઢાકાવા લાગી, એ કસાર હાથમાં મોઢા દિવર પર ન દુર થઈ નવા કસાર થયા, જેનાથી માલતીગા નવા સુભતા પ્રારંભ થયો છે.

દેવદીવાળી

કોલિ પુત્રને આવતો આ તહેવાર આપણે ત્યાંને દીવાળી નાની નાની આટલિ નેબો ન જાળવાય છે. દિવસે લોકો વજા-લોકાર પહેરી દેવદીને ભય છે ને રાવેલીના પ્રમદાથી દારખાનું જેડે છે. પછુ પુણ્યમાં આ તહેવારની હતપતિની કથા એવી છે કે પૂર્વ ત્રિપુર નાગને રાક્ષસ ધણે દેવતા મળે દેવેલેને હેરાન કરવા હાથેા દેવો પોતા પર હુમલો ન કરે તે મળે તેણે પોતાની રાક્ષસાનીથી ચોતરફ ત્રણ જગત્તર દેવતા દીવાળી બંધાવીને તેની પાછળ સુરક્ષિત થઈ જોડો. મુજે ન જાણવાન એવા આ ત્રિપુરના સરદારને દીવાળીનું રણમુળ ગળ્યાં તેના ત્રાસ પવવા લાગ્યા. હિન્દાદિ દેવોનું પછુ તેની આરાધન કરી ચાલતું નહિ આપણી પોતાનું રણમુળ થયેલી રીતે કરતું એની ચિંતાના પડેલા દેવોએ દેવપિ નારદની સલાહ પૂછી. નારદે તેમને મંત્રને રાણે જવા રાગાંય. દેવોએ બચવાન રીકર પારો નહ પોતાને બચાવવા વીનવતાં, સંકેરે ત્રિપુરાસુરને નાશ કરી દેવેને સમગ્રજન બચા. હાલતે માસદીપી પુનમને દિવસે આ વિજય ગળવાથી તે દિવસે દેવોએ દીવાળી જોગજન કર્યો અને દીવાલસન કરી અનનર પ્રદેશિત કર્યો આથી ન આ તહેવાર દેવદીવાળી-દેવોની દીવાળી દેવાય છે. તેનું ખીચું નામ ત્રિપુરી પાંખિંગા પછુ છે.

રાસના આ દિવસે સર્વે શિવાલયોમાં દીવાલસન કરી મુલેને વરદાને હાલવાનું લખ્યું છે. એથી ત્યારે કુખાંડ (સિંહ) ને વીપનું દાન કરે છે દેવેકેદયને આ દિવસને સિલવા પુત્ર કાલેકેદયો નગ.

છાપાંગો અને સામયિકોની એટલી વિપુલ સંખ્યા તથા ફેલાવો અમેરિકામાં છે તેટલો બીજે ક્યાંય નથી. ઈ. ૧૮૪૬માં અમેરિકામાં લગભગ ૧૨,૦૦૦ દેનિકો અને ૬,૦૦૦ બીજા સામયિકો. હતાં! અમેરિકાની લોકસંખ્યા કેવળ ૧૩ કરોડ હોવા છતાં ત્યાં માત્ર રવિવારનાં છાપાઓનું કુલ વેચાણ ૬ કરોડ ૭૫૨ છે! છાપાંઓના લાભ વધારા તે ત્યાં દિવસમાં દેકથી થે પાર નીકળતા ન હોય છે. લાંબું છાપું તથા રોકડો રંબેરેંમી માસિકા વેચનારી નાનીનાની દુકાનો તે રાહેરની પ્રયોગ દેરીને નાકે છે. ને હબરો માસિકા અમેરિકામાં નીકળે છે તેમાં કેવળ એક વિશિષ્ટ વિષયને લગતાં અનેક માસિકા છે. દા. ત. ડિસ્કિસમ્મ અને સિકાસમ્મને લગતાં ત્યાં ૧૨ સામયિકો છે. ધીળીના વંધાનાં ૧૫, ઉધને લગતાં ૧૮, યાલ્લીટ તથા ગિલ્લના હલવાદ-વંધાનાં ૧૬, વિમાનવિદ્યા માટેનાં ૪૨ અને ચરલોનર સમાચારને લગતાં પછુ ૧૦ સામયિકો ત્યાં નીકળે છે!

બધાં દેનિકોમાં સૌથી વધુ ફેલાવો ત્યાં 'ટેલેલી ન્યૂઝને ઇ-પપ લાખ' કરેલો તેનો ૬૦ પાનાનો અક નીકળે છે, પછુ કિમત માત્ર ૧ આને. 'ન્યૂ, મારામાંથી' હાંસક, પ્રસાદેડા છાપાંદિ બન્યાં તેમાં મળલખ ફેટામોડો સહિત આપવામાં આવે છે. અને આ વિશાળ છાપાંઓના વ્યવહાર પછુ ફેટો પ્રત્યેક હોય છે! ૧ થી ૧૦ પાળના એક એક જાખા મહાનમાં તેનું કામ થાય છે.

એવો ન દેવો ન્યાપક ફેલાવો ધરાવનાર 'ન્યૂ યૉર્ક ડાયલેક્સ'ના માત્ર મુખ્ય સંપાદકો તરીકે ન ૧૩ માસુરી છે. એ સિવાય દરેક વિશાળના સંપાદક અને લેખકો તેા હુદા ન. અમતાને દરેક પ્રમુખ દેસમાં 'ન્યૂ યૉર્ક ડાયલેક્સ'ના ખાસ ખબરપત્રીઓ છે. તેમાં તેઓ આવતા હાલેવિજ્ઞાસના ૧૮ લેખકો છે, વેપારવિભાગના ૨૨, રમત-

દિન માને તેની મુતિની પૂલ તથા દીપોલસન કરવાનો વિચાર ને. દક્ષિણ હિંદમાં તેઆ દિવસે કલિકા-મહોલસન મુળ હાંકાકથી જાળવામાં આવે છે. શિવ પ્રોત્યર્થને જાળવાતા આ તહેવારમાં શેસની, વરધેડો અને ગદાપૂલ ઉપરાંત પોલી આતશમાળા કરવામાં આવે છે. લગભગ ૨૦ લાખ જોશો થીકરો કેવળ સામે જોશે. કરી કપુર આદિ ઝર લગભગ લોકે તેઓ એથી તેને સમગ્રજાવનામાં આવે છે. ન્યાંદેડેડી-ઓ પર દેવાલય હોય છે ત્યાં તે આખા કારતક મહિના રજાઓનની દેડો પર દીવા પ્રમદાસવામાં આવે છે, એલીયે આસપાસના પ્રદેસમાં અખંડનીય શોભા વગાળી રહે છે. તાલિકા દેસોમાં હાંદેવત છે કે, 'કાલિકે કંકાપુર મળે હિંદો; એટલેકે 'કૃતિકોલસન પછી વરસાદ રામોડે' આથી એમ લાગે છે આ તહેવાર વર્ષકિન્દુની સમાવિત સુવવવતી દેડો.

પુણ્યકથા પરથી પ્રચલિત ધર્મોલા સારવા આ તહેવારને એ તાલ્લિક હાંદેવે વિચાર કરીને તેા જાળાય છે કે અસુર અને દેવ, ત્રિપુર અને રાકર વર્ધેર રાજેા માત્ર લાસુનિક છે. અસુર એટલે કે ક્રોધ, લોભ, મોહાદિ બળવાન થઈ દેવાને એટલે કે હિન્દુઓને હેરાન કરવા લાગ્યા ત્યારે દેવો (હિન્દુદેવો) શિવ(આત્મા)ને શક્તે મળ્યા; એટલેકે હિન્દુઓ તેમાં લીન થઈ ગઈ. આથી શિવે (આત્માને) તરત ન ત્રિપુર(અસુર દારીસ; રુદ્ર, સૂર્ય અને કાલ)માં રહેલા કાંમદિ અશુદ્ધોને નાશ કર્યા. આમ, આ તહેવારનો આરંભ તે કામ કાંમદિ છીને નિવેન્દ્રિય માણે થયો હશે.

માસદીપના તહેવારો-૧૧

નથી હુખડ આંશુએ સમર પાત્ર આ સુષિતું
રજી ન આવી આશુમાં વિરલ એક શ્રદ્ધા-મયુ

—સવન સદા—

પ્રખ્યાત વૈજ્ઞાનિક સર આલ્બ્રેક્ટ ન્યૂટનને ત્યાં એક ગણના આનેલા પંદરામૂલ્યે કલાક સુધી રાત્ર જેવા છતાં ન્યારે ન્યૂન ન આસો ત્યાર ટેબલ પર નોકડે લાવી મૂકેલા ન્યૂન નો નારતોળાને ન આછલમ, નોકડેને ફરી માટે બીજે બતાવવા કહ્યું. પણ બાળ્ય-વગત ફરી નારતો તેવાર થાય તે પહેલાં ન ન્યૂન આંખો અને પંદરામૂલની માફી માગી કહ્યું. 'હું પહેલુ યાત્રી ગયો દોવાથી વાધે ન હોય નો હું થોડો નારતો ફરી લઉં.' આમ કહી ટેબલ પર પડેલા વાસણ કપરનું લાંબુ કપાડવું, અને ત્યાં પણ આશ્ચર્ય બતાવ્યા વિના સદાચર મુકાથી પંદરામૂલ તરફ ફરી કહ્યું: 'જેવું હું કેવો અલગલગ છું તે નારતો લીધી દત્તો એ ન હું બૂલી ગયા!'

કદનેતાનાઅર્થ: 'વાસણે જોસડ નેનુંરૂપા નતિ'—આસડ વરાહને એકરૂપ બીકે કે પ્રવાહી ગઈ ગયા પછી એમાં કઈક બીજે પડી હોય છે તે જગ પાસખી સમગી નથી, તથા માણસે વેરાગ્ય સીધાબાદતેના પૂરે નજા-પ્રવાહતતજેમ મામીસમીનથી,તેમ, માણસાની કાઈ બાબતની અમર્યતા રસાવિધી હોય ત્યારે આ કહેવત વગરાય છે.

અનેકાથી સમઃ શેર=માળાનો રાજગ્ધ-તનો મોટો ગમ્મરો; અગેવાન અથવા સિ-રોગમ્મિ; મુકુર; જેના કપર ચલમ રહે તે દુકાનો ડોપી; લાખાનું એક મોટું વાસણ; એક યજ્ઞ; સોરઠની એક નતિ; એક પર્વત.

અભિનયગણ

કુમારના રૂપમા અંકમાં ૧૫૬ સુધીના બધા ન અને પ્રવેશને એકએ ન વખત વાપરીને જુદાજુદા અભિનયક્રિયાનો કપયામ કરીને જુદીજુદી રીતે ૧૦૦ ગેળથી બતાવ્યા છે. તેમા બીજ પચ્ચ કેટલીક રીતે નીચે પ્રમાણે ૧૦૦ ગેળથી સાબ્ય છે:

- (૧) ૧૫૬-૮૭૩+૨૧=૧૦૦
- (૨) ૬૬૫-૮૭૩+૩૫(૨+૧)=૧૦૦
- (૩) ૬૮-૫૩+૨૬+૩+૨+૧=૧૦૦
- (૪) ૧=[(૬×૮)+(૭×૬)+(૩×૨)-(૪×૫)]=૧૦૦

—ગ. ના. બગી

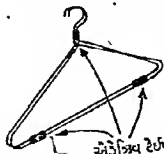
કપર મુખ દરવાં દસજુ મુખનો પ્રેરણ વધુ દેહો છે, સારખે તે પ્રેરણ સમુદ્રની સપાટી થી ૧૦ ડબ્બર ફૂટ ધીધા છે.

શીખુ મુહતાનના સમયનો મેડેયુર સમયનો શીરમપદનનો વાળાનો સિલ્કો; જેની એક તરફ દાથી અને બીજી તરફ ફારશી લિપિમાં 'અને પદન' અક્ષરો લખેલા છે.

દુધ પાણીવાળું છે કે નહિ તે તપાસવાની કસોટી એ છે કે તેમાં તદન સ્વચ્છ હોય હુબાફીને બદલે કાઠની એ તે તદન ચોખ્ખા રમગી ન જબદાર આવે તો દુધ પાણીવાળું ન સમજવું. પણ ને દુધ ચોખ્ખું હશે તો મોઝુંક તો રોયને થોડી. વળી પાણીવાળું દુધ વાસણને ન્યાંચે છે તે વિનારી આગળ તેનો રેશ શસરાપડતો હોય છે.

સાકરિયાં બોધા પછી જલદી બગી નવું છે તેને સાચવવાની રીત એ છે કે એક પીપા નીચે દેરીનું ઘર પાથરી કપર સાકરિયાં અને લાકડાના વહેરના પર વાસણની પાથરી એક ટાચ સુધી કરી દેવાં. આ રીતે ૪ થી ૫ માસ એક પચ્ચ સાકરિયું બગડવા વિના સાચવી સમરો.

સવનની સમગી પર મીઠું કાંઠીને તેમાં થી નીકળતોવાયુ આસમાલે રાખીસેબખ, અખખા ને ઇન્કુએન્ટા મકી રાંધે છે.

એક નીકળે તાર અને કેમિસ્ટ્રી ત્યાં મળતી એડેક્રિય રેલ નામની ચીકણી પટ્ટી વડે કાટ લટકાવવા માટેનો ધારમયુ દેવજા સિવયાં બતાવ્યા પ્રમાણે બનાવી સામ્ય તાર પાતળો હોય તો તેને એવડા કરી લેવા.

ચોતાની અકપવાનું દર્શન કરતું એ મહાન થવાનો આરંભ છે. વિષયક પેરકું સમુદ્રમિત્રુ ચોતાને સમુદ્ર કહે તે તો મુકાઈ નય; પચ્ચ ચોતાની કિલ્લા સ્ત્રીકરે તો સમુદ્રમળી પ્રમાણ કરે ને તેમાં લય પામી સમુદ્ર બને. —માંધીય

કલાકલિકા
કલાનનાં ઈ.સ. પૂર્વે ૫૦૦ અટકેકે અટીકલર વરસ પહેલાંના સમયનાં થોડાનાં માયાની આકૃતિવાળાં સોનાનાં ચેરીંગ.

ચીનની ૨૦ ફૂટ લંબી અને ૧૫૦૦ માઈલ લાંબી વિખ્યાત હીવાલ ચીનના શહેનસાદ ચીન ચિદ મુજ ફી એ ઈ.પૂ. ૨૧૪માકકાર વરકના જેમથી લોકોથી ભયવા બંધાયેલી.

વિમાનમાંથી પડીઓની શતિ માપવાં એમ જણાયું છે કે કાગડાંમા કલાકના ૩૧ થી ૩૫ માઈલની ગતિએ ઘટે છે. ટંસ(Ducks) ૪૪ થી ૫૦ માઈલની અને પ્લોવર્સ(Plovers) ૪૦ થી ૪૧ માઈલની ગતિએ ઘટે છે. અખાલીલ કલાકના ૧૦૦ માઈલ કાપવી બનાય છે. ૧૦ થી ૧૨ ડબ્બર ફૂટ સુધી પેંખોમા દેખાય છે. પચ્ચ ૫૦૦૦ ફૂટ થી કાંચે તેમા કાંચે ન જણાય છે.

જનલનું સીધી કાંચે મકાન ન્યૂઝેકું એકાવર ૨૦૮ બિલ્ડિંગ ૧૨૪૮ ફૂટ લાંબું છે. તેમાથી સીધી નેજર ૧૦૪૬ ફૂટ લાંબુ ન્યૂઝેકું કાંચેસર બિલ્ડિંગ છે. ખીડે નેજરે આવનો પાસીસનો કોફેલ કાવર ૯૮૪ ફૂટ ધીધો છે.

ધુમકા(Fog) હોય છે ત્યારે મૂર્ધ સાલ લાથી દેખાય છે?

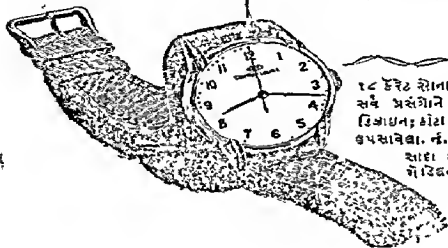
ધુમકા સૂર્યનો પ્રકાશ પુરતો પર પડતો આકાશ છે, પણ તે બધા ન પ્રકાશ આકાશી શકનું નથી. સૂર્યમાંથી નીકળતાં 'રેડિયેશન' કિરણો તે આકાશીને વિખેરી નાખે છે, પણ 'હોમવેવ' કિરણો તે મામોથી વધુ લોકોનાં નીકળે નહીં શકે છે. અને સાલ રૂબનાં કિરણો એ સીધી વધુ 'હોમવેવ' કિરણો દોવાથી ધુમકાને વખતે આવજે કમા તે ન જોવા ખામીએ લીધે આથી સૂર્ય સાલ દેખાય છે.

(નવેમ્બર ૧૯૪૮) ૩૪૮

નવાં આવી પહોંચેલાં ઇન્ટરનેશનલ વહિયાળો.

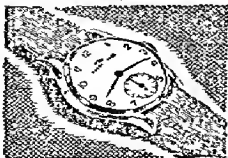
IWC

ચોક્કસાઇ એ કોઈ પણ પરિવારનું
અમત્યનું અંગ છે—અને 'ઇન્ટરનેશ-
નલ' વહિયાળો એ બાળકમાં હમેશાં
ગોખરે રજાં છે. પણ એની સાથેઆય
કિંઝાઈનરૂપની ઝલકના મેળ સાધવા-
માં તો ચતુર કોરીગરોનો જીવનભરનો
અનુભવ પડેલો હોવો જોઈએ. એ જ
કારણથી તમે 'ઇન્ટરનેશનલ' વહિયાળો-
ની પસંદગી કરવામાં આનંદ પામવાના.

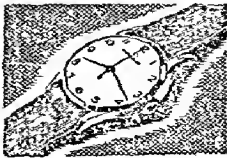

૧૮ ફરેટ સોનાના નકર કેદસમાં;
સર્વ પ્રસંગોને માટે રદાઈસિરા
રિઝાઈન; કોટાને આંકડા સોનામાં
૭૫સાવેલા. નં. ૭૬૬૭ રા. ૬૭૮.
સાદા ચંદ્રાવાળા એ, જ
મેડિલના રા. ૬૧૬.

રટેઈનલેસ સ્ટીલ કેઈસમાં લોહપ્રિય
રદાઈતનું પુરુષો માટેનું વહિયાળ
નં. ૭૪૩૨ રા. ૨૮૨.

ખડતલ બનાવટનું રટેઈનલેસ
સ્ટીલના કેઈસવાળું વહિયાળ
નં. ૭૪૪૩ રા. ૩૦૦.

FAVRE-LEUBA

રૂબી જનરલ

ઈન્સ્યુરન્સ કંપની લિમ

પાતાના પેટ્રોલ

પોલિસી-હોલ્ડર

એજન્ટ

સહકાર્યકર્તાઓ અને ગ્રાહકોને

નૂતન વર્ષાભિનંદન

પાઠવે છે

ચેરમેન : શ્રી. બી. એમ. બીરલા

અને

શ્રી. બી. કે. રોતલવડ

જનરલ મેનેજર-ઈન-ચાર્જ બોમ્બે ડિવિઝન

લંબીરિયલ બેન્ક એગ્રેસ ગિલ્ડિંગ, બેન્ક રીટ

ફોર્ટ-મુંબાઈ ૧

૨. નં. ૨૦૫૧૦-૩૧૬૨૬

રેસિડાન્સ "Rubinsure" Bombay.

બોમ્બે ડિવિઝન

—શાખાઓ—

મુરત—અખબાર ગિલ્ડિંગ નં. ૨, કલ્કત્તા

અમદાવાદ—કારંજ, ભદ્ર

બેલગામ—૩૧૪, થાલખવાડી

રાજકોટ—સિવિલ સ્ટેશન

વડોદરા—રાવપુરા

વર્ધા—ગાંધી રોડ

પૂના—૧૮૦, બુધવાર પેક, લક્ષ્મીરામ

સલામતી અને સેવા

સહિત

નૂતન વર્ષે

યુનિવર્સલ

પાતાના પેટ્રોલ, પોલિસી-હોલ્ડર

અને એજન્ટોને

અભિનંદન

પાઠવે છે.

ચેરમેન : શ્રી. બી. કે. રોતલવડ

મેનેજર શ્રી. હાકોરદાસ વી. કાપરીઆ

યુનિવર્સલ ફાયર ઍન્ડ જનરલ

ઈન્સ્યુરન્સ કંપની લિમ

બ્રિટીશ-આગ-ગ્રાહક-અકસ્માત-મરીન અને

કામદારોના બદલાના વીમાનું કામકાજ

લાખવામાં આવે છે.

સર દીદિપ્રસાદ મહેતા રોડ, ફોર્ટ, મુંબાઈ

૨. નં. ૩૦૮૨૮

NO LICENCE
NEEDED

અમેરિકન મોડેલ રિવોલ્વર

શુંકાઓના તથા લંગલી પ્રાણીઓના
હુમલાથી તમારી જિંદગી, મિલકત ને
આબરૂનું રક્ષણ કરેલા.

ધરગા હો, હાલથીએ ગયા હો કે પ્રવાસે હો, તેનેશા આ
મલખૂત અને ચાકરૂક પિસ્તોલ તમારા ક્ષેષ્ટ અને વિશ્વાસુ
મિત્રની ગરજ સારશે. આપમેળે ફરતી ૬ બારની રચના-
વાળી આ પિસ્તોલ સાચી અમેરિકન પિસ્તોલ જેવી જ દે-
ખાય છે. ૧૫ ચોંસ વજન તથા ૬ ઇચ લેન્ગ્થવાળી આ પિ-
સ્તોલમાંથી બચકર બચાજ અને આંદો નાખતી જવાબા
નીકલે છે. આજે જ આ બિનખર્ચાળ અંગ્રજીકને વસાવે.

ભાતનો નંબર: ૨૨૨ ૩૩૩ ૪૪૪

ફરેશની કિંમત: ૧-૮ ૭-૮ ૮-૮

વધારાના ૪ ઇચ બારના ૩, ૪-૮, ચારાડાના પચવાળા પિ-
સ્તોલ ફેડક્સના નંબરના ૩ ૫ ઇચવાળા તેલની શીશી: ૩. ૧
વિદેશન ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન પી.બી.૨૧૭ કાન્ડ્યુર(ધ.પી.)

રૂબાસલિઓ અને હાથાકિઓ, લગ્નકિઓ અને વતકિઓ,
શુંઆશકિઓ ને દરરકિઓના ચિત્રસંપુટો: સુચિપત્ર મેળાવે!
કુમાર કાપોલય લિમિટેડ - ૧૫ મહાવાડ

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિક્લાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

અંડુનું પોષિક ચારણ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં, તખ્તોનાં-સખતોનાં, ઝીં-પુરુષ,
સા કોષ્ટ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

રસસિદ્ધર, અમ્લક, કેસર, કરવરી અને બીજાં દીપન, પાચન
ને પોષિક જોષધ ગ્રેજીની લીલાં રસદાર-આંગણોમાંથી બનાવેલું
શુશાસિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ અને પોષિક ચારણ

કિંમત

તેનું નિર્ધારિત સેવન

૧	૧૦	૧૦	૧૦
૨	૨૦	૨૦	૨૦
૩	૩૦	૩૦	૩૦
૪	૪૦	૪૦	૪૦

લાંછું આયુધ્ય તથા સાસી સ્મરજીવન
આપી શરીરમાં બલ, તેજ ને ચેતન પ્રેરે છે.

કારખાનું:
સયાનીરિડ
મુંબાઈ-૧૪

અંડુ ફા માંસ્યુટિકલ વર્કસ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - બોગીલાલ બ્રધર્સ - ગાંધીચોક

કુડાન:
જૂની મહાજનનારી
મુંબાઈ-૨

દરાજ
ખુજલી
ખરજવું

અને ચામડીના દરોની
પીડા અને માસમાંથી

જર્મીકટર

મુક્ત બનાવશે.

કપડાને હાથ

પેડતા નથી

દરેક દવાવાળા વેચે છે.

સોગીલાલ પ્રેમચંદની કું

દવાવાળા

૨૪, બીન્સ રસ્તા, સુબર્બ-૨.

કુમારોનાં

બળ

બુદ્ધિ

અને

તેજ વધારનાર

આયુર્વેદના આશીર્ભન્ગો

૧. સ્થવનપ્રાણ અપસેદ : સ્વાદિષ્ટ પીષ્ટિક ચાટણ

૨. બૃંચશળ તેલ : મરતકને ક્ષીનયના અર્પનાર
યાદશક્તિ વધારનાર તેલ.

૩. સંદોદધાચર્મિ : આબોનું તેજ વધારનાર,
દષ્ટિને સુદૃઢ બનાવનાર.

સાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી બનાવનાર

જામનગર શાર્ફકર લેબોરેટરી લિ.

જામનગર (સોરાષ્ટ્ર)

અગાધાત્મકના અનંતઃશક્તિના નિદાનજ્ઞાસની કે.પાયપુર ગામ

નાણાંની સહીસલામતી સાથે સંપૂર્ણ આયપતવેરા-મુક્ત, મારું વ્યાજ

મેળવવા નાં હિન્દ સરકારની ખાઉંધરીવાળાં પોસ્ટ ઓફિસનાં

પાંચ વર્ષનાં, સાત વર્ષનાં તથા બાર વર્ષનાં

નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદો

(૧) પાંચ વર્ષનાં તથા સાત વર્ષનાં સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદ કર્યા પછી બે વર્ષની અંદર
ગમે ત્યારે વ્યાજ વગર તથા બે વર્ષ પૂરાં થયેથી વ્યાજ સહ વટાવી શકાય છે.

(૨) બાર વર્ષનાં, રૂ. ૫ ના દરનાં સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદ કર્યા તારીખથી એક વર્ષ
અને બીજા દરનાં, દોઢ વર્ષ પૂરું થયેથી વ્યાજ સહ વટાવી શકાય છે.

વિશેષ માહિતી માટે કૃપા કરજો :—

સ્થાનિક પોસ્ટ માર્તર

અથવા

પોસ્ટ ઓફિસમાંથી નૅશનલ સર્ટિફિકેટના નિયમની પ્રત મફત મેળવો.

(પ્રકાશનખાતું, વગદાર તરફથી પ્રસિદ્ધ)

મારકોની

કલાધરોને આપના દીવાનખાનામાં
આમંત્રી લાવે છે !

મારકોની રેડિયો ઉપર શ્રેષ્ઠ ગાયિકાઓ અને
મધુર બોલી જાય છે કે આપને શ્રેષ્ઠ જ લાગશે કે
કલાધર આપની સમક્ષ જ આવી બેસા છે !

રેડિયોની સાચી લિજ્જત આસ્વાદવા ખરીદો—
અમેડ રેડિયો

મારકોની

૭ વાલ્વ એ. સી. * ૬ વાલ્વ એ. સી., ડી. સી. અને ૫ વાલ્વ. * બેન્ડ સ્ટ્રેક એડ્સ
અમદાવાદના એકલા વિશિષ્ટચુર્ય

ધી બોમ્બે ગરાજ (અમદાવાદ) લિ.

શાહીબાગ :: અમદાવાદ :: ફોન નં. ૨૨૨૪

સિદ્ધાનંદગણનાં અંદોરમાંથી

૧૫૫૫

આજે પણ

આમ જનતા કાપડ વિના સુઝાય છે

■

અમારી શ્રૂપ મિલો

આ સુઝવણ હર કરવા બનતો પ્રયાસ
કરી રહી છે

■

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

જહાંગીર મિલ રસ્તમ મિલ

દોસ્તી

કેમ્બ્રિજ

અને

અને

દુવાલ

સાડીઓ

ન્યૂ જહાંગીર

નવજીવન મિલ

મિલ

(કલોલ)

અધિવાડમાં

પોપલીન

પૂળ વપરાતું

અને

છાપેલું કાપડ

સાડીઓ

જહાંગીર વકીલ શ્રૂપ

જેણે 'પ્રીસમી સદી' પ્રગટ કરીને ગુજરાતમાં ફગભર પત્રકારવતો સુખ પ્રગટાવ્યો—અને
જેણે પોતાના એ પ્રિય ધ્યેય પાછળ પોતાની દોસલ અને દેહની ફનાગીરી કરી નાખી તે
સાહિત્ય—કલાના શહીદ, બાહોશ પત્રકાર, હાજમહમ્મદ શિવજીના
છવનની રોમાંચકારી કરુણ સ્મૃતિઓ સાચવતો ગ્રંથ

હાજમહમ્મદશિવજી

૫૪૪ પાનાં

જેમાં

એમના અંગત
સંપર્કમાં આવેલા
સંબંધાબંધ મિ-
ત્રોએ લખેલાં
સ્મરણો અનેક
ચિત્રો, ફોટોગ્રાફો
તથા હસ્તાક્ષરો
સાથે સંઘરાયાં છે.

૧૩૨ ચિત્રો

ઉપરાંત
એમની કબર પર
વેરેલાં ફૂલ જેવી
ગુજરાતના અમ-
ગણ્ય લેખકો અને
ચિત્રકારોએ અને-
ક સુંદર કાવ્યો
લેખો, વાર્તાઓ,
ચિત્રો વગેરેના
રૂપમાં આવેલી
સાહિત્ય-કલાની
સામગ્રીથી
ભરચક

કિંમત રૂ. ૬૦ પોસ્ટેજ નહીં

આ બાહોશવતો ઉલ્લેખ કરીને મંગાવનારને ૩૩ ટકા ઝોલો (ચાર રૂપિયે) મળશે.
કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ • ૧૪૫૪ રાયપુર, અમદાવાદ

ગુજરાતી ભાષાના અનન્ય કલાપ્રકારનાં

અર્જુનના કલામંડપો

દિલ્હરના સાહિત્યમાં આ વિષયનું આદ્યું ચિત્રણનું છે. આ પહેલું જ પુસ્તક છે. શ્રી રવિશંકર રાવેએ લખેલા અર્જુનના કલાની વિસ્તૃત સમીક્ષાઓ હતાં. લેખ, ભાષાનાં વિવેચન કરતાં કે વિવેચી વિશેષ તથા આટ્ટેપર ૬૫૩ છાંદસો ૧૧ પાનાં બરીલે આલેખેલા અને ફોટોગ્રાફો, તેમજ પાંચેપાંચે અર્જુનનાં શોભનાનાં ચિત્રો દ્વારા ઘરાબતા આ અર્થે કલા-વિષયની નવી આદ્યતિ હમણાં જ બહાર પડી છે. પણ તે બંને ઉલ્લી આદ્યતિ છે; કેમકે એમાંની અનુક વસ્તુઓ બંને ફરી મળવી અસંભવ છે, એટલે આ ૧૫૫૫ તેના આ તેની ઉલ્લી આદ્યતિ જ બહાર પડી શકી છે; અને તકલો પણ અનુચીત જ નીકળી શકી છે. આથી, જેમને વસાવવી હોય તેમને માટે આ અંતિમ તક છે. કિ. રા. ૩) પોસ્ટેજ, પેકિંગ, રજિસ્ટ્રેશન, સેલ્ફડેલિવરી નંબરોના ૦-૬-૦ છુટકા

શિલ્પપરિચય

દિલ્હી કલાનાં કેપ અને રહેણાંકોના અભિજ્ઞ આલેખકાર તથા 'રૂઝ'ના તેજી, વિખ્યાત કલાવિવેચક શ્રી અર્ધેન્દ્ર-કુમાર ગાંગુલીએ વિદ્યાર્થીઓ માટે તૈયાર કરેલા મૂળ બંગાળી ભાષાના અનુવાદ. સંખ્યાબંધ દર્શનવિતરણી ખીચાખીચ કરેલું આ પુસ્તક કલાનાં રૂપ-રહેણાંકની સાચી સમજણ આપીને રસદહિ ખીલવવા ઉપરાંત ઓપ-પણ હાથેથી માટે દિલ્હી કલાની સમજણના એક મહત્વના અભ્યાસરૂપ બની રહેશે. કલાસંકેત, રસદહિના અભ્યાસની વિદ્યાર્થીઓ, ચિત્રશિક્ષકો, બધી માધ્યમિક શાળાઓ, પુસ્તકાલયો તરફને ઉપયોગી, ખીચાખીચ લખાણ • સાથે લગભગ ૨૦૦ ચિત્રોથી ભરતક અતિ મૂલ્યવાન સંગ્રહ અને સમૃદ્ધ મીમાંસાપોથી કિ. રા. ૩) (પો. પેકિંગ ના)

અમદાવાદ (ગુજરાતનું પાટનગર)

જેણે પશ્ચિમના સમર્થ કલામીમાંસકોને મુખ કર્યા છે અને જેની પ્રસારિત સંવિજ્ઞાને અમત-યાત્રીઓ આમતવાદ આપે છે, એ શિલ્પ અને સ્થાપત્યનાં કાળો સર્મા અમદાવાદનાં ભાવન નામથી નરવારના ફોટોગ્રાફોનું આલેખન. ચિત્રોની માહિતીઓ તથા અમદાવાદની ઘડીપડીના વિવિધતાઓ નિર્ભય સાથે. કિ. રા. ૨) (પો. પેકિંગ ના)

ગુજરાત કલાકલાપ

સર્વશ્રી રવિશંકર રાવે, કલ્પ દેસાઈ, સોમાલાલ શાહ, રસિકલાલ પરીખ, અર્જુનના આદિવાસી, ઇમનલાલ ભટ્ટ, ત્રિલુક્ષાનીત પંચેશી આદિ મજબૂત ગુજરાતી કલાકારોનાં પૂર્વેથી ચૂંટાલેલ ચિત્રો આઈ હાઈ સપર મુદ્રક રંગીન છપાઈમાં પ્રત્યેક ચિત્રકારના તથા ચિત્રના પરિચય સાથે અ નામથી કુમાર કાર્યાલયે ને આપવાં કર્યાં હતાં તે સત્તાપણની દૃષ્ટિએ અનન્ય હતાં. એટલે જ તેના પહેલા બે સપુટ ખલાસ થઈ ગયા છે. ત્રીજો સપુટ ઉપાય છે.

કલાકારની સંસ્કારધામ

બહોળકાલીના રાજેને પહેંગેલા નવાનનો, કલકત્તાથી દિલ્હી સુધીનાં ઉત્તર ભારતનાં કલા-સંસ્કારધામોના તથા દિખાણની ઝોડખાનાં કલાકાર દોરકના નિવાસરમાનનો-એવા ત્રણ વિશિષ્ટ વૈવિધ્યવાળા પ્રવાસોનું આ પુસ્તક શ્રી રવિશંકર રાવેને કનેલી કલાપ્રાચીના રસમુખ આલેખકો ઉપરાંત ખજલખ વિશેષ તથા ફોટોગ્રાફો દ્વારા એ સિદ્ધદરેક કલાકારની કલાઓ પોતીની સમર સામગ્રીથી ભરે છે. કિ. રા. ૨-૧-૨૦ (પો. પેકિંગ ના)

કલાચિંતન

શ્રી રવિશંકર રાવેને કલાની સમજણ, જનનમાં કલાનું રેપન તે ભારતની કલાનો વિવિધ સુલ્લેખન આદિ વિષયો પર લખેલા નાનાપોટા લેખોનો સંગ્રહ. મુસોબન આપતા રકમો તથા ચાર પ્લેટો સાથે. કિ. રા. ૩) (પો. પેકિંગ ના)

ભારતીય ચિત્રાંકન

ચિત્રકળા રાજાનાની ધમધામના. ત્રિલુક્ષાને તેમજ રાખામાં ચિત્રશિક્ષક લેનારાઓને મદદરૂપ થઈ પડે એ દૃષ્ટિથી તૈયાર કરેલા આ ચિત્રસંપુટમાં અસલ ભારતીય સ્વરૂપોમાંથી બંધા સંસ્કૃતિદર્શક લાક્ષણિક આકારો શોધીને તેના ઉપરથી વિનિષ્કાલભરી નીસ સરળ આલેખો તૈયાર કરવામાં આવ્યાં છે. આલેખોનો ઉપયોગ કરવાની સુલામી તથા રૂપરેખાઓમાં માન્યદર્શક અને તેથી એક પૂર્વેથી ચિત્રપ્રેમ સાથે. કિ. રા. ૩) (પો. પેકિંગ ના)

કેતુ દેસાઈના ચિત્રસંપુટો

ભાષાવિશેષ ભાગ ૧, સદર-ભાગ ૨, મંગુલાપ્ટક, જનનમેલન, બચોત્સવ, મત્તચિત્રાવલિ, એ દરેકના રૂ. ૨-૦-૦; રંગાલ્લી ભાગ ૧, સદર-ભાગ ૨, રંગબોલ ભાગ ૧, સદર-ભાગ ૨, રંગાલ્લી, તૃપ્તરેખા, રંગાલ્લી, એ દરેકના રૂ. ૨-૦-૦; મુગારિકા, રૂપરેખા, શ્રીલેખા, ચિત્રલેખા, એ દરેકના રૂ. ૩-૦-૦; ચિત્રમેળની રૂ. ૩-૦-૦; મહાત્મા ગાંધી-રૂ. ૫; ઉપરના દરેક આલેખ દોઢ પોસ્ટેજ, પેકિંગ, રજિસ્ટ્રેશન નંબરો ખર્ચના ૦-૧-૨-૦ છુટકા મળ્યા.

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ : ૧૪૫૪ રાયપુર • અમદાવાદ

મદાદિવ રામચંદ્ર લાગુદે ત્રણ રૂપવાળા અમદાવાદ

૨ શિયા

સિ ક્યાં ના (ચીન)

કુશ્મીર

વિવિધ દેશોનો સંસ્કરણ

II

નદી

રેલવે

રસ્તાઓ

કાશ્મીરની અણખાત

પાકિસ્તાન પેરિત

કુશ્મીરનો કોડ

કરેલી કાશ્મીર

પ્રદેશ

અફઘાનિસ્તાન

ચીન

પાકિસ્તાન

ભારત

સીકીમ

નિપાલ

બિહાર

જમ્મુ અને કાશ્મીર

હિમાચલ પ્રદેશ

પંજાબ

રાજસ્થાન

ગુજરાત

મહારાષ્ટ્ર

કર્ણાટક

તેલંગાણા

આંધ્ર પ્રદેશ

કેરળ

મલેશિયા

ઇન્ડોનેશિયા

સીકીમ

નિપાલ

બિહાર

જમ્મુ અને કાશ્મીર

હિમાચલ પ્રદેશ

પંજાબ

રાજસ્થાન

ગુજરાત

મહારાષ્ટ્ર

કર્ણાટક

તેલંગાણા

આંધ્ર પ્રદેશ

કેરળ

મલેશિયા

ઇન્ડોનેશિયા

સીકીમ

નિપાલ

બિહાર

જમ્મુ અને કાશ્મીર

સીકીમ

નિપાલ

બિહાર

જમ્મુ અને કાશ્મીર

હિમાચલ પ્રદેશ

પંજાબ

રાજસ્થાન

ગુજરાત

મહારાષ્ટ્ર

કર્ણાટક

તેલંગાણા

આંધ્ર પ્રદેશ

કેરળ

મલેશિયા

ઇન્ડોનેશિયા

સીકીમ

નિપાલ

બિહાર

જમ્મુ અને કાશ્મીર

સીકીમ

નિપાલ

બિહાર

જમ્મુ અને કાશ્મીર

હિમાચલ પ્રદેશ

પંજાબ

રાજસ્થાન

ગુજરાત

મહારાષ્ટ્ર

કર્ણાટક

તેલંગાણા

આંધ્ર પ્રદેશ

કેરળ

મલેશિયા

ઇન્ડોનેશિયા

સીકીમ

નિપાલ

બિહાર

જમ્મુ અને કાશ્મીર

સીકીમ

નિપાલ

બિહાર

જમ્મુ અને કાશ્મીર

હિમાચલ પ્રદેશ

પંજાબ

રાજસ્થાન

ગુજરાત

મહારાષ્ટ્ર

કર્ણાટક

તેલંગાણા

આંધ્ર પ્રદેશ

કેરળ

મલેશિયા

ઇન્ડોનેશિયા

સીકીમ

નિપાલ

બિહાર

જમ્મુ અને કાશ્મીર

સીકીમ

નિપાલ

બિહાર

જમ્મુ અને કાશ્મીર

હિમાચલ પ્રદેશ

પંજાબ

રાજસ્થાન

ગુજરાત

મહારાષ્ટ્ર

કર્ણાટક

તેલંગાણા

આંધ્ર પ્રદેશ

કેરળ

મલેશિયા

ઇન્ડોનેશિયા

સીકીમ

નિપાલ

બિહાર

જમ્મુ અને કાશ્મીર

અવહેલા

ઝોળાખી મે નાદિ વેળાઃ
મનમાં જેની સગન લાગી
કાંઈ તેની અવહેલા...ઝોળાખી.

પ્રેમનો આદર માનમાં ઉઠે
સ્ત્રિયું જે અગિયારન,
ફંગની આવા માખનાં એની,
નિશ્ચ બૂલી ઝોળાખાખ
આંગણે એણે ટહુકે રેલો,
વળતે ચૂરે નાદિ મેં ઝીંકો,
લાય જે અંગેસ રહીને કોનો.
(એના)દરને મારગ પથમાં આવે
મીનનાં વચન વેળાં...ઝોળાખી.

એક તો આશુ મન સૂઝે
જેખની મીમાપાર,
એકનો દમે અરધે મારગ
ખૂરેતો ઉચ્છ્રાકરઃ
જેકની ગતિ તેખને મગન,
એકની ગતિ કોઈને સદન,
એક જતિ, એક પ્રણય-મગન
કાળને કયા ઉગરે ઉગળ
વેશું જે આ વેળાં...ઝોળાખી.

સાહેબ સાહ

જિન્દગાની

નિષ્ક

'અર્જિન્દગાની' કહ્યું 'મરુ' એ
હતી, કુદરતી મુલ જોને મેં
તોજાવતો એ તજવાર નીચેઃ
પડી મગામાં—દુઃખજન જેને.

અમરસાધ રાવળ

જગને

વેલાઈય-

પદપાત કોર નિષ્કાર
જાને અજ નમ! હું રમે રે!
જર અજ નિષ્કારમાં પડે
અતિ સંજાગી રાખું જુલ.

દેશનસ

સાહીત્ય કાલનાં નાગરિકોનું માસિક
ઓક્ટોબર
૧૯૪૮

શીદને?

કે છપ, શીદને જોઈું આણે!
સાખ લેકેલી મળતા-ગાયા મન બદીને જાણે!—રે.

કેસેલકાને કાગળ પાડે મિન્દર જોખનાં જોડી,
ગુલામખરી નીંદને પાડે નિવ રતો'તા પોડી;
પૂજા નેજા, કહેમ, તારી પાંપળ એ ની જળે!—રે.

કેમરિયાં સવ ચમખાંમાં તું પીરી અનંતની મેશી,
જેળનની ફમરખાંમાં તું મોનને રતો પોશી;
છપનો દંડ માનુને તું તો પેનખરેનાં જાણે!—રે.

આજ આંસુ બસે, કામ દગીને આંખ તું જતરી મોંઘી,
તું વિખ જન્ય આ જગ વધીને, તીરતી ધામ સોંઘી,
દમવાદાએ રશી તારી નિદાવના એ દાઈું!—રે.

નિર્દલ્લ રામલ

છીપ

સિખરિણી.

પડી'તી મિણને અનજ જળિયે, કેક જગના
વેરે મારે નાના ચરીર ઉપરે જોમ કરતા;
બને ત્યાં કે ખુણે ભિમિરખરી મ ખાંચતી મદી
રહી, ચારિયાંથી મહું મુજ ઉરે મોતી રજતા.

જો મારે મોતી મરમ, જગમાં ખ્યાનિ રજરે,
અને માતા સંમે જતીય અધિશરિણી વચનીઃ
કેક એવા ખ્યાનિ વિષમ કપડા દું વહાતી,
જાણતી જોશાને, જણ વિમિરેને યે ન મળતા.

અરે, મિત્ર પેલા જતી જતી અંતીકા મળતિયા
દુઃખા. મિત્ર દુઃખાએ, ઉપરે ય અને અનંત મદ, ને
નરે ને નોયું તો સળગદીથી મોતી ન નિશાનું,
અને દીપી રેલે રજતી થી અને વેજાખાં!

અંતેને ના મોનાં મુજ કપ પરે દુન્ધરી જતો,
પાડું ના આ કે દું જુભરી કપરે પું જાણ-મોતો!
રેવલ રા. મોદા

કાયદે આઝમ મહમદઅલી ઝી

પ્ર હરદેશ, હિંદને પાકિસ્તાન, ગ્રેણે દેરીએ વિધિની કાઈ અઢન
 મતિને રહેલાં વરોડાયાં અનુભવ થયો. કહણેરો લાંબી
 ગુજરાતી પછી રવાનત્વ મેળવ્યું; પણ પ્રભુ તેને આત્મવાલે તે પહેલેથી
 એ તે રવાનત્વ મેળવી આપતાર કાઢીને નેતા ત્યાં આનંદ આનંદ
 થયું! હિંદની પણ આઝાદીની કપા લાગી અને પ્રભુ હર્ષથી આંધી
 બની, ત્યાં તે એ રવાનત્વના વગત રાહતી અને સુખી વાપરવા
 ગઈતાના આશીષનું આનંદ થયું, અને હઠમણી પાકિસ્તાનના નિર્માતા
 તથા ભાગ્યવિષાટા કાયદે આગર આગર અઢનગરી ઝીણું પણ ગઈ
 તા. ૧૧મી સપ્ટેમ્બરે હૃદય બાધ પડવાથી અનુભવ થયું.

આપીલ અને જીલ્લાની કાર્યપદ્ધતિ, વિચારસરણી, સિદ્ધાંતો તથા વ્યક્તિગત દૈનિક વ્યવસ્થા વગેરે વિષયોને લેઈને આંધ્ર પ્રદેશના આદિ હિંદુઓના કલિદાસશાસ્ત્રી આપીલના નામની સાથે જીલ્લાના ન્યાયમણી કોર્ટની સાથે રૂપ રહેશે; આપણું હિંદુસ્તાનના હિંદુઓને આજનાં વિશિષ્ટ પત્રો આપવામાં આ બંનેનાં મોટા ફાળો છે. જીલ્લાના સહ આપીલ આપીલો દ્વારા સ્થાનનાં મેળની આપોને જોડાઈને જિલ્લા સહનનાં નામની સાથે તેને પ્રગટ કરું; અને આપીલો હિંદુઓના આજનાં પાસેનાં જીલ્લાવાળાં મળવાની છે.

૭૨ વર્ષની ઓમની જીવનયાત્રા કેંદ્ર વિચિત્ર મળી રાખ્ય છે. સાધારણ વર્ગીય તરીકે જીવનની શરૂઆત કરનાર ઓમના આ દેશી-વેશીય વાસ્તવિકતા દેશની આબોધી રીતે આગવિયાતા બનરી એમ કાંઈ ખાણું હતું. તે તેના જીવનનો વૈચિત્ર્ય એક છે તે તેના પર્વ જીવનને વર્ણવે જીવન વચ્ચે જે મુખ્ય નેહનું આવર હતું. ૧૯૨૦ મુખી હિંદુ-મુસલમાન ઓશ્વ ગાદી કુબરાશ ખેડેરકીશી, ૧૯૩૪ પછી હિંદુ અને મુસલમાન એ જે અલગ શાસ્ત્ર એ બને તેઓનું એકથ યદુ દરિયા સંકળ તરીકે; તેરેશીપી તરેશીપી રાજ્યના સામ્ય.

ગોંડા શાસ્ત્રચત્રા પાનેડી જાણના પતની અને ધંધાઈ કરાંચી જઈ
પરોડા ઝીઝા નામના કીમતે જાત્રા શુદ્ધપત્રને ત્યા કરાંચીયા ૧૮૭૬-
ની ૨૫મી ડિસેમ્બરે અહમદઝલીદને જાત્રા થયેા હતો. કરાંચી તથા
સુંબાઈમાં મદ્રેસા અને ગિરાન રૂહુલામાં પ્રાપ્તિગ કરાંચી માંત્રમયિક
સિદ્ધપત્ર પૂર્વે કરી ૧૯૧૧ની વયેયેયેયે સુંબાઈ યુનિવર્સિટીની અંદરની
પરીક્ષા પાસ કરી. પિતાની છડ્યા તેમને પાતાના ધંધામાં નેડવાની
હતી, પણ તેમની કુલામ યુદ્ધિમાં ત્રણેયને પિતાના મિત્ર હેડિક ફોર્ટે
તેમને પણ અભ્યાસ માટે જોડા કર્યા. પાકવાની સલાહ આપી યાત્રા
૧૯૧૧ વયે જઈ ૧૮૮૨માં તે બેરિસ્ટરીના અભ્યાસ કરાવવાં કરા.

ઈલેક્ટ્રોનનાં તેગના વસણાટ દરમિયાન લાક્ષણિક નિરીક્ષ્ય સાથે તેગને પરિચય થયા અને તેગની પાસેથી તેગણે નિશ્ચયતા અને પુનઃ લાભથી હિંદી શાસ્ત્રખાંડના પાઠ સંપાદનના પ્રાદર્ય શોધા ન વખતમાં તે હિંદી લોકાવંતની મુશ્કેલી રંગાય; અને એ સંબંધ ઝળે. ૬૬ બેખાંડો જે ૧૯૦૧ની ૪૭૯૯માં ઈંગ્લેંડ વખતે લાક્ષણિક પ્રમુખ હતા ત્યારે ઝીણાં તેગના રસરસગીરી તરીકે કામ લેવું.

[illegible]

એવોકેટ જનરલ મેક્કરૂનની ચેમ્બરમાં બેસીને ન્યારપી ને
 નવો આરંભ કરી ન્યારપી તેમના નસીબ આડેડું પાડતું બહી.
 તે સમયમાં મેડી એવિરડર કોલેજ ઇન્ડિયાના આ પ્રશ્નો પર તાલીમ
 રજીએ એ બનાવ પહેલો કલેક્ટર. નિરાશાના અંધધારમાં ચાલેલા
 તાના ઠકાણું દિવસોની વાત કરતાં તેઓ ગિ. એકરૂનને બે ચ
 વખાનીની ચાદ બાપી તાર કરવા. પછી તે તેમની બુદ્ધિશાળી
 પ્રશ્નજ દલીલસાક્ષિ, ધોલવાની છાત્ર અને કાયદાની આડિપત્રી શં
 વખાનીના દર્શાવતાં હાથે જાલદવામાં તેમનો ધંધો થીએ
 ચાલવા લાગ્યો અને એક અણ કાયદાસાક્ષી તરીકે તે પંડાના ધીએ

આ અરસામાં મુંબાઈના પિટિટ પારસી કૃષ્ણની એક યુવ
સાથે તેમણે હજી કહ્યું તેને લીધે પારસી કોમમાં મોટા અજમા
મથા મળ્યા. વજાલાનોની સાથેસાથે તે દિલી રવાતેમની રાખે
લીલાવાળમાં પણ દિલ્હીની ભાગ લેતા. મદદલિ કાદાસાઈ, બડો
તેવબજી, ફિરંગીસાદ મહેતા, ગોપાલ કૃષ્ણ ડાભાએ ઈત્યાદિના સ
થેને લીધે ઝીણા પુરુષો સમજાઈ પાયા. જો તે સમજાઈ પા
મ્પેલા ઝીણાએ એક વખત બહેર કહ્યું હતું કે પોતાની દેખા
સિયા-ગોખરે બાપાની છ અને રવ. ગોખરેછાએ પણ કોચને
એણાં બજાવ્યું હતું કે 'મિ. ઝીણા મોડા સમિતિમાંથી પુરુ
ખાગિં જીવિતું સંકલિત માનસ એ કોમની ભાવની તે પ્રમ
આ રવાતો તેમને આગળ કાપ દિહું એમના આશના પ
કૃત બતાવશે.' પરંતુ વિધિએ તે કંઈ બીજું જ બાધ્યું હતું.

દોષારજી દીધેની ચળવળમાં હત્યાકાંડથી ભાગ લેવાને કારણે તેઓ લોંગ ડ્રિજક સાથે માદ સંભળમાં આપવા, ડિજક પર ચાલ્યા અનેક ફેરો વખતે આજેથી પરીક્ષા તક ફરીથી અને ૧૯૧૬ વખતે હાજરોડે સુધી લઈને તેમણે જ ડિજક પરની આપખુખથી જોડાવામાં રાફળવા મેળવ્યો. મુંબાઈ ઍડ્વોકેટિસાયિસીની ચૂંટણી પર ચર્ચાપિયનેજો પ્રયંજ્જરવાને ફોરજસાદ મદલેતને ચૂંટણીમાં હરાવે એટલે તરત જ જોડાવે પેતાની મોકલેનું રાજવાની તક આપીને જસાદને ફરી ચૂંટણીમાં જોડા રહેવાની અને ચૂંટાવાની તક આપે તેમના આ રવાજાવચ્ચ અને રાષ્ટ્રીયવાને ફોરે તેમનું નામ મુંબાઈમાં જાણતું થઈ ગયું; અને ૧૯૧૬માં મુંબાઈના આપખુખ પર હોડે નિર્લિજ્જતને નિકાવઆને આપવા પેલનએટી મવાયોની સમગ્રમાં વમ નિજામ કરી તેને તેની પાંદવા પછી તો મુંબાઈમાં તેમ એટી નામના અળી તેની હરતરીકે પછી તો રમરજ્જમાં મુંબાઈમાં જોડા મેસોરિયલિજ હોડે વાપવામાં આમ્મી.

आम, १९०६थी १९२१ सुधी साया राष्ट्रवाढना रंगे रंगायचे
 जेरिटर जीजाजी अनेक गदरपनां कर्यां केल्यां. १९१०गां ते धार
 सभाभां सुंझया. १९१३ सुधी ते सुदितम दीजना सादा सक
 यवनां पणें गेल्ले धरीने ना पाडिती. १९१३गां वाढसर्तोय लें
 दाखलें वडणीं आस जेय पसार कवनान सभये तेगने वयि धार
 सभानां पास जेय रोखुं अने के वडं जिवना पसार वयि धार
 ते दिंदवनना सुसित्रेगां नपुडीता यई जया. त्यार गाद आम
 आटे १९२१गां ते हज्जेद जया, रयां तेयद वजीर हुसरो आदि गिने
 ना आगवडयी लयेदीवना ते दीजना सकय यया; पणु के रास
 रें भाळुं सकयपणु हुं शरीय दितनां आडे नदि आवन ना
 १९१५ना देवपुतानीं कोजयेलेटनं जयसना ययें त्यारि

૧૯૧૭માં: શ્રી બલેલા સિંચ

૧૯૧૮માં: અદ્વૈત સપ્તમાતી

૧૯૪૫માં: દહેર પાંદરેતાની

ફક્ત બનાવે ઇને કામને એ જોઈ પડી તેથી તેની ચેલ્સા દેઈ કરવા માટે એ સાલમાં, મુંબાઈમાં ગળવારી કૌશિસના અધિવેશન વખતે મુસ્લિમ લીગનું અધિવેશન પણ મુંબાઈમાં જરવા એમણે આમંત્રણ આપ્યું. એની વિરુદ્ધ ધણી કામતરી થયાં, પરંતુ એ પ્રસંગે પણ અમલદારોનાં બિંદને જોડી સમજાવટની પરવા કર્યા વિના તે પોતાના રાષ્ટ્રવાદમાં જાડગ રહ્યા. એ જ વર્ષે તે વડી ખાસ સભામાં ચૂંટાયા. ૧૯૧૬-૧૭ મુંબાઈ પ્રાંતીય પરિષદના પ્રમુખ થયા, અને એ જ સાલને અંતે મુંબાઈની મુસ્લિમ લીગના પ્રમુખ થયા, ત્યાં લીગ-કૌમેલ વચ્ચે થયેલા 'લખનો ક્વાર' કરવામાં એમણે થણે પોતા ફાળો દતો. પછી પછી દિલ્લા રાજદ્વારી તખ્તા ઉપર ગાંધીજીનું આગમન થયું અને તેમનું અસહકારનું ક્રાંતિકારી રાજકારણ શરૂ થયું. સરખા, સ્વભાગ, સ્વભાવદ અને જમિયનના દવામાં ડુબ્યા માંડ્યાં. ઝીંજાના બંધારણવાદી માનસને રેશરભવપ્રાપ્તિનો આ નવો માર્ગ રૂચ્યો નહિ. ૧૯૨૦ની નાગપુર કૌમેલ વખતે તેમણે ચાંપીછના અસહકારના દશવર્તો તીવ્ર વિરોધ કર્યો. પછી અનઅલ તો ગાંધીજીની વરફેણમાં જ હોવાથી હરાવ પાસ થયો. ઝીંજાનાં મોઢ લીધું કે ચાંપીછના તેમની રાજકારણનો રથ હવે કોઈ જુદે જ માર્ગે દોડી રહ્યો છે. આથી તે રાષ્ટ્રવાદી ઝીંજા મૈત્રેયમાંથી દૂર થયા. બીજા બાજુ બિહારીયવળને કારણે આથી બંધુ-આનું ચલણ વધી ગયું. એકુંહોવાથી મુસ્લિમ સ્ત્રીઓ પણ એમનું તેજ વિરુદ્ધ પડી ગયું.

દલ. આથી આખરે રાજકારણ ઊઠી દઈ તે કમ્પેડ ચાલવા ગયા. ઈંગ્લેંડમાં તેમના મન પર હવા બળેલાં કામ કર્યું તે કાળ બળે! પણ ત્યાંથી પાછા આવ્યેને તેમણે ફરી રાજકારણમાં પ્રવેશ કર્યો તે જોઈ દહેર પાંદરેતાને નેતા તરીકે. અગ્રાકની વિશાળ રાજકીય દક્ષિ ઊઠી તે કેવળ મુસલમાનોના જ હક્કો ને મુસલમાનોનું જ હિત લેવા જરવા સંકુલિત માનસવાળા બની ગયા. તેમના આ મતપરિવર્તન, વિશે વારસ પત્રકાર શ્રી સી. વાઈ. ચિંતામણિને કુખ સાથે મોંઘું હતું કે 'અર્થાત્ ૪૦ વર્ષમાં ભારતવર્ષના હવનમાં એ જોડાનક બીના બની છે તેમાં મિ. ઝીંજાનું મતપરિવર્તન એ ક્ષેત્ર છે.' 'ઊઠાસાહીના આ જ માતામાં કોઈ વખતના દિલ્લા રાજકીયકર્તાએ મુસલમાનોને દિલ્હીમાં આમિત તરીકે હવનમાં વારો આવશે' એવી જ કીચ દરીને મુસલમાનોને દેરકેટલાં પ્રમાણે સ્પષ્ટ મળે તે માટે ૧૯૨૮માં તેમણે લાગુ પડે કામ માટે 'મોદ મુદા'ની માત્રની તથા વિષમતા મતદાર સંપત્તિ ચોખ્ખા રહી રી. પછા તો પછાત મુસ્લિમ મનતાને સંકલિત કરવા તથા તેમના માના મતભેદો દૂર કરવા માટે તેમણે 'ઇસ્લામ ખતરે ગે દે'ની પોપણાં વાહ. ધર્મોપ મુસ્લિમ ન-નતા પર તેની ધારી અસર પડી અને તે મુસ્લિમ લીગના ખજાનોએ કોઈનિત થઈ. ધર્મ વિશે પાતે તદન દહાસીન હોવા છતાં કેવળ પોતાની ગદ-રવાંકાંસ પોપવા માન-ટે તેમણે પોતાના હનુસોવાંધવોની પ્રા-ચિંક સાવનને આગ

પ્રકરમાં વખાણવાલાયક સફળતા હશે કે...
 સ્ત્રીમાં વખાણવાલાયક સફળતા હશે કે...
 વિદ્યોની સફળતા તથે આમાં મળે છે? ...
 તમારો પ્રિય વિનોદ (Recreation) હશે? ...
 તમારું મનવગલું કૈવ હશે? ...
 તમારો પ્રિય લેખક હશે કે? ...
 તમારું પ્રિય પુસ્તક હશે કે? ...
 તમારો મુદ્રાલેખ (Motto) શો છે? ...
 સહી ...
 'નોસમી સહી' માસિકમાં ૨૦ ઝીંજાના વસ્ત્રાવેશમાં આવેલા 'વિવેકો જોશી' (આદેશગર ૧૯૮૮) ૨૬૭

૨૯ ને જતા
 ૫ ફુ. દારી.
 લોકનો આદેશ જવા માં
 દોડે સવારી-
 લીલી-
 રોકે સવારી
 મોગલી ફીસડે
 કેદીની રી. નહુ.
 નાદમદ અલીની જી
 (આદેશગર ૧૯૮૮) ૨૬૭

કરકેરી મૂકી, બેનાં બંધો પરિણામ દેશને ભાગવનાં પડ્યાં. ૬. ૧૭૩૪ માં તે સુરિલાગ લીગના અંશ પૂર્ણ થયા. અને ત્યારથી લીગના નેત્રી મુસલમાનોના મોટા ભાગના તે અંશને વેત્તા ગણવા લાગ્યા. અને તેમણે હિંદુ અને મુસલમાન એ બે જુદાં રાષ્ટ્રો ન હો, અને તે કદી પણ એક થઈ શકશે નહિ એમ જાણી મુસલમાનો માટે અલગ રાષ્ટ્ર 'પાર્સિસ્તાન'ની માગણી કરી અને ૧૬૪૦ માં હાલોદના લીગના અધિનેશનાં પાર્સિસ્તાનને કસબ પસાર પણ મેળી, એ દિવસ બાલિ બાગવાની શુરંગની સમકર ચીનચારી બન્યા.

ભાગલા પાકીને રાજ્ય કરવાની અંગે બેની કટિવ રાજનીતિનો દાવો બનેલી આ વિવાદાકર્ષક પ્રશ્નમાંથી એમને વારવારે, સમાજવાદ અને દેશના દિવસમાં એમની સાથે સમાધાન કરવાને, પંચ બાદરજાલ નેહરુ, સુભાષચન્દ્ર બોષ, ડૉ. રાજેન્દ્ર પ્રસાદ એજુ મહાત્માજીએ પણ અનેક પ્રયાનો કરીનેલા, પણ એમના દુરાચલ હામલને કારણે તે બધા નિષ્ફળ ગયા. હરેક વખતે તેમણે નમો બધવા કર્યાં. હિંદુસ્તાનને અખંડ રાષ્ટ્રીને આગળ મૂકવામાં આવેલી કડપણ યોજના તેમણે રેવીકારી નહિ, એટલું નહિ પણ ફરકે વખતે તેમાં મુરદબીઆ કરવાને પ્રયત્ન કર્યા કર્યો. '૪૨ની લડત વખતે' હિંદીના બાગવાને સંમતિ આપે તે જ મુસલમાનો મદદ કરે' એવી શરત તેમણે કરેલી. જેનેલની સીમાના પરિવર વખતે તથા ત્રિજેની મંગળના આગમન વખતે તેમણે પોતાની પાર્સિસ્તાનની જ માગણી પકડી રાખી, એટલું નહિ પણ તે પાર્સિસ્તાન ચંદરનહિ માય તે 'સીધાં પગલાં' (Direct Action) લેવાની ધમકી આપી. આ 'સીધાં પગલાં' એ જ કલકત્તા આદિ દેશોને કેવી અલંકર ખૂદરેલ અને કલકત્તા મથાવી રીધા તેનો ઉત્તિદાસ તે તાલે ન હો.

દેશભરમાં આમ દુઃખદાયક વિલકત માનસ બેઠું થયેલું હોય. તેને પરિણામે દેશ આખાને અસંખ્ય દુઃકાંઠાઓના ઊભાલિય થયા હતા કરતાં દેશ આંતરેલ તરીકે જેટલું સૌંદર ગાલકર્ષકતાની ભાગલાની યોજના સી પછે મેંદર રાજતા ઝીણાં રવખ સાયસુષ્ટિમા બેનું અને પાર્સિસ્તાનનું નિર્માણ થયું પાર્સિસ્તાનના સી પહેલા અલંકર અનરવ તે બન્યા અને ત્યાંની લોકસમાના પ્રમુખ પણ તે નિમચા. આમ જા કોઈની વસતિપણી પ્રથમ પકિનું દેશમાં રાષ્ટ્ર નિર્માણ કરવાનું અનવ્ય માન મેળવવાનો સંતોષ તે તેમણે મે-

ળવેલું પણ તે પછી તેને માટે દેશને જે આદેશ દેલું તેથી વધુ તેથી સવેનાં દિવ કલ્કત્તા હકમાં પોતાના એ રાષ્ટ્રમાંથી લગુબિરે, કોંટા કાઢી નાખવાને કરવીનું કલેઆમ રસ થઈ, અને તેના આને પડ્યા પડ્યો. પશ્ચિમમાં લાખેા દિલ્હી અને મુસલમાનો પોત ન ચતનમાંથી કાઢવાને માટે બેળકી મચા, તબલોની કલ થઈ, કોઈને માલમતા હુંહામ એ બેલાનમલન થઈ ગઈ, અસંખ્ય એમના અપહરણે થયાં અને પાશ્ચી આત્માચારીની લીધા મેલાઈ.

પાર્સિસ્તાનનું નિર્માણ થયા પછી એમનું ટપન અતિરાવ થિલ અને ફિકરમાં બચીલ થયું. નિરાશિતિને પ્રલ, આંતરિક મલકેદે અનેક આર્થિક તથા રાજકીય પ્રશ્નો ઉત્પાદિને કારણે તેમને માન-ક્રિક સાંતિ મળી શકી નહિ પહેલેથી જ નાનુક એવી તેમની તલિયત તલન લકરી ગઈ અને જેટલું સુસ્તના દેશમાં તેમનું મરણ થયું.

સુધિની લેનરિવતા, રીલીલી સચારતા અને મુસલિમીની કોટિલ સાથે તેમને લેનલાવ અલંબુઅ અને ચલિલ દેનો, અને કોઈ પડ કાર્ય હાય પર લીધા પછી તેને પુક કયે જ ડોરડું મેના દં નિયતી પડતે હતા.

એમના સુધુથી એક પુષ્ટિનું સમી કારકિર્દીને, અંત આપ્યો હતી રાકાય. પુષ્ટિનું ની માફક જ રાષ્ટ્રીય કક્ષા મેળેનીને કોમવાની કક્ષામાં તે કલ્કી હકયા અને એ કલકત્તાનો એન પણ પુષ્ટિનું મેના જ મથા: પોતાના રેવખની સુધિ દાંલક થયા પછી પોતાની રાજિને સાત પ્રકારે દેશવર્ત પહેલાં જ તે આ બનતે ઊઠી કલ, બનાવ ઝીણને ઉત્તરે એવી પ્રતિભા આપી હતી તે અલિદામે પણ કલ્કી મહાન તકો તેમની આગળ લાવી મૂકી હતી કે તેનો કલ-કલ ને સારા થ દેશના બલા માટે થયા હોત તેા આજ માત્ર દેશ: લીકાનાં જ નહિ પણ ૧૦ કોડ માનનીનાં મરતક એમની કલ પર કલ્કા હોત. પણ તેમણે તેા કોઈ પણ લતને કલેઆમ પુષ્ટિ સાચા, કેવલ પોતાના કોમ પુષ્ટી ફૂંછી દિલ રાખીને અને કોરીતે કિરિસા સમારના દાવા બનીને ઓતિદાસિક લખાલબનો ફર લામ લઇને અને પર્મકલ્કી તત્તેનો કલેરી પાર્સિસ્તાન મેળનું, કોરીતે તેમણે પોતાની લગળની મલકનાંકાને સાંત તેા કદી પણ તે સાચ દેશને લગળતો રી મહી. આ એક મહાન લિરી મેલાન હિંદનું રેલકેદન રાખનું એ બલિભવી પ્રલ કક્ષા વિલાદ સાથે જ ચલેરી.

ઝીણ

ઝીણો તાપ હંમેશાં બારે દેનો. એ કલકત્ પણ ખરા ને ગલક પણ ખરા. એનાં કલકા એનાં શુર નીનું કોઈ પહેરનું નહિ. એલ લાજ હાલ્ય મેળેલા લગુબિરે. એના અલિયવ નાલકો ને રેલકીલ. એની અંગેલ લોલવાની રીધ કલક અને સમી, એના રવખામેલે હરેનાં બલેરાળાંનીમાં તોર પણ ખરા, કોઈક વારે વ્હાલરનું પણ ખોટું આવી ભય, પણ ભોલવાની છડા હમેશાં કલમાયા વિનાની. એ આવી કોઈમાં મેલે, ભલે ઊની પડાવવા, એ લીખા રડી, રેલ હાય હવે કોઈને સંમતિ ને નાકરી છડાવી. એની અલકાકાને પાર નહિ મિલન તે બલેરાળાંમાં રીધાં કરે. એનું રેવખાનવલડ શુરેણું. તે બલેરાળાંમાં થવાલ ભય, લોલિસિલરને એ વચસલ મુલને પણ એ હલે લારે સામાનું હલવ તતલ છડે. વિલવતા: પણ એનો પ્રધાન શુલ. એની અલકાકા હલેલ મોટામોટા ન્યાવાલોચોને એ કલકાલે. કોઈ બલક અલેવ્ય કલે કે તલત પકડેા ફૂંછી લખા. ઝીણ, કલકા કરતાં સામાની રીધેા પકડેા પારવામાં પારે નિયુલ. એ લાલેલા કરે, દિલગતી દાંધ્યા કરે; સામેા અંરકીકે

બરી ભલ કરે કે કો રોર મલ ભય, પોતાનો મુદો કોરી મેસાડે ને કલકી કે હસીને કે આંલને ન્યાવાલોચા પારો માનું કામ કરાવે ને મલક કરે એને કલ્કે અલકાકા હલેરે ફું હલકુલ લીકાને અંકી થયા લારે તે પ્રમુખ હતા. આવી અમાનો સંલપ તથા કલ થયા. પણ... મેરીમાંથી અંતર સંલપનાં તત્તો એ નિલારી નાખતા. મથે તેરા પરિવલ કલવાય તેા પણ એ કદી પોતાની અંલગ તત હે નહિ ને મિત્રને એવી વાલ કરવાની તલ કાપે નહિ. રાજિની મેળાની બાવના ફલેલેતા પર રવાઈ હતી.

એક દોરો. એક કોંઈરેલ પછી અને મંને આદીની વાતો કરવા લેલ દો. એ વખતે એના પર કોટુલિક આદતનાં વાલેલ અંતરો હતાં. એ પુષ્ટું, 'ઝીણ, તચારી તલિયત કીક નથી' અને એની છલકારી રેવથી કલાવ પર આવેલા વાલ કલ્કા કલે ને કલું: 'મુનરી, તલને ખલ તરી કે મારા પર રાડી તોતે હ' પણ એને: કોડ ઝીરી રીધા ને અંતરનો ભયા પર તલત પકડેા પારી રીધો. (સીધાં વડાણ)

—કલેલાલ મુનરી

રવજી મોચીએ એક રૂપિયાનું પરચુરણ લીધું. તેમાંથી બે પૈસાનું એક પોસ્ટ કાર્ડ ખરીદીને બાકીના પાંચાડા પંદર આનંદ કાળજીથી પોતે જ સંવેરીથી ચામડાની કામળીમાં ભરીને ચૂકી દીધા. પોસ્ટ કાર્ડ લઈને તે લાસચંદ મોદીની દુકાને આવ્યો.

‘એક, આ એક પત્તું જરાક લખી આપડેને ?’ હાથમાં પોસ્ટ-કાર્ડ ધરીને તેણે મોદીને કહ્યું.

‘હા, નાસ્ત્રિયા, સાવ નવરો લાગે છે. એનો નથી આ બીકીઓ વાળું છે તે ?’ કહ્યું ત્યારે બીકીઓ નથી ને પાસ પાછાં નહ્યં છે. આવે પૂછે પતાં સખવાની નવરાસદોષ ? સંજ્ઞકનો આવવે, સંજ્ઞકનો.’

‘મોદીને કાંઈ એવા વગર જ બીકીઓ વાળતાંવાળતાં જવાબ આપ્યો. ‘પણુ ટપાલી આવ્યો છે તે આજ ને આજ સેતો નહ્યં, બાંધ સાહેબ !’ બીકી લખતાં શી વાર લાગશે ? તમે એકાને ડાંકો-ટેંગો દરાવવા આવો છો ત્યારે હું બીબાકિમાં નથી કરી દેતો ? આટલું લમરીક કામ કરી આવ્યો. બહેલાને કહેવાય, કોઈ અણસને કહેવાય છે ?’ નારણ મોચીએ કરી વિનંતિ કરી બેઠી.

‘તે એકા તારી પાસે પરીવાળ્યા હોય એને તું ડાંકોટલા કરી દે એમાં કંઈ બાઈસાળી છે ?’ હા એકાના પૈસા ખજાણામાં લઈને પછી આર મોદીના તારે એકા શરૂ ત્યારે સંધ્યા પડે એ આજે લાગતું હતું. ‘પત્તું તો તારે મક્કતમાં લખાવ્યું છે; અને વળી હાલપડી લખી દો. એવી જલ કરતાં સારામતો નથી કે. સે, આ ટપાલી તો પાછો આવ્યો. હાલ પત્તું આને ને આજ જાગે એક નથી એ તો મેં તને પહેલેથી જ કહ્યું નહોતું ?’ મીન, હવે હાન્ય. મારે તો અણસે લખવું ને સાંકે લખવું. વળી સાંકે પાછો મારું બાઈસ, તે કરતાં સાંકે આણે જ પડાવી દઈ. મુંબઈ બીજાને લખવું હતું હશે ?’ મોદીએ આજે પત્તું લખી આપવાની દેવારી ભવાયી.

‘હા, નારણે મોદીના હાથમાં પત્તું આપ્યું. મોદીએ બોધમાંથી એક આચેત મોલી ચોપડી કાઢી તેને પર પત્તું મોકલ્યું ને ખડિયામાં દોહડર મોળી હતું, ‘હા મોલી નાખતું લખવું છે ? કોને લખવું છે ?’

‘લખવું તો બીજાને જ હોય અને ?’ કહ્યો. અહીં અમે જુશીમલમાં બીકે. અમથી કંઈ ફિકરચિંતા કરતો નહિ. તારી માને લખણું તરીકો તાવ આવે છે. ખડ માટેવા જવાઈ નથી. કાઢીએ પણ કોઈ ખરકતું નથી. એકાની મોક્ષમાં પણ મોળી છે. હાણી થઈ રહ્યા છે. આ કામળને તારની નેમ નહ્યે. રૂપિયા પંદરનું મનીઆડર કામળ નહ્યેને તુરત કરજે. આક હિમાં તારે મનીઆડર નહિ આવે તે તો અમે હાથુ વગર રહેજી. સરીર સંધ્યાળને રહેજે. જુશીમલમાં કામળ લખજે. બસ, બીજાને લખવાનું હોય ?’ નારણે કામળ લખાવ્યો.

‘હશે, લખાવ મોદી. લાવ સરનામું.’ મોદીએ કહ્યું.

નારણે ખિસસાગાંથી દસ થકી વાંચેલા સરનામાને કામળ કાઢ્યો. મોદીએ થકીએ જોઈ સરનામું નાંખીને તે પાછો આવ્યો અને પછી પતા પર સરનામું કરીને કામળ નારણને આપ્યો. નારણ તુરત જ ટપાલની પૈકીમાં કામળ નાખી આવ્યો.

‘સે દિવસ થયા પણ કામળને કંઈ જવાબ આવ્યો નહિ એટલે મોચીએ પરચુરણની ઓછવોટાંથી બીબ બે પૈસા કાઢી પોસ્ટ કાર્ડ ખરીદીને વળી મોદી પાસે લખાવ્યું. બીબ દેસ ફિક્સ થયા, પણ જવાબ આવ્યો નહિ ત્યારે નારણે ત્રીનું પત્તું લખાવ્યું. બીબ દેસ દિવસ થીલા—એકે મદિનો થયો, પણ એક પણ બીકી લીખા વસંધી લખાઈને આવે નહિ ત્યારે નારણે ચાલું પત્તું લખાવીને ટપાલ—

‘વળી નાખવા લખડાયો.

નારણનું ઘર ને મોદીની દુકાન આગળ પાદરને છેડે હતી. ટપાલ

નારણ મોચીએ વાળેલું પત્રક

પૈકી ગમ્યને બીકે છેડે રહેતી. રસ્તામાં ચોરો આવતો હતો. ચોરાનાં પચ્ચિમાં પર નારણે એક કણ્ણીના ઓકરાને મોટો ભર્યો. નારણને થયું, આ ઓકરો બહેલા છે. લાવને તેને પત્તું વંચાવી બેઠ. મોદીને બસાવર લખતાં આવડતું હતું કે નહિ ? જવાબ કેમ નથી આવતો ? ‘એલા બાવકા, આ પત્તું વંચા દેને. એ તો એમાં બસાવર લખ્યું છે ને ?’ મારેલું ઓકરાને પત્તું આપી કહ્યું.

જાવકાએ પત્તું હાથમાં લઈ નજર ફેરવ્યો : ‘પત્તું તો બહુ સરસ લખ્યું છે. મોતીનાં હાણા જેવા અક્ષર છે. રચરિતરી મુંબઈ મધ્યે ચિરંજીવી બાઈ નાનચંદને ઈશ્વર દીધાંયુધ આવે. અહીં લખણું વગર સાદ મોજો છે, દુકાનમાં થરાઈ મોળી છે, કણ્ણીઓ દમણું હાથે બીકીઓ વાળતાં શીખ્યા છે. રોઠક મકરો તે જવા નથી. સાંકે પડયે ચાર જ આનાને હથાર વચ્ચે વાવ છે, તે પછુ ડીવાળી મુખી તો પૈસા કામળની વાત નહિ. મારે આ કામળ તારની નેમ નાંખજે. તને અગાઉ ત્રણ પોસ્ટકાર્ડ લખ્યાં તો પણ તારા તરફથી કોઈ કામળ નથી. હવે વગર હોયે રૂપિયા પંદરનું મનીઆડર કરજે, સરીર સામ-નહી રહેજે. તારે પચાર લખવાનો હતો તેનું શું થયું ? હી. બાપા કાલચંદના આસિપાદ.’

કામળ વાંચતો થયો તેમ નારણે મોચીને બંધો અગિ દીકરી ગઈ. બાવકાએ સરનામું પણ વાંચી સંભળાવ્યું : ‘મું, મુંબઈ બંધર, મોદી નાનચંદ કાલચંદને પહેલિં....’ નારણ મોચીએ પત્તું વાંચકો કીધું : ‘અસ બસ હવે, એ વાંચીને કંઈ કરવું છે ?’

પત્તું લઈને તે પૂર્ણાક્રમાં યતો આગળ ચાલ્યો. બાવકા સમજ્યો કે લાસચંદ મોદીને પોતાનો કામળ ટપાલમાં નાખી આપવાનું ચોક્કું હતું. પાસે કામળ વંચાવીને વળી પાછો આગ નરસોડાં કુલાવતો તે ચાલ્યો થયો તેને કોઈ એને સગલ્યો નહિ.

કાન વગરના મણુસની માફક ચંચલ નારણે પત્તું ટપાલમાં નાખ્યું. આમતાં ત્રણ પતા ટપાલમાં નાખ્યાં ત્યારે તેના દેશમાં જે ઝલ્લજલ્લી થતી અને લખવા મુંબઈ મુખી બીકીને પાછો આવતી તે ઝલ્લજલ્લી અને તે લખવા આ વખતે આમાં નહિ. પરંતુ જ્યારે કામળ ટપ દઈને બાકી પૈકીમાં પડ્યો ત્યારે તેને થયું, ‘હા થે કેવો ખરખ ! લાસચંદની હુજ્યાઈ જલ્લુવા મઝી પણ કામળ ટપાલમાં નાખ્યો !’ હવે કામળે વાત કંઈ તો પણ થોના માને ?

ચમગીન ચહેરે તે ઘેર પાછો ફર્યો. રસ્તામાં મોદીની દુકાન આવ્યો. ‘કેમ, કામળ ટપાલમાં નાખી આવ્યો ?’ મોદીએ પૂછ્યું.

‘મોદી કોમળ ? કયા કામળનો ? હા, હા. બુલ્લેમાં મો. કામળને ટપાલ-માં નાખજા મો હવે તો નાખી આવું જ ને ?’ પણ મોદી કામળ ટપાલ-માં નાખ્યું કે ખાદમાં નાખ્યું એમાં તારે શી મંચાત ?’ નારણે સંવચ-પત્તું કોરો બેઠો કાલચંદ અને પોતાના મર તરફ ચાલ્યો ગયો.

લાસચંદને થયું કે કંઈક મોટાથી થયો હોવા જેવું છે. પણ મોંબીને ચોક્કું કરવામાં સાર નહિ એમ વિચારી તે કંઈ બાંધ્યો નહિ.

નારણ ઘેર પહોંચ્યો પરંતુ એના તે એકા શીખવાના તેના હમે-કના મોક્ષમાં પર મોદી કે તરત જ તેના મગમાં મોક્ષને બેંકે કાઢે. બધાં હોય તેમ ફુંગવા થતા લખ્યું.

‘અરે, સારંગમ, સારંગમ ને પૈસાની આગલંતેમાં આટલો (એપ્રિલ ૧૯૪૮) ૨૬૬.

મેટો વરાસપાત ! નાણિયા શું આવા નવ્ય અને નરુદ્ધરો ? તેના મનુષ્યમાંથી લાલચક ખસતો નહોતો.

નેહા શીવચારું લાથમાં લીધુ. રાંધેલી યામરૂં કાપતાં તેને થયું : “આ રાંધેલી આમ જ લાલચંદની યામરી વેતરી નાખતી હોયજો!” નેહામાં કાણું પાડવા આર થોંકાવતાં તેને થયું : “લાલચંદની હથેળીમાં આગ જ આર થોંકાવી દીધી હોય તે !”

વરાસપાત કથી : એક પલ્લુ કાચળ બીખા પર લખ્યો નહિ ! બે આનાનાં પત્તાં ખાઈ ગયો ! અને હસામીએ એ પત્તાં મારે હાથે જ ખાઈને નખાવ્યાં ! બે આના ! બે આના ! ” બે બે આનાનું વટકે તો ગમે તેમ વાળનું હોયજો. પલ્લુ વાણિયો લાખમાં કેમ આવે ?”

કામ અને વિચારો વચ્ચે જેમતેમ વિવસ પૂરો થયો. પરંતુ રાતે નારણને જીવ આવી નહિ. “અરે આ લાલચવિદ્યા મને થકીને જંપવા નહિ દે. લાલચંદ, લાલચંદ, તે બહુ ખૂરી કરી. પલ્લુ ભે તો ખો. ગમે તેમ કરી મારા બે આના પાકા એકાદું નહિ તો મારી મજ મુંઠારી નાખુ—આટું નાગ ફેરવી નાખુ ” નારણના મનમાં વિચારની રેલ દોડતી ન રહી.

અધરાત આંગી તોય નારણને જીવ આવી નહિ તેને ઉઠે દેખાયો. તે પથારીમાંથી બેઠો થયો. આર લઇને તે લાલચંદની દુકાન તરફ ચાલ્યો.

મેથલી રાત નખી હતી. ઝીણીઝીણી વરસાદ વરસતો હતો. ખાદરના ગાંઠણમાં દેવડાનો દેકારો બોલતો હતો. સિવાય બહુ સુમસામ હતું. ચોરીમાં ડેક ફરતે બે બસું નહિ.

તે લાલચંદની દુકાને પહોંચ્યો. લાખામાં આર થોંકાવી નજ ફેરવી ત્યાં લાલચંદનું આલસાવ જેવું ઘણું બેઠી મળ્યું. દુકાન ઉપાડે તે અદર થયો. અંધારામાં ફાંડો મારી તેણે જલ્દી શોધી કાઢ્ય અંધારામાં હાથ ફેરવતાં તેમાં શેડું પરચણુ હતું તે આંખનીચાં અંધારાં. તે પરચણુમાંથી, આંખજીભી ફેરવીને મોરસ આકાર ખાતરી કરીને તેણે એક બેઆની ઉપાડી લીધી અને ટુલ દુકાનમાંથી બહાર નીકળી, બારણાની સાંકળ મારી, ઘાઠું કાઢી લાંઘની વેર ચાલ્યો થયો.

હવે નારણને લેવા પરથી નબ્બે જે મેટો બેભો ભેતરી મથો દો તેમ લાગ્યું. તે પથારીમાં પડ્યો કે ટુલ જ પસપસાડી જીવ આવી ના

રામચંદ. આલમિય

માસમાસની વનસ્પતિવિશેષનો પરિચય આપતી લેખમાળા [૨૦]

લેખક : નયંતીલાલ ચોપ્રા એમ્.એસસી

કુંબળના વૃક્ષનું નામ લેતાંવાર બમ-જાન કીકુષ્મણા મળતા વિવરણનું રમણુ થવાનું. કુણુ મળ્યા કુંબળના વૃક્ષ પર બેસી બેસી વચાલતા અને ચોપાળીયા સાથે ઓંદન કરતા તથા તેનાં પાનમાં કુણુ દહીંખાખુણુમાં હલતા, જોવા અને ઉલ્લેખ કર્યાઓમાં છે. મહાકવિ કાલિદાસે પણ “સીમન્તે વા રવુવગમજીય વ્રત નોવં વૃણામ્” એ રીતે મેઘદત્તમાં તેનું સુંદર વર્ણન કર્યું છે. હિંદુઓ તેમજ બીજી કંઈકને પવિત્ર વસ્તુ ગણતા હોવાથી તે ઘણી જગત દેવદેવ દિશાની આસપાસ ઉગારવામાં આવે છે. કુંબળના બીજમાંથી વામિદ્રસ વપત થવાની અને પળવારને તે ખૂબ મેઘકું કપાળી ગાન્યતા બીજીમાં પ્રચલિત છે.

કંઈકને હિંદી તેમજ મરાઠીમાં કુંબળ અને સંસ્કૃતમાં નીપ તેમજ કંઈક કહે છે આયુ-વેદના સંસ્કૃત શ્રેણીમાં કાશાકુંબળ, પૂર્વિકુંબળ, બ્રહ્મિકુંબળ, રાજકુંબળ, નીપ, એવી કંઈકની બહુરોટી હતો વર્ણવેલ છે. એનું શાસ્ત્રીય નામ “અન્થોકેડમ્બ કંબળ” (Anthoccephalus Cadamba, Mig).

હિંદુ ઉપરાંત સિંધી, મરાઠા, સુમાત્રા ને બોર્નિઓ તેનાં ઉત્પત્તિસ્થાન. તેનાં સુવાસિત કુંબળ માટે તે હિંદુઓમાં કમડાવાય છે.

કુંબળનું રસ ખૂબ મેઘકું થાય છે તેનું મદ ૨૦ થી ૩૦ ફીટ સીધુ જાયુ બોગે છે અને તેની શાખાઓ ફેલાય પણ ખૂબ છે. કુખળી શાખાઓ ફેલાઈવાળી હોય છે. શાખાઓ પર

સાસમા મોઢાવચ્ચાં તેનાં પાન દાઢી-વાળાં, બુડાં, લીસા, ઉપરની બાજુએ અજ કાઢવાળાં અને નીચેની બાજુએ સંદેશ ફાળીવાળાં, પથી ૮ ઈંચ લાંબાં અને રૂઝે થી ૪ ઈંચ પહોળાં, ઢળિયે મેળ અમર હલવાળાં અને ટાંચે અગળીદાર હોય છે. વળી પાનને અણીવાળાં બિ કપવાન પણ હોય છે.

નવેમ્બરથી ફેબ્રુઆરી દરમિયાન કુંબળનાં ફૂલો થાય છે. બુડાઈ-ઓગસ્ટમાં પંજુ તેને ફૂલો થતા લેખમાં આવે છે. તેનાં ફૂલો નારંગી અમર રોનેરી પીળાં, સુંદર અને સુવાસિત હોય છે અને રાતે તે ખૂબ મહેળી બે છે. એ સુંદર ફૂલો નાનાં અને શાખાઓને છેડે નાની જગત્ત દાંડી ઉપર થઈ ફેરવે વ્યાસમાં મેળ ફાળાંમાં આલવાળાં છે. ફૂલોના દડા શરૂઆતમાં લીલા હોય છે, પરંતુ પાછળથી સોનેરી પીલા બને છે.

તેનાં ફળ માંથી માર્ચે જેવું થાય, અને પાકાં થઈ તરારે પીળાં હોય છે તે થોડાં બી-વાળાં અને નાનાં ફોળાં બનેલાં હોય છે.

કુંબળનાં સુંદર અને સુવાસિત ફૂલો સી-આને ખૂબ જ પ્રિય હોઈને અંગેલામાં ખૂબ નેપાલ. આથી સંસ્કૃત સાહિત્યકારોએ તેને લગનાથિય નામ આપેલું છે.

આયુર્વેદમાં પણ કુંબળ ઉપયોગ થાય છે. તેની છાત લીખી, કઠ્ઠી, ટૂંટી, શીતળ અને ખારી હોય છે અને તેનો ઉપયોગ મ-ભાંડિય તેમજ સોડીયાં દર્દો, વાદ, કઠ, શ્વાદ વર્ધેમાં થાય છે. તે સક્રિયપૃષ્ઠ અને નર-

કુંબળ. નારકુ ખણાય છે. મેકલુમાં એક હાલો તાલે રસ નાનાં બાળકોને છાત્ર અને સાકર સાથે મરદાન વચાલમાં પાવામાં આવે છે. આંખના રોમ પર તેની છાતને તાલે રસ સરખો લાગે લીધુના રસ, અડીયુ અને ફકકડી સાથે આંખની આજુબાજુ લગાડાય છે. ટાંમકિમમાં એ છાતને ઉપયોગ કરે અને લાવખાં થાય છે. કુંબળના પાનનો ઉપયોગ મોનાં રોનોમાં કોમળા કરવામાં વપરાય છે. તેનાં ફળ શીત અને નરનાસક છે. કુંબળના અંકુર દુધા હોય છે અને તે અક્રિય, રક્ષ-પિત અને અલિસારને મરદો છે.

વચરે તો સંપંદશમાં પણ કુંબળની છાતને ઉપયોગ સુચવેલ છે; પણ આપુનિ નિખાંતો કાયસ અને મદદરનાં રાત પ્રમાણે તે સપેના જેર સાથે બીનઅસરારક છે.

નાનું બાળક પણ આજે જેને ઓળખે છે તે, આપણા રોજિંદા અવનગા વ્યાપક ને મહત્વની બરબરની ઉપયોગી ધાતુ.

અંદ્યુમીનયમ

લેખક

ડૉ. નરસિંહ મુ. રાહ, એમ. એસટી., પીએચ. ડી.

ઉલોગી તથા અન્ય અવનગા ઉપયોગીમાં અગત્યની નીચડેલી બીજી હલકી ધાતુ અંદ્યુમીનયમ તે આપણા રોજિંદા અવનગા ખૂબ વ્યાપક ને મહત્વની બની ચૂકી છે. સગર આધુનિક ધાતુ-ઓમાં અંદ્યુમીનયમ આવડે તે અગત્યની છે અને તેનો ઉપયોગ દેવ પર દેવનું ધર્મો નમ છે. યુદ્ધકળમાં આ ધાતુ વાપી રૂપ ગણાય છે; અને શાંતિના સમયમાં તે આપણા અવનગા મોટા વિસ્તારમાં ઉપયોગી સાધનસામગ્રી પૂરી પાડે છે, એવી એની મહત્તા છે.

અંદ્યુમીનયમ સર્વત્ર રાણી આવતી ધાતુઓ પૈકી એક છે. પૃથ્વીના પેદાશમાંથી મળી આવતાં સર્વવ્યાપી મૂળતત્ત્વોમાં પહેલાં બે ઓક્સિજન અને સિલિકોન પછી ત્રીજો નંબર અંદ્યુમીનયમનો આવે છે, એટલું વિસ્તૃત તેનું અસ્તિત્વ છે. માટી, રહેલ, ગુણવત્તુ દર્યાદિ ઉપયોગી ખનીજોમાં પણ અંદ્યુમીનયમ તેના સિલિકેટ રૂપે મળે છે. ફક્કદને રોપન કાષ્ટમાં અંદ્યુમન તરીકે કોળખવામાં આવતી, ફક્કે માટીને મેંપકત તેલજ સાથે ગરમ કરીને પેદા થયેલા અંદ્યુમીનયમ સફેદમાં પેરાસિયમ સફેદ ઉમેરીને ફક્કડી બનાવાતી. આ ઉપરથી અંદ્યુમેનનું તત્ત્વ તે અંદ્યુમીનયમ એવું આ ધાતુનું નામ પાડવામાં આવ્યું છે.

સાદ, તાંબુ, જસત વગેરે ધાતુઓને તેમના ખનીજોમાંથી કાઢવાની કિશ્મી તે નૂતના વખતથી નીપીડી છે. સંસ્કૃતિના વિશાલની સાથે જ આ ક્ષતિદાસ પણ કદાચ ઓછો છે. આજકાલ પુરુષોના પુષ્કળ પ્રમાણમાં રહેલા આ અંદ્યુમીનયમના ખનીજોમાંથી ધાતુ કાઢવાની રીત તો ગાંઠ એક જ સમગ્રી શોધાઈ છે. આજથી ૬૦૦૫ વર્ષ પહેલાં આ ધાતુ એ જ અવનગામાંથી સીજતરીકે શોધાતી. એ ધાતુ કાઢવાના પ્રયત્નોની ક્ષા અતિ રસિક છે.

૧૮૦૬માં વિખ્યાત અંગ્રેજ રાસાયનિક સાર હમ્ફ્રી ડેવીએ શોધી કાઢ્યું કે ફક્કડી અંદ્યુમીનયમથી બનેલા પ્રાથમ છે. તેમણે તેમાંથી શુદ્ધ અંદ્યુમીનયમ એકસાઈદ પણ બનાવ્યો. પરંતુ ઓક્સાઈડમાંથી તે ધાતુને છુટી કાઢી ન શક્યા. ચીપ્ડેલી ૧૮૨૫માં ડેવિસ રાસાયનિક ઓસ્ટરેડે, અને ૧૮૨૫માં મહાન નર્મન રાસાયનિક નોહલરે આ ધાતુ છુટી કાઢવામાં ફેલેક મેળવી. ત્યાર બાદ કાન્સાના રાસાયનશાસ્ત્રી હેવી એટ હવેર ડેવીએ શુદ્ધ અંદ્યુમીનયમ હેવાર ક્યું અને ૧૮૭૭માં તો કાંસમાં અંદ્યુમીનયમ કાઢવાનો ઉલોગ પગથર થઈ ગયો. એ કાળે તેની કિંમત, જે શરૂમાં ૧૫૦ રૂપિયે રતલ હતી, તેમાંથી રૂ. ૪૦ સુધી આવી ગઈ.

પણ આવા સુધી અંદ્યુમીનયમ બનાવવા માટે અંદ્યુમીનયમના ક્ષાર અંદ્યુમીનયમ ક્ષોડાઈદમાં સોડિયમ ધાતુ સાથે પ્રતિક્રમ કરવામાં આવતો. આમ, સોડિયમ ધાતુ એમાં ખૂબ મહત્વની ભૂમિકા, અને તેની કિંમત પર અંદ્યુમીનયમની કિંમતનો આધાર રહેતો. અને સોડિયમ ધાતુ ખૂબ જ મોંઘી રહેતો. એટલે એ અંદ્યુમીનયમની કિંમત ઘટાડી તેને વ્યાપક બનાવવું હોય તો સોડિયમ વિના અંદ્યુમીનયમ બનાવવાની કાઈ નવી રીત શોધવી જોઈએ.

૧૮૮૩ની જુલૈસ હતી. અને વિશ્વની કોલોનેનાં સર ચાર્લ્સ થર્મ્સ દ્વારા, ઓડાયોની ઓબર્હોન કોલોનના પ્રેક્ટીસર જેવેર વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ અંદ્યુમીનયમના રાસાયનનું પિતરૂ કરી રહ્યા હતા. આપણ

રમેડી થેલ્સ તેમણે ઉમેર્યું: "તમારામાંનો કોઈ એ આ ધાતુ સસ્તી રીતે મેળા પાયા પર તેવાર કરી શકે તો તેમાં ધનતા હમણાં જ." થેલ્સે માર્ટિન હોલ નામના એક વિદ્યાર્થીએ પેલાની પાણીમાં નો-લેવા નિદ્રાથીને લેઈ ગયેા અને તેના કાનમાં મહુનકરથી: "હું કો ધાતુની પાણી ગંડવાનો છું." અને.....રાસાયનિક સંશોધનમાં અનેક મહત્ત્વતિ સિદ્ધિઓમાંની એકની આમ શરૂઆત થઈ.

હોલે પેલાના ધરના માળિયામાં હાથે બનાવેલી બેઠકીઓ વડે કામ ચરૂ કર્યું, અને ત્રણ વર્ષની નરમતને અંતે દુનિયાના મહાન રાસાયનિક ન હોવા કરી રાક્યા તે કરવામાં એ યુવાન વિદ્યાર્થી સફળ થયો. તેણે ઓક્સાઈડમાંથી અંદ્યુમીનયમ છુટું પાડ્યું.

૧૮૫૨ની સાલની અગત્યની ને ૧૮૭૮ની સાલની કિંમતી ધાતુ અંદ્યુમીનયમ આજે જે આપણા રોજ-બ-રોજના ઉપયોગમાં એક સાવ સામાન્ય ધાતુ બની ગઈ છે એ ઉપરની રીતનો પ્રતાપ છે. ઉલ્લા ત્રણવાર કરાકામાં તેનું કરવાનું હમ્ફ્રીએ જુલું વધી ગયું છે.

આજ સુધી ઓક્સાઈડ સિવાય બીજા કોઈ ખનીજમાંથી અંદ્યુમીનયમ કાઢી શકાયું નથી. ઓક્સાઈડમાં પણ કેટલીક અશુદ્ધિઓ હોય છે. એટલે તેને વાપરતાં પહેલાં તેમાંથી શુદ્ધ અંદ્યુમીનયમ ઓક્સાઈડ (અંદ્યુમિના) બનાવવું પડે છે. આ માટે તેને સોડા સાથે હાથમોજ બનેલાં સુધી મગચીમાં રોકાવમાં આવે છે, એથી તેમાં રહેલો અંદ્યુમીનયમ ઓક્સાઈડ સોડિયમ અંદ્યુમિનિઈમાં પ્રાપ્ત પામે છે. આ ક્ષાર પાણીમાં દ્રાવ્ય છે, એટલે આશુકિઓ માંથી તેને તળે હેવામાં આવે છે, અને એ દ્રાવણમાં કાર્બન ટ્રાય-ક્સાઈડ વાયુ ઊડાવી શુદ્ધ અંદ્યુમીનયમ હાઈડ્રોક્સાઈડ છૂટા પડે છે. હાઈડ્રોક્સાઈડ કાઢી કોષા પછી રહેલું દ્રાવણ મધુ બનાવું હોય છે કારણકે તેમાં સોડા હોય છે. પછી હાઈડ્રોક્સાઈડને ગરમ કરવાથી પાણી નીકળી જાય છે અને શુદ્ધ અંદ્યુમીનયમ ઓક્સાઈડ-અંદ્યુમિના બને છે. પછી તેને ગરમ કાષોદાઈમાં કોષા-બનાવમાં આવે છે અને કાળેના વિસ્તૃત ક્રીસ (છલેક્ટ્રોડ) વાપરીને તેનું વિસ્તૃત-પૃથક્કરણ કરવાથી અંદ્યુમીનયમ ધાતુ છુટી પડે છે.

અંદ્યુમીનયમના ઉપયોગ તે સાર્વજિક છે. કાર્બનકાઈડરની નાની રેમ્પી માંડીને કોષાઈનના છુદાછુદા માત્રો સુધી અને ગંધવાનાં માપણી વાસણોથી માંડીને ફીનિચરની નાનીમોટી રાખેલી બનાવટ સુધીમાં આ ધાતુના ઉપયોગો વર્તુનાતીત છે.

અંદ્યુમીનયમના વિશિષ્ટ ગુણધર્મો આટલાં છે કે વર્તનમાં હલકું, સહેલાણી પ્રીપણ રહે એવું, તાર જેવો શકાય એવું અને યદ કાટ ન પામ્ય એવું છે. એટલે ને ને વસ્તુની બનાવટમાં એ સુલોની જરૂર હોય તેમાં એ સહેલે વાપરી શકાય. હવે તો લોડાને બદલે રેલક ઉલોગમાં પણ આ ધાતુ અને તેની વિશ્વ ધાતુઓ ઓળખના ઉપયોગમાં આવતી જાય છે. ગળેલેલી બનાવટમાં ઓફિસર કાઢી નાખ્યા માટે (ફી-ઓફિસીઅલ તરીકે) તે વપરાય છે.

બાંધકામમાં પણ કોડાની જગ્યાએ અંદ્યુમીનયમ અને તેની વિશ્વ ધાતુઓ વપરાયે છે. ખ્યાલ થોડાં વર્ષો પૂર્વે રોડોને બાંધ્યા જ હતા. આજે એ સિદ્ધ હકીકત છે. ૧૯૩૪માં અંદ્યુમીનયમના (ઓક્ટોબર ૧૯૪૮) ૨૦૧

તખ્તે સુલેમાન-શીનગર પાસે આવેલી ટકરી

તથા નિશાત બાગો, રાજ સરોવર, જેલમનો વળાંકવાળો વિસ્તાર, વનશ્રીની અપરંપાર શોભા, બધું આ જ, સમુદ્રની સપાટીથી ૫૦૦૦ ફૂટ ઊંચે આવેલી ૮૦ માઇલ લાંબી અને ૨૫ માઇલ પહોળી ખીણમાં આવેલું છે. કારમીરનું સ્વર્ગ તે આ જ, આ ખીણ પછી ફરી જંગી જાંબી પર્વતમાળાઓ રાઠ થાય છે. હતરે ભાઈરવરાજન, પૂર્વમાં લદાક; વાયવ્યમાં ગિલગીટ આદિ પ્રદેશ આ પર્વતમાળાઓ વાળા દિશા-મહાદિત ભાગમાં આવેલા છે. આ વિભાગમાં વસતિ ઘણું જૂનું હોઈ તે પ્રદેશ વિશે વિશેષ શાહિદી જળવી નથી. સિંધુ નદી આ જાંબી-વાળા ભાગમાં ઘળને જ વહી નીચ છે. આ પ્રદેશમાં કારમીરના નામનો ધાર ૧૮, ૩૧૭ ફૂટ જાંબીએ આવેલા હોઈ વરસમાં ૬૦૦૦ ફૂટ ઊંચામાં જ ૬૫ થોડામાં જઈ શકાય છે.

કુલ ૪૦ લાખની વસતિ ધરાવતા કારમીરના આમ તો ૪ વિ-ભાગ પડે છે: સીધી પહેલા તે કારમીરની ખીણવાળો જેલમનો વિભાગ. કારમીરની મોટા ભાગની વસતિ (૩૦ લાખ) આ જ પ્રદેશમાં વસે છે. તે સમુદ્રની સપાટીથી ૫૦૦૦ ફૂટ ઊંચે છે.

તેની હતરે આવેલો ખીલ નંખારનો લદાકનો વિશાળ ડુંગરાળ વિસ્તાર ભાગીના ત્રણે વિભાગોના સહુજ વિસ્તાર કરતાં જ સીધી મોટા વિભાગ છે, પણ તે ચાપ વેરાન છે. તેની વસતિ છે કુલ ૪૦ હજાર, જેમાં ૨૦ હજાર બીહો અને ૨૦ હજાર મુસલમાનો છે. મુદ્રની સપાટીથી લગભગ ૧૭ હજાર ફૂટની જાંબીએ આવેલા આ પ્રદેશમાં જ કારમીરમની જાંબી પર્વતમાળાઓ આવેલી છે. સરકાર અને લાધાની દૃષ્ટિએ આ વિભાગ વિશેષને વધુ મજાતો આવે છે.

નોત્રે વિભાગ ગિલગીટનો. હિંદ સાથે રસિયા અને અધુનાનિ-સ્તાનને જોડનાર આ નિહવાનું શબ્દ જ લખીને ગયા વિશ્વયુદ્ધખતે બ્રિટિશ સરકારે લાંબે પહે આ પ્રદેશ રાખી લીધો હતો. ૧૯૦૨-૦૩ માં માર્ચલનું ક્ષેત્રફળ ધરાવતા આ પ્રદેશની વસતિ ૧,૧૬,૦૦૦ છે જેમાં બહુમતિ રસિયા પંથી યુરિયમોની છે. સમુદ્રની સપાટીથી ઘણે જગે આવેલા આ પહાડી વિસ્તારમાં ગિલગીટ નિહવા ૬૫૨૫ હંસ, નાગપુર, યુનીઅલ, ઇરાકુમાન, ચારવીન, નીલાસ અને કુટ-નીલીરનાં નાનાં રાજ્યોનો પણ સમાવેશ થાય છે. ગિલગીટની પૂર્વ બાજીસ્તાનનો પ્રદેશ આવેલો છે જેના વિસ્તાર ૧૪૦૦૦ ચો.માઈલ તથા વસતિ ૫૫૦૦૦ છે. મોટા ભાગની વસતિ બાઈલી મુસલમાનોની છે. સરહદની ટાળીઓએ આ પ્રદેશ પર પણ ધુમડી કરીને મોટા ભાગ રાખી રાખ્યો હોવાથી કારમીરના પ્રદેશમાં આ અગત્યનો પ્રદેશ છે. જે ખીલ વિભાગો પર પાકિસ્તાનમાં ઘણે પાકિસ્તાનના ટેકાથી પહાણી ટાળીઓએ હુમલો કર્યો છે તેમાં કારમીરના ત્રણ નિહવા-ઓનો સમાવેશ થાય છે: મુઝરાશાહ, ધુંચ અને મિરપુર. ૫૦૦૦

ચોરસ માઈલનું ક્ષેત્રફળ ધરાવતા આ પ્રદેશની ૬ લાખની વસતિ, કુલ ૧ લાખ હિંદુ-ગીઓ છે. આ વિભાગના મુસલમાનોનો મોટો ભાગ પાકિસ્તાની પ્રવાસની અસર તળે આવેલો છે

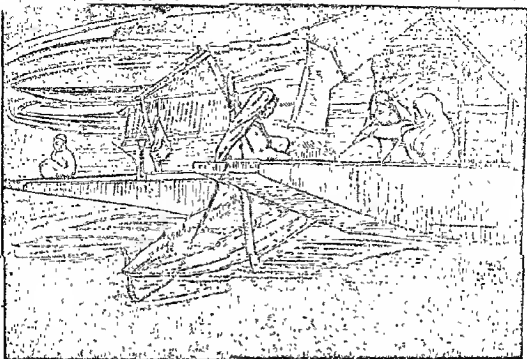
દક્ષિણે આવેલો જમુના મોટો વિભાગ સપાટ જેવો જ હોઈ લગભગ દરિયાની સપાટીએ છે. બેનહલ પાટ મારફત તે કારમીરની ખીણ સાથે જોડાયેલો છે. તેની કુલ ૪ લાખની વસતિમાં ૭૩૮૬૬ હિન્દુ છે જે પંજાબી માણા મોટે છે. આમ ચાર વિભાગમાં વહેવા-એલા કારમીરમાં પહાણ, પંજાબી, કારમીરીએ, તિબેટીઅન, યુનર આદિ પંથવંતી લોકો વસે છે.

કોઈમીર મુખ્યત્વે પહાડી પ્રદેશ હોવાને કારણે ત્યાં વાહન-વ્યવહારની ધણી મુશ્કેલી છે. આખા કારમીરમાં માત્ર જમુ મુખી જ ૨૦ માઈલની રેલવે છે. રાજ્યમાં રાખત થવાના મુખ્ય રસ્તાઓ કુલ બે જ છે: એક રાજ્યપિંડી ઘળને અને બીજો જમુ ઘળને. રાજ્યપિંડીથી શીનગર મુખી અંત ૨૦૦ માઈલ લાંબો રસ્તો જેલમ નદીને કાંઠેકાંઠે નીચ છે. ટાંગા અને મોટરો બે રસ્તે જઈ શકે છે. બે રસ્તો અનેક ટેકાણે ટકરીઓ તોડીને તૈયાર કરેલા હોવાથી યા-આયામાં ધણી વાર જેલમબંદરો છે, કારણ કે મુખ્યત્વે મોટા મોલ પથરા અને પાટીની બનેલી ટકરીઓ વરસાદથી બર્બાદ થોઈ પોલી બની નીચ છે તેથી મોટા પથરાઓ મળતા આવીને રસ્તા પર પડે છે અને મોટા મુસાફર અથવા માટી તેની નીચે ફાટા જવાનો ભય રહે છે. પછુ આ રીતનો ભય બારામુલ્લા મુખી જ છે. બારામુલ્લા પછી તે રસ્તો રેલિન્ડ્રો જેવો સપાટ અને સીધો છે. તેની બે બાજુએ સફેદ વરસી કારમાળાઓ ધણી રમણીય છે. બારામુલ્લા આમ જ સાવ પછે વહી આવતી જેલમ નદી એકદમ નીચાણમાં પડી અપારાબંધ વહેવા લાગે છે તેથી ત્યાં મોટું લીનજી ઉત્પન્ન કરવાનું કારખાનું બાંધવામાં આવેલું છે. બારામુલ્લાથી કેટલાક લોકો તો, કોટીમાં બેસીને પણ શીનગર નીચ છે.

પણ જમુ તરફનો રસ્તો પહાડી છે અને ખાસ કરીને બાદશાહ નંદાનોરી તેને વધુ ૧૬ કચો હતો. બે રસ્તે મોટર કે માટીઓ જઈ શકી નથી, પણ જેલમ કારમીરનાં ટકુઓ જ જઈ શકે છે. બે યાને પણ રાજ્યપિંડીના રસ્તા જેટલો જ લાંબો છે. બે રસ્તે આવતો પીર-

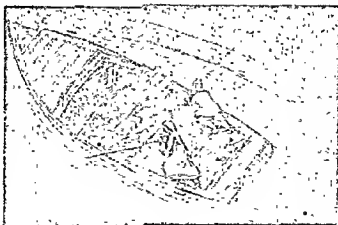
પીર પુંલવને રસ્તે

કેલમમાં પાણી પર તરતી તો કાસુવિમાં બે દરયોઃ હપર—નોંચેતા તો કાપરમાં રવરથ સભો
નીચે—તો કા કાસા જીવાનિવાદ જોડતા ક્રમજીની ક્રમજી અનિવન કાસુથી દરોન (બનેતા ગિરકારઃ કુલ દેસાઇ)

પુનઃસતો પહાર કોલેપતાં નર આપણે કોલેપતાં પુરો પડના સર્વેસતો
કાસુથીની બીજામાં આના પહોંચાએ જીવે. બનરપતિથી દેસાએ
બે પહારની તળેડીમાં મેરીનાય નામનું કોલે અપકાસુકાર રવરથ
સરોવર છે. કેલમનું મૂળ કોમાં નર છે. આ નર રરતે બનજત નામનું
કોલે રથાન આવે છે. આંધીથી હોડીએ ગારરત પાસુ મળે રથાન છે.
કાસુથીમાં અનેક નદીઓ છે—સિંધુ, કેલમ, સીનાળ, તાપી
વિદાર અનેકે. પાસુ તે સીમાં કાસુથીના બીજામાં ધોમેપામે વહેતી
કેલમ નદી નર વડાલ થક પગ મારે અલકન છે. કેલ હંજીતનાં
સોરથે અને વેગન પાકત નદીની આધારી છે. તેમ કાસુથીનું સોરથે
કેલમને આધારી છે. કેલમ એ નર કાસુથીનું સર્વેસત છે. હરકામ-
બાદથી વહેતી રાવ મુલેલી
કેલમને બને કાસુથીની
ખીજી કોડતી પામતી નર ન
દેસાએ રથાને આમાં ને કોમાં
નર આડાઅવળા ખૂણ વજાક
લે છે. કોલે કોડતી તો લેલે
મુખે કોલે ગારરત આપણ
પરિયા મારે ૧૨ માર્દસતો
નિરતાર કપા છે. પાસુ આંધી
કોલે મેરીનાયને કોલેપા છે
કે નદીને મેરીનાય વડા-
જીવતા મારે લેલે કપાંધા-
માં લઇ શકે છે.

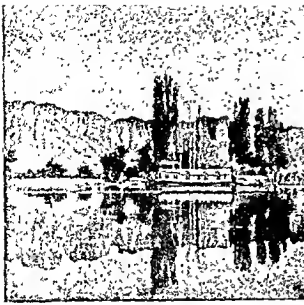
સિંધુ નદી કસરતરકા
પ્રદેસમાં મળે કોમાં પહોંચે

પર મળે વહે છે. કાસુથીમાં સરોવરો પાસુ અનેક છે. પાસુ તેમાં કસર નર
કાસ સરોવર પ્રખ્યાત છે. કેલમ નદી પહોંચી પડામી બાજુ તલર
સરોવર હિંદનું સીપી મીડું શાપળા પાણીનું સાધમી સરોવર છે.
૧૨ માર્દસ લાંબા અને લગભગ ૬ ગારરત પહોળા આ સરોવરનો
નિરતાર આગ હડ માર્દસ છે. પાસુ મેગાસામાં ને વધીને ૧૦૦
માર્દસ મેડેસ બની જાય છે. આ સરોવરની કોડતી કપાંધે પાસુ
૧૫ ફૂટ કરતાં વધારે નથી. કોલમની પાસે આનેકે કાસ સરોવર
તો તેને કોલે આવેલા નિખાત પાણીને કારણે પ્રખ્યાત છે.

કાસુથીનું એ કોલેસાલિક રથાન છે તે રથાનથી નેગલ તરફની
દિશીને પાસુ નર અથવાનુ અને મીડાનું છે દિલ્હીનાવના મુખર

રથાન નિખાતના આ પ્રદેસ
પર લેલો કાપાંધા ને સારે-
લાઇથી હિંદ કોમલ પાકિ-
તાન પર મીડાનો પ્રજાન
પાકીસારે હિંદનું પાકિતાન
કપરના અરવાનિજાન, ર-
ગિયા, સીના અને નિષેરની
સરકારો આ નાનકડા પ્રદે-
સ પાસે આવેલી છે. કેલમ
હિંદની ૨૫૫ મ દિશી,
પાકિતાનની ૩૫૦ માર્દ-
સની, અપધાનિતાનની
૩૫ માર્દસની, સીનાના
ગિરકારો પ્રાંતની ૨૫૦ માર્દ-
સની ને નિષેરની ૩૫૦
નિષેરના ૨૫૦ માર્દસની

નીનથી મહારાની ગાદમા, સરોવરોમા દેરાતા

કૃત્તીકાના કલિદાસમા અનંક રામચોના થકો ફરી નયાં છે અનેક રામચોના હાથમાથી તે પચાર થયુ છે તેની બાધે પર કદમા તે રામાયે બિદાયા છે અને રામની અનેક જાતોમા પરમની આવી છે. મહારાનો આશ્રીન કલિદાસ કુસંગહરીને આપમને મલા- કવિ કદમણે લીધે પ્રાપ્ત થાય છે કદમણે આ તેનું આપકરના નામ: રામુ મુશુન નામ તો કદવાણુ હવે રવની સરીમા મઈ અલિતા આ મહાકવિએ રામતરિમણી નામને એકમેટા ક્રમશઃમા છે કદમ- જના પિતા મુક, રામ હરીના પ્રધાન દેઈ આત્મત નિકરવર્વો હતા. આથી કદમણે સાસનને રામવંસની ધણી માલિકી હતી. તે સાથે તેણે આગાહના થેઓએ મેલવેલી માલિકી લેતી હતીને રામતરિમણી ઘણું હવે આ પુત્રતામા કુલ ઇ તરફ છે, જેમાં કમસા મેનનદ વંશ, હરકેદ વંશ, કલ્પદ વંશ, લોકદ વંશ આદિ વંશો રામચોની માલિકી છે. કદમણે આ કલિદાસ મેનનદ રામચોની શરૂ થાય છે આ રામ રામક દેરાના રામ જસરંખનો સંબંધી હતો. તેના પછી તેના પુત્ર હામોદર કારમીરની માલિકી આવી, પણ કદમણે સાથે લડાઈમા તે માર્યો મથો કદમણે તેના પછી તેની ગર્ભવતી રામી ચરીવતીને રામચનાં રાવો સોપાયા. ગદામારનું બીજું શુક ધરું તે વળતે તેના પુત્ર મેનનદ નામે દેવાથી તેણે શુકમા બાન લીધો નહોતો ત્યારપછી ત્રણસન પર રામચો કારમીરની માલિકી આવી, જેમાં સમગ્ર અતીત તથા તેના પુત્ર નવકડનો કલેશ મહારવનો છે અતીત શ્રીન- ગરી વમાની કોટકે નવકે, ખજૂઈ મ. પુત્ર શ્રીલ સોપામાં બીજ નિદાને તથા રતુગો ખજૂ બંધાવ્યા હતા. બાદસાદ જે નવ આળાલીના પાળસા પારે અમુક પુરાણા ફરવાન પર અગોદની પ્રાકી સિપિયાં કળિયા કેતાન તેજાં ગણી આવી છે. શ્રીનમરની પારે બીજેલી તપને મુદિયાન નામની એક હબર કૂદે જતી રેકરી પર ગોળી પહેલું બીજ મંદિર અગોદના પુત્ર નવકે બંધાવેલું હતું. પાછળથી છઠી સદીમાં રામ બેપાલિતે ૩૦૮ (બાદશાહ ૧૮૪૮)

ત્યાર પછી કુક, ભુક અને હનિક નામના ગમુ કુકક વંશો કારમીરમાં મઈ ગયા. આ રામચો કુશાન વંસના ગણાય છે એમના નામથી કુકકુર, કુકકુર, અને હનિકકુર નામનાં ત્રણ નવર વસાવવામાં આવ્યાં આ વંશોએ ૧૨૬૬ વર્ષે સુધી રામચ કયાં પછી મેનનદ નીનથી બીને એક વંશ કારમીરમાં શરૂ થયો જેણે ૧૦૦૦ વર્ષ સુધી રામચ હતું. એ કાળમાં કળિયા નેતા મિલિદરુણે પણ કારમીર પર રામચ હતાંને કદમણે ગણે છે

ત્યાર બાદ બ્રાહ્મણ યુગ શરૂ થયો. તેઈ. ૧૨૭૩ી ૮૫૫ સુધી નામ વંસના બ્રાહ્મણ રામચોએ રામચ હતું. આ પ્રમયમાં ધણી હિન્દુ પેવાલો બંધાયાં. આ યુગમાં મઈ મથેલા વરસેન નામના પ્રતાપી રામચે દરિ પવન પારે એક નવું શહેર બંધાવેલું અને નરી પર પહેલો ન નીસપૂત બાંધ્યો. પણ ન. ૬૬૯૫ી ૭૩૫ સુધી રામચ દરનાર રામ લલિનાદિય ધણે પરાક્રમી રામ યદ મથો. તેના વખતમા કારમીરની સમૃદ્ધિ ખૂબ ન થયી, એટલું ન નહિ પણ કારમીરનો પ્રભાવ ખરું વધ્યો. તે ગદા- પરાક્રમી રામચે તિગેર તથા ચંબળ છત્રીને મધ્ય એસિયા ઉપર પણ આક્રમણ હતું અને શ્રીન દેરામાં ગોતાના વંશોએ મોહવા. તેણે ધણી નહેરો ધણ બંધાવી. કારમીરનું પ્રખ્યાત મુશ્કેલિર પણ તેણે ન બંધાવેલું. બાકીના માર્તક મંદિરના માહા- ગોવામી રવેનો પણ જેણે ન બનાવવાનું હતા.

નાપરંશ પછી ૮૫૫ વંશો ૮૩૫થી ૯૩૬ સુધી રામચ હતું. તે વંશમાં મઈ મથેલા અવંતીવર્માએ અવંતીપુર વસાવેલું. તેણે લખા- લેલી નહેરો મેઈએ આજના મેનિનની અંદરે ખજૂઆથયે પારે છે. ઈ ૯૫૦થી ૧૦૦૩ સુધી રામી રીની નામની એક રાણીએ રામચ હતું હવે પણ તેના વખતમાં આતરિક કહેવા ખૂબ થયો. તે ઉતાં છે ૧૩૩૬ સુધી કારમીરમા હિંદુ રામચોનું ન રામચ હતું.

વિરાજ બાહારા, રિમર નવપ્રવાહ અને પ્રસન્ન સાગિત

ના ધોડાનું, રેશો ડિગાલયના જ પરચેર અને વનસ્પતિમાંથી બનાવેલા, જોનરો સાધનસામગ્રી પીંછીએ બધું જ એ ભૂમિમાં પેદા થયેલું હોય છે. થોતાના ધરના જમ્બાં કે એધારોરો જોડામાં બંદનાણી દળનાં સાધનોથી આજના યુગને પણ ચક્રિત કરી દે તેની ઉત્તમ કલાવસ્તુએ પેદા કરતાં કુટુંબનાં પત્ત માણસો રેશયતાથી બેઠાં હોય એવા દેખાવ શ્રીનગરનાં ધણીખરાં ધરનાં જોવા મળે છે.

કારમીરની ભૂમિ નેટલી સૌંદર્યસંપન્ન છે તેટલી જ કુદરૂપ પણ છે. અખેરોટ, જમરણ, સફેદજળ, નારંગી, બદામ, ડ્રાફ, આછા આદિ અનેક રવાઈક દુગી તથા મળજળ પ્રમાણમાં થાય છે. પણ પર્વતોની ડારમળાવાળા એ દેશમાં મુખ્ય વાંધો તે બેનીને લાયક સપાટ જમીનનો છે. એકે વૃદ્ધ સરોવર અને એકમ નદીની આસપાસ સપાટ પ્રદેશ છે, પણ તે પૂરેતો નથી. પણ તેના રેશો ત્યાંનાં ચાલાક લોકોએ શોધી કાઢ્યાં છે. નદી અગર સરવેરમાં તરતા તરણા બાધી તે પર માટી પાયવી, તરતાં ખેતરો તેએ બઢાની લે છે. આ તરતાં ખેતરોના શાકભાજી તથા ફળફાદિ તેવાર ચઈ રાકે છે. પણ આ ખેતરનું કુખ એ છે કે ફાઈ કોને રાતે ચારી પણ નહીં રાકે.

કારમીરનું મુખ્ય આકર્ષણ અને વિશેષતા તેની હોડીએ તથા નીકાધરો (હાલસ જોડા) છે. એ નીકાધર જોડે પાણીમાં તરતું એક મોટું ધર આ ધરમાં શાકડાની વજવાર આરડીજોન-રોડાં, રૂચાની આરડી, લીવાનખાનુ તથા અગારી હોય છે. તેમાં ચુરડી-રેળજ આદિ ફીનિય જપરાત શોધા તથા નીકાધર જોડે કારમીરે આલીયા તથા જાતવાળા પડદા પણ લટકાવેલા હોય છે. આથી કારમીરમાં જનારને ધર બાંહે રાખી રહેવાની જરૂર નથી પડતી. આવું એક નીકાધર બાંહે સાખવાથી રહેવાનો અને ફરવાનો જોવા બને લાભ મળે છે; આ જોના નીકાધર સાથે બેત્રણ બીજાનાની હોડીઓ (એને 'શિશમી' ધર કહે છે) પણ હોય છે. આ શિકરા સાથે બીજા ત્રણેક નોંધે ધરના માલિકની સેવા માટે તેવાર હોય છે. આ નીકાધરને મોટો ખાલ લામ દે હોય છે કે જેના નવાનવા રથાને રહેવાનો ને નવુંનવું જોવાનો લહાવો તેથી મળી રાકે છે.

પણ કારમીર જવું અને ત્યાની બે વસ્તુઓ જોવા જમર પાડા આવતું એ અધૂરી મુસાફરી ક્યાં જેવું મળાય. એક તો ડાહ સરોવરને કાઢે આવેલા રાણીમાર, નિરાલ, નસીમ અને અરધે રાણી એ વિખ્યાત મુદત બાગો, અને બીજી અમરનાથની ગુફા. જગતના વિખ્યાત બાગોમાં રેશન પામિલા આ બાગોમાં ફરવાર માણસને થોતે અમરનાથુરીમાં ફરી રહ્યાં હોવાનો શાસ થાય છે. હવિત કુળ યાસમી છવા-જોલા અનેક શાકમાં અનનવડું ફૂલોની પહેલી ફૂલોળીઓ, પદારમાંની નીકળતા વિવિધ અરોગોને બાગમાં ચોળનાયુક વાળુને તેવાર ફરતું કુરડી વાતાવરણ, કુવારાઓ, નિરાળચિનાર રૂક્ષોની સીતળ ધરા, જે એ સૌની પાછળ હિમાચાલિત પર્વતોની માળાઓ એ બધું સ્વર્ગની વ

વાતાવરણ જેઈ મુસાફરને તે બધી ચામાંથી નીકળવાનું અને ૧૬.૪૨૪ કુદ દીક્ષે આવેલી અમરનાથની પ્રકાશનું સિતલિત તો બાલિકો માટે પ્રબળ આકર્ષણનું રથાન છે. ૧૨ જૂન પુષ્કામળો ત્યાં મોટી યાત્રા થાય છે. ચાર દિવસની કપરી મુસાફરી, હલરો યાત્રાણુએ તે વખતે ત્યાં નય છે. એ મુસાફરે ખૂણમાં પાણી ટપાવીને બરફ ચઈ નય છે અને તેનું જ નિરોધા બને છે. કુરડવરના આ અદ્ભુત દેખાવ જોવા ફરફરી લોકો ખરેખરે **રમ્યા**, દેવા અને હિન્દોના કીદારથાન સમા આ દેશમાં રહેજો લોકાલણુ જરીય અને કુદક અંશે ગંદા છે. કારમીરની કંઠી, અરેબ્ય હાયક હયામાં રહેવાથી તેમનો બાંધો સુદૃઢ છે. બેળા, કવારો તેમની આંખોવાળા તથા બેળીયાં ચામીયાળા એ લોકોને પેલાઈ ચરીખાઈ હસી કાઢતાં પણ આવરે છે. માથે ચપચાવ બધ ફેરે તેની રોષી અને યાત્ર વગરનો લાંબો જીવનો પ્રજ્ઞા તથા લાંબી ઈના એ ત્યાના પુરુષને પહેરેલા. સોજી ખરેખર ઉપર મરમ રાક જોડે છે. તેમના કમલાની વિશેષતા એ છે કે તેની બાંધો હાથ કમર લાખી હોય છે. એ લંબાનીને કારમીરની સખત કંઠીથી ઘારે બચાવી સકાય છે. કંઠીથી બચવાનો તેમનો બીજો ઉપાય મુગળ સામગ્રી સચડી લટકાવવાનો છે. ૪૦ લાખની અદ્દાની વસતિમાં હાલક પ્રસન્નમાન અને ૨૫ ટેંગ ટિંકું છે. લોકો લમખ બધા જ માંસાહારી છે. ગાખા અને માછલી એ તેમનો મુખ્ય ખોરાક છે. કારમીરનું સોપી મોટું રાદેર શ્રીનગર. બે લાખની વસતિવાળા, દિવનુંતેનીસ મળાતા આ રાદેરનો વિરુદ્ધ પરિચય રદલમાં મંકળા આવી ગયો. શ્રીનગરથી લમખ મોરોક અઢલક દૂર આવેક પ્રલમરે રાદેર પણ પંડીની ભૂમિ જેવું કંપનામય છે. ત્યાં મુખ્યતે ગોરાજોની વસતિ વિશેષ છે. શ્રીનગરથી ૩૨ માઈલ દૂર આવેક અંબેતનામ અથવા હરેશગાળાઈ શ્રીનગરથી બીજા મેળવનું રાદેર એ તેની વસતિ ૨૦ હલર હોઈ ત્યાં લોકાડાં કોતરલા, લીવાસળીન કારખાનાં, રાણી વગેરે છે. એ સિવાય બીજે કારમીરનાં આમોર્ગા પુલ, હરલાખાલ, મીરપુર, જમ્મુ, રાલેરી, મિલમી, મેહલાલ, રોમેલ, મે-ખર, કરી, રામપુર-હવાલિનો સમાવેશ થાય છે.

પરંતુ કારમીરનું આ નેનલન બધું જેઈએ તેટલું વિકાસ નથી પામ્યું. રિણુ, કોળી, આધુનિક સમય, બેની ઈરયાલ અને બાળેનામાં તે પગલ છે. પશ્ચિમના સર્વેયક સૌંદર્યવાન મણાલ રિવરકાંન્ડને પણ ટપી નય એવું અદ્ભુત સૌન્દર્ય ધરાવતા છતાં જવા-આવવાના ઉત્તમ વ્યવહારમાં, પાથ-તથા પદ્ધતિની રહેવાખાવાની ચોમ્ય વ્યવસ્થા તથા બીજી અનેક સમગ્રતા ન હોવાને કારણે હવું તે જરૂરનું જેઈએ તેટલું વ્યાન બેળો રાખવું નથી. જે એ થાય તો જરૂરનું એક સૌંદર્યવાન તથા આરોગ્યપ્રાપ્ત તે બની રાકે તેમ છે પણે દેશવેદેશથી લોકો તેની સહૃદયતાદે આવરો અને દિવની અ સૌંદર્યસંપત્તિ જેઈ આશ્ચર્યમંત્રિ બની પાડા કરો.

કારમીરની સાલકુશાલા વગેરે પર રેશમવડે રતાં નેલકુટીઓના આરોક ભરતકમના નમુના

તથા તથ્ય હપ્તોત્તરમાં આપણે આપણું વાર્તાન નૃત્યમાં આવતી મુદ્રાઓની પાઠ્ય રહેલા સંકેતો સમજ્યા. એટલી જ ઊંચાનકથી વેળાવાળા નાટ્ય તથા નૃત્યમાં આવતાં પાત્રોની ગતિ—જાણને વિષે પણ આપણા નાટ્યશાસ્ત્ર સંધિથી છે, તે આ નીચે વર્ણવી છે.

નૃત્યશાસ્ત્રમાં જુદાજુદા પ્રકારની 'ચાલ' પણ અપેક્ષી છે. તેને 'ગતિ' કહી છે. રાગ અને અંગેય માણસની જાતના અમુક તત્ત્વોના લેહરણ વગેરેનિયમો તો સર્વસામાન્ય છે, પરંતુ નાટ્યશાસ્ત્રમાં તો રાગ, ગંગી, કંઠેવારી વગેરે પાત્રોની ચાલ વચ્ચે પણ અમુક ભેદ બતાવ્યો છે; કારણ કે નાટકમાં જુદાં-જુદાં પાત્રોની ચાલ તેમની પ્રકૃતિ તથા કર્મોત્સાર જુદાજુદા પ્રકારની કરવી જોઈએ. વળી પાત્રોની એ પ્રાકૃતિક ચાલમાં પણ સમય ને સમયે કે અવધા અનુસાર પણ વિવિધ ભેદ બતાવ્યાં છે. પ્રાચીન નાટ્યકલા દેહી સુદૃઢ ક્ષણે પહેલાંની હતી તેના પ્રમાણ રૂપે, જુદાં-જુદાં પાત્રોનાં પગમાં વચ્ચે કેટલું ઓતર તથા સમય હોવાં જોઈએ તેનું વર્ણન પૃષ્ઠ મળે છે!

પ્રાચીન કાળમાં નાટ્યારંભ પહેલાં થતી ભાંડવાણી વિધિ પત્તા પછી પછેટી લેખકનાં જ અમુક રચનાથી વાદ્ય સાથે પગમાં મૂકીને પાત્રોના પ્રવેશ કરાવતો. હત્તગ તથા રાખગ પાત્રોનો પ્રવેશ 'વેણુવ' રચનાથી (આ રચનાની સગળજ આગળ આવી છે) કરાવવાનું કહ્યું છે; અને તેમાં છાતી, ડોક અને બાહુ સગ હ્રસ્વ તથા સમાન રાખવા, મરતલ મોરની વેદે શોભાવામાન અને પ્રચલ રાખવું, જમણે તથા કાબે હાથ ચતુરમે તાલિ તથા કમર પાસે રાખવા ને પાંચાનુસાર જોતર તથા સમય પ્રમાણે પગમાં બરત્તં એમ કહ્યું છે. **ત્રી-તાલ, કલા અને લયના વિધિ:** પગમાં વચ્ચેના ઓતરનું માર્ગપાત્ર પ્રમાણે ચાર, બે કે એક તાલ(તાલ=વેત કે બાર અંગેય)નું જમણાંનું છે. તેમાં દેહો તથા રાગ વગેરે હત્તગ પાત્રોનું પગમાં ચાર તાલનું, ગંગી વગેરે મધ્યમ પાત્રોનું પગનું બે તાલનું તથા જુલયન (ચાકર) વગેરે હીન તથા સમય પ્રમાણે પગમાં બરત્તં એમ કહ્યું છે. આ જ પ્રમાણે પગમાં વચ્ચેનાં સમય પણ પાંચાનુસાર ચાર, બે કે એક કલા (પગ કે ચોકડ)નો કહ્યો છે. અથવા તો પાત્રોની ગતિ 'સ્થિત', 'મધ્ય' અને 'દ્રુત' એમ તથ્ય પ્રકારના 'લય'થી કાય છે. તેમાં રાગ વગેરે હત્તગ પાત્રોની ગતિ અને કરાની યા તો સ્થિત લયવાળી, મધ્યમ પાત્રોની ગતિ બે કલાની કે ત્ર્યય લયવાળી અને હીન પાત્રોની ગતિ એક કલાની કે દ્રુત લયવાળી જાણવી.

હત્તગ પાત્રની ગતિ મધ્યમ પાત્રમાં અને મધ્યમ પાત્રની ગતિ હીન પાત્રમાં ચોલાવાની સાલગાળીથી કરવામાં છે, કારણ કે પાત્રોની ગતિ જો તેમના શુદ્ધાનુસાર ન હોય તો તે આંગળાં પેરલા કલાની રંગ ખૂંચે છે અને રસની જગાવણ થઈ કામગીરી નથી જેમ કહ્યું છે. હત્તગ પાત્રોની ગતિમાં ગોરજ કમર સુધી જિંચકાને વાલવાનું કહ્યું છે. પણ તે સ્વાભાવિક ન હોવાથી આ વિષય નૃત્યાભિનયમાં સંગ્રહ કર્યો હોવા જોઈએ.

હપરનો ગતિપ્રચાર સ્વાભાવિક કમ માટે જ છે. સુંદર, બળ, જ્વાલ, તેમ વગેરે અવસ્થાના માટે નિર્ધારીત છે. જેમકે: (૧) જ્વાલ(તાવ), ક્ષુપા(બળ), અગ(ગ્રાહ), વિરગય, કપટરેષ, સુંગર, શોક વગેરે અવસ્થાઓ તથા રવકંઠગમન સમયે પાત્રોની ગતિ મંદ થાય છે, આથી તે સ્થિત જથાણી કે ચાર કલાની રાખવી; (૨) ખનિષ્ટપ્રયજ્ઞ, અદ્ધુલત દર્શન, અપરાધ કે નિયમભંગ, શરૂપરિણામ, -

નદરી કામ વગેરે સમયે પાત્રોની ગતિ મધ્યમ પ્રકારની જોઈએ દ્રિ-કલા રાખવી; તેમજ (૩) આવેગ, હર્ષ વગેરે અવસ્થાઓમાં ગતિ સ્થીર થતી હોવાથી તે દ્રુત લયવાળી કે એક કલાની રાખવી.

રસ-ગતિ: વળી સુંગર આદિ રસોના પ્રભાવ નીચે થતી જુદી-જુદી ગતિઓ પણ સાક્ષમાં દર્શાવી છે. તે નીચે મુજબ છે:

સુંગર ગતિ: સુંગર રસમાં 'લલિત કામજન ગતિ' રાખવાની કહી છે. કામાસક્ત માણસની ગતિ ક્ય તાલપુત્ર તથા લલિત સુંદર દેહો લેઈએ અને તે અતર વર્ષોને સુખવિત દ્રવ્યો, પુષ્પમાળા તથા સુંદર વસ્ત્રાલંકારથી અલંકૃત દેહોને નોંધે. રવનાથી કામી માણસની ગતિ પણ સુંગરી હોય છે. કામી પુરુષ હમેશાં પેતાના વચાખરજીને વારંવાર બાંકકલા કરે છે અને રંગાભણી જલદી ચાલે છે.

પ્રવચન કે સુખ કામી પેતાનું પ્રિયામયન છુપાવતો હોવાથી તેમાં જ્વાન માર્તે તેમજ હીનપાવલિની ચોલાની કરવી; અર્થાત્ માર્ગમાંથી લોકો નેકાઈ મળા હોય તથા હીવાએ છુટાઈ મળા હોય તેવો સમય ચોલાને; તેમજ વખતના અગ્રાને અલંકાર પૂરા પડેયાં ન હોય તેમ પણ બતાવવું. તેની ગતિ આ પ્રમાણે કહી છે: 'તે સંસ-ભાવ નહિ તેમ જલજેદલયે પગમાં બરજે કોઈ જોલાવડો તો નથીને જ કોઈ આવડ તેમ નથી ને જ એવી રીત કરતાં કે કોઈ તોડ જાય તેવી બીજી નારંવાર આલુઆનું જુલો, તથા જ્વાલ સારીરે અંધારામાં ડોકો ખાતો ચાલે.

હાસ્ય ગતિ: હાસ્ય રસમાં 'નિશ્ચિત ગતિ' કહી છે.

કેરુજી ગતિ: કેરુજી રસમાં 'શિશિલ ગતિ' કરવાની છે. આ ગતિ ખાસ કરીને કોળના મરજી સમયે ચોલાય છે. તેમાં પગ હત્તમ પાત્રની ગતિ કરેવાથી, સદમ આંસુ, નિઃશ્વાસ, હાથે નિરીક્ષણ, (કામી દરિદ્ર કરી શોક દર્શાવતો) વગેરે લક્ષણોપજ્ઞ કહી છે. મધ્યમ પાત્રો મધ્યમ પ્રકારે પગમાં મૂકે તથા હાસાલંબ, શોક, બ્યાકુલતા વગેરે દર્શાવે. અને મધ્યમ પાત્રોની ગતિ પદનું અપરજનું, કેટલું, હાથ પટકચ, માથું પછાડતું વગેરે વિષ્ણુઓવાળી તથા શિશિલ મગજ (નિષાઈ અંગેય સારી), સરવરાહન(વેડેટી શાહ કાઢીને રાંડું) વગેરે અભિનયપદ્ધત કરવી. તે પણ ખાસ કરીને શીલોમાં જ વધુ.

રોદ્ધ ગતિ: રોદ્ધ રસમાં 'ચંદ ગતિ' હોય છે. આ ગતિ કોપમાં સજનો પાછો કરવામાં ચોલાય છે. તેમાં પગમાં ઓતર ચાર તાલનું હોય છે. વળી રામસે તથા દેવો મદિ આ ગતિ સ્વાભાવિક રાખવાની-કહી છે, કારણ કે તેઓ સ્વભાવથી જ રોદ્ધ રસમાં વધુ.

વીર ગતિ: વીર રસમાં 'ગૌરવ ગતિ'. વળી તે હત્તમ તથા વીર પુરુષોની સ્વાભાવિક ગતિ ગણવાની છે.

લય ગતિ: લયનાંક રસમાં કરવાની 'લયનાસિત ગતિ'માં પાર્શ્વવિચારન(અજાણુજાલ નોંડું), પ્રકેપન(મૂળનું), વિરક્ષરિત નેત્ર (કોટીની આંખો), શરૂ શરૂ (હોડ સુધાઈ) વગેરે વસ્તુના સંકિત હાથ સંકેતો કે ખજા પકડી તેઓ ખાતાં ત્વરિત ગતિથી ચાલવું. આ ગતિ જીલજી તથા કાપુરવ(પરાકમહીન-આપતા પુરુષ)માં સ્વાભાવિક પણ રાખવાની હોય છે.

બીજાસ ગતિ: બીજાસ રસ માટેની 'સંકોચ ગતિ'માં હાથ (આકાંટોર ૧૮૪૮) ૭૧૧

પગનાં પાછળ રાખીને પગલા પાછા પડતા હોય તેમ પારદર્શક અને એકમાત્ર બીજી મૂકીને ચાલવું.
આલેખ્ય ગતિ : ગદ્યલુપ્ત રસમાં 'આલેખ્ય ગતિ' નાલેખ્યતા હોય તે તે મુખ્ય પ્રકારની કરવી.

ચાંત ગતિ : ચાંત રસમાં થતી 'અચ્ચંચલ-સ્થિર ગતિ' ત્રિપદપદ્ય, ચોમી કે ચાંત પુરુષમાં હોય છે.
 આ ઉપરાંત ચાંતમાં વિવિધ અભિનયા-ગતિ પણ દર્શાવી છે. જેમકે : શીત ગતિમાં આત્મકંપન (મૂલ્લું), હંદરફૂલ (ચાંત હઠ-હઠવા), ચિલુકંપન (દાંડી ફૂલવા), વગેરે અભિનય સહિત હાથથી છાતી ઢાંચીને વાંકા બળી સારી સંકોચીને ચાલવું.

વિનિર્ધેય ગતિ : નાટકમાં એત્રી, વણિક, તપસ્વી, વિદુ-પદ્ય, વિદ્ય, કેલુકિ વગેરે વિવિધ પાત્રોની ગતિ આ મુજબ કહી છે : સચિય તથા વણિક ગતિ : પ્રથમ તથા વણિકની ગતિ ગમ્ભીર પ્રકારની અને તેમના સ્વજાત પ્રકારની કરવી.

યતિ આદિની ગતિ : યતિ, તપસ્વી, નૈલિક બ્રહ્મચારી વગેરે પાત્રોનાં લક્ષણો વિનિર્ધારિત વેપ (નમ્ર યોગ્ય), કાપાચ વસ્ત્ર (જમવાં કપડાં), સાંપ્રકાશિક ચિહ્ન (પોતાના ખર્ચ કે પધની નિરૂપણ) વગેરે છે. તથા તેમની ગતિનાં લક્ષણો અસેલ વસ્ત્ર, અલપનિરીક્ષણ, ઉપરિચિત સ્મૃતિ, વિધાય માત્ર, આચરણ મન વગેરે છે. અર્થાત્ તેઓ આલેખ્ય જખતે પોતાની દક્ષિ નિયમ અને માત્ર ચાર આંગળ સુધીની રાખે, મન નમ્રત તથા આચરણ રાખે તથા સારી રીતે રાખે. આ ગતિમાં સારી દક્ષિ રહેવું જોઈએ, પગલા સ્થિર તથા ધીમે મુકાવાં જોઈએ તથા મુખ પ્રસન્નમગ્ધર રહેવું જોઈએ તે મુખ્ય નિયમ છે. અધ્યક્ષ પાત્રની ગતિ આનાથી વિપરીત નમ્બવી.

વજ્ર ગતિ : સારીની અધિષ્ઠિત તથા મદ પગલા તે વજ્ર મા-લુકની ગતિના મુખ્ય લક્ષણો છે.

યુવા ગતિ : યુવાનના પગલાં અર્ધે લાલગાં, શોભાદગ્ધાન અને સજ્જતામાં જોઈએ. તે સ્વં અંગે ઉપાડીને સોંપવપૂર્વક ચાલે.

દેશ ગતિ : દુળતા માલુસની ગતિ પણ વજ્રની જેમ મદ રાખવાની હોય છે. તે ક્ષાસ હોયો ચડાવી પોતાનું પેદ ખરો પડેલું દેખાડે. બેસી અંગેલાં લમણાં, દીન નેસે તથા દળાગેલા અવાજ કે મદ વાણી એ દુળતા માલુસનાં મુખ્ય લક્ષણો છે.

સ્વૃજ ગતિ : નહા માલુસની ગતિ દેહાનુકૂળ કરવી; એટલે કે સારી પ્રતિભા મેંદાલેખ્ય (ધોમાં પગલાંવાળી) કરવી; તેમજ અક-પથી ચાલવા જવા તે સાચી નય, હાર નહી નય, સારી પસંદગી આવી નય વગેરે બતાવવું.

ગાસ ગતિ : નરાવાલો માલુસ એ વરુણ તથા મધ્યમ મદમાં હોય તેો ડાગલમળે પગ મકતો, ઝોકાં ખાતો ચાલે; અને અધમ મદમાં હોય તેો અદ્યવચિત પગલાં મૂકતો, તથાકિયાં ખાતો, પડતો-અનપડતો ચાલે.

જનાત ગતિ : આ ગતિ માંદા માલુસની ચાલ હોય છે તેની જુદાજુદા પ્રકારની કરવી. તેમાં રુદ્ધ રુદ્ધિત કેસ (લજ્જા રુદ્ધાવાળ), નાના ચિરધર (અનેક ચંચિરાવાળી) સિવિય યોગ્ય, અનિચિત પ્રકરન (પ્રસંગ કે અનુસંધાન વગરની વાતો), બાહ્યપણ (અવ-જોલ કપાં કરવું) વગેરે લક્ષણો યોજનાં; તથા ક્યારેક ગાવ, ક્યારેક હક્કો, ક્યારેક નાચવા મારે, વળી ક્યારેક રાજ મદ નય, વળી કંઈ વગરનું, મારે, કંઈચિત બેસે હોયો થાય કે દોડે, રજામાં અને ત્યાં સુધ નય વગેરે જેઓમાં પણ યોજના.

ભ્રમ ગતિ : ભ્રમ માલુસ વિજ્ઞાન એમથી એક પગ સીધો

સાચીને બીજી વચથી 'પાદામૃત સચાર'...
 ગાયે તે બ્રમ ગતિ. તેમાં પ્રથમ સીધો પગ અને બીજો પગ તેના કમથી ગાયેલું વળી ક્ષણ ક્ષણ વચમાં કાંટો વચમાં ફેરવે પણ આ પ્રમાણે ચાલવાનું કહ્યું છે.

પટુ ગતિ : લંગડા માલુસની ચાલ. તે તંદાની રાખવી દેહલે તેમજ નંધ વળેલાં રાખવી.

વાગમ ગતિ : દેહા કે નીચા માલુસના સર્વ આવરણો તથા તેનાં પગલાં પણ ચૂલું (દેહા) તેમજ ત્વરિત હોય છે.

વિદુષક ગતિ : વિદુષક પોતાની ગતિ મરણ મુજબ કરી છે. માત્ર તેમાંથી હારચની નિષ્પત્તિ થવી જોઈએ તેટલા અભિનય નિદ ગતિ : મુખ નોકરની ગતિ 'લસિત-વિસાસિત' હોવી તેનાં તેનાં પગલાં એક લાલની એક તથા હાથ, પગની પાછળ ફેરવે. સ્વરણે પણ નિદ મુદર અને ચતુર હોવા જોઈએ.

કાંચુકી ગતિ : ચેતુરના રક્ષકની ગતિ પણ તેને મળી ક પગારવા અનુસાર કરવી.

રવેચક ગતિ : નીચ ભવિષ્યો તથા રહેકોની ચાલ, અવરો દ્વારા તેમના આચાર તથા ભવિષ્યનાય પ્રમાણે કરવી.

પુરુષ ગતિ : ધૈર્ય, ઓદાય, પરાક્રમ, પ્રતિભા વગેરે પુરુષ લક્ષણો છે. આથી નાટકમાં સૌએ પુરુષનો વેપ લીધો હોય ત્ય તેને અનુરૂપ આપી તથા ચેષ્ટાઓ સહિત ઉપરનાં લક્ષણોવાળી આ કરવી. તેમાં બોલવ, યુવા ને, જુદાવરતા અનુસાર પણ ભેદ કરવે સૌ ગતિ : ગદ્યરુપ, રામળતા, નિર્ભળતા વગેરે સૌનાં લક્ષણો છે. તેથી નાટકમાં પુરુષે સૌને કેવળ લીધો હોય ત્યારે તેના ને બાધા, ચેષ્ટા તથા દક્ષિ સહિત ઉપરનાં લક્ષણોવાળી મદ મદ આ કરવી ને તેમાં બાધ્યા, યુવા તથા જુદાવરતા અનુસાર ભેદ કરવે બાધા ગતિ : બાળા કે કુમારિયા પોતાની મરણ મુજબ અર્ધ ચેષ્ટાઓ તથા કોડાઓ સહિત 'સ્વંચક ગતિ' (સ્મૃતિવાળ ચાલ) કે યુવાની ગતિ : યૌવના કે યુવાન સૌની ચાલ ગદ્યુર અને કંઈક સિત કરવી.

વજ્ર ગતિ : જુદા સૌની ચાલ વળેલા સારી તથા નિર્ભળ હા પગલાથી બતાવવી.

નર્પુસક ગતિ : નર્પુસકમાં સૌમિય યૌવની.

વિચાન આંદિ ગતિ : નાટ્યસાક્ષમાં વિચાન ગતિ, રથ યતિ તેમજ આકાશમાન વગેરેમાં પણ ઉદભવ છે. તે આપણી પ્રાચી નાટ્યોલ્લિપ્તિમાં એક જિંદુ પ્રમાણ પૂર્વે પાડે છે. નાટ્યસાક્ષમાં કહ્યું છે વિચાનગતિ 'યુક્તિ'ની બતાવવી અને આકાશલુપ્તી વિપરિત રી અવરોહણ કરવું તથા વિચાન સાથે સારીને સુખિથી જોયે યગવ પરંતુ અથ 'યુક્તિ' રચ્ય હવી નહી.

રથ ગતિ : રથનું ચમન સમપાદ કે બને પગ સરવા રાખી કરવાનું કહ્યું છે. ક્યંતકીમાં તે એક પગે ધાય છે

આકાશમાન : આમાં દૃષ્ટિ નીચે રાખી આકાશમાં જાય કરીને આકાશમાને જવાનું દર્શાવાય છે.

અવરણ ગતિ : આકાશમાંથી છીતરની જખતે નિર્જનિત કરે (મુશ લોકતા હાથ), વિરોધી વસ્ત્ર (અત્યંત સ્વત્વ લીડતાં વસ્ત્ર), ખસેલ લોચન (નીચી દષ્ટિ) વગેરે લક્ષણો યોજવા છે. દિવ્ય પુરુષનું પુરુષ પર અવરણ વસ્ત્ર તેમની ગતિ આકાશમાં નિર્માન દ્વારા કે જોઈ અન્ય સુખિથી બતાવવી. તેમાં રવેચકમાન સર્વ ખંડમાં કહ્યું છે.

ચિત્રિત ગતિ : અધકારમાં ચાલવી લેવા 'ચિત્રિત ગતિ' ચાલવી અર્થાત્ પગલાં જોડાઈને નહિ પણ જમીન પર ધસીને ધીમેથી જીં.

ગાવાને મુકવા સેમજ માને જોગતા હોયએ તેમ દ્વાર લખાવરા.
અન્ય મતિ પણ આ ન પ્રમાણે થાય છે.

પવેત, નદી, રક્ષ તેમજ ખાડાટકરા વર ચડતું જીવરતું પશુ અમુક
રીતથી બતાવાય છે.

પવેત પર ચડવાનું, યાદી ગયા હોયએ તેમ શ્વાસ ખાતાં ખાતાં
પગને દાખવે તે. હળે એક પગી એક પગલું બરીને બતાવતું.

નદી વગેરે પાર કરવાનું દરખાવમાં પાણીમાં થતી મતિ પાણીના
પ્રમાણમાં જુલો જુલો કરવી પડે છે. તેમાં પાણીની વપરીઓછી
પણી તેના પ્રમાણમાં કપડાં જાંત્યાં સહ બતાવવી; પરંતુ તરવું પડે
તેમ હોય ત્યાં શરીરને આગળના ભાગ નમતો પાણી નાસકરવી
અને દાખ પ્રસારીને પાણી કાપતા હોયએ તેમ બતાવવું ને પાણીના
તેમની બતાવતા હોયએ તેમ શ્વાસ તરીકે કરવી.

નીચાણમાં જીવરતા હોયએ તેમ બતાવતું હોય ત્યારે બેચાતા
હોયએ તેમ જલદી જલદી પગલાં મુકવાં.

પશુ-પક્ષી મતિ : નાટકમાં આવતાં પશુ-પક્ષીઓની મતિ
વિશે નાટકશાસ્ત્રમાં જ્યુ કે કે તેમની પ્રકૃતિ તથા ચેષ્ટાઓ પ્રમાણે
કરવી. તે નીચે મુજબ :

સિંહ મતિ : સિંહ વગેરે સિંહક પ્રાણીઓની મતિ વિષયમે નર-
સિંહ અતારમ્યાં કરી દેવી તેમ આસિંહ રચાત વડે કરવી, જે આસિંહ
ફરે દૃષ્ટિથી જોતા જ્યુ તથા પાંચ ટાલને અંતરે પગલાં મૂકી શ્વાસવું
તુરંત મતિ : થોડાંની શ્વાસ, વેરાંપણ રચાવી ફરી (એ પગ અગળ
જાએ કરી બીજ પગે બેસા રહીને) તથા તે પગને કપડાંકપરી પકડીને
બતાવાય છે. કપડાંકપરીમાં આ મતિને રજુ મતિ તરીકે બતાવાય છે.

હાથીની મતિ અંકરાથી, થોડાની મતિ ખસિંહ (ચાંદાં) થી તેમજ
જોતરેલા બળદની મતિ રાંધોથી રેફેકી બતાવવી.

ગેરેસાં મતિ : સાપની શ્વાસ પગને દરવિતક કરીને બતાવાય છે.

અન્ય સાંપમાં અન્ય પશુ-પક્ષીઓની શ્વાસે પણ આ પેલી છે :
કેમકે હંસી, મધૂરી, મૂંઝી, જલબીલી, મંડૂકી વગેરે; જે નિરીસપુથી
સમજી શકાય તેવી છે. આ મતિઓ તે તે પ્રકૃતિની ઓળખાણ પણ
થાંબાય છે.

આ પ્રમાણે ગમુચો તથા પશુ-પક્ષીઓના મતિ-પ્રકાર જણાવ્યા.
આ સિવાયના પ્રકારો ને અહીં આપ્યા નથી તે જોઇને જલદી લેવા
અથવા થોડાની કુશિદી થોડી લેવા. (પશુ)

પત્રમિત્ર વિભાગ

Our
Friends
Abroad

પરદેશના પત્રમિત્રો

- (1) Helga Thälainen, Kotka, Puntarik, Finland;
- (2) Marcel Pelissau, 27 Boulevard De Byahs, Gravellet (Tarn), France;
- (3) Chimanlal, c. r. o. Box 61, Suva, Fiji Islands;
- (4) R. D. Patel C/o Durabhaiji, 11-2 Mogul Street, Rangoon; Burma;
- (5) Vithaldas Popatlal Bachha, P. o. Box 2125, Nairobi (Kenya)—25, Stamps, coins, Photography;
- (6) Aik. Paul Mosaerts, Huisce Rinwenburg, St. Michiels-gestel (N. B.), Holland—17, Commerce, photography, tennis;
- (7) Jayantilal D. Desai, P. o. Box 24, Tanga, Tanganyika, B. E. Africa—15, Stamps, match-labels;
- (8) Master K. Pathmantian, 40 Koddady Jaffna; Ceylon—18, Stamps.

- (122) Vaikunth K. Upadhyaya, P. W. L. office, Railway station, Suratl—Age: 20, Interest: Music, literature, politics;
- (123) Patel Shankarbhai Dabhyabhai, Near post-office, Mahudha, via Nadiad, Dist. Kaira—17, Cricket, photography;
- (124) Badri Badshahi, Harariya street, Sidhapur (S.G.)—17, Literature;
- (125) Govindbhai Jashbhai Patel, Mukhi's khadaki, Mahudha, via Nadiad, Dist. Kaira—16, Drawing, cycling;
- (126) Maneklal M. Patel, Po: Kaili, via Unza, North Gujarat—20, Photography, literature;
- (127) Ramanlal Lallubhai Desai, 7/43 Kalyan building, Kandevari, Girgaum, Bombay—4—21, Film-music, stamps, photography;
- (128) Ghansyam M. Shah, 7/46 Kalyan No. 1's chawl, Kandevari, Girgaum, Bombay—4—18, Literature, music, plenic;
- (129) Thakoral Muljibhai Shah, Durbar Road, Jhagadia, via Ankleshwar, S. P.—22, Music, Cricket, literature;
- (130) Indravadan Chimanlal Shah, C/o C. P. Shah, Durbar road, Jhagadia, via Ankleshwar, S. P.—18, Photography, cricket, stamps, music;
- (131) Lalitkumar Amichand Doshi, Jawahar street, Dhoraji, Saurashtra—16, Stamps, photography, paintings;
- (132) Indrakumar Parikh C/o V. M. Vakil, Chhalaipura, Limbdi (Saurashtra)—16, Music, stamps, photography;
- (133) Anantlal R. Vyas, Romesh Niwas, Bhatwada, Wadi, Baroda—24, Travelling, painting, literature;
- (134) Kiran Jethalal Zaveri C/o J. S. Zaveri, 6 Narayan Niwas, 223 D Vincent II Rd, Bombay—19—15, Stamps, match-labels, geography, pictures;
- (135) Fakhraddin S. Mamowalla C/o Mulla Sharafally Fazalally Raja, Saffeeipura, Sidhapur (N. C.)—19, Stamps, cards, literature;
- (136) Himat C. Shah, C/o Chimanlal V. Shah, 624 Pipardi's pol, Ahmedabad—19, Stamps, coins, photography;
- (137) Rasik S. Gandhi, Mangal Mahal, Jetpura (Saurashtra)—18, Handicrafts, stamps;
- (138) Nandkumar Bhagwatsingh Desai C/o Nandkumar Ghanshyamsingh Desai, Itarsi (C. P.)—20, Photography, travelling, reading;
- (139) Nanalabhai Parbhubhai Patel, Valvan Falia, Matvad, via Jalapore (Dist. Surat)—16 Stamps, sports;
- (140) Valljibhai Makanji Patel, Bulta Falia, Matvad, via Jalapore, (Dist. Surat)—16, Stamps;
- (141) Hariprasad A. Pattani, Nager Chakala, Bhuj (Cutch)—10, Commerce, literature;
- (142) Jivanlal Prabhubhai Patel, Vasika Falia, Matvad, Via Jalapore, Dist. Surat—16, Stamps, sports;
- (143) Bachubhai Amratlal Mehta C/o Amratlal Vilhabhai, Nauli Bazar, Dongar (Saurashtra)—16, Journalism, commerce, reading.

(While writing to any of the above Indian Pen-friends, please mention 'Kumar' magazine from Ahmedabad, India)

માધુકરી

હો સુખડ સમું હર મનુ.

યસીયસીને જગ આસિયે આરયુ કે વપુ વાડુ.

સાંપકાનું પળપળ છવનજળને બેઠવી થયું સુવાળું.
છાવતણી વાટકીમાં પ્રીતે વળી વળી હતું કલાદુઃ — દોહ

‘ધસાય તેમ સુશ્રિત થાયે’ એવો તારો મહિમા !

અંમ પરે તુલ તિલક કરે મુજ કર કંઈપીમાધીમા — દોહ

(સંક્રુતિ)

— પ્રભાત સવળ

લેક્ટેનન્ટ જનરલ મહારાજ રાજેન્દ્રસિંહજી

પાતાની કાચેલ બૃહદ્વચના, ચોર દુરદૃષ્ટિ તથા સાહસિક રજુનીસાવ જોઈ દિલ્હીવાનના પાંચમા ભાગ એમણે મોટું દેવજન ધરાવતા હેદરાબાદને ફક્ત પાંચ ન દિવસમાં સંપૂર્ણ રીતે તાજે કરનાર રસિણુ વિભાવના આ સેનાપતિ દિલ્હીમાં જોર ઊ, પરંતુ મુજરાત તો તેમને માટે અવિશેષ જોરવ લખ મકે તેમ છે; કારણ કે તેમનું મૂળ વતન તો અમલગર હોઈ આપણાજગતસાહેબના તે બાઈ થાય છે. આમ તે બેંગ્લો રાજવંશના નજીરા હોવાથી તેમના નામ આગળ મહારાજ શબ્દ મુકાય છે. હેદરાબાદ પર લીધેલિ આને જનરલ વિજયચેળીને તેમણે દિલ્હા ખમીરવતા રજુયાતુર્યને ફરી એકવાર ચમકાવ્યું છે.

૧૮૨૧ માં તે લશ્કરમાં ભેડાયા કે ફ્રંક ન મુલમાં તેમની શક્તિ તથા યોગ્યતા જોઈ તેમને સેકન્ડ ફાયલ હાન્સરમાં અધિકારી નીમવામાં આવ્યા. પછી તે કચેરીસર તેમની બઠવી થી ન થઈ વાને ૧૮૪૧ માં બીજા મહાયુદ્ધ વખતે રક્ષોદૂન ક્યાન્ડર તરીકે તેમને આફ્રિકાના યુદ્ધમાં ભર્યેન લરછો સાથે હલવા માફકતારામાં આવ્યા.

જે વર્ષે આફ્રિકામાં ભર્યેન હોયો એ વર્ષે તે સિવારી હતો. તેમને બસલ તાપ ખિદીશો કે અમેરિકામાંથી પણ છરવો કહ્યું હતો. આફ્રિકાની એ જગતની લડાઈઓ પછી ભર્યેન હર ચલુદી. એ કાણે રાજેન્દ્રસિંહજીની બીજી ફાયલ હાન્સર તથા નીજીઈન્ડિયન મેજર જિગેટને ગિયોલી આગળ જમાવત ભર્યેન હલવાનો સામનો કરવો પડ્યો. મોટું યુદ્ધ થયું અને રાજેન્દ્રસિંહજીની આખી પલત તથા ચીટર જિગેટ ગિયોલીમાં થેરાઈ ગઈ. બહાર નીકળવાનો મોઈ માર્ગ રહ્યો નહિ. રાજેન્દ્રસિંહજીનાં ચોર્યે, સાહસ અને યુદ્ધકૌશલ ની આ કપરી ક્ષેત્રી હતી. તેમણે તલકાળ એક અઢત્ય એવો સાહસમયો નિર્ભય કર્યો. હરામની તોષણે સામી છાતીએ ઝીલતાંઝીલતાં દુરમન હરાજ વંધીને આરપાર નીકળી નહોતું, અને આગળ રજુમાં ફર કરતી ! કામ અત્યંત કષ્ટ હતું. દુરમનો સંપ્રધામાં વચ્ચા હતા એટલું નહિ પણ અત્યંત દળમાં રહે સસાહારી સંપૂર્ણ સમ્રા અને અત્યંત હતા. પણ કેરવિયાં કરનાર રાજયુતેનાં અમીર લોહીમાં ધરાવતા રાજેન્દ્રસિંહે અંતે આગેતાની વઈ લીજલિક રીતે દુરમનો પર હુમલો કર્યો મોટું ધમસાળુ થયું ને જીતેલેવામાં દુરમન હરાજ વંધીને તે બહાર નીકળી ગયા. હતાગ વચેલા દુરમનો તેમની પાછળ પડયા પછુ જતાંજતાં ચે તેમને સામી પેઠે બેસા કરતા બધેને એક ટકરીને આજ તેમણે પકડી લીધી, અને રાને ફરી અંધારાને લાગ વઈ ત્યાંથી સુતસિત રચને પડેલી ગયા. તેમને તથા તેમની મલ્લને છવતી પાછી આવવી જોઈ મોટા એવેન અફસરો પણ આજેલ થઈ ગયા, કારણ એ રાજયની ભર્યેન થેરામાથી દૂરીને આવડું એટલે પ્રત્યક્ષ સુતનાં મુખમાંથી દૂરીને આવવા બરાબર હતું.

રાજેન્દ્રસિંહજીના આ પાકમ પછી તેમની કીર્તિ ચારે દિશામાં ફેલાઈ અને બહુ ઓછાને મંગલ હો. એસ. એ. તું બહુમાન તેમને મળ્યું. દિલ્હી આવ્યા બાદ તેમને આખી બીજી ફાયલ હાન્સરમાં મહારાજ નાનાવવામાં આવ્યા. ૧૮૪૫માં યુદ્ધમાં તેમના

માસમાસેનાં વંધી :
અમથો

અવકાંતું ન ગિતરહી આ વંધી નહીં થા તવાય કાંઈ મોટા પ્રમાણમાં નહીં પડે છે. મરીનો કેપ પણ બપવાં એવો જુલુ માન માંચ અને પથ લાગી રેમનાં. પણ તેની વિશેષતા છે તેની ઉપી દઆંગળ લાખી ચપ ચાંચ. વચ્ચેથી સંદેહ સાંકડી એ ચાંચના ઉડાનો આકાર તથેલા થા અમાયાના ગોળ આડા એવો હોય છે. આથી ન તેને આપણે ત્યાં થયેલા ને એવેલાં Spoonbills કહે છે.

૧૯મી ૧૨માં ટાંગમાં કરનાડુ આ વંધી દિવસે તો સાંત અને નિહિય હોય છે, પણ સાંત પડતાં ન ખાવાનું મેલવવાની તેની પ્રતિષ્ઠા થાય છે. ખાવાનું શોધવાની તેની પ્રતિષ્ઠા પણ અગ્રણ છે. પાણીમાં ટાંગાંબંધ નહ પડી, સિમરની શોધમા આવો પડ ખીડી તે સામે કાંઈ ચાલ્યું નય છે, ને એ ન રીતે વળી પાછું આવે છે. દેડાં, છવાત હવાઈ અલ્લર પ્રાણી ઉપરાંત વનરપતિ-વન્ય આદાર પણ તે ધણે ખાય છે.

આશ્વર્યની વાત એ છે કે દોઢ વર્ષનો સાંતો દેડ ધરાવનાર આ વંધીને અત્યંત લેપલ કરવાનો અર્થવ નથી તેથી તે મોઈ પણ પ્રકારની બોલકી કાદી શકડું નથી. ક્યવિનું માન ધરાવશી બોલાવી શકે છે.

ગોમાનું લીતરાં તે ટાંગાંબંધ માના બાધે છે અને એજીસાચે સહેન ડાખવાના ગાર ધોળાં દડાં મુકે છે.

નિશાળ અનુભવને કારણે સૌરાષ્ટ્રન ખાતે લોકસંપર્ક ખાતાના રેખુરી હિંદુકરને તે નિમાયા, જ્યાં દોઢ વર્ષ સુધી ગિરિદરી અંદર(સાના-હકાર) તરીકે પણ તેમણે કામ કર્યું. પછી તે એક પછી એક કક્ષા અધિકારની જગ્યાઓ તેમને મળવા લાગી, ૧૯૪૬માં તે બિરોડિયર થયા ને પછી ટેન્ક પસરનના કુખ્ય અમલદાર બન્યા, તે ટેન્ક વગેરે બખતરિયા ફજના તુકના તલ્લ મનાય છે. દેહરાજાદના કુદમાં તેમને એ અનુભવ દીધી નીવડેલા.

હિંદુ સ્વતંત્ર થવા પછી તે હિંદની રાજધાની દિલ્હીના સંસ્થાન ખાતે કુખ્ય અધિકારી નિમાયા, જ્યાંથી તે લેફ્ટેનન્ટ મેનરલ ક્વિ-અપ્પાને સ્થાને પૂર્વ નિશાળના સેનાધિપતિ નિમાન્યા. અને મધ્ય અધિકારમાં ન હિંદીનુ વિશ્વગ્રામ છ. એ. સી. ઇન સી. (મનરલ એડિસર કમિશન ઇન સી) તરીકે તેમની નિમણૂક થયેલી.

હિંદના લોકરી હતિદાસનું એ નમું પ્રકાર ૧૯૪૭ની ૧૫મી ઓગસ્ટથી લખાઈ સર થયું છે તેમા લે. ૪૪૨૪ રાજેન્દ્રસિંહ પાતાની અનન્ય સિદ્ધિ વડે પાતાનું નામ બેનને અક્ષરે લખાણું છે. અનિધમાં પણ હિંદના પાન ગોરવણું કરતો રહે તે માટે તેમની સક્તિઓ મોટા કાળે આપેરી જેવી માત્ર આજા નહિ જાતી છે.

મેનર મનરલ જયંત યોધરી

યોગ્ય તક અને અનુકૂળ શતાવરણ મૂળે હિંદનું લોકરી અધીર રૂપે જાણી લીધે છે તેના બીજે સ્વતંત્ર શાખે મેનર મનરલ એ. એન. યોધરી છે. આને લોકરી અધિકારીઓમાં સૌથી નાની હકાર (ગ્રાંડ ૨૦ વર્ષની) ધરાવતા હોવા છતાં દેહરાજાદના કુદમાં સેના-પુર મેરિથ તેમણે એ સ્થુમેગલ તથા બંદાહરી બનાવ્યાં છે તે કોઇ મનું હિંદને માટે મગજલ થવા જેવાં છે. દેહરાજાદથી ૧૭૫ માઇલ દૂર એવા સેનાપુરથી તેમણે એવા વીરવહરે આક્રમણ સર કર્યું છે નિશાળના સેન્યને ક્યાંય પણ મેરિથ બાંધીને સતમને કરવા જેટલે બખત કે વિશ્વિતિ જન મનમાં, અને પાંચમે જ દિવસે શ્રી યોધરીની પસરન સીંદરંજાદથી માત્ર ૨૫ માઇલ દુર આવી નિશાળના દારે

અઠપ્પાવખલાગી. તેમની આ વીરજીક બંદાહરીને લીધે નિશાળને આરથી વહેલી શરણાપતિ રૂપીકારથી પડી.

કલકત્તાના એક અગ્રીતા ઍરિટરના એ જ્યેષ્ઠ પુત્ર છે, એમનો જન્મ ૧૯૦૮માં થયેલો. રાજાનો અભ્યાસ હંડનમાં પૂરા કરી ત્યાંની પ્રખ્યાત સેન્ડહરેનની લોકરી શાળામાં તે જોડાયા, અને તે સાંપણ લીધા બાદ ૨૦ વર્ષની નાની વયે જ તે ડખી લાઇટ સેનલરીમાં અમલદાર તરીકે નિમાયા.

મધ્ય મહાકુદમાં 'રેકર્ડ ઍડિસર' તરીકે તેમણે આફ્રિકાના સુદાન, ઍંગિરીનીયા આદિ રેતાળ પ્રદેશના સ્થુમેગા પર વિજય-ચીત્ર કરદીર્ઘ જ્વાલેશી અને છેલ્લે છેલ્લે મધ્ય પૂર્વના કનાદ માપ્પર મનરલ તરીકે તેમણે એ અમિનદનીય કાર્ય કરી જતાવેલું તેને કારણે તે તેમને એ. એ. ઇનું લોકરી નિહદ આપવામાં આવેલું. હિંદ પાણ ફર્વા બાદ તેમના વિરિટ લોકરી અનુભવને લીધે તેમને કોરાની રેકર્ડ કોલેજમાં પ્રોફેસર નીમવામાં આવ્યા અને ૧૯૪૪માં ફરી તે ૧૬મી લાઇટ સેનલરીના કપરી અધિકારી નિમાયા.

આ પસરનું હિંદી લોકરી હોવામાં એક વિશિષ્ટ સ્થાન હવ. હરી બખતરિયા હોની આ પ્રથમ રેન્જમેન્ટ હતી, એટલું જ નહિ પણ હિંદભરમાં તે સૌથી મોટી હતી. આથી પસરનના સેનાપતિ થવાનું હિંદી તરીકે પ્રથમ માન યોધરીને મળે એ નાનકડો નાત નહોતો. તેમની આગેવાની નીચે આ પસરને કુદેશી મોક્તિવા સુધીના ૩૦૦૦ માઇલના પ્રવાસ માત્ર એક મહિનામાં પૂરા કરેલો. રેન્ટ પર મિનદગોને એ અઢાઇ કોલો તેમાં અમરક્ષક તરીકે મેાખરે શ્રી યોધરીની આ જ પસરન હતી. બજારેના કુદમાં તેમણે ફરી પાતાની જનનનંત બંદાહરીને પરચો આપેલા હતા. છેલ્લે જીન તથા જુવામાં પણ તેમણે સફળ કુદાં જોડેલાં. આથી ૧૯૪૬માં તેમને જિરોડિયર ને ૧૯૪૮માં મેનર મનરલ બનાવવામાં આવેલા. પણ કેવળ બંદાહરી, પરાક્રમ કે જુતાવું કામ સફળરીને પાર પાડવાની સક્તિ માટે જ તે મરાહર નથી. હિંદી લોકરના તે એક

બ્રિટિશ રાજ્ય છે. યુદ્ધની સાગ્રમ યોજના કરવી, તેમાં લડકરનો બહુ ઝાલવેલો તથા યુદ્ધ સનાર છત્તવા માટે ક્યાંકયાં સાધનો તથા પરિજનો કબજામાં લાવવાં તે નહીં કરવું ક્યારેક મદદરતનાં આયોજનો કરવાનું કાર્ય તેમને સોંપાયેલું છે. થોડા વખત પહેલાં જ ઓરિસિયલિમ એક આંધ્ર ધ નગર રેલ્વે તરીકે તેમની નિમણૂક થયેલી. અને હવે તેમની કો સક્ષિઓને કારણે જ તેમને હેરણાણના લડકરી પછીપડાર નીમવામાં આવ્યા છે. આગ્રા દિલ્લી બંધિ લડકરી લાઈર્લેઈમાં તેમને માટે ટોચનું રથાન હશે એ દાહસ લાગે છે.

મેજર જનરલ અનિલ અનિલ કંઠ

આજ સુધીની બ્રિટિશ પ્રધાસિ કો હતી કે હિંદીઓને લડકરમાં જીતું રથાન ન આપતાં તેમને ગાલજ ન રાખવા. આશિષી પ્રજા-લ્લિને થોતાની બિનહરીકે ચોખ્ખતા, પરાક્રમ અને યુદ્ધમેશકથી તોડનારા દિલીંગમાં મેજર જનરલ અનિલ અનિલ કંઠ આચળ-પડતા છે. બીજાઓની પેઠે અગ્રહારી નિમણૂકથી નહિ પણ એક અદના સેનિક તરીકે તે લડકરમાં દાખલ થયેલા, અને કેવળ થોતાની ગુજવનાને લીધે જ આજ મેજર જનરલના પદે પહોંચ્યા છે. આમ દિલી સેનિકના બધા તબક્કાઓનો સૌથી વિશેષ આગુલ્ય ધરાવતા અધિકારી ગણાતા મેજર જનરલ કંઠ હેરણાણ પરની ચડાઈમાં બેઝવાઈ લડકરી મેરદાર હુગાશે કરીને નિજાગને મંજરી નાખેલા.

હિંદીની સેન્ટ રેફીન્સ કોલેજના નાણીતા પ્રિન્સિપાલ રહેને ત્યાં છે. ૧૯૧૬માં તેમનો જન્મ થયેલો. ઇંગ્લેન્ડમાં દિનિદી હાલેજમાં બાલ્યતર પતાવ્યા બાદ લડકરી પ્રવૃત્તિ તરફના આકર્ષણને કારણે તે સૌલ્ય રૂઝ્કિલિયસની કુટુંબી પલકડમાં સાદા સેનિક તરીકે રહેવાયા. પણ કોલસાની ખાણમાં પરીચીંદીથી જેમ ચમક્યા રમર રહેતો નથી તેમ જી રહેની ચોખ્ખતા પણ ઊંચી ન રહી. તેમને પહેલાં લાન્સ કોર્પોરલ, પછી કોર્પોરલ અને ઉપર સાઈન્ટ લરીકે નીમવામાં આવ્યા. ૧૯૧૧માં પહેલા ગદાક્રુદ વખતે સોયેના પ્રખ્યાત બીપણ યુદ્ધમાં બ્રિટિશ કુટુંબીના સરદાર તરીકે તેમણે લાગ

લીધેલો. એ યુદ્ધમાં બેને પદે મળ્યાનક છુટારી થયેલી. જેમાં કંઠ પણ પવાયા હતા. ૧૯૧૨માં મેજરલ રેજિમેન્ટના અધિકારી તરીકે અધ્યાન યુદ્ધમાં તથા લડકરીની ઇતર લડકરી પ્રવૃત્તિઓમાં પણ તેમણે થોડી કામગીરી બાંધેલી.

શીમેપોમે તેમણે થોતાની રેજિમેન્ટમાં એક પછી એક ચડિયાતા બધા જ દોડાઓ મેળવવામાં ગાંડ્યા. ચાર વર્ષ તે ક્વાર્ટર મા-રદાર હતા, પછી ચાર વર્ષ ડાઉનપુલન્ટ, પછી કમ્પની કમાન્ડર અને ૧૯૧૪માં જિયાની બેલિથિયના સેકન્ડ-ઇન-કમાન્ડ નિભાયા, તથા ૧૯૧૬માં તેમને સેક્ટરન્ટ કનંસ બનાવવામાં આવ્યા. બીજા ગદા યુદ્ધમાં તેમણે બતાવેલા નેપુલ્ય માટે ઇ. ૧૯૧૬માં તે કનંસ બનાવવામાં તથા તેમની ડાઉનપુલ સેવા માટે જી. બી. ઇ. નું માનવરું જિલ્હ તેમને મળ્યું અને ૧૯૧૬માં તેમને બ્રિટીશરના હોદ્દા અડાવવામાં આવ્યા બાદ જ નહિ પણ હિંદીસ્ટર એવ મેરાલ તરીકે નીમવામાં આવ્યા. હિંદ સેનિક થયું ત્યારે તે ગિલ્દરી સેક્ટરી હતા. ત્યારથી ૧૯૧૮માં તે મદ્રાસ વિસ્તારના મેજર જનરલ નિભાયા અને એ જ હોદ્દાથી હેરણાણ પરના લડકરી પગલામાં તેમણે મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો. એક સારો સેનિક પણ હારે તે એ જ નવવંત પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે તેનું મેજર જનરલ કંઠ એક પ્રતીક છે.

વાર્ડસ એર આર્ટીકલ એસ. મુખરજી

હેરણાણ પરની વીળગિક ચડાઈમાં વિમાની પ્રવૃત્તિનું સંચોલન કરીને નિઝાઈમાં વિમાનપરી તથા વિમાનેને લગતે કરનાર વિમાન-ફળના વાઈસ એર માર્શલ એસ. મુખરજીનું દિલી વિમાની ફળમાં અનોખું રથાન છે. વિમાની ફળના ધણાખરા મદદરતના હોદ્દા ધરાવનાર તે જ પ્રથમ દિલી હતા. દિલી વિમાની ફળના અમલદારો માટેની લાગીમ લેવા ગયેલી પહેલી જ ટુકડીમાંના તે એ એક હતા, અને દિલી વિમાની ફળમાં કારગિલ મેજરનાર પણ તે જ પ્રથમ દિલી હતા. રેકૉર્ડના કપરી નિમાનાર પણ તે જ પ્રથમ દિલી અને વિમાની ફળના કેન્દ્રના અધિપતિ નિમાનાર પ્રથમ દિલી પણ તે જ.

ખાત્રે વિગામી દેખાતું દેખી શકાતું તથા તીકે આંખથી જોઈ શકાતો હોય છે. ધરાવતા પશુ તે ન પહેલાં જોઈ છે.

ઈ. ૧૮૧૨માં કલકત્તામાં તેમનો જન્મ થયેલો. શરૂઆતનું શિક્ષણ કલકત્તામાં લઈ કેમ્બ્રિજમાં વધુ અભ્યાસ કરવા તે છાત્ર હતા; પણ વિધિએ કંઈ બીજું ન બાંધ્યું હતું. ત્યાં પહેલાંથી વિગામી દેખી તત્કાલ મહેતા દેવેન્દ્રનાથે દરજીદારનાં તેમણે પરીક્ષા આપી અને તેમાં પાસ થતાં ૧૮૩૭માં બી.એ. પાસ થઈ શક્યા હતા. આ પછી તેમણે પરી કરી. ત્યારથી તે શાહી તથા દિલી વિગામી દેખાતાં પદોની કામગીરી બાંધવા આવી ઊ. ૧૮૩૭માં વેસાવર ખાતેની પદોની પ્રવૃત્તિમાં ને તે પછી વડોદરાના યુધ્ધમાં તે ભાગ લેતા હતા. એક વર્ષ એડનબ્રોટ રહ્યા બાદ તે પહેલી રહ્યાંદૂતના કમાન્ડિંગ ઓફિસર નિભાવ્યા. ત્યાં પોતાની હિમત, ચપલતા, કુશળતા તથા બહુશ્રીથી કામ કરવાની ક્ષમ્તિની એ કોટી ઓપ તેમણે પછી તેમને આ. બી. ઇ. નો પિતાળ આપવામાં આવેલો.

સુવાની બાજ

સુવાની બાજનું સેવન વાણ, પિત અને કંઈ જે ત્રણે દોષનો નાશ કરતાં છે. તેથી કોઈ પણ દોષના પ્રયોગમાં, અસર સારી તબિયત હોય ત્યારે પણ સુવાની બાજનું સેવન હિતવર નીવડે છે. અતિસારના રોગમાં પણ સુવાની બાજ વધુ બાદી સારી સારી નાંખી આરામ કરે છે. અર્ધ(દાર) તા. રોગથી પીડાતાં માનવી સુવાની બાજનું સેવન કરવાથી કાળજિયાત અને વાણુથી દૂર રહી રોગમુક્ત બને છે.

આ બાજના પ્રયોગ(વિધિઓ) તત્ત્વ 'અનુ' એકું પશું મોટું પ્રમાણ રહેલું છે કે પ્રજાપક તત્ત્વ 'અની' કૃતિયામાં બાજનો અને નમ્બાદામાં માનવીઓની તે કૃતિ તેનાથી દૂર ચઈસરી રાખજાત હોય છે. વળી આ બાજ રુચિશર દોષ મંદ રાગિનિવાળાઓને માટે સેવન દિવસ છે.

સુવાની બાજનું સેવન બુદ્ધિવર્ધક અને નેત્રનું તેજસ્વ્યક દોષ બાજનો, નિદ્રાધોષ અને આંખનાં તમામ દરદીઓ માટે હત્તમ છે. શરીરમાં રહેલાં ઝેરા હરી લેવા માટે આ બાજનો રસ વત્તા યૌવન છે. તાવનાં દરદીમાં આ બાજની કાંઈ અસરકારક છે. (કેદામતરજ)

જ્ઞાનેન્દ્રિયો દેહરૂપી પાંચ કે દસ ?

આંખ, કાન, નાક, છલ ને આગ્રહી એ પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો દ્વારા જ જ્ઞાનના સર્વ પ્રાપ્તિના અસ્તિત્વને આપણે પારખી શકીએ છીએ એમ લાગે. વજતથી આપણે માનતા આવ્યા છીએ. પણ વિજ્ઞાનના પ્રયોગો દ્વારા હવે નહીં થયું છે કે સ્વચ્છક્ષિને ફક્ત પાંચ જ જ્ઞાનેન્દ્રિયો નથી. જર્મન વૈજ્ઞાનિક વોલ્ફબ્લૂટ(Wohlblood) એવું સ્થાપિત કર્યું છે કે પ્રાણીઓને સાત, માન કે તેથી વધુ જ્ઞાનેન્દ્રિયો છે.

પો. વોલ્ફબ્લૂટ નિઃશ્વાસક રહી કહે છે કે ધરમી અને કૃતી જ્ઞાન દર્શાવતાં નથી, આપણે દેહાંતરથી શકીએ તે જ્ઞાન, સતીની સમગ્રતા યોગ્યર ભવની રાખવા માટે. એવાંએવાં જ્ઞાનજ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે જુદી જ્ઞાનેન્દ્રિયો દોષની ન જોઈએ. સતીની સમગ્રતા ભવનનાં માટેની જ્ઞાનેન્દ્રિય કાનની ઝંઝર એક અવયવ (Cochlea) ૩૫ માનેલી છે. પણ હંધુ તે જ્ઞાનેન્દ્રિયના સમગ્રતા ભવનવાના કાલક વપર જ્ઞાનના લેવુંથી કયા પ્રકારે નિયંત્રણ કરે છે તે સ્પષ્ટ થયું નથી. આ વધુ જ્ઞાનેન્દ્રિય ઉપરાંત આલુસર્ને દર અંદર ઉપર આગ્રહી બનતા બનાવની આગ્રહીનું જ્ઞાન કે પ્રસંગીત સમ્યક્ત્વ પણ જ્ઞાન પ્રદાય છે. જેને આપણે યોગ્યતા, સ્વયંચેતિ કે રેષ્ટાના નામથી સંબોધીને તેને આપણે છીએ. પણ વારંવાર તે તે મટ્ટે કાઈ જુદી ગોઠસ જ્ઞાનેન્દ્રિય ન દોવી એટલે એમ વૈજ્ઞાનિક કહે છે.

વળી દેહાંતર-કાર્યો કોઈ એક જ જ્ઞાનેન્દ્રિય દ્વારા થતાં નથી એમ સ્થાપિત થયું છે. દા. ત. સાંજનગની કિષિ કાન દ્વારા થાય છે એમ આપણે માનીએ છીએ. પણ સતી-સાંજનિદ્રા કહે છે કે આ સાંજન-તામાં સંખર્ષ સર્વોપ નથી. બ્યક્તિના કાન કાપી નાખવામાં આવે કે કાનના પછાકને કાન પહેલાંનાથી માને તેમણે તેની સાંજન-વાની શક્તિ કાન પામી નથી. એકે, કાનથીજે નામના હોમેરિયન વૈજ્ઞાનિકે તદન બહેસ આલુસ અને કુતરાને તેમનાં કાલક દ્વારા 'અવાજ' પહોંચ કરી સાંજનના કરવાની અભિનવ તરણી શોધી કાઢી છે. જે પરથી કૃષિત થાય છે કે આજના પદનધર્મો કાન ઉપરાંત અન્ય અવયવમાં પણ દેવા જોઈએ. એ ન પ્રમાણે તેવાનું કાર્ય પણ આંખ સિવાય બીજા પણ જ્ઞાનેન્દ્રિય કરે છે. તોએનામાં ચલુવિદીના ડૉ. ફેડરીક મેન્સફેલ્ડે જ્ઞાનેન્દ્રિય પ્રમાણ અંધાકારમાં અંધ જાળકોને જણાવેન્દ્રિય દ્વારા 'તેવાનું' કાર્ય કરવાની રૂપ પાડી છે. એ પ્રયોગોએ નહીં કહ્યું છે કે ચલુવિદીના કાન દ્વારા ગાકાનો, વજર, ખેડનું ફરનીયર વગેરેનાં કા અને રૂપ કહી શકે છે. તેથી આવાજની યગતા ઉપરથી તે દેહના અંતર ઉપરથી આવે છે તે, તેને કલ્પાત કરનાર સાધનની બનાવટના પદાર્થ તથા સાધનનાં રૂપ અને ધાતુ વગેરે જાણીને કેવળ કાન વતી પારખી શકે છે. આગ એક જ્ઞાનેન્દ્રિયની જોડતી અવેષમાં બીજા જ્ઞાનેન્દ્રિય મોટે ભાગે મદદરતી નીવડે છે. પણ કાલકનાનું જ્ઞાન, સમગ્રતા ભવનવાની શક્તિ તથા કાવિનું કથન કરવાની શક્તિ કોઈ સહાયકારક જ્ઞાનેન્દ્રિયો દ્વારા નહીં પણ કોઈ ગોઠસ સ્વતંત્ર જ્ઞાનેન્દ્રિયને આધારી છે એવું વૈજ્ઞાનિકોએ પ્રયોગો ઉપરથી અનુમાન વારંવાર છે.

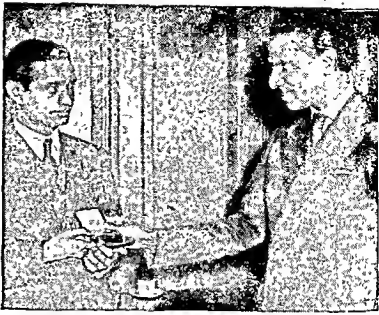
એ ન પ્રમાણે કદાચ પ્રાણીઓમાં નિવાસરથાન શોધી કાઢવાની ને આચર્યકારક શક્તિ દોષ છે તે પણ કોઈ જુદી જ્ઞાનેન્દ્રિયને આધારી છે એમ વૈજ્ઞાનિકો કહે છે. કુતરાને પછે દૂર ખૂબી આવીએ તે તો પણ એવું તે પોતાના અસર્વ રચણે આવી નવ્ય છે એ જાણીને ખચર છે. પોતાની તીવ્ર પ્રાણુશક્તિ તે આ રીતે પાછો આવે છે એમ ઘણા માને છે. પણ તેમાં તપાસ નથી. માછલીને પ્રાણેન્દ્રિય દેહતી નથી, છતાંય દેહરૂપે નામની માછલી એમણ વર્ષ સમુદ્રમાં વસવાટ કર્યા બાદ, પોતાના જ્ઞાનેન્દ્રિયની નહીંમાં પાછી કરે છે. પંખીઓમાં તો આ રીતે પોતાનું વતન શોધી કાઢવાની શક્તિ આચર્યકારક દોષ છે. પૃથ્વી પરનાં તમામ રમણે કાલકે પક્ષીએ દેહરૂપે માછલીનું આચર્યકારક રહે છે. મરદ જગુના આંખબળથી ધરપરી નામનું પક્ષી આચર્યકારકે જાનથી અહીં આવે છે, લીલાશીયા એક સુરેષે અને હત્તર એશિયાની આવે છે અને દંડસ વિજેતામાંથી આવે છે. જર્મન રહેલો પક્ષી દર શિયાળે ફિલિપ્પ આફ્રિકા કાઢી નવ્ય છે અને વસંતની રસજાતમાં પાછું ફરે છે. આમ રથાનંતર કરવાનું અને આચર્યકારક ન્દના નિવાસરથાને આવી ભવાનું પક્ષીઓને શી રીતે આવડતું દર શી વોલ્ફબ્લૂટ કહે છે કે તે માટે તેમનામાં કોઈ જુદી જુદા જ્ઞાનેન્દ્રિય ન દોવી જોઈએ.

આ ઉપરાંત પણ પ્રાણીઓમાં બીજા એક અદ્ભુત જ્ઞાનેન્દ્રિય રહેલી છે. ભવાના એક ગાગામાં મોટાં વંદરોમાંએ ખૂબ દેરાના ગતી કરવા માંડતાં તેમનું કાસળ કાલકા જેર ભેગવેલું ખાલી બંધે મૂકવામાં આવ્યું. વંદરોએ તે જેરી ખાદ્ય ખાધું નો અર્ક, પણ તરત ને તે જાગ બહાર સીમમાં દોડી ગયાં અને જેર નિવાસર ઉપર સીધો કાઢી તે બહાર નામમાં. આથી મોટા કાનનાં વંદરો સંતુષ્ટ પાંચ પાંચ લીખી ગયાં. આ તથા બીજા અનેક હાજબાજો ઉપરથી વૈજ્ઞાનિકો માટે છે કે પ્રાણીઓમાં એક વધુ રહસ્યમય અને અજ્ઞાત

જ્ઞાનેન્દ્રિય દેહની ભેદને. આ જ જ્ઞાનેન્દ્રિયનું પ્રતાપે પ્રાપ્તિ આ પાતાના પોરાક શોધી કાઢે છે. પદ્મી આ કહેવાતાં જ્ઞાની જાણમાંની કે જ્ઞાનીનાંથી હિટ દગલિયાં કાઢાને જીવાત શોધી કાઢે છે.

ઉપર જણાવેલી જ્ઞાનેન્દ્રિય વડે કે બીજી કોઈ વિશિષ્ટ જ્ઞાનેન્દ્રિયને કારણે મન્ય અને દક્ષિણ અમેરિકાના પોપટા ધરતીકંપની આગાહી કરી શકે છે. પોપટની હીલચાલ દોઢે ત્યાંના પત્નીઓ અચૂક રીતે આગ્રામી ધરતીકંપના ભય સાથે સાવધ થઈ રહે છે. એ જ રીતે વાદળોનું નાગનિશ ન ના દેવે તેરપજી ટોર ને યોટાની એ જ્ઞાનેન્દ્રિયને કારણે થતા વિશિષ્ટ વેગવાળા ઉપરથી યોવાયોતોફાનનું આગમન નબ્બી શકે છે. કેટલાંક પ્રાણીઓ અને આસ કરીને વાળી, પોતાનું યૌવ્ય અનાજથી નબ્બી શકે છે. અને તે માટેના નિયત રચણે પહેાંચી નબ્બે છે એ તો ખૂબ નબ્બીલી પાત છે. એ જ રીતે કેટલાંક માણસો પણ આગ્રામી બનાવોનું જ્ઞાન ધરાવે છે. આ જ્ઞાનને લીધે માણસો નજીના ભવિષ્યમાં આવનાર આપતિ, યૌવ્ય થા ફરે વસતા આપતજન પડે આવનારી કે આલેલી આપદા નબ્બી શકે છે. આ જ્ઞાનને અમર્યવાદ કે ઉચ્ચ પ્રકારની કલ્પનાસક્તિ લેખણમાં આવે તો બહે, પણ વૈજ્ઞાનિક કહે છે કે આ નવમી જ્ઞાનેન્દ્રિયના શુદ્ધ અને શદ્દરચણ કાર્યો કેય ન દોઢા શકે?

દસમી જ્ઞાનેન્દ્રિય વિચારબળની છે. હિન્દોદિગ્રમ આને એક પ્રકાર જણાય. મહાવીરા સર્વ જિવ પણ એમાં જ આવે. બધાં કરતાં કેવરામાં આ દસમી જ્ઞાનેન્દ્રિય કલ્પ્ય પ્રમરે ખીચેલી દેવ છે.

‘કેનેડી ચન્દ્ર’ મેળવનાર પ્રથમ હિન્દી

લંદનની ડેપુટિયન એન્ડ સર્કિલર કોલેક્ટરીક(પ્રમાણિત કૅલેક્ટરી સંઘ)ની પરીક્ષામાં લીધે ત્યાંને આવનારને દર વર્ષે જનરિસ કેનેડી ચન્દ્રક અપાય છે ૧૯૪૬માં શ્રી આર. એમ. પટેલ એ ચન્દ્રક મેળવનાર આજ સુધીમાં પહેલા હિન્દી છે. ચિત્રમાં લંદનમાંના હિન્દના હાઈ કમિશનર શ્રી બી. કે. કુમ્ભેનન તે ચન્દ્રક શ્રી પટેલને આપી રહ્યા છે.

આમ, પ્રાણીઓના અનેક અદ્ભુત કાર્યોને આપણે ‘પરજી’ નામે સંજોગોએ છીએ; પણ શારીરસત્ત્વ, પ્રાણીશાસ્ત્ર, માનસશાસ્ત્ર અને વૈદ્યકીય શોધખોળો તે ક્રિયાઓ તથા જ્ઞાન વિશિષ્ટ જ્ઞાનેન્દ્રિય દેહોનાં સ્થાન કરે છે.

—ડૉ. શિવપ્રસાદ ત્રિવેદી

શરદ-પૂર્ણિમા

વર્ષાના વાદળજેથી આકાશ પછો પહેલવહેલો આગમી આ નિરજ અને નિર્મળ પૂનમ વખતે નથી દોનો કનાવાનો કજાગર કે નથી દોની શિશિરની શરીર કંપાનની વાદ. તે સ્વચ્છ સચિત્તે સ્વચ્છ નળતામાં જાન નેજા તારાંધીની જગે કલ્કાસપી પ્રકાસતા ચંદ્રની શોભા. તેની કુદ નેજી ચાલનીમાં નહવં સુદિતું સીરવે. અને તે વખાની જાન પર યપી નહવં જસરને કારણે શરદ-પૂર્ણિમા આપણા તહેવારોમાં અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. શરદ-પૂનમ એટલે કુદરતનું કાવ્ય અનુભવવાનો તહેવાર

એ દિવસે આપણે ત્યાં અગરની કે ખુડકાં મેદાનોમાં ભેસી ચન્દ્રની અમૃતસમી ચાંદની ઝીલતાઝીલતાં અને મિત્રમંદની સહે આનંદવિભોદ કરતાકરતાં કુપપીઆ ખાવાનો રિવાજ છે. ચોગાસામાં પાકેલી નવી ડાંત્રના પોઆ યજુઃ મિડાસતળા હાથે છે. કેટલેક કેદલે તેને કોપસ સાથે ખાવાની પ્રથા છે. શરદ-પૂર્ણિમાની ચાંદનીમાં કુપ-પોઆ શખી મુકવાપી તેનું અમૃતીકરણ થાય છે એના એક માન્યતા છે. આ કમાદારના કાર્યકંઠ ઉપરાંત સીઓ કેરેક્ટર રાસ-વરના માય છે. નાનામેશા પુરુષો એ આહુશાક ચાંદરજીમાં આગપાયા રમે છે, કોઈ કોઈ કેકાણે સંપીત થાય છે. તેમ કોઈ કાર્મિક ન્યક્તિ તે

દિવસે વૈદિક આગ્રણ પાસે ચાત્રનમર કરાને છે. આમ શરદ જાતન આ ઉત્સવા દિવસે સીરવેનું બની શકે તેટલું પાન કરવામાં આવે છે જલ્લાં-પુરાણમાં કહ્યું છે કે શરદ-પૂર્ણિમાને દિવસે શહેરન રસ્તાઓ સાફ કરી તેના પર મુદ્દેની જળનો છંટકાવ કરવો, કેટલેકાં પુષ્પો પાકરાં, ચંદરવા વાજુવા અને બધે પ્રકુલ વાતાવરણ સાખડે કારણ તે દિવસે લક્ષ્મી બને ફેરે છે. પણ તે શરે નિસર્ગની એ અપૂર્વનીય શોભા દેવ છે તે તો પ્રાયશ્ચ લક્ષ્મી કરતાં પણ વધી નબ્બે તેવી દેવ છે ન્યોતિપીઆ કહે છે કે દિવસે ચન્દ્ર જુગીની વખા ફેમાં પધારે પારો જાવે છે. આસો સુદ ૧૫ને દિવસે આવતા આ તહેવારને મુશ્કરીમાં જામગરી પૂર્ણિમા પણ કહે છે. કેટલેક કેદાં કાલિકરનાલની શરવાત આ દિવસથી કરવામાં આવે છે. આ માસની દશમ, એકાદશી કે પૂર્ણિમાથી એક મહિના સુધી કોઈ પણ તીર્થ પા રહી પરોદિવામાં કરતા સ્નાનને કાલિકરના કહેવામાં આવે છે.

પણ શરદ-પૂર્ણિમાનું સાચું સીરવું માણડું દેવ છે તો શરે બે વાગ્યે ક્રીડનું જિજ્ઞાસે. તે વખતે નીરવ રાત્રિની સાંતિમાં તારા, ચંદ્ર અને સુદિ કે સંજોતમય તારા લે છે તેના આસ્વાદ એકવાર આખ્યા પછી આજે જ જુદી શોભા તેવો દેવ છે.

બીજા મહાકાવ્યમાં રહેલા ના પરાક્રમ પ્રસંગ પામીના કટાક્ષીના દિવસો હતા. કાંસ, મહિષાસુર, નાગે ને પેનાઈ પદપાંદો હતા. દલર-બારસો નાની વિભાગો ઉલ્લસ કુપર આગ વરસાવામાં હતાં અને જ્ઞાન દળ, ક્રોધ કુપર જીતવાની ધર્મીના અજ્ઞાની હતી. એ આમીના દિવસોના જ્ઞાન લેવા ક્રોધે પ્રગેશ અમેરિકન પગદાર લઈ ફિસર, જ્ઞાન રજૂઆતે મળવા અગેશ રજૂઆતે તથા આળકો કનેડામાં હતાં તેને ક્રોધે લાવવાના ઘરાલા થી તેણે ફિસરને વિચારનું બાકું પછપુ. ફિસરે કહ્યું, 'તમને તથી લાગતું કે તેણી કનેડામાં વધુ સલામત છે?' રજૂઆતે જવાબ આપ્યા: 'આને અર્થે એ ચાલી રહ્યું છે તેનો અનુભવ મારાં આળકો ન સે તે તેણી કનેડા કીધું રહી બચ. મારે તેમને પૂરાં અગેશ જાનાવા જોઈએ.'

કહેવતોના અર્થે: રાત્ર દાને ને પ્રભ જાને. સોને પાતાની રાત્રિ, અધિકાર અને મથકો. અનુસાર જ્ઞાન ને પ્રવચનું પડે છે એ લાખ દર્શાવતી આ કહેવતનો ખાસ સમાર્થ એ છે કે રાત્ર ધનવાન હોવાથી દાન કરીને ઉધરને રાહ કરે છે, બપોરે પ્રભ કમરનાન- (આદિ શારીરિક બાકિ) વડે. એના અર્થને તદ્દન મળતી તે નહિ, પણ એના જેવી બીજી કહેવતો: 'મોડાની છમ વધે ત્યાં નાનાનું સંધર વધે.' 'સકારીની છમ ને અકારીનાં ટાંચિયાં' વગેરે.

અને કાર્થી સમ્પદ: હોય છે નાળકને નવર ન લાગે એવી ઓલેવી માથા: બંધ કે ટાંછું: કબુલવાનાના કબુ છટા પાડવા ખજીયા બળદ ફેરવે છે તે; હોયરું.

અલિતનમગત: એકથી માંડીને કોઈ પણ રમત સુધીના એકોનો કમિક. સરવાળો નબળો હોય તે, જે રકમ સુધીનો સરવાળો નબળો હોય તે છેલ્લી રકમને ર વડે આસીને જે બામાંકાર વધે તેને છેલ્લેથી બીજી સંખ્યા સાથે ગુણીને, ગુણાકારમાં તે છેલ્લી રકમ ઉમેરવી. દા. ત. ૧ થી ૮ સુધીનો સરવાળો મેળવવા માટે $1+2+3+4+5+6+7+8=36$.

—બાઈલાલ બંદ બંદ

ચાનાં પાંદડાં બળતી સગીમાં નાખવાથી માખી નાસી બચ છે એમ કહેવાય છે.

પ્રાચીનમાં એક માત્ર હિંદ ને કિવું છે કે એને કુદરત તરફ નથી આવ્યું, કુદરત.

એક ચમત્કાત નવસાર તેમની ગ્રન્થ ગુણા પા- ભીમાં જોવાથી તે વિશાળ અસર વડે બરગ કાપર ધસવાથી તેન પડે કાપા દર થાય છે. તે ન રીતે એ લાગ લીધુંના રસ અને એક બામ રપેશનને લેકું કરી તે રસથી કાપર પરના કાપાને લગાડવાથી તે દર થાય છે.

પુ. દ પોર

જોજન બાદ નાદની કે આચળાં એવાં ખજારાવાળાં કળ, સફરબન અથવા કાયાં સાંકસાલ ખાવાથી ફાતનું આકૃષ્ટ વધે છે.

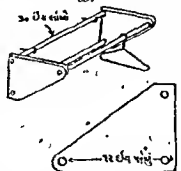
પૂરની કપર ને ને ધાતુ છે તે બાધી ન રસર કપર છે; પણ ત્યાં એકથી બધી ગરમી છે કે તે સર વાણ રૂપે ત્યાં વિચરે છે.

ગાખી કંઈ સંભળી શકતી નથી.

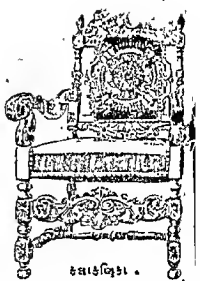
કાંઠયા એકએક અવગત વસતી ત્યાં લઈ ખનેા રસ કાઢવાથી સાંત પડે.

છત્રી માટેનો એક શબ્દ Umbrella (અબ્રેલા) ખૂબ હાસિયન બાબાનો છે. તેને અર્થ થાય છે 'અંબરો.'

જમતવા કુલ ટેલિફોનના ૬૦ ટકા તેા જોલા અમેરિકામાં છે. તેમાં વે એકલા ન્યૂ યૉર્કમાં ન રર લાખ ટેલિફોન છે, જે આખા કાન્સાસ ટેલિફોન કરતાં વધુ વધારે છે.

કેવી જગ્યામાં જ્યાં ધરસેસાર સમાવવા ને હોય ત્યાં ચિત્રમાં જાણના પ્રમાણે કાટનાં ડેગર, છત્રી કપડાં વગેરે કાંચનાં સાંધન બનાવી લેવાથી જગ્યાને બચાવ થયે. સાથે માપ વગેરે વધુ આપ્યાં છે એથી તે ધર વધુ બનાવી શકાય.

કેસાંકળિકા

અમેરિકન 'વસાહતશાળ'ની ચોલનસમુખ ખુરશી: કંઈકથી પિદિમને કાપકે ધર્મવા- લંચને માટે અમેરિકા જમને નાંતી વસાહત ગાંઠવા બાદ ત્યાં જોગણે નીરાંતના કાળમાં પોષે પોષે રથાપાવ, સમરમીમાં વજેરેમાં પોતાની રસવર્તિ અને સાંધન સંભોગો અનુ- સાર ને રીતી ખીલવી (અલગત અંગે છ દલ પર ચંડાંબેલી) તે 'પિંડાનિરસ'—એક જુદું વસાહતખાળની રેથી કહેવાય છે. તે રેથી ને આ ખુરશીનું બારીક અને વિપુલ શોભાનું કંઈ એમની સોનરેપિયાસાનું લોક છે.

પૂરની પૂરની જમીનનું ક્ષેત્રફળ ૧૬૩, ૦૦, ૦૦૦ ચોરસ માઈલ છે.

કેનેડા દેશની એકથી કુલ વસતિ છે તેટલી એકલા ફ્રેંચ સહેરની ન છે.

જોડી વાત: કટપથી વાંચવાર વાંચકને થોંચે જરાબાર વાદ નથી રહેવું એવું વળા જાને છે તે જોડી વાત છે. કમરે કપાદાલંબ પાનું વોથી જગ્યાને ન તે પાનાની વિખેને સદેશથી માદ રહી શકે છે.

નદી-મુખ-પ્રવેશનું નામ 'ડેલા' શાથી? નદીનો કાંપ વસવાથી મુખ આગળ પ્રવેશ બને છે તેને આકારથી કાપાજાડીના ર મા અક્ષર 'ડેલા' એવાં છે. આ અક્ષર નાનાં ચિહ્નનું એમ દેશ રાખન લિખના D જેવો છે. આથી ક્રીસ. પૂર્વે પાંચમી સદીમાં ક્રીસ્ટિય નામક નદીના મુખ આગળના ચિહ્નનાર પ્રવેશને 'ડેલા' કહેવાનું રાજ કહ્યું. ત્યારથી તેવા બધા પ્રવેશ પ્રેક્ષા કહેવાય છે.

ધ્યાની
બાપુ

શ્રી ધીરેન્દ્ર ગાંધીએ મહાત્માજીના અંતિમાસમાં અલેખિત
૨ રૂકેબ. શરમા, શાળાઓમાં કે અન્ય સંસ્થાઓમાં મહાત્મા-
જીની શકાય તેવા, મહાસાહેબ સાહેબકરના પરિચય રાખે.
કિ. ડી. કે. પોસ્ટેલ છાંદ.

મહાત્માજીનું ગ્રિય ભજન

વૈષ્ણવજન

માની ભાંય પર સફેદ અક્ષરે કઠાવણરીતે છાપીને તેનાં
પોસ્ટકાર્ડ કાઢ્યાં છે. બજારની બંને બાજુ મહાત્માજી તથા
નરસિંહ મહેતાનાં નાનાં રેખાલેખન પત્રુ છે. આ
ત્માજીના પુરવચરભણની સાથે છાપનનો આદર્શ પ્રજા-
મત્તુ આ બજાર સિધિયો-તહેવારે વિત્રો વગેરેને બેટ તરીકે
ટપાલમાં મોકલી રાખાય, આ જગર વહેળી રાખાય.

ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦-૭-૦ની પ્રિસ્ટો ખોડા.
કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ-અમદાવાદ

NO LICENCE
NEEDED

અમેરિકન
મોડેલ
રિવાલ્વર

ગુંડાઓના તથા લંગલી પ્રાણીઓના
હુમલાથી તમારી નિદ્રાથી, મિત્રકત ને
આખરુનું રક્ષણ કરેલ.

ધરમાં દો, કલણીએ ગયા હો કે પ્રવાસી દો, તે રેખા આ
મજબૂત અને આકર્ષક પિસ્તોલ તમારા શ્રેષ્ઠ અને વિશ્વાસુ
વિચની ગરજ સારશે. આપમેળે ફરતી ૬ પારની રચના-
વાળી આ પિસ્તોલ સાચી અમેરિકન પિસ્તોલ જેવી જ દે-
ખાય છે. ૧૫ ગોળસ વજન તથા ૬ ઇન્ચ લંબાઈવાળી આ પિ-
સ્તોલમાંથી કાર્યકર અવાજ અને આંધ નાખતી નવાળા
નીડમે છે આને જ આ બિનખર્ચાળ વાગરસકરને વસાવે.

નવત્રો નંબર: ૨૨૨ ૭૭૩ ૪૪૪

રેફરી ક્રિમલ: ૬-૮ ૭-૮ ૮-૮

વધારાના ૪ કડન બારના રૂ. ૪-૮. ચારદાના પચાવાળા પિ-
સ્તોલ કેપ્સના નંબર રૂ. ૫ જિલવાના તેલની શીશી: રૂ. ૧
વિદ્યુત ટ્રિગ્ગિંગ કોર્પોરેશન પી.બી. ૨૪૦ કોનપુર(ક.પી.)

શિંગારવિઓ અને શાવાચિઓ, લગ્નવિઓ અને મતવિઓ,
શિંગારવિઓ ને ફરવચિઓના વિત્રસંપુટ કે સ્વચિપત્ર ગમત્રિા
કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ-અમદાવાદ

લાંબા સમયથી જે નહોતી મળતી તે
સૌ. હંસા બહેન મહેતા કૃત

વિખ્યાત

બાલવાર્તાવલિ

પાંચમી આવૃત્તિ

એની આર આઈલિઓ પાંચે મઈ
એ જ એની સોમપ્રિયતા બતાવે છે.

વાંચતાં શીખતાં નાનાં બાળકો હોંશે-
હોંશે વાંચે તેવી, મોટાં બીજાંમાં,
આપણાં બાણીતી શિશુકથાઓ

આર રંબીન વિત્રો તથા ૩૧ રૂપય ઉઠાર-
દાર સાદાં ચિત્રો સાથે પાકા પૂઠામાં

ક્રિમલ એ રૂપિયા - પોસ્ટેલ છાંદ

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ-અમદાવાદ

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખાસ

અંડુનું પોષ્ટિક ચારણ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં, નબળાં-સખળાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌ કોમ્પે એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

રસધીર, અબક, કેમર, કસ્ટરી અને બીજાં હીપન, પાચન
ને પોષ્ટિક ચોષધ મેળવી લીધાં રસદાર આંખમાંથી જળાવેલું
સુશોભિત, સુવાસિત, સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચારણ

ઉપયોગ

તેનું નિયમિત સેવન

૧ રતલના પોટના ૩ ૧૦૦ લાંબુ આયુષ્ય તથા સારી સ્મરંબુસકિત
૨ " " ૨૦ ૩૦ આપી શરીરમાં બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.
૩ " " ૩ ૬૬

કારખાનું:

સયાલીશ:

મુબાઇ-૧૪

અંડુ ફા માંસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - ભોગીલાલ શ્રવસ - ગાંધીશાહ

ફાઇન:

મુબાઇ-૧૪

કુમારોનાં

બાળ

બુદ્ધિ

અને

તેજ વધારનાર

આયુર્વેદના આશીર્વાદો

૧. અવગણના અવલોકન: સ્વાદિષ્ટ પોષ્ટિક ચારણ.
૨. હૃદયના તેજ: મુરતકને ક્ષીતજતા અર્પનાર, ગાંધીશાહ વધારનાર તેજ.
૩. અંત્રીકાવર્તિ: આંખોનું તેજ વધારનાર, દષ્ટિને સ્વસ્થ બનાવનાર.

સાચી પદ્ધતિથી બનાવનાર

ભાનનગર શાર્દૂધર લેખોરેટરી લિ.

ભાનનગર-(સોડાન્ટ)

અમદાવાદના એજન્ટ: એમ. નારણલાલની ઉ. રાયપુર વકલા

શ્રીઓ-કન્યાઓ માટે ઉત્તમ

૧૦ પુસ્તકો રૂ. ૫૦ માં

કલા ને કલાકાર	કિ. રૂ. ૧)
મૌંદર્થ અને શબ્દગાર	" " ૧)
ભરત-ગ્રંથ	" " ૧)
નારીલમ અને પ્રકાશ	" " ૦૧)
આદર્શ નારી	" " ૧)
મીઠી મહુરી વાળીઓ	" " ૦૧)
પ્રથમ-જાળઉછેર	" " ૧)
સામાજિક રિવાજો-	
સંસારની સફળતા	" " ૦૧)
મંત્રો-તહેવારો	" " ૧)
માવજતુલા-સૌંદર્યવર્ધક પ્રયોગો	" " ૧)
લખો:-	

જીવનલાલ અમરસી મહેતા

પીરમશરોહ, અમદાવાદ

એજન્ટઃ
ભોળીલાલ બ્રધર્સ
૧૬, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.

ખાદીની કિંમત

૧/૨ બોસ ૦-૮-૦, ૪ બોસ ૨-૮-૦,
૧ બોસ ૦-૧-૦, ૮ બોસ ૪-૮-૦,
૨ બોસ ૧-૮-૦, ૧૬ બોસ ૮-૦-૦,
દરેક જગ્યાએ વેચાય છે

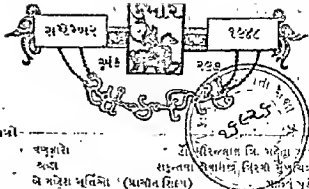
કોલેરા, ઝાડા, સારદા,
રોંધિયા, ખાંસી, શુભ,
અમુકજા, દરેક જાતના
તાપ તથા અનેક
જાતના દરદી
માટે અમુલ્ય
ઔષધી

ગુપ્તધારા
જાહેર કે માનસ
જાહેર મળે છે.

જે. એન. શેકના
ગુપ્તધારા આફ્રિકાની ઔષધિ

૨૩, ૨૪ - હંચનલાલ પાટીલાની કું.
પ્રિન્સિપલ, મંગલદાસ રોડ, મુંબઈ-૨

ચિત્રો-

ચતુર્જોડો
અન્ધો
સાંતવા રામામણ, વિરહો મુખ્યિય
બે મોડેસ મલિમો (પ્રાચીન શિક્ષા)

કાવ્યો

કાવ્યની કોશી
ગ્રંથવા
મોરારી
વેરાનનારું માન
નિર્મલ ભાવત ૨૬૧
સાન્નિદ્ય રાત ૨૬૧
ભાવમુકુટ દવે ૨૬૧
શ્રીકાન્ત માધુલીર ૨૬૧

ચરિત્ર-

નિર્ધારણ કુપ્તુબ વર્મા ૨૬૪

વાદિકા-

દોરંબી મુલામ (મેરી ફેરિટીન ડેવિસ) ૨૬૫

લેખો

મુખ્યત્વે વચ્ચે
ગોપીચંદ્ર ગિરિદાસ છપ્પનનાં વિજ્ઞાન-૧, ડૉ. ન. મુ. રાત ૨૭૩
નુના-દાસ [પ્રાચીન નાગરાસાહચર્ય] યોગેન્દ્ર પ્રિયદર્શી ૨૭૩
અસુદ [આપણી વનર પત્નિ-૧] પ્રી. ભવનીલાલ દે. ચોખા ૨૭૩
કમિય ૨૭૩

વિજ્ઞાનો

અગ્રવાલુચી [અનન] ભગવંતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોર ૨૬૬
નર્મ પુરંદર: મદારેવતાર્થની કાવરી ૨૭૦
અભિરમગુર્જી [માનસાસના લહેરો-૧] ૨૭૪
દિલ્લી પ્રથમ સ્વાતંત્ર્ય-લાપસરીતું 'કેરેડે કે વર્સ' ૨૭૮
માધુકરી (કરી અપ્પા, કેળા, લુપ્ત થતાં પ્રાણીકો, મતાપા) ૨૮૭
અનર્થા [અસાધ્યતાનાં રંખી-૩૩] ૨૮૭
પરદેશી પત્રગિરો ૨૮૧
આ ગાસ કલિદાસના (ગાનિનિયોપ: નિદાલસ રોરિસ) ૨૮૨
ઉદ્ધૃત પાનું ૨૮૩

પ્રાદેશીય

શાહ અબ્દુલકાદર હારજે અલ મેરો ન થયો તે 'કુમાર' દર માસની ૧૫મી તારીખે જાહેર પડે છે: એવું તે આસપાસ એક ન થયે તે તરત તેની ક્રિયાક કરવી. આરંભાતે કુપ્ત થયેલા એકોની ક્રિયાકારોને, આમારી પાસે નકલો દોવ છે ત્યાં કુપ્તી તે પદોની વજવાને અને પ્રયત્ન કરીએ યોગ્ય. પરંતુ એવા કુપ્ત થયેલા કેટલાક એકો આરંભાક કરી આપવાનું કહ્યું બોધન આમારે ગામે રહેવા નથી.

કુમાર કાર્યાલય વિભિન્ન લગ્નની લેવો, મુકત અને પ્રકાશક: ખસુભાઈ પાપરનાથ રાવત કુદરત-અકસ્માતના કલ્પાન-કિરો, કુમાર કાર્યાલય લિ, ૧૪૫૪ રાયકર, અમદાવાદ. વાર્ષિક લગ્નનામકા, જા: પરદેશીકા. લા અપના ૧૫૩૧૧૧, મુકત નકલના ભાર આવા.

અદેરબજનના રોજા કોળાટ: મેસરસ સાયન્ટિફિક પબ્લિકેશન્સ કંપની ફાઈન-કલ્પાન, ગોપી રોડ, અમદાવાદ.

કુમારનાં સર્વ લખાણો, ચિત્રો અને કોટો કોપીસાઈથી રક્ષિત છે.

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશિયલ નં. ૧

મગજના જ્ઞાનતંતુઓ બળવાન બને છે, ધોળા વાળ કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં વાળ ભીંગે છે, જોડો મટે છે, ચાદશક્તિ અને આંજોની દૃષ્ટિ વધે છે. ગાદ નિદ્રા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો મટે છે. દરેક કતુમાં જાહેતો, પુરુષો અને બાળકો માટે મહાન ફાયદો કરનાર છે.

મોટી બાટલીના રૂા. ૩-૮-૦ નાની બાટલીના રૂા. ૨-૦-૦
અથે મળે છે.

★

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ સેન્ડવર્થ રોડ
સુબાઈ-૪

**બાપો
ટોના**
બચ્ચાઓનું
અતિ પ્રિય ટોનીક
રૉય એન્ડ કું.
મીન્સ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨.

આજે પણ

આમ જનતા કાપડ વિના સુગ્રય છે

અમારી શ્રૂપ મિલો

આ સુગ્રવણ દૂર કરવા બનતો પ્રયાસ
કરી રહી છે

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

જહાંગીર મિલ રસ્તમ મિલ

તોરૂની

કેમ્બ્રિક

અને

અને

દુવાલ

સાટીઆ

ન્યૂ જહાંગીર

નવજીવન મિલ

મિલ

(કશ્મીર)

કાઠિયાવાડમાં

પોપલીન

મુગ વપરાતું

અને

છાપેલું કાપડ

સાટીઆ

વિશ્વવિદ્યાલયનાં બેરોરમાંથી

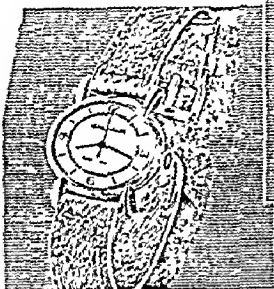
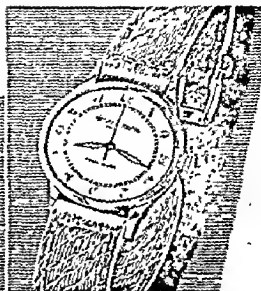
પ્રજ્ઞા પત્ર

જહાંગીર વકીલ શ્રૂપ

આપમેળે

વખત

નં. ૧૨૨૩ કચરા લ કુશલેનું દેવધન
આલિન અને મનોહર તથા આખી
પાસાદની કેમ, અવ્યવસ્થિત દામ્ય
અને સેકન્ડના મોડલકારાવાળો નમૂનો.
રૂ. ૨૦૦

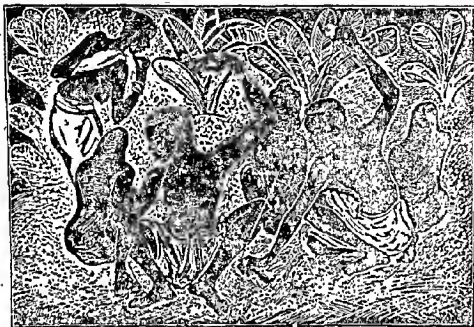
નં. ૧૨૨૩ કચરા લ કુશલેનું,
રેટાઈન પોસ્ટાઈની કેસ તથા
ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે
સેકન્ડના મોડલવાળું. રૂ. ૧૨૭
નં. ૧૨૨૩ કચરા પ્રમાણે ન
વલ્ સેકન્ડના નાના મોડલ-
વાળું. રૂ. ૨૦૫

રેમાવમાં મુંદર અને ઘણાં ચર્ચો સુધી વધારાની-
બધું કામ આરે એવાં—આપમેળે કાલે કરતાં
ધારણના લે વિવેકનીલ સી-પુરવેા ઉપર છે.
તેમને માટે કચરા લ કુશલેની અભ્યાસદત્ત એ
વધિયાળોનાં ચિત્રો અહીં આપ્યાં છે.

FAVRE-LEUBA

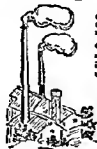
ફાવર-લ્યુબા ઍન્ડ કંપની લિમિટેડ • મુંબઈ અને કલકત્તા

આ ફિ ક માં રૂ નું કાં ત હા

આપે અધિકારમાં રૂ કાંતવા અરે તરલી
નિશાળ પ્રમાણમાં બપેરાય છે. તેના રૂા-
બાકીમાં કાંતવાની આ પદ્ધતિ કેટલાય વેરા
પર્યં આપેર પાકેથી રીપેલા અને બુરમી
ફિંદમાંથી રીપેલા.

આપે રૂાશય જગતમાં રૂ નું બાપેર કેવા
લાગુ છે, અને મુલકોથી કાપડ સમજ જાતની
જરૂરીઆતને પહોંચી વળે છે. પછી તે રૂાશય
અને બપેરા અરે, લોક કે લગનની
જરૂરીઆત અરે હોય.

જે કે ૧૮૪૧ માં અંગ્રેજી દેશી બીજા વિશ્વ-
કાળનાં એક કાળમાં પેટી બાક કે નાનું બી
મળ્યું હતું. કાંતવા કાળમાં ૧૮૪૫માં પેટી કાંતવા
કાળાં બેસાં હો છે.
આપે રૂાનું કાંતવાની બીજી કાંતવા કાળાંમાં
તેવા વિશ્વ કાંતવા પેટીમાં કાંતવા વળે કાંતવા
કાંતવા કાંતવા કાંતવા છે.

સાંતીમાં-પાંતીયા-પાંતીયા-
લીંક માર્ગશાની-સીંપવાના
રૂા-પાંતીયા કાંતવા પેટીમાં.

કે લી કો મી દસ

રૂાની જરૂરીઆત અરે ઉપકારન રૂ છે.

Ca. 8.0/1000.

સાંતીયા
સાંતીયા

કે રૂ માર્ગ કે રૂ માર્ગ લી.

પેટીમાં કાંતવા નં. ૨૮
અમદાવાદ.

કાળની કેડોએ

અંખના

કાળની કેડોએ ધડીક મંગ,
વેં ભાઈ, આપણો ધડીક મુંખ;

આતમને તો ય જનગોજનમ કાળી જશે એનો રંગ!

—કાળની—

ધરતીઆમણ માનવીના આ ધડીક મિલનમેળા,
આખર તો સૌ અતમ એવી આવશે વિદાયમેળા;
તો કેમ કરીને ય કાળ જશે ના એમ ભખીશું મેળા.
દેવાનો હિમાળો ગાળી ગાળીને વહશું દેવની મંગ!

—કાળની—

પ્રશંસામયે પાવક તમે ત્યાં ઝરશું નેનલી આરી,
કંઠપથે રિખત વેરીને મહારશું ફૂલની ક્યારી,
એકળાંગને છનશું, વે ભાઈ, જનને જતશું હારી.
ક્યાં ય ન માય રે એટલા આજ તો ઊરો યામ ઉમંગ!

—કાળની—

નિર્જન વાગત

મોગરો

વજ્રરાશી ને વજ્રસીમિયો
મારા વાહાઈ બરખાવાય રે
મોગરો મહેલો મહેલો રે.
આનખનાં આનખનાં ધાનિયો
બોજો કાળે મરનીયાળ રે.
મોગરો મહેલો મહેલો રે.
આને સમીરણ હોવના
કુદરત કરની કાઠ રે.
મોગરો મહેલો મહેલો રે.

માઝે ને અવજો કાલિયો
મન ફૂલે મયમય માય રે.
મોગરો મહેલો મહેલો રે.
એવો મહેલો. આજમેરડો
એને ચૂટાઈ છવ ચૂટાય રે
મોગરો મહેલો મહેલો રે.
સુષ્ટિ ભરીને વેલ પાથની
યગી વાયે નખચિત્તાન રે.
મોગરો મહેલો મહેલો રે.

કળીએ કળીએ રાધા રમે
એને પાંદડે પાંદડે કુદાન રે.
મોગરો મહેલો મહેલો રે.

પાણસકુંદ રમે

વાયરે વાયક હીધા દૂરના:
હો છ દૂર મલક મોઝાર
દાઢ કરે રે પોકાર.

વાયરે વાયક હીધા દૂરના.
મૂંઠાં રે અંગણને તમે સોભાઈ, નહિ દિન નહિ એને રેખ,
અવજો કાળે રે જંતર કાળનું, પાને પ્લાલીકાં વેણુ-વા.
લીલુડી ધનતીનો મહેલો જામ આ, તબક્કી જરે ફૂલની ધાર,
લખનો આનેદ મેળો નાગિયો, એક વિશ્વ રૂનો સૌ સયવાર-વા.
મૂલેલ હોય તો મેડો ધમ જરે, મેડો કાલે અધીર,
દૂરના વારમ પાખું વીંકળે, છૂટું આવે જંગ તીર-વા.
છવ તો આકુડો કીડી ચાલિયો, એને કાલો નો જતાય,
પૂંડે તે રહું આ મનના માગણું, ફરિયું એનું અકગામ-વા.
આડા ને મહેરામણ મોટા કાળે, કાળે ગેરવનો વેધ,
હાડી રે મરજીવે કાળ-મેહલી, મોરો મોરો આવે દેશ-વા.
સરોન્દ સાલ

વેરાનતાનું ગાન

(એક ગિરાસા અને એનો જતર)

વસંતતિલકા.

“રે મહા! જો, ગિરાન આજ આરાદ-ભાષ
દેશે આડી ભયો જરી સરી તમ દેવના-
રેલાનીને અચૂતપૂર્ણ મહારાધાર
પૃથ્વી-હરે, પ્રજાત મેનન અંગજો
પૂરી, આણ્યાણું ફરી દીધ ધન્ય-ગાન,
કિન્તુ શુભોષી તલસંત અજાગી તુંને
એક ય પિંડુ રૂમનું ના લાવું, આવ
વેરાનતાની આઈ બીજી રદ કાર.”

“વેરાન છો હૈય તાલરે, કિન્તુ શુભ
દેવાતપૂર્ણ સુખન કોઈ કાંડાણ, લાલો
ધીસું દસન મુચિનનન એક પ્રુપ:
શાને આધન્ય પછી તું રે દુષ વેરી એની
થોડી રડીસલી સુગંધ જરે, દવાની
વેરાનતાનું હર ગાન પ્રકુપ્ત આપશે.”

શીકાત માહુલીકર

સ્વરૂપાનુભૂતિ

એટલે પોતાની ભતની સાચી ઓળખ અને તે કેમ

મનન

મન સ્વભાવ મૂળ પ્રકરણી તરુકુંડ-
નિવાસી મહાવાનર(અપારે)
માંથી. હાલ કે સવાતાપ વર્ષ તમે દસથેલી
એ એની આદ્ય કાળમાં પણ માણસ એકલ
અભિન હનેલ પાંચપંદરનાં વ્યય સામે જ એ
તરુકુંડમાંએક કાઠડી બીજે કુચા કરતેપણી
દસપંદર હનર વર્ષેઆમાં પ્રથમ એકજ ને
પછી બાકીનાં વ્યય તરુનિવાસ પાંડી ભગીન
પર વસતાં થયાં, કુદ્યમે અને ગુપ્ત રથાને-
માં સંતાતાં થયાં. આમ પચારો હનર વર્ષ
નીતેલાં તેદરમિયાન આચારકરવાણેપ્રાણી
જે હાથ જે પગનાંજા બન્ધ્યા, દ્યાર હોએ
રહેતા થયાં, બોલન અને રાજીસ સંધર્ષતો-
બનવતો અને સુખારતો થયો, સપ્તમાં
વચન લાટ્યો, આસપાસ ચોરૂં ધસતો
થયો, જુદીજુદી જોણીએ રખો ખીજવવા
લાડ્યો, રથાથી એવા નિવાસીને પેટી પાછી
પેટી બગમી રહેવા લાડ્યો, દોરનાં ટાંચા
હરેરો અને મામડાંજા વસારતો વધવા
લાડ્યો. પ્રાસેપાસીના રથાનેનાં વ્યયે વચ્ચે
આવાનવાર કાપાકાળી ચાલી રહે, કેમ કે
દોઢાં સરાસ પછી મારીને નિરાસ બળ-
જાઓનાં ન્યારે ને ત્યારેદાણુ કાંઈ જ નવાની
કેવળ, એક વ્યયને બીજ વ્યયના સંપ્રમાણે
ઘણે ઘણેમારવાની કહેવ, વચબન વિના
કારણે અને તોરમાં સામસામે દુરકતાબાધ-
બાધી કાપાકાળી પ્રવર્તવાની કહેવ, પરંતુ
આમ પણ જો નરોમાં અભિગમીની સંખ્યા
પેટીએ પેટીએ, કોકેકોકે વધતી જ ચાલી,
ભૂતકાળમાં ગમે તેટલી પાછળ નજર નાખી,
વ્યયમાં વસતી વ્યક્તિએ જ નજારી. પ્રથમ
વ્યય એકોણ, પછી આદ્ય અને દ્યાર
એક જ નેકુંડ, એ તો કેવળ દેવપનાં છે, વા-
રતાવિ ન જાણ નથી. અને વારતવમાં તો દર-
ગાંદર ભૂતકાળમાં પણ વ્યયમાં અભિગમ-
અભિગમીનાં વ્યય જ નહીં પાછીને હોએ
એકલી અભિગમ કરારે જ નહીં, ક્યાં જ નહીં.
વધતાં વધતાં વધતાં અત્યારે અભિગમે
બસતજુણેકા કાટિની સંખ્યાએ પહોંચી છે.
એકલા દિંદમા જ સાત લાખ કે નવ લાખ,
આડમિમાં સોલસેકો વસતીપૂર્વ સંક્રમણ
છે, ને દરેકમાં લાખથી વધારે વ્યક્તિએ
વસી રહી છે. દહજ તો અર્વાચીન કિષ્ક જેને
ઔદ્યોગિક વિકાસ કહે છે, તે આપણે ત્યાં
વચબન બધો જ બાકી છે. ધારો કે એ

★કેલા દેવાની ખાતર(આરે દૂર આરેસ કોડ). સોનરવિનિષ્ઠા કેવલ સોનરવંશ
અભિગમન જીવનના સંપૂર્ણ સમગ્રતેલ વિકાસની જ ખાતર, વગેરે બોધમુકતો ઉપર
કારી કિયોતકિયોરીએ પાતાતું વિચાર જીમ વહેકું એકામ કરે તેમ તેમો પોતાનો
સુધારવાર અને ધડનારે પોતે જ બની રાંછે છે. આમજેવ સાતગોના બન્ધુ, આરવેવ
ત્મન. આ દુનિયામાં માણસને એક પેટી કિતેચ્છ અને સમિત્ર, તેમ એમો
કેટી દુરમન માણસ પોતે જ છે. “અત આત્માત્મા સાચો મિત્ર મેલ જ છે આત્મા
કિત કહે છે; “Self-reverence, self-knowledge, self-control,
—These three alone lead man to sovereign power.”

અને હું આમાં એવે છું,—
These three alone lead man to fullest and exalted Being.
ભવ માટે પૂન્યભાવ, ભવતું જ્ઞાનવિજ્ઞાન, ભવનો સંયમ. આ ત્રણથી જ જ
સર્વશક્તિમાન બને: આ ત્રણ વટે જ માણસ પ્રાદેશીક જીવનશૈલી દોસય.
આમાં ભવ માટે પૂન્યભાવ અને ભવ વિરો જ્ઞાનવિજ્ઞાન તો બાળપણ; પણ
સંયમ શોને વાઝ, એ સંવાલ કુરેતી છે.
નરો, બીજો દેવ કહે છે,— “I’ve look before and after.”
“માનવી નયન ચત્રવિચર દૂર છે ફૂંલ જોડિશા
એ જોએ એવરિશ, પડે વધે પાતાવમાં,
આતુરો આગળ પડે, ફરિરી જાવિ ગુજેવા,
બ્રહ્માને જોડકોને ગમે તાલે રાખવા.”

વિકાસ સંપૂર્ણપણે સાધતાં અર્ધો સદી વડી
ભવ. તો એ વચાસ વર્ષમાં કાલેબી ચાલોરી
નરો સંખ્યા વધીને દેટલી થઈ ગઈ હતી—
એટલે કેટલે કે એકસો વીસ માટિ! અને તે
પચારો વર્ષે દરમિયાન દુનિયા પર કાલ
બસોતજુણે માટિ મનુજ અભિગમે છે, તે
વધારે કેટલી થઈ હતી જાણી જોઈ બન્યો—
નમ્રબળી કોલા, આદ્યોરિવા-હતારાવે
એકિયાની—પ્રસાદ સારવણી યુવક પર્વત-
માલ લગીના વિસ્તીર્ણ પ્રદેશમાં વસતી દાલ
છે તેથી પાંચ છ મળી વધી થઈ હતી કે
દક્ષિણુપ પ્રદેશ નવો બોધાય છે; ત્યાં વ-
સતારે શા થયો—ક્યારણી જ પ્રત્યેક માણસ
વધે છે આઠડી, સંપૂર્ણ રેતુંવત્તા, ચારે-
વાળુને પૂરેપૂરો નિષ્કાસ. પણ આવી વધારે
જાતિઓની સંખ્યા નરો કેટલી કાપે? કેમ
વધે તેમનેમ જાત એ સંખ્યાપરવા-
યોને આગ્રહ અને વિકસતું જીવન દરેક અભિ-
ગમે વધારે દાખ અને કે બોધા. એ આખી
વિચારમાળામાં નીતે મળ્યો છે. જોલો
કહેડ, વધારે રાકબ અને કે જ્ઞાણ કેટલાક
દેશો વધારે રાકબ અને, દેશમાં પારસો
આજું રાકબ અને. પરંતુ વિશેષ વિચાર કરતાં
જોખું સમજારી કે આ બને અપાલ જોડા
છે. તેમ જુ સાચો જવાબ આપણે ન મેળવી
શકિએ એવે અવગ્રહ છે એમ પણ નથી.

અભિગમ પછી ભવ તેમનેમ
કેટલી દિશામાં આઠડીરધારો લાલે કે
છે. આપણે જોઈએમ વધતા જાય છે તે
તેમ દરિદ્રમવાર્તાનું વર્તુલ દૂર દૂર ખસતું
છે. આપણે ચોરૂં વધારે નિર્માણ પાડે
શકિયેછિયે. આપણી સંખ્યા વધે તેની જ
જોખારીએ જોખારીએ જુદી થાતિ એ જ
આપણને વધારે પ્રકી થયે છે; આપ
નિત્ય નેનિતિક અપરાધોમાં આપણેવધ
જોખવણી કાગળદુર્ગમી (દિવિડન ને
લેબર Division of labour) પ્રવર્તારી
એવસતારી દરેક વિજતમાં વધારે
જીવત બનિયેછિયે. આપણું એનરો અ
દરિવારો વધે સુધારે; આપણું સાધ
સાગમો વધતાં ભય અને દેવિપતવાનાં જ
ભય, આપણે આપણા કુલ દુર્ભાગી
નરો વધારે મોટા રચી શકિયે, તેમાં આ
નવીન વિવિધતાએ કોયેરી શકિયે, માણ
કુલ જીવાનમાંગો વધારે વધારે અભિગમે
પાછી શકિયે, વચ્ચેવચ્ચે લકિયે નરિયે તે
એવરે દરતો એકાગીબની વધારે યુવાં
પણ કરતા સદિયે, તથાપિ પેટીએને માં
ચાલે આપણી રિધિત તપાસવાને બદલે તે
સેમસેકાને ચાલે ચાલે સરખાવિયે, તો જ
ભાગમાં પડતી મળ્યાવ, દેહમાં ચડતી કે
નેકે ખરે છે તોપણબાળી અને એકેરેકે

જેમાં આપણા વૈયાવૃદ્ધ સાક્ષર શ્રી બલવન્તરાય હાકોર ઐતિહાસિક પદ્ધતિઓ, આપણા રાષ્ટ્રજીવનમાં સ્થાયની બંડર પ્રબોધે છે.

આખો માનવનસિએ સમગ્રે સારી પેટે પ્રગળિ-વ્યવસ્થિત ને સંસ્કૃતિ મેળવ્યા છે એનો સાર્વજનિક જાતનો ઉલ્લાસ છે. શેડાઈ દ્રશ્યબાધ્યાં આપણાંથી વિસ્તીર્ય રાજ્યે બંધાયાં છે, તેમનાં કદ પણ લક્ષ્યકલ્પતર, વધતાં ગયાં છે. બુદ્ધ અને મહાવીરનો સમગ્ર સંસ્થાને. તે સમયે આપણામાં ન્દાનાં-ન્દાનાં અમીર-શાસિત(એરિસ્ટોક્રેટિક) રાજ્યો ન મોટા બાગે હતો. પ્રાચીન ગ્રીસ, પ્રાચીન રોમમાં જે એમ હતું, પછી મોટાં રાજસાસિત એક-શાસનો(ગોલડીઓ) મથા લાગી. કદે મોટાં ખરાં, પણ આજુબજે સઘનકુશર, ત્રણચાર પેઢી ચાચ ત્યાં તે એક રાજવંશનો અસ્ત થાય ને મોટા અંજારપેલીના આખા પછી ખીલે રાજવંશ માથે સુકડ પેઢેરે કોમ માથાં પડે. કુલ-સુસાધારે રાજના રાજ્યમાં એક યુગ્ય ખરે, કે તેનો આખા વિસ્તીર્ય પ્રદેશ પર ચાલે; પણ તે આગલાં અમીરશાસનો(એરિસ્ટોક્રેટીસ) કે ન્દાનાં-ન્દાનાં નિરદાશના પેઢેરે રોડા ને રોડા દરી નાસારે, જેનેતા ગણયુગ્ય પણ હતો. રાજ્યવંશસ્થા માથે સે ઉપવન્ત પેરેલી. બે રોમાં સમયમાં એમ, બે નામનાં સંસ્થા—

ક્રીસ્ટી કે સમયમાં—વિષદની દશા આવ્યા ન હોય; તેની પુનર્વાસીથી ઉમડી રાજ્યો જાણે એના પ્રદાતાન આ હતો કે ને કે રોડા રાજનું રાજપદ માથે રાજો તે માંહોમાંક તે અધિસાધાર્ય પાળે. બે નજીક વચ્ચે, બે આમ વચ્ચે કે ક્રીસ્ટી પણ બે ન્દાનાં નજીક વચ્ચે વિશિષ્ટપણે ઉપરિચિત થતાં, બંને પોતે લડી લેવાનું બોડી પાળે, પોતાનો ન્યાય બધે રાજ કરે એમાં સ્વીકારે, અને રાજ ને ચુકારી આવે, તે ગાન પણ રાજે. પોતાના વાનગી હક્કનું રક્ષણ અને લડીવડીને જેનું યાચ તેનું કરી લેવાના હક સો એકસંખી છોડી દે, અને રાજને આકરે સંપીકસંપીને રહે; તેમ પરાયે રાજને દુશ્મનો આવતાં, સો સાથે રાજા સંરક્ષણ કરવામાં પોતાનાં પરાજિતે પેરેલા રાજા આવે, એનું નામ તે રાજ્ય. અધિસાનો એકેરવાર રાજ્યના વિરેવારની સાથે વધે.

આમ પણ રાજ્યના વિરેવાર વધવામાં કેટલીક મર્યાદાઓ સેક્રાઓ લગી નંધવાની હતી. એકાદકા એકા લગી એક સંઘની બા-તમી બીજે રમળે પહેલાંયડવાની રાજિત અ-ત્યંત જોખી હતી. અને દૂર રમળે વખતરર પેઢોની જુવાની આપણી સોજા તેથી પણ

મર્યાદિત હતી. આજર આઝાદી વખતેવાઈ ચારેતે પેરેટ અને ક્યાંય સત્તાઓ કર્યા વગર કે જમવાનુંકયા પણ રોજાયા વગર, અને દુધમાં દૂઢે ચિરાહીને રરતે તથા લગભગ છઠી સપ્તાહીને પેઢોથી ચમ્યા, તે આઝા-વારનું બંદ ઉડામાંથી ન ફૂટી ગયું. આજરે દસ પંદર દિવસ ન વિલગ કર્યો હોત, તે આઝાવાંની ગુસ્તિયા 'જુનરાલી' બંદ-જોવાની સેના, સુન્ન મઈ આઝા લણી પ્રવાણ આદરત, અને પછી તે આખી મુ-ધક સસ્તનતનું જલ નમાવીને આજર રીત-સમું મુદ્દ જોતે ન જુનરાત પાંતને પાડો મેળવી સકત. આ સોજા સેક્રાને બનાવ. આઝર સા સેક્રાને હાખસો સેક્રાની, હાકર યાં પાણીવતના મુકમાં અજાહીએ મરાડી સેનાને રચરોળી નાખી મારીચરસ વિશ્વાસ-શવ પડાયો, સેનાપતિ પગયુગમ આજ પડયો, પાંચપંચ સરકારે ખપી મથા ને મરણીયા મરાઝાઓનાં હાંલે મગડી અપાં. લાજ બચ-બર સાધીને અજાહીએ પૂરા બળે મરાઝા કર્યા અને રાત પડતાં તે મરાઝા પોતાં કે પાયલનું એકે મારું ટાણું સંગરિત રહેવા પામ્યું નહીં. પણ, આ કરમા કરતા ખખર થયા. પેરે બીજ મેડી સેના સાથે કાચર તડે બારે આવતો હતો ત્યાં એને ફેલી રીતે પડયા કે આખા એક કોટિયને પોતાની પેડીનાં જહાનપુરના આડિયાને તાખડ-ટોળ બેડિયા દોડવેયો; તે સમયે રાજ્યની જેમ રાહ નેપારીઓ પણ પોતાને ભૂરેભૂરે પાણી જરેરી સમયચાર જેમ બને તેમ નસી પેઢાચાલને ટપાહી બાંધી રાખતા. આયાના કોટિયને જહાન-પુર પોતાના આડિયાને લજેકું તેમા સાપા યાપેરેલી અંકરકિઝા 'એ હીસા મુચ થવા છે; અનેક નમાહીસ ધવામાં રચરોળાઈ ગયાં છે; અને મેડોડ રૂપાનાણું અને રાખાનાણું કેટલું લખાણ છે તેમને તે દિસાજ પચુ કંઠોથી ચઈ રહે?' આવી મતલબનું લખાણ વચિતા ન આડિયાને મારી પચરી લેકો ચઈ ગયા અને દોડયો થેસા સરકારની છાવણીમાં, ને બંદ દૂર-દોહી પાણીવતથી રાજસરના સમાચાર મળતાં તે બીલ ચાર દિવસ પીટી ગયા. પંદર આ ગણપી લખાવટ એનું ન પેશાના પેટમાં મારકા પડયો તે પડાયો. બીજ રીતે જુનો. હિંદ જેના ક્રિષાચયથી

લેખક શ્રી બળવન્તરાય ક. હાકોર

હિંદી મહાસાગર લગી વિસ્તારતા દેશમાં આખા ય દેશમાં કાલ પડે એમ બનતું ન નથી. પરંતુ હાજાનાં ગાલનાં ને મોડસાયા. ચોવીસ મજી અનાન કરેલું માણું રાજના બાર પંદર માક ન નજીક દો ને રોન લે બજલ અને એક મારીત પેટમાં ચોરણી તે માગે ન. દિસાજ દેરે કે જે રજ અજી આનાં દેશમાં આજેલા બીન પ્રાંતમાં માજ પડયો હોય ત્યાં તેને પેઢોડાના ન આપણે ચારાક હતો. આમ આપણું કુદરતી શક્તિઓ અને પદાર્થોના જ્ઞાનની ને મર્યાદાઓ હતી. તેના ન પરિણામે રાજ્ય-રાજ્યાં મોના વિરેવાર ન પણ મર્યાદાઓ આનિવાર્ય બનેલી હતી.

તાર, આગમતી, બીનળો, જે સર્વે આ-પણાં સાધનસામગ્રી વખ્યાં એકાગ્રીકરે સડીમાં. અપરેકાપ્રેન, રેડિયો, ઘરેરે પગ-વાર થયાં છે છેક છે. સ. રહરો પછી, પેડો, વિશ્વબુદ્ધ પછી. હવે ન આપણે આખી દુ-નિયાના એકપના, તમામ માણસનત એક ન ફેરેડોની આજીવળે, એવાં એવાં રેખના સેના સમીને તેથી પરિચિતનો રુચીય થયો છે કુલકુલ માણસનતમાં અધિસા પ્રવર્તાવવાની યોવના હવે ન સંબંધિત વ-રુત્તેઆની દશિગમર્યામાં આવી ગણાય.

પરંતુ પ્રથમ પેઢેરે દરમજ તે આપણામાં હલકપતટો થયાં એકબે; (અનુ.૧૯૫૨-૨૦૦૦)

★ મેધાવી વિદ્વાન, સંસ્કૃતના પ્રખર પાંડત અને હિંદી લેખક

વિદ્યાવતથી
ઝરિરદર થઈ
આખી દીવાન
બન્યા ત્યારે

પોતાની તેજસ્વી મેધાથી ૨૩ વર્ષની ઊંમરે એમણે
ઔકસફતના પ્રથમ હિંદી ઈતિહાસિક નહિ પણ સંસ્કૃતના
પ્રખર પાંડત તરીકે જગતભરમાં નામના મેળવી. . . .

ગુજરાતે જે આનંદ વિપુલિત્ત દિને આણે પરી છે તેમાં
હિંદી રવાતાંબના અણેલ્ય કાળની વિશેષ પ્રવૃત્તિના સં-
બાદક અને આજીવન લઈએ રયામજી કૃષ્ણ વર્માને રયાન
ધણે જોડે છે. હિંદના એક અધારા ખુલાખા એક અરીજ કુટુંબમાં
જન્મી, કસા જે સાધન કે વસીલા વિના કેવળ પોતાની તેજસ્વી મેધા
અને હુનુમ મહત્વાકાંક્ષાના બળે થોડાં વર્ષોમાં સંસ્કૃત અને અંગ્રેજીના
પ્રખર વિદ્વાન તરીકે તેમણે નામના મેળવી, યુગળે ઇર્ષદ નજ
ઔકસફતના પ્રથમ હિંદી ક્રોડ, એ, થયા, ઝરિરદર થયા, ઐત્તુ જ
નહિ પણ નવર રાષ્ટ્રવાદી હિલચાલના અત્યંત કપરા કાળમાં
હાલિદાસમાં પોતાનું નામ જીતવા અક્ષરે રખાવી ગયા.

તેમનો જન્મ ઈ. ૧૮૫૬ના ઔકસાબરની રાષ્ટ્રીયે કચના માંડવી
ગામમાં એક અરીજ બખુશાળી કુટુંબમાં થયો હતો. શાળામાં હાજર
થયા ત્યારથી જ તેમણે પોતાની શુદ્ધિપ્રજ્ઞાના અગકારા ભાવના
માટેવા. પિતા તે વખતે મુંબઈમાં કાળી મલ્ટરી કરી પેરિડું મદવા
હતા. તેથી પ્રાથમિક શિક્ષણ પૂરું કરી પોતાની નાનીની સદાચ વડે
બાળમાં હાઈસ્કૂલમાં ભણવા માંડયા. ત્યાં મેધાની તેજસ્વિતા
બતાવી રહેલા એ રયામજીના વાત મુંબઈમાં એક સીમેંત મહુરા-
દાસ લખઈના કાને પડતાં તેમણે રયામજીને મુંબઈ આણી ત્યાંની
શાળામાં હાજર કરાયા. જીવંતોમાં અહીં પણ રયામજીએ મહા-
રાષ્ટ્રીય વિદ્યાર્થીઓને જે પાછળ પાડી દઈ પ્રથમ કક્ષા મેળવી. શાળાના
અભ્યાસ સાથે તે સંસ્કૃત પાઠગાથામાં પણ અભ્યાસ કરવા લાગ્યા,
૧૯૧૪ (૨૦/૭/૧૯૧૪)

અને બંને દિશામાં આયર્ષ્યનક પ્રવૃત્તિ કરીને ૧૮ વર્ષની
વયે જ સંસ્કૃત અને અંગ્રેજીમાં બારે મેટ્રીક મેળવ્યું. તેમની આ
તેજસ્વી શુદ્ધિમતાને કારણે સેક છાત્રીદાસ કલકત્તામાં સાહે તેમણે
પરિચય થયો, જે દેક વખતમાં આદરનેદમાં પરિણમતાં છાત્રીવૃ-
દ્ધ. ૧૮૭૫માં પોતાની પુત્રી બાતુમનીનાં તેમની સાથે લગ્ન કર્યા.

પણ છાત્રે જ વય એક મોટી આફત આપી, ઈંગ્લેન્ડ પરીક્ષ
કાણે જ તેમની આખી બચડવાથી તે પરીક્ષામાં વાંચી જ ન શક્ય
અને નપાસ થયા! પણ એથી તે નરા જે હયા નહિ, એ કાને
પોતાના સંસ્કૃત જ્ઞાનને કારણે તે સંસ્કૃતના સમ્પ્રદાયિક વિદ્વાન
પ્રો. મોનીએર વિલિયમ્સ સાથે પરિચયમાં આવ્યા. તે રયામજીની
વિદ્વાનીથી એમ તેમ મુગ્ધ થઈ ગયા કે તે રયામજીને ઔકસફતમાં
પોતાના સદાચકતરીકે હોવા તૈયાર થયા, એ અરસામાં તેમણે રવાની
દવાનેદવા પણ સસર્ગમાં આવ્યા અને આર્થ સમાચરના રમે રવાયા,
ત્યાં પણ તેમની સંસ્કૃત બાબતી વિદ્વાતા, વેધકભુદિ તથા કુપારા

વિદ્યાવતમાં
ઉડયન શોરશો-
લોનિરદર 'પત્રના
તેવી તરીકે
(અર્થના સોનન્યે)

સામેના પાનેઃ
ઉવરના દિવસોમાં

૨૮મે વરસે ઝરિરદર થઈ આખી દેશી રજવાડાંની દીવાન-
ઝરીરી કરતાં એમને અર્થજી અમલની કુદિલતાનો પરચો
મળ્યો, ને હિંદમાં તેના કમનનો લોભ બનવા કરતાં વિજ્ઞા-
યતમાં એમને ધરઆમિજી જ મોરચો માંડવાનો નવો આગે
ચોરથી તેમણે જીવનભરના વિદેશવાસ રવાંકાયો. . . .

વંતિએ બધા પર જોડી કાપ પાડી. પ્રો. વિલિયમ્સ પાની પોતાના
કાપ થેરી કરતાં રયામજીએ અખિલ દિશામાં પ્રચારવાના કપાને
કપાની નાસિશોથી તેની શરૂઆત કરી. સંસ્કૃતમાં કાપણ કરી તેમણે
ત્યાંના વિદ્વાનોના ગન હરી કીધાં. ત્યાંથી ૧૯૦૪ નજ પ્રો. કમ્પરેટ,
પ્રો. કુને, વિપુલજી, સાહે કપાદિ તરફથી પણ સહયોગની
પ્રમાણપત્ર મેળવ્યું. ત્યાંથી અગાધાર, વીરદરા, બરચ, તારીર
કપાદિ તેમણે પણ તે ક્યાં ને સર્વ રમણેથી સંસ્કૃતની આદ વિદ્વાતા
અદિ વિદ્વાનોની પ્રશંસા મેળવી.

શ્યામજી કૃષ્ણ વર્મા

આમ, બ્રિટિશની પરીણામાં બીજી વચ્ચે થતાં બીજાં બે વર્ષમાં તેમણે સંસ્કૃત વિદ્યાના પ્રખર પંડિત તરીકે ખ્યાતિ પ્રાપ્ત કરી અને ગુજરાતે પૈસાની ઘોડીપણી બચવડમાં કરી લઈ લીધી. ૧૮૭૭ના બ્રિટિશ-ભીં ઇંગ્લેંડ ગયા. પણ ત્યાં પહોંચતાં જ જોવાના પર આધાર રાખી તે ત્યાં ગમતા તે પ્રાંત વિશ્વવિદ્યાલય તરફથી તેમને નિરસા ગળી. છતાં જરાપણ વચ્ચે વચર તેમણે પુરુષાર્થ શરૂ કર્યો. થોડા દિવસે પ્રાંત વિશ્વવિદ્યાલયે શ્યામજીની યોગ્યતા સમજાવ્યું અને તેમને આક-વાટિયાના રા. પાકેન્ડના 'એન્ટેરિયમ'માંથી નિમણૂક મળ આપાળી. શ્યામજીએ આકસરકંઈ બોલિયુક કોલેજમાં નામ ઘાખ્યું કરાવ્યું. એ આરંભમાં મુંબાઈના ગવર્નર સર રિચર્ડ ટેમ્પલની ભલામણને લીધે તેમણે કચ્છ સંસ્થાન તરફથી વાર્ષિક ૧૦૦ પાકેન્ડની મદદ મળતાં આર્થિક ચિંતા ધમ્મી મોઝી મધ ગઈ. કોલેજના અગ્રવાસ સાથે એંચેન વિદ્યાપીઠોને સંસ્કૃત શાખાજવાનાં રજુકાને પણ તે કરતા અને ખાતરી રીતે શ્રીક અને હૈદીન પણ રીખવતા. થોડા વખતમાં તેમણે તે બંને સાધા પર અન્યક પ્રયત્ન મેળવ્યું. ૧૮૮૩માં તેમણે આકસરકંઈના ડેપુટી મેજીસ્ટ્રેટ સ્થાન પર મેળવી. પણ તે પહેલાં થે તેમણે પોતાની પિતાની અપ ઇંગ્લેંડના વિદ્યાને પર પાઠમાં મોકલ દીધી. ૧૮૮૧માં તેમણે 'વિંદની શૈખનજાની શરૂઆત' એ નિધય પર રોયલ એસિયાટિક સોસાયટી સમક્ષ ભાષણ આપી રીતે મુખ્ય કર્યો. તરત જ સોસાયટીએ તેમને સભ્ય તરીકે માન્ય કરી. એ જ વર્ષમાં બ્રિટિશમાં ભરાયોશ્રી પોરસથ પરિણામ દિવસ પ્રતિનિધિ તરીકે તેમને મોકલવામાં આવ્યા, ત્યાં તેમણે 'દિવની ઇબન-કામાઃ સંસ્કૃત' પર નિબંધ વાંચ્યો. ૧૮૮૩માં સાર્કેન ખાતે ભરાતાની પોરસથ વિદ્યાની બીજી પરિણામમાં પણ તેમની જ વરણી થઈ. ૧૮૮૨માં તે એમનાથ દલબાદ સભ્ય તરીકે પણ ચુકાવા.

આમ, ઇંગ્લેંડમાં પાંચ વર્ષના મારામાં સરકારના તંત્રીના રિવરેશ વરાળી બધ અધિશય પરિચય અને અન્ય આતમખ્યાના બધે તેમણે પાશ્ચાત્ય શિક્ષણ તથા માનવર્યો દરબને પ્રાપ્ત કર્યાં. એટલું જ નહિ પણ દુનિયાભરના પોરસથ વિદ્યાનેમાં રચાત મેળવ્યું, અને ૨૬ વર્ષની વયે તે આકસરકંઈના પ્રથમ હિંદી રીવાજ તરીકે જ નહિ પણ સંસ્કૃતના પ્રખર પંડિત તરીકે જગતભરમાં સર્વત્ર નામના મેળવી. ૧૮૮૩ની આખરે તે હિંદ આપ્યા.

૧૮૮૪ના શિયાળામાં ભાતુમનીને સાથે લઈ કરી તે ઇંગ્લેંડ ગયા. ત્યાં ફીનર ટેમ્પલની બેરિસ્ટરની પદવી મેળવી ૧૮૮૫ના નવ-યુગવારી-માં હિંદ પાછા આવતા તે પોતાના વ્યક્ત યુરબની રતલાગદના રીવાજ મોખાણથ દેશમુખને મળવા લેખકંધા. એમણે શ્યામજીની સભ્ય સાથે મુલાકાત મોકલી, જેમાં સભ્ય તે શ્યામજીની રાજિવ, જ્ઞાન અને સંસ્કારની ઇબજીબથી અંબાઈ જ ગયા. દેશમુખ રાજકવને કારણે હેંક રામચર્ચમાં જ નિવૃત્ત મવાના દેતા, એટલે રાજકી તે માત્ર અગ્રાણીય જ વર્ષના છતાં રાજિવરાણી શ્યામજીની રીવાજ તરીકે સાતસોના દરખાંચે નિમણૂક કરવાની સ્થાપના વધાવી લીધી; અને હેંક વર્ષની કમખીરીને બંને તે સભ્યે શ્યામજી સાથે દર વરસે રૂપિયા સોનો વધારા કરી રૂપિયા ૧૦૦૦ લગી પગાર પહોંચાડવાની સારતે કરાર

કર્યો. પણ હેંક સમયમાં જ તળિયવતની નાહરસીને બીધે ૧૮૮૮ના મેમાં, પોતાના કરારની મુદત પૂરી થતાં પહેલાં શ્યામજીએ રતલાગથી રાજીનામું આપ્યું; ને કરાર મુજબ કરી પણ ભતના પેન્સન વગેરેની દફતારી પહોંચતી ન હતી, છતાં રાજકી ખુશ પધને શ્યામજીને ખતીસ હબર રૂપિયા આપ્યા.

તળિયવત સારી વધા પછી શ્યામજીએ અગ્રાણીની મેલન્ડરી ક્યે-રીમાં વચીવાત સારકરીનીર ટેમ્પલના એ બેરિસ્ટરને થીકરી કમાણી સાધવામાં માંડીવાર ન લાગી. થોડાં વર્ષોના તે શ્યામજીએ પોતાની એ કમાણીને અગ્રાણી આસપાસ રતાં પણ છતમાં રીકોને મોકી સારક આત્મક લેખી કરી ને જિંદગીભર મોકીની ફિલ્મમાંથી મુખા થવા. પ્રથમ કરાના ધારાસભી અને રૂપતિરાણી પુરુષ તરીકે એ અગ્રાણીર મુનિસિપાલિટીમાં ચુકાવા. પણ મનમાં તે આર્થિક સત્તા અને બાંધ્યા વતારની સરકારના આપતા રીવાજવાદની જ માંડ હતી; એટલે ૧૮૬૨ની આખરમાં શ્યામજીએ હબર રૂપિયાના કર-ચાને પણ વર્ષ ગટે ગટે પુરની રીવાજઓ લીધી.

અહીં પણ મદારાણી સાથે યનિષ સંબંધ બાંધ્યા. પણ ત્રણ વર્ષ બાદ ૧૮૮૫માં મનસુખરાગ નિવાસીની શિક્ષા રસથી ૧૫૦૦ના પગારે ત્રણ વર્ષને ચારે ભતનાગદના રીવાજ તરીકે શ્યામજીની નિમણૂક થતાં હબર મદારાણીએ એમને શ્રીક વર્ષની પૂરા પગારે વળ આપી, અને બનિયમાં ગમે ત્યારે આવવાની છૂટ આપી. (અનુ. પ. ૨૮૨૨)

અને ત્યાં 'ઈડિયન હોમરૂલ સોસાયટી', 'ઈડિયા વાલેસ' તથા 'ઈડિયન સોસાયટીઝિસ્ટ' પર સ્થાપી હિંદી ક્રાંતિ-વાદના શ્રીમજેશ માંડી પોતાના અઠળક ધનને સતત પ્રવાહ તેની પાછળ એવ સુધી રેડ્યો.

દારંગી ગુલામ

મેડી ટીવીન કોમ્પોઝીંગ

ગ્રાન્ટ હાઉસ: અમુલક

રજનીકાન્ત ગોરી

[દરથ: વનની વચમાંથી જતા એક રસ્તો. તેની ઠોર પર લંગલી ગુલામના હાથ અને બીજા વનરપતિએ છે. રસ્તાની સામસામી બાજુએ એ બાલિકાઓ રાહ ભેગી બેઠી છે. તેમણે એકબીજાને જોઈ નથી. બાલિકાઓએ એવા જખ્ખા પહેર્યા છે કે નથી, તે માથે તાજ પહેરે તે તે રાણીના જેવી જ લાગે; અને તાજ ન હોય તે બેઠેલજાણા જેવી જની નય. પહેલી બાલિકાએ તાજ પહેર્યો છે. બીજાએ તેને એકરમીપૂર્વક લાગ્યાં રાખ્યા છે.]

પહેલી બાલિકા (બીજીની વરફે ભેગી). હું મોની રાહ જુએ છે ? બીજા બાલિકા: હું જીવનની રાહ જોઈ છું. પહેલી: હું પણ જીવનની જ રાહ જોઈ છું. બીજા: હોશી હલેતા હતા કે એ આ રસ્તે નીકળશે. હું માને છે કે એ આ રસ્તે ચલે નીકળે ?

પહેલી: એ બધે જ રહે તે વધે નય છે. બીજા (હાથ ઝેરમાં સાસ ભેગી): હું તે એને મળવા હોશી. પહેલી: તને એની બીક તે નથી લાગતી ને ? બીજા: લાગે છે; એટલે તે હોશી.

પહેલી (સ્વચ્છત): હું પણ એને જ મળવા હોશી'તી. બીજા: એક, એ એ આવતો લાગે છે પહેલી: ના ને; એ તે ફક્ત પાંદડાંઓની અને હથેરા એમને જતા રહેવા થેરતા પવનની વચ્ચે ચાલતી રહેતીને અવાજ છે. બીજા: પણ પાંદડાં જતાં તે નથી રહેતાં.

પહેલી: મોઢક ફિલસ તે તે જરી જ. અને પવન એ ભણે પણ છે પણ હુ તારો તાજ કેમ પહેરતી નથી ? બીજા: આપણે તાજ રા માટે પહેરવા જોઈએ ? (એમ હલેની તાજ ચોતાના ગાથા પર ખેંચે છે). પહેલી: હું નથી જાણતી ? બીજા: હા.

પહેલી: જીવનની સામે તાજ પહેરી રાખવામાં જ સાલુ પહોંચે. બીજા: તારાં હાથે સમજવું નહિ.

પહેલી: એ સાલુપણુ બહુ થોડા જ સમજે છે—જેમને એની સીધી વધારે જરૂર હોય છે તેમણે પણ—

બીજા: એ આવે છે કે શું ? અને અવાજ સંજગતથી. પહેલી: એ તે ગુલામના હાથ પરથી પોતે પડી ગઈ એવું સ્વપ્ન સેવતી મોઢ પાંખડીને જ અવાજ છે.

બીજા: હું તે કંટાળી, રાહ જોઈજોઈને— પહેલી: આપણે બધા જ એને માટે કાલુક જીએ. પણ એ ભણે આવે છે ત્યારે આપણને સતાવે છે અને ત્રાસ આપે છે. ને આપણે જો એના બેઠ ન જાણતા હોઈએ તેો આપણને મારી પણ નાખે છે. બીજા: એ એક હો છે ?

પહેલી: હું તે એક પ્રવાસ છે. એક એ રાજ તે મેટી યાદે પણ એના હાથમાં તેો આ સદા ભણે જ છે કે પોતે ગુલામ છે અને જેમને એના આ એકની ખબર છે તેમજાણી જ માત્ર તે હોઈ છે બીજા: જરા વધુ સમજ પાડ.

પહેલી: એમી તેનાથી દૂર છે તેમની કપર તેો એ જીવનથી બંદે છે. તે વરા રહે છે માત્ર શાલગી અને રાણીઓને જ.

બીજા: એટલે કે એ જ... પહેલી: ...દારંગુને સીધે આપણે આપણા તાજ વિના એની નજરે ચડવું ન જોઈએ.

બીજા: આ બધી વાત તેં કંઈ રીતે જાણી ? પહેલી: આપણા નજરના દરવાજાની બહાર એ સતારા એક ડાગા રહે એ મને હોશી.

બીજા: એણે તે રાણી જાણી ? તે પણ શું એવા શાલ હતો તેથી ? પહેલી: ના; એ દરનારાઓમાંથી એક હતો તેથી.

બીજા (સ્વચ્છ ભેગી હોય તેની દશામાં): એ સાંભળ્યું છે કે જીવન બહુ જ મુશ્કેલ છે. શું એ બેરખર સુંદર છે ? પરંતુ એ એમ પણ સાંભળ્યું છે કે એ અતિશય હથેરા છે. એવું મેં કહ્યું છે અને એ દાંત ફાગવાને છે; એની આંખો ફાંપી છે અને એનાં નરકોમાં ભડાં છે. શું એ એવા છે ? કે પછી એ ખૂબ સુંદર છે ?

પહેલી: હથેરા હું પોતે જ એ જોઈને નહીં દરી રાહશે...આહા !

[રસ્તાના સીધી દરના વળાંક કપર જીવન આવતો દેખાય પણ છે એ કાઈ વિસ્મતાની જેમ યાદે છે: તેના દેખાવામાં હાંદીકે હાથપાપણું છે. એવામાં એવિલ કાંઈ સુશ્કિરણ બાલિકાઓના તાજના મણિઓ પર પડતાં, જીવન બાલિકાઓને જુએ છે. એ કળા પડે છે અને કાઈ ખૂબ ગુલામની જેમ યાદે છે. હવે એ ખૂબ સૂરતબની નય છે.]

પહેલી: એણે આપણા તાજ લેયા ? બીજા: એમ ?

પહેલી: હા અને યાદ રાખજો ! ભણાં સુધી હું એની નવાગિની રહેશે ત્યાં સુધી જ તે સલામત છે. દરી બહારી નહિ કે એ પ્રવાસ છે અને હું રાણી છે.

જીવનભરનું બાથુ બાધી આપતું એકાંકી રૂપક

બીટ (ચમત્ક્રમ): તો તો તારા વિના હું કદી પણ જોવી નહીં
ચાહતી જ નહીં ને

પહેલી: મૂંઝી રહે! કો આવી પહોંચ્યો!

બીટ: અંદર કો આવ્યુંત ખુલ્લારા છે...

પહેલી: હા, પણ ત્યાં સુધી એ ગુલામ છે, ત્યાં સુધી.

બીટ (ન સાંભળતી): કો બહુ જ—ખૂબ જ મુંઝર છે...

પહેલી: જીવન! (જીવન એના પગ આગળ ઢળે છે.)

બીટ (આનંદથી): જોડા!

પહેલી: જીવન! મને એક યુગમાં ભરીને પોષણ જોઈએ છે.

(જીવન અત્યુત્ક્રમિતપૂર્વક નમે છે.)

બીટ: જોડા—હો...!

પહેલી: અને જોના! (જીવન નમે છે.)

પહેલી: અને સામેર ફિલ્ડમાંથી પાણી રહેલ. (જીવન નમે છે.)

બીટ: હા—

પહેલી: વૃથી, મને પ્રસન્ન રાખે રીઝવનાર એક યુગમાંથી મુંઝર
રાખનાર મારે જોઈએ છે. અને આવાને માટે સ્વાસ્થ્ય પડવાન
પણ. તને મારે માટે આ બધી જોડે જલદી તૈયાર કર. (જીવન
અનુમતિ દાખવતો નમે છે અને જવા માટે પાછો ફરે છે.)

બીટ: જોડા!

પહેલી: જોડું? આવી રીતે વતું જોઈએ; અને આ રીતે જ
એને કામમાં લેવા જોઈએ. આમ જ કરવું જોઈએ; બીટ માર્ક રીતે
નહિ. હવે તારો પારો. (જો બાલુના છોડ પરથી એક ગુલામ ચૂટે છે
અને પોતાની આંખમાંથી ઘેબાળ ફેરવે છે.)

બીટ: જીવન! (જીવન નમે છે.) મને એક રોનેરી કિનારાવાળ
ફેલોની ઈચ્છા છે. (જીવન નમે છે.)

પહેલી: હા! (અને એના નમેલા મસ્તક ઉપર, એના તરફ
આસંગીતપણા ઉપર એને જલ્પીતો કરે છે.)

બીટ: અને મને એક માનો કરાવો આમ જોઈએ, ત્યાં હું
ફરતી ફરતી, ચાલતો માગતો સાંભળી શકું (જીવન નમે છે.)

બીટ: આ નિયમ બહુ સારો.

પહેલી (ગુલામને બતાવે પાછો જોલાવીને): મને એક મૂંઝ-
કળાપણ મોટો જોઈએ છે. અને એક હલ્લુરીએ જોડો પણ મને માનો
આવ. એના વાળનાં હલ્લુરો રોનેરી હોય અને આલમાં ખાડા
પડતા હોય તેવો. (જીવન કંઈક તપાસી નમે છે અને જવા માટે છે.)

પહેલી (હાથના લહેકાથી પાછો જોલાવીને): અરે જીવન!
(અને આસ આગળના કોઈ મોટો સુલેખો વિચાર રહેતો હોય તેમ)
એને બાલમાં ખાડા પડતા હોય તેવો જોડો, હોં.

બીટ: અને મારે માટે એક માણસની કંઠી લાવી આવ.

પહેલી: (પોતાનું ગુલામ ફેંકી દઈને) અને એક તાલું ગુલામ.
(જીવન નમે છે અને હુકમ આપે કરવાને જવા માટે ફરે
છે. અને જલ્પીએ પોતાનાં સાદસ અને તેની સંકળતાથી
આનંદથી બને છે.)

પહેલી: અરે જીવન! (જીવન ઢળે છે.)

બીટ: તં તે મું કરવા માંડ્યું છે?

પહેલી: અહીં આવ! (જીવન તેની પાસે આવે છે એની જ
પહેલી બાલિકા ચિલકડપથી એના ચપામાં
રહેલી એનાની એક સંકળી ખેંચી કાઢે છે.)

બીટ (ચમત્ક્રમ): અરે! આટલી ડિંગત કેં કરે છે?

પહેલી: એના સારી પર ને કઈ તને દેખાય તે તારે લઈ લેવું.

(ફરી એ જીવનનું કાંકું પકડે છે ને તે પરથી પહેલાં ખેંચી કાઢે છે.)

બીટ (ચમત્ક્રમ): જોડા!

પહેલી: ન હવે. (જીવન નય છે.)

બીટ: પણ શા માટે આવ—

પહેલી: એ જીવનને બિખારીએ તથી ગમતા, સમજ? એ તો
એક ગુલામ છે.

બીટ: પણ એ જોડો મુંઝર છે!

પહેલી: છતાં રમે બહુતી કે એ તારો ગુલામ છે...એથી આ
ગુલામનો છોડ? (અડકીને બતાવે છે) એ પહેલાં રાણી હતી.
પણ એ રાણી એ વાત બલી મઠી.

બીટ: જોડા!

પહેલી: (રેલાની બાલુમાં પહેલાંને એ ગુલામના છોડનાં જ
અંચ એવાં લાગતાં ઢાડકાં બતાવીને) ન ને બીજાં શબ્દો એમ બહુ
પણ તેમનાં એવાં આ ઢાડકાં છે!

બીટ: પણ એ મુંઝર તો બહુ જ છે.

પહેલી: હા; પણ ત્યાં સુધી તે એની સ્થાગિની છે ત્યાં સુધી જ.

બીટ: પણ એ તો વત્ર છે.

પહેલી: હા, —ત્યાં સુધી તે એનાથી ડરતી નથી ત્યાં સુધી.

બીટ: પણ તે તો એના અડકારો પ કડપી લીધા!

પહેલી: જીવન એ એક જ જોવા બચ્ચિ છે કે એની સાથે કામ
કરત જ વડું જોઈએ.

(એવામાં તેમને રોકાણ ને જોરો તથા કોઈ અકસ્મ
ટોચાને ધમકાવતો કંઈક અવાજ સંભવાય છે.)

બીટ: એ મું થાય છે?

પહેલી: આ બાલુ આવતી રહે; બતાવું. પણ ને, આપણે
દેખાઈ ન જઈએ તેની સાવચેતી રાખો. (રેલની બાલુ પર રહેલી
આકાશ તેની સાહેલીને ખેંચી નય છે.)

બીટ: નહિતર આપણને એ મું કરશે?

પહેલી: છાની રહે! તે એ તને જોશે તો મું કરશે! એ હમેશ
ડરતી પહેલી નિશાનીનું જ સ્થાન રાખતો હોય છે.

બીટ: ડરતી પહેલી નિશાની શી છે?

પહેલી: ડરતો વિચાર.

બીટ: પણ એ મું કોઈના વિચાર જોઈ શકે છે?

પહેલી: આવ ડરના જ વિચાર.

બીટ: એ વિચારોને કોઈ બહુ સારી રીતે છપાવે તો?

પહેલી: પણ—

પહેલી: તો પણ. પરંતુ ડરના સમયે તો એથી વે વધારે ખરાબ
છે. ને આપણે કહીએ કે આ વળે! ડરીએ છીએ તો આપણને વધુ
ડર લાગે; ધારણ કે ને કોઈ આપણા સમયોમાં આવે તે આપણાં સં-
દર્ભમાં વધુ લાગણ લાય

રેલ જવારના અવાજ: આ દેવામી! ક્યા ક્યા, સ્વામી!

પહેલી બાલિકા: સંકળનું? આ રીતે લગી પડવાનું તો બિને
લલટો બગાડે છે. કોઈ પણ સારો નોકરને એ જાણે છે. ત્યાં સુધી
એને એના રક્ષાન પર રાખવામાં આવે છે ત્યાં સુધી જ...

[અંતિમ પુરુષ પ્રવેશે છે અને રેલની
(સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૮) રજા

પહેલી (છાત્રીમાની) પુરુષ પાસે નવ ઇ અને 'કહે' છે: આમ
હંસ છે શું? એ તો 'આત' એક, સેવક છે. 'તમે જોતા નથી કે એ
ફળ શુભામ જ છે?

પુરુષ: તમે એમ સાચી કહો છો? એના અર્થકર મોં વરફ તો
બુદ્ધિ એ એક વખત પણ એવું હોય એને તો કથી સંકા જ
નથી દોતી કે એ તો સ્વામી છે... અતિ કર સ્વામી છે!

પહેલી: તમે પોતે જ એને ન્યામીપી સ્વામી ન બનાવો ત્યાં
શુધી એ સ્વામી થઈ શકતો નથી.

પુરુષ: આ વગી શું કહો છો? એ સાચી વાત છે?
પહેલી: હા, તદ્દન સાચી વાત છે.
પુરુષ (જલ્દવાને પ્રવળ કરે છે ને પાછો ધૂંટણ પર પડે છે):
હા, મને લાગે છે કે એ વાત તો ખરી છે, પણ તે આલ્યાં નહોતી.
પહેલી (ફરી પાછી ઝાંઝીમાં સંતાળને): આહ!

[છવન રટેન્ડ ફરપ આવે છે. એના હાથમાં આગમાં
અંધેલો મળ્યું નેરબપ(વાણુ) છે અને તેના નેરો તે
અરધા સળી પડેલા પુરુષા અને સોમિલા બીચાનીય
એક ટોળાને દોરની ગાફક ઢાકતો આવે છે. તેઓ નમે
છે અને તેના પ્રબળાને ચૂમી છે. એનું મોં કાંટું છે, ને
એ હાંત કચકચાને છે. બની આખો ત્રાંસો છે અને
એના નસકેરા નડાં છે. બરાનકતાની એ મુતિ છે.]

છવન: અધ્યાત્મી! તમારા આદર્શો મને આપી દો. તમારો આ-
દર્શો. તમારી પાસે છે પણ કંઈક જ ને?

શુભાન: છવને મારા આદર્શો ફેટની લીધા.
કામદાર: મને પણ એવું લાગી લીધા.
શુભાન: પણ મારા આદર્શો તો એટલા જોડા હતા.
કામદાર: અને તું ને પધારે મેળવવાને અમ કરી રહેશે ત્યારે
એ બધાં પણ એ ફેટની જ લેવાનો.

છવન (એક ધરમી ઓળે): તું એને પિકારે છે તે કમ બાર
કલાક સુધી કર; અને એક કલાક તને મનનમગ્ન કામ કર એટલે તારે
ધા તારે રહે અને લેહના વધારે તીવ્ર બને.

ધરમી પુરુષ: અરે, ક્યા કરાં આદર્શો ફર ન થા. એ કામ મને
મે છે તે મને બુદ્ધી નવા દે.

છવન: કુતરા! હું આપું છે જ મળવાનું છે. બીજા માગ્યે મારી
પાસેથી કશું જ તને મળવાનું નથી.

એક અવાજ: મને એક સ્વપ્ન આપ, —માત્ર એક જ સ્વપ્ન કે
એનાથી મારાં બાવડાં મળ્યુંત વાવ

બીએ અવાજ: એક જરા નેરેલો રેનેહ અપ્પ કે મારો દિવસ
સહેજ જોડો આકરો બને!

ત્રીએ અવાજ: માત્ર આરામ, થોડો અવાજા લીજળવા સમુદ્રને
અને પવન વડે ડોહતા ધાસને! વિચાર કરવા નેરેલો તો વળત નાપા!
એક સ્ત્રી: સ્વામી!

* [છવન એને માણકથી ફટકાવે છે. સ્ત્રી તીબી બીચ પાડે છે.
છવન એ બધાથી દૂર ખસે છે અને ફ્રેન્ચ નાચ કરવા
મોંડે છે. નાચતાં નાચતાં એ વધારે ને વધારે મોખાવિષ
બને છે અને બચાનક અદ્દારવ ફરીને ટોળા ઉપર નેર-
બધના ફટકા મારે છે. અનેક મરીને પડે છે. એક પાંચબની
તો તે પોતાના હાથ વડે મગથી જ બોલી નામે છે. છેવટે તે
આખા ટોળાને રટેન્ડની બહાર દાંડી નય છે.]

વતા): એ દોષિત મળે તેનું તેનું એટું રૂપ અમવાન મને કહી ન

પહેલી: તું નમશે નહિ મો તારે કહી એ નહિ એવું પડે મ'

કરી પણ નમી નહિ, મારી નાનાકી રાંછીયા!

બીછ: નહિ, કરી જ નહિ નમવાની હું છવનને. તે મને રાજબળ
છ તેમ રહાર ભૂમી રહીરા અને કહીરા. 'છવન, મારે માટે બીએ
હંદાર લાવ'.

પહેલી: મારે હવે જરા વાર જલું પડે એમ છે. હું ફરી પાછી આવું
છું. યંત્ર એને બહારી નહિ. (નય છે.)

બીછ: હું કહીરા...

[આંધમાં રટેન્ડની બહારથી છવનને અવાજ મેમમાર્ગ
છ. બીછ બાલિકા નામ બને છે છવન પ્રવેશે છે.)
બીછ બાલિકા: શુભામ! મને તારી લાલ મંબિલાથી સાંકળ
લેજા! (એના છવન આજ્ઞાકિતપણે આજળ આવે છે તેથી તરફ
જ તે એના પ્રમાણથી સાંકળી બંધી મંડે છે.) અને આં પળ.

[એમ કહેવી એના હાથમાંથી એના આંચથી પરની
માંડી પણ ખેંચી કાઢે છે. શુભામ નમે છે. એવામાં જ્યાં
વેડાં છડીએ પડ્યાં હતાં ત્યાં બાલિકાની નજર નવ
છ અને તેના મરીરમાં એક મુશ્કરી આવી નય છે.
બરાબર એ જ પળે છવન માણુ લેખ કરતાં એનાં બચના
ચિહ્ન મોઢે નય છે. અને આ કાણુ પછી એનું સ્વરૂપ
બદલાય છે. શુભામમાંથી આખરે તે લુહમાગર બને છે.]

છવન: તું મારાથી દરે છે?

બીછ બાલિકા: ના.

છવન: એવાં ઘણાં છે જે મારાથી દરે છે.

બીછ બાલિકા: તું તો શુભામ છે.

છવન: પણ શુભામ મગમી બની રાઉ છે.

બીછ બાલિકા: હરમીક નહિ.

છવન: હું તો બની રાઉ છું.

બીછ બાલિકા: તું તો મારો શુભામ છે.

છવન: એ હું તારો સ્વામી હોઉં—

બીછ બાલિકા: તું શુભામ છે, શુભામ!

છવન: એ હું તારો સ્વામી હોઉં તો તારી તરફ તો ખેખર હું
માથાણુ યાઉં. તું અત્યંત ખુલ્લુર છે.

બીછ બાલિકા: આહ!

છવન: ખેખર, તું બહુ જ સુંદર છે.

બીછ બાલિકા: એ તો આ મારો તાજ છે ને, તે મને એટલી
સુંદર બતાવે છે.

છવન: નારે. તું તારો તાજ માથા પાછી ઉતારી નાખે ને
તો જે હું તો સુંદર જ રહે.

બીછ બાલિકા: એ તો હું કરી નહિ કરવાની.

છવન: ફૂલીના શુષ્કા સોસરાં બળાઇ આવતા સુરેકિરોલો વે
રતમડીળેસી સફરજનની રચવા જેવી તું સુંદર છે. કમવનમાં નિજ
હવેની પર કમવનથી રજાસતા નાના સરોવર જેવી તું સુંદર છે...

બીછ બાલિકા (સ્વગમ): એ મને ડરાવવા માટે આમ સ્વ-
ચાલતા લાગે છે. એટલે હું તો એમ જ કમવન આપીશ, કે મેં સા
બલું છે કે માણુસો એવાં સુંદર હોય છે બસ. હું કાંઈ કરતી નથી
પણ એને ખુસ કરવા એમ કહીરા

છવન: તું મારાથી દરે છે?

જનન: તું દેવે છે ?

બીજા બાલિકા: હા, હું દેવે છું.

જનન: ચોક્કસ ! હું યુગ પાઠે છું.

બીજા બાલિકા (સ્વચ્છ): મને ખાતી ન હતી કે હું એને ખુશ કરી સમીપા કે કાંઈ આપણે બોલી એ તે આપણા સમીપ-
માં પણ હાજર થાય છે, એમ પેલીએ કહ્યું હતું. કેમકે દેવે પશુ
એ કાંઈ બહુ જ ભાવની સાગી નથી. એ તે ભાસકયા ને આને
પુરા કરવામાં કેટલી મગ્ન છે—ને એ કેટલું સહેલું છે ! હું કાંઈ
કોનાથી ખરેખર દરતી નથી. મેં તે કદા એમ 'હજી' કે હું કહેલું.

જનન: તું તારા તાજ માથા પરથી કાઢી નાખતો ?

બીજા બાલિકા: ના.

જનન: સીના વાળ પગમાં બેઠા હોય તેના જેવું
સુંદર હશે બીજું કાંઈ નથી. તારા તાજ નીચે દેખાતા આ
મનોહર વાળ પગમાં ફરકતા હોય તેો કેટલા સુંદર લાગે !

બીજા બાલિકા (તાજ કાઢી): શ્રી. એક પગને ઘાટે કાઢું છું.

જનન: ખરે જ, તું રૂપરૂપનો મંદિર છે.

બીજા (સ્વચ્છ): કદાચ મેં આમાં કદાચ નથી વાપર્યું.

જનન: કેઈ નવા ખીસેલા અને પોતાની રૂપબલકથી
બેઠા પંખીનો આવાનક છક કરી દેતા કૂચ એવી વં લાગે છે.

બીજા બાલિકા (સ્વચ્છ): પેલીએ કહ્યું હતું કે મારે...

જનન: આગળના પેરીશમાં રહેલા પ્રાચીન ધનભંડારના
મોંઘા મણિઓ એવો વારો તારા છે. હું તારો તાજ એકેઈ સફેદ ?

બીજા બાલિકા (સાચચેની પૂર્વક તાજ તેની આગળ પાડે
છે): પશુ પછી મને બદલી નામે છે: ના—

જનન: મને એ એકવાર મારા હાથમાં લઈ લેવા દે.
જેવલ તને એ પાછો આપી દઈશ.

બીજા બાલિકા: એ તું બામસ એ મનિ પાછો આપવાનો હોય—

જનન (તાજ લે છે.): પશુ તારા વાળ તેા આ તાજ વિના જ
પહાડે સરસ લાગે છે. (એમ કહી તાજને દૂર ફેંકી દે છે)

બીજા બાલિકા: અરે, આ તે શું કહ્યું ?

જનન: એ તે જરા ગમગાત.

બીજા બાલિકા: પશુ તે તે પગન આપ્યું હતું—

જનન: ગમેતમામાં.

બીજા બાલિકા: બહુ—

જનન: હો—હો ! મારી સાથે દસ, કેવી ગમગાત !

[બીજા બાલિકા દસે છે. પશુ પછી કાંચે છે.]

જનન (પોતાના કાગળી ખૂણ છુટા થઈને): જરા નુત્વ તેા
દે. તું જીવા છે. સુંદર છે. સુખી છે. જરા નાચ્ય એક.

બીજા બાલિકા: સાનું નુત્વ કહે ?

જનન: પચાત્ત કંઠાનું. ભણે તરતનાં ભગેલાં ગરજાં સામગ્રે
એજ જવા માંડાં બનીને દોડી રહ્યાં છે. ગન્દિયામાં કેઈ સફેદ દળી
ફિરકેની રહી છે અને પશુભિલિલ કુદિયામાં એક ધુબની કાંથી રહી
છે: પછી સૂઈ તેને જગાડે છે.....

[બીજા બાલિકા આ બહુ નુત્વામિલનથી બતાવે છે.

પહેલાં તેા તે તેનાપી દે છે. પશુ પછી તે બહુ બૂલી
ન્ય છે અને નિર્ભયપણે નુત્વ કરે છે. પછી કહે છે]

બીજા બાલિકા: હવે મારો તાજ પાછો આપ.

જનન: વને તાજની જગર જ નથી, સુંદરમી !

બીજા બાલિકા: પશુ હું તારાપી દઈ છું.

જનન: મારાપી દે છે ? મેં શું કહ્યું ?

બીજા બાલિકા: હું નથી બંધતી.

જનન: તું દેવ નહિ.

બીજા બાલિકા: હું ખરેખર દેવ છું.

જનન: તારા તરફ તેા હું માયાણુ રવામી થઈશ.

બીજા બાલિકા: રવામી ?

જનન: માયાણુ રવામી.

બીજા: તું તેા મારો યુગ્માગ છે.

જનન: યુગ્માગ તેા હવે ત્યારે: હવે ફરી પાછો તારો કદી મજુ
યુગ્માગ થવાનો નથી.

બીજા બાલિકા (સ્વચ્છ): અને એ પેલીની પાત સાચો હોય
તો ? એ કો દેવી દત્તી તે ખડે હોય તે ?

જનન: મેં શું બળે છે ?

બીજા બાલિકા: કેઈ નહિ—

જનન: તારે મને રવામી કહેવો પડશે.

બીજા બાલિકા: દરમીન નહિ. એ હું નહિ કહું.

જનન (એની તરફ દાઢાણી): મને રવામી કહે: તેા હું તારી
તરફ માયાણુ થઈશ.

બીજા બાલિકા: ના. એમ બનવાનું જ નહિ ને.

જનન (રસ્તા કેપરથી બાહુક બીથે છે. બાહુક સાથે રમને-
પશુ તેની સાથે દસતો): તેા હું તારી તરફ માયાણુ થઈશ.

બીજા બાલિકા (દરમી): રવામી—

બીજી બાલિકા: હું મને હવે મારો તાલપાછો આપ—
 છપન: લોકિયણ! પાડ માન કે હું તને સભ કરતો નથી.
 બીજી બાલિકા: હું મને મારશે તો નહિ ને?
 છપન: જો તું દુકમ નહિ માને—
 બીજી બાલિકા (મનઃ આપણે): હું મને મારતો નહિ—
 છપન: તારે નગણું જ પડશે.
 બીજી બાલિકા (ફરી વાર સ્વચ્છ પેશા રાખે): સંભાળીને જો-
 લની): કરી પછુ નગની નહિ, મારી નાનકડી રાણીબા!
 છપન: તારે મને નગણું જ પડશે.
 બીજી બાલિકા: નહિ.
 છપન (મારવા માટે ચાલુ કરામતે): ધૂણે પડે! ગુલામ!
 બીજી બાલિકા: હંતો! માયાળુ હતોને છપન? તે મને કેટલા
 મુંઢર રાખે કયા છતાં?
 છપન: નમે છે કે નહિ!
 બાલિકા: પછુ તો કહેતો! તે ને કે છ હમણા માયાળુ રહેશે?
 છપન: કેમ? દુકમ નથી માનતો?
 બીજી બાલિકા: હું! કરી પછુ નહિ. (ત્યાં તે છપન તેના ખમાની
 આસપાસ ચાલુ ફેરવે છે. બાલિકા બીકથી ધીસ પાડે છે.) મને
 ટકાવ નહિ હું નથી. (નમે છે)
 છપન: એણે? આવી રીતે હું બધાને તારે કંઈ હું.
 બીજી બાલિકા: સ્વામી!
 છપન (તિરસ્કારથી): જો રાજકોને સૂર તો સારો છે.
 બીજી બાલિકા: હયા—! હયા હર!
 છપન: જોમ રામકા ન તાણુ (જોને હાત મારે છે.)
 બીજી બાલિકા (ભયથી): ખાની જોડીને: મને બચાવી લે.
 છપન: બચાવું? હું તો તને મારવાને; કારણ કે જુ મારાથી
 કરે છે તેમની યોસી મારા કાનને પ્રિય લાગે છે (જોને ફટકાવે છે.)
 બીજી બાલિકા: જો રામકા!
 છપન (ચાલુ દૂર ફેરી હાંમે): પછુ જોના કરતાં જે વધારે
 પ્રિય તો છે શાન્ત પડી મનોથી યોસી—(જો જોને પડે છે. જોને
 વચ્ચે અપાકથી થાય છે.)
 બીજી બાલિકા: આ તો ખૂબ બળિયો લાગે છે—મોની સાથે
 મારાથી પ્રધારે ટકાવ તેગ નથી!
 [જોને અપાકથી કરે છે. છપન જોનું અંતુ દળાવીને
 મારી નાખે છે. પછી બપાનક રીતે હસીને રહેજ
 બહાર આવે: બંધ છે]
 પહેલી બાલિકા: (આનંદથી કૂલી પ્રવેશે છે અને ગાય છે.)
 હોરે હો! આવી વસન્ત!

બિંધે સો હવે પૂર્વના: હોરે હો! હોરે હો!
 [ગીટ પરીથી ગુલામ ચૂટે છે]
 હોરે હો! આવી વસન્ત: રંગીલી વસન્ત! હોરે હો!
 જેમ આવ્યો છે તેમ ધસન્ત.
 જોને બાંધ્યો તો જોક દિ'પ્રભાતે
 સૂર્યતેજમાંથી મારમાં રમન્ત.

હોરે હો! આવી વસન્ત!
 હોરે હો! હોરે હો! આવી વસન્ત!
 [આચિત્ત રાજ જોતાં તેણે બીજી યંત્રી બંધ છે અને
 નિદ્રાગ્રસ્ત રાજ સાથે જુએ છે. પછી અતિશય ધી
 પગે જોની પાસે બંધ છે, ત્રણ પગે જોની બાલિકા
 વચ્ચે હોડકા કરે છે અને તેના રાજ પાસે નમે છે. પ
 મનઃ આપણે જોએ છે.]
 એ જુવાન હતી... પેશા નિરૂપ હતો. (સાબને રપથે ર
 એ જોક રાણી પછુ હતી. એણે પેશાનાં આમરણો ફેંટકી લીધાં હ
 એ: આ જોના મનમાં લાકમણીથી સળંગ ઊંડી પેશાની સોના
 સાંકળી રહી. અને જોની આંગળી પર પેશાની વીંટી પછુ છે. પ
 એ બહુ જ બળિયો હતો... બહુ જ બળિયો. (જોની થઈ ધીપે
 અને ફરથી રાંક બની બંધ છે.) છપન જોને પીસી નાખી. છપને
 બપાને પીસી નાખ્યા... રાઈ વિજરા... મને મારી છે કે.
 [જોનામાં અચાનક છપન પ્રવેશે છે. તેણે કંઈ હાંધ
 જુદામોટું છે. બાલિકા રાંક બનીને જોની છે. છપન
 નબર આખા રહેજ વપર ફરી વળે છે, પછુ બાલિકા
 તેની નબર પડે તે પહેલાં બાલિકા જોને કોઈ સળુ વડે
 ઝેરિય છે એટલે એ જરાબર વેળાસર રહી જાય જ
 છે, અને છપન તેને જુએ તે પહેલાં જ દુભાખી બની જ
 છે. તે જોમ જોડાવી બંધ છે તેમ છપન પાછો ગુલા
 બનતો બંધ છે.]

પહેલી બાલિકા: (વેદસ્તીપૂર્વક દામમાંના ગુલામને ફે
 રતી અને તે રાજ પર પડે છે તે જોવાની પછુ પરવા ન કરી
 છપન! મારે માટે જોક તારું ગુલામ લાવ! (છપન લાગી જાયને
 છે ને દુકમ અટકાવવા આવે: બંધ છે.)

[પડશે]

[મૂળ અંગ્રેજી રૂપનું નામ The Slave with Two Fac
 છે. જોને બાળવા માટે D. Appleton-Century Co, 325 We
 32nd Street New York City U.S.A. મેગની પરવાન
 આપરશક છે.]

મહાદેવસાહની કાયરી

આપણે ત્યાં જે નહિવત છે એવા રોમનીશી સાહિત્યમાં ચિરંજીવ પૂજાની રહે તેવી રૂઝ મહાદેવભાઈ દેસાહની કાયરીની મદ
 વિશે બહુકાંસો તો પરિચિત છે. ગાંધીજીના પ્રિય ચંતેસરી તથા અમણી દેશમતાઓના અંશત પરિચય ને દેશસ્મિતિના પ્રબધારા
 સ્વલ્પસ્વલ્પના સામિપ્યને વિરલ લઘાને ખમનાર શ્રી મહાદેવ દેસાહની એ મોખી કાયરીનું સિત્તસિત્તાભેધ પ્રકાશન જે અંગેક માંગે
 બહાર પડવાનું છે તેનો પહેલો ભાગ—તા. ૧૦-૩-૩૨ થી ૪-૬-૩૨ સુધીના માત્રા દરમ્યાન વારંવાર જેલમાં સંમેશી કાયરી—નવજા
 પ્રકાશન મંદિર (અમદાવાદ) તરફથી રૂ. ૪૮-૦૦ની કિંમતે હમણાં બહાર પડ્યો છે. મહાદેવસાહના સાથી અને મિત્ર શ્રી નરહરિ પરી
 કાળજીપૂર્વક સંપાદિત કરેલી અને એક નવલકથા જેટલું આકર્ષણ અને રસ જમાવતી એ રોમનીશીમાં મહાગાહના આનંદ સુધી
 નજીકના વિચારો, આસિયતો, છપ્તપ્રસંગો, કથાંતરોથી છપનકથા, સરસા વલ્લભસાહનો તળપદો સોંસરે જોતરીબંધ તેવો વિ
 અને નર્મ વાકપ્રદાર, તથા મહાદેવસાહનું અકિમખાથી વરણેળ હૃદય, તેમની દીવ્યનિષા, નમ્રતા તથા જ્ઞાનસમૃદ્ધિ પ્રત્યક્ષ થાય છે.
 મહાદેવસાહની રસાળ શૈલીમાં લખાએલી આ ચિત્તલસબર રોમનીશી પ્રત્યેક અવશ્ય વાંચની જેઠાં અને અનુદ દોહ તેમણે પસાવતી નેહાં

ગણેશ નેપાળથી કન્યાકુમારી સુધી, અને એક કાળે છેક ચીન-ભારતન-ભવા સુધી માન્ય થયેલા શુભંકર કે

અને તેમનો મહોત્સવ ગણેશચતુર્થી

ધર્મા પ્રાચીન કાળથી પૂજતા ગણપતિની અનેક પ્રકારની આકૃતિઓ સૌથી વધુ પ્રચલિત એવી માર-જુલવાળી આકૃતિ.

ધર્મ વ્યવસ્થાપકો કહે છે કે કાળગુપ્તના ત્વરિતસિદ્ધિ આપનાર દેવતાઓ બે છે: એકી (કાસિમાતા) અને ગણપતિ વિગ્રહદર્તા. પણ અને આશીર્વાદક હુદિસાચાર્યવૃત્ત એમનામાં આરોપણ કરવામાં આવ્યું છે તે ગણપતિની સ્થાપના નેપાળથી માંડી સગેશ્વર સુધી હિરન્યકશીપુ મંદિરોવાદિ ન નહિ. પણ પ્રત્યેક હિંદુમાત્રના નિત્ય પૂજના પંચાવતનમાં તથા ધરને બારેબારે ગણે કરવામાં આવી છે ના કે મોટા કોઈ પણ શુભ કાર્યની શરૂઆતમાં ગણપતિને ન સારાય છે. એમના પરસ્પર કહી પણ મેળ નથી ખાતો એવા ન અને વેળુજ અને સંપ્રદાયના લોકો તેની તાવણી ખલ કરે છે. આવા સુખકર્તા, કુખવદતા, મનભરતિ ગનાએલા શ્રી ગણેશની ઉત્પત્તિ વિષે અનેક કથાઓ પુરાણોમાં તથા પ્રાચીન ગ્રંથોમાં મળે છે. અશ્વર્થશીર્ષમાં કહ્યું છે કે ભગવાન આરભમાં પ્રગ્નિ અને પુરુષ-માંથી રૂઢ મળતન દેવરૂપ ઉત્પન્ન થયું. બીજી કથા એમ છે કે એકવાર દ્વારપાળનું કાર્ય કરતા પાર્વતીપુત્ર ગણપતિએ સમરને અદર ન બના દેવાથી પિતાપુત્ર વચ્ચે યુદ્ધ થયું. તેમાં રુદ્રે ગણપતિનું મરતક કાપી નાખ્યું. એવું પાર્વતીના આત્મવળી ઉદ્વેગ દ્વારા પીડિત ગણુ ત્યાં મેસાડવામાં આવ્યું. તોજી કથાએવા છે કે પાર્વતીએ પોતાના સરીસૃષ્ઠ મેલમાંથી એક પાતળુ ધડી તેને ગંગાના પાણીમાં મૂકતાં ન તેને દાખીરું મુગ અને વિશાળ દેહ પ્રાપ્ત થયેા. એક બીજી કથા વળી એમ છે કે ગનસુર નાગના રાણેએ શંકર ભગવાનનું કમંદળ ટેળી નાખ્યું. તે કથા પોતાના પુત્રે ન કર્યું છે માની તેમણે ગણપતિનો સિદ્ધરૂપ કહ્યો. પણ સાચી વાત બ્રહ્માના ગનસુરનું દાધી જેઠું ઘણું કાપી વાળી પુત્રના ધડ પર મેસાડી તેને છવતો કહ્યો. નિષ્કળે ગનસુરનો લશ કરવા એ રૂપે પાર્વતીને પેટે નૃમ દીધી દત્તા જેવી પણ એક

કથા છે. પુરાણોમાં એક કથા એમ પણ મળે છે કે એકવાર પાર્વતીએ પોતાના પુત્ર ગણેશની સંભાળ રાખવાનું કામ બ્રહ્મણી રાત્રિને શોધું પણ એ ઉઘ મઠની નબર ગણેશના મરતક પર પડતાં ન તે વચ્ચે રાજ થઈ ગયું. કુપ્તિબ્યભેદી પાર્વતી બ્રહ્મા પાસે ગઈ અને તેમનું સલાહ માંથી બ્રહ્માએ કહ્યું: 'સ્ત્રીમાં તને પહેલાં ને મળે તેનું માનું કાપી લઈ ગણેશના સરીર પર મેસાડી દેજે.' ભોગનેએ પાર્વતીને સમી દાધી ન મળ્યો. આથી તેનું માનું મેસાડવામાં આવ્યું.

પણ ગણેશપુરાણમાં ગણપતિ વિષે બે વિવેરતી દર્શકીત આવ્યું છે તે પરથી ગણપતિના આત્મ સુધી ત્રણ અવતાર થયા બતાવે છે. એક, કૃતયુગમાં કર્ણપ-પાની અર્ચિતિને પેટે મહોત્કટ વિનાશક રૂપે એ અવતારમાં તેમણે પૃથ્વીને પીડતા દેવતાક ને નરાતક રાણેસેને નાશ કર્યો હતો; બીજી અવતાર નેતાલુગમાં સિવપુત્રનાં ત્યાં ગણેશરૂપે લગ સિદ્ધરૂપને નાશ કરી લોકોને વાતમાગાંથી લોકાંના દુઃખ અને શ્રીને, દ્વાપરયુગમાં ભગવાન શંકરને ત્યાં ન અવતરે સિદ્ધરૂપને વધ કરેલા. આમ પ્રભુને પીડતા રાણેસેથી પૃથ્વીને બચાવી દેવાથી તે વિગ્રહવાં તરીકે લોકપ્રિય થયા હોય એમ લાગે છે

મહા તત્ત્વચિંતા ગણપતિ વિષે તાત્ત્વિક વિચાર કરતાં એમ માને છે કે ગણપતિ એટલે 'ગણેશ' નહિ, પણ 'ગુણેશ' હોવાનો. ગુણેશ એટલે સત્ત્વ, રજસ અને તમસ એ ત્રણ ગુણોના દેવાઓ. બીજી માન્યતા એમ છે કે એ એકાદ પ્રભુવ રૂપ દોહ તેમની ઉપાસના એટલે પ્રત્યક્ષ પરબ્રહ્મની ન ઉપાસના. એકાદમાં દાધીની રૂઢ એવે આધાર છે ન. આપણને એમના અર્થવદ્ધ પણ ગણપતિનું દેહ એવા લાગે છે. એવા એ પરસ્પર જ્ઞાન-જિજ્ઞાસમય ગણપતિનું વાદન ઉદર ગણાય છે. ઉદર એટલે કાળ. એમ ઉદર દરેક વસ્તુનો મોતરીને નાશ કરે છે. તેમ કાળ પણ અદર્નિશ સૃષ્ટિના પદાર્થોના નાશ કરે છે. એ કાળને છતી લઈ તેને ન વાદન બનાવનાર ગણપતિ પરમેશ્વરનું નરૂપ છે એમ તાત્ત્વિક માને છે. ગણપતિ-પૂજા ચતુર્થીને દિવસે થાય છે, એના અર્થ એ કે ભ્રમત, રમન અને મુખ્યત્વે એ ત્રણે અવસ્થામાંથી કમલ થઈ જોઈ એટલે કે તૃણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરવાથી ન માત્ર પૂજાર્થમાં પહેલો છે અને ત્યાં ન પરબ્રહ્મ રવરૂપ પરમેશ્વર એટલે કે શ્રીમાણ વાસ કરે છે. ચતુર્થીને દિવસે ચંદ્રદશીની ગાથા છે તેની પાછળ એ રહસ્ય છે કે મના દેવતા ગણુ ગણાય છે, અને એ તૃણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરવા જ્ઞાનારામના કરવી હોય તો ગન ઉપર કાળ મેળવેલા જોઈએ. આમ ચંદ્રદશી ન કરવું એટલે મન ઉપર કાળ મેળવેલા અને મનને એકામ કરવું એવા છે.

ગણેશચતુર્થીને દિવસે ચંદ્રનું દર્શન કરવું નિષિધ્ધ ગતાવા પાછળ એવી એક પીરણિક કથા છે કે એક વખત ગણેશ પોતાના વાદને ઉદર પર બેસીને જતા હતા ત્યારે અદરમાત પડી થયા. એ જગ્યાએ ચંદ્ર ઢસી પડયો. આથી દેહ બની ગણપતિએ આપ આપો. કે એ દેહ લાકે દર્શન કરશે તેના પર ચાતીરું બાળ તથા કુન્ડો આવી પડશે. આથી દેવો અને મનુષ્યોએ તેનું દર્શન કરવાનું ભંધ કહ્યું. એ પ્રમાણે બધા તરફથી દિશરૂપ થયેલા ચંદ્ર એક કબળમાં સંતાઈ ગયો. આમ ચંદ્ર-પ્રકાશ દુષ્ટ થવાથી અકળાએલા દેવોએ ગણેશ પાસે નઈ પોતાનો આપ પાછો મેળવા વિનવિ કરી.

ચન્દ્રને પશુ પોતાના સરગમ્બનકે કાચને પરત્વેથી ગાલ લાગ્યો અને
 જોડેશ પાસે આવી પાંચના ફરી માફી માગત વાગ્યો. આવી જોડેશ
 પ્રસન્ન થઈ પોતાના આત્મની અવગણી અસર પાછી બેઠી. પશુ
 જોડેશને કહ્યું કે જોડેશવત્સલ્યની વિચારે એ ચન્દ્રનું દેહન કરશે તેના પર
 આત્મના પ્રભાવ પડશે. એ આપમાંથી બચવાનો એક માધ્યમ એ મનાવ
 છે કે પોતાના પાંદડી તરફથી કપડા કે ચાલો ખાસી. આમીએગા-
 નાથી સરતનુકૂળી તે દિવસે ચન્દ્રદેહન થઈ ગયું હોય તેમાં પોતાના
 'પાંદડીના' ઝાપડે પથરા ફેંલે તેમને ધીરાળી તેમને આશિર્વાદ
 વિના કહ્યું છે. પશુ આજે તો નવું અનુભવતુર્યો દિવસે
 ધીરાળી ઝાપડે પથરા ફેંલે દેશમાં હાથ કરવાનો વિધિ જ ન હોય
 તેમ કેટલાક કહ્યું પથરા પુરાવો નવું છે. કે ગિરજા કહ્યું નથી.
 અનુપતિ વિધિમાં કહ્યું છે કે પેદામાં તથા ઉપનિષદમાં પશુ
 ગમે છે. તે પરથી તે યજ્ઞ પાત્રના દેવના હોય જોગ લાગે છે. ત્યાર
 પછી તો તેમની જ પાસના કરનારજોતી બુદ્ધિ 'અનુપત્ય' સંપ્ર-
 લાપ સાર થયો. આ સંપ્રદાયના લોકો ચિદ્ર તરીકે લાજ રંગનું ચન્દ્ર-
 કાર તિલક કરે છે. સિદ્ધુરતાનમાં ત્રાવજીવમાં અજોડપાસના
 વિશેષરૂપે પ્રચલિત છે. ત્યાં તેમના દેવજને 'દેશપુર' કહે છે.

અનુપતિ કહેલે અંગીના પતિ. અનુ રાટલે સમુદ્રે મેકે કાચમાં
 ફરે. મકત કાચારિ અનેક અંગીના તે અંગિ રાતિ મનાતા. તેમની
 પ્રાર્થના કરવાથી શંકરનું નિવારણ થાય છે. પશુ રાત્રીમાં તે બાપકો
 મદે અનુવા બીજી દાનિ કાચ છે અને મનાતું બ્રહ્મદેવે વિનાયક
 (અનુપતિ) તે અંગીના નાયક નીમી ગણાય માત્રના કારણે ત્રિપ્ત
 કરાવતું કરવાનું કાર્ય સોંપવાનો કહેલો મહે છે. આ કરવાથી કાચ
 કે વિનાયક ફરે જેવા જ જાણેકર દલા. પશુ પ્રસન્ન કરવાથી વિજ્ય-
 દર્શન મનાતા. અનુપતિ આજે ને પાસના દિવ દેવ અનુપતે છે અને કેટ-
 લોકે રમ્યે એવા રિવાજ છે કે પેદા દેવની દેવાનું મહે તે તેની
 વસતી કરવા તે પોતાની કુલાન પરની અનુપતિની કહે છે કે કાચને કાચ
 કરવાથી છે કે જોથી અનુવાના બધાને વખર કરી તેની નામુ થઈ
 બપ છે. મહાબ્રાહ્મણના કર્તાવ્યાસ બ્રહ્મવેદે ભ્યારે મહાબ્રાહ્મણના
 વિચાર કરી ત્યારે તેમને કહેલે બ્રહ્મણે મળતો નહોતો. અનુપતિએ
 એ કાચ મારી લીધું પણ શરૂ કરે કી કે એકાદર બ્રહ્મણની ચાર-
 આત કર્યા પછી કંઈયે બ્રહ્મકર્તું ન બ્રહ્મકર્તા. માર્કણ્ડે વચારે તે સારવ
 કહેલે ફરી. પશુ આગીની સરતનુકૂળી કે અનુપતિએ સગળ્યા વખર મ્હું
 જનન અનુ. આમ બેનું કાચ ગાયું. પોતાને આગળ વિચાર કરવા
 વખત મહે તે માટે વ્યાસમુનિ વચરેવચર અપરાચારો સજાવના.

શ્રી જોડેશને જનમ બાદવા મુકે માથેને દિવસે બપોરે મળેલો
 દોવાથી તે દિવસે જોડેશવત્સલ્યનો તદેવાર કરવાય છે આમ તે
 કહેલે મહિનાની શુકલ પક્ષની ચતુર્થી નિવારણની કાચ અનુપતે છે અને
 કેમકે પક્ષની ચતુર્થી સંક્રાન્તિ-ચતુર્થી ગણાય છે. જોડેશવત્સલ્યે દિવસે
 મુખ્ય વિધિ અનુપતિની ભૂતિની કે ચિત્રની ગળિયા કાચથી પૂજ
 નું કહેલે તેમને પ્રિય એવા દુર્વા તથા રાખી વડવા પત્તા અડાવવાં.
 મેકેકરને મેવેલ બસાવેલ છે. વળી તે દિવસે બાળકની લોશમાં
 ગળિ તથા ધી નાખી તેની કુદેર બાનાની ઉકરને જવાડાવવાનો પણ
 રિવાજ છે. કાઢિયાકાકાના મેરાળ મુકે માથેને દિવસે તેલ અને
 સિદ્ધુરથી અનુપતિની પૂજ થાય છે કવિદ દેશમાં આ તદેવાર
 વિશેષ ભાવપૂર્વક પળાય છે. કાનડી લોકો જોડેશવત્સલ્યને 'જોડેશ
 હમ્મ' કહે છે અને તેલથી લોકો 'ગિરજેર ચાપતિ'. ત્યાંના લોકો
 માથે છે કે કાચ ચાલોના. વિષ્ણુ કુચિચેલો, પ્રજ્ઞા મેરુપના
 અને અનુપતિ શરદોના આસાધ્ય દેવ છે. શરદો આતિ બાવપૂર્વક અનુ-

પતિની પૂજ કરે છે
 તે પરથી આ મા-
 ન્યતા બંધાઈ હોય
 કોષ લાગે છે. બ-
 સમાં અનુપતિ-
 નેમોઅનુપતિ
 નથી.

આ તદેવાર યોગી
 પશુ પામપૂજથી
 ક્યાય કરવાનો
 હોય તે તે મહા-
 રાષ્ટ્રીયમાં તે દિ-
 વસે પાદબીમા
 અનુવા માધ્યમ
 અનુપતિની માટી-
 ની મૂર્તિ લાવીને
 તેની પર ત્યાપના
 કરી પ. ડ. ૧૦ કે
 ૨૧ દિવસ સુધી
 રાત્ર સમાવનાર
 તેમની સમિધિ
 પૂજ કરે છે તે વચ-
 નરી કે વચારમાં તે
 ભૂતિનું વિચરેલ
 કરવામાં આવે છે.
 તેમમાંમાં બ્રાહ્મ-
 ધી માંતેને શરદી સુધી આ તદેવાર જોડેશવત્સલ્ય પ્રિય છે. લોન રિજો
 લોકમાં એકલાવા અને ત્યાંતર્યામાવાના ફેલાવા તથા લોક
 બચતિ આગળ આ તદેવારને વ્યાપક અને સાર્વજનિક સ્વરૂપ
 આપું દર. ત્યારથી રીકે મહોક્ષા અસર લતાનાં હુકા અનુપતિની
 કોષ નિરેર જ્યાંથી પૂજ રવાપવામાં આવે છે. રાત્ર ત્યાં આગળ
 નાદ વિરોધ વખતનું વ્યાખ્યાન, કીર્તન, દેશમિશન પ્રેરક ઓડો
 નાદ લોકપ્રસિદ્ધ રમક કાંઈકેમો થાલ્ય છે. આમ અનંત ચરુદેશી
 સુધી ચાલે છે. પછી અનુપતિને મોડી ધાગધાગી બળેના માતા
 માતા નરી કરે વચર નરીમાં કુલાડીને નેમનું વિરાડન કરે છે.

સુધી તેમનાં આંતરમાં આવેલી શક્તિમાંના
 મહિરમાં એકે ભીત પર મળી આવેલું આ મળે-
 શું ચિત્ર સોડી પ્રચીત અનુપતે છે. આ જ પ્ર-
 માણે દેશમાં મળી આવેલાં અનુપતિનાં
 ચિત્રો પરથી અનુપતે છે કે બહુ ધીરન માન-
 માં આનુપત્ય સમ્રાજ્ય વિષે, મીન, ન્યાપન,
 ન્યાપુમા આગાદિ ફરેલેકેકે પ્રસંગીકેલો.

સુધી માંતેને શરદી સુધી આ તદેવાર જોડેશવત્સલ્ય પ્રિય છે. લોન રિજો
 લોકમાં એકલાવા અને ત્યાંતર્યામાવાના ફેલાવા તથા લોક
 બચતિ આગળ આ તદેવારને વ્યાપક અને સાર્વજનિક સ્વરૂપ
 આપું દર. ત્યારથી રીકે મહોક્ષા અસર લતાનાં હુકા અનુપતિની
 કોષ નિરેર જ્યાંથી પૂજ રવાપવામાં આવે છે. રાત્ર ત્યાં આગળ
 નાદ વિરોધ વખતનું વ્યાખ્યાન, કીર્તન, દેશમિશન પ્રેરક ઓડો
 નાદ લોકપ્રસિદ્ધ રમક કાંઈકેમો થાલ્ય છે. આમ અનંત ચરુદેશી
 સુધી ચાલે છે. પછી અનુપતિને મોડી ધાગધાગી બળેના માતા
 માતા નરી કરે વચર નરીમાં કુલાડીને નેમનું વિરાડન કરે છે.

સિદ્ધુર પથમાં એ વિધિએ દેવતાઓ નવરે પરે છે તેનું મારણ એ
 છે કે જનકેકલાયુ મારે છે આવકથલ મુલોનો સમુચ્ચ માનવમાં
 દેવાને જોડેશને તે કાઢે દેવામાં ફરેલી તે સુખ લોકમાં મહે તે માટે
 તે સુખ સમુચ્ચવાળી કોષ ભૂતિ બતાવીને લોકો આગળ આપણ
 પ્રાચીન પથે બપરસાપરે મુકવા. આને તેની કપાસના લોકો પાસેથી
 કપાસીલો. એ રીતે અનુપતિની પાછળ મે મુલો કરવાલોકો કામે છે
 બુદ્ધિવાન અને વિમલદાનુ. નચ્છું કે માર્કરનું કોષપણ કામ આપણે
 માથે લીધું હોય તો તે અવરુપ સરજ થશે જ એમ કહેલું મુરજે છે.
 અનુપતિને વખતે નિંદ્રો અનુની તે કામ નિષ્ફળ કરી નાશે છે. માટે
 અનુપતિની દેવાબાનિકે જાતિ પરમેશ્વરી પ્રાપ્તી કરીને તેના કપા-
 સની કાર્ય કરવાની હોય છે. ચિંત્નો આવે તો પશુ કરવા વચર
 હમ્મરજી રૂપી અમેલ દાલ દોષમાં ક્રોધ આગળ ફગ કરવા બધું
 કોષાં ન પુરુષાર્થની ચાવી છે. વિનમદર્શી અનુપતિના તદેવાર જોડેશ-
 વતુપતિ આ જ સંદેશ છે.

નૃત-હસ્ત

લેખક

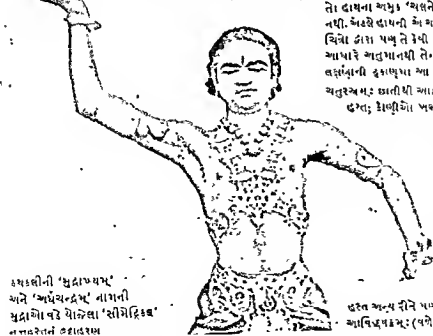
યોગેન્દ્ર પ્રિયદર્શી

નૃત્તનાં જુદાંજુદા ચન્નનો તથા શારીરિક રિપતિકા(Poses) માં શોભાના હેતુથી સુંદરતા લાવવા માટે જે આલેખક હસ્ત-રચનાઓ કરવામાં આવે છે તેને 'નૃત્ત હસ્ત' કહે છે. સંયુક્ત તથા અસંયુક્ત મુદ્રાઓની જે છે આ નૃત્ત હસ્તો પણ દોષથી જ નહીં જુદાંજુદી રચનાઓ છે; પણ તે કોઈ અર્થ કે આચર્યાચવામાં પ્રયોજ્યતા નથી, પરંતુ માત્ર આગળથી કે લાવણ્યના હેતુથી જ યોજાય છે. તે અંગરચનાની અપેક્ષાએ સમતોલપણ(Balance)ના સિદ્ધાંત ઉપર રચાય છે, કારણકે સુંદરતા સમતોલતાના જ સમાજોથી છે. નૃત્ત-હસ્તો ઢામ, પગ તથા શરીર કે તથેના સામજ્ય દ્વારા શ્લોકિક સૌંદર્યે કલ્પન કરી નૃત્તને અસકૃત કરે છે. આથી તેને નૃત્તના કોઈ અંગકાર તરીકે પણ ઓળખાઈ શકાય.

પણ હાલમાં આ નૃત્ત-હસ્તો ખાસ પ્રચલિત રહ્યા નથી તેના વિશે ખામ્યે જ કોઇને કંઈ માહિતી રહી હોય તો, તેનું કારણ કદાચ એ હશે કે વિયુક્ત તથા સંયુક્ત મુદ્રાઓ જ નૃત્ત-સાધનું અનિવાર્ય અંગ હોવાથી તેના વગરનું કોઈ અંગ ન હોવાથી તે ધીમેધીમે વિસરાઈ ગયા. વળી, મુદ્રાઓમાં રહેલા સંકેતો બહુવાન કુત્સદસથી પ્રેરણો પણ તેને સમજવાનો પ્રયત્ન થતો રહ્યો છે જ્યારે નૃત્ત હસ્તોના વિવચનમાં તેના પ્રયત્ન પણ થયા નથી.

નૃત્ત-હસ્તોની ઉત્પત્તિ વસ્તુતઃ વિયુક્ત અને સંયુક્ત મુદ્રાઓ માથી જ છે કેટલાક નૃત્ત હસ્તોમાં ત્રિધ-મુદ્રા(જુદીજુદી બે મુદ્રાનું તથાનન) પણ યોજાય છે બંને હાથે અમુક મુદ્રા પાસે

કથકલીની 'મુદ્રાપ્રથમ' અને 'અર્ધચન્દ્રમ' નામની મુદ્રાઓ વડે યોજેલા 'સીમેટ્રિકલ' નાચરતેનું ઉદાહરણ

આપણા પ્રાચીન નાટ્યશાસ્ત્રના પાંચમ્ય આપણી લખખાણના રૂપમાં 'દ'. આપણાં બારીચ નૃત્યોમાં આપણી મુદ્રાઓ એ એક પ્રકારની બાધા છે. તેની પાછળ રહે સંકેતોના અર્થ આપણે ગયા બે હપતામાં સમજ્યા. હવે તેને અનુદાધાને 'નૃત્ત હસ્તો'ની નૃત્ય વખતે શરીરની ક્રિયામાં લાવણ્ય અને શોભા લાવવા માટે વપરાય છે, તેની સમજણ હવે

કરીને સુરોચનાના આશયથી હસ્તની અમુક શોભાપૂર્ણ રચ કરવામાં આવે છે તેને જ નૃત્ત-હસ્ત કહે છે.

નાટ્યશાસ્ત્રમાં વિયુક્ત અને સંયુક્ત મુદ્રાઓ તેમજ નૃત્ત-હસ્તની નામગણત્રિ આપીને કહ્યું છે કે, "આમ, ચારાડ પ્રકારના હસ્ત કલા." તે પેઠી ચોવીસ વિયુક્ત, તેર સંયુક્ત અને બન્નીના નૃત્ત હસ્ત કલા છે. આ અનુસાર નૃત્ત-હસ્તો સમાવીસ હોવા જોઈએ પણ તેનાં નામો અમૂલ્યતા તે આગળથીસ થાય છે. એટલે વગર એ હસ્તો તે છેલ્લા એ જ હોવા જોઈએ, કારણ કે નાટ્યશાસ્ત્ર અમુક પ્રતમા એ બેના લક્ષણો ભેદી દીધેલાં છે. જે ૨૯ નૃત્ત હસ્ત નાં નામ આ પ્રમાણે છે: (૧) ચતુરશ્રમ (૨) હૃદયશ્રમ અથવા તાવુતમ (૩) તવમુખમ (૪) રવિરતકમ (૫) વિપ્રકાંભમ (૬) અગ્ર કલામુખમ (૭) આવિહવમ (૮) સુગ્રીમુખમ (૯) રેગિતમ (૧૦) અર્ધરેગિતમ (૧૧) કલાનવચિતમ (૧૨) પદ્મપદ (૧૩) નિવળ (૧૪) કેશનયમ (૧૫) લતાપદમ (૧૬) હરિહરતમ (૧૭) પાવલિતમ (૧૮) પદ્મ પ્રકીરકમ (૧૯) મકરપદમ (૨૦) હંડપદ (૨૧) લિપ્તમંડલિ (૨૨) પાશ્વમંડલિ (૨૩) કોગમંડલિ (૨૪) પશ્ચિમંડલિ અથવા પાશ્ચિમમંડલિ (૨૫) મુદિતરવરિતકમ (૨૬) નાલિ પદ્મપદમ (૨૭) હંડપદમ (૨૮) લલિતમ અને (૨૯) વલિતમ.

નાટ્યશાસ્ત્રમાં આપેલાં લક્ષણો ઉપરાંત આ હસ્તોના અર્થ કે રચનાઓ નક્કી કરવાનું મુશ્કેલ છે, કારણકે તે રૂપક ના નાટ્ય, નૃત્ય અને સંગીત એવા વિસ્તૃત વિષયોના શ્રેયમાં આ વિચિત્ર મૂલ્યન રૂપે જ દર્શાવી શકાય. વળી બધી વિનયો અંગૂઠી દર્શાવે શકાય તેવી પણ હોતી નથી એમકે ધણીખરા નૃત્ત-હસ્તો તો દોષના અમુક 'અલ્પનો' હોવાથી તેમની ગણ એક મુશ્કેલરિય નથી. એટલે હાલની એ મલિત દર્શાનું ખૂબ જ નોંધીરતે આપણે સાચા ચિત્રો દ્રાશ પણ તે કેવી રીતે દર્શાવી શકાય? આથી તેનાં લક્ષણો આપણે અનુમાનથી તેની રચનાના અદા જ પાંધિના રહ્યાં તેના લક્ષણોની દુકાણુવા આ પ્રમાણે તારવણી કરી છે:

ચતુરશ્રમ: છાતીથી આઠ આગળને અંતરે સળગા રાખેલા કટકમુદ્રાત; કાળીકેા ખજારી સમાન દિગાંઘી.

હૃદયશ્રમ: બંને હંડાગણ હસ્ત પેલા એમ દલાવવા છે.

તલમુખમ: ચતુરશ્રમમાંથી હંડપદ હસ્ત કરી તેને સહેજ ત્રાસા અભિમુખ રાખવા છે.

રવિરતકમ: કાંડામાંથી રવગિત (rings) કરેલા તલમુખ હસ્ત વિપ્રકાંભમ: વિચ્યુત(દ્વંદ્વ) કરે રવરિતક હસ્ત

અગ્ર કટકમુખમ: રચગિતક અભિમુખ હસ્તે આશલ હસ્ત.

હસ્ત અન્વરીને પણ સાચ છે આવિહવમ: (વળેતા) હાથ; કાળી તથા ખમ: મગાન દુષા

દેહસોમુખમઃ ત્રાસા પ્રસારણા સપચીય દરેત. બેજુદાં દરેજીની
 ગમ્યમાં. આ દરેત વ્યવિતક કરીને પશુ થાય છે.
 ગિતમઃ સવળી કે દેસપક્ષ લેવી દરેજીવાળા પ્રસારિત દરેત.
 ગર્ભદેગિતમઃ ડાબી હાથ ચતુરશ અને નમસ્કાર દેવિત કરવા તે.
 તાનવંચિતમઃ ખમા તેમજ કોમ્પી સમાન રાખીને બંને દરેત
 ત્રિપતાક કરી દરેજીઓ ત્રાસી નમતી રાખતી તે.
 દંડવતમઃ કાંડાગાંથી પગેલા પતાક દરેતુદાય ખમાની હારમાં.
 નેતુંખમઃ પદ્મવ દરેતને કાંબા કરવા તે.
 કુમ્પમઃ ફેરતે રૂપકર્તીને બંને પદ્મ સીધા રાખિત પતાક દરેત.
 દેવોખમઃ બંને બાજુ કોણાગિત, ત્રાસી ને નમતી દરે લેવાયા દરેત.
 દરિદરેતમઃ ચોક હવેત જવાખય કરી તેને બંને પાંચમા દીસેતલે.
 અને બીજો દરેત ત્રિપતાક કરી કમ્પકેસ પાસે રાખવા તે
 પક્ષવંચિતમઃ દરિ-દરેતની જેમ બંને બદલે બંને ત્રિપતાક દરેતને
 કાન પાસે રાખવા તે.
 પદ્મપદ્મિતકમઃ પદ્મવંચિત દરેતને વૃક્ષ રાખવા તે.
 નાગદપદ્મમઃ પદ્મવંચિત દરેતને કાંબા રાખવા તે.
 મુદ્ગપદ્મમઃ કોને દરેત દંડપક્ષ કરી તેને અવળા-સવળા ફેરવવા તે.
 દરેત ખમાથી કોમ્પી સુધી સીધા રાખવા.
 દંડપદ્મદંદિઃ દંડપક્ષને ગર્ભ દિશામાં ફેરવવા તે.
 ત્રાસવંચિતઃ ઉપરના દરેતને ચોક પાંચમાં રાખી ફેરવવા તે.
 કુદરેતમઃ ઉછેરિત અને વિવેરિત દરેતનું છાતી પાસે ખમ્ય.
 પાંચવંચિતમઃ અણપદ્મ તેમજ અણદરેતનું છાતી પાસે અર્ધ
 ખમ્ય.
 મુદ્ગદરેતકમઃ મુદ્ગદરેતને કાંડાંમાંથી રચસ્તિત કરવા તે.
 નિમિત્તી પદ્મકાપમઃ પદ્મકાપ દરેતને અવળા-સવળા ફેરવવા તે.
 પદ્મકાપમઃ અણપદ્મકાપ દરેતને કાંબા કરી બંનેની તર્જની-
 આંગળી (પહેલી આંગળી) પરસ્પર બોટવતી તે.
 સતિતમઃ પદ્મવ દરેતને મરેતક ઉપર રાખવા તે
 સવિતમઃ સવાખય દરેતને રચસ્તિત કરવા તે. આ મુદ્ગા અન્ય
 સાતમાં બીજી રીતે પણ દર્શાવેલી છે.
 'અભિનયદર્પણ'માં દર્શાવેલા નૃત્ય-દરેતો સંયુક્ત તેમજ અ-
 સંયુક્ત દરેતોથી જુદા નથી. તેના નામો પણ તે જ રાખેલા છે.
 ન્યારે 'સરવ-નાટ્યસાહ્ય' અનુસારના નૃત્ય-દરેતોની ઉદગમન સમય
 તથા અસંયુક્ત દરેતોમાંથી જ હોવા છતાં તે શિલ રીતે ચાલ્ય છે.
 અને તેનાં નામો પણ શિલ પ્રકારનાં છે.
 'અભિનયદર્પણ' પ્રમાણે નૃત્ય-દરેતો તે રહે, તે આ પ્રમાણે: (૧)
 સ્વરિતકમ (૨) દોડા (૩) અંગલિ (૪) કાસપર્ધમાનમ (૫) ગ્રહકમ
 (૬) પારા (૭) ક્રીડકમ (૮) કપિતમ (૯) શિખરમ (૧૦) કુર્મમ
 (૧૧) હંસારમ (૧૨) અલપદમ અને (૧૩) પતકમ.
 આમાં પતકમ, ત્રિપતાકમ, શિખરમ, કપિતમ, અલપદમ
 અને કાસપર્ધમા એ અસંયુક્ત દરેતો છે અને અંગલિ, સ્વરિતકમ,
 દોડા, કાસપર્ધમાનમ વગેરે બાજીના સાત સંયુક્ત દરેતો છે.
 'અભિનયદર્પણ' અને 'નાટ્યસાહ્ય'માં વિયુક્ત, સંયુક્ત તેમજ
 નૃત્ય-દરેતોની સેવામાં મુકાવણે વપર હોવા છતાં એ બંનેમાં
 દરેતોની કેસ સંખ્યા તો એકસરખી (૧૬) જ રાખ્ય છે તે આ પ્રમાણે:
 નાટ્યસાહ્ય: ૨૪ વિયુક્ત + ૧૩ સંયુક્ત + ૨૭ નૃત્યદરેત = ૬૪
 અભિનયદર્પણ: ૨૮ વિયુક્ત + ૨૩ સંયુક્ત + ૧૩ નૃત્યદરેત = ૬૪
 એકે 'અભિનયદર્પણ'ની કદલીક પ્રતિમાં કદાલક વધારાના દરેતો
 પણ જોવામાં આવે છે. પરંતુ તે કદક નીચ છે.

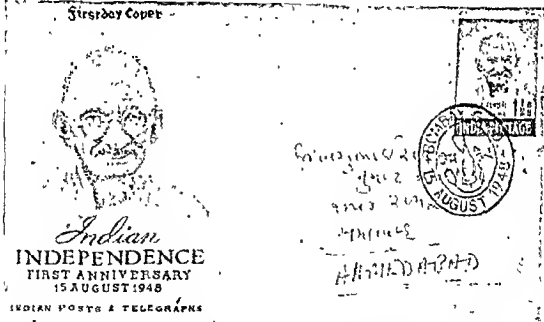
કચકીના મધુરનૃત્યમાં ચાલતા નૃત્ય દરેત

દશિમ દિવસ 'બરત નાટ્યમ' નૃત્યમાં નૃત્ય દરેતોનું ખલ્લું
 વેરિય લેવામાં આવે છે. કેમકે તે નૃત્ય અભિનય કરતા વિશેષે તે
 નૃત્ય પ્રધાન ગેલી છે; ન્યારે ગદ્યાસના 'કચકી' નૃત્યમાં નૃત્ય
 દરેતોનું પ્રયોગના બહુ આકર્ષ છે, કારણકે તે અભિનયપ્રધાન હોવા
 હોવાથી તેમાં નૃત્ય-દરેતોને બદલે ન્યારેક દરેતો કે મુદ્ગાઓ વિશેષ
 હોય છે. યજ્ઞ કચકીમાં વપરાતા નૃત્ય દરેતો તો એટલી અદ્ય
 સખવામાં છે કે તેને જુદાં નામો પણ આપેલા નથી. તેમાં બામ
 હીને પતાકમ, ત્રિપતાકમ, મુદ્ગાખમ (નાટ્યપાલને સંદર્શ દરેત)
 અને અર્ધચંદ્રમ (નાટ્યસાહ્યની જુદાં દરેત) આ ચાર દરેત ન
 'નૃત્ય-દરેત' રૂપે વિવિધ પ્રકારે ચાલ્ય છે, અને તેમાં પશુ બામ
 તો મુદ્ગાખમને અર્ધચંદ્રમ દરેતનાં ન વિવિધ સંયોજનો ચાલ્ય છે.
 નૃત્ય દરેતોને ચોક સુધય નિયમ છે કે તેનાં ચક્રોને, સરીસની
 કિયા તથા ચમળા ચરણો (Steps)ને ચલુસરીને થતાં નોંધવો. તે
 ઉપર-બીજા, હાથા-ચમળા તથા સન્મુખ, બેગ પાંચ પ્રકારે થાય છે.
 દરેતનાં ચલિઓના પ્રકારે: સાતમાં બીજા ચાર દરેત-પ્રકાર
 પણ દર્શાવેલા છે તે આ પ્રમાણે: આલેચિતમ, ઉદેચિતમ,
 બ્યાવિનિતમ અને પરિવિનિતમ. આ દરેતો આંગળીઓની ન અનુક
 ર્ષિતોએ કે રિપતિઓ છે અને તે વિવિધ નૃત્યમાં પ્રયોજ્ય છે.

બાહ્ય-મંત્રી: વળી શાસ્ત્રમાં બાહ્ય સુધીના દારૂની જુની-જુની
 જ્ઞાતિને ક્રિયાશીલતા બીજા દેશો ક' હરને પણ દર્શાવે છે,
 એને 'બાહ્ય-પદાર' ક'વા છે

વળી, શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે હરેતત્ત્વ આ સર્વ એકે 'કરોતિ'માં પણ
 આવે છે, માટે નર્મકેશ તે બધું ક'વા. ક'વના હરેતોને પણ 'કરોતિ'
 આદ્ય સંબંધ દેવાનું ક'વાય છે પરંતુ આ 'કરોતિ'નું જ્ઞાન તો આ
 માત્ર નવશાસ્ત્રમાં જ નહીં વિદ્યાનાને તેમજ નૃત્યકલાને વેશજન્ય
 વાર્તાના નમાવતા આવેલાં કવિઓના કેટલાક નૃત્યકાર્યો પાસે જ
 સુક્ષ્મ ક'વે રહ્યું છે. 'નાટ્યશાસ્ત્ર'માં કવિશેષક ક'વે બાહ્ય જ્ઞાનનાં નામ
 આ પ્રમાણે છે: (૧) વિર્યકમ્, (૨) કૌમ્યકમ્, (૩) અધીમુખકમ્,
 (૪) આધિદમ્, (૫) આધિવિદમ્, (૬) ગદ્યશ્રવણકમ્, (૭) રવ-
 નિતકમ્, (૮) અધિવિદમ્, (૯) કુંચિતમ્, (૧૦) પૃથ્વ્યકમ્, બીજાં કંચો-
 માં આ ક'વિશાસ્ત્રકે, પ્રસારિતમ્, ગદ્યકમ્, સંસ્કૃતમ્, આદિશિ-
 વ્તમ્, કવિશાસ્ત્રકમ્, એમ છ બાહ્યકેશવેશક છે નાટ્યશાસ્ત્રમાં ક'વરના
 દસ બાહ્યનાં નામ આપના સિવાય તેમના હસ્તિપ્રાપ્તિદેવો ક'વો ક'વે-
 આ નથી, આવી અન્ય શાસ્ત્ર ક'વરની તેના હસ્તિપ્રાપ્તિ દેવો એકાં
 તિથકેમ્ બાને પણ સંમેલન કરતા.

કૌશલ્યકેશવ: માથા ક'વર ક'વા સંમેલન કરતા.
 અધિમુખકમ્: નીચા સંમેલન કરતા.
 આધિદમ્: પોતાની નરફે ખેંચેલા હરેત
 અધિવિદમ્: હરેતને કાળી પાસેથી મેળાકાદે આમજીવ
 ગદ્યશ્રવણકમ્: હરેતને શરીરની ચારે તરફથી ફેરવવા તે
 રવરિતકમ્: કાળા કાળથી નમજીવા કાળના અને નમજીવા
 કાળા કાળના બાહ્ય પદાર્થ તે (અદ્યતન ક'વે)
 અધિવિદમ્: કાળને કાળી પાસેથી માથા સુધી લઈ લઈ
 અધિદમ્: કાળને લાવવા તે.
 અધિવિદમ્: કાળીથી લાવેલા કરતા.
 પૃથ્વ્યકમ્: પામળ સંમેલન કરતા.
 કુંચિતકમ્: શબ્દોના અર્થ કરતા.
 પ્રસારિતકમ્: આમજીવ લેવાલેલા કરતા.
 ગદ્યકમ્: સદેશ લેવાલેલા કરતા.
 સંસ્કૃતકમ્: મારહરીને સંમેલન સીધપણું કરતા.
 આદિશિવત્ત્વકમ્: કવિતા કરતા.
 કવિશાસ્ત્રકમ્: ચિત્રકેશમાં સંમેલન કરતા. (૫૪)

હિંદની પ્રથમ સ્વાતંત્ર્ય-સંવત્સરીનું 'ફર્સ્ટ ડે કવર'

અર્ધ પગી ઝોગડે હિંદના સ્વાતંત્ર્યની પહેલી સંવત્સરી નિ-
 મિતે હિંદી કલાકર્તાઓએ સામૂહિકતા સાધી છતાં ગારજીમાં એ જાણ
 હિંદી કાઠી કે તેની સાથે કપરનું 'ફર્સ્ટ ડે કવર' પણ બહાર પાડ-
 વામાં આવેલું, એ બાહ્ય જોડાતા ભેગમાં આનું દર્શો. તે અનેક
 દિવસે ગદ્યનું છે. 'કુમાર'ના રત્નપદા એકમાં સંપાદનના મુખ્ય
 ફર્સ્ટ ડે કવર એકથી, કોઈ નિર્દિષ્ટ પ્રકારના સરખામણમાં કાઢેલી હિંદી
 કે ફિલ્મને બહાર પડે તે પહેલે જ નિર્ધારે, તે હિંદી વાપરીને પાન
 કરવા માટે ખાસ તૈયાર કરેલું પાત્રી. આ કપરનું ફર્સ્ટ ડે કવર હિંદી
 કલાકર્તા ઇતિહાસમાં પહેલું જ દેવા કપરાંત એક બીજી રીતે પણ

તેનું ગદ્યનું થયું છે. તે કવર પર દેખાતી એ કાળ મારવામાં આવે
 છે તે, ખાસ એ રાખી આપરતા એક જ દિવસ માટે વાપરવાનું
 બનાવવામાં આવેલી. તે કાળની મંચમાં તકલીની આકૃતિ તથા
 જય હિન્દ, અને વર્તુળમાં 'બી.એ. ઇ.પી.આ.' તથા '૧૫મી ઓગસ્ટ
 ૧૯૪૮' એવું લખાયું છે. આ કાળ ૧૫મી ઓગસ્ટે થોડા દિવસો
 સંચાલે જ મારવામાં આવેલી. હવે પણ કહી પણ ને વચવાતી
 નહિ દેવામાં એ કાળવાળાં ફર્સ્ટ ડે કવર દને મુદ્દવાન અખાસે
 મહાભાઈનો ગારજીમાં કાઢેલી હિંદી પણ. (૫૬) હવે તો
 બધાએ એક દર્શો હિંદી હિંદી કપર પ્રથમ વાર જ એક એક

મગ દિક્કિટાની મુદ્દક ઉપાદાને કારણે, દિક્કિટ-જમતમાં એક નવો-
 પાંક મૂકી બધે છે. પોણા સાપ રૂપિયાને બરથે આસ રિવરફર્ડેન્ડ-
 ને ઉપાવેલી છે. દિક્કિટા પર મહાભાગની ને બે છબિઓ છે તે
 બંને ઉખિયોની ચઢાસણી બાદ પસંદ કરાયેલી. ૧૦ રૂપિયાવાળી

પોસ્ટેથી આસ મેળવી છે, જેમાંથી ૧૧ આના, ૩૧ આના તથા
 ૧૨ આનાવાળી ત્રણ દિક્કિટા પર ઉપાવેલી કબિ રાજકુમારી
 અમૃતકુંવરના સંગમમાંથી છે. ફૂલ ૩,૧૫,૦૦,૦૦૦ દિક્કિટા બદલ
 ખાદ્યવામાં આવી છે, જેમાં ૧૧ આનાવાળી બહી ફેરડે છે.

રાસમાસની વનસ્પતિનો પરિચય આપણી વનસ્પતિ[૧૬]

૧૨ ચમનેહર, પેસ લાલ રંગનાં મોડાં
 ફૂલોથી શોભતી આ વનસ્પતિ હિંદ-
 નેમાં ખૂબ બહુની છે. ધણું તેને બસુસ
 પણ કહે છે. બસુદનાં ફૂલ સૂર્યદેવને અપા-
 નેવાળી સૂર્યદેવ પ્રસન્ન થાય છે એમ મનાય
 છે. સંસ્કૃતમાં જપા, વિહીમાં બસુદ અથવા
 બસુદ, મરાઠીમાં ભરવંદ ને અંધિયમાં તે
 Shoe-Flower અથવા 'China Rose'
 તરીકે ઓળખાય છે. તેનું સાહચર્ય નામ
 દિગ્વિરક્તસેત્રાન્સાઈનેન્સિસ (Hibiscus
 Rosa-Sinensis, Linn.). તેની લાલ,
 પીળી, રોડેઈ, જાંબી અનેક વર્ત થાય છે. તે
 સીમાં ચક્રે ધણી ઝુલ્ફાંરી મનાય છે.

બસુદ ખૂબ તો ચીનનું વતની, પરંતુ તેનાં
 આકર્ષક ફૂલોને કીધે તે શાભાન્સુ તરીકે
 હિંદુસનનાં ખાસખશીયાઓમાં ફાલાય છે.

તેનું વજન ૧થી ૧૦ ફીટ જુદું સીધું જોડે
 છે. તેનું થક કણ, સાખાવાળું અને ફાંચ-
 વર્ત હોય છે. તેનાં ઘેરાં લીલાં પાન સાદાં,
 તીવ્રોંજિયા પર એક પછી એક ગોઠવાયેલાં
 અને ફાંચવાળાં હોય છે. દરેક પાન ત્રીણેથી
 ચાળાકાર પરંતુ કપરની બાહ્ય છે સાંકડું
 થતું નહીં ટોચે અણીદાર હોય છે અને તેની
 બન્ને બાજુની કિનારી સંચરીવાળી હોય છે.

બસુદને ફૂલો લગભગ બારે માસ આવે
 છે. તેનાં મનોહર ફૂલ લાંબી ફાંચવાળાં,
 મોડાં, દેખાવડાં, લાલ (અંગર બીલ) રંગ-
 નાં અને શાખાઓ પર એકાદી ગોઠવાયેલાં
 હોય છે. ફૂલની વચ્ચેથી નીકળતી પુંડેચારની
 લાંબી નળ તેની શોભામાં અનિરોધ વધારે
 કરે છે. બસુદનું ફળ ગોળ અને ધણું બીજ-
 વાળું હોય છે. પરંતુ હિંદમાં બસુદને ફળ
 થતાં જોવામાં આવતાં નથી, તેથી તે કાપ-
 કાપેથી જ ફળાકાવાળાં આવે છે.

બસુદ કપયોથી વનસ્પતિ છે. તેની છા-
 લમાંથી કીમતી રેસા નીકળે છે. ચીની સ્ત્રીઓ
 તેનાં લાલ ફૂલોમાંથી નીકળતા રંગ સાથે
 બીને રંગ મેળવી તે વડે ભાર તેમજ મા-
 ધાના વાળ રંગે છે. તેનાં ફૂલને રંગ બદલે
 પોલીસ દરવાખાં વપરાય છે. આથી જ તેને

બસુદ

લેખક
 પ્રો. જયંતીલાલ
 દેવસેકર
 એસ.કે.
 એમ. એસ.સી.

અંધિયમાં શકેલાવર કહે છે. અંધાવળાં જે
 રંગ કાચળને લાલ રંગવામાં વપરાય છે. લાન્
 ફૂલને રસ ચરબત તથા મીઠાંને લાલ રંગ
 ચડાવવામાં પણ વપરાય છે. ફેલાક લોકો
 બસુદનાં ફૂલનો લાલ રસ અપુનાં પાનાં પર
 ચડાવી તે વડે લીળુ કાપી લેલી કાઢતું હોય
 એમ જાણે છે. આ ઉપરાંત વાગમડાં રંગવામાં
 પણ બસુદનાં ફૂલનો ઉપયોગ થાય છે. તેનાં
 ફૂલને લાલે રસ 'આલિષ' તેલમાં સરખા
 બાગે મેળવી, પાણી બળી બધે ત્યાં સુધી
 ફાલાવી, તેનું તેલ જનાવી આસમાં નાખ-
 વાવી વાળ નરમ ને કાળા થાય છે અને તે
 વાળ માટે ધણું ઉત્તેજક ગણાય છે.

બસુદનાં મૂળ, પાન તથા ફૂલ ઔષધ
 તરીકે પણ ઉપયોગી છે. સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં તે

વિશે ખૂબ લલેખ છે. તેનાં ફૂલ સ્નિગ્ધ
 ને શીત ગુણાય છે. ફૂલનો કાચ કરેલો સા-
 મક અને ધાતુવર્ધક છે, તેમજ તે તાવમાં
 કપયોથી છે. ફૂલને ધીમાં તળી અત્યાર્તક
 બંધ કરવા માટે પણ અપાય છે, તેમજ તે
 પ્રદર, પથરી, પ્રમેદ આદિમાં પણ અપાય છે.
 ફૂલની કળથી વીર્યસ્રાવ તેમજ ધાતુની નળ-
 પાઈ મારાદવા માટે અપાય છે. બસુદનું મૂળ
 હકમાં ધણું ઉપયોગી છે. કોંકણમાં તેનાં
 લાલે બુળનો રસ રૂધ, સાકરને છરા સાથે
 પરખિવામાં અપાય છે. તેપણ મૂળનો બહો
 હરી તેમાં સરખા બાગે કમળનું મૂળ તથા
 'ક્યોકા'ની છાલ મેળવી સીલીવાતા રહેતાં
 અપાય છે. મુખાઈમાં બસુદનાં યુક્તેલાં
 મૂળ સુલભિરને બલે બળભમાં વેચાય છે.

અનન્ય (અનુબંધ ૧૬૭૫ નાં બાંહેધાર ૧૫૫૫ નંબર) ને બાંહેધાર મુદ્દિત ગિરાદર વિશે વિચાર કરો. સાહસુદીન અને કુતુહલીનથી ગીરોને છે. ૧૭૫૫ (૧૮૫૨) કે ૧૭૮૨ (૧૮૫૨) સુધી લગી, મુદ્દિતમાં જ અહીં જનર દિગંગ ધણેખરે રાજદાંત કોમ દર્શાવે; હિંદુઓ તો એ રાજદાંતમાંની ફેરવતી દશા બોધવતા હતા. વાંચુ, અંગ્રેજોને આવીને એ સર્વોપરિ સત્તા પડાવી લીધી. પરંતુ હવે તો એ અંગ્રેજોને અહીંથી દબાવે છે, તો અહીંની રાજસત્તાના આ સમયે સાચા વારસ અંગે નહીં વાંચુ? અહીં શુભીને આ ફરી અંગ્રેજ અંગે સંભારવાથી રો લાભ, એમ કહેવું સહેલું છે. પરંતુ હિંદુઓએ કલ્પના બળે જીવન યત્ન લોલીના મુદ્દિતેભા બોધિયામાં પ્રવેશીને આ બાબત સમગ્રવા મથવું નેહુંએ, જીવન અત્યા લોલીના મુદ્દિતેભાને ગઈ કાલની જ પોતાની બહોળતાથી પાછી મેળવવાની મહેલ્યા થાય એ કુદરતી કે અકુદરતી કે સાંવણે વિચાર કરો. બીજા એ મોટી બીના પણ સચારા. હજુ તો આ નેશનાલિઝમનો યુગ આશ્વા કરે છે. નેશનાલિઝમ જેનું પ્રલંભિતા નામ જે જ પારિજી તે હઈ લત્તો આરસ છે? પોતાની ચાંદની કલા સાધવાની શહેલ્યા એ જ ને? અને અભીજન કલિદાસની રીતે રૂપરંગની યુનિવર્સિટી કેમ પછી? હિંદુ કાન્તેસાગંથી અંગ્રેજો તો તેમ, પણ મુદ્દિતમાં લીગની આપણા રાજપ્રકારથી ક્રેમરમાં કોન્સેલર સરવા કેમ કપાલ, કોને રેકે આ બંને વધવા અને ચાંદની કલા મેળવવા પામ્યાં, એ સર્વ આપણી નવર આગળ જ નહીં અંગ્રેજો દિલ્લાસ સંભારે. હિંદુ નેશનાલિઝમ રવતર થવા પામે તે યોગ્ય, પણ મુદ્દિતમાં નેશનાલિઝમ રવાતર થઈ છે તે અયોગ્ય, એમ?

દિલ્લી બહાર નવર નાખી જીવે. ગ્રા. કચરોનો યુગ આશ્વા થયો છે, પરંતુ કમ્યુનિટ પડના ગણતા સૌવિચેટ રસિયામાં આવારે જીવોનિયાતવતી રાશિલિના આશ્વા રસિયાની મહામોટી રાજ્ય-સત્તાનાં તમામ અધિકારસૂત્ર એકઠાં થઈ ગયાં છે. આગલા કોઈ પણ આપણે જોવાજાણદાર સહાર, રહેનશાહ, અહીંના બાબખાન, કાર્લિન કે મહાબાલના હાથમાં જ એકત થયેલ નહીં એટલી કુલ-કુલ સત્તા એકલા રાશિલિન બોધે છે. અને રાશિલિની રાજનીતિ શી છે? રસિયાના કોરોની રાજનીતિ શી હતી કે પોતાના નિ-

રહેવું એ જ. અરેબા રસિયામાં રહેતી મુશ્કાલીની અને કંપાલિયત કે કૃષ્ટ કપર જીલ્લાની રીતમાં જ નહોતી. આને સાંદત આપવી એ અમારો ધર્મ છે. એવા સાર ગ્રા. વરણી આપારનવાર સંબંધાત હતા અમા; પરંતુ એ સાક્ષ્યની એવું કહી કડવાની ધાનત જ નહોતી. કાળા સમુદ્ર લઈ પોંચવું, આમો બારિદક સમુદ્ર પોતાના તળાવ બેવા બનાવી લેવા, પાસિદિક મહાસાગર અને ઇસની અખાત લઈ પણ પોંચી જવા મથવું, કોન્સ્ટાન્ટિનોપલ હાથ કરવું, એ જ કોરોની વંશપરંપરાની રાજનીતિ હતી. આને રાશિલિની રાજનીતિ શી છે? કોરોની સત્તાનો એ વારસ છે; એ વારસની એ રાજનીતિ હોય છે જ રાશિલિની છે. જાણ રાશિલિ કમ્યુનિટ પડના સોથી વધારે સમયે બાજી છે. અને કમ્યુનિટ પડના નિવસણ ચિતકોમે મજદૂર વર્ગના હજારો રાજ્યપરંપરાં કુલ પડવંત નહીં કરી રાખેલું છે તે સંભારે કોઈ પણ દેશની વસતિમાં મુખ્ય વર્ગ ત્રણ: મજદૂર, મધ્યવર્ગ, અમીર-મૂલીદારો. અમીર-મૂલીદારો અને બૉર્ગુઓની રાજસત્તાના લાગુ ફાવે તેમ એને યા બીજાને સાચ આપી આપું તેમ દીકું કરી નાખવું, પછીની વસતિમાં એ તે પ્રકારે પૂરેપૂરો લાભ લઈ અને તેટલી સુધિ અધિકારની અમારો પર કહી કમ્યુનિટને એકથી દેવા, કૃતિ કલપના, રાજ્યની આકળી સત્તા વિના યુદ્ધ પડાવી લેવી અને તેમાં ફરતાં જ હારી પડેલા આશ્રિતોને પાછા જ કહાડી નાખવો. તેમને બીલી-બીલીને રીંખી પોંખીને ફરી જ આરવા, કે ફરીને કમ્યુનિટ સામે કોઈ પણ પછીની રસે અમાર કોઈ પણ રસ્તે માર્યું હમણી જ શકે નહીં. પોતાનાં મુલ્ય જન્યું છે તે આપણે જાણું છે. તેની યુગસૃષ્ટિ હજુ મુલ્ય કાલે જ એકરણેવિદિવામાં થઈ છે. હવે આગ્રે છે હંદવી કોરોસેવિયા, બર્લિન (એટલે જર્મની) અને કોરિયાને વારો. રાશિલિની રાજનીતિનું ધ્યેય અને તેની કમ્યુનિટ પદ્ધતિ આ પ્રકારનાં છે.

મુદ્દિતમાં જીવોનોની મહેલ્યા કે કમ્યુનિટની મુશ્કેલી નીતિલક્ષે 'કુલન' 'દલે' રાશિલિને આવાં ગોઠાવે એક કલેવે તે પુર્ત અર્થ, એવા લેશ પણ સંભવ છે જો નથી તો આપણે એટલે કે આઝાદીના તમામ નેહિક નામરિકાએ આજાદ, તપી જવું, જેસે કુલે કરી એવડું નહીં જ પા-

કમ્યુનિટ, અર્થે રસાર કરવાની જરૂર છે. કમ્યુનિટ કે આ જે આઝાદી લેમવા પામી છે, તેના સોરસુની ફરજ આપણે માથે એટલી છે. આપણે આપણી રવજાએ જ એટલી સ્વીકારીએ (જિયે તેમણે) સોમા પોરોગાના કોઈ નામરિકા રેતીલક્ષે જ નથી. એ. ગા. જિ. નું મહાવાક્ય સંભારો: જે વધુ સમાજે તેને સિર વધારે ધર્મોગ્યન.

હવે બીજા બંધ કપર અને આંધારમાં ગોંડા નવર ફરિયાદો. આવારે એમરિકાનો યુનાઈટેડ રેટ્સ સર્વાનુમતે સોથી સમયે રાજ્યસત્તા છે. અને એ રાજ્યસત્તા પ્રમ-શાસિત (ડેમોક્રેટિક Democratic) છે. એનો પાયો ચલુતો હતો તે સમયની મુશ્કેલી હોઈત નેહ લઈએ. બિંદાસ સવનતના કમ્યુનિટમાં કમ્યુનિટ કમ્યુનિટમાં, તેમજ તેમને એક બીજાની અવગ નહાનાં નહાની મુશ્કેલીને પોતાની આસપાસ ગિરતરિયા વિશાળ બે-ડની અદળક સમ્યુદિનો એમ બને તેમ વધારે લાભ લેમ અને તેમ કમ્યુનિટ રાજી શકે એવા સંભવ જ ન હતો; કેમકે બિંદાસ સામાજ્યનો સ્વાધ એ અદળક સમ્યુદિનો લાભ મેરે બારી પોતે મેળવે એવી વધવધા રચવા પડવામાં હતો એમુલ્લું છે. આ તેર નહાની નહાની વસાદોને નાખી લઈ પોતાનો કોઈ જિયો જ નહીં નહ એવા સમયે 'કમ્યુનિટ' સામોગ્ય મુશ્કેલીને તેમને એ કુદરતમાં બધ દનો. અને એ કુદરતોના અવગી પોતાના રસા પાટે આ નળણ વસાદોને પોતાના પિતાપાતા અને કમ બિંદાસ સામાજ્યનો કપયોમ પણ દનો. આવી એવા બાવવાના બદલામાં બિંદાસ એમની કમ્યુનિટ અને કોમની આસપાસની એ કંઈતણી નતા તે એમને મુશ્કેલી એ સદન કરવું જ પડે એવી પરિસ્થિતિ બની. પરંતુ સાતવાનું કિમલને નામે હિંદાસપટે વર્ધિયાએલિયા વિમલનું એક ફર પતિભાગ એ આપણે કે આ તેર રેટ્સ નામે નળણ વસાદોની નાજકમાં એમને ધારની લાગે એવી એક પણ જાણી સત્તા રતી તદિ: એટલે એમના આયોગોને મહેલ્યા. રૂઢી કે બીજાપાસ વિરતરેલો અખૂટ અદળક સમ્યુદિનો અખીલની આજીવં જ એવી પરિસ્થિતિ કપલવવાને હોમને મથવું. કમ્યુનિટ મહા સમયે તે છે પણ કેલા વિમલને જર્મનિત છે. આ પછીને જાણી દલાવીને એ કે કલા દલાવી સંચાની, વચ્ચે આજે આરવારિક પડ્યાં છે. મારે આ પ્રેસંપ હિંદાસપ્રવાદે બાળી આપ્યા છે તેને સુ-

પોતાની જાતે જાણતા હતા એવો આશય રાખવા-
લું સમજાવવા સોરબેદાર સાથે બેઠા જ
પોતાનાં, અને એક બાજુ હંકક સાચા તે
હંકક ગરીબપણે તે જ બતાવેલા પોતાની
પોતાની પ્રશ્નને સંગઠિત કરી લશ્કરી બળની
જાહેરાત આપી; ખીજી બાજુ ઉન્નિચ સમ-
જાનુજ્ઞાના અંગેના અને એણે આપેલી સમજ
હારથી ખારીલા બનેલ ઉન્નિચ સંસ્થાની પુરો-
ગામીના અંગેના પ્રશ્નને ઉત્તર આપવા તેરવાને
સંજોગથી ફોરસાવા પોતાની બંધારેલા બંધારનાં
સાથે સાથે જુદા જુદા અંગેના પોતાના પક્ષ
માટે તેમને મેળવવા લુટી રીતનું જ પ્રચાર-
કાર્ય કર્યું. તદ્દમે ઉમેલે આશાથી માટે સેના-
ગોષ્ઠી કેટલેક સંકલ્પ અપાયા છતાં તે સેનાગોષ્ઠી,
તદ્દમે રાત્રી નીલને પારાકી કર્યું. તદ્દમે
તે સેના સભાએ અને બીજા વાદસેને સીધા
સાધ્યા, અર્થાત્ ઉપર જતાં આકાશની દીપાલ-
તદ્દમે રાત્રી વાદસેને સિરખડેલ કર્યો. તદ્દમે
બીજા સેનાએ તમારી મુદ્દાઓ, એવા વારસોને
રજવાળા રજવાડા કરી નાખ્યા. આ અર્થ સામે
તદ્દમે આશાથી કોઈકી પ્રિય તે અને પણ
તદ્દમાર્ગ જ સંભાળે ને ? તદ્દમાર્ગ માત્ર
માત્ર, તદ્દમાર્ગ પરકરમે. વાંતાવાંચિત્વા
મોટાં થયેલ, અન્યને પણ તદ્દમાર્ગ રૂંચ ન
લાગે પશુ ? રાત્રી સમયે અમારો રાત્રી, ફોર-
સાવામાં પ્રતિનિધિ સભા કુલકર્તા તરીકે
જુદી જુદી આશાથી જોઈ ? No taxation
without representation નો તદ્દમાર્ગ
જોઈ આપેલ સામેનું છે, તેને આધારે
જ આપણી માગણીઓ.

આથી જોઈ કેટલેક અને ખરેખર
જોઈથી પ્રતિનિધિ દરમિયાન આ તે વ-
ચાદેલોમાં વિતરણ પોતાનું નહીં રાજ્યવત
સમ પ્રકારનું ફોરસાવા જે વિશે વલકરમાં
જિયારાજી પણ કરી. તેમના વલકર રાજ્ય-
પુરુષો લગભગ એકમત થયા કે પ્રાચીન ક્રીક
નગર-સામેના સીટી-સ્ટેટ્સ City-states-
ના જે બંધારણ હતો, તે પ્રમાણે પોતાનું
તેમ પણ પ્રવલસના ઉપર રચાયેલું. જો
પ્રાચીન રાજ્યના રાજ્યપુરુષોને ડુનિયાદારી
ના ઉપાય ન્યવતરમાં નાખનાં જોરપણે
જોઈ લાગે જાણે એલે કાચાસત્ર પછે
છડ્યું. એલે દોહાલે ઉત્કાંઠા અને કાચના સિ-
ત્રાઓ એ કાચાઓને પગલાં પગલાં
તેમાંથી પ્રવલસનાને ખાસ ઉપકારક તત્વે
હાથે તારવેલો હતો તેના લાભ લેવાને પણ

આ નગર પ્રવલસ પાદનુજ્ઞાના નામથી જાણી, અને
પોતાનું જાણિયાત થયું છે તે “સ્વતંત્ર-
તાનું નિદેશન” (Declaration of In-
dependence)” બંધાર પાદનુજ્ઞા.
આરો મુજ મુત્સદ્દો ફોરસાવા કિલ્લાકિલ્લા-
(આ વિશેષનામનો અર્થ છે “આટીંગેડ-
નગર”)ના પોતાના પ્રવલસમાં જુદા પ્રવલ-
સની રાજ્ય સેના, જે ૧૭૭૫ના નવ
પ્રવલસને દિવસમાં, એ મુત્સદ્દો લેખને
પ્રથમ બતાવેલ નીલોને બેઠસ અને એલ-
મિન કાંચવિનને તેમણે એ આપેલા તત્વને
બંધાર સાધ્યા માત્ર કોઈક સાધિત ફોરસા
કર્તા. બંધારની રચનાએ આ ખરેખર ડોનમેસ
કોઈ પ્રવલસની મુદ્દાથી ધારાસભામાં બંધારી
માટે રજુ થયો. પણ એ સમાચાર હજી
તેની ખેડા મેંડર રજાએ એલે તે બંધાર
નંદરનામનો કાચ થયો હતો. એ કાચ
નીચે મુજબ હતો: “આ ડુનિયા સંસ્થાનો
કાચ છે જે અને આમાં અને સ્વતંત્ર (કી
કેન્ટ્રલિટી-કેન્ટ્રલિટી)ની એને આકાશને સ્વતંત્ર
અમારા દરખાશો જિયે. જિયે રાજ્ય વર્ગની
તમામ અને ફોર બંધારની વધારાથી અને
અમારી વિમુક્તિ બંધાર રજાએ જિયે. જિયે
રાજ્ય સાધ્યા આમા તમામ બંધારના સં-
સ્થાથી કોઈકા થયો. આમા: દરક છે અને
તેમ અને કોઈકા થઈ જાણે જિયે.” એ ક-
સાત મેંડર થયો. કોઈક સમાધા તા. રજી મુ-
લકર, અને તેને તેર ડુનિયા સંસ્થાઓને
બંધારી આપી અને તેમના પ્રતિનિધિઓ-
માંથી પણ જોઈને પરકરમાં પણ કરી.
આ પછી જોઈને ખરેખર કોઈકે આ-
મળ આપેલો, તા. ૩૭ જુલાઈને, જે સંસ્થાના
મળ ખરેખરમાં સમામગીરોની યુનાઈટેડ
સ્ટેટ્સના સ્વતંત્ર રાજ્યના નામ સામે જોઈ
આપવાની, તમામ સુવાગોને નામરિજના
સંજોગે દરક મળે એવી કાચ કરી. કોઈકે સંસ્થાની
ચર્ચા દરમિયાન ખરેખરમાં કોઈકી મદત્વને
ફોરસા કરી. એલે આ કાચ અને કોઈકે, એલે
જે મદત્વવતર આપેલો પ્રથમ બીજા એલે
કોઈકામાં કોઈકાઓ અને તે વપર આપેલો આંધર
વિશ્વક નમ્યા, તેમાં આશાથી દિશાપત્રી
યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના પધારે સમાજ ઉપર
જિયારાની સંજોગે કોઈકે થઈ, એલે આશામાં
વિશ્વકે મુલામગીરોની સંસ્થાને બંધારનામ-
થી કોઈકી નાખી નંદરનામનું રજામળ.

પણ આપણે એ સ્વતંત્રતાનું નંદરના-
મળ આપેલો, તા. ૩૭ જુલાઈને, જે સંસ્થાના

માની વિશ્વતો વિશ્વરિયે. એ નંદરનામું
ડુનિયા સામેલે એમ બતાવે છે કે “અમે
આ સંસ્થાને પધારેને સ્વતંત્રતા અપીએ છીએ
જે તમામ માણસોને અન્યાય સમાન (ઇ-
સવડ) સંસ્થામાં આપવામાં.” ઉપર આપણ
સમાન. ડુનિયા દરખાશો સમાન, સાધ્યા-
વાની સમાનથી જિયવાના માટે તમા અને
અલગતાઓની જિયવાના એકસરખા હકદાર.
“અને આવા સુમાનતાંકિત સંસ્થાને લીધે,
તે ફોરમે સમાનતા, આશાકીઓ, અને સુ-
આવર્તિત માટે પ્રકાશોનો એકસરખો હક
છે.” “જો આ હકો ફોર સાધી રાકે તે
આંધર જ પ્રવલ રાજ્યપુરુષો લેવા કરે છે,
અને ફોર પણ રાજ્ય જે સંસ્થાઓ લાગે
તે ફોર આગળમાં થઈ છે, તે એ રાજ્યને
શાસિત પ્રવલની સંમતિથી જ પ્રાપ્ત થાય છે.”
જોઈ કે રાજ્ય કે રાજની સંસ્થાઓ ઉપર ફોર
નથી જ, સદમ પ્રાપ્ત નથી જ, ફોર પ્રવલ-
નના હકો ઉપર ફોર, એ હકો સોને
એકસરખા છે, અને તે હકો સાધ્યા અને
ફોરવાને માટે જ પ્રવલ રાજ્યસંસ્થાની ક-
સાધ્યા બને છે, અને એ રાજ્યસંસ્થાને તેને
કલ્પના કરનારી પ્રવલ એકી સમા બી,
તેકી જ ગમે, તે કલ્પનાને તેને હેરા પણ
સમા દોહા ના રાકે. પ્રવલની સંમતિ એકસર
મળી મળી કોઈકે નીસાલ, એમ પણ ના સ-
મજી. રાજ્યસંસ્થાને રજાપનારી પ્રવલ તેને
કલાપનારી સમા પણ ખરાવે જ છે. તેની બંધ-
ધાર લુટીની નીચે તેને તે સીધી નહીં
રાજ્ય રજાપનારી દર પ્રવલે છે જ.

ફોર નામરિયે કોઈ પણ બીજા નામરિ-
કના નેરકા જ દરક છે એ મુદ્દા ઉપર આપણે
તદ્દમે કોઈકા વિષે મનન કરેલો. આ આપણ
આપણને એ આ પ્રદો તારવી દેખાડવાને
માટે અને એનાં આપણના અને મોરવ કરા-
વાને માટે જોઈ જોઈ છે. રાજ્ય પોતાની
સંસ્થાને અમલદારવળી એવી રીતે કરવા
બંધાયેલ છે કે તેથી ફોરના દરક જાણવા,
ફોર પોતાના જાણસિદ્ધતા કાચવેલ દરક
કોણથી રાકે. પણ આપણે એ એકબીજાને
એકલા અપા નિકટ જિયે જે હાથ દલાવવા
બંધ રવાં તે પોતાના નામરિયે એકી બંધ
વાથી બંધ એમ પણ બને. તાત્પર્ય કે વધારા
દરક માટેની વધારી પ્રવલ બીજાની
પોતાપોતાના દર સાધ્યા માટેની પ્રવલિ-

આમાં મત લેવાથી તે ફોરવાના એક એક એ રીતે, એલે તે સર્વાનુગતે બેંડર થયો. ફોર સંસ્થાના પ્રતિનિધિઓમાંથી કાચના તરફેણમાં જલમતિ હોય. કોઈકે આપણ સંસ્થાના કાચમાં મત લેવાને છે એમ જણી લેવાયું. પણ કેટલાક સંસ્થાના પ્રતિનિધિઓમાંથી વિરુદ્ધ મત પણ દેતાકે ધરાવતો હતો, તેમણે મોટા કરાવ પર સહી ન કરી અને આ કારણે સહીઓ પા ન થય.

આહી લગી કયામતને નિંદામાં બંધે દરિયાળી ન બળી હતી. દસ વર્ષની રેસી રાજ્યની કારકિર્દી, વધેલ વતીરે કે આપત્તી લડી- કેની કારકિર્દી—અધે સફળતા, યશ અને શ્રી ગળ્યાં હતાં. પણ બુલા- ગદમાં બાબરેલી એના પર રહી.

બુલાગદ તે કાળે ખટખટી અજબદુર્લભ હતું. ત્યાં બમી પહેલી નાગર નોકરશાહીને સત્તાને લખે દબરે ન રાખ્યા હતાં. લાંબી રસ્તેલ તથા સમયોપરની પાર નહોતો પણ રયામજીએ આવતા જેલ ન હકકદાએ કાગલેવા માંડ્યું. આથી રાજ્યનાનોકરિયાતોતથાનાયર અધિકારીઓ તેના દુશ્મન બન્યા અને રયામજી નિકજ કાગલ કરવા માગ્યા. તેમને સામેના કરવામાં પોતાને વપરેથી થઈ પડરી એમ ગાની તથા મિત્ર પ્રેમને લીધે રયામજીએ જેકેનોકરી નામના પોતાના આરંભેલા સહાયથી સિવિલ સર્વેટને બારે પચારે તથા અનેક સારતા કમલ કરી બુલાગદમાં નોકરીએ રખાવેા. પણ તે સ્વાર્થી અંધે ન રાખા પહેલા કાવતરામાં બળેલા અને રયામજીને છેડલીધે પશ્ચિમી રયામજી નિકજ અખટો અને મલાદાવા એવા પ્રબળ બન્યાં અને પોસિલકાએ એવન તથા નવાબસાહેબને એવા બંધેરવામાં આવ્યા.

૧૮૬૬ના સપ્ટેમ્બરમાં રયામજીને નોકરીમાંથી બસતરી મળી. પણ પેલો ફૂલન અંધે ન જેકેનોકરી આરંભેલી ન ન અટકે. તેને રયામજી સામે અત્યવ નિંદાબધુ અને બદનકી કરત અત્યવથી બેરહુ એક લદામતનામું થયે એવનની સામગ્રીએ તથા રાજ્યની ખાતરીમાં ફેરવ્યું. આથી બધે રયામજીને જેકેનોકરી કરી ઉપરુની પોતાની બુદ્ધિ નબળાએ ગયા ત્યારે ત્યાના એવન કંઈક વાલીએ રયામજીની નિમણૂક સામે પાધે લીધે. પણ ઉપરુના મલકાણાને રયામજી માટે ખાસ લાગની હોવાથી રયામજી ત્યાં રિયર થયા. રયામજીએ ત્યાંથી બુલાગદ સાથે છેડકાં પચારા લેવા માંડ્યાં. આમું વર્ષ અંધેલી તથા પચબબેર કરી પોતાના કંપરના આ- ક્રેષેની સફાઈ કરી, એટલું ન નહિ પણ તેના પશ્ચિમીમુખ પેલા જેકેનોકરીના વધારાને પચાર આકાશવાયા આવેલી અને તેને બુલા- ગદમાંથી બિરિસ નોકરીના બજવામાં આવે.

પણ આ ઉગ્ર રાજ્યની ખટખટાવાર વર્ષના અનુબંધે રયામજીનું મન ખાટું કરી મૂક્યું, અને ૧૮૬૮ના રયામજીએ આનુમતિ સાથે હિંદને કિનારે સહને માટે ઊઝી જેવાતા નિલુષ થયાં.

હિંદ ઊઝીને હંબેક નવા પાછળ જોઈએ એક રાજ્યીય કારણ પણ હતું. રયામજીએ પોતાની કારકિર્દીની સફળતા રયામી દયા- નંદના ગરજ પાસે રીતી. વેલિક મર્મે અને બારનાત વચ્ચે બીજાવ પચબાર મૂકીને રયામીએ રાજ્યનાને એક નવે વગ આપેલા હતા. પણ લોન તિલકના રાજ્યવાદની હાલે રયામજીએ રામાંચ અનુ- બંધ. તિલકની હિંદતા અને પર્મ, ઈતિહાસ તથા સમાજ પરતેની નમદે રયામજીને આશ્વાનિને એવન આરંભાનેલાવા બુલાગદના કમ- ગામીય બતાવે બિરિસ નબળાને વડાદારીના તેમના મલકાણે માંગે. ગામીને હવગમવાની નાખ્યા. રાજ્યી, મુખાલ્ફ, સીમલા અને બંદાહટ દોઢ સર્ધન તેણે ત્યાવ ગેલવવા ને પ્રથમ કેરેલા તેમાં તેને નિસારા ન રાંધેલી. આને સમયે તિલકે રયામજી પાસે એના પુત્રની પુત્રી વિનંતે માગી. તિલકની આ રહતવતીપત્ની આશ્વાનિએ રયા- મજીને ૧૮૬૭માં સરકારના કમન સામે મર્મ-નગીની રૂઝનારા તિલકે માટે, પણ આદર પેદા થયે. આથી રિયર ટાવન એકે દરે એકે કહે પડી ગયું હતું છતાં એણે સમૂદની વૃદ્ધી હશેજાને કો. આપણા નીમે આરં લેવાનું નહીં હતું. તે માને એટલે કમઠમાંથી દિંદી રયામજીની હાલત યાદવવાનો. અને એ માટે પણ એમણે દિંદીઓવાનો નિલુષ રેલક (સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૮)

હાબીઆઆલોતો સુખવરતું છતાં એ સહુ કોડી વિરેમીમાં વચે એ વરતુ કોપી પહેલી રયામજીના નિરેસમાં બની. હંબેક આ રહીને પણ વજીલાત કરી રયામજી ખૂલ મનોપાલન કરી સમજ, પણ એમણે તેના ત્યાં નહ નવા પ્રકારની રેમી વજીલાત મામે લીધી.

દસ વર્ષ બાદ ૧૮૭૭માં પોતાના પત્ર 'હિંદયન સોરેનોકરિ- નિરેમીમાં કમળાં રયામજીને એ વરતેને રપાઈ કરી છે: 'કાદરમાં પત્ર મૂક્યા અને થાળી એને થોભે એના કરતા કાદરમાં પત્ર ન મૂકતા એ બહેતર છે, એવું એક સંમુદત મુખાવિત છે. ફરે સરકારના હાથે પકડાવું અને ક્યુંં વ કાર્ય કરતાં અટકી નહું તે નુ મળતા છે. દસ વર્ષ પહેલાં આપણા મિત્ર બાક મંગાધર તિલક એ નારતુંબુએ પકડાયા ત્યારે ન અમે હિંદ ઉઝવાનો નિલુષ કરે કાવત્રુ બિરિસ સામ્બાળની હલમાં, પચેરેલી સત્તાની ખુસીમાં પોતાના દેશને આઝાદ કરવા ઈચ્છતા કોઈ પણ હિંદી સમાજ નથી એવી આપત્તી પાડી આતરી થઈ.

એમદવાનંદ અને તિલકની વિચારસરણીને લીધે રયામજીનું મ હિંદની સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિના પ્રયત્ન તરફ મુખ્યત્વે તેમ હંબેક આલે પણ રેવેનસરના પ્રથમાચનને પશ્ચિમી પણ તે સ્વાતંત્ર્ય આલે પુરેકાર કરવા માંડ્યા. 'કમન સામેનો પ્રતિકાર માત્ર નતર ન નહિ પણ અનિવાર્ય' એ રેવેનસરનું વાક્ય તેમનું સૂત્ર બન્યું.

એટલે ઈ. ૧૮૭૨માં નવારે એ નમપ્રસિદ્ધ ચિંતક હંબેક રેવેનસ- રનું અવસાન થયું ત્યારે રેવેનસરના રાજની કમઠિયા સમયે, રય મજીએ એક અજબ કાર્ય કર્યું હિંદના એક રહેવારી લરીકે અને પોતાન તેમન પોતાના દેશના અસંખ્ય કેવળથી પામેલા વાલીઓ વની શોક પ્રદર્શિત કરી, પોતાના ભાગ ને આરના બદના પ્રતીકરે એકે દબર પાકેન આપીને આસફે યુનિવર્સિટીમાં રેવેનસર રયામજી નવાબવાદમાથા સરે કરવાની તેમણે બહેતર કરી. આ કમઠિયા રયામજીને રેવેનસર પ્રધેની બ્રહ્માની પ્રતિનિધિ થાય છે.

પણ એકસફટમાં ન રેવેનસર રમારકની રયાપતાથી રયામજીને સ્તેભ ન થયે. અટકી પાછળથી તેમણે 'હંબેક રેવેનસર હિંદયન ફેરિસિપ'ની બહેતર કરી. જેમાં રિપિયા ૨૦૦૦ની એક મેની પાંચ માથ્યરતિએ હંબેક રેવેનસરના રમારક તરીકે હિંદની રનાતરેને આપ- વનું કમઠવું પણ તેમાં એ ખાસ શરત એ હતી કે આ તિથવતિ પચાતે કોઈ પણ નિર્ધારી દિંદમાં પાછો ફરીને બિરિસ સત્તા હેઠળ કોઈ પણ બતની નોકરી, દરમજે કે રોવા નોકરી નહિ રહે. આપ કમન કોઈ નિર્ગિતેશિરજતિમાં બહેર કરી છુદિમાન હિંદી ગામ- લીએને યુરુપ આપવાની તક અપવાની તથા તેમનું ચાલક- પશિવનંદ કરવાની તેમની તરી ૧૮૭૬ મુખી સત્તા વાલ રહી.

ઈતિહાસની પણાર કમુના વર્ષ ૧૮૭૭ પા આવી પહેાંચી અને રયામજીના છવનના મલત્વના લખાણો પ્રારંભ થયે. અકલાકીસ વર્ષની એ પાછી કમરે રયામજીને 'હિંદયન સોરેનોકરિનિર' નામે અંધેક શાસિક પત્રિમા ૧૮૭૦ના નનુબાનીમાં પ્રવટ કરી. 'રેવેનસર' તરીકે તેને કોપખાતેને પત્રિહાની નીતાના એ સિધાંતોની સ્વપદતા કરતાં રયામજીને નોપડું: 'બિરિસ અને હિંદના રાજ્યીય કંબંધિયા દિંદમાંના દિંદીઓ નિરિસ અમલ પ્રત્યે કેવી કામગીરી ધરાવે છે એની' બિરિસને બળુ કરે આ નિશાનંત દિંદી કુલાપિયાની નિલનમાં ખાસ બટર છે... હિંદને માટે સિદ્ધરસ કરવાની અપારી ફરજ છે અને એ અપારક ગ્રીરવ પણ છે.' પશિમને દિંદ અને હંબેકમાં

दिह्यांनी मिडिमिदुभान साने चपु न्वाड प्रदार इत्यायां ने दिहनी
परिमिश्रित विषे घोलाना भुल प्रपथी विकसत न्वा विन्यासोनी
तस्तुशुच अने सुधुड रण्णतार इत्यायां इथो. दडिचन मोरेशोलावि-
तना आवा लोडा प्रचारथी मिडिमि सगार अथोटी तो दनी अडि
तेजे दिह्यांनी ल्यायात अने येवाण साने प्रतिजण अथो.

पञ्च १८०५पत्नी १८०६ सुधुडी इडागवाचनः आदिशेष नेता मन्त्र्या
 स्वाभमना उवय मीरा साधनेना वसन्तभाना द्विती कविभागीयाने
 पाठगयी म्हाणे आचष गंधपो. तेमने अष्टरावड ^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०} ^{११} ^{१२} ^{१३} ^{१४} ^{१५} ^{१६} ^{१७} ^{१८} ^{१९} ^{२०} ^{२१} ^{२२} ^{२३} ^{२४} ^{२५} ^{२६} ^{२७} ^{२८} ^{२९} ^{३०} ^{३१} ^{३२} ^{३३} ^{३४} ^{३५} ^{३६} ^{३७} ^{३८} ^{३९} ^{४०} ^{४१} ^{४२} ^{४३} ^{४४} ^{४५} ^{४६} ^{४७} ^{४८} ^{४९} ^{५०} ^{५१} ^{५२} ^{५३} ^{५४} ^{५५} ^{५६} ^{५७} ^{५८} ^{५९} ^{६०} ^{६१} ^{६२} ^{६३} ^{६४} ^{६५} ^{६६} ^{६७} ^{६८} ^{६९} ^{७०} ^{७१} ^{७२} ^{७३} ^{७४} ^{७५} ^{७६} ^{७७} ^{७८} ^{७९} ^{८०} ^{८१} ^{८२} ^{८३} ^{८४} ^{८५} ^{८६} ^{८७} ^{८८} ^{८९} ^{९०} ^{९१} ^{९२} ^{९३} ^{९४} ^{९५} ^{९६} ^{९७} ^{९८} ^{९९} ^{१००} ^{१०१} ^{१०२} ^{१०३} ^{१०४} ^{१०५} ^{१०६} ^{१०७} ^{१०८} ^{१०९} ^{११०} ^{१११} ^{११२} ^{११३} ^{११४} ^{११५} ^{११६} ^{११७} ^{११८} ^{११९} ^{१२०} ^{१२१} ^{१२२} ^{१२३} ^{१२४} ^{१२५} ^{१२६} ^{१२७} ^{१२८} ^{१२९} ^{१३०} ^{१३१} ^{१३२} ^{१३३} ^{१३४} ^{१३५} ^{१३६} ^{१३७} ^{१३८} ^{१३९} ^{१४०} ^{१४१} ^{१४२} ^{१४३} ^{१४४} ^{१४५} ^{१४६} ^{१४७} ^{१४८} ^{१४९} ^{१५०} ^{१५१} ^{१५२} ^{१५३} ^{१५४} ^{१५५} ^{१५६} ^{१५७} ^{१५८} ^{१५९} ^{१६०} ^{१६१} ^{१६२} ^{१६३} ^{१६४} ^{१६५} ^{१६६} ^{१६७} ^{१६८} ^{१६९} ^{१७०} ^{१७१} ^{१७२} ^{१७३} ^{१७४} ^{१७५} ^{१७६} ^{१७७} ^{१७८} ^{१७९} ^{१८०} ^{१८१} ^{१८२} ^{१८३} ^{१८४} ^{१८५} ^{१८६} ^{१८७} ^{१८८} ^{१८९} ^{१९०} ^{१९१} ^{१९२} ^{१९३} ^{१९४} ^{१९५} ^{१९६} ^{१९७} ^{१९८} ^{१९९} ^{२००} ^{२०१} ^{२०२} ^{२०३} ^{२०४} ^{२०५} ^{२०६} ^{२०७} ^{२०८} ^{२०९} ^{२१०} ^{२११} ^{२१२} ^{२१३} ^{२१४} ^{२१५} ^{२१६} ^{२१७} ^{२१८} ^{२१९} ^{२२०} ^{२२१} ^{२२२} ^{२२३} ^{२२४} ^{२२५} ^{२२६} ^{२२७} ^{२२८} ^{२२९} ^{२३०} ^{२३१} ^{२३२} ^{२३३} ^{२३४} ^{२३५} ^{२३६} ^{२३७} ^{२३८} ^{२३९} ^{२४०} ^{२४१} ^{२४२} ^{२४३} ^{२४४} ^{२४५} ^{२४६} ^{२४७} ^{२४८} ^{२४९} ^{२५०} ^{२५१} ^{२५२} ^{२५३} ^{२५४} ^{२५५} ^{२५६} ^{२५७} ^{२५८} ^{२५९} ^{२६०} ^{२६१} ^{२६२} ^{२६३} ^{२६४} ^{२६५} ^{२६६} ^{२६७} ^{२६८} ^{२६९} ^{२७०} ^{२७१} ^{२७२} ^{२७३} ^{२७४} ^{२७५} ^{२७६} ^{२७७} ^{२७८} ^{२७९} ^{२८०} ^{२८१} ^{२८२} ^{२८३} ^{२८४} ^{२८५} ^{२८६} ^{२८७} ^{२८८} ^{२८९} ^{२९०} ^{२९१} ^{२९२} ^{२९३} ^{२९४} ^{२९५} ^{२९६} ^{२९७} ^{२९८} ^{२९९} ^{३००} ^{३०१} ^{३०२} ^{३०३} ^{३०४} ^{३०५} ^{३०६} ^{३०७} ^{३०८} ^{३०९} ^{३१०} ^{३११} ^{३१२} ^{३१३} ^{३१४} ^{३१५} ^{३१६} ^{३१७} ^{३१८} ^{३१९} ^{३२०} ^{३२१} ^{३२२} ^{३२३} ^{३२४} ^{३२५} ^{३२६} ^{३२७} ^{३२८} ^{३२९} ^{३३०} ^{३३१} ^{३३२} ^{३३३} ^{३३४} ^{३३५} ^{३३६} ^{३३७} ^{३३८} ^{३३९} ^{३४०} ^{३४१} ^{३४२} ^{३४३} ^{३४४} ^{३४५} ^{३४६} ^{३४७} ^{३४८} ^{३४९} ^{३५०} <

રવાણાભી શાલ્કીય કારકિર્દીમાં આ સફરથી વધુ તમ પરિ-
 શિષ્ટિ આપીને જિજ્ઞાસની આ પરીએ એમણે શિષ્ય નિમ્ન શાલ્કીની
 પ્રતિ યાત્રાની 'કેડી' રીતના પારીસત ખજાનપરીએ બીજી જુ-
 ગાઈય ખંડિયાના કૃષ્ણ બદલ એમનો મત દુષ્ટતા, ત્યાંદે રવાણાભી
 કરા. એ મનુષ્ય સિવાય આ કૃતને પેળીની કાલુષ્ય, એકદુર્ગ એક
 પુણ્ય દિશી કાલિપત્રીના તારણીએ એ અંગે કદકી રૂપ મળા ભાંતીએ
 લખ્યા જનન મીન મેળુ, આખરે દિશી બાદ 'કાલુષ્ય' પર એક
 લખ્યા પત્ર લખી તેમણે એ પંચાસની કલ્પાદતને અર્જન આપી, પછી
 તે શાયે પંચાસના કાલે શાયે કરી પછી વ્યક્તિત્વ મંજબ દેવાનું
 આર્યપૂર્ણ પેળીની નિશ્ચિત રીત અનુસાર પંચાસની કલ્પાદત
 નીચે કરતા તેને નામે શાયે નીચે સિવાય પંચાસની બંદેશત કરી.

[illegible]

પન્થ ખીજાના પ્રકરણ ને કાંઈપણ ગતીશ્યા ગમશે પરિણામતો
 ને આખું ને 'રડિયા દાસ'ના નેતની પતીના ગણા બુદ્ધિ. રવા-
 ગણને પારીસમાં પોતાનું પત્ર પ્રકર કરાવી શ્રીકમળ તો ફરી
 લીધો. પન્થ 'રડિયા દાસ'ને યારે નવી નજા બેળજાને મેલે કાંઈ
 પ્રયત્ન પણ ન કર્યો. કલ્પતું હોનમાંની પોતાની સ્વચ્છતા
 વેળાની પેરાની ફરી પોતે રોડેની અંકલે પાછા વસુર લીધી.
 આ જનાને બંધી કરે પેરા ફે પારીસમાં પ્રસાદ શરૂવાતી દિલી
 ફોને તે તો કારે આપાત થાયો. રવાગણના વિચારે અને ગ્યારાનું

આજણમાં 'આયેલ સોંધુ મલ—આ સુવર્ને શીયે સ્વામીજી સ્વ
દિંદી કાલિકારીએને સદબાવ મળાઓ.

૧૯૦૫થી લેવામાં આવી રહેલી દિવસી કાંતવારી વ્યવસ્થા
મદાન નાદશની આગળ ૧૯૦૬-૧૦માં રજીસ્ટ્રેશન થયેલી, અને ત્યાં
જ તેનો પડદો પડી ગયો. ત્યાર પછી ૧૯૧૦માં રવામજીએ
દેશમન્દરાસ અને શ્રી ગણેશ સાવરકરના કેશવા ગુરુને અંતરિક્ષ
શિષ્યપૂજાના બંદેશ કરી, વળી ધોનારને સાવરકરના પ્રસ્તાવના
રવામજી કેશવ પ્રસિદ્ધિના કેશવ અગ્રણી રચાઈ રહ્યાં તેને રાજ
ગર્વા. અને ૧૯૨૦ની સાલથી તેા તેમના પર પૂજા અને શ્રીકૃષ્ણ
કાંતવારી તરીકે વરજવા લાગી જાને જા. જુથી દિવા, આગરદોષ
અને આદિપોના વજરાદ વરજના દેના. ખિરિશ બજારો અને ખંધા
જુથીથી આગળ સાવરકરના દેના, ઉમર વધી પડી. આનારોગે
દુઃશી વધી પડી થયો દેના; છતાં જુથ રવામજી તેમના અભ્યુપદિશ
યથેતા, દિલી પ્રજા વિધેના વિચારોમાંથી જરાકે પાછા ન દાક્યા
વધીકતામાં રવામજીએ દિલી પ્રજાના પ્રચારને અવારનવારી અ-
વધ્યપરમાં રહેતા રોજમાં જતાં મેળો કર્યાં, અને અન્ય પ્રબલોને વળી
પરદેશ ખંડેરી આગેની બંદગી કરવા પછી મદાન કરી.

પારીસમાં સોરેયે 'સોરેયાર્કાઈકલ' કાશ રચ્ય મળેના કેમ પ્રચાર તો ચાલુ જ દેખેા. દિલ્હીમાં અને ક્રિટનમાં બનતી અને સમગ્રીય આખેતો પર તે પોતાના વિષય કે નીકરનાથી દર્શાવવા લાગેા. ત્યાં રાજકીય કુશીલના ચાલતચરણમાં યુદ્ધ ચાલેલા લાગુ' જિલ્લની કાસ સંકેતની ચીજોને રદ કરવાના કાંઈકે શાન પંચમ ભવેના રાજકીય કેમિકામાં પારીસ આગા, આમાં કોઈ કેમીયુ' થ- વિજ્ઞાન એ લડુને તે મે કુશીલી યુદ્ધ અને તો પારીસમાં પસના દિલી સમૂહકારીગોની વિષયે આદે કહેાડી થઈ જાય. રવામકાલ્યે તો તાલુ- ખાસ પશ્ચીમ જ હવાપાનની વિશાળેઈ લીધી અને ચાલતચરણમાં પારીસ કોશ રદ થયેલે ઇતીવા મુશ્કેલ થયાન બપાનું, જંવાં તે જિલ્લોના આપની દાસ તેને સંકેતિત કરેા.

તેમના સ્ત્રીના પહેરેના પાંચી એક માત્રના નિષ્કર્ષ શરૂ થયું અને સગત ૧૦ વર્ષથી સ્ત્રીના ડાઘા દિવની હડત થવાની શરૂા દેવા તે 'દિવન સોલ્યોડોગિસ્ટ'ને સીસ સ્પષ્ટમાના દખાબુને વશ થઈને બેંધ રહેવું પડ્યું. 'સોલ્યોડોગિસ્ટ' બેંધ રહે તેટલા કાળમાં દિવની સ્પષ્ટમાના કીયાન, પિકાસ અને આવી વિષે એક એક કથનવાની તેમની કથના દર્શી, જગત તે પરી થઈ પાછી નહિ.

પ્રથમ આદ્ય દર્શન તે કલ્પવાત રચાયેલને આધારે જાણ લેવા
કેટલાક જવાબ બન્યા. જેના પર રચાયેલને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ દેવો.
જેવા જેવા મેળાજોતીયા તથા મિત્રોએ વિશ્વાસપાત્ર કંઈક અને
વિદ્વાની આજોડીની કલ્પનેને કલ્પ રીતે બંધા વિત્રોનો આધાર વિશ્વાસ-
પાત્ર અને નવા મિત્રોની કલ્પજોડીના મિત્રસભ્યોને વિશ્વપ્રમાણ
મેળેલા વિશ્વવંદી જાણ બજી અને ભેતી અગર દેશજ રચાયેલનું જે
જાણીતું પ્રયોગોની સફર આજોડીની કલ્પની તેમણે જ્યોતેના વિશ્વ-
જાણીતી દી. પદ્મ જિલ્લાદી દીધી જાણ બજી. પરથી એ સ્પષ્ટ
દર્શાવવા. પ્રયુક્તને માણસે તબુજાણે આજોડીનું જાણીતું નવું
તેમ સાદા કલ્પનો કલ્પ રચા બજા, નિશાસ અને નિરુત્સાહની કલ્પી
જાણીતું ઉજી રચા બજા. ૧૯૪૮ના બંગલો રચાયેલને પ્રતિષ્ઠ
પરથી વિશ્વજાણે રચાયેલ આજોડીની ભેત કલ્પજોડી રચા બજી.
આની પ્રબલોની આજોડી. જે કલ્પ દર્શાવવા નવું. "શબ્દરચના"
જોડે સુવર્ણ રચાયેલ મંત્રપ્રથમ બંધા. (અનુક્ર. ૪. ૧૮૩ ૪૫૨)

નિવૃત્તન બગત
(રેખા)

માધુકરી

પ્રકાશન સંપન્નને જોઈને
સપ્તદાસ યજ્ઞમાં વિલીના રે થે અર્ધાં ને જલિ
આજ એ સંપન્નને આમ વિલીન તે થે અર્ધાં ને જલિ
ખાંધી નીચે દરો નેમની મુશીબાર માલી થે થે લલી;
એમના રક્તની સાક્ષીએ મગધ લઈએ જશે,
એમની કો શાહાદતની દુનિાઈ ફેરે અમે
આજ દે પ્રકાશિતની તારી સન્મુખ આ વચન કમ્પાર્શ્વઃ
“અંશ દિ મોતસરગમાં અને પ્રગટ્યું તાલરી કંઈતિ,
નિચઆવધની મોટાઈ પૂતન મે સંપ્રદિત”

લેખકનંદુ જનરલ કસીઆપ્પા—દિલી રજોલા વડા ચેતાપતિ

દિલી લરારી રજોલા સર્વોચ્ચ અધિકારી છે પદે આજ મુખી કેવલ અંજોને ન
નિમાતા તે રજોને સૌ પદેલા દિલી નિમાનાર લેન જનરલ કોઈસસ મહાપા કસીઆપ્પા
આજાર દિલ્લે માટે ઓરસ લેવા લેવી બચ્ચિ છે. ૨૮ વર્ષની કલમવન લરારી અરકીઈ
આજ આજે તેમને આજાર દિલ્લેના સામ્રાજ્ય સેવના છોડ્યાં. દીન સી. જનવનું માન
મળ્યું છે. ૧૯૦૭માં તેમણે લરારીમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યારથી પોતાની અસામાન્ય નીડરતા,
પ્રસારનીય જાણકારી અને અનન્ય કસાવતાને કારણે એક પછી એક મહત્વનાં રજોને તે
મેળવતા ગયા. પછાંખાં મહત્વનાં પદોએ આવવાર તે સૌ પદેલા ન દિલી દળા. ૧૯૩૩-
૩૪માં રજોલાની પી કસી કોલેજમાં કામગીરી વચ્ચે તે ન પદેલા દિલી અફસર દળા. કલિમ
જિલ્લાખતાર હોયું આશિઃ કસી કોલેજ માટે લરારી નિમાનાર પછુ તે ન પદેલા દિલી.
જિલ્લે કસી જનરલ પછુ તે ન પદેલા દિલી, પાપલ જલ્લાના વડા જનરલ પદેલા દિલી
પછુ તે ન, અને દિલી સેવનામાં સીનિયર રજોની સમગ્ર નિમણૂક સૌ પદેલી મેળવનાર
પછુ તે ન. આજ, અંજોનેએ દિલી જોઈને કોતરતા અખવાની ને ૩૮ પ્રજાવિદ્ય જોઈ કરી
ધંતી તેને પોતાની નિશ્ચય યોગ્યતાથી લેન જનરલ કરીઆપ્પાએ તોડી લાખી.

કસીઆપ્પાએ જનરલ જનરલ સેનિયરની જાગિ લરી નવજીના કુવ પ્રજનન સનિવર્ધનને
વાચે આપડામાં એક પ્રદેસી અમલદારને ત્યાં ૧૯૫૧ સુધીના અલ બાપમાં થયેલ દલો.
સારું વિશ્વકુળ સામ્રાજી સામ્રાજી પતાવી તેની મરદાની સેન્ટ્રલ કલેજમાં નિશ્ચય. અગા-
રની સાથે રજામાં પછુ તેમનું આજનપડડ રજાન રહેનું સોથી આજરેક તે તેમની રીત-
બાત અને સામ્રાજી અંજોને મિત્ર જનારી સેવા-
ની અમલદારી જોઈને પ્રતાપે મેં નાની વયમાં
પછુ તેમણે આજના દેશમાટેનાર મિત્ર નિદર-
વર્ધની જોઈ તે આદ મેમી સપાદન કરી કે
ફરજા બતા નિદરવર્ધની મેલર આપડની
પાસનાં બેકસ પાસનાં મેલર આપડનાં
નંદરે પડતા. પદેલા મહાપુત્રમાં પોતાના
દેશને મલર કરજા મિત્ર નિદરવર્ધને કમ્પેડ નજ
લરારીમાં નિશ્ચય પછુ તે આજના (કસીઆપ્પા)
મિત્રમાં નવજીનાર)ને આજના નિદર. નવજીની
તે નેમને લાંબા વયે સર્વોચ્ચ પોતાના લેનિયર
અનુભવે લખાવજા. ત્યારથી ન કરીઆપ્પા-
માં લરારીના નેજાવાની નીત દિના કસી
કદ અને કસીઆપ્પા સેવનામાં ન નામ લદ-

માસામાસનાં
પંખી
[૩૪] બગલાં
જનવો
તે આપમે
ત્યાં નસીના-
નાં આદિ રજો
પુષ્કલ નંદરે
પડે છે. આખા
પંખીસમગ્રમાં
ફરમાવા કેવલ
આજના રોજા
પરજાવા આ પં-
ખીનું સોરવે આપવા-
નું અર્થમાં આજ
લે છે. કારણ આ
તેનાં અસીધાવાસ
દોષ તેની પીઠ, પંખીને જાતી પર લંગો
વેઈ પડ સુદર મુલાયમ પીઠાં બીજી નીકે
છે. પછુ તેનાં આ આપમેણે તેના નિમાર-
નું પછુ નિમિલ જને છે; કારણ મે પીઠાંના
સીરવેથી થોડી પશ્ચિમની વિતારી પ્રમ
તેના વિમાર દડે તે પીઠાં વડે પોતાની રો-
પીધા ને કમ્પા કાણમરે છે.
લાંબા પદ, ફેંચી પછુ સીધી બતા લેવી
અપીદાર વાંચ અને લાંબી રોડ” જે તેનાં
સામાન્ય લક્ષણો. પછુ તેની નિશીવતા છે
તેની જલ્દાની પશ્ચિત દલર પંખીએ બીજી
વખતે પદ પેટ આજન દળાવીને તોડે, પછુ
જનજો તે પોતાના પદ પંખીની પાછળ
લાંબા અને સીધા રાખે છે. જવ ફેંચી
વખતે પોતાની લાંબી રોડ ને જમલ વધે
એવી રીતે કસીએ લે છે કે નજી મરદન
દોષ ન નિદિ; અને આપું તથા વાંચ સીધા
માનીમાંથી ને લિખાં દોષ; તેમણે પોસક
કસીમાં, રોડાં, નાની છાલ વગેરે છે.
જનનાં આપમે ત્યાં આજનાં અપીદાં
દોષા જનાં તેમની નિવિધ બતા નિવિ બદ
મોજાને માદિલી લો. તેમની મુખ્ય લેખતા:
સમદર્શી રહેનારી, અને મોટાં ફરજાની
આખાં પદેલી અલ તલર જેન દોષ છે અને
દુષ્કાંજના પ્રમાણમાં તેની જ વેરા બતા
માય છે. તેમાં સોથી નાની કાવરા જેવડી
તે સોથી મોટી લા મલ લાંબી દોષ છે
કેમકર જનનાંમાં પછુ જનુ દોષ છે, કે
પેરી મુજિલા જેવડી કાવરા જેવડી આપમે
ત્યાં અપીદી છે. રોડ મજની આજનાની
લાંબાવડી પીડ બતા મોટાં કાવરા જેવડી દોષ
છે. તોજ અલ માય રાજે ને નેજાની દોષ
તેનું માય, પ્રજન ને પીઠ કાવરા દોષ છે.
જનનાં પંખી પંખીની કમ્પામાં કસી
રજો માવા અપિ છે. (નવેસરના સેવનામાં)

તા. ૨૬. બાનસાહેબને ૩ માસ નબરકેદ.
તા. ૩ પારિસ્તાને નેપથુર દેવને બળબળરીથી હાથને ફરી ઠી. કારમીર યુદ્ધમાં પોતે બામ લેવું દોવાની પારિસ્તાનની કબવાત.
તા. ૧૦ સિયુ નદીનાં પ્રેરીથી સહરૂર વિસ્તારનાં ૧૨૦ ગામનાં પર પાણી ફરી બચવા.
તા. ૧૨ આંધ્રપ્રદેશમાં હિંદુ દેવોનાં ઇન્દ્રેને ૪ ગોમે દેવની ૪થી વાર સર્વોપરિતા રચાવી.
તા. ૧૩ બાબતગરના મહારાજા કૃષ્ણકુમાર સિદ્ધાંત મહારાષ્ટ્રના અનરે નિમાયા.
તા. ૧૪ યુનોના કારમીર કમિશને હિંદુ પારિસ્તાનને યુદ્ધવિરાગની ચોખ્ખા આપી.
તા. ૧૫ આશાની પ્રથમ સપ્તમીની સર્વેય શાનદાર ઉજવણી. ઠ. આશીની રાજાનાની ૧૩૦ કીલોમીટરોનાં એક રસ્તાને મહારાજા મેરીમી નામ અવસ્ય.
તા. ૧૬ રેવેન્યુની કમરે સામગ્રી બળવાગી રાજા સાહુની દેવિકો વચ્ચે બીજા યુદ્ધ.
તા. ૧૮ આંગ્રેજીયા સાથે ગોપી દેવરોયે બીજા ઇન્દ્રેની ૧ કમિય અને ૧૪૮ રને સાર.
૧૬ દિવસ થેના બગેલા યુનો ઇમસર ઈ જાપાની નિગમની મહેરાત

તા. ૧ હાંસિયુ આફ્રિકામાં દ્રાનસવાલ પર અંગ્રેજોએ કાબુ જમાવ્યો. ૧૬૦૦.
તા. ૫ રસોનનપાલ યુદ્ધમાં ભવાને રણિયાને નખાવી સંધિ કરવા ૧૨૪ પાડી. ૧૬૦૫.
તા. ૬ હિંદી સાહિત્યમાં નવયુગ પ્રકાશવતી બારતેનું હરિશ્ચંદને જન્મ. ૧૮૫૦.
તા. ૧૫ આજના યુદ્ધમાં મહારાષ્ટ્ર રયાન ધરાવતી દેડનો સી પહેલો લખવાય થયો. ૧૬૧૬.
તા. ૧૮ ગોમી દાવાજળી સાથે મટે નાંધીશાહ ૨૧ દિવસના પહેલા લખવાસ. ૧૬૨૧.
તા. ૨૨ પહેલા મહાયુદ્ધમાં જર્મન નીકોલોમીડને છેક મદ્રાસ આવી તો પગતો ક્યો. ૧૬૨૧.
તા. ૨૩ માનસસાજના વિદ્યસમાં થોટા કાપે આપનાર સિયમું કોઈનું મરુ. ૧૬૩૬.
તા. ૨૭ આશી સમાજના રંધાપક પ્રથમ સુધારક રાજા રામચોદનરાયનો જન્મ. ૧૮૨૭.
તા. ૨૮ હિંદીના ઉલ્લા યુદ્ધ સમાપ્ત બહાદુરસાદનું રાજ્યસોદલ યુગ. ૧૮૩૭.
તા. ૩૦ સંતરામ આરિયવાળા આદિ વિદ્વાન ને દેરાસેવક નરસીસ તેલંગનો જન્મ. ૧૮૫૭.

આ માસની ભવિષ્ય-વિશેષ : મહર્ષિ નિદેશાસ દેવિક

કલાદાર માનવ જીવનની સવલતોનાં સહેલા પ્રકાશવતી પદ્યમેશર આજના, અંધારાજાવતી સહજ રીતે ચિત્રોમાં રજૂ કરનાર જનમેષ વિજયાર અને સૌંદર્યનિવાલા તથા હિંદી સંસ્કૃતિના અનન્ય પ્રેમી આ રણિયન કલાકાર-તત્ત્વચિત્રકો જન્મ ૧૮૭૫ની રજાની સુરેન્દ્રેન્દ્રે જે નિર્ન્યાસમાં એક દિશાવચ્ચે ત્યાં થયે ક્ષેત્રો. બાળપણ પોતાની નગરી પર રખડપટ્ટામાં નિતાવવાથી એ વયમાં જ સૌંદર્યનિવાલા તે મનામાં ક્રેટ વર્ષ કોટી. પણ પિતાની કમ્પા તેમને કારાસાથી બનાવવાની દોવાથી તેમને તે અભ્યાસક્રમ રૂપી કારણે પડ્યા. પરંતુ તે સાથે કલાસાજમાં પણ અભ્યાસ સાથે સાથે બીજા બેનામાં પ્રાવીણ્ય મેળવ્યું. ૧૮૯૬માં પ્રકટ થયેલા તેમના પહેલા ચિત્ર 'સંદેશાસ' તેમને રસપ્રિયાની ખ્યાતિ આપી. પણ તેા તેમની કલાપ્રવૃત્તિ પથથી જ રાખી. ૧૯૦૦માં તે કલિયાની યુગ્ય કલાસાજના નિયામક નિભાયા. તેમનાં ચિત્રો યુરોપમાં રજૂ થતાં એક નૂતન કલાપ્રવૃત્તિ તરીકે તેમને રૂપીકર થયો. ૧૯૧૦માં યુરોપની 'વર્લ્ડ ઓન આર્ટ' સંસ્થાના ને ૧૯૧૭માં મેક્સીમ ઓર્ગે નોબલેસી આકાશરેખના તે પ્રમુખ નિભાયા.

૧૯૨૦માં તે અમેરિકા ગયા, ત્યાં બરાબરો તેમનાં ચિત્રોના પ્રદર્શને અમેરિકાને થેતુ બનાવ્યું. એ કલાસદમથી આવકમાં મહર્ષિને પોતાની કલા વિષેનાં જીવનસંપ્રેમોની સિદ્ધિનું કૈવ ભોલા ત્યાં રહીને તેમણે કલેશ સતત પ્રયત્નોને પરિણામે પ્રખ્યાત 'મારકર હનિયર' આપુ યુનાઈટેડ આર્ટસ', આતરરાષ્ટ્રીય કલાસંસ્થાન સમું 'કેસીના બેરી', કલાકારો માટે 'કોર આર્ટસ', 'એલવાસ' નામની પ્રકાશન સંસ્થા અને છેલ્લે રૌરિક મ્યુઝિયમ ત્યાં રચાયાં. 'રૌરિક મ્યુઝિયમ' તેા આજે સંસ્કૃતિતાનું મહાધામ બન્યા છે. ૧૯૨૪માં તેમણે એસિયાની સંસ્કૃતિની શોધગોળ માટે એક સંધ દિગાલ્ય ઉપાડ્યો. ૧૦,૦૦૦ માછનાં એ નિષ્ઠ પ્રચારમાં દિગાલ્ય, કારમીર, ગોગેલિયા, કિનેટ આદિ કેસલે ફરી જાણું સંસ્કારસામગ્રી તથા ૩૫૦ કરુષ્ટ ચિત્રો જગતને આપ્યાં. દિગાલ્ય પ્રત્યે તેમને એવું જળર આકર્ષણ થેલ થયું કે ૧૯૨૬માં દિગાલ્ય પર કુલની ખીખીમાં પોતાનું રચાવી નિવાસસ્થાન રચાવે. એ દિશાવચ્ચેની સૌંદર્યસમૃદ્ધિ પોતાનાં ચિત્રોમાં ઉત્કર્ષી થી. વળી ત્યાં અનેક કોષોમાં સંયોગન કરવા 'દિગાલ્યન રીસર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ' રચાવી. તેમનું મહારાષ્ટ્રનું કાર્ય તેા કલા આદિ સંસ્કૃતિપરાયણ સંસ્થાના સંરક્ષણ માટે કેદ કોસની ચાકું 'બેનર બેનર થીસ'ની રચાવનાનું હવ. સાથે કલર તરીકે આ 'બેનર દુલિયા'નામાં રૂપીકારાયા છે. એ વર્ષે જ ડિસેમ્બરની ૧૩મીએ તેમનું અવસાન થયું

'પરિશ્રમ કૃષ્ટર્થનું અંગેરિકા—પ્રયાણુ : (આ માસનો પ્રસંગ-વિશેષ) ૧૯૦૩માં ઉત્કર્ષની-આગેનો આવેલા બેહમર રહ્યા પહેલા રાજકોના બંધની હક્કમાં માનદેના દોવાથી પોતાની અગાવી સત્તાને અવગણ્ય રૂપ માટે તેા પ્યુરિટન પંથના લોકો પર તેણે આત્યાચાર ચલાવવા માડયા. રસમરેને પ્રાણુથી પણ વહાલુ મજુનાસ પ્યુરિટનોએ થોડો વખત તેા આ જીવન સાથે રહી ગીરી. પણ આખરે પોતાની પ્રેમ કોડવા કરતાં પોતાના ખાસ દેશને ઠોડી દેવાને તેમણે દુઃખદ નિર્ણય લ્યો. અને કે. ૧૯૨૦ના સપ્ટેમ્બરની ૬મીએ ખીખીય બંદરેથી ૧૦૦ પ્યુરિટન અંગેજ સી યુકેએ આંસુભરી આંખે પોતાના દેશને આખરી સલામ કરી 'મે ક્લાય' નામના વહાલુમાં બેસી નવા મોધાગેજા અમેરિકા ખેડ તરીકે વાલી નીકળ્યા. ત્યાં પહેલાંયા પછી વહાલસમ ભરક મુકેડીંગનાં સાધનો બંધી રિયર થયા. હાલિસમાં 'Pilgrims Fathers' તરીકે જાણખતો આ દંડ નિયતી લોકોએ જ આજ આજના સૌથી અદિદ દેસ અમેરિકાને પાંચ નાખ્યો.

વધી સમ વાર નહિ પ્રમ સમા નહિ ત્યામ,
વેળુ સમી ચિનત્રાસી નહિ, વિરલ સમી નહિ આમ.

ગદાપિ અબ્જાસાહેબ મટવધનને ત્યાં રાખ્યા બોલા એમ મુદરેયે પોતે ઠિઠિકે વતા મુસાફરી કરી આબખાની બાર લાંબાં તિ તેમો તેા અબ્જાસાહેબ કંઈ જાણ્યા નહિ; પણ જ્યેઝ કહારે એક માણસને દેશને પોતલી પરાણના આમ સુખીની કિટ મંગાવીને તે ગદેખાના હેખતા ફાટી પાછી કહ્યું: 'પરમેશ્વરને ત્યાં આતું મેલ્લર કાતું નથી. માટે તેને કસતું મેલજો'.

હદયેતોના અર્થ: 'જોને પાણીએ પર જાણે તિ,' પાણી મને તેતું બંદખંદતું હોય, છતાં તેની અંદરના પાણીના તત્ત્વને કોમી તેનાથી કંઈ આજે લાગી શકતી નથી; તેથી જ રીતે લગાવવાકર્મી જેમે તેરના અમડા પાચ પછુ તેનાથી પર બાંધતું નથી કે કાઠનું અતિપર લાંબની-એતે તેા કોસંપ થતું જ પડે છે. મેઆવ દશાંતિ એને મળતી બીજ હદયેતોના સામુવદના કણ્યાને ખીચીતો જાસસાં' કાંમે માર્યાં પાણી જુદાં પાચ નહિ, 'મહેરે,

ખોમશી સમ: કાંતી = માયાની લીખ ગિરે કાઢના કાંસજીનાં કાંતાનું અંતર જાણું છું! તુવેરની કાળે કાંમર મહેરે પાછી સન્નિદ કહેલી કાંસજી; જાણકને નર્મ કાંત કલાં હોય ત્યારે તેને પહેસવનનું પહેલું; મરિયું; બેઠતનું એક વાગણીનું જોખન; તક ક્રેકાટ; પસરકાથી કે કાંતથી દેરા ૧૨ મૂકાએલો કાપ; એક બંધની વનરખતિ.

અખિતમગત: અમે તે આંકને મરિયો મને તેની છેડતી દારના પાંચલા ચાર આંકને સરવાળા કરીએ તે તેના કાંકમાં છેલ્લે આંકોડોડેમશમીડું આપસો કાંત.

૧૨ ૧ ૧૨ ૨૬ ૧ ૨૬
૧૨ ૨ ૨૪ ૨૬ ૨ ૫૨
૧૨ ૩ ૨૪ ૨૬ ૩ ૭૮
૧૨ ૪ ૨૮ ૨૬ ૪ ૧૦૪
૧૨ ૫ ૩૦ ૨૬ ૫ ૧૩૦
—દરેકરાય મે. લીસામી
એમ સ્વેદર કે બીએ બેગાં કપડાં બદલે પહેરાવાની આવની ખરજ ફરે કાંવાને સ્તોમે એ કે બેગનાં કપડાં પોઈ રથા પછી હાનિ રથાના પાણીનાં જોડાકે અમડા પીસરીન નાખતું, તેમાં નિખારેલાં કપડાં લાચગ બનશે અને ખરજ નહિ જાવે.

પાણીમા જોયજેલા કંચુખારના દ્રાવણ માં બમરી ગયેલા કુધના ફાટા જોખવાથી કસિનુદર(CasinGhale)નરસે (મ.પ. જ.)

ચોમાસામાં ફૂલી નહીને ચોંટી જતાં બારીબારજાનિ મેરી નવ્યાએ પીળુબત્તો પસને, જોને ફેર ચાલુ પડશે.

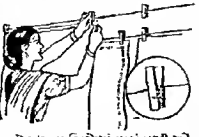
એક કાંડા-ચટિયાળ બનાવવામાં ૧૫૦ થી ૮૦૦ માત્ર વચરાય છે.

સદારતા રણુને વિરતાર ૨૦ લાખ ચારસ માઈન-જાપણા દિલ કરતાં વે વચારે છે.

કુંવરાબ પ્રદેસ પર વસતા લોકોનાં નાક ચાંકડાં હોય છે ન્યારે સપાટ પ્રદેસ પરના લોકોનાં પહોળાં હોય છે

દેશદેશની મારસજાઓના નામ:

૧ રેન્માડે	Ringsdag
૨ ગેલિસવમ	The Chambers
૩ રેડીન	Riksdag
૪ રિનકમ્પેન્ડ	Bundestag
૫ યીન	Yuan
૬ ડોને	Storting
૭ બેરેરિયા	Sobranie
૮ રેન્ક	Cortes
૯ નાસ	National Assembly
૧૦ આયરેટ	Oireachtas
૧૧ નાપાન	Diet
૧૨ ડોલેન્ડ	States General
૧૩ ઉપેન્ડ	Parliament
૧૪ એમરિકા	Congress

ચોમાસાના વિસેમાં કપડાં જલ્લરી અને સુખમ રીતે પરના કારકામાં મુકવા માટે ફેડિયામીટીના કામમાં વચરાસી, વિચમાં, વડુંજમાં જતાએલી, ખીન વાપરવાથી નવ્યાને પાણુ જાણવપરી અને કપડાં સરજતાથી પાસે પાસે સુકાની સકારી.

નિરામ મુન્દરાતનીમ-રિન કે માં પ્રાગંનારાબાન અમળ જોખમાં કોલ-રાજીલું, નવે પડત આ પ્રતીકે રૂપ બારેકમ્ એ-નવાતનું વિ-

ગિલ જોખન છે. પ્રકલ કમખાના પ્રમુખ-મોંથી સારંગો: વડે લડતા રીપકપાતની એમાં રજતા કહેલી છે.

સખત ચોંટી મગેડાં બાટલી કે બરજીનાં ધાતુનાં દાંખાં કપાટી વખતે કાચ મગળ (બિમરી પેપર) વાપરી બેલે. મિથી પકલ મગળાત થઈ છડી મરી નહિ

માખી છત પર ઊંપી કેમ ચાડી શકે છે? માખીના પથ પેટા દોઈ તેના છેડે નાની માંડી જેવું હોત છે. આથી માખી ન્યારે કાપ પછુ કેમજી બેસી છે ત્યારે એના બારથી પ-અખાની હવા બદાર નીકળી નહીં ત્યાં જાય (જેકુર) લપ્તન માય છે અને બકારના દબના ફજાણુને લીધે માખીના પથ તે ન્યારે બેરી દોઈ માય જોરકા રહે છે આ કારણે જ તે બીલ, છત કે અમે ત્યાં સદેકાઈથી બેસી તેમજ ફરી શકે છે.

એડી વાલ: મોરજીતો અપાલ સર્વેને મોઢા અને આકર્ષક લાગે છે મિત્રી મોરજા મિટાજા છે. જમીનથી જાયેયમેલો અપાલ સાપ સાંભળી જ સકતો નથી; માથ ન્યારે જાયેયમેલો અપાલ જ તે સાંભળે છે. મોરજી વખતની વેળા પાછી પોતાનો દાંબ જોખને છે, કાં તેા માથું દબાવે છે, ને મેયાથી જ સાપ પોતાની ક્ષ્મા દબાવે છે.

તમે નહિયો છો? સર્વે પ્રાણીઓમાં બંદસ માણસનું આયુષ્ય જોખી કાઢું છે—૫૦૦ વર્ષ; આરોગિયમાં કીકીની ૨૦૦૦ અને શોધાર્થ છે; વંદના દેડિયા દેસન(બી.બી.સી.)થી ૨૬ માયા-ઓમાં કાર્યકોઓ અપાય છે; સર્વ પ્રાણીઓમાં નિરાદ જ્યેકેએવું છે કે તે કાઈ વખતને અપાલ કાઢી શકત નથી. રોમબેજળી એમ જમાણું છે કે તેને અપાલ કરન કે રેવરવેન (વેરિકે) જ દોતું નથી

પ્રભા પ્રકાશન મંદિરનાં બે અદ્યતન માસિકો

છવતની સર્વોચ્ચ સંચુતિ વાંચનું માસિક
નવો પ્રકાશ **“સ્વર્ગ”** નવી ગ્રેસજી

તંત્રી : સૌરભ

મહાત્મા છતાં યુનિત જન્મદિને પ્રગટ થયો.

૧ જોઈ શુભરાતની મળણ અને સમૃદ્ધ કલમની
પ્રસાદી નિયમિત મળશે. કલાત્મક સુસોજનોને
મદદરતું અંગે જનાવવામાં આવ્યું છે.

૨ માત્ર જોખ કે ગોળ નહિ પણ સામાન્ય છવતની
જરિયાત પોષે ને તેને ઉચ્ચ જનાવે તેવાં જ
લખાણોને તેમાં પ્રકાશ મળશે.

બંને માસિકોનાં વાર્ષિક લવાજમ - દેશમાં છ રૂપીઆ - પરદેશમાં આઠ રૂપીઆ
ગ્રાહક બનો : પ્રભા પ્રકાશન - ધર્મેન્દ્ર રોડ - રાજકોટ

છીછવતનાં સર્વ ક્ષેત્રોને અંગવાળનું સામયિક
“સ્નેહમૂર્તિ”

તંત્રી : કુ. ઉપાધ્યેન ટી. જોષી બી.એ.

ભાઈજીજીના યુનિત દિને પ્રગટ થયો.

૧ શુભરાતી અંકોમાં છવતમાં જ્ઞાન અને આનંદ
ફેલાવનારા આ માસિકના અત્યર આહક બનો.

૨ દેશ અને દુનિયાની પ્રતિભાસંપન્ન સ્ત્રીઓનાં
છવત, સ્ત્રીઓની પ્રગતિ તેમજ તેના ફટ પ્રજોની
છણાવટ અર્થે મળશે.

૩ શુભરાતનું કોઈપણ ધર આ પ્રકાશથી વ્યવિન
ન રહે.

કુમારોનાં

બળ

બુદ્ધિ

અને

તેજ વધારનાર

આયુર્વેદના આશીર્ભંત્રો

૧. અવનમરા અવરોધ : સ્વાદિષ્ટ પોષ્ટિક ચાટણ.
૨. ભૂંગરાજ તેલ : મરતકને શીતળતા અર્પનાર,
વાદશક્તિ વધારનાર તેલ.
૩. અંદોદ્યાવર્તિ : આંખોનું તેજ વધારનાર,
દષ્ટિને સ્પષ્ટ જનાવનાર.

સાસ્ત્રિક પદ્ધતિથી જનાવનાર

જામનગર શાહુધર લંબોરેટરી લિ.

જામનગર (મોરબી)

અમદાવાદના એન્ટર એમ. નારણજી દાસની કે. રામપુર ચેલ્ડા

Why To Stammer Now?

Be cured without operation

CENT PERCENT GUARANTEE

Regain perfect speech in few weeks

& change your whole life

કે

તમે

તોતડું કે બોળડું બોલો છો?

જોપરેશન કર્યા વગર હો દહા એન્ટર-ટોડ ઉપચાર

મનો:-

તોતડાનું દવાખાનું

આર વસ્તા - પાંચકૂવા

મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ સામે - અમદાવાદ

એવરેડ મોગીલાલ બ્રધર્સ
૫૩, અમીરોડ, અમદાવાદ.

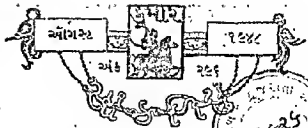

ખાટલીની કિંમત

૧/૨ ઓસ ૦-૮-૦, ૪ ઓસ ૨-૮-૦,
૧ ઓસ ૦ ૧૪-૦, ૮ ઓસ ૪-૮-૦,
૨ ઓસ ૧-૮-૦, ૧૬ ઓસ ૮-૦-૦.
દરેક ૧૦૦ગ્રામી લેવાય છે

કેસેસ, સેમલોળી, રાચરી, બદનનો દુખાવો,
માખીવિસાર, સંધિવા, અશાંતિ, શોભ, અજીર્ણ,
અપચો, ખાંસી, યામ, દોષ, રાંત, ફાટમાં કમ-
તર, પેટ પેદનો દુખાવો, અમુકાવ, હોરી ડંખ,
ખોડાની ફેબી, દરેક નર્તના તાપ, ધા પાચવા,
પોલી નીકળવું વગેરે અનેક નવતના રોગોમાં
તેમજ દેસને, પા રીકેમની મુશ્કેલીમાં તાત્કા-
લિક દવામાંથી સર્વ પરાયની અમુકાવ ઓપધિ.
કિંમત: પેલી આટલી રૂ. ૧૦૦, ૧૦૦થી રૂ. ૧૧
અને નાની ખાટલી રૂ. ૧૦૦ ૮. ૫. બુંદુ.
દરેક ડોકલે લેવાય છે
અંગિકરડે ટેકામાં 'નેનસ' નં. ૩૦૦૨

ચિત્રો
ગોપલકી આશાદી
લેકેશન
ફોટોગ્રાફી દરીફાઈના ચિત્રો
ફોટોગ્રાફી, ચાલિચિત્રો તથા ચિત્રાની રૂપાલની નવી રિલિયા

કાવચી
સ્નાત-વને પદેને કાલકરે
સિન્ધુ
આવેશ
ફૂલ લેખીને—

અચિત્ર
મદનભાઈ પોંચા

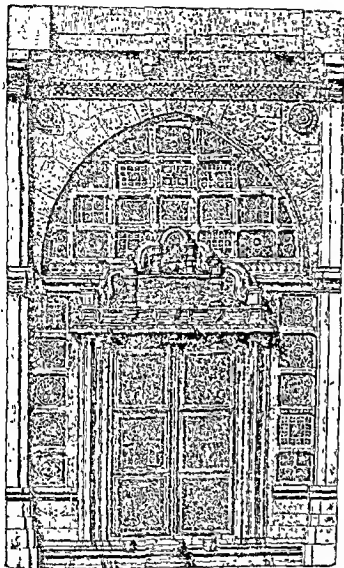
પાના
દેસ

લેખ
મુખ્યભાઈ (અપખી વનર પતિ-૧૮) પો. જ્યોતીલાલ રે. મોઝા ૧૩૭
સુખજી મુકામી (પ્રિયતી નામપ્રકાશ-૨૪) પો. મુન્દ્રી પ્રિયતી ૧૩૭
બિરલાપેરી
બુલ્લદ
પાત્રો (દિગ્દર્શક દલપતભાઈ વિજ્ઞાન-૧૮) ડૉ. નરસિંહ મ. સાદ ૧૪૬

વિવાદો
આજાદીનો આલેખ (ચિત્રપ્રમાણ) ૨૨૮
નીલવા વપેનું સરવેયું (પ્રાન) 'સુતમેય' ૨૩૦
તેલ-મતી (કેસારનાં સંદેશ-૧૫) ૨૪૭
કલોચી ૨૫૩
ગાપુકરી (વિજાપ, ચોગાલવાડ, દાદમ) ૨૫૧
કુણી (માસમાસનાં પેખી-૩૨) ૨૫૧
બલેવ (માસમાસનાં નદેવરો-૧૮) ૨૫૫
ફોટોગ્રાફી દરીફાઈનું પરિવાળ શ્રીદામ જી ૨૫૬
નિર્કસનું નિલાસ ૨૫૬
આ માસ ઉલિદાસનાં (અભિપ્રેય: દીનશાં મેદલ દવામાં) ૨૫૩
ઉલ્લુ પાનું ૨૫૮
નર્મ પુરતો ૨૪૧, ૨૫૬

કુમાર કાશીવલ્લભ (અંકેશ નરસી તંત્રી, મુકામ અને પ્રકાશક, મુખ્યભાઈ વિજ્ઞાન) ૧૫૫
મુકામ-પ્રકાશક-પ્રકાશક: કુમાર ચિત્ર-૮, કુમાર કાશીવલ્લભ (૧૪૫૪ રામપુર, અમદાવાદ,
નાનિક લલાખ-૧૪, જમ, પારેકમાં) આ અપનાવ પત્રિકા, મુકામ નાના આ અંકે

અંકેશ નરસી તંત્રી, મુકામ અને પ્રકાશક, મુખ્યભાઈ વિજ્ઞાન ૧૫૫
મુકામ-પ્રકાશક-પ્રકાશક: કુમાર ચિત્ર-૮, કુમાર કાશીવલ્લભ (૧૪૫૪ રામપુર, અમદાવાદ,
નાનિક લલાખ-૧૪, જમ, પારેકમાં) આ અપનાવ પત્રિકા, મુકામ નાના આ અંકે

અમદાવાદની સમૃદ્ધ શિશ્પકલ્પોનો ઉત્કૃષ્ટ નમૂનો

હિંદુ અને ઇસ્લામી રચાયત્વના સુંદર સમન્વય સમો, અમદાવાદના સાદ-આક્રમના રોઅળો ગોળદર દાર-પ્રદેશ એની ઉપલી કમાન ઇસ્લામી અને ગીચલી(ખારચું ઉપરની) કમાન હિંદુ રચાયત્વની ટળી છે. એની તળીએની ડિઝાઈન, ઇસ્લામી આદેશ મુજબ કોષપણુ જીવન પ્રાણીના આયોજન વિચારી છે, છતાં એ જાળીએની ડિઝાઈનની ટળ હિંદુ પરંપરા ઉપર છે, અને પિત્તળની તળીયાળાં એનાં કમાડ અમદાવાદના જ કારીગરોના આદ્યુત પિત્તળકામો સુંદર નમૂનો છે. અમદાવાદનાં શિશ્પ અને રચાયત્વના આવા ચુંદા નમૂનાઓના બાવન ફોટોગ્રાફોના સુંદર આલ્બમોની આ એક વાનગી છે.

અમદાવાદ

ગુજરાતનું પાટનગર

૧. દેશના ધોરી વ્યાપારમાર્ગે કપરની પોતાની કેન્દ્રવર્તી બીગાસિકરિયતિથી, અને અત્યંત ઉદ્યોગનગર હોવા છતાં એતદેશીય સંસ્કૃતિનાં બહેલુનો કબંધત ને, પ્રબળ સ્રોત ધરાવવાને કારણે, અમદાવાદ જ ગુજરાતનું પાટનગર રહ્યું છે, રહેવાનું છે અને આગામી યુગમાં સોળે કળાએ વિકસવાનું પણ છે.

૨. છતાં એને વિષે આગળ કૈવં સાચું જ્ઞાન ધરાવીએ છીએ? એનો નિવિધરૂપી ઇતિહાસ એનાં ઘણાં સંસ્કારવહેલુ અને એની પુરાણી શિશ્પ-રચાયત્વની સમૃદ્ધિથી ખુદ અમદાવાદીઓ પૈકી પણ સંપૂર્ણ ભણુદાર કેદલા દરી જ માત્ર એની શિશ્પ-રચાયત્વની સમૃદ્ધિની જ વાત કરીએ તો, એ સહેરના રચાયક બાદશાહ અહમદશાહનો ખુદના અવરોધ સંધરતા મક્કાશયી થાંભીને છેક દહી-બાઈની વાડી અને રચાયીનારાયણના મંદિર મુખીનાં હલ એક જ શેઠા કપરનાં મંદિરોમાં આગળી પરંપરાગત વારંતરકાનો એ સમૃદ્ધ વારસો સિંચિસિંચાળધરીતે જળવાયો છે તે પોતે જ કાકમુકપણુ રસમર છતિદાસ્યેવ છે.

૩. જ્યોત્સનાં બેનખના પધારીકેતરકામનાળી મણુએલી સીદી સૈયદની મસ્જિદની નળી-કો અને સંક્રમાણુ શિશ્પના અત્યંત નમૂના-રૂપ રાખી રૂપવિત્તી મસ્જિદની થાંભીને જલામરો તથા મરનાળાઓનાં પલ્લુછેદાંયે વેરાએલી કળાશક્તીના અવરોધો ધરાવતી આકાશ-નીવાજતથા કંઠવિયાતગાન મુખીનાં આવાવાદની શિશ્પ-રચાયત્વની હલ, એ આપણાં એ પાટનગરની પુરાતન બદોબ-લાલીની વાજાં બળીને બેલાં છે.

૪. તમે એ બધું નબરે ન જોયું હોય, કે ન જોઈ શકો તેમ હો તે એનું એક સચિત્ર આલબજાળાદાર પડયું છે, એમાં, ગુજરાત-નું પાટનગર-અમદાવાદ નામના મદાકેવના સેવક શ્રી રત્નામણિરામ બીજાસે ખુદ આ-સેગેલી એ નગરની ઇતિહાસરેખા રૂપ પ્રત્યક્ષના રાણે, જાવન ચુંદર ફોટોગ્રાફો તે તે રચનાનાં વર્મૂનો સાથે આઈ પેપર કપર સુધર હપાઈ સાથે સંધરયા છે. કિંમતમાત્ર બે રૂપિયા [પ્રાચીન જુદાં] કમારકાયસિય લિમિટેડ, ૧૪૫૪, રાયપુર, અમદાવાદ.

જાજનગરનાં અંદરેમાંથી

‘કુચ્છ’ ખતી

આને પણ

આમ જનતા કાપક વિના સુઝાય છે

અમારી ગ્રૂપ મિલો

આ સુઝવાણ દર કરવા બનતો પ્રયાસ
કરી રહી છે

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

જહાંગીર મિલ રૂસ્તમ મિલ

દોમૂતી

કેમ્બ્રિક

અને

અને

દુવાલ

સાડીઓ

ન્યૂ જહાંગીર

નવજીવન મિલ

મિલ

(કલોલ)

કાઠિયાવાડમાં

ચોપલીન

પૂર્ણ વપરાતું

અને

છાપેલું કાપક

સાડીઓ

જહાંગીર વકીલ ગ્રૂપ

કુમારોનાં

બાળ
પુલ્કિ
અને

તેજ વધારનાર

આયુર્વેદના આશીર્ભક્તો

1. ન્યૂનપ્રાણ અવસ્થા : સ્નાયુ પૌષ્ટિક આદિ.
2. બૃગરાજ તેજ : મરતકને શીતળતા અર્પનાર, યાદશક્તિ વધારનાર તેજ.
3. ચંદ્રોદયાવર્તિ : આંખોનું તેજ વધારનાર, દષ્ટિને સ્વસ્થ બનાવનાર.

શાસ્ત્રોક્ત પદ્ધતિથી બનાવનાર

જામનગર શાકુંધર લંબોરેટરી લિ.

જામનગર (સૌરાષ્ટ્ર)

અગદાવાદના બેચન્દા એમ. નારાયણસાની કે. રાવપુર ચક્રવા

ભરત કામ

માટેનું મશીન

આરજ સોયામી બનેલા આ ગરીબ-થી કપડા ઉપર મનપ્રેમદ ફૂલ, પત્તા, વેલ, છુદા, દિલપસંદ ચિત્ર, સીનગીનેરી વગેરે કારીગરી ભરી શકાય છે. હુંદર છતાં ઘણું જ મજબૂત છે આર સોયા તેમજ વાપરવાની રીત સાથે કિંમત રૂ. ૩-૮-૦, પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧૪-૦ અલગ.

ભરત-ગ્રૂથણની ડિઝાઈનની ચોપડી કિ. ૨-૮-૦, પોસ્ટેજ ૦-૮-૦.

એસ. કે. સક્ષેના

ફૂંમહાલ (નં. ૫૬૭ D. A.) અલીગઢ સીટી

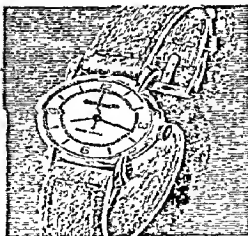
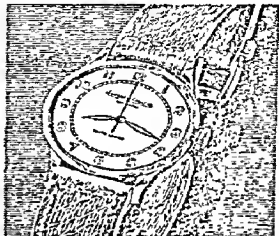

ચોકસાઈનાં પ્રતીક

... તેમજ સૌંદર્ય અને કારી-
ગીરીનાં પણ હેખાવમાં ચુંદર અને
ધણાં વર્ષો સુધી વફાદારીભર્યું
કામ આપે એવાં ઘડિયાળ જે
વિવેકશીલ સ્ત્રીપુરુષો ઈચ્છે છે
તેમને માટે છબર લ કલેન્ડરની બ-
નાવટનાં પ્રજ્ઞ ઘડિયાળોનાં ચિત્રે
અહીં આપ્યાં છે.

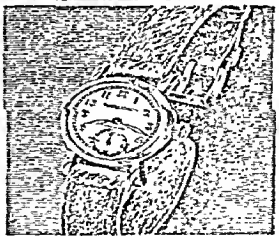
નં. ૨૩૨૩

છબર લ કલેન્ડર સ્વયંચાલિત અને મનો-
હર તથા આખી પોલાઈની ફેસ, સ્વય-
પ્રકાશિત ટાઇલ અને રોકડના મોડા
કાંઠાવાળો નમૂનો. રૂ. ૩૦૦

નં. ૨૨૨૩ છબર લ કલેન્ડર, રટેબ્રાઈટ
પોલાઈની ફેસ તથા ચિત્રમાં બતાવ્યા
પ્રમાણે રોકડના કાંઠાવાળું. રૂ. ૨૬૭

નં. ૨૪૮૩ ઉપર પ્રમાણેનું નં. પણ
રોકડના નાનાં કાંઠાવાળું. રૂ. ૨૩૫

નં. ૨૫૪૩ છબર લ કલેન્ડર પણ તથા
ખજાણી રસિય, એમાઈટ પોલાઈની ફેસ
તથા રોકડના નાનાં કાંઠાવાળું. રૂ. ૨૮૮

નં. ૨૩૬૩ ઉપર પ્રમાણેનું નં. પણ
રોકડના કાંઠા મળ્યામાં. રૂ. ૩૦૦

FAVRE-LEUBA

ફાવર-લેબુબા અન્ડ કંપની લિમિટેડ • ગુંબાઈ અને કલકત્તા

નાણાંની સહીસલામતી સાથે સંપૂર્ણ આયપતવેરા-મુક્ત, સારું વ્યાજ
મેળવવા નાં હિન્દ સરકારની બાંહેધરીવાળાં પોસ્ટ ઓફિસનાં
પાંચ વર્ષનાં, સાત વર્ષનાં તથા બાર વર્ષનાં

નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદો

- (૧) પાંચ વર્ષનાં તથા સાત વર્ષનાં સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદ કર્યો પછી બે વર્ષની અંદર
ગમે ત્યારે વ્યાજ વગર તથા બે વર્ષ પૂરાં થયેથી વ્યાજ સહ વટાવી શકાય છે.
(૨) બાર વર્ષનાં, રૂ. ૫ ના દરનાં સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદ કર્યો તારીખથી જોક વર્ષ
અને બીજા દરનાં, દોઢ વર્ષ પૂરું થયેથી વ્યાજ સહ વટાવી શકાય છે.

વિશેષ માહિતી માટે રૂબરૂ મળે:-

સ્થાનિક પોસ્ટ માસ્ટર

અથવા

પોસ્ટ ઓફિસમાંથી નૅશનલ સર્ટિફિકેટના નિયમની પ્રત મફત મેળવો.

(પ્રકાશનખાતું, વડોદરા તરફથી પ્રસિદ્ધ)

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશિયલ નં. ૧

મગજની જ્ઞાનતંતુઓ જળવાન અને છે, ધોળા વાળ
કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં
વાળ ઊગે છે. જોડા મટે છે, યાદશક્તિ અને આંખોની
દૃષ્ટિ વધે છે. ગાદ નિદ્રા આવે છે, માયાનો દુઃખાવો
મટે છે. દરેક ક્ષત્રુમાં બહેનો, પુરુષો અને જાળકો માટે
મહાન ફાયદો કરનાર છે.

મોટી બોટલીના રૂ. ૩-૮-૦ નાની બોટલીના રૂ. ૨-૦-૦

બધે મળે છે.

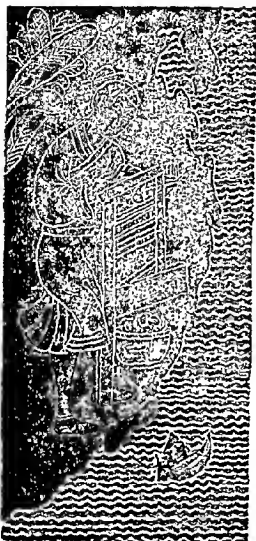

★

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ • સેન્ડરર્ટ રોડ
મુંબઈ-૪

ચીન ચોથા સૈન્ય હિંદી રૂલ મળે

ચીન અને પાંચમાં સૈન્ય ચીન
હિંદુસ્તાન માટેનું એક મુખ્ય કે મહત્તર
હવે એમ દર્શાવનારા વસ્તુ દેખાવામાં
પુરાવા છે. પરંતુ સુવિધથી ચીની
રોકો વેપારથી સતેષ ન પામ્યા તેમણે
હિંદુસ્તાનના સુગંધિત આયાત કર્યા અને
દાખલાને બદલે ખમરના વેપારની
શુભાર કયો.

ખંદરમાં સૈન્ય ચીની એ-સાપ્તમે
ખીડીઆમાંથી લીધેલું કદાચલુ ચીની
હવે ચાલુ રીધતિમાં દર્શાવે છે.

ક. જ. ૧૯૨૯ માં એ. ૧૯૨૯ કીડી. એક હિંદુસ્તાન
નવી ચી. એકમાં લીડી ૧૯૨૯ છે. અને એકમાં ૧૯૨૯
હવે ચીની ૧૯૨૯ ૧૯૨૯ ૧૯૨૯ ૧૯૨૯ ૧૯૨૯ ૧૯૨૯ ૧૯૨૯
આને ૧૯૨૯ ૧૯૨૯ ૧૯૨૯ ૧૯૨૯ ૧૯૨૯ ૧૯૨૯ ૧૯૨૯
દેવ હિંદુ એકમાં ૧૯૨૯ ૧૯૨૯ ૧૯૨૯ ૧૯૨૯ ૧૯૨૯
કેવળે એક ૧૯૨૯ છે.

ચાલીમા-પાલીમ-પલમત-ચીંડ
-ખંડરાની-મીવનાના કોશ-
પાણી કાષા વિશે.

કે લી કો મી હસ

ચીની જરૂરીઆત માટે કાપાન કરે છે.

કે ૨ મ ચંદ્ર મે મ ચંદ્ર લી. કે ૨ મ ચંદ્ર

૧૮૫૦ સ્વાતંત્ર્યમાટેનો વિદલો પહેલો લીધાર પ્રધાન

આઝાદીનો આલેખ

૧૮૫૭થી ૧૮૪૭ સુધીની ૯૦ વર્ષની આપણી સ્વાતંત્ર્યની ઇતિહાસની એકીતરફે રિતાર આપણી આ આલેખમાં આપણા આઝાદી ભગના મધ્યમાં પસાગને તેમના પત્તીકીની કામચલાવુથી આ વીજ્યા છે તેમા ઊભા સ્વામી ઉપરની પત્તીકીઓ એકક વધેલી કાળ દર્શાવે છે.

૧૮૭૨ પંજાબમાં કુશ વિચાર
૧૮૭૩ હિંદી ગરબી છતાં કચેરી વેલની કમિશનમાં દાદાભાઈની જુલાની

૧૮૭૬ વારસદેવ ભાવંત કડેન્ડે સરકાર કોનિ જગતવાનો પ્રયત્ન
૧૮૮૧ લોપટિયો 'કેસરી મરાઠા' પત્રો સ્થાપી પ્રજામાં અસિલતા અને ઉચ્ચતા પ્રકટાવી

૧૮૮૫ હિંદી રાષ્ટ્રીય મધ્યસભા (કોંગ્રેસ)નો જન્મ.

ધારાસભાઓમાં મિંગાજીશર મહેતા, ગોખલે, વાચન આદિની ઉચ્ચ બંધારણીય સત્તા.

૧૯૦૨ દાદાભાઈ નવરોજીએ હિંદુમાં લિટલ તરફથી છતાં જંગી હાલ મુલ્કી પાડી.

૧૯૦૫ બેંગલોર સામેની ઉચ્ચ લડત. તેમાંથી બોલ પ્રવિનિનો મંદાજ.
૧૯૦૬ ભાવલાલ અને પાલલેજપતરાય રિયો અને લિખિતચમજની તિપ્તીની લીધારાઓ.
૧૯૦૭ સુરત કોંગ્રેસમાં વિલીનો અને ઉચ્ચવાદીઓમાં મુલકી અને ભગવાય

૧૯૧૪ ગદરપદી લોકરમાં ભગવાય જગતવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

૧૯૧૬ કોમરલ લીગની સ્થાપના અને ને માટે ઉચ્ચ મુજરા.
૧૯૧૮ રાષ્ટ્રીજીનો બેંગા સત્યાગ્રહ અડિસ્ટ સત્યાગ્રહનો પહેલો પ્રયોગ
૧૯૧૯ સોલેટ અજીલા વિરોધમાં સત્યાગ્રહ દીને કચડવા ભરિયાનવાલા ભાગનો સત્યાગ્રહ.
૧૯૨૦ રાષ્ટ્રીજીએ પ્રજાવીલા અસહકારનો પ્રયત્ન જુવાળા. પ્રદામ દર્શાવ્યાની લડત.

૧૯૨૩ નાંમપુર કંઠા સત્યાગ્રહ.

૧૯૨૫ દેશબંધુદાસ અને મોતીલાલ નહેરુના નેતૃત્વ હેઠળ લોકશાસી સ્વરાજ્ય પક્ષ સ્થાપ્યો.

૧૯૨૭ કોંગ્રેસી બીલ કેમ.
૧૯૨૮ સરદાર વલ્લભભાઈની બારગેલીની સરખ લડત
૧૯૨૯ જવાહરલાલ પેટી સ્વરાજ્યના ઘોષણા અરેજી કરી
૧૯૩૦ મોદા સત્યાગ્રહ માટે રાષ્ટ્રીજીની દારીકૃત. અધીશનો દેશવાદી
૧૯૩૧ ગાંધી-એવરેસ્ટ સર ભાઈ ગોળમકો ખંડેર-પાચતે કમિશન
૧૯૩૨ સત્યાગ્રહની મોટી લડત.

૧૯૩૪ કોંગ્રેસની ધારાસભા પ્રવેશ
૧૯૩૫ હિંદો નેમવાયલેજ આપણીની જહેરાત
૧૯૩૬ પ્રોતામાં પહેલી પ્રકાશી પ્રધાનપદી

૧૯૩૬ કોંગ્રેસ પ્રધાનપદી કુશકી દીધી
૧૯૪૦ વાણી-સ્વાતંત્ર્ય માટે વ્યકિતાર સત્યાગ્રહ.

૧૯૪૨ ૪૨ની લડત ને જન્મ જુવાનો ૧૯૪૩ ઝીંગલ નામ વાણી નામ
૧૯૪૩ સુખામચાન્દે ભોજના નેતૃત્વ હેઠળ આઝાદ હિંદ સેના સેક્રેસિયુદ.

૧૯૪૫ જાલાલીનો બેલમાંથી દેસરી, સમિલા પલિષ્ટ.
૧૯૪૬ વિખરી મુખાલ આગમન. આપણી સ્વાતંત્ર્ય સમયની જહેરાત. વચગાળાની સરકાર કોંગ્રેસ
૧૯૪૭ સપુર્ણ સ્વાતંત્ર્યની પ્રાપ્તિ. દેશના ભાગલા.

અમાસના કે' ધન અંધકારે
ઘેરી હતી યોગમ, ઝંઝવાતે
આ સ્વપ્નનોકા અમ ! તેં ગયાવી
બુવાળના મેશ થકી, ત્યાવી
સુષ્ટિ-પ્રભાના ઉગતા પ્રભાતે
લાવી મૂકી નીરવ શાંત આરે !

હે સિન્ધુનાં દેનિક મત્ત વારિ !
હાવાં બની ઓટ, શું ઓસરીને
હૈયાથી આધી અગળી ધકેલી
આ તાવ જે નિત્ય પ્રવાસધેલી ?
જે જલગીનાં સપનો ભરીને
દશે દિશાના જલની વિકારી,
ઓને (ત તોડે અવ સંગ લાંધશે ?)
સુવર્ણના વેણતંદે, તું લાંધશે ?

અમાસના ગર્ભ વિષે ધમધ
શી રોધ્યની રંગત વેરેતો તું !
કમેકમે શી પ્રગટી કળાને
અંધારના ભીષણ અંધજાને
તેં છિન્ન કીધો ! કશું હર્ષતો તું
પૂલેન્દ રૂપે નલમાં જડાઈ !

હે પુણિમાના રસપૂર્ણ ચન્દ્ર !
ત્યાં સુષ્ટિની કાય જરીક ચોલી
તારે ઉપે; સત્તર ત્યાં જ રાહુ
ભીડી તને રે નિજ બે ય જાહુ
ભીંસી રંદો શો તવ રૂપલોભી !
બહે કશે સિન્ધુવિકાસ મન્દ્ર !
શી અંધકારે ધનધોર સુષ્ટિ !
હસી રહી, ઓકલ રાહુષ્ટિ !

શું ઇતિહાસે સત કે ન ભારયું.
તે ભીષ્મનું દૈન્ય પુનઃ પ્રકાશયું ?

સિન્ધુ

. શિખરિણી .

ભરી ચોણી પૃથ્વી અતલ પથરાયાં જલ કંઈ
નકામાં : રે, દીપું તુપિત અંધરે ના જઈ શકે !
મળ્યું બેઠાં વારિસ્વરૂપ કરવા હાંસી નિજ કે !
ઘણું દાઝે સિન્ધુ વિપુલ વડવાગિન ઉર લઈ !

દઝાપાની ઝાળો નલમહીં વરાળો થઈ ચડે :
ઉરે આંધે ઓને તમ, અલુઆયુ શીતળાં કરે :
લસે વિપુલવલિલ : જલધર ધનુષ્યો નલ ભરે :
ધન સિન્ધુ રથામ સ્વરૂપ ગગને મંદ્ર ગગડે !

અને, વધે મૂકી મન તુપિત દેરે અવનિના,
સરો, ઓતો, પૃથ્વી સકલ થઈ લાયે રસજાસ ;
મયુરોની દેકા ધનતી નલહંમે સમરસ ;
અહો સુષ્ટિકેરા સુખમહીં રહી * જ કમી ના !

આરે, આ દ્વારાખિન્દ્રહય થકી ક્ષીરાખિ ઉમટે !
અગર મિથ્યા આ જીવનની કપરી ઝંઝડ મટે !

મલ્લારામ રાવળ

આવેગ

માયા દો આજ માયા દો આજ રે મને મોહ્યું મેલી મન,
હો મને મોહ્યું મેલી મન

દમશે જીવસુતેના દેરે મારે ભગી બાળા કંઠ.

દમશે અરમાગીના મુરની ધૂરે જમણ પડે બંદ :

વાણીના બેળનાં યોગપર

મેલીત્રાં દોષના મોંઘવર

હાં રે દો ભરની ગરે

મોહન તો આખને આડે

સોય કળાએ આગમાં બેઠે પૂન્ય દેરા બંદ

બીજા પડે ઉર અધીરા આગમને આનંદ

સાત સ્વરોની આગરે રાગે માને મળ્યાં વન-માયારો

પિતાકિન્દ્ર કાકોર

ફૂલ દેખીને

ફૂલ દેખીને તમે મોંઘ ધનાર,

કશે એવું તમોમી ફૂલ પોને યાવ મોંઘ.

મકરન્દ રવે

વીત્યા વર્ષનું સરવેયું

અનન

૧. ૧૪મી ડિસેમ્બર ૧૯૪૭ : આપણા રવા-
નું તેમજ એ બંન્નગૃહિણી : એને એક વર્ષ
લીની ગયા. વળતાને જ્યાં ફરતે વાર લાગે છે કે
નહી દુઃખ ઈશ્વર દાસી ન રેવાઈતા બંન્ન-
પ્રસંગ દરબાજેર જાણ્યો ન દોષ, એટલે
બંન્ન એ મનમાં લાગે છે. પ્રભ કેવી વસ્તુદ-
દેશરે વડી હંની. રવાનુંતેમજ કાળજે કેવું
રવાનું વર્ષકેરે જુદું હતું? એને વર્ષનીવી ગયું.

અને એને શું રહ્યા, શું જાણું, કેટલી
સિદ્ધક રહી તેનો દિસાણ કાદવાની મનુ-
ષ્યોની ખુસબી અવધારાનીતિ પ્રમાણે આ-
પણે પણ એક રાષ્ટ્ર તરીકે આ એક વર્ષમાં
આપણે એ પુરુષની જ્યોતે દેવ્ય તેનો દાસ્યને
કાદવાં નિહાં. આ એક વર્ષમાં આપણને
મા ગા અનુભવે વધા, શું શું વીવ્ય, આપણે
કેવીકેવી રીતે વધારી, કેટલે આપણા આપણી
નિષ્ક્રિયા કર્તવ્ય, હજી શું અજિજ્ઞતા, સાચી
આસિદ્ધ રહુ કે જાણુ સંગતમાં નજર નિષે
આપણે ન રાંધેને સોંક દારી. આપણે વધવા
માટે ગણુ પાછળ નહરે તેા નાખતી ન પડે

આપણને રવજાન્ય જગત્તુ પધરે વર્ષકેરે
ગયા. સાન્નિધી કિંમત આપણે જાતના
પાત્રને યુગની યોતી કેલિદાસિક વિભાગમાં
નહિ દિગદીએ. આપણે વારાપાટામાં ગંધ-
વાયા, કે કુદિલ મુસલિમોએ આપણને
કિષિ પાટે મહાવાયા, કે ખુલામણીથી આપણે
વારડી મધ્યા, કે આપણી રક્તિનું આપણે
કેંટાં અથવા આંકણું, કે જ્યાં અનુભાગેને
આપણે વિસ્તારી પુછીએ. એ કે રૂપા સાન્નિ-
રવાનની દોષ, એ ખુસબાનાંને અવધ
રાન્ય મેળવે ન પધવત વળતી દોષ, એ
લોહી કેટલા વિના સમીપમાં અને વાદન-
પાટાને માટે રવજાન્ય મળવું દોષ તે તે

તે રવજાન્ય આપણને અપવું હતું. દેવા
પર પધરે મુશ્કેલીને તોળાંએ જામવાને સંગતિ
આપી ને દિંદ અને પાકિરતાન એને સંરચા-
નેમાં લઘુગ્રામીની રૂપની નુદા મનાતાંએ
ગળેથી ગાળી. રવજાન્ય વળવું દોષ તે તે
અંગમહેતની નેહના બળા હની, છતાં એને
જાણુ સંકેત થઈ રહેશે એ આશયે બિદિસાની
વિદાય આપણે જાણી.

પણ એ બાસા કાંડી નીવડી. પાકિ-
રતાના સદનરીતને છતાંથી રાન્ય રવા-
પવું હવે વસતિની ફેરબદલીની સૂચના મેળવે
પડેલાં પણ ફરીહની, પણ કેપિસાણ રેશમાં
લઘુગ્રામીએ પણ હોટાની સંજ્ઞામાં નુદા

નુદા સામમાં નસની દોષ ત્યાં ફેરબદલીની
વાળને કાણુ આપણે કે પધવું કે પ્રસતાવ
વારાપાટામાં રાજાઈ ગયા હતા તેણે દવે
જીએ કેકાણે રાજી કાઢવું. દિંદ-મુશ્કિતને
જીકગ્રીબને રાજી અથવા વિના છૂટકો ન
ચાલ એવી રીતે રવાનાતોની અર્થકર આંખી
રેશમાં રવાન્યના ઉદય પૂરે ફરી ખેલેલી,
તેના અવશેષક કદવાને ને રાજીવ કોમાં
કીક વપરવામાં આવાં. પધિય વેળામાં
બિનમુશ્કિત લઘુગ્રામીની કલતને કાર્યક્રમ
અર્થકર એને પધવા પૂર્વ વેળવે પાડખો.
છવ જવાયા માટે એને સંરચાનેમાંથી
લઘુગ્રામીએ નાસખામ રાજી દીધી.
એમ ક્યાં વિના છૂટકો ન નકેતો. રાજી ન
નહિ, પણ પાત્રીસ ને વરકર મુખાં અગત-
દારોની રોષપણી દેખ જવાયે લઘુગ્રામી પાર
પાટકે ત્યારે ટળાનો અથરા થયાં કે આમ
વસતિની અવધિસર ફેરબદલીને કાર્યક્રમ
આપણા પાસ થઈ ગયા. એને પધે ફરી
બારે કિંમત ચૂની દળ્લદેરની કલત મઈ,
સાપણે વરવાર વિનાનાં મર્દા, સંકેતોના
ધર્માન્તર થયા, દળ્લદેર સંકેતોનાં અપ-
દરેજીએ, નીચમાંની અમવાચનો ગમ્ય,
ગિલકેતો જાણી નાખેલાં આપણી, કલોચ
ધ્રુપા જોએ પડ્યા—આજધાની સરખાણે
કાઠીએ તોજ અજર પડે કે સ્વામી ને પ્રેમ
કરતા દેવ અને વેર એને વધુ મેમાં પડે છે.

મધે તેને, પણ દિલ્લીની નિશ્કિસિતેને
કેકાણે પાડવાને અને વસતિથી રીતસરની
ફેરબદલીને પદાપ્રકળને સંરચાનેને પદા-
કરતો આપણા નહવું રવજાન્ય, અનુ-
ભવની કથાસ, માણસોની આત્મ, ધરકા
ત્વની પ્રત્યની અનર્થક, રેશમાં અને વિ-
રેશમાં દિંદ સંરચાનેને પધમાને કરતા
દેશકાને અજરજિજ્ઞાતાને સંકેતો, સત્તા-
વાદ અને કેશવાદનાં કેસવાપી કરતોને
આ બધાંમાંથી મળે કાદવા માટે દિલ્લતા
નેહકો, સમય નેહકો, ને મળે તે પડેલાં
તેા નિશ્કિસિતોનાં બંધી પ્રક્ર કધે રવા-
કરવાને આવાં. પેલેથી, સત્તાત્વથી, નિષ્ઠા-
જાણી રેશના પુરંધર નેતાશાએ એ પ્રક્ર
પદાકરોને પારખાંવસતેને મેલાં પધેતેજીએ
કે માધીછતો વારસો ફેર મેળે ગયા નથી.

આટલું લખું થયા છતાં પાકિરતાન પ્રાંતે
દેવ કે દેવ એ પુરુષોએ રાષ્ટ્રના નહિ અ-
રવાચનોની નહિ જાણીમાં પણ ફેરવાના બ-

વિદ્યાર્થી

સંસ્કૃત મોરો પાંદો જે રીતે વતેને
પાકિરતાન પ્રાંતે વારડે. છતાં પાકિ-
આક્રમક રીતે નેદેપસાવમાં પધરો વધે.

બ્રિટિશ પાલોનેટમાં દિંદી રવાનું.
ત્રણે વાચનામાંથી પસાર થયેલાં ખરોડા કે
રાષ્ટ્રોએ એક વા જીએ મેળમાં નેહક
વાની રાજાઈ ઉપરાંત વિશેષ કમું નરે
આપતો. રેશની રાષ્ટ્રોએ અવધવેલોના
કદ કરવાની નેમખાઈ મેળમાં મઈ નરે
અલગના કુશલિદિસરખાઈગીએ ને
રિયતિ અલગપાત રાષ્ટ્રોને દિંદ-રવ
રેશી રાષ્ટ્રોના પ્રક્રમાં અથવાનું નેહક
મુખાં લેવી હતી. પણ પોતા ભાવનાં,
રાષ્ટ્રવાદમાં બિરુદેશી પ્રવસાસનની
એ, હજી રાષ્ટ્રવાદના સ્વરોધકો, એને કે
સંનેગમાં જાણી, રાષ્ટ્રો દિંદ સંધે
દેશકાને મેળાઈ નવા માંમાં, મેળાં

નુદાગદના વધાવને અપણી મતિ રુદ્ધ
એણે દન દેશ વસતિથી છામને કોઈકે
કેવી પાકિરતામાં મેલાવોને નિમ્મુક કમ
યો. આમાં મહત્ત્વની પાકિરતાની ન

નુદાગદ અને દેશાનાકમાં સાસરો
માન દેવાના રાજીને ને કાદેરિયા વર
મા રાજી ભાગ મુગતપાન દેવાના અ-
મે નેજા રેશી રાષ્ટ્રોમાં પધરેલાં અમા
ને પેતો પાકિરતાને બારીક હતો.

ગદમાં પદેશ પાસી કેકાણા. મેલાણ
બોગાલિક સામીપથે મુદી આનખો

માને દાકે તેની પણ અવનનુતા કરવ
આવી. પ્રભને દશાસિદ્ધાપતે સારે શર
પ્રભને દિલ્લતા ફરી, પણ રોશાપ્ત અ-
ખપણી જાણો. નુદાગદ અને શો
અવધિસર કે પ્રભને પુરે પાતાના

માં લેવા માટે જાણે સુધારે. એ
સંરજાણ માટે અને પાતાની સાથે મેડાં
કીપર રાષ્ટ્રોનું સંરજાણ કરવા માટે.
એમ એ પ્રદેશની અસપાસ બેઠેલી
પ્રત્યની દિલ્લતા વધા અને નવાનાના
નિવાસીની દિલ્લતા વડી. એ કીકા બડાં
આમા પાકિરતાને બિ પ્રદેશ મહત્ત્વમાં
જતી રેશા હતો. કોટલે નિશાપ નેમાં
કેમું મુખાઈ પાણુ ફરી. પધિયુંએ જી
વેશની નહિતે વધવાદને નવાળ
કરામીમાં દવા આવક, અને નુદા
સંખયુતે નુદાગદી પ્રભ સંજાણ છે.

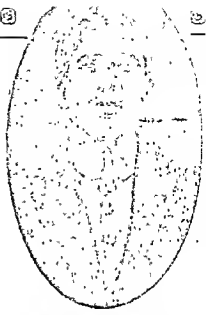
નુદાગદમાં નહિ કાઠીએ બેઠું
તીધા પળી પાકિરતાને પાતાની નહર
કાઠી વાર ફેરવી (અનુક્રમમાં પૃષ્ઠ ૧૦)

[વિવર્તનના શબ્દોની શ્રેણીમાંથી ૧૩મી ક્રમમાં]

૧૬૦૫માં લોર્ડ કોર્ને 'પાર્લિયમંટ'માં ભાગલાથી ન્યાયે દેશ આજો બજાવાની બિહારો દત્તો ને ક્રાંતિચક્ત્રના મેડાલ પછને એક પછી એક હિંદ આહિતિયા તેમાં પડતી હતી તે જ ગરસામાં ખુદ ઇંગ્લેંડમાં પણ એ વિચ્છવની ન્યાયાઓ પડેલી થઈ હતી. ઇંગ્લેંડમાંની એ ચળવળનાં મેડાલ કરવાનું તથા તેને અનુકૂળ ચાલવરખુ કલ્પન કરી તેને પોષવાનું માન ગુજરાતના તેજની રત્ન શ્રી રથાગજીકુખ વખતે ફાળે લગ છે. હિંદમાં દેશી રાજ્યની યજ્ઞપથ તથા પ્રવેશથી ક્રાંતીને ને હિંદના સ્વાતંત્ર્ય-સંગ્રામમાં સક્રિય ફાળો આપવો ઇંગ્લેંડમાં રહીને વધુ મુશ્કેલ પડેલો એવા માનીને તે ઇંગ્લેંડ ગમેલા. અને એ કાળે એકાંત સ્વરાજ્યનું તામ કચ્ચારમાં પણ બલભલા નેતાઓ ડરતા હતા તે કાળે, બ્રિટિશ સંસાધી સંપૂર્ણ અવગ એવા સ્વાતંત્ર્યની હિંદના ધ્યેય તરીકે તેમણે પોષણ કરી; એટલું જ નહિ પણ તેના પ્રચાર માટે ૧૬૦૫માં 'ઈડિયન સોસાયેટી(બ્રિટ) નામનું તીજુ પત્ર શરૂ કર્યું. પછી દશાબતના આ પ્રચાર સાથે નેમણે તેવા મત-વાજાઓનું સંગ્રહન કરવા 'હોમરસ સોસાયેટી' નામની સંસ્થા પણ રચાવી. અને ઇંગ્લેંડમાં અવધાસ માટે આવતા વિદ્યાર્થીઓને રંગ-ભેરને કારણે રહેવાકરવાની એ આશય પડતી હતી તે દર કરવા તથા મરીજ વિદ્યાર્થીઓ આજે ખર્ચે રહી રહે તે માટે તેમણે 'ઈડિયા કાલેજ'ની રચાવતા કરી. એ ક્રાંતિપ્રતી ચળવલે ૧૯૦૫થી ૧૦ મુખી બ્રિટિશ સત્તાને હજગમવાની નાખી તેનું કુખ્ય દેન્દ્ર આ 'ઈડિયા કાલેજ' જ થઈ પડેલું.

રથાગજી કુખુ વર્માનું મુખ્ય કાર્ય ઇંગ્લેંડમાં બહુલા આવતા હિંદી વિદ્યાર્થીના વિદ્યાર્થોમાં ક્રાંતિ કરવાનું હતું; અને પોતાના પત્ર દ્વારા તેમણે એવા સંવાસામાંથી પ્રચાર કરવા માટેના કે જેડા જ વખતમાં એક જ અધિકારીઓની સાંખમાં તે ખૂબસ શામું એવામાં ૧૯૦૬માં રથાગજી કુખુ વર્માની કાઠેથી એક ચિત્રપત્રન મેળવી વિનાશ્ય દાસોદર સાવરકર બ્રિટિશની અવધાસ માટે ઇંગ્લેંડ આવી પહોંચ્યા. સાવરકરના આવવાથી ત્યાંની ક્રાંતિપ્રતી વજનજમાં બગલું ભેર આપ્યું. એમણે ત્યાં આવીને 'અભિનવ ભારત' નામની સંસ્થા રચાવી. મૂળે મહારાષ્ટ્રમાં શરૂ કરેલી આ સંસ્થાનાં ધ્યેય ત્રાસનાદ અને સરસ ક્રાંતિ દર્શાવે. રથાગજી કુખુ વર્મા ને ધ્યેયતો 'ઈડિયન સોસાયેટી(બ્રિટ)માં પ્રચાર કરતા તે બેધને ખૂદ કરવા. તે માટે કેટલે કામ્ય કરી બતાવવા સુધારો તપ્પર થઈ રહ્યા હતા, અને તેમને કેવળ સખ્તો નહિ પ્રત્યક્ષ કામ બંધનું હતું. અને સાવરકરે તેમને તે પહે પાડ્યું. દર રવિવારે ઇડિયા કાલેજ'માં તરસી 'અભિનવ ભારત'ની સભામાં થતાં કેમ વધુપણ ઉપરાંત બેઠકની વાલીય અને બોમન પ્રત્યક્ષ શિક્ષણ પણ અપાવા કારણે એવતમાં હિંદી ક્રાંતિપ્રતીઓમાં આગળપડેલો તરસ બોમનન દાહા દરેકજણ પણ તાલ જ એમ. એ, થાને ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને થોડા જ વખતમાં તે પણ અંતઃ ક્રાંતિપ્રતી બનવા. આમ સાવરકર અને દર-વાળની એ તેજસ્વી ક્રોડીને કાળે એ કાળે હંડાનું વાલારખુ એવું તે. ક્રાંતિગય રહેવા કારણ કે હંડન આવતા હિંદી વિદ્યાર્થીઓ પોતાની મેહિય ને કોટુલિક માસા-આકારમાંથી દેગસ નડીમાં પધરાવી દળે

મદનલાલ ધીંગરા

સ્વાતંત્ર્ય-જ્ઞ માટે પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ બનતા. કેમકે ઇંગ્લેંડ આવતા થયા-ખસ દિંદી વિદ્યાર્થીઓ 'ઈડિયા કાલેજ'માં જ મેલરતા અને માતા દેસી વખતે 'અભિનવ ભારત'ના સમય થઈને જ બદાર નીકળતા !

વળી ઇંગ્લેંડ તે સમયે ફ્રાંસ દિંદી ક્રાંતિપ્રતીઓનું જ નહિ. પણ આયેન્ડના વિપ્લવપ્રતીઓ અને રશિયાના નિવિલોચીતનું પણ મુખ્ય માણું હતું. 'સમાનસિદ્ધિ કલમતેવુલકલમ' એ ન્યાયે આ વખે દેશના ક્રાંતિપ્રતીઓ વચ્ચે સંબંધ બંધાતા વાર ન લાગી પરંપર માત્ર વિદ્યાર્થીઓ જ નહિ પણ બોમ. પિસ્તેલો આદિ દલિયારો વગેરેની પણ આપણે યવા લાગી. પણ એ સીમાં, મુખ્ય ક્રાંતિપ્રતી સંસ્થા લગલગી, રાજકોટમાંક કાલ કાપત માવ તેવા સાદિત્યનો પ્રચાર કરવો. આગલદારો પર કુમરો કરવા, બોમ બનાવવા ઇવાદિ આવતેમાં રશિયન 'નિલિસિટો' જ બધાના અમેરકર હતો તેમની પાસેથી જ આયેન્ડ તથા હિંદના ક્રાંતિપ્રતીઓ તે વિદી કલમ કરી. બંધાવમાંથી આદીન્દ્રકાર થાંદે મોડેલા દેમચન્દ્ર કાલ પણ આ નિલિસિટો પાસેથી જ બોમવિદ્યા શીખી એમો.

'અભિનવ ભારત'ના આંતરમંડલ અને બદિર્મંડલ એવા ને માત્ર દના. બદિર્મંડલ રથાગજી તથા કલમ જેમાં બદેર કાપી કરત. તેમાં શુક એપિસિદ્ધિ, રાજાજી ઇત્યાદિની નવવી નિમિત્તે સમીય લાન્ડ-કોમ કલમતા. પણ તે સીમાં ૧૯૦૮ની ૧૦મી મેનારોત્તમે ૧૯૦૬ના સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામની અર્ધસાત્તીની ઉત્સવનો કાર્યક્રમ ખૂબ સાનકાર થયો. એ જ વખતે એમને પોતાના વિજ્ઞાનકર તરીકે અખિલિ હિંદનાવા દતા, તેના જવાબમાં ડાહ્યાએ આ કાર્યક્રમ મંરકે તે વસત્યથે થયે કે તેથી આનું લંડન ખમપખી કોરું. તે દિવસે 'પંડના નીરું' અદાપૂર્વક અભિવાદન કરવામાં આવ્યું. 'O'Martyr'

નારની પત્રિકા હાલની સંપાદના વલ્લભાઈ દેસાઈ આપણા ગયા, અને અનેક સૌજન્યોથી ૧ માસ સુધી સંપાદનના શુદ્ધિદાતા મુનિશાં કોઈક કદાચ મત લેવાની પ્રવિણતાથી લખે તે માટે ખાસ તૈયાર કરેલી પીરમ્પતિ-મુદ્રા છાતી પર ધારણ કરી. આ માટે ધણા પિછાન-શીક્ષિતો પાછળથી સદન પણ કરવું પડ્યું. કેટલાકે રસેશ્વરસિંહના શુભાવની પત્રી અને કેટલાકને અભ્યાસ મુદ્રાં ઊઠી દેવા પડ્યાં. પણ કોઈ પોતાના નિમ્નવચારી રહ્યું નહિ.

અભિનવ ભારતના આંતર-મંડળે પ્રવેશ પિરેતોયો એટી કરવી, બૌદ્ધ બનાવવા દીધાદિ કામો સર કરી રીધાં. સંકેતે બાકીનું પિરતોયો પારીસ આદિકેશણથી ખરીદાઈ ગુપ્તરીતે હિંદ પોદાવા માંડી, બૌદ્ધ સત્તામાં ફરવાની બીક દેવાથી તેની 'સૌમ્યતા' ન હિંદ મોકલાઈ અને ભારીન્દ્રગારે તે એવી એક સૌમ્યતા 'બુનાતર' પ્રદર્શમાં આલેખ સાથે પ્રકટ પણ કરી નાખી.

દરમિયાન દિલ્હીમાં એજન્ડા સરકારે જે બનાવ્યું હતું તેના વાંચના સર્વે લડનાનાના હિંદી કાલકરીઓના તીવ્ર અસંતોષ પેદા થવા લાગ્યો. બરબોમ વખતે સરકારે દરેક દેશ દમન, માલિકુતોષા બૌદ્ધ રેસ, છુટીરાગ બીજા, કનૈયાલાલ તથા સમૈવંદનાથ જેવા ધીર ક્રાંતિકારીઓને ફારસી દીવાનના અખરો સંગ્રહમાં દબાવવા લાગ્યા તેમજ ક્રાંતિકારીઓને કોષ અગ્રયાર્થ બનેતો ગયો. આખરે એ તીવ્ર અસંતોષને ભવાણીપુરી ૧૯૦૬ના બુલાઈની દલીલો કાઢ્યો. એ દિવસે હિન્દી કચેરીના બારતમંચીના સલાહકાર તરીકે કામ કરતા સર હર્ષન વાલ્ડીનું લેડના સહેરમાં ન માનસાલ ધીરજા નાનાના પંચબી બુવાનને હાથે ખૂન થયું!

મદનલાલ ધીરજાને ભગા પંચબીના અમલકરે નિરંજાના એક કોમન્ટ પંચબી સુનિષ્ઠ કુટુંબના થયો હતો. ભગાથી ન તે પોતાના હિંદીકારી, મસ્તીગાર રસખાવ તથા કૃષામ છુટિગારા માટે પ્રચવાત હતો. બી. એ. પાસ થયા પછી તેણે આદ્ય. સી. ફેસ ની પરીક્ષા માટે હર્ષન બનાવે નહીં કર્યું, અને ૧૯૦૧માં એક આગમીક ૭૫૨ પાંચર તરીકે નોકરી કરી રચપણે ઉત્કંઠા એક તે વખતે તેની ત્રણ રા. વર્ષની હતી અને કાન યતેક દોઢ તેને એક પુત્ર પણ હતો. તેના બે ભાઈઓ પણ તે વખતે ઉત્કંઠામાં હતા.

ઉત્કંઠા આખા પછી રયાગઢ કબૂલ થયાં, સારવર, હરદવાજ આદિ જોડે તેને પરિચય થયો તે તેનામાં સ્વાતંત્ર્ય બંધક બન્યું થઈ જોડી સિવિલિયન ગળે સરકારી નોકરી કરવી થા પેસા કામનાના રૂબરૂને જાહેર દેરને રવતેજ કર્યા પોતાના સંવરનનું નિવિધન આવ-જારો તેણે સંકરૂપ કર્યા અને તે 'અભિનવ ભારત'નો સક્રિય સરૂપ ગયો. ૧૮૯૫ના અર્ધગણતરી કલસમાં પણ તેણે આગળ-પછીના ભાગ લીધા હતો તે પ્રસંગની પેલી ખાસ 'ધાર-મુદ્રા' ટેક પર ધારણ કરી તે કોષેજમાં ગમેલી તે મુદ્રા એક તરત કેટલાક એજન્ડા મિત્રોએ તેને ખેતરને દુર કરવાને પ્રવાન કરતાં ને એખના-સાગી બુવાન કોરેલો તેા કરારમાં ગમેલીક કે પિરેસામાથી ઇતેા કાદી તેખના પર વૃદ્ધી પડેલી!

હજી તે ધીરજાને પ્રવેશ 'અભિનવ ભારત'ના ફક્ત જાદિર મંડળમાં ન ગમેલી. આંતર-મંડળમાં કામચ ચલાવી તેની કલેર છાંદા કરી, પણ તેની કટણીકરણીકરણ કામચ પદ્ધતિની દોવાથી તથા તેના રસખાવ સહેરો અને રતિ મુક્તિનિદાર કરવાની દોવાથી સરેરાશના બીજા સરૂથો તેને આંતર-મંડળમાં લેવાની પિરુક દલા. પણ એ બંધકાદાર પોસાક ને સહેરી રસખાવની પાછળ રહેલું રેસ નાનાના કલસ સારવર કે પિરેસા ને તેમને તેમના પર વિધાસાએડેા.

છાત્રાનમંચી તેના સરવર કલસ ૧૯૦૧ ને ૧૯૦૨ ને લેવાનું કરાયું. એક દિવસ સારવર અને મદનલાલ પોતે નેકા હતા, ર્માં સારવરે એક બુખીદાર રેતેયો પિરેસામાંથી બહાર કાઢ્યું અને મદનલાલને તેનો હાથ લાગ્યા કર્યા હતું માનવાયે જિલકલ કહેવાય વચર તેમ કર્યું. તરત જ સારવરે તે સોદા તેના હાથની આરપાર પોતી દીધી! હાથમાંથી લેવાની દુવાસી થાયો, પણ મદનલાલના મોહમાંથી એક સિસકારો પણ નીકળ્યો!

એમંચેજ પછી આવેલા રાષ્ટ્રીય ક્રાંતિના બુવાજ દરમ્યાન વચારે એજન્ડા સત્તાના બુવાજે મધ્યાંની હદ મોગંચી ગયાને રેસખાઈ પેર થતા એ અનિવર્ય અત્યાચારના હૃદયલેહક ખગરોં નેમંચેજ રેસખ-રેસખ ઉત્કંઠા આવવા લાગ્યા. તેમજેમ ઉત્કંઠામાંનાં દિલી ક્રાંતિયરીયાના કોષખો પારો હાથે ને હાથે મલતો. અંધો આખરે તેમણે આ અત્યાચારોની સક્રિય વિરોધ કરવાનું કરાવ્યું અને તે માટે દિલ્હીમાં ક્રિસિસિતિનું ગિયગન કરતા સર હર્ષન વાલ્ડીનું ખૂન કરવાનું વહી કરવામાં આવ્યું. સર હર્ષન વાલ્ડી લેડનાનાની 'દરિયા આદિસ'માં કામચી સલાહકાર હતા. ઉત્કંઠામાંના મારક-મંદો(સિંકેરી બેનુ રેક્ટ) તેા દર નવું પ્રમાણેજ બદલાય તે સાથે બદલાતા; પણ હિંદુસ્તાનના સર્વ કારખાનાંમાંયે તેા ભાગના કામચી અધિકારીઓના કામમાં ન રહેતા, અને તેમને તેા પાંચથી ૧૦ વાલ્ડી મુખ્ય હતા. તેમણે દિલ્હીમાં વીસ વર્ષ સુધી મેકરી કરેલી દોષ ઉત્કંઠામાં તે સારી પેરે પ્રચવાવ હતા. મુખ્યો રોતો પણ ન કૃપ્યો દોષ ખેરા ને સંકરો બુવાનોને દિલ્હીમાં આગમુપ રાણાના થની હતી તેને માટે એ કહેન વાલ્ડીની નીતિ ન ભલાબકાર રેસખો મનાવુ વખી ઉત્કંઠા અગત્યા દિલી વિધાઈમાં અમેલિયા સદવાસ-માં રહી દિલીપંજી બલી બપ તે માટે પણ તેઓ અજિરામ પ્રથમેા રહતા. આથી ક્રાંતિયરી બુવાનોએ એ સર હર્ષન વાલ્ડીને મારો કાદી નાખવાનું કરાવ્યો તે કાર્ય મદનલાલને સોંપ્યું.

દિલી વિધાઈમાંના મનમાં એજન્ડા અગ્રહ પ્રથે પ્રેમભાજ દરમ્યાન થાય એ તેણી કહેન વાલ્ડીએ કીની રેકલી કલેયા કાદી હતી જેમાં અમેલિયે દિલીયા બેલા મળીને આંતર-મંડળ તથા પછી કરતા, અને દિલી વિધાઈમાંને ભાં આગંચીને 'દરિયા હાલક'ના ન ભાગોડે કરેસ આપતા. કરેન વાલ્ડી દિલ્હીમાં દનાત્વ રથી મદન-લાલના પિતા સાથે તેમને પોતાનાથી પી, એરેકે પદનલાલને તેા પોતાના પિતાના પુત્ર તરીકે તે બધી વચ બેલી પાડીમાંના આગમુપ આપતા, અને મદનલાલ પણ છટ્ટી તેમાં ભાગ લેતા. આથી કરેન વાલ્ડીને મદનલાલ વિને ભરા પણ રેસખ, આખો નરેતો.

વાલ્ડીના ખૂનની કામચીરી માથે લીધા પછી બીજે ને અ-વાડિયે મદનલાલને વાલ્ડી હાથની આગમુપ આપ્યું. ૧૯૦૬ના બુલાઈની દલીલો ઉપરીપરિચ ઉત્કંઠામાંના સલાહકારિયન નેસન એસોસીએસનના વારિક સમારંભમાં હાલક રહેવાનું એ આગમુપ હતું. પિરેસામાં ૧ ભારતી પિરેતોલ અને કોઈમાં રાલ કરવાને આખરી બચાવનાઓના કામચ મળેને તે પાર્લીમાં ભપકવો. ભાં ભરે દહેરની માફક તેણે વાલ્ડીને, ચર્ચા ને વિચાર કરવા મોકલ્યાં. એજન્ડા બે સગવ મદનલાલનું વદન મેવું સાંવ હતું, તેના મુખને રેખાએ મેચી રચરૂપ હતી તે કાળે રચરૂપ પણ ખવાલ ન આવ્યો રે થોલી ન વામાં તે એક અવરેક કૃત્ય કરવાને દનેા. એટલામાં સં વાલ્ડી સમવેરના રયાને આવી પહેલાં. થોલી વારે મારક કામચ ને થોલીક અખની વાત કરવાની ડાં બેગ હતી વાલ્ડીને ને બે આખરે થર લૂપ ગયો; અને અખની પલકામાં ના પિરેસા:

વાઈલી લોહીના ખાગોચિયામાં ઢાળી પડયા અને લશ્કરે જુલુ પાગથાએ વળતે ગિ. હાલકા કમીને એક જુલુકરે ધીરજ માર દુગસી કર્યા. પછી ધીરજોએ તેમના પર પળુ આગળી પાડી દાર કર્યા.

પાછી માટે એવી ચલેલી મેળની આ બીજી જગ્યાએ જોઈને મગસાઈ બઈ અને નાકસામ કરવા લાગી. પળુ ધીરજોએ તે જાગી-એ અસાધ થતાં જ પિરતોલ કે જે દીપ્તી અને દસવાઈદસવાં લોકોને લાગે મલ ગયે. તેને પકડીને બાંધવા મળના લોકોને તેણે સ્વસ્થતાથી ચેરતું જ કહ્યું કે, 'મમી જરા મારાં મગસાં બારાબર કરી લેવા લો; પછી મારા પાયા બાંધો.' એક ટોકોરે એ પ્રસંગનું વલ્લુ કરતાં કહ્યું કે, 'તે જૂન પછી બાંધના હકથ બધોને કારણે ચેપથી કુચ વળાં હતાં, પળુ ધીરજાનું હકથ અને નાકા તે પહેલાંની માફક જ વચર જતાં.'

ઈન્દ્રામાં અને ખુદ સંદન મોદરમાં જ ઘોળે દિવસે થયેલા આ ખુતથી જિતનમરમાં હાલકાર ગયો ગયા. મદનલાલે જિદિગ જુલુક-રાહીને કે જેના પડકારથી જિદિગ અનત બાંધી લીધી. તે કોંઠાકારી મળવળને કાળી દેવા હિંદમાં જ્યોરે કાળખટ્ટ પરિચય કરી રવા દતા તેની જ્ઞાપાઓ ખુદ ઈન્દ્રામાં જ ફાટી નીકળેલી રોઈએરે અદમની મુદ્દાની ગયા. તાર તેમણે મારી પાછાનું કાવતું રોપી કાઢવા કમર કરી. મદનલાલે તે સારાં ધણેલી દેવામાં આંભે. રાદનલાલના આ અર્થકર કૃત્યની તેના પિયને જ્યારે ખુદ પડી યારે તે જાનઅપિતાને બચીકારી પર તાર મોદરમાં કે 'મદન-લાલ મારો પુત્ર નથી, તેણે મારા મોદે મારા પાછી કરી.' મદનલાલે કૃત્યને ગિંધા કરવા લોકના કેરકર લોકમાં બરાબરી જે સમયા મારીલાલના સમા નાકા તે પહેલાંની માફક જ વચર જતાં કર્યા.

મદનલાલને જિદિગટલ મેલમા જાનવામાં આવેલા ત્યા તેના બાઈએ તેની અંતિમ મુલાકાત લેવાને ખૂબ પ્રયત્ન કરેલ, પણ 'મદનલાલે તેનું કોં પળુ લેવાની સાક ના પાડી. જેલમાં તે જંગે આંખેની ને, જરાસારી હતો કે ત્યારે તેને જરાની જ લેવાની કરવાની ન હોય! જેલમાં તેને જાણવા અંકલ કાઢેલો તેને પૂછ્યું, 'તારે કંઈ બેઠક છે?' ત્યારે તેણે હાથેને જ્ઞાપા આપ્યા, 'અહીં જાણી સગ-વડ છે; માર પહેલેના પાસાક જાણવડ છે નહિ તે જોવા માટે જરી-શી નથી તેની બહુ જરૂર છે, તે જરા મોડલી આંખ તેા સાક.'

તા. ૨૦મી જુલાઈએ મદનલાલને કોઠામાં લાવવામાં આવ્યો. કોઠે આખી જિદિગ બાઈ બઈ હતી, પણ મદનલાલની મુજબદલા તે તદન સેફિર અને નિર્મલ હતી. તેણે કોઠાસિદ્ધ રાકવાની ના પાડેલી દેવાથી જ્ઞાપાથીસે તેણે પોતાને જાણ કરવા કહ્યું હવેનું હોય તે હદેવાને કહ્યું; ત્યારે તેણે પોતાના ખિરકામાંથી પાણીથી કળક કહેલું પોતાનું હથેલું રોકેલું (નિવેરન) વાળવા કહ્યું. પણ પાણીસે તે પ્રકટ કરવાની ના પાડી અને તે દાખી રાખ્યું. જ્યારે તે રોકેલું પાછું મળવાની કોઠે આસા ન રહી ત્યારે ધીરજોએ કહ્યું: 'મારા દેસમાં યુવાનોને તેમની દેસખાં માટે ફાંસી આપવામાં આવે છે અને જ્ઞાપાથીસે પોતાના જ. હવેનું કહો કે જ્યોરેને ને કરવાનું શીખવામાં આવે છે. તે જ કાર્યે મારા દેસખાંપણ કરવા હોવા છતાં, માત્ર તેમની ફૂલજલોને સાક જડ તેમને મારવામાં નથી. આના રેર તરીકે મેં આ કાર્યે કહ્યું છે. હિંદમાં જોઈવાં જસ દબર રિપાનોને રજાઓ મેળવનાર કેક અંકેર મારા દેસ-રખિને પેશી કાઢે દબરમાં ખુદ જ રહે છે, કાણુ તે મોજલોજ રાજત ને પેશી કાઢે છે તેના રેર એક દબર લોકો છવત રહી જા. ને પ્રમાણે જ્ઞાપાને હવેનું જ જાણાકારી સમ્ય કરવાને

ને હવેનું કોઈ કડ નથી; મને હતા નમસા કરનાં વાતુ દરે-અપાત્તરના પાલક તરીકે મેં આ કૃત્ય કર્યું છે. મદર લોકોને ફર પાંપણે બુલે મારવામાં આવે છે અને મારા પાયા પાંપણે અગા-ની સંપત્તિ મારા દેસખાંથી કુટવામાં આવે છે, જેક લાખુ ના જા-હું જોઈ છું અને બીજા જાણુ જ્યારે જ્યોરેને રમિયા માટે જા કોથેના લોકોની કાખડ રિયત માટે દુઃખ પ્રસંગિત કરતાં રહે. ત્યારે મને તેમના દેખીયા પર અસલ તિરકાર કહે છે, આન રિયત હોય, જેમ કોઈક જીવ લખ તેના પર દરખત અપાવત જોકદ જ્યોરેને લોકના અગિમતનથી કરતાં રહે. કેક અંકેર નુ-તારે મારે તમે તેની દેસખાંમાં ને વળાણુ કરો તે જરૂર. બેસીથી પ્રેરિત થઈને મેં આ કૃત્ય કર્યું છે.'

ધીરજાની આ જુલાની પાછી જ્ઞાપાથીસે કાળી દેવાની પદેલી અને ધીરજાને કરી પૂછ્યું: 'તમે ફાંસીની સિદ્ધા આ વારે ન અમુખી નેકથે તે માટે તારે કોઈ કહેનું હોય તેા હવે.' ત્યારે ધીરજા હદ-વાથી જોલે, 'I do not plead for mercy, nor do I recognize your authority over me. All I wish is that you should at once give me the capital punishment I want to be hanged, for, then the vengeance of my countrymen will be all the more keen.'

આ નિર્મલ જ્ઞાપા સાંતળીને જ્ઞાપાથીસે કહ્યું, 'મદનલાલ ધીરજા, મારા કંઈ પળુ કહેવાની તારા પર જિલકુવ અસર થવાની નથી મેં કું બાહુ છું. તારા પર ખુતનો અગિમત સાલિત મેં કરે અને નથી હું તને તારીની સામા આપું છું.' આ માર થીને મદન-લાલ જેમ થઈ જોલે, 'મને ફાંસી આપવા માટે હું તમારો આજારી યુદ્ધ કારણ મારી પાંપણે મારો પ્રક મારા આ જુલુકેનું જાલિતમ હેવાનું ને માન મને તેથી મન્ય છે તે માટે હું મંજૂ અમુ-અમુ છું. અમુનું કહી શિખાળીસા સાથે દરતોલકોને ને આપવા મંજૂ.

ફાંસીને આજરો દિવસે તેને મળવા મળેલા મારકકોને તેણે પોતાની અંતિમ કૃત્ય આજારી કે, 'આજરો તમારો દિવનું મંજૂ પ્રમાણે કરવામાં આવે, મારા જાળને કાઢ પણ અનિદિદેના અને મારા બાઈનો સ્વર્ગ ન થાય, ને હવેનું કિવા વળને કોઈ કાઢીને મેં જા-અચર અથ અજિ દેસો મારી જ્ઞાપાથીસે ફરકાક કાઢાં તમા પુત્રકો તે તેનું જિલકા કરી ને મેં આવી તે રાખીને કૃપા આપવા.'

જોરે દિવસે જોરે કે ૧૦૦ની ૧૧મી જામરે ફાંસી આપવાની હતી ને દિવસે સવારે માક નિદ્રા કમ મદનલાલ-લોકમાં તેણે જગમ પોશામ પાણુ કર્યા અને સવારેના નાસ્તો ખનુ લીધો. ફાંસીને અજન થતાં જેલના મેટ બાજવા માગ્યા. જિદિગ પાઠીના નેના આપાની સાલિ માટે પ્રાર્થના કરવા આવ્યો. 'મુ ખીરકોને જ્ઞાપાથીસે કોણું કે મેને હિંદુ દેવાથી તેમની પતેરા સાં-મળી રામે તેમ નથી. અને હિંદુ નિખિ પ્રમાણે જ પાંપણે મરવાને આમદ કર્યા. પણ કાઢાક તથે ને હવે જગમ તે મારે મરથો અને દસતોલકોને ફાંસીને મળી ગયા. ખુતુ ખાદ નેના મરથા પર ફાંસીને જ અવની નેવામાર નહોતી.

ખાજ, દેસની અલ્લેહી પર મેં કમલા પંજની જુવાનું બેસિદન દેવાને તેના અવન પર કોથો પાડો તેના પડમાં, પણ ને જ્યારે નાકાને મેં અવન અંક ને તેના ખુતુ પડેલાં જ અવળાને રી-વળા દેના મર કંઈન પાડેલીના ખુદ પડી જ્યારે ધીરજાને પાડ-વામાં આવે ત્યારે નેના ખિરકામાંથી પોતાના (જુલા ૧૫ ૧૯૦૩)

દશ

કિતે અરવં ૧૪૩
નેની આનંદપ્રાપ્ત
આનંદાતી મુખપરે

તે સમયે એક આકાશી કાવ્યાવનના પર પાસે આનંદો, રહેલા હા
આનંદે વિવરણી પાસેના સ્થાનમાં એક સ્ત્રી નામને પાસે

તો નાગણે દીધો હતો; પણ એને જીવલોખ
ખનાવ્યો માનવીની બેવફાઈએ

જે મહાભારત પગરૂપીની ત્રીસમાલીસ કમ ફરે આકાશમાં મનને
ચેલાવી કે એવા રંગે એકે દેવે પીતલીની પવન લટન પીમી
લેતા. રંગનાં રંગ પાંદડાંને અવાજ પણ એમાં વિરેપ પાડતો ન હતો.
ખજખજ એવો હરજાના પાણી જેવા મહુવાના રાત પહે નજા હતા.
પણ એ આ નાનું સ્તંભ વડાવી પેલી પાર આવેલી દેહરીની
સુરની ભરેતા પર સુંદર વિશે સીતરવા જતા હતા. કુદરતથી એ
ગાંધી પાસે જઈ તેઓએ તેમણે એકાગ્રી મહુવા સાથે ચોલાનું
મસ્તક ઝેરાવતો. સાથેના ફરમાંથી કાશી પુનઃમને બોલાવી રહી
હતા. દેવર તે એવા દિલાસામાં કાંટો કે ભલભલાને પ્રોત્તરની લાગે.
પરંતુ કેમ કે સ્ત્રીપર બહાર રોકે સુધાં કાંટો નહોતો.

એને કલાપર નામને એવા આરકી પાસે કોલ્યા આરકી થકી
સુધી આકાશને આત કુલાપીકુલાપીને અનન્યા સંગે છેડતો. પણ
વ્યર્થ. સ્ત્રીપર બહાર ન આવ્યો તે ન જ આવ્યો. આરકી પેાળનો
કોંગિયો ને મહુવા લઈ નિરાસાભરે આવી નીકળ્યો. દલામરો પણ
પેલી દેહરી તરફ અધૂરીઆસા જેવાં પીમાં ડગ ભરતા ચાલી ગયા.

મહેનત રહે છે. નાગ બરો નરખા છે; હાથ નથી આવતો. આવા
ખૂદી મહુવા સાંભ પડી અડે છે ધોડે આપ આપીને અદેશાન ન મળે.

કાવ્યાવનના પુત્રે બહાર આવી ગાકાશને આપ આપે. આકાશને
જામ રાખી કાવ્યાવનને કહ્યું: 'તે દિવસ આવી પાસે નામને બદલ
લાવવા શું મહુવા વગાડતો હતો તેના સુરીલા દેવર હામળું કે
સાંભળે ન ખત છે કોઈ જોર રંગત અમરો.'

અનંદાતીનો હુમ્મ રાત્રી પર ચડાવી આકાશને મહુવાર છેડી
દેવર હવાને દિશોએ બેસી દૂરફરે જવા લાગ્યા. 'આ ફરી આજેએક
અર ક્યાંથી આવે છે?' એમ વિચારતો સુખાદુ પણ ત્યાં આપ
ચડ્યા સાથે તેનો પુત્ર નંદ અને પુત્રી ત્રિરાવા પણ હતા. આકાશને
આવવા લખે હતો તેથી તેના દેવર પણ બેઠારુ વધે જતા હતા
દેવરમાં પીકારાનું ચડાણ આવડું મળ્યું. દેવર દૂરફરે પડેલા હતા
કેટલે તેની નિરાશની લઈ પેટી સ્ત્રી સ્ત્રીપર આવી નીકળ્યા. મન
માં રાખી રાખી રાખેલું મન બ્યારે કહ્યું ત્યારે વિશ્વાસાન મન
સરને કાપ નિરાસાને તેના વચ્ચે બંધરે કાપ મળ્યું. આકાશી પાસે
નામ આવ્યો ત્યારે બચથી સર્વ જુસ્સી મચા. આકાશને જુસ્સાને
પાસમાં બેઠો. અને સંગીત આટાપી ત્યાંથી આવી નીકળ્યા.

એક બોધપૂર્ણ નૃપતિ સાધુમિત્રા નિવાસ અર્ધે સુંદર મુદ્રા પોડા
તેવેર કાવતો હતા, તેમાં સાધુ રહે અને એકાધ્યાત્મી જ્ઞાનાનંદ
રહે. મુશમાં કાપુટ શિવપદમાં તથા ચિત્રકામ રીતે તેમ સ્થાવર
માંડી. સુખાદુ અને કાવ્યાવનને દેહકાલ સદાચરો આપી નૃપતિને
ચિત્રકામ શોખું હાનુ દેહરી પાસેના જંગલની બીજી બાજુ
આવેલા આમમાં એને કલાપરો રહેતા.

એક દિવસ કાવ્યાવનને સુખાદુને કહ્યું: 'તું પાણી મહેનત રહે છે
પણ સમય સુધી વિવરણીમાં ન રાત્રે નિગરો રહે છે. પરંતુ તાર
જેવા વિશે અવાજી કું સહે સારો નથી. પેલા સાથે દેખાતા ચિત્ર
મટે ને તમું વિવરણીમાં જાઓ. ત્યારે આપું બતાવી ગાંધી
હવે તે જરા થે સુદર નથી.'

'તું એ સુંદર નથી?'

'ના, જરા થે નહિ અપારે તારા હાથ તે યોગ જ સમયમાં
અત્યુત્તમ આજેન કરી રાંધે છે. તાર નામ પચાણે તાર કામ છે. વ
સુખાદુ છે. તારા બાપુ બંદરે મુદ્રા છે.'

'આમ મારાં વળુ મુ ક્યાં ફરવાથી રોઝ કાવરો?'

'તારે 'મહેનત' નું ચિત્ર ફેટુ મુદ્રા ને 'ખુદ અન વરોધા' નું
ચિત્ર ફેટુ પ્રાણુનાન' અને મારાં 'ઉદર અને તેનાં પરિવાર', 'રાંધી'
વધ' આદિ ચિત્રે એ તને મળે છે?'

'તું એ ચિત્રે મને પગ નથી એમ વા માને છે?'

'નહિ જ હશે.'

'એવું કહ્યું જ નથી. આમ નિરાસ નથી પ્રવળવી છે પહેલો મટે.'

પર તમા માણુ તમા આપનામ-પ્રવચનમાં પાસકા પદસાબ્દો દોષ તેમજાએ છે. તારા ચિત્ર 'સૂર્યનારા'માં માત્ર પંજીના ચોદા લક્ષરકા છે. નથી અલંકાર કે નથી આપણુ. 'તોપણુ' જુદાના ચહેરા પર સર્વનારાને કેવો સંચોટ લાવે છે! તેનાં આંખનાં તો ચોખાં ચિત્તસાચાં છે કે માત્ર તે જ સૂર્યનારા બતાવવા માટે પૂરતાં છે. મારામાં એ સક્રિય નથી. મને કિંમત કોઈ ગદાના ચિત્રના ચિત્તાચ મવાની મહેત્તા છે."

"એ ઉપાધુ પૂર્ણ થશે."

"હવેરે આકાશ, તડન અકાશ, એ ઉપાધુ કદી પૂર્ણ નહિ થાય." કાત્યાયન ધીમે ધીમે અને તડન મદ સ્વરે તેણે કહ્યું, 'સુખાદુ, મારે આતર એક કામ ન કરે? મારે નામે એક સુંદર ચિત્ર દેવી ન આપે?' અને તે સુખાદુના મુખ તરફ આરામથી મીઠામાં રહ્યો.

"એકો! એમાં શું? જરૂર."

"પણુ સહાયકો નહીં તો?"

'રાત્રીના સમયે આપણે ચિત્ર તૈયાર કરીશું. તે વખતે સહાયકો નહિ હોય. દિવસે તે ચિત્ર પર થોડી સંતુષ્ટ થઈ શકશે. રાત્રે હું તે પૂર્ણ કરીશ.'

ધનક્રતા હેવામાં જાડા આસ બરતો કાત્યાયન આનંદસાગરમાં ઝૂંટવા લાગ્યો.

રોખીના ઘેરા વાતાવરણમાં એ ચિત્રના સૂક્ષ્માં કામ કરતા હતા. કોઈપણ હાથમાં ધરી કાત્યાયન સુખાદુની પાસે બેસાડ્યો. ચિત્ર પર પ્રકાશ પાડતો હતો. સુખાદુ પીળી ચત્રાવતો ગયો. પાછળ, કાત્યાયન આનંદેષ બેસી રહી જોતો રહ્યો. સુખાદુએ કિશ્કાવેના ઇલેક્ટ્રાઈઝ ચિત્ર ચીંધો. સહેજ ઢંગેણે મોઢાંદર મુખાર્પણ ચોવડું અને તેના પર ચિત્રવન અને કક્ષાના બાવો પ્રકટ થયાં. એક હાથમાં કમળ આપણું અને તેમાં નીચી ફેમ પૂર્ણ.

"સુખાદુ, કાલમાં નીચી ફેમ કેમ પૂર્ણ? સુલાળી ફેમ પણ ખીલી બેઠા." કાત્યાયને સહેજ ફેરફાર સુચવ્યો.

"કમળમાં સુલાળી ફેમ પૂરવાની કલકી ચિત્રમાં આખી આવશે, કાત્યાયન. સુલાળી ફેમ મોઢાં અને આનંદના નિર્દોશ કે પણ પાત્ર ન કક્ષા વિષાદ બરપૂર છે. નીચી ફેમ મંદાર અને કક્ષાનું વાતાવરણ બતાવે છે."

આ વાત માલતી કદી એવામાં સુખાદુનો ફેમમાં પીળી બોલોને પરિત અતિએ એક જ લક્ષરકે બંને આંખ પરની ઊમર દોરી લીધી.

"વાદ! ધન્ય, ધન્ય સુખાદુ!"

"મારાં વખાણુ કદી દરીસ કે ચિત્ર કેમ રોશય છે તે જોઈશ?"

"સુખાદુ, આટલું સુંદર ચિત્ર શું ખરેખર તું મારે નામે ચઢાવીશ?"

"કાત્યાયન, કાન દેડું તો અલ્પવ્યવસ્થામાં તરફ જ દેડું તારા નામે ચિત્ર ચઢાડું તો તે કમળ-જેવો જગતમાં જોડા ન મળે એવું કાંઈ જોઈએ. અલ્પવ્યવસ્થા ચિત્ર તો આખી મારે પાગર નથી થયું."

"પણુ સુખાદુ, કાલમાં આ વાત તારાની આગળ પડે તે હું."

"મારામાં વિશ્વાસ મૂક, કાત્યાયન. એક વખત હું ચોક્કસ છું કિયે ત્રણે કાળમાં પણ નહિ દઉં. સુખાદુ વાત કરે તે તેનાં ચિત્ર સરગાતી નીચું જુડે એ હી નહિ. કાત્યાયન, નિદ્રામાં હેડા આસ મુખી સુખાદુના સુખમાં તે વેણુ નહિ નીકળે તેની વં ખાત્રી સમજે."

"પાછળ કાત્યાયન મૂઠ નેચા બેસે દત્તે. તેણે કોઈકાની જ્યોત મેડી કરી. અલ્પવ્યવસ્થા કહેતો હોય, 'તારી ક્રિતિન્યાત આસ વધાર'."

સુપાર થવા આવ્યું. ચિત્રમાં ઢલે ખાસ રામ જાણી નહોતું. રાત્ર મરની કીળીકીળી સાંતે કપસાવવાની દડી. કાત્યાયનના મોં પર

"ચિત્રનું સોઈવે હજીનાર કોઈ તત્ત્વ જળાય છે?" પ્રશ્નનો ઉત્તર પ્રશ્નથી મળ્યો.

"ત્યારે ભંગવાન અવલોકિતે થરનું ચિત્ર સંપૂર્ણ થયું છે. એ તારો હાથ લંબાવ, હું એનું કાન તો કરી દઉં."

"કાલ આપણે કાનના પ્રસંગે આઈ કોઈ સાક્ષી નથી. તારી ક્રિતિ કેમ બધોરી?" કાત્યાયને કહ્યું.

"આ કીવો સાક્ષી છે ને?"

"ચિત્રને સાક્ષી ન હોઈ શકે."

"પણુ સ્ટેશન-નિર્ણય છે. કાન તારો હાથ."

સુખાદુ ભયસાન અવક્રાંતિતે થર પર નજર મારી બોલ્યો: "પ્રમ, કાન હજી હું, તેનું મને અભિમાન ન હો. કદી પણ એના કાંઈ હું બુ બેવો અલ્પવા મારામાં ન આવે. આ ક્રાંતિ કંતવ્યની કથાનો એક ભણુ પણ બહાર ન લાવી શકું એવી મને, હો પ્રમ, સક્રિય આપણે, કાત્યાયન લે..." પણ વાક્ય પૂરું થાય તે પહેલાં તો સુખાદુના ફેરફારથી 'આણુ, આણુ' એના ધીમે ધીમે આવાજ કમળાયો. બંનેએ કાન માર્યો. આવાજ પાસે આવતો લાગતો હતો.

"કાત્યાયન..."

"કાંઈ આ બાબતુ આજનું હોય મિત્ર લાગે છે."

"શું મદ નેચા બેસો છે. હે..."

ત્યારે 'આણુ' આણુ' કહેતો હાથમાં રાખેલી જ્યોતને બહાર ના પવનથી જળવેના સુખાદુને પ્રમ મેઢ કાંતેલો કહેતો અંદર આવ્યો અને મક્કમકોડા સ્વરે બોલ્યો, "ત્રિસાલપદનને નહીં વડ આજણ ફરતી નામણે ફંસા રીધો."

"હે..." કહેતો સુખાદુ હાથનો અને એ અંધારી રાતે ટકરી બેઠી પાછળ આવતા નંદની પણ ફેરફાર ન રાખતાં ગયો. તેની પડાવી પુત્રી ત્રિસાલનું શું થયું હશે એ જ તેની ચિંતા હતી.

"કાત્યાયનને, ભણુ પેકો! 'કલાય આ મેઢ અવલોકિતે થરનું ચિત્ર સુખાદુથી દાવમાં અપાડ જોશ તો તે ગયો દોરશ'."

સુખાદુ ઘેર આવ્યો ત્યારે ત્રિસાલને લેદોરા આવતા હતા. સુખાદુ એને જલજ રાખવા પ્રયત્ન કરી રહ્યો. તેની પત્નીએ ત્રિસાલના મોં પર પાણીની ઢાલે મારી રાહ કરી.

"આખી અંધારી રાતે આકરી પણ ક્યાં ગયો?"

"દમણું વોડા દિવસ પુર મારુકી આમમાં ફરતો હતો ખરો."

"તે નામને મદ ગયો ત્યારેથી જ નામણુ કોપે મરાઈ છે. અર્વા-ત્યાં રજાકા કરે છે અને ફેરફાર મારે છે."

ત્યારે તે મેઢ અને કાત્યાયન આવી પડેલ્યા. સુખાદુએ કાત્યાયન સામે જોઈ કહ્યું, "આ જેર કુતારનાર કાંઈ થયે?"

"જમણા નહી. સુખાદુ, તારો કમકાર પછે..." તે અડધી ગયો. તેને પોતાને જ મુખ વાત બિછડતી લાગી 'તે દિવસે જ' મારુકી આવ્યો હતો તે જીજે દિવસે નામણે મારેલો આખી ગયો હતો. દમણું થાયું છું."

કોટલા ઘેર નંદની મેઢોરા લણ આવી કાત્યાયનને ત્રિસાલના પગે ફંસા આજણ લાલ્યો. મેઢોરા મેઢી ગયો. કાલિય વિપ મુસાવા લાગ્યું. ચિત્રની સક્રિય બેઠવાનું ત્રિસાલને નવન બોલ્યો: 'એ... એણુ...'

"ત્રિસાલ!" એ પતિપત્ની ગામ ફેર ફેર થયાં. બંનેએ પુત્રીના સરીર પર દાઢ ફેરવ્યા. "કાત્યાયન, તે આગાંવી પુત્રી છપાકી, યમના પાસામાંથી પું બીવની લાલ્યો." કાત્યાયન નતમરતક બેસી રહ્યો.

દોષ, પરંતુ એ જોઈ ગયો હોય તો—તો સમગ્ર જ્ઞાતિની
અનુગમને. અનુવાન અપવેદિતે શ્વર; શ્રીલિટાચને સ્થિર કરતી
પાપનો હાથમાં છે.”

મીઠુના નામને પકડી લઈ ગયો તે સિવસધી નામથી રોષમાં
પરકયા કરતી. કોઈ કોઈવહોક્ષ મનુષ્યને ભેટી કે તેના પર ખસી
ત્તી. એ ત્રણ મનુષ્યને તો યશસદન પહોંચાડયા હતા.

નામણને અભાગારે આમ વધી ગયો. જોઈ મારુકીને જોવાથી
ને પકડાવવાનો આમલોએ વિચાર કર્યો. કોઈ દિવસ આમલોએ મળી
મલોકા દલ્લ આ વિચાર કરે છે એટલામાં તો મુખાદુન પશમાં
મલોકા મચી રહ્યો. ચાલ આવી કે મુખાદુન પુત્ર નેકને નામણ
થી મળે. મુખાદુન લાગ્યો જ વિચારને કાલ્યાણને ત્યાં મલોકા
ના મોકલી.

વિશ્વાલો કાલ્યાણના પુત્રને જુલું: ‘નંદાઈને નામણ કરી

‘લો કંદોને કે જાણ મલોકા માં છે.’
કાલ્યાણને કંદેવડાળું કે જે જાણું છું. તેને નામણે મલોકા કીધો
ને લેટમાં જોડી કંદેવડાળું બદાર નીકળ્યા. નેત્રી આનમાં નીકળી.
મનુષ્યને ધન અને કીર્તિ મળવાથી તેનામાં આંતરિક ફેરફાર થતા
હશે ? કાળા અંધકારમય રસ્તા પર તે જાણી નીકળ્યા. બદારનું પા-
તાવળું હાણું દબું અને અંતરમાં પણ કાળા વિચારોનાં શિષ્પ વહેતો
હતો. એ વિચારતો હતો: ‘અવલોકિતેશ્વરનાં ચિત્રનાં દાન-પરંતો
નંદા આળે છે કે તે ? પણ દબું બધે રાખવાનું કારણ નથી. નંદને
નામણ દેશે છે... નાદિ, નાદિ, આવા વિચારો શા માટે આવે છે ?’
કાલ્યાણને આપતાં જુલું સમગ્ર સાપનાથી મુખાદુન બીને
માણસ દોડાવ્યો ત્યાં તો નંદને હલોડા આવવા લાગ્યા ત્રિપ શરીરમાં
ધીમેધીમે બાપનું મુખ મુખાદુન નંદનું અંતર કેતની પાની પાનેથી
લીધું તે જાણસ પાતળ જાણસ કાલ્યાણને જોવામાં આવ્યો જ

સાસમાસની વનસ્પતિ-વિશેષનો પરિચય આપતી લેખમાળા

માપણી
વનસ્પતિ [૧૮]

મધુ
નાલતી

અહ
|| અચંતીલાલ
વરકંઠ
|| અ. એ. એ. શી.

મ

નેાહર લાલ ફૂલોથી શીખતી
|| રમણીય ભરાવદાર જેલ આપણે ત્યાં
ડીરીએ નવખેતી છે. એમેલમાં તે ‘Ran-
don Creeper’ નામથી ઓળખાતી દોહ
ને ‘રંચુન જેલ’ પણ કહે છે; ને દિંદીમાં
જુ ‘રંચુનથી જેલ’ તથા મરાઠીમાં ‘રંચુનયા
લ’ ઉપરાંત ‘લાલ ચમેલી’ કહે છે. વળી
ને બાદ માસકુ આપણે દોહ કે કેકડો
વધાએ ‘ભારમાસી’ નામે પણ ઓળખાવ

છે. તેનું સાચીય નામ કિસકોસિસકોન્ટામ
(Quisqualis Indica, Linn.).
આ જેનું મૂળ ઉત્પત્તિસ્થાન તો મલય
દીપસમુદ્ર, પણ દિલ્હરમાં તે ૧૦૦૦ ફીટ
ઉંચાઈ મેળવીનાં કીચકે જમાડી શકાય છે.
મધુમાસીની જેલ મોટી, કાંઈ પણ આ-
પાર પર સારી દેખાઈએથી જી. અને
કાંઈ વડાનાં દોષ છે. તેની છાલ પાવળે ને
ફેંચે રાખેલી દોષ છે ને તેની કમળી દાંઘો

પર રવાની દોષ છે. તેનાં પાન લળળળ,
ટાંચે જાળીદાર અને તાંચે સદેન આપણામાં
દોષ છે. પાન ગાળામાંનાં જ નરનાં બામમાં
સામાસમાં પરનું નીચેનાં બામમાં કોઈ પાળી
કોઈ કોઈકાએક દોષ છે.

આ ભારમાસી જેલનાં રૂપરૂંદર ફૂલોમાં
ખરી હનુમણનાં તો સાચી ઓળખ. ફૂલો
સાંકમાં સફેદ પરંતુ ક્રીતે કાલ થાય છે તે
સામાસીનાં મધ્ય સામમાં તેમજ દોષ
જામમાં જોડામાં દોષ છે. ફૂલ લાલ-
રક્તિત નર દોષ છે, પરંતુ તેના વજની વાંચ
લીલી પાંખાંઓ અંધલીક સામે જોડાઓ
લાખી નળી અને છે જે ફૂલની લાંબી રહેશે.
આય આય છે. આ નળીને તળિયાનો સામ
સદેન ઉપરોક્ત દોષ છે જેમાં અંધલીક રહેશે
દોષ છે. તેનું કળું જ દબું લાંબું, લીટું, પાંચ
ખૂણવાળું ને કાંઈ છાલવાળું દોષ છે. તેમાં
કોઈ બીજ દોષ છે. આ જેલ સાપસમગી
જમાડામાં આવે છે

મધુમાસી જ પંચાંગે ઓપીય વનસ્પતિ
મધુલ છે. જોડામાં તેનાં લીલ ફૂલો
નારાક મળાય છે. ‘વતોશીયા ઇન્ડિયેન્સિસ’
આ અનુભવા પ્રમાણે તેનાં કળી પાંખો
આમર સાથે સામે આપણાં બાજીરોનાં પ-
લાસ રહેવાં માટે તેમજ બીને ફૂલ બદાર
નીકળે પટે છે. આપણામાં તેના પાનનો
કપાલ થી ફૂલો મધુ દોષ નેચા ફરડીને
અપાય છે. પેટકળના દિંમા પણ આ
કપાલને અસરકારક ઉપયોગ થાય છે
ચીનમાં તેનાં પાંખો બીજને રોજા તે જાડા
અને લાવમાં અપાય છે ઉપરાંત નેચા
બીજમાંથી કપાલોની સેક પણ નીકળે છે.

કાલ્યાણન, મહારાજા સામ્યો' મુજાહિદો આનંદલેય છે રૂઢિ-
 મુજાહિદ, મહારાજા મળતો નથી, ધણી રોષથી. મુજાહિદ આરોગ્ય
 સમય મળે ને?

‘આઈ, હું જલદી જાઉં નહીં. રોષ કર. મારા પુત્રના પ્રાણ’
 કાલ્યાણન આંસી નીકળ્યો.

પણપણને દિસાણ મળ્યાના લાગ્યો. પણ કાલ્યાણન ન ક્યો.
 કીમતી સમય તમ પછડમાંથી છૂટેલા તીરની માફક વહે જતો હતો.

નંદની નિદ્રાથી સમયનો પ્રવાહથી યોવાની જીવી હતી.
 મહારાજા લેવા ગયેલા ધણી મનુષ્યો ખાલી હાથે પાછા ફર્યા
 ત્યારે નંદનું મરવક પાળીને આવી મુજાહિદ જતે રોડનો. ‘કાલ્યાણન
 મહારાજા મળ્યો કે નહિ?’

‘રોડ છું, કોણ લાજી આવે સમયે જ એ ક્યાં મળે!’

‘રોષ, રોષ. મારા પુત્રને બચાવ.’

‘બાહ, મારાથી બનતું તો કંઈ છે.’

‘નંદની જીવનદેવી તારા હાથમાં છે.’

‘હ. હ નંદને સંભાળ હું આડું છું.’

મિત્ર પર વિધારા મુખી મુજાહિદ ગેરમળ્યા, નંદની કિયતિ ગંજીશ
 બનતી હતી. કીમતી દીસા સાટે પણ ન નેચાતો સમય મુજાહિદે

પારે (અનુસંધાન જ. રૂઢિથી આહ)

રસકપુરના દ્રાવણમાં પાટાસિયમ સફોસાયનાઈડનું દ્રાવણ
 નાખવાથી માર્બેટિક સફોસાયનાઈડ બને છે. આ પદાર્થને જરા ઝુંદર
 અને પાણી સાથે મેળવી તેની કીકરીઓ બનાવાય છે. આ કીકરીઓને
 સળગાવવાથી ખૂબ રાખ પેશ થાય છે અને તેમાંથી સર્પ નેરો આકાર
 નીકળે છે. દિવાળીના લહેવારોમાં દારૂખાનામાં આવા સાપ બાળકો
 સળગાવે છે. પણ આ સાપ બળતા હોય ત્યારે, હેડી હવા પેશ થાય
 છે, માટે સાવચેતીથી ઠગા લેવું.

પારાના કોટકા સંચોળનોના કંપનો ઉદ્ભવે પણ અરવાને
 નહિ મળ્યું. રસકપુરના દ્રાવણમાં હેપ્ટિક રોડાનું દ્રાવણ કમેરી
 તૈયાર કરેલા માર્બેટિક આકસાઈડને પીગો દોય છે; પારાને હવા-
 માં અમુક ઉષ્ણતાએ ગરમ કરી તૈયાર કરેલા માર્બેટિક આકસાઈડ
 રંગે લાલ દોય છે. પીગો આકસાઈડને ગરમ કરવાથી તે લાલ બની
 નય છે. એ જ રીતે કાળો માર્બેટિક સફાઈડ પણ લાલ બને છે. આ
 ફેરફાર સાથી થાય છે તેનું કારણ હજી સજાળનું નથી.

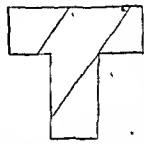
કોઈનાં કાલ્યાણનને ત્યાં. ‘બાઈ’ સાવ મહારાજા, મારા પુત્ર
 ગાલ્યો. મારા પુત્રના સમયે જ તારો મહારાજા મળ્યાનો! માર્ક
 કાલ્યાણન, મહારાજા નથી મળ્યો? ... નથી મળ્યો? નંદ... નંદ.
 જસો જ રૂઢિ મળ્યો ...’ પિતા આક્રંદ કરી બેઠ્યો.

‘મુજાહિદ, મારા નહિ હું રોડ છું.’

‘મારા પુત્રના મુલ્ય વખતે હું ન મળારૂં? અ સાલ્યો; મારો
 યમદેવના બાહુપારા લંબાઈ રહ્યા છે. કાલ્યાણન લાવ મહારાજા.
 કલાય મહરૂની કરતો હોય. આ તેને માટે સમય નથી. કાલ્યાણન.
 કાલ્યાણન!’ કાલ્યાણનના પગ પડી મુજાહિદ બીતવતો રહ્યો.

‘હું મરહૂની કરું તારો મારા પર મહાન ઉપકાર છે. નંદ તે
 તારા કું મારો પણ પુત્ર છે. તંબ. હું મહારાજા રોડાનીને અડું છું યમ
 ફર પાસામાંથી હું નંદને બચાવીશ, જા, હું આવું ત્યાં સુધી નંદને
 નંદજી. ન બંધો રાખજો.’ મુજાહિદ ખરે હૈયે રોડાનો ધર તરફ ચાલ્યો
 ન્યારે ધરના ઉલ્કામાં પગ મુક્યો ત્યારે ત્યાંનું ક્ષય ભેતો
 તેનેા સાદ ફાટી મળ્યો. ‘બેસા નંદ, નંદ...’

લીલા કુન્દર રંગનું રાત્રી નિષેષ્ટ પડ્યું હતું અને મોં પર
 બાજનું ઘડ.

કોઈનાં કાલ્યાણન : (૧)
 ૮ આના, (૨) ચિત્રમાં
 તાલ્યો પ્રમાણે (૩) ૬૬ નંદ (૧)
 ૧૧૧ પાનાં, (૫) ૧૨૧ (૬)
 વધતો વિદેશના નજી કરવા
 હરીફો ફર થવા નહોતો, તે આ
 ૬૬ ફરની રમતની લેઈએ, (૮)
 (૬) રાખી વિદેશારિયા, (૯)
 માણસની નિદ્રા, (૧૦) તે ૧

નથી પણ બેનાજમાં મંગાના મુખ આમળ આવેશો રેલ્કોનો કમળ
 પ્રદેસ છે. (૫) વિલિયમ બ્રા. (૬) કલાઈ, (૭) કોઈ જ પાર. ૧૧
 ની બેગમાં કોઈએ વખતે. (૮) ૧૩૫૧ મળે. (૩) જલ્દિયે
 નાદજી, આસમાની, લીલો, પીગો, નારંગી ને લાલ; (૬) મોં
 દોમ(પરીડન), આરોગ્ય(નોવે), હેપ્ટિકસ(ફિલ્ડ-૬). (૬) કોઈસા
 આવેશો સાન્દ્ર એલસ, ૧૮૫૧૬ ફૂ.

૧ એ સમૃદ્ધ કલામકાશનો ૨

અનંતાના કલામકાશનો શિશ્ય-પરિચય
 દિવસના સાહિત્યમાં આ વિષયનું આરંભે ચિત્રબલ્લુને લતાં આરંભું
 સરવું આ બહેલું જ પુરતક છે. શ્રી રવિશંકર સાયે તેમણે અનંતા-
 ની કલાની વિરલુપ સમાધાવના કરતો લેખ, ‘ચિત્રરંગી ચિત્રો, આરં-
 વેપા ઉપર કાપેલાં ૧૬ પાનાં’ કરીને આવેલો અને ફોટોગ્રાફો,
 તેમજ પત્રોપાને અનંતાનાં શોભનોનાં રેખાકોના ધરાવતા આ અર્પણ
 કલા-પ્રેમની નવી આજીવિ દમણું જ બહાર પાડે છે. પણ તે હવે
 છેલ્લી આજીવિ છે; કેમકે એમાંથી અમુક વરેલુંઓ હવે ફરી મળવી
 અશક્ય છે, એમને વસાવવી હોય તેમને માટે આ અંતિમ તક છે.
 (કિ. રા. ૩) પો. પેકિંગ, રાજીસ્ટ્રેશન, સેલ્સટેક્સ પટેરીની ૦-૬-૦ જુલો.

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ - અમદાવાદ
 ૨૩૮ (આગસ્ટ ૧૯૪૮)

આપણું ભારતીય નૃત્યો આપણે જોઈએ છીએ તે ઉત્તમથી; પણ તેમાં આવતી હાથની વિવિધ મુદ્રાઓમાં, તેની લાવણ્યભરી હાલચાલોના સ્વ ઉપરાંત વિશેષ સૂક્ષ્મ આપણને પડતી નથી. પણ એ મુદ્રાઓ એક પ્રકારની મૂક ભાષા જ છે. તેની દરેકની પાછળ અનેક અર્થ રહેલા હોય છે જે તેની હાલચાલો દ્વારા નૃત્યની સાથેસાથ અનુક્રમિક રીતે પછી કહેવાતી જતી હોય છે. એ મુદ્રાઓના એ પ્રકાર છે: 'અસંયુક્ત' ને 'સંયુક્ત'. અર્થ હવતામાં એવી અસંયુક્ત-એટલે કે એક હાથની મુદ્રાઓનાં ચિત્રો તેના અર્થ સાથે આપ્યાં હતાં. આ હવતામાં સંયુક્ત એટલે કે બંને હાથે રચાતી મુદ્રાના અર્થ તેનાં ચિત્રો સાથે આપ્યા છે.

ચિત્રકાર: મોતમ

કપર: અંજલિ મુદ્રાના વિનિયોગનું અને વસરથ નગરકારનું કલાકરણ દર્શાવતો લેખકના ફોટોમાફ

પર હવતાઓમાં આપણે મુદ્રાઓના વિવિધ પ્રકારો પૈકી અસંયુક્ત મૂળ-મુદ્રાઓ તથા તેના અર્થ અને કપરથી જોયા. હવે આપણે મૂળ-મુદ્રાઓ તથા તેના વિનિયોગ જોઈએ.

એ હાથના સંયોગ કે સંલગ્નરથી રચાતી મુદ્રાને 'સંયુક્ત' ઢરત' કે સંયુક્ત મુદ્રા કહે છે. અસંયુક્ત મૂળ-મુદ્રાને જો નૃત્યશાપાના મૂળા-તરીકે જોવાખાતી, તે સંયુક્ત મૂળ-મુદ્રાને તેના જોડાસર તરીકે જોવાખાતી રહેાય. 'અરત નાટ્યશાસ્ત્ર' અનુસાર આવી સંયુક્ત જોયે તે છે. તે આ પ્રમાણે: (૧) અંજલિ, (૨) ક્ષોભ, (૩) કંઈમ, (૪) રસ્તિકમ, (૫) કદાચર્ચમાનમ, (૬) વસ્ત્રમ, (૭) હાંસા, (૮) પુષ્પપુટમ, (૯) મકરમ, (૧૦) મળતમ, (૧૧) અપહિષમ અને (૧૨) વર્ષમાનમ.

'અભિનય દર્પણ'માં વેતીસ સંયુક્ત મુદ્રાઓ દર્શાવેલી છે. તેમાં નાટ્યશાસ્ત્રની અંજલિ, ક્ષોભ, કંઈમ, રસ્તિકમ, કદાચર્ચમાનમ, વસ્ત્રમ, હાંસા અને પુષ્પપુટમ એ આઠ મુદ્રાઓ ઉપરાંત આવતી વધારાની મુદ્રાઓ આ પ્રમાણે છે: શિવલિંગમ, ક્તરી-કેતકમ, શકટમ, રાખમ, ચક્રમ, સંયુદ્ધમ, પાશા, શીતકમ, ગત્તમ, દૂરોમ, વસાહમ, મકરમ, નાગધૃમ, ખરમ ને બેરમ. 'પ્રશાસ્ત્ર'ની મકરમ ને 'અભિનય દર્પણ'ની ગત્તમ એક જ છે.

'અભિનયદર્પણ'ની અનેક પ્રતો છે અને દરેક પ્રત વચ્ચે કંઈ ને કંઈ ભિન્નતા એવામાં આવે છે. તે મૂળ સંયુક્ત ઢરતના નામો અને નાટ્યશાસ્ત્રના નુસાર ૧૩ સંયુક્ત મુદ્રાઓનાં લક્ષણો બધે વિનિયોગો નીચે આપ્યાં છે. પ્રત્યેક મુદ્રાના દેવતા પણ સાથે દર્શાવ્યા છે; તેની ન્હતિ ને વળે ક્યાંય ભગવાં નહિ હોવાથી આપ્યાં નથી.

અંજલિ: એ પદાર્થ-હરતને ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે જોટવાથી અંજલિ-હરત ધાય છે. તેના દેવતા દેવપાલ છે.

વિનિયોગ: આ હરત સામાન્યતઃ ન-અરકાર-વિધિમાં પ્રયોગ્ય છે. નમસ્કાર પણ પ્રકારથી ધાય છે: ગરતક કપર હાય જોડીને, મૂળ પાસે હાય જોડીને અને છાતી પાસે હાય જોડીને. આ ત્રણેય અનુક્રમે શિરમ નગરકાર, મુખમ નગરકાર અને વસરથ નગરકાર કહે છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે દેવતાઓને શિરમ, શભ, શુક, પિતા વગેરે પૂજનીયને મુખમ અને બહેનો(સાંઘ)ને નેત્ર્યક પુરુષો વગેરે મહાનીવતાને વસરથ

નગરકાર રચવા. અનુક્રમ ક્રોધમાં સમ-વચરકને ધન્ય વસરથ નમસ્કાર કરવાનું કહ્યું છે. આ કપરોત આ મુદ્રા એ હાથની ઘાલ આપતો, તાજી પા-હતી વગેરે પ્રયોગમાં પણ યોગ્ય છે.

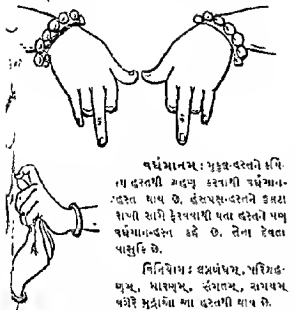
ક્રોધમ: એ સુપ્રસાદ-નરત (વસ્ત્રથી બિપરેત. હરત) અક્ષા કરવાથી ક્ષોભ હરત ધાય છે. (ને અંજલિની જેમ જ માન છે. માત્ર હમણીએ કોઈનીપરેકરકરતી નથી) તેના દેવતા ચિત્રસેન છે.

વિનિયોગ: પિર્વક, વિવશના આ-દિ સૌત્રન્યના સામો તથા ન્યેકનના

છોત

વાનવાયઃ આનનારવદનમ્. રતન-ચૂન પાષાણ-મહામય
 પવન કે પદ્મર કાવચો) પદ્મિમાં આ હરત પ્રવેશ્ય છે.
 અપહરિતમ્: એને સુખનું દગ્ગલની પાસે વિશિષ્ટ રાખ્યા
 આપદિય-હરત કહે છે. તેના દેવતા માર્કડેય છે. ચિનિયોયઃ
 ચમ્, નિશાસમ્ વગેરે અનિયોયોં તે પ્રવેશ્ય છે.

સાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે મૂર્છા, તન્દ્રા, તપસ્યા, નિદ્રાપ્રત્યા, સુષ્પા-
 દ્રા, વજ્રાવર્યા, રૂપાવર્યા, વ્યાનિ, વ્યાધિ તેમજ સ્ત્રી-
 વ્યાધિ, સજ્જાનમ્, રોગમ્, અપમ્, રાતમ્, પ્રજાતમ્, હંમતમ્
 વગેરે દશાંગના હરતાભિનય કરવા નહિ.

અર્થે વરેતુકો જેમ કલ્પા, રામ્યા અને આધમ કોષામ્ કહાદિ-
 દોષ છે, તેમ મુદ્રાઓ પણ તમ્ કાદિની દોષ છે. આ વ્રજો
 કારણી મુદ્રાઓનાં હુદ્દાંહુદ્દાં રેખાને પણ નિશ્ચિત કરવામાં
 મુદ્દાં છે. દેવરેખતાંગોની મુદ્રાઓ ઉદગ પ્રકારમાં આવે છે અને
 લક્ષણ રેખાની કરવામાં આવે છે. ગર્યામ પ્રકારની મુદ્રાઓ
 સંરેખાની કરવામાં આવે છે અને આધમ કાદિની મુદ્રા નાભિ-
 માનથી કરવામાં આવે છે.

મોપીસ આર્યમુક્ત અને તેર સંયુક્ત બળ-મુદ્રાઓ તથા તેના નિ-
 ર્ણયો આપણે જોયાં. આ ઉપરાંત પણ બીજા અનેક મુદ્રાઓ
 બરતનારમ્, કમ્પાની વગેરે સાસ્ત્રીય મુદ્રા-પદ્ધતિઓમાં, સા-
 મામાં ન દર્શાવી દોષ તેની અનેક મુદ્રાઓના ઉપાગમ જેવામાં
 આવે છે. પરંતુ સાસ્ત્રમાં જ કહ્યું છે કે 'મુદ્રાઓ અનેક છે, પરંતુ
 સર્વે દર્શાવતી મહત્ત્વ ન દેખાતી આઠી મુદ્રા અનેકમ્ અને સંયુક્ત
 ઓ જ દર્શાવે છે.' કમ્પાની મુદ્રા-પુરિતમ્ 'હરતપ્રસન્ન-
 મિત્રા'માં સંયુક્ત-હરતો આપ્યા નથી. તેનું કારણ છે જ જાને છે
 મુદ્રાઓમાં અસંયુક્ત-હરત જ મુદ્રા છે અને તેમાંથી જ અસંયુક્ત-
 હરતની કલ્પતિ છે. આમ, સંયુક્ત-હરતમાં અસંયુક્ત-હરતનો સ-
 મિલન થઈ જતો હોવાથી સંયુક્ત-હરતથી દર્શાવતા અર્થો સંપૂર્ણ
 નથી. અસંયુક્ત-હરતથી પણ દર્શાવી શકાય છે. જેમને નામકારની
 દ્રા 'નમ્' નામના સંયુક્ત-હરતથી દર્શાવાય છે; પરંતુ આ

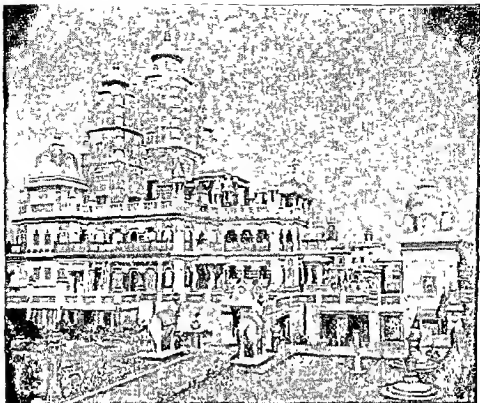
હરતના ઉદ્દેશ્ય વચ્ચે સીધા પતાક હરતના નિર્દેશનથી જ આ મુદ્રા
 દર્શાવી શકાય છે. આથી કમ્પાનીમાં સંયુક્ત-હરતોના પ્રયોગ દોષ
 છતાં તેનાં હુદ્દાં નામોના ઉદ્દેશ્ય આપદયક ગર્યા નથી. (આહ)
 અસંયુક્ત હરત વિષે વધુ

અથા હંમતમાં અસંયુક્ત-હરતના પ્રયોગો આપ્યા હતા. પરંતુ
 તેના દેવતાઓ, વતિ તથા વર્ણ (રંગ) દર્શાવના ન હતા. તેના કહેા
 પૂર્તિ ઉપે આ નીચે આપ્યા છે.

મુદ્રા	દેવતા	ભવિ	વર્ણ
પત્તાકમ્	પ્રજ્ઞા	પ્રાણમ્	શ્વેત
ચિત્રવાનમ્	ચિત્ર	ક્રમિય	રત્ન(વાય)
દર્તકિમ્પમ્	અદ્યામિ(વિષ્ણુ)	..	તામ્ર
અર્ધનંદ્રમ્	અદ્યેવ(શિવ)	વેદમ્	ધુમ્(ધુમારિયા)
અસાતમ્	વાસુદેવ(શ્રીકૃષ્ણ)	મિત્ર	રક્ત
મુદ્દાકમ્	મરીચિ	પ્રાણમ્	..
મુદ્દિ	વન્દ	વન્દ	નીલ(મુરો)
ચિત્રાનમ્	ચિત્રવર્ણ(વાસુદેવ)	નાથર્વ	ધુમ્(ધુમિદા)
કવિતમ્	પદ્મ નર્મ(વિષ્ણુ)	ક્રમિ	શ્વેત
કટકમુખમ્	રઘુરામ	દેવ	તામ્ર
મુદ્દાકમુખમ્	વિષ્ણુર્વર્મા	..	શ્વેત
પદ્મસમ્	આર્તવ	વજ્ર કિતર	..
તપસીપમ્	મિત્ર	દેવ	મિત્ર(મીઠો)
અમરોર્વમ્	મદેશ્વર(શિવ)	ક્રમિ	શ્વેત
કંવમ્	પદ્મ	સિખ	મુખર્ણ(શોનેરી)
અવપદ્મ	ગૃપ	માધવ્ય	પૂર્તિ
અવરમ્	..	મિત્ર	..
અગમ્	ગરુડ	મિત્ર	ધવ(કાળો)
હંસપદ્મ	અતુસાન(શકા)	અત્ર	શ્વેત
હંસપદ્મ	કામરેવ	અપસરા	નીલ
સંદગમ્	વાહનિકિ	વિષ્ણુશર	શ્વેત
મુદ્દાકમ્	ચન્દ્ર	સંધ્યા	..
કર્મવાનમ્	વન્દ્યુદ(કુદ્ર)	દેવ	..
તામ્રમુદ્દાકમ્	કુમારિવાર	અત્રિય	રક્ત

નવાં પુસ્તકો

પ્રત્યેન ગુર્જર કાવ્યઃ પ્રેમાનંદની પૂર્વ ત્રણમ્ અવધી
 રાદી દર્યાના સત્તરમાં શતકમાં મળેલા, પણ આપણમાં
 યોગ્ય ભવિષ્ય જેવા સમસન, કુદ, ગોવિન્દ, નરહરિ, વિષ્ણુનાથ
 ભગી, વેંકટેશ્વર, કેસરિગજાદિ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ હંદ કાવ્યો-
 નો, ભગી હાથપેના પદ્યો સંસ્કારન કરીને કહેલા સંપદઃ સંપદિક
 બોગીલાવ જ. સંવેસરા, પ્રમુદ્ધપાતનિશાસન, અગદ્યાદા, ર. ર
 માનસરોજી વિહંગનઃ મુગ્ધ તથા માનસિક ભાષાપરને લગતી
 સામાન્ય માહિતી આપી, કન્નડા, હિંદી, રિયા, વેલ્લ્લ આદિ સર્વે
 માનસિક રોગોની ચિકિત્સા તથા હાથપેપદ્મ સમસનથી સ્વચ્છ
 કરવાની વૈજ્ઞાનિક યાત્રા પર રચાયેલી વિદ્યુત ઉપચારો માહિતી
 આપતું પુસ્તકઃ લે. ટી. જાણકજી અગરજ પાકઃ પ્રમુદ્ધ મુગ્ધ
 ૧૦૦; અપદ્યાં-કે. કે. આપણે ભગવાન મુદ્ધી બહુ પ્રાચીન વિધ-
 તિમાં રહેલા બેલીનાગ્રી પોષક મેવા આ વિષયની સાક્ષીથીતે
 સમિતિમાં અર્થો કરતું સચિત્ર પુસ્તક, બીજા અટકતિઃ લે. અને પ્રમુદ્ધ

દિલ્લીમાં ગિરજા-અધ્યક્ષાએ બધાવેલું વિખ્યાત 'સમીક્ષાસંમળનું ખંડેર', જેમાં સર્વેશ્વર દેવાની પ્રતિષ્ઠા કરેલી છે.

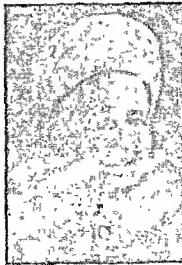
જોશીગિક વિકાસ માટે આધુનિક જ્ઞાન મેળવી લીધું એ આદેશાધિકારી આગળ દિલ્લી કલ્યાણપતિઓમાં શાખરે છે.

ધનસ્થાપનાસ ગિરજાએ કલ્પના ને આરજાનની કલાલીને વેપાર શરૂ કરી મેળવતો વિચાર કર્યો; અને ન્યૂનપાણી વિચારના કિંદ બંધેને એમનું આગમન ન કર્યું હોત તો કદાચ આજ સુધી એ જ વેપાર

ચાલતો હોત. કલાઈવ રફીટમાં આવેલી એમેલેની બેંકફિસમાં નવારે એ સોલ નહીં કરના નવા ત્યારે એમને સિફતને કપયોગ કરવાની મતાઈ હોવા કપરાત, સંદેખને મળવા માટે રાઈ લેવા પડે ત્યારે પડાવાવાને માટે રાખવામાં આવેલા બાંકડા પર તેમને વિસરું પડત. પુચાત અને રખવાની ગિરજાને આ પરંતુ ખૂંથી.

શ્રી ધનસ્થાપનાસ ગિરજા

શ્રી કલ્યાણપતિશીર ગિરજા (ઓખી ચોટા બાઈ)

શ્રી રામેશ્વરસાગ ગિરજા

(આમસ ૧૯૪૮) ૪૪૩

પોતાની ખાસે એ કહી મૂકી હતી તે બધીનું જીવન જોડીને તેમજ કાવચડી રવતંત્ર ગિરિશ બીજી કરવાનું નહીં હતું. આ દરગિયાના મોટા જે સામંતોના હાથમાંને આવડતાનો તે કૂલીકાલીને લાગેલા આંકડે પહોંચ્યા હતા. એમને લાગ્યું કે યુગના નવી વેબારી પદ્ધતિએ કામ ચલાવવું હવે તેંત્રી ૧૯૧૪ના બધા બારીઓએ પોતાની મૂકી એકી કરીને લાગ્યું. આનાથી વિશિષ્ટ શક્તિ રહે છે. મનસ્વીમાંકસ સજ્જારણ આર્થિક બાળજાનો નિષ્ણત છે; કમકતા આર્થિકના સંચાલક સંદેશોર કુનેદથી કામ લેનાર અને નવા માર્ગ સૂચનાર છે; શ્રદ્ધાસ્થિમાં વ્યાપારી કુનેદ વપરાત પ્રતિષ્ઠાકર વિચારો છે. શિવજીમાંદન વર્તમાને વેપારપદ્ધતિનું વિશાળ જ્ઞાન ધરાવે છે. ૧૯૬૪માં તે એ મેલનુ આવી અર્થ તેને પચા આ પેઢીને લાગી અંગેલો. 'નકી જી બાની', 'પણ સહુએએ તેમના બધા ૧૯૧૪ રજા, જોકે અંગેજ પેઢીને બળપર પડે છે બિરલાવાળા સમુદ્ધી બધિવા માટે આમુક જમીન લેવાના છે, એટલે તેલું બિરલામે મેક બાંધતા આટલાવા માટે કો જમીનની બચેવચ્ચમાં મોટાક ને જમીની લીધા, આ ખટલો કોટું ચકડો. તમ્મો અંગેલો અંગેજ ને ભ્યારે લાગ્યું કે આ કેસમાં માફસ પાતે છતરો તે જ વખતે અબા થયે છે બિરલાની ગિલ તે બંધાઈ રહી છે એ લોકોએ ૧૯૪૪માં ખાનગી રીતે જમીન મેલવા લીધી હતી'

સાધુની ખૂબી એક જ ધંધામાં ન રોકાયે એવા બિરલા પેઢીના
રા. છે. આ બિરલાને સીધી મંડીના મેદાનમાંથી તેઓ બચી જાય
જરૂરી સાલના સીધા મેદાનમાં તેમના ધણા ટકી રહ્યા તે
જાણે, અનેક ધંધાઓમાં એમની ખૂબી રોકાયેલી છે, એટલે
જ્યાં જઈ તેા જોઈએ તોજા એા એા છે એમની પેઢીના કાય-
દે જવાલ નીચેની ધડીકત કપાયેલી આપણે: એમના કાજમાં હાલ
ની સાત મિલો છે જે બેડિંગ, ડ્રેસિંગમાં બનતી આડુનું ૧૦ ટકા
જુતાવાળા છે છે. રિહી કાપડ વધારાબનના ૪ ટકા જેલુ કાપડ
વની પાંગ કાપડની મિલો તે ધરાવે છે. દેશી જ સાવ કરીને
જારીદારો પાંધવાનાં કારખાનાં, યુદ્ધને બંને જરૂરી જોગબંડો
બાબતવાનાં કારખાનાં તથા સાઈફને તે રિહીના બેચારીના
તે બનાવવાનાં તથા કારખાનાં તેમની માલિકી હેઠળ છે. આ
પ્રત એક સાબુની મિલ, એક કાજ બનાવવાની મિલ, એક
જ બનાવવાનું કારખાનું, જે મોટી યોગ્ય કંપનીએ અને એક એક
ના ધાધમાં છે. બિરલા પેઢીની દેખરેખ નીચે સાલતી હા બમી
જોઈએ તો જમદેજમાં આડુનું ૧૦, ૧૦૦ તથાએક કાજ છે જે નવે-
જાએ ૧૩ કરોડ રૂપિયાની કિંમતનો માલ તે બનાવે છે

વ્યાનારગૌં કાગાળેં ધન લેકેંમંઝ અંથે અર્ચનાના જિરણાના મેળાં ન્યુમલકિરોર જિરણાને નવી કિલ્લીગા બપાલેલા લઠગી- યણના જિખ્યાત બન્ધ મંદિર ઉપરાંત સરસ્ કામતે તેર રજુન- જાં આનેલા ળેંગના નાનકડા માગ થી ધાડીગામીની કિણ્ણ- ત્થાન છે એને માટે ચાલેલા જિરણા કેળમીં કેરેકામી ત્થાં છે. રૂ. ૮,૫૦,૦૦૦ આરથ કેળમીં માટે તે ગિવિધ સાજા- ને બંધાય છે, જેમાં 'સૌચ ઇન્કિયન મેલી' માટેના વડાણના હેરા વગેરે તેયાર કરવાની એક ખાસ સાજા થણ બંધાય છે. મુકામ સરકારને સોંપી દેવામાં આવ્યું છે ઉકારા તથા ઉકારી- માટેની ગામચિત્ર સાજાથેા ઉપરાંત કોલેને તથા મળમ બનાવ- માળેકે માટે કલ્લરકરેમાં શિશુન આપની નિરાણે તથા મળમ થાણ છે.

કેપરાલ નવપુત્ર રાજાનાં પાશુ નેમણે ઉત્તર નિરાણી બધાવાં છે.
 દમખાં ગિરજા બાઘાઘાં પોતાની વિજય પેદીનું આપુ એ
 તે પોતાના પાંચ ઊંઠાઘાંને શોધી નીકળે છે. ઊંઠાઘાંનાં કમાર
 રણી ઝપી છે. જ્યારે જ્યાર પડે. જ્યારે જોગને મુજબની તણધી
 સલાહ તેમજ આનંદસંત મળે છે. એ બધા જવાઘાંએ કમ્પ આપેાં
 યિકે જનબી લીધી છે અને દિલમાં મોરડ, રાસાયનિક પદાર્થો તથા
 ઇલેક્ટ્રિક સામાન ખંદે બનાવવાનાં કારખાનાં બોનાં કરવાની
 તેમની જવાદેહ છે.

ચંપક ઊંઠર

જિરણા મંદિર

જેનું ચિત્ર ૧૫૭૪ આપ્યું છે તે દિલ્હીમાં રાબડો બંધાયેલા સરકારી કાર્યાલયનું ચિત્રણ મોંઘર મુસાદા તથા યોજના આધીનનાં ગોઠાં દેવદો છે દરિયાની સુધી સંબંધિત જાને માટે તે ખુલ્લું છે આ તેની વિશિષ્ટતા છે. અને પૂર્વ સંસદના કાર્યાલયની ત્યાં સંબંધિત રૂબરૂ આવી છે. ઉપરાંત બંને પર કેટલીક અલિખિત શ્રાવણા જગતનાં ધર્માભિમુખ કરતાં ચિત્રો, પોષકો તથેરે સારિયે આપનાર જુદા જુદા છે

મંદિરના મુખ્ય દરવાજાનાથી અંદર દાખલ થતાં એક બાજુએ આરસની ફોતરણીમાં કપ્પણાદ્યનું કંપોઝીત અને બીજી બાજુ રામને આપસાના આચરણ અને વિશ્વાધિનનું આલેખન છે. મંદિરના વિવિધ પ્રવેશાગારમાં નારાયણનું લક્ષ્મીના, શિવ અને શક્તિની તેજસ્વ અન્ય દિલ્લુ દેવાની આરસની પ્રતિમાઓ છે; અને મુખ્ય ઘટના આરસના રતનો તથા ફરસબંધીથી સમૃદ્ધ છે તેની ઢાળી બાજુની દીવાલે બૌદ્ધ મિથુ પારોથી કંપરસ બદલ્યું કરતા અસીઠનું તથા માલુદ્ધ પાત્રે વિદ્યા શીળતા વદ્યમુખ ગોળનું એક જ ચિત્રો છે. આજનીકે સોસામેદીની એ ભેદ આગેસો કાસાને સુરેર ફોતરણીવાળો એક મોટો ઘંટ ચલ્યુ ર્યાં છે. મંદિર ચામેરના પ્રદક્ષિણા માર્ગોની પરસાગેમાં પ્રાચીન તથા આજવાન તત્ત્વગિતકો(નેદં વ્યાસ અને મહાવીર, કંપેરશર અને ગતંભસિ, બહુનું કંવેશી અને ધર્મવંશી, આગી ચિત્રકાંદ અને દયાને સરસ્વતી આદિ)નાં ચિત્રો તથા તેમની પ્રતિમા સુશાસ્ત્ર વાકેશો આલેખેલો છે. આ મુખ્ય મંદિર સિવાય એક બીજું મંદિર તથા જેનું મંદિર પણ આજ અખાલેસો છે. બીજું મંદિરના બુદ્ધની કંસાની મૂર્તિ કંપરતભીને નર બુદ્ધજીવના મુખ્યમુખ્ય પ્રસંગો તથા સિદ્ધાનેને મૂર્ત કરતાં આલેખેલો છે.

મહિરની આસપાસના બગીચામાં પણ તાનાં ને મોટાં, સંતો ને સુસારીયાં સહને રસ મટે ભૂલી વિચાર થયનાં તથા વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. સમુદાય તથા મેકંતપાલિકો માટે શુદ્ધિ તથા શ્વસનની બનાવેલી છે, જ્યારે બાળકો માટે હૃદયકાંત તથા લપસ-છીસો છે. વળી બાગમાં કંઈ પામીના જરામાં વહે એની વ્યવસ્થા કરેલી છે, એના મુખ્ય ફળજ દેવાને યુવાનાની મૂર્તિ મોસાઈથી છે. જે સિવાય રબુજીતકાંઈ, શિવાજી, મહારાણી પ્રતાપ, આશ્વસ વૈશ્યા, મહારાણી લક્ષ્મીબાઈ આદિ પ્રતાપી ભારતસતોનાના ગર્વ-રબુમાં ડેરેડેર દેતોમાં ઊભા કરેલા છે. બાગના એક ખૂણમાં ચીરોડ, મમુદગ્રામ, પુષ્પીર અગ્રીહાણ હંદયાદિની મટલુ આકૃતિ એવડી મોટી મૂર્તિમાં સેઠેવી છે, જગજીત આશ્વસી આલેશા ગીતકાવનમાં પુરખોત તથા ગીતાનાં વાનસ સતત ગાંધ્યા કરે છે જે કાકડકાંડીકોં દાસ બનીઆગત તેજમ જવાદાર ગણ મંબળાયા તેવી વ્યવસ્થા કરેલી છે.

માત્ર, આટલું જણાવટ ધન અર્થાત્ આટલી હદાન સાધનાથી
તેવાર કરવા આ મંદિરમાની મુર્તિમા, ગિરો તથા તેના રક્ષાપત્ર
પાછળ લિખિત આરતીય કલ્પદ્રુષ્ટિએ આમહવાની રખાયો એ ખુચિ છે.

સાધારણ ભોગ્યસક દેશના પ્રજાઓ અને તે એક દેશમાં જોડે જોડાઈ રહેજેલું હતું. પાકિસ્તાને એને પોતાની સાથે જોડાઈ લેવાનું દબાણ કર્યું. એથી રૂંઠે વળ્યું નહિ ત્યારે ૪૭ના આંદોળનથી રાજઆતમાં સોદાનબચાવદારની મુશ્કેલીનું બહાનું કાઢી પૂરેલા, અનાજ અને કાપડ કારખાનેને મળે નહિ એવા નાકાબંધી કરી. સુધિશોને રેન્ડ-ડવામાં આવે છે એવા આશય સાર્વજનિક શાળા પર મુકીને, સરકારી તાલુકાના બાજીને ફરકેરીને, એમને અણતન શરણસ્થ અપા-રોને કારખાની અરદુદમાં હુસારી, કાર-રોમના ગદારાને અજરાર્થ મથા, એમણે હિંદની ગદર અને જોડાણ બંને માન્યાં. હિંદે સાન્નિદેશવામાં પછી જોડાણ બંને લોકમત માનવાની રસને સરખાવક જોડાણ આપ્યું ને કારખાનીના બચાવ માટે સેવ્ય કુલાઈ પશુઓની આખો વેંમબદારી મથા. કારખાનીમાં બચાવદાર રાજાતંત્ર અમલમાં આપ્યું ને પ્રબલત સંસ્થાનવે નેતા શેખ અબ્દુલ-હા નડા પ્રમાણ બન્યા. પછી તે પાકિ-સ્તાને હસ્તારતર પોતાનું પાત્ર મલકાવા માટેનું ને ઉકલા આઠ માસથી કારખાનીને મોરારી શુદ્ધ નાહરે કર્યા વિના પાકિસ્તાન અને હિંદ વચ્ચે શુદ્ધ પ્રેમાદ રહ્યું છે.

પાકિસ્તાન પોતાના પ્રદેશમાં ઘડને તા-લુકાનાગોમેને આકાશ્ય કરવા નવા છે. એમને શુદ્ધસામગ્રી પૂરી પાડે છે, પાકિસ્તા-ની વસ્તીની પાશુ અણતન શુદ્ધપ્રતિજે-લક્ષમાં સામેલ રહ્યા છે અને હિંદ સંધની હકુમતના પ્રદેશમાં પાકિસ્તાને મેરકાયકે પ્રવેશ કર્યો છે અને આમ કરીને આંદોલ-નથી કસરોને બચ કર્યા છે એ મતલબની ફરિયાદ હિંદ રૂંઠે આંદોલનથી બહામત-ગાં હાથમ કરી પણ હિંદની ચલતી કા-નગમનાથી સંજાની નથી, ના એમને હિંદ પોતાને અબુદેશ નથી બંને અણવિધાય-છે તેવાં સમ્યાંએ કેવળ દુર્બલથી એ પ્રશ્નને નુંબાવી નાખ્યો, ને ફરિયાદનો તાલિયન મૂકી તપાસવાને બદલે આંતરેશી વતોને ચર્ચાનામાં, ને ફરિયાદી તરીકે અમેતા આપણે હલોમાતર જાગીને પાઠા આપવાં એવું મથ્યું.

મથા કહે છે કે હિંદે આંદોલનથી સપ આગળ આ પ્રશ્ન સહ નવામાં બ્રહ્મ કરી છે. કમચ દરે પગ હિંદને તે લાગે ના જાણી-લી. કસરોનો લોકમતને હિંદને નાપસંદ કરે તે પોતાની સના કામો મેરકાવવાની રૂંઠે, ઉંઠા નહોતી. પણ પાકિસ્તાને કસરોમાં

જ પત કસરમાં ગમત નહોતું હિંદને નવાય ને સાન્નિદેશ છે. સહમાનની ભૂમિકા પર એ બાંધેલ કરવામાં પણ માને છે. પણ એ પ્રશ્નોને અસાધ્ય વર્તાવું એણે રિશરવાથી લંગરી આકાશ્યમેરોની સમૃદ્ધી કરવાનું કામ ચાલ રાખ્યું તે પણ પરલક્ષમાં પ્રવેશવા વિના. અથવા તે પાકિસ્તાને નહાણાને પરપેટો ફૂટી ગયો છે અને સંકુલ સમૂ-સંપત્તિ કમિશન આગળ આકાશ્યમાં પોતે સ્વયે લેવાનું એણે મોડુંમોડું પણ કપૂલ રાખ્યું છે એટલે હવે જો સામાન્ય નહિ આવે તે પાકિસ્તાન અને હિંદને સંબંધ વધુ વધુએ એવા પૂરા સંબંધ છે.

ચોક્કે મેરોએ દેશનાબંધો હતો. સત્તા-ત્યાગને લીધે બ્રિટિશ સાર્વભૌમત્વને અંત આપી લખાં પોતાની બચાવવાનીઓને અંત આવી નય છે, બ્રિટિશ વસ્ત્ર ગણ પસેડી લેવાનું છે, બ્રિટનને રામ હિંદના સાર્વ-સાદનું બિરુદ ભરી દેવાનો છે, હિંદના મેઈ પણ સામન હિંદથી અમન રીતે જિતવની કરી મદદ નહિ. એથી, સુવેદકારીની, બ્રિટિશ વડાપ્રધાનની અને હિંદના વાઈસ-રૌયની પારંપરની મેાખવડતા દેશનાબ-દના નિરામને વસ્ત્ર રહેવામાં કોડ હતા. તે પણ પ્રબલની ગરજ પછાવા વિના. પર-બનાહરવાથી રેશનન્ય મથા પિયે કહી રાખ્યું હતું કે દેશી રાખ્યા કા મુનિવતના બગી તલ કે કાં સમાન દેશને બંધારણ-સમામાં ભાગ લે; પરંતુ મેઈ પણ રાખ્ય રસ્તર રહી સકશે નહિ હિંદનું રાખ્ય પો-તાની ચાલી પરદેશો જોડે રસ્તર સુબેશ રાખતા રાખ્યોને નિત્યથી લેશે નહિ છતાં દેશનાબદલ પડતી રાખી અજમે નવાયું ત્યારે એણે હિંદ સાથે વચાવનું કરાર કર્યો. એમાં જોડાણનું તત્ત આવી નવું દેશથી હિંદમાં એ કચો માન્ય રાખ્યા હતા. પણ દેશનાબદની એ સમ્મત હતી. એને વખત મેરકાવે હતો અને સેવ્ય નગમી માણું ભયકલું હતું એને પાકિસ્તાનની પ્રશ-ન્ય અને શુષ્ટ સહાય દત્તી એ પણ ચિહની દેશનાબદની હકલન-પ્રકરણ પછી શુભાર કરવાનું રહેતું નથી. એક વખત સહમાન રાખીને હિંદ સુધે દેશનાબદમાં વસાર ખસેડ્યું છે ત્યાં રક્ષાકર્મની રંબડપ્રજિત શક થયે જાય. વચાવનું કારણોના પણ કર-મીક હલ કરવામાં અણવા. છતાં હિંદ સુધે ખામીશ રાખીને કાપાપટાને માને દેશના-બદનો પ્રશ્ન કોલવા પ્રજિત આદરી. પણ નિજામનું માણું ફરી ગયું હતું અથવા રક્ષા-

લ્યું નહોતું. મેરકાવો પૂરી પડી અને હિંદે દેશનાબદની ચાનું દેશણે આપણા આર્થિક નાકાબંધીને આશય લીધા. છતાં પરિશિ-તિ વચુકવી ન રહી છે અને ખુદની મદાઇ ફરી નીકળવાની હરેકે સહ જોવાય છે.

આ પ્રશ્નમાં પણ હિંદ સુધે પોતાની નિબંધતા અને અદરશિતા પ્રગટ કરી છે એમ રીકારોનું કહેવું છે. પ્રકાના રસ્તરને પ્રધમથી ન પાગી ત્યજે પ્રકાને લીખતે રાખ-વાને પાદલે અનિબંધમાં કે અણઆવડતામાં હિંદ સુધે પ્રશ્નને ખૂબ કમ થવા છે છે અને પછી નાપસંદ એવો વેપાસ થયો મેરો છે. પહેલેથી જ વેપાસ કર્યો હોય તે પ્રશ્ન વિદે નહિ એમ રીકારો કહે છે. એ રીકારોમાં પણ તથ્ય છે એમાં તે સંદેહ નથી, છતાં કલિ-યાનું પોં કાણું કરવાની રિતિને રક્તી દો-વાની ના આવી એથી થવા પામે છે. એકે મેરો ન સાચું એ નિબંધતાનું નહિ પણ નિરેખિતાનું લાગ્યું છે. મેરે રાખાબદમાં નિ-રેખિતા કલિ નિબંધતાના પર્વાય ભાગે ખસી.

બધારના કે પિંકે પ્રકાને સામને આ એક વર્ષમાં આપણા રાખીને રાખે પડ્યો છે તેને આલ કપર આપ્યા. પણ એકરના પ્રશ્નો પણ મેરો કમ નહોતા. પીંક નેતા-ઓની સહેજા એથી હતી કે પ્રબલે રેશન-ન્યનું સુખ એકરની કરી મુકી અને રોડ રેકાની ને પરપોશીને એ પ્રબલના હાલ બાંધી નાખ્યા હતાં તેમાંથી પ્રબલે રોડાર કરવી. આર્થિક અને સામાજિક ક્ષેત્રમાં પણ કરવાનું બાકી હતું ગદાસમાના ધ્યેયમાં એક થતા સમાજવાદના અવતરણ માટે રાખીને અન ન કલોમોના રાખી પકલને કાર્કશ અમલમાં મુકવાને હતો. દેશનું કલ્યાન વધારી અણ અને એકરમાંથી દેશને મુક્ત કરવાને હતો. બેધારણ પડવાનું હતું. રાખી-વિકાસની શોધનાઓ હાથ પરાની પાડી. સામાજિક અસમાતતા અને નિરક્ષરતા કુદ કરવાની હતી. પણ પોતા પાતાની વૈખન મળે તે આ બધું વધારી રાકાય ને પ્રમા-લ પડવાથી દેશના અર્થેત્રમાં મોડી કમચ-પાશ્વર થઈ ગયે હતી. અખૂંકે હતું તે નિર્વા-સિતોના પુનર્વસવાટે પડે. કુદ્ય. કારમોર મો-રવાની લાઈ પલ્લેમાંથી ખાજીનથી. સિલ-પાસેનું આ પલ્લે એક વચાવ છતાં આપવામાં અનિબંધિતમાં કરે છે ને હાલ વચા આમે પ્રદેશોમાંથી માત્ર ખરીદતે ફાવે નથી. સમૃદ્ધ છતાં મરીન આ દેશ આપાતનિરા-સના પે રમે ન. પોતાના વચાકરો રિશર કરી રાકે. બીજા માણુએ અનાજ, કાપડ આદિ

પ્રાધાનિક નિરૂપણે પરીના અંકુરોપી પ્રાન
દેશન થઇ ગઇ હતી. બીજા વિષયવસ્તુને લીધે
બીજા યથેચ્છા મોધવતરીએ પ્રાનને નાતિતુલ્ય
બતાવી હતી અને વેપારીઓની સંપદાઓની
તથા કાળાં બાજારની અને અમલદારોની
ફરવતઓનીની કંઈ વાત પૂછવાની નહોતી.

પ્રાનને પુનઃ નીતિને માટે પાલવા માંધી-
છએ અંકુરો કહાવી લેવાનો ગામલ દેશાંબી.
કલોગપતિઓ, વેપારીઓ અને અંકુરોપી
કંઠાળેલી પ્રાનએ એમાં સૂર પુરાવ્યા અને જા-
લિલન બનીને સરકારે પ્રાનમતને વસાવતવા-
નું સ્વીકાર્યું. અંકુરો કહેકે જાન્ય તામ્યા
અને લાંબામાં કંઠાળો આપવા માંડ્યો.
પ્રાન અણુજેવાયથી અને કલોગપતિઓ
ને વેપારીઓ કેવળ નેવાઈ, એટલે વખત
આળે પ્રાનદાંડી અને દેસદોહી પણ ખસા
પરિણામે અજબની માંડત રહી અને બાધી
આપકાઓએ મોધવતરીનો ગામ પડ્યો.
ગામરય સરકાર અને પ્રતિષ્ઠિ સરકારની
વહીવટી કુશળતા વિશે આખા યે પ્રકરણમાં
પ્રાનને સતત સંદેહ રહ્યા હતાં કે અને એ
સંદેહ દૂર કરવાના પ્રયત્નો અને કલ્યાણ હતાં
એ ઠી રહ્યો છે. એના નિર્ણય બાધી ન કરી
રાકે. છતાં એક વસ્તુ નહીં છે કે સમતંત્ર ન
બધા ચાલદારો કરી કે એવી મનોદશા પ્રા-
નનો મોટો ભાગ લેવે છે. પ્રાનના સંદેહ
વિના સારામાં સારો, કુશળમાં કુશળ કાર્ય-
કર્મ નિર્મણ ન્ય છે. વસ્તુ દંડ પ્રાનના પાન-
નમાં એટલે તેટલી ઊતરી નથી. આપણે
એકદર, વેવતરી, દૂરી કુશિલાઈ રવાઈ પ્રાન
છીએ, આપણમાં આરિય અને સહિષ્ણતાનું
તેજ નથી, એનો અનુભવ જોઈને મે પછલે તો
ન્ય છે. આપણે યોરો પાછીએ છીએ પણ
વસ્તુરિયતિ સગબતા દેખાતા નથી. સગબતા
પણ એને અનુસરવાની આપણમાં હાથ
હોતી નથી. છતાં જાણે તેનાઓને બાંધે
છીએ તેમજ ન્ય બોગવતરીની કર્તવ્યક્રિ-
તેની ભુગતી હોવી એટલે તેવી આપણી કર્તવ્ય-
ક્રિતિ ન્દગતી નથી. પરિણામે આપણે સ્વસ-
ન્યને કેવળ હાંસારી સ્વરૂપે જ એકાગ્રીએ
છીએ કેટલાક તો ન્દા સાસનને યાદ કરીને
નિસાસા પણ મૂકતા જોવા મળે છે. આ વિ-
પરીવાત એવીતેવી નથી. આપણે સમર્થ
નેતાઓને કીધે ન બીજા દેખાઈએ છીએ,
બાજી કંઠાઓના ટાળા કરતાં વધારે કિંચ
ખમીર બતાવવાની ધૂતિ આપણમાં નથી.
વર્ષેની કુશામોએ આપણે એવી વિકત
મનોદશા કરી નાખી હશે. તેપણ વેવતરી
અને સંકેતપણી આપણે સ્વભાવની પુનરુત્થા

નરેશ. ડાં બધા અપણું કમુ રાજ્ય
નાંદે કરીએ ને નેનાઓએ સિદ્ધિ હીં દરો તે
પણ દેશાકૃપાપૂર્ણમાં જોઇ બેસીશું.
દેશમાં સત્તાવાદ અને કાચવાદ પણ માનું
જાયથી રહ્યો હતો, અને ન્દાકાનુદા શાસ્ત્રીય
પણે સત્તા દરેતરવત કરમ જમાનીયા થતા
હતા એ પણ સ્વાભાવની બીજી શેરી મુદ્દે-
લી હતી. દેશાંબી, એટલે, કાન્યા, કાન્યા,
કલકાલો, રગખાલો, એ બધા પ્રયોગો
કંઈ યુગાર રહ્યો નહિ. સાસન કામવાદનું
વિશેષી હતું અને પ્રાન કેમવાદ વરદ હોતી
હતી. બિનારી નેતાઓ આગળ પ્રાનનું કંઈ
સાચું નહોતું. છતાં ન્દરથી એ ગુરુશે પણ
હતી. આખરે પ્રાનનો કામવાદના કેટલાક
કાચવાદોરો નિર્મિત બનવાને એમણે કેવળ
આત્માની સત્તાથી દેશમાં આંતરિક સુધે-
સાંતિ બળથી રાખી હતી, ન્દાક ન્યા પ્રાન
અને એ જાંદે કે રોતે કંપચારણી પ્રાય-
શિત કરી પ્રાનની સુખસુખ કેમણે લાવતા
હતા, તે પુરવી પુરવેનો એ કાચવાદોરોએ
એમ લીધો. માંધીઓ એક દેશવાસીને હાંધે,
એક સ્વધાની હાંધે, આખરે નહિ કરવાના
અપરાધર નેતાઓ રવાનગાના પદેલા
ન વર્ષમાં આ દેશ પર ગુન્દેલી એ ચાર-
તમ આપતિ હતી. સારો દેશ પૂન્ય આપ-
છને યુગારીને રકડો, કલ્પો, પણ શુદ્ધ
રચે. નેતાઓ આધિક સામ્ય થયા. પ્રાનને
દેશમાં કાચવાદ ખસેડવા માંડ્યો. આગ
માંધીઓ આત્મસંગપણથી પ્રાનનું નિર્ણય-
બળ શુદ્ધ કર્યું. છતાં જોડા તે અંતની
પૂરી પુરાય એમ નથી ન. એમના બવારી
પૂરે તેજ આંખે યુદ્ધે હોય એમ લાગે છે.
નેતાઓ જુવાન લાજતા હતા તે હવે યસા
લાગે છે. અને છતાં જોરનો વારસો અખર
તથે છે. એ કેવળ સ્વરાજ માટે યસા નહોતા,
પણ સર્વેશ્વ માટે મર્યા હતા. એમનું
જીવનનું સર્વ કાવનારૂપે, નીસરૂપે,
પરંપરારૂપે હજુ યે સજીવ છે.

આ બધા પ્રશ્નો છતાં અપણે ઠી રહ્યા
છીએ એ ન આપણી યોગ્યતામાં શોધી સિદ્ધિ
છે. આપણે તાર પામી નથી. જ્ઞાપ્ત થયા
નથી. નેતાઓના સંકેતરૂપને આગળ વધ્યા
છીએ, શુદ્ધ થયા છીએ. કાળાં બન્યો, ન્યા-
નાય સાન, બહુ યે હજુ આપણી વચમાં
મહાદેવ છે. છતાં આપણે ઠી રહ્યા છીએ
તેમ રિતર કુશિલી કમચાય થઈ રહેશે એમ
કહેવામાં હરકત નથી. યોગ્યોયો કાચકેયો
હાય ધરવાનો સંજેઝ બીજો થયા પહેલાં

અને ગામ બનાવે છે.
આપણી દષ્ટિ ત્યાં જોડાઈ રહી છે એમાં
પણ સંશય નથી. કેટલી સમયોનો પ્રશ્ન એ
સરજતાથી કલ્પી ગયો છે તે પણ આપણી
એક વિચારધાર વિષિ છે. એ ન નીને
નહોતો, બંધો, નિર્ણયકબળને બીજી કલ્પક
અને સંસારીય વિચારધારાઓનો પાજો
નેપાળો છે એ બીજી સિદ્ધિ છે. અને છતાં
હજુ સાચો સિદ્ધિ થયો દૂર છે. સ્વરાજ્ય
મળે છે તરત માંધીઓએ પ્રશ્ન ઉપરિચત
કરેલાં: 'પૂર્વે સ્વરાજ્ય કે દૂર છે. સ્વરાજ્ય
પણ મળ્યું હોવાય કે સ્વરાજ્યનો અર્થ
પણ ન હોતો કે એમણે સાચા ભવર
મારે મન એ નહોતો.' માંધીઓનાં વચનેમાં
સૂર પુરાવ્યા વિના ચાલે તેમ નથી. છતાં
દેશના ધુરીઓ ને દેશની પ્રાન વચ્ચે આ
બાબતમાં એકગતિ છે એટલું મુખ્ય છે.

કેથી પણ સતત પર રહે છે ને કેથી ન્ય
છે તેનો આ પ્રશ્ન નથી. પણ પૂર્વે સ્વરાજ્ય
સિદ્ધ કરવા માટે પ્રાનની સંકેતપ્રાપ્તિ કેમણે
સતેજ કરી રાકે એમ છે તેનો ને પ્રશ્ન
છે. તે એટલું કરી શકશે તે ન પ્રાનના હોય
પર પણ સામ્ય કરી શકશે. આણે તે
ખમતના પછો માંધીઓનું નામ છડે એ કોન-
બીજાને હલકા થઈ છે, તે બીજા કેટલાક
પ્રાનને વિચારમાં લીધા વિના સત્તાનો
કળમે લેવા આગળ વધી રહ્યા છે. એમનો
શો બીજા આગરો તે કેમણે કરી રાકે કે છતાં
જેમો આણે સત્તા પર છે તેમો પ્રાનને મુજી,
સરાજ, વિવેકી ને ચારિત્રશીલ બતાવવા
માટે એ કંઈ કર્યું થઈ ને નહિ કરી રાકે તે
કયાય એમના હાથમાં નહિ રહે એવી રહે-
કે આગળની પરિસ્થિતિ છે. ન્દામાં કાચવાં
હજુ એમાં ને જોવાં દેખાય છે, પણ એ સ્વ-
રિત છે ને સ્વર્ણપ્રાપ્તિ એમનો ચૂરો થઈ
ન્ય એમ છે. છતાં લીતિથી કે આસંકાપી,
એમો એ કાચવાંનું સાચું લેવા નથી તેમો
પ્રાનની મૂક અવકાશમાં જોવા મળે એ પણ
નિર્વિવાદ છે. પ્રવર્તમાં આવારે યસું લોહી
છે પ્રાનનાયકોએ આવારે પ્રાનસાક્ષિને યોગ્ય-
યોગ્ય કરેલાં એવરથી થઈ, આપણે ત્યાં
આપણને ને શિખામણોની ગતિથી થાય છે,
પણ મું કાવાનું છે તેનો સુચેનિત નરેશો
કાંઈ આપણું નથી. બધા થઈ જાય ની ને
છે ને એ સાંચળીને કંઠાળેલી પ્રાન કુદ
ન્યકદમાં પાંદી ન્ય છે. આ રિયતિ ઠીરો
તે ન સાચું સ્વરાજ્ય બોગવવા મળશે.

સંસારનાં શહેરો

કપન-તેલ-અલીન

૨૦૦૦ વર્ષ પછી એની ચર્ચ ૧૫મી સદીની સુધી વિધિસર રચાપના કરવામાં આવી એ ચલ્હી રાજ્યની રાજધાનીનું આ શહેર આજે હવેની કસોડી અને આપજિજ્ઞામાંથી પસાર થઈ રહ્યું છે. ગિસર નગરે અરબ દેશોનાં વિજાનના યોગપાસથી યુદ્ધાભનમાલનાં વિનાશ સામે તે ટકાર જીતી રહ્યું છે, અને પોતાના રાજ્યની રક્ષા કરવાની કલકટ તપસા તથા શુભોસાહની બાવનાથી એ સમગ્ર શહેર આજે મુશ્કેલી રહ્યું છે.

પેલેરગ્રાઈન આખામાં આજે સીમી મોટા મણાતા આ શહેરની રચાપના તથા આજના તેના આશ્રયધારક વિશાલના મૂળમાં ચલ્હી લોકોનો આદ્યમ પુરુષાર્થ તથા સૌપર રહેલાં છે. આજની કુલ ૪૫ વર્ષ પહેલાં કે રમણે પોતાના ઢગલાઓ સિવાય કશું ન હતું, અને એ નિર્ભર પોતાના પટ પર સામાનાં પાણી પથરાતાં, એવી વેરાન જગ્યાએ ૧૬૦૩ની ધિક્કરને પાસેના બંદાં શહેરમાંથી, લાની બંદરો અને આકાના ત્રાસથી ઢંઢાલેલાં ૧૦ પહોળી કુટુંબો આવી વસ્યાં. તે વખતે ત્યાં મોટા મોટા માટે નહોતું આ કંઈ નહોતું કોઈ નવરૂપિત. ત્યાં જુદાં ત્યાં પોતાના ઢગલા. પણ એ કૃતિનિર્માણ કુટુંબોએ ત્યાં જ શહેર વસાવવાની નિર્ધાર કરીને કપોડા ટોચા શરૂ કર્યાં અને તેમના ધૈર્યથી સેવા ખીર કીટન-ગોફની જોરવળા દેહન જેતમેલાંમાં તેમણે પંદા અને વગીચા બેસાં કર્યા અને તેનું નામ પાડયું 'તેલ-અલીન'. હિંજીલાખાની એ સ-બદોનાં અર્થ થાય છે 'વસંત જુલોનો પર્વદ'.

ધીમેધીમે તે વસાહતની વસતિ વધવા માંડી અને અરબ વર્ચસ્વવાળા બંદાં શહેરમાં પડતી અનેક હાડગારીઓને પરિણામે ઘણાં ચલ્હીઓ બંદાં કોડોને તેલ-અલીન આવી વસવા લાગ્યા. સાધિસાધે પોતાના ઓંકકલોમાં પણ તે કાન્યા અને ૧૯૧૧માં તે તેની વસતિ સાડા પાંચસો પર પહોંચી. તેની વસતિ અપારાબંધ તે વધવા લાગી પહેલા મહાલુદ્ધ પછી; કેમકે એ કાન્યા ચલ્હીઓ પર હુદાપમરમાં જે જીત્યો થયા તેથી તેઓ પેલેરગ્રાઈનમાં આવી વસવા લાગ્યા. ૧૯૨૧માં આ શહેરની વસતિ ૩૦૦૦ થઈ, ૧૯૨૯માં ૩૮,૬૦૨ અને ૧૯૩૧માં તે આ કોડો ૪૬ હજાર પર પહોંચી.

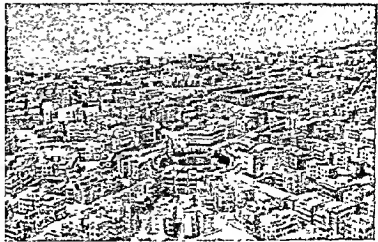
પણ એમજેમ કે શહેરનો વિસ્તાર થવા લાગ્યો તેમજેતેલ-અલીન કુદરતનિર્મિત જ નહિ પણ માનવનિર્મિત સ્કંદરોના પણ તેને સમનો કરવા પડ્યો. જ્યારે તેનું બંદર બંધાવા લાગ્યું ત્યારે બંદાં અને હેડનાં રચાપિત દિવા તેમાં અનેક મુશ્કેલીઓ લગી કરવા લાગ્યાં, ઘણાં તેલ-અલીનનું બંદર બંધાતાં તેમનું મદનવ ધડી બધ તેમ હતું. તેઓ ધક્કો બાંધી વેળા તે દિસાનો પણ ઢગ-ચાંગ થયો. પણ આ કસોડી ન કસતાં ચલ્હીઓએ સ્વીકારી પોતાનું રચેલ કપાળી જ રાખ્યું અને તેલ-અલીનને મજબૂત પાયા પર પૂછી દઈ તેને કોનું તે કોઈ કશું બનાવ્યું કે અઠ કાલનું બંદાં શહેરનું પકે મણાઈ કે નાનકડું નગર બંદાં અને હેડને પણ ઢાંકી દે કોનું વિશાલ બન્યું.

આજે સવાળે લાગની વસતિ ધરાવતું આ શહેર હુદાપના કોઈ પણ મોટા શહેરને ટકાર શરે તેનું અજ્ઞાત ને આકર્ષક છે. પાશ્ચાત્ય ઢગનાંજીમકાને, કોન્ક્રીટનાં વિશાલ રસ્તા તથા તેની બંને બાજુએ ટુકોની હારમાળા, ધીકલાં બનરો, જંગી કારખાનાં, અદ્યતન સીનેમા તથા નાટ્યાલયો, અને દ્રાગ-મોટર અદિ બ્યવહારમાં આધુનિક સાધનો તે ધરાવે છે. તદ્દન મગાત અને બંદી ઢગની બાંધણી ધરાવતા આજા પેલેરગ્રાઈનમાં તેલ-અલીન તેની આધુનિક ઢગની ચોરનાજી બાંધણીને કારણે તદ્દન જીવ જ લાલ પાડે છે. અનેક કારખાનાં, ઉદ્યોગો તથા ને પા-

વધારવામાં વિવિધ દેશોનાં ચલ્હી કોડોનાં ધન અને શ્રમ ખર્ચાયાં છે. પરિણામે, એ એવું તે કુટુંબોનું છે કે પોતાને ત્યાંથી હિંજીત આદિનેવા દેશોમાં પણ હટા, સીમેન્ટ, કાપડ, ચામડું આદિ વરતેલો નિકાસ કરી શકેલા જેટલું રાજિશાળી બન્યું છે.

પોતી પર શહેર ન બાંધવાની આદિબદ-ની આજા હથાપીને, દિગ્ગત, જીવર ને કુનેડથી વસાવાએનું આ શહેર સંપૂર્ણતઃ ચલ્હી છે. બંધણી માંડી છેક નગરવતિ સુધીનાં બધાં. ન રચાનો ચલ્હી સંભાળે છે. જગતભરમાં કોઈ દેશમાં જેમને માનવનું રચાન નથી ને આજ સુધી જેઓ એક દેશમાંથી બીજામાં આશરો માટે બહારના રહ્યા એ ચલ્હીઓના નિર્ભય આશ્રયસ્થાન રૂપ આ કોડ જ શહેર તેમનું પોતાનું. જી કયાય તેનું છે. અનેક મુશ્કેલીઓ પછી હાલમાં જ રચાન એવા તેમના રચતેન રાજ્યમાં કાબજ થવાનું તેલ-અલીન નિર્ભય પ્રવેશદાર છે. શહેરમાં લગભગ બધા જ સુરેત ચલ્હી ધર્મોનાજીનું. યાથી હોવાથી દર ટુકવરે ચલ્હી ધર્મની આજાનુંસાર બંદરે ધાર્મિક તહેવાર પમાય છે. તે દિવરો સર્વાંરતના એક કલાક અચાક શહેરના બ્યુટલ વાગે છે અને સૌ પોતપોતાના કામ બંધ કરી દે છે. શહેરની લગભગ પ્રતિ આટલી તલ છે અને બધાં ચલ્હી ધર્મમંદિરમાં એમા ચર્ચ પ્રાપ્તો કરે છે.

ઉદાધી ચલ્હી કોખનાં આજે કુટુંબોનાં પ્રતીક રૂપ આ શહેર આજે તે કાંચકલ રાજ્યની રાજધાની વરીકેનું માન તથા આ-પતિ બને બોગવી રહ્યું છે. અરબ-ચલ્હી ચલ્હી આંબોમાંથી પાર કીટરી તે હજીં ચલ્હીએ નેવાય પામરો કોડી કહી રીરે ?

જેમંથી સોનું બનાવવા પાછળ જૂના કીમિયાગરો ફના થઇ ગયા તે પ્રવાહી ધાતુ પારા

લેખક : ડૉ. નરસિંહજી. ચાવડા, એમ. એસસી., પીએચ. ડી.

પારા વિષેનું આપણું જ્ઞાન તો ખૂબ બંધનું છે. અરજતા આજ રસાયણશાસ્ત્રી નામીજીના 'રસરાત્નકર' નામે વિખ્યાત ગ્રંથમાં 'પારા'માં દર્શાવેલ નાખી સોનું બનાવવાનો હલ્લેખ છે અને 'રસરાત્ન-સમુચ્ચય'માં રસાયણશાસ્ત્રી કેવો દોનો જોઇએ તે પણ પોતાની પ્રયોગશાળા જે રસાયણમાં આંધવી તેને વાળું છે. તેમાંથી કપથોથી પદાર્થો બનાવવાનું ખુબ તે વખતના વિજ્ઞાનીઓ લખતા, એટલે પારા સંબંધી ન્હતા હલ્લેખો પણ ઘણા મળ્યા આવે છે. બંદાં પુસ્તકોમાં પારાને 'રસ' તરીકે ઓળખાવ્યો છે.

પદ્મિગના દેસોઈમાં ડૉ. સી. પૂર્વે કપથમાં ઝીક તત્ત્વજ્ઞાની ઝંકિ-રેડોટલે સૌ પ્રથમ પારા સંબંધી જલ્લેખ કરેલો મળ્યો આવે છે. સામાન્ય કપ્થાતોએ પ્રવાહી ધાતુ એટલે પારા. ત્યારબાદ રસાયણ-ના પ્રાચીન સાહિત્યમાં 'પ્રવાહી રૂપ'ના નામોને તે જલ્લેખ મળી આવે છે, તે પણ પારા. મૂળ લેટિનમાં તેને 'હાઇડ્રાર્ગિરમ' કહ્યું છે, જેથી અર્થ પ્રવાહી રૂપું થાય છે. આ ઉપરાંત એલેક્ષ બાપામાં પારાની રાસાયણિક સંજ્ઞા તરીકે મિર્મ વપરાય છે. પારાને બંદાં કાચમાં 'કિયક સિલ્વર' પણ કહેતા. આપણામાં પારા 'દરણિયા પારા' તરીકે સામાન્યતઃ વિશેષ ઓળખાય છે, કેમકે તે બંદાંથી ધાતુને પારકા કરતાં તે દરજ્જાની ગારક સરની ને છટાની પ્રવાહી.

અસલના ઇમિયાગરો પારાને ધાતુઓના સંત્વરણ લેખતા. પારામાંથી સોનું બનાવી શકાય છે એ માન્યતાને કીકે તેમનામાં પારા પ્રત્યે એક પ્રકારનો મોહ હતો અને તે માટે અનેક ઇમિયાગરોએ પોતાની અમુક્ય નિઃશ્ચી પણ વેકરી નાખી હતી.

કેટલી રીક્ષાઓમાં પારાના નાનાનાના ફાણે મળી આવે છે; પરંતુ તેનું મહત્ત્વપૂર્ણ ગુણિત તો સીનાવાર છે. તે પારા અને ગ્રંથકોમાં સંચયનિત પદાર્થ છે (Mud) અને તેમાં તંત્ર રાસાયણિક પારા હોય છે. આ ખાનગી મુખ્યત્વે રેપન, ઇલાલી, ચિકકિડા, અલેક્ષિક અને ઓનમાંથી નીકળે છે, જેમાં કીચલી સૌથી વિશેષ પારા પેદા કરે છે. તે બોલે મંજાર રેપનોને આવે છે. બલગરમાં તે છદ રત્ન બનાવવામાં મહત્ત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે એમ કહેવાય છે. ૧૩-૬ મંજોએ પારા દોષાથી બિરતલ પારા તો સાચ વળાવે લાવે છે.

તેના ખનીજમાંથી પારા કાઢવાની રીત સાવ સારી છે. સીના-વારો દરવાજા પ્રવાહમાં લીધાં બંધવામાં આવે છે, આ કિવાથી ઉપવાસનો આકર્ષણન બંધક સાથે ભેડાવાથી સફેદ ડાંગરકાઈ વાણુ બને છે અને પારા છૂટી પડે છે. પારા પર હલવાની ચમક થતી નથી અને કહીની કપ્થાતોએ પારા બેઠક દોષાથી તેની ભાખ્ય થઇ જાય છે. તેને ફરી કીક પાઠવાથી પારા એકઠા થાય છે.

ખાનગર પારા શુદ્ધ હોતો નથી. તેમાં સીમું ને વાંચું દોષાથી તેના પર કાચાપરકઈ પડે જાય છે. શુદ્ધ પારા તો રૂપા જેવો સફેદ ને ચમકવિત હોય છે. પારા શુદ્ધ કરવાની અનેક રીતો છે. રોમેઈલ ભેષ્યમાંથી તેને ગળવાથી પણ અચૂક એક શુદ્ધ રૂપી રીકાય છે. પણ વિશેષતઃ તો રાસાયણિક ક્રિયા વડે શુદ્ધ કરેલા પારા જ વપરાય છે.

આખી અરથી સૌથી પૂર્વે પારાનાં એ મુખ્ય ઉપયોગ દર્શાવે છે, એકીસાની બનાવટ માટે : (કાચના પાઠવના લાગમાં પારા-થેળો મિલ્ય ધાતુ મોપડવામાં આવતી); અને બીજી, ખનીજમાંથી

સોનું કાઢવામાં. આજે તો બીજા પણ અનેક ઉપયોગમાં પારા વપરાય છે: છતાં તેના મહત્ત્વના પ્રમાણમાં તેની વપરાશ ઢલ વધી જવાની નથી: પારાને બદલે ઉપયોગમાં લઈ શકાય એવા નવા પદાર્થો પણ સોધાયા છે.

બીજાકે કંઠીમાં પારા સારી રીતે વપરાય છે: માધુરી આર્ક રેડીક્યુયરની બનાવટમાં, રેડીક્યુયરમાં, યોટોમેટિક રિલે-માં તથા ચર્મીમીટર, વોલ્ટમીટર વગેરે વિજ્ઞાનનાં સાધનોની બનાવટમાં પારાને ઉપયોગ થાય છે. વરાળના લોહકરમાં જેમ પાણી વપરાય છે તેમ હવે પારાની આપવામાં બોઈલર પણ અસ્તિત્વમાં આવ્યાં છે. આમાં બોઈલરમાં શરૂઆતમાં ૧૦૦ ટન જેટલા પારા કોઈએ છે. પરંતુ આમાં બોઈલરો ઢલ જૂન જમાવે જ આવે છે.

રસકીટ-લેવિયોની બનાવટમાં પણ પારાનો ઉપયોગ થાય છે. સીનાવારમાં ખનીજમાંથી એ ધાતુઓ કાઢવા માટે પણ પારા વપરાયો: પણ બીજી સરની ક્ષેત્રો અસ્તિત્વમાં આવવાથી આ ઉપ-યોગ લગભગ તળેલા થઇ ગયો છે. પદાર્થો કરનાર તરીકે વપરાઈ માધુરી કુલમિનિટ બનાવવામાં પારા પુષ્કળ વપરાયો; તેને બદલે હવે કીક એકઠાકે ઉપયોગ વધતો જાય છે. ઓપરશની બનાવટમાં તો પારા ન્હતા વખતથી વપરાતો આવ્યો છે. રસકીટ, ફોટોગ્રાફ અને એવી બીજી હવાઓ પારાના જ પદાર્થો છે. વહાણના તળિયે રંગવાળાં રંગો રાતો માધુરી કોલકસાઈક વપરાય છે તે રાતો લેવિ-યોસે એક કબજર વધેથી કોનાઓ રેજ તરીકે વાપરે છે. માધુરી માધુરેટ ફેક્ટ હેટ ત્યાર કરવા જેવો વપરાઈ આવે છે, બેક્ટરીની બનાવટમાં પારા બેપરેટુ જસલ જોઈએ છે. સોડિયમ મિશ્રત પારા રાસાયણિક ક્રિયાઓમાં વપરાય છે. સોનું, રૂપું અને જસલની સમી પારા મેળવીને એ મિશ્ર ધાતુ કાંત મરવા માટે વપરાય છે. પારા-વાળો એ મિશ્રધાતુ 'લેગાલમ' કહેવાય છે.

રસકીટ, વાદકાચના કાર્યમાં ઓનરોને બંધવીની કરવા માટે અત્યંત મહત્ત્વના ધાતુ (૦.૦૧ ટકા) તરીકે વપરાય છે. તે અત્યંત કોરી સફેદ છે. કડાક ને ક્ષણથી આ હલકાં રૂપમાં રૂપ લેવું તે તેના મારણ તરીકે ટકાની માથી સફેદી ખબડાવવી અને પછી કડકી કરાવવી. લેવિયલ તે બુદ્ધાણ માટે બંધવેલું છે. કાર્મનિક પદાર્થ-સંયુક્ત પારાના અન્ય પદાર્થો ત્યાર કરવામાં આવ્યાં છે. તેમાંના કેટલાક ઓપરશમાં ઉપયોગી થાય છે. જેમકે, માધુરીકોટામ લેવિ-યોસાક ઓપરશ તરીકે મારમાં આવે છે. આધુરેટમાં પારાના કો-બનાનો ઉપયોગ ગાંઠી જેવાં દર્દોમાં કરવાનું સુચનું છે અને ઢલ થવા કીક પ્રયત્ન પારાને ઉપયોગ આપ્યાં દર્દો માટે થતો.

કેપરેલા અનાજમાં મિલાત ન પડે એ માટે પારાની ચેપટી કરી તેમાં મૂકવામાં આવે છે. સોનું, વાંચું વગેરેની બીજાને પારા વચવાથી તે સફેદ થઈ જાય છે; ગાંબોના પેડોમાંથી લેવા લાગે છે, ને સોનાની બીજીને પારા એ તે તે પણ સફેદ થઈ જાય છે. આસેલી તેમજ હાઇડ્રોથેરિક-યા સહસ્ત્રિક એસિડના પાટવા દ્રાવણથી પારા પર અસર થતી નથી. પાણીમાં દ્રાવ્ય વાણુઓ એકઠા કરવા પાણીને બદલે પારા વપરાય છે (અનુદાન ૫૦-૨૩૮મું)

માધુકરી

આવો પ્રાણીને આપો, આવો શુદ્ધ અનાયો,
આવો કિસ્તાન મુસલમાન ને ગણતો,
આવો આવો પતિત નિમિષ નિશિત ચિત્ત,
માની મુજિબા સર્વે સરખા ફતો,
માના અભિષેકલો, મંગળ આ ફૂલ ફલો,
સહુને રૂપથી નરો વારાધ મુખ્યતરી
આરતશ્રીને શોક-સાગર-તરી -અવરંધ થવાળી
નિઝામ

[સિદ્ધિદોષિદ દોષી થઈ પછી તેમની પ્રવૃત્તિ કરવાની પરિણામ રૂપ ને કેટલા અઢિલ
પ્રકોષિદ સરકાર સમક્ષ ગોલા થયા છે તેમાં હેડાળાદોષ પ્રમ આને સૌથી વધુ ડોક્ટરી-
નો થઈ પડ્યો છે. આના નિઝામ બીજા દેશી રાજ્યોની માફક હિંદ સરકાર સાથે જોડા-
વાની તથા રાજ્યમાં અવાળાદાર મુલકીય સરકાર સ્થાપવાની ના પાડે છે, એટલું જ નહિ
પણ પોતે સ્વતંત્ર છે ને હિંદી સરકાર સાથે તેના સંબંધિયા તરીકે જ કસાર કરવાનો ઢાક
ધરાવે છે એવા મનોરથો રાખે છે. પણ ઇતિહાસ કહે છે કે નિઝામ કહી પણ સ્વતંત્ર નહોતા.
આજ સુધી મુખ્યત્વે મરાઠા કે અંગ્રેજોના માંડલિક તરીકે જ તે જીવ્યા અને ટકી રહ્યા. જળી
નિઝામરાહીની સ્થાપના ને વિકાસનો ઇતિહાસ શરૂથી જ વિશ્વાસપાત્ર ને દગાબારીથી
બરેશો છે. કોની સ્થાપના કોનીરીતે થઈ, તેના સંવર્ધન પાછળ કય સાતળાછ જેવાએથી
તેમણે આજ સુધી મુખ્યત્વે, મરાઠા ને અંગ્રેજોની દયા પર તે કેવી રીતે ટકી તેનેક અહેવાલ
મુજબ રીતે, 'મીર', 'મિસ્ત્ર' ને 'ઇન્ડિયા' પરો પરાયી વારવી નીચે આપ્યા છે.]
પછી સહીની અધવચ્ચાં છુપાવાથી રીય-કલ-કલેશામ નામનો એક મહત્વાકાંક્ષી પુરુષ
પોતાનું નસીબ આજમાયવા વિદગમાં આવ્યો અને શ્રીરંગેજીના સરકારમાં નોકરીએ રહ્યા.

ડાનો બાહુ : નિઝામરાહીના આદિ સંસ્થાપક મીર અમરહીન નિઝામ-કલ-મુક, અસંખ્યા પહેલા, નવમી બાહુ : હેડાળાદોષ હાલના નિઝામ મીર કરામતઅલીખાન.

માળો બાંધવાની
તેની આંકુલત કળાને
લીધે, 'દરજ', જે ડરજા-
નાં નામથી વધુ બધીતું
આંખણ આ પદિચિત
પંખી કદમાં તે સી
પંખી કરતાં નાનું છે; પણ માળો બાંધવાનું
તેના ભેટું કોશલ કૌશલ નથી, બીજાં પંખી
પેટે કળા પર માળો ને બાંધવાને પાઠ મેળા
પાંદાની પી ધોળીની કિનારોને મેળા, પરાગ
કે કોળિયાની ભગના તાંબા પેટે સીની કલ
આકાંકેશ માળો રચે છે. પાંદાં નાનાં હોય
તે: મેંજી પાંદાં સાથે સીની છે છે. સોય
તરીકે તે પાતાની બાજીદાર થાંચનો કપથોય
કે છે, ને માળો કલની નવ્ય તે માટે બેને
પાંદાં મોટા પંખુ માટે છે! પછી તેમાં લીન
કે 'માસ' મૂકી તેને રહેવાયોગ બનાવે છે.
આ માળો પહેલી નવરે તેના શાળ નામના
થે ન આવે; કારણ પાછળથી જોતા તે તે
પાંદાં જેવું પાંદું જ લાગે!
વારી, અંતર કે શહેરોના ભાગભાગીઓના
નિવાસી આ પંખીને આગળથી કાઢતું તે સાચું
સહેલું છે. આપું, આંચ તેમાં પંખી રતામ-
પડતાં, પંખિયા તથા બરેડા પાપડી અને પેટ
તદન સહેલ. પણ તેની વિચિત્રતા છે પંખી
શરીરના પ્રમાણમાં કંઈક થોડી છે પંખીનો
ગીણાં એવાં અઢિતરરીને કમસર વાસવા-
એવાં હોય છે કે ભલે નાનકડાં બધાની
પંખિ! આકરી કરતાં નાના આ પંખીને
આવાજ તેના શરીરના પ્રમાણમાં થતો મેળો
છે, અને 'દરિ... દરિ... દરિ...' નીરી
શોમેથી બધા માંડી બોલી તે 'આહ' છે. તેને
આળસુની માફક એક રથળ બસી રહેલું મંગતું
નથી. સતત આમથી તેમ કહતું જ હોય.
નાનાં છપ્પતુંગોં કો તેના બારાક છે બુદ્ધા
રમની તેની બીજા ભેજોના પામુ બહીની ક
અંતિમથી સપ્ટેમ્બર મેનાં હડાં મુકવાનો
કાળ, જીવનથી તલેકે કુદરેશ માળો બાંધી
પાંદાંની હાલવાનો સ્વાસ્થ્યપાત્ર સહેલ કેવી
પડાં તે મૂકે છે.

તેનાથી કેવળ રેતો યુગ્મિતું જ નહિ, પણ હૃદય, ફેફસાં, મગજ, કોસ્ટોરેન્ડ્રમ્, ઈન્ક્રીન ગ્રંથી, બાળોમાં પણ આરોગ્ય તથા મૂળ સ્થિતિ સમવાઈ રહે છે. તેનાથી લોહીની જિંદગી બચાવવા થાય છે તથા નાદીઓના યોગ્ય સંકોચવિકાસ થાય છે. પણ ચોક્કસપણે વરે સીધી સારસ અને સીધી અસર થી દોષ તો તે આંતર-ક્રિયાઓ(Glands) ઉપર. માનવ શરીરમાં સીધી મદદરતનું કામ એ ક્રિયાઓ કરાવે છે. શરીરની સર્વ ક્રિયાઓ તથા અવયવોનું નિયંત્રણ આંતર-ક્રિયાઓ કરવાનું, તેમ સામે પ્રતિકારની શક્તિ કાપવા કરવાનું તેના શરીરનું અંદર સ્વાસ્થ્ય જળવધવાનું કાર્ય છે જ કહે છે. તેમનું કાર્ય જો બરાબર થાય તો શરીરનું સ્વાસ્થ્ય હદીન બચે. શાકોના વિચરમાં એ ક્રિયાઓનાં નામો તથા આમને દર્શાવ્યાં છે. આરોગ્યો દ્વારા આ ક્રિયાઓ પર સીધી અસર થાય છે. જેથી અસર કરનાર કેટલાક આરોગ્યો તથા ક્રિયાઓનાં નામ આ પ્રમાણે છે: (૧) બિનિયત ક્રિયા માટે દવાસન; (૨) પિત્તુદરી માટે સ્તિષાંસન; (૩) યાદશક્તિ: સર્વગ્રાસન; (૪) હીરન: મત્સ્યેન્દ્રાસન-જગાલી આનંદનું; (૫) બરોળ: મત્સ્યેન્દ્રાસન કાળી ખાઈનું; (૬) ક્ષોભ-વૈનિક્યાસ: હરીયાનબંધ, નીસિ; એક્ટિવાસ; મધુસસન; (૭) કિન્નરી: શુન્ઘગ્રાસન, સત્તાગ્રાસન; (૮) રેડેરીક: સિંહાસન, પદાસન. યોગાભ્યાસ કેવળ શારીરિક સ્વાસ્થ્ય ને વિકાસ માટે જ નહિ પણ માનસિક સ્વાસ્થ્ય માટે પણ અત્યંત ઉપયોગી છે તેના અભ્યાસથી માનવી યોગમતા તથા માણસનું આત્મિક જળ પણ વધે છે.

શરીર અને મનનું આરોગ્ય સાચવવા ઉપરાંત યલુષસરીતના રોગો દૂર કરવા માટેની આજ્ઞાશપદ્ધતિ તરીકે પણ આ યોગાભ્યાસનું સ્થાન પૂર્ણ-શક્તિ છે. આમની અનેક ઉપચારપદ્ધતિઓ—આયુર્વેદ, કુશીપથી, લોપાન્કોપથી, જ્ઞેષ્ઠપચાર, કોષ્ઠમગપથી, કિરણ ચિકિત્સા—પૈકી કોઈ પણ યોગિક પદ્ધતિ જેટલી કાર્યમી અસરકારક, તથા અિતમુખી નથી, અને અધે તે રોગ દૂર કરવાની તેમાં શક્તિ રહેલી છે. માત્ર તે માટે તેના નિષ્ણતાની હેમરેજ નહિ લાંબા વખત સુધી તેના અભ્યાસ કરવાનું મૈયં તથા શોષક ન્દરી છે.

આત્મવર્ધન જ બુદ્ધિમત્તી કલ્પનાંયકી, હિંદની જ પાતાની આ ક્રેષ્ઠ આરોગ્યવંદક ને રોગવિનાશક પદ્ધતિનો સામાન્ય જનતા પાતાના રોગના વ્યવહારમાં ઉપયોગ કરે એ ઘટ જ નહિ, આનંદયક પણ છે. —“સિન્ધુપ્રદેશિકા” નામે પુરુષ પરમી (સુદેવ: નંબાં પુરુષકો)

હાદમ એકે બહુગુણી ફળ

હાદમના રસમાં જે આધાર ગુણ રહેલા છે તે બીનાં ફળોમાં મળેલા ફલ્લ છે. હાદમ સ્વભાવે કંટું, માલી ને રોષણ છે અને એનામાં અજળ પિત્તસાગક ગુણ રહેલા છે. એટલે જ પિત્તવત્તરના દરદીને હાદમના હાણા ચુસવા આપનામાં આવે તે તેને વારંવાર લાગવી તુષા શાંત આવે છે. પેટમાં થતી જગતરને કંટક વળે છે ને પિત્તના કારણે વારંવાર થાયતા હલ્દીની હાળા બંધ પડે છે.

ગરદા ને સંમદલીના દરદીએ કે જેમનાં આંતરડાંની આંતર-ત્વચા ક્ષોભ પામી મૂળ આળી થઈ ગય હોય છે અને કોઈ મદાયે પેટમાં જતાં આંતરડાં તેને સહન નહિ કરી ચક્રાપી અગ્રાહ પેઠ મઈ જાતા થાય છે, તેવાઓને હાદમનો રસ આંતરડાંની આળી ત્વચા પર ગુણુ કરે છે. ગુગડાં ઉપર જેમ આપણે હિંદી લેપ કરીએ અને કંટક મળે, તેમજે ત્વચાને હાદમનો રસ અસર કરીતાં દાખી મૂકે છે.

એ જ રીતે એ રસે મોઢાની અંદર પણ પેઠાં(મસોડાં)ના આળા બાળને રૂચારે છે, મગાની બારી ઉપરના સોતને એટા કરે છે,

હાદમ આળી પાટણ પર પોળીને ખસેડી બળાને રમકડ અને સમૂહ-જાણુ બનાવી આપે છે. કદની એ જાળી પાટણ જગાળાને લઇને માણસને ખાંસી—હુખ્ખી ખાંસી વાંસેર લગાવી દોષ છે, કારણ ખોરાકના આધેલા રસમાંથી ઉર્જાતિએ બળાની બારી તથા બળા ઉપર આનેલો કદ ખેચેલી નાખવા કુદરત ખાંસી રૂપે અડક ફેરવે છે. હાકમનો રસ તે જગ્યાએ લાગાને બળાની સંકલ્પ જેવી રીતે કરે છે કે જે ઉપરથી આ ખાંસીને ધેરોમાં બંધ થાય છે. તેમ જ બળાની બારી મુષરપાથી આળાની બહારી કંઈકાવા કંઈકાવા દૂર થાય છે. આથી જેમને આવાળે રોષણ છે તેઓને કંઠ સ્વાભર ખુલે છે. બીડીયા પો-પોને તથા સીચારેટા ચૂસીચૂસીને જેમણે-ગળા અને ક્ષાસ-નળીને હાદમની ધમણુ જેવાં બળાની નાખ્યા હોય તેમને હાદમનો રસ અસર વિચલિમાં લાવવા માટે સુંદર કાર્ય કરી બતાવે છે.

હાદમજન બળ અને જનમબળમાં મોડાવાળા માણસો જે નિયમિત આરખના હાણુ ચૂસે તો તે રસ હાંતાના મૂળમાં કોટકેટ પહેલો મૂળ જગ્યાનો સરો બંધ કરે છે, સામાન્ય સુસ્તમાં પેઠાં રમકડ ને નીરોગી બતાવે છે ને પછી કંઈક મનુજ્ઞ થાય છે.

હાદમના રસમાં અવ તવ છે, ગુદકોષ છે અને લોહ પણ છે, વળી અન્ય રીતે ઉત્પન્ન કરેલાં ઔષધીય વસ્તો કરતાં ફળોનાં આ તરફ નિદોષ, કદરની અને શરીરમાં તરતે સ્થાયે જલદી મળી નય છે.

હાદમ વંદુરરત માણસને માટે બુખ્યા પેટે લેવા કરતાં જગ્યા પળી લેવું વધારે સારું છે; એટલે કે બપોરે મોજન લીધા પછી ચાર કલાકે લેવાય છે જે વધુ લાભકર્તા છે. કારણ કે ખોરાકના કુંકડા આર કલાકે વધેચાઈ હોનરીમા રસ થાય, તે વખતે તેમાં હાદમનો રસ કિરેસમાં જે રસ અગ્રસર સાથે હોનરી અને આંતરડાંમાંથી વહેલી વડે રોષાળને લોહી સાથે મળી જગ્યા પ્રયત્ન કરે છે.

મૂઝા રસથી વરપર હાદમના હાણુ હાદીને શુક્રાલવ્યા અને તેને આવી, રસ અને કલારી બીજાનો ફળો ફળી કેવો એ જ હાદમ ખાવાની સરસ રીત છે, જેકે બીજા ખાવાથી પણ ખાસ તુલકાન નથી, પરંતુ નાળાં દોનની નાળાંને એ પેટમાં ખૂંચે છે તેમજ કબજિયાત પણ કરે છે. એક માણસ અરધો રોર જનનના હાડગાંથી નીકળતો રસ એક કોંઠે લે તે કોઈ તુલકાન નથી. એટલા રસ તો ન્દરી પણ છે.

મણા માણસોને નસકોરી ફૂડી નાકાંથી લોહી પડે છે. કેટલીક વખત માયા ઉપર પાણી રેવાથી આ નસકોરી બંધ થઈ જાય છે. પરંતુ જ્યારે આ પ્રમાણે નસકોરી બંધ નથી થતી ત્યારે હર્લ મરેલીકમાં આવી જાય છે. તે વખતે હાદમના ફૂલ તથા લીડી મરે (જે નાચનું પાસ) પત્થર ઉપર ઘૂંટી તેમાં સહેજ પાણી નાખી, જે ઘૂંટેલી લગલી એક વ્યવસાના કુંકડામાં ઘઈ હર્લનાં નસકોરામાં બળે એ ખાંચ-ખાંચ લીધાં એવી રીતે મૂકવાં કે તેના મગજની અંદર તથા રસ નાખી લોહી તુરંત બંધ થાય છે અને લોહા દિરસ ગાળુ નાખવાથી વારંવાર થઈ આવેતા નસકોરી ફૂટવાનો બ્યાધિ પણ નાબૂદ થાય છે.

—નૈદ બદરજ નરોશમ શાકો

હાદમના ત્રણ પ્રકાર છે: ખાદાં, નીડાં ને ખટાંપીકાં. એ ત્રણેના ગુણોધર્મો ફેર છે. આપણે ત્યાં હાદમ ઘણે રથને થાય છે. પણ અત્તજરતાનના ગરકેતમાં થતાં હાદમ ઘણું કિત્તો દોષ છે, જે મરેડની હાદમ કહેવાય છે. સોરાષ્ટ્રમાં બાળનગરી હાદમ વખતુથી છે.

હાદમમાં જસ બદ લીંગો નથી લેવાં; પણ બનીયાની રોષામમાં જે મુંદર રૂકને રવાન મળેલું છે. તેનાં ફૂલ પણ રેખાવડાં દોષ છે. પણ આપણા પ્રાચીન કવિઓએ સુંદર નારીના સુસોબિત હાંતેને

ઓપધ તરીકે દાઢગનો ઉપયોગ નીચે પ્રમાણે છે: (૧) લોહીના ત્રાડા, સાદા ઝાડા અને સંક્રમણી જેવા દરદમાં છઠ્ઠે અથવા સાઠર નાખીને દાઢગનો રસ આપવો. (૨) લૂ લાગી હોય, દાઢ થતો હોય, તૃષા ધીપતી ન હોય ત્યારે દાઢગનું સારવત આપવું બનદમાં મળતાં દાઢગનાં સારવત નક્કી છે, માટે દાઢગનું સારવત ધેર બનાવવું. (૩) આંખમાં ગરમી લાગી હોય તો દાઢગના રસનાં ટીપાં આંખમાં નાખવાં. (૪) નાકમાંથી લોહી પડતું હોય ત્યારે દાઢગના કૂચનો રસ ડાઢી નાકમાં નાખવો અને તાળવે આપવો. (૫) લોહીના ઝાડામાં દાઢગની છાલ અને ટૂંકાવતો કઢાળો કરીવે પાવો. (૬) છાતીના ડુબાવામાં દાઢગના રસ સાથે મીઠીઆવળનું ચૂર્ણ નાખીને મેલું. (૭) દાઢગ અને કાળી દ્રાક્ષ વાટીને તેની ચટાણી ખાખાથી મોદાનાં ફરો મટે છે (૮) ખાલી ઉધરસમાં દાઢગની છાલ અને વડાગરા મીઠાની મેળાએ વાળીને મોદામાં રાખવી અથવા એકઠી દાઢગની છાલ ચૂસવી. (૯) અળામાં કે મોદામાં ચાંદા વડામાં હોય તો દાઢગની છાલના ઉમાળામાં થોડી ફરકી નાખી તેના કેળાવા કરવા. (૧૦) દાઢગની છાલનું વજ્રગાળ ચૂર્ણ યાત્રી સાથે બળે આની બાર લેવાથી ચિકાસળા ઝાડા મટે છે. (૧૧) ઘણા માણસોને અકાળે માથામાં તાપ પડે છે આ એક પ્રવારનું દરદ છે. દાઢગના ચાલને યાત્રીયા ચારી ઘાસવાળા સાગ પ્પર સવારસાખ લેવ કરવો, લેવ બારબાર ક્ષતી ફેરવવો. તથા મસા આ પ્રયોગ કરવાથી તાપ ઘટી. (૧૨) દાઢગના રસમાં એકથોનું ચૂર્ણ ને રાત્રનું ચૂર્ણ મેળવીને ધીરથી પેસાળની કમાલદૂર લાવે છે. (૧૩) દાઢગનો રસ ૧ સાગ અને સાઠર ૩ સાગ મેળવી તેનું સારવત બનાવવું આ સારવત દિવસમાં મળુ વાર પાચાથી ૧ મળો મટે છે (૧૪ દિહ)

વિકસતું વિજ્ઞાન

વિકસતું જાણ શોધાયા પછી સર્વ શાસ્ત્રોમાં વલ્લભ અને તેના જન્યજ્ઞાનાં સામનો શોધવા તરફ કેન્દ્રિત થયું છે, અને તેમાં પ-આસ કરીને એકાઠા ઓળ ફાટયા પછી જે વિનાશક કિસ્મો ઉદ્ભવે છે તેને અલગવવાનું કે નાશ કરવાનું એક સાધન આને વિજ્ઞાન પૂરું નથી અને તેની શોધ માટે આને લાગે. રૂપિયા અપર્યાપ્ત રહ્યાં એ માટેનું સંકેતિકાન કરતાંકરતાં એક અત્યંત આશ્ચર્ય પહોંચે શોધ થઈ છે. તે વનસ્પતિજન્ય પદાર્થ હોઈ તેનું નામ રિડન રિ હીસ્ટરીમાં અને નાજાસાગ્રી પર જે અનેક લોકો એકમ બોલ-વિનાશક કિસ્મોના કોમ થઈ પડયા હતાં તેમના પર પ્રયોગો કર્યા પડ્યાં મળી આવ્યાં છે. એ વિનાશક કિસ્મોના એક અસા કં થાય છે કે લોહીની વાહિનીઓ વ્હી નઈ તેમાંથી શરીરની અંદર ફોલ પડેવા માટે છે. પશુ રિડનના સેવનથી તેનું લોહી નીકળતું બધ વ દારી બગી બધ છે. રિડન લોહીની નળીઓની ટીવાએ મળ્યુંબ કર દેવાથી એમ થઈ હોયુંએએએ એમ મનાય છે. લાલ રક્તમાં લાલ પુ બધાવનું આ એક જ માત્ર આસાનું કિસ્મ હોવાનુંકાને મળ્યું છે. લીડાના બિરુલામાં નાખીને કે ઉમેશની માફક મળામાં બેરફોરે અને લ્હાં લઈ નઈ શકાય એવા વાયરસેસ ટેલિફોનની શોધ થઈ છે તે બે રસ્તેથી મોટામાં કે જિતરમાં બિલોકો થઈ માર્કિસ કે મિચ સાથે પાતળીત કરી શકો. તે વાયરસો મળુ તદ્દન સહેલો છે. રેડિયો ચલાવતાં બધે છે તેમો તેા સહેલાઈથી આ વાયરી શકો. સમગ્ર બરોડા બનવાના આ નવા ટેલિફોન કિમત ૩૦ થી ૫૦ ટોલાર (૧૨ થી ૨૦૦ રૂ.) સુધી પડશે એવો અંદાજ છે, અમેરિકાની એ કંપની એ મોટા પ્રમાણમાં આ ટેલિફોન બનાવવાનું શરૂ કરી દીધું છે. ટી.જરરી મેશ નાખતાં વિરિશ વરતુ બદાર આવે એવા આપરેને ચાલતાં માનવયંત્રો અમેરિકામાં પચલિત છે એ તેા બનીતું નથી. રેલીઝી દુકાનોમાં તો વરતુઓ વેચવા માટે મનુષ્યો ન હોતા નથી. ૧૫૪ આમાં થયો ન હોય છે. પશુ આ બધામાં સોમી વધુ આશ્ચર્ય કરક થત તો તેમને માનવયંત્ર આવાનું શરીરને તૈયાર કરી અમે છે. ફેલવે રેડિયોએ તે એમાં થયું શોકરવામાં આમાં છે કે જેમાં પેસા નાખતા ત્યારે જે ગામ નરું હોય લાંની રિક્ટ અને લાંની નાણું નરું હોય તો બધાના પેસા તથા એક વંજતપત્ર પશુ બદાર આવે છે વળી રેડિયો એમાં થયો છે કે જેમાં તમે પેસા નાખો તો તમને એકથો તે વિષયનું પુસ્તક મળે. નાકાને સળતા આવાનું બદન ડાળતાં ન એક નાકાનું પુસ્તક તેમાંથી બદાર પડે છે ૧૫ એક તો એમાં થત હવે નીકળ્યું છે કે જેમાં યોગ્ય આકાશી આવીને તમે હાથલ ફેરવો કે તેમાંથી તમારા માથાનું ખમીસ, હાલ તથા વાયરમાલ બદાર પડે ૧ બચિયમાં આવા થયો અનેક માણસોની નોકરીમાં એકથી લેશે એમ લાગે છે.

ટી.બી.ઈ. મારીના અને કાન્યા આશા-રામનીએ ફૂટવાથી પશુ કુટીરોને દર વર્ષે રેડનું જે કુસાન સદન કરતું પડે છે. પશુ હવે, અને તેટલાં પાઠશાળા છતાં રૂઢ નહિ એવાં ખ્યાલ-રમણીઓ તથા દિવર વસ્ત્રોના બનાવવાની શોધ વેસાનિકોએ કરી છે. આ અલગ વાસણો અથવા પોલીથીન નામનો પદાર્થ તેમણે શોધી શક્ય છે. તેમાંથી બનાવેલાં વાસણોના લાંબા નીકળી પડતા નથી, નેમ અમીરો તે વાસણમાં શાલ પશુ પડવી નથી.

ફેટોગ્રાફી હરીફાઈનું પરિણામ

પહેલું છામ: 'સાથે શેવા' - એસ. બી. મિસ્ત્રી (અમદાવાદ). મોધપામ: (૧) 'પરીણાની તૈયારી' - નવંત મહેતા (પુર્ણાઈ); (૨) કોતરણીવાળી બળા-ચિત્રમાધ બી. મીસ્ટ્રી (અમદાવાદ). નવીન-તટે વડકાએ કે વડે વડકા બજાને માધ્યામ રાખવા મગ્યત માનવનું બાઈ એસ. બી. મિસ્ટ્રીનું બાઈ આપેલું મિત્ર 'રામય' પછે આભાર રીતે અડપાયાં છે. મો રેખાવત ન હોવા છતાં એ માણસના અગમ્યાની કાર્યની અતિ, એ અતિને પ્રતિ રૂપ પાળીનાં કેળાણુ અને વર્તુળો તથા તે બધાને ડકાવ આપતો ચોમ્ય સુરપ્રકાશ. આ બધાનાં સુમેળથી ચોલએનું ચિત્ર ચોટકાર બન્યું છે. ગૌપયાત વિત્રેગમાં બધા નવંત મહેતાનું 'પરીણાની તૈયારી' ચોળના પુસ્તક લેખાએનું હોવા છતાં 'રેતિ ચિત્રાર થયો નથી. પાત્રના માથા ઉપરનો સફેદ અને જીભી કાળી લીટીવાળો સાગ નવરને લ્હાં એની નઈ ચિત્રરોપ ઉસત ફરે છે વળી કંમેસ પાત્રની વધારે નજીક હોય આગળના લાપવાળો સાગ વધારે પડતો મોટો થઈ બધ છે. પાત્રરચના અને પ્રકાશચોળના સપ્રમાણ છે. લીટી હોરી બતાવ્યા પ્રમાણે કાપવાની તે વધારે જોરકાળ બનશે.

'કોતરણીવાળી બળા'ના મિત્રની ટેકનિક, એકરેષાકર, પ્રકાશ, નેત્રા કોણુ વગેરે સુમેળ્ય છે. બાઈ યુ. કે.ય. કૌલકાળના ચિત્ર 'સફર'માં વાદળવર્ક વાતાવરણ છે, પશુ પાત્રોથી વધારે નજીકથી તે લેખાએનું હોઈ પ્રમાણમાં પાત્રો ન વસુનું બને છે અને વાતાવરણુ નમતું નથી. ૨૫૪ (જિાગર ૧૬૪૮)

આ માસ (ઓગસ્ટ) ઇતિહાસમાં

તા. ૧૦ રવિવાર જન્મ બેઠા સિદ્ધ હશે. ૯૦. ૧ પ્રથમ પાંચાલકના રાસોંડિજનું મૃત્યુ, ૧૬૧૦.
તા. ૪ હેરિટસ પર લાંબેચે આરોપ મુકનાર રાવ નેતુકુમારને તેણે ઘેંસી આપાવી, ૧૭૭૫.
તા. ૧૦ જ્યોત્સ્નાની પ્રખ્યાત વેદપાઠા ધીનીચની રોચક ભાષ્યજરૂરી રચના, ૧૧૭૫.
તા. ૧૩ પંદરમી ફેબ્રુઆરી પ્રમુખ ને જાણીતા અર્થશાસ્ત્રી રમેશચંદ્ર દત્તને જન્મ, ૧૮૪૮.
તા. ૧૬ અસ્પૃશ્યતા-નિવારણની સમર્થતા સરકારે બંધ કરનાં આંધ્રીજના રચનાસ, ૧૬૩૩.
તા. ૧૮ રૂઝવીટી ટાઈમિંગ્સના રસ્તે વિમાન-અકસ્માતમાં મુખપાચવડ બોલનું મૃત્યુ, ૧૯૫૫.
તા. ૨૪ જુલાની અબ્બા પિતાને પેઠાસોનીના હુદાતાને જોડીશાકવિનાશદાને જન્મ, ૧૮૩૩.
તા. ૨૫ સોનીપુરામાં કાલકર્દિદે જાણીત રવીન્દ્ર નાથ ટાગોરની સુભાષ 'મેતાલ' બન્યા, ૧૮૪૩.
તા. ૨૮ દરિયાબાંધનાં તારનાં રોડનાં દોરા પ્રેમજી સમગ્રની રેડિયોનાં નોકલનાં, ૧૮૫૦.
તા. ૩૨ બાબ જીજ્ઞાસીમાં કાંતિદર જીવણીકાર બાબ મેરીયા પ્રાંટોસોનીને જન્મ, ૧૮૭૦.

પારસી કોમે દિંદના સ્વાર્ત્ર્ય-જંગમાં હાહાકાઈ નવશે.

शास्त्रासु उपरांत जीवने प्रयोगां पशु तेमळे भद्रचरी हांगागीरी धनवीर छ. मुंभाळ-
नी हिंदी नेपासी वेगळ्यानी रथापचभा तेगोने पोटां भाणे। इतो, प्रविष्ट-नी कोसारी
सिंहाने पशु तेमळे नर सऊर पाबा पर भेडें। मुंभाळ हांणे पुरासना नी ते उं वं सुधी
सळय ते १८०० प्रभुप हलत। वणी मुंभाळ पासरासा, हिंदी पासरासा भाणे हाडिसव
आपु रट्टना सळय तरीके हलत ते पेड हल की नी रेराहीमां अणमगाठ गथायता.
आर्थिक तसा न्यापार निष्पत्र प्रदोनी आपतकां तो तेमळ रथान ज्ञानन्य गथात.
हजुरास्थित जं नी आपु ज्ञान जवनेत ज्ञानवाते भाणे नर काणे भळय ते तेनी
गजेतुं. ते सिंचाय ज्येठ कृषिणी, वेपारी रथाणी, जं, पेडीणी आर्थ साचे पांगोना
सा संवेध हलतो. दर वर्षेंत कांय ते कार्यरत छान छानी. १८६५वां ते सुलू रथां

સુરેશ્વરીબાઈને વિનાશ : આ માસનો પ્રથમ-વિશેષ : છાત્રીમાં નેપલ્સ સહેરની ૧૫ માઈલ દૂર વિસ્ત્રવિચાર પહાડની તળેટીમાં હરિયાકાંઠે આવેલું મોંચીઆઈ નગર ઈસવી સનની શરૂઆતમાં સેગન કૌચના બેનખની રાએ હુક ગમશેર વધા ધનિકોનું વિદિદાર રથજ વિહાસ માટે પ્રખ્યાત હતું. સમુદ્ધિની ધીકતા એ સહેર પર હુકરતને પહેલો પ્રયોગ છે. ૬માં જિતરો, ધરતીકના આંચકાથી તેનાં પહાડ ધરે. ૫મી જયાં. તેમાંની ઈશ વળી ન વળી તેમાં તે ઈ જતા આમરતની રજાઓ વિસુવિચાર જગનામુખી એકાદ પ્રયંદ પ્રયોગથી રાએ છે કોઈ ૬૦ હાકમાં ધગધગતા હાવા રસના ૧૫મી ૨૦ ફૂટના ઘેરા આખા સહેર પર પથરાઈ પડ્યા અને ધરી પહેલાંની ધીન્તું સહેર કાણુધિમાં બચ્ચીપાટ વળી ગઈ ત્યારથી ૧૭ સદીના સુધી તે માનવરચ્છિત પરથી ભૂંસાઈ ગયું. ભૂચનાઈ ઈ ૧૭૪૮માં તેની આકરિશન લગા લાગી અને તે પછી રોજ પથે છે. ૧૮૬૦માં તેનું સુદ્ધિચિતરતું વેદાલય શરૂ થયું. આજે પથે આંતરેર વધા મળે અનેથી અમેર હલાગાચ વરતેથી પરામી કોની સમુદ્ધિ અને એના ભયેર વિનાસનો વેદાલય ચિતાર આવીને સેગાન અદા થાય છે. . .

(ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ବିଧି) ୨୫୭

નવા પુસ્તકો

નવચલન પ્રકાશન મંદિરનો પ્રકાશનો

સમગ્રી કાનિત : દેશના ધાર્મિક, સામાજિક, આર્થિક, રાજ-
નૈતિક, શૈક્ષણિક આદિ સર્વ વિષયોમાં કાનિતકારી પલટા લાવવાના
વિચારો રજૂ કરતું ચિંતનસભર પુસ્તક : લે. મિશોરવાલ મ. મરા-
વાળા, ૧૮૦૦; ખાદી વિદ્યાન-પ્રવેશિકા : કપાસની ખેતી કરવાથી
માંદગીને ખાદી વણવા સુધીની બધી નાનીમોટી ક્રિયા વિષે સંગ્રે-
ષમાં સચિત્ર માહિતી આપતો પુસ્તકની ચીટ આદિતિ : ૧-૪૦૦;
દિક્તી-દાયરી : ૧૯૪૭ની ૧૦મી સપ્ટેમ્બરે મહાત્મા ગાંધીજી
દિલ્હી ગયા ત્યારથી તેમના અવસાન સુધીનાં વખતમાં પ્રાપ્ત
આદિ તેમણે આપેલાં કેવિત્તાસિક પ્રવચનોનો આધારભૂત સંગ્રહ,
૩૦૦૦; પંચે સારે બધાંયો : હિરનના અમણી વત્તલ શી જેલ.
ડી. બેન્કસના વિવિધ જગ્યાએ અપાઓનાં અને 'ધરિવાલ' એમિન્ટ
નિર્મિતિઓ' નામક પુસ્તકમાંને હળાએનાં વ્યાખ્યાનોનો અનુવાદ :
કરનાર-અનંદશંકર પ્રાશ્નશંકર ટુકડા, ૦-૧૦૦૦; ખેતુતપોથી : ખેતી-
માંડી, દેવરકેર, શુદ્ધશીલો, બી, ખાતર ઇત્યાદિ વિષે ઓળખ-
ભરી માહિતી ઉપરાંત આરોગ્ય, આહાર, રોગ તથા તેના ઉપચાર,
ખેતીને સગતા કામકામ વગેરેની માહિતી સરખા સાધનાં આપતું ખેતર
માટે આતિ કામચોખ્ખી પુસ્તક : સંપાદક-વિદ્યુદ્ધરાસ મનલાલ કોઠારી,
નગીનભાઈ સોમાભાઈ શેઠ, ૨-૪૦૦; ગ્રેમપંથ (૧) : અદિરા, સત્ય
આદિ આશ્રમપ્રતો તથા તેમની કોલસા આદિ રચનાઓક કાર્યક્રમના
સંદર્ભે મુદ્રાજી ૫૨ મહાત્માજીના ન સમજીમાં સારસ વિચારોનો
સંગ્રહ : ચોનાર-દેરાણ વાલજી ગોવિંદજી, ૦-૪૦૦; ગ્રેમપંથ (૨) :
ગાંધીજીની આત્મકથાના પ્રથમ ભાગને મૂળ રાજેશમાં ન હંકણ-
માં સમાવી લેતાં નાનકડું પુસ્તક : ચોનાર-દેરાણ વાલજી ગોવિંદજી,
૦-૪૦૦; ગ્રામ્યશાસ્ત્રની પદ્ધતિપાઠ્ય અર્થશાસ્ત્રના વિષયમાં વપરાતા
એંગ્રેજી શબ્દો માટે સરખા શુભસાદી પ્રતિસંબોધોના સંગ્રહ સંગ્રહ :
સંયોજક-વિદ્યુદ્ધરાસ મનલાલ કોઠારી, ૦-૪૦૦; ગ્રામ્યશાસ્ત્ર નાટક
તથા સંબંધનીયતાં ગીતો : વિદ્યામણી સહેવાઈની જગ્યા શે
તેણે પ્રણીત કર્યાનાં કથાનકને વળી લેતાં નાટક, લોકો રચેલાં વિષયાવરૂપ
૧૨ ગીતો સાથે, બીહી આદિતિ, લે. ૦.૫૦૦; ગ્રામ્યશાસ્ત્ર, ૦-૧૦૦.

ગ્રામ્ય, ગ્રામ્ય, શેઠની કંપનીનાં પ્રકાશનો

સુનાં મંદિર : મરાઠી સાહિત્યના સમગ્ર લેખક શ્રી વિ. સ.
ખાંડેકરની રિદ્ધિમા દેવદાસ એ ગ્રામીન નવલકથા તથા બીહી ટુકડા
વાતચિત્રોનો એક ન પુસ્તકમાં સરસ અનુવાદ : કરનાર ગોપાલ મ.
મિલોસ, ૪૦૦૦; જીવન-સ્વપ્ન (ખંડ પહેલો) : એક
સામાજિક નવલકથા, ૨૦૦૦; જીવન-સ્વપ્ન (ખંડ પહેલો) : એક
સામાજિક અપૂર્વ નવલકથા : લે. સુધીર, સંપાદક-સાધનાભાઈ
કોઠારી, ૪૦૦૦; સહાઈમાં આંધી : ગા. ગાંધીજી વિષે રચીત-દાવ
કાકુલે સંલેખા લેખોનો સંગ્રહ : અનુ. બચસાઈ ટુકડા, ૧-૪૦૦.

કમલ પ્રકાશન મંદિરનો પ્રકાશનો

અંચમુત : ૭ પાનાની કલિપટ સુધિ જાણી મરી તેમની કેળવ-
ણીઓ દ્વારા પોતાના કાળમય ચિંતનશીલ વિચારો રજૂ કરતા
શ્રી રવીન્દ્રનાથ કાકુરના એક અસિત્ર પુસ્તકનો અનુવાદ : કરનાર-

નગીનભાઈ પારેખ, ૨૮૦૦; શિશુ ભારતી ગ્રંથમાળા (પહેલો
સેટ) : 'અભાગીરિયાળનાં પરાક્રમે'ના પાંચ લાખ તથા 'ખંડેશનની
બહાદુરી' એમ ૬ પુસ્તકોનો કુલ ૪૦૦ પાનાનો, બાળકોને રોચક
તથા અતરંગક વાંચી સાહિત્યનું વાચન આપતી સચિત્ર ગ્રંથમાળા-
નો પહેલો સેટ ૭મી પુસ્તકોના લેખ : રમણલાલ સીના, લે. ૫૦૦.

ધર્તર

રણુજીકલાલ અને બીજાં નાટકો : માનવ પ્રકૃતિનું નિરૂપણ,
રેખાલાલ, લાઝલીબજી સંવાદકોશ આદિ અનેક શુભોને કારણે
શુભસાદી નાટ્ય-સાહિત્યમાં અનોખો કાવો આપતો શ્રી ચંદ્રાધર
ન. મહેતાનાં આગ્રહ 'કુમાર'માં પ્રસિદ્ધ યુગલો પાંચ નાટકોનો
સંગ્રહ : પ્ર. ૦ શુભસાદી સાહિત્ય સભા, અમદાવાદ, ૨૮૦૦ લી.
એવરસ્ટ મેધાણી : ૨૫. મેધાણીએ વિવિધ વ્યક્તિઓને સંલેખ
પત્રોના સંગ્રહ : લે. મહેન્દ્ર મેધાણી, ૩૦૦૦; તારાચંદ વણાણી, નવ-
સાંન કાર્યાલય, મોટા મોકડિયા, કાઠિયાવાડ, ૩૦૦૦; સંપાદ-
કાસ્ટ : સપાનાં તેજ, વ્યવસ્થા, નિયમન, પ્રકાર ઇત્યાદિ વિષે
કાનૂની રીતરિવાજો, ધારાઓ ઇત્યાદિ વિષે ઓળખભરી ને પિતૃતા-
ભરી માહિતી આપતુ ઉપચોખ્ખી પુસ્તક : લે. ન. વિ. ગાંધીજી, પ્ર. ૦
એવરસ્ટ એગ્રાનાલ વેરા, માંધીયાની, અમદાવાદ, ૬૦૦૦;
અરવ્ય શરુ : 'કુમાર'ના વચ્ચેનો સુપરિચિત શ્રી કાલિદાસ
નવલની પ્રચલિતપ્રથમ ચોથી ૨૧ રસપદ વૈજ્ઞાનિક નવલિકાઓનો
સંગ્રહ, વિરંચી બેઠક સાથે : પ્ર. ૦ માર્કી પુસ્તક બેઠક, રાણપદ
શેઠ, અમદાવાદ : ૩૦૦૦; દેસાઈ : અંગાળના બહુતાના લેખક
આચર્ય-વંશીપાદ્યાની એક સામાજિક નવલકથાનો અનુવાદ :
કરનાર-રમણલાલ સોની, પ્ર. ૦ વેરા એન્ડ કંપની પબ્લિકેશનિંગ-
ટ્રેડ, ૩૨૨૦૦ બીહીડમ, કાલણાદેવી મુંબાઈ, ૨૦૦૦; ગ્રામ્યશાસ્ત્ર :
આરવિદ આચર્યનાં મુખ્ય કલાંતી શ્રી માતાજીને ૭૦ વર્ષે પૂરાં થયાના
પ્રસંગે તેમણે અર્પવેરો આપેલુ વહેલો શ્રી પૂનલાસનો ૭૦ મુદ્દકોનો
નાનકડો સંગ્રહ, પ્ર. ૦ શ્રી આરવિદ સંકેત, ૩૨, રેખાદેઈ રોડ, રોડે,
મુંબાઈ-૧, ૧૦૦૦; અચર્ય : શ્રી આરવિદને અચર્યાક, તેમના
તાત્ત્વજ્ઞાનને વળી લેતા કાવ્યસંગ્રહ : લે. ૦ રવીન્દ્રનાથ ચોઠી, પ્ર. ૦ શ્રી
આરવિદ આચર્ય, પોર્મિયો, ૧-૪૦૦; રંગચુંકડી : શુભસાદી
બહુતાના કલાકાર શ્રી નવલજી ત્રિવેદીનાં આગેવાનને લખતાં સુત
રંગચિત્રોનો સંગ્રહ : પ્ર. ૦ નવલજી કાર્યાલય, મોટા મોકડિયા, ૩૦-
વાવાડ, મુખ્ય વિદેશ-ભારતી સાહિત્ય-સંઘ, શ્રી મુંબાઈ અને
અમદાવાદ, ૩૦૦૦; યોગપ્રવેશિકા : આસન-પ્રાણાયામ તથા
પૃથક્કે આદિ યોગિક ક્રિયાઓ વિષે પ્રાથમિક માહિતી તથા તેના
અંગવિધ ક્રિયાઓ જણાવતું સચિત્ર પુસ્તક : શ્રી શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદજી,
રંગચાલપન આશ્રમ, ૧૬, ત્રિતાનબર, એલિસબાજી, અમદાવાદ.
રાષ્ટ્રપિતાનાં અસ્ત્રોભાં : મહાત્મા ગાંધીજીના મૃત્યુથી માંડી
તેમની અસ્ત્રવિદ્યન સુધીના બનાવોને સગતી માહિતી તથા દેશ-
વિદેશના પ્રમુખ લોકોએ આપેલી અંગરંગિઓને મહાત્માજીના
કેટલાક ફોટોમોજો સાથે વળી લેતાં પુસ્તક : સંપાદક-વિલસમ મ.
મહેતા, ૩૦ ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિ., ૧-૧૨૦.

માત્ર ચાર વર્ષના

સંગીન કામકાજથી

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ ઍરયોરન્સ કં. લિમિટેડ

મેળવેલી આદર્શ લોકપ્રિયતા અને અનુપમ સિદ્ધિ

પ્રીમિયમના આવકના આંકડાની સરખામણી

અત્યાર અગાઉના બધા રેકર્ડો વટાવી જાય છે.

	૧૯૪૫	૧૯૪૬	૧૯૪૭
આગ	૧૦ લાખથી વધુ	૨૫ લાખથી વધુ	૨૮ લાખથી વધુ
દરિયાઈ	૨ " "	૪ " "	૫.૮૦ " "
અકસ્માત	૧ " "	૪ " "	૫.૧૭ " "

કુલ પ્રીમિયમની આવક

૩૬,૦૦,૦૦૦

ઓગણચાળીસ લાખથી વધુ

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ

એરયોરન્સ કંપની લિમિટેડ

ચેરમેન:

સર બદ્રીપ્રસાદ ગોએન્કા

નાઈટ, સી. આઈ. ઇ.

ટેલીફોન નં. ૨૨૦૪૮

હેડ ઍરિસ: કલકત્તા

મેનેજર-મુંબઈ ઍરિસ:

શ્રી કે. જી. મર્ચન્ટ

૪૫-૪૭ ભેંસાલા રેલીડ, ફોર્ટ મુંબઈ

ટેલીગ્રામ: STANGENAL

અગાધાર સાખા: શ્રી. રમણલાલ જે. પટેલ ગ્રાન્ય મેનેજર, પત્રીક નિર્દેશક, બાવ રોડ, અમદાવાદ.
બાવનગર સાખા: શ્રી ગુલાબરાય સી. ગાંધી બાન્ય મેનેજર, સુબકીઆ નિર્દેશક, બીજા માળે, ટેલિસ રોડ

મોગીલાલ બ્રધર્સ
૫૭, મી.સી.સી. એમ.સી.સી.

બાટલીની કિંમત

૧/૨ ઓંસ ૦-૮-૦, ૧/૪ ઓંસ ૨-૮-૦,
૧ ઓંસ ૦-૪-૦, ૨ ઓંસ ૪-૮-૦,
૨ ઓંસ ૧-૮-૦, ૧ ઓંસ ૮-૦-૦,
દરેક બોટલમાં વેચાય છે

કોલેરા, સંમવળી, સરદી, બદનતો દુખાવો,
પાણીચિકાર, સંધિવા, અસાનિ, સોના, ગાંઠણ,
ગાંધો, ખાંસી, ખાસ, દાંત, દાંતમાં કળ-
તર, ગેર હેડનો દુખાવો, અમુચ્છ, ગેરી દંખ,
ગોશની દુર્ગંધી, દરેક ભવના દાંત, પા પડના,
ચોટી નીકળતું વગેરે અનેક ભવના દરદીમાં તે-
ગાળ દેલેલે, યા રડી મરતી મુસાફરીમાં તાઝા-
લિક કપપોગી થઈ પડનારી અમુચ્છ ઓપધિ.
કિમત મોટી બાટલી રૂ. ૧૫૫, વચલી રૂ. ૧૧
અને નાની બાટલી રૂ. ૭૫૫ ટ. ખ. નુકરે.
દરેક ડેકાણે વેચાય છે
રજિસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક 'ગેલ' નં. ૩૦૦૨
જે. એન. રોટના નરિયાદ

ચિત્રો

કુદકાં (ચીની ટળતું ચિત્ર)
સાચર અને સરિલા શકુન્તલા દિવાન અને ચીની સુઅંગિત
કપાન થુ અને તેનો સરદાર (ચીની કળા) ચાકુ તેન ચિત્ર મોં મુ
અચ્ચર પર મુસાફરી (") યાજ મુખાન-મુસુન
પોરોની ઢાળો (") કોઈ ચ-આંખ-શિદ "

કોષ

નગદાવટે પૂલિયા બાલમુકુન્દ દવે ૧૫૨
કપિ શરદા ૧૫૬
કપન અને મુત્યુ મહારુદ-દવે ૧૫૬

ચરિત્ર

ચક્રવર્તી રાજગોપાલાચાર્ય ૧૬૧

વાતા

દંતગ્રામી લક્ષ્મી વામુદેવ બટ્ટ ૧૬૬

લેખો

યુગેસ-પૂર્વ અને પશ્ચિમનો યુદ્ધ ડૉ. કૃષ્ણરામ ઓપરાણી ૧૬૪
ગોની બાષા (કૃષ્ણકેર સિદ્ધ) નિર્દેશન ત્રિપાઠી ૩૬૮
સુરીસાચ બેચ અને પ્રકૃત્ય ચાકી રિવાતબનારા સહીદો-૧૦ ૧૬૬
નરેલ (આપણી વનરપતિ-૧૬) પ્રો. ભવેનીલાલ દે. ગોશા ૧૭૨
શી યુદ્ધેશ્વર શુકલામાં ચિત્રોનું ચીનમાં પ્રદર્શન ૧૭૪
દેશભાન કુટુંબ (શિવ દા અવનમાં વિદ્યાન-૧૬) ડૉ. ન. મુ. રાણ ૧૭૭
યુદ્ધ-વિચરણ (આચીન નાટ્યસાસ-૨૨) યોગેન્દ્ર પ્રિયદર્શી ૧૮૨

વિષાગી

કતારદિની આર્ય બાષાઓ (ચિત્રગોષ્ઠ) શિવલાલ મો. ત્રિવેદી ૧૫૮
સમાનલિતની રૂપિત (મનન) આચાર્ય કૃપાલાની ૧૬૦
ફેરોગ્રાફી દરિયાકાંઠા શ્રીદામ બટ્ટ ૧૭૩
પત્રગિત વિષાગ (ભંભેનીનો પત્ર) ૧૭૨
તીર્થરાજ પ્રથાચ [સંસારનાં શરદે-૧૬] ૧૮૧
કસોટી ૧૮૪
માણુકરી (ડૉ. કવરાજ, છર, મુત્યુ, નવમુસખાગુ) ૧૮૫
પીંબરાં (મયમયસના પંખી-૩૦) ૧૮૫
વટસાચિરી (માસમાસના તહેવારો-૬) ૧૮૮
ચાકુ તપાચીખ : મે ૧૯૦
આ માસ દલિલસમાં (ન્યક્તિ : દેવલ કેવરે) ૧૯૦
છેલ્લું પાનું ૧૯૧

ગુજરાતીય લિપિદેક તરફથી તંત્રી, મુદ્રક અને પ્રકાશક : જયભાઈ પાપરભાઈ રાવન
મુદ્રણ-અક્ષયનરવાન : ગુજરાત પ્રિન્ટર, ગુજરાત કાર્યશિલ્પ શિ. ૧૪૫૪ રાયપુર, અમદાવાદ.
ચાલિક કલોન્થપા, છા: પદરેગમાં દાઝ અપચાપ પશિલિમ. મુદ્રક નકશના બાર આપા.

બલેરખલના સોસ યેજન્ટ : મેસર્સ સાયન્ટિફિક પબ્લિશિંગ કંપની
કર્મીનકા કિષ્ક, ગોપી રોડ, અમદાવાદ.

કુમારમાં માંષ લખાણો, ચિત્રો અને ફોટો કોપીવાઈટથી વક્તિત છે.

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશિયલ નં. ૧

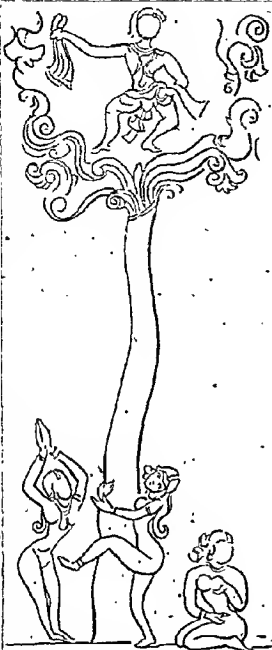
મગજના જ્ઞાનતંતુઓ બળવાન થાય છે, ઘોળા વાળ-
કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં
વાળ બને છે, ખોટા મટે છે, ચાદરાકિત અને આંખોની
દૃષ્ટિ વધે છે. ગાઢ નિદ્રા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો
મટે છે. દરેક કુતુબમાં જાહેરો, પુરુષો અને બાળકો માટે
મહાન ફાયદો કરનાર છે.

બોટી બ્રાહ્મીના રૂ. ૩-૮-૦ નાની બ્રાહ્મીના રૂ. ૨-૦-૦
વધે મળે છે.

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ સેન્ડર્સ રોડ
મુંબઈ-૪

વિજયનગરના ખેડેલામાંથી

‘રૂપ્યા ખર્ચો’

આને પણ

આમ જનતા કાપક વિના મૂંઝાય છે

•

અમારી શ્રૂપ મિલો

આ મૂંઝવણ દૂર કરવા જનતા પ્રયાસ
કરી રહી છે

•

અમારી વિશિષ્ટતાઓ

જહાંગીર મિલ રૂસ્તમ મિલ

દોસૂતી

અને

દુવાલ

કેમ્બ્રિજ

અને

સાડીઓ

ન્યૂ જહાંગીર મિલ નવજીવન મિલ
(કલોલ)

કાલિયાપાદમાં

પૂર્ણ વપરાતું

છાપેલું કાપક

ચોપલીન

અને

સાડીઓ

જહાંગીર વકીલ શ્રૂપ

આ હિ ક માં ર નું કં ત ણ

આપે અભિકામાં રૂ હોતયા અરે તપલી
નિરોધ પમાલુઆ અપકાય છે. તેના રસા-
વાગીમો કાવલુની આ પાંખનિ રેરકાય મેકા
પરિ અગમેા પાલેશી રીમેયા અને અગમેા
દિદમાથી મીમેયા.

આઈ શાશય જમનમાં રૂ નુ આમેતર રયા
લામું છે. અને તુતરાડે રૂગક સમય અમલની
જરૂરીઆતને પહોંચી વળે છે. પછી તે ચોલા
અને ભપકા તરે હોય કે છાવનની
જરૂરીઆત અરે હોય.

જે જે રસા આ રસાએક રીકો' મોમ વિરુ-
દ્ધભગી એ મિલો મેલો મોમ છે અને અમુનીથી
આમ કલિન રીકો ૧૯૬૧૦૦ માં રૂના વપારે
રસાદ દેવાત રૂ છે

અરે રેકર્ડ કાગળ ત ની રૂ રસાના પગડીયા
તેના વિષય કાલેના તરેના રૂના અમુ વપારે મેયા
અપા પેકામે કોના આપે છે

સારીમી-પોલીસ-અગમલ-
પી.દ. અમરુદાની-સીપયાના
રેસા-પુરાણ કાપા પિરેર.

કે લી કો મી લસ

રૂ ની જરૂરીઆત અરે ઉપાદાન રૂ છે.

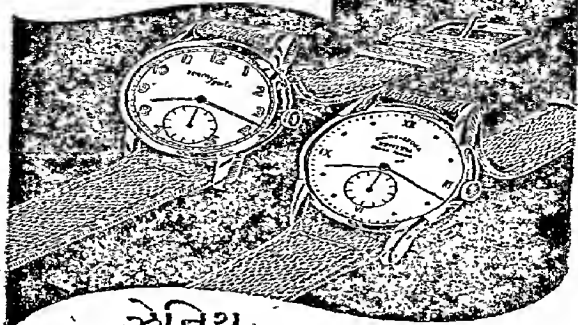
Co. 8 G. 1900

પ્રતેલંગ
કેમનસ :-

ક ર મ ચં દ પ્રે મ ચં દ લી.

પ્રેમનિલક ન. ૨૮
અમદાવાદ.

ZENITH

ઝેનિથ

વિવેકશીલ લોકોની પસંદગી પામેલું

ઝેનિથનું પ્રત્યેક ઘડિયાળ ઉત્તમોત્તમ કારીગરીનો નાદર નમૂનો છે. સુક્રમાર સૌદર્ય, ભણકદાર ફેપ અને દિવસ રાતની નિર્ણયક ચોક્કસાઈ. પંધાદારીઓ તેમજ જોલાડીઓ ઝેનિથ જ.પસંદ કરે છે કારણ કે આ ઘડિયાળ એવું છે જે ભરેંસાપાત્ર તરીકે વિખ્યાત હોવા સાથે કિંમતમાં પણ માફકસર છે.

જોલાડીઓ માટે રાખી જાણવું: નં. ૧૩૬૪ "સ્પોર્ટ". પસાની અસર ન થાય અને પૂર્ણ આદિથી સુરક્ષિત રહે તેવી નવરચનાવાળું. જોલાડની પીકવાળી કોમનો ટોળ ચડાવેલી ફર્લસ "સ્વયંપ્રકાશિત(લ્યુમિનેસ)" આંકડાઓ અને કાંઠાઓ. રૂ. ૧૪૭૩/-

પંધાદારીઓ માટે જગતી જાણવું: નં. ૧૨૩૪. જોલાડની પીક અને કોમનો ટોળ ચડાવેલી ફર્લસવાળો પ્રખ્યાત નમૂનો રૂ. ૧૦૨૨. નં. ૧૨૩૪ના ભેલાંજ નમૂનાવાળો પણ વિવિધ દિગાળના અપ્રકાશિત રૂ. ૧૧૨ ને નાના સીકટ-કાંઠાવાળા ઘડિયાળના રૂ. ૧૦૪ અને રૂ. ૧૦૨. લોંગા સીકટ કાંઠાવાળાના રૂ. ૧૦૪ ને રૂ. ૧૦૮.

FAVRE - LEUBA

ફાવર-લ્યુબા ઓન્ડ કંપની
લિમિટેડ

મુંબઈ અને કલકત્તા

નર્મદાતટે પૂર્ણિમા

ખાલસુકુન્દ દવે

• સંસ્કૃત •

આગેતરી નીરછટા વદાવતા,
બીજાવતાં અમૃતપ્રાણોપાધી,
મા મુર્ચ્છીની ઉરધાર શાં બદો!
આ નર્મદાનીર અગંઠ દેશતાં.

• ગેતાકાવ્ય •

એ રેવત્રાં દરરાત ફની, આરતી આસઠા તે
તેરાયા સૌ જનમણુ, દગ્યા મુખે અદતામયે, ને
સામે તારે મદનર ભીખે બેજોડાની પછાડી
બેજોડીથી વિગલ સદસા પૂર્ણિમા હુલસાજાણીં
કન્યા કોઈ કૃતિન મળરુને મળકે મુખે દે
બેસાજોલી સરિતતલ, સો બે સખી દોષ માલી,
બીજી મળી નનવ ફરતી ગંડિકા બ્યાંગમા જે,
તાલી લેતી તરલ સરતી મેડળી તારિકાની.
આજગ્યાજુત નિરજન છલી રમ્ય એકાંત સાંત
લેતારીને ત્વરિત અજનું અજનું જનનીય,
છાઈ રેતી રજતપટથી દીપે સૌપાનમાલા,
આપી પ્દેશી જલતલ્લથી પૂર્ણિમા-રેવળાસા.
પ્રકી મુખે કિરણુછરને દેવાનઓતુકથયેથી,
દે બોધિતી શુચિ જલવિષે કાચને મુગ્ધ મેલી.
રૂપધા માંડે રમણીય તરંગે કરા નર્મદાના,
ગીર્ણીનાં આરતમયે, અમને રૂપરીવાને!

• વસંતવિગ્ધા •

કોંઠે ધક્કે, યાદિકમાં બર મધ્ય બેલે,
ફેરાલને ધરિકે બેરતી આસપાસ,
દે ફજા ધરિકે હેલવની જ ફરે,
બે પૂર્ણિમા જલપ્રવાહ જ સાયસાય,
ત્યાં આરસેમ ધક્કે જલવાસકીડા
નખે, ચમે રતિકડી જપાદિ રુદ્રક-પ્યા,
ત્યાં બેરતી ધવલ ફેનિલ આદળીએ,
બંધા ય ત્યાં મુગરની વિલિનરૂપેઓમાં.

• સન્ધ્યા •

પ્રકેશં તીરપ્રાન્તે
હરિત રજતતાં રૂપનાં રૂન્દ કોયે,
માયાઓની છબીને
જલ-રરખખમાં રૂપની એવ મુન્ધ.
રશ્મિના મુન્ધ મોના,
વરલ સરસતાં મન્દને રન્ધ્યા પે,
દેખાતા આરપારે
અમણિત ચત્રકે કંઈકે રોકેતા રતા.

• શાન્તિ •

આંહી આંહું નર્મદાનીરનીર
પ્રકૃતિની લાડળી પુત્રી જેવી,
પૂરી, હાંસી, યાક જાની ઢલેવી,
મંજી થોડું એયઠા ચરિસ બે :

• મંદાકાવ્ય •

ગોત્રી મેંધાં ખરલ કસીને પાથવી દોષ તેષા
બ્દોષા વેલુદમ યજકતા વિરતવાં રેત-રેત.
પૂર્ણિમાનાં સદજ દગતાં લોમુતીપ્રાગ શ્રાવ,
કેરી રેતી અજળપ બરી બન્વતા સન્વતાને.

• અનુદુષ •

એક એ એક આ દિનુ અનેાખી નર્મદાતટે,
અખંદ એકસાદે, ગિદાદારો અગા કરે.

• શાન્તિ •

સદજ અમ કીટારી પૂર્ણિમા ગાનુગારી,
કિરણુવટ સખારી હાસની મંદમંદ
જલ-નરતન સેમે સાધની અંધઅંધ,
અધિક વિપશ માની નર્તની નન્વ રંધે!

• પ્રિયપામન •

કતીક પીધી મુદની અગાસીએ,
હલિનગા અંકુરની પાવારીએ,
તિરિગમે ડગલ સેમ વા કરી
આકે પીધી પ્રતિ માસ પૂર્ણિમા.

કવિ

માનવ ! હું છું જવાસળો હોઃ.

લીલો હિન્દો, સુઝા એપાસે ! માનો નો મોટી ખોડ.—માનવ ! હું છું
તાપા હું નાપમદો લેડ આહલાશઘર્ષો આરંભી વધાની હોળ;
વપાતા વેગમણો જવનાઆવેગમાં હું લેડ સિસિર દારીભોળ.—માનવ !
લેકને જન્મ મને રેખાતું શ્રુત્ય કો, શ્રુત્યમાં લેડ જન્મભોડ;
મોહીને માણી લીધી, લેખને જલ્દી લીધી મંચલ આ ફિનિયાની દોડ.—માનવ !
સાધન વધાને આંહી જગ્યાં ઉનારવાનો દેમે માટે છે મદા દોડ;
મારો નવ મેળ ખામ પૂજાની પ્રકૃતિથી, એકપડા તેથી અગ્રેડ !—માનવ !
સરેલ

જીવન

અમોને પાલ મેંડી બલધી મુખની ન પૂજા;
કરી આનન્દ છે દેવે, પરંતુ મુખ નથી.
અમોને સાથ મેંડી આડીને આંસુ ન વેળો,
કરી આંકે છે. નીકું પરંતુ મુખ નથી.
અંધ તો એકલ બળી યજા હીએ ફેલ કે
મજા છે જિંદગી—એનું ન મુખ, કે ફાળ નથી.

મૃત્યુ

મોતનું કાણું અરે ? દાંબુ ધરી
મેજુ જાનવન મુખ મનેાદર આપમે
માવ મારી ઝાળ એ યાજી મરી
કોણ પ્રેમ થયો દડો મેપનાવરો
એમની ના જવને પ્રાંતી કરી
એ જ શું 'મારો' મ્દી મેલાવશે ?

મકરન્દ દવે

સમાજાલેતની દાંષે

-[અનન]-

હિંદુ રાજકીય દૃષ્ટિએ આગ્રહ બન્યું છે. આપણે આશા રાખી હતી કે આગાખાનવાને રાજાના પુત્રો કે તે-
રત તેની દૃષ્ટિ કેવળાદ્ય અર્થે તે એક વ્યવસ્થા ન
બોધવું જોઈએ. રાજાના દારૂનાગરિક તરીકે
વિચારવા અને વર્તવામાંથી, પણ હજી સુધી
તે આ સુધય પરિવર્તનમાં કોઈ ચિહ્ન
અનુભવી નથી, લાગે છે કે હજી આપણે આગા-
ખાનવાના રાજકીય જીવનને નૈતિક પાથે અસંખ્ય
કર્મમાં પાછો છે. આપણને ધેરી વલેજી
આંતરિક નળણાધારી ગામ કહવાના છે.
કોઈ લાગે છે ધરાવે છે. આપણે દિલ્લો

નહેર સભામાં આપણે બતાવે જ ન-
ખતર પેલાં વખતે પ્રયત્ન કરીએ છીએ.
સભામાં પોતા આનવા રાજીમી બનાવના
ભલે મંદાઈથી વધુ ધુલવાનો યત્ન એ છે.
આ પછી કોઈને મળવાનો ખખટ આપીએ છીએ
તે પછી આપણે જ પાછાં છીએ, આમગામી-
માં બીજા કોઈમાં હકને રચના ત્રિચાર
ન હરતાં કેટલાકને તે ચતુર આપી રાખ-
વાને પ્રયત્ન કરીએ છીએ. આપણા પોતાના
હક્કો માટે જવાબ આપણને તરત સૂર થયી
આવે છે, પણ તેમ કરતાં બીજાના હક્કો બં-
ધવાના તે શરૂ પછી પડના કરતાં નથી. બં-
ધારી તરફ આપણે તદ્દન બેચર્યા છીએ.

આપણા વેપારનું અને ઉદ્યોગનું પારણ્ય
પણ કોણે નથી દેશ આપાને બચતી રહેલી
આજની કટોકટીથી રિષતમાં પણ પોતાને
સમાનતા પ્રમાણી ગણાતા ધનિક વેપારી
એકે બેકે બેકે પચાસવાળા આગળના માનવ
દુઃખ અને ચતનાગે સાથે રોહો કરતાં
જરાપણ અચકાતા નથી. સાળાં બહાર, નફા-
ખોરી, લાચરવત આદિ અનેક સામાજી-
વિરોધી માર્ગો તેઓ એકદમ કરી રહ્યા છે,
આ તે ઉત્પન્નના બચે પડતા જ નથી છે,
આપણા રોજિંદા જીવનની અનેક નાની-
ચોટી લાખતોના નાશકિત તરીકેની આપણી
રોઝે પાળવા આપણે બિલકુલ નિષ્ફળ બાકે
નારાયણ નીચવાળા મીઠે

આ બાધાનું કારણ તો છેડા મારા મતે
આનું પાયાપર મારમું બંદરે નીતિ લખા સા-
માજિક કુરૂચ મારેની આપણી પડખાત પળું
એ ભૂતકાલેલી માનવતા ન છે. આપણે
વ્યક્તિને સમાજીયી જુદી પાશ્ર્વે જીવે સ-
મજાવનની આપણા પાનની છપવંદે અ-
લખ મળીને જીવે. આમ, સમાજ પ્રત્યેના
આપણા દબિડેલામાં નર સેરા પેરેલા છે.

આપણા દેસામાં આપક મરણપમાં સમા-
નના દિવ તરફ જે જેદરકારી તથા ન્યકિયત
રચાયેલી ન દેવી દમિદ દેખાય છે તેનું એક
હારણ આપણી એક શ્રામક ધાર્મિક માન્યતા
પણ છે એ બીલકિં જન્ય સંકે માફા છે
એમ માનીને આપણે કેવળ આત્માત્મતિનો
નિચારકરી સમાજ તરફની આપની કુરો
તરફ જેદરકાર નથી હોતી. પરિણામે કેવળ
પેતા પૂરુષ જે નિચારકરી થતાનો ન દાન
જેતાની રચાયેલો અંતરણિ આપણે કહી રી છે.

જાળીની બાંધણીનું અસ્તિત્વ છુટું પડે તેવા માંડ-
 નથી બધાં જિને તે સમષ્ટિને વિચારે કહાયું
 એક બીજાથી જુદાં પાડવાં જ અશક્ય ન
 માણસ સ્વેચ્છાત બધાં જિનીરી કે પોતાનો વિચાર
 કે કમતિ કરે તેમાં અવરોધ ન દેાય, પણ તે
 સમાજને નુકસાન કરીને કે સમાજનાં જોરે
 તે છદ્ધરજીનનું બધાં જિનનાં જાળીની કે પ્રદિગા-
 વત કરનારા પશ્ચિમના દેશો પણ સામાજિક
 ફેરજને પહેલું પોતાનું માણે છે, તેમાં કેટલું પણ
 બધાં જિનું અસ્તિત્વ કાર્ય કે પ્રગતિ, આદરગત
 જનસંપત્તિ કે મુજબજાક, બધું સમાજને
 જ આપાતી છે. તેના બદલામાં બધાં જિને
 પણ ગમાજના કલ્યાણજીને, સમાજની પ્રગ-
 તિનાં વિચાર કરવાને જોઈએ. સમાજનાં જોરે
 પોતાનો સાબ તથા પોતાની કેમતિ કરવાને
 પ્રયત્ન કરનાર બધાં જિન સમાજદ્રોહી છે, દેશ-
 દ્રોહી છે. કાબ જાળીવા બેચારીએ કે કાં-
 બિયા બગાડનાર, ખોરી કાનવાના કારીનરે
 કે ગુફરમાન મોરો, બિનજાણકાર એકાં
 કે સાંપરવા છુવાનિયાઓ, બધાં જ પોતાના
 લોભકાલિકે સાબ કે સગવડ સાધવામાં કેટલું
 બધું કરે નુકસાન સમાજને કરી રહ્યા દેાય છે
 તે સ્વાધર્મ અંધવામાં જોઈ શકતા નથી
 પણ નરી બાંધે ન દેખાતી એ જગતને
 સમાજનાં દેતિક ફોડ તેમાં સમાજનો
 નાશ કરે છે. તે પરિણામ સમાજ સાથે તે
 બધાં જિને પોતાનો પણ નાશ થાય છે.

આશી આપણે જાણીએ સગળ થેવું નેજાએ
કે સમાજથી છુટું ગણાયું અસ્વત્વ કરી
પણ સંભરી શક્યું નથી. અગ્નિ એ સમાજ-
જ્વનના સરીરના અપયથો સમાન છે. દાહ-
પથ આદિ અવયવોને સરીરની જુદાં કર્યાં
જ નેજા તે યોતનદીન એવે જિનજપથોથી
બની બંધ છે, તેમ બ્યક્તિનું પણ છે. એજ
સરીરનાં સર્વ અપયથો સદ્ગામી કાર્ય કરી
સારીને ટકાવી રાખે છે તેવે નામ જદામાં
જ્વનરત્ન મેળવે છે. એને બ્યક્તિએ પણ
સમાજસારીની જ ઉત્પત્તિએ વિચાર કરવો
નેજાએ; મરણ સમાજના હિતમાં બ્યક્તિનું
હિત સમાજ જાણે છે આ જાતની વિચારણા
દિવે એ આજાજીવ્યનો રાજને નામજીવ્ય-
ધર્મની ને આજાજીવ્યમાં દેખાય છે તેને
બ્યક્તિરચાયેની ને એરી આવના કે કાર્દ છે તે
દૂર થતાં વાર નહિ જોયે. આજ થાય તે જ
આપણા રચન પ્રમાણેનું હિંદ આપણે સર્વ
સાધીયું તથા તેની અવિધ્યમાન તેના બાળના
નેજા ઉત્તરજન બનાવી સીકીયું.

(इति वानंभांता आ० प्रपासानीना सेजनेटी)

જેના મરણ થયેલું તેના પુત્રને જોઈને તેણે કહ્યું કે મારા પિતાને તરત જોવાને તેણે જાણ્યું અને જાણ્યુંની કુંડલી મારીને તેનું બનિષ્કર્મન કરવા કહ્યું. પણ તેથી તે કુંડલી તેણે કર્યા પછી આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયો। શ્રીમદ્ સંકેતશાસ્ત્રે ને રામાયણમાં જેવા એક પુરુષોની કુંડલી જેના કહેતા તે જાણ્યુંની કુંડલીમાં જણાવેલી તેથી તે પહેલાં માની ન હતી કે તેણે ફરી મણતરી કરી, તે જ એ જ કુંડલી આવી. આખરે કુંડલી પરથી તે જાણ્યુંના બનિષ્કર્મની મણતરી કરીને તેણે જોવા જાણ્યુંના પિતાને જિજ્ઞાસુ પીમા બનાવે, કાનને કહ્યું. 'આ જાણક થોડો પચો ત્યારે દેશમાં સૌથી કષ્ટ રજાન પ્રાપ્ત કરશે; તે સાથે જનતામાં મોટાં દુર્ગમ અને ચાતુરતાથી પણ સહન કરવાનું તેના નસીબમાં છે.' પિતા પણ આ સાંભળીને ચકિત થઈ ગયો।

પછી ૬૪ વર્ષ પહેલાંનું એ બનિષ્કર્મન આજે અસુરરાત સાથે પડે છે. તે જાણક એ જાણતા ચક્રવર્તી રાજગોપાલાચાર્ય. ૨૨મી જુને તે દિવસ રાત્રી ૫ થી ૬ થી ગરમી થઈ ગઈ હતી નિયુક્ત થવાના છે.

પોતાની વિચારણા પ્રતિષ્ઠા, શ્રીજીવરમરી અને દલોતચંદ્ર, ચાણક્ય જેમી મુલસદીગીરી, મતપ્રતિપાદનની નીડરતા સાથે નિર્ગુણ નિષ્કલેષ ચારિત્ર્ય અને નમ્રતાશીલ મનતાવડો રવતવ મરણેના ચક્રવર્તી રાજગોપાલાચાર્ય દિવની પ્રભાને 'રાજગો'ના લાક્ષણિકતામાંથી સુપરિચિત છે. દિવના અમુકી ધુરંધર રાજપુરુષોમાં રાજ્યજનુ રજાન અમોઘ છે. આંધીછ સુધી તેમના પ્રસંગોએ તેમની નિર્ણયશક્તિને 'સૌંદર્યમનો ન્યાય' કહી તેના પર પ્રસંસાના કૃષ

લોકલ છે જેમનામાં ચાણક્યની મુલસદીગીરી, લીખની

સ્વતંત્ર દિવસ પહેલાં દિવસ ચક્રવર્તી રાજગોપાલાચાર્ય

રાજગોપાલાચાર્ય

અકાગતા ને સૌંદર્યમનો ન્યાયનિકાનું આદેશપણ કર્યું છે.

થઈ છે. એક સલાકાંકી દરીફો તે તેમનામાં ચાણક્યની ફરિત રાજગોપાલાચાર્ય આદેશપણ કરે છે. જ્યારે તેમના કુંડલીમાં તે સંતોની સલામતો આદેશપણ પછી તેમના પરથી છે. છતાં તે બધાને તેમના વિચાર આદેશપણ માટે એકસરખું માન છે. મહાત્માએ તેમની સહાય અને દરમિયાની પ્રતિષ્ઠા પર જોવા તે વિશાલ દત્તો કે કરારે પ થઈ ફરિત પ્રશ્ન સર્વસંમત નિરાકરણ બાવતું દોષ ત્યારે તે જામ રાજગોપાલાચાર્ય સૌંપતા. મહાત્માએ સૌથી નજીક રહી તેમના માટે એપરમાં આવનાર પણ રાજગોપાલાચાર્ય અને મતપ્રતિપાદન તેમનાથી વધુ વિમુખ જાતનાર પણ રાજગોપાલાચાર્ય છે. વિદુર જેવું વિદ્યા દર્શિત્વ મહાત્માના સાથે જોઈને જેવું ફરિતશક્તિનું આદર બજી પણ તે બધાને છે.

મહાત્માના એક નાનકડો રાજમાં અવના વજીર તરીકે કારકિર્દી થઈ ફરિત પ્રશ્ન મહાત્માએ પડે અનુવાચી, કૃષિસેના મંત્રી, મહાસ પ્રાંતના મુખ્ય પ્રધાન, બંધાવના પ્રથમ દિવસ ગવર્નર અને દત્તે આજાર દિવસ પ્રથમ દિવસ ગવર્નર વગર રજાનું માન મેળવનાર રાજગોપાલાચાર્ય જાતનારમાં અનંદ સોહોયો અને પ્રભાવ દેશવિજેતા એક ગામના દોષો પરીણામોથી સાદેશ અને છે. તેમણે કીર્તિના જનતા સિખર પર જનતાના પ્રકાશનો આનંદ પણ જોવનાર છે, અને અધિવસાની ગતિમાં એકલાવાચાણના દુર્ગમની જેમના પણ અનુભવી છે. છતાં તેમના દેવની શુદ્ધતા તથા દેશરાજની લાગણી માટે તે જોઈને પણ શ્રદ્ધા કલ્પત થઈ નથી મહાત્માએ કષ્ટ-વક્રની રીતવ જાણે દેશ જો જાણદરવાણી રાજીની નિશાળ

શાહી છે, સરદાર વલ્લભભાઈની નિશ્ચયની કલ્પા પાંચરી છે તે રાજગોપાલાચાર્ય નિશ્ચયની નિશ્ચય છે. પોતાની નામુક તબિયતની કે પોતાના નિશાળ કુંડલીના ચોક્કસમાની પરવા કર્યા વગર ૧૯૨૮માં તેમણે દેશવિજેતાને જાણ લીધો ત્યારથી આજ સુધી એ જ કુંડલીના થી અને જામનીથી તેમણે દેશવિજેતા કર્યા કરીને દેશવિજેતા પર ચક્રવર્તીનું પદ પ્રાપ્ત કરી પોતાની 'ચક્રવર્તી' અટક સાંપે કરી છે.

એવા એ ચક્રવર્તી રાજગોપાલાચાર્યને જાણ. ૧૯૩૨માં મહાત્માના સાથે નિશ્ચયના દોષુર મામ પાસેના રાજમામાં એક ચુરન આજમા કુજમાં થયો દત્તો. તેમના પિતા ચક્રવર્તી આંધર સંસ્કૃતના એક પ્રકાર વિદ્યાન મહાત્મા. જે નાનકડો પણ જાણ રાજગોપાલાચાર્ય વિદ્યાની તરીકે ખ્યાલ વિજેતા દત્તો. તેમને તેમાંમાં તે તેમણે એકોત્રની સેન્ટ્રલ કોલેજમાં રહીને ખી. એ ની ડિગ્રી મેળવી લીધી અને નરીજાતના અભ્યાસ માટે ગાંધીની ડિગ્રીને ડિગ્રીમાં લાખત થયા. તેમના આ અભ્યાસકાળ દરમિયાન એક વાર દેવાની વિનંતીને મહાત્મા આજા ત્યારે રાજગોપાલાચાર્ય સંપર્કમાં આવ્યા. આ દેશ એકે તેમની અંબુજમાં નતું આંખુ આંખુ, અને પોતાના દેશમાં પોતાની થકેથી ફરિત તમા પાતનું એ મુખ્ય સામે પડે આજમા બંધે થતું. તેમની કલ્પિત કરવાના જે મુખ્ય સામે પડે દેવાની પાસેથી તેમને મળ્યા. એકે તે અનુદયવાનો નામ અને ખીનું દેશને પાપમાંદ કરી દારૂની લતીને મોત. આ જે મહાત્મા (જુન ૧૯૪૮) ૧૧૧

આદેશોએ તેમના હૃદયમાં ત્યારથી ડોડા પાચેનાખ્યો અને આમજી
નતાં તક માળતાં જ તેમણે ને એને કાઠો કરી પખુ બતાવ્યાં.

ઈ. ૧૯૦૦માં બી. એચ. ની પખુ વિરો મેળવી લઈ તેમણે સ્વલે-
ખમાં વણાવતા સર કરતાં પેંત જ પોતાની બુદ્ધિની પ્રવિણતા, કાવચાનું
હિંદુ જ્ઞાન અને દલીલ કરવાની અલેક સાક્ષિ વડે બીબં બજાવેલા
તથા ન્યાયાધીશોને આંછ નાખ્યા અને શેડા જ વખતમાં તેમનો
ધોધો ધીકતો ચાલવા લાગ્યો. કાવચાની એકેએક ત્રીજીવટથી જેજ
કેદવાની તેમની બુદ્ધિ, કોઈ પખુ મુદાનું બારીક પ્રયત્નરૂપ કરી તેને
પ્રમાણબદ્ધ રીતે રમ્મ કરવાની તકરારી તથા પોતાના મુદા સામાને
એકે દતારખનું ચાલુ રહે ઇન્નાદિ પર તે તેમનાથી યોગ્ય વજીલાં અને
ન્યાયાધીશ પખુ બાકરીન હતા. ધીમેધીમે તેમ કોઈ પુખ્તની મુલાકાત
આપમેળે થઈ ફેલાવ તેમ રામજીના નિર્મળ અભિવ્યક્તિ તુરંત
પખુ ફેલાવા માંડી. સાક્ષેમની પ્રત્ન તેમના તરફ પાનથી જેવા લાગી
ને આખરે ૧૯૧૭માં તે તેમને માલગમી મુનિનિષાધિદેના પ્રમુખ
તરીકે પખુ પૂરકમાં આવ્યાં.

મુનિનિષાધિદેના આ વસપદમાં એ એ વર્ષ દરમ્યાન તેમણે જે
ક્રાંતિકારી મુદાસરમાં ક્યાં તે તેમની દૈનિધયાત્મક બુદ્ધિ તથા નીડ-
રતા બતાવે છે. પ્રમુખ થતાંતે જ તેમણે અરપુરમાં તેમજ અખ્યાની
નાલિ માંડી નાખીને તેમને આકલેણી માફક જ માળીયા તળ નજા
ક્યાએ પાપરાજીની છૂટ આપી ને સાબાજી તથા જોડિં જોમા હરિ-
જીને છાલેણી સાથે રહેવાબધુ તથા ખાપાની અનુદાનતા
કરી આપી. મદ્રાસને ચુપ અને ઝગમગી મળુતો દટ્ટા બાલમુ-
સાજી તે આ 'ધર્મસાસ' મુદાસરમાં જેલને કાચી ડાક્યાં. તેમણે
પ્રચંદ વિરોધ કર્યો, પખુ રામજી આડમ રહ્યા. છેવટે તેમણે રામજીના
સામાજિક બંધિખર શોધ્યાં. કોઈ નાલીકા તેમને ત્યાં કોઈપણ
પ્રસંગે નહી. કાઠ ગોર તેમનું ધાર્મિક કાર્ય કરાવે નહિ.
પખુ રામજી તે કોઈ જુદી જ માણીયા ધરાએકા હતાં જેમજેમ
નાત તરફથી વિરોધ વધવા લાગ્યો તેમતેમ તેમનો નિષેધ વધુ
પાકો થતો ગયો. ગોરાના બધા જ મંત્રે પોતે નેતે શીખી લઈબધાં
કાણે પોતે જ કરવા લાગ્યા. અખરે તેમના પિતા મુલે પાખ્યા ત્યારે
પખુ તેમણે તેમની સર્વ હતારકિયા નતે જ વેદિક મંત્રો વડે કરી.
આવી અડમતા આગળ આખરે જોરને નખનું પડકુઝ બચ્ચુ તેને તે
જોડા મુલાલાગી. અને ઝીરે પોતાનો બંધિખાર માઠો મંથો લીધો.

પખુ સ્થાલેખનું સંકુચિત ક્ષેત્ર ઠોડી ટોળાનું જાન મદ્રાસ નજા કંખી
રહ્યું હતું. તે વખતના મદ્રાસના ભગીની આગેવાન પ. કપુર-
જી અમરની ઇચ્છા પખુ રામજી પોતાની શક્તિ તથા રોષના સમ
મદ્રાસને આપે એવી હતી. આથી તેમણે ધક્કા મારપૂર્વક સખીને
રામજીને મદ્રાસ બોલાવી લીધા. ૨૦ વર્ષની સંકલેમની યોદ્ધા વજી-
લાવ પછી મદ્રાસમાં રામજીને ન્યાયે પોતાની યશસ્વી કારકિર્દી
સર કરી ત્યારે વખતેના કામુકે કે દરે મોડાં વખતમાં તે કોઈકે જ
યશી. પખુ રામજીના ઇવનમા તે જુદો જ પથરો આવવાનો હતો.

૧૯૧૬માં એ દિવસ ઈતિહાસની રાજતી સાલ હતી. સરકારે રો-
લેડ અંકડોના મળો મારેટો પસાર કરીને બળત પડતા અન્યાયની
પરમખા કરી હતી. દહિયુ આક્રમકી દિંદ અથેલ માંથીજ એ
કાવચાનો પ્રાણાનો પલુ વિરોધ કરવાનું રવાની સત્યાગ્રહનું રણ-
સિનું ફુંક્યું હતું. આ પ્રવા માટે મદ્રાસના મદ્રાસ તરફ નીકળ્યા.
ગતનામને મને મદ્રાસના એકપ્રકાર તરફથી 'સેલેડ અન્ડ પ્રેસન્ટી'

નામનો મદ્યક દેલો એક સાંધો કાગળ મળ્યો. તેમાં દેલે
ઝીમુપટ્ટી છપ્પીને કેવાક પ્રમો પૂઠલા હતા. મદ્રાસના વજી-
લાવે સુતા તથા અતિ ક્ષીણી બુદ્ધિમાં મેલેને, ત્યારથી એકજ તે
સદમર મળશે કે નહિ તે બાગલ માંથીજ સાકુંક થવા. મદ્રાસ
દેલ્યા પછી એ વજીલાનો પેતા કાગળ દેતો તેમને જ ત્યાં માંથીજ
હતારો હતો; પખુ એ વખતમાં એકલા બધાની આવજ હતી ને પર
ના મુખ્ય અભાગન કોટલા તો સમગાળ અને સોયરશીલ હતા
પોતે રામજી પાલાચાર્યને ત્યાં જ લેતાં છે એ બેળનાં મદ્રાસમાં
એ દિવસ થયાં રામજીની પ્રસિદ્ધિપરાકમુખતાનો આ એક નેજ
માવ લાખ્યો છે. ને તે પારતતો અભાગના દક્ષીને એ વખતમાં
એકકમાં આવજપડતું રવાન લઈ પોતાની લાગ બધા પર માંડી
માન ખાડી સાક, પખુ રામજીના દેખાવમાં જ ને વરતું નહોતી

ધીમેધીમે રામજી મદ્રાસમાંના ગાંઠ સેપડ્યાં આવ્યા. અને
પ્રમો 'મહોને તેમણે આદિસ તથા સત્યાગ્રહનું શાસ્ત્ર બરોધર સમજ
લીધું, અનેક દલીલો કરીને તેની અસરકારતા તથા પાકાપણુ લાવી
લીધુ અને આખરે મદ્રાસમાંજે શોધાના 'યુઝ' તરીકે માન્ય કરીને
સત્યાગ્રહના સિદ્ધાંતને પોતાની અસામાન્ય મહત્ત્વશક્તિથી બેરો તો
પચાવી નાખ્યો કે પછી તે, જે કોઈ સત્યાગ્રહ થું છે તે સમજી
મદ્રાસમાં પારો આવતા તેમને તેણી રામજી પાસે મોકલતા.

રોલેડ એકના ત્રિજોધમાં માંથીજ એ જે દેશબાની દલોલ
પડાવી હતી તેની પોતાના કાગળ પખુ માંથીજ રામજીના વચ્ચા
હતા ત્યારે જ થયો હતો. રામજીને તે હવે દેશને ખાતર લેખું
લેખ લીધો. કુલેણસા ને નમસ્કારનાં સંકુચિત આરંભ કરી તે
રવાને સમજી દેશની સેવા સ્તીમરી તે બદલ પડ્યા અને બધાબધી
મદ્રાસમાં સાથે ચાલી નીકળ્યા, એકિનું જ નહિ પખુ પોતાની
સાથે લીધેલની અણતા મદ્રાસી માણસોને પખુ રખડાં અડાખું

૧૯૨૦માં અસહકાર સરે થતાં જ રામજી પોતાની ધીકરી કે
માળીની વજીલાત ઠોડી પ્રેશને વડવા. પોતાની નિષ્કા, ધનસરજી
બુદ્ધિમાંને કારણે તેમણે શેડા જ વખતમાં કિંશેસમાં એકું અગવ-
પડતું રવાન કરી કહ્યું કે ૧૯૨૦ની નામપુરે મદ્રાસમાંના ને મંત્રો
નિમાલક થવા. આ દેશરોવાનું જીનેમને પખુ તાલિલક મળ્યું. ૧૯૨૦ના
ડિસેમ્બરમાં સરકારે તેમને કેદ પડક્યા અને કેસ ચલાવેને પણ
માસની સલ ને વેલુરની જેલમાં મકેટો લીધા.

એ વખતે રામજીનું સ્વાસ્થ્ય પખુ ઠીક નહોતું. આજે સારી
મુકામાં નીકળ્યાં હતાં, એકજ જ નહિ પખુ શેડાં વરસથી લાગુ પડે
દમનો બ્યાધિ પખુ તેમને સલાવતો હતો. આમ છતાં પખુ જેવમ
કાગળ થવા ત્યારે તેમનું હૃદય નરાયે યાકું નહિ, હર
કંઈક જેવે જુદનલતા અનુભવી રહ્યું. જેલમાં સરકારે તેમને કહ્યું
કે તે લશ્કરી સંકલન કરી પડી; પખુ તેથી ન તો તેમને શાંતિ
કે ન તો પરતગા મર્યા. તેમણે પોતાના એ જેલનિવાસ કાગલ
એક કાચી લખી છે એમાં તેમણે ત્યાં મળેલા વિવિધ અનુભવો
કહખેડા વિચારો તથા દેશી પ્રવૃત્તિઓની મેલ લીધી છે. કંઈક
એ પચિવતા પ્રેરણા કે તેમણે ધીમેધીમે તેમના નિર્મળ અને
હૃદયનું એકું તો સમજ પ્રતિબિંબ સાંપડે છે કે દંડક સમૂદ્રીમીએ
'જેલ યાચરી' એક વાર અગવ વાંધો બની નેલેલો.

૧૯૨૨માં ન્યાયે તે જેલમાંથી છૂટ્યા ત્યારે માંથીજ તમા
કેલકા નેતાએ પકડાઈ થયા હતા. દેશમાં કંઈક દેશિય અને વિદેશી

દેશમાં હતા. રાજાએ એકાદ આવતાગત નામના પુસ્તક લખાવ્યું. આ પુસ્તકમાં હાથમાં લીધું અને ખાતી, રેડિયો, ફાનનિષેધ આદિ વિષયો પર એવી તો સમજી અને આપકે દીતે વિચારો રહ્યા હતા. આ પુસ્તકમાં લોકો તેમની કલમની સક્રિયતા દિવ પછ ગયા. તેમના વિચારો આદિસા અને સત્યાગ્રહની માધીયની કલ્પના પ્રમાણે એવા તો થાય. આ પુસ્તકને લખી ગાંધીજી એ સખતા દેવ એમ લખાવ્યું.

પણ રાજાજી પ્રસિદ્ધિના કાળમાં પ્રધાનમાં આવ્યા હતા. ૧૯૨૨ની 'મયા' કોમેસ વખતે. ત્યારે દેશબંધુ દાસની સરકારી હેઠળ એક એવા પક્ષ ઊભો પડ્યો. તેને કે જે ગાંધીજીએ આપેલા કાયદેકામમાં ફેરફાર કરી ધારાસભામાં પ્રવેશ કરવાના મતનો દર્શાવ્યો. પણ ગાંધીજીના અનુયાયીઓ આસરના આદિશકારના માધીયને આપેલા કાયદેકામને જ વળગી રહી તેને આગળ ધપાવવા માનતા હતા. દેશબંધુના એ 'ફરવાદી' પક્ષમાં પંડિત મેળીલાલ, વિક્રમભાઈ પટેલ, દશીમ અન્ન-ગણેશ આદિ પીડાતા હતા. ત્યારે ગાંધીજીના સુરત અનુયાયી તરીકે 'માઈરવાદી' પક્ષમાં રામજી, વલ્લભભાઈ પટેલ, પંડિત સુરેન્દ્રલાલ આદિ હતા. પણ તેમાં નેતૃત્વ તો રાજાજી પાસે હતું. પોતાની અન્ય એવી કસીદશાના પળે એમો સમીક્ષાથી તથા આસર-કારકરીને તેમણે ગાંધીજીના સિદ્ધાંતોનું સમર્થન કર્યું કે તેના ત્યાં 'ઉંચડી મહાત્મા' તરીકે જોવામાં આવ્યા હતા. દેશબંધુ તે સમયેના પ્રમુખ હતા, છતાં રાજાજીની સલામતકલ્પા તથા વલ્લભની ગોપીચંદ્રને કારણે આખરે દેશબંધુને પક્ષ ન ફાળી શક્યા તે સમયના પક્ષની જ હતી. થઈ દેશબંધુને પોતાના પક્ષ રાજાજીનાં આગળ લીધું. આમ, એ જ્યાં હોયેસુધી તેઓ ગાંધીજીના અન્યથ અનુયાયી, નિષાવાન દેશરેષક તથા કુશલ બુદ્ધિવાળા તેવા તરીકે જાણીતા થયા.

ત્યાર પછી તે એ જ્યાં દિવસો દેશરોવામાં રહી ગયા. ગાંધીજીના સાથરજાતી આચાર્યની આદ્ય વિરોધિતેકુળા 'માધીઆક્રમ' શરૂ કરી ત્યાંથી તે રમણભાઈ કાયેકમ આગળ ધપાવવા લાગ્યા; અને એ કાયેકમને ગદ્યકલ્પને ગાંધીજીએ દેશમાં તે પુણ્યકાળમાં અસ્થ-સ્થતાનિરૂપણ તથા ત્યાં વિરોધી કાયેકમને કારણે તે તેમનો ત્યાં ખૂબ વિરોધ થયો. પણ એક નિરાસનીની ધમકાથી તેમણે વિચાર-રાત લેવામાં કરીને તેમની કલ્પિત રાઈ પ્રવલ્લો કરી જ કર્યા.

ગોલામાં ૧૯૩૦ની લલત આવી પહોંચી. મહાત્માજીની કાલ-કલની મહત્ત્વ તેમણે ગદ્યકલ્પમાં જણાવ્યું. ગાંધીજીને કલ્પે તેને પરિણામ તેમણે ૨૧ મહિનાની જેલ મળેલી, તેમાંથી છુટવા ન છુટ્યા ત્યાં નો ૧૯૩૨ની લલતમાં ફરી તેમને જેલ મળી. આ ૧૯૩૨ની જ સાલમાં તેમણે એ કોઈ મહત્ત્વની કામગીરી કરી હતી તે તેમના જીવનમાં ધારો અમલનો બનાવ છે. દરિયાની અંતરે જોવામાં આવતી અભિનિ-કારનો વિરોધ કરવા મહાત્માજીએ સરવડા જેમમાં ધપાવવા શરૂ કર્યા. કોઈ પણ પ્રકારે તે પ્રસંગ નિરાકરણ આવવ નહોતું તે મહાત્માજીની વળિયત વિરોધિતેકુળા અંગારા બનવી નહીં હતી. તીવ્ર બુદ્ધિવાળા રાજાજી ત્યાં પહોંચ્યા. તેમણે તે પ્રસંગે બારીકાટીની અવગણ કરી પોતાના જીવન પુણ્યકાળમાં એક એવી 'કુમરુલા' (નિરાકરણ) ચોખી કાઢી કે ગાંધીજી તથા અંગ્રેજ અનેક તેને કલ્પના કુમરુલા તરીકે જાણી-કારી, ને મહાત્માજીના ધરવાસનો મજબૂત આચાર્ય. બનીતા 'પ્રતા-કાર'નું અનુકરણ એ કુમરુલા ૩૫૨૨ જ મળ્યું.

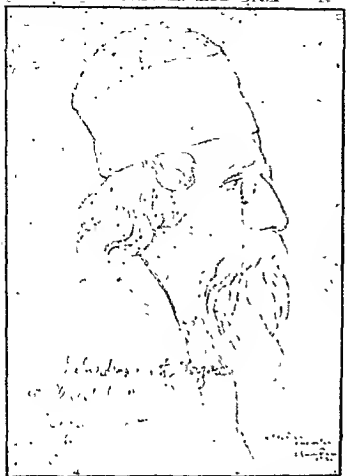
તેમની આવી તેમની મેધા તથા રાજાત્યાં કાયેકમને કારણે તેમણે કોમેસના તેમના કાયેકમમાં ધપાવવા મહત્ત્વના પ્રાપ્ત કર્યું. ૩૫ ૧૯૨૨થી ગાંધીને ૧૯૩૨ સુધી તે કલ્પવાદી સક્રિયતામાં હોવાતા. ૧૯૩૦-૩૨માં અંદાસના માનદ મંત્રી તરીકે તથા ૧૯૩૨-૩૪માં કામચલાઉ

પ્રમુખ તરીકે પણ તેમણે કોમેસની રોવામાં બન્યા હતા.

૧૯૩૩માં ત્યારે કોમેસ પ્રધાનપદમાં રહી શકે ત્યાં પદમાં પ્રાપ્ત રાજાજી મુખ્ય પ્રધાન તરીકે નિર્માયા. મહાત્મામાં એવા વિરોધો પક્ષ વળા વાદો છે કે ત્યાં પ્રધાનમંત્રી પદમાં પડ્યા હતા. પરંતુ રાજાજીના નેતૃત્વમાં રાજાજીને તેમણે કલ્પની પણ પ્રતીકા માધીયે તેનું હતું. એ કે ત્યાં ત્યાં અંદાસી તેમણે આવાર મુખો મેળવ્યા તે સર્વ વિવાદિતને અંત વલ્લભમાં સાવવાની તેમણે કલ્પના કરી. મારનિષેધ, જેલમુક્તિ, અસ્થસ્થતાનિરૂપણ, બિરુતોને દેવામાં રાજાજીનાં અંદાસી અનેક કલ્પના, કાલી મુખારક્ષા તેમણે કરી. અને સળત દાહ કામ લેવાની ત્યાં અનેક મુશ્કેલીઓ હતી ધપાવવા કરવાનો રાજાજીને તેમણે પ્રતીકા આવી તેમણે પોતાની અધ્યનિષ્ઠ નીરતાથી અધિકારીઓ ઉપર પણ અભાર પાડે એવા રીતો. ત્યાં પ્રધાન તરીકે રાજાજી ૧૮ કલાક કાલ કરવા છતાં તેમનું કાલવાનું તથા પોતાના મહાત્મા પાછળ ખુદ જ રાજાજી પોતાને દાહ પોતાના કપડાં રાહ નાખવાનું કામ માન્ય આવતું તેમની આ સાહસ તે અમલમાં બનીતી થઈ છે.

૧૯૩૩માં પ્રધાનપદ રાજાજીની રીતો પછી મહાત્માજીએ કલ્પના બનાવિયત સત્યાગ્રહમાં પણ તે નેતૃત્વ દત્તા. પણ પાછા તેમને માધીયી અધ્યનિષ્ઠ રાજાજી અને ૧૯૩૪માં પ્રિયમતીને તેમણે પોતાની નીતિની નેમણે દિશાગત કરવાથી તે તે પછા મહત્ત્વ થઈ પડતા. ૧૯૩૪માં પ્રિયમતી આરોગ્ય સર્વ પોષાત અલગ થઈ પછી પણ તેમણે તે સ્વીકારી લેવાની એ મહત્ત્વ આપેલી તેથી લોભદયતા તેમનો કલ્પિતો પાદો સમીક્ષા કલ્પની તેમને ૧૯૩૪ તેમણે લોભ અને નિરિશ્ઠિ અગ્રામો. અનુભવ-રસની નીતિ નેતૃત્વથી અમલવાર કરવાથી ને અપ્રિયતાના કલ્પના નિરૂ-પહોંચી મહાત્માજીને તે તેમના પર દેશાંતરીપણાને પણ મહત્ત્વ મહત્ત્વ તેમના આ પત્નીના તેમના કલ્પના મહત્ત્વની પ્રતીકા માન્ય થઈ. તે મુખ્ય અંદાસીને ને સાધ્ય કરીને તે સમય ને નીરૂપ કલ્પના. આથી હુવિયા નિરૂપ દાહ ત્યારે પણ પોતાનો મહત્ત્વ કરવાની દિગત કરી એ કલ્પના તેમની પાત નથી. કોમેસ તેમ પિદાર કોમે, તેમને દેશાંતરી કલ્પ, ત્યાં પણ તે નો પોતાને સાધ્ય સાધ્ય હતું તેને જ વળગી રહ્યા. (અનુભવ ૫ ૧૯૩૩)

ટાગોર

પૂર્વ અને પશ્ચિમનો પુલ

લેખક

ડૉ. કૃષ્ણલાલ શ્રીધરાણી

ના ઓલસ સમી એમની રોમેંટી આગલી, અને ગરદન પંચુળો હોતાં ધોળા વાળનાં મોડિયાં. એવી જ, સમદરના ચોખ્ખાં સાવળી, એમની સફેદ દાઢી. વાદ્યોત્તિ કે બાસ એવા જ હામતા હશે !

ટાગોરના જેવું ખાનદાન ગોત્ર દિનમાં ગળવું મુશ્કેલ. ઇંગ્લંડના વકરેલી કુટુંબની અને અમેરિકાના એલ્ફરસની પેટીની એ વાદ્યો દેરીની સતની કેડ સાતમી 'સુદીમાં' એ કુટુંબનું બેંગાળમાં રિયર થયું. એ પછી સોામો મુખી પ્રુથ્વેાની મુત્સદીગારી કરી અને 'રામ'ની ખરતી મેળવી રવીન્દ્રનાથના દાદા તે 'પ્રિન્સ' દ્વારામાત્ર ટાગોર, અને સતીની ફર પ્રમુલિાને જુગાપવામાં તેમનેા દાખ. રવીન્દ્રનાથના પિતા તે મદરિં રેવેન્દ્રનાથ ટાગોર, જેમનેા ૧૮૪૫ માં 'ખાસો સમાજ' રચાપવામાં દાખ. એક ટાગોરે દિલ્હી રવાની સંખીતવું સંજોાપન કર્યું, તેા એમના બીજા પે પિતરાઈ બાઈએમિ (અવનીન્દ્રનાથ ને મનનેન્દ્રનાથે) આરતીવ જાનેા ઉધાર થયેા.

સાત બાઈએમિમાં સો પીનાના રવીન્દ્રનાથે આ વિશાલ રેરામાં મદાહવિ કાલિદાસ પછીના પદેલા રાષ્ટ્રીય કવિ તરીકે કીર્તિ મેળવી. સામો મુખી પ્રાંતપ્રાંતના કવિએ પ્રાંતપ્રાંતમાં કીધા અને પ્રાંતપ્રાંતમાં જ આગ્રયણ રવીન્દ્રનાથ એવા પદેલા કે જેમની અસર સમગ્ર દેશ પર પડી આપણા મુજરાની સાદિત્યનેા જાખલેા થયેા. સાદિત્યની એક આખી પેટી રવીન્દ્રનાથને રોડિયને એરોઆભારી મદાહવિ કાલિદાસે રિવાની જગમગ ૧૮,૦૦૦ સીડીઈ લખી છે; કુકરેવ રામેરે રિવાની ૧,૦૫,૦૦૦ લીડીએ લખી કિમલે ૧,૪૦૦ નેા ગીતો લખ્યાં છે. મુદર નવલકામો પજુ એમ સંઠ. પજુ એમની ખરી વ્યવક એમની ફીલ વાર્તાઓમાં આવે છે; તે પ્રતિષ્ઠિત છે કે કે ટાગોર મદાહવિ પ્રધાન નહિ, પજુ કી હામ-પ્રધાન દના. એગલે માનવપર અને તત્ત્વચિત્રન ઉપર પ એવા લખ્યા છે, અને જાગની ચિત્રિસા પજુ કરી છે. પજુ એમ ખરી બદોજનાકી તેા એમની ગેવતામાં. બેંગાળના એકનેા ૫ એગમાં ગીતો લલકરે, અને પ્રામદાને ચોરે રેતાની ચાદની એમનાં નાકેડું જાખવાવ.

એ મદાહવિની માનવતાનાં અને પજુનાં પે રમરેજી છે એક સં અને એમને રજિસ્ટરને એગના આવાસ 'ઉત્તરાવન'ના પુષ્પાગ્રહ માં બેસા દના. કુકરેવ એમના Religion of Manનાં બેંગા બાવાન્ટર વાચના દના. રવાં તેા એકાએક ધીન્ધીના ચમત્કાર સ ગરદ દકાશ કરવું મન્યુ અને મુશગપાર મેધ વરસવા હાં કુકરેવ એકદમ બેંગા થયા, અને 'ગને માદે' માલિક બેંગારે

કો ૧૯ પ્રિસ ૧૯૨૦ના રોજ આગવજ કશિખામનિ વિવાલવમાં રવીન્દ્રનાથ આનંદા ન્યારે રેવ જ્વાહર સમરાયે કરેલા મેચ

જાલે જન્મદિન લાલવવાની પ્રથા અને વધારે પસંદ છે. લાલવણી આનંદની જ દોષ; મુદ્ધુતિયિ તેા ખરબદે માયે. આપણા દિન્દુ સંસારમાં વાર્ષિક સાવળી પ્રથા છે. પજુ જે આત્માનેા મોશ થયો હોય, તેને વળી સાવળી સનદની રીત અવેશા કર અને તેા રીકા જ નથી કે કવિવર ટાગોરનેા આત્મા વિશાળા સાલેમળી ગયેા છે.

જે રવીન્દ્રનાથ આજે જીવતા હોત, તેા આ એગનેાં ડભેા જન્મદિન યોજવાત. પજુ આપણે ઊભી ઈ ઊંચે એમના મુલ્ય પામેા સાતમેા જન્મદિન એટલે આ એગની મોશપ્રાપ્તિની સાવળી વર્ષગાંઠ

જે વર્ષ માટે હું એમનેા રિયર દતો, ગાંતિનિરેતનમાં. દુનિયા-બરમાં તેજો 'ટાગોર' તરીકે પંથવા, પજુ અમારા રાષ્ટ્રનિરેતનમાં તેા તેજો કુકરેવ તરીકે પલવા. અમારી એ રાગાનું મુખ આપણે કુકરેવ નતે જ. એમને એતાવેત દિશાલવવા કોઈ શિખરની વાદ આવવી. વિશ્વકર્માએ આયે જ કોઈ વ્યક્તિને વધારે બ્દાવણી સંઠે હશે! છ હૂં અને ગજુ જવાની તેા એમની પડદો દાવા; અને તેની ઉપર લાંબી લહેરાની, પગ મુખી પદોચી રેશમની કુંચી, આપણે

જાલ હન્દિયા રેડિયાના રિસ્ટરેરનેપી આંના રાષ્ટ્રમેના રોજ મુજરા સમા આપેલા વાચુવાર્તાદા ૫ નાંક હન્દિયા રેડિયાના તીન્ધ

અમર ભોલતાભોલતા પોતાના આંદડામાં ચાંદિયા ગયા, ખીલે દિવસે
અમને અમર પછી કે આગળે 'ક્રેશાવાત' કવરનું પોતાનું પ્રખ્યાત
શીત યારે અનુભૂ દઇ.

શાંતિનિકેતનના પર્વે દુશ્પર્યાઓ નીમે લેવાતા, એક વખત
શુક્રેષ આને શાંતિવિધિમાં (શાંતપૂજનમાં) મુંડનું નામમાં થેલીની
કવિતાઓ સમન્વિતતા હતા. ગોચિત્ કાકા ઈને આગળે ચાંદિયા
બંધ કરી અને 'કવિઓને પણ ક્યારેક કાંઈક સળખાવ એકબે,'
એમ હંદતાકહેતા હસરાયન તરફ ચાલી નીકળ્યા.
શાંતિનિકેતન માટે કાચો દુશ્પર્યાવાની શુક્રેષની તરફીબનવારી
હતી. આશીર્વાદના વિધાનમાં આ પાસે નાદેશ તૈયાર કરાવી તેઓ
કલકત્તા-મુંબઈની સફરે વિષદતા અને એમ પેસા એકડા કરવા આ
અંગે તેઓ એક વખત કલકત્તામાં 'નદીની પૂલ' નામના પોતાના
નાટ્યની લેખારી કાઢવા હતા. એક બાળપણી વૃત્ત કરવામાં કંઈ
બાક રહેલી જણાઈ, એટલે એણેતેર વખતે ટોસા કરી પડ્યા અને
એ નૃત્ય સાચુ કેમ કરવું તે બતાવવા નાખવા લાગ્યા! એમની
પુત્રી ધીરંજી એમને એ ન પડાવ્યા દોત તે 'હાઈ એક્ટ' થાન
અને એ સાંભળી 'પડકાર' મડત.

શુક્રેષના હૃદયમાં એક રાખ રહી ચૂં વડું. કામને ચૂં વડું
કે અર્થાં સુધી પશ્ચિમવાસીઓએ અમની પ્રતિભાને ન પિગાતી, ત્યાં
સુધી ન તે બેમાળે કે ન તે ભારતવર્ષે અમની કદર કરી. અવખળા
કેશનું અર્ધ અપઃપતન ગાનસિક છે. કદર વખત એક વર્ષ આવેલા
કેશબનો પણ કોઈ આશાથી એવંઈ નય છે. આ ન્યાય અનુસાર
૧૯૩૩ની એક મુંદર સવારે, લગ્નના એકાદેશ, રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનું
જીવન સમસ્ત દિવંદની છલે રમવા લાગ્યું; રમશે તે કિયેએ બહેર
થયું કે ઇતિહાસમાં પહેલી જ વાર એક દિવંદની સાહિત્ય વિમાનનું
'મેલિસ પ્રાઈઝ' જાણું બેમાળના સાદેરાએ એક 'રેપ્રેસેન્ટેશન ફેન્ટ'
જીવંતવાપી કરી અને તેઓ આ શુક્રેષને અભિનંદવા આખર સાતિ-
નિકેતન. શુક્રેષે તેમને કદીન જાણે ન આપ્યાં અને જણાવ્યું કે એક
જ રાતમાં પોતામાં આટલી ઘોટા કરક પડ્યા બરાબર છે.
ઈતિહાસમાં પહેલી જ વાર આગ મેલિસ પ્રાઈઝ પાશ્ચિમિક સંસ્કૃ-
તિના કુદાગામરેશી બંદાર નીકળ્યું. એકે એક રાત્રી કરનામાં આવે
કે તે પહેલાં એ જનામ મેજરનાર સિપ્તિમ પણ દિવમાં જ જાગ્યા
હતા અને ભારતવર્ષે જણાવ્યો. ટાગર જ બામને ને અમને પ્રભુએ;
પણ સિપ્તિમનાં સામ્રાજ્યવાદી સર્જનોએ તે પૂર્વ અને પશ્ચિમનો
વચ્ચે-રેખતં પ્રત્ન અને મુદ્રામ પ્રભુઓ વચ્ચે એવર વધાવું.
આરે ટાગેરે ઇતિહાસમાં પહેલી જ વાર પશ્ચિમને ખાસી કરાવી
અપા ક તે પૂર્વ પાસેથી કાંઈક માગી રહે તેમ છે, અને પૂર્વ
'ગારાભોના બોલ' કરતાં કાંઈક વિરોધ છે. સિપ્તિમે આમું કે:

East is East and West is West,
And never the twain shall meet.

અર્થે શહેરે ખાસ વર્ષે સુધી ઘણીઘણીને સાબિત કરી આમું
કે પૂર્વ અને પશ્ચિમ તે એક જ પ્રકારનાં એ મુખ સમાન છે, અને
એ અસંધતાની વાત કરવી દોષ તે માવું એકબે કે:

Man is Man, Machine is Machine,
And never the twain shall meet.

આમ માનુષ્ય અને યંત્ર વચ્ચે એવર વધારનાર ટાગેરે પૂર્વે
પશ્ચિમના એવર વધાર શહેરો અને ટાગેતાવે સેટુ આપ્યા. પૂર્વ-
પશ્ચિમની એકતાના કલ્પના આમળે બેખ લીધી અને તેના વિચ-
વાદી બન્યા. પશ્ચિમની આમળે વખ વખત વાત કરી. તેઓ રસિયા
પણ મયા અને તે રસના ગાદાન પ્રયેશ વિષે એક પુસ્તક લખ્યું.
એ ઇરાન પણ ગયા, અને ટાન પુત્ર સાન નામના ચીની લેખક
હશે છે કે શુક્રેષ ટાગેરાના ૧૯૪૨ના ચીનના પ્રવાસે તે ચીનમાં
પૂર્વિય અસ્તિતાની તારાવેલી જાગ્યા.

એમ આમળે પશ્ચિમને વારનીય સંસ્કૃતિ પીરસી, એ જ રીતે આમળે
પૂર્વેને પશ્ચિમનું કોરવ સમાનવ્યુ આમળું શાંતિનિકેતન તે એક કવ-
નત એવું બની રહી વડું. ત્યાં બન્યા ત્યારે ત્યાં આગિરિખાળી,
કાંઈક ટાગી, જાંઈક પી, સિવદંત્રકંઠાથી, ચીનની, બપાનની, મરાઠ-
ની અને રાંધેલાવધી અલેલા અપાપકો બખાવતા અને તુમ્બરાન
બીન ફેરોશી પણ મુસાકોં બાવતા પછી તે ત્યાં એક 'શોની
બવન' પણ બેખડ્યુ. કેમકે શુક્રેષને ખાસી મળતી કે અર્થાં સુધી
પૂર્વના તત્ત્વવિવરને પશ્ચિમના પર્વોરાથ સાથે સંમત નહિ થાય
ત્યાં સુધી માનવજાત રીણું જ રહેવાનું. પણ આનું એમના તમામ
ફેરો વચ્ચે ઘડ રાકે, ટુલામાં અને પાશ્ચિમની વચ્ચે નહિ; અને
એટલા જ માટે ટાગેરે દિવંદ-સ્વાતંત્ર્યની દિગ્બાત કરી અને પોતે
જગતવાદી હોવા છતાં દેશવાદી બનને રોકા આપ્યા.

પશ્ચિમનું શિક્ષણ રવીરારવા છતાં શાંતિનિકેતનમાં છપન અને
સંસ્કૃતિ આધારવતમાં જ રલા. શાંતિનિકેતન વિદ્યાભળના એક શુક્રેષ
સમું થઈ રહ્યું, અને એમાં શુક્રેષે આવી શુક્રેના પાઠ બજાવ્યા. એમ
નદ્યા કાળનાં શુક્રેશે સંસ્કારપ્રધાન નહિ પણ અતિપ્રધાન હતાં,
તેમ જ શાંતિનિકેતન ટાગેરપ્રધાન હત. એ રમળે એમના મદવિ
વિતામે દિવ્ય જ્ઞાન સાંપડ્યું, એ રમળે જ રવીન્દ્રનાથે પોતાની
સંસ્થાનત પાયા નાખ્યા અને આવાદન બહુ: કાંતવ્ય વિનાયક હંદમત્
અને પોતાનું પિય બહેર કરતાં એમળે જણાવ્યું કે 'શાંતિનિકેતન
રમાયું છે એ જાણીએના સેતમ ઉપર-અંત તે તમ્બાનનું બરનું.
અને બીજું કશું માનુષ્યના આવામાં.'

ઘણા લાંબા વખતથી જેની રાહ જોવાતી હતી તે

અજંતાની ભાષામાં અનન્ય એવાં કલાનાં બે કિમતી પુસ્તકો

અજંતાના કલામંડપો

શિલ્પ-પરિચય

સંસ્કાર પૂર્ણ થી અપ્રાપ્ય હવે તે, શી રિવંસર રાજપૂત અજંતાની કલા
પરનું પુસ્તક. ૯ વિરોધી તમ્બા ૧૬ પાનાં કરીને સાંકડાં વિરોધે ફેરો-
અકો ઉપરાંત પાનેપાને અજંતાનાં સુશીલનો સાથે. નવી અ-
રતિ. અમુક સામગ્રીને આપને માવ બદ્દ નકલ ને નકલથી રસી છે.
કેકેની કિમત ત્રણ મળુ રૂપિયા. રજિંગ પોસ્ટેજ ૦-૩-૦ લુદે.

'કુમાર'ના વાગળે ને વર્ષે સુધી પ્રિય ને પ્રેરક વર્ષ પેરેલી, વિખાન
કલાવિવેક કો અર્થે-કુમાર માંસુધીની લખેલી, કલાનાં ૧૫ અને
૧૯૨૪૬૪૦૦ રસપત્રી પેલી લેખામાં પુસ્તક ૩૫૦૦. વ્યવસ્થા ૨૦૦.
વિરોધી ભાગ્યક, સમૃદ્ધ અને સંગીન મીમાંસાઓથી. પાઠ 'કુમાર'.
કુમાર ઠાણેલય લિમિટેડ ૧૪૫૪-સમુદ્ર-અમકાંવાર

ઇલમકી લકડી

ખનાવવા નીકળતાં થએલા ફેબી

જા હુના ખેલ શીખવાનો અગ્રને વાદ તારંગે હતો. અમારી હાથરસમા કોઈ એક અમેરિકા માસિક આવડતુ તેમાં અગ્રાનવાર આવ્યા ખેલના લેખ આવતા. તે વખતે અમારી ઉમર ૧૪-૧૫ વર્ષની હતી. તેથી લેખ વાંચતાં જ કુમારસુલભ વિભાસાને કારણે તેના પ્રત્યક્ષ અખતરમો કર્યા અને લલપાપક બની જવા. મહાપાના ફેટલાક ખેલ અને બીજા હાથપાદારીઓ તથા કરા-ખતો, તેા અને સહેલાઈથી હરતગત કરી લીધી. પછી ખાસ સાધનો નરે યજ્ઞ સહ તેવા ખેલના અખતરમો શરૂ કરવાનું ફરજીયું.

તેમા એક ખેલ એવા હતુ કે પહેલાં એક મીઠુબતી સળગાવવી ને પછી તેને જાલથી તાખવી. તે પછી તેને ખાસ વેચાર કરેલી નકુઈ લાકડી આકારમાં એટલે કેની મેળે તે પાછી સળગી કોરે !

એની રીત એવી હતી કે અંદુર જોડો રાખે છે તેવી એક લાકડી રાખવી; પણ તે કાચની જ ફેબીને જેલિંગ એ લાકડી પર આગપછી બંધકનો તેમજ તથા પોટાશ પરમંગેનેટનું દાવજી લગાવી રાખવું (એ બંને વસ્તુઓ કલા પ્રમાણમાં લેવાની હતી તે આલેખકની પત્ની પેલા માસિકમાં આપેલ તેનું પ્રમાણ અને ગોળી લીધું હતું). મીઠુબતી સળગાવ્યા પછી તેને જાલથી તાખવી અને તેની દીવેટ નજા પરમ દોષ તે વખતે જ પેલી દાવજીવાળી ઇલમકી લકડી મેંતેઆચાર સાથે તેને આકારની એટલે મીઠુબતી ફરી સળગી કોરે એવી ફરમગત હતી.

અમે આ પ્રયોગ કરવાનું નહીં કહ્યું. માત્ર સાધીદાર તરીકે માત્ર મોટા કામના સોથી નાના લાઇ હતા. તેમને જ્યાં 'નાનાકાદ' કહેતા. તેમની ઉમર પણ માત્ર નેટલી જ હતી અને એમ એક જ વર્ષમાં અગ્રાસ કરતા. અમારી લેખક કાકા-બડીના જેવા નજા પણ ન હતે; સગા પાઈ અગ્ર વિગતોના હોતે માફક અને રહેતા.

તે વખતે અમે ઈંગ્લેન્ડ કોશ કે પાંચમા શેરખામાં ભળતા હતા, એટલે રસાયનશાસ્ત્રનું નજા પણ જ્ઞાન નહોતું અને એકબીજાને તેમજ તથા પોટાશ પરમંગેનેટના ગુણધર્મો પણ નહોતા નહોતા. માત્ર એટલી ખબર હતી કે તેમગની પહેલી જવા બંધકર વસ્તુ છે અને હાથ કે કપડાંને આડે તે તેને ખાળી નાખવાની સમિતિ ધરાવે છે એટલે તેની સાથે આવવેની પ્રવૃત્તિ કામ લેવું એટલા જ પચાલ હતો.

માત્ર મોટાકાદા પેદાર નહોતો. પેદા કરવાનું એલેખાપીની જવાઓ

તેમા થીર જ બનાવતા. તેને માટે નજીક કોયે માંથી લઈ આવવાનું તથા મોટાકાદાની સુચન. તેમાંથી થોડા જવા બનાવવાનું કામ મેટ્ટ સામે મોઢે જ આવતું. મોટાકાદાની જવા માટેનાં ડબ્બો જ વળા માટે દમશેર અને જતા દોવાથી ગંધી તથા જવાબાંઓ અખને સારી રીતે જોગબતા અને બંને માંથી એ તે જવાઓ આવતા, એમ ધારીને કે પેદારને મળાવી હતી. એ તકનો વાજ લઈ અમે, અમારી નેટલી વસ્તુઓ પછી કાઢી લાવ્યા. આમ, નજર પરનો એકબીજા તેમજ તથા પોટાશ પરમંગેનેટ સાથે રાખીને કોઈ અનુકૂળ અગ્રની સાદ જોવા લાગ્યા.

અને ઈશ્વરપાસે જે અનુકૂળ પ્રયોગ પણ મળે એવો. કોઈ ફરતીને એવા માટે મોટાકાદાને એક દિવસ અગ્રાસમા જવાનું કહ્યું. વહેલી સવારના તેના કોષ

પવા અને બીજા દિવસે સવારે પાલા આવી જવાના હતા. આથી તે વિચરે બપોરે અમે અમારા નાનુને અખિતવ પ્રયોગ કરવાનું નહીં કહ્યું.

બપોરે ખાદ્યપાને ધરાવામાં પછી ધરનાં બધાં માણસો ખાસ કરતાં હતાં. મોટાકાદાને જવાખાનાવાળો જોરો પાડી હતો. ત્યાં બીજું કોઈ નહોતું મોટાકાદા તથા અમે કોલેમિસેસ માટે એ જ અગ્રાસનો કપાંચમ કરતા. આને મોટાકાદા નહિ દોવાથી આમે નેહનું મોંઠાં મળી મેં.

જોરડાનું બારણું નજા અડકાવી આમે અપાઈ કામ રાકે જી મોટાકાદાને જવા બનાવવાનો-માવવાનો(મેઝરિંગ) જોરો લીધો જવા હવાખાનો સળગે નાનો સળિયા હતો તે તથા નજા અને મોટો જેવા કામનો એક બીજે સળિયા હતો તે બંને લીધાં પહેલાં મેઝરિંગ આસપાસ મંધકનો તેમજ નાખેલ અને પછી તેમાં પોટાશ પરમંગેનેટને એજવાનું સારું કહ્યું. એજવાનું કામ નાના કાકા કરતા હતા. પેલા નાના સળિયા વડે તેમાં મેઝરિંગ બ્લાસ-મંદનું દાવજી આરેનેઆરેને એ સારવેલી પૂંકે કહાવતા હતા અને લાગુ કે દાવજી એકરસ થઈ ગયું હતો, એટલે મે કહ્યું: 'નાના કાકા, હવે દાવજી વેચાર થઈ ગયું હાથે છે. પેલા મોટા સળિયા પર લગાવી જુઓ નેહનું.'

'લાવ એ સળિયા; અને જું હવે મીઠુબતી સળગાવ' નાનાકાદાએ મેંબીરતી કહ્યું.

જાણ જ પેલા હાથ અને એકદમ આગેઆરે તેમજ મોટા સળિયાના એક છેડા પર થોડું દાવજી પેલા નાના સળિયા વડે લગાડ્યું અને તે દરમિયાન એક માણુ બસી મેં પેલી મીઠુબતી સળગાવી અને કહ્યું, 'આલો, વેચાર ?'

'તેયાર' તેમણે કહ્યું. 'આલ, હવે મીઠુબતી જાલથી નાખવી છે' એ કૃંક આરી મીઠુબતી જાલથી નાખી અને અમારી ઈલમકી લકડી વડે મીઠુબતીની ગ્રમ દીવેટની રમણ કરતા પડકરે હારી નાનાકાદાને હાથ લેખાવ્યો.

આમાં સમય પચાન, ચોતાની બાધી જ સમિત સાથે મીઠુબતીની વાદ પર કેન્ડ્રીડ દુએલું હતું. અતિ કુદરત અને મોટા બીજા સાથે એ પેલી ઈલમકી લકડી સાથે મીઠુબતીની વાટને રમણ કરતા 'તદા' એવા જરાક તાણુઓ થયા અને મીઠુબતીની ગ્રમ દીવેટ

‘... ‘હું, હું, નાનારાંકા બેસોબર છે. બસોબર છે.’ ‘મૈ’ મ્લુ. ‘અખે-
તરી બસોબર છે; પણ સળિયાપર પૂરતા પ્રભાશમાં દવા ચીપડાઈ
નથી તેથી જ્યોત પેટાઈ નહિ. દવા વજા થયારે કમાવો.’

‘‘ब्रह्मांडं इ मेव ?’’ अथ पृथग्भूतानां तो तेभ्यो नाना रुचिषा
पर द्रावण्यं तर्हि न्यवृद्धं तद्वदी पर तेषां पदवाचं शब्दं गच्छेत्सी दीप्यं
ह्युत्तरं तस्मादेव तस्माद्व्याप्तं आसीत् अथ। ते तेषां देवानां भव
तस्मादेव पृथग्भूतं सावयैती राख्यता ह्येता अने तेषां धीमेधीयो नाम करता
ह्येता, नाना रुचिषा बडे पृथग्भूतं तेषां पञ्च देवानां उरता ह्येता।

‘આમ બીતાંબીતાં શું માંખડો છો ? હાનો મારી ‘પાસે.’ કેમ
મહી મેં તેમના હાથમાળા જાનને સજીવો લઈ લીધા.

હાથા હાથમાં માટે સળિયા રાખી, જગજુર હાથમાંના નાના સળિયા પડે એકરિંચ આસમાંનું દ્રાવણ જો એરથી ઇલાવા માટે, નાના કાકાની 'બેડ'ની સરખામણીમાં માટે 'ડેસાં' વળામ્મસ હાથક હોતા. મારા હાથમાંના નાના સળિયા એકરિંચ આસની અંદર જોઈ ફરતો હોતા એવબ્બજી મારા કંટાલા હોતા એમનાથી ચંદા હોય તેમ મુઠું અને કંઈક્રિંચ ગણા કરતા હોતા—બન્ને જો 'તેબ્બ તરેશું' તામનું કોઇ વાદ્ય પેતાની મુંદર જત વખાડતું ન હોય :

• 'यस्य वाच्यं नैः शब्दं श्रुतिः'

“તલ્લ તલ તલ્લ કહ્યું કહ્યું કહ્યું” એવા અવાજે યેણા ખાલામાં થવા લાગ્યા. તેમજન-તરેણે આ વળી કહ્યું મત વગાડવા માગી, એ તો તે વખતે કહ્યું ખાલામાં ન આવ્યું. “વલુ માત કોટલિ ને ખખર પડી કે જ્ઞાસામાં” તલ તલ તલ્લ, કહ્યું કહ્યું કહ્યું” કરતો કાણકે બખરકે અવાજ શરૂ થઈ ગયો હતો અને હલ્ત થવા ન હતો. પાલુ માં રા-બડંગીત કોટલિથી ને ને અટકતો તેણે ફરદનાં ફરત પર વલુ આ-કમલુ કરવા માંડ્યું. અવાજની સાથેથી જ કાળા રંગનાં માથાં એવાં જોતોગાડાં વાસાઓની નીચી ધોળી થઈવા માંડ્યાં. હું બોલતો માર્યાં પાલિયાજ સાથે એક ડગલું પાછળ હટી રતમણે કહ્યું મર્યા નાનકાકા સાથે દિમાકે યાદી દર અગીં આ અવાજની આડકંડ સાથે એકોઈ રહ્યા.

• જેવાં ક્ષત્રાં બાળ્યાં ગ્યે મરુ ભોરકાતાં ગારુણા તરફ ગામગી
વધી જણાં હાતાં. પશુ પછી વધુ હોય જવાને ખલે ધીમેધીને નીચી
ગાતરવા ગાંઠમાંને. જેથી જ વારમાં બપોલ ગ્રાયા ભોયે ખચરાઈ જવા.
અમે ગેહા હતા ત્યાંથીને ગાવણાં કુંખી દસખાર કૂટના મેરમાં

કાળાકાળાં નાદજાની, અર્ધાંની એક કૂટ જાતી જાનમ 'પચ્ચાદ અમ' યોડી વાર પછી ગ્લાસમાનું સંગીત શાંત થઈ અધું અને જમીન પરનાં લોહણાં પણ દિશર બની ગયાં.

હિન્દુ અને કાંઈક જોડામાં આવ્યા. અમારો કપાળ પર તથા અમારા શરીર પર પસીના પસીના થઈ ગયો હતો. 'ફટિલી આંખે અને એકબીજાની સાથે મેંયું. 'આ શું ?' 'હવે શું કરીશું ?' એવા પ્રશ્નો પાસે ભોલે અને અમારી આંખે એકબીજાને પૂછી રહી હતી. મારે એ આવી ચડે તો અમારી શી વધે ધાવ એ વિચારે અને મુશ્કેલી લાગે. હવે આ કમરે તેની તો કાંઈ રાખવું ન પડતી નહોતી. અને મેં શી રહી

બે નવાં વિશિષ્ટ સામયિકો

કૃષિગોવિદ્યા : આજુના કૃષિગોવિદ્યા બપન' તરફથી એકાંત મઠે, રાત્રી સુધી આ માસિક જેની તથા તેને અનુસંગી આભાસ, ગોપાલન આદિ અનેક હયાતી વિષયોની શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી આધારભૂત માહિતી સરજી અને સૂત્રો આપામાં રચી દે છે. એકતોને પોતાના તે મઠે તેનું વાર્ષિક લગભગ માત્ર રૂ. ૩૦-૦૦ છે તેની મર્યાદાથી દી. ગિલ.

દિક્કિડ-જમત : કુમારના પાગરોને, તેના ચિકિત્સકમંદના વિભાગથી સુપરિચિત શ્રી હરિલાલ મેરના સંપાદકમણા નીચે નીચે છે.

ટિકિડમંદના શૈળ વિષે માહિતી આપત કે વિષયનું પહેલું સ્વચ્છતા માસિક : એ. જી. ન. ૨૬૬૫, કાલબાદેવી, મુંબાઈ-૨, વાર્ષિક લગભગ રૂ. ૫-૦-૦, પરદેશ ૮૦ સિલિંગ, પ્રકાશકનકાંટા ટા.ના.

(miki 127c) 170

ચાની ભાષા

જગતભરમાં સૌથી વધુ વસતિવાળો આવરો મહાન ચીન

આજ હજારો વર્ષ થયાં માત્ર એક જ લિપિ અને એક જ ભાષા ધરાવે છે એ અજબ સાંસ્કૃતિક એકત્યનો સ્ફોટ કરતા આ લેખમાં એ અટપટી ભાષાનો રસમય અને સરળ પરિચય આપ્યો છે.

ચી

ન આપણું બાંધવ-ભાષુ છે. છેક પ્રાચીન કાળથી હિન્દ અને ચીનની સંસ્કૃતિનો અસ્પર્યોગ વિશાસ થતો આવ્યો છે. પણ ન્યાં બાધનો પ્રશ્ન આવે છે ત્યાં એ બે દેશો વચ્ચે અજબ-અમીનનો ફેર પડી નવ્ય છે. ચીની ભાષા હિન્દી-સીની કૃષ્ણ(હન્ડા) વાઈનીઝ (ટ્રિબીલી) ભાષાઓમાં સૌથી મોટી છે સમૃદ્ધ ભાષા છે જગતમાં અંદેજ પણ ચીની ભાષા બોલનાર હોંડોળી સંખ્યા સૌથી વધારે છે. એ ભાષા જગતની બીજી ભાષાના કરતાં બે કારણે તુટી પડે છે. એક તો તે એકાકી(ગોનેસિસેબિક) છે અને બીજું તેના ગંઢોના કચ્છો ભાષાભાષા(મ્યાર(ટોન)ના વિશાસ થયો છે. બીજે કારણે પણ છે, છતાં ભાષાસાક્ષીઓ આ બેને કારણેને વધુ મદદર આપે છે.

ચીની ભાષામાં મુજાફોરો નથી; પણ ચિત્રાત્મક લિપિ છે. અને એને એકેક અક્ષર એકેક શબ્દ ૩૫ છે, એ કાઠ મે કોઈ વસ્તુ, ચુઈ કે ભાખેનો દાંતક દોષ છે. દા. ત. 'ગાલુસ' શબ્દ હઈએ આ લખ-વામાં આપણી લિપિમાં ગ, આ, લુ અને સ અક્ષરો લખવા પડે છે; પણ ચીની ભાષામાં ચાલુસ ગબ મારે ચાલુસના કાચ અક્ષર એક સંકેત-ચિહ્ન નિશ્ચિત દોષ છે અને તેનું ઉચ્ચારણ પણ ચાલુસ પ્રકારનું દોષ છે. આપણી ભાષાના મુજાફોરો ચીનીને કોઈ પણ ચાલુસ આપણી લિપિ વાંચી શકે, પણ ચીની ભાષામાં તેમ થઈ નથી. કારણ કે ફરક શબ્દોના એકેક અક્ષરજનક ચાલુસ સંકેત દોષ છે અને તેનું ઉચ્ચારણ પણ ચાલુસ પ્રકારનું દોષ છે. એટલે ચીની ભાષા મીખતારને તેના એકેક શબ્દોનો અર્થ તથા ઉચ્ચારણ શી-ખવું પડે. આથી, ચીની ભાષાનું કોઈ પણ પુસ્તક વાંચવા મટે તેમાં વપસાએલા બધા જ શબ્દો અને ઉચ્ચારણો અજબ જગતની બને છે

ચીની ભાષાના શબ્દકોષમાં લગભગ પચાસ હજાર શબ્દો છે. અને આ પચાસ હજાર શબ્દો મટે જન, વાઈ, ક્ષાઈ, સુ એવાં માત્ર ચારોનો જ ઉચ્ચારણો છે આ હિસાબે એક સૌથી ખૂબ વધારે ઉદાહરણ શબ્દસંગ્રહો મટે માત્ર એક જ ઉચ્ચારણ થાય. દાખલા તરીકે 'સુ' ઉચ્ચારણવાળો એક અક્ષર ચેહ તો લગભગ સો હજારો હજારો વિચારધરના અક્ષરોનો ઉચ્ચાર તે બે એક 'સુ' જ થશે. દોષ છે અને પાલ પાછી આટલેથી જ પતતી નથી એ ઉચ્ચારના રવર(ટોન)નો પણ ગોઠવો થાય છે; કેમકે ચીની ભાષાના શબ્દોના ઉચ્ચારણમાં રવરનો વિશાસ એ એક મુખ્ય ખૂબી છે અને રવરનો ખરો એટલે તેનાં સાક્ષાર ઉચ્ચાર પડે એટલે બતાવી શકાય એટલે લખીને બતાવશે સર્વથા સુરેજ છે.

દાખલા તરીકે હમણાં ચીનની રાજ ધાના 'પેટિંગ'ની બીલીમાં ચાર રવર છે: (૧) રાઈ ફિંક ૫૪ એટલે ઉચ્ચ રવર (૨) રવા ફિંક ૫૪ એટલે વચ્ચે રવર (૩) પાઈ ૫૪ એટલે નીચી રવર અને (૪) છુ ૫૪ એટલે ખૂબ નીચી રવર. એટલે કે ફરક શબ્દો-ઉચ્ચાર એ ચાર રીતે વિવિધ અવાજમાં બોલાય અને એ ફરક વખતે એનો જુદો અર્થ થાય. દાખલા તરીકે ચુક ઉચ્ચારણ લેા. એ એક ઉચ્ચારણમાં જુદાજુદા પંચોતોર અક્ષરો ઉચ્ચાર છે. આ અક્ષરો પંચો રહેતો ચુક ઉચ્ચાર કરતી વખતે વાદ શબ્દનું પડે છે એ

'ચુક'નો કેવો ઉચ્ચાર કરીએ તે આખું જ નાવ થાય. વલિનો અ. 'ચો' અને 'ચાઈ' કેમકે એકર વર બદલાતાં અર્થ પણ બદલાઈ જાય છે. હોહોરુ રૂપે આપણે 'સુઈ' શબ્દ લઈએ. અસુઈ બીન ને ના-વરમાં બોલાય તો અનો અર્થ 'કોણ' બનેા થાય. અને ચીન નંબરના રવરમાં બોલાય તો 'પાણી' એવા અર્થ થાય. તમે કદાચ ચીની લિપિ અજાણ હો તો એ શબ્દને એટલે એનો અર્થ તો સમજી નહીં, પણ ચોક્કસ વખતે તેના વિશિષ્ટ રવર કાચે ને પોણે તો અર્થ ફેર થઈ જાય. આથી ચીની ભાષામાં એટલા શબ્દ છે તે અત્યારે વર્લ્ડમાંથી કોઈ ને કોઈ રવરમાં બોલવાના અપેક્ષે કામ-મુ કે ઉચ્ચારણની સંખ્યા માત્ર ચારેકો છે. એ ફેરક ઉચ્ચારણ ઉપરવા વાર જુદાજુદાં રવરમાં બોલાતાં તેમાંથી ૧૬૦૦ લિપિય અર્થ નીકળે.

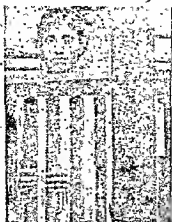
વળી, એક ઉચ્ચારણના રવરમાં પણ એવા કેટલાય શબ્દો આવે છે કે જેના અર્થ જુદા હોય છે. આથી વાતચીતમાં રવર અને ઉચ્ચારણ ઉપરોત્તે તે રવર અર્થ અજાણતા મટે ચીની આસપાસના મંબધ કેવર પણ આધાર રાખતો પડે છે. અર્થ એક વાત ચાલના સમયે એમને જ જ્યારે ચીના લોકો વાદ કરતા દોષ છે ત્યારે બધા શબ્દો એક રવરમાં નથી બોલતા, પણ ફરક વાકયમાં એ શબ્દ મુખ્ય દોષ છે ખરા રવરમાં બોલે છે ને બાકી બધા શબ્દો એક જ રવરમાં બોલે છે. દાખલા તરીકે 'તે આપે છે' એ વાકય લેા. એમાં 'આ' 'તે' શબ્દ મદતવનેા છે. આ વાકય ચીની ભાષામાં 'શા શાઈ મુ મધ ધુ' એમ બોલાય. આમાં 'શા'નો અર્થ 'આપે' એમ છે. આથી ચીની ચાલુસ 'શાઈ' શબ્દ બીન રવરમાં અને બાકીની શબ્દો જુદાજુદાં રવરના રવરમાં બોલે છે તે એક જ રવરમાં બોલશે.

ઉપર રજૂ કે ચીની ભાષામાં મુજાફોરો નથી. એનો એકા અક્ષર અલ્પિય મિત્ર જ છે આથી ચીની ભાષા ચિત્રાત્મક સૌ લિપિના ઉચ્ચ વિશાસનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. વળી એ ભાષા નવાકરણને ફેરારો પણ નથી થાય. અને નેને લીધે અર્થમાં પ ફેરક એટલેય નથી થતો. ચીની ભાષાનું ઉચ્ચારણ બોલના બવાકરણથી તદન મિત્ર છે. ચીની ભાષામાં વાકયમાં પહેલાં હતા, પ ક્રિયાપદ, ૪જી ક્રમે ને છેલ્લે વિશેષણ આવે છે. મદાયક ક્રિયા કે ક્રમજે મટે ખાસ શબ્દો વપરાય છે. એ શબ્દો જુદાજુદાં શબ્દોમાં વાકયોમાં આવતા જુદાજુદાં અર્થો ઉપલવે છે ચીની ભાષા એકાકી રોવાથી નેમાં એકાકીને તો હોતા જ નથી.

આ ભાષા ચીની ન્હીન જગતી પ્રાચીન હશે. મેના પ્રાચીન પ્રાચીન મનુષ્ય દુનાવ પ્રાંતમાંથી હાલકો ઉપર કાંતેલા પાંચી અ બ્વા છે. એ જ પ. ૧૪૦૦ની ગાસલામના (ગાંડે) કે આપણી લ' બજ મારાક મનુષ્ય હબર વર્ષ ૫૨૨માં દરેક ભંગ થવાય છે. આમાં જ સામા આટલી પ્રાચીન દોષા છતા તેની મેંડી કે વાકયજનકતા આ સુધી ફેર ન ફેરાર થયો નથી. જગતભરમાં કદાચ ચીની ભાષા એકી ભાષા હશે કે જે પ્રાચીન પાછળથી આજ સુધી ભંગ છપ્પન રહી ને બીન આપણે એટલા વિચારે દેશ દોષા છતાં એના એક ખૂબી બીન ખૂબી સુધી, માત્ર સદેશમાં પ્રાચીન ફેરાર ફેરાર મિત્ર મં જ લિપિ લખાય છે. આનું કારણ એ છે કે (અનુ ૬ પ ૧૭) કે

ખુદીરામ ખોઝ પ્રફુલ્લ ચાકી

હિંદની સ્વાતંત્ર્ય-ચળવળે જ્યારે
પહેલું લોકવ્યાપી ક્રિયાત્મક રૂપ
લીધું તે-બંગાળના સમયના બાળ-
યુગના પહેલા બે ક્રાન્તિ-ખલિ

ખુદીરામ (ચુકંદગા વખતે)

પ્રફુલ્લ ચાકી (સાળાવરેયા)

હિંદુસ્તાનના સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્તિના ઇતિહાસમાં 'બળવંત'ની ચળવળનું એક ચિરસ્મરણીય સમાન છે. સામાન્યના સંસ્થાના પછી તે કેાઇ પણ રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિમાં પ્રવ્ત્તના સંવેદનશીલ હૃદયે યશસ્વી થીયો દોષ તેને બેચસ્ય વખતે. પારતંત્ર્યની ગતિમાં પડેલી જનતાના સુપ્ત પ્રાણ બેચસ્ય વખતનાં સરકારી અ-સ્થાપનાની નબી જોડયા અને બ્રિટિશ સરકારત સામે પ્રભવે થોતાની સર્વ શક્તિથી પહેલવહેલી આપ લીડી.

ઈ.સ.૧૯૦૫ના જુલાઈના ૨૦મીએ શ્રી કંઈને બંગાળના બે બાગમ કમીની જહેરાત કરી. બંગાળનું એકેવ નજ કરી તેનું ચૈતન્ય હબી નોખા કરેલી આ ચોળનાને બંગાળના લોકોમાં તીવ્ર વિરોધ કર્યો. બ્રિટિશને હમી આજરે દેશી શોહકિત પળાથો. કલ્કત્તાના ડાકેટ હેવ આમળ થયેલી વિરાટ સજાઓમાં બંગાળના બાગમને કેવળ તીવ્ર વિરોધ જ નહિ પણ તેના પ્રતિકાર માટે બ્રિટિશ મામલે બલિષ્ઠતર થોકારવામાં આવેથી. આમ જાણ સુધી દિલના રાજકારણના ન બંધાવેલો પ્રયત્ન પ્રતિકારને અખિતપ મામે સાર થયો. બંગાળ-અરમાં અને પછી તે રેરાઅરમાં સ્વેચ્છા અને જલિષ્ઠકારની પ્રયત્ન રેરાઅરની ચળવળ ફેલાઈ. ૧૯મી ઓક્ટોબરે નામગા અગમમા આવવાના હતા. તેના વિરોધ તરીકે ૧૫મી ઓક્ટોબરે બંગાળની એકતાના સ્મારક તરીકે પીળા રંગની રાખડી એકબીજાને બાંધીને રણાંબધને લિધી કરવાનું કર્યું. તે પ્રમાણે તે દિવસે બેચસ્ય. હિંદુ-મુસલમાન બન્નાએ મેઝા રત્નાહથી રણાંબધ કર્યું. ટપાલમાં પણ એકબીજાને રાખડીઓ મેઝાઈ. આમ બંગાળ વધુ ને વધુ એકત્વ થતું ગયું. એ સરકારમાં વેરાઈ રેલેવળમાં પ્રેરેસર તરીકે કામ કરતા શ્રી અરવિંદ થોયે પણ મોકરી છાડીને આ ચળવળમાં ઝબ-લાઈ. વંદેમાતરમાંનાં મેઝાના હતેત્તક અને કાઠક લખાણોએ ચળવળને હમ સ્વેચ્છ આપ્યું.

આ પ્રમાણે જે પ્રભવની નવચિત્તિની જ્વાળાએ વચવા લાગી, તેમ સરકારના અસ્થાપનાની કમતા પણ વધવા લાગી. માનબંધ થયેલા સૌંદર્ય કરેના કેાઇ હવે આપર્ક જ નહોતો. 'વંદેમાતર' જેવું સાદું રાષ્ટ્રીયત માનવાને પણ કરેકોની સમ્મ થવા લાગી. સ્વદેશી ચળવળ સાથે જોના સંબંધની શંકા આવે તેજો તરત મોકરીમાં જાડતરક થવા લાગ્યા. વિદ્યાર્થીઓએ ચળવળમાં માન ન લેવો. એવા હુમ્મે નીકળ્યા. પણ પ્રભવત અગદવાય તેજો નહોતો. વિદ્યાર્થી-

ઓમે હરેચેક સરકારી માળાઓને જાહેર કર્યા અને દેસાક-વાલા લેખોએ સરકારી મોકરીને કાત મારી દોડી.

૧૯૦૫ના માર્ચ માસમા બારિસલ ખાતે બંગાળ પ્રાંતિક પરિષદની ૧૦મી એકડ જાણવાની હતી. સરકારે તેમા 'વંદેમાતર'ની વચવાવાની બધી કરી. પણ પ્રતિનિધિઓએ તે હુકમને કાઠકે કરેલી સુરેન્દ્રનાથ બેનરજીની આગેવાની હેઠળ 'વંદેમાતર'ના અધધા સાથે એક સરપસ કાઠકું પાછી સામે રરતામા તેને અટકાવી બીજા હાડીમાર કર્યો. જ્યાં લાહીમારથી થવાયેલી સ્થિતિમા હાલરે સાધારણ પરિપ-સ્થા બાગ લીધો. તેમાના ધામાથી લોકો અને મોકરી સૌત વંદે-માતરમાં જ્વન નીકળતા હતા.

આ જાણસાલ પરિષદ પછી બંગાળમાં ક્રાંતિકારી પધ્ધતો જ્વન થયો. સરકાર તરફથી થતા અમાનુષ જલમિતો બાઈસ લેવાને તલ-પાપડ થમ રહેલા લાગમૂપ્રધાન બંગાળી યુવાનોએ જ્યારે જેવું કે કાચરેસરી થતીવિમથ ચળવળો-રાધાઓ, અરછાઓ-આઈ સરકાર પર જેવુંએ તેથી અસર નિખાવવી શકની નથી ત્યારે તેમણે વિજયવાહી માર્ગ લેવાનું નક્કી કર્યું. આ ક્રાંતિકારી પધ્ધતો અરછા હતા અરવિંદ ચોવતા બલ જારી-દ્ર થોય. તેમણે 'જુઆંતર' પત્ર સર કરીને રાતાના હુમમ તેજરેથી લખાણોથી ક્રાંતિના પ્રચાર કરવા માંડ્યા. માન જે જ આસમા તે પવની માઠકસંખ્યા ૩૦,૦૦૦ પર પહેંચી થઈ. જુઆંતરનાં જે લખાણોએ જ્વનતાની લાગમૂપ્રી હમમમથી મૂડી અને રેરાને આતર જ્યો તે એવ આપવાને તૈયાર એવા અરવિંદના ક્રાંતિકારીઓનું એક જ્વ જારી-કરી અસપાસ મેળું થયું. 'જુઆંતર'ની આ પ્રવૃત્તિથી સરકાર મોંઝી લીડી. તેણે એક પછી એક સરે સેવાદરો પર કેસ ચલાવીને તેમાને જેઝમાં પહેલવા માંડ્યા. પણ અધિમાં થી હેમતાત જેમ તે અધિક ફેલાય છે તેમ સરકારના જુલમો થતાત ક્રાંતિકારી વધુ અધિક વિરજુલ થતા થયો.

અખરે 'સરકારી જુલમોને પ્રત્યક્ષ પ્રતિકાર કરવાને આજોના પ્રધાન સાર કરવાનું કરવાને બાંધી-દ્ર થોયે રાતાની માલિફોના માલિફોતાલા માનવા બાગમાં બાંધનું કારખાનું તથા બેાલવિદ્યા શીખવાની સાથા સાર કરી. તે માટે કાન્સમાં મેઝાકામા દેગવંદ નામમા ક્રાંતિકારી રાધીની બાળ બનાવવાની ક્રિયા શીધી લાંબા. સો પહેલાં બંગાળમા હેરેટન્ટ-મવરે સર મેળું ફેરવે રેરા-વચાનું જ્વન લાંબા પ્રમાણે તેની દેન નીચે બાળ પણ પ્રધાં.

સાંસ્કૃતિક બોધના ઉપર આધાર મળે.

આ બાબત સંસ્કૃતિમાંથી ને દ્વિતીય પ્રાકૃતમાંથી ને અનેક પ્રકૃત બાબતો બહારી આવી; નવું જગ્યાથી ખાસ નરમીથી 'તુતીય પ્રાકૃત' એ દ્વિતીય પ્રાકૃતનું અંતિમ સ્વરૂપ છે તુતીય પ્રાકૃત એ 'પદ્ય' બાબત તરીકે જાણવાય છે. અસીકના સિત્તાલેખો એ તુતીય પ્રાકૃત-વાલી બાબતો ન લખાયા હોય. વક્ત્રિયા વિદ્યાવીકમાં સંસ્કૃત અને પાલી બંનેમાં સાચસાચે સિદ્ધિ અપાત. આ તુતીય પ્રાકૃતમાંથી પછી જુદાજુદા પ્રાંતોમાં થીથીથીને વેદમાં, શીરસેની (પશ્ચિમ પ્રાકૃત), પેશાચી, અર્ધગામથી, વલ્લેલી, ગીરી, ગામથી (પૂર્વ પ્રાકૃત) અને દાકી બાબત ઉત્પન્ન થઈ.

ઉત્તરી સનના આરંભમાં સરોજેખ સરકૃત બાબત એ ઉચ્ચ અને સિદ્ધિય તરીકે માત્ર પર્ગ, તત્ત્વજ્ઞાન, ન્યાય, રમૂન, કર્મકાંડ થયે

માસમાસના વૃક્ષવિશેષનો પરિચય આપતી લેખમાળા

સા માન્ય ગામ્ભીર્યને માટે અન્યથા નામવાળું આ વૃક્ષ જે ક્યાં જે નરવે પડે તેો યુવાળ્યોના કપસરર સુગાળી ફૂલોની બદારથી બમણી કોડેલુ બજાયો. તે માટે ન કલાય તેને અંગેછળા 'ફૂલોની સાળી' અથવા 'રાણીનું ફૂલ' (Queen's Flower અથવા 'Queen of Flowers') કહેતા હશે. હિંદીમાં તેને અલ્હુન ને ગાસીમાં તામ્બુલ કહે છે તેનું શાસ્ત્રીય નામ 'લેગરોરોમી-ઓઆલ્ફોસ-રેટ્ઝી' (Lagerstroemia Florereginae Ratz) અદારથી સીમા ધ્રુ અંગેલા રેવીડિસ વનસ્પતિશાસ્ત્રી મૅગ્ન-સેરરોરોમીના માનગા આ નામ પાડવામાં આવેલું છે. ફ્લોસ-રેટ્ઝીનીને અર્થ રાણીનુંફૂલ.

ધમ્મુપ્રેશા ધામગીયા ને કયાકયાડ રસ્તાઓ પર સુરોચિત ફૂલો માટે તેમજ છાયાવૃક્ષ તરીકે ઉપાડવામાં આવતા આ ઝાડનાં ઉપવનિરવાન હિંદમાં ઉત્તર કાનડા અને કાશ્મીર કાશ્મીર પ્રદેશ, ઉત્તર સરકાર, હાદા નાગપુર, પૂર્વ બંગાળ અને આસામ, હિંદ બંગાળ તે બ્રહ્મદેશ, મલાયા, ચીન અને સીલાનમાં પણ માય છે.

જૂનમાં વૃક્ષ માયમ કદનું અને લગભગ ૧૦ ફૂટ ઊંચી સીધું લાંબું છે. પર્થી ૮ ઇંચ લાંબાં અને રૂંધેથી ઉચ્ચ પડેલાં તેનો પાન સાઈ, અને ટાંચે વચ્ચેના હોય છે. ફૂલોઆરીથી માયમાં બધાં પાન ધીમેધીમે રાતાં થઈને ખરો પડે છે અને નવાં ફૂલો પાન કોપ્રિયથી ને માસમાં આવે છે.

આંખોને રંગી નાળનાં જૂનમાં મનોહર ફૂલોના ઉદ્ભવવાળાં અંધિરેથી વદન ફૂલો રાખીઆને છોડે જગ્યામાં આવે છે ને કદમાં ૫ થી ૩ ઇંચ વ્યાસનાં હોય છે. આળું વૃક્ષ ન્યારે ફૂલોથી ભરચક હોય ત્યારે તો રંગની

આપણી વનસ્પતિ ૧૬

જરૂર.

લેખક પ્રો. જયનિલાલ ટે. ઝોલા કેમ. ગિરારી.

ડાહો બીડી રહે છે. પળી બેનાં ફૂલોનાં રંગ પળું, જુદાજુદા પ્રકારનાં જરૂર પર જુદા-જુદા થાય છે ફેલાકમાં નાસગાળી થાય છે; ફેલાકમાં આંખા બેનથી તે ફેલાકમાં ખુલતાં જુદાઓ ફૂલ થાય છે તેમાં આ ફેલા નવનાં ફૂલો સોથી મુંદર દેખાય છે.

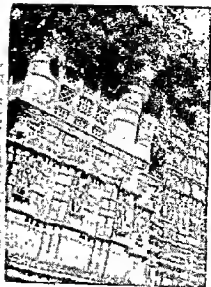
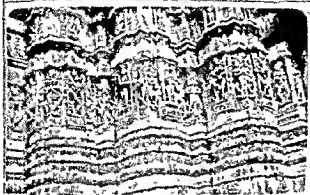
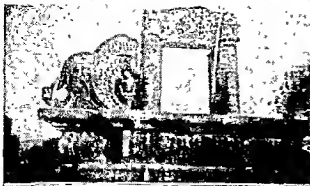
જે ફૂલમાંથી બેડેનાં અસંખ્ય લીલાં ને મળે છળાં ફળ નવેગળરથી વન્યુઆરી માસમાં પાડે છે. આકારમાં તે ઝોળ હોય છે અને તેમાં અનેક લીસા, આંખાં બેનાં વીન હોય છે. આ વૃક્ષ બીન વડે ને જોડે છે.

જરૂરના વૃક્ષમાંથી બેડેનાં રાજ નીકળે છે. તેનું લાકડું અનંત કડળું અને ઉપયોગી હોવાથી હિંદમાં તેનો ઉપયોગ વદાજુ, હોડકાં, બેડુકની હોષ, ગાડા, હરકરી મ-રેલસ ભરવાની પેશીઆ-વગેરે ખડતલ વ-રુદોના બનાવવામાં તેમજ ઉમારની લાકડા તરીકે થાય છે. સીસાનમાં એ લાકડું પીધો જનાવવામાં તથા બીન કમિટ માટે વપરાય છે. તેનાં એક કદનુંફૂલ વન્ય લગભગ ૧૧૫૫ રતલ થાય છે. સીલક, કાચર અને ચિતા.

માં આ પ્રાકૃત બાબતોનાં વિવિધ ઉપો જૂળ બીડેનાં ગયાં ન્યાયપૂર્ આ વિરાળ દેશમાં તે અનેક પ્રાંત-પ્રદેશો પર ફરી વળ્યાં પછી, મિત્રબોધના પાના પર બતાવ્યું છે તેમ, આપણી તરફ પશ્ચિમમાં વેદમાં બાબતોમાં ગરાહી નરમી, અને શીરસેની-આપ-જગ્યામાંથી યુજારની ઉદ્ભવથી. બેનાં પેશાચી બાબત સાથેના સંબંધ પણ વ્યાખ્યાં લેવા હોય છે. એ પેશાચી અને શીરસેનીમાંથી ન આપણા તરફની બધી પ્રાંતમાયાઓ નરમી દેવાયી, પશ્ચિમ દિ-નુરાની, પેનબી અને રા-રેશાનીમાં આપણી યુજારની સાથે મળનાપણું જમાય છે. એ નરમી તે પેલી બાજુ પૂર્વ તરફ, મામધી-માંથી મામધ-આપજારની ઉત્પતિ થઈ અને એમાંથી બિદારી, ગેમિલી, આસામી અને બેમાળી બાબતો ઉદ્ભવી.

જોખમાં પણ આ વૃક્ષનું લાકડું ઉમારની લાકડા તરીકે ખૂબ વખણાય છે; અને બ્રહ્મ-દેશમાં તેો આંખ પછી તેનો મુળર બીન જણાય છે. આમ ઉમારની લાકડા તરીકે તે ખણું વપરાયો હોવા ઉપરાંત તેની યુદ્ધતા માટે પણ તે ધણું વખણાય છે, તેથી બધે તે સોમાવૃક્ષ તરીકે પણ કમાવવામાં આવે છે.

અનુવેદમાં નરમીના દરેક મામ ઉપયોગી ગણાયો છે. તેનાં મૂળ ગાદી અને બીન માદક ગણાય છે. તેની છાલ કનેરક, તાપ ને નાશ કરનારી ને રેચક ગણાય છે અને પુરોષમાં નિદ્રાજ થાય છે. તેનાં પાન પણ રેચક છે. આંદામાનમાં તેનું ફળ ચીનાં પેડેલા આંદા પર લગાડવા માટે વપરાય છે.

કાળી બાલુ મથાળે : ઝાંઝારનાથનું ખંડિત
સિનાસવ (અર્થેત મહેતહિયા-પાટકોપર) ;
કાળી બાલુ નીચે તથા અગ્રવી તરફ મથાળેઃ
તારંગના દેરાસરનું પ્રાચીન સ્થાપત્ય (મહેરા
ને. શાહ-પાટણ)

ફોટોગ્રાફી હરીફાઈ વિભાગ: સ્થાપત્ય-ફોટોગ્રાફી વિષે સૂચનો

આ વખતે જેમણે હરીફાઈનાં શિલ્પ-સ્થાપત્યને લગતાં ચિત્રો
આન ખેતે તેવાં છે. એકે તેમનાં એકે પ્રિન્ટ ચિત્ર-દર્શિને, સંપ્રદ-
(ફોટો)નાં દર્શિને કે સ્થાની ફોટોગ્રાફીના નમૂના તરીકે ઈનામને
પાત્ર સુલ્કવાળો નથી.

કાળના પ્રવાહમાં, યુદ્ધો આગ અને કુદરતી નોકાનોખી બચેલાં,
મતકાળની શીરવગાથા માતાં છલ્લે દયાગા. અથવા મુતકાળ દયા-
માં આહીતલ્લે રક્ષાગતા અવશેષો ઉપ કળામયીશીરીની સમૃદ્ધિના
વારસા સમાં આગળું મંદિરો, મુલિંગા, મરિજા અને એતિહાસિક
ઈમારતોની વાદ આવી પળ મારે આચા રચયજામાં રાજવાનું જે
કેમ સંપૂર્ણ અને સુલભ સાધન હોય તે તે કેમેરા (ફોટોગ્રાફી) જ.
શિલ્પ-સ્થાપત્યની આવા રેખાં ફોટોગ્રાફી માટે અલગસ, જાન
ને અનુભવ જરૂરી છે કપરાત, જાનાનાં કેમેરાની મવાઈ, કાચના
પ્રકાર, રચન-સંલેખો વગેરેનો જ્ઞાસ પણ કેમેરિયને હોવો જોઈએ.

સાધારણ રીતે લેખી ઈમારતો વગેરેનાં જાણ સેવા જતાં રચન-
સંકેત અને બીજા અડચણોને લીધે મોટા ફીલ્ડ કેમેરા નકામ
નીવડે છે તેમ માટે તે ફોટોસિય સ્કીનવાળા કેમેરા, કબજ કે
ફિલ્મ એક્સપોઝરનાનવાળી ધમણવાળો ને કેમેરાના લેન્સને લેખી-
નીશો-આવેવામાં અમે તે દિશામાં ખસેડી સકાય તેવો (camera
with movement) બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે. પારંત્ર જે ભવના
અર્થજ કેમેરા બધાને પાસાય નહિ પણ સર્વ સંલેખોમાં આપાર
ના મિનીજિયાર કેમેરા દરેક પ્રકારના કામે માટે સંપૂર્ણ લેખાય છે.
તેમાં લેન્સ બદલવાની તેમજ બીજા સમયરે આગેલી હોય છે.

શિલ્પ-સ્થાપત્યનામાં મકામોની ફોટોગ્રાફી વખતે સીધી ચોટી
દર્શિયાં પરચેફ્ટિવની હોય છે. (૧) મકામના ચાંચલા માંચ થઈ

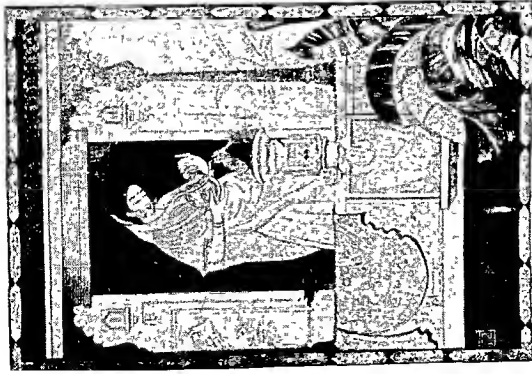
બવ(૨)મકામ નીચેથી મોકું અને ઉપરથી નાનું થઈ બવ, અથવા
તો (૩) મકામ, જોનાર ઉપર ધસી આવતું હોય. તેવા હાથવાપર
નમૂના આપવાનાં રહેપડે છે આ માટે 'વાઈડ એન્જલ' સિમ, 'ટેલીફોટો'
લેન્સ વગેરેનાં મુજબ બંધીને તે વાપરના ઉપયોગી થઈ પડશે.

પાછાં અર્થેત મહેતહિયા(પાટકોપર)નું 'અઝઝારનાથનું ખંડિત
સિનાસવ' રેકર્ડ ફોટોગ્રાફી માટે મેંધવાત્ર મળી સકાય. કેમેરાને
ફોટોગ્રાફીને એક્સપોઝર બેરેબર છે પણ સામાન્ય લેન્સવાળા કેમેરા
ને કારણે કે પછી ખામીવાળા ફોટોસિમને લીધે અદરનાં કોતરકાચ-
ની ઝીલુવડ બેરેબર આવી રાશી નથી. વરસાદ અને આગિહવાથી
છલ્લે રજોલા અને કાળા પડી મળેલા મકામનું શિલ્પકામ લેવા
માટે વહેલી સવાર કે સાંજના મુદ્દ તકકાને ઉપયોગ કરવો જોઈએ
તથા કંઈક સેકન્ડ કે તેથી જે બાણી રાખવી વધારે ઉચિત છે.
એકામાં એક્સપો. ૧૨ કે તેથી ઝીલુ કાચાકાચ આપીને પ્રકામના
પ્રમાણમાં સમય આપવાથી કોતરકાચમાં રચયતા આપી સકાય.

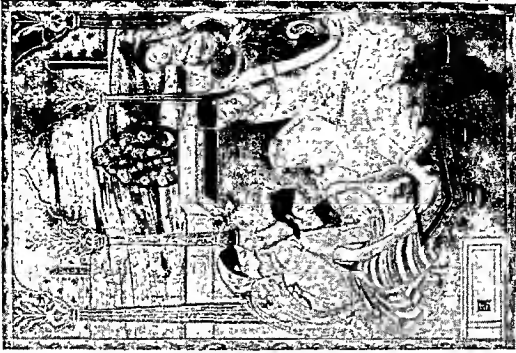
જો સિનાસવ પાછાં મહેરા ને. શાહે તારંગના મંદિરની રીપારના
કોતરની મુલિંગો વગેરે શિલ્પકામના સરસ નમૂના કડપવાને
પ્રયત્ન કરતાં આરપાય ચિત્રોમાં ઉપર જણાવ્યા મુજબ કેમેરા
નીચેથી જાવો કરીને છબિ લેવા જતાં પરચેફ્ટિવ ચોટી થઈ છે.
મુદર ચાંચલા માંચ થઈ છે અને એક મોટાંદર માંચ માથે ધસી
આવ્યા છે. પાછાં સાન્નિત કેમેરા(મુજબ)નાં ચિત્રોમાં ઉપરથી લેખી
હોવા ઉપરાંત આપીથી ફોટોસિમને પ્રાયોગિક હોય પણ છે.

આનાં શિલ્પ-સ્થાપત્યવાળાં ચિત્રોની સાથે તેની કેમ છબિલાસ-
કયા કે માઈની પણ એકી કરતા રહેડું જોઈએ, ને તેના સંલેખો
અને અલગસો માટે થળી મદદરૂપ થઈ પડે.

શ્રી
યજ્ઞેશ્વર
શુકલનાં
ચિત્રાનું
ચીનમાં
ભરાએલું
પ્રદર્શન

૧૮. એનમાં સાર્વજનિક આપણે કરવાના રહેલી વિદી સરકારે તે દેવાક અભ્યાસીઓ એનમાં મોકલવા હતા તેમાં એક અભ્યાસીના નામથી યુવાન કલાકાર શ્રી યજ્ઞેશ્વર શુક્લ પણ છે અને તેને સગતી માલિકી અને નામ 'કેનાર'માં આપી ગયા છતાં તે દલીલો પેશિયનની સાર્વજનિક કલાશાળા(National College of Arts)માં રહેતે તે ભાગીદારના પ્રમુખ અને 'આભ્યાસી'ની વ્યવસ્થા મેળવનાર નવનિષ્ઠાત કલાકાર શ્રી ડી પેશિયન(Dr. Peshiyani)ની દોરણી નીચે એની કાનપદ્ધતિ અભ્યાસ કરીને યજ્ઞેશ્વર શ્રી પ્રગતિ કરી રહ્યા છે. એ ન. રાષ્ટ્રી અપ્રિય તેમનાં વિદી તથા એની રેલીથી દોરેલા સગતર ૫૦ ચિત્રોનું એક પ્રદર્શન પેશિયનમાં જોવાનું રહેલું. આ પ્રદર્શન શ્રી આશિષના પાત્રે આજીવે.

કાળી નાનું : 'દુલસીરવારો', નમણી બાજુ : 'કેનાર', સામેના પાત્રે : 'લસી ચાહલીઓ'.

ચીની ભાષા

(આનુસંધાન જી. ૧૯૮ થી આદ્ય) લગભગ ૨૦૦૦ વરસ સુધી ચીન એક ગાંધ્યરૂપ શાસનને આધીન રહેલું હતું. ચીનમાં રાજ્યના બધા નોકરિયાતા અને અગવહારોની પરીક્ષા લેવાતી. આ પરીક્ષા-પદ્ધતિને લીધે દેશના બુદ્ધિજીવી આગતા પરીક્ષામાં જોડાઈ એક જ સિધ્ધિ ને ભાષા શીખવી પડતી બીજી, ચીનમાં પણ બહુ જાણી પ્રકૃષ્ટભાષી શોધ થયાને લીધે પુરાતો દેશ એક પ્રદેશ બીજા પ્રદેશના સંસ્પર્શમાં રહ્યા કષ્ટ અને તેથી પણ ભાષા બદલાઈ નહિ. આગ, ચીનમાં એક ભાષા લખાય છે ખરી, પણ જોવાની નથી કારણકે પ્રાંતભેદે ભાષાના સંખ્યાલગુમાં મોટા ફેર રહે છે. આથી બને છે એવું, કે એક પ્રદેશના રહેવાસી બીજા પ્રદેશવાસીને કે લખીને વાતચીત કરી શકે, પણ જોહીને નહિ! ચીનના પ્રસિદ્ધ ભાષાજ્ઞાની ડૉ. વિ. ફૂં જિવાન કહેવા મુજબ ચીની ભાષાની જોહી-ઓ મુખ્યત્વે આઠ વિભાગોમાં વહેવારેલી છે. આ આઠ સમૂહોનાં

બુ પેન્ગ તથા બીબ અનેક કલા-કારોની પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી હતી. જેમાંનાં દિદી ફેલીનાં બે ચિત્રો 'તુલસીકમ્પાર' અને 'ફુંગ્' સામે-ના પાના ઉપર આપ્યાં છે; અને ચીની દળનાં બે 'તરતી માછલી-ઓ' આ સામે તથા 'કુડાં' આ બેઠા પડા ઉપર આપ્યાં છે. આ ઉપરાંત પેઈપિંગ શહેરના સમ્પ્રદાય બામ્ગાં દર વર્ષે ભરાતા વાર્ષિક પ્રદર્શનોમાં પણ તેમનાં છ ચિત્રો સુદાઈને પ્રકાશ હતાં, જેમાંના બે ચિત્રો તે 'ચીન (મ પાન્ગ)' (Sim

Mim Pao—New Peoples' News) તથા 'પાઈ પે પાન્ગ' (Pei Re Pao—North China Daily News) નામનાં ચીનનાં બે પ્રખ્યાત છાપાગોમાં પણ પ્રગટ થયાં છે શ્રી વલ્લભર શુક્લ ઉપર અભ્યુદય શ્રી યુ પેન્ગ કે જે અર્થેલા ચિત્રકાર તરીકે ચીન-ભરમાં વિખ્યાત છે તેમના અંતર સંપર્કમાં આવ્યા છે; તથા તે કમ-રાંત ચીનના અન્ય નાગોસ્થિત ચિત્રકારો જેવા કે ચી પાઈ શરૂ (Chai Pai Shi) કે જેઓ પક્ષીઓ તથા ફૂલો ચીતરવામાં કાળજી લે તેમના તથા વાંગ ફુંગ ચીંગ (Wang Fung Chung) જેઓ ફરવચિત્રો આલેખવામાં તથા લરની માછલીઓ ચીતરવામાં કુશળ છે તેમના અને થાંગ ચાંગ હો (Chang Chiao Ho) જે સામુદ્રિક ચીની છવન આલેખનાર તરીકે પ્રખ્યાત છે તેમના પણ અંતર પુસ્તિયામાં આવીને સ્વચિત્ર પ્રગટિ સાધી રહ્યા છે. થોડા વખત પછી તેમનો અભ્યાસ પણ થતાં તેમને સમ્પ્રદાય કળાશાળાની ચીની ચિત્રકળા માટેની 'ડિપ્લોમા' પદવી પ્રાપ્ત થશે.

નામ ઉત્તર મંડારિન, પૂર્વ મંડારિન, નેક્લ્ય મંડારિન, છુઆન, હુઆ, મિન, રવાક અને કેન્ટોનીઝ છે. આમાં મંડારિનનું ફેરફાર સૌથી વધારે છે. આ વિભાગમાં ઉત્તર ચીન, પશ્ચિમ ચીન, નેક્લ્ય ચીન અને ગાંઝ હિન્નો થોડા વિભાગ આવે છે. કેન્ટોનીઝ, મિન, ને હુઆની જોહીઓ કોઈબીજાથી તદન જિલ છે, કેમકે એ બધા સરહદી પ્રાંતો છે. જોલવાન-લખવાની ભાષાના આ ભેદને લીધે આતરપ્રાંતીય સંગઠન થઈ શકતું ન હોવાથી પ્રાંતતંત્રની રચાવના પછી શરૂકારે એક જ સમ્પ્રદાય અસ્થિતા પ્રકટાવવા માટે એક સમિતિ નીમીને એક સ્થાનક પ્રકાશની-પેકિંગ શહેરની આસપાસની નાપાને 'સમ્પ્રદાય' તરીકે અપનાવીને તેને શિક્ષણમાં માધ્યમ તરીકે રચાન આપ્યું છે.

દરેક દેશમાં લોકભાષા અને લખવામાં લખવાની ભાષામાં ફેર તે દોષ જ છે; એમ ચીની ભાષા પણ આમાં અપવાદ નથી પ્રાપ્તી કાળગી સિખિત ચીની ભાષા તે. આજે નમ્મી સદાય છે, પણ લોક-ભાષા-આમાન્ય વહેવારમાં જોવાની ભાષા મગજ સમ્પત્તિ નથી. ૧૯૧૭માં ચીનની સાહિત્ય-ક્રાંતિએ ભાષાસંવેગ પદમૂળને ફેરફાર કર્યો. આ વહેવાં બીનનું સાહિત્ય પ્રાચીન કાળથી ભાષી આવતી ભા-ષામાં લખાતું (આવળી સંસ્કૃતભાષા ગુજરાતીની જેમ) અને કેટલી એ લોકભાષા જનતર નહિ પણ ઈ ૧૯૧૭માં પ્રાંતતંત્રની રચાવના પછી જિ. ચેન દા જિા અને ડા. હુશી વાવાયા ફેરફાર કરીને લોકભાષા સાહિત્ય રચવાનું આંદોલન શરૂ કર્યું. આ આંદોલન સામે ફેરફાર વિરોધી થયા, પણ આખરે થોડો સમય રાકે ચીની ભાષામાં સાહિત્ય લખાઈ થયું આ ભાષાને 'પે દુવા' કહે છે. આ 'પે દુવા'

ભાષા પ્રમાણ માટે ગાનુને
અસરોની સીધ કરી. એ અક્ષરો
મોટાંને અમુક અમુક ક્રમાંક માટે
જોડી જોડીને સંજ્ઞાઓ. આવી
સંજ્ઞા આ જુદી જુદી પ્રવર્ત્યોએ
પ્રાપ્ત થતાની રીતે નિરૂપણ
પાછ. અમુક પ્રવર્ત્યો આવી
સંજ્ઞાઓ માટે પહેલાં ચિન્હો
વાપરવી; અને તે અક્ષરો માટે
નહિ, પણ આખા ને આખા
શબ્દો માટે. ચીનની લિપિ
એ આવી ચિન્હોની બનેલી છે. એ
કેમ કહીશી તે જાણી બાનુ-
એ જોવા કલ્પનામાં બતાવ્યું
છે. શરૂઆતમાં, એ જે પદમાં
દર્શાવવા હોય તેના સંજ્ઞાત્મક
અક્ષરો ચિન્હો આલેખાતા. તે
પછી એ ચિન્હો પછીથી જે અક્ષર-
થી સંજ્ઞાતા લખાતા કશાનુકરમે
ફરતા જેઠા ઢાસની ચીની લિપિ-
નું જેઠું રૂપ વાચ્યમાં તે આની
પડખેના પહેલાં અને બીજા
ઠોંઠામાં દર્શાવ્યું છે. ચીન
કલ્પના તેની સામે તે તે
શબ્દોના અર્થ આપ્યા છે.

☉ સૂર્ય
☾ ચંદ્ર
山 પર્વત
火 અગ્નિ
木 ઝાડ
犬 કૂતરો
馬 ઘોડો
手 આંગળી
目 માંસ

イ	田	佃	日	旦	月
મુક્ત	ખેતર	ખેડૂ	સૂર્ય	દિવસ	ચંદ્ર
門	門	開	問	囚	言
દાર	મુખ	ખોલવા	પ્રશ્ન	જાલ	સાક્ષાત
女	女子	家	家	安	子
સ્ત્રી	સગર	ઘર	ઘરના	શાંતિ	બાળક
					ત્રાસ

કેવળના ચિત્રમાં ચીનની લિપિના શબ્દો શબ્દો આપેલા છે. અમુક શબ્દોને
માટે તો મૂળ રસતર મૂળાળો જ છે; અને બીજા શબ્દો એવી ભિન્ન મૂળ-
ઓ લેવી કરીને ચોલકોના છે. ઉપરના ચિત્રમાં મોંઘાં કલાકરણ છે. કાપ-
તરીકે 'ખેતર'ની મંત્રને પડખે 'માણસ' ચીતરે એટલે એ 'ખેડતર' થયે
'સૂર્ય' અને 'આદ' એ બંનેને સાથે ચીતરે એટલે 'પ્રગટ' શબ્દ બને
'બાસ' પામે 'કાન'નું ચિત્ર મૂળને 'સાંભળતું' શબ્દ ચોલ્યો; અને બાસ
પામે 'ઓ' ચીતરીને 'જાણારી' કહ્યો. 'શ્રી' માંથી 'દવા' નીકળી બતાવી
'શબ્દ' દર્શાવે, એ 'માણસ' તથા 'શબ્દ' નાં ચિન્હોને નેડાનેડ મૂળને 'સત
શબ્દ' ચોલ્યો. એટલે દર્શાવવા કે માણસના મોળાથી પડતો શબ્દ સત્ય
હોવા બેઠ્યો. 'ઓ' અને 'આજ' નાં ચિન્હો એમાં કરીને 'શબ્દ' શબ્દ ચોલ્યો
'ઠાપરા' તથા 'કુહર' (ખોરાકનું સૂચક) ચીતરીને 'ધર' દર્શાવ્યું; અને 'ઠાપર
નીચે 'ઓ' તથા 'કુહર' ચીતરે એટલે 'ભર' થયું. ધરનું 'ઠાપર' ને 'ઓ' ને
એ બંને એટલે 'શાંતિ', ચીની ભાષામાં આવાં કુલ ૫૦,૦૦૦ શબ્દચિન્હો ને
પણ સામાન્ય વપરાશમાં તો ૪,૦૦૦ જ છે; ૧૫૦૦થી વધુ ચલવાય ને

ની પહેલાં સાહિત્ય 'વન યન' (સાહિત્યિક) ભાષામાં લખાઈ ઉઠ્યું.
પે દવા' જનસાધારણ ભાષા છે. એમાં પ્રચલિત શબ્દો આવતા
'વાથી તે સરળ અને સુગમ છે. આમ, આપને જોઈ ચીનનું નવું
સાહિત્ય 'પે દવા' લખાય છે; છતાં 'વન યન' ને નાસ થયો નથી.
હજી પણ સમાચારપત્રો, એબીર લેણા વગેરે 'વન યન' માં જ લખાય છે.
કપર કહ્યું છે: ચીની ભાષામાં એક એક અક્ષર એક એક શબ્દ-
નો સંકેત છે. તે એક પણ શબ્દ છે કે પરદેશી ભાષાઓમાંથી આવ-
તા નવાં નવાં શબ્દો માટે નવા સંકેતો રચાતા હશે? ના; નવા સં-
કેતો રચાતા નથી. પરદેશી ભાષામાંથી બતાવે નવા શબ્દોને બદલા
શબ્દો સાથે કાઢે ને કાંઈ સંજ્ઞા હોય છે. આ સંજ્ઞાને ચીની વિદ્વાનો
રામજી લઈને તે નવે નવા શબ્દ-સંકેત બનાવે છે. ચીની ભાષામાં
એક અક્ષર જેટલે બીજે અક્ષર મળતાં નવા શબ્દ બનેા થાય છે. આ
નિયમને અનુસરીને નવા શબ્દો રચાય છે કાપરા તરીકે-

એકેશ	ચીની	અર્થ
દેશને	મિથિ દુ	મિથિ=ભાષા; દુ=રસતો;
		ભાષાને રસતો
ટેલીફોન	નિચેન દવા	નિચેન=નીચી, દવા=વાત,
		ચીનની વાતચીત.
ઈન્ડુની અમ	કુંમલાન ચુઈ	કુંમ=પહેરવળી, જાન=ઠીપણ,
		ચુઈ=સિદ્ધાંત. સંપત્તિની વર્ધ્ય- છીનો સિદ્ધાંત.

આમ, પ્રચલિત શબ્દોને જોઈ દઈને નિદેશી શબ્દના અર્થોને
નવા શબ્દ બનાવાય છે. ચીની શબ્દ સાંભળતાં જ (જે એનો અર્થ

આપણે બહુતા હોઈએ તો) એનો અર્થ સમજી બંધ છે. 'ટેલ
ફોન' એવા વિના આપણે ટેલીફોનને સમજી શકતા નથી, પા
ચીનમાં 'વિદ્યેન દવા' સાંભળતાં જ ચીનની અને વાત એવો જ
લોકોને સમજી બંધ છે. ચીનમાં પરદેશી ભક્તિજોનાં ના
એ રીતે બોલાય છે. એકે તેના નામના શબ્દોના ચીની ભાષામાં જ
નુસાં કરીને. કાપરા તરીકે 'રામસિદ્ધ'ને ચીની શોધે 'રા મિચેન
તરીકે એ. જાણે શાંસિદ્ધ અને મિચેન=મનપાન, રામ. બીજી એ
રીત કચ્છારસાચ ધરાવતા ચીની શબ્દો મૂળને નામો બોલવાનું
છે. આ રીત પ્રમાણે ચીનમાં ગાંધીજીને 'કાન તિ' કહે છે. 'કાન તિ
શબ્દને કચ્છાર 'ગાંધી' શબ્દના કચ્છાર જેટલે રેવા મળતો અર્થ
છે (આવી જ રીતે ચર્ચિત 'હજી ચિ અર', કચ્છાર 'સો સિ કુ', એવ
નામથી બોલાય છે.) આ બંધનાં નામો અર્થ જોડે કહી પણ સર્જ
ધરાવતાં નથી. 'કાન તિ' અર્થ તો 'ચીની જમીન' થાય છે.

ચીની ભાષાના કોષમાં પંદરબર સંકેતોની ગણ છે. બધે રાઈ જઈ
અપહારમાં તો માત્ર એક ઢાળા શબ્દો જ વપરાય છે; કાપરાના શબ્દો
તો ચોખ્ખા જ. એકે જાણીથી 'પાસ થયેલા દોશિયારો વિચાર્યો' પણ
ત્રણવાર ઢબર શબ્દો જ લખ્યો હોય છે દસ ઢબર શબ્દો
બહુવાર તો આંખળીને વેડે ગળી સમજી બેઠા હશે. ત્યાંનાં લાપ
ખાતાં ચોખ્ખા 'જી' જ થી દ ઢબર શબ્દોના યાદી હોય છે.

ચીન આજેકો પ્રોટેક્ટેડ દેશ હોવા છતાં એક જ ભાષા ધરાવે છે, કે
આજુબાજુ છે. અને આ એક ભાષાએ જ ચીનના સંગઠન અને
સાંસ્કૃતિક એકત્યમાં ખૂબ સંયોગ આપ્યો છે. નિરંજન ત્રિપાઠી
(ચીનમાં અધ્યાપક તરીકે રહેલા કૃષ્ણકિર સિદ્ધાંતિ દીપ સેન પાઠી)

આ

આખું વિશ્વ મૂળમાં દર મૂળતત્ત્વોનું બનેલું છે, એ વાત તો પાણી નાણી દરો. જોકે આ સર્વ મૂળતત્ત્વો તેમના સુલ્ભધર્મમાં એકબીજાથી ઘણાં જુદાં પડે છે. પણ કેટલાક મૂળતત્ત્વો ઘણી બાબતમાં એકબીજા સાથે મળતાં પણ આવે છે. વિજ્ઞાનીઓએ એવાં સમાનધર્મી મૂળતત્ત્વોના એકેક વિશાળ કદી તે દરેક વિશાળને કુટુંબ(Family) એવું નામ આપ્યું છે. આ દરેક કુટુંબનો કોઈ વિશેષ સમાન ગુણ હોય છે. આવાં કુટુંબમાં કોઈક મૂળતત્ત્વ તેના કંઈક સ્વભાવ માટે બળીયું છે. હેલોજન સમૂહ મૂળ ઓક સમૂહ હલસ પરથી આવે છે, એનો અર્થ માથ છે ક્ષાર. હેલોજન એટલે ક્ષાર પેદા કરનાર. હેલોજન કુટુંબના ચાર સભ્યો છે: ફ્લોરીન, ક્લોરીન, બ્રોમીન ને આયોડીન; અને એ ચારેય સમૂહ અવસ્થામાં ક્ષાર પેદા કરતા હોવાથી તેઓ એ નામે જોળખાય છે.

ફ્લોરીન

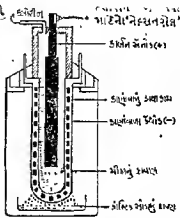
ફ્લોરીનનું નિરાહ અસ્તિત્વ ઈ. 1893માં શહે નામના રસાયણશાસ્ત્રીએ પુરવાર કર્યું. ત્યાર પછી પણ લાંબા સમય સુધી એમ મનાયું કે ફ્લોરીન એક સિંચાઈનું સંયોજન એક પદાર્થ છે; પરંતુ ઈ. 1914ના વર્ષમાં સિંચાઈને સિદ્ધ કર્યું કે ફ્લોરીન એક મૂળતત્ત્વ છે.

ફ્લોરીન સ્વતંત્ર અવસ્થામાં મળતો નથી, પણ સંયુક્ત અવસ્થામાં જ મળે છે, જે ફ્લોરાઇડ તરીકે જોળખાય છે. આ ફ્લોરાઇડો પેઠી કેટલાક બીજાના પદાર્થો તરીકે ખૂબ પ્રમાણમાં મળી આવે છે. તેમાં ખાસ કરીને મીઠું(સોડિયમ ફ્લોરાઇડ) બહુ જાણે આવે છે; કારણ કેવિનામાં પાણી ઉપરાંત ઘણી જગ્યાએ એક મૂળતત્ત્વની નીચલા પટ્ટામાંથી પણ તે મોટા પ્રમાણમાં નીકળે છે. અત્યારે ફ્લોરીનની બનાવટ માટે મુખ્યત્વે મીઠાને જ ઉપયોગ થાય છે.

મીઠામાંથી ફ્લોરીન બનાવવાની સારી રીત એ છે કે મીઠાને એક ગ્રીનલ ડાયોક્સાઇડ અને સલ્ફ્યુરિક એસિડ સાથે મેળવી તરમ કરવાથી તેમાંથી ફ્લોરીન વાયુ છૂટી પડે છે. પરંતુ મોટા માપ પર ફ્લોરીન બનાવવા હોય છે. આ રીત કંપચેમીના લેવાતી નથી. તેને માટે તો મીઠાના દ્રાવણમાં બીજા પદાર્થો કરવામાં આવે છે. એથી તેમાંથી ફ્લોરીન તરત છૂટી પડે છે. આ ક્રિયા માટે બ્લેન્ડેલી નતના બીબ્લિક સોલ(વિદ્યુત્કર્ષ) યોજનામાં અગ્રણ્ય છે. તે પછી નેલ્સન એલ્ડ્રી તરીકે જોળખાતો વિદ્યુત્કર્ષ(ચિત્રમાં દર્શાવેલ) છે. અમદાવાદની કૅલેકો ગિલ્ડર્મ દ્વારા સોડિયમ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આને તો નર્મી સંસ્તરી બીજા પ્રાથમિક દોષ તથા આ બીબ્લિક રીત ખૂબ પ્રચલિત થઈ છે. આ ઉપરાંત હાઇડ્રોક્લોરિક એસિડમાંથી ફ્લોરીન બનાવવાની રીતો પ્રચલિત છે: એક 'ડિકન્સ રીત' અને બીજી 'નેલ્સનની રીત'. પરંતુ બીબ્લિક રીત અસ્તિત્વમાં આવ્યા પછી તે રીતો ભૂતકાળ નકામી થઈ ગઈ છે.

ફ્લોરીન આજ કીલો રેડનો વાયુ છે. ફ્લોરીનનો અર્થ જ ઓક' વિધામાં આજ કીલો થાય છે ને તે ઉપરથી જ તેનું ફ્લોરીન નામ પોટવામાં આવ્યું છે. તેને સહેલથી પ્રવાહી બનાવી શકાય છે. આથી એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ સહેલથી વેળા તેને પ્રવાહી સ્વરૂપમાં લઈ છે. મોટાં જુદાં પદાર્થો વાયુ સંપર્કવાની પુરવઠાની કીધે ફ્લોરીનને ચૂના સાથે સંયોજી બીજા ચિત્ર પાડવર બનાવી લેવામાં આવેલો. ફ્લોરીન પાણીમાં થોડો અંશે દ્રાવ્ય છે. આ ફ્લોરીન પાણી પછી બીજામાં ફ્લોરીનના જેવું જ કામ આપે છે. ફ્લોરીનનો થોડો કામ બીજા ચિત્ર પદાર્થોની બનાવટમાં વપ

મૂળતત્ત્વો
ફ્લોરીન
બ્રોમીન
ક્લોરીન
આયોડીન

લેખક: ડૉ. નરસિંહ મૂ. શાહ; એમ. એસસી., પીએચ. ડી.

સય છે. કામળ અને તેનો માથો બનાવવાના કાર્યમાં તેમજ કાપડના ઉર્ણામાં પણ કપડું સહેલ બનાવવા માટે તે ખૂબ ઉપયોગમાં આવે છે. વધી ફ્લોરીન જીવનનારક વાયુ છે. આથી મોટા સહેલા

ફ્લોરીનની ઉપયોગો

યુદ્ધમાં વપરાતા કેરી કાયુમીની બનાવટમાં ખૂબ પદાર્થોની સાથે ફ્લોરીનનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે વિશ્વયુદ્ધમાં એ કેરી વાયુઓને ઉપયોગ થયો હતો. તેમાંની રોજાને વિજેતાની રીતે યોદ્ધાઓ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. તેમાં પણ ફ્લોરીનના જ સંયુક્ત પદાર્થો હોય છે. પણ તે પદાર્થો કેરી વાયુમાં કેટલા બધા હોતા નથી; તે કેટલો આંતરુ લાગે છે અને આશ્ચર્ય પરાયણ બનેલો છે.

ફ્લોરીન વાયુ એકકદમ ઉત્તમ વાસવાળો અને દુર્ગંધી બનેલો છે. તે ગળા થા નાકમાં કાંઈ તો અતિશય જલદ અસર કરે છે અને બાજ તરફ વળે છે. પરંતુ જે શરીર થઈ હોય નો અતિ નુકસાન પ્રમાણમાં સુધારવાથી શરીરમાં જીવનના દારા થાય છે. ફ્લોરીનની વાયુસ પર થયેલી અસર કાંઈક આ બેમાંથી થાય છે: નાઈટ્રો ફ્લોરીન અને ફ્લોરીન.

બ્રોમીન

બ્રોમીન સમૂહ મૂળ ઓક વાપાના 'બ્રોમીસ' ઉપરથી આવેલો છે. બ્રોમીસ એટલે દુર્ગંધ થા સંધાતો પદાર્થ. બ્રોમીનની બરાબર એકે કીધે તેનું એ નામ રાખવામાં આવ્યું છે. 1826માં આ બ્રોમીનના મૂળતત્ત્વની રોષ બેસાઈ હતી. દબી સમુદના પાણીમાંથી મીઠું કાઢી લીધા પછી જ પ્રવાહી રહે છે (જે બીજાને હોવાય છે) તેમાં બીજા પદાર્થોની સાથે અતિ અલ્પ પ્રમાણમાં બ્રોમીનના ક્ષાર હોય છે. તેના એક લાખ કામ પ્રવાહીમાં માત્ર સાત થાય છે. બ્રોમીન હોય છે. છતાં તેમાંથી બ્રોમીન કાઢવાનું પદાર્થો છે-બીટ-કેન (નવ 1848) 1930

એસિડ કમેચવાથી રાતો વાણુ છૂટે છે, અને હંડા કરવાથી બ્રોમીનની રાતો બહાર પ્રવાહી એકઠા થાય છે. આ પ્રક્રિયા ક્લોરીનની સાથે તેની સામ્યતા સૂચવે છે; અને બ્રોમીનનો વિશેષ અલંકાર કરવાથી પુરવાર થયું કે તેના ગુણધર્મ ક્લોરીનને ઘણા મળતા આવે છે અને તેથી જ તેના સમાવેશ હેલોજન કુળમાં કરવામાં આવ્યો છે.

મોડા પાણા પર બ્રોમીન બનાવવા માટે પછાત કાર્બોનિક ડાયોક્સિડ વપરાય છે પરંતુ હવે તેમાં મૈથેનિક ડાયોક્સાઈડને બદલી સોડિયમ ક્લોરેટ કમેચવામાં આવે છે. બીરન્ટ, ક્લોરેટ અને સલ્ફ્યુરિક એસિડના મિશ્રણમાંથી વરાળ પસાર કરવામાં આવે છે. અહીં બ્રોમીન વાણુ રૂપે નીકળે છે. આ વરાળયુક્ત વાયુને હંડા પાડવાથી પ્રવાહી એ સામગ્રી હતું પરી ન્ય છે. કપરના આયનમાં બ્રોમીનની પાણી રહે છે અને નીચે કાચા રાતા પ્રવાહી રૂપે બ્રોમીન.

આ સિવાય બીજા પાણુ એકઠીત પ્રચલિત છે. મીકું કાઢી લીધા પછી રહેલા ફરિયાના પાણી (બીરન્ટ)માં ક્લોરીન વાણુ ઘોડવામાં આવે છે. ક્લોરીન વિશેષ પ્રક્રિયાશીલ હોવાથી બ્રોમીનને સથોજન માધ્યમી છૂટા પાડે છે. પછી તે બ્રોમીનને ગરમ કરવાથી બ્રોમીન વાણુ રૂપે નીકળે છે, જે હંડા કરી લેવા કરવામાં આવે છે. પછુ હવે નીચળીના વપરાશના આ યુગમાં એક નવી રીત યોજવામાં આવી છે. બ્રોમીનવાળા મીઠાના પાણીમાં લીચળીને પ્રવાહ પસાર કરવાથી પહેલાં બ્રોમીન નીકળે છે; અને તે નીચળે બધ થયા પછી ક્લોરીન વાણુ નીચળવાની સાથે આવે થાય છે.

આ રીતે તેવાર યથેચ્છ બ્રોમીન અગ્રજ હોય છે, જેનું કાળજી પૂર્વક આસપ કાશ શુદ્ધીકરણ થઈ શકે છે અગ્રજ બ્રોમીન વાયુને હોદના બ્રહા પર પસાર કરવાથી તેમાંથી ક્લોરીન નીકળી ન્ય છે. બ્રોમીનના ફાર બ્રોમોહાઈડ કમેચાય છે. આપણાં ઇવનમાં તે કપરથી કામ બળે છે. પોલિસિયમ બ્રોમોહાઈડ ફાર આકાશ કીરત ફોટોગ્રાફીમાં વપરાય છે, ઔરધ તરીકે પણ તેનો ઉપયોગ થાય છે. બીજા ફેટાક બ્રોમોહાઈડ પણ વપરોગી થયાં છે. ફોટોગ્રાફીમાં વપરાતી ફિલ્મ ને પ્યેલોજીની બનાવટમાં સિલ્વર બ્રોમોહાઈડ વપરાય છે. બ્રોમીનને ક્લોરિટ સોડા થા પેટાસના દ્રાવણમાં પસાર કરવાથી સોડિયમ થા પોલિસિયમ બ્રોમોહાઈડ બને છે. આ ક્રિયા ને ગરમ દ્રાવણમાં કરવામાં આવે તે બ્રોમોહાઈડની સાથેસાથ બ્રોમિઈટ પણ બનવાનું થાય છે. બ્રોમોહાઈડ-બ્રોમિઈટના મિશ્રણમાં તેલના નાખવાથી બ્રોમીન નીકળે છે. ક્લોરીનની માફક બ્રોમીન પણ અંતુવિનાશક છે, પણ તેનામાં ક્લોરીન જેટલી રંગ કાઢકી દેવાની ક્ષમતા નથી. બ્રોમીનવાળા દવા જેવી અને જલ્દ અસર કરનારી છે. બ્રોમીન વાપરવામાં ખૂબ જ કાળજી રાખવી આવશ્યક છે. જે વામની પર તે પડે તો તેને માટે ઇન્ડેલજી નીવડે છે, અને એ જખમ સહેલાણી રહતો નથી. જે કોબે મોઝ અકસ્માત થાય તો દુરત એ બાજને દારૂ થા પેટોલથી સારી રીતે ઘોળાવી વેસેલીન વાપરતી રહેવું જો બ્રોમીનની જલ્દ દવા ચામડીને રસપૂર્વક થઈ દેાય તો તેને ખૂબ પાણીથી ઘોળ નાખી સોડાના પાણીથી સાર કરવી અને વેસેલીન ચોળવડું નર્મની અને બ્લેચરિકમાં બ્રોમીનનું કંટાઈન થયુ સાથ પ્રમાણમાં ચાલે છે. આપણુ દેશમાં તે માત્ર ઉત્કાંઠ વર્ષથી સ્થાપીત બનાવવાનું રાજ થયું છે. તેનું એક કારખાનું પારાથેરામાં અગરમાં આવેલું છે અને બીજું મીઠાપુરમાં તાતા કંપનીનું ચાલે છે. બેન્ડે, કેકાણે ફરિયાના પાણીમાંથી જ તે બનાવાય છે.

બનાવતી કેન્ડા તેવાર કરવા માટે આવશ્યક એવા વચલા પદાર્થોની બનાવટમાં બ્રોમીનનો ખૂબ ઉપયોગ થાય છે. તે ઉપરાંત

બની જરૂર પડે છે મોટરમાં વપરાતા પેટ્રોલમાં નાખવામાં. લેડેટાઈડવાઈલ બનાવવા માટે પણ બ્રોમીન જરૂરી છે. ઇર્મનિક પરાથોના સંયોગીકરણમાં બ્રોમીનનો ઉપયોગ કરાય આવે છે. બ્રોમીનયુક્ત કેટલાક ઇર્મનિક પદાર્થો યુદ્ધમાં જેરી થયું તરીકે વપરાય છે. તેમાં બેન્ડીલ બ્રોમોહાઈડ નામનો પદાર્થ આવે છે, જ્યારે કેટલાક બીજા બ્રોમોહાઈડ ફ્રમ કીસલા રૂપે આથી વિશેષ જલ્દ પદાર્થો આગની પર ફેલાવા પેશ કરે છે, સૌથી વિશેષ જલ્દ પદાર્થો જેરી હોવાથી મરુતુ વિખબને છે.

ફોટોરીન

ફોટોરીન હેલોજન કુળનો પ્રથમ સભ્ય ગણાયો. દોઢા ખૂબ ચંદન એલેકે પ્રક્રિયાશીલ છે. આથી તેની સંયુક્ત અવસ્થામાં ફોટોરીન છૂટા પાડવાનું કાર્ય રસાયનશાસ્ત્રી એક કાર્યકર્તા હતા. પછુ ૧૮૮૦માં ફ્રેંચ વિજ્ઞાની મોસાં (Moissan) ને તે કાર્ય સફળ પાર કાઢ્યું. ફોટોરીન સંયુક્ત અવસ્થામાં જ કુદરતમાં મળી આવે છે. તે જ ખાસ અવસ્થા ખનનને ફોટોરાઈટ અને કાથોલાઈટ છે. આપણાં કાકડાઓમાં-ખુસાર કરીને કાંતમાં અતિ અલ્પ પ્રમાણમાં તે સંયુક્ત અવસ્થામાં મળી આવે છે. ધાતુકાના સંતોષનમાં ફોટોરાઈટ, કાંતના વખતથી ધાતુકોમાંથી અગ્રજિ દુર કરવારે, ક્રેકસ દુર વપરાતો આવ્યો છે. અગ્રજિમાં સાથે મળી જઈ ધાતુના આયોન થી તે બહીમાં પ્રવાહી રૂપે છૂટો પડી ન્ય છે. લેડિન આપણાં ફેલ્ડમે સોલ્ટે વહેડું ચેલેા અર્થ થાય છે. એ પાથી તેનું નામ ફોટોરાઈટ પાડવામાં આવ્યું છે. જે જ પ્રમાણે કાથોલાઈટ ક્રેલ્ડુર્મ-નિયમના ખનનમાંથી કો ધાતુ કાઢવા માટે વપરાય છે.

આ ખનનને-લોકાઈટ અને કાથોલાઈટ-માંથી ફોટોરીન વાયુ લીચળીની ગરમ રહે છૂટો પાડવામાં આવે છે. ફોટોરી ક્લોરીન જેવા જ વાયુ છે, પણ તેનો રંગ કાથલા આદો ર તેને ક્લોરીનની માફક સહેલાણી પ્રવાહી બનાવી રામતો નર્મ તે હોતો તો પ્રક્રિયાશીલ છે કે લગભગ દરેક મૂળતત્ત્વ સા સંયોગન થાય છે. આ ક્રિયા ખૂબ કમ હોવાથી ખૂબ જરૂરી થાય છે. પાણી સાથે તેને મેળવવાથી પાણીનું ખનનિયત થાય છે. ફોટોરીનયુક્ત કાકડા ફોટોરી એસિડ કમેચવામાં ખૂબ ઉપયોગ છે. વયરોને સાફ કરવા તથા કાચ પર કોટરમા-કરવા (etch) વપરાતો આ એસિડ ખૂબ મુશ્કેલનાકાર છે. તેની સાથે કામ કરત ખૂબ સાવચેતી રાખવી. તેને લગની વધુ માલિની આ લેખમાળાની ૬૮૨માં આવી ગઈ છે.

હાલના કુદરતના એવા તત્ત્વ આયોડિન વિષેની માલિ

ની ઉપરથી દેખઈ આવશે કે હેલોજન તત્ત્વો કો એ મોડાવાક સમૂહ જેવા છે. ઇવન અને કદા જેવા સર્વનાત્મક કાર્યમાં ખૂ તેમને ઉપયોગ થઈ શકે છે અને યુદ્ધ જેવા સંઘાસત્મક કાર્યમાં પણ તે વાપરી રામાય છે. કુદરતના બનેલો ખનનિયત થોતાના ઉપયોગ માટે તામે તે કાર્ય છે, પણ તે બજો માનવીના બજા માટે જ વપરાય એ હંક છે. પરંતુ સત્તાલોખી રાખુપરો તેને ઉપયોગ થોતાની સામજીકવાસના સંતોષવા માટે કરે છે. અને તેથી બાપડું નિશાન વરંભાય છે. હેલોજન તત્ત્વોના શોધકોએ તે રાખે પણ નહીં ધાર્યું હોય કે તેમની શોધ માનવીના સંહાર માટે ઉપયોગમાં લેવાશે. તેઓને હેલો તો હાથ સંયોગીબદ્ધતા જ હોતો, સાચા વિજ્ઞાની એકો તે કદી પણ સંદારકૃતિ પાળી નથી.

ur friends Abroad

જળતા સપક સાધિત

પત્રનિષઠ

[આ પત્ર મેળવનારા: હેલ્સરાય મહિલાલ ત્રિવેદી, દિલ્લી દરબાર બહાર, ૬૧૦A ૨/૩ કુમ્હુર, આગરા-૫૨]

Theo Kittel

22a Neuss/Rhl.

Kaarster Str. 103, Nordrhein proviz

Brit. Zone (Germany)

7th April 1948

મૈત્રા મ્હારા દિલ્હી મિત્ર,

હાથમાં જ હસ્તરત્ના દિવસો પસાર થઈ ગયા. સર્વ ક્ષણોમાં પ્રકાશી રહી છે અને નિરાસ હેરાંને નહીં ભેગ અર્પી રહ્યો છે. હું જાને જ કોઈ હકીલી માંદગીમાંથી બહાર છું અને હવે હાંકી દીઠ લાગ્યાં, અને સલામત્તરીતે મોલેલા તમારા અતિ સુંદર અને રસપ્રદ પત્ર મારે આશ્વાસ માનવાની તક લઈ છું. એ પત્રે મને એવાં અને આપો તે ખરેખર અવર્ણનીય છે. અલગત, હું તમારો મિત્ર બનીને તમારી સહાયે પત્રવ્યવહાર વ્યવસ્થા સમીક્ષા દિલ્હીએ પ્રત્યે હું વખી જાડી અને જાણી લાગ્યોએ મારાં છું અને મને તો ખાતરી છે કે આપણે આપણા હેતુઓ પાળી રહીશું.

હું જ્યાં રહું છું તે ન્યૂસ (Neuss) મામ મેલસા અને અનાજ વર્કસ અને જોડામ કહેવત છે, કેમકે મામની ટાપી બાનુએ (વતરે) ઉદરને બંધી મેલસા-આણુનો વિસ્તાર આવેલો છે, જેમાં ડાઈસન, ઓબરહોસન, રેલિંગહોસન, એસન, બેનખ, મુલદાઇમ, ડાઈસ વગેરે નાણીમાં આણુવાળાં કાદેરો આવેલાં છે. એ વિસ્તારમાં પિટ-કાલ અને બાઈન-કોલ એટલા તો મળજી પ્રમાણમાં નીકળે છે કે તેનો ભણી કોલસો ખાસ કર્યાં હવે ૧૫૦ વર્ષ સારો ૧ કમી વખત પછી એ આણુના વિસ્તારમાંથી નીકળે છે અને મલકીને બર્મીનાં દેરો કાઢી શોનું કાલમાં જોઈ છે. એ વર્ષે પહેલાં આવી એક આણુમાં બેતરવાની મને તક મળેલી. કમત્રમ ૫૦૦૦ ફૂટ જોડે જ્યાં આણુ-આણી જોઈતાં હતા ત્યાં એક મોટા પારલુમાં બેસીને હું પોલેમોસા. ત્યાં હવાના ઇનાબ (કોમ્પ્રેસેડ એર)ની ચાલતા વાંસિક હશેડાં બંદે પિટ-કોલ ખોદવામાં આવતો હતો. દરેક આણુમાં સલામતી સમનાશ ખાસ મનુષ્યો (Safety-men) પણ હોય છે. તેઓ ખખખે ખેડાખર કાર્યરત રાખે છે, આસોચનાસ મળેલી વેમન (Vernichtung)ની આવખ નિર્વચિત કરનારાં વંદેને જોઈ હવે ચલાવે છે, આણુમાં મારણને કારનીય છે બતાવે દોરારને તપાસવા દે છે અને ખોદવાનાં વંદે તદ્દન ખાખી રહિત છે કે નહિ તેની ચોક્કસ કરતા રહે છે.

આખીઆણીનું કારા પછી જેખમગારસ અને કમ્પ્રેસેડ હોવાથી શેડા વખત પહેલાં તેમના કાલ મારે એક 'પુલ્-પદ્ધતિ' (Point system) રાખે-કરવામાં આવી છે. આ પદ્ધતિમાં પ્રત્યેક કમ્પ્રેસેડ તેની કાર્યશક્તિના પ્રમાણમાં કુપ્તો આપવામાં આવે છે, જેના વડે તે પોતાની જરૂરિયાતની વસ્તુઓ ખરીદી શકે છે. આખે તો શેડાખખ-કુપ્તો કોલસો પહેરે ચલાવી દેવામાં આવે છે અને ખીજ બાજુ કોલ-સોને દેસ મળાવું આમનું જ્યાંની કાદે ફરી રહુ છે. કોલસાની વંદે-મળીને છેકો દેખે (કોલાર) મળને દરજ્જાના કોલારવખમાં મળેલો: માખસારી દુકાં આદિયા હંદવેટ (કોલ મળ): પણ હવેમાં કુખ પર આંખુ સારું હવે શો કાપરો?

તમારા સમુપિતાના પ્રત્યુનું તમે કરેલું વર્ણન આવેલું આદરે હવે, મારણ એમનું ખાતરીરીતે ખૂન થયું તે સ્વ. માંથી અચાર મારે કોઈ સાખ અલબી વ્યવસ્થા નહોતા. આખી પ્રમ તેમને પિતા તરીકે

આલવી દોષી ભેળ્યો એમ ને અમે હવેસ ધારતા તેને તમારા લખાણી સમર્પન મળ્યું છે. અને જ્યાંની પછી તેમના શીર્ષિતા મુલ્યથી દુગ્ધદ આપાત અનુભવેલો, કારણ અમે એ સમજી રહ્યા હતા કે એમનો સ્વભાવ હંમેશા હવેત આપણા હેરાં હોવા છતાં મળે: શીર્ષિતિય પણ હતો. આલવી એક કિશના ન્યૂઝરીદમાં મેં તેમના હેતુને મહેરીની શેરીઓમાંથી લઈ જવામાં આવતું તેમનું અંતિમ અવિષ્કાર મળ્યું, જેમાં તેઓ મળે પોતાના ખાસ દેશબંધુઓની ઉદ્ધવી વિશાલ લેતા હોય એમ લાગતું હતું.

ખાસ દોરત, જ્યાંની વિષે તમારે ધ્યાનીપૂર્થી નાતો સાંસજી છે; પણ અભારા આ દેશ પર એ મોટું દુર્ભાગ આવી પડ્યું છે તેની તમને કલ્પના પણ નહિ આવી શકે. અને પોતાના દેશને આદારના શોરો તરફની તે દુગ્ધને સુલદના બ્યજ થયું હોવાના કારણ છે. જ્યાંનાનો સર્વ વેશખ 'પશ્ચિમમાં આશ્વાસ મળે' છે. સમુદેશિયા (સુદર પછી બીમ લંબરનો

કોલસાની ખાણો પ્રદેશ), પોમરેનિયા, અને પૂર્વ પ્રશિયા એ મનુ ક્રેષ પ્રતિષ્ઠા પોલિસકોલો અને રશિયાનો પ. આવી વાલખુ: અને ત્યાંના કોલસાં એકી જુડવા મલાલીને લખામને લંબ્યું રીતે દેશી લીધા પછી જ તેનીને રજનાંતર કરવા દેવામાં આવ્યા છે.

અગાવાના જ્યાંને 'રીસ' આમળ તો 'લેમ્બી પદાર' પડેલો છે: મોરેલે કે ત્યાંથી રશિયન હુકમતના વિભાજની સોદેસ રાખ છે. પાસપોર્ટ વગરનો કોઈપણ જ્યાંને દેશન થવા વતર તે ચરદને પસાર ફરી સરતો નથી. રશિયન વિભાજનાં કુજ કોલ જ પસા છે SED (સોશિયલ યુનિયનરેટ પાર્ટી). સોશિયલ ડેમોક્રેટ અને હોજુનિરે એ બને પક્ષને હોજુનિરેટની મેતાબીરી દેશન રશિયનો એ જ લેવા ફરીને આ નવો પક્ષ રાખાઈ છે. જ્યાંનીના લાણીના જમ્મ કાચ કે જેના વર ટોમીઝ (એમિલ), પાન્કીઝ (એમિલિનો) અને પોલકસ (એમિલ)ની ફળખવારી છે, ત્યાં ક્રિશ્ચન ડેમોક્રેટ અને સોશિયલ ડેમોક્રેટ એવા પક્ષ છે. પહેલુ ત્યાં પણ એ પક્ષને ફળખવારી: ખાળાં સમુદેસ વસવર્તન રહેવું પડે છે. આખા લોસાસાનનો એ જંગ દેખા જ છે, સામું શોકાસના કપોય નથી.

અને અગાશી દેશ તદ્દન ખલાસ મળ્યો છે. આર્થિક લેવ સાખ દુશી પડ્યું છે. કમનને અત્યેન આવરક બીની જારી વસ્તુઓની પણ લંબી છે. અરે, તાને એક રોડીની કમખી પણ નવાની ન અપે. ન અપે કાપડ, ન મળે જોડા કે ન મળે કાજા મોવાના સાબુને બંદે. મામ કોઈક ખાલ વસ્તુના અમને રેસાસાર પર મળે મેં છે. ગામખ, વાચળી કે માંસ તો અમોરે મારે જંગ. કમખની વસ્તુએ

તમે કોઈ પણ વસ્તુ ખરીદી શકો. પણ કારણનાં ફરી ચાલુ થયાં છે, પણ તેમાં ફક્ત નિષ્કાસ કરવા માટેનો જ માસ તેવાર થાય છે. જે માસ અગતે નો, અહીં લેવા પણ મળતો નથી અને જે કંઈ થોડાંકણ માત્ર ખાસ જગતની માટે તેવાર થાય છે, તે કારણનાં પાળાઓ તથા વેપારીઓ થયેલ બહાવાની આસાએ સંધરી મૂકે છે. ખરે પૂછો તો અહીં વિનિમય પદ્ધતિ (Barter) જ પ્રવર્તે છે. જર્મની આજે ઘણા વિશાળમાં વહેવાર ગયું છે દિવસીરી સાથે કહેવું પડે છે કે તેમણે જે સરકારો અહીં કાળી કરી છે, તે સરકારી સંતાનકીયાના હાથમાં કેવળ પૂતળાં જેવી છે તેમના હાથમાં પળી થોડી કે નહિવત વહીવટી સત્તા છે. આથી તેમના તરફથી બહાર પડતા હુકમો પ્રભુ માનતી નથી. સંપૂર્ણ સત્તા ધરાવતા એક ગવર્નમેન્ટ કેન્દ્રીય સરકારની આજ જગતને ખોટ છે.

સલામતી તો અહીં મરી જ પચારી છે, કારણ પોલીસ નિઃસજ્જ અને સત્તા વચરતી છે. સત્રે રસ્તા પર બહાર નીકળવું પણ જે ખમો-કાંઈ બની ગયું છે કારણ એવા ઘણા કિસ્સા બન્યા છે. જેમાં રાઈ દારીના બધા કપડા લૂટી થઈ તેને નક્ક બનાવી ખૂંચી દેવા !

આરા મિત્ર, હવે મારા સસલાને ખબર પડવાનો વખત થયો હોવાથી આ પત્ર પૂરો કરું છું. પણ તેમ કરતાં પહેલાં ફરી એક વાર તમારા કુદરત પત્ર માટે આભાર માનું છું કૃપા કરી તમારા માતાપિતા તથા બાઈઓને મારાં દાર્શિક વંદન કહેવો. મેં તમારા કોઈ ફોટો અને પ્રોફાઈલ આપશે તો મને મળી આવેદ થશે. પણ હું તમને મારો પણ પ્રોફાઈલ આપીશ

એથ શુભેચ્છાઓ તથા પ્રેમાળ વંદન પાઠવતો આપનો ભાઈન મિત્ર,
થોમી કીટલ (Theo Kittel)

INDIAN PEN-FRIENDS

(101) Shanti C. Patel, 2nd floor, Tulsidas Menson, V. P. Road, Bombay-4—Age 16, Interest: Travelling,
(102) B Abdulhusen Patel, 36 Dam street, Colombo, Ceylon—22, Coins, view-cards, autographs, stamps;
(103) Krantikailas Chaturial Joshi, Diwan Para Street No. 16, Rajkot (Saurashtra)—21, Coins, autographs, youth movement;
(104) Karamchand Ratilal Kothari, Dholi pole, Near Maliapa, Wadhavan city (Saurashtra)—18, Scouting, music, reading, (105) Vinod Jivabhai Vasavada, C/o Jivabhai M. Vasavada, Head master saheb, Middle School, Bagasara (Saurashtra)—17, Travelling; (106) Girish Desai, 23 Patekh street, Bombay-3—16, Stamps, view-cards, drawing, cricket;
(107) Navanitikumar Chumilal Gandhi, C/o Chumilal A. Gandhi, Veraval (Saurashtra)—17, Stamps, coins, flute;
(108) Natverlal C. Gorasia, Kanyashala Rd, Dhoraji (Saurashtra)—18, Literature, science, stamps; (109) Dusharathkumar Vyag, Chandramauleshwar Mahadeo, Vitthalbhai Patel Rd, Bombay-4—17, Literature, (110) Shaimdas Hotchand Makbijani, United Trading Emporium, Kharsetji Rana street, Dias Estate, Bombay-7—23, Travelling. (Please mention 'Kumar' Monthly from Ahmedabad, India while writing to any of the above Indian pen-friends).

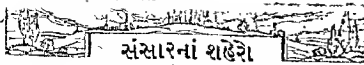
(1) Miss Lili Xaythoponlön, 6 Litra St., Ioniki, Greece—Age: 19 (2) Mr. Kriton Exa' 26. Polonias St., Thessaloniki, Greece—22, M. finearts, philosophy, (3) Mr. Bassilis Ilatzis, 37 Q. Sofia's St., Thessaloniki, Greece—22, Stamps, sports (પહેલા પત્રમિત્રને પુરૂષ પત્રમિત્ર અને બીજા બેને સ્ત્રી પત્રમિત્ર એકથી છે. કહેવું. અર્થ/તકમાર સંધવી, અમદાવાદ). (1) M. Ronald W. Loew, 2168 Wascana Avenue, Lake' 7, Ohio (U.S.A.); (2) Mr. James Genn, 3115 Kossut Street, Lafayette, Indiana, (U.S.A.); (3) Mr. Bob Peterson, 622, Broadway Sterling, Colorado, (U.S.A.) (કહેવું: કન્ડક્ટમાર જાણી, યુબાઈ). (1) Miriam Hynková, Pralita XII, Korunni 22, C.S.R. (Czechoslovakia); (2) Olga Lahrádova, Praha II, Washingtonova II, C.S.R. (3) Hedvika Hessova, Slovanska-kolej, Mesice u-Prah, C.S.R. (4) Květoslav Brikova, Ronov níd-u-Caslo, C.S.R.—કન્ડક્ટમાર ચારે બહેનોને જાણ: Riding, sports and correspondence. (કહેવું: વાહવાલ સાથે, બન-કંઈ)

ફ્રિઝ-ગર્મ પત્રમિત્રોનાં સરનામો

નીચે આપેલાં સર્વ સરનામોં ફ્રિઝ પત્રમિત્રો ઉપરથી ફ્રિઝ-ગર્મો વસતાં પત્રમિત્રોનાં છે. તે દરેક સરનામો નીચે Abo. Fir land, Europe એટલું કમેરી છે.

(1) Miss Ann-Marie Johnson, Fredsquatere, 103 35-Age: 16, Interest: Dancing, sports, film; (2) Elvi Winklund, Klostergat 6,—16; (3) Miss Britta Voorit alo, Nylandsqsgat 7,—16, Music, drawing, sports; (4) Ulla Anderson, Resovangen 9, (5) Marita Jansén, Rilegatan 16; (6) Marita Holst Universitetsgatan 28. (7) Mary Wiurstedt, Pahanieni, Lyasia; (8) Sagn Granlund, Hantvubargat 8A.; (9) Ulla Schrey, Birhopsgat. 15; (10) Sylvia Lehtinen, Birhopsgat 11 (11) Brita Eliman, Erishgat 27. B. 40; (12) Valborg Aheberg, Birhopsgat 14; (13) Berit Linnell Vast erlanggat 20. C. 41; (14) Marta Viren Snirbhahagat 44. A; (15) Britt-Marie Trapp, Tredsgat 17. B. (16) Frma Hangelin, Tredsgat 122. B. 67, (17) Pia Lustig, Museiparken 2; (18) Marlene Johnsson, Aurgat 5. B; (19) Elvi Bergman, Slotsgat. 54; (20) Bent Gadd Sinsgat 36—(21) Biigeli Lindberg, Humlegadsgat 15 A. 18 (22) Anna-Lisa Roungvist, Torngat 4. (23) Majja-Lusa Lehtonen Pahnieni B. 26 B 5—(કહેવું: રમણિકલાસ કમરી, યુબાઈ)

ફ્રિઝ-સંચયકનાં જાણીતા એક જર્મન પત્રમિત્ર ફ્રિઝ-સંચયકનો શોખ ધરાવતા એક જર્મનવાદીઓ ભેગી કરે સર્વ ફ્રિઝો. ગયા મહાપુરુષમાં નારા પામવાથી તે બાઈ ફરીથી નવે સંચય ભેગો કરવા ઉત્કે છે. તે માટે ફ્રિઝ-સંચયકનો શોખ ધરાવતા ફ્રેડલાક ફ્રિઝ પત્રમિત્રો સાથે તેમને પત્ર-વ્યવહાર કરી ફ્રિઝોની આપણે કરવાની હમ્મ છે. તેમનું સરનામું: Fritz-Georg Lange (24a) Hamburg 13, Isestrasse 115, P. Adr. Dr. Simon. Germany (British Zone).

સંસારનાં શહેરો

૧૪-તીર્થંતર પ્રયાગ

અ. પશુ આ પુણ્યપાવન ભારત-વર્ષમાં જ્યાંજ્યાં નદીઓના મહા-સંગમો છે, ત્યાંત્યાં કેક પ્રાચીન કાળથી વૈષ્ણવોએ એકોત્તરી તીર્થસ્થાન બન્યું છે. પશુ તે જગ્યામાં જ્યાં ગણાવવામાં આવેલાં આપણા સમ્પ્રદાય મહાત્માઓનાં પવિત્ર સ્વરૂપ પદરાવવામાં આવ્યાં તે આધ્યાત્મિક સૌંદર્ય ધરાવતા પ્રયાગનું સ્થાન જનન્ય અને અદ્વિતીય છે. ભારતવર્ષના પ્રત્યેક હિંદુ માને તે માન જેનું એકબેક હુંદર પવિત્ર છે તે 'પુણ્યસચ્ચિદ' ત્રિંગા અને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની ભાવહીનાનાં સંદેશરસો કોના રમણ પ્રવાદમાં સમ્પન્ન થઈ છે તે યમુના-આરતવર્ણની પ્રજ્ઞાપાત્ર બેળી આ બે નદીઓનાં જ્યાં હિન્દુઓ પાવન તે સ્થાન પાવિત્ર અને શુચિતામાં આત્મિક શ્રદ્ધા યોગમાં રી નવાઈ? વળી આ કાલક્રમ અને રમણીય રથને આપણા પ્રાચીન હિંદુઓએ પોતાની જાન જરૂરી સરસ્વતીના પુનિત પ્રવાદ પશુ વહેવારથી છે. આ બે કારણે આ વિશિષ્ટ ત્રિવેળીસંગમને માત્ર તીર્થ જ નહિ પણ 'તીર્થંતર' કહેવામાં આવે છે.

પ્રયાગ અતિ પ્રાચીન સહેર છે. સંખ્યાનીત કાળ પહેલાં બ્રહ્માએ તે શાંતિવિષમીના કામમાંથી સદ્ ભાં બ્રહ્માજ્વલની પુનઃરથાપના કરવા અર્ધમેષ યજ્ઞ કર્યો, અને આર્યોએ તેનું નામ પ્રયાગ(પ્રમુખ્ય અને સામન્વય) રાખ્યું. સ્વામી શ્રી.૧૬૪ ક્રમી તે હિંદુઓને કામ રહ્યું, તે વર્ષમાં શાહુદીન થોરીંગે તેને ઘડ્યું બનેલું. ૧૫૭૫માં અકબરે લાકડી દિલ્લિ તેની પુનઃરથાપના કરી સંગમ પર બેક મજાપત કિલ્લા બંધાવ્યા અને સહેરનું નામ પ્રયાગ બદલીને અલ્લાહાબાદ રાખ્યું. અકબરના ઉવરતા સમયમાં આ સહેરનો વહીવટ અકબરના મોટા પુત્ર શરીફ(જહાંગીર)ને કામ હતો. જહાંગીર શરીફે આવ્યો ત્યારે તેના મોટા પુત્ર ખુશરો બેટ કરવાથી તેને લગાવીને આ સહેરમાં જ રેડ રાખવામાં આવેલો, જ્યાં તેનું પાતું પડ્યું. આ બે વખત ત્યાંના વિષ્ણુવાદ ખુશરો બાગમાં તેની કબર બેળી છે.

મુમલ સાધાન્યની પટની મહાદે. ૧૫૭૬માં તે મહાદેવને કામ રહ્યું અને ૧૭૫૦ ક્રમી તેના પટ તેમને દોર રહ્યાં. મહાદેવ

પાસેથી રૂપાખાદના પદાણુ બાદશાહ સરવજનના તાબામાં તે રહ્યું, જેને ૧૭૬૫ ક્રમી તેને લગાવે રાખ્યું. પશુ બંગોલેએ તેને લગાવીને અલ્લાહાબાદને કબજે ફરી સાલગરમને મોકલ્યો. પશુ ૧૭૭૫માં આદ-આલમ મહાદેવને સરવેજવાથી અંગેરે-એ દરી બંધને સ્વીકારના નવાબને તે પગલાળ કપિયામાં મોકલી દીધું. ઉપર ૧૮૦૧ માં નવાબે જ તેને બિરિસોની કદમત નીચે મૂક્યું. અને ત્યારથી તેના પર બિરિસોની કંપણું કબજે આવ્યો. તેનું મહત્ત્વ યાનમાં સદને તેને છે. ૧૮૩૪માં તે વખતના બેન. ૨૦૬૬. પ્રાંતવી રાજધાની બનાવવામાં આવી. તે ૧૮૫૫માં ફેરવેને આમે લઈ જવામાં આવી, પશુ ૧૮૫૮માં ફરીથી તે જ રાજધાની થતાં મદનનું કેન્દ્ર બન્યું. 'મહત્ત્વ' 'ગજવા' પછી અંગેરેએ એ પ્રાંતનું નામ બદલીને આમ અને અલ્લાહાબા 'અબુલ પ્રાંત' એવું નામ રાખી લગતીને રાજધાની બનાવી પ્રયાગનું રાજકીય મહત્ત્વ બેકે તેથી બાધ્યું રહ્યું. પશુ તેથી તેની માર્ગિક સ્વોપરિતામાં કઈ પણ બાધ ન આવ્યો.

ત્રિવેળી સંગમ તથા અંગેરે બીને નાનાં-ગોરાં નીધાં ઉપરાંત વિદ્યમના સિદ્ધિ અને અસિદ્ધિત બંને માટે સતત આરંભના જે સ્થાન ત્યાં છે : એક અક્ષય વડ અને બીજો અશોકના રતલ આ બંને પુરાણપ્રસિદ્ધ

પશુ આ નવીન સુનાનાં પ્રયાગનાં નામો બા-લુમાં આવેલાં અલ્લાહાબા કિલ્લાની એકરના કામમાં છે. ઉપરાંત કિલ્લામાં બાગમાં પ્રાચીન પ્રયાગનાં સંદેશરસો જનવતનું પાદા-બધુરી નામનું એક મંદિર આવેલું છે. તેની પાસે આવેલા અક્ષય વડનું ફરીન કરવા બેક વિશાળ કોંવરામાં જતું પટે છે. આ બે ને એ અક્ષય વડનું ફેરવ થડ જ ત્યાં છે. બાવિલ લોકો કહે છે કે થડ બાદી છે પશુ તેની ટાળીઓ બોધિયથામાં છે. આ પુરાણ વડ-ની રીતલ છાયા દેકળ પ્રખરતે બ્રહ્માને અસંખ્ય વલો કરેલા કહેવાય છે. ભગવાન માકેલેય તેા રહ્યું છે કે જ્યારે મહાપ્રલય થઈ સમગર પૃથ્વી ફળી બધ છે ત્યારે ફેરવ આ બેક જ વડ રહી. (અક્ષય) રહે છે અને તેના માંદામાં મધર પોતે બાગક ૬૫ મારણ ફરી મોટામાં બધેર રાખી જામકીડા કરે છે. આ વિશિષ્ટ આબાને કારણે જ તેનું અક્ષય વડ નામ પડ્યું હોયું જોયું. આ જ રહે દેકળ કોલ સામાન્યનો મુપ્રસિદ્ધ સ્થાન હર્ષવર્ધન પ્રત્યેક વર્ષે પોતાના સર્વ ધનનું કાન કરી દેતો. વળી એક કાળે મના-ન પ્રનાનો પાવન પ્રવાદ પશુ આ વડને પસાઈ-ને જ વહેતો હોતો. તે કાળે આ તીર્થમાં પ્રાણુત્વાગ કરવાથી વનર્મની પ્રાપ્તિ થતી દોષાની મનાવતાથી એક કિલ્કુડા આ અક્ષય વડ પરથી પ્રવાદમાં ફરી પડી દેલ-ત્યામ કરતા. આ રીતે ફેરેલી આત્માદાવા-માં પામ નથી પણ મોટા છે. બેની દદ માનવતા તે કાળે પ્રવર્તતી દેશવરના પ્રસિદ્ધ મહાશવ્ત મારિયદેવે આ વદશવ્ત દેકળ જ રવર્ષે પ્રાપ્તિ માટે માણુત્યાન કરેલો. વેદિક

ત્યાં ૧૨૭૧ વર્ષે જન્મીસિદ્ધિ કામ મેળો બરામ છે તે સ્થાનનું ત્રિવેળીસંગમનું સ્થાન તથા ત્યાં આપણે જાણેલાં જની કિલ્લો

પણ પોતાના પાપના પ્રાચીન અર્થ આજ
રોમાં પ્રાચીનિસરન કહેલું. પણ પછીથી
સંમતના પ્રવાદે પોતાનું રવાન મદદનું અને
આખરે પણ વડની આસપાસ ફિલ્ડો બં-
ધાવી દેવાથી આત્મકલ્યાણની પ્રયાબંધ થઈ.

ઈ. સ. પૂર્વે ૨૫૨ માં બેસી દરાગેથી
સમ્રાટ અરોઠકનો શિવાસ્તંભ પ્રવાસીઓને
આકર્ષેતો અર્ધનો બની પ્રાચીન આવશે
છે. આ કૃત હાથ અને પાયા આગળ ત્રણ
ફૂટ અને દોષે છે ફૂટ પદોના એવા આ સ્તંભ
ઉપર આરોઠની ધર્મલિપિ ઉપરતં સમુદ-
ગુપ્તના રાજકવિ દરિયેલે ઈ. ૩૮૦ની સાલ-
માં લખેલા કેટલાક શ્લોકો પણ કાઢેલા છે.
ગોળ માંસલા પરના આ ધર્મલિપિય અને
દિગ્વિખનના બે લેખો ઈતિહાસલેખોમાં માટે
અતિ ગરજના ગણાય છે. અરોઠના બીજી
સ્તંભોમાં આ સૌથી બીજો સ્તંભ ગણાય છે.

પણ પ્રથમ આજે હિંદની આસપાસના
માં જણાવે છે તે તે ત્યાં ૬૨ થાર વર્ષે બ-
સાવા નિમ્બવિખાત પુનથેનાને કારણે લખેા
ધારાણીઓનું આગળ આપણે ધરાવતા છે

મોલો તથા દર વર્ષે ૧૫મી જાન્યુઆરીથી
૧૫મી ફેબ્રુઆરી સુધી માસ મેળો પણ
કરાય છે. એ મેળોવખને ત્રિવેણી સંમતના
એ બે માર્ગલ લાંબા અને ૧ માર્ગલ પહોળા
પિચાળ રેતાળ પટ પર માનવને બધે
મદાસપર લેખે છે. પ્રાંતપ્રાંતના સમુદાયો
ને સંબાસીયા, નખરેઓને સંમતદતો,
ધાર્મિક અને યાત્રીઓ, વેપારીઓને જિલ્લા-
સુબો ત્યાં લેખકરાય છે. કલ્યાણના કલાકે
સુધી ધર્મવર્ધા આવે છે અને વિચારોની
આપણે થાય છે. આ મેળોમાંમાં જિલ્લાસુ-
સિંધાને યોગ્ય જુદા અને શિલ્પકલા મુકોઓ-
ને નૈલામાં ગળી રહે છે. નંધારીઓ તથા
કુડનકરોને પણ સારી આવક થાય છે.

અત્રી લાણની પસલ ધસવતા આ સહેર-
માં અધુનિકકલના સરકારી મકાનો, હાઈ-
કોર્ટ, બેંક મુનિસિપલિટી તથા ખેડોદાર બાગ-
બગીચાઓ પણ છે બેંક કાલે ત્યાંથી નીક-
ળતા પારોનિવરનામના અર્ધસરકારી પણ
નખરાર પત્રને કારણે પ્રવાસ, માત્ર હિંદમાં
જ નહિ પણ કમ્બેટમાં જ નાણીનું બનેલું.

પણ પોતાનું ખૂબ પ્રાણકવિ છે
હોરે લખેા માયાણીઓને રહેવા ખબ
સત્વક આપવાનું લખા કિશોરક કારવર,
કાર્ય કરતા આવા ૧૪૦૦ ઉપરતં પંડાઓ
કુટિરોમાં પ્રયાગમાં રહે છે. સંમત આસર
મિરતોનું પંડામ પંડાઓ પોતાપોતાના ટેન્-
ઓ તાણીને પડયા હોય છે. તેમજીનું કે
નાનકું નખર અર્ધ ઓથે હોય છે કે પા-
માંને પોતાને તેમજ યાત્રી ઓળખી શકે
માટે તેમજ પર વિશિષ્ટ શિક્ષણી ધન સ-
ખા પડે છે. દર વર્ષે હિંદના પ્રત્યેક પ્રાંત-
માંથી-પ્રત્યેક સહેરમાંથી હબરે લેખો
અરિય પધરાવતા તથા બાદ કરવા અર્ધના
ત્રિવેણી સંમતે આવે છે.

ન્યાં સુધી હિંદુ ધર્મમાં પ્રાણીની ઉત્પત્તિ
છે ત્યાં સુધી પ્રવાસનું મદદન હોવ નહિ
થાય અને ન્યાં સુધી પ્રવાસમાં ખર્ચે
આવશ્યિક જોનવિવતનો ભંડાર હોય ત્યાં
સુધી હિંદુ ધર્મની ઉત્પત્તિમુલતોના ખર્ચ નાક
નહિ થાય, એમ પ્રથમ જઈ આવેલા વિ-
હિસક મુસાફરને કાળમા સિવાયરહેશે નહિ.

પ્રાચીન નાટ્યશાસ્ત્ર

તથા તેની અનુવંધી નૃત્યાદિ કળાઓના પ્રવિચ્છ અપભ્રંશ લેખમાના [૩૨]

મુદ્રા-નિવરણ

લેખક - યોગેન્દ્ર પ્રિયદાસ

નૃત્યની ભાષાના મુજાકરે રૂપ ગણતરી મુજ મુદ્રાઅત્રી
માલિકી બાપણે ગયા બકમાં નેહરે તેમા જાણના પ્રમાણે.
તે છેતા માત્ર હરેતરી જુદીજુદી રચનામાં જ, એ જાણીસ મુજા-
કરના ક્ષાત્રની ભગતને કોઈ પણ વિષય કે પદાર્થે દર્શાવી શકાય છે,
તેજ આ જોનીસ મુજ મુદ્રાઓથી ભગતને કોઈ પણ નૃત્યાવિત
વિષય કે પદાર્થે દર્શાવી શકાય છે અને તેમની વિવિધ સંચેલના
અને રચનાઓથી અનેક અર્થો પ્રદર્શિત થાય છે આજ, જુદાજુદા
અર્થો, પદાર્થો ને વિષયો દર્શાવવા આ શાખા-મુદ્રાઓને આપણે
'અર્થદર્શક' કે 'નિદર્શક' મુદ્રાઓ તરીકે જાણીશીએ.

મુદ્રાઓ વિષે હોરોમાં સારા-પતરા જુલ કહેવડા અને કેર-
હવ લેવામાં આવે છે. તેમને તે જુલ જાણ્યેબરી અને જાનગ્ય
પણ લાગે છે. પરંતુ જરૂરતે તે ધર્મીપત્રી મુદ્રાઓ આપણા લોકિક
આવરણમાં લાગેલા થતા હલનચલનનું અનુકરણ માત્ર છે. જેકે આ
અનુકરણ સીધેસીધું નહિ, પણ કલાગત પ્રકારનું છે અપખ્યાલે નિહા
જનનમાં આપણે ધણા હલન-ચલને તેના ઉપયોગ કરતા હોઈએ છીએ,
એકે નાક પાસે આંગળી રાખી 'ચુપ' એમ દર્શાવીએ છીએ; હાથના
આભાસારાની કાળને 'આવે' કહીએ છીએ કે 'જાવ' એમ સૂચવીએ
છીએ; કમળ કે કમ્બારે કે કમરે કે હલવા કે વગેરે પ્રકારે પણ હાથથી
દર્શાવીએ છીએ. નાના છોકરાં નાનો જાણકાર કે 'લેતો ન' એમ કહેવા
આપણે જાણે છે. આ સર્વ એક પ્રકારના હલનચલને જ છે.

મુદ્રાઓ વિષે એક વરતુ સમજ લેવાની જરૂર છે. કે જાવ વચર-
ની (અર્થદર્શક) મુદ્રા પ્રાણ વચરના દેહ નેની નિહરે છે. વચર કે
અર્થને અનુવંધ થાય જો ન હોય તો અર્થ બરાબર નહૂં, ચેતો નથી.

એમકે, 'પ્રદર્શ'ની મુદ્રામાં ચંદરનો જાવ ન હોય તો તે અ-
ને નિષપાત્ર સાથે. આથી કહ્યું છે કે 'જાવ મુદ્રાઓને પ્રાણ છે
અર્થદર્શક મુદ્રાઓ પ્રખ્યલે બે વિભાગમાં વહેલી શકાય (૧)
અનુકરણી અને (૨) પાત્રિક.

અનુકરણી મુદ્રાઓ: દેશીક મુદ્રાઓ વરતુના અનુક-
દાસ રચાએલી છે, જાથી તેને 'અનુકરણી' કહી છે. દરથ કે જે
સામ્ય તેથી સર્વ વરતુઓની મુદ્રાઓ તે તે વરતુના અનુકરણ દ
થાય છે. તે વાનુ પ્રકારની છે: (૧) આકારના અનુકરણ દ્વારા પોતાનું
મુદ્રાઓ: એમકે, (૧) જનમ (કમળ), જાનનમ (વાસણી), બર-
(માણલી) વગેરે. (૨) ચિત્રાના અનુકરણ દ્વારા દર્શાવતી મુદ્રા
એમકે, જાણ-વિભોચનમ (જાણુ કાડડું), અલખમ (લેડું), જાન
(આપણું), અજણમ (ખાડું), લેખનમ (લખડું) વગેરે. (૩) વરત
રેવરથ કે લેણજીના અનુકરણ દ્વારા દર્શાવતી મુદ્રાઓ: એમકે, બર
(સાલ), સિદમ, ગમમ, પરી, જમરમ, નીરમાલા (મીઠાં) વગેરે.

પાત્રિક ક મુદ્રાઓ: દેશીક મુદ્રાઓ વરતુના મુખ્યત્વને
દર્શાવવામાં આવે છે. તેથી તેને પાત્રિક કહી છે. તે પણ જાણના
જે: (૧) વરતુના હાઈ દોરા દર્શાવતી મુદ્રાઓ: જમકે, પ્રીતિ, ધર્મ
સવનમ, જાપમ, જાનમ, વર્ણમ (રંગ), મરુત વગેરે. (૨) વરત
સૂચનદોરા દર્શાવવામાં આવતી મુદ્રાઓ: જમકે, સમવ, સમવ
છળેજ, જોડુજ, પુસ (પદેકારીના વખતમાં) વગેરે (૩) આખાં રમકે
જમકે, પરમાત્મા વગેરે કાલ્પનિક મુદ્રાઓને તેમજ પ્રાણ
મુકોના તથા હરેવતવાતોની મુદ્રાઓને પણ સંભાવેશ થાય છે.

અક્રેવર્તી રાજગોપાલાચાર્ય (અનુગ્રંથાન પૃ. ૧૬૩મી ચાહુ)

तेमना ग्या वलखुने वीथि ते तेमना थावाना प्रसंगमा गम्भिर भएछ।
 ते गम्भिर बध परेछ। ते १९४७मां क्रिमिसे डूरी प्रधान-मन्त्रिं गद्दखु कर्ना
 त्यादे रागलखने त्यां मुख प्रधान मन्त्रिं सेवार् राभि विदेश बध्या,
 क्रिमिसेवा बध्या ग्या विदेशि बध्या से रागलख गद्दखु भएछ। ते गद्द
 जुग प्रस्थाने कर्ना, पछु ते गद्द गन्निधुन गद्द, भएछु भएछु त्यां
 तेमना विक्रम वावावरणु कर्नु गद्दु गद्दु।

અને છતાં, આટલાટકારી અપ્રિયતા તથા લોકરોષને અતે ફરી પાછો તે માનવજીવ શાંત રૂપાન પ્રાપ્ત કરી શક્યા અને લોકોના વિશ્વાસને પાન બની શક્યા, તેનું કારણ તેમનું વિશુદ્ધ ચારિત્ર્ય, સત્યાગ્રહ, દેશ ગાદિને ઉત્કટ પ્રેમ, ઉચ્ચ દેહતી શુદ્ધિશક્તિ તથા અજતાવણી દેવભાષા છે. તેમની સાથે મોઢા પગે તેટલો જાતલો દેવ છતાં તેમના હૃદયની શુદ્ધતા તથા દેશ પ્રત્યેની અગ્રાધ લાગણી માટે તે કોઈ જ સૂક્ષ્મ ન કહી શકે. તેમનો વિશાળ અનુભવ, પ્રગટ થયેલી યશસ્વિતા તથા ઉચ્ચ ભુદિશક્તિ ઇત્યાદિ અનેક ગુણોને કારણે તે સ્વલિંગ બંગાળના ગવર્નર તરીકે નિભાવે. વિદુરની કોમ્પેસ વળતે સુભાષચંદ્ર બોસ સામે વિરોધ કરીને તેમણે જ કદાચ સમજાવાઈ શકે તે કારણે તેઓ બંગાળમાં અપ્રિય હતા. પરંતુ સાવજીવિ પોતાના નિષ્પાદસ વર્તણૂક અને ગળતાવડા દેવભાષણીત્વાં અધારે પ્રેમ છતી સીધો, વચ્ચે જ્યારે ઘોંટ માન-રૂઢિન રબ પર લોપચાં ત્યારે કાશ્યપાક ગવર્નર જનરલ તરીકે પશુ સાલજીની જ પસંદગી થઈ અને દેવે તે રાજી બનું કારણ માટે ખરેખર હિંદી ગવર્નર જનરલ તથા અદિતીય સાથે કાશ્યપ ગાયું છે.

[illegible]

મના નામ મુજબની મુશ્કેલી જાણી જ રહેવા મળી છે, તેમ જા મુદ્દાઓ
પણ નામો મુજબનો અર્થ જાણ્યો જ દર્શાવતી દોષ છે. તે નામો તો
માત્ર તેમની જાણખ પૂરતાં જ છે.

ચોમમાં મળુ અનુષ્ઠાન યોગિક મુદ્રાઓનો પ્રચાર લેવામાં આવે છે. તે મુદ્રાઓ આધ્યાત્મિક પ્રકારની હોય છે. નૃત્ય સાથે તેઓ મંદ સંબંધ નથી. તેઓ સંબંધ શરીર, તેની નાડીઓ અને તે દ્વારા મન સાથે હોય છે. વિવિધ યોગાસન, રાગાધિ, મંત્રજપ વગેરે યોગિક ક્રિયાઓમાં તેઓ હોય છે. વગેરે બૈદિક ક્રિયાઓમાં તે આવતે છે. આ મુદ્રાઓ અને આધ્યાત્મિકતા વચ્ચે કોરવામાં પ્રેરક હોવાનો સુખ તથા શક્તિ મળતો છે. (શાસ્ત્ર)

મુસ્લીમોની ને રાજનીતિમાં તેો તે ચાલુક્ય નબળા છે. પરિસ્થિતિ બદલાય તેમ રાજનીતિમાં પણ પૈતરા જલજવા નેજાએ બેઠા તેઓ માને છે. વળી તેઓ માને છે કે મુસ્લીમોએ પોતાની બધી દૃષ્ટ્ય કરી લેવામાં આનાકાની ન કરવી નેજાએ બાને રાજ આનંદ પોતાની પ્રતિભાનો લેખા આપવો પડે તેો તે માને જરા પણ વ્યથાપર નહિ જોઈએ. આને આ સિદ્ધાંતને તેમણે પોતાના જીવનમાં ઉઠાવી પાંચુ ગાતાંબી છે. અથા કોયેસ વખતે ધારાસભાનો વાજીખાર કરવાનો મત ફટકાટીરે રાજપાચર રાજાજ ૨૦ પૈત્રી ધારાસભામાં કરવા કરવાને જોઈએ આ બાતના માંગના દાતા.

પાંચ વર્ષના બંદેર છૂટવળા સાવળને ધણાની સાથે આવેલે
 ઊંઘા થયા છે, વિરોધના ઝંઝાવાતો પણ નમ્બા છે, પણ હટી તેગને
 કાઢીની સાથે અગિયત આગળનાય છે દુરંમના થઈ થઈની, તેગના
 આ નમ્બા અગાવાય મ્બાવાને કાગિયે વિરોધ દેવરા; પણ તેગને
 અગેલે મિત્રો છે, મદદાગાઇ અને રાજેન્દ્રવાજુને બાદ કરતા કોઇ
 પણ નેતામાં તેગના જેટની ઊલવાયાસવામાં નમ્બા નથી, તેગની
 પ્રત્યેક કલ્પની ગોળીને સાકારમાં બાંધે પડે અગાવાય દોલ જ,
 દરિયાસરેશીની વિરોધના અગાવાય આ દાક્ષિણ્યને કાગિયે તેગ
 જેનાજેના સંસ્કરમાં આગળ છે તેગે તેગના મિત્રો બની રસા છે,

[illegible][illegible]

આમાં તેમનું ને કવચ ચારિત્ર્ય, વિશાળ વિચારો અને નિર્મળ નિષ્ક્રિય સાધુ હૃદય બાજુ થાય છે તેને કારણે તે પુત્રકો ધન્ય લોકપ્રિય બન્યાં છે તાગિચ માયાને ધણા અટપટા અને કવચ વિષયનું વાકન બનાવવા તેમણે એ ગદ્યનવ સીધી છે તે માટે તેાં લખિલના પ્રખ્યાત કવિ મુજકલપ આદરીએ પણ તેમની પ્રાર્થના કરી છે.

૧૬૮૮માં છતાંભાછ પાસે સાદાઈની દીકરા લીધા પછી, મમે તે દોદે દિગમ્મા છતાં તેમને પહેરવેરા એક ધોતિલું, પહેરણુ ને કચરીય એકસા ન રહ્યાં છે. પણ તેમનું કુશાચ લુહિગમ્મા ઈર્ષાવતુ વિશાળે કપાળ, કાળા ચરમ પાછળ સંતાએસી તેમની નીચે આંખે અને ખાદીનાં રવચ કપડામાં આપેલો તેમને તપાસુત પાતળો રેલ કપિ જેનું અંતિમ ભણું કરે છે. બાપને સીધી વધુ બીકે તેાં તેમનાં કાળા ચરમની લાગે છે. એ ચરમની કાંઈ રહી તે સામા માણસનું અંદરન ગ્રહરતિ ને વેષકતાથી ભેષ શકે છે, પણ સામા માણસ એ કાળા દીવાલ પાછળ શુ સંતાએનું છે તે પામી શકના નથી. યજ્ઞાં વર્ષોથી તે એ દગ્ધતા બાધિયી પીડાન છે, તેને માટે તેમના ખાખાપીવામા સજાત પરદેશ પાળીને એ આત્મદાન કરે છે તે અદ્યુત છે. તેમને એક માત્ર શોષ 'કોંડી' લેવાને છે. રેડિયાને તે સમજાએ પોતાને જીવનસાથી બનાવી રીયા છે. એમનાં હોય છે ગદ્યસત્તા. મુખ્ય પ્રધાન હોય છે ગવર્નર, તેમનું શેષ કાંતવાનું અખંડ શાયે છે સાદાઈ ની સામે રવચછતાના પશુ તે પરમ કપાસક છે. થારે હડી વિસાવત બળ આપ્યા નથી, છતાં તેમના નરેશ રવચછતા માટેને કડ઼ આ-મજ કાંઈથીએ અને ભવાંર બાદ કરતા કાંઈ વિચારત નહીં આવેલા-માં નથી અને છતાં એકા ડાઘ છે વેષન તેમને બિજકલ મળતાં નથી. વચમાં તે કાગલકાઠ ગવર્નર નવરત્ર નિભાયા હતા ત્યારે વાર્ષિકોય હાકસતી, કેળ ગદ્યતાની હાપ પાડવા માટેની રીતરસમેના તમણે જુકા કડાઈ દીધા હતા, પાટલા પર નગવા બેસવાના તેમના ઘુઘુકારી રસોડામા દોડાઈ મજ રહેલી; અને એક વાર પાટસ-રોય કુદવાના ખાનગી ઇમિયુદમા ફિરકા બતાવવામાં પછી ત્યાં લ્યારે તેમણે સમ્રાટ અરીક નવી હિંદી ફિરકા પસંદ કરી અને તે ભેષા મહેલના બધા ને નોકરો, રસોડાએ કો, પાણવાળાં, માળી વગેરેને તેમનાં કુટુંબ સાથે સર્જને ન્યારે તેઓ ઇમિયુદમા બેઠા અડમાં પ્રવેશવા ત્યારે તેાં હોંઘમા એકેલા 'બડા હોઠ' થોડી કોડેલા."

સાલજની મણના દેશના મોટા નેતાઓમા થતી હોવા છતાં અને પ્રતિષ્ઠાએ તેમના પર કશા ડોળ્યા હોવા છતાં તેમનું જીવન એકલું મુખદ નથી. તેમના કુટુંબ પર નિપાતિએની એ પ્રતિષ્ઠા વરસી છે તેવી ભાગ્યે ન બીન કોઈ પર વરસી હશે. ગમે વર્ષે તેમનાં પત્ની પાંચ બળકો મુખી મુદત પામ્યાં ત્યારે તેમને થયેલા મોટા આપાત રહેલો. ૧૨ વર્ષ પછી તેમણે તેની શુશ્રુષા પાછળ રાત્રે કે દિવસ ભેષાં નહોતાં. એ અડમ કીર ને પ્રેમથી તેમણે સંભાળી કરી હતી તે અદ્યુત હતી. મહાભાછ સાથે દેશસેવામાં મુકાબા પછી તેમણે વજીલાત છોડા દીધેલી, એથી આપકભિરકુલ બેષ વર્ષ મર્ઢ, ને કુટુંબને દિવસો ધણા એયમાં વિતાવવા પડતા. ધેર મા વિનાનું માથુ છોકરું, ક્રે-ડીની કમાણી નહિ, અને ભેદેર સંરક્ષામાંની એક પાઈ પણ ન કમાડવાની ટેક, એવી સ્થિતિમાં ધરનું ખરચ. કેમ વાણનું હશે? પર વિષે 'પરપરક કરતા એક મિત્રના પ્રેરના' નવાબમાં તેમણે નજાભણું હતું; 'પર વિષે ન 'પરવામાં ન રહાપણું છે. ને કું પર વિષે વિચાર કરવા બેઠું તો મને લગ્નર આવે, અને બધું કાંં આપું રહો. તેના ફરતાં એ વિચાર ન કરી કાગમાં ન બધા કુટુંબાત બીલી બવો

પણ તારક નવા? કાઠા પગત પડના ન તમારું કવચ છે? ને દમણા ન પુત્રનું મુદત થયું. પરંતુ સીધી મોટા રહેતા ખજાને મહાભાછના મુદતથી મંગેલો. માંધીછની અમરન ૧૮૮૩ માં પછી એ કોરાર પુરુષ પણ એક બુદ્ધિ શોધીને નિદગીમાં નહોત રહ્યા એકલા મુક્ત કો રહેતા!

આનું અસમાન્ય જીવન તથા અનન્ય સંસ્કૃતિ ધરાવનાર સમ-જાઈદના પ્રથમ હિંદી ગવર્નર નવરત્ર બને છે એ હિંદુનું સદ્ગુણાવશે, એથી હિંદને એ લાભ થવાનો છે એ તો થશે ન; પણ 'ભારતના નવરત્ર' મણના હિંદીમાં ન્યારે હિંદના સર્વોપરિ કપરી તરે તેમને અભિષેક થશે ત્યારે તેમનું 'વકતવી' નામ તે સાચું થશે.

કસોટી

નીચેના પ્રશ્નોના જવાબો શોધી ન શકો તેાં ૧૯૮૪ આખામાં (૧) મારી પાસે સરખા કરનાં ૮ દોકાઓ છે. પણ તે પોતે ૬ દોકા વચનમા આજીની કરતાં સંદેશ હલકો છે. વાળવામાં ગોંધ બે-વખત નેખીને તે હલકો દોકા શોધવા હોય તો તે કેવી રીતે થાય?

(૨) ચાર બાપીદારોમાં ચિત્રમા ાતાવા પ્રમાણિના આકારનું એક જિત થેશાઈ લીધું તેમાં આઠ આંખાના કોં પશુ ચિત્રમાં છે તે રીતે વાનેકાં હન હને તે કામીદારોને તે બેતરના સરખાં ભાગ કરવા છે, પણ તે કો રીતે છે હોંકને ભાગે સરખા બાકારની તથા કૃતજ્ઞની નખીન બળખે આપ્યા આવે, તમે તે કેવી રાકશે?

(૩) અદના ટાવરમાં ૮ દોકા વાગતાં ૮ મિનિટ લાગે છે, કે મધસતના ૨૨ દોકા વાગતાં કેટલો વખત લાગશે?

(૪) રમણલાલ શાસ્ત્રીને ત્યાં કો રેલુકારો દેવા થેટ અમુકઅમ ૨૪૫ આપી ગયા. તે રકમે તથા તેને સરખાણે. રમણલાલે પોતાનું સાંકેતિક બાપામા નીચે મુજબ લખ્યો:

કોં તિં વા ન
ન ન કી પ તિ
પ તિ ત પા વ ન

આમાં આંકડાને પાઠે અક્ષરો ન લખ્યા છે. આના પરથી તમે તે રકમે કકલક હરો તે શોધી શકશે? એટલી આવી તમને કું? ન' અક્ષર '૭'ના આંકડાં માટે લખાણો છે.

(૫) માથ ૬ દિવાસથી ૪ સંપૂર્ણ રિક્ષો પણ બનાવી શકશે!

હિ	મ	સ
ન	ન	પ
ખ	ખ	અ

(૧) બાણના ગોરસમાં એક નખીની કહે વત બોપાઈ મજ છે, શોધી કાઢશે? એ વિચિત્ર આનેથી રાત્રે કરીને ભણું કે ભા એક ખાનું આમજ ખસવાથી તે આખી રે વત સહેલાણી નજાઈ આવશે.

(૭) નીચે કેટલીક ગાદિની આપી છે તે સાં છે કે એટી? (૮) સંગીતની રવરજદરીઓ પર કાચને તોડી સાધ છે. (ખ) મંજિલો કે હાણી ગળા નવાથી અંધિનિસાહાદિસ થાય કે (છ) હાણીનું બચ્ચું માના ગળમાં જ વર્ષ રહે છે (ય) સુર્યમંડળ બધા અંદો કરતાં સનિ સીધી મોટો છે. (ય) પથની સપાટી પર એક લાક નખીન અને વજુ ભાગ પાળું છે. (છ) ન્યૂ યૉર્કનું સગામ ૨૦ વાગ્યા હોય ત્યારે મુંબાઈમાં શવના દા વાગ્યા હોય છે.

—सुरक्षा स

લેણને નામે 'પંચુ' નાખીવું-આપણું આ
આપણું મંખી પંખી દત્તા ટોળામાં રહેવાની
તેની ટુચને લીધે નામચીન છે. આતાંથીતાં,
ગેરતાંફરતાં કે લાંટલાંધપતાં પંચુ તેઓ અંચા
તાં અંચાનમ્ર રહે છે કે કંઈકાંતાં તેઓ 'સાત
સીસ્ટર' એટલે અંગ્રેજીમાં 'Seven Sisters'
તરીકે નાખીતાં છે. પીઝાચડી આંખિ, ચાંચને
અંચવાળાં તથા રૂંધેપડા વંચરની નહીં લાંબી
પંચીકાજાજી, કાચરપી રહેલું પોતાં પંચુ ફરે
મેલાપાંચવાળાં ફરેનાં આ પંખીઆ કોમાં મળી
પડતાં 'પં પં પં' અથવા 'લે લે લે' તથા
પંખીકોર અંચાનમ્ર ફરવાતાં તેમતાં રેખાચાને
અંચુ લોકામાં અંચિય ઘણ પડે છે. ધપમાં
રૂંધાપમાં, લપમાં કે દડાસાધમાં એ એક ન
તાંનેનાં કંઈક અવાજ નહાવાના તેમના સતત
અંચાનાં રેખાંચને કાંચે 'તેઓ' 'કાંચેલર'
અંચાધપતાં જાણ રહેવાયાં છે.

आमा। हनुकूडोर अवाभवाजुता तेजे।
उ ते ता तन नितपदवी अर्न जेतिन दपस-
द, जेतनवडा क माथयशी भासो नगीन।
पसो। 'पीरदा' कपयतीन हावतीन, भासो
हीयता नज्वाता आ पंथीनो मुथ्य आदोर
उ। यवशो, तेजे तेजनी भास आतता जो-
न। यो पामिन्त आदि कूलोनो पुथपराभ-
दिकपसो आयापद आ पंथीनो गीय नज्वा
क नेशन प्रहश जियागो को के पसद नगी-
पमदाद अहेश अ तनुप्रिय निनास नचाद-
भासो पसरे पौतानो अज्या कडियननी
परनुतिमो हावनीन घेद आ भाव-
पमसो के बास अति जोगीश, यल जे-
ताना सलीन कडियन, उ तेजना उडा प-
नशोना उडा साथे जेता ते आयाद भुगत
आवे उ के अवतारा निराशो यल तेने
हो चारपी शकत नगी।

સાધારણતઃ, ભદ્ર-શુભકારિણી-જપીનથી
લગભગ દરેકે કૃત થયે આશા લેશે અને
ગોપીને તેમાં આશા રેવનાં ઊભી રહી-
વડાં તેઓ મુકે છે. ગુજરાતમાં ચોર-વ-
અંશે પ્રચલિત એવી પીંડરાની કવ પ્રા-
નત થાય છે. ('વનેગર' પરથી સંપાદિત)

નિર્મિતા નથી, પણ પ્રત્યેક જાળવતો શ્રીકૃષ્ણના જોડા બ્રહ્મવાત કયા
પ્રાણી ન તે પોતાનો મત બાંધે છે. આને લગભગ ૬૦ વર્ષની 'બે
વેળ' તેમની કાંઈ કરવાની શક્તિ એવા ન અપૂરુ અને સતેજ છે.
કેવળ સ્વદેશપ્રત્યક્ષ પત્રિકાલેખા' કથાને કલ્પાવિશ્વ' પરથી સંપાદિત)

મગજ વગરની કૌશલશક્તિ
આપણા પ્રત્યેક જ્ઞાનનાં કાર્યો અને આપણી ઈચ્છારાક્તિ મગજ
કપર આધાર રાખે છે. આપણા સરીરના અવહાર અને આપણાં
કર્મોનાં કાર્યોનું નિયામક મગજ છે. પણ અવસ્થામાં નીચા કક્ષાનાં
કર્મજીવિઓને મગજ નથી વરતુ ન નથી હોતી, અને છતાં પણ તે
અજ્ઞાત અને હેરાત પમાડે તેવાં અવનકારો તેઓ કરે છે તે જાના
કરે છે તે એક કોયડો છે.

આશ્ચર્યજનક કાર્યો કરતી કીડીઓ; કરેલિયા ને કાનખતરાને
મગજ ન નથી હોતું, પણ કંઈ જ્ઞાનવંતુઓ ન હોય છે. કલા-
કોશલ તથા કૃત્રિની કૃત્તિની નિષ્ફળતાથી અજાણ કારીગરીઓ
મધ્યપૂરો બાંધતી મધમાખી, દેરતબરી નળ સૂચકા કરેલિયા કે
આપસિકાળ મહેતાં જોરાક સંધરની હોવાપણું અવતાર ચાલી
કીડીઓનાં એ બધાં કાર્યો પાછળ કુદિશક્તિ કે વિચારનો છાટો થે
નથી હોતો અને વિવેકરાક્તિનો મિલકુલ અભાવ હોય છે. વિજ્ઞાની-
ઓ કહે છે કે એ બધાં અજ્ઞાત નિષ્ણાતાં કાર્યો કેવળ વંશપરંપરાગત
સંસ્કારબળ કે ટેવનું જ પરિણામ હોય છે; અને એ વંશગત્યત
સ્વચ્છેદનિ કે 'શિશુ'થી જ પ્રેરિત થઈ તેઓ એ કામ કરે છે.

પણ જંતુઓનું શક્તિ હજી અજાણ તપાસતાં તેમનામાં ઉપર કહેલી
'પ્રેરણા' કરતાં ક્યુંકે વધારે હોવાનું અણસું છે. કીડીઓ આંધળા
કે આંધળા નથી ન હોય છે, કારણ આંધળા વડે નહીં જ તે ડલવ
બલન કરે છે કોયું નથી; અને છતાં પણ એના રતોને મને તેટલા
જુલાવાને કે જુલાવાને તે પણ તે ઉપર તેના દરમ્યાં જ અજ્ઞે જોઈ
રહેવાની. શોકજનાથ તેા વગર આંધળ પણ નહીં શકે છે. તેનું સરીર
પ્રકાશના ધોમા ફેરફારોને પણ પકડી શકત હોવાથી તેને આશ્વા
પડછાયાની પણ અજર પડે છે. આશ્ચર્યજનકરીને અવાજને મોડા-
નાનો કરી કાંઈક કંસારીના સંગીતથી આપણે વાફગાર છીએ.
છતાં નવાજ નાગરો કે તે પોતે તો કાનથી અજાણ રાગથી પણ
સંકટી નથી, કારણકે તેની પાસે જોડી આપણે વાતો કરીએ તો
પણ તેને પોતાનું સંગીત બહેકાવવામાં કરી વધિ આવતો નથી.
પણ દુરથી તેની અંતઃ આપણાં આચર્યના ધોમા પગડી આવડું જોડે,
કાણ પગના જરા પણ અવાજના ધળકારાનું આંદોલન તેને 'કાને
પગ' નથી તો વરત તે સંગીત બંધ કરી કે છે!

રાગપાત્રો નિહાળ કરવામાં તે પથપાળા આપણા કરવા જીવ
જોડા છે. કૃષ્ણદંડાં વિજ્ઞાનીઓએ મધમાખી ઉપર પ્રયોગ
કેસા તે વખતે તેમને ખાવા આપવાના સમયે તેઓ નખાં હોય
ત્યાની વખતસર હાંપર થઈ જઈ હતી. મધમાખીની નેમ કીડીઓ
પણ સમયના માળને જરાબર માપી શકે છે. થોમ્સ સમયે થોમ્સ
એકે પહેલેવાની તેમનામાં અજ્ઞે શક્તિ હોય છે.

ગીઠાસા આપણમાં તે મધમાખીની સ્વાદેન્દ્રિય ધણી તીવ્ર
હોય છે. ૪૦,૦૦૦ જાગ પાણી અને એક જાગ અળપણવાળા પ્રવાહી-
ની ગીઠાસ પણ તે પકડી શકે છે. પતંગિયાની સ્વાદેન્દ્રિય તો તેમને
પણ ટપી નળ તેવો હોય છે. તેઓ જીવ લાખ અણ દાંધણમાં
સમાગિલી ગીઠાસ પારખી શકે છે. સાંભળવાની જાળવતાં દુરવાની

માદાઓના સરીરની નાસ ધણે દુરથી આવે છે.

જંતુઓને શોધવાની વાદસક્તિ પણ હોય છે. તેને તેને, એમાં
મગજ ખીલેલાં છે એવાં લેખી કક્ષાનાં આળીઓની વાદસક્તિ સાથે
સરખાવની ન લેજીએ. કીડી, અમરી અને મધમાખીની વાદસક્તિ
લેખપાત્ર છે. તેઓ પોતાના દુરનાં સાથીઓને પિછાનતાં હોય છે
અને પસંદા ઉપર દુરથી કરી દૂર દાખતાં હોય છે.

જંતુઓના જ્ઞાનવંતુઓ પોતાની એકાદ જાનેન્દ્રિય દ્વારા અવદાર-
ની દુનિયાની જે કંઈ જાણ પડી હોય તેની મેંધ રાખવાને શક્તિ-
માન હોય છે. આ જાણ દેનાયુઓને કાષ્ટે અપારવા માટે હુકમોવ
મઠ પડે છે. અજુખા જેવું છે કે પોતાના અવનકારોમાં કે ઉપયોગ
થઈ પડે તેવી જાળવતોની જ જાણ જંતુઓના જ્ઞાનવંતુઓ મેંધતાં
હોય છે ને બીજી જાણ જુલારીનળ છે. પતંગિયાના અવનકારો વાકી-
ઓ અને કૂલો જ સ્વદેવ કોલાથી તે જ વરતુઓની જાણ આંધળ
દ્વારા તેમના જ્ઞાનવંતુઓ ઉપર રહે છે. તેમની આંધળ નહીં કે પાસે-
ની કે દુરની કૂલોની વાકીઓનું જ ચિત્ર તેઓને શક્તિમાન હોય છે
અને આ વરતુઓ જ રમસૂચમાં રાખી પતંગિયાનું કાર્ય દેવ હોય છે.
આથી અમુક જોતર કે વાડીનાં કૂલો મારાં આપણે જોવી જાસર-
તેમના જ્ઞાનવંતુઓ ઉપર થઈને, વાદસક્તિના પ્રતાપે તેઓ વારંવાર
ત્યાં જઈ કૂલોને પરામ ચૂરવા કરે છે.

આમ, જંતુઓના અજ્ઞાત કૃત્તિશક્તિ હોય છે. આ શક્તિની
તીવ્રતા અને વેપકતાનું નિમલ્લઃ અવલોકન કરીએ છીએ તેમને
આપણને કુદરતના કીડાવળો તથા શક્તિને ખ્યાલ આવે છે.

—ડી. સિંઘપ્રસાદ ત્રિવેદી

છકે

મુખ્યત્વે સ્વાદને માટે આપણા વધાર અને મસાલામાં વેપકતા
છકે વેકકીય કૃત્તિ અનેક ગુણો ધરાવે છે. તેના ઉપર આજમાના
જેવો જ થાય છે અને તેની મુખ્ય પેદાશ મધ્ય અને પશ્ચિમ
દિશમાં છે. નેકે જોડાની પણ આપણે ત્યાં તે આવે છે. છરાની
અનેક બંતો પેકી સહેઈ છકે આપણે ત્યાં વધુ વપરાય છે.

તેની તીવ્ર વાસ તેમાં રહેલા વિશિષ્ટ તેથી વસ્ત્રોને આભારી
છે તે યોસાએ કચિરક બનાવવા સાથે પાચનક્રિયાને મદદ કરે છે
તથા આંખ માટે ગુણપાત્ર છે. ગરમી નળ મુકી છરો' એવી દિ-
શમાં એક પ્રખ્યાત કહેવત છે ને તેના કંડા ગુણની કીતક છે. ઉપરાંત
છકે વાદકર પણ છે. આથી કોળાના વાંધુકારક ગુણને નાજીવ કરવા
તેમાં દીઠા-છરાના વધાર આપણ છે. દીઠા સાથે છરાને રાખી
મુકવાથી દિવના અવગુણો નીવ પાસ અને ઉષ્ણતા નાશ પામે છે.

દીઠા અને સિંધવ સાથે છકે આપણાથી અપચો તથા પેટના
રોગો મટે છે. પિત્તાબેદા ગોળમાં વાટકું છકે મેળવી અપકાવવાથી
હેટકીના કણાઓ રાંત થાય છે. વળી ગોળમાં છકે મેળવી ખાવાથી
વાતબ્બર, કફબ્બર તથા શરીરો તાવ મટે છે. રાત્રીને અપ ચામે
છે, પેશાબ સાથે આવે છે અને ગરમી મોટી થાય છે. છરાના ઉ-
કામેલા પાણી વડે નડાવાથી ખજાણજીની જેવા ચામતીની બેદો
નાશ પામે છે. છકે, સુષા અને વરિષાઢીના અંકે બાળકોને આપવામાં
આવે તો પેટ સંબંધીના તેમના તમામ રોગો મટે છે. આ જ કારણથી
માઈર પોંદર જેવી સુવાના પાણીની પ્રખ્યાત પારસે દવામાં પણ
છરાને ઉપયોગ થાય છે. પાયક અને કીડક પ્રખ્યાત દીઠાપટક

કે મુલ્ય વિષે તથા મુલ્ય પછી સરીર પર થતા ફેરફારો વિષે આ-
લેખમાં મૂલ્ય આપતા તથા વહેંચે પ્રવર્તે છે. વૈજ્ઞાનિકોએ તે સર્વ
નિયતિઓ ચકાસી તે વિષે નિશ્ચિત માહિતી પ્રાપ્ત કરી છે.

== માણસની ન્યારે આખર થતી આવે છે ત્યારે ઘણાએ તેના
જાગાંથી એક ભરેલા પરિધારા થતો સાંકળે દૂરો. એવો ઘરધરાટ
આપણે જોઈએ છીએ કે જે આ માણસનું મુલ્ય
નિશ્ચિત છે. ઘણાની એવી માન્યતા હોય છે કે ફરક એક જ આવે
રૂપરાટ પછી જ મુલ્ય પામે છે. પણ તે બૂલ છે. કેટલાક જે સોકો
નિર્ણય પરધારિ મુલ્ય પામે છે, ન્યારે ઘણું ઘરધરાટ થવા પડતું બચી
નથી. એ ઘરધરાટ ખરું જોતાં આપણે જે ચોપાની ક કોગળા
સાથની કિંચા કરીએ છીએ તેવી જ છે અને આસોચ્ચવાસની કિંચા
ઉપરનો કાંઈ જોડાણ થવાથી તે થાય છે.

બીજી એક માન્યતા એવી છે કે ખૂબ દૂર પ્રદેશમાં માણસ
ધવાઈને બેઠાન થઈ જમીન પર ઢળી પડે તો તેનું સર્વ શોદી નિ-
ગિય માન્યમાં કરી નહીં તે તરત મરણને શરૂ થાય છે. યુદ્ધકાળમાં
શિયાળામાં આ માન્યતા ખૂબ જ પ્રચલિત હતી. પણ વિજ્ઞાને સ્પષ્ટ
કયું છે કે ત્યાં સુધી માણસના સરીરમાં પ્રાણ હોય ત્યાં સુધી તેના
સરીરનું ઉત્ક્રિયાકાળન કદ દિશી ફેરવવાઈ જ નહીં હોય છે. ગમે તેવી
લચકર કરી તેના શરીર નથી.

ફૂલવાથી નિપજતા મુલ્ય માટે ઘણી બોદી માન્યતાઓ પ્રવર્તે
છે. ઘણા કોગ માને છે કે ફૂલતા માણસ ત્રણ વખત તે પાણીની
સપાટી પર આવે જ છે. પણ તે માન્યતાયે બોદી છે. કેટલાક નળી
કોગ માને છે કે ફૂલતા માણસ ચોતાનું મુલ્ય ચોતાની બાજુ સાથે
થઈ જતો. હોવાથી ચોતાના સમગ્રેત આયુષ્યનું અવલોકન તેની
આજ આગળથી પસાર થાય છે. પણ ફૂલી ગઈલા અને બેઠાન
ફૂલવામાં બચાવી લેવામાં આવેલા મુલ્યોની નજીબાની સાબિત
કરી છે કે તેનું કશું જ બચતું નથી. ફૂલતા માણસ જિમ્બાન બની નથી
છે પણ તેને કોઈ જ બચાવ રચના નથી.

ઘણે જાગેથી નીચે પડી મુલ્ય પામેતો મુલ્ય પડતાં પહેલાં પડ-
વાની ગતિને કારણે હવામાં જ મુલ્ય પામે છે એવો ખ્યાલ કેટલાક
ધરાને છે. પણ પરીસ્થિતી શોધને કારણે આ વિચાર ચકાસી નેવાનું
સકય બનેલાં એમ જણાયું છે કે આ માન્યતા પણ ત્રાસદાયક છે.
પણ સીધી વધુ મેરદાર માન્યતા તો એ છે કે મુલ્ય થતાં જ
માણસના નળામાં ફેરફાર થાય છે. આમાં એ પડકાર છે. એક વક્ષ
માને છે કે મુલ્ય થતાં જ મુલ્ય સરીરનું વર્તન બદલેલું થાય છે. આના
કારણમાં તેઓ કોગ જણાવે છે કે આત્માને વળત હોય છે અને
તેથી સરીરમાંથી આત્મા નળો રહેતાં સરીરનું વર્તન બદલેલું થાય
છે પણ આ નતની માન્યતા માટે કોઈ પ્રત્યક્ષ આધાર કે કાગળો
નથી. ન્યારે બીજી માન્યતા એવી છે કે મુલ્ય થવા પછી સરીરનું
વર્તન પહેલાં કરતાં વધારે થાય છે. મુકદ્દમે પાડતાં તેના જે ચાર
આપણને લાગે છે તે, ખરેખર આધારરૂપ હોય છે. આપણને કહવના
પરિચન આને કે મુકદ્દમે આટલું બારે હોઈ શકે. પણ આનું કારણ એ
છે કે આપણે પોતે આપણા ચોતાના સરીરને એટલી આસાનીથી
એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ લઈ જઈ શકીએ છીએ કે આપણને
ક્યાંથી ખ્યાલ આવે કે માણસના જે હાથનું જ વર્તન જધારણની
જુદી નેટલું અને પગનું એક જગ્યા નેટલું વળત હોઈ શકે છે!

== મુલ્ય પામ્યા પછી મુકદ્દમા સરીર પર થતો તથા વધુ વધુ-
નું કાર્ય તો ચાંદ જ રહે છે એવી વળી એક માન્યતા પણ હોયમાં

સંસ્કાર હોય છે. પણ મુલ્ય ખરું આ પાતો ફેરફાર મળે જ નહીં. દો,
ધણી વખત જેનું બને છે કે મુલ્ય પછી વાળના મૂળમાં રહેલી
અધિકો તથા આંત્રણીનાં ટેવનાં આગળનું માંસ મુકદ્દમ નવાથી વાળ
તથા નખ મૂલ્ય જોદાર માન્ય હોય એવું કાગે. (સાચન કાઈરેટર)

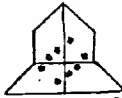
માણસનાં મુલ્યો: રાત્રીનાં મુલ્યો અને સહાયનાં મુલ્યો

કોઈ પણ દેશનું રાત્રીનાં મુલ્યો રાત્રીનાં મુલ્યો વગર ચાલી શકતું નથી.
કુટુંબોને તે દેશોદોષીઓની પ્રવૃત્તિથી દેશના રાત્રીનાં મુલ્યો વધારે
સમય સાથે તે રાત્રીનાં મુલ્યોનાં ઇતરનું મુલ્ય તેને રાત્રી કરવાનું
હોય છે. તેનાં માણસો કેવા ચકારે ને કાર્યદક્ષ હોવાને બોલે અને
તેમની સહેજ પણ મક્કલથી કેવાં દુરમામી ને બચકર પકિણાગો
આને છે તેનો ખ્યાલ સામાન્ય માણસને નથી હોતા.

ભરૂસાખાતાનાં માણસો કેવળ પગારથી લવચાએલા ન હોવા
જોઈએ. દેશધેમીનાં ધરના અને દેશરક્ષણની તમગા તેમનામાં હોવા
જોઈએ. પરદેશના આવા ભરૂસાખાતા દેશના ન્યારે આપણે વાંચીએ
છીએ ત્યારે, ખમર ખાતર નહિ પણ કેવળ દેશધેમી દેશરક્ષણને
કેવાં જીવજંતીસરના જેખમે તેઓ ખેડે છે અને કેટલી કુશળતા-
પૂર્વક કામ કરે છે તેનો ખ્યાલ આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે આપણે
પસકોગી કોઈ આપણે દેશી જ આને દેશ આપણે મતાં આપણે
એ ખાતામાં દેશધેમી માણસોની ખૂબ જરૂર પડી છે. મુકદ્દમાના
પ્રેશન સરદાર વલ્લભભાઈને જણાવતા મુજબ તેમાં માણસુધી ૮૦
૮૫ મુસલમાનો હતા, જેઓ પાકિસ્તાન ચાલ્યા જવાથી તે ખાતું
મૂલ્ય મેળુ પડી ગયું છે પણ હવે આ ખાતાને ફરી પગમર અને
સક્તિસાગી બનાવવા બુદ્ધિદાસી, કુશળ ને વેપક નજરમાં મળુ.
તેની જરૂર છે મુજરાન ચલાવવા સાથે જીમ્બાનમ દેશોદોષીનાં
તુક આપણે દેશના આ મળતવાના ખાતામાં યુવકો વધુ પ્રમાણમાં
જોડાય એ દેશની આને મોકલવાની જરૂરિયાત છે. (પ્રકાશર પરીક્ષી)

કોમોડીટીનાં મુલ્યો

(૧) પહેલાં, ત્રાજવાના બન્ને પક્ષમાં પેટા આક દશમાંથી
૪૫૫ તે મુલ્યનું દશ મૂકી નેખવા. જે બન્ને સપાટને થાય તો
બાકી રહેલા જે દશમાં એક દશ હવેલા હોવાને બેઠીએ, એ બીજી વખત
ત્રાજવાના એક એક પક્ષમાં મૂકી નેખતાં શોધી સમરો. પણ
જો મુલ્યનું દશ નેખતાં એક બાજુ પક્ષનું નથી બચે તો કીચા
ચએલા પક્ષમાંનાં કોઈ પણ જે દશ હઈ બીજી વખત ત્રાજવાનાં
પક્ષમાંથી એક એક મૂકી નેખવા. જો તે પક્ષ સપાટને થાય તો બાજુ
પર સંજોડી ચીકે દશ હવેલા છે એમ સાબિત થાય અને જો સગ-
તોત ન રહે, તો જે પક્ષ કોઈ થયું હોય તેમાંના દશ હવેલા. (૨)
વિજયમાં થતાંવા પ્રમાણે. (૩) ૧૨૫૫ બિનિટ. કારણ આક દશના
થવામાં જ વિચાર હોય છે. (૪) ૬૪૪૫, ૬૪૬૧૦, સરવાળો
૧૦૩૮૫૦. (૫) પહેલાં એક ત્રિજોલ
ત્રણ દિવાસની વેરે ટેબલ પર બનાવો.
પછી તે ત્રિજોલના ત્રણ છેડે બાકીની
દિવાસની એટલી રીતે બીજી રાખો
કે જોઈ ત્રિજોલ છેડા અંદર હવામાં
મેળા થાય. આમ ત્રણ ત્રિજોલ દવા-
માં બોલ થશે અને એક ત્રિજોલ ટેબલ પર. (૧) આપ સમાન બજ
નહિ. (૨) (૩) સાચું. (૪) જો. (૫) જો. વધુમાં વધુ ને વધું.
(૬) જો. (૭) (૮) સાચું. (૯) સાચું. (૧૦) સાચું.

માં બોલ થશે અને એક ત્રિજોલ ટેબલ પર. (૧) આપ સમાન બજ
નહિ. (૨) (૩) સાચું. (૪) જો. (૫) જો. વધુમાં વધુ ને વધું.
(૬) જો. (૭) (૮) સાચું. (૯) સાચું. (૧૦) સાચું.

હાલુ તવારીખ : મે

આ માસ (જૂન) ઇતિહાસમાં

તા. ૩ લેટ લુધ માન્ડેજેન ન્દની ૨૨
ગ્રીએ નિજત પ્રતાં તેમને રવાને પ્રથમ દિલી
અર્નેર ન્દનક તરીકે શ્રી રામચન્ની વરખી.
તા. ૪ બાલકુસુરના મુરિશ્વ રાજ્યમાં
અંખેલત શ્રીશ્રી પાણી મેળવવા માટે સપ્તા-
વાળાઓની નિશ્ચિયતાના વિરોધ તરીકે
માંધીજનનાં અનુયાયીને અંતેવાસી કુ. અ-
મતુરસલામે આમરેખાંત કપવાસ શરૂ કર્યા.
તા. ૮ અર્નાત એક વખતનુપ્રધ્ય પ્રધાન
અને ત્યાંના લોકશાસીના નેતા આઈ અનના
ખૂનના આરોપી ક સોને ફાંસી આપાઈ.
તા. ૧૨ કુ.અમતુરસલામે કપવાસ છોડાયા.
તા. ૧૫ પેરેટરાઈન પરના બ્રિટિશ મેરેટને
અંત આપતાં બે પેરેટરાઈનના યુદ્ધક્રીઓ
તેલાલીવળા પોતાના નવા રાજ્યે 'કેડરમલ'
ની રથાપના કરી. આમ, ૨૦૦૦ વર્ષ બાદ
નમતમાં યુદ્ધક્રી રાજ્ય રથપાડું. ઈ.ઈ.નિજત
તથા આરજ દેશાએ પેરેટરાઈન પર હુમલો
શરૂ કર્યો. યુદ્ધક્રીઓને આરજના વચ્ચે મેદા
પાયા પર યુદ્ધ શરૂ થયું. ઈ.ઈ.સિયામના
ઈન્ડિયોમેલો ધાર્મિક કારણોસર બળબેઠાં કર્યા.
તા. ૧૬ ઈન્ડિયના કલરને પેરેટરાઈનના
ગાજા શહેરને કળતે લીધો
તા. ૧૮ યુદ્ધક્રીઓએ એક શહેર કળતે કરું
તા. ૨૧ સિયારિખાતેની પોતાની ૩૧૦૦૦
ની મિલકત બહેર હિત માટે આપી દેવાનો
વડા પ્રધાન શ્રી મેરેટો નિર્ણય.
તા. ૨૭ માંધીજના ખૂનના અરેરાંથી શેઠ-
કે તથા ખીલ ૮ નજા પર રિહોલીના કાત કિ-
લ્લામાં શહેરમાં શરૂ થયો.
તા. ૨૮ ૧૮૦૦૦ યો. મોઈલને પ્રેશ કરા-
વતા મેં બે બારતના ૨૨ રાજ્યોનું સોપી
મેટી એકમ કરવાનું. ઈ.ઈ.અફઘાની યુદ્ધ-
બાબરને રમટ્ટની પાછા તેના પક્ષની હત.
ડો. માલાનાનું લિલ વિરોધી પક્ષની હત.
તા. ૨૯ સંયુક્ત રાજ્યસંઘની સલામતી
સમિતિએ પેરેટરાઈનમાં યુદ્ધ બંધ કરવાનું.
ફરમાન કાઢયું.
બોંટલૂનું યુદ્ધ (આ માસને પ્રસંગવિશેષ) : નેપોલિયન અને અંગ્રેજ સેનાપતિ લેવિલિયન વચ્ચે યુદ્ધમાં આ વાદગર વડે તેની રૂંદે
અસરને લીધે નજમના ઇતિહાસમાં મહત્વનું અણુય છે. હરણીરે અલ્લામાં કેદ કરાયો. નેપોલિયન ત્યાંથી નાસી આવ્યા ફાંસી
શહેનશાહ બનતાં ન તેને ફ્લકી નાખવા કબૂલે. પ્રથિયા વગેરે દેશોએ મોઠાં સેન્યા છતાંય. લેવિલિયનની સરકારી દોડાળનું અંગ્રેજ કે
અને બ્લુશરની સરકારી દોડાળનું પ્રશિક્ષન વેન્ય બેગા થય તે પહેલાં ન નેપોલિયને લેવિલિયન સામે પોતાના એક સરહારને મોકલો કે
બ્લુશરની બળર લેવા નીકળ્યાં. લીની આગળ બ્લુશરને હરાવી કાઢીને પોતે લેવિલિયન સામે આવી પહોંચ્યાં. લેવિલિયનમાં લોકો નાથ
યુદ્ધ શરૂ થયું. નેપોલિયનના હક્કસતો અંગ્રેજોને નીસવાળી સામગ્રી કર્યાં. પશુ સાંભર મુખી વિનય અનિશ્ચિત હતો. ત્યાં તે નાસી અંગ્રેજ
બ્લુશર એકાએક પોતાના સેન્ય સાથે આવી પહોંચ્યાં અંગ્રેજોને અણધારી મદદ મળી મઈ અને નેપોલિયનની સપાઈ કાર થઈ. અને આ
મે હસા મુખી યુરોપની ધમ્મીને ધમ્મગવાનાર નેપોલિયનની સત્તોને સર્વ આ યુદ્ધ પછી સદાને માટે અલ્પ પામ્યું.

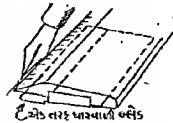
તા. ૩ થયે મહિને ભેગની ૬૦મી વર્ષમાંક લિમ્બાઈ તે શ્રી-રેન્મતિના પ્રખર દિશા
સમાજસેવક શ્રી ધોંડા કેશવ કલેએ કલે મહાવિદ્યાલયની રથાપના કરી. ૧૮૧૯.
તા. ૪ 'ખડા રથાતેઅસમામમાં નાનાસાહેબ પેશ્વાએ કામપુર કબજે કર્યું. ૧૮૫૪
તા. ૮ ટરેસામના રથાપક કલ્ચરત મદંગેશ પ્રથમજર સાહેબનું ગરીબામાં અવસાન.
તા. ૬ વરાળવંચની કાંલિધારી શોધ કરનાર અંગ્રેજ નર્વોઈ દરીવન્સનનો મન.
તા. ૧૭ દારવવિપવનું કબૂલનું નજમની તે મુગર્થ સાપ્તાહિક 'પંચ' પ્રકટ થયું. ૧૮
તા. ૨૮ મુંબઈ પ્રાંતનું સોપી રત્નનું ગુજરાતી દૈનિક 'મુંબઈ સમાચાર' શરૂ થયું. ૧૮
તા. ૩૦ નિખાવાન રથેશવર કલિના 'દાદા' દાદાભાઈ નરસીજીનું અવસાન. ૧૯૧૭.

આ માસની અંચિકવિશેષ : હેલન ક્રેડ
ત્તન બાળ વયે આંધળી, બહેન નંધને પૂત્રી એમ
દ્વિધિ અંધગળનવા છતાં, લેવન નંધને રેપ્તરી કા
યાની સદાયથી, પુરુષાર્થને પ્રતિમાના બળે ક્ષમ્ય
થનાર તથા હત્તમ લેખિકા ને વક્તા તરીકે નામ માર
આ અદ્ભુત પાઠને નજા અમેરિકાના અલ્લા
પ્રાંતમાં ટુરકેનિયા નાનાના અંધ શીશુત કુટુંબમાં
ના બ્લુનની રજમી થયો હતો. પણ હોટ વધની મરુતિ
'સાલેટ કીવ'ની બયાનક માંછળીમાં સપાટાદ તેમ
તેની ભેગની, સંજમવાની અને ભોલવાની યોષ

શક્તિએ આત્રી મઈ. ગ્રાતાપિતોએ પોતાની એ અંધન ભેલી પુત્રીને લેખવા મિસ
સલિવન નામની એક દોશિયાર બાળને શિક્ષક તરીકે આપી. તેણે ૧૮૮૦ની ૩૭
હેલનને સ્વાન બનાવવાના પોતાના બીજીરથ પ્રયત્નો શરૂ કર્યા. પહેલે હિંગરે હેલનના
હાથમાં ટીમલો આપીને બીલ હાથમાં 'ટી-બોલ' રાખવી તેકળી લખીને તેને વસ્તુનું
સોંપવવાનો પ્રયાત કર્યો. પણ ક્યાર મુખી ફેલનને એક ધાથ છે તેની ખબર ન પડી
કાલે એક એક દિવસ ન્યારે હેલન એક હાથપર રાખવી કાર ઝીતવી હતી રીકેલેતોના વ
દાથ પર સલિવને 'પાની' સંપની નેરણી લખતાં ન હેલનને અંગ્રેજ થી તે અલ્લેક
કે ને હોડા પ્રવાહી એક હાથ પર પેડે કે તેનું ન નાના બીલ હાથ પર લખાય છે. આ
યાં ન હેલનની અંધકામય દુનિયામાં પ્રકાશ વધારાઈ ગયો. પછી તે રિસિકાના થો
માર્ગદર્શન નીચે હેલને પોતાની કબજેકરોળ બેગો તેા વધાર્યો કે બધા દિવ્ કઈ
વળી રેપર્મશનવડે ન શીખીને હેલને પોતાની યોસવાની રાકિડ પણ પાછી મેગલી
મેતભેલંગા અથ માટેની બેઈલ લિપિ વડે શાલાનું શિક્ષણ પૂરું કરી લી. ૧૦૦૦
યોરેટની રેઈફર કોલિનમાં હાખત થઈ અને પાંચ બાપાઓ. તત્વજ્ઞાન, વિજ્ઞાન, ગી
છાયાઈ કાવ્ય વિષયો શીખી લી. ૧૯૦૪ માં બી. એ. પેશુ થઈ ગઈ. તે પછી તેણે પોતા
બેગા હત્તર કલ્ચરે અંધોના રેઈફરકાર્યમાં મુકાયું. તેને માટે એક મોટું બંગલો બેચું
અંધોધાર માટે નેટલ મિલ્ટન સોસાએટી ફાર્ક બેલાઈડના નામની વિખ્યાત સંસ્કારેશ
ને આંખળ્યો માટે બે માસિક એઈલ લિપિમાં શરૂ કરી. તેણે બંગલો ધણું પુરતો પ
તેની આંખેકયા અંતરસાદિયમાં કાંતું રંગાનું ધરાવે છે. આને ૬૮ વર્ષની વયે અંધ
લગતે કાલે નજત-પ્રવાસે નીકળેલાં મિસ હેલન કેલર ઇન્દિયશક્તિ નિના પણ માન
કેવળ આત્મસંકિત ને પુરુષાર્થે વડે એક અદ્ભુત પ્રમત કરી શકે કે તેનું નવલેત કહાઈવું
નેપોલિયન અને અંગ્રેજ સેનાપતિ લેવિલિયન વચ્ચે યુદ્ધમાં આ વાદગર વડે તેની રૂંદે
અસરને લીધે નજમના ઇતિહાસમાં મહત્વનું અણુય છે. હરણીરે અલ્લામાં કેદ કરાયો. નેપોલિયન ત્યાંથી નાસી આવ્યા ફાંસી
શહેનશાહ બનતાં ન તેને ફ્લકી નાખવા કબૂલે. પ્રથિયા વગેરે દેશોએ મોઠાં સેન્યા છતાંય. લેવિલિયનની સરકારી દોડાળનું અંગ્રેજ કે
અને બ્લુશરની સરકારી દોડાળનું પ્રશિક્ષન વેન્ય બેગા થય તે પહેલાં ન નેપોલિયને લેવિલિયન સામે પોતાના એક સરહારને મોકલો કે
બ્લુશરની બળર લેવા નીકળ્યાં. લીની આગળ બ્લુશરને હરાવી કાઢીને પોતે લેવિલિયન સામે આવી પહોંચ્યાં. લેવિલિયનમાં લોકો નાથ
યુદ્ધ શરૂ થયું. નેપોલિયનના હક્કસતો અંગ્રેજોને નીસવાળી સામગ્રી કર્યાં. પશુ સાંભર મુખી વિનય અનિશ્ચિત હતો. ત્યાં તે નાસી અંગ્રેજ
બ્લુશર એકાએક પોતાના સેન્ય સાથે આવી પહોંચ્યાં અંગ્રેજોને અણધારી મદદ મળી મઈ અને નેપોલિયનની સપાઈ કાર થઈ. અને આ
મે હસા મુખી યુરોપની ધમ્મીને ધમ્મગવાનાર નેપોલિયનની સત્તોને સર્વ આ યુદ્ધ પછી સદાને માટે અલ્પ પામ્યું.

રાજગોષ્ઠાદ્યાયે મળીલાત કરતા હતા તરે, પોતાને એક આમડાના રાજાશિષ્ય રીકે બાળપાત્રી એક માણસે નેમની પાસે ગવી ગઈ થાવી. તેની ઓખનટપી તપાસ તી. સાંજ સુધી તેને પોતાને પેર રહેવાનું હતું તે કોઈમાં ગયા, અને પેલે આખરે રાજા તાર કરી તે માણસની તપાસ કરાવી. કલાકમાં જવાબ આપ્યા કે એના કોઈ માણસ ન ત્યાં શિક્ષક નથી રાજાએ તરત ડાહીસને બબર આપી તે કુતારાને પકડાવી ધિા. પેલાનાં મુને કમળી દયાની આજીવ રતી કમળાસાચરનાજીએ જોઈને આજીવાની ચારેઈ રવ્વે કરી કોઈ એ બાગડાનો ॥ રૂપિયા દંડ મેળે. રાજાએ અસરકારક શીલો કરી દંડની રકમ બોલી કરાવી. પણ બની પે રકમ પેલામાણસ પાસે ન હોવાથી તે જ પોતાના ખિસામાંથી તે દંડ બરી તે માણસને ઉઠાવેા!

૬ એક તરફ પાસવાળી બેસે

ચિત્રે દેવનારાજોને અને બીજાઓને પણ બહુબળ હશે કે સારી કૃત્યમીને કાચળ પર મૂકીને માલીથી લીટી દોરવાનો પ્રયત્ન કરતાં રાહલી કૃત્યમીની નીચે ફેલાવાથી લીટી બંદી થઈ બધું કાચા પછડે છે. બનરમાં મળતી એક તરફ પાસવાળી બેસે કૃત્યમીનીને ચોટાડવાથી આ મુકેલી દુર થશે. કાચળ મનાઈ કાર્ય તરીકે બંદીને બંદી સાથે નહીં કાચળ થેડ વાળીને મૂકવાથી વા રૂપા પેસા મૂકીને જલાવી સકાય. મુખ્ય સેતુ તે કૃત્યમીની સપાટી કાચળીજગી રાખવાનો છે.

કલાશિકા : પીકાની જેવી વસ્તુમાં પણ કહેતા હજીજી દેવનારાજના બારીક અને ગામુંદર બીંદરીકાગેને વચુને.

કાચ પતની ચિત્રાસા ચોલા માટે સાણ સાથે બંદી ફોલી પાડ વાગી ભેળે; ચિત્રાસા નીકળવા સાથે હાથ મુલાયમ બનશે.

સોપારીનું નામ બંદી કાળમાં ને 'ચરક' પાસે આવેલા 'શોપાર' નામના બંદીથી આવતી તે પછી પડતું છે.

કાચળ, રેસમ, ચા, બેટુકો દાડ તથા બીજી એ સર્વેનું વ્યવસ્થિતશાન એકમુખીત છે.

એક વાસણમાં કાલસા કે તાકડાની રાખ લઈને પર થોડું પાણી રેડી, અર્ધાં કલાક પછી કપરનું પાણી નિવારી લઈ પોતાના મોઢાના કાચળ તરીકે કપડાંમાં લઈ સંકેત. આ કાચળમાં થોડો મેના નાખી કાચળમાંથી ચાક (Chalk) થશે. કપરનું પાણી કાર્બિક પોલાસનું કાચળ છે અને તેમાં નંદ ચાણુ બની શકે છે. (મ. પ. ૧૧)

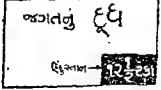
કહેવતોના અર્થ : 'શોર કોરવાળને હોર' તે મુતામાં હોવા છતાં સામા બળે પડવા જવાત, બાચર આનંદના માણસોને સામા લા પડતા લઈયા માણસની કોઈકે દશાં. આ કહેવતમાંની કપમ જ તેનો અર્થ સહે કહે છે. એવી બીજી કહેવતો : 'શોરી ને પશરિયેતી', 'શોલેયામાં જગમું ને પાળાં', 'ચા' / 'ચાકાકાકા ને બેનાં પાણી', 'સારી રી સાલવની ને દાડી કુલાકું' વગેરે.

અને કાર્યો શબ્દ : પશ્ચિમકમળ, રાજાકમળ; પીળી સુંદ તથા કુંડેયળ કુપરની રેશદાર; હાલર અબજ; વિષ્ણુનું એક આશ્રુપ; રીરાનું પડ્યકોગાનું એક; આંગળીનાં પગનાં તળિયાં કપરનું એક સાપ્તદિકથિલ

અણિતગમ્યમ
 $2 \times (1 \times 2) = 3 = 1$ થી ૨ મુકીનો સરવાળો = $(2 \times 3) \div 2$
 $2 \times (1 \times 2) = 4 = 1$ થી ૩ " " " " = $(3 \times 4) \div 2$
 $2 \times (2 \times 3) = 1 \times 1$ થી ૪ મુકીનો સરવાળો = $(4 \times 4) \div 2$
 $2 \times (2 \times 3) = 1 \times 1$ થી ૫ " " " " = $(5 \times 5) \div 2$
 $2 \times (3 \times 4) = 2 \times 1$ થી ૬ મુકીનો સરવાળો = $(6 \times 6) \div 2$
 $2 \times (3 \times 4) = 2 \times 1$ થી ૭ " " " " = $(7 \times 7) \div 2$
 $2 \times (4 \times 5) = 3 \times 1$ થી ૮ મુકીનો સરવાળો = $(8 \times 8) \div 2$
 $2 \times (4 \times 5) = 4 \times 1$ થી ૯ " " " " = $(9 \times 9) \div 2$
 બે એમ અને ત્યાં સુધી આજળ. — ૧૬ ના. બત્રી

જગતળી કુલ દોરોનો ત્રીજો ભાગ દિશમાં હોવા છતાં જગતળી એકદર કુલનો ફાલ ૧૨૬૬ થકા જ વાતરદિશ પેરા કરે છે. જે બતાવે છે કે ચોખ્ખ કા- જીત તથા સાવબતને અશાલિ દિશનાં ઢોર કેટલું બહુ મોટું ક્રમ આવે છે.

જગતળું કુલ દોરોનો ત્રીજો ભાગ દિશમાં હોવા છતાં જગતળી એકદર કુલનો ફાલ ૧૨૬૬ થકા જ વાતરદિશ પેરા કરે છે. જે બતાવે છે કે ચોખ્ખ કા- જીત તથા સાવબતને અશાલિ દિશનાં ઢોર કેટલું બહુ મોટું ક્રમ આવે છે.

માત્ર ચાર લખના

સંગીન કામકાજથી

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ ઍસ્યોરન્સ કં. લિમિટેડ

મેળવેલી આદર્શ લોકપ્રિયતા અને અનુપમ સિદ્ધિ

પ્રીમિયમના આવકના આંકડાની સરખામણી

અત્યાર અગાઉના બધા રેકૉર્ડો વટાવી જાય છે.

	૧૯૪૫	૧૯૪૬	૧૯૪૭
આગ	૧૦ લાખથી વધુ ૨૫	લાખથી વધુ ૨૮	લાખથી વધુ
દારયાદ	૨ " "	૪ " "	૫.૮૦ " "
અકસ્માત	૧ " "	૪ " "	૫.૧૭ " "
કુલ પ્રીમિયમની આવક			

૩૮,૦૦,૦૦૦

ઓગણચાળીસ લાખથી વધુ

સ્ટાન્ડર્ડ જનરલ
ઍસ્યોરન્સ કંપની લીમિટેડ

ચેરમેન:
સર બદ્રીપ્રસાદ મોએન્કા
નાઈટ, સી. આઈ. ઇ.

હેડ ઍફિસ: કલકત્તા

મેનેજર-મુંબઈ ઍફિસ:

શ્રી કે. સ. મર્યન્ટ

૪૫-૪૭ એપેલો રોડ, ફાઈ મુંબઈ

ટેલીફોન: ૨૨૦૪૮

ટેલીગ્રામ: STANGENAL

અગદારવાદ સાખા: શ્રી. રમણલાલ જે. પટેલ જ્ઞાન્ય મેનેજર, વકીલ બિલ્ડિંગ, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ
બાબનમર સાખા: શ્રી શુભાબરાય સી. માંધી જ્ઞાન્ય મેનેજર, મુખર્મીયા બિલ્ડિંગ, બીજા માળે, દેવિમ રોડ.

સવા પાંચ રૂપીઆમાં દસ ચોપડીઓ આજે જ ખરીદો.

સ્ત્રીઓ, બાલિકાઓ અને મોટેરાઓ માટે ઉત્તમ પુસ્તકો

દશ

પુસ્તકો

કિંમત રૂ. ૫-૪-૦

૨. ખ. માફ

વી. પી. થી મોકલીશું

- કલા અને કલાકાર
- સાન્દર્ભ અને શબ્દગાર
- મીઠી મધુરી વાનીઓ
- ભરત મૂંચણ
- નારી લગ્ન અને પ્રકાશ
- પ્રસવ-બાળકો
- સામાજિક રીતરિવાજો
- આદર્શ નારી આનંદી
- અને સંસારની સફળતા
- આપજીત કલા અને સૌન્દર્યવર્ધક પ્રયોગો
- યતો તહેવારો અને ફેશનીશ સત્રારીઓ

તમારો જીવનસાથ આનંદમય બનાવવા માટે આ શ્રેષ્ઠ તુરત વસાવો.

જીવનલાલ અમરશી મહેતા પીરમશા રોડ . અમદાવાદ

નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદો

નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ ખરીદવા સંબંધી વકીલ શ્રી જમનાદાસ અમીનનો અભિપ્રાય

હિન્દી સરકારે નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટોમાં નાણાનું રોકાણ કરવાની યોજના બહાર પાડી છે તે આવકાર-
દાયક છે. આ યોજના પ્રમાણે દિન માટે હોવાથી દેશી રાખોએ તેને અપનાવવા અને વેળે આપવા સાથે એવા
પ્રયત્નો કર્યા છે. હિંદમાં બધારે પરદેશી સરકારોના રાજ્યઅમલ દ્વારા ત્યારે વસુલિયતિ લુટી હતી. આજે હિંદી
સરકારનો રાજ્યવહીવટ અમલમાં આવી ચૂક્યો છે તે પ્રત્યેયયોગી રાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગનાં કામો હાથ ઉપર લેવા માટે
સરકારની આર્થિક સ્થિતિને સુદૃઢ કરવામાં આપણે કાળે આપવાની જરૂર જણી થઇ છે. આ ધોરણે ચારે બાનાથી
શરૂ થઈ ગયે તેટલી મોટી રકમ સુધીનું કરી શકાય છે. રકમ ઉપર જરૂરે ટકા આપા મળે છે. એટલે જાર વરસે
ધીરાણની દોડી રકમ પાછી મળે છે. એકતોને ચોવાના શેખિદા ખર્ચે જતાં આવી નાની રકમ બચાવવી
અશક્ય નથી. દરેક/અમલદારીએ ચોવાને લાભદાયી હોવા ઉપરાંત જળવાના વિચારા હિતની ખાતર કરકસર
કરી નાણાં બચાવવાની ટેવ ઉપાડવાની જરૂર છે. નાની રકમો ગણી મોટી રકમ થતાં બલિષ્ઠતા કહેવાના લગ્ન
વગેરે ઉત્તમ પ્રસંગો તથા કુટુંબની આર્થિક સંકડામણના પ્રસંગોમાં આ રોકાણ સુમંજિત સાધનની ગરજ પૂરી
પાડે છે. તમામ શ્રમજીવીઓએ-આરા બહાલા એકતલક્ષ્યોને-કરકસરથી આપકમાંથી ગમત કરવા અને
નિયમિત આ નાની ગમત ચોવવા-નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ ખરીદી રોકાણ કરવા આગ્રહથી વિનંતિ કરું.

વિશેષ યાદીવી ગઈ મળે :

સ્થાનિક પોસ્ટ માર્લટ - સ્થાનિક વંહીવટદાર મહાલકરી

સ્થાનિક અધિકૃત આડતિયાઓ અથવા પ્રકાશન અમલદાર વડોદરા

શિલ્પ-પરિચય

કલાનાં રૂપ અને રહસ્યદર્શન કરાવતી પ્રવેશપાથી
કુમારના વાચકને જે વર્ણ સુધી પ્રિય અને ચેતક થઈ પડેલી, વિખ્યાત
કલાવિદેશક પ્રા. શ્રી અર્પેન્દ્રકુમાર માંગુલીની લખેલી, દલાગર્ભ સમજા-
વતી લેખનાના હરે 'પુસ્તકાલયે જગદાર' પછી. કલાસંસ્કાર, રસદર્શના
અભ્યાસી વિદ્યાર્થીઓ, ચિત્રશિક્ષકો, અર્થી માધ્યમિક શાળાઓ, પુસ્તકા-
લયો વગેરેને કપચોળી, ખીચોળીય લખાણ સાથે લગભગ ૨૦૦ વિદ્યાર્થી
ભરચક, મુદ્દપવાન સંગીન અને સમૃદ્ધ ભાંભાંસાચોળી. પાકા પડામાં

કિંમત રૂ. ૩-૦-૦, રજિ. પોસ્ટેજ ૦-૮-૦. કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારાઓ માટે ખામ

અંડુનું પોષ્ટિક ચાટણું કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં, નબળાં-સમજાં, ઝીનજુરુપ,
સૌ કોણ એનું સેવન કરી શકે છે

માહા રસાયન

રસમિદુર, અસક, કેસર, કેરુરી રૂગે બીજાં લીપન, પાચન
ને પોષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીધાં રસદાર આંગણમાંથી જનાવેલું
સુગોભિત સુવાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચાટણું

તેનું નિયમિત સેવન

કિંમત

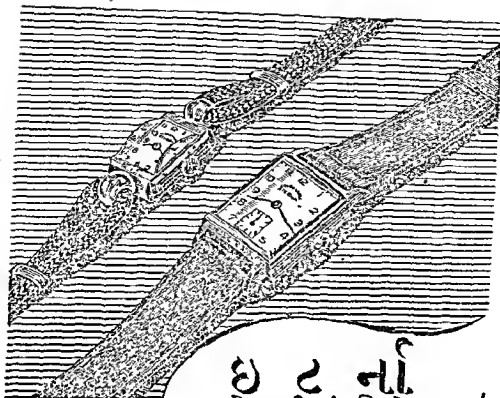
૦૧ રતલના બોટલો રૂ. ૧.૦૦
૦૨ " " રૂ. ૨.૦૦
૦૩ " " રૂ. ૩.૦૦

લાંબું આયુષ્ય તથા સારી રમરભુરાશક્તિ
આપી શરીરમાં બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.

કારખાનું
સયાનશિલ્પ
મુંબાઈ-૧૪

અંડુ ફા માંસ્યુટિકલ વર્કસ લિ.
અમદાવાદના એજન્ટ - ભોગીલાલ શ્રધર્સ - ગાંધીરાંદ

કુકાનઃ
જૂની મહાજનવાલી
મુંબાઈ-૨

ઈ ટ ની

ચોકસાઈવાળાં ઘડિયાળો

નિર્બાળ સૌંદર્ય, અગ્રકદાર ડિઝાઈન, આધારભૂત ટમાકપણું અને કિંમતની જાળતમાં કોઈપણ ઘડિયાળ ઈટનીની બરાબરી કરી શકે તેમ નથી. ૧૯૪૮ માટેનાં ઈટની ઘડિયાળોનો નમૂનો આવી પહોંચ્યાની બહેરાત વાસ્તવમાં જ ફાવર લેયુબાએ કરી હતી. પણ અણુવરીના દિવસોમાં જ આ ફાવરલેયુબા ઘડિયાળો વેચાઈ ગયા હતાં. પરંતુ બીજાં વર્ષોં વધુ ઘડિયાળો આવી રહ્યાં છે, માટે મહેરબાની કરીને જરા ધીરજ રાખો; અને કોઈ સ્વિસ, તમે પણ ઈટની ઘડિયાળ ધરાવનાર મગરૂર માલિક બની શકો.

FAVRE-LEUBA

ફાવર લેયુબા, સુબાહ અને કલકત્તા

ગુજ્જર સંસ્કૃતિની વિવિધતા રજૂ કરતું

ઔદ્યોગિક

મહા ગુજરાતની સંપત્તિનું પ્રદર્શન

ભૂમિ-નકશો: ગુજરાતની ખરી સંપત્તિ અને એના નિ-કાસની શક્યતાઓ દર્શાવવા ૩૬૦૦ ચોરસ ફૂટ જમીન ઉપર હાથ પહોંચે, વહેતી નદીઓ ધૂપપતો સાગર, જાણસાથે, જમીનના પ્રકારો અને એમાં પાકનાં તુષો, જંગલની પેદાશો, ખનીજો વગેરે કદરતી સમૃદ્ધિ અને જમીન, રેલવે, દરિયાઇ બંધવાડાનું ને કલામય મંડપમાં કાચા માલના અને કારીગરીના નમૂના, ઉદ્યોગ-ઉત્પાદકોની તસ્વીરો તથા વિવિધ ચિત્રો મૂકી તેને શિક્ષણ અને કૃષિવણીનું સાધન તથા આર્થિક પિકાસની પ્રેરણાનું ધામ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવશે.

વ્યવહારો, શહેરો, બંદરો, માનામાં ધામે, સાંસ્કૃતિક સ્થાનો, ઐતિહાસિક સ્થળો, ચાલુ ઉદ્યોગ કારીગરીનાં ધામે, વિવિધ પર્યટન વગેરે બનાવીને મહા ગુજરાતની ઔદ્યોગિક, આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક સંપત્તિનું દર્શન કરાવવા માટે એક ભુમિ નકશો તૈયાર કરવામાં આવશે અને એમ માટે તૈયાર કરેલા ભવ્ય

મેનો : સનતકુમાર વીણુ

દિગ્દર્શકો : દીનબંધુ કંપની લિમિટેડ

આટલું યાદ રાખો
સાહિત્ય, સંસ્કૃતિ અને કલાનો પરિચય પ્રસારણ માસિક

પારિજ્ઞાન

જેમાં શ્રી ધુળેશ, શ્રી સુ-દર્શન, શ્રી ઉત્કલિય મોડી, શ્રી પૂનસાલ, શ્રી સ્વપ્નરથ, શ્રી રવિચંદ્રરાવજી, શ્રી મનસુખલાલ મહેતા, શ્રી મોહિનીચંદ્ર, શ્રી હરભાઈ ત્રિવેદી, શ્રી ઉપેન્દ્ર પંડ્યા, શ્રી ભાવચંદ્ર વડેસાના અભ્યાસપૂર્ણ લખાણો આપાય છે. એકપર્યાંત જિંદગી મુખ્યચિત્ર, સંખ્યાબંધ ચિત્રો, ફોટો-ગ્રાફી હરીશંકર, ગુજરાતના સિદ્ધસ્થ કલાકારોની પોતાની લખેલી 'મારી કલાસાધના', વિષય સાહિત્યની એક વાર્તા વગેરે ધણીયે આપે છે.

એ બધું ફક્ત દરરોજની ચાર પાઠમાં જ. એની ખાતી 'પારિજ્ઞાન'ને કોઈ પણ એક આપશે.

વૈષિક લખાણ : સાતને અનિયાર આના. ફક્ત નકલ બાર આના.

મુખ્ય કાર્યાલય :

સાધના પ્રકાશન મંદિર
સાધના પ્રકાશન મંદિર ભાવનગર
લાલ જુવન, રીલીફ રોડ અમદાવાદ
૨૦ ચીતરંજન એવરુ કલકત્તા
બીજી રતન બિલ્ડિંગ, ફ્લુસવાડી મુંબઈ-૨

Pen pals wanted, both sex, leaving for Natal South-Africa, interested in any subject. Reply assured. Business as personal choice. Write to

Dr. Cassim Ismail Jamel

Salot Street VANKANER, Kathiawar.

મહાત્મા છત્રું પ્રિય ભજન

વૈષ્ણવજન

છવનને કમ્ય આદર્શ પ્રેમાધરૂ નરસિદ મહેતાનું એ બધીનું સંભળ સી સરળતાથી નમર સાથે રાખી શકે એ દેવતાની કાળી ભોંય પર સફેદ અસુરે કલાવતરીતે છાપીને તેનાં પેરકંઠાં પાઠ્યાં છે. ભગ્નની બંને બાહુ મહાભારત છ તથા નરસિદ મહેતાનાં નાનાં રેખાલેખન પશુ ઉત્તર. મહાત્માછત્રી માસિક તિથિગોળે, એમના પુરુષ-રમરણની સાથેસાથ છવનને આદર્શ પ્રેમાધરૂ આ ભગ્ન બહુ ઉચિતરીતે ગિતો વગેરેને ટપાવમાં ગોર-મદે તરીકે પોઠ્ઠી સમીપ, અગર રણરૂ વહેંચી સમીપ

ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦-૫-૦ની ટિકિટ બીડો.

મુમાર કાપાલય લિમિટેડ-અમદાવાદ

આવતી કાલનાં નાગરિકાનું એકલું માસિક - વર્ષ પચ્ચીસમું - અંક ચોથો - એપ્રિલ આગામી મહાસુવિજ્ઞાપીસ

સ્વરૂપ ત્રયી સિન્ધુ

સિન્ધુને મેં ત્યાંત્યાં તેઈ છે ત્યાંત્યાં ગમે એ બુદ્ધિમાં રૂપે દેખાઈ છે. સખજની પડામગા, સાધનેવાના પાતાં મોંઘરિય નેઈ જોઈલી સિન્ધુમાંથી ગમે નાની, રમતિયાળ ક્યયાનું રૂપ લેષ મળ્યું હતું. વચરકડું પાશે. લાડનાં મુરોની વચગાથાની કીકથી સિન્ધુના ધોવનેમને કાંઈ જ યંચાવી રીધો હતો; પણ અજાણએ તે આખા સ્તરીને ખેંચી નબ કોટશે પ્રતિમાન પ્રવાહ મેં જોઈ ક્યાંય લેધો નથી. આજણાણાના પંચિમે પહેલી સિન્ધુમાં ગમે મોતાના વાત્સલ્યનાં દરીન થયા હતા.

ઈન્દુલાલ માંધો

વસંતવિભા.

શીશની

કન્યા તણી ગરવી મોંઘળિ જેનું રમ્ય
લેધા મળ્યું કમુંદમું થતું રૂપ તારું;
જાડી. રહેલ પગપાલવ, જેમ તારો
નાના તરંગ પર ગેન જરાક ઢાળ્યું.

જાણી ખજાંમહો કુનિકની નાની કન્યા
જણે અનાજ રહી જીપણી માતી માતી;
તારી હથેળીયકા આંહી જ એવી રીતે
જાણીયી થઈ રહી જવાની સખાપી.

તારો પ્રવાહપથ પ્લેઈથી રજી ક્ષિતિજે,
એણે તમે કંઠક આસન આપી રીધું;
જે દક્ષિણે ધસતી ક્ષીરરેણુ ઉજાળી
તે આંહી વારિકાણ્યું રમતી નિદાળી.

તારાં હાથુ. નરનોમ, ઉછરંગીતો,
નેવાં સદા ય સુચનાં મળતાં મને તો.

યૌવના

સિખરિણી.

તમે મેં રાજા'તી ખડક જાળીને માર્ગ વચમાં,
જરા ખેંચો છોડા-જમણું રમતાં-ઉતરીયનો;
મપાટે જોવાયતાં પથ ખસી ગયો, અંજ સમરણું,
થતાં સ્વરથ તારે મુખ વિજયનું દારથ ખખડણું!

કિનારે જાણેલો તરસમૂલ ઊંચાં મુખ કરી
દરમેઃ એથી તો તે આધિક અમરી તારી દરમેઃ
અરને રહાઈતી તવ ગતિતણી દ્રવ્યરચના
પરે હું મોલો'તો, -જમ સહ્ય તારાં જુકી રાખો!

મહે ઘેંધા ગેનો, અતિ ત્વરિત તારી પથપતિ
નના ઉન્નયોથી દરમનરી તારી હમકતી;
જલ્મેથયે રમી મર્ધ વિદરતી ઉમ યમુના!
ઉપેણી યાત્રીરે ક્ષિતિજ લણી મોડે નમન કાં.

હું આલ્યો'તો - પૂંદી વિજય વગ - યેને પ્રરવા
ચના અંગ્રેસમાં કમળકૂલ એકાદ પરવા.

સાતા

કરિગીન.

મંચીર જલવિસ્તાર આખી બોમકા ઢાંધો રલ્યો
કાંધો ય વનચીંટયો જલશ્રીનું કુસલ બાખી રલ્યો;
પુખ્તમર્મ્યા આઝાદનો આઝાદગી જૂમરણું
ઝોડી તું કુતા જેમ ચિતાગુર બેઠેલી સદા,

તે પાર્શ્વ ધાવણ ચંડનાં રણને કળજમાં ફેંચ્યું,
એકેક રેતી-કાંકરાનું, માડી, તે મોતી કંપુઃ
પનની ધરા, નમજગળના કે વોળળા-વધી વિના
તું નિત્ય ખારે માસ ભૂખિઅંગને રાખે જીનાં.

પ્રતિદાસ તો વેટાળિયો યેને મૂર્યો'તો આંગળે,
તે સંરક્ષિતે સાખડી કાંધી હતી સમગંગળે;
વરદાન કે વાત્સલ્યનાં મા, સાંજરે છે સાધિ,
જે બેગલે ખૂંધાં અંગે તે તો મુકાસો ના કદી.

તું નદની ગી મુક દિખાસવળી હિરોમતી,
જા સિતિજે પ્લેઈને છતાં શીતલ સમિમે તું જની;
આવેજ આજે માર રમણી. કાંક ને આનંદનાં,
તારી પ્રમજ પ્રમજનને કોડિકોડિ વંદના.

કો

હાથ પછી રાષ્ટ્રની તાકાત મું ? એનો વિચાર કરતા મનમાં પહેલો જ ઉત્તર આપશે કે તેનું લક્ષ્ય અને લક્ષ્યની તાકાત પર નબળી આભની દુનિયા મેળાં એ રવાના થાય છે પણ હાથે. પરંતુ પાત્રી દીકરી જે નથી. એ હાથે લક્ષ્યની તાકાતને મુક્તિ આપીને કોઈ પણ નબળી આભની દુનિયાના બધાં રાષ્ટ્રો પાછું એ તો નિઃશંક રીતે કહે છે કે કોઈ પણ રાષ્ટ્રની ખરી તાકાત તો એના જીવનમાં જ રહેલી છે. એ જીવન જેટલું સરખા મોટું હોય તેનું લક્ષ્ય જાણીએ, એટલી એના મુક્તિદાની તાકાત હોઈ શકાય. આજ, રાષ્ટ્રની તાકાતને એ સામાન્ય અર્થ આપણે કરીએ છીએ એ ઉપલક્ષિ છે. એની ખરી તાકાત આપણું લક્ષ્ય નહિ પણ આપણું જીવન છે. આપણું ધોર, હું અને તમે—હાથે.

આજ સુધી રચતરચાને આપણે આપણા જીવનનું ક્ષેત્ર મર્યાદા કરી દેય તે પ્રાપ્ત થઈ શકીએ, એટલે હવે પછીના આપણા જીવનનું ક્ષેત્ર મું હોઈ શકે તેના રક્ષક પદાર્થ પામે. એટલી. બધે એટલે છીએ તે. પછી આપણું જીવન સાચું ક્ષેત્ર મળી શકે છે. આપણી જીવનની રીતમાં કોઈ ફેર નથી પડતો. આપણા સામાજિક વ્યવહારમાં હવે આપણે એના જે જ રહી છીએ કાળો બાદરેને લાંબારવત એ જ પુરાણી રીતે હજી સાચાં કરે છે અને આ પરિસ્થિતિનું કાણુ શોધવાની—તેનો વિચાર સુધાં કરવાની મેઘન પડી નથી

આ બધાં કારણ એક જ છે: આપણે હજી એક રાષ્ટ્ર તરીકે જીવતા નથી આપણે એક રાષ્ટ્રનું એક છીએ એવી અદિગતાથી આપણે વિચારતા જ નથી. અને રાષ્ટ્ર તરીકે જીવતા માટે જીવ જરૂરી એવા ને રાષ્ટ્રીય ચિરંત આપણે ત્યાં જીવતા જ નથી જીવનમાં કોઈ એક જ એમાં શિરત વ્યવસ્થા થાય છે પરંતુ નથી. એ તો જીવનના અંગ અંગમાં વ્યાપી અંગેથી હોય અને જરૂર છે આપણે જીવતા આપણા એકેક કાર્યમાં સમગ્ર રાષ્ટ્ર તરીકે જીવવાનો જ આપણે પ્રયત્ન થતો હોય. તે જ આનેથી આકારીને યોગ્ય આપણું જીવન મું હોવાય.

આનો અર્થ એ છે જીવનના કોઈપણ ક્ષેત્રે (આર્થિક, સામાજિક, સાંસ્કારિક કે શાસ્ત્રીય) આપણે બીજાની ગોણ ન ગણી શકીએ. કારણ આપણી અદિગતા કે વ્યવસ્થા કોઈ

એક ક્ષેત્રનું પરિણામ નથી, પરંતુ મુદ્દાં મુદ્દાં સિદ્ધાંતો પરિણામ સિદ્ધિત કર્યું છે.

આ પરિસ્થિતિમાં આપણે આપણામાં રાષ્ટ્રનું જ્ઞાન પ્રકાશ એવાં અને આપણા રાષ્ટ્રજીવન સાથે મુસંગત અને એવાં ત્યાં અમ્યે રચીકારવાં પડશે. આપણા જીવનના એકેક કાર્યને આપણા રાષ્ટ્રની દૃષ્ટિ નાળી જેવું એટલી અને એકેક કાણુ રાષ્ટ્રના જ વિકાસનું ક્ષેત્ર મનમાં રાખવું એટલી. આ માટે ‘શાસ્ત્રાલોક’ અંપણન’ કે ‘સમાજસેવાના એક લેખ’—એવાં ‘મહાન’ નિસ્ચેષી જરૂર નથી. માત્ર જીવનના કે જીવનમાં હોય એવાં જીવનનું યોગ્ય પ્રમાણિત પછે જીવન જીવે. એટલે નિશ્ચય કરીએ તેણે બસ છે. આ નિશ્ચય યાદો એટલે જ હોય શકીએ છે. પછી આપણે તેને અગત્યમાં મૂકીએ તો જીવન પૂર્ણમાં આપણે કોઈ ‘રાષ્ટ્ર’ ખરું જીવતા. આપણે બાંધેલા ‘આપણા’ બંધાર ન નીકળીએ. આમાં જીવનને જ બાંધેલા બાંધી દઈએ.

એકથી ‘ભાવના’ અને ‘ભાવિ’ એવાં આપણે કહી મેલવી નહિ શકીએ. નિવર્ણિત, શુદ્ધ અને એકધારા ‘ભાવ’ની જરૂર જરૂર છે. અને એક કરતાં આપણે પ્રથમ એક જ વાત રીતરવાની છે: કોઈપણ કાર્ય રાષ્ટ્રની દૃષ્ટિમાં હોય જ નહિ. એટલે અત્યવશ મેળાં તેના કે શાસ્ત્રકર્તાની જે એટલી જ એક મામૂલી મુખીની છે. સિદ્ધાંતની એટલી અગત્ય છે, એટલી જ વિદ્યાર્થીની પણ છે. મિત્રવાલિકાની જે એટલી જ માનવી છે. દેશને એક વેષારી એટલે જરૂરની જે તેટલે જ જરૂરનો ગુમારે. પણ છે. પ્રાદેશ વિદ્વાન અને આજના વાંદે બંને રાષ્ટ્રના જ એક છે. રાષ્ટ્રનું જીવન તો કોઈ નવીના મેળા પ્રવાહ જેવું છે. એમાં દરેક વેષારાથી કાળો પુરાણ આવે છે.

બીજી રીતે કહીએ તો દેશમાં થતા દરેક કાર્યને આપણે ‘કર્તવ્ય’ નહવું એટલે; અને એ બધાંની સમાનતાની આજના રજાકરીએ વિદ્યાર્થી એક જ સમયને કે પોતાના ‘વાંચના-લખના’ રાષ્ટ્ર સાથે કરી સંબંધ નથી. પરીક્ષા માટે રજાની બાર લલાક નિર્ણયિત કામ કરનારને એક કલાક હાથે, કારણ કે આપણે હજી આ નવી દૃષ્ટિથી વિચાર કરતા નથી થવા. પરંતુ ને એક કલાક માગવી નો કાં તો મેળામાં સમજ થશે—અને જાની

માણસની તો આપણું જરૂર નહિ થાય તો પણ ફક્ત કલાક કામ માનસિકને સારીરિક રાક્ષિત પાછું રાષ્ટ્ર દૃષ્ટિએ અગત્યની નથી? ને અભ્યાસ શક્તિની આવી અગત્ય છે તો ધરકામની (ને આભનો વિદ્યાર્થી જરૂર જ કરતો હોય છે) અગત્ય પણ લેશામત જોઈ નથી. કારણ, એ આપણે આગાધિવાસ કહીએ છીએ એ જ રાષ્ટ્રનું અર્થ છે; અને સાચો આગાધિવાસ કાર્યમાં જ જરૂર છે.

વિદ્યાર્થીઓ આ દૃષ્ટિથી વર્ષોના કામ થઈ કાઢે એટલી પ્રશ્નનું મુખ્ય અંગ ‘સાચા વિદ્યાર્થીઓ’ પેદા કરવાનું હોય. ‘નહિ’ વિદ્યાર્થીઓ નહિ. આભનો વિદ્યાર્થી અભ્યાસને બીજી પ્રશ્નનિર્ણય કરેલા સમાજ અર્થે કે એની સરખામણી કરી જીવે, ને વિચારે કે પોતાની સમાજ જેવા ક્ષેત્રમાં એ બીજી મુલ્ય કળે છે. બીજી પ્રશ્નનિર્ણય અને બીજી ક્ષેત્રે તરફ એવાં એ એકલા વિદ્યાર્થી એના જ કુટુંબ નથી. એ કલાક માત્ર રજાકામની મર્યાદા છે. પરંતુ આપણે ત્યાં આ માત્ર મુદ્દા જ કારણોથી જરૂર છે.

શાસ્ત્રીય ક્ષેત્રને આપણા જીવનમાં સીધી વધુ પ્રમાણ આપા છે. અલબત્ત, આજીવ પ્રાપ્ત કરવા માટે તો શાસ્ત્રાત્મકો આજા કેટલીક જરૂર જરૂર; પરંતુ આને એ એ શાસ્ત્રકર્તા તો એટલે એટલે રાષ્ટ્રજીવનને બીજી ક્ષેત્રની અગત્યના થવાની. આર્થિક પ્રશ્નનિર્ણય નાક કરવા માટે પણ ઉપરકર્તા નથી દિગ્ગત જરૂર છે. આજ સુધી તો જા. બીજાના વિશદ વ્યવસ્થામાં જીવનમાં શિવશિવ ક્ષેત્રે સમાજ ગવા હતાં. પરંતુ આજીવ જરૂર આને અંધારા હાથે છે. કોઈ એક સમાજને તો આને શોધવા જરૂર તો નથી કે જીવનમાં બધાં જ ક્ષેત્રોમાં ત્યાં પૂરે પૂરું ચિંતન કરે. ઉપલક્ષિમાં નહવે અસંગત કા. ગતી જીવનની પ્રશ્નનિર્ણય એક કાવતરો રીતિ છે અને તવજીવન પ્રેરે.

પણ આ એટલું કુપર છે એટલું નહિ ‘શાસ્ત્ર’ ન હોય એટલે આપણા જીવનમાં જોવાયે કોઈમત તો શુદ્ધ પ્રત્યાભાસના સુધારામાં મેળા જીવનનું વિચારના આપણે સમાજીય છે; આપણું જે સુર હોય તે જ આસમજક થઈને મર્યાદા બનીએ. એ એક તાની લાગણી આપણને એકના મુલ્યના કુ:ખમાં લાખી તેને કાર્યના સેવમાં લાગી કારણ આપણા દેશને તો હજી દરેક ક્ષેત્રમાં એકેક આપણી જરૂર છે.

હાથી કે રાષ્ટ્ર

પુરુષોત્તમદાસ દેડન

પ્રાચીન તથા આધુનિક પુરુષ
નિષ્કૃષ્ટ ત્યાગી લોકસેવક
અને તેજસ્વી નીડર નેતા

જી મને નેતાં ન આપજીને પ્રાચીન કપિ મુનિઓના તપઃગૃહ અગ્નિત્વની આસપાસ તે આપજી ગતક અધાની નથી પડે એવી વિરત તેજસ્વી વ્યક્તિઓમાં કવિય બાણ પુરુષોત્તમ સ દેડનજી - પ્રપદે છે. તે પ્રેરના ત્યાગી અંશદિવતા, સાધનની તપતા, એ પ્રેરનાની જ્ઞાનદેવતા તે દિવ્ય ધર્મ વિશેની પ્રજ્ઞાતાંત્રીયા કવ્ય શૈલિનાં છે કે જે બાળકમાં સ્વ. માલતીયજી પછી કદાચ તેમજી ન રહેવાન આવે. યુક્ત પ્રેરના રાજકારણ અને સમાજસરણી બંનેમાં અગ્રણ્ય રચના ધરાવનાર આ અર્વાચીન ગદ્યવિતા જન્મ મેળવ ૧૯૩૬ ના થાપ આસના શુકલ વક્ષમાં નીચેના પ્રયાગના પવિત્ર કહેરમાં એક ધર્મોત્તમ જન્મી કૃત્યમાં યજ્ઞિતે. તે જન્મવા તે અધિતા પુરુષોત્તમ માસ દેવાની તેમજી નામ પુરુષોત્તમદાસ રાજ્યમાં આજી તેમના પિતા રાધાદેવાની સેવકાયાના એક સિદ્ધ સંત પુરુષ દત્તા. આજી ધર્મોત્તમ પિતા નરમી શુદ્ધ અને પવિત્ર ઘણવા કવ્ય સંદર્ભે તેમને અજયુષીયા ન ગણેલા. તે જન્મી એકાદ પ્રવાણ તે જ જઈ બાહ્ય વચગી ધરમાર સિસુજી સંત શરૂ કરી નાની વયે મેટી યોગતા પ્રાપ્ત કરી લીધી. અને માત્ર ૧૪ વર્ષની વયે જ જન્મવા તે સંદિગ્ધ પરીક્ષામાં મેટા ત્યારે તેમના માસ થવા વિશે કો સારક દત્તા. પણ પવિત્રતા બદાર પડતાં તે કોયે નવેર પાસ થયા.

જેતજેનાંમાં તેમજી બી.એ. કવ્ય ધર્મમાં માસ કરીને એમ.એ.ને અભ્યાસ શરૂ કર્યો અભ્યાસમાં કૃતિમ દેવા સામે તેમની ન્યાય નિષ્ઠ નીકરતા અને અભ્યાસને વિરોધ કરવાની તપતાને પવિત્ર આપતો એ જન્મસ આ કાળમાં બન્યા. એ વખત તે ૧૯૨૯ની વત્તા દત્તા ત્યારે તેમજી પોતાના પ્રિન્સિપલને એક મરીન ગ્રાન્ટર આદે

અ.યાજી પુરુષોત્તમ સરવર્તન કરતાં કહેવા. ભગવાન જે તે તેમજી પ્રવા અને વાય પેલા પાત્રને પંચજન્યતાન તેમજી પ્રિન્સિપલ સાદે બીજી સખત શબ્દમાં વિરોધ કર્યો. આથી તેમની ને પ્રિન્સિપલની વચ્ચે થોડી મોઝાગાલી થતા પ્રિન્સિપલે દેડનજીને માટી મામલા કહ્યું, અને જે માટી નામ તે 'પરીક્ષાના બેસવા ન રેવાની ધરમી આપી પણ દેડનજી તેમજી નામ' હજી તે તેમજી કરી આપી નહોતો અને અભ્યાસ સામે નથી જતું એ તામરફ અમુલ્ય. તેમજી દત્તાની જુદામણે અભ્યાસ અટકાવી, 'સાદેશ, આમાં વાંકો આપનો ન છે; મારે એ માટી મામલાની કોય તે તે આપને, મારે નહિ. કાલ થાય તે કરને પણ હું તે પ્રાણ બચ તે. પણ માટી મામલાની નથી 'પ્રિન્સિપલે તેમને એમ.એ.ની પરીક્ષામાં બેસવા ન દીધા; છતાં પણ દેડનજીને એક તમુ પણ નાગ ન આપ્યું. ત્યાર બાદ યુમાં વર્ષો પછી તેમજી આજી, ની પરીક્ષા આપેલી.

જે નર આસમાં દેડનજી પે પ્રાચીન ગદ્યગ્રાહી-યજ્ઞના પરિકરમાં આજી કોઈ ગરીબી નેમ આપી દીધાને પાછળી સે તેમ માલતીયજીને તપાસ ને પાસા પડ્યા વખતના દીધાને પાછળી કાઢ્યા. દેડનજીની જુદી તથા સંકિર્ણ રંગને કહેવા નો ૧૬ વિચાર પેલા થઈ કે તેમજી પોતે તાનંતરમાં જ શરૂ કરેલા 'અબુલકાશ' નામના પત્રના સંપાદનનું કારે કારે દેડનજીને સોંપ્યું. અને ૧૪ વર્ષના વા વખત યુવાને સંદર્ભ પણ વડે આ વિના આ વખતની પુરા દાખા લીધી. ૪૯ વર્ષની વયે તેમજી પે પત્રનું સંપાદન કરેલ તે જોઈ માલતીયજી તેમના પત્ર પ્રસન્ન રહેલા.

ત્યાર બાદ વત્તાકારણનું કૈવ એટી દેડનજીને વર્ષોગતના વચ-સાધમાં પ્રવેશ કર્યો અને પોતાની વિચરતુ જુદીયના, અસાધ્ય પ્રયાસિતા અને જનન કૃતિઓને કારણે જેતજેનામાં પ્રક્રિયત વર્ષોગતી દરેકના તેમજી સ્થાન પ્રાપ્ત કરી લીધું એ કાળમાં નાગા જેટમાં કોઈ મેરફવરદ્યા અને ગરીબ કીડા થઈ અને તેને માટે કોઈ કવિય લીધાની ત્યા જન્મ પડી. સર્વ લોકોને તે કાર્ય માટે દેડનજીને જ યોગ્ય જ્ઞાતિ એવાથી તેમને નામ નિઘાજનામાં આજી. ત્યારે જન્મે દેડનજી ને કોઈ એવી કૃતિઓની ને પ્રાદીપ્તિ-તાથી ત્યાર પાડ્યું કે રાજ અને પ્રજા બંને સેનાન પાસમાં

દેસ તથા કોઈ પણ કવ્ય રચિતે ત્યારે તે બેઠા આપવાની તમણા તે દેડનજીના દાડમાં જ જેતરેલી દત્તી. મેરફે પત્રાગીન બનેલા રેવેરેન્ડે મુકા કરવાની તેમના કૃતિઓ સંદર્ભ સંદર્ભ રેવેરે અજાત જ્ઞાતિ થઈ કોઈ અપમર ન સોપતી દત્તી. આથી જ્યારે ૧૯૨૯માં મહાત્માજીનાં સામાજિક સુધારકોને તેમજી દેડનજીને ગ્રન્થાલોની તેમાં મુખ્ય રીધું અને અપરંકવાની ખાતાની વરીકાને તેમજી વિજ્ઞાપિ આવી રીધી અને તેમના પત્રનું અપરંકવાના માલ દેવા કાળમાં. વચ્ચે અજાત પત્રો બેસવા પછી નામો અને વત્તાની મેષા પત્રના વરીકાને પોતાની વરીકાલ કરી માલ કરી રીધી. પણ દરદિગ્ધી અને લીધેલી પ્રક્રિયાને પાસર રેવેરે દેડનજીને

દર્શન આપવન દેશનેવાનું સત લીધું. આથી તેમની આધિકારિયિતિ થયી
વિષય જાની ગઈ પણ તેથી તે અદ્ય મદાપુરુષ નર પળ ન દગ્યા.
દેશનુભવે દેશનેવાનું એક મદનનું હાય ગાયે લીધું. એમણે-
છતા 'આરત એક રૂપ' દેશ પર સાદા સત્ત્વરદરે પૂજ કરાવે-
યા એક 'લોક સેવક સંધ' રવાપેલા. સાદાછતા રૂપનેવાસ પછી તે
મદનનું સેવકની પુરા રોગુ માલે છે? સેવકનેવાસ શાન્તીના
દેશનુભવે નર પળુ આનંદની કર્વા રમર રસાદર્શી તે કાર્ય કરવાની-
લીધું. આ કાર્ય અંગે યજ્ઞાં વર્ષો સુધી તે કારોદારમાં ન રહેલા.

મૃતત આધારીનાને પ્રવળી એવા કરવાની તેમની પ્રવ્રજિ તથા
પ્રમર, તેમનું આરિયપીસનપ્રવળન, તેમની નિરપદ્યતા, સર્વદેશના
તમા નિવેનતા આદિ અનેક ગુણને કારણે દેવ નેમતા છવનની
સોરઠ નીચીથીને યાતરકુ ક્રેશવા ગાંધી અને નેગને એક વધી એક
આદિ મદનનું અને પિદ્ધ એવા અનેક કાર્યે એવા ગોરાશા માડમાં
ઈ. ૧૬૦૦ માં તે આકાશદાવા નિલકા ક્રેશવે સુપ્રતિતા આપસ
નિમાયા, એ કાર્યે આનંદશિની આનંદમાં મપડાએલા જેડતેનો પશ
અન નેમણે સરસાર સાથે ને મોરકા માડમાં અને જેડતેને મદે-
શુલ નદિ અરવાને અપેશ આપેલા. ત્યારથી તે મુજ પ્રવળના એક
આમદન આગેવાન તરીકે પ્રકાશમાં આવ્યા. તે પછીથી તેમની
દેશાદિની રસદ પ્રસાર, યાગ્ય શાસ્ત્રેશન હાવવાની શક્તિ, સંપ્રદાન-
નીસર અને નિરપદ આપરજુને કારણે નેમની ખ્યાલિ કિનપ્રતિદિન
વધતી ન રહ અને આખિય દિવસ નામાગિન નેલા જતી ગયા.

૧૬૩૫ના નવા કાવદા અનુસાર ૧૬૩૭માં નવારે ક્રેશવે
પ્રધાનપદે મદનુ કરી તે વખતે મુજ પ્રવળની ધારાસભા(એસ-
બી)ના પ્રમુખને સર્વાધિકારે દેશાદિની રસવળી થયે. એનેએલીના
આવસર કાર્ય પણ પૂરના ન દેવા ક્રેશવે નિવરણ અનુસાર નવારે
દેશનુભવે કા તે ક્રેશવેસાચી રાજાનાનું આપણું એકેશ અથવા તે
આવસરપર યોગી જેનુ એકમં અથવા પ્રમ કલેા થયા ત્યારે પ્રવળી
કેવાને ન છવનકાય વળવાર દેશાદિની આવસરપદનું રાજાનાનું
આપણું ન રસવળ, પણ દેશાદિની ન્યાયનિતિ અને પ્રાશ્નિકતામાં
દેકે પશ્ચિમે અથવા તે ક્રેશવે નિવરણ દેશે કે પશ્ચિમને એક અપ-
વાદ તરીકે દેશનુભવે ક્રેશવે પશ્ચિમે રહેલા સાથે આવસરપદે પણ
રહેવાની રાજ આપવામાં આવી? સેકતવતના પ્રતિદાસના અથ એવા
પદેશી ન રાખીએ કે અર્થે એકેશવેલીના પ્રમુખ રાજાનાપૂર્વાં પણ
બાજ થે છે. એક તરફ તે ક્રેશવેની નિતિની પંજ અનવ કા કરે
કે અને બીજી બાજુ મુલિયમ સીમના ધારુવિરોધ કરે છે; એનાં આખી
આમ-ધારાસભાના પ્રત્યેક સભાસભા તે નિષાસપાત રહ્યા છે.
આ વસ્તુ ને તેમનું કદાચ કારિય, નિષેધક વળજુ ને નિરપીક
પ્રાશ્નિકતા સાબિત કરે છે. ધારાસભામાં તે વળુજુએ ક્રેશવેની ન
આપણું કરે છે. આનં પણ દેશનુ એ ન રવાને છે.

રાજદારજુ અને સામાજિક કાર્યમાં દેશનુનું રવાન આમ
મદનનું ને ગેનાયુ દેવા છતાં દેશનુનું સારું છવનકાયે તે કલ્ક
ન છે. એ અગીરથ કાર્ય તે દિલી આપવા પુનઃનુવનનું. આનંથી
પદ વડેલાં સંપ્રદત કનાર કનારમાં સરસી ફરતર અને કોચી-
એમાં દુર્ગાદિની ગામનિતિના 'પૂન નેરોઈ' અરબી અને કાસ્ટી-
અલ કલ્ક ન બધે પ્રચલિત હતી. પૈશાવરથી પટના સુધી કલ્ક ન
સામાજ્ય ગાલગું દંડ. ન્યાયાધીશ અને વગીશ પણ આલેખનાં કલ્ક
ન બેસતા તથા સજા દતા, ને દબરે રસ કોશ માટે દુષ્ટિ
હતી. સરક્ય દેશને આપસમાં ગણે ત્યારે આલખ અગ્રીથી સક કરી

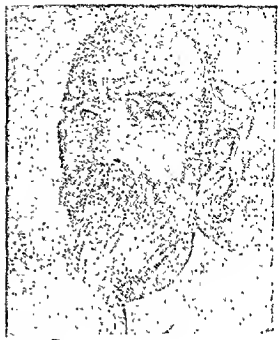
દિલી આપા ૧૨ કવાઈ રહેલી કલ્ક ની આ આંધીથી દેશનુ નુવન-
માં નર અમાઈ કલ્ક ની આ વાતાવરણમાં ગંગાજી રહેલી પુનઃ
આપાની રિયતિ પછી શાન્તીના વર્ષ અર દતી. નેનામાં ક્રેશવેનું અર
પ્રવળું દંડ. આ સર્વે પારિવિયતિથી વ્યાકુળ બનેલા દેશનુએ શુદ્ધ
દિલી આપવા રમણ ને પ્રચાર માટે યોવાનું છવન આનંદ કરી રવાનું
કાસી દિલી સાદિય સંગમેન ની રવાનામાં મોટા બાજ અનંદ.
અથ ઉછલા ત્યેક દસકાથી રાષ્ટ્ર પુનઃનુવનના પ્રવળમાં
આતરણી રાષ્ટ્રઆપા તરીકે દિલી આપાની રવાના અને પ્ર-
ચારનું ને પીયું પણ દદ વખતે આજય વચનું કાર્ય થતું આપણું છે
તેનું મર્વ ક્રેશવે દેશનુએ કાર્યે અથ છે. દિલી સાદિય સંગેરની
રવાના કરીને તેના સંવર્ધન અને રાષ્ટ્રે પાછળ તે એવી સરપ્રતિ-
કારી પ્રશ ને સંધેશન અને દેશનુ સમગ્ર અથે નેવાળની
ગયા. દિલી સાદિય સંગેરનું આનંદનું બળ એ તેમની આલેશ
તપનાનું ન રજ છે. ક્રેશવેની રવાના પછી યજ્ઞાં વર્ષો સુધી ને
તેના મંત્રી અને ઉપપ્રમુખ રહેલા. નેમની સેવાની કર તરીકે ન-
નવારે સનપુર, અધિવેશના પ્રમુખ તરીકે તેમની વચ્ચી કરી
દતી. એ અધિવેશમાં તેમણે આગેજી સાયજુ તેમના નિયોજની
પ્રવલભતા કારણે ન નદિ પણ તેમની દિલી આપાની છડ અને
આનંદિતવાને કારણે પણ ચિરમગરણીય બની રહ્યું છે. આને તોઈવી
સાદિય સંગેરને કાર્યે રવાન નગાળ્યું છે કે દર વર્ષે ૪૦ થી ૫૦
દબર નિધાર્ધોએ તેની પ્રથમા, અંબમા, કન્યા અને રાન આદિ
પરીણામાં જશે છે. આ સર્વનું એવ દેશનુએ ન છે દિલી આપના
દબર અભાસ માટે તેમણે પ્રથામાં એક નિધાર્ધની પણ રવા-
ના કરી છે. દેવનામરી નિધિમાં હાખાશી શુદ્ધ દિલી આપા ન
દિલી રાષ્ટ્રઆપાના સિદ્ધાશને નેશી નેરોઈએ કોચે દદ મત તે
થેતે પસરે છે. દેશનુ કલ્ક ની તિરક નથી એ તે દિલીની પરી-
ણમાં કલ્ક ને એકેશ વિષય તરીકે રવાના તેમણે રહેલી બાદનું
બાંધી કરે છે. પણ કલ્ક ને તેના ઉચિત રવાનથી વધુ મદન ન
આપણું એકેશ એમ તેમો માને છે. મદાના અધીષ્ઠ સાથે દિલી-
દિરતાનીના નિધાર્ધપર મુદા કપર મતેએક થવાથી મદાત્યાએ
દેશપુર દિલી સાદિય સંગેરન વખતે રાજાનાનું આપણું ને વખતે
દેશનુ દેશનુ મોટા મોટા આવી બેસે. દેશનુના દરબરમાં
મદાત્યાએ પ્રત્યે એક મુરબી મોદા આઈ પ્રત્યે ને અન્ના દતી પણ
બીજી બાજુ યોવાના કાર્ય માટે સત્ય આપ્રદ દતો. જાને વખતે ક-
દમર્ગે રૂપરે અથે. ઉચે રૂપરના સર્વને વશદાર રહી પૂન
અધીષ્ઠનાં રાજાનાને દુઃખી દેવી રેશીકારવા તે સંપત થયા અ
તેમની વાજ અને અંબના વખતે હદાઈ હતી.

દેશનુ એથે સાદા અને નવતાની મૂતિ. તેમના સામ્રિધમાં
આપણેને એમ ને કાર્યે આપણે પ્રાચીન કાળના કોઈ કષિ પાસે ન
એકા કીએ. ખાલીના તે અનંથ કપાસકે અને તેમના ધરમાં પી
અને રેશિયા ગુલમાં ન રોવ. ચોતાનાં આલીનાં કપાસની તે ગોષ્ઠી
ની માફક અંતેવ કરસરમરી કાળજ રાખે છે. ૧૫૩ કારે તે
સીનેતે વશાને છે. પોતિયું નવારે કાલી નવ નવારે તેમાંથી આદિય,
કેમાલ આદિ બનાવી તેના તારેતાર પૂરે પડે ત્યાં સુધી વશાને છે.
અને એનું કોમના કોમના નિષે કેવળ આરોગ્યની દરિયા ન
ચેલએણું તેમનું કોમન એણું સંપતિ, સાદું અને સ્વારસદિત ને તે
બાજમાં તે એ દેશનુ મદાના ચાંધીછને પણ રૂપી નવ ને તે
કપ અથવા કપમાંથી બનેલી કાપ પણ વરડે—પી, માખણ, કાક

આ પશુભવ્ય વસ્તુ માટે આદ્ય બની શકે નહિ. આવનું દુધ આવના વાછરડા માટે છે, માટે માટે નહિ." આ કારણસર જ્યારે કોઈ દેશી વસ્તુની જરૂર પડે ત્યારે તે તેવથી જ કાચ ગણાવી લે છે. તેઓ બોલનારો પશુ પશુ બિલકુલ લેતા નથી કારણ તેને તે ખાની ન તરવણી પાંચિય વસ્તુ મળે છે. ખાંડને તે સ્વાદની વસ્તુ મળે છે, બોલનારી નહિ. આથી જ્યારે વળપણની જરૂર પડે ત્યારે માછળી ચલાવી લે છે. આટલું જ નહિ પણ મરચુ, ગણાવા અને ખાદી વસ્તુઓ પણ તે લેતા જાય કારણ તે સ્વાદ્ય બોલનાર છે એમ તે માને છે. હવે વિચાર કરો કે તેમના ખોરાક શો અને કેવો હશે? દુધ, ધી, માખણ, ખાંડ, ચીકું, મરચું, ગણાવા ને ખાદ્ય-ખાવણી નહિ, તે પછી તે ખાચ છે શું? ઉદાગ્રેષ્ઠ સાકચાણ, લુખખા ફુલકા અને લુખખાં દાળ જોખા. તેમાં ૬૦ વર્ષથી આવેલો ખોરાક નિયમિત લેનાર દેહનજીવે સ્વાદ ઉપર કેવો અદ્ભુત વિભવ્ય મેળવ્યો છે તે જો બતાવી આવે છે. આ મિશ્રિત સ્તિતિમાં તેમના સ્વાદ્ય જીવનમાં એક અદ્વૈતિક દેહતા પેદા કરી છે, તે આવેલ ૬૦ વર્ષની વયે પણ સ્વસ્થ છે. કદીકરી શિયાળામાં આવેને કંઈનું દરદ માથે છે, પણ તે માટે બોલનારો ફેરફાર કરી તેનું નિવારણ કરી નાખે છે. આમાં માટે પશુઓની હલ્લા કરવામાં આવી દેવાથી તેમણે આગાહના મેદાં યા ચંપવ જન્ય કરી શીમાં છે અને સદા દેવાસના બદ ન પડે છે.

પ્રધાનમાં આવેલું દેહનજીવે ધર પશુ સહાઈને નમો છે પરંતુ દારૂ ફળવતી ધેરી પણ છે. તેમના ૧૨૪૧૨ દેહના નજીવ પાંચેલો ખોરાકમાં દેહનજીવે જોડે છે. સામે ઉદ્વિગ્ન પડ્યો દોષ અને શિવાલમાં મારે તરફ ચોપડીએ ને છાપાંજો બચવરે બચવરેલું દેહકાં દોષ: ત્યાં મળતા આવનારા સાથે પ્રાપ્ત થઈ શકે તેવા દોષો અને વ્યવસ્થા આવનારામાં કામ પાવતા દોષ. સહાઈની સાથે સાથે બચવરેલું, સિસ્તબદ્ધતા શો પણ તેમનું નેશિક્ષણ છે. સાલ પાંચ છાપાં, આંકિત આદિ ફરે વસ્તુ પોમરે કેમણે બચવરેલું રીતે મુદ્દામાં મારીને પોતાના કાપાણમાં એક ગળ રાખે નિરંયેક દેહનજીવે વધારે ન દોષો મેળવે એવા સ્વતંત્ર આવદ તે મળે છે. કીર્તિપ્રમુખતા પણ તેમનામાં એટલી જ છે. હિંદુ ધર્મ પસંદ તેમની અદા અને કાલિ ગદનગોદાન માહત્તવ્યની કોટિમાં છે. તે મેહલો આત્માલુકક અને વ્યાખ્યાનિતા પ્રાણિક પુત્ર છે કે જે દેશ યુવાન ન હોત તો સંખર છે કે તે હાંકી જુદા ન હોત. તેઓ માને છે કે આત્માની સ્વતંત્રતા એ જ સાચી સ્વતંત્રતા છે. આને આદેશ કામને જોડે દોષ છતાં પણ સતતા આત્મવિગત માટે ચોરસ સમય તે બતાવી કાઢે છે. તીર્થયાત્ર પ્રવાસ માટે તેમના અમાં દમેશ અભિલાષ અને અભિલાષ રથાં છે. જ્યારે જ્યારે પર્વ આદિના દિવસે તેમનાં ધર્મપત્ની વિવેચીત્રમ પર રતાન માટે પોતાની સાથે આવવાનું સ્વયં છે ત્યારે બીજાં બધાં કાચ બાલુએ મળે તે બેખાપવેક તેમની સાથે જાય છે.

દેહનજીવે એક કદર સાધુવાદી છે. આવાં મુખીની સત્યામદની સંવે વળવળમાં તે હમેશ માખેરે રહ્યા છે અને વરસો મુખી નેક-સાંચે મેળવ્યા છે. જેવડોયો, ગમ્તરોયો અને હરેજીવેશ માં ખંધી જનારા લોકો કાંઈકાંઈ કેમણે તેમણે તોયારે થયાં નીકળતા તે તે મળે તેમણે જીવનમાં છે કોઈની સેવમાં જીવેને તેમણે કદી પણ પોતાનો સ્વતંત્ર વિચાર દાખી સમજાવી દેતા નથી ઉદ્વિગ્ન મીને ખામત પાડવાના કોમલ દશા નેકજીવે તેમણે પુલકપ્રદાય

પુરુષોત્તમજીવન દર્શન

પુરુષોત્તમજીવન દર્શનની મતી દર્શવિદ્યા તે તેમના નમો છે. જો જ પ્રમાણ મુનિશ્વર દીવન સેનાના નીતિ તથા આદિ કાને પણ તેમણે કમ નિશ્ચય કરેલો. યુગ પ્રતેના આ વેદાદ નેતા યુવાનોના મુનિશ્વરના જે દેશમાં જ્યારે કેવો અસાધિતું તાદ્ય વસ્તુ આવી રહ્યું હતું ત્યારે 'આત્મસેના દર્શન' રચાવના કરીને તેમણે યુવાનોને સમજાવવાના આદેશ આપેલો. પ્રાણીને મારીને બનાવેલા બેડા વધેરજીવા સેનાના માનસ એટલા કાચજી હવેવસારા તે દોષા બતાવ્યાં આવે તેમને કોઈ લગાવક સેનાનાયક તરીકે માનેશ્વર કરાવના હિંમત ત્યારે આત્મા ન જતી નહોતી. છતાં તદ્દરમ નમતા પણ નેતાનામાં એટલો જ છે. કોઈ અસત્ય વાતને પણ તેઓ 'અસત્ય' ન કહેતાં 'અસત્ય' કહેતાં. આની પાછળ દેવે છે કે અસત્ય એ જાલુ પારે રાખે દોષથી નેક કદેકથી કોઈને અજાણ કરી નેસાવ. દેહનજીવના પણ પુત્રો મેં જોયા બાવન બેકની બજતી સાળાના કોમલ છે. નીલ પુત્ર, આતિવસની કોઈજામાં દિવિતા શ્રેયસર છે અને નીલ પુત્ર દારૂર મેં જોયા બની કોઈજામાં રસાવશાસન એવરે છે.

પોતાનો જીવનસિદ્ધાંત સમજવના ને કદે હાં 'વાળીમાં' પુત્ર સંખમ, પણ કાર્યમાં દહતા જે માટે સિદ્ધાંત છે. કાર્ય કરેની વચન નેકજીવે પશુનું કાર્ય: જ્યાં મુખ્ય ત્યાં મથત. વિષ જ મુખ્ય મેંને ખસે: સામાન્યનું કરીને મરી જાય. પણ એક તમુલ દારૂનું નેકજીવે 'મારેશ્વર' ગરુડિયા આ પ્રવર પુરેકતાં, દિવિતા યુવાનોના આરંભ દેવ, મેંમય માનેશ્વરના આવનારા રમણજીવે તેમને પશુર કિડાન બેસાવદિ દેહનજીવે આપુજીવે દોષી બારવના નવ-નિર્માણનાં નેમના મેંમય અને કદાત માંડિવેની સેન્યું કમ મળે. ('કેસાર' દેશનું નેકજીવે દેશની સેનાઓ પાછી માંડિવે) (મુદ્રિક ૧૯૪૨-૪૩)

ભૂતકાળના આઘાતથી ભાવ

આજથી એક હજાર વર્ષ પછીની—ત્રીસમી સદીની ભાવની એક વૈજ્ઞાનિક કલ્પનાકથા

પ્રોફેસર નિખિલેશનું અવસાન એ સંસ્કૃતિમાં થયું તે જિતાં સૌને મારા પર હાથ લેવડે એ રવાના થઈ હતું. પ્રોફેસરની પ્રયોગશાળામાં જોરડામાં માત્ર એક જ નાનાર એક ગાદાન આઘાત અનુભવી તે જોવાન બનેલા હું એમને ભજત કરવા કૌશિય કરી રહ્યા હોઈ ત્યાં જ એમના પત્ની જોરડામાં ઘાબળ થાય, પ્રોફેસરને મરણા બેઠાં તેઓ રોકાણ રાજ કરે, અને હું કાંઈ પણ સમાજી આંખે તે પહેલાં તે અઘરાઈને તે પોલીસને ખબર આપી દે.

મારા પર વહેગ આવે એનું બીજું સળંગ કારણ એ વિજ્ઞાનની પ્રત્યેક શાખામાં આખી દુનિયામાં એમનું પ્રગમ રેખાનું હું એમનો મિત્ર બને, પણ આખી મીની અને કૌતુકો દેખી ન બનાવે એનું કોઈ ગાનવાને તેવાર ન થાય. આમ જનતા તે એક જ માને કે એમના પ્રત્યેના તેમજેવેથી પ્રેરણાને અને એમની શોધોનું માનવે પ્રત્યેક જવાની કાનતથી તે એમનું આજીવનિતે ખૂબ હતું અને પણ ખરી વાત તે આમ છે; પ્રોફેસર નિખિલેશ એમના બધા પ્રયોગો મારી દાખરીમાં જ કરતા. એમના એમના કોઈ પણ વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતને મારાથી ખુબ રાખતા નહિ એટલા કેટલાક દિવસોની અને સરેકે ભૂતકાળમાં જવાને પ્રયોગ કરતા હતા.

પ્રોફેસરનું માનવું એનું હતું કે, પ્રત્યેક માણસનું માનસ આપણા ભૂતકાળના સંસ્કૃતિના કોઠાર જેવું છે. આપણી માનવલતે પૃથ્વી પર પ્રોફેસરના કાળે જીવતાની શાળા મરીનાથી માંડીને આજે (જાને વર્ષ બાદ આપણે સમજાવેલા સંસ્કૃતિમાં) પૃથ્વી ઉપરથી નીલ ભદ્રા કાળે પણ વસાહતો કરી રહેવા છતાં એટલેક વિશ્વસ સાધ્યો. આટલા અગ્રણ્ય સમયની વચ્ચા આપણા એ ને પૂર્વેથી થઈ ગયા તેમને ધ્યાનમાં બધા અનુભવો આપણા માનસમાં રહ્યા છે હાલ જ કોઈ છે, એવા પ્રોફેસરનો ગત હતો. એને સિદ્ધ કરવા પ્રોફેસરે કોઈ વંશ શોધેલું રેડિયોએક્ટના જેવું જ એ હતું. માત્ર તેમાં વૈજ્ઞાનિક ટ્યુબમાં પ્રોફેસરે કોઈક પદાર્થ વાપરતા. એ પદાર્થ શો છે એ તે મને પણ ખબર નથી. પછી તારનાં કોરડાનાં ઝુલગાંવાની આકારની આપણે માથે પહેરવાની. નીલગીનાં સંકળિત યાંત્ર ભૂતકાળે જવતા થાય. આ વંશની ખૂબી એ હતી કે, માત્ર પોલી જ મિનિટોમાં ભૂતકાળના દિવસોના અનુભવ વર્તમાનમાં ભજત થવા માટે.

પ્રયોગવંશની સામે અને એને મેસતા. પ્રયોગ રાજ પૂર્વે આજનાં માનસતંત્રમાં એમના પિતા ને વિવાહોંડનાં જીવેકાં જીવની યાદ દુનિયા ભજત થતી. સારના પ્રયોગમાં તે અને માત્ર એકાદ જ પોલીથી આગળ વધી શકતા નહિ. એથી પ્રોફેસરે વંશમાં થોડા સુધારા કર્યા. પછી તે અને સંકળિત પહેલાંના અમારા પૂર્વજોનાં જીવન વર્તમાનમાં જીવવા શાખી.

આ પછી પૃથ્વી ઉપરનું એ ભૂતકાળનું જીવન કેટલેટમાં વગલોથી બરેલું હતું એ આપણને આજે સમાજયજ્ઞ નહિ આપણે તે માત્ર કાલિદાસમાં નહર બનેલા જનાવતરીકે શીખી ગયા છીએ કે, આજથી દસ મેકા પહેલાં પીસમી સદીમાં માનવલતનું માનસ અનેક વખતોથી બરેલું હતું. અત્યારે તે આપણે આપણે માનવસમાજ એક કુટુંબની માફક રહે છે આપણે ત્યાં છે માત્ર એક વાદ, અને તે માનવવાદ. આપણે ત્યાં છે માત્ર એક ધર્મ, અને તે માનવધર્મ. પણ

એ પીસમી સદીમાં તે અનેક વાદ પ્રવર્તતા હતા: સમાજવાદ, સામ્યવાદ, પ્રબંધતવાદ વગેરે. વળી ત્યારે હિંદુ, ખ્રિસ્તી, બૌદ્ધ, ઇસ્લામ ચલેલી વગેરે ધર્મો પણ ઘણા હતા. એ બધા વાદો અને ધર્મો એ કાળે ચરદરવામાં લટકતા. આ અમાનુષી લકાઈમાં માનવતા બુધ્ધી, આજે આપણે પ્રયોગો ખાતર પણ પ્રાણીઓને મારતાં અચકાકે છીએ; પણ ત્યારે તે માત્ર વિદોષી વિચારો ખાતર માનવ માનવને મહેલ મારી નાખતા. આજે આપણી પૃથ્વી પર રહેતા સંસ્કૃતિની નમી; પણ ત્યારે આખી પૃથ્વી સુદાના દેશોમાં વહેવાઈ ગયેલી.

આપણે આજ ને પૃથ્વી પ્રદેશો નરીએ છીએ તે પ્રદેશને ત્યારે હિંદુસ્તાન કહેતા. એ હિંદુસ્તાનમાં એ વખતે રોમમાં સરના માં રખાન વિભૂતિ થયેલી. એ વિભૂતિ વિજ્ઞાની ન હતી છતાં નિશ્ચયની હતી એ સર્વગુણસંપન્ન હતી એમ કહેવામાં અતિરાશિકા નહિ થાય. એ વખતે—આજથી છેક એક હજાર વર્ષ પહેલાં એજી ક્રાન, વિજ્ઞાન, ધર્મ, વાદો વગેરે સર્વેમાં મારા એવી નવ્ય માનવવાદ રાજ કરેલા. એ નવ્ય માનવવાદ એજી રાજ કર્યા પછી તે આપણી માનવલત વલકાઈને વિજ્ઞાનમાં અને અમાની કંઈક વધવા લાગી. પણ આજે આપણે કે રિશિતમાં છીએ તે એ માનવ-વિશ્વતિના ન પ્રયોગોની પ્રસાદ છે. એ વિશ્વતિનું નામ મોહનદાસ કરમચંદ એજી. પણ એમની ગાદાની લોભા સાદર એમને મહાત્મા માંધી કહેતા.

એ નવ્ય માનવવાદ રવાનાર એ વિશ્વતિના સુધારામાં આપણે એ પૂર્વજો જીવતા હતા તે દિવસો તે વખતના પાટામાં નથી રહ્યાં. આ રહેતા તે સમયે હિંદમાં હિંદુ અને મુસલમાન એમ બે મોટા ધર્મો આલતા. પૂર્વે મુસલમાન હતા અને જો એમને નિખિલેશને પૂર્વે હિંદુ હતા. છતાં, તેમો બંને મિત્રો હતા એ વખતે એ બંને ધર્મો વચ્ચે બંધકર માપાકમી થયેલી. નવ્ય માનવધર્મોની શરૂઆત પહેલાં આ હિંદુ મુસલમાન પ્રકારમાં બંને આપણા અલગ આપણી કૃત્રી ધર્મલોક. મુસલમાનો હિંદુઓને જીવતા બ જતાં ને હિંદુઓ મુસલમાનોને જીવતા બ જતા. આજના, એમોનાં અલગતાય થતા બાવરોને એમનાં માતાપિતાના દેશમાં રહેતી નાખવામાં આવતાં. આજે તે આપણે એટલે બધા વિદ્વાસ પામ્યા છીએ કે, જીવતા માનવનું અપમાન કરતાં પણ અચકાકે; પણ એ નવ્ય માનવધર્મ રવાનાવા પહેલાં તે ઉપર હતી તેવી રિપતિ જરૂરી.

હિંદુ મુસલમાન પ્રકારમાં એ જમાનામાં હિંદુસ્તાનમાં મહાત્મા માંધી રહ્યાં એમનાં. એમનામાં રહેલી માનવતાએ આ પ્રકારમાં બંને ન બેસા. એમણે તે વખતના દિવસોને માનવ બનાવવા ધણે ર પ્રયત્ન કરી એવા. તે વખતના હિંદીઓ નો માધીએ વચમર દેસ સમાન બળતા. નેમ છતાં એમનામાં રહેલી પાસવરોને માધીએ માનવતા રવાના કરવાની શક્તી નહિ.

ઉપર્યુક્ત સ્ત્રીઓને ત્યારે માધીઓની માનવતા ન સહી મારી ત્યારે પોતાનું એ માને એવા હિંદુઓમાં કુદરત પર અસર કરવા અને મુસલમાનોને રક્ષણ આપવા તેમણે કપાસ કરેલા. માનવતાની કવરત બાવરના ને હવે તારી શાંતી માંધીએ એ હિંદુ મુસલમાન પ્રકારમાં એ આજ અવસ્થાએ તેનાથી ધણે હિંદુઓ એમના પર કુરોરે ધ્યાનમાં નેથી માંધીઓને કે પાસવરમાં પછી

તે બીજા વાવડાને વઢાણીને ચકાવે વડાનાં અને તેની ઉપસ-
કચરી થપાટે વઢાણીને સિધુનાં મુખમાં દેવળ બંદર પાસે આવેલી
મેટકાની નાળખાં ધણેલાં અજારીઆંજ, એને કોઈ સુરક્ષિત
રેલાંને આળ્યા ચાની નિરાંતને શ્વાસ લીધો, પણ તેમને ખબર ન
હતી કે જેને તેઓ સુરક્ષિત રેલાં આનતા હતા તે નેા સપ્રાટ લખ્યાના
સમયથી સાગર તીરે વસતા અને સફરી વઢાણીને શ્વાસ પેા કરવાતા
બીજા ચાંચીઆઓને મેટ હતે. વઢાણી હજી વિષય થયાં ન થયાં
ત્યાં તો ચાંચીઆઓ તેમના પર હુમલો કરી થયું નવાહી લઈ
શીઘ્રતા વઢાણી પરના માણસોની નિર્દયરતે કાલ કરી એ વેણ
માણસો છતવા બચ્યા, તેમણે આ બચેકને બનાવની ખબર છોકરના
આરથે સુખેદાર ઢિલબને કરી. ઢિલબે હાલીર આચર ફરિયાદ કરી.

ગઢેમહ બિન હાસિમ
રાણી, મારી નાખ્યાં તે તેના સર્વ સિપાહીઓને કેડ પકડ્યા. ઢિલબને
આ ખબર મળતાં તેણે પોતાના નગાઈ ગઢેમહ બિન હાસિમને
કે હબરે કસાંજિલાં વેડેસવતે, નંગો પાચકળ તથા દરિયાઈ યુધ્ધમાં
• એક ઇતિહાસ-લેખક આથી તુરી ન માહિતી આપે છે કે હિંદુ-
સ્તાનમાંથી સ્ત્રી-સુધામે ખરીદીને દરિયામાંજ પાછા ફરતા ખરીદીનાં
વેણાણ પર દેવળ બંદરના ચાંચીઆ હુકારાંજિલો દલ્યા કરીને તે
સ્ત્રીઓને છાડાવી લીધી અને આરણ વેપારીઓને મારી નાખ્યા.
તેઓથી ને છપતા નાસી ફરતા તેમણે આ ખબર ખતીફને પહોં-
ંચી. બીન એક ઇતિહાસકારના કહેવા મુજબ સિદલદીપના સભએ
પોતાના દેશની કેટલીક સુદર છાકરીઓ ખરીદીને મેટ પોકલેલી.
પણ તે વઢાણી દેવળ બંદર પાસે આવતાં ન ત્યાંના 'મેટ' બતવા
દરિયાઈ હુકારાંજિલો તે લૂંટી લીધું. આ વાતની ઢિલબને લજી થતાં
તેણે હાલીર પામે પોતાનાં બંધવાં મોડીઓને તે છાકરીઓને ફરી
કરવા બધાંબું. પરંતુ હાલિરે બધાંબું કે, 'ચાંચીઆ લોકો પર મારી
કાંઈ પણ શતા નથી. ધનવીવાર તે આ અગને પણ દેરાન કરે છે.'

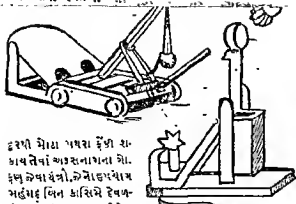
મહ બિન હાસિમ હરિયાળ-અચારમાં અનુવી અહા ધસવાનાર હર
મુસલમાન હતો. વીસ ન વર્ષના સી હરણ 'નોશાનાયકની કારિયા
અત્યંતી સ્વયં બંધીતો હતી, અને નવ્યત્યાં એ વિચારી બપોતો
ત્યાંવાં નિહંવપણે ઉરલાગની રચાપના કરતો. એકે સેનાપતિ
તરીકે તે શરો સાહસિક, આદામાલક ને વચન-બંધક હતો. સિધુ-
પતિ હાલીરને પોતાના ગુપ્તચરો મારફત આ નંગી આક્રમણના
સમાચાર મળતાં પોતાની શબ્દધાની અગેરાના રક્ષણના બંદોબસ્ત
કરી તે અને પોતાના પુત્ર સહિત દેવળ બંદરનું રક્ષણ કરવા આવી
પહોંચ્યા. દેવળ બંદર માણ એ યુધ્ધ થયું તેમાં હુકામિયે પહેલા ન
આક્રમણમાં હાલિરનો પુત્ર નવસિંહ હણાયો. આથી લરકરમાં
બાચણ પડ્યું અને લરકર દેવળ બંદરના રિલ્લામાં બરાણું મહંમદ
હાસિમે શહેરને ઘેરો પાડ્યો. દિવસો પર દિવસો પસાર થવા લાગ્યા,
પણ વિજયનું કંઈ ચિહ્ન ન હેખાતાં મહંમદ હાસિમ અડળાયો.
આગેનાં લખા હુમતા શહીરનું હિંદુ લરકર મારી હણાવનું રહ્યું.

પણ મહંમદ બિન હાસિમ જેવા વીર અને કુશળ સેનાપતિના
કસાંજિલા વિશાળ સેન્ય સામે દેવળ બંદર ને હકર કીમી રહ્યું હતાં
તેનું અને કસમ તે બીજું ન હતું. હાલીરના લરકરના દરેક દૈનિક
અને દેવળ બંદરના પ્રત્યેક નામરિકની સ્ત્રી સજ્જારી માન્યતા હતી
કે ન્યાંસુધી શહેરના મનખાએ આવેલા દેવળ બંદર પરની ખબલ
ફરકી રહે ત્યાં સુધી દંધર આપણી બાજુ છે અને વિજય આપણા
ન છે. એ કી ખબલને કંઈ છબ પહોંચે અને તે પછી નય તેા તેને
પુત્ર બંધ કરવાની ઉચ્ચરને આદેશ સમગ્ર યુધ્ધ બંધ કરવું મેલેલો,
આથી ન્યાંસુધી કી ખબલકલત મતેલે ફરકેરી રહી હતી ત્યાં સુધી
કેનિસા અને નામરિકો આ ધાર્મિક અંધશ્રદ્ધાના હતાકથી અને
આત્મનિશ્વાસથી સજ રહ્યા હતા અને સહમત બિન હાસિમના અનુવી
આક્રમણને હક્કની રજા હતા.

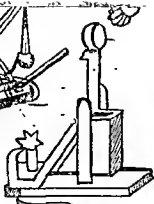
આથી લરકે, કિલ્લાના કોઈ ગુપ્ત દારને પત્તા મેળવવાના
આસપાસી મહંમદના દરિયાઈ સહલાંજ નતાઆપતાં બધાપતી અને
સફરી વઢાણીના મુસાફરને પકડી નેગામી પાસેથી કિલ્લાની બાદખી
મેળવવાના પ્રયત્નો રાપ કર્યા હતા. છતાં યુધ્ધના અખર આજા દેરામાં
ફેલાએલા દોષાથી તેને જાણ સફળતા મળવી ન હતી.

પણ આખરે દેવળ બંદરના પતનના ઇતિહાસમાં જેનું નામ
કબલિ અફરે લખાએલું છે તે, શિવશર્મા નામનો એક ઉરેષક આ-
જાણ, ને મહંમદના પેરી હતા તેણે, એવે વખત કરતાં પોતાનું
છવન વઢાણું રહ્યું. એકેજ અસાધારણ વિકાન નહોતો, પણ પોતાની
વાહપટ્ટાને કારણે હાલીરના ફરજામાં કીકીક માન ધરાવતો હતો.
તેણે કિલ્લાનું કોઈ ગુપ્ત દાર તેા ન બતાવ્યું. પણ મરજુના બચથી
હાલીરના સેન્યની જવાહરકીને પેલો મરિરની ખબલાઓ મેદ જતાવી

• બીજા માન્યતા પ્રમાણે આ દેશદ્રોહી કાર કરવારે મુદ્દ હાલિરને
સેનાપતિ હતો. આરણએ તેને સિંધ છતીને ત્રી રાત્રી તેને આપ-
વવાની કાચખ આપીને ફેડાઓ દનેલ ત્રેથી તેણે ન દેનિકામાં સેની
માન્યતા ફેણારી કે 'ન્યાંસુધી મરિરે મરની ખબલ સાચમનહે ત્યાં
સુધી સ્ત્રીએ સિંધતરથી લરકું. તે એ પારે તેા ન આપણી હાર થાય.'
એક માન્ય એનિસમાં આ માન્યતા ફેણારીને બીજા માન્યે તેણે મદ-
મદ મારીમને અનવી બન્યું કરી કીમી જેમી મહંમદને ખાસ યેત્ર વટે
લગાવમાં પડેલું ન કામ મરિરનું શિખર તોડી નાખી ખબલ પાછી
નાખવાનું કરેલું (પણ માટે જુઓ શ્રી સુનીલાલ વર્ધમાના શબ્દ ફત
સિંધ પર સ્વામી' નામની નવલકથા)

દેશી મોઢા પથરા ફેંધી શ-
કાય તેવાં અડસનાથના મો.
ફળ જેવાં થયે. એના ઉપરથી
મહામહા બિન કાસિમે દેવજી
બંદર પરની સ્થાપના કરશે.

દીધી. તરત મહામહે દર સુધી નિરાશ નાજીને મોઢા પથરા ફેંધી
શકાય એવું 'અડસ' નામનું આંધ્ર યત્ર ઝડપી નોખ દોરા પોતના
દેશી પીંગાળુ અને તે ચત્રની સહાયથી મોઢી શિલાઓના પેલા
મહિર પર ખોદી કરી તેનું શિખર તોડી નાખ્યું. આથી મહિરની
પવિત્ર મનાવી ધન જાગીનદોરત યજ્ઞ મહ. ધનને પડી અગ્નિની
જોતાં ન. હિંમતો સુધી અરખોને બહાદુરી વેંક સ મનો કરી રહેલા
હિંદુ સેનિકો તેને યજ્ઞ બંધ કરવાનો હંધરી સંકેત માની લઇ આ-
તશ્રદ્ધા ગુમાવી નાશી ગયા. છતાં સૈન્યવિદોલો અને મોઢા દાદીર
આપી નિરાશ ન થતા મુખત માટે દેવજી બંદર હોડી પોતાની રાજ્યતાની
અચોરસે રક્ષણ કરવા આશ્ચર્ય મેળે.

નિભ્યાસીમાદ કામ મહામહાન પ્રયત્નકારી સૈન્ય દેવજી બંદરમાં
ને. અને એ વેત્રપરાશી શહેરનો મહાવિનાશ સારૂ થયા આજ,
પૃથ્વી અને કલતનું તાંડલ સારૂ થયું. દેવગાદિગાનું લખલટ ક્રોધ
હી લઇ તેને જાગીનદોરત કરવામાં આવ્યું થઈ સેકે તેટલો વિનાશ
કરી, લગાય તેમજ ધન હારી, મહામહા બિન કાસિમે દેવજી બંદર-
નારાયણજીક (કાલનું દેવજીનાદ) તરફ ચલાય થયો.

આ મહાવિનાશ પછી પણ દેવજી બંદર તેના બંદરી મહાવરને
કારણે પોતાનો મોઢો જાગી રહ્યું હતું. પણ મહામહાન બાકી રહેલું
ધાર્યું હુદરને પૂરું કર્યું. એકઠો વર્ષથી આધારીરીતે દેવજી બંદર પાસે
વહેતી સિંધુ નદીએ, તલ્લે ચત્રન લશ્કરે ફેરેલી એ નગરની બંદરસર
પોતાની નિદ્રા રાકાની ન લેવ નેગ. પોતાનું વેળું બદલ્યું અને
દેવજી બંદરથી દૂર દેવજી આવી ગયું. હુદરનો આ કેવળને ફેરકો યત્ર-
ખુદોલ નીવડ્યાં પીધેપીધે, અરજી આગલ દરમ્યાન હારી બંદર
વિકસંવાલાયું હતું. સોકામ જોતાં સૂર્યને પૂરું છે તેમ, દેવજી બંદરના
રક્ષાસલા નાગરિકો પણ હવે એ નગર હોડી સારી મહેલ આપવા થયા
અને દેવજી બંદરનો તેલિતર કોટ થયા નિર્મળું મહેલ બધું ન વરસાદ
આદિ કુદરની વલોને કારણે પીધેપીધે પડી નહ નાગરોષ થઈ મયું
એક વખતનું નેલનની ટોચે નિરાજનું એ શહેર એવું તે જાગીન-
દોરત મહ. મયું કે તે, બંદરનાર કયે રચેલું હતું તે નહીં હવે પૂરેનાં
તેનાં બંદરિયો પણ આજે હાથ આવતાં નથી. આપણી વિચારહીન
અંધશ્રદ્ધાએ આપણા હિંતાદાસનું કેમ કર્યું બાદ જાગીન હોડી તેનું
દેવજી બંદર એક કાગળની લખ નાં છે.

દેવજીનું પતન કરી મહામહા બિન કાસિમે નારાયણજીક અને
ચિવિરતાનના કિલ્લા, કબજે કર્યાં અને ઝીઝ પરાજીતમાં સિંધુ નદી
બંદર હોડીઓને યજ્ઞ બનાવી અણુ તરફ સિંધુના સામે કાઢે કલતું.

મહોર લશ્કર અ.કામું કર્યું રાજ દાદીરે પોતાની હિંતાદી અર્જ
બેરમો (ફેડીઓ)ને તેની સામે જવા ફરમાવ્યું. પણ તેમણે પોતાના
અરજ બાધ્યો સામે લડવાનો હિંકાર કરતા દાદીર બંદે કાપા
નીકળ્યા અને હિંદના હિંતાદાસનું એક મોઢું રાકવર્તી યજ્ઞ સારૂ થયું.

પાંચ દિવસ સુધી અધોરના મેદાનમાં દાદીર ને મહામહા બિન
કાસિમ વચ્ચે બીજાનું લડાઈ ચાલી. બંનેનાં લશ્કરો બહાદુરીથી લડતાં
હતાં. આવામાં એકાએક દાદીર ને દાદીરની અંગાડીમાં મેસી લડતો
હતો તેમાં એક જાતનું તીર ફેડાયું. અંગાડી સળગી ઠીકી. રાણે
હાથી ત્યાંથી નાસી એક તળાવમાં જઈ ગયો. સમયસૂચકતા વાપરી
દાદીર નીચે ઊતરી પોરોસવાર થઈ લડવા લાગ્યો અને એ
પોરો પણ ધવાઈને મરાતાં. તે જાગીન પર લડતાંલડતાં એક સૂર્ય
સિંચાણો હાથે મારાશો. રાત મારતાં હિંદુ લશ્કર મહામહા
થઈ નાસવા લાગ્યું. અરખોની સ્તબ્ધ, આજે હોડી રની આ લડાઈ
ના વિજયથી હિંદમાં મુરિસમોનો અને ઇસ્લામનો પમદંડો નહ્યો.

દેવજી કહે છે કે સિંધુ જાગ્યા પછી, મહામહા બિન કાસિમે
લડતો માલ ખરીદીને બેર તરીકે મોકલાવ્યો તેની સામે રાજ દા-
દીરની ને કુવરીઓને પણ રાજકેરી તરીકે બ્રહ્મા મોકલવામાં આવી
તેમણે નીકળી પાસે પોડી ફિરકા કરી કે મહામહા બિન કાસિમ
કંઈથી લડ્યો છે અને જાગી રાજકેરીઓ હોવા છતાં આગામી સાંધે
અપહિન વર્ષન મારાની આગામી આજ્ઞ લીધી છે. આથી ખરીદીને
બહુ ન કોષ થયો અને હિંદુ તપાસ કર્યા વગર મહામહા બિન કાસિ-
મે છવતો ને છવતો આમદામી શરીરને બ્રહ્મા લાવવાને હુકમ
કાઢ્યો આ હુકમને લગત અગમ થયો અને આમદામી તેથી રાજ-
વર્તી ત્રણ દિવસે મહામહા બિન કાસિમનું અંજાલ મેલ મયું સિંધને
છતનાર આગ મરાવાથી આદે માનની દાદીરની પુત્રીઓને પાછા-
યો ખરીદીને ખરી વાત જાણી. આથી ખરીદી વિરધો. તેણે બને
હોડીઓના મોઢા પોડાને પથે બાંધી, બ્રહ્માદેવી શેરીઓમાં ને
પોડા દોડાવ્યા અને બંનેને બંદરનો પડકાર વિનાઇને મારવામાં પાવો
પ્રમાણી.

● બીજા મહાદી પ્રમાણે ખરીદીએ કેમિત બની તે કુમારીઓને
વિવાલમાં છવતા. આથી લેવાનો હુકમ કર્યો. પણ કોઈ ચત્રન મોઢર
તે કુમારીઓને ઓડે તે પહેલાં જ રાજકેરીઓને છુપાવી રાખેલી
કદા બંદર કદી વાસકરી પોતાને હાથ ને આપવાનું કર્યો.

વિદ્યાર્થીઓને મહાદેવને સંસ્થાઓની યાદી
સાધનસરહિત વિદ્યાર્થીઓને મહાદેવે કરનારી સંસ્થાઓની એક
વિવરણ વાદી શ્રી ચંદ્રભાસ ત્રિ. બ્વાસ, ન્યૂ ઇસ રૂઝ, મુંબઈ ૭
અંગણે સંપાદિત કરીને નૂતન શિક્ષણ કાંચલય, દેસાઈની પોણ, સૂડ
તરફથી પ્રગટ કરી છે. એને ઉદ્દેશ્ય એ વર્ષે પણ અમે કર્યું હતો.
આ યાદી મહાદેવે સાધનસરહિત વિદ્યાર્થીઓને અરજ્ય અપ્રકાશ
મહાદી પૂરી પાડે છે. તેના નીચેના વિગતો જ તેની ઉપયોગીતા
સિદ્ધ કરશે: (૧) કોઈ પણ કેમના વિદ્યાર્થીઓને મહાદેવ આપનારી
સંસ્થાઓ; (૨) બંદરેને મહાદેવ આપની સંસ્થાઓ; (૩) નુદીની
કેમને મહાદેવ કરની સંસ્થાઓ; (૪) આજ્ઞા, (૫) વનિક, (૬) નૂન,
(૭) સોદાખા અને (૮) કાલિયા વિદ્યાર્થીઓને મહાદેવ આપનારી
(૯) રાજપૂત શિક્ષણ સંસ્થાઓ; (૧૦) પરાદેશ બંધુવા જાગીને મહાદેવ
આપની સંસ્થાઓ; (૧૧) કવચ દેવજી માટે નામું પીરનારી સં-
સ્થાઓ તથા (૧૨) આજ્ઞાઓની યાદી. ઉપરોક્તો છે આનાની
વિગતો બીજી ઉપરને સરનામે લખીને તે યાદી મંગાવી લેવી.

સા

રેલિજિયસ અને સાંખ્ય વિજ્ઞાનનો સંકલ્પ
[૧૪]

સાંખ્ય અને ગ્લેસરોન

લેખક - ડૉ. નવસિંહ મૂ. સાહ મેગ એસસી. પીએમ ડી.

સાંખ્યની જરૂરિયાત આજે એટલી જ્ઞાનવાનને જાણી છે કે કોઈ પણ દેશની આધુનિક સંસ્કૃતિએ ચોક્કસ આંધે તે દેશમાં થતી સાંખ્યની વારસા પરથી નીકળી રહે છે. એક સમય એવો પણ હતો કે જ્યારે સાંખ્ય મોનૌસોપની અનાવરક વસ્તુઓમાં લેખાતો; પછી આજે તે સાંખ્ય આપણા જીવનમાં રેલિજિયસ વસ્તુઓની સ્થિતિની કષ્ટોમાંથી બચાવી બની ગયું છે. પ્રત્યેક સંસ્કારી દેશમાં આજે સાંખ્યની બનાવટ માટે મોટા ક્લોથો સાથે છે તમામુનિક સંશોધન દ્વારા આજે સાંખ્યની બનાવટમાં જીવન પ્રગતિ થઈ છે. પહેલાંના વસ્તુઓમાં ચરબી અને ઝિવા પદાર્થોના સાંખ્યની બનાવટમાં કષ્ટોએ યતો; અને આજે પણ યુરોપ અને અમેરિકામાં કાતજાનાના ને કચેરા સાંખ્ય બનાવવામાં વપરાય છે. તેમ જબા બાળને મોટા બાળને સારા સાંખ્ય વસ્તુઓને સોંપાયાં જ બનાવાય છે. વસ્તુઓને તેઓના મુખ્ય બે વિભાગો પડે છે પ્રથમ વિભાગમાં કોષરિક, ગામ્બી, કુસબી, કપાસીઓ તેમ જરેને સમાવેશ થાય છે અને બીજા વિભાગમાં કુલેસિયસ, ટેમ્પેરાઇન, લીક્સનાઈસ તેમ જરેને કપાસી વપરાતાં તેઓ આવે છે. પ્રથમ વિભાગમાં તેઓને રાસાયણિક રૂપે જોડાયેલા છે. કૌનું પ્રતિષાદન કાંચના પ્રતિજ્ઞ રાસાયણિક રીએચે (Cherreal) કૌનું તેણે પુરવાર કર્યું કે નાટ્યલક્ષ્ય ચરબીને નાના (Natty deoids) ને પાકાઈક, સ્કીમીક, કૌસિલક મૈસિડનું જીસરીન સાથે રાસાયણિક સંયોજન થવાથી તેલ યા ચરબીના પદાર્થો ઉત્પન્ન થાય છે. આવા જીસરીનનું પદાર્થો જીસરીસાઈડ કહેવાય છે. દેશમાં કૌનું પણ તેલ યા ચરબી એટલે જીસરીસાઈડનું મિશ્રણ. આનાં તેલો ફિક્સ તેલો (Fixed oils) કહેવાય છે અને આવા ગરે વપરાય છે. આ તેલો જીસરીસાઈડ હોવાથી તેમાંથી જીસરીન કાઢવા માટે પણ ઉપયોગી પદાર્થો બને છે. આથી ઉલટું, બીજા વિભાગમાં તેઓને રાસાયણિક રૂપે જોડાયેલા છે. આ વસ્તુનાં તેલો સુમેષિલ કૌનું સહેલાઈથી ઉત્તર નથ તેમાં હોય છે. આથી તેઓને એથરનામાં ફેલાય છે અને તેથી તે એસેન્સ (Essential oils) કહેવાય છે. આ તેલોમાંના કુલેસિય પદાર્થો જીસરી પાસે તે સ્વચ્છતાની બનાવટમાં ઉપયોગી થવાય છે. સાંખ્યને સુમેષિલ બનાવવા માટે પણ આ તેલો કામમાં આવે છે. પરંતુ સાંખ્યની બનાવટમાં તે પ્રથમ વિભાગનાં જ તેલો જરૂરી છે.

સાંખ્ય એટલે જીસરીસાઈડ ચરબીને તેલનાના સોડિયમ યા પોટાશિયમનો ક્ષાર, યા તેમનું મિશ્રણ, યા ક્ષાર પાણીમાં દ્રાવ્ય છે તેમાંનાં મેલ સાથે કરવાને આદિતીવ જુલુ રહેલા છે. આ કામ માટે બીજા પદાર્થો પણ વાપરી શકાય. પરંતુ સામાન્ય, કાપડે કે બાજી એવી મુલાકામ થોડેને તુકસાન કર્યા વિના સાથે કરી શકે એવી કામ થોડા હોય તેો તે સાંખ્ય જ છે. સોડિયમને બદલે બીજા પાતુઓના ક્ષારવાળા સાંખ્ય પણ બનાવાય છે. જેના કે કૌસિયમ, એક્સીમીનિયમ, સીઝુમ જેને કાલુમાના ક્ષાર પણ કા બનાવ સાંખ્યના પાણીમાં આડોળ દોવાથી તે ધાવવાના બપમાં નથી આવતા તેમાંના કેપેસિય કાલુમાં રહેલામાન

અને એમાં બીજાં કષ્ટોમાં થાય છે. સાંખ્યની બનાવટ તે બહુબી છે. ચરબી કે તેજને કૌસિયક યોગના દ્રાવણ સાથે મેશ કરવાથી સાંખ્ય તૈયાર થાય છે. આ કિંવા સાંખ્યકરણ (Saponification) કહેવાય છે. સાંખ્યકરણની આ કિંવામાં બે પદાર્થો ઉત્પન્ન થાય છે: એક સાંખ્ય અને બીજું જીસરીન. તે પ્રક્રિયા આ પ્રમાણે: તેલ યા ચરબીના આવેલા જીસરીસાઈડનું વિચ્છન થઈ ચરબીને તેલ બને જીસરીન પુષ્ટ પડે છે. તેમાંના ચરબીને તેલના કૌસિયક યોગના સાથે સંયોજનથી સોડિયમ ક્ષાર બને છે. આ ક્ષાર તે સાંખ્ય. અને બીજો જામ જીસરીન પાણીમાં જીવ દ્રાવ્ય હોવાથી તેનું દ્રાવણ બની નથ છે. આમ, સાંખ્યની બનાવટમાં જીસરીન પણ એક રીજુ પદાર્થ તરીકે વેદા થાય છે. સારી બનાવવા, સાંખ્યકરણની કિંવાને તેમનાથી ઉત્પન્ન થતાં સાંખ્ય અને જીસરીન એ બે પદાર્થો એકિવા માળખો ફેલા છે.

એમાંથી પહેલા જીસરીન વિષે લેખકે ૧૭૮૪માં સ્ટોચિસ્ટામ વેસાનિકે એસિય તેલેને મુલ્કિસિય (Mullerage) સાથે મેશ કરીને તેનું વિષ્ણવ કૌસિયક તેમાંથી અટાવળ પદાર્થો ઉત્તર માંડી બીજા પાણીને પ્રવાહી બાધી રહી તેને તૈયાર તેને મોટા કામ્પે. એ જીસરીન કૌનું પણ તેો કૌસર બહુબા મુલ્કિસિયને બનાવી આપ્યું કે કૌનું પણ તેલ કે ચરબીમાંથી જીસરીન મેશરી થવાય છે. આ કિંવામાં આડે ચીરક વડે આથી તેલ બનાવવાની કિંવામાં પણ લગભગ કાપ દસ જીસરીન વેદા થાય છે. જીસરીનનો ઉપયોગ એમનેજ થયેલો. એથી તેમનેજ તેની બનાવટ માટે નથી. નથી રાસાયણિક રીતે યોગવાળા આવી છે. તેની વિષ્ણવમાં આવેલું ન હોવાથી મુખ્યત્વે સાંખ્યમાંથી જીસરીન કેવીરીતે મેશવવામાં આવે છે તે લેખકે. સાંખ્ય જઈ નથ પછી પાણીમાં મીઠું કૌસિયમાં આવે છે. આથી સાંખ્ય ઉપર તરે છે અને જીસરીન નીચેના પાણીમાં રહી નથ છે તે પાણીમાં પરીટ દસ જીસરીન હોય છે. હોદા જેવો પદાર્થ આ દ્રાવણને ઉપરથી કોઈ જલ્દનું ન દેત અને તેને કૌંથી રેવામાં આવડતું પણ આવેલો તેો સાંખ્યની બનાવટમાં નકારો નજીતો આ બામ (Spongy Mass) જીસરીનની પેદાશનું એક મુખ્ય સાધન થઈ પડ્યું છે. રાસાયણિક પૂજામાંથી રીએન કેવીરીતે બનાવે છે તેનું આ કામ કઠાવડનું છે. આ નવામાં બામના જીવ કીક, હોદા કેનિક કીક અને બીજા પદાર્થો હોય છે તે કૌસર માટે વપરા તેમાં તેલના બામમાં આવે છે, પછી તેને નજી નાનીને નાટોળ કૌસરી કરી નંખાય છે. તૈયાર જાદ તે દ્રાવણને દવા સારી હોઈલા બંધ વાસણમાં બેંડા બંધનું દેવા કઠાવવામાં આવે છે આથી મીઠું જીસરીન પડી નથ છે. એ રીતે વાપરી શકાય છે. પછી તે જીસરીનનું જીવ દ્રાવણને અતિવ વરમ કરી વાળા વડે આસજવામાં આવે છે. ઉપરે આ પાણીવાળા આસજને નિવર્તિત વાસણમાં વાળા વડે કઠાવવાથી જીસરીન વેદા થાય છે. આ જીસરીનને પુષ્ટા વાસણમાં કઠાવવાથી તેનું વિષ્ણવ થાય છે અને તેમાં કેપેસિય પદાર્થો વેદા થાય છે. જીસરીનના કેપેસિય અને વિષ્ણવ છે: તેની સાથે કૌસિયક મૈસિડનું સંયોજન કરવાથી જીસરીનનું કૌસિયક મૈસિડ બને છે.

દવાઓમાં આજીર હોય છે. વળી, કોઈક વખત ઘાટ પાટર કલરના ફેંશીની બનાવટ ઉપરાંત, પારદર્શક સાબુ, બુટ-એલિશ, બનાવટી દેશમાં, રોડોડેન્ડ્રોન, બાવળની રાહી, કાચની બનાવટ વગેરે અનેક કપડોઓમાં તે બપ લાગે છે. મોટરના ફેંશીઓમાં તમા બેસ માપવાના મોરચામાં પણ પાણી ફેંસે લીધે ફરી ન બધ તે ગટ્ટે સાથે ગ્લોસીની નાખવામાં આવે છે. મોટરની લાઈટ્સમાં એમાં ગળુ તેનો ઉપયોગ થાય છે.

બોળની બનાવટમાં થાય છે. તેના પર નાદરિક એસીડની પ્રા કરીને બનાવેલા નાદરિક-ગ્લોસીનીને મરચાં આપવાથી બલ્લ મધાકો થાય છે. કે આજ નાદરિક ગ્લોસીની અને કે આજ કીડકાટ્ટે સ્ત્રી મેળવવાથી કાવને માટે બને છે. આ મદાપિનાશકારી મોષ ર-પીડના સુપ્રસિદ્ધ એથેપ પ્રાઈમના સંસ્કારક આલ્કેહ નોપેકે ફરી લીધે. કોરડાઈ તાગના ધોળ પહાડીમાં ૧૮ બાજ નાદરિક-ગ્લોસીની હોય છે આજ, કુદ્ધ માટે ગ્લોસીની એક આવેત મદરતનો પદાર્થ છે.

માસમાસના વૃક્ષવિશેષનો પરિચય આપતી આવતી લેખમાળા : આપણી વનસ્પતિ : હપ્તો ૧૪

આસોપાલવ

એલક પ્રો. બર્થોલોમ્મ દે. એલક એલ. એસસી.

આ પછા પ્રાચીન પ્રાચીન અને માધ્યમિક પ્રાચીન પવિત્રતા ને શુભતા પ્રતીક તરીકે સૌથી પ્રથમ કપડામાં છે જે આસોપાલવથી તો મેળુ બળવ્યું હતો? પુનર્નિધિ તેમજ આને હોસ્ટેસના આસોપાલવનાં પાનના મોરખનો કપડામાં રાખી તે રંગ સુધી લગતો છે.

આસોપાલવને મરાઠીમાં આસો અને પોલીએલિથિયમ ગ્રીસ (The Poliolethi Free) કહે છે તેનું સાચું નામ પોલીએલિથિયમ લોલીએલિથિયમ (Polylethia Longifolia, Hentli, 21000). પોલીએલિથિયમ આટલે 'અનેક મુખ્ય શબ્દ' જે ગ્રીક શબ્દો (પોલીએલિથિયમ એલિથિયમ-ગ્રીક-કારી)નું બનેલું છે નામ આસોપાલવનાં મોરખીય મુખ્યેનું સચ્ચ છે લોલીએલિથિયમ એટલે 'લાંબા પાનવાળી વનસ્પતિ'.

આ વૃક્ષ મૂળતો સિંચાનનું વતની: પણ તેનાં લીસામળ સુર પાનની પાંદડે લીધે શાંખા તિપલ બનાવવા નરી તે માત્ર બનીએ ને રજાઓ પર હાજરા એટલું જ નહીં કમળ કમળ વાગે છે જે તે નવે આપણે ત્યાં જ વતની હોય એટલું પરિચિત છે.

આસોપાલવનું રાજ્યીય રસ સીધું પ્રવેશ છે અને પાનવાળાં એકાદ માસના ગાંધા સિવાય તે સદા થે લીધું હોય છે. તેનાં પાન સાંકો, ડગીક હવે સાખાં અને ફેરી છે જે હવે પહેલાં, 'કાંચે' આપણાં, લીસાં, બનાવતાં, અને પાળાનાં મોલે માફ ચરકતર ફેનસિવાળાં પાંદડાં લીધે કિનારવાળાં હોય છે. દરેક પાનને ફેરી ફેર હવે લાગી ફાંડી હોય છે. વસંતે વૃક્ષ પર નવાં પાન

આસોપાલવનાં પાન, ફૂલ અને ફળ

ફેરે છે ને નવાં પાન માટે છે. આ કદમાં નવાં પાનમાં પાનવાળું રસ મનોરમ લાગે છે.

તેનાં ફૂલોમાં હાલવાળાં એલિથિયમ અને એનાનાં પીળાપડનાં લીલોને મુખ્યભાગે હોય છે. ફૂલગણ્ઠીનાં પાંદડાંમાં પણ આજે આસોપાલવનાં પાન જેવી જ હોય છે.

આસોપાલવ એ સીવાળું, રાખાળું આદિ વનસ્પતિ છે. તેનું ફળ હવે હવે આજનાં રૂબ રૂબ, બને છે ગાળાકાર અને લીધું હોય છે. તે આજનાં પાંદડાં જેવી છે ને તેમાં એક બીજ હોય છે. દેશી દાંડીયાનાં જેવાં અનેક ફૂલો એક જ મુખ્ય લીધે પર ટાંચે શેઠા-જેલાં હોય છે. આસોપાલવ એ બીજવડે છે. કોળામાં આ રજ પીધું છે.

આસોપાલવનો કપડોય બનાવવા તરીકે ખૂબ થાય છે. તેની બાવમાંથી સાચા રેશા બને છે અને તે રોડાં તેમજ નવી ચેલા-ઈંડા બનાવવામાં વપરાય છે. તેનું સાકું પીગારા પડ્યું સફેદ, બળનાં હાલું અને પળે તેનું હોય છે અને એક પલકાનું વલન

પર પી ૪૮ રંગ થાય છે. બંધાવામાં તે, પેનિસેલ તથા પેસીકો બનાવવામાં કોને મદદમાં દારૂનાં પીય બનાવવામાં વપરાય છે. બાળમાં તે રીનાસેળી બનાવવામાં કપડોયમાં લેવાય છે.

આયુર્વેદમાં આસોપાલવનાં મૂળ, માસ, પાન, ફૂલ, ફળ બધાં કપડોય લાગે છે. સીંચાનાં-પાસ કરીને બનાવવાનાં દરદારો તે વિનિપરીતે વપરાય છે અને અસરકારક કામ આપે છે એલિથિયમમાં આસોપાલવની ઘાલ તાજ માટે ખૂબ વપરાય છે.

આસોપાલવનું રાસાયણિક ગુણવત્તુ કરતાં તેમાં 'એ', 'બી', 'સી' અને 'ડી' નિર્ધારિત હોવાનું માલમ પડ્યું છે.

આસોપાલવને મરાઠીમાં 'એલો' કહે છે તે મુખ્ય કેટલાક લોકો તેને અને આસો, રજોને એક જ ગણે છે. તે બલ છે. સંસ્કૃત કાવ્યોમાં વર્ણવેલા જરા આસો તે બીજા ન (સિંધી વનસ્પતિ) વનસ્પતિ છે અને તેનું વર્ણન માર્ચ 'જના એકમાં આવી નવું છે.

શાંકર બાલક, સ્વામીનામ આસદ આસદ તો દવા તરીકે પણ ખૂબ
ભણીતા છે બાળકને આતરદર્શમાં મળ્યોથી ગયા દાંત ત્યારે સ્ત્રી-
સીની પિયકાદી આપવાથી ગળ દુરે છે અને તેને આરામ થાય
છે. વળી દ્રાવક તરીકે પણ સ્ત્રીસીની ખૂબ જીભી છે તે દવામાંથી
બેન્ડ વુસે છે. શિયાળામાં ગામડી કાઢી બધ ત્યારે સ્ત્રીસીની આ-
પડવાથી ફાવેલા થાય છે. સાર્વજનિક (કોમર્સિયલ)ની બનાવટમાં
પણ તેનો ઉપયોગ થાય છે. તેનો અન્યો રેવાઈ કો કમ્પેન્ડ બનાવેલો
છે. શુદ્ધ સ્ત્રીસીને કહે છે કાચાથી તેના રસદોષ બને છે અને તેમાં
ગલનબિંદુ ૧૭૦ ડિગ્રી હોય છે.

કળા રામચંદ્રના
આ લેખના અને
તમને એ વિષયનું
અવનનું અને
પ્રેમવિહારક
જ્ઞાન મળશે.

વાંચવામાં પણ જો રહેશે કે એ મધ્યમ ખજાર નદી દેવ.
એક જ વખત પણ ચાંચવાનું શો કદાચી જે નાજીઆમાંથી એક ને
વહેવું વાચી રહે છે, ત્યારે બીજીને તેનાથી બાજીને પાત તાંબે
ને બેઠા વહેવોને તે લખાણમાંથી નાજી વહેવો વાદ રહે
છે. નેહી બીજીને વાદ રહેતી નથી આનું વાચનું ૧૨૫૫૫૫૫૫૫૫૫૫
છે કે વહેવોને વાચનની કળા દરખત કદી છે બીજીને નથી કદી
ગીએ આપેલા કદી વાચનપૂર્વક વાંચી લેવા અને પછી તેની
નોંધ આપેલા સ્વામીનામ આપેલા આપેલા આપેલા વાચનમાં
શો આપી છે તે નાજી આપેલો

આપણા દેશમાં સાધુનાં યજ્ઞાં કારણમાં છે, તથા ગુરુ-કલોષ
દીકે પણ સાધુને કલોષ વાગે છે; છતાં તેમાંથી કન્યા થાય સ્ત્રી-
સીનેનો. કોઈ લાભ લેવું નથી, કેમકે સ્ત્રીસીની બનાવટની સીવ
ગરા મુકેલે કોઈ તેમાં પેસા પણ સાતીસીતે રોકાય પડે એમ છે.
આપી આપણે બધા સ્ત્રીસીની નકામે નબ છે, દિલ્લા આજ ને
જગ્યાએ જ સ્ત્રીસીની બનાવવા છે; એક બનાવવાં લીધેર અપરં
સિમિટિડ (ઈન્ડિયન)માં અને બીજી થી તાલા આદલ ગિલ્ડ ૬૫ની
સિમિટિડમાં. બુદ્ધિયમાં તેમાંની બધા સ્ત્રીસીની સારાર સર્વ લેવી.
પણ હવે તેમના માત બનવારે દેવાવા લાગ્યા છે. (આટ)

વાસુદેવ બળવેલ ફડેક (૫ ૧૩૩૫ માટ)ને મહિના મુખી મથા,
પણ ફડેકની સનાવના સંચામતી તાવર રાષ્ટ્રીય શરૂકે તેને એવા
કોશલ તથા દિગતથી બનાવેલ છે તેના બધા પ્રયત્નો અર્થ નથા.
પણ આખરે રાસારી કોરે ફડેકને કંબિયો સિદ્ધાન્ત સમજાવ્યા વ-
ગર કેમજ લૂકાઈનો જ ધેમા સર્વિયેસાપી ફડેક તરફની લોચની
સહાનુભૂતિ આપી થવા લાગી. આવી રીતિમાં ફડેક એકલા પડી
ગયા, અને એને ૧૮૭૬ના ગુલામની રબળીમાં રહેવા પુરુ નિ-
સ્વામી વેરવરની આગના શુદ્ધિદારમાં તે પદપદાર કોપતા
હતા ત્યારે તેમને પકડવામાં આવ્યા.

સરકારે ત્યાંથી તેમને પૂનામાં લાવેને નવેખરમાં તેમના પર
ફેર શરૂ થયે. સાર્વજનિકકારા અને અદારેલ નિમજ્જા આપેલ
તેમના બળા માટે ખૂબ બદલાવ લેવા છતાં તેમને જામીનથી
સાન ગયા. દિલ્લિમાંથી આપેલી જામીનથી પછી તે પહેલી રાત
હતી. આ સાન સાંમળીને તે મીરોકાંક પ્રુકમ જરા પણ ન ડાળે.
કલકત્તા આ પરત્રતવાન અસલ જગ્યામાંથી રાંઝાની જામીન
ઉપર મોકલવા માટે ન્યાયાલયને તેને આસાર જ માંગે.

જામીન માટે તેમને આંકાગાંને બહુ લેલડ મેલડ મેલડવામાં
આવ્યા, ત્યાં પણ આ રવાન્યવંશ આગમને લેલડાથી નાજી
ફડવાના બદાઈગીયો પ્રથમ કથે. દાપગમની બેઠીઆ લોગી,
કેટલીનું બારણું આંગી નાખી તે ભેળથી ૧૫ મણક ફડે નાજી
હૂપા. પણ પૂરા ૧૨ કલાક આગ મુકીની દવા માળી ન માળી
ત્યાંતે ફરી પકડવામાં આવ્યા અને પછુ કડકબંદોબસવા સજા-
માં આવ્યા. એવાતમા સહન કરતા તે મીરને બંદનની દવા માફક
જ આવી અને નેમને શય સારુ પડતો ઉપર છે. ૧૮૮૩ ના
ફેબ્રુઆરીની ૧૭મીએ આરતમે એ પ્રથમ કંબિયોર મુલુ પાગે.
દિલ્લા આપુલિસ સ્પોન્ટેન્યુસના ઈન્કિલાબનું પહેલું પાનું પા-
તાના બદિલાઈથી લખનાર આ ફતારમા વિષે ૧૨. ફેબ્રેરી ૧૮૮૩
છે: "બનાવકાદેળ પછી પછી સમનું નામ લેતાં એમને બિયારેલ
બનાવા લેવા ફડે જ પ્રથમ દવા. "વાસુદેવ બળવેલ" એ શબ્દ
રિજાની પહેલાના કાળમાં રાષ્ટ્રીય રૂઝિના સમરે મળ્યાલ."

અહીં આપણે હૃદયમય પરાધામીના પ્રાર્થના કરીએ ૧ કે
હૃદયમય રેવ 'કે ભગવાની જીભારેન' અમને અપાન્યના સમા
૧ પામક બનાવ મશાન્ય ૩૫૫૫૫ માગી કદા અને તે પહેલા
જ અમારા શરીરમાંથી અમારા પ્રાણ શાંત્યા ભક્તિ' અમે અહી
મુખી બહુ દુઃખ વેડવું છે, તેથી કોઈ પણ દુઃખ અનરવાની આપને
સુખિન થાએ. આજ મુખી મશાનીતવાન સદાવાની, તેથી કોઈનું
આનંદ આપી દેવા જતા રહી તે મુકિત આપાશામાં આપે, સારા
મવના આમર્ષક મરના એમ મર્ પડી, કોઈ કાને કોઈકે સારાન્ય
રવા વગાળી લાગણ અમારા મુદવમા કન્યાત નામકે આપાન્ય એક
વાક જ રમવામાં ને આટલી તપમયાથી મિલેલેલ રવાતમ અમારા
ફરવાલ તથા મેલરકારીથી કલ્પિત ન થાયે. બનતમય સુધી રજા
કેમ, સંઘમ અને લગણ ૧૮૭૫ને રૂમિયામાં તે શામન થાએ.

હવે આ ફડેક વાચની પાનને તમે (૧) સ્પર્શ કે દોષ કલપના
દત્ત (૨) તથારા મળવાથી અપાન નીરવને હવે (૩) પાંચમી-
વાચનાં તમે મોટીસા સમરે સાન્યમાં પ્રવાન કરવા હવે (૪)
વાચની પાનને લીલીની ઉપર તમારી આંખની પણ ફડેક લીલી (૫)
તમાકે આપુ આનંદમય વડુ દત્ત

આમાર એક પણ મળાએ જાણ દારામા દેવ તે વગામ
વાચનામા મેલથી આપી છે, તમારી વાચનાની કળા મેલથી અપેલિધ.
આ આમીનદારીતે વાચના વાચક માંડમદ મિલિતવા મા દત્ત
માનો શરૂ છે ને એ વાક છે તેને અહા આમ જ વાર-વાચી શરૂ છે.
એવા વાચને વાચકને અર્થ મેલારવા તેને કારી વાંચવું પડે છે.

લીલની કલાની મુખ આપણે ને: આમ અને મમન. આપ-
થી સમરે મેલવા અને મમળથી તેના અર્થ મારવાએ. તમારી
લગને બાળને પકડી રાખે, કોઈને મિલર રાખે, તમારા મશરવને
લીકું બનાવી દો, તમારા મરવાક અને આંખની બંને પડુ મિલર રાખો.
એવગમ આપે જ વાચા ૧૪૧૧૧. આમ, એવગમ દિલ્લિસ મશ
સાન્યેની મશર છે તેને જ કલપના કી. તમારી રાજીના ફ-
અંધ ન હો. ગામ નાંધા અને મમન વડે તમે કારી મમલકાથી
મોડી કારે વાચનનું કોઈ પણ પુરાત મશરવાથી રાખી રાખે
પણ આંખને કલપના કરવા કેટલીકે ન જાણ મશર અપાન
(ફેબ્રેરી ૧૮૮૩) ૧૧૧

તેથી તે આંખનાં ચીંચકાં કર્યાં નથી કરતા. આથી જ તે માત્ર આંખનાં જ દર્શનગદ્ય લખે છે; પણ તે એવીરીતે કે આંખને શબ્દો સિવાય બીજું કંઈ જ નથી શબ્દ વાંચી વળતે આંખ રચેર હોય છે અને વાક્ય વાંચતાં વાંચતાં આંખ ફરે છે.

વાંચની વખતે એક લીટી વાંચતાં ફેરવે છે કાણે આંખ આટલે છે. એક વાંચીને વાંચકે કે ઈય લીટી વાંચતાં ફરે વાંચકે છે, સામાન્ય વાંચક વાર, જ્યારે બાહ્યોશ વાંચકને જાણ બેસી વળુ વાર ન આવડે પડે છે. જે માણસ વળુ વાર આવડે છે તેમ રસતામાં ને તેની શક્તિ ખડાસ થઈ જાય છે, અને તે હેરા કુપી પહેલે છે ત્યારે પણ થેડું, ને કેટલીક વાર તે મુદ્દલ પણ વાદ રાખી શકેતા નથી.

વાંચતી વખતે આંખ જેમ અને તેમ કોઈનાં ફેરવેને આટલે તે માટેનાં કાણે છે કે એકએક શબ્દવાર વાંચવાની નહિ પણ કોઈસાથે શબ્દસમૂહ વાંચવાની ટેવ પાડવી. ગોતાની રમણશક્તિથી જગતભરમાં પ્રખ્યાત મહેલા વિવેકાનંદ વિષે કોમ હુંવાવ છે કે તે આંખો ફેરવે ને ફેરવે આખને કયાંયે આવડતા દીધા સિવાય વાંચી શકતા. આંખે આટલું ગળું નહિ તેથી તે એક આંખે વાંચે (અથવા વાંચક વાંચું હોય) તે તો તેના મેગ્નુ બામ સ્પ્રાટ) વાંચવાની ટેવ પાડવી જોઈએ અને નીચે મેં વાંચેરે આપ્યું છે, તેમાં ક્યાંકયા આટલું જોઈએ તે નિશાની કરીને બતાવ્યું છે:

જુવનનાં કાણપણુ હેરો | હિંદ એકલા પ્રદાપુરને | પિદા કર્યાં નથી, ફેરાની પ્રગતિ તથા સ્થાપતીને આધાર | ગાજ તેના નેતાગી પર ન નથી.

આમ ફેરકે શબ્દ જુરો જુરો ન વાંચતા ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે શબ્દ-સમૂહ સાથે વાંચવાની ટેવ પાડવામાં આવે તો અડપણી તથા બોકરાઈથી વાંચવાની શાલુસગી શક્તિ અનેકપણી થઈ શકે.

પણ ફેરકે વાંચકના ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે શબ્દસમૂહો વાંચ-રીતે જુદાજુદા પડી પણ ન શકે. તેથી આંખ વાંચક ને વાંચક સામું વળુકાંચું વાંચવાની આંખને ટેવ પાડવી જોઈએ બાહ્યોશ વાંચકને જે શબ્દસમૂહો કે વાંચકે જાણે છે એવીને જોઈને જુદા જુદાવળની વળુ જુદા પડવી નથી. તે સો સદસદા વાંચે જાય છે.

આમ, વાંચનની કળા હરતગદ કરવાનો પહેલો નિયમ એ કે, માત્ર આંખો અને મગજની મદદ વડે શબ્દસમૂહો વાંચવાની ટેવ પાડીને તમારી વાંચવાની કડપ સુધારો.

પણ વાંચકે તે શક્તિશ વાંચકના જેવું છે. સીધા અડપણુ જમના રેતા પર આપણે વાંચાયાંયે શાઈફ બેઠાની રાજીએ બીજે, પણ બીજીવાળા અડપણ રેતા પર ધીમેધીમે ઠંભાળીને ચલાવતી પડે છે. તે જ રીતે એ પ્રકારનું સોહિય આપણે વાંચતા હોઈએ તેને અનુસરીને આપણે વાંચવાની પદ્ધતિ રાખવાની હોય છે. એકાદ નવકલા આપણે જે કડપે લખા ને રીતે વાંચીએ તે કડપે લખા તે રીતે વિજ્ઞાન અપર બીજી વિષયનું પુરતક ન વાંચી શકાય.

સાધારણ રીતે વાંચવાની ત્રણ પદ્ધતિ ત્રણાય : (૧) અડપણી વાંચક; (૨) જોઈનું સાહિત્ય શોધવા માટે ઉપલક્ષ્ય રીતે ફેરવે વાંચક; અને (૩) અભ્યાસ કરવાની દૃષ્ટિથી ધીમેધીમે વાંચક અને આ ત્રણ પદ્ધતિ પૈકા કઈએક પદ્ધતિનો તમે નાંચના પાત્ર પુરતકો વાંચવામાં ઉપયોગ કરશો ?

- (૧) અવાંચીય પંચતા : કાળ્ય પરના પ્રખ્યાત વિવેચનકોણુ પુરતક
- (૨) માહિતકમાં આવેલી ફેર પંચતા
- (૩) અંતર્યામીની બનાવટ તથા કાર્ય સમજાવતો ટોખ

(૫) કાંચગાય કુચકા.
જે તમને વાંચનની કળાનો સંકલ્પ જમાવે હશે તો તમે (૧) અને (૧) માટે અડપણી વાંચન રાખશો, (૨) માટે ઉપલક્ષ્ય વાંચન અને (૩) તથા (૩) માટે અભ્યાસપુરુષ વાંચન કરશો.

તમે જ્યારે એકાદ ખાતર અથવા ઢળું વાંચન કરતા હો તો વળને અડપણી વાંચન કરવો જોઈ છે. પણ અડપણી સાથેસાથે નવકલા કે વાંચકમાં કોઈ અડપણની વાંચ તથા મુદ્દા ન બૂલી બચે તે ખાસ જોઈએ જોઈએ નહિને તે વાંચકમાંના સાચા રસ તમે નહિ માલુમ શકો. હવે, અડપણી ને સાવચેતીભરીરીતે વાંચવાની તમારી શક્તિ ફેરવી છે તે નીચેના નાનકો પ્રક્રમ વાંચીને તેની પાંખના ચળાવેલા જ્યારે તમે ફેરલા સાચા આપી શકો છો તે પરથી જાણશો.

એક વર આમમાંથી એક બાકે કપાડીને પોતાની જોડ તો જાતે હવે ત્યા રેતામાં સિદ્ધ મળ્યો, સિદ્ધે કંઈ પણ દલીલ ક્યાંચિના વરના મેંમાંથી શિકાર આંખીએ પોતાની ગુફા તરફ આવ્યા માહિતી સિદ્ધ બરા આવે મળે કોઈએ વર જોઈએ : 'આમ માંમાં મલ પડાથી લેતાં શરમ નથી આવતી ?' સિદ્ધે દલીલે નીકળ્યા : 'અને આવેને તો આ માત્ર અકારના માત્રિકે હોંશની કોટ ઘીથી દશે ખડો ?'

૧. વર કેને કપાડી બંધો દંતો ? થેરાને કે બકારને ?

૨. તમને સિદ્ધ ક્યાં મળ્યાં આમમાં, જોડ પીસે કે રેતામાં ?

જ્યારે ઢળાબધ માહિતીમાંથી પોતાને જોઈનું સાહિત્ય શોધી કાઢવાનું હોય ત્યારે ઉપલક્ષ્ય રીતે જોઈને જવાની શોધક દૃષ્ટિથી વાંચક પડે છે. અથવા વળતે એક કોટકલિની માફક તમારે વાંચવાનું હોય છે. ફેરકે વડે કાળકુપૂર્વક વાંચવા પાછળ વળત બચાઈને પરવડતો નથી. જેમાં કે વાંચકની શોખાતના માત્ર થોડાં શબ્દો વાંચ્યા ને વાંચ્યા કે તરત બીજે કોઈએ તમારે નજી દોડાઈ બચાવી હોય છે. તમારે જોઈતા સાહિત્યને લખતો ક્યાં જોઈ શબ્દ કે ખાસ કે તેને તરત પકડી લેવાનો હોય છે. આમ, આ પદ્ધતિમાં એક ફેરો પરથી બીજા પર કૂદાં મારવાનો હોય છે.

પણ જોઈવળી વિષયનું વાંચન કરવાનું હોય તે વખતે અભ્યાસ પુરુષ વાંચન કરવો જોઈ છે. તે માટેનું સમીપરખ આ પ્રમાણે છે :

ધીમે પતિ + એકાકાર = અભ્યાસપુરુષ વાંચન
તેમાં ધીમેધીમે વાંચવાની સાથે તમારે આનંદ ફેરલા વિચારો પકડી રાખી તેના બીજા ફેરો સાથે ફેરકે મીઠ મળે છે તથા અથવા પુરતક કે જેમમાં તે વિષયને નેતરીતે ચર્ચા છે તે સર્વવંદ્ય પ્રમાણમાં પકડી રાખવાની હોય છે. એકાકારથી કરેલું આ બંધનું વાંચન લાભકર્તા છે.

વાંચનની કળાના હરેશો એ : એકે તો લખાણમાંના વિચારોને પચાવવા; અને બીજું, વાંચકને જેમ અને તેમ અડપણી બનાવવું. હવે જ્યારે સીધી ફેરલીકે જુવનનાં બ્યાનમાં લેવામાં આવે તો માલુમની વાંચવાની રીત જ અભ્યાસપુરુષીતે થઈ જાય.

નવો પુરતક

કલ્યાણરાય જેઠાભાઈ બદીનું જીવનનું પાત્ર : ઈશરભાઈ ના એક વખતના દીવાન તથા ઉપનિષા કાળમાં બની રજા સદાસર કરનાર શ્રી કલ્યાણરાય બદીનું વિરલુત જીવન પાત્રમાં : હો ને યા હિંદુતવાલ કલ્યાણરાય બદી; વિશાલ ભવે : રેશી શબ્દમાં પ્રખ્યાત તથા કોર્ટિ આદેખત નાનકડું નાટક : હો નાયાલાલ રે. ૧૧૧, કુલુનગર, બાવનગર.

वासुदेव अणवत इति

देवातंत्र्यना शब्दादि [८]

પ્રજાના પરાજય પછી જ્યારે પ્રબલ પારતંત્ર્યની શાંતિશાધનામાં
મોહનિન્દ્રા લેલી હતી ત્યારે હિંદુમાં સૌ પ્રથમ પ્રબલસત્તા સંસ્થાની વાપરના
કરીને સિદ્ધિ સક્ષતતાન સમી એકલે દ્વામે પહેલો સરાસ્ય જળને જગાવાનાર
હિંદના આ આદ્ય કાંતિમારીનો જન્મ ૬ ૧૮૫૫ની ૨૫ી નવેમ્બરે દુલાબા
ગિજ્ઞાના શિરદોષે ગાગમા એક પ્રવિષ્ટિતને શ્રોતેત હુલ્લેખા થયેલો. આન
અંગેજી નણુ ધોરણ સુધીનો જ શિક્ષણ લઈ, જી. આઈ. પી. રેલવેમાં ૧૦
કોર્પોરેશન પદે તે નોકરીએ ગઈયા, અને ત્યાંથી કોલેજના કારકુન તરીકે
રજા પછી છેવટે ૧૮૬૫ના અરસામાં પનામાં "ગિલ્ડિટી ફાઇનાન્સ એક્ટિસ"
ની સરકારી નોકરીમાં રિયર થયા.

[illegible]

આમા રાજાજીય રવાતેજ્ય મેળખવાની તેમની તમામ જાગરિ
આકાર સજીરફી હતી ત્યારે જ, ૧૯૪૭-૧૯૪૮માં મહારાષ્ટ્રમાં જવાના ક
ફાળ પડ્યો. યોગીનાં રૂઝિયાતિ જાણ્યા તે બાદ રૂઝાં આને જાનતાના
અવકાશ દેખી તેમ તેમનું અંતર કઠોરી બેઠ્યું. યોગીનાં જની રાકે
કઠોરી તબાજનાતનપર્વકે પડતો હતો. પશુ તે સારાથી શુધાચ દે આવી
યોગીના રૂઝિયાતિનાં તેમનાં અંતરની વેદના રહે નિશ્ચય રૂપે તેમના
મુખ વાટે જહાર પડી : 'જો મારા કિંદુરતાનાયરી અંધુઆ !
એમ રૂઝિયાતિ અજિયે' યોગીનાં અવિય દેવતા કહવાયુ માટે કઠોરી
આપો હતાં તેમ હું પણ મારો પ્રાણ તમારા કહવાયુ અટે કઠોરી
મારોય.' આમાં યોગીનાં નિધારે સારે તે પૂતા પછા આપ્યા અને
જાતેજ્યપ્રાકિ માટે નિશ્ચત મારંગેની યોગીનાં આંકવા સારવા.

ते क्षण हेडकारनी स्वातंत्र्य-तमता यन्नी गर्ड हत्ती, गिळतु न-नदि
पणु सत्तापतनी अंधाधुंधी तया पशव्य पण अंग्रेजिने देशमा
स्थापिली शांति होडोने यन्नी गर्ड हत्ती अंग्रेजिने आग्रह्य अने
स्वयंस्वाध्यायानी राजिनी पणु शोक शोक अर्जुन दत्ता. गदराभट्ट
राज्यस्थिति वांछत अने सामंजस्यकाळा साधनजिने तया दारा
नवदेशाना प्रयाप करी लेके प्रयत्नमसितु क्षय करत दत्ता; पणु कुड-
नुं अतिशारी छंदय आननकडा क्षयशी केम संतोष माने देवसम्य-
प्राप्ति गाटे तो राजाअनेनी न पणुज्यावाट न पणवयक से अंग्रे
तेमने तो क्षात्र्य, अने तो गाटे गणपत कांतिशारी संयत्न वसु
क्षेत्राणे निष्ठय क्षत्रने ते वसाधशी काम क्षात्र्य

કાંતિનું સિદ્ધાંત આપના તેમણે મુખત ખગો સર્વે ક્યાં. તેમણે
ખગોને તલખા ચત્રાવતા, બુદ્ધ ક્રિયાતા તથા યોરેસવારી કર્યા
ચીજખવા ગાંઠે, દેશદાખવાના બ્રહ્માંડીયુખાને તેમને બિજાણ
ખજ્યા. ખજી રાખ્યા કાંતિ કરવા ગાંઠે જે વરણી આપવરકઃ બાણુસો
કોને ખેસા બિજાણ ખજી આપવરવાના મુરિસિત ગઈખ ત્રવંતા બે-
કાંતિ બિજાણ ખજી આપવરવાના મુરિસિત ગઈખ ત્રવંતા બે-

५६ अद्वैतवाक्या 'वशिषासी' शेषासी मुद्व वेवाना निश्वस इरी ते
 पादपाद आसपासनां जगतां आभा अह वशिषासी शेषासे अश्वि
 विक्रम आश्विन गणेश तेषा इव पादाया, आ शनुभ्युपज सेतु
 कथां पत्नी पत्ता मेजयता गादि कतितासीसीमा राजगर्भं जगति
 दृष्ट अने पादने रस्ते वेवानुं तेगळे इशब्धुं, अने ने गादि
 ६ ७८७८ ना ईश्वरानता भागेने पूता शेषुं अने आभा इशब्धुं
 अह अश्विन सतततत सति तेगळे 'अश्विन' पादने

આચાર્યશ્રીએ આપણી વાતને નિષ્પ્રશ્ન એમ બંધ પછી એક મામો
‘પર કહેલો નીકર અને નીલગિરિ પાંચે પડ્યો શરૂ થઈ. પાસંતબળ
કાળજીપાના આકાશમાં મૂકાતા આ નેત્રની આગરાધી પીઠાનિ-
દ્રમાં પડેલો દેશ સળવળી ઊઠ્યો. ગદાપાંડુમાં તે કહેનું નામ
પૈરવર પદોથી અધું. સરકાર મોઢી ઢી અને ચાંપની તરફથી શેઠા
મોઢી પધ્મ કહેની દિશાતરફ પ્રવિષ્ટ વજુભાઈના આજીવન
જિવિત અને પશ્ચત્તે મામ પધ્મ સુતાપા બુદ્ધ પુના ‘પર કહેનો દુઃખ-
લેલ અને છે એવી પધ્મ અકબા ઝોડેલી, અને બ્રહ્મવર ને જ દિવસે
પુનાન નિશાપનાત ગદાભાઈ મોઢી આપ દાવાચાથી તો સરકારના
દોષામોર શ્રેષ્ઠ ચંપા. રાષ્ટ્રશીલની ગદાદી બજલો જ્યાંનાર કહે-
લેલ આ પ્રયાસ પામના મોઢીની અદાવાઈ રેવાઈ રેવાપનાર
સિત્તાજી અદાવાઈના ભેટા થોડોને ભજાવા માગે.

મોરબી સરકારને દાને કર પ્રાપ્ત્યો અને તેણે આકાશ વખાવ લેવા માંડવા. કુદરેને પકડી લાવવા માટે દલગીર રૂપિયાનું દલામ બંદરે કરું અને એક મોટી સેના માથે મોરબી ઉડિયલને આ બજવાને રાખી રેવા મોરબીના આશ્વિના, કરકેને પૂજી ને ગરિ મામાં પસલાં કરીને રાંધ્યાં તેણે પાવાની સતીને સ્વર્ગ બંદરેનામું બંદાર પાછીને ને વખતના મુજબના અતીત સર રિયાં રૂપિયાનું આશ્વિનારેને મોરબી દલામ આપવાનું બંદરે કરું મેળવે રૂપિયાવે રોકે પાણે મોટી સુસજ્જ પથરો મોરબીને કરકેને પકડવા (અનુમેયાન ૪. ૧૨૨મિ)

પ્રવાસ ગિત,

તમારો ૨૪ મી જાન્યુઆરીના પત્રનો જવાબ આને લખી રહ્યું છું. તમારા એ પત્રનો હત્તર મારા ગિત ચાલેલેને બદલે હું આપું છું તે માટે કૃપા કરીને મને ક્ષમા કરો. પણ તેનું કારણ એ છે કે મારા ગિત અંગ્રેજીમાં સંતોષકારક લખી શકે તેમ નથી. તે માટે તે બહુ દિવસો લાગે છે. હું તમને તેનાં દાર્દિક વંદન પહેલાં પૂછું છું એકે હું પણ એકે જ લખા. સારી રીતે લખી શકતો નથી તે માટે બહુ દિવસો લાગે છે. પણ હું આશા રાખું છું કે તમે મારી ભાંગીતરી અંગ્રેજી સમજી શકો, અને વિવતિ કરે છું કે મારી એ ટૂંકી તમે નબળી લેશો.

૧૯૪૭ની ૧૧ મી સપ્ટેમ્બરના મારા પત્ર સાથે અમારાં આગ-સરનામા હિંદોએ લખ્યા પછી અમારા પત્રનો જવાબ મળવાની આશા અમે છોડી દીધી. આથી જ્યારે તમારો પત્ર આવ્યો ત્યારે અમને ખૂબ આશ્ચર્ય થયું. તમારા એ પત્ર મારે છું તમારો આભાર માનું છું અને વચન આપું છું કે મારી રાજીનગી થયાં બહાર નહિ દોષ ત્યાં સુધી આપણે વચ્ચે મેચી સાગની રાજવા હું પ્રયત્ન કરીશ એક એસિયાવાસીની મુશ્કેલીવાસી સાથેની—એક હિંદીની એક સાથેની એ મેચી છે અને તમારા પત્ર તરફ જઈને તે તમારા પ્રશ્નોના જવાબ આપું.

પ્રથમ તો હું મારા શિદાને વિષે થોડુંક જણાવું, કે જેથી મેં મોહલેલા મારા ફોટો દ્વારા તમને મારો સ્વાસ્થ્ય પરિચય મળી રહે. હું એક ૨૫ વર્ષનો ફોટો જુવાન છું. મારી જન્મદિન ૧૮૨ સેપ્ટેમ્બર ૨૭ છે તમારા નેં મારી જીવનમાં પણ એક જ—તમારા-છે પણ મેં મારો વેપારનો અભ્યાસ પૂરો કરી નહિ છે ૧૯૪૨માં પ્રથમી કમર્સિયલ એકેડેમીમાંથી હું તેનો સ્નાતક થયો. હાલ હું ૧૬૬૨૨માં હું અને સેકન્ડ લેફ્ટનન્ટનો ફોટો મારા પાસે છે. અમારા દેશમાં પ્રત્યેક જુવાને એ વર્ષ ૧૬૬૨માં નોકરી કરવા જ નિયમ છે એવા નિયમ છે. જ્યાં હું નોકરી કરવા સાથે અત્યારે યુનિવર્સિટીમાં કાયદાનો અભ્યાસ પણ કરું છું. એ અભ્યાસ પૂરો થયે મને J.U.D. (Jurist Universitae Doctor)ની પદવી મળશે.

હવે હું તમને અહીંની શાળાઓનો શિક્ષણક્રમ સમજાવું. ફોર્સ-૬ વર્ષના બાળકે અહીંની સામાન્ય-શાળામાં ફોર્સિયન ભાષામાં જવાનું હોય છે. ત્યાંનો પાંચ વર્ષનો અભ્યાસ પૂરો કર્યા પછી સિવિલ સાળાનો ૪ વર્ષનો અભ્યાસક્રમ હોય છે, અને તે પૂરી કર્યા બાદ પણ વર્ષનો વેપાર કે કાયદાની ગરીબી અભ્યાસક્રમ હોય છે. હવે જ્યારે સામાન્ય શિક્ષણ સાથે વિદ્યાર્થી શાળાનું શિક્ષણ ચાલુ રાખવું જોઈએ; અથવા તો સામાન્ય-શાળાનું શિક્ષણ પૂરું કર્યા પછી વિદ્યાર્થીને માધ્યમિક શાળાનું ૮ વર્ષનું શિક્ષણ લેવાનું હોય છે, અને અંતે તે સ્નાતક થાય છે. માધ્યમિક શાળાઓ ધણી પ્રકારની હોય છે: (૧) બાયકાર્ણ શાળા. અથવા હેલિન શાળા: જેમાં પૂણજી તત્તજ્ઞાન રાજીનગી હોય છે. અને એનું શિક્ષણ પૂરું થયા પછી Ph.D. ની પદવી મળે છે; (૨) રીઅર-શાળા: જેમાં કલોચધધાનું વિજ્ઞાન જાણવાનું હોય છે; અને એને અંતે Ing. Tech.ની પદવી મળે છે; (૩) રીઅર-લેલિન-શાળા: જેમાં વેદક અથવા કાયદાનું શિક્ષણ લેવાને અંતે M. U. Dr.

અથવા Justice J.U. Dr.ની પદવી મળે છે. (૪) વેપારની શાળા: જેમાં ૪ વર્ષનો અભ્યાસ કર્યા પછી બીજા ૪ વર્ષ માધ્યમિક શાળામાં અભ્યાસનું હોય છે. અને તે પછી વેપારના ક્ષેત્રે શાળામાં જાણવાનું હોય છે. તેની પદવી: Comm. Ind.

અમારી હાઈકોલ (કોલેજ)નો અભ્યાસ-પણ સંકુચિત થઈ જાય છે. તેનો અભ્યાસ પૂરો કરતાં પણ આખામાં જાય. વર્ષ લાગે છે અને ફેરફારને તો ૧૦ કે તેથી વધુ વર્ષ પણ લાગે. પ તે તો ગરીબોમાં પૂરી કરવા પર આધાર રાખે છે. છેલ્લા ૧૬૬૨ સમયથી રાજકારણમાં જીવન બેલીત કરવા માગનારાઓ અને રાજકારણ માટેની પણ હાઈકોલ કાયદામાં આવી છે.

ઉપરાંત, વિશિષ્ટ અભ્યાસ માટે અહીં આસાનાઓ છે. શ્રી હરેસોલોગ શાળા, પોસ્ટલિન (મારીકાગની) શાળા, જિતકોરો શિક્ષીઓ માટે કળાશાળા વગેરે. આ સિવાય જીલ્લા કોર્ટની શાળા છે તે હું જણાવું નથી. પણ તમારી જાણ માટે એ વાત લખી આપા મુશ્કેલીમાં નુનામાં નુની મળ્યાની અમારી પ્રાર્થના આર યુનિવર્સિટીની રચાવના થયે આ વર્ષે ૬૦૦ વર્ષ પૂરાં થતાં હોવાને તેનો એક મહોરસાત અમે જાળવવાના છીએ. (તેનો રચાવ થયો ૧૬૦૧ ૧૪મી સદીમાં એક રાજા થઈ ગયો.) હું આશા રાખું છું કે ૨૫૨થી તમને અમારી શાળાઓ વિષે થશે ખ્યાલ આવી થશે હશે મુશ્કેલી માટે અમારા દેશમાં ધણી મહત્ત્વ છે. જેમાં વિદ્યાર્થીઓ પણ સંગઠન સાધવામાં આવે છે. આ સિવાય દરેક શાળામાં એ વિદ્યાર્થી-સંગઠિત હોય છે, જેમાં વિદ્યાર્થીઓ પોતાના રાજકીય પક્ષ બળ સુલેસર પ્રતિનિધિઓ મોકલે છે. જ્યાં ૮ વર્ષની કલામાં પ્રત્યેક જુવાક કે જુવાની—વિદ્યાર્થીઓ મુશ્કેલી-અમારી પાસે જીલ્લા પ્રતિનિધિઓની મુશ્કેલીમાં મત આપવાનો અધિકાર હોય છે અને ૨૪ વર્ષ બાદ કોઈ પણ બેઠક પાસે જીલ્લા સભામાં મી મુશ્કેલીમાં જોઈ રહી શકે છે. આ ૧૭૨થી તમે જોશો કે અમારું જીવન તમે સોક્રાટીના સિદ્ધાંતો પર જ આવે છે.

હાલ અમારા દેશમાં નીચે પ્રમાણે રાજકીય પક્ષો છે: (૧) કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષ, જે રહિયામાંના પક્ષ જેનો જ છે અને કોર્પોરેટ બાદ પક્ષને કંઈક મળે તો આવે છે. (૨) એક સોસિયલિસ્ટ, (૩) સોસિયલ ડેમોક્રેટ અને (૪) પી પલ્સ ગિલિંગ, જેના સભ્યો મત ન વધુ બાક મૂકે છે. આ સિવાય બીજા કોઈ પક્ષો અમારે જ્યાં નથી અર્થ મુશ્કેલીમાં ૩૨ ટકા જગ્યાઓ હવે કરીને વિજેતા વસીને કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષ સિવાય અમારા બીજા બધા જ પક્ષો સોક્રાટી પ્રમાણે પતનમાં છે. કોમ્યુનિસ્ટ પણ એક પોતાના જ છે જ તમે કહે છે, પણ તમે તો કોમ્યુનિસ્ટ વિષેના દુનિયાનો ખ્યાલ કલ્પ જાણતા હશે. પણ એક કોમ્યુનિસ્ટો વિષે તમને ખબર નહિ હોય મેં મારના થવાની અમારી માગને નુની ની મુશ્કેલીમાં આ પક્ષ પા ૬૬૬ મત હવે કરવાની ખાદેસા ધરાવે છે. પણ હું કારણ છું તે અસાધ્ય હશે અને એ મુશ્કેલીમાં સોક્રાટીનો જ નિર્ણય થશે. પણ અમારા દેશના રાજકીય જીવન વિષે હું તમને જુદા પત્રમાં લખીશ. કારણ કે કાણમાં તે સંપૂર્ણ ચિત્રનું બ્યાન આપવું અસાધ્ય છે જ્યાં મુશ્કેલીમાં અધિક કટોકટીની અમારા દેશ પર પડેલી અસર વિષે તમે પૂછો. પ્રશ્નોના જવાબ પણ હું તમને પાછળથી આપીશ અને હવે કે કામાં યોગસોવાકિયા વિષે કંઈક પ્રમાણે રહશે.

પહેલી મળી એલિઝાસિક તવારીખ ઈ. ૧૩૫૧ માં છે, જે વેસા સામે (Samo) નામના સંભવે પહેલું નામ્નું રચાયું. તવારીખી વેસા અને હેન્ડમેનના વચ્ચે અવધા રાજ થયા. સાંતિ બળથી રાખતા રાજ ઝેન્ટિફ ક્રેવેન્સેન્સાવે (St. Venceslaus) ઈ. ૧૨૮૫ માં જર્મનીને થયું અને પંડેબલી જરખી પડતી. પણ ત્યાર બાદ એક રાજ્ય સ્વતંત્ર થયું અને ક્રેવેન્સેન્સાવે કાળે તે વેસાના રાજની સ્થાપના જર્મની પર પણ ચાલી. જે આગ ઈ. ૧૬૧૨ સુધી નામ્નું પણ ત્યાર પછી દેસાક્રોહીઆને કારણે તે આમે આમાકે સ્વાતંત્ર્ય ગુમાવ્યું, તે પણ સદી સુધી. આમારા બીજો મહાસાગ રહેવાપડિયા, માગ્યોઆ (Magyas) સાથે પચાવી પડ્યા અને રહેવાપડિયા તથા ચેષ-બને વિજ્યાના પહેલા વિશ્વયુદ્ધ પછી. ૧૬૪૯ થી ૧૮૦૫ થી ઔઠેદોગારી સ્વતંત્ર થયા, અને આમારા પહેલા પ્રમુખ ઈ. ૧૮૧૬ સુધી સરકારમાં રહ્યા. (સેન્ટાલ મરિય "કુમાર" ના જવાબમાં) ગ્રેહસાની "બ્રમિન-વિરોધ" તરીકે આવી ગયું છે) આમારી પહેલી સુરકાર રચાવી. ૧૭૩૮ સુધી તે સ્વતંત્ર રાજકાર રહી પણ ત્યાર બાદ ઈ. ૧૭૪૮ અને ૧૭૫૫ થી ૧૭૬૦ માં કાલે આમે આમારી સ્વતંત્રતા ગુમાવી. જર્મનીએ આમારા દેશને કબજે કરીને આમે બીજી વિશ્વયુદ્ધ થઈ નીકળ્યું. તે કાળમાં આગ વેસા પર ને ને વીર્યે છે તે તો આપકરે જ. જર્મનીમાં આ આપ્યાસાહે આગળ આમે તે વેસા સાથું છે આવી તો બંધતી થો. ૧૮૪૧, ઈ. ૧૭૩૮ થી ૧૮૪૫ ના તે કાળમાં દેસાપાકિયાને દેસાક્રોહીઆની મદદથી આમારાથી બહુ પારવામાં આવ્યું. જે એક અલગ દેશ તરીકે ગિરજાપરગી સામે સદયું હતું. આખરે ૧૮૪૫ થી સાથે આવી અને આમે ફરી સ્વતંત્ર બન્યા. હવે હમીસા સાથે આમે આ સ્વાતંત્ર્ય ટકાવી રાખીએ.

સાહેબ છે અને વજ્રા પ્રવાસીયા તો તેને દુનિયાનું સુદરતમ શહેર કહે છે. તમને પ્રાચનાત્તિથિષ કેટલાકે પોતાની એ વાત સમજાવવી બહાર છે. પાદેશમાં ન્યારીયાતી હું બેઠા કહેતા કે હું પ્રાચીનમાં આવું છું ત્યારેત્યારે અને સાબબવા મગનું કે 'કયું, પેહું સુખન-નમર ?' 'એકી સુખન'ગરી પ્રાદા ?'

(2015 10 10) 994

—22, Music, drawing, photography; (68) Khab-dubhai J. Naik, Limda Chawl, Po. Dhamdachi, via Amalsad (Gujarat)—19, Stamps, music, autographs; (69) Kantilal R. Dhruva, C/o Messrs P. T. Manian, 41 Bhoiwada 2nd, Bombay—2—30, Spiritual science, stamps, coins; (70) Jagdishchandra M. Dza C/o Oza & Co, Subhash Road, Aligarh (U. P.)—20, Drawing, photography; languages; (71) Bhanuprasad Amratlal Parikhi, Three Streets, Umreth (B.R.)—16, Literature, games; (72) Mukundrai Somapiura, 'Mukund Niwas', Gorawadi, Palitana—19, Science, art; (73) Rasik D. Reshamwala C/o Prabhudas G. Reshamwala, Ranpur, Surat—20, Photography, stamps; (74) Laxman H. Solanki, Chaudhari Fali, Jamnagar (Kathiawar)—23, Music, photography, drawing; (75) Ramnik A. Shah C/o A. P. Shah, Bazar road, Wankaner (Kathiawar)—23, Wally-ball, novels; (76) Punamchand F. Gandhi C/o Navanilhal F. Gandhi, Navi Khadki, Mahudha, Dist. Kaira (B.R.)—16, Drawing, touring; (77) Dahyalal V. Patel, Vallabha Rd, Near Dadha Kuna, Gozaria (North Gujarat)—24, Music, travelling, reading; (78) Parshuram B. Amin Gokaldas Street, Vaso (Via Dadnad)—19, Cricket, photography, stamps; (79) Batuk Pandya C/o Karunashankar B. Pandya, 114 Vithalbhai Patel Rd, Ranchhodas Kanji's Wadi, Ground floor, Bombay—4—16, Stamps, science, foreign languages, literature; (80) Vijayendra D. Patel, Vakil Block, Manekwadi, Bhavanagar (Kathiawar)—18, Science, films; (81) Shashikant Narottamdas Shah, 185 Bazar-gate Street, 2nd floor, Fort, Bombay—1—16, Photography, science, sports; (82) Krishnakant C. Dikshit C/o C. M. Dikshit, Nani Brahm pol, Peeth, Van Anand, Gujarat—18, Cricket, swimming, cycling; (83) Ashabhai Patel, 11, Jalan Tunku Hassan, Seremban, via Singapore (Malaya)—24, Stamps, magazines, pictures; (84) Narendra N. Shethia, Dinesh Bhavan, 323F, Vincent Rd Matunga, Bombay—10—13, Stamps, photography; (85) Jitendra Chhabgnal Desai, Chhawal Street, Sagarampur, Surat—16, Stamps, coins, photography, sports; (86) Rasiklal Amratlal Shah, Wadia pole, Wadi, Baroda—21, Drawing; (87) Dharmdasas Paramam C/o N.K. Tijoriwala, Khetwadi, Main Rd, Bombay—4—18, Photography, stamps, sports; (88) Pravinkumar Shah, C/o Chaturtal C. Shah, Jeweller, Near Juni Mandai, Cambay (B.R.C.)—20, Stamps, autographs, photographs; (89) Nagin Avalani, 150 Tankiwala Building, R. N. 13, Patel Road, Bombay—12—18, Stamps, photography; (90) Vinay G. Shah C/o G. P. Shah, Zampa Street, Wankaner (Kathiawar)—17, Stamps, football. (Please mention "Kumar" monthly from Ahmedabad India while writ-

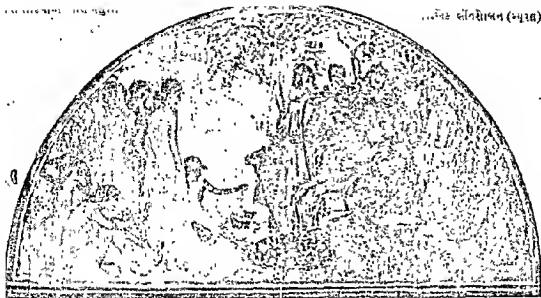
બેકાસ્લોવાકિયાનાં સરનામાં

દેશ સરનામાને કેડે Czechoslovakia થયેલી છે.

(1) Alena Jaros, Konevova 1886, Prague XI—Girl, 13; (2) Stanislav Tajal, Hotel Jezek Blansko—Boy, 18, Scouting; (3) Vladimir Vjoral, Prague—Ruzyně 84, Near Aerodrome—Boy, 21, All aspects of Indian life; (4) Lubomir Krozik; Post. Vso, Konec 470 U Prostejova—Boy, 21, Economics, Politics, music; (5) Alexander Sprinzel; 800 Tesla, Praha XIII—Boy, 19, Art, religion, Science; (6) Ruzena Spicha Usti Nadlabem Strekov 1, Kopernikova U 212—Girl, 21, Literature, art, music, politics; (7) Bozena Stechova; Radlicka 32, Prague XVI—Girl, 16, Painting, Literature, Sports; (8) Alena Klemrova, Radlicka 53, Prague XVI—Girl, 16, Painting, literature, sports; (9) Lubos Rehaček; Usezd 19, Prague XII—Boy, 18, All aspects of life, youth movement; (10) Josef Fik Studenska 10, Prague XIX—Boy, 22, Indian customs, political movements; (11) Radko Kouba; Nerodova 62 1-23, Decin—Boy, 18, Architecture, politics; (12) Vaclav Jehlicka; Ostruzinova 23 16, Praha-Zabehlice—Boy, 22, Radio Experiments, geography, chemistry; (13) Frantisek Bouska; Pardubice-Nemosice 50—Man, 26, Geography, travel, sports; (14) Jaroslav Tobias Liben Rokycanova 1357, Prague—Man, 27, Politics, sociology, literature, post-stamps and cards; (15) Jolana Nerodova; 615, Hornomecholupska Street, 1st floor By Prague—Boy, 18, Theatre, books, flying; (16) Jaroslava Markova; Nam Generala Janina 2, Prague XIX—Girl, 18, Art, Literature; (17) Igor Sapplet; Sugar Refinery, Louny—Man, 22, Indian life, Penfriendship; (18) Jiri Vandas, Pilbram V. 17—Man, 21, Literature, Economics; (19) Asti Rvenna Bilovec; ul. gen. Jermerka 2—Girl, 19, Literature, photography, stamps; (20) Jiri Becvar; Vojteska 11, Prague II—Man, 21, Music, science, Indian life; (21) Johana Hribkova; Pod Sibernym 476, Rynice—Girl, 18; Literature, stamps.

પરદેશના એક તથા પત્રગ્રામ

બેકાસ્લોવાકિયાનાં સરનામાં (1) એલેના જારોસ, કોનેવોવા 1886, પ્રાગે XI—ગર્લ, 13; (2) સ્ટાનિસ્લાવ ટાજાલ, હોટેલ જેઝેક બ્લાન્સ્કો—બોય, 18, સ્કાઉટિંગ; (3) વ્લેદિમિર વ્જોરાલ, પ્રાગે—રુઝ્યિને 84, નેઅર એરોડ્રોમ—બોય, 21, ઇન્ડિયન લાઈફનાં સર્વ ક્ષેત્રોમાં આપણી તોફાન આપણને આપણી વર્ણના, મારી 6 થી 15 વર્ષની છે અને હૃદયની મેરી અંદરની સાળામાં કુ બહુ કુ મેરેડ (Medicine) નો અભ્યાસ કરે પહેલેથી દોષ છે વિષયમાં રસ મારવામાં કોઈ બાઈ અગર બદલે મારી સાથે પત્રવ્યવહાર માટે તેને ગમે થયો આનંદ થશે. તે બાઈનું પહે નામ તથા સરનામું: Derek Victor Le More, 23 B Lavencaston Place, Kensington, London, W-8, England.

વિશારે પડેલા એક યુનંદા પારસી ચિત્રકાર અને રાયલ ઍકેડેમીશ્યન થનાર સૌપહેલા હિંદી મૂર્તિમ સુસ્તમ દાદાભાઈ સિયોદિયા

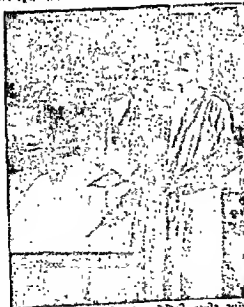
પારસી કોળાના નાના હોવા છતાં તેમાં એવું અગ્રીર છે કે તે છપ્પતનાં લગભગ સર્વ કોળોમાં નાપોત્યા નરસીનેને પાલી મળી છે. મવાન વ્યાપારીઓ, રાજકારીઓ, દાંતીઓ, નવેલા, પ્રવાસી, સાહિત્યકારો કે મધ્યકારીઓમાં કોઈ ને કોઈ સ્ત્રી આશ્રય આપી ને દશે. મુંબાઈની બંદોબસ્તની ને ધાર્મિક કોઈ કોઈને મેડિ કાળે છે અને તે મુંબસતના લગવતની તરીકે શતને શોભા આપે છે. ક્યાના કોળા સર અગ્રીરછ છછ-એ કોઈ સખાવત કરી શકે ને. ને. રૂપે જીવ આઈને નરમ

યો ત્યાર પછી મળ્યા પારસી ને ક્યામાં મળ્યું કોઈ પ્રવીણતા ની શક્યા છે. રેવ, ચેસ્ટનછ નછ આને માર્ક મીક્ષવાગાન કોઈ ચર્ચકેષ્ત તર ધરકેષ્તે વધારે હિંદી મસાફર છે પરંતુ એગની પછીની દરોજના એક વરુણ આશાવંત પારસીને ક્યામાં રાથી મળ્યું આપેકદરુ હતું અને કારકિર્દી મુંબાઈમાં નરારિસી ૫ આપી મુકાઈ ગયે તે ગોષ નરૂરી છે.

મૂર્તિમ સુસ્તમ સિયોદિયાએ એક વિરુદ્ધ કરાહાર દતા. નેમના-ક્યાની અન્ય પુત્ર અને અર્ધા. તેમને ને મુંબાઈમાં ગાય સ-ને આશ્રય મળ્યાં હોત તે હિંદી ચિત્રકારોમાં કોઈ નહું ન મળ્યાં હોત. પરંતુ સાંસ-પ્રમાણે સર-ની ગોસ્તીઓમાં

આવેલા દવાકારોને આખાનથી સાદસથી પ્રવીણતા પામેલા મુવાન ની શક્તિ ને પ્રતિભાની ઉર્ધ્વામતી હતી. અને તેને આશ્રય વધવામાં તરુનરૂપ પ્રવત્તો થતાં તેને મધ્ય આતે પાતાના ગિજાસ કંદનમાં ન સાખ્યો ને હિંદ તેના પ્રસાદથી વેશિત રહ્યું.

ઈ. ૧૮૮૨માં મુંબાઈમાં ન અંગનો નમ થયો હતો. એમના પિયા દાદાભાઈ સિયોદિયા બંદેશમછ છછમાળે નવા મરવારી હતા આજે કરતમછને નિશામે નેસાદપા, નવા મરવાછ તેમને 'ક આ' મુદત આપે તો ત કાર ન મુદતો ને આજમાં તેના નેવા ન વગાડા કરી બતાવતા. આજ નેમે તેની આજ અને દાદાની રક્તિને પરમા વધવપણમાં ન બતાવો હતો.

દાદાભાઈ સિયોદિયા: એગની આક્રિષ્ટી દરશી સાથે

કપાસા ધારકમાં મુલા નવા મળ્યું નેમનો નાદવાછ રહ્યો. તેમનામાં રેશ ન પો ત્યારે રેવેલા કે માપકીમાં પ્રાસતનાં અને નિશાગિયાનાં માર્ક કે ચવિસાગિસે કરતા અને પારસી બતાવેની બદારકેમરહેતું પડતું

મુંબાઈની અગ્રામપુત્રે દરેકે બરસ નમ દાદાભાઈમાં તે કાવળ મળ્યું અને ત્યાં કોઈ મળ્યાં ખૂબ આશ્રય રતી ને મળતાની કોઈમતી પ્રમે મેડ-ની તરીકા નેમનું પાસ કરી. એ માના કાળમાં મળ્યું તેમને રહ્યા પ્રીર ક્યાકારોની ક્રિમીની આને ક્રિમીની ક્યાકારો. એમના પિત્રને ને મિત્રતામાં એ એક મિત્રકન અમર્દ નહોતું. પરંતુ માત તરશી કનેમન મળતું મળ્યું એમની કિશી વધમાં ન

કેતમ સિંચાવિયા વિ-
દ્યાર્થી દના ત્યારે.
કાળી બાલુ મધાલે :
મ.મ.ચિત્રો માટે રૂપા
ને પુગમટોનો અવધારુ;
નીચે : મધચિત્રો માટે
માનવ પોત્રોનો અવધાર-
સ. (સૌમ્ય-મહાગી)

કેટલી સારીસારી સુંદરબાળી માટે તેમજે સર-
વરીતો પલ્લુ કરી અને વર્તમાનપત્રોમાં તેમજ
આરે પ્રસારા પલ્લુ કર્યું. પરંતુ તેમના સ્વભાવમાં
આકાશપલ્લુ હતું, તેથી બધી વખત જ્ઞાની કમ
ચિત્રમુદ્રા પોતાનો આગ્રહ આજી રાખીને પોતાના
સામાન્ય ભાવરોની ગરજ માફક કામ તે કરી
કરતા નહિ. યાજ્ઞીવાર પ્રસાર હળિયાં મુખરો
ફેરકાર કરવા કહે ત્યારે એ સહન કરી શાતા નહિ
અને કહી દેતા કે 'હવે આમનું કંઈ નહિ થઈ શકે
નહિ' તે પછી પાછા ભાઈ જાય.

વરતીરજામાં તો એમજે બહેનના ના-
સાંચિક પ્રથા ઉપનયની દરી અને માણુ કુદિયાદિ
પ્રાચીન બધાં કાવચ પ્રધાન કરતા હતા તેમજ
જિજ્ઞાસુ ફોટોગ્રાફ વગેરે એ વાતની ખાતરી થઈ
છે. એમજે કહેલું મો. પાસેથી પાળાનું ડોંકું (એ
અંકનું મુખચિત્ર) તેમની જાનો ઉત્કૃષ્ટ નમુનો
અને દાસ તે તેમનાં કલાકાર સુધુની કુખરો

નિતા એવિસ્ટ પામ્યા. તેમજે જ્ઞાના શિક્ષણ માટે વિલાયત બધા
નિઘય કર્યો પણ તે પહેલાં સર. એ. સ્ટુડન્ટ ઓફ આર્ટમાં ગણુ નવું
પ્રાથમિક તાલીમ લીધી. એમને કાઈ શિક્ષક બતાવે તે અમર નહિ.
પોતે એ કરે છે તે ખરું એવો દર વિશ્વાસ દોષાથી એ એમ બનવું.

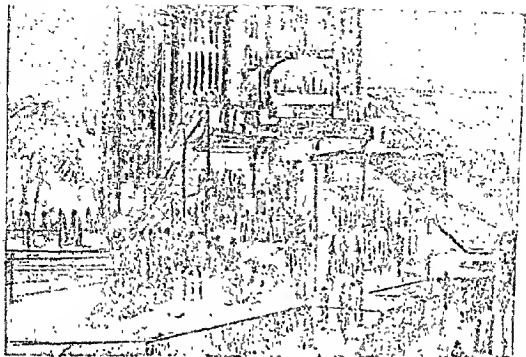
આમ, જ્ઞાનો નાદતથા પ્રગતિ પીચેપીચે આગળ વધવાં અને તે
પોતાનાં જ સાધનને સાદસથી વિલાયત તથા અને સ્વર્ગી સંવત
કેન્ડેન્સીમાં કામ થયા. એ શાહી જ્ઞાસાગમાં કામજ વનાર તે
પહેલાં જ દિલી હતા. સ્વભાવને લઈ વિલાયતના ખર્ચ માટે તેમજે
કાંઈ પાસે રોકાવસિય પણ મળી નહિ. તેથી ખર્ચમાં યાજ્ઞી કરકસર
કરવી પડતી. હાથે રસોઈ કરવી, હાથે કપડાં ધોવાં, એમ બધી
રીતે સંચાલ કરી માત્ર આદાર સિનિયમાં તે પોતાનું પકું કરતા. એ
પરથી એમની આજ્ઞાસની પ્રમત અને શરાતન સામન્ય છે.

કેન્ડેન્સીમાં પાંચ વર્ષનો કાલ પસાર કરી. ગણુની કારકિર્દી સાથે
સૌયવ કેન્ડેન્સીરચનબની તે દિવ્દાબાળા ત્યારે એમને માસાદરી કે
પ્રત પોતાની બારે કર કરશે ને જ્ઞાનાં કામ દોષાગજી, તથા
તે હાથે રેશમાં પોતે ચિત્રજાની કવતિ કરી શકે. તેમજે ચદ-
સ્વામી રાજ કર્યો અને પોતાનો દરજિયા કાઢી કમકામ રાજ કર્યું.

સાસરના જનભમાં છે. સંવત્ર એની ખૂબ તારીખ થઈ છે.

વચ્ચે તેમને મુંબાઈમાં પ્રિન્સિપલ કેપ્ટન કોહીમને વર્ષક
પ્રિન્સિપલને દોરી આપવા હતું; પણ તેમના પોતાની સામાન્ય
નકા તરીકે જ રહેવાની છે એમ સમજાતા હતા તેથી ના પાડી દીધી

દિશમાં કાંઈ કર જુદું નથી એવી સાજની ચર્ચા તેમજે કાંઈ
જાહેરવાનિષ્ઠ કર્યો તેમને એટલા બધાં નિર્દેશ મળ્યા હતાં પોતાના
કેટલાંક કાર્યાં ચિત્રો અને આયોજનાનો પોતાને હાથે જ નાસ કર્યો
તે ચોટ જાણે કુદગી બહુ મોજેશરી પોતે એક એકાંત નેકરકા
જ રહેતા. એમનાં યુવી અલગાલગાં કાંઈકાર તેમને મળ્યા અને
એક વખતે તેમજે બંને સા બાકી તેમ પૂછ્યું કે 'ચિત્રો ક્યાં મળ્યાં'
ત્યારે તેમજે પોતાની નિસામા જગ્યાની કહ્યું કે 'હવે તો છે તેમને
નાસ કરીશ' આ પરથી કુખરોન વર્ષાંતરમાં બધાં ચિત્રો પાછો,
ત્યાં જઈ આજ્ઞાં; નહિ તો તેમ પૂછ્યું એ જ હાથ પાતાં અંદોરી
નિર્દેશી આવી જતાં તો ચોથી વખત ઉત્કૃષ્ટ થયા અને આજે
રવળી એકરદ ૧૯૪૧ તારાં દિવસો એ એકકાવચા, મુદામકે,
અનેક કલાકાર પ્રભુની મોઢાં આમજ લેવા પહેંથી થયા.

શીને-ફિલ્મ ગાર્ડ (ચિત્રસંચાલન : પેનિસલ્ડ સોય
બ્રાજ્ઞો અને નિસર્ગેશ્વરિયાનાં અભ્યાસચિત્રો)

(કલાકાર સિયોદિયાની સોય બ્રાજ્ઞોથી)
(કલાકાર કેસ્ટન દાદાભાઈ (સિયોદિયાની સોય-બ્રાજ્ઞોથી)

માધુકરી

પ્રથમ અગ્નિની અંશુકી વડે
પ્રથમ મૃદી લીધું પ્રાણપુણ્ય તે
વર જોવી વિચ્છિન્ન સ્વર્ગના
ન પદે અગ્નિથી જાણું શુદ્ધ કે
(સંસ્કૃતિ)
—કગાશર નેપી

સર મહારાજસિંહ-મુંબઈ પ્રાંતના પદેસર હિંદી ગવર્નર

સવા રોડ વર્ષની શિદિશ સાર્વજનિકો બોસ મવનરોથી અખંડ પરેસા પતી મુંબાઈ રોડા મહાત્મના પ્રાંતના પ્રથમ હિંદી ગવર્નર ગિગાવાનું ઉચ્ચ માન મેળવનાર સર મહારાજસિંહ હિંદના કોઈ તેજસ્વી સપ્તોર્ગના એક છે. આજથી ચાર દશક પદેસાથી રાજ કરીને આજ સુધીમાં કોટલાં વિવિધ અને મહત્વનાં સરકારી મેદાં પર તેમણે સફળ કામગીરી બજાવી છે કે શાસ્ત્રકાળના વિવિધ અંશા વિષેનાં તેમનાં જ્ઞાન અને અનુભવ માટે જ પીછા કોઈ બંધિને હશે. આજ આજકાલ અનુભવ ઉપરાંત તેમની તેજઃ પ્રજ્વાલાસપ્રસાદભૂતા તથા કુશલ જીજ્ઞાસા ખુબ જાણીતાં છે.

ઈ ૧૮૫૬માં મુંબઈપ્રાંતના એક સ્નેહાસ્પદ ગવર્નરીગત કુદરેખા સર મહારાજસિંહનાં જન્મ થયો. પિતાના ચાર પુત્રોમાં તે બીજા પુત્ર હતા. ૧૫૨૫થી પોલી નબીરની માલિકી ધરાવતા તેમના પિતા સર દરનામસિંહ પોતાના શિક્ષક શ્રેયજનાથ મેઘજીના સહયોગથી શ્રીમતી પર્વતી સ્ત્રીકાર કરેલા અને તે અધ્યાપકમાં જ પુરો સમય લગા કરેલાં. ઈ ૧૮૬૭માં મિમત્ત મોટા બાઇ રાજ રજીસ્ટ્રેશન મુલ્ય પામ્યા ત્યારે ૧૮૬૮માં અગર સર દરનામસિંહને 'રાજ'ના હકમાન આપેલા.

જોવાના પુત્રને પશ્ચિમની પદ્ધતિનું વ્યવસ્થિત શિક્ષણ મળે એ દેવથી સર દરનામસિંહને સર્વ પુત્રો તથા પુત્રીને તમામખુબી જ અગ્રજ અજુવા મેકલી આપેલાં. ત્યાં તેમના પર દેખરેખ રાખવા તથા તેમને શોધ્ય શાસનરૂપ કરવા અંગેજી ગિરામીની આજ્ઞામાં આવેલા, જેમાં ખુવિરન પ્રમોના નિયમબદ્ધ પાતાવરજમાં તેમને ઉછેરવા કામ્યા એક સાલના પુત્ર હોવા છતાં તે કુલિસાથી બાળકોને ત્યાં તરફ સાડું અને અંધકાંત જીવન જીવીને હાલુ પદને વાળિક દેવળ ૨૫૦ પાસ-૨ પર જ રહેવને નિર્માણવાનું હતું. રાજના રિવસોમાં પરદેશની સહેલવાદને બદલે તેમને પેલા શિસરની પાઠશાળા પરમાં આત્મશાસનના કડક પાઠો રીખવા પડતા. આ રીતે જ્યાં ૧૧ વર્ષ સુધી દેશના વિખ્યાત નિપાણવમાં શિક્ષણ લઈ બેરેટરની પદવી મેળવી ૨૨ વર્ષની વયે જ્યારે કે હિંદ પાઠા ક્યાં ત્યારે ઉચ્ચ પ્રકારના શૈક્ષણિક દરજ્જા સાથે સાદા આદર્શ જીવનવાદમાં પળ જીવનમાં તેમણે રવાના થતા.

હિંદ આવતા જ સરકારે તેમને મુખ્ય પ્રાંતમાં સિવિલિયન નીરજા હિંદ સરકારની રાજધાની સહકામાં દબી તે કામે તેમને હિંદ સરકારના શિક્ષણખાતાના કેમ્પની નીચનામાં

સાંતમાસના ૪થી (૫૮)
દેવચંદ્રી

આ અનુભવ વખતે આજકાલે પરમાં પેસી નિર્મલ મને વિચરતું દેખાતું આપણું આ સુપરશિષ્ટ પેળી 'દેવચંદ્રી', 'દેવલી' કે 'શાંતીદેવ'નાં તાપી યોગદાવ છે. સર્વોચ્ચ પેસા કાળો રંધ, પીડા મુજબ રંધની, પેંડી-પા મુંબઈની તીચી બાલુ લાલ રંગનું કોણ, કોટલી વખતે જ દેખાતો પાંખમાંના સફેદ પેટા અને પાતળી સફેદ છુકારા વાંચઃ બે તેનો નર પેળીમાં કણકાં મળતા તે સર્વોચ્ચ કુમાડિયા રંધની જ દોમ છે.

પણ તેની શિદિશતા તે કોઈ મહત્વ મુખ્ય નોંધી મૂકે. પેટે દબેસા પેંડી અગ્રજ બેળી રાખવાની રેખ. નીચે આકાશ રેવંકરી તો વનિય રીપી રહેતી બે પેંડી આખમી તેમજ રતાં ને જોઈતાં વારંવાર બંધનીચી કાપ છે. તેમાં જે રાઈ હરીંગનો સમાવેશ કરવાનો દેવ ત્યારે તોડે છે માથે જઈ જઈ છે. ઉપરજના અજકાંસ વખતે આ મુકુમાર પેળી પેળીઓમાં સંગીતસાધાર મળ્યાતાં બોરવંસોથી વંશમાં જ મેળું છે. તેની શિસરેલની આનંદપ્રિયતાને કારણે 'હિંદના રાજિન'નું મહારાજીયું કલનામ તે પામ્યું છે. તેનું સીણી સીસોડીવાળું, પીપું, નિવિધનાં ચાણું કળેમધુર માન ફોના સંપનનદાણે તો ખૂબ આકર્ષક અને આકર્ષક લાગે છે.

નરખ મુકોમળ કોડા, દેવળ આદિ નરખ નેરો નોમક, તેમાં જે તેને કાંઈનાં કોડાંનું આવતા દોઢાંથી પચાઈને તે ગેપનાં રાડા પામે આવારનાર નોમકમાં આવે છે. કાળાની શરૂઆત બે તેને સંવત્સર કાળ. પાનજાટમાં આ કાળમાં તેનું આજીવનમાં જાણુ કરતાં દબી ચોંટી જ, બીજીની જોણિયામાં કાડિયા જેવા માંથી નાંખી તેમજ તાપનીય રંધની ઊંડવામાં સદે જીવોગ પડતા સંકેદ રંધની નજ દડાં તે મૂકે છે. 'વનનેવર'ના જેવ પાછી સંપાદિત

આભ્યાસ, પણ પેતાના પ્રશ્નસિંચાણ જીવનનો યોરો આમ તેમજે
યુક્ત પ્રાંતમાં જીવનની કરેલો, ઈ. ૧૯૩૫ માં નવા કાયદા અનુસાર
ન્યારે ગવર્નરની કારોબારીમાં હિંદી માણસો નિમણાવા ત્યારે સર
મહારાજસિંહે યુક્તપ્રાંતમાં શુદ્ધબાલો ગૌની નીચલામાં આવ્યા.
તે હોદ્દાનાં જે વર્ષે દરમ્યાન તેમણે અનેક મદદરતો કર્યાં કરેલાં,
જ્યાંબહારીકાર્યોં કર્યાં કુશળતાથી પાર માનવીની તેમની સક્તિ
મેઈ તેમને ત્યાર પછી ધણી મદદરતો પદ મળ્યા લાખ્યાં. એકપુર
રાજ્યના તે હીવાન નિગામિલા અને કારોબારીના પણ યોરો કાળ તે
હીવાન લતા. લખનો વિશ્વવિદ્યાલયના તે કમપુલકરે પણ લતા.
ત્યાર બાદ સરકારે તેમને ધોરિયસ ને બિરિયાવાનાના હિંદીઓની
રિયલિતો અભ્યાસ કરીને એક વિસ્તૃત અહેવાલ તૈયાર કરવા મોક-
લેલા, એ કામ તેમણે કાળજીથી પાર પાડ્યું હતું.

પણ એમની મદદરતની કાળગીરી તો રસિકુ આક્રિષ્ટા આતેના
હિંદના એલેન્ડ નમરત તરીકેની હતી ૧૯૩૬ થી ૩૫ના એ કાળ.
દરમ્યાન તેમને ત્યાંના રંગમેઈના સારા એવા પરિચય મળેલા અને
હિંદીઓની હાડગારીઓ દૂર કરવા તેમણે સહાયક પ્રયત્નો કરેલા.
ઈ ૧૯૪૬ માં સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘમાં હિંદ તરફી એ પ્રતિનિધિ-
ગંધ સાક્ષાત્તમાં આવેલું તેમાં તેમની રાજપ્રતિજ્ઞાની જીદી સમજને
કાણે મહારાજસિંહેના સમાવેશ કરવામાં આવેલો.

તેમણે આઈર્લેન્ડમાં પાકડ લખી ધીમે ધીમે જ કામ માણતે લા-
વતો. હોય તેથી બહુકપનાળી-અનુકુલ (Ventrioloquist)ની
કળા લખે છે. યુનેવી સહાયની સમિતિના સભ્યો આમજ એકમેટો
દિગ્દેશ સામે રાખી તેની પાસે આ કળાવડે વિવિધ વક્તાઓના
બાધણની નકલ કરી બતાવીને તેમને ખુશ કરી લતા. યુનેવી આ
દબળી માણને ન્યૂઝીલેન્ડ હાથાગામી કા પ્રસિદ્ધ આવી હતી.

તેમણે આદર્શવનહારમાં ધણી ગિતાદર્શી અને નિવૃત્તની ઓ
આપણા પ્રાંતના ગવર્નરનિમણાત જેવે પહેલે જ ધડાકે ન્યારે તેમણે
નહેરુ કહું છે હવેથી નવનૈરંદ હાડસમાં ફાટ્યું એક બુદ્ધ પણ નહિ
વપરાય ત્યારે આજ સુધીની આ રૂઢ પ્રથા એકદમ બંધ કરવા માટે
ધણીને આઈર્લેન્ડમાં કામેલો મહારાજસિંહ પાતે ફરે તો યુ માણ
બીડી લગાડેને પણ અટકા નથી તેમણે લખે પળું ધણી યોદી રતે-
જર વર્ષની ગમરે કરેલા. લખનીની એલેન્ડમાં 'ફક્ટરી' તરીકે કામ
કરતા કીમીની શુભળની માવા કાસ સાથે પ્રેમ થતા તેમની સાથે તે
લખથી જોડાયા હોઈ મહારાજસિંહ પણ રજાત હોઈ સંગીત ને
સામ્યસેવાના ખાસ શોખીન છે સર મહારાજસિંહ Y.M.C.A.
ની હિંદની કારોબારીની સમિતિના પ્રમુખ છે ન્યારે લેઈ મહારાજસિંહ
Y.W.C.A. ની કારોબારીનાં પ્રમુખ તરીકે કામ કરે છે

ઈંગ્લંડથી બેરિસ્ટર થઈ આવવા છતાં તેમણે તમા વરસ સુધી
નબીલાત કરી જ નહોતી અને વર્ષે જ તેમણે પહેલો કેસ લાખ્યું
હોયો. રજાતેના તે ધણી શોખીન છે. આજે ૬૬ વર્ષની વયે પણ
ટનિસ, ફૂટબાલ, બેરિસ્ટરી અને સિંગને તેમને રસ લખે છે.
તે તેમણે છે. રાજકાળની સાથેસાથે તે સફીવાદ તથા પ્રાચિંક ધર્મિ
હાસના હાંધા અભ્યાસી છે. પોતે યુક્ત બિરોડી હોઈ નિયમિતરિને
ટુવળમાં જનારા છે. કાર્યમાં તે ઝડપથી નિર્ણય કરનાર અને વચ-
વનહારોનાં ધણાઈ છે. તેમના કહેવનમાં જીભે માણસો પણ ધણી
અત્યવના હોદા પર છે તેમના અહેતે રાજકીયી અનુદેશ તો
આપણી રાજ્ય સરકારમાં આરોગ્યપ્રધાન છે. તેમના એક લાઈ
ફૂનર ફૂલીવર્સિસ પણ વરદેશઆતના કાયદાના સલાહકાર છે. સર
મહારાજસિંહેને પણ બાળકો છે-એ પુત્રો ને એક પુત્રી.

આવા રાજપ્રતિજ્ઞાની કીડા અનુકુલ અભ્યાસી છે.
કચ્છ રાજપ્રતિજ્ઞાની કીડા અનુકુલ અભ્યાસી છે.
તે અનુકુલ પ્રાંતને સહાયતા અનુકુલ (એકીરીન્ડ) રાજ્ય

સરકારે

વર્ષે ક્રમ કીડા પછી કીડા ક્રમમાં પૂરી પર અત્યવ
પર છે અને તે પ્રાણીઓના શરીરના કસનું શોખણ કરે છે અ
રીતે શરીરમાંથી થતા શોખણના ઉપાયો પણ કુદરને થોડા રમ
છે. આ કસના ઉપાયો માટે કરી. કાસના, કાસના, નાંચી, કા
સખણ, સંકરેડી, વરખણ, ચોરસકાસગીરી, શેવર વગેરે અનેક પદ્ધ
તો રસકાર થોડા થોડા કરી છે. આ કસોના ઉપાયોથી શેવરે
અઠગ્રવ થઈ શરીરના કીડા થતા રસકસને બાકી નથી રહે
એનું એક કળ તે સેકરેડી. તેનું આ નામ તો કુવેર કસ
થમાં પહેલું, સરકુતમાં પદશબ્દ ને મધુપાકા, ગારીમાં ખાનુ
કાકડી, સાકરનાશી, હિંદીમાં ખરખુલ, આપણા, શોખણ અને મધુ
એવો તેના નામો છે. જુલનાશીમાં ખાનુનું ને અવકાશ વધુ મળ્યું
થયો છે. અને રાહ સાકર અગર ખાડ એવા થોડાં હોવાથી સે
સરકરેડી નામ મળ્યું. પદશબ્દ એટલે છે લાંબાપણું પણ આ કા
સના કસો તે એક વિચારણીય પ્રકાર છે. કાસને રસવરતો બાંધીને
તે હોઈ રહે. આ ઉપાયથી અપાકાસ બાંધીને પદશબ્દ/અપાકાસ નાં
હોય. અપાકાસમાં કાસને રસથો તે જોડા નાખથી પણ બાળકાર છે.

આ કળ તરબૂતનું સમકાલીન અને તેના જ વંશનું છે તેની
તળેથીમાં બારે માસ થાય છે, પણ કલાગામાં વખતે થાય છે કે
ચોસમમાં લડકો આકરો. પદરથી પદશબ્દમાં સારા પછી રહે કે
લાડાની જીવનમાં મૂળ અંદર જીતે ત્યાં સુધી લેવાને માણીમાં થો
છે. તેને આતર બહુ મેળવે પૂરી થી અને તજ મહિનામાં ભિંદે છે.
પદશબ્દમાં આતર થયાં પૂરી તેને રેતીમાં લાખ્યાં હોય તો તેમાં મિશ્ર
વધારેલાવે છે. મૂળ આમજ ને પદશબ્દમાં થાય છે તેમાં પિત્તાત્મક
આવતી હોવાથી ચારપાંચ પદશબ્દમાં થાય કોરલે લેવાને લખ્યું
છેડા કાપી નાખવામાં આવે છે. લેલા ઉપર ને મળ્યું પદશબ્દમાં
દે તે તેમાં મિશ્રા રહેતી નથી અને તેનું કદ પણ મેળવે પૂરું નહિ
સરકરેડીમાં બિચાં જોડી જ રહેલાં હોવાથી તે સહેલાઈથી કી
નાખી સમાય છે. તેના બર્ષને કુદો ને 'પણે' કહેવ ન છે તે એ
મિશ્રા તરીકે રહેતી ચારે બારે મેળવે માવામાં આવે છે.

તરબૂત અને સરકરેડી બન્નેની સરખામણીમાં કીડામતમાં
વજ્ય કમળ મળાય છે. વર્ષે વસ્તુત સરકરેડી જ કામ છે તાલ
તે રિખપ, મધુર, પાઝળી શીતળ, તીથે વધારનાર ને વિન લાવ
છે. વળી તે કોકાને શુદ્ધ કરનાર મૂલક, બળ આપનાર ને બારે છે તેથી
તેના અદિસેવનથી તે ઉકરનાણું, તમા મરોડા કરે છે બાકી સરકરે
રક્તપિત કરવાવાળા, મૂલક ને આપક છે સરકરેડીમાં મર
પૂરી. અને અગ્નિ તરબૂત છે, ન્યારે તરબૂતમાં અગ્નિ તરબૂતની સહ
રેડી બારે હોવાથી વૃદ્ધ પ્રમુખમાં ન ખાવાની સંભાળ રાખતી ને
તે મર, રેવક, માણાશીક, મિતનાશી અને કફકાર છે.

સરકરેડી શરીરની બેર નજી શીતળતા આવે છે. તેનામાં લ
પથે કરતાં વૃદ્ધીને કામ બળેલો હોવાથી તે બળ પણ આવે છે તે
પસ તેના રસકને લાગી આવે છે. ને નરીનું પાણી પીડું હોય છે તેની
સરકરેડી સારી હોય છે. લેવાથી વિખૂડી પડતા પછી લાખવા તો
રહેવાથી તે મેંપાઈ બળ છે અને ચાકુડું થતાં કે વરસાદ પડતા તો
સડી પેલો છે. એનાં કાળાં ફળ ચાક તરીકે પણ વપરાય છે.
(મિથવજ નમત)

-રામજીલાલ એ બ

કાંઈ પણ સેવકને હરાની હતી. ને સરકારી મુખ્ય આધાર તુજા સામ્રીય લશ્કર પર હોય છે. લશ્કર એ દેશની કોરડાનેવળી ગણાય છે. આજ સુધી એને, પ્રજા સમગરનો લશ્કરી શિક્ષણ પરિચયથી તદ્દન અજાણમાં રાખી પોતાની સત્તાની મજબૂતી પૂરતાં એણે અજિલા સેનિકા તેવાર કરી પોતાની સુધીમાં રાખતા; પણ હવે પરિસ્થિતિ પથરાઈ છે. લશ્કર એવું કરવાની અવાજગારી હવે આપણા પર આવી છે કે માટે દેશના લશ્કર વિષે પ્રજામાં-અજ્ઞાન કરીને ધુગાનોમાં આત્મભાવ કેળવવા સાથે હવે લશ્કરી શિક્ષણ તરફ પણ નજર અને યોગ પ્રકટમાં જરૂરી છે. એને માટે થોડા સમયના સરકાર તરફથી ફરિયાદવાત લશ્કરી શિક્ષણ આપવાનો પણ અવકાશ છે. તે માટે યુવકોનીયા વિદ્યાર્થીઓને તેમના અભ્યાસકાળ દરમ્યાન જ લશ્કરી જ્ઞાનનો પરિચય તથા તાલીમ આપવાની ચાલના મતી એટલે, તે જ આપણા દેશના સૈન્યને સતત કસાઈ, સામ્રીય શુદ્ધિવાળા, સુ સેક્ષિત યુવાને મળવા રહેશે, એટલું જ નહિ પણ સમગર પ્રજા-જનમાં પણ સિરતને યોગ્યનું તેજ પથારી. એ રીતિ, સાચાના શિક્ષણની સાથેસાથે લશ્કરી તાલીમ આપતી નાસિકની એસલા લશ્કરી તાલીમ શાખા દ્વિતી એક અગત્યની ખિટા પૂરી પાડતી પ્રયોજી શાણ છે.

પછી વર્ષ ૧૯૨૦-૨૧ નામ એક દિવસ શિક્ષણસત્તા ઈંગ્લેન્ડની રૂઝિય અને કોમ્પાની બ્રિટિશ સર્વિસ તાલીમી કોમેન્સના મુખ્ય હેઠળના લઈ દિવસ પાઠ્ય કૃતિ હતા. તે કપરથી તેમણે આઈ પણ સાથે દિવસ સેનિકા તેવાર થઈ શકે એવી એક જાસ કમારશાખા મેલવાનું વિચાર્યું, એમાં વિદ્યાર્થીઓને સાહ શિક્ષણક્રમના વિષયોની સાથે લશ્કરી તાલીમ પણ મળે.

પણ આજ સાલસને સરકાર ટેકો આપશે કે કેમ એ વિશે એ-મુંડાં હતા, હાજુ કે તે વખતના મુજાઈના ગવર્નર સાર કેરિક એકસ શાયેના વાતાલાપમાં એમને કહેવામાં આવેલું કે લશ્કરી શાખાએ સાર કરવાની જવાબદારી સરકારની છે, સાર એવત અર્થિક-તાલીમી નહિ. છતાં આથી નાહિયન ન થતાં એમણે તે વખતના વિધી કેન્પના કમાન્ડર-ઈન-ચીફ સર ફ્રિંચ શેરવૂડ સાથે આ વિષય ખૂબ ચર્ચા કરી. શેરવૂડનારોએ કહ્યું કે તે તમારી શાખા પરિણામે ટિંકી કરશે ને સાચા મોજાસ પૂરા પાડીને સમજાવે તેમ હોય તે આ-મારી જાનની સહાય એમી કરીશું. આમ, એ અધિકારી તરફથી અનુમોદન મળતાં, સેન્ટલરેટ પ્રમોશન સાર ક્યાં; ને તેમની સહાયથી, કમીશન એ જ મહિને સેન્ટલરેટ મળ્યાં. તે એમને આગ્રહ વિશ્રમ-પૂર્વક રાખતીએ તથા વેપારીવર્ગ નારોગી તજુ હાજ રખિવા એવા કરી નાસિક એવા એલિટાસિસ સંબંધી ધરાવતા સહેરમાં ન્દર કુલગા શાખા આવી.

આ શાખાની વિશેષતા એ છે કે મુંબઈ યુનિવર્સિટીનું મૅટ્રિક લુપ્તીનું બોલિક શિક્ષણ આપવા સાથે ત્યાં સારીરિક અને લશ્કરી શિક્ષણ પણ રાખના પૂર્વક અપાય છે. વિદ્યાર્થીઓને સમજાવેને સેનિકા કરવાની તથા બેનુકલાઈની તાલીમ માટે ખસ કારનુસ વાગરવા દેવાની બ્રિટિશ સરકારે પરવાનગી આપી હોય એમી આ પહેલી જ બિનસરકારી શાખા છે. એમી જગને પ હાલર કારનુસ વખતે એ રીતે વર્ષમાં ૧ હાજ કર કરનુસ વાગરવાની આ શાખાને સરકાર તરફથી રમ્બ છે. બેનુકલાઈ સાથે થોડેસવારી પણ ત્યાં રીખવાય છે તથા તરવા માટે બિગા તુકરી રિખિંગ પૂર્વ નામને ૧૦૦૫૫૦૧૦ નો મોટો હોમ પણ છે.

ક્રમ તપાસી ન ૨૦૦૦ રૂંડ જોવાઈએ રેગ્યુલર વાતાવરણ ખસવતા રૂંડ એક જ બેઠાના વિસ્તાર સ્વયં આવેલી શાખા એક નાના છતાં થોડાં કમરનામાં ચાલે છે. આ રામન સાથે પાંચ બૅંચ એકસવામાં આવેલાં છે. સજાની મારે માણુ સિવાઈનાં પરાક્રમીનું રેગ્યુલર કસવતી સુંદર ટેકરીએ છે ત્યાં ૧ માર્ચ દર નવમવાન અને પચિત મોઢાવતી નવી વડે છે

હિંદુ, ખ્રિસ્તી, યહૂદી તથા પારસી મેવા વિવિધ ધર્મને લલિ-ના હિંદુના જીવનક્રમ પ્રાતના ૧૦૯ એકલા વિદ્યાર્થીઓ આને ત્યાં સિસુજુ લઈ રહે છે. લશ્કરી શિક્ષણ કપર શાળા નો ખાસ બાર હોવાથી રાખના તજુ કલાક ત્યાં લશ્કરી તાલીમ ફરિયાદવાત રાખવામાં આવી છે. સવારે છ વાગ્યે અખન વાગતાં જ વિદ્યાર્થીઓ તેવાર થક પી. ડી. (ફિઝિકલ ટ્રેનિંગ-સારીરિક તાલીમ) તથા બેનુકલા શિક્ષણ માટે કસવતે મેડાન પર હાજર થાય છે. સવારે આ શિક્ષણ લીધા પછી સંજના થોડેસવારી તથા લશ્કરનું સિસુજુ અગાવ છે. લશ્કરી તાલીમમાં સમૂહ કસવત, ક્લબ કેમેટ, સેમીનોન કેપવાન, કિયર તથા હાલતાંઆતતાં નિશાનો પર નિશાનબાજી, નકશાવાચન તથા બુલ્ડરવાનો સમાવેશ થાય છે. તે સિવાય નહીં તરી જવાની, ટેકરીના ચડવાની, લશ્કરી સંચાલનની અને શેરીના સુલ્કની પણ તાલીમ અપાય છે. લશ્કરમાં મેડાના ઈન્કવાઈ માટે છ માસની ફ્રી પ્રતના અવધાસક્રમી પણ શાળા તરફથી મળાય છે. શાળામાં તેવાર થયેલા કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ આ જ દિવસ લશ્કરના મેનર, કેપન તથા વેલેન્ટેન એવા મહત્વના હોદ્દા પર છે ને બતાવે છે કે શાળાનું શિક્ષણ સર્વગ્રીણ તથા કાંચી યોગ્યતાવાળું છે.

હિંદ રાજતંત્ર થતાં તેના પર આવેલી તેની વિશાળ સરહદોના રક્ષણની મહત્વની જવાબદારી પાર પાડવા જવાનો લશ્કરમાં નેતાનીરી ગમે તે રીતે તેવાર કરવા પડશે. તે માટે યુવકો ગોરા પ્રમાણમાં આવી સજાઓમાં રસ લે તે ઈચ્છના કામ્ય છે.

ડેન્ટેલમ-એક ઉપધોમી પાઠ

પદ્મશા પાઠુ થોડા પ્રમાણમાં મળી આવતી આ પાઠુ તેના બિરિષ્ટ શુભવર્ધોની લીધે હમણા અતિ કપયોગી નીચી છે. બીજ વિષયવર્ક જગને દુશ્મનતાના ધાતેકાની બાજુ આગતા રકારની બ-નાથવર્ક બને શુદ્ધવગા થવાએકા ટેનિકાને સાથે કસા થવા છપતા રાજના મજા તેના કપયે ન અબ્રિરીય લેવાયો હોના.

વિષયની જગી વરલોએ ને દર મુજ વત્તોની બંદલી છે તેમાં ડેન્ટેલમ છત્ર મું મુજ વત્ત છે. સફેદ-આસમાની રંગની આ પાઠુ સજત છતા વાળી શકેવ એવી, અને વજનમાં સોબંદ કરતાં બજાની બારે હોય છે. આજથી રોડનો વર્ષ પહેલાં તેનું નામ આવાનાર રચી-કિસ વેસર્મને તેન છરી પાડીને ઉઘોવાવા લેવાના પરતોને કંદવા, પણ નિબંધતા મળેલી ઈ સ ૧૯૦૫ના નેનો કપયોગ તીજળીના લીવામાં આપતી ફિલમેન્ટ નરીકે થવા માંડ્યાં અને ઈ. ૧૯૨૨માં ઉઘોવતા ફેરોમા પણ તેના વપરાશ થવા માંડ્યો.

ડેન્ટેલમ વિવિધ પાઠુ એ કેમકે ને ડેન્ટાઈટમાંથી તે રીપાય છે તે નેડવાય આવા તીજળમેન્ટ કરતાં પણ મેજવર્ક મુકેલ છે. રયામદેવી એ ડેન્ટાઈટ પથિય મોરેટોલિયામાં વિપુલતાથી તથા મોડુંસુનાન્ડા, ખાઈવત ને નેકાચ આદિમાંથી પણ મળી આવે છે.

ડેન્ટેલમ અવ્યવ સજત, વળે કીલી અને નેનલોથી ના કસાય એવા વિવેલ શુભવર્ધોના પાઠુ છે તે એકલી તેા મજબુત છે કે (એપ્રિલ ૧૯૪૮) ૧૨૩

તમારો મામાના પાળ કરતા પાંચ બેરોક તાર બના શકાય છે. ન તેને દીપીને વજન જેવાં પાતળાં પતરાં બનાવી શકાય છે. એ બંને વસ્તુઓ ધવાગિતા રેગિમને સાબ કરવા માટે અને અંત બોગેસા-બોને રૂપાળા બનાવવા માટે વ્યવસાય છે. તેઓ પતરાંમાંથી ફિગર નાક અને પેટની દીવાલ બનાવવામાં આવે છે; અને તેના તાર કપાગિલા જ્ઞાનતંતુઓના છેડા સાંધવા માટે વાષરવામાં આવે છે

અપહરણ દેહના રનાઓ, માર્સપેરિઓને રસડોતે બહારના કોઈ પણ પદાર્થ સાથે બળનાં બને, બહારના કોઈ પણ પદાર્થ નાનો સરખો કબ્બુ પછે તે ફેંકીને બહાર ફાટી નાંખે છે. પાંચ ફૂલો આ કાવુ

-समन्वयभी-

હિંદુ ધર્મના હારોહારમાં એ વિભૂતિઓનાથી ગઈ છે: રામ અને કૃષ્ણ એ બેનેની વધાસનાથી મિટુ ધર્મ એટલો વંચાયો છે તેટલી ખીન કરાથી વંચાયો નથી. હુદયનો-અસરનો-આત્મ્ય ને આત્મના નારા કરી, અગમને રચાને ધર્મથી પ્રતિષ્ઠા કરી સમગ્ર માનવજાત માટે ઉચ્ચ જ્ઞાનના અસર આપેલી નિર્માણ કરનાર એ બંને, માનવ જ્ઞાનના આદર્શ તરીકે, પાશ્વ પુરુષોત્તમ રૂપે ધર્મના અત્યંત અવતારો મનાયા છે. આવી પ્રગટ્થ વિભૂતિઓનો જ-એ-ત્સવ સાંકો. કૃતજ્ઞતા પૂર્વક તથા ધ્યામધ્યાયી રીતે જ તેમાં શું આશ્વેદ કરી બચાવ રાગચેદનો જ-મહિન 'રાગવધન' અને બચાવ શ્રીકૃષ્ણનો જ-મહિન 'રંગમહાવન' અદરશનું રચાન બચાવે પદ્યેત રાગદ્વંધાથી પાણિક વૃત્તવનું અદરશનું રચાન બચાવે છે.

કથામાં વર્ણવેલા પ્રમાણે રામજન્મ પદેલાંની સ્થિતિ કેવી ત્રાસદાયક હતી ! આસુરો વનમ્લ જન્ય હતા. તેમના ગર્વિષ રાજ સામ્રાજ્યના વ્યવસ્થ અને નેતૃત્વની દેશજ કદાતી શક્તિઓ અને દેશ જનતા પશુ તબ પ્રદોષ સુધી તેના કિંકર થઈ રહ્યા હતા. પાતાના બેઠામાં રહીશોએ આ આશી પૃથ્વીને કંપાવી રહ્યા હતા. ત્રાસી અંગેથી પૃથ્વી ત્રાદિશાંતિ પામીતરી સર્જનદાર પામે રહ્યા. રામજન્મદારે તેને આશ્વાસન આપીને જતે સામ્રાજ્યના નાશ મારે અવતાર લેવાની ખાતરી આપી. પૃથ્વીએ કૃતજ્ઞતાથી પૂજું કે જ અવતાર થયો કપાદે રામજન્મે ! સર્જનદાર કહે, 'જ્યારે પ્રતાપમાં શક્તિ નથી, શોધમાં સમયાવાર ને આશિરવાદના વાયા, 'જ્યારે ત્યાજ અંતે પ્રગલ્ભોમાં પ્રગટ થાય ત્યારે હૃદયરોના અવતાર થયો કે એમ માનું !

પ્રકારમાં દશરથે તપશ્ચર્યા આદર્યા પુત્રપ્રાપ્તિ થઈ કથી. યજ્ઞ-
પ્રકરે પાશંસ્ત્રવ ચૈતન્ય તેને આપ્યું. દુનિયા સદા જેવા લાગી
સંતોષે અનુકૂળ થયા. પાપગી પત્ની પૂરી રહી. પુત્રવંશ કંઈય થયો ને
આખરે કામજન્ય થયો. તે દિવસી પ્રભએ મનઃપૂર્વક આનંદ કર્યો
હત્યું સાચું દુઃખથી નહોતો તેપણ પ્રભએ કંઈય કર્યું. કારણ
સર્વ દુઃખ નિવારનાર ભગવાન રામાચંદ્રને જન્ય થઈ કથી હતા.
જન્ય ખેડત આકાશના મેઘમાં સોળે આનું પાકનૈય છે તેમ પ્રભએ
ગેયસ્વામી રામચંદ્રમાં સ્વાતંત્ર્ય દેખ્યું. ધર્મસાચ્ય જોયું. તેદિવસથી
માંડીને આદર્યા કાવ પ્રભએ ચૈત્રી દુર્ગાવ નવમીએ ગોચર થઈ
ક. કેમકે તેદિવસી માણસમાં સત્ય થતી, પોઈ થતી અંધા નજા.

આ સત્સવનો વિધિ હિદમાં દરેક કે માણે લગભગ એકસરખો જ છે. એમ કહી નોમને દિવસે રામચંદ્રજીની કથા-રામાયણ-નું વાચન કે શ્રીતંત્ર થાય છે, પણ તે અવારોસે કે રામનો જન્મ-મયાના પ્ર-

સમુદ્ર વર્ષોનું નિરાશર રખાયાહિં ૨૨ વાગ્યે આવી એ વખતે મને
જાણ કરીને રાગની મંત્રિની પૂલ કાઢે છે તમા આનંદ પ્રદરક
શ્રેણલ કડાનામાં આરે. એ અને રામચંદ્ર કડના બચવાનું
વાતવરણ માણ જો છે. પામીક કોટો તે વિદેશે કમી કમી
કપાસાં કહે છે અને બીજે દિવસે શિયાળા ભોજન કંઈ છે મે
તો રામજીસિંસલ કળાયા પછી ૨૨ વાગ્યા માં શિયાળા
ભોજન કહે છે. હોમ, પ્રતિપદાન આદિ વિધિ શાસ્ત્રમાં કહેલું
પછી તે આસ કાપ્યા પછલા નથી. રામન અને વિષ્ણુના ઓળ
આ ઠરસન ખુબ ધારાધમકી કરવાય છે. ત્યાં પડવાથી વળ
સૂકી રામાયણનું જ્ઞાન, કીર્તન તથા ભજન ચાલે છે અને નવ
રિવસે પાદપત્નીને બંધ વરણી નીકળે છે. અધ્યાયા, વિદ્યા
વિદ્યા ૧૪ મજે ક્રેમીજે તે આ ઠરસન તથા વરણી આસ મે
નેવાલોય છે તે રદરણી વાલિયાં છે. તેના કાળે આઠ ભેલાવારે

પણ રામનજની કોઈ એક તો રામજની વધારાગુણિતજીવન
નથી, — ન રહેતો. એકાદે રામજની આજીવની ૪૫૦૦ થી વધે
થયે તેમાં આજીવિ શું ? એમાં તો, એક માત્રતા પ્રમાણે, જી
જીવને કરી. કૃતિદાસના આધાર ન હોતાં તો એકાદ કરતાં
કે પણ રામજનીના આ જીવનનો અને એકાદ શું સુધિત
રામનજની એટલે આરિજનો કાસેય, સદાચારનો ઉત્તેજ, સ્વયં
કસેય, આપણા હૃદયમાં ન્યારે “રામ”નો—સંતનો ઈર્ષા
ત્યારે આ આજીવિ ધન્ય થયતા. રામનજની કિસેરી જીવન,
સેરેયે માનવીને છળધર્મ પ્રમેયિતા થઈ રામાયણનું પા
સેરેયે કરવાના આશય પાછળ પુણ્ય પ્રાપ્ત કરવાની રહે
તણા નહિ પણ તેમાં પ્રમેયિતા આદર્શો આપણમાં કેવ
આકાંક્ષા હોવી એકાદ. માનવજીવનને માર્ગદર્શક અને કે
રતમે રામાયણમાં પડેલાં કે. રામચંદ્રજીનું નિરુદ્ધક દેહી.
નિરુદ્ધક નિરુદ્ધક, તેઓ બાપુજી, ટકીયો રત્નચાવ,
ચણુતા, એકપરતીમત આદિ સાંત્વિક ગુણો અને કમલતે
નરતી નિરુદ્ધક આચરણ, હૃદયમણી હૃદય બાપુજી, વા
આર્ય જનેશ્વર હનુમાનની રત્નમણી કિસેરી જીવન—આ બધા
યોગતાનું કરવાનો સૌકય છે તે કિસેરી કિસેરી તો જ રામનજની
દહેચાર સાથે થયે ગણાય. સર્વનંદી રામજની “પદ્ધતી”
પ્રેમોદ્ધા પ્રમાણે “આપણમાં આચરણ” અને, સદાચાર
આરિજની જાણસતા થાય અને ત્યાં તથા તેમાં પ્રદેશો તે
આપણમાં “રામ”નો—સંતનો જન્મ થવાનો છે અને તો જ
જીવનને છળધર્મ જીવન અને ઉત્તેજ થવાનું છે

—भासभासना तडेवारो-४

આશયેના તારંગો ઝાંખખવાની તથા તેમનું રહસ્ય અન્વેષણની
 વિજ્ઞાતા કોનામાં ઉદ્ભવની નહિ હોય? પશુ ચાંચ માગેદર્શને
 અભાવે યજ્ઞોને તે હોસ છોડી દેવી પડી જશે. નિરોધ આનંદ આપતી
 આ હોસ પશું કરવાના તથા અગ્રણ-વિજ્ઞાનમાં સંયોધન કામના
 હેતુથી આશુંદમાં એક 'વારન-પેટળ'ની સ્થાપના કરવામાં આવે
 છે. તે હિંદનમાંથી આ ભવનું પશું બંધે છે. ચુરચીતાના ખજાનો-
 વિજ્ઞાનના અગ્રગણ્ય વિદ્વાનો દ્વારા સંચાલિત આ મંડળ તરફથી ઉ-
 ન્નતા હેતુથી માત્ર યાદવા પુરતેક, તારાન્દકસા આદિ ઇન્દ્રિય કરવા
 નીકે 'આશારંગના' નામનું અગ્રણ વિષયનું એક અશ્વસ્યુક ને
 સંસ્કૃત માસિક પશુ પ્રગટ કરવામાં આવે છે-ક્રમશી ઉપરનો સ્થ-
 દ્વાસીને ક્રતાથી છે. આ મંડળના સભ્ય યદારને તે કપરોથી માસિક
 તથા મંડળનાં વર્ષે પ્રગટવામાં રહે પ્રગટના વિના લગભગે અગ્નવા
 ઉપરાંત વિદ્વાનોદ્વારા વ્યક્તિગત માર્ગદર્શન પણ મળે છે.)

સપ્તમિ પંચમ યજ્ઞે વનં અને પ્રખ્યાત તારકગંગા છે, તેને જો-
ખજુ ખૂબ સહેણું છે એપ્રિથિ મહિનાની રાત્રેમાં પ્રમાણ વસ્ત્ર
નું ન કરશે તે સમયે ગાંડસાથ તેનજી સાત તારા બહારી.
તે પેઠા આવશે ચોક્કી જેણે આકાર અને છે, બાકીના વસ્ત્ર તારા
જો ચોક્કી થઈ પતંગને બજારડેલી લાગી પડી જેણે લાગશે.

સાંસ્કૃતિકને આધરનતા માલકીના માગથી ઝાળખે છે સત્તામાંના
ખાતેના માથા કાઢી આને સિખેડે છે. કલ્પનેનાં મર્ચ ફીલ્ડ અથવા કલ્પિત
ધાપ છે. પરિચયના હોશ સત્તામાંને 'ગુલ કલ્પ' થા પોડેડે રીલિ ગ્રે-
વે ઇસ્ટર કહે છે. સાંસ્કૃતિકની ઝળખાને લેતા, લુટરીકીટી સ્થિતિઓમાં
મેળા પડેલાં, કલ્પ, મીકરૂર પર ફરકી શકે, લગ્ન, મોર મને સૂકે
જાતે પડેલાં લાગી લેતાં આકારો સહેલે રહેતી શકાય ગોપ છે.

સર્વવિદ્યા બધા તારા પૈકી છ તારા ચળકતા છે અને ચોક્કસ છે.
તે હંદસા છે. આ ગંગા તારા, સર્વવિદ્યા તારાઓને બંને બાજુથી પીંચી
પ્રભાત બરાબર વચ્ચે આવે છે. એવું નામ છે શાંતિ. ચિત્રા ના
વાળા પ્રભાતે સાતે તારાઓના શરૂ થી નામ આ પ્રમાણે છે: કલ્પ.

મહેને એટલી સીધા લીધી દોરીકું તેા એ (પરથી તરફ દેખાતાં)
 એક પ્રકારિત તાણ સુધી પહોંચી પહોંચી જોતાં તેા મુવને વારો.
 મુવ-તોરો બાજબી હજાર દિશામાં છે. મુવ-તારાની આંતરબાહુ ધ્યાન
 પૂર્વક જોયો. તેા સમર્પિત એવો આકાર બતાવેલું એક ક્રિષ્ણ તારા-મંદિર
 નમને પડે. એવું તમા છે મુવગરદેશ થા લખ માન-ગીતે Bear

કિતર બાળક વાસ જોવાનું નિરસણ કરતાં માલમ પડશે કે એ
જાણી વાસા મુલકવાસને કન્દ્રમાં રાખી જોવી ચારે બાળક દરેકા હેમા-
ય છે. અને આ કારણે મુલકને અચળ માનવામાં આવે છે. પણ વા-
રતવામાં જેમ નથી. મુલક પણ સરહતો વાસો છે, નરી વાંકો આ વરત
જેઠ સપ્તકી નથી જોટશે આપણે મુલકવાસને નિમ્મર માનીએ છીએ.

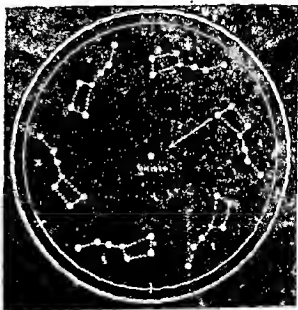
સર્વોપદેશ સિદ્ધાન્તી તરફને વાળખાં એક તારા બચ્ચાણે. એનું
નાથ એ અંકપદની બદ્ધતા અનુષ્ઠી આ બાળખાં તારા છે. કિંદુઆખા
એક તારાથી વલિજી એવું અંકપદનાં ફરીને ફરવાને વિચાર બદલ છે.
ચાલુ છે. જ્યારે યોગેએ અંકપદનાં-ફરીને પ્રથમ મહત્તર આ બદલ છે.
બદ્ધતા સંગમ્યના અરપી યોગે, આંખના તેમની પરીણા કર્યા માટે
અંકપદની-ફરીને કરોડી રચેલા હતા, આંખનું તેમ આંકે દેખ
એને બાઈકદી નરી આંખને દેખાય છે. ચાલુ અંકપદને અંકપદની ગેરીયા
તારા લાગે છે, પશુ ખરીનીતે એ બંને એકઠીબધી પશુ ફર છે.

સાધારણ ખાસ આદેશ એની યોજીવાળો આશરો વિભાગ
ઉ. નરી આગે એ રવાનમાં ૧૨ નેટલા પ્રાંખા તારા સફેદ નેઈ
સાકય ઉ. પલ્લ આજના યોરો દુરબીન વડે ભેળાં એ વિભાગમાં
સમજાય ૧૫૦.૦૦૦ તારા દોવાનું બજારું છે.

જેનારી તે એકાંતે જીવતાં મુખવારે વધુ તાજા મગીને બનેલો છે અને આખા પૃથ્વીને જળ પ્રકારે વધુ જ આનેલો છે. કોઈ તે જ સૂર્ય કરતાં વધુ ગરમ છે. મુખવારે બાજબાજ પૃથ્વીના મુખજીવનના કષ્ટ આનેલો છે. આનો ફાયદો એ કે જ્યાં જ્યાં વધુ છે, તે સ્થળના જીવન સમર્થક સગે મુખવારે કેટલાં જાંતીનાં ખૂલે છે કે જો કોઈ જાતના જીવન તે સ્થળના અગ્રણી થઈ જાય છે. (આસારા થયા) — એકાંતમાં સુખાર

પરઃ સંખ્યાનિતા સાત વારાએનાં નામ, અર્ધવાસીના વારા
 યથા મુજબગરવનું વારકામંડળ અને સંખ્યાનિતા પદેલા વારા-
 મોની સદૃશી મુખનો વારા શીખવારી લીટી પણ દોરોને
 વવારી કે. જમણી બાજુઃ આઠાસાં સંખ્યાનિત વિવિધ
 આકારે રિશલિકો. (સંખ્યાનિતાનાં નામો અને સંખ્યાનિત)

કાંઠી યુદ્ધગામી કોસાલક આગ લાગતાં
મીઠી દોહા મળી રહી. પાસે ફૂલો અને રેંદ
તેવા છતાં બળદને અગ્નિને સો સુઝાતા હતા.
ઈને કઈ સુઝતું નહોતું. એક ખૂણે કોમેલા
કે દુબળાપાતળા માણસે આ તેણે. રોડીને
રેંદમાં મળદને રથાને જોડાઈ ગયેર અને
પાટાબંધ રેંદ આટુ કપો. જોતજોતાંમાં આગ
જાળી મળ. બળદને રથાને જોડાનાર તે વ્ય-
તિયુરજોતનું તેજરવી રત્નસિદ્ધિઆમંદારંદ.

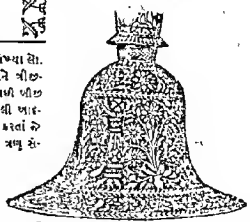
કહેવતોની કથા: 'આકર્ષિતો પરિચિ-
ત્તિ'—આકર્ષિતો પ્રેમ કોસો દુર્ભાગી માન-
વ ગમે તેવી કાળજી રાખવા છતાં વધુ
પ્રતિજ્ઞાઓ વિચાર બળે છે, એની ગાન્યતા
પ્રાપ્તિ આ કહેવત પાછળથી વાત છે
અપ્રક્રમિક કે કાલિ સર્વને મફતદુષ્ક આપવા
કેવા ખબર સાંભળીને કોઈ બુદ્ધિએ અ-
ભી ધરામાંથી કોઈ પરિચિત લઈ નહોલો-
કો લ્યાં મળે. દુષ્ક તો તેમાં લીધું, પછી
ફિશી કાલિ. નીકળવાથી બધું ઢળી ગયું
ને ઉઠતે તે ભૂખ્યા ને બુખ્યા જ રહ્યાં.
અર્થની બીજી કહેવતો: 'દુખની અંતરે
જો નાગો' 'પારદને સો મારે'; નળ્યા
જોઈયાં ધખ્યાં; દુખને કસ ને દુખને નેક;
કાળમાં, અધિક માસ' 'હાજ્યા પર કામ.'
અનેકાઈ શબ્દ છેક: ગુનેમારનો પગ
કાપી રાખવાનું કેરેલું મોઢું બાંધે હાલકું;
ભાંડે સીને દરેક વખતે થતી અપ્રક્ર પીડા:
પ્રે કોસીની દેક; તોફાની ગાય બેસના
વચ્ચે રહે જોગ અંધારું કાણુ લોકું કે
પ્રત્યેયવાના બળદને કાઢીએ; એલ કે રેક:

તારાજોની ઉપજુતાં તેના રંગો પરથી નહી
ય છે. લાલ રંગના તારા કરતાં વાદળી ને
ગર રંગના તારા વધુ ગરમ હોય છે.

દુનિવાની સર્વ અકિંચતો (Energy)નું
સ્વરૂપ છે. આપણને જોઈએ તે કરતા વીસ
ગુણ વધુ શક્તિ તે આપે છે. ૨૮૦૦ મળ
સામાં જોડેલી શક્તિ રહેલી છે તેટલી
ને કોઈ નોંધવસમાં એક ચોરસ દાઢી
સમાં સૂર્યને કારણે ઉત્પન્ન થાય છે.

પર'ના માર્ગે એકના છેલ્લા પાના પર
એણું શ્રી બંધી શાલ પર્માનું 'નામીલના
પરનેમાં રચાયેલી એમની મુખાકૃતિનું
'આરવી'ના સીમન્સની ડામએણું હતું.

અગ્નિવગ્નત: કાઈપણ તણુ સંખ્યા લો.
તેમાંની બીજીમાંથી પહેલી અને ત્રીજી
માંથી બીજી સંખ્યા બાદ કરો. પછી બીજી
બાદવાનીના પરિણામમાંથી પહેલી બાદ-
વામાંનું પરિણામ બાદ કરો. એમ કરતાં ને
પરિણામ આવે તે પહેલાં લીધેલી તણુ સં-
ખ્યાના સરવાલામાંથી બાદ
કરો; ને આવે તેને તણુ વડે
ભાગવાથી આ પછે સરવાલામાં
લીધેલી તણુ સંખ્યા પછી વચલી
જ સંખ્યા આવી રહેશે. દા. ત.
૨૫, ૩૦, ૩૭ એ તણુ સંખ્યા
છે. હવે ૩૦-૨૫=૫, ૩૭-૩૦=૭, ૭-૫=૨,
૨૫+૩૦+૩૭=૯૨, ૯૨-૨=૯૦, ૯૦+૨=૯૨,
(વચલી સંખ્યા) —ગ. ના ખુબી

કલાકૃષ્ણ: મુખ્ય ઢળના મોઢાની લાલરવી (પાણી
રહેતે પાત્ર): બારીકને સુસી. સિત બિંદી કામનો નમૂનો.

૨ પૂર્વે રાત્રીમાં શબ્દમારેલો આકળરનો
૧૭૫ મેલ વચ્ચેની આ કપિયા તેના અમ-
લના પગમાં વર્ષમાં આમણાં પાડેલો. એક
બાજુ સુરોચિત અણોત્તુ વેલમાં 'અલ્લાહુ
અકબર' નહત જલાલુલ્લ (પરમાર મહાન અને
તેના પ્રભુત્વથી પ્રભાવિત છે) એનું લખેલું છે,
ને બીજી તરફ મિની વેલમાં 'અબ્દુલ્લાહ
અમરુલ્લાહ ઉલાલી પગ (આમણાં અમરુલ્લાહ
ઉલાલી વર્ષ પગમાં પાડયો) એનું લખાણ છે.

વિમાનામાંથી જેરેટુલી ગદરથી પૂરવી
પર જીવરવાને પહેલી સફળ થતા ૧૮૦૧માં
માર્શુરીન નાગસ સાદસિકે કર્યો હતો.

પ્રવાસમાં સાથે લેવાની પેટીમાં તેલ આદિ
પ્રવાહીરણી બાટલીના થોડે નાદંરિત
ટકાની પટ્ટી સફેદ પટિલાથી પ્રવાહી ટપાને
પેટીમાંની હીંચર વરતુઓ બસણ નહિ કરે.

હીંચાંકે બીજે બંધેલી લીંચ સાફ કરવા-
નો રસો બીજે કે તેના પર કળાચૂનો ધોળાને
સુકાવા દેવો કળાચૂનાની ગરમી લીંચને બા-
બીને રાકી નાખશે અને તે બપોળી આવશે.

૭૭૭૭૭૭ ૫૨૨૨૨૨ સ્વાગિત ઉઠાડું તે
સમયે દિવની રિયતિ આ મુજબ છે: દરેક
મનુષ્યનું સરાસરી આયુષ્ય-૨૫ વર્ષ; દરેક
અકિંચતી સરાસરી વાર્ષિક આવક-૧૨૨૨૨૨૨;
બાળકનું પ્રમાણ-૧૦ ઠાણ; તથા ૬૨ ચાર
મુઝ પછી તણનું કારણ મરીબાઈને કારણે
કલ્પ થતા રોમથી આ ઉંચિરિશ સાથા
અચલાદીનો દિવને મળેલો વારસો.

પોતાના આયુષ્ય ૬૨૨૨૨૨ દરેક માનુસ
સરાસરી ૨૮૦૦ મળુ બનાવે આય છે.

મુંજાલ પ્રાતમા નિસાણે જવા રોમ વચ-
વાળાં આજો પેટી ૮૦ ઠાણ તે નિસાણે
૨૨૨૨૨૨ નથી અને ૨૧,૧૦૦ માઝામાંથી
૭૮૦૦ માઝામાંથીમા તેા સાથા જ નથી.

પાતળા કરતાં નહાં માનુસી વધુ આત્મ-
દરવાકે છે. જગતમાં સૌથી વધુ આત્મદરવા
બીમાના શહેરમાં થાય છે ને બાર ગદિનામાં
મે પ્રસરમા જ સંખ્યા યોડી દોષ છે.

તને નહિ છે કે—
૨૫૦૨૫૦ દુસોમાંથી એક એક અતર
તેવર માય છે. એનામાં એક એનું ફૂલ થાય
છે, એને વંધવને લાલ દોષને ને જાને મોડો
બની બન્યો. કેટલો પાણીની અંદર ફૂલેલો
દોષા છતાં ફૂલે ફૂલે પોડો રો છે. એક
દોષા ટાપીનું વળન આસરે ૧૦૦ મળુ દોષ
છે. એક વર્ષમાં આંધ્રમાં નજ ૨૨૨ ઈય
અને માધાના વાગ ૧૬ ઈય લાંબા થયે છે.

ભોગીલાલ બ્રધર્સ
૫૪, ગાંધીચોક, અમદાવાદ.

બાઈલીની કિંમત

૧/૨ બીસ ૦-૮-૦, ૪ બીસ ૨-૮-૦,
૧ બીસ ૦-૧૪-૦, ૮ બીસ ૪-૮-૦,
૨ બીસ ૧-૮-૦, ૧૬ બીસ ૮-૦-૦,
દરેક બધાએ બેચય છે

અનેક રોજની એકસરખી
જીવનયાત્રા
રૂ.૨૫ માર્કેટનસ લંડન.

કેવેરા, સંગ્રહણી, સરડી, બદનનો દુખાવો,
ખાણીવિશર, સંધિયા, અશક્તિ, સોન, અજીર્ણ,
અપચો, ખાંસી, આંસ, રાગ, રાંત, કાઠમી કળ-
તર, પેટપેટનો દુખાવો, અમુચ્છ, ગ્રેટી ટીબ,
ચોટાની દુર્ગંધ, દરેક બલતના તાવ, ધા પડતો,
શોટી નીકળતું નગેરે અનેક બલતના દરદેગાં તે-
મજ દેલે, યા રોજીમરની મુસાફરીમાં તારક-
શિક કપડાઓ થઈ પડનારી અમુચ્છ ઓપચિ.
કિમત: ચોટી બાઈલી રૂ. ૧૫૫, વચલી રૂ. ૧૧
અને નાની બાઈલી રૂ. ૧૦૦ ટ. બ. હકે.
દરેક ડોકાણે બેચય છે
રશ્મિદેવી ટ્રેડર્સ 'સેનસ' નં. ૩૦૦૨
લે. કોન. ચેકના નરિયાદ

ચિત્રો	દેવદાસી (લીનોક્ટ)	વેળાપ રામુ ૧૬
	કેપવન-વિનોદ	સોમાલ સીદ મુન્નિચી ૧૬
	માંદનીમાં	વેળાપ રામુ ૧૬
કાવ્ય	સફર સદસા	સુન્દરપ ૧૬
	સમુદ્રપિતાને	વેળાપ રામુ ૧૬
	બાપુ	મહાનંદ ૧૬
ચરિત્ર	નવોત્ત્તર વોરિયર કાવેર	મંચક બોર ૩૧
વાર્તા	એક શિલ્પિનીની કૃત	વનુમાળ પટેલ ૩૩
લેખક	કલ્પકાર વેળાપ રામુ	૩૬
	ટન પ્રાચીન નારાયણસેન	મોગેન્ડ પ્રિયદર્શી ૩૬
	કાવ્યનાર [અપભ્રંશ વનરવર્તિ-૧૩] શે. નવેલીવાલ દે. ગોશા	૮૧
	કાઠિયાવાડનું નવસંસ્કૃત	૮૨
	અંગેશિયા શિવિદ્યા છપ્પનમાં વિજ્ઞાન-૧૩] ડૉ. ન. નુ. ચાંદ	૮૩
	કલ્પકાર [સિવાલેખના શરીર-૭]	૮૪
વિદ્યાર્થ	ઓસમ્ અને તેની સમૃદ્ધિ [ચિત્રણ]	૯૮
	દલે [ગિવન]	૭૦
	સીસી	૮૦
	નિસર્ગ પિતાન	૮૦
	કોટામાંથી દરીદ્રાઈનું પરિવાર	૮૦
	નર્મ પુસ્તકો	૮૦, ૮૬
	પરિવાર વિદ્યાર્થ [Our Friends Abroad (દિલ્હીના પત્ર)]	૮૦
	અમુચ્છ (અનુસાર, રમેશ, મંદુરો સાથે મેદાદ, તમે પાનુ	૮૨
	સાજી [આસપાસનાં પખી-૭]	૮૨
	કેળા [આસપાસના તહેવાર-૩]	૮૩
	લખારી અને જુનાનીની	૮૬
	આ માસ દરિયામાંથી [વિવિધ વિશેષ: ટોપાસ દરિયામાંથી]	૮૬
	છેલ્લું પાનું	૮૭

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ નાકવી તરો. મુકક અને પ્રકાશક: અમુચ્છ પાંચવળાઈ રાવન
મુલ્ય-પ્રકાશનશાલન કુમાર મિન્ડો, કુમાર કાર્યાલય લિ. ૧૪૫૪ રામપુર, અમદાવાદ.
ચાલક: અમુચ્છ, જા, પાંચવળાઈ. હા અમુચ્છ રામપુર મુકક નાવના માર અમદા.
અદેશવલના કોલ્ડ એન્ડ: મિસર સાથિનરિક પશ્ચિમી કંપની
નરિકાન પ્રિન્સ, આંધ્રોર, અમદાવાદ.

કુમારમાંનાં સર્વ લખાણો, ચિત્રો અને ફોટોગ્રાફો પાંચવી તરિકા છે.

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મળજીનું કામ કરનારાઓ માટે

અંડુનું પોષ્ટિક ચાટણ કેસરી જીવન

તાનાં-પેદાં, મોંઢાં-સાજાં, નબળાં-સખળાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌ કોઇ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

રસમિદુર, અભક્ત, કેસર, કસ્ટરી અને જીંજ દીપન, પાચન
ને પોષ્ટિક એવંથ મેળવી લીલાં રમદાર આંગળાંગાંથી ગળાવેલું,
સુશોભિત સુચાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચાટણ

તેનું નિયમિત સેવન

કિંમત

૧૧ સ્તંભના બોટલો	૨૧ ૧૫
" " "	૧૧ ૩૦
" " "	૧૧ ૧૫

સાંધું આપુધ તથા સારી રમણશક્તિ
આપી શરીરમાં બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.

કારખાનું:
સામારીશિક
મુંબાઈ-૧૪

અંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ્સ વર્ક્સ લિ:

અમદાવાદના એજન્ટ - ભોળીલાલ બ્રથર્સ - ગાંધીશાહ

કુશાન:
જૂની મદાનવાસી
મુંબાઈ-૨

રંગાવલિ

કું
નકું

પ્રકાશન

ખહાર પડી ચૂકયું છે.

દસ રંગચિત્રો - કિંમત રૂા રૂપિયા - પોસ્ટેજ છુટું

કલાકરો અને ચિત્રવિદ્યાર્થીઓ માટે અમૂલ્ય પિત્રહેષ

ભારતીય ચિત્રાંકન

શ્રી રવિચંદ્ર રાવળ સંગ્રહિત ત્રીસ વિવિધ રેખાંકનો
તથા એક નિર્દેશ ચિત્રપટ - બધા બાળકોમાં સમજાતી સે.
કિંમત રૂા. વધુ - પોસ્ટેજ છુટું

* કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ - ૧૪૫૪ રાયપુર - અમદાવાદ. *

અમારી મીલના ઝાંપે સ્ટોરમાં
 આવશ્ય એક વાર પધારી ખાત્રી કરો.

ફેરી પીટર
 એસ્ટાલિસ મેન
 અમલ સંવાદ

કાપડ ખરીદતાં પહેલો
 ઉપરનો ટ્રેડ માર્ક
 જરૂર જુઓ.

રાહિત

મીલ્સ લી

જોખરા મહેમદાવાદ. અમદાવાદ

અમાલ

વિશ્વનેતા બાપુજી

બાપુ

ગયા ! યુગપુરુષો જાય છે, છતાં અમર જ રહે છે. રાજ્યદ્વારી અવતારોએ ભારતમાં નીતિ અને અનીતિના નિયમો ઘડ્યા છે. રામ અને રાવણના રૂપમાં પ્રગટતી વૃત્તિઓ; એવી જ રીતે કંસ અને કૃષ્ણ વગેરે પરસ્પર વિરોધી વૃત્તિઓ હતી. છતાં ભારત સ્વતંત્ર હતું. ગાંધી-યુગમાં ભારત ગુલામ હતું અને પૂર્વ બાપુએ સ્વાતંત્ર્યની લડતનાં મંડાણ માંડ્યાં. પરદેશીનું રચેલું ગુલામી રાજ-કારણ હવે ટળતું જાય છે. પરદેશી સંપર્ક નીચે ધારખાનાં, નવું જીવન, અવસ્થા અને કૌશલો ઊભી થઈ. પણ મહાત્માજીએ નવો રસ્તો ખતાવ્યો. અંતે અંગ્રેજોને ભારતનો કબજો છોડવો પડ્યો છે. પરંતુ દેશના ભાગલા પડ્યા અને જનતા દુઃખીદુઃખી થઈ ગઈ છે. હિંસાનો અને અનીતિનો ઉલ્કાપાત ઊઠ્યો છે.

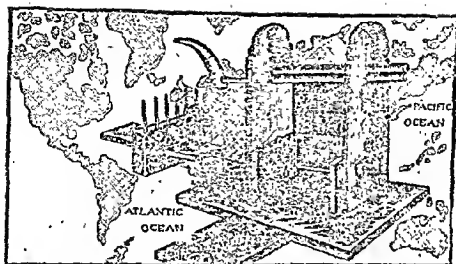
બાપુએ બધાં દ્વંદ્વોનાં બળોને પ્રેમથી વશ કરવા પ્રયત્ન પ્રયત્ન કર્યો હતો, પરંતુ હિંસાએ તેમનો પ્રાણ લીધો છે. આ કલેશ સમગ્ર દેશમાં ફેલાઈ ગયો છે-પિતાને પુત્રે હણ્યા છે. આજે ભારત નિરાધાર બન્યું છે, -પિતા જતાં એક કુટુંબ નિરાધાર બને છે તેમ.

હજી પણ સ્વાર્થી, અહંતા પ્રધાન અને સ્થાપિત હિંતોવાળા, પોતાની ગલીચ અને હિંસક નીતિ છોડી બાપુના સત્યને અનુસરતા થઈ જાય એ ઇચ્છવાયોગ્ય છે.

લિ૦

બાપુના ફરમાનને માન આપી
પ્રત્યેક લડતમાં લડનાર

રેવાશંકર હરિશંકર ત્રિવેદી

બારમાસેકામાંહિંદુનું૩આંતરરાષ્ટ્રીયખ્યાતિપામેલુહતું

[illegible][illegible]

શાળીઆ-દેવતાના-મંત્રમજ-ગી-૧-અંગુષ્ઠાની-સીરવાના
ગણ-ગણાનું કાપા રિખે.

કે હી'એ મી દસ

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਗਨ ਕਰੇ ।

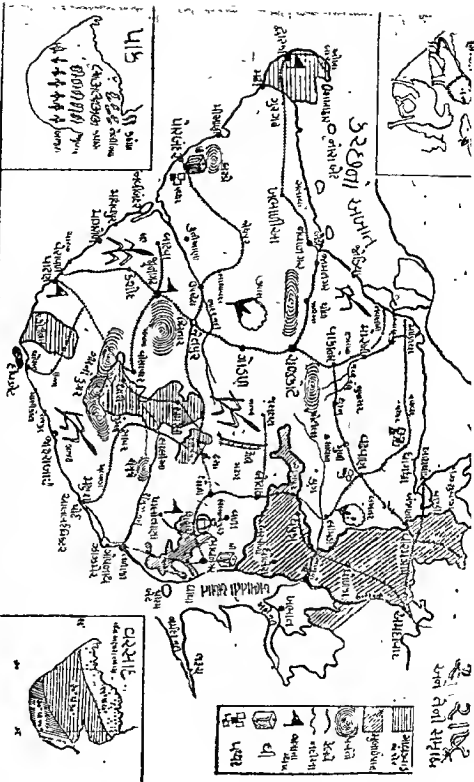
8525

Ca. 1. Euphrates

પ્રેમચંદ્ર એમચંદ્ર લી. પાઠ નંબર નં. ૧૦ અમદાવાદ.

२॥६॥
२॥६॥

[illegible]

રાષ્ટ્રપિતાને

પૂજ્ય.

(‘આપ’ : સિક્કા-શાન્તિસાચ સપ્તાહ અને હુજુર અલી ખાન)

તમે મગનદીપ દિવ્ય રવિચંદ્ર સા રાજતા,
અમે લલુક તારકો તમ પ્રભાવથી લાગતા.
તમે શુદ્ધ વ્યોમનાં ફલક ગાપતા વેગથી,
અમે આદર પાંખને ફડકાવીએ કેં ગયા.
દિશાંશય તમે કાળા અચર તુંમ ને વેણી,
અમે મનુષ વાગણોં તમ પદે સદા ચેણી.
તમે વ્યવધિ ને આગે મરણ કુદ નવતાં સરી,
તમે આમર ને અમે મરણ સાથ જનમૂ મરી.

પિતા, અમર પંથના! હુલ મધે ઘટે શોક ના,
બાલુ સમર પાવ તે જ્ઞાનમોહનું અમરને-
મુદા, અહમ વીરતા અમર પ્રેમ મંજીનો;
મધેક પ્રમદાવિધા પુના પ્રાણ આ લોકના.
દવે ન આદેશ.

છે લલુક પ્રાર્થના અંતરેઃ
પ્રમુદ જનપ્રાણ નિર્ઝિન મને ન જનમાન્તરે!

પેપટલાલ પથાલ

સફર સહસા

• શિખરિણી અનુકૂળ •

આર્યો આંધી! સાધી સફર સહસા આમ આરગી,
ત્રી આંધી, શાંતિમિય જન, ન છાને જ નમને!
મિયા-ના રોકાયા વચન ‘જઈ છું’ એ વ નદયા,
મડી તો પૂરવીનું પલ્લ રચિત હેયું ફરી ગયા!

તમારે ના વેરી, પલ્લ જગતનાં વેર-સહ, દા,
તમે આંધી રાત્રવટ, પ્રલયની વેદી રચ્યા
પલ્લું, વિશ્વે અદ્રિ રામ વિચરવા શાંતિસદન.
નમ્યા એ સંપ્રામે કવચ ધરીને માત્ર પ્રજાનું.
‘ન્યા એ સંપ્રામે! પ્રભુપદી જ આ ત્રાણ ઉતર્ણ!
મોને વીંધી મે સનન, કડુઆ એ શું પ્રભુની?
તુમને ઝંખેલાં પ્રભુપ-સતતા સિદ્ધિ-પથ આ
ગસલ-હરેતે યાવું સતત દત્ત, એ અંતિમ વધ!

છ રેતી પૂરવી, પ્રમટ ધરતીનાં રુદન સા
તા આંધી, એને મત કરી, પ્રભો! તે રુદનને
દીધી. કયારે મે રુદન ફિગતમાં તા પવટરી?
કે, પૂરવી આર્યે પ્રમટ તવ આનંદ ન યશે!

પૂર્વથી પૂર્ણ એ તારા સત્ય-આનંદનો ઘટ
અક્ષુષ્ય, ધરતી તોરે પ્રગટાવ, મહા નટ!

સંસ્કૃતિમાંથી સુન્દરમ

આપુ

મહા તેલ્લો કોથ ઘરે મમને અને મેન અનંદોનાં તિર જને,
જેનું મુખ ભેરા માંદૂર થઈ મનુકુળ આપુ વ અપીર મને.
અરે! અચરના સદ દેવતાદ આજ કીવડા રાક તે ફેલે સ્પર્શ
આપુ! મુકી શી તાકીને ફેરિયે તે મુનમોહનાં અમર મૂર ભંડા-
આપુ! માર અંધારામાં સંકલભ્ય પ્રભાગીશી તારી એ અંધાર ક્રમી
આપી આલસ વાજરે અંધારાની પખ એ જ ન લોક લગી કમી.
આપુ! મારાં તે માનવી માનવના અર્દાં અહાલે એવી શી સંપદી? તો
તારે પ્રેમજે સપરશી કાળમીદાને મે સરવાળું ઉરે સંચરી? તો
આપુ! તો વ તારે તવ નંપ દમે! તારે પંથ વિરામની વાત કેવી?
ચારે દિશાં જરેને નિર્ધારીને તારે લ્હી કોરી શું દાપ લેવી?
આપુ! પ્રેમનાં તે પારાવાર દહ અમ હરેને સોહાં પાળી પાપાં!
આપુ! દાસનાં ફૂલ-કલાસ હઈ આગ અંધારા તે કેરે અંધી લીધા?
આપુ! પાપ અપારાને એ જ પ્રેમે તારે વિમુક્ત લોહીની પોષાંદનાં!
અરે છત્તાં પાક પૂરા ન પટેલ કે મોદમાં એ પલ્લ નેમિયાં તારે
તારે શબ્દે જ ન અગ્રાધ શમ્યુ એને મૂંઝો તે રાજની નાયા તાકી!
આપુ! પાક નવા નિર્ભેજ કાલે ખ્યારા દિદાને તોર વર્દન પ્રાપ્તી!
આપુ! નિર્દમીના તણ નમને ન્યાયના નમનાં માનવી રામે વન્ના!
પલ્લ મોતને તારો મેળાવ દેખો! આપુ! અમરો મે હરપદી જનના!

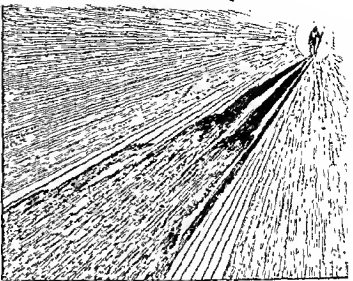
મકરંદ દવે

જ્યોતિષે પરોક્ષરૂપે આ પૂજાની

પર મારી જરૂર નહિ લાગે
 (યારે એક શબ્દ પણ મને અહીં નહિ રહેવા દે
 ને પોતાની પાસે લેવાની હેરો). પોતાના
 ઇવનતયા કાર્ય વિષે આગસંપૂર્ણરૂપે અધ્યા-
 નિત રહેનાર મહાત્મા છતાં ગયા. હંશ્વર-
 માં ને પોતાના ઇવનધ્યેયમાં અનન્ય શ્રદ્ધા
 ધરાવતા એ સંપૂર્ણતાએ, તપશ્ચર્ય છતાંના
 પુરુષાર્થે વડે આ મુક્તપ્રાપ્તિની અચોક્કા દેશ-
 ના બિભિષામાં નવચેતન બન્યાથીને, તે-
 નામાં બિહાનને પ્રતિષ્ઠાસ્થ તેજ પ્રધેયની
 જ્યારે રસ્તે એવી ખિટિસ સંસ્કૃતતાની માગ-
 ચુકાથી તેને ઊડાડી ચુકા દેવાનું અન-
 નિર્મળ વાર્તાવસ્તુમાં તેને લાવીને ખડું કહું
 સાધેશ્વર કિસા તથા અસતનો સામનો
 સત અને રવબિહારનાં અન્ય સાધનોથી
 કરવાની અશ્વિનન કાર્યપદ્ધતિ તેમણે હિર-
 કોશ જનનની અશ્વિનીથી આનવબત્તને બ-
 તાવી, એટલું જ નહિ પણ હંશ્વરે વરસથી
 અગ્રહણ કહેલા આ જનનના શાંતિ રમપાય
 તથા માતવબત્તને ઉદાર થાય તે માટે હજી
 અને છુલ્લી માફક થેમ અને અનિષ્ટા દ્વારા
 વિશ્વાસિતિના મહામત કુલિયા અનન્ય
 અશ્વે. માત્ર હિંદને જ નહિ પણ જનનની
 માતવબત્તને સંપન્નને તે સિવનોએ 'એકેકેવ'
 નામના અત્યંતી તે પ્રકાશમાન અશ્વેતિ
 અશ્વેતિ પુરુષના ગણી ગણ. અમ, એકીરો
 માનીંથી, તેમની મનસુ—તેમનું ઇવન-
 કાર્ય તે પહેલું થયું.

પૂજા દ્વે અરી મનસુ તે આપણી શર-
 થાય છે. તેમના મોઢા આચરણમાં ઉત્તર-
 ની, તેમણે પાડી આપેલા ચીકાને સમગ્રમાં
 બનાવવાની, તેમનાં આદર્શો પૂરાં કર-
 વાની, તેમનાં રવબત્તે સાકાર કરવાની
 જલામકારી આપણાં પર છે. એ તે જ્ઞાપણ-
 નેરિય નારસે રોપી ગયાં એને સાચવ-
 વાનો અને ઉત્તરબત્તે આપણે છે.

પણ આપણે અને આમશોધન કરીને
 તેમને કે આમનાં એ આદર્શોને, અરે કેમણે
 એકિસા પ્રાથમિક બોધને પણ આપણે છ-
 વનામાં દંડ છતાંયે છે અરે! એમણે એકિસા
 આદર્શ પણ સમર્પણ રસોરવાશ્વર, આદર્શ,
 રવેશ્વરી ને સર્વધાર. એને પડછ વિચારીએ
 કે આપણા આદર્શ છવનમાં પણ એને નિમ્ન-
 પૂર્વક અગત થાય છે! આપણે રાષ્ટ્રકેષતિની

એમની મનસુ પૂરી થઈ! હવે આપણી શરૂ થાય છે
 (રેખામાં ચિત્રકર બેસીકાલ વર્ગાનું ચિત્ર બંધેના સોનન્યારી)

બાળતણાં દંડે પૂજા રેવાશ્વરી થવા છોડી રે-
 નિસા વપરાશની કેરેક્ટરી મામૂલી વસ્તુઓ
 પણ આપણે પરદેશની ગોપરીએ બોળી
 ને એમા કેટલી બીજાની વેદારીએ બોળી
 દેશમાં દેરડીની સંખ્યામાં વપરાતા, મામૂ-
 ઓળવાના તળણાં કાંસકાથી માંડીને રોડિયો
 ને રિમાનો સુધીની આપણા વપરાશની વ-
 સ્તુઓ તપાસી જઈએ તો આપણી પાંખથી
 નિયંત્રિતો ખ્યાલ આવશે. અને સર્કાચારી
 વેસાના પાનમાં પણ સડેલી શોષારીનો ગુરો
 નાખી આપણાં કુલનારથી માંડીને કોંડા-
 ડોડા આપણાં બદલે દબારી લોય લેતા
 અમલદારો સુધીની આપણી છવનસુધિ પર
 નીતિયોગિયનો ને શોડા એવો વપરાઈ
 ગયા છે એ આપણે જ વિચરેમ છું.

આમ સુધી તે આવા અધોગત દેશના
 હેમનો અને માર્ગમુલેથી માતવબત્તને ચિર-
 તન ચલતો માને બતાવવાનો પદાર્થ રાગ
 બોલે એ માતવવિચિત્રિયે એકતરંગે ઉપા-
 ડેશી, પણ દ્વે તેમના જ્ઞાત આપણે એ
 જોડે એકિસે જ આપણેને જાણવાનો
 છે. આપણા નાનામાં નાના નીતિયોગિયથી
 માંડી, જનતાનાં ચોડાં ઢિંદી સંસ્કૃતિના
 ગોરવની અરિષ્ટતા રચાયેલા સુધીના વિરાળ
 ક્ષેત્રમાં એ મર્દાઓ રવે કારણતું આપણે
 માણે છે તેની વિસ્મૃતિ દ્વે આપણે નહિ
 પાલવે. કાર્ય જરેબાર મહામોર છે; પણ
 તેને પડેલી વજણનો માર્ગ, રાગચંદ્રને

સેતુ બાધવામાં માર્ગ કરનાર મિત્રો
 એ આપણને બતાવે છે કે કદાચી તો
 ને પુરુષાર્થની તેમની વત્તાથી આપણું
 ફરિયાનું પોતાને માને આવતો બોલે છે
 તે એ મારોડીનું બંધાવ લય.

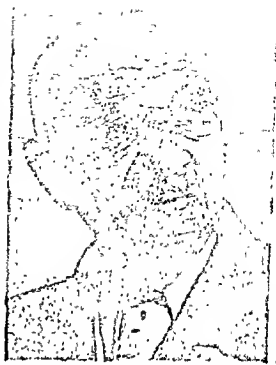
એમણે પોતાના ઇવનના કમનું
 અને ઉપરે થાયું વડે પણ, માર્ગત મૂ-
 બતને છવનમાં સાચવ નેરિક મુલે
 સકિવ સાધનો શી જવી, એમણે ૧૫
 આંખોને વિષેસ કરનારાં પાંચળાં
 અનેક નેરકર તથા અશભલનો, વિષ
 પ્રતિસર કરવાનો સંદેસ આપેલ, અરે
 કાર્યનાં વજણમાં પોતાની બતને બધે
 એનીર પિતાનું તરેનું છું રોડે પડવાં
 સંદેશી કોમાં કરીને જ કરીશું!
 સુખા તિવં વગેત' એ એ સ્વપ્નની પ્રા-
 સંસ્કૃતિનો સનાતન કોરસ એકિસે
 વિચિત્રની ખરી પાલ, તેમનું કાર્ય મે-
 તો તેમનો ઉપદેસ તથા તેમના કિલે
 છવનાચારમાં આપણામાં. નેમની જ
 માતવબત્તનો એસા દેશના મંદરકરવામાં
 રવામાં જ દેશ શરે, એમની મદતને
 રમુદ રમારો રવે રમારી ફરોડી
 કરીને આપણે આપણી બતાવતો
 છડેલી અશરોએ તેમનાથી તેમને
 સંદેસ આપણું આચરણમાં જવારો
 રૂંડેલ આપણે પાર પાડવાનું છે
 એટલે દ્વે આપણું જ કાર્ય શરૂ

અમેરિકામાં જ નહિ પણ જગતભરમાં સંસ્થાનનું અધ્યયન શિક્ષણે
જનારને દળશીલો થઈ ગયા. એક બેર ફ્રે વૉશિંગ્ટન અને જીન
સ્પેન્સર વૉશિંગ્ટન કાવેર અને પોતાના નાથ સેરામ્બા તથા અબેડ પાવિ-
અમી દળશીલો કોનાં શિક્ષણ, કારકાર અને પ્રજાતિ માટે કહેજી
ઈન્સ્ટ્રુક્ટરોની જગતવિખ્યાત સંસ્થાની રચણના દરે ને જીન
ગોમાં આંગણી પકડાવે તેથી પોતાની જોષિવિદ્યાને લખી આપ્યું-
કારક શોધઓનો પડે જગતને જાણી આપ્યું કે વિજ્ઞાન એવા અસ્થાયી
પરિશ્રમવાળા વિષયમાં જે દળશીલોની પાસાત કામ પણ થાય તક
અને ક્ષેત્ર મળતાં પરિશ્રમના જલ્દબદ્ધા વૈજ્ઞાનિકોને રાખી જઈ શકે એ.

અમેરિકાના મિસુરી પરગણામાં કાગબેડ ચોપ ગાયે ઈ. ૧૮૬૪
માં એક યુવાન દળશીલ કુટુંબમાં આ નાગરિકિત વૈજ્ઞાનિકનો જન્મ
પાડો હતો. પિતા તે જન્મ પહેલાં જ મૃત્યુ પામેલા. અને ક્ષેત્ર
ગણિકના પિતૃતરમાં શાસ્ત્રિય કાળી મંદુરી કરી તેની માન્યને તે
જખતે તે જાણે ક્યાંથી દોષ કે પોતાનો એ અર્થ પુત્ર બેળાં તે
પરકારો કરશે કે તેનું નામ જગતભરમાં જાણીતું થશે પણ પુત્રની
ઠગીર માત્ર ૬ માસની હતી ત્યાંજ એક અવકાશ બનાવ બન્યો. કેટલાક
હુકમોથી આગિતા યુગલે કરી તે ૬ માસના બાળક તથા માતાનું
અપહરણ કરી ગયા. તેમના જર્મન માતૃકે તેમને ઊંડાવવા કહેશે
શ્રીકલ્યાને તે ૧૦૦૦ રૂપિયાનાં શરતના પોતાના બદલામાં તે બાળકને
તે ઊંડાવશે, પણ માતાને પંચ ન લાગ્યો, આમ બાળક જાણી
ગયો અને જીન દળશીલો પાડો થોડો થવા લાગ્યો.

ત્યાર પછી જીને જ વર્ષે, ૧૮૬૪ માં અગાધ્ય શિક્ષકને પ્રતાપે
યુવાનશીલની કાળી પ્રજા નાખક થઈ અને તે અભ્યાસ બાળક ની
નામચૂડામાંથી તે કહેશે, કારક શિક્ષક કારક નાખતા એક બલ
જીનકારે તેને પોતાના ધરમાં શાળી લઈ કહેવા આકાંષા અને તેનું
તેણે નામ પાડ્યું અપાઈ વૉશિંગ્ટન કાવેર
સ્પેન્સરે જીનેમ થોડો પાડો. અર્થ તેમનેમ શુદ્ધિના આજળામ-
કાર બતાવવા લાગ્યો. જળવાવંચલાનું તે તેણે નિરાકારે જતા પહેલાં
જ પેર શીખી શીખી, એટલું જ નહિ પણ પરમાં જાણીત અને જીન
એક પુસ્તક લઈ તે બંને કહેકાર કોટે કરી નાખ્યાં તેની દોહરી
લખિયતને કારણે તેને રાંધણનું, સીનમનું, કંઈકે કરવાનું મેળા
કાશે. રાંધવામાં આવતાં પણ તે બાળકની સાનનુષા હને મેળી
તે અચૂત મઈદની કે તે નિરાણે અથા સિરાય કીપાય તેમ નહોતી.
પણ દેવશાનુ નેતા પાસક પિતા શોક્ષિક કારકની રજા કરી અહીં
આપી તે સ્પેન્સરે નિરાણે જખવા પોકાકી રાકે તેમ નહોતો

પણ એ બાળકની નીક સામગ્રિપાસા અમે તેની મુશ્કેલી કે પ્રતિ-
કૂળ સંકેશની દબાવવાનું તેમનેદોતી. અમે તે કષ્ટાઈ જખવાની જખ
સંતોષવાનો તેણે નિરાકાર કરી લીધો અને ૧૦ વર્ષની કમગી વયે
પોતાના પાસક પિતાના ધરને છેકલી સલામ કરી માત્ર દેરણને
જ તે દુનિયા સાથે રહર કીકરા નીકરી પડયાં. નહોતી કોમગી
જોખખાણ કે નહોતી કહેનો સહર. જિભામાં તે રાલી પાઈ થ
સાની દોષ ૧ માત્ર સાન મારેની દુરેમનીય લખવાનો કોષ તેના
કુલવમાં જલો દોષ. તે કીપને આજણે તે આડ મારફટ ફર આ-
વેતી નિરાણે જખવા પહેંમ્યા અને એ કામ મળે તે કરી પોતાનું
પેશિયું કારીને જખવા લાગ્યો. કી ગઈ માસની વેલમાં, કીકે મોઢ
રસાયણોના અડગારના નામે જખવાઈતો, માનવતાના પરમ ઉપકારક અને જેતીવિજ્ઞાનનો સમર્થ સંશોધક

યુગામ દળશીલો કામ જેવી જગતની કીધી
પછાત કામમાં જગીને. પ્રતિકૂળ પરિસ્થિ-
તિના અતુલકંપનીય પર્યંતે કેવા કાળકંતુર
પરિશ્રમ અને ધીરદત બુદ્ધિમતા પરે જોઈ-
ગીને જગતમાં સર્વોચ્ચ માનમળ્યો. મેળવ-
નાર આ વિખ્યાત મહાપુરુષનું હપત એક
નવસકથા કરતાં પણ વધુ અકબુત અને વધુ
રસકાયક છે. જગતને તેણે બનાવી આપ્યું કે
‘ક્રિયાપાસિક સત્ત્વ મવતિ મહતાં નાંખકારો’

અડ તમે, તો કીકે યુવાન વેદાનામાં તે સાત વિનામને. અને આમ,
કપરી લખવાઈ કરી તેણે એ સામકાની નાતકી નિચળતા હર તેરનું
ફાનવાર પી લોખ અને માન્યકિત માનના અંકશા અઈ મિત્રા
વૉશિસ કહેરમા પદોમ્યા. ત્યાં વધુ કપડા પોવાનું પોતીનું સખત
પરિશ્રમનું કામ કરોને ૨૦ વર્ષની વયે તેણેનું શિક્ષણ પણ પૂરું મું.

જ્યોર્જ વૉશિંગ્ટન

કા વર્ ૨

ઉનાડા દેવતાક આગમાં શાકાહારી દેવિશો દોષ છે. એક દિવસ આપું સવાર નૃસિંહનું મેલેસીમાં ચિત્તે એવામાં ત્રાલેશ દોષાથી હું ઘણો ગ્રસ્તો. લગભગ એક માસવા આપેલા કંઠો એટલે ભૂખ પણ કહીને લાગેલી; એટલે હું દેવતોદેવતા સેઈન્ટ માર્ટિન રેડીયોમાં આવેલા એક શાકાહારી રેડિયોમાં ગયો.

રેડિયોમાં ડહા હંચ માટેની ગિરરી બહુ ભખી ન હતી. થોડા ધણુ થોડો છૂટાછપા આગતેમ બેઠા હતા. એક ટેબલ પર જ્યાં મેં દોષમાં ઇચ્છું લીધું. તરત જ ત્યાંની સ્ત્રીનાર આવી અને નીચું જોઈને સોજનની માટી સુખનાની રાહ જોઈ લીધી હતી.

છાપામાંથી કાઢું જોઈ મેં પાતીઆની યાદીમાંથી રેડીયોક ગમચી.

એવામાં મારી નજર પારોના એક ટેબલ પર પડી. ત્યાં નાની એક જ બાળા બેઠી હતી. જેના આગળ રિફ્ટ મળી કે તરત જ તેણે પોતાની નજર ખેંચી લીધી આ બંધા થયત તે મારી સામે અનિમેષ નયને મેળા જ હતી હતી એમ મને લાગ્યું.

બાળા તેરથી ચોદ વર્ષની હતી. ટીકટીક કહેવાય તેવો—અથવા મરીબાજનો ખાલ આપે તેવો પેલાક તેણે પહેરેલો. તેના પાળની કોઈકેઈ કંઈ પાછળ બેઠી રેખાની હતી. તેની મોટી આંખોમાં જલ્દી કંઈક દુઃખ કે ગ્વાનિ બધો દોષ તેના મને લાગે થયો.

તે ન જુએ તેમ મેં તેની સામે વારંવાર જોયા કર્યું. મેં અંધારેલી પાતીઆ આવી તે પહેલાં તે તે સોજન પતાવી કહ બોલી અને બિલ લઈ તે પેસા આપવા અર્થ મેં તેની પાછળ જ્વાનથી જોયું. પેસા લેનાર સોફારન સાથે તેને જાત કરી મેં સાચળી; તેણે પૂછ્યું: 'શ્રીમતી, પેસા સફરુદમ્ય લિંકી છે ?'

'હા, મને લાગે છે કે જો લિંકી છે'

'તેજો મારી દબેશમાં આવે છે ?'

'જોખસ તો નહિ કહી શકું, પણ મેં તેમને અમલ જોયા દોષ તેવો જવાબ આવતો નથી.'

તે બહોતો આશ્ચર્ય પાતી, મારા તરફ એક નજર ફેંકી બાળા તરત જ ચાલી અઈ. મને જસ નવાઈ લાગી. તેણે 'મારા' વિષે પૂછ્યું હતો ? આ માટે ? તેને મારામાં આજ રમ્ય સેની જોઈને મને જસ કુતુહલ થયું તેથી એક મેં સોજન પૂર્વે કર્યું કે તરત જ ઓતોતરને પૂછ્યું: 'થોડાવાર પહેલાં પારોના ટેબલ પર બેઠેલી બાળાને તમે જોળ્યો છો ?'

'ના છ, મેં તેને જોઈ છે ખરી, પણ હું તેને જોળખતી નથી. હર રાત્રિવારે તે અડી સોજન માટે આવે છે.'

'આજવાદિયાના બીજ કોઈ જ દિવસે નહિ ?'

'નહિ છ. બીજ કોઈ દિવસે મેં તેને જોઈ નથી.'

'તે શો કંઈક કરે છે, તેની કંઈ ખબર છે ?'

'હું ખાકું છું કે કોઈ દુઃખનામાં મગ કરે છે.'

'શા ઉપરથી તમે એમ માનો છો ?'

હું અનુચિત કહે છું કે તે બહુ માટી નહિ દોષ; તેથી જ દરરોજ સોજન માટે પેસા ખચી શકતી નહિ દોષ. અને હર રાત્રિવારે જ આવે છે, કારણકે તે એના પગારસોદિસ હશે. આ સમ્બોએ નહિ મને નવાઈવર્ષો એમ માળી દોષ તેમ હું પિયારમાં પડી મળે.

૨

પણ એ બાળા વિષે મને મજેલું કુતુહલ હું કર કરી સચ્ચો નહિ તેણે મારી પૂછપરછ સાચી કરી હતી ? મું એની પાછળ કંઈકેઈ હતો ? તેના અવાજમાં ટીન મદેશોએ પીએ થીમે માકે મને થેરી લીધું. મરીબ બીચારી કહેતી : તે માણ હતો ? તેને હું કંઈ ઉપચારો મઈ સમ્બો ? મારી જિભાસા થયતી અઈ. બધી દુઃખના રાત્રિવારે તે બંધ દોષ. એટલે સોજનવારે નારતેર લાગે તરત હું તે બાળાની સોજનમાં નીકળે. સેકન્ડ માર્કિનવારે રૂકડ પારોના લસામાં આવેલી થયતી બધી દુઃખનામાં મેં તેની લપાચ કરી, પણ તેને ક્યાંય ન લેઈ. દુઃખનામાં જતાં આપણે કંઈક ખરીદ્યું તેથી પડે; નહિતર ત્યાં વેચાણ કરનારા મરીબ

મેકરનું આવી બને અને સદા મેં ચોર મદેશ તેમના શોક તેમને પાળીયું જ પધારતી કે. એટલે મારા જોખસોનાં ખિસ્સાં લાઈ, રખાલ, પેનિસલ, ગિલ-કાઈ અને લોપીએસી પગથુ રમ્ય થોજેથી ભરાઈ મુખમાં; પણ પેલી બાળાનો પસા મને ન લાગ્યો.

અડવાડિયું લીધી મધું ને બીને રાત્રિવાર આવી પડેશોએ જોયા જ હું પેસા શાકાહારી રેડિયોમાં પડેશોએ, અને જેના અંદર મને કે તરત જ મેં પેલી બાળાને ટેબલ પર બેસીને

કેટલું નિકલ્સાઈથી તેણે ગાસ નગરમાં જીવ્યા. તે તેને પાવમાં મોકલવા શરૂઆત કરી. પાત્રની જરૂરમાં આકાંક્ષિત તેણે પૂછ્યું : 'આ પંક્તિ છે ?'

'હાં.'
'આવી પૂરપૂર કરવા માટે મને મદદ કરો; પણ... આપ સાક્ષાત્કારી છો ?'

સીધા જવાબ આપવાને બદલે મેં સામે પ્રશ્ન કર્યો : 'શા કપર-થી તમે કોમ પૂછ્યું ?'

'મેં સાંભળ્યું છે કે હિંદી લોકો સામાન્યરીતે શાક્ષાત્કારી હોય છે.'

'તમે હિંદી લોકો વિષે ક્યાંથી જાણો ?'

'મારા મોઢા બાદ હિંદુસ્તાન ગયા છે. તે જરૂરમાં છે.'

મેં કહ્યું, 'સાંકેશ વાર બીન સાક્ષાત્કારી ગણાય પણ અને મને છે ખરેખર હું સુરત સાક્ષાત્કારી તો નથી.' મને લાગ્યું કે મારા આ જવાબે તેને જરા નિરાશ કરી. વાત કપરથી મને ખબર પડી કે તેના કટુત્વના પુરોગામી તેના બાદ કોઈક જ છે અને જો તે વિધવા માતા સુધે લેખ્યે તરફ રહે છે. મેં પૂછ્યું : 'તમારા બાદ તરફી સમાજ ચારે તો આવતા હશે ?'

'હંમણું તો થયું વખતથી હંમ ખબર નથી જાણવા, કોઈકે મારી બાં તેના વિષે બહુ ચિંતાતર રહે છે. લોકો ખરોચો તેણે સંભળ્યું છે કે હિંદુ દેશ સર્વ, વાચ અને જોડીયા લાવવી બરેકા દેશ છે. અને મારા બાદ તરફી કરી સમાજનારો મારી કોઈકે તેને હાથ કંઈ થયું તો નહિ હોય ને, જેની પારી મારે બીજી જવા રહે છે. હિંદુ સાપ, વાચ અને જોડીયા લાવવી બરેકા દેશ છે' એ સાચો વાત !

હું જરા હસી પડ્યો. મેં તેને ખાતરી આપી કે એણે કંઈ જ થી; એમ હોય તો ત્યા આરક્ષા ફોટ લોકો કેમ રહેતા હશે ? તેણે સહનતા એક દીર્ઘ આસ લીધા ને કહ્યું : 'તે કોઈ વિદી મને ?' મારી બાંને હિંદુ વિષે ધાર્મિકતા વાતો બહુ થઈ છે. તેણે આવી જાને આતુર નહોતો એવું. તેના આજ હું કહી શકું. જોતાની બા ખરોચો આવવાનું સીધેસીધું મને પૂછવાની તેની હિંમત ન આવી.

પુત્રથી વિષયી પહેલી એ માતાને માનવાની મને પણ જિજ્ઞાસ હતી. બપો, હંમનના ગરીબ સવાના લોકજીવનથી હું તદ્દન અલગિત હતો તેથી એ કોઈનું જીવન તથા વિચારો બહુવાની હંમના પણ મને થઈ ગયા. તેથી મેં સૂચવ્યું : 'આપણે તમારે ધેર જઈશું ? તમારાં બાંને મારી આવવાનું ન કરાવે ?' મારી આ વાતથી તેની આજ બહુ કે કમકામી જાણી હોય તેમ સમજાવવાની બહુ બહુ. તેણે સમજાવ્યું મારે આજ કમકામી અને પૂછ્યું : 'હંમણું આવશે ?'

'જરૂર.'

'આપને સમય તો છે ને ?'

'હા, આવવાને મારે કંઈ કામકામ નથી.'

આજ રાજી થઈ મહ. બોલન પડે કરી અને બંને કોઠ્યાં. રસ્તામાં મેં તેને પૂછ્યું : 'તમારું નામ શું ?'

'એલીસ માર્કેટ હિંદુકં.'

મેં વિનંતી કરી : 'ત્યારે તો પેલા "એલીસ હંમ ધ વન્ડર લેન્ડ" પુસ્તકમાંની નામજીવ એલીસ તો તમે બહુ ?' મારે વિનંતી સમજ ન રાકવાથી તેણે મારી સામે એવું. મેં જરા આશ્ચર્ય થયું. મને લાગ્યું કે 'એલીસ હંમ ધ વન્ડર લેન્ડ' એવું જાણવાનું આવ્યું.

તેણે ના પાડી. મેં તમારો મોઢો દ્વા પાડ્યો તો હું પુસ્તક બંદ આપીશ.' મેં કહ્યું.

આમ પાત્રે જરૂરિયાતો અને સેઈન્ટ ગાર્ડિય દેવજ તથા બર્લિંગ કોસ રેઈને જાણ્યાં. રેઈનની બંને બાજુ માનવાની મોટી બંદો દોડતી હતી ને ત્યાં મિરરી પણ થઈ હતી. કોઈકે મેં તાર આંકિની સાથેના કુટાણ પર આવી કોઈકે મને પૂછ્યું, 'આપણે કેસ મિસ્ટર બસમાં જઈશું ?' તેણે નિરાશથી સાંભળ્યું, 'જાણી, જવામાં આવે છે જરૂર તો નથી ને ?'

'ના, જરા થ નહિ; પણ તમે કોઈકે બહુ મારી રાખો ?'

'હું તો દરરોજ આલીને જ ઘેર જઈ છું.' તેણે જવાબ આપ્યો.

તે કું કામ કરતી હતી તે બહુવાની મને વિગતમાં થઈ આવી મેં તકલીફ. અલગત, સીધી રીતે નહિ. જાહેરાતો પાવતીતર વિષે બહુ જ હોય છે. રૂઢિનમાં મુસાફરી કરતા કાઠ પહેલી મુસાફરને 'આપ ક્યાં જઈશો છો ?' કોમ પૂછ્યું એ અવિચારી મુસાફરે પણ 'આપ કું બહુ દૂર જઈશો છો ?' કામ વિના સંકોચે પછી રાખ્યું કે. સાંકેતે એમ તો તેના સીધા જવાબ દે : નહિતર કોઈ દે ! 'આમ દર નહિ.' આ જવાબથી રીતબાતની દરિયા આપણને જાણવી રીધે એ મુસાફર અને જોતાની અંતર વાત બંદેર હતી ન પણ રહેવા. કોઈકે આ પ્રશ્નના વિષયથી મેં કોટીકને પૂછ્યું : 'તમારે આ મામલ પારંગત આવવાનું ક્યાં છે ?'

'હા, બર્લિંગ મિરરી મોઢી હોય છે ખરી; પણ આ રસ્તે સાંકેતે માણસો પણ કોઈકે હોય છે. કોઈકે રેઈન અને બંદોઈકે હોવાના રસ્તે, જ હું પસંદ કરું છું.' આ આમજી હોડરી મારી પણ આ નામ લાવી. વેરેમિસ્ટર પણ આવતા મેં પૂછ્યું : 'હું તમને ક્યા નામ જોડાઉં ?'

તેણે દસીને કમર દીધો. 'મિસ રિસકંડ; મેં કે હું કંઈ જ મોઢી થઈ નથી કોઈકે તમે મને તે નામે મને જોડાવી કહો છો.'

મને સમજાવવાની તે કોઈ નામે જોડાવે છે.

એમ પાંચ મેન્ટના પ્રકાર પાસે થઈ વેરેમિસ્ટર પૂજને જાણ્યું. જાણ્યું મોઢીની, હંમનના એક મુઠીયા લાતા હંમનમાંથી આવી પડે. મ્યા. રસ્તે જોડેના ટોળામાંથી જાણ્યા કરી એમ આજળ વખતે. થોડે વારે મેં તેને પૂછ્યું : 'તમને કો તમારા બીજા નામે કેમ જોડાવે છે ?'

'મારી બાં પણ પહેલું નામ એલીસ છે. કોઈકે મારા ગિલામ મને મારા બોલ નામે જોડાવાનું પસંદ કરેલું.'

'તમારા પિતા તમને કોમ કહેતા ને મેં જોડી ?'

'જ્યારે મને વડાલથી જોડાવાની હોય ત્યારે મેં જોડી કહેતા પણ આ તમે કેમ જાણો ?'

'કેમ ? એમ હિંદીઓ તો બહુ બહુ જોડાઈ રહેનું બલ, બંધ વિષ્ય બાજી રાખીએ છીએ.' મેં જરા દસીને કહ્યું.

'હા, સાચું. મેં પણ એવું સાંભળ્યું છે ખરું.'

'જોખર, તમે સાંભળ્યું છે ? કું સાંભળ્યું છે ?'

મેં સાંભળ્યું છે કે હિંદુમાં પણ લોકો પામે તેવી શક્તિ હોય છે.

તેમજ થોડો કહેવાય છે, પણ તમે કોઈ નથી કાવતા ખરું ને !

‘કોણ? કોણ? તમે મને, આપણે મળ્યાં ત્યારે, પહેલાં તમે પછે હું હું આપણી હું કે નહિ?’

‘મોઢી જવાબ ન આપતાં પીપ્પું દોડી. કોણનાં અંધે કાંઈ સાંકડા રસ્તા પામે’ આની પહેલાં. મોઢી રીવાજની સજમાની અંદર ગઈ; ને બાણું કપાડી મને અંદર બોલાવે.

‘હા, અંદર ચાલો.’
‘અમે નીકે બોલકામાં ગયાં. બહારથી જ મોઢીને તેની માતાને બળેરે આપ્યા, ‘લા, આ કિંદો શુદ્ધ તમાને મળ્યા બહાર છે.’
‘ક્યાં છે એ શુદ્ધ?’ ‘હા મો વાઘી અને સદર અતુલાથી પછડું. હું રસોડામાં ગયાં અને મોઢી’ મારી જોળખાણ કરામ.

‘શ્રીમતી કિશકેટ વિલ્હોરી બતાવતાં કહ્યું: ‘મારે કરને, આરા કદ્ય લેવાની છે. આને સનિવાર છે તેથી આ બિરિસ્ટ કહે વ-મેરે બતાવું છું. આને સાંકે લોકો ગુજરીમાં બેસી જશે ત્યારે રસ્તા કપર એ વેળાએ જશે. મને તેમ કરીને ગુજરાત ને ચોક્કસ પહેરે?’

‘મરીલે લસાણીમાં સનિવારની રાત એ આનંદસનિ હોય છે. સનિવાર પછાતને કિતસ દેવાથી મરીલે લોકો એ કિતસે પેલા પાચી આનંદ કહે છે ને ફેરિયાઓને ધણેપરો મળે વેળાએ બપોરે

‘બિરિસ્ટ બનાવવાની વસ્તુના રસોડામાં પીપ્પું દોડી દેટીથી લાક બિરિસ્ટ તૈયાર થઈ દોડી તે ડાબામાં મૂકી દીધી. શ્રીમતી કિશકેટે માને કહ્યું, ‘અરીલે સોના રસોડામાં બેસવામાં ગમ્મ નહિ આવે. મો મારે-કામ લગ્નમાં પહેરું કહ્યું છે. મોઢી, હું આ શુદ્ધને કપર રીવાજનામાં બહિષ્કાર. હું કમળાં આવી.’

‘મોઢી, ‘ના; અહીં બેસવું નહિ મરશે. મને લાગે છે કે તમે મુંદર બિરિસ્ટ બતાવે છે’ શ્રીમતી કિશકેટે દરમિયાન મારી આમાર માગ્યો, મોઢીએ કહ્યું, ‘મારી બા કાંઈ ખર્ચ સરસ બતાવે છે; પોલી કોરો?’ મો હા પાડી. પોલી આપી. અને એ અંધેખ’ મારી લાખી.

‘હા રસોડામાં શ્રીમતી કિશકેટે માને પછડું, ‘કિશકેટ કશ છે?’
‘બહુ મુંદર.’ મો જવાબ આપ્યો.
‘ત્યાં રહેવું સંતોષપાત છે?’

‘અરે; વડન સહીસલામત. પણ તે કાંઈક લેવો ડોડે દેશ નથી. ત્યાં જરા ગરમી વિશેષ પડે છે’
‘ત્યાં બહુ સુર્ય અને વાદ્ય હોય છે એ સાચું? વાદ્ય અને સુર્ય માણસને મારી નાખતાં નથી?’

‘મેં શ્રીમતી કિશકેટને દરમિયાન ખાતરી આપી કે એ બધું જોઈું છે. એ બધી વાતો માનની નહિ લેજો. સુર્ય અને વાદ્ય ભગવાન ત્વર રહે છે, પણ ત્યાં માણસ રહે ત્યાં નથી આવતાં. અને મો આની અંદે તે રસ્ત ને તમને મારી નાખવામાં આવે છે.

‘ત્યારે કેરીલા તાવના વાયરા ત્યાં પહોંચે હોય છે ખરા?’
‘હા, તાવના વાયરા મોઢીએ બતાવ્યાં હોય છે; પણ દરેક ત્યાંથી નહિ અને બની કમળાં આપી નહિ.’

‘મારે પુત્ર મેલળમાં કસરમાં છે. પેળા કડેરા સાજ છે.’
‘તે બહુ જ મુંદર’ પ્રાંત છે. ત્યાં કોયથળો. પણ નથી ડોલે. તો ત્યાંનાં હવાપોથી બહુ ગાળમાં છે.’ આ સંભળી શ્રીમતી

‘અત્યારે કપર રીવાજનામાં બહિષ્કાર. હું આ બહિષ્કાર તરત આપું.’

‘મોઢીની વાણી હું કપર મેલે. રીવાજનામાં માર્યકીવું બધુ જોઈું અને સમી કિમળું થવું. મરીલે પપ્પા પાણેલો ભગવાન છે; કિશકેટ અને કાળીવાળી દીધી, પણ બધું બધવિયત ને વેળાનું દર્મ.

‘મોઢીને પપ્પા કિયા સુઠાવી બારીમાં કપાડી. કોઈ બહુમાં ચોપીએવું મળ્યું કપાટ થવું. મોઢી સામે લેખો રહી હું ચોપી-કોનાં નામ વાંચ્યો લાગે.

‘પોલીવારમાં શ્રીમતી કિશકેટે દાઢમાંવાની દેવલ આપ્યાં. મોઢીને સુઠી પપ્પા રસોડા કપાડી કોઈ ખર્ચ કિશકેટે મોઢીને. આ પીતાં પીતાં મેં કિશકેટે વસતે કરી. શ્રીમતી કિશકેટે પોતાના પુત્રને કોઈને બતાવે. એ કિશકેટ મને પહેલાંના મો દર્મો. જેનું નામ કાશિયા રૂંક થવું. મોઢી પોતાના અન્યથા નિમિત્તે પોતાના લાકે મોઢીને ચિત્ત આલખ વહી આવી.

‘મોઢી! પેલી વીંટી મિ. ગુજરાતે બતાવે?’
‘તમારા લાકે મને મોઢી છે કે નેહ, કોઈ છે એ?’
‘એ તો બહુ વીંટી છે. કોઈને કાંઈ વાચીને મોઢી?’ મોઢી-એ જરા મંદ સાથે કહ્યું અને વીંટી વહી આવી.

‘તમે જોના પપ્પાની કોઈનું બહુ-બધું થઈ ગયા?’ તેણે પછડું. ‘મેં કાચખાણે પંડામાં જોઈ બધું થઈ ગયાની વાત મળી વરસ પર સાંભળે. મોઢીની તમામી. તેમાં સામાન્ય કાચનું મંદ નહોતું હતું.

‘શ્રીમતી કિશકેટે માને કહ્યું: ‘કોઈ મને અપારે એ કોઈની ત્યારે, મને વિષે કોઈનું હતું કે કોઈ રાત અને કોઈ મિત્રે મેં તેમ નહોતું લાગે તો ને માણસના વિષે બહુ દૈન તે મુંદર છે તે જોઈ રાત્રય છે, એમ કોઈ મોઢીને તેને કહેલું કોઈના બધા બધા વખતની નથી. મોઢીને અને મો જોના વિચાર કરીને મોમાં મેલાને બધો પ્રયત્ન કરે, પણ કોઈ પશુમાં ન આવ્યું. તરી પ્રયાન કરીશ? તમે કિશકેટ કોઈને કશા તમને કંઈ હેવાનો.’

‘મને કાણું કે વહેરો કશ કિશકેટ નથી. પણ મારી કહેવાની કિશકેટ ન લાકે કે વીંટીમાં સામાન્ય કાચના કુદકા કપરનાં કહ્યું ને મારત નથી કોઈને કુદકાના સ્વખતેશ કિશકેટનામાંથી કોઈ ચમત્કારનું મોઢીને કે મેલા શ્રીમતી કિશકેટના વિચારને હું મો કડાકી રાત? એ મો-કીરીની કિશકેટના સંતોષવા માટે કરી વીંટી દાખવું તેથી પછી મેં એકર મોઢી મારી ધણે વખત મુશી નેમો કહ્યું. અને મેં વીંટી પાછી આપી દીધી અને નમનાવેક તમામું કે મને તેમાં કહ્યું રેખાતું નથી.

‘એ સાંભળી મોઢીની જરા કુ-બી થઈ. વાત બદલા મેં કહ્યું: ‘તમારી વાસે વાચોલિન છે ને શું? એ તમાક છે. મોઢી?’
‘હા. શ્રીમતી કિશકેટે જવાબ દીધો. ‘મોઢી બહુ મુંદર વાચે છે. મોઢી, હું કંઈક નગામો.’

‘મોઢીને રોષમતી કિશકેટે તેની બા તરફ જોઈું. કોઈએ એ બિનનિ દીધી. ‘હા, હા; કોઈ વાચો; મને વાચોલિન બહુ મને છે. તેમ પણ તમારા સ્વેચ્છી મારી જોન મને સંભળાવી દીધી.’

‘હું સમજવાને જેલું સાક નથી વાચાડી, જેણે કશવા પ્રયત્ન કર્યો. પણ મેં કશાનું કહ્યું કોઈએ આપરે તે વગાડવા તૈયાર થઈ. ‘તમને મુંદર સાકનું મારો? જો મને સાકે આવડતું નથી.’

‘તમને હું સામ સગાઉ. તમારે સંતોષ-અંધ લાગે નેહ.’
‘મોઢીને મારી સામે એક વડન કાળા (મુલકાના પ. ૮૮૯)

(મએ ૧૯૮૮) ૫૫

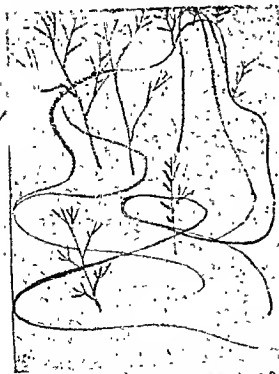
બાળાબાળા વિધ્યુપુર-
સાધિપુરની પદવેતી બ્રહ્મ-
પ્રતિમાઓ પરથી શ્રી દાસે
દેવદાસીઓ પેલેનું એક

પૃથ્વીની દેવતાઓના આપણા સરમોદે ઉપર જે અર્ચનાઓ
અસર કરી ને ગાંધી આપણા વિચરણિય બધી જ્યાં પામી
નથી. આ એકલા મોં વધેથી તે પશ્ચિમી પદ્ધતિના ઇલાકાપ્રકાર અને
પરંપરાવિના બાળિકાનું નિયમો જાનુઆર માસ વગરનું દુબલ દેશન
કાશવના પાંચતરશી વિદ્યા એ જ સાચી કળા, અને તે જ સિદ્ધિ

કલાકાર વેશ્વનાથ

સોનાની આંખમાં રચાયેલ મોં છે. એ પશ્ચિમી સંસ્કારની
પળીના આપણા મોં સોનાના તવા અધિગમ સ્લાકારો પેળે એ જ
મોંમાંતમાં પુરાણ રચા; જેમાં સોગીસોકપ્રિય સનાર રજિસ્ટ્રના શબ્દ
અનિચર્યાનાં, વિદ્યોત્તેજ તો સમગ્રત પ્રાચીન વિવરણમાં જાહેરવરણો
કલાનું આંખનું આંખ શીખું. લોકોનાં મનમાં રમી રહેલી પુરાણકથા-
ઓને આધુનિક પોશાક તથા દબાઈપણનાં માનવ પાત્રોના રૂપમાં
રચી કરતાં આંખનાં ચિત્રોમાં સુરૂપ માનવ દેહનું માત્ર પાર્શ્વ સ્પ-
ર્શન દેડ. અગતી જ તે આર્યન વ્યાપક ને સોકપ્રિય થયાં.

પણ માત્ર રમુજ પરંતુ દરીન કરાવતી એ ચિત્રશૈલી, રૂપરજીરક
આંખોને આટલી બધ છે. કલાકારના મનોરાજ્યમાં રમતું હંમેશાનું
અપારિષ્ક તરંગ તારકચતાના નિવેશોનાં પાશથી કડી પકાઈતું નથી.
અરસે જા તો એ પોતાની અભિવ્યક્તિ માટે આધિબનનો મુક્ત વિરા-
સોથી લે છે અથવા કોઈ પ્રતીક રૂપમાં મારકત બધા જવા મળે છે.
અવિતાની જેમ ચિત્રકળામાં પણ આપણીકો એ કલાકારના મોદે-
સભ્યનું દર્શન કરાવવાનું એકે સમજ સાધન છે દુનિયાના પ્રત્યેક દેશ-
ની મૂળપ્રત્યેક કલા આપણીકો દાસ કે મુક્ત શૈલીથી પોતાનું સ્વ-
તત્ત્વ પ્રકટ કરતી આતી છે, અને એ રીતે તેની પ્રજાવિશેષ કુદૃશીકે
આરતીના કલાકારો બધા કરતી શૈલી તેની માચીન પ્રજાવિશેષ

હાજિને પ્રકૃત તદ્દન મોઝા, અને સાદા આધેખનમાં, પીડીની સ્વચ્છ વિદ્યા જે પ્રતીક રૂપમાં દર્શાવતાં; શી દાસની એક લાક્ષણિક લખ
એ વિદ્યા. રાણી બાલુ-અનની; એવા, અને આજકલે બોજામાં મઈ કોઈ મળતા એટી હોય એવી, બાહ્ય દેખાઓ જે રચાની આકૃતિ
પ્રકૃતિવચનને શાળા પ્રતીતિમાંથી કરતા કોડે દર્શાવેને અરેલીનું આવૃત્ત આધેખનું છે. જમણી બાજુ: 'વેદ-પ્રકૃતિ'માં, હેતુમતી મીઠામાં
અંદરથી મીઠાઓની તમાગી બાહ્યપ્રતિમાં, પૃથ્વીનું પ્રતીક રૂપ આધેખનને એક સમયે નમેલી તેની ડોહમાં આવૃત્ત પ્રતીકાનું જેટું લાવવું કરતાં

જોગમાં તેજનાં ચિત્રો પ્રકટ થાય છે. આટલું જ નહીં
 ની પ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત તરિક્કી દિક્ષની પદપ્રાપ્તિ દ્વારા
 ને રૂપરચના (દિક્ષાદેવ)ના કાગમાં કલકામાં તેજને
 બે વર્ષ કાગ હેતુ છે. તેથી તે બારતની પ્રખ્યાતિવદ
 કરતાં નહીં અને ચિત્રાંકનની વિશિષ્ટ પદ્ધતિમાં
 આજે આદ્યેષુ પ્રચલે છે. તેમના જોવા જ કોઈ રીતે
 રચના રૂપ, બનાવના વિષયપુર ને સંધિપુરના પ્રધાન
 ચંદ્રિની રૂપ પ્રતિભાઓ (Ferry Coats) પર
 થી તેમજ કદેશો કદમાં રેખાંકનો ચેરીનાં વધુ અર્થ
 આ પાતા કાગ તથા કોઈ આ લેખને મળી આવે
 આ પાતા કાગ તથા કોઈ આ લેખને મળી આવે

૭. પલ્લેથી માંડીને શ્રીમતિઓની રેખામાં કાવચ્ચની એ મધુરી ઇશ આપણા પ્રાચીન કલાકારો કલાવતા તેનાં કોઈ કલા રસોઈ છે

અ

નૂતન

લેખક- યોગેન્દ્ર પ્રિયદર્શી

ગાંધી સદસ્યો આંધ્રમાં 'નતેન ને વાઈ' નામના વસ્ત્રમાં નૃત્યારી થયા તે પ્રમાણે નૃત્યના ત્રણ એક વરે છે: (૧) નાટ્ય, (૨) દ્રુત અને (૩) દૃત્ય. આમાં નાટ્ય એટલે કથાવિષય, અને દ્રુત એટલે તાલ અનુસાર માત્ર કલાત્મક એકાદિત્વ. અર્થાત્ નૃત્ય નાટ્ય અને દ્રુતનું સંગમશ્રુ છે. દ્રુત અને નૃત્યમાં ફેર જે છે તે નુતન અથવા રીતમાં તે આદેશ પરનું ન હોઈ તેમાંથી રીતો બાજુ અને નીકળતો નથી; અર્થાત્ નૃત્યમાં કંઈક કથા હોઈ તે આંશુલ્ય દોષ છે. આપણે આજે સુધી નાટ્યના વિવિધ પ્રકારો તથા નર્તનના પ્રારંભ તાંદ્રણ આદિ પ્રકારો જોઈ ગયા. હવે દ્રુતની વિવિધ ક્રિયાઓ તથા 'ચારી'ની રીતોનો અભ્યાસ.

ચારી-વિધાન

દા.પ: પદ્ય આદિ અંગીકાર અનન્ય વ્યાપકતા પડે છે; અને અનુ: સંજ્ઞા પદ્યોમાં કરવામાં આવતા વ્યાપકતામાં 'ચારી' કહે છે. નાટ્ય પ્રસંગમાં કહ્યું છે કે, 'નૃત્યનું મૂળ ને આદેશ ચારીમાં ન રહેતાં છે ને ચારી વચ્ચે નૃત્યનું કોઈ પણ અંગ સંજ્ઞા સકલ નથી' એવ તથા ની વિવિધ અર્થમાં આ ચારીમાં વરે ન થાય છે.

કથકોમાં આપણે 'ચારી' નામ ને આ ચારી ન છે 'ચારી' તેનું અપભ્રંશ હોતું જોઈએ. ગાંધીપુરી નૃત્યમાં આપણે 'ચારી' આ છુ આ ચારીમાં ન હોયી નહીં. અર્થમાં તેને Sāpka કહે છે, ને આપણે થાજ કે થાજી કહીએ છીએ, તે ન આ ચારી, એમ આશ્ચર્યજનક વધી શકાય. ચારીઓના અનેક પ્રકાર છે જેમાં બીજી રીતો અને આકાશિક ચારી એ જ પ્રકાર મુખ્ય છે.

બીજી ચારી: નીચેની સોળ ચારીને બીજી ચારી કહે છે: (૧) સમપાદા, (૨) વિષવત્તા, (૩) અકલ્પસ્યા, (૪) અર્ધકા, (૫) વ્યગ્રિ, (૬) વિષ્ણુતા, (૭) અવકાશીતા, (૮) બજા, (૯) કલ્પસ્યા, (૧૦) અર્ધકા, (૧૧) કલ્પસ્યા, (૧૨) અર્ધકા, (૧૩) અર્ધકા, (૧૪) અપર્યાપ્તિ, (૧૫) સમસારવત્તી અને (૧૬) મત્તી. આકાશિક ચારી: નીચેની સોળ ચારીને આકાશિક ચારી

કહે છે: (૧) અવિહાતા, (૨) અપહાતા, (૩) માર્ગહાતા, (૪) કલ્પ-વૃ, (૫) અર્ધ, (૬) અપર્યાપ્તિ, (૭) શોધપાદા, (૮) સિતા, (૯) અર્ધકા, (૧૦) વૃત્તા, (૧૧) વિષ્ણુતા, (૧૨) અજ્ઞાતા, (૧૩) અન્યવર્તિતા, (૧૪) અપર્યાપ્તિ, (૧૫) દેવપાદા, (૧૬) અમરી.

આ સર્વ ચારીઓના વર્ણનો તથા તે દરવાની રીત નાટ્ય-શાસ્ત્રમાં આપેલી છે. પરંતુ તે નૃત્યની સાંકેતિક ભાષામાં હોવાથી સામાન્ય જન માટે સમજાવી અણ કઠિન હોઈ આવી શકી નથી. તે સમજના આટલે સંસ્કૃત ભાષા અને દ્રુત એ બંનેનું જોડી જોવાનું જોઈએ.

નૃત્યારી નૃત્યરસાભામાં આ ચારીઓમાંની ધારીયરી હજી કોઈ ને કેમ જોઈ શકે તેમનાં છે, પણ તે વિષે કોઈ શોધક માનવી અચી નથી ચારીમાંથી સંચારી, કલ્પ, ખેડ, અને અંદર માગના નૃત્યનાં નૃત્યરસાભા જાણે છે. તે આ પ્રમાણે: સંચારી: એક અપર્યાપ્ત પ્રમાણે સંચારી કહે છે, કલ્પ: જે અપર્યાપ્ત પ્રમાણે કલ્પ કહે છે, ખેડ: વજ્ર કે નેથી વચને કલ્પના સમૂહને ખેડ કહે છે. અંદર: વજ્ર કે ચાર અંદર સંચારન ગરમ કહે છે. આ બધાં કે દુકલ્પ તથા પાદ્યા છે કે કાલ ને કાઈ જોઈ હજી અનિવેર્યતા જ ન પણ નવીનતાનો વિષય છે.

કેષાન-લેહ

કપર બહુવેલી ચારીમાં તેમજ વિવિધ અર્થિત્વ નામ મુદ્દોએ કરી વળને અનુક્ર નિષેધ નિષેધિ(Possession) કથા રહેતું પડે છે. તેને સ્થાન પડે છે. તેજ પ્રકારના છે: (૧) વેષાન, (૨) સગાન, (૩) વેષાન, (૪) ગરમ, (૫) અર્ધકા અને (૬) પ્રત્યાવિદ્ય, આ સર્વે સ્થાનના અર્થિત્વના કે રેલ્લતાના પણ નિષેધ કરવામાં આવેલા છે. તે રેલ્લતાઓનાં નામ તથા તેને રચનાનાં 'કેષાન' શાસ્ત્રમાં નીચે મુજબ જણાવ્યાં છે.

વેષાન: રેલ્લતા-વેષાન. અને પદ ચારી તાલ(અટી વેવ)ને આંતરે એક પદ કીરો ને બીજે વાંચો: નંદ કાચી ને પાની વળેલી.

અંકલમ

અર્ધકા

અર્ધકા

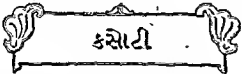
વેષાન

આપણામાં આવેલાં આ 'રચના'નાં ભાગો પણ અપર્યાપ્ત ને અપર્યાપ્ત છે. તેથી તેની ચોક્કસ શિલ્પિયા સંજ્ઞાઓનો વિષય રહે છે. રેલ્લ કલ્પકોમાં મુદ્દાએ કર્યાંથી વેળા અનુક્ર રચના કરવામાં લેવાય છે. તેમાંનાં અનુક્ર રચના તે આ ન, એવું મારા મુઠ્ઠા મુઠ્ઠામાં આવતાં છે; કલ્પ કે નાટ્યશાસ્ત્રનાં વર્ણનો આપે તેનું અનુક્ર અભ્યાસનું આવે છે. એ અનુભવને આધારે તે રચનાઓમાં વિચાર પર અપર્યાપ્ત આવેલાં છે. તેની શુદ્ધતા-અશુદ્ધતાની ખજાજ તે સંજ્ઞાઓ કરવામાં આવે ત્યારે ન પડે. છતાં એ બંને ત્યાં સુધી તે બંને ન નાટ્યશાસ્ત્રનાં સંજ્ઞાઓ રચના માનનાં રહ્યાં. નાટ્યશાસ્ત્રના કાલ આટલે અપર્યાપ્ત કરાયેલા વિષય પર મુદ્દા પ્રકાર પાવી શો.

તયા બને પાંખા ધૂણુભાંગી સદેશ વગેલા.

વેશાખમ : દેવતા-કલિકેવ. મણુ ખૂણા પડે તેમ પંખ ઘેરે
 ઝાલે બેઠાનીની પાછળ રાખી સહેજ નમેલા ઘેરા રહેતું તે
 મેઠકામ : દેવતા-ઉદ્ધ. અને પગ વચ્ચેનું ઝાલર ચાર લાંબ.
 સાચા ને કેડાં સીધી દેખાતાં આવે તેટલા નરો ઝાલર રહેતું તે.

આલિદમ અને પ્રત્યાલિદમ : બંનેના દેવતા રૂઢ મોડવ-
 રાખનાં જાણી પગ પાંચ તાલ આગળ કરેલો તે આલિદમ; આ-
 લિદમથી વિપરિત આગના જાણી પગ સેકાડી-સાથ દાખો પગ
 આગળ કરેલો તે પ્રત્યાલિદમ. (આલ)

કસોટી

(૧) એક છાણકીમાં ચોડાંક ઘોર પડયાં છે. પણ કોઈ અજ્ઞા-
 રોને તેની સંખ્યા દર મિનિટ બમણી થતી નથી છે. એક કરતાં
 બમણા બાર વાગ્યે તે છાણકી પૂરેપૂરી બરાબ
 નથી છે-તો તે છાણકી આપી બરેલી કેટલા
 વાગ્યે ઢરો ?

(૨) અતસાદિત્યમાં અધર આંધ્ર ખૂણી જનાર
 આ મહાન સાહિત્ય-સપ્તારને જાણેલા ખા ?
 (૩) નીચે જગતનાં મુખ્ય સહેર કે પાટનગરનાં
 નામ રાખે તેને દેખાતા મામે સેજકેશન કરીને
 આપ્યા છે. તે બારબાર ઝેઠકી શકો છો ?

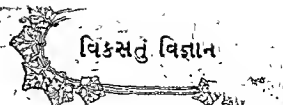
૧. બોરસો કે રતીડન ૧ મોતીના છ મિટી-ચીન
૨. માર્કુડ ગરિસિપાઈન્સ ૭ પ્રાણ ૨૨ ન્યૂ-ઝીલંડ
૩. સાંશિન ગ ચેકેરોવિચિયા ૮ રેડ્ડેલોગ ૪ દોલક
૪. સોમી ધ બોરસિયા ૬ કેનલ ૬ પેલેડ
૫. બોરસો ૨૦. બોરસો ૬ રવેન

૩૫	૩૬	૩૭	૩૮	૩૯	૪૦	૪૧	૪૨	૪૩	૪૪	૪૫	૪૬	૪૭	૪૮	૪૯	૫૦	૫૧	૫૨	૫૩	૫૪	૫૫	૫૬	૫૭	૫૮	૫૯	૬૦	૬૧	૬૨	૬૩	૬૪	૬૫	૬૬	૬૭	૬૮	૬૯	૭૦	૭૧	૭૨	૭૩	૭૪	૭૫	૭૬	૭૭	૭૮	૭૯	૮૦	૮૧	૮૨	૮૩	૮૪	૮૫	૮૬	૮૭	૮૮	૮૯	૯૦	૯૧	૯૨	૯૩	૯૪	૯૫	૯૬	૯૭	૯૮	૯૯	૧૦૦
----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

(૪) ડર નેબર લખેલા આ એક લખ
 ચોરસમાં કોઈ પણ નેપથ્યો નેડકી આપી
 જાણી એવી પાચ ન લીટી દેવો શકશે
 કે નથી તે લેખચોરસ આવા વિભાગ-
 માં વર્ણનાઈ નથી કે દરેક વિભાગમાં
 એકબેક કાણું ટાપું આવે ?

(૫) છે તે સામાન્ય જ્ઞાનના પ્રશ્નો ન,
 પણ કેટલામાં લખે સચા નજાણે આપી
 શકેલા ? (ક) લખા તાસજોગમાં મુખ તોરે

આપણને શા માટે વિચર દેખાય છે ? (બ) કયા આડ નીચે ચોટાળ મુખને
 પડતા જ્ઞાન મળ્યું હતું ? (ગ) ઇન્ડકામાં આ છકકાણે અપાય છે : ડબ્બક,
 પાઈકાન્ડ, ક્રિમ, ગાલ, પ્રિન્સ, બેરન અને માર્કિસ. તેમને તમે
 કયવતા નમુસાર ગોઠવી શકો છો ? (૫) તામણકર રાખનાં કોઈ
 ન શહેર છે. કયું ? (બ) કમળા નરેશને શા નિહિલ નામથી જાણ-
 બતાવ્યાં આવે છે ? (ક) હિંદમાં આ ને કુલ કેટલા પ્રતિા છે ? (ગ)
 જગતમાં મોટામાં મોટા ગણતા નીલપુરા ધુમ્મઠના પેરાવો કે-
 દંડા છે ? (ગ) નેજતમાં આપણે વરસ કયા રાશેનું કળ્પતામાન
 સીપી વધારે રહે છે ? (ક) એ કેમલે પૃથ્વીનું કોઈપણ નિહ રક્ષિણ
 દિશા તરફ ન હોય છે ? (લ) આગળ આપ્યા છે).

વિકસતું વિજ્ઞાન

૧. કોઈ પણ પદાર્થને સંપર્કે કે બાકીના કોઈ તેને લેકેલે કે ન
 વધારેથી ગરમ કરવા પડે છે, આથી તે પદાર્થના નજરે કુલ
 મર્યામાં ફેરફાર થઈ તેમાંનાં વિદ્યાગિન નાશ પામે છે. આ અગ્રમ
 દર કરવા કોઈ બાંધિત્રવન વેજાનિરે પદાર્થનું કળ્પતામાન ન વધર
 છતાં તેમાં બીજલવાની ક્રિયા કરપત કરવાની નવી પદ્ધતિ રોપી છે
 પદાર્થ નવારે બીજો છે ત્યારે તેમાં એક વિશિષ્ટ પ્રકારનાં આરોપે
 દરપત થાય છે. તે આંશિકતા ગરમીને બદલે બીજીની સદાચાર
 પેદા કરવાની રીત છે તેવી કહી છે. આ રીતને કારણે બધું જવા દે
 પદાર્થમાં પણ બીજલવાની ક્રિયા લાવી શકાય છે. જગતે તેને પ્રત્યક્ષ
 પ્રચીન પણ કરી બતાવેલા. એક વાસણમાં બરડાના કકામાંથી પડે
 લઈ તેમાં એક છવની માછલી મૂકી, પછી પાતાની પદ્ધતિ પ્રયત્ન
 નાનનિક સાધનોથી તેમાં બીજલવાની ક્રિયા કરપત કરવાની નવી
 માછલી મરી ગઈ અને રંધાઈને બજારને તૈયાર થઈ. આમ વધ
 છતાં પાણીનું કળ્પતામાન તો શૂન્ય ડિગ્રી ન રહેતું ! કારણ તેમાંથી
 વેજા બરડાના કકાડાણું જેમના તેમ ન દત્તા !

૨. ઇન્ક્રેશન ભેતી વગેરે ને પીડા મળ્યાને થાય છે તે કા કા
 એક નવી ન ભવતી ઇન્ક્રેશન પદ્ધતિ વેજાનિરે રોપી કાઢી છે,
 જે હાઈપો-સ્પ્રે (hypop-spray) કહેવાય છે. આ નવી પદ્ધતિમાં
 હવાના અતિશય દબાણ વડે ઇન્ક્રેશનના પ્રવાહીને આગળ ના મેજ
 બેર ફેંકીને (blast કરીને) દાખલ કરવામાં આવે છે. આથી પીડ
 તે નાશ પે થતી નથી પણ પાણીનાર તે તેમને અજ્ઞા પણ રેખાતે
 નથી. આ નવી રીતમાં પ્રેશ્યુ, યુક્લોગ્રાફી બેજાન મોટીની કોઈ
 હોદા વગેરેની આગળ કરવામાં આવેલા પ્રેસચેર દબાણથી પામતી પા
 અજમ કર્યા વગર રાહીમાં પેટી ભરી તેના પરથી માછ લેવી.

૩. જોખને વધુ કસારે બનાવવા, તે તેને છડવામાં લેવા સંપર્કમાં
 તેમાંનાં વિદ્યાગિન નાશ ન પામે તે માટે વેજાનિરે નવી પદ્ધતિ
 રોપી છે. એક પીપમાં જોખા બરી, તેમાંથી બધી વધારી લીધ
 પછી ખૂબ જોખા દબાણ હેઠળ એક ગરમ પાણી કાઢવામાં આવે
 છે. આથી જોખાનાં ને વિદ્યાગિન કાઢીની સંખ્યા પર કોઈ છે કે
 જોખાના છેક બેઠરનાં જોખામાં મુરસિતરીને પુરાઈ નવ છે.

૪. ધરને પાણી રંગાબા પછી ને એક અજુગમની વાત આવે છે કે
 બાલે તાણ-સીકરનાં રક્ષ નેથી મુનુંગમ થઈ ભાકાની વધ
 આવે જોખા રંગાની રીત અમેરિકામાં થઈ છે. રંગ પૂરેપૂરી મુખ
 ગયા પછી તે ગિજકુલ નિર્દેશ બની નવ છે.

૫. આજ કાગેલા ધરના ત્રીજા કે તેથી કપરના મોળમાં રાખનાં
 નામિને રેવકુપાઈથી બચવાનું એક અગિલન સાધન વેજાનિરે
 રોપી છે. તે ૧૦ રાત્ર વખતનું એક પ્રેક્ષ કોઈ ધીમીધી
 બીજવડ નવ છે. તેની સદાચારી રમે તેટલે જોખે આવેલી બારીમાંથી
 પણ માણસ સહીસહાગતરીને જમીન પરે ભવતી, રહે છે.
 ૬. રાહીરના ધણુખરા તેમના પર અત્યંત કવચથી બનાવેલ વેન-
 સિલિન વિષે ધણુખરે સાંભળ્યું હતું. તેમાંથી પર અથવા ન
 દારના વગેરે પર તે કોઈ અગ્રસારક ન અજુગમની વેજાનિરે

વિવેચક શાસ્ત્રીએ માલુમ પડે છે, જો કે તે સ્વભાવે જાણીતો હોઈ તેના ગુણોનો ઓછો વપરાશો આસ્વાદ્ય થાઈ રહ્યા છે. ઉષ્ણવૃદ્ધિ (શાયરૂક) પદાર્થ તરીકે તે ઓરેન્ડા સાથે સ્થળી છે, હવે તેમાં માલુમ પડે છે કે તે યૃદ્ધિ પાત્રી વૃક્ષમાં તથા વિવેચક ગ્રામીને કાચમાં વોસલોને સ્વચ્છ ગાંધવાના કાચમાં પણ ઉપયોગી છે; આથી તે બાજુ કપાસ ને રૂ સાથે ઓરેન્ડા સાથે લેવા કરીને

કરે, પણ હવે તે તેના સાચા ગુણોનો વપરાશ થઈ શકે એવું દોષમાં વેદનિયમે કોઈપણ મદકાર છે. તેની રસનામાં હિરેપદા છે કે આપણીની સાચા ગુણોમાં ફક્ત વાસણ વડમાં અને આપણા વાસણ વડમાં તેના પાત્રી વડમાં બાકી હોઈ આપણા વાસણ વડમાં વાસણ હોય છે. આ રસથી હોઈ ન ગિનિકમાં આપણે કોઈપણ વડમાં વાસણમાં પડે છે.

માસપોષના વૃક્ષવિશેષનો પરિચય આપતી શેષગાળા આપણી વનસ્પતિ દર્શનો ૧૩

કાંચનાર

લેખક શ્રી. જયંતીલાલ દે. જોડા જોગ, ગેસરી.

મ સહી આપણાં જેને રમ કાંચનાર આપણે મુંદર અને ઉચિત નામથી ઓળખવામાં આવે છે તે, સાધારણ વાસવાળાં આ વિવિધરંગી મુંદર ફૂલો વસુલતા આ મહિનાઓમાં ગળત્રપાણી પીકી તીકાળીને સુષિષીરમાં અનેક વધારા કરે છે. કાંચનારની અનેક વસ્તો થાય છે; તેમાં કાંચનાર, પીળો કાંચનાર, સફેદ કાંચનાર વગેરે ઓછા વપરાશિયો હોઈને તે તેની કાંચનારની પાણીને લીધે ઓછામાં ઓછાં *The Variegated Bauhinia* કહે છે. આજીવની સહીમાં સુષિષીરમાં બે જાતો વનસ્પતિવિશેષ એક ને કેસર કોહીલના માનમાં આ નામ પાડવામાં આવેલું. કાંચનારનું તેમજ પાન બે બંધુઓનું સ્વયં છે તેને કાંચનાર પણ કહે છે. કોવિદાર મૂળ તે તેનું સરકેલ નાગ, તેનું સાચી નામ *Bauhinia Variegata*, Linn.

આ વૃક્ષની ઉપચિરવાન સિધ્ધિની પૂર્વ દિશા વડરેશ દિગાલની પોષિત પ્રદેશ, અસમ, બ્રહ્મદેશ, ઠાણાનપુર, ગયપ્રાંત, પશ્ચિમ બંગાળ પ્રદેશ અને બિહાર વિદમાં તેનાં સુશોભિત ફૂલો માટે તે બે જાતો બંગાળીમાં ને રસ્તા પર કાંચનારમાં આવે છે. કાંચનારનું વૃક્ષ મધ્યમ કદનું થાય છે. તેની છાલ લગભગ લીસી અને ઘેરી બૂરી હોય છે અને કુખી કાળીને પણ બૂરી રંગની હોય છે. તેનાં પાન આંતરે આવેલાં હોય છે અને સાદાં, ૪ થી ૬ ઇંચ લાંબાં અને લગભગ તેટલાં જ પહોળાં હોય છે પાનની મધ્યમાં એક સીધો હોય છે, ને તે લગભગ સરખાં બે આડધિયાનું બનેલું હોય છે. બે આડધિયાનો પુરતકનો પાન પેટે વાચ્યા

પણ તેના આકાર લંગડાને વધારે છે. પાન કુખી હોય છે ત્યારે તે પર ભારીક કાંચની હોય છે, પરંતુ પાન યાંતે રંગની બૂરી પડે છે. પાનના તળિયાનો બાજુ લુધવાકાર હોય છે અને તેમાં ૧૧ થી ૧૫ નાંશ હોય છે. દરેક પાનને ૧ થી ૧૬ ઇંચ લાંબી દંડી હોય છે, ને તેમજ ઘેરી દિલેખર મુખીમાં વૃક્ષ પરથી પાન ખરવા માટે છે અને માથે આપણાં તે આપણે વૃક્ષ લગભગ પાન રહિત થઈ જાય છે. પાન પાન એકિલ-મે થાં આવે છે. કાંચનારનાં ફૂલોને વૃક્ષપદ્મ કહેવાય. રીપી એકિલ, ફૂલો પેલાં, સુચરિત ને રંગોરંગી (સફેદ, જુલમળી કે જાંબલી રંગનાં) હોય છે; અને જ્યારે ફૂલો આવે છે ત્યારે વૃક્ષ પાન રહિત હોય છે. ફૂલો વસતી ઉપરની શાખાઓમાં છેડે જ્યારે પાનની દંડી અને ગાળાની નજીબા બાજુમાંથી કુખાળમાં આવે છે. દરેક ફૂલને એક દંડી લાંબી હોય છે. આ વૃક્ષ સિંચી વગેરે વનસ્પતિ હોય તેની સીંચ ૬ થી ૧૬ ઇંચ લાંબી અને ફૂલો ૧ ઇંચ પહોળાં આપણી લગભગ હોય છે, અને તેમાં ૧૦-૧૫ લીટર હોય છે. સીંચ એટલામાં પાડે છે. તે વૃક્ષ પર હોય છે ત્યારે જ પાન

હીને ફાટે છે અને ઘોરેર બીજાં લેવા કરે છે. આ વૃક્ષ બીજાં વડે કાંચનારમાં આવે છે. કાંચનાર તેનાં મુંદર ફૂલોને લીધે સામાન્ય વૃક્ષ તરીકે બહુ જ પોષી છે. તેની છાલ રંગવા તથા આમમાં કાંચનારમાં કાંચનાર પાન છે તેમાંથી કાંચનાર મુંદર પાન ની આવે છે, તેમાં મુંદર મુંદર મુંદર મુંદર હોય છે. તેની કાંચનારની દેશા નીકળે છે. તેનાં પાન બીજી બાજુમાં વપરાય છે તેમજ રસ્તા વાસ તરીકે પણ વપરાય છે. તેનાં પાન બીજી કાંચનારની ને તેની એક તેનું જાડાનું મુંદર છે, જુલમળી ને સામાન્ય કાંચનાર હોય છે, પરંતુ મધ્ય ભાગમાં કાંચને ને ખૂબ સામાન્ય હોય છે, તેમાં પણ તે પોષે છે એક વનસ્પતિ ૩૩ થી ૪૮ રતલ) હોય છે. આથી ને તેની કાંચનાર બીજીનાં એકાંદેશ બાજુમાં પણ આવે છે. આ વૃક્ષનો ધરતરુ કાંચનાર પણ આવે છે. તેનાં પાન, ફૂલ, કાંચ અને કાંચનાર સીંચનાં સાદાં થાય છે. ફૂલની કાંચનાર સામાન્ય પણ થાય છે. આપણે તેમાં તેની છાલ, મળ નથા ફૂલ કાંચનારની એકાંદેશ વડે વપરાય છે. કાંચનાર પવિત્ર વૃક્ષ ગણાય છે ને બીજાં સિંચમાં પરે વળીનાર તે વડે પડે છે.

નવાનગર બાપી રૂપ માંડી, માંડિલે યુક્તિ પ્રમુખિ પૂર્વક એ સવારી પામી વળી, એટલા બીજ વાર આંખે માંડિલે તેને સોનું આપી સંતોષ પામીહાલ, પણ મુશ્કતાના બીજ વાર આંખે, ને સંગ નજરે, ગાંધિજીની આંખો, આગાખાના વિદુ શત્રુઓની અશિલ્પિતા અને નેપાં બીજે અનેક કારણે સર ગાંધિજી બાંગે, તે દેશવાસી બન્યા.

જે વેળા શિવાજી દિલ્હીના ગાંધીવાદોને ધરણાવડો હતો એ વેળાએ કાઠિયાવાડમાં નાનીમેદી અનેક સરોવરો મુસલમાન સર-દારો સાથે માખાંજીયો 'ગાર ગારવાળી' પળે પળે પેરવી રતી હતી. નવાનગરના ભગ, કાપાના કંઠવા, શિદોરના કાપોને અને કાંતકાના ધાતીઓએ અનવની રાણે બરી, ૧૭૦૬માં જોરખેળ આખાંડી ગયા ને શુભરાતની સાથે કાઠિયાવાડ પર પણ આધાપૂર્ણનાં અપરાંને વરસ્યાં, સોરઠના કાંજરાને, કાકોરા વગેરે પાસેથી ખેડભી કપ-રાવવાનું કાંયે, વિરોધિયો રહ્યા બન્યાં ખેડભીની વસ્તુકોતોની સવા-રીએ લગભગ કાચગાની થઈ, ને કાઠિયાવાડની કાલિયા અચર બની.

વરસો નીત્યાં ને સોની બાગીચોને ચરેલી સોરઠની કોંજરાનીને અંત આપ્યો, સોર બાગી બાગે કોંજરાની બગીચે નવાબી પારી, ને બાદશાહનાં નામે એ નવાનગરના નવાબ બન્યા. કાચે રીતે તેણે સત્તા વિરેતારી ને આસપાસના મુશકમા તોરવજીની વસ્ત્રાન માંડી. ૧૭૨૨માં સોરઠે પીઠાણ વાલકવાડની સરદારી તણે મરાઠી કાંજો બાળી, શિદોરના બાવસિદહએ મરાઠાઓનો સામનો કર્યો મરાઠા-ઓની કાંજ થઈ, વિરોધી બાવસિદહએ, ૧૭૨૩માં આવતવર રવાના.

૧૭૨૬ માં અશુભતાના સુખા મુળારિષ-કલ-મુલે અપહાઓને અંદા કહાવી મુક્યા પુષ્પા સાથે કલિક કરી અને પછી તુરત તે ધારણ મુલખ ખેડભી કપરાવા સોરઠના આંખે, બાવસિદહએ એ રીતે વજા કર્યો, પણ કાપાની કમઠીં સુખાને અપેાવામાં નેળ નિવર્તી ને સુખાએ, કાકોરે હવાયેલા માથવ પુરનો નાના કર્યો ૧૭૩૫માં હમાલક માયકવાડે કાઠિયાવાડ પછી ખેડભી કીધી.

જે વેળા અગરેલી પગેરે પ્રદેશના પછુ અયકવાડને કબજે, ૭૬ મુસલમાન સગલ સુધી આ દેશ 'સોરઠ' ને કહેવાતો, પણ અર્ધી માથ કપરાવા આવતા મરાઠાઓને મોડા બાજે કાઠીઓ સાથે ૪૬૪૩ પહાડે હોવાથી તેને કાઠીઓને ૪ દેશ અબુને તેમણે કાઠિયાવાડ નામ પામ્યું એ નામો દેશકોર વરગમી નર્યાં બની.

મુશ્કરી, ખેડભી અને ગેરતલબી-કાઠિયાવાડના કાકોરા-કાંજાના આવા અનેકવિધ બરણોએ પડે મુસતાવા લાગ્યા થીવેપાથે માયકવાડ અને પેશ્યાની સત્તા નળણી બનીને મરવા લેલી, અને એમણે સમી સદીનો આરંભમા દ્રાક્ષાપી બાવતગર ને માલિયાથી કીડીનાર સુધીનો પ્રદેશ કબજેર બંધાપૂરની બેાગ બની, એ લાગા મનાનામા કાઠિયાવાડમાં અબ્બાનાં અચેર પ્રસરેલું સીએકીબની સત્તા હડખી લેવાને, નળણીને અર્ધ અવાને ને માથ લૂંટી લેવાને લાઈલાહના ગયા વાડવા સુધી પણ પહાવ બનાવે હતા.

૧૮૦૧ના એલ્લા દિવસે કાંજાવાળા કંપની સરકારે આ પલટાની દશા લીધી અને પોતાના આવવા સગવળો નિરાન લાવ્યા, એર-એર બળપી બેઠેલી સોરઠી સત્તાઓ ને વજા કરવાનું કામ હવે વિલક નહોતું, એટલે અંધેજિતના આશરનાં પલતવે પર કાઠિયાવાડનાં કાંડાં કપારી લેવાનું કામ કો સરકારે અંધેકગાંઠર વોકરને સોંપ્યું, સોર સમાળેતા હતા ને પરદેશીએ માટે કાઠિયાવાડના અમલગમ હલ કરકું સંપર્ક સરળ નહોતું, તેથી તેણે 'કુહાડનાં લાયા'ની રીથ

વાડ સર કપવાની કરાલ કોણે નેળા બરની હતી એ અબીની પળે મુશરી મદવજદારી કંપની સરકારનાં માનગી મામુસ તેરીકે મોરબી કાકોરાને મળવા આંખે, મિયાબુઓને કપરી નાખવાને રામણીજી મુશરીએ કાકોરાને અજેજીઓનાં અંધેકગાંઠર વોકરે પળાવેલું, કાકોરા પાગે મુશરીએ કંપની સરકારની મદદની ચામના કરાવી, અને ૧૮૦૩ની ૧૭મી નવેમ્બરે કાઠિયાવાડમાં અંધેક અપવાના અંગેશ મેટાના.

તે મળી ૧૮૦૪માં સોરઠી સવારીએ કાઠિયાવાડમાં પોતા પડાવ નાખ્યો, તે અબીની થકી ને કાલોને દિશવા, આ રીતે અિચર થતાં જિતિ-સોજે આચરવાનાં થોમ કપરાંવવાનો હક પોને કપરાંવવાની શરતે, હલ લીધો ને અલકવાડની સત્તા નામશેષ કરી તાણા, પેશ્યાની સોગ વધી કામિયાન કાઠિયાવાડમાંની કંપની સરકાર ફૂડીકાંડી ને કાંજો લેતરી; ને ૧૮૨૦માં તે તેણે કાકોરા થે કાઠિયાવાડ સર કર્યો.

૬. ૧૮૧૬માં કોઆંધળમાં માંચિયામીરી કરતા વાંચરને જિતિશોખ જેર કરી ૧૮૧૮માં માયકવાડ સાથે કંજી અંધિયાં આખાંડળને પ્રદેશ આવકવાડને સોંપી પણ આવતવરના તાણા દેખેનાં મેળુમ, મેળા વગેરે પ્રદેશ વચરવી સધિમા માયકવાડ પાસેથી અંગણે લીધેલો.

કુલાહની ૧૮૪૭ આવેલું નંદરા હળકીનિમાના સીરીકોનું મથક હતું, તેણે મુલક સામીબુતા નાનિકો ને નીક-સાપલિનાં હતા, તેમને પશ્ચિમ કિનારે બુદાંબુદાં બંદરની મેર પડતી તેમણે કાઠિયાવાડના બંદરાબાદ બંદરની કબજે કીધી, એ કબુ પણ બહુ રહો છે, નવારે કાઠિયાવાડનાં બંધાં રાખી અંધિયાં અન નાચવાડને ખેડભી નવાં વાંદે માથ બંદરાબાદ ને તેમણી મુજા રહુ છે, (૧૮૪૬ આ અંધમાંતો 'મિન્નિયાપો' ને મોશો)

૬. સ. ૧૮૨૨માં જિતિશો સત્તાએ સોરઠ પરડે મનાંચિયક ધારણ કર્યું ને કાઠિયાવાડમાં 'નેળા જાળાને' બેળાકામોશ, ૧૮૨૩માં કોઆંધની આખની અંદાલત આવી, ૧૮૨૩માં હરખતનાં પાસેથી બધામાં સમંજાની અંદરઅંદરની સત્તામાના માલિકને બિશરવા કાઠિયાવાડનાં રાખ્યાના સાત વર્ષ પાડવામાં આવા, તે વર્ષોમાં ન હોય તે બધા વિનવડમળી તાલુકાકોરા હંદવાના, અરસિયાઓ અને રાખણો વચ્ચેની તરફરાશો વિલકાંડે માટે ૧૮૦૩ માં સમ-રશાકો કોટલી રવાપના થઈ.

એલ-સીની રવાપના પછીથી ૧૮૦૪ થી ૧૮૦૩ વચ્ચેના વર્ષો દરમિયાન કાઠિયાવાડની દેશી પાણીદાર દામિયાં કોશાની નેળામાં શુસાન રાંડી રહ્યું, મરાઠાં ખુલે બેઠી.

રસતએ બંધવા, માળુકોર પથવાથી, દિલ્હી જાકો રાજકુમાર કોલેનાના નિશાળ અંધાપાને ને કાઠિયાવાડ 'મુખી' મતલબે.

સોરઠરે પેમણે પથામોશી 'મુખવરથામો' સોરઠી સત્તાપત્તાનો સત્યાનાશ મેલવો, સર-શો મેરી ગયા, સતિયામા મથ કાલની મુશરી બન્યા, મુશામીએ અને મરીબાલો સોરઠનાં માથ પાડવું.

ગાંધીને બળેલા કરતા, છત્રીસે બદાવવા બેઠતા, આકાંજો ગયા માલવા, માલ-પકો અજકકાર બેઠતા ને પ્રત પોતાનાં કુખ વિચારણુ માટે દિગમ્બ કાળી બે કાંજે, અને તેમનો થે, સોરઠી પ્રબળો જિત્તો પાત્રની, પણ સીકા પડે સોરઠનાં માથ બેઠો, એ મુનિદ બાંધી પર બાંધામળનાં નશાં વડાવાં આંધરબેઠા ને અંધ મુશગી બાંધી કોની પહોં છે કે કાઠિયાવાડની માવર વસુધાએ વિલકા માંડ્યાં ને સોરઠનું આવી નામુ પશામીને ને પુરાવણથી બંધને પતવને પામે

મણી એવી જાણીતી થયતી; બાર અને વાઘની સામવડતી, અધિવાસ અને કપાસિયા બળત; સ્થાન કપિયે ઘટ અપાતા, કડબના મેડ સો પૂણા પર્વ કપિયામાં જ બીરીની સભા. પાશ્વ કપિયે તેલ મળતું. બાર પર્વ કપિયે શી આવતું. કાળકપો કાઠિયાવાડની વાયવ્યની ભગીમાં નજીવાની બેઠી લાગી. ને કાઠિયાવાડ મેઘધારીની સામીમાં પડ્યો. કાળકપિયા કાળકે જેને મધ્યે આવેતકતારીને ને બાજીની મધ્યે. સમગ્ર કાઠિયાવાડ સિદ્ધ તે કાળક કાઠિયાવાડમાં જ પડકતા. બીરીની ગાયને કાઠી વોડાં નજીવાની વોડાંએ લગ્યે સિંચાણ દર્શાવે. આના પરદારી નવરો આજીવી જગનાએ પૂર્વ વસના પુરુષો પડકતા હતા; સીચા કાળક છતાં મુકત ને મરતી હતી.

કાળકવાળી એક સેના પૂર્વની બેઠીની અંધારીની કાળે પશુ કાઠિયાવાડની બેઠીમાં આગાદ ને સમૂહ હતી. કાળકી, સ્થાન, રાજા, આહીર, મેર, કેળી, પાંચી, સંઘિ, વડ અને ચિયામ્ના-ગોના એકતરતીની નામના નામેની નહેતા.

વ્યાપાર અને વ્યાવસ્થા તે કાઠિયાવાડમાં પરાપૂર્વની જ પ્રખ્યાત બન્યું છે. ફરફરના જગનાના કાઠિયાવાડી વ્યાપારીની માવી મળે મેઘધારી મેઘાન્યા અને વ્યાપી દારમ દરકે જતા અદરના બામમાં, પશુ રસ્તાએ અનુક્રિયાવાડના સોસંગાઓ જ જગાઓ. જે પાળીથી મુકસાની સુખાઓએ પશુ આ રાજાના પ્રવેત કરી. પશુ સાથે કાઠિયાવાડી રાજાઓમાં વડે મેરી લેવાની પહેલ કાળકમાં રાત તે ૧૮૬૫ ના પોલિટિકલ અમંટ કહેલ કોર્ટિસને જ આપ્યું ગયું. જે પાળીથી પહેલે વરસો પીની ગયા ને કાઠિયાવાડમાં આમગાઓ અપસાદ સંજવાયા.

ભાવનગર, મહુવા, મેરોળ, બેડી, મેડિયા, વોરજદર, અંગ-રોળ, રાજા, પોલેરા, નરસાધા, વરાળીયા, નાગપર, બેરડી, કાંપીપર, (આવનગર), લુણા અને મુદરદે સ્થાન જગના કાળકે મેરોળ વ્યાપાર આમગાઓએ કાળકી લીધે, ને નવા જગના સામે બંધારને પશુ મોડા દિન પોડા.

તેણી લગભગ, સોનેરી કપરજાઓ, વચલસી બેડા, પાસાબંધી અમરખાંસો, સોનાર પાની મેડીઓ, દોરીકંટ મુકાઓ, રંગેરી કાળકો, જનવનવી પોડીઓ, ને અર્ધા બરાજિયાઓ, આ બધાં કાઠિયાવાડને મળીને, સુભા ને રહતો મૂકીને મરી ગયાં.

અંધેતાના અને પશિયાના પાંડિતીની રી વરસે દરમિયાન સાંકડાં છપનની અદ્યતન જિંદગીને જાણે કોઈમાં વાંચિક છપનની નીચરતા અપાવી; સોરોને રથાને નામદારી, વાવદારકણજાને કાળકે પાળિયાસાદી ને પાસાધાઓએ છપનકેસાએ બહાર કાચતાએ છપનકેસા કાઠિયાવાડમાં આવી વરયાં.

જે પાળીથી રાજાદારમાં બીજા સંજવા. જે કાળે પશુ મિટિસા હિંદના રાજાદારીમાંથી છપામાં હિંદી નરેડા પરતે તેસાકે સિયાવ અન્ય કાળે જે રેખાવ નહેડાં રીદારજાઓની કાલ બેઠીએ જે વેળાએ જોગણે રાજાઓને રસમ કરે આખેતો જગના દત્તો. જે વેળાએ જોગણે પશુ, છપાકેસાદાં નરવાતે રજવાડાંમાં પદ માયા ને મજાગના વરસાદ વરસાઓ. પશુ એને રજવાડાંઓની આંખેતે વરસારી દરખાની ભરી પ્રખાલિકામાં સ્થાવર નિર્કેત કાલનું હિંદી નરેડાની ભરમંકર આપણી પ્રત્યેક પુણ્યપ્રકાશ રેખા રાજાઓમાં પહેડો તેમણે પ્રકટ કર્યો. આતે કાલના સમુદાયની નિષ્કરતા મિદાવવાને જરૂર પડે તે રજવાડાંનો નાશ નોતરના સુધીની પશુ તેમણે નાખ્યા બી. રિદી રાજાઓની રીજાની પ્રલંબ તેને વખાની લીધી.

પશુ પશુમાં ગાયાં મુકવાના બેઠાઓમાં આરંગપેની પ્રમ કાળા કાચેતો ગિરવાવ મળ્યાને મોંદર-કેડા રીજાઓને જાણાને અનુસાર ૧૮૬૨ ના ફેબ્રુઆરીમાં રથાપાએલા નરેડાઓમાં હો મેકસેડે નરેડોને કાંને પ્રમરસાતેવના પહેલ રાજ નાખ્યા.

સરકારની આ બેઠીની રાજાઓમાં ગાંધીયાવાડ નવા બેડે, સોરકે પડે ભાળી, વરસોને રેખાં સાચુ કરવાનાં આરોપને તેમણે અતિમાન કરી. વધીઓના સમયપેની મંદગ સમી કાઠિયાવાડે દિ. વર્ષકે સમાને જગાડી કાંકાવ તે જગાડીને, ને ન જગાડી મુકાવ તે રથેવા રહને પશુ. પ્રલમતને વાચા આપવાનો તેમણે નિષ્કર કર્યો.

આજે પશુ કાઠિયાવાડ રાજાઓ પરિવરને ખનનુપ્રકાશ જેના વિદા મળ્યા. લાખાજાઓ જેને રાજા મળ્યા, ને કાઠિયાવાડના કેડે સમા રાજાઓની બાજી વર કાઠિયાવાડની પ્રમને મટી શુદ્ધ અને શાંતિમય માટે રથાપા, મેડેસે પ્રલને અપાધાર રાજાને મેળવવાનો માણેકેસે મરજવામાં આપ્યા.

કાઠિયાવાડના એક સ્વતંત્ર ગણની રથાપનાની સુચના ચિત્રકાળ પહેડે કરી ને અનુપ્રકાશ લેકાના 'સોરાધ' ખનને જગ્યા પાયા. કાઠિયાવાડી પ્રમરસાતના પડકા ફરફર સુધી મંજાવા. જે 'સોરાધ' રાજા 'મરેડો' કાઠિયાવાડ કરી એકવાર છવતો ગયા. રોસકાંડી મિતમળાઓમાં જગનાના સુધી પીસાયા પછી પચ્છીસ લાખની પ્રલમ પડકું ફેરબુ અને કાઠિયાવાડની અસતિની મે પીપાડી બીજી માનુસ મુલાલથી મારીને કુલકેસાદાં સુધીના કેડેલા પે, મેરપર અનુસ પાળી પોતાના હોખ તપાવી લીધાં જે પાળીએ કાંનેદાર તે કાળ નહીં કાલ કેડેલા જ તાલે છે.

નેતાઓની રીજાઓમાં, વાગમદેવાઓ અનવળીઓ, પ્રમની પ્રમનામાં ને કાળના બોધાઓ રાજાઓને અનવળી. પશુ પછી આ મટી મિટિસા સમાર વિદાય સેતા રાજાઓનાં મેડિયા આસરમંજ ગરી પદમાં કાંકેર તેમને પ્રમખાં ચાંકે બેઠેતો જગાં પોતે સર-સમાપીગને રાજાઓએ બન્યા. પશુ ને છપાના બંધારની પે પે કાળમાં ને પ્રમખાં બાની પરી દરખાને આપીને કાંને રહેતો મુકવતાં પુર રેખાયા. પ્રમની રેખાઓમાં કાંકેર રહેતો કાળકા બાંધી. આપાનિ-સાંધી અપવરને એક જ માટે પ્રલનું સારણું છે જે તેમને અનુલનું અને સોરાધની સમાવજના સુભાં પાળ્યા. બાંધે રીજાઓ તરીકે પછી જાણે કાલકેસાદાં નાશ પામ્યાં. બેડો કાળકી તરીકે એક વિસાળ સરોવર બન્યું. સોરાધની ધરતી એકે રાજાને તમે એક જ. એક રાજા, એક રાજ્ય અને એક પ્રદેસ નિર્માત્રે થયાં.

મેરેડો અને કેડાકેસાદાં જે ને પશુ તે સરદાર વરસમાણ પહેડે પશુ મહિતામાં કરી બાળનું, મેડકા કેડા જાણાને તેમણે હિંદની મધ્ય પછી મેડા બામનાં રેખા રાજ્ય રૂપી પીસાઓ સુભાં નાખા કરી નાખ્યા આ આપણે હિંદી હિંદના રાજાઓમાં બેઠેતો અસરે જગાડી જશે. જ્યારે રિયાસતોને કલિદાસ લખામે રથા રાજાને વરસમાણ પહેડે અને મેડાના રિયાસતી ખાતાના બેડો મેડન નેમાં અમર રથાન મેરવરે.

ભૌતિક સમુદિ

ભારતને પશ્ચિમ પશુ, અને નાનાં રજવાડાંમાં પ્રિતમિય થકને પહેડો કાઠિયાવાડ એની બેઠીની રથાને સીમ આસર સુધી રેખામાં અનવળાઓએ રહો છે. નેમાં રથાપવ દેવાપાની, મેડા તમરડો એવાને અને નેમાં જગે નવા જગની માતખર સમુદિઓ આપ્યા (નવે ૧૯૮૬) ૮૨ ૬

આ

શાતકાળમાં પૈતાની અંતેકવધ
ઉપયોગિતાથી માનવજીવનને સમૃદ્ધ કરતું અને
યુદ્ધકાળમાં દારૂગાળા રૂપે સર્વનાશ કરતું રસાયણ

ડૉ. નરસિંહ શ્રી. મા.દ. એમ.એસ.સી. પીએચ.ડી.

લેખમાળાના અગ્રણીના દ્વારાર્થીઓ આદ્યથી સમગ્રે સામાન્ય
કલેષો આપેલો તેમાં એમિનિયમ દાહરૂડીકસાઈડ(એમિનિયાનું પાણીમાં દ્રાવણ)ની સા-
મ્યારમ્ ગાંઢિની આવી ગઈ છે. પ્રાચીન કાળમાં ઇન્ડિયામાં આ દ્રાવણ પનાવત. એટલે
એમિનિયા પરત્વેનું આપણું જ્ઞાન ધણા વધુના વખતથી છે. ઇન્ડિયામાં એમિનિયાના મરિદનાં
ખેડિયેરો નજીક લીંબિયાના રણમાં ઊંટના છાણને ગાળીને એમિનિયાનો સ્નાન-નવસાર-
વનાવજમાં આપતો. આ કારણે જ તેનું નામ એમિનિયાનો સ્નાન એવું પાડવમાં આવેલું
છે. મોક બાપમાં 'એમ્બોસ' એટલે રેલી એવા અર્થ પામી શકે છે. હાલમાં, ખરીદી અને
સિંગરમાં આદિ પદાર્થોને યુગ વસણોમાં ખૂબ વચ્ચે કરીને અથવા કોઈનાથ મળેલું ખૂબ આ-
સનીને એમિનિયાના બીજો સ્નાન-એમિનિયમ કમ્પોઝિટ-તેવાય કરવામાં આવતો. તે બેટલુ
સ્નાન અથવા બેટલુ આદ્યલીના નામથી ઓળખાતો. તેને ચૂના સાથે ગરમ કરીને તેમાંથી
એમિનિયા છૂટા પાડી તેનું પાણીમાં દ્રાવણ તૈયાર કરવામાં આવતું.

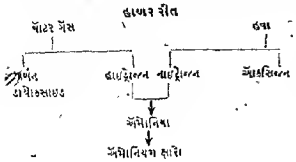
પરંતુ ઇ. ૧૭૭૫માં પ્રોટરએ શુદ્ધ એમિનિયા વાણુ બનાવીને તેને
પોસ્ટ કપર એકાં કર્યો અને તેના શુદ્ધમરોને અન્નસાર કરી તેનું નામ
પાડ્યું 'આલ્ફાલ્ફાઇન દવા' તે વાણુ સામે આવેલો છે તે સોપી કરવા
તેમાં નીચબીના તણખા પસાર કરીને તેનું વિષયન કરવામાં આવ્યું.
આ દૈવપ્રતી નાકો યજ્ઞ કે એમિનિયા એ નાઇટ્રોજન અને હાઇડ્રોજન
એ બે વાણુનો બનેલો પદાર્થ છે, જેમાં નાઇટ્રોજન એક ભાગ અને
હાઇડ્રોજન ત્રણ ભાગના પ્રમાણમાં છે.

આપણું શિશ્ન દાહરૂડી એમિનિયાની મદદના ખૂબ આવક
મે આપણું અસ્તિત્વ જ તેને આવડી છે એમ કહેવામાં અતિશ-
યક્તિ બિશકુક નથી. આપણું જીવન તેને આધારે ટકી રહે છે તે
ઓકાકના નરૂરી ધનદાન્યની કેપ્સિમાં એમિનિયમ યુક્ત પદાર્થો
અનિવાર્યરીતે નરૂરી છે. બેટલમાં આ એમિનિયાવાળા પદાર્થો જ
ખાતરતરીકે મોટા પ્રમાણમાં વપરાય છે. આ મુખ્ય ૩ પદાર્થ કેપ-
સાઇ એમિનિયાવાળા પદાર્થોના બીજા વધુ અનેક કપ્પેલો છે. દા. ત.
રંગવામાં, કાપડ છાપવામાં, ફેટાકાકીમાં, બેલ્ડિંગ પાડરની બના-
વટમાં ઈ.એલ. અનેક નાનામોટા કાર્યમાં તે વપરાય છે.

એમિનિયા કુદરતમાંથી મોટા પ્રમાણમાં મળી આવતો નથી.
વાતાવરણમાં તે તેના નજીક એવા હોય છે. જ્વાળામુખીવાળા પ્રદે-
સોમાં નવસાર, એમિનિયમ સફેદ જેવા તેના સ્વાદો મળી આવે
છે. ગાનુવંશના લોકો તેમજ વેણાળમાં એમિનિયાના સ્વાદો હોય છે.

નર્મન પૈતાનિક દાહરૂડી
પ્રખત વચના માણસના શરીરમાંથી થોડીસ કલાકમાં ૨૨-૩૭ માગ
કુશિવા નામની પદાર્થ પેશાબનાટ નીકળે છે, જેમાં ૧૨-૨૦ માગ
એમિનિયા હોય છે. એ વચ્ચે કદાચે લગભગ ૬ થી ૧૭ રાત્રી થયો છે.
ફિઝિયોલોજી એમિનિયા બનાવવાની અનેક પદ્ધતિઓ સોપી
કાઢવામાં આવી છે. નાઇટ્રોજન અને હાઇડ્રોજન વાણુના મિશ્રણમાં
નીચબીના તણખા પસાર કરવાથી એમિનિયા પેદા થાય છે પરંતુ
આ કિયા વિશુષ્ટી સોપાથી પેદા થયેલા એમિનિયાનું પાણી વિષયન
થવા નથી. એટલે પરિણામી માત્ર ૧ ટકા જ એમિનિયા આ કિ-
યાથી મેળવી શકાય છે આ કિયામાં તે કલ્પી પ્રક્રિયા આકામી
સહાય તેા વિશેષ પ્રમાણમાં એમિનિયા પેદા થઈ શકે. તે માટે
નર્મન પૈતાનિક દાહરૂડી એક નવી જ રીત સોપી કાઢી. તે રીતમાં
નાઇટ્રોજન ને હાઇડ્રોજનનું ૧:૩ના પ્રમાણમાં મિશ્રણ કરીને સંસર્મ-
કાર્બો(catalyzor)ની હાલનીમાં કોરે દબાવ્યું હોય તેમનું સંસર્મન
કરવામાં આવે છે. સંસર્મ-પદાર્થોને લીધે કિયા ઓછા કમ્પ્લેક્ષો પછી
કડપથી આગળ વધે છે ને બારે દબાવ્યું કારણે એમિનિયાનું વિષયન
નહી જ ઓછું થાય છે. પરિણામી એમિનિયા ખૂબ મોટા પ્રમાણમાં
બને છે. હાલના માનમાં આ રીત 'દાહરૂડી' તરીકે સુપ્રસિદ્ધ
છે. એમિનિયા બનાવટની બીજી રીતમાં કેટલિયમ કાબોઈડ વપ-
રાય છે. તેને ૧૧૦૦ ડિગ્રીએ ગરમ કરીને તેના પરથી નાઇટ્રોજન
પસાર કરવાથી, કેટલિયમ કાબોઈડનાછડ બને છે. અને તેના પર
વરાણ પસાર કરવાથી એમિનિયા વાણુ છૂટા પડે છે. એ રીતે એકલુ
મીનિયમ નાઇટ્રાઈડમાંથી વાણુ એમિનિયા તૈયાર કરાય.

ખંડી જ સ્વસ્થામાંથી કોઈ એક જનાવની વળને એમિનિયા
અને તેના કારણે કપ-પેદાશ તરીકે મળે છે. એક જન કાતકમાંથી
૨૦-૨૫ રાત્રી એમિનિયમ સફેદ મળે છે. આનું કારણ એ છે કે
કાલસો ભૂસ્તરીય કાચની વનદ પ્રતિના અપ્રબાવ અવશેષ સોપાથી
વનદપદમાં રહેલા નાઇટ્રોજન આધારે એક ટકા જેટલા પ્રમાણમાં
કાલસામાં વાણુ હોય છે, જે કપની કિયામાં એમિનિયા રૂપે છૂટા
પડે છે. વળ એમિનિયાના સ્વાદે ચૂના સાથે ગરમ કરવાથી વાણુ
એમિનિયા વાણુ છૂટા કરી શકાય છે.

સાતવાનનો રવાતર-સંચાર અને કારણોને લીધે નિમ્ન મથા. તેમનું એક અને પ્રમુખ કારણ એ હતું કે કેટલાક હિંદીઓએ જ-ખાસ કરીને શીખો ને ગુરખાઓએ-અંગ્રેજોને ધન-શીનિકા અને સત્સસામગીની ગાદ કરેલી. જે રણજીતસિંહે પોતાનું સામ્રાજ્ય કાઢી રાખવા લાંબીની નીચીએ પહેવડાવેલી તે જ રણજીતસિંહના વંશીએ રામાં શીખો-સત્તાવાન આ સંસારમાં અંગ્રેજો તરફથી લડ્યાં અને પોતાના જ ફેશનપુત્રોના રવાતર-પ્રચલિતા વિરોધ આદેશોને કચ્છી નાખવામાં મોટા ફાળો આપ્યો.

પણ 'હના એ રવાતર-પ્રચલિત રાગાવિત પછી જ્યારે સર્વે દેશોએ રંગશનસીવિ કપાઈ ગઈ ત્યારે પંતબના કેટલાક વિચારવાન પુરુષોને પોતાની કોમનો એ કલ્પથી શરૂઆતવા લાગી અને કાઠ-પણુ વપાવે એ કલ્પે પોઈનાખવાનો નિશ્ચય કર્યો ત્યારથી દરેક કાંતિ-કારી ચળવળમાં પંતબ હોડાં અંદરવાને રણુ છે ને હંબરો યુવાનો તથા નીચ પુરુષોને ત્યાર પછી પોતાનું મધ્યમનું લોહી તે કલ્પે પોઈ નાખવા પહેવડાવ્યું છે.

પણના વિરોધ આંદોલન પછી પંતબમાં એવો જે પહેલું રવા-તરપ્રત્યયને તેવરની યજ્ઞ ધર્યા તે 'કાકા બિદ્રોહ'ના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તેના નેતા હતા શ્રી શુક રાગસિંહ. તેમને જન્મ ઇ. ૧૮૨૨માં હુપિયાના નિહલામાં લેખી ગામમાં થયો હતો. યુવાવરવામાં તે પંતબ-ફેસી રાગસિંહના ફેશનમાં નેહાયા હતા અને અંગ્રેજો વિરુદ્ધ ધર્મી લડાઈઓમાં બાજ લીધેલા. પણ તે કાળે ઇશ્વરશક્તિ રૂપે તેમનું ધ્યાન વધુ હોવાથી લડકશાંખી રાજ્યના આંધ્રી પોતાને યોગ પાઠા આપ્યા અને લગવડ-લગ્નમાં રત રહેવા લાગ્યા. તેમનાં દેક વાંકિતભાવ તથા આદ્યેક નબળાને કારણે ફરફર સુધી તેમની નામના પ્રસરી અને કેટકોલિથી તેમનાં દેશન માટે લોકો આવવા લાગ્યા. પહેલાં તે તે સમાજની ઓદરનાં કુચ્છો ફર કરવાનો કપ-દેશ આપતાં પણ પોતા જ વખતમાં તેમને કાલી ગયું કે રાજનીય રવાતર વિના દેશની કલતિ આરાધ્ય છે. આથી લેખી ધાર્મિક કમરેગમાં રાજનીય બાજનેત્રી કલ્લેજ કરવા માંડ્યાં. આ આરંભ-માં રાજાસ નામના એક યાત્રુ તેમને ગળ્યા. તેમણે પણ રાગ-સિંહને વાંકિત માર્યાં હોડી દહ દેશમાં કંપાદાને પ્રચાર કરવાનો તથા તેમને સ્વતંત્ર કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો. આથી રવાતર-પ્રચલિત ચળવળ માટે એક મોટું સંગઠનબળ શરૂ કરવાંદો તેમણે નિશ્ચય કર્યો. પોતાનો નહોતો ધાર્મિક પંથ તે બનેલો હતો જ ને હંબરો કુકાઓ (શીખો) તેમના શિષ્યો બન્યા હતાં. તે જ પંથને તેમણે હવે વધારવા માંડ્યાં.

ઓઈ પહેલાં તે તેમણે આગકારને પ્રચાર કર્યો. જે કાળે ગઢવાલા દેને જન્મ પણ નહોતો થયો તે. કાળે તેમણે પોતાના શિષ્યોને કોઈ, તોર-પણ તથા રેલવેનો પ્રયુજ્ઞ બાંધવાની દેવાનો આદેશ આપ્યો. એટલું જ નહિ પણ ટપાલને માટે પોતાની સ્વતંત્ર અવરસા જોવી લી. આમની આવી સરકાર-વિરોધી પ્રવૃત્તિ જોઈને સરકારે તેમના પર કડક પ્રતિબંધો મૂક્યા. પણ આથી જરા પણ નેહાતાં તેમણે ગુપ્તરીએ કાંઈ શાક રાખ્યું. એટલું જ નહિ પણ તેમને વધુ ને વધુ બંધાવ કરતા ગયા. તેમણે સમગ્ર પંતબને રર નિહલામાં પહેલી દઈ તે દરેક પર પોતાનો એકલેક પ્રમુખ

નીરો. આ પ્રમુખો નવાનના લોકોને શીક્ષા આપી પોતાના પંથનું બળ વધારતા-જતા હતા. થોડા જ દિવસમાં આ નેતા ધાર્મિક-રાજનીય સંપ્રદાય બળવાન બન્યા. પણ તેમને બહારનો દેખાવ આંધો કરી નાખી ગુપ્તરીએ તેઓ કાંઈ કરતા હોવાથી સરકારને તેમના પરનો સંદેહ ફર થયો અને ૧૮૬૭માં તે સંપ્રદાય પરના પ્રતિબંધો તેણે ફર કર્યા. આથી તે તે લોકોને કંટાળે બાળી થયો અને કાંઈ અપારાધી વધવા માંડ્યું. આ પંથનું એક પ્રમુખ કાર્ય આયોની હતલ અટકાવવાનું, ગારસ કરવાનું પણ હતું.

એ અરસામાં કુકાઓની શિરત કામખતો એક બતાવવાનો. ઈ. ૧૮૬૭માં કેટલાક કુકા નીચે અમૃતસરની જઈ રહ્યા હતા. એ-કામી રતામાં કસાઈઓ સાથે કમરો થવાથી તેમણે તે બધાને પાછી નાખ્યા અને સીમા ગુર રાગસિંહ પાસે લેખી પહેંચ્યા. આ બાબતે કસાઈઓની કલ્લ માટે અમૃતસરના પ્રતિષ્ઠિત હિંદુઓને પકડવામાં આવ્યા. આ વાતની શુક રાગસિંહને બળવ પડતાં જ તેમણે પેલા કુકાઓને કોઈમાં જઈ પોતાનો અપરાધ સ્વીકારી લેવા તથા આત્મસંપૂર્ણ કરી દેવાનો આદેશ આપ્યો. હુકની આજ્ઞા મારે ચડાવી તે બધા કોઈમાં પહેંચી ગયા. આ વાતની સરકારને બળવ પડતાં મનમાં તે તે પણ સમજી ગઈ. એક બેંકીને પ્રત્ય ગુરુ આ મતને વખતે જતો પ્રભાવ વિદેશી સરકાર તેમ સાંખી શકે?

ઈ. ૧૮૬૨ની ૧૩મી મનુઆરીએ ભૌત્રી ગામમાં આધોને મેળો બરાખાને હતો. હંબરો કુકાઓ ત્યાં જઈ રહ્યા હતા. એવામાં પ્રસારમાં આવેરકોટલા નામના સુલિંગ દેશી રાગમાં એક કુકાને મુસલમાનો સાથે ઘેલ કમરો થયો. મુસલમાનોએ તેને પકડીને સારી પેઢ માર્યો, એટલું જ નહિ પણ એક ગાય તેની પાસે કપા-વવામાં આવી. આથી કુલ્લ બળીને તે કુકા લેખી પહેંચ્યો અને પોતાની કુઠાકયા ત્યાં કુકાઓની સભામાં જણાવી. એ સુલિંગમાં જ ત્યાં જોડા સર્વે જણા સળગી બેઠ્યા અને શુક રાગસિંહને કહેવા લાગ્યા કે 'જે વિષયની આયોજના આપ વધુ વખતની રીઝ રહ્યા છે તે રર કરવાનો વખત હવે આવી પહેંચ્યો છે. આપ આદેશ આપો તેટલી જ વાર, અમે અમારાં શાધાં આપના વરણમાં મૂકી દઈશું. એણે બંધીપરથી આ બનાવ પર વિચાર કર્યો. તેમણે તેનું કે હલ સંકલન રૂપેકે બ્યાપક, બળવાન અને સંપૂર્ણ બન્યું નથી. ત્યાં શુદ્ધ રાવ કરનાથી પરાજય જ થવાનો. મળે. આ દેશનો રાગ-ગાન્ય દુરમન કાચે જ છે. તેની રાખેલા બળવા તરિકે-સુલિંગ. રાગન્યને નિમિત્ત બનાવવાથી તેર હિંદુ-સુલિંગ વચ્ચે લેવાવા મરો. આથી તેમણે પોતાના શિષ્યોની તે ગામની નકાદી અને આજીજ-થી નિર્મલ કરીને બાંધેને સમજાવ્યા. ઘણામાં તે ગાની ગયા, પણ બાવનામાંથી એવા ૧૫૦ કુકાઓ કેમે કર્યાં શાંત થયા નહિ અને વિજયની મેળવણી કરતા શુદ્ધ માટે નીકળી પડ્યા.

આથી તે ગુરુક આમળ મોટો કાવરો આવી પડ્યો. પેલા ૧૫૦ જણની કલાવળને કારણે આખા સંપ્રદાય કપર મેડી આફત બની ગયો સંખાવ ઊભો થયો. આથી પોતાના બાઈના સંકલને બનાવી લેવા માટે તેમણે પોલીસને બહાર ફર્યો કે પેલા ૧૫૦ કસાઈઓ સાથે પોતાને હવે. (અત્યંત આંધો સાથેના પાને).

વિશ્વકર્માના પાંડર, આપણાં વરેરેપરે. આ કાળા વૈજ્ઞાનિકની આવી આશ્ચર્યકારક સોધોને જોઈ જનજન હાથ મથુ અને 'રસાયણના નવદુર'નું વપનામ તેને મળ્યું.

હાલેની આ આશ્ચર્યકારક સોધોને કારણે પચાસી અને શહ-ચિનાંના કે દમણ સહી બતાવતા, તેમાંથી ચોક્કસ કણોએ ને પંચાના રાજાપતિ યવા અને અધ્યાપાતિના એક નવો વિરાજ કલ્પ-પ્રદેશ ખુલ્લો મળ્યા. પણ હાલેની પ્રતિષ્ઠા આટલાથી જ સંતોષ પામે તેમ નહોતી. કોઈ પણ વસ્તુ નકામી નહ એ તેનાથી સદતઃ થતું નહિ. ત્યાંની આસપાસના પ્રદેશમાં 'રસેશ પાઈને' નામનાં કુદા-પુત્ર મળતાપણે યવાં વતા, 'પણ તે કંઈ કંઈપણમાં આજવાં નહોતાં. તરત તેણે તેના પર પ્રયોગો શરૂ કર્યા અને થોડા જ સમયમાં તેમાંથી સુંદર કાગળ પેદા કર્યો. આને અમેરિકાના દક્ષિણ દેશનો તે એક પીકતો કણોગ બન્યા છે. દત્તર નકામા કાકડામાંથી તેણે કૃત્રિમ આરસપદ્મોનો પથ્થર બનાવ્યો. કાકડાના વંદર અને કપાસ તમા બીબ બનાવ્યા સાકામાંથી ગરમી અટકાવવાનાં પદ્ધતિ તમા ધરમાં પથ્થરને કાઢે જડી કામગીર તેમાં સાર્વત્રી બતાવ્યાં. કુદકાકડા પણ તેની અવેષક દ્વિધામાં બન્યા નહિ. કુદકાનાં થડ તથા ડાળીઓ આદિ નકામાં નહ તે તેને કેમ થતે? તેના પર પ્રયોગો કરીને તેણે તેમાંથી કાગળ બનાવ્યો ત્યારે જ તે બન્યાં :

હાલે પોતે દહતાથી માનતો કે મનુષ્ય પોતાની આસપાસની માત્ર ૧૦૦ વાર જીવિતને આધારે કારીરીતે છપી શકે અને પોતાની જાતે અત્યંત તોણે પ્રવૃત્તિ પ્રમાણ કારા સાબિત કરી બતાવી તેણે પોતાના ધર્મની આસપાસનાં ઠોડાડાં, વાસ, કુદો તથા જમણી કંઈ આદિ ભંજા મળી અને પોતાના રાસાયનિક નવદુરે તેમાંથી રસાદિધિ બાળના, સાણ, ચીક, આણાં, મુરબા આદિ વસ્તુઓ બનાવ-તો. આરે, આશાભાગની ધરનીની એ શાની શાનીમાંથી તેણે વાદ્યો, કાલને તે મુલોદિયા રંગબનાવ્યાં તેની આ રોમ તે એનો કમળોં વની કે આજુથી માત્ર પ્રાચીન કાળના ઈન્ડિયનયોને જ ભાવ આપા કાયમો દહક રંગો તૈયાર કરવાની પદ્ધતિ તેણે સોધી હી. રસાયનનો આ શાંત, ખેતીવાડીને આ સમર્થ સમુદારક બને તે તરફ ત્રિરુદ્ધ અને મગ્ન હોતા. માનવજાતની રોષા એ જ તેનો આદર્શ હતો. લોહની વિવિધ અને અસંખ્ય રોષોમાંથી એકેય વસ્તુનું તેણે પેદાં દીધું નહીં. તેના એકાગ્ર ઈષ્ટાદની કે તે રોષોનો કંઈપણ લોકકલ્યાણના કાર્યમાં છુટી પાયા. જે કોઈ જરૂર તેની પાસે આવતો તે દરેકને તે મક્ક સલાહસૂચનો આપતો. લગભગ દરેક પર સમાજાણ અસર કરે તેણે 'વહાણું નેત' તેણે રોષેજું, પણ તેણે પેદાં લેવાનો વિચાર પણ દર્શાવ્યો નહોતો અને વેસાંને તે આપી દીધું. વહાણના ઇશને મેતો એક અચર્યકારક દર કરવાની પદ્ધતિ રોષી કાઢવા માટે વહાણા કયાંકનાં આજે એક બારે કિલત-નો એક તેને મોકલી આપ્યા, પણ તરત તેણે ને જાણે જાણ્યાં સાકામાંથી આરસપદ્મો બનાવવાની પદ્ધતિ તેણે જાણે આશિષિસિદ્ધિ પ્રાંતની એક કંપનીને આપી દીધી હી. તે કંપનીને ગાંધીસાહેબ બતાવવાના કાર્યમાં કંઈક મુશ્કેલી ઉભી થઈ. આથી તેણે હાલેને માગે તે પસાર પોતાને, ત્યાં એકાગ્રતિ વિનંતિ કરી. પણ હાલેને તેની સાર ના લખી દેવાથી તે કંપની બંદે પોતાનું બધું સાદિત્વ હથ ઠકેડે આવી અને ત્યાં પોતાનું કામગમ કાઢું કે તેની હાલેની સલાહ તેને મળી શકે. હાલે પછી સુચીથી તેને સલાહસૂચનો આપતો, પણ અલગત, એક પાઈ જે લીધા વિના!

આદુરમણ તેના ગજારના એકોનો વેર્થોલુંથી નંકા મળી શકેલ, અને કંઈપણ તેણે મુશુની બેલજુ થઈ પહેલાં ને-રુપાના જ કામગમ કરેલો. નીચીથીના દીવાના સંરોધક અમેરિકાના મંદાન વૈજ્ઞાનિક એડિસને તાપિક પોણા જે કાગળ રૂપિયાના પગારથી પો-તાના પ્રયોગપદ્ધતિમાં મળી દરજી આવવાની હાલે આજુક દરખાન કરેલો પણ તે નિઃસ્વાધેક બદલાયુકે તેનો અનુભવ કર્યો. આવ બાગમાં જ પોતાનું ઇનપાકાર્ય પૂર્ણ કરવાનો તેનો દહ સંકલ્પ હતો.

લોકોનું ઇનપા સુધી બને તમા પોતાની રોષો તેઓ બંધે, જાં તથા તેનો છુટી કંઈપણ કરે એની શ્રેયકલિતની બાબત જ તે સુધયમાં સતત પ્રવૃત્તિ હી. પોતાની આ કામગમો મુલે મલે આપવા તે પોતાના પૂર્ણ પંચિદામ આદિ કામગમો-દેશબરમાં છુટક વર્ધેયતો. થોડું જ નહિ પણ બંદે તેનો પ્રચાર કરવા માટેવાર કરતો. ક્યાંકથી તેણે એક બહી એકાગ્રતિ રોષી મોકલો તે તેમ ખેતીવાડીની પોતાની ફરતી પ્રયોગપદ્ધતિ સમુદાયેથી. ક્યાંકથી થોડ માત્રી આજુને પોતાની વિવિધ રોષોનું પ્રવૃત્તિ પદ્ધતિ આપતો આપતો કરતો તે ફરતી, જાણજુ મુખ એકોનો એ જિતેને લગતી નબળો રોષે સમજવતો તથા તેમને કંઈ પણ મુશ્કેલી હોય તો તે તરત દૂર કરતો અને ચોંચ સલાહસૂચનો આપતો. આમ કેવળ રોષોભાવથી પ્રેરાઈ તેણે એ દશરીફતી શાળાની રાખાત કરેલી, તેના જે પ્રવૃત્તિને પરિણમે જ આરે અમેરિકન સરકાર તરફથી અપવાબત સાકાંથી સમજ ખેતી મોકલતો તે હેતુ માટે ત્યાંના કાયદાકાગરે કરે છે.

હાલેની આ અદ્યજ સિદ્ધિઓને કારણે તેને કેકંઈ કાણેથી માન-સન્માન મળવા લાગ્યાં ૧૯૧૩માં તેને ઈંગ્લેંડની ફૉલ્ક રોસામ્બી એક આરંસના સલેક થવાનું માન મળ્યું. તથા વિમાનના મેનમાં આદિથી કામગમી કરનારને આપતો ૧ મે ૧૯૦૬ના ૧ ૧૯૦૬માં તેને અપાયા. હિરમન કોલેકે તેને 'ડોક્ટર એક સાવન'નું દિમીથી નવાન્યો. અમેરિકન લખડીને તેની સોધી કામ્ય સિદ્ધિ માટે આપતો 'રિપન'નાં ચન્દ્ર' તથા 'ચેમ્બેરી કલગો' માનવતા પદક' પણ તેને અપેજુ થયા. દેશવિદેશથી તહેા નેમી મુલાકાતે તથા સલાહ લેવા આવવા લાગ્યા. વિવિધ દેશોની સરકારો તથા સમિતિ તેમને ખેતીવાડીના અટપટા પ્રયોગો બોળત તેની સલાહ પુણવતી. રીપટનના પાટડીકુતર ૧૯૨૮માં કેટલા જે ગાંધીનાઓ હાલે સાથે રહીને ખેતીવાડીના નવામાં પદ્ધતિના કણમમાં ફેરવીને કંઈપણ કરેલો તે રીપી અંધા હતો. ઈંગ્લેંડના હુકુ એક વિંડરે પણ આશ્ચર્યજનિત બની કહ્યો તેની પ્રયોગપદ્ધતિમાં કામયા હતો.

૧૯૪૪માં હવે નવનાં તે રૂપ વૈજ્ઞાનિક પોતાની સમગ્ર જિંદગીની જયત, ૩૦ હમી ડોહર, દરેક છપાં ખેતીવાડીનું સંરોધન કરવાને અલગવલ્લ પ્રયોગપદ્ધતિ રચાવવા બોધી દીધી. 'જ્યોર્જ વૉલ્ટર'ના હાલે ફોરેસ્ટર'ના નામથી બોળવાના જે પ્રયોગપદ્ધતિ આજ નેની વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધિઓ જ નહિ પણ તેના સખત પરિચય અને કદાર રોષાભાવની પણ પ્રતીક છે તેનું આ અમર રમારક વંશાયા પછી નહુ થઈ જ ૧૯૪૪માં તે મૃત્યુ માર્યો.

ખેતિશિલાના આ સમર્થ સંરોધકને એક માવ રોષા હતો વિવરકલનો. કુદરી દેવાને સોલર પા તેની ખીડીની અનળ કાચ હોતો. ફૂલ ચોરસોની તેની કાલેજિવત નો અદ્યુત ગળાની. અંતરરાષ્ટ્રીય પ્રદર્શનોમાં મુકત તેનાં ચિત્રો, પ્રદર્શ પામતાં તેની એક ફૂટ 'The Yucca Plant' દરેકેક ઈન્ડિયન સંસ્કૃતિની રીમાં આજે પણ લટકે છે. તેનો આ રોષા પણ તેની સંરોધની

કોતરામાંથી બનાવેલા અને વિનયનું ચોક્કસ કુશળીમાંથી સંસ્કૃત : :
મારીમાંથી તેણે માન રંગો ન બહિષ્ણ પણ મોટે લાભાવનાને પાછકર
તથા આકર્ષક વાસણો પણ બનાવવાની નવી રીત શોધી કાઢી હતી.
આનુભવજન્ય એકદમ જોડેથી આ સરની પણ ઉપયોગી પદ્ધતિ
વિષે બહુજોરે તે, તેના આતંકને પાર ન રહ્યો.

પ્રતિભાશાળી પુરુષોનું ચયોચિત સન્માન કરવામાં બળીતા
અધિરના દેશે આ શાકન વૈજ્ઞાનિકનું બે રીતે સ્મારક કર્યું છે : એક
તો નવું આયજ સુવાગ તરીકે તેનો નવજ યરે તે હાથમેક જોવ
આમમાં તેનું પત્નિ બેઠું કર્યું અને બીજું તેના સ્મારકમાં વસેલીની
પોરતની ટિફ્ટિ કાઢીને (જે આ લેખની સાથાવતમાં આપી છે).

સુવાગ ઢળસી થગ જેની જગતની સૌથી પાલક કોમળા નવની-
ને, પ્રતિકુળ પરિસ્થિતિના અત્યંત પીડા પવેતા કેવળ કાળખેરક
પરિશ્રમ અને ઉશ્વરક સુહાગના પટે જોળીને, જગતમાં સર્વોચ્ચ
માનનભરે મેળવનાર આ શાકપુરુષનું જીવન એક નવજ કરતાં કરતાં
પણ વધુ અદ્યતન અને વધુ રસાયક છે. જગતને તેણે બતાવી આપ્યું કે
'ક્ષિતિસિદ્ધિ' સર્વને પામેલ મહત્તો મોખજળે.' સામાન્ય લોકો કરતાં
ઘણક અસામાન્ય સુહાગના ધરાવી અત્યંત કસાવના કાર્યમાં પોતા-
નો ફાળો મેળાવનારને તે ઉશ્વરી એક સુવાગમાં આવતા હોય
તો નવીન મોર્નિંગનું દાંર તે માટે સૌ પહેલાં ઢકકાર મળ્યો
કારક સુવાગમાં છે; પણ તેણે જે અભિનવ તથા લોભપ્રેમો
જોવી શકેલા શોધાને ઉત્તર રતો રાખ્યો છે તે તેણે બારી પ્રત
સકાર્ય સુધી તેને સંભાળી ન રહ્યો.

નવાં પુસ્તકો

ગુર્જર અન્ધરના કાર્યાલય તરફનાં પ્રકાશનો
આકાશકાવ્ય તથા પરિચય : મુલરાતના આશરજી લેખક શ્રી
પુષ્પેશ્વરી નવી તથા નવીની દેશી વાર્તા બાને છે નવા સંમેદક પ્રત્યક્ષતા
કાર્ય : જય કોસનાથ : શ્રી કોવાલાક સુરસીની ભૂખીલી નવજ-
કથાની શોધી આલ્પિ : ૫-૦-૦ : હિમતે મર્દો : રાજ્ય અને પ્રેરક
હિતાસકસમાયો દારા બાજોલ તથા કુમરિમાં હિમત તથા હિતાસકો
અભાવી સાહસમાયો : લે. 'અભિનવ' : ૧૮૦ : જનતેલનાં
દરેક : શ્રી ભોળી વિવિધ રંગોની રસિક શેઠીની ઝીણવટથી ઉજાગર
દર : ધરજયુ નિર્દોષ દવાનેક સુખથી અગ્રાકે 'શ્રી જીવન' માસિકમાં
દરને પગડ મળેલો સેખમાળો : સંપદ : લેખક બહુભાઈ બહુ : ૩-૦-૦.

પરાલંચન કાર્યાલય-વડોદરાનાં પ્રકાશનો
કુણકકાણી (આમ-૪) : બાજોને નમી નવ તેની રોસીની અ-
નેક ચિત્રો : સહિત લખાયેલા અગળન લીધેનું ના વારિવરનો બેઠા
સેનસુપ્તક નાનાં લોક સાદ, ૧-૦-૦ : અર્ધેરાત : તે વિષે પ્રવાસ-
માહિતી આપત : પુસ્તક : લે. ૫-૫૫ મુલ, ૦-૮-૦ : નવજેશ
લીવલ અને કોર્સીયાને કાળપાશ : નાનાં બાજોને આવેક
પ્રવાસ, ધળાં ચિત્રો તથા રસપદ રોસીમાં નાનાં વાર્તા-પુસ્તકો
આપતી બેસાજન કોરોર સાહિત્યમાળાની બીજી શ્રેણીમાં જે
પુસ્તકો, આલેશ લેખક-રંગભાઈ ના. માલ અને બીજાનાં માલન-
લાલ ન. પાકર, રેલ્લી કિ. ૦-૬-૦.

ઉત્તર

ધીન વાણી : વિવાદી વિવેકનાં દર્શક પ્રેરક વચનોને નાનો સંપદ :
અનુ ૦૪ લીલાસ મં. એક પ્રં રંગભાઈ આશર, રાજ્ય, ૦-૮-૦.

કોઈ પણ વિષય કે કળામાં જાત, અભ્યાસને સાધના સાધાય
આમજ પછી સમર્થ નથી 'કુમાર'માં આવતી ફોટોગ્રાફી કરી-
કાંઈના દેહુ ઇન્જિનમાં રસ ધરાવતા બેઠા કલાકારને કસેખ
આપી માર્ગદર્શન કરાવવાને છે. અને તે માટે નિયમિત રીતે કરી-
કાંઈના આવતાં ચિત્રો ઉપર કીકા-અર્થે ઉપરનાં આવતનાર લેખો
અને એ વિષયના મૂળમત સિદ્ધાન્તો, જેવા કે પ્રિન્સિપલ, ઉપસર્ગ
તરીકે પરસ્પરદારને અભ્યાસ-પૂર્ણ માહિતીમાં આવવામાં આવે છે,
ક્યાં અર્થે તેણે છે કે બહુ ન શોધ સિદ્ધાન્ત શોધીને નોંધેલ-
ખરા નિરૂપણ કે અભ્યાસીની દરિય રસકથ કામ કરતા હોય છે.

આ વખતે આવેલા કુલ ૨૨ ચિત્રોમાંથી ઉપરના પાસ સુપ્તપૂર્ણ
એકપણ ચિત્ર નથી પણ વિચારપૂર્વક થાત એક માત્ર બાઈ બન્ડ-
કાન્તેલગીના 'યોનીપાલ' અને 'સુકરેવ' નામનાં જે પોર્ટ્રેટ (તરફ-
ચિત્રો) માં દેખાય છે. પણ હાથ આવેલાં આપ્ત લાક્ષણિક પાત્રોને
શોભ 'ચોક' (જેક), રચના, દરિયોલ કે સુખનિત ધારાપ્રકાશમાં
બાજતે તેનો લાભ લઈ શકેલ નથી પોર્ટ્રેટોક નું આવેલન તથા
કાળપ્રકાશ જે બેને તરફીકનામાં આવરક તરફ છે. જેકનું
વિચારવેન આવેલન પાત્રની સુધોમ કપરચના થઈ છે, અને
દર્શિત કાળપ્રકાશની રચનાથી તેની લાક્ષણિકતા બહાર કાઢી શકાય
છે. તેજલયે પાત્રનું અભિનવ લાક્ષણિક દોષ તરફ તેને વધાવત્ત
છળાઈં ઉતારવામાં કલાકારના કોશરની કસોટી થાય છે.

'યોનીપાલ' (નવાપુ બાહુ)નું ચિત્ર, જેકને પાત્રની નજર
રાખીને નીચે દાખવી લેવા ન્હાં છાતીનો બાજ વધુ પડતો ચિરાજ, તે
પછી ચણ, મો, કાળજ વગેરે નાનાં થતાં નઈ મૂળનું પ્રમાણ મુગાવી
જેસ છે, અને સુખાપ્તિ પ્રમાણની બહાર નવ છે. ઉપરત, અકકર
પ્રકાશથી અંગે. એકબેને ઝીવી થાય છે તથા મોં કે ૫૫ રાતર
પ્રકાશ આવવાથી તેમજાવામાં વધેલેક (ગેન) હુકા મહિ પડતાં
મોં પર એક પ્રકારની નડતર ચાલી નવ છે. પ્રકાશ બહુ દોષ તે
સહેલોતી કે આકારથી તેને હવેલો કરી કાઢવા બીજા ચિત્ર 'સુકરેવ'માં
પણ એ ન દર્શિત છે, ફોટોગ્રાફી નીચેથી લેવાએલો દોષ કાઢીના વાજ
શોધી ઝાડી જેવા તે કાળમેશ બની તેમાં નવરે રેખતા રહેની
નથી અને ઉપરનો બાજ નાનો થતાં નઈ અપમાણ બને છે.

આ બેને વસ્ત્રોતર 'સિમીના મુદુ પ્રકાશમાં કાતરીતે કાઢી-
ને, જેમવાની કોણ (એક) દરિયોલ (આઈ લેવલ પર) રાખીને
લેવાઈ દોત તે અરે પ્રકાશપાત્ર થઈ રતી દોત. શ્રીદામ વાદ
(માર્ચ ૧૯૪૮) ૮૭

[આ પત્ર મેળવનાર : શ્રી. છ. એન. ટ્રાફ ૧૧/૩ સુએર બલર, આમસ્ટર્ડમ-૨]

C. Van Hees
Deftlaam 145 HAARLEM (Holland)
5th February 1948

પ્રિય શ્રી,

અહીં કાંચે ગણેલા તમારા માયાણુ અને રસમયી પત્ર મારે ધણી-
ધણી આભાર વળી તમે કાગળ પર મોકલેલી મુંદર રિકિટો મારે પણ
તમારો ધણી આભાર. મને તે ધણી સારી રિતિયામાં મળી. મેં
તમારો મયા પત્ર પર મોકલેલો રિકિટો પણ અગાળ મયા વિના
તમને મોકલી કેટ આપ્યા છે કે મળી હશે.

હવે પહેલવહેલું તો મો કહું કે મહાત્મા ગાંધીના મૃત્યુના સમા-
ચાર સાંભળીને અમને બધાને કેટલો સખત આપ્યો લાગ્યો હતો.
તેમનાં જનાથી જમતે મોકલેલ ગાંધીનું ગુણગાન છે, અને ખાસ
કરીને દિલ્હી મારે તો જો ન પુરાય તેવી ખોટ છે. વળી તેઓ જ્યે
વખતે ગાંધીના મયા કે જ્યારે અમારું કદી નહિ મોકલે તોમને અપ
હતો અને જ્યારે હું કે તેમનાં ધણી હવે મારે લાગે તીધો
હોત અને અપ, જમતમાં મહાત્મા ગાંધીની વ્યક્તિ કરી હતામ મતાં
ધણી કીધું કાળ લાગ્યો, —એવી વ્યક્તિને પેલા જ મયાની હશે તો ?

મારે તમારો ફેરલાક પ્રશ્નો પૂછવા છે, પહેલો એ કે ખાસ્તિનાને
જન્મ કેવો છે? બીજો એ કે તમારા દેશ તમા મહત્ત્વનાં શહેરોના
ચોડાક ફોટા કે ચિત્ર-દાંડે મને મોકલી સમજી છે? તો મને જાણુ જ
અમરો, મેં મોકલેલાં કાંઈ વગરે મળી મયાં બધી રાખે ધણી. ધણી
વખત પર મેં તે ધોરત ફેરલા દેવાથી તમને તે અન્યાં હશે કે નહિ
નેની અને મહા હતી. આના ધોડાંક વધુ ચોડાંક તો તમને અમરો ?

આમારા શહેર વિષે મેં તમને ચોડાંક તો લખ્યું હતુ મેં કે હવે
[શી ખાસ વધુ કહેવા જેવું નથી હાલ આમારા હોદ્દો (Haarlem)
વસ્તી સમજાય, ૪૦,૦૦૦ની છે, પણ તેમનાં મેરો ભાગ અહીં-
ને રહેનારો નથી, તેમને અમે 'ફોરેન્સેન' (Forensen) કહીએ
છીએ. તેઓ આમ્સ્ટર્ડમ કે હાગની સ્થિતિઓમાં અથવા આસપાસના
નિ:સ્થળોમાં કામ કરે છે. મને લાગે છે કે હાલેય સૌથી પ્રખ્યાત તે
તેનો દુકાનદારોને માટે છે. આ વર્ષે ફોટા પર બદલાય ખીલશે
કેવળ આમારું જોશ વતી હું ચોડાક ફોટા લેવા ધારું છું અને મેને
સરસ આવશે તો તમને મોકલોશ. અહીં વળી દેવલોક પ્રજાનાંયે
છે, પણ તે બહુ અગવડનાં નથી. મુખ્યત્વે અહીં મેરવ અને કાર-
દિનારીઓનાં તથા લોખંડ ને પોલાના કરખનાં છે. અને ખાસ
કહેવા જેવી છેકડી વાત એ કે અમારું નગર હોલાવમાં સૌથી મુંઝું છે.
ધોડાક લારીય તો નથી બહુતો, પણ હું માનું છું કે લગભગ કપી
સદીથી તેની લવારીય રહે થાય છે. અનેક પુરાણી છત્તાઓ અહીં
છે. હાલ અમારું શહેર-સમાચાર્ય; વપરાત ધણી રેખો, મઠાં વગેરે.

મારા રિકિટસંગ્રહ વિષે કંઈ જણાવવાનું તમે લખ્યું છે. કીક.
મારી ખાસે કાલ લગભગ ૨,૦૦૦ રિકિટો છે. હવે પહેલાં તો ન-
સારી મેં રિકિટો બેગી કરવાનું શરૂ હતું હવે: મુખ દરમ્યાન તો
મને ખાસ નવી રિકિટો ન મળી, પણ હવે તો સંખ્યા રોજ બદલા
વખતી જ રહી છે. અને જ્યારે હું એક સારા આલેખની સીધમાં
છું, પણ તે મેળવતું સહેલું નથી. મેં ચોડાંક જોયાં, પણ તેના કાગળ
વધુથી અગાળ બતાવે હતા અને વળી તે-અલગ પણ નહોતાં. મને
જો ચોડાક સારી વત મળી આવશે તો તમને પણ મેં મોકલીશ.

આખરી કાંચે મારાં આ અર્થે બહુ બેચ. મો. ની. (અમારા સુદેની
સંગીત મેહદિશ Orchestraનું કંઈ તામના જમસામાં જવાનાં
છીએ અને કદાચ જનતે હેવન (Ginette hevne) નામે એક પ્ર-
ખ્યાત દેવ્ય વાગેલિન ઉત્પાદને સાંભળવા અને રાનિયરે મહામ-
દામ પણ જમ્યું. તા.૧૩/૧ અને ૧૯મી ફેબ્રુઆરીએ મારે પણ
સંગીતના જો જમસામાં જવા લેવાના છે: એક સારી રાજ્યોને અને
બીજાં તમા સંગીત વિદ્યાલયનો. જર્મન સંગીતસાહી ફેલિક્સ
મેન્ડેલસોહન (Felix Mendelstahn)ની જે સોન મારે વગાડવાની
છે. વગરે તેનું નામ મુગરિયિય છે? તમે સંગીતનું શિક્ષણ લીધું છે?
તમને તેમાં રસ છે ખરો? મારી તો ખાતરી થઈ ગઈ છે સંગીત
અને વિજ્ઞાને વિના ગાંધી, જીવન તો યુવવત્તુ થઈ નય, કું:જની
વાત છે કે તેની પાછળ હું વધુ વખત ગામી રાહતો નથી. તમે
સાંભળે અલગજ જ મારે લગભગ બધો વખત રોષી લે છે. પણ
તેની હું કંઈ જાણુ વિદ્યા કરતો નથી, કારણ કે મને રાજ્યોને અલગજ
પણ પ્રિય છે. રાજ્યોના મેં પસંદ કરેલા અલગજ કાગળો મારે ફેબ
પહેલી સ્ટેડિન અને એક કાશા જેવા મહત્ત્વના વિષયો સી ખાના
દેખ છે. અમે દમલાગેલ અનુવાદો કરીએ છીએ અને કવિતાના
પુસ્તકો નાંખીએ છીએ, સ્ટેડિન બાધના લેખકોમાં વર્નિલ, બીવી અને
સીમર અમારે વાંચવાના છે. અને એક કાશાના લેખકોમાં હોમર,
પેટ્રો તે હોસેડ, હવે તેમનાં નામ તો સાંભળ્યાં હશે. મને આપ-
તર કરવામાં ધણી રસ પડે છે અને તેમાં જ સ્પીરે મેલ લાંબો
ને મુકેલ વાગ્યે પાછળ ધણી લાગે વખત. મુખ્યત્વે પડે ત્યારે તો
મને ધણી આનંદ થાય છે.

આમારા સાળા-જીવન વિષે હવે ચોડાંક કહું. અમારે અહીં મેલ-
મજ છે, જેના કાગળે જ રોશી સરખ નહિ હોય. વળી અમારું જો-
લાનું પત્ર છે જેમાં રોશી જમ્યું વાતો, વિવેચન કે કવિતા આદિ લેખો
મને છે. ઉપરાંત, અમારા કી મુખ્ય મેડજની સંચાલિત વિવિધ વર્તનાં
મેડજો છે. દા. ત. સંગીત-મેડજ, વિવાદ-મેડજ વગેરે. આમારા વિવાદ
મેડજમાં કાલ અમે જર્મન મુદ્રો વિષે, અને તેમને મદદ કરશે
મેડજે મેં કરી રાજ્યો કે નહિ તે વિષે અર્થ કરી બે છીએ. તે અહીં
આપે એક યાજો મદરવને પ્રસ અને મુદ્રેલ કાગળ થઈ પડ્યો છે.

પત્ર ત્યારે કાંઈ, હવે મારે અલગસને વખત થશે છે. બીનું
વખતે હવે તમારો જમાન-ને તરત આવશે બેની હું આમારા રાષ્ટ્ર
જી-જાનના વાડ જમીસ તમારા પોતાના ફોટો (મને તો જાણુ
મુંદર લાગ્યો) માટે આમારે અનવાનું તો હું ધણી જ મગે હોતો. તે
માટે આમાર. આમારા રાષ્ટ્ર હું કે ને નજીવાની તમને જિજ્ઞાસા
હવે તે બધી જાણને મેં જણાવી છે. તમે પણ નહેરી તમે ધણીવધુ
જમી મોકલશે ને? વાર ત્યારે, નમારે. તમારો.ઈ. વાન હી.ઈ.

INDIAN PEN FRIENDS

- (28) Suresh Amin, Peth Building, 15 Chitrangana Road, Vile-Parle, Bombay-24-19, Photography, film-stars, dancing;
- (29) Himantl Mohanlal Mahidaia, Bhawar Chawk, Bairaala (Ghela shah) Dist. Ahmedabad-17, Science, stamps;
- (30) Mohanlal Jetilal Gandhi, 1230 Talia's Pole, Sarangpur, Ahmedabad-17, Photography stamps
- (31) Punarnchand

... (12) Kantilal Virchand Patel, Vallabh Road, Gozaria (Baroda State)—13, Reading; (33) Virubhai Manilal Gandhi, C/o Badasa Pole, Dumas Bazar, Nadiad (N.)—26, Exercise, sports, science; (34) Harinad Manishankar Oga, Bhadavani Street, Bhavnagar—20, Stamps, correspondence; (35) Maheshchandra Chimanlal Pattni, Kharchiker's Lane, Behind Raopura G. R. O., Barod—18, Photography, cinema, literature; (36) Prabhukhai Purushottamdas Patel, New Houses, Bhailal Bhuvan, Karamsad (Via Anand)—18, History, literature; (37) Bakulkumar Dolaray Mankad, New Houses, Bhailal Bhuvan, Karamsad (Via Anand)—20, Music, photography, spinning; (38) Arunkumar Purushottamdas Patel, Bhailal Bhuvan, Navi Pole, Karamsad, via Anand, (Gujarat)—20, Outdoor sports, autographs, literature; (39) Ramanbhai A. Patel, near Nagarwada, Sinor, Via Miyagam (Gujarat)—16, Cricket, literature; (40) Vijay L. Parekh C/o Laxmichand O. Parekh, opp. Majan Boarding Satya Vijay Bhuvan, Digvijay plot, Jamnagar (Kathiawar)—19, Music, literature; (41) Imadhussein Shaikh Tayubhbhai, Yayelipura, Sidlipur (North Gujarat)—17, Coins, stamps, drawing; (42) Chandrakant K. Bakshi, Khoda Limda, Palanpur (North Gujarat)—16, Stamps, coins, cricket; (43) Bipinchandra Haridas Udeshi, C/o Babulal R. Sampat, Nagarwada, Rajkot (Kathiawar)—16, Literature, Indian games, journalism; (44) Khushal C. Pittalia, Near Shanti Sadan, Palitana (North Gujarat)—17, Stamps, drawing; (45) Dhru G. Bawishi C/o M. N. Gnan Gruah, Jamnagar—18, Literature, games, music; (46) Shashikant V. Undavia, C/o Vithaldas H. Undavia, D.Y.S. P. of Western Division, Rajkot (Kathiawar)—17, Indian games, drawing, journalism; (47) Kailasray Manilal Trivedi, 650 A 2/3 Krishna Kunj, out side Delhi gate, opp. Painter garden, Ahmedabad—21, Literature, drawing; (48) Chandrakumar Kantilal Shah, B.Sc., L. D. Arts College, Biology Department, Ahmedabad—9—21, Correspondance. (49) Kantilal Popatlal Gandhi, Aveda Gate, Botad (Kathiawar)—19, Stamps; (50) Rajanikant C. Soni, Amin Pole, Gozaria (North Gujarat)—22, Music, photography, travelling; (51) Sultan M. Noorani, Sultan Village, Devjibhai Garden, Bhavnagar (Kathiawar)—21, Correspondance; (52) Anil Rasiklal Vakil, 418 Lamington Road, Bombay—16, Stamps, sports, photography; (53) Dinker Rasiklal Vakil, 418 Lamington Rd. Bombay—20, Games, music. (Please Mention 'Kumar' monthly from Ahmedabad, India, while writing to any of the above pen-friends.)

પ્રજ્ઞાના ઉપરથી નીચેના સરનામે પત્ર લખીને સંપર્કવાથી મળે છે. તે માટે પેસા મેલકલવાના દોતા નથી, પણ જ્ઞાના માટે સરની યોગ્યતા એકલવાનું લેવા છે. સરનામું: Dr. Suen V. Knudsen, The Directory of Boys & Girls of All Nations, 62 Vestersøhus, COPENHAGEN, (Denmark).

(પ્રાદિતી મેલકલના: યવસ્થાન સરથી, નડિયાદ.)
જર્મનીનાં પત્રમિત્રોનાં સરનામાં

નીચે આપેલાં બધાં જ સરનામાં જર્મનીનાં છે. આથી પત્ર-અલદાર સરનારે કોઈના માત્રે છે (જેકલા સરનામાં સિવાય) Germany, British Zone એટલું કહેવી થઈ.

(1) Hans-Jürgen König, 24b Heidgraben sw u Uetersen bei Hinf Ahrens—Sex: Boy, Age: 17, Hobbies: Art, literature, music, education; Wanted Pen-friends: Boy; (2) Hans-Edgar Schönl, 22a Essen-West, Mommsenstr. 49—Boy, 18, Stamp-collecting; Boy or girl; (3) Werner Eichstadt, 22a Essen-West, Kerkhoffstr. 138—Boy, 20, Music; Boy or girl; (4) Helmut Schleicher, 24b Lütjenburg (Osthols), Ne-verstorferstr. 12—Man, 30, All interesting Man or Woman; (5) Hans Schiweck, 22a, Essen, Spichernstr. 26—Boy; 21, Art, literature, music, sports, politics; Boy or Girl; (6) Erich Schneyder, 22a Düsseldorf-Gerresheim, Friedingstr. 18—Boy, 17, Stamp-collecting, technics; Boy; (7) Friedrich Friesen, 21b Bochum-Weitmar i Westf. Schlobstr. 116—Boy, 21, Art, life; Boy or girl; (8) Harald Kottenhoff, 21a Bielefeld, Wellensiek 184—Boy, 14, Sports, natural history, drawing; Girl or boy; (9) Heiner Böck, 20b Wittmar/Wolfenbittel, Asseweg 29—Boy, 16, All interesting; Girl; (10) Horst Keller, 22c, Dieringhausen, Aggerstr. 8—Boy, 19, Daily life; Boy scout; (11) Arno Israel, 21b Dortmund-Brechen, Alte Holthausenstr. 23—Boy, 16, All interesting; Boy or girl; (12) Helmut Sonne, 24b Hamburg-11, Kulberg 16 b/ Kruse—Boy, 19, Technics, geography, travel, philosophy; Boy or girl; (13) Winfried Arit, 24a Hamburg-12-Rahrendfeld, Reichardtstr. 26 III—Boy, 13, Sports, stamp-collecting; Boy or girl; (14) Karl Wip, 21b Witten/Ruhr, Augustastr. 54—Boy, 15, Music, tennis, latin; Boy or girl; (15) Wolf-Rainer Kroll, 21b Witten-Annen, marktweg 18—Boy, 18, Music, poems, natural philosophy; Boy or girl; (16) Werner Rieken, 22a Emmerich/Rhein, Alte's Heerenberger Strasse 68—Boy, 18, Sports, travels; Boy or girl; (17) Gunther Hargsmüller, 22a Oberhausen/Rhld., Nathland str. 45—Boy, 19, Culture, nature, art, literature; Boy; (18) Hans Schneider, Schluchtern, Dreibruderstr. 16, Germany, u.s. Zone—Boy, 20, Countries, religions specially of India, Old temples and towns; Boy or girl.

(કલેન્ડર: ૬ માર્ચ ૧૯૬૧ ને ૨૮ થી, આપવાવારે)

(માર્ચ ૧૯૬૦) ૬૧

માધુકરી

મેસી જનારા ! કેમ રહો બેસવા ?
આ દુર પડી સળગી રહ્યાં યુદ્ધ નવાં ;
આશા ત્યજે આશમ-રોજે બેઠવા
આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ !
—કવિશ્રી મેઘાણી

જગવિખ્યાત હિંદી સાહિત્યકાર-ભનકીદાસ

અડપથી સાહસ ચલાવવાનો જગતભરનો રિકર્ડ (record) ચેતાની અનન્ય શક્તિ અને નેયુજ વચે તોડીને આજ સુધી જેને કોઈ અર્ધી શક્ય નથી કેવો નવો જ વિક્રમ પ્રદર્શિત કરી દિંદનું નામ જગતભરમાં પ્રસિદ્ધ કરવારે પંચજના બડપીર ભનકીદાસનું કવન દિંદને માટે મયરખીનો વિષય છે. કોઈના સાથ સાધનોની મદદ ન હોવા છતાં દુર્લભનીય પૂત અને અચાંત પરિક્રમ જે સાહસિકની હરીશમમાં દિંદનું નામ તેમણે જગતના આગે લખાવ્યું છે.

હાલોરાના એક સામાન્ય કુટુંબમાં તેમનો જન્મ થયેલો. નાનાપણથી જ સાદસ અને તોફાનમાં દયેશાં આમળપડતો બાળ હેતાર તે નવજવાન ભયારે ડોલેભમાં બી. એ. ના નવેશમાં ઢંટો ત્યારે તેના સમય કવનને પઢેરા આપેતા એક બનાવ બન્યા. ત્યાં તેને શકુલતા નામની એક યુવતી સાથે પ્રણય થયા અને તે યાનપન યુવતીએ એક દિવસ ભનકીદાસને-બુદ્ધ, 'દેવક કુખને કોઈ પણ કવનમાં કીર્તિ મેળવવી નેહની ક્રમ થશે હાથે છે. દેવક, દેશસેવક, કલાકાર, વેદ ભેલાદી, એવું કંઈક તને થવું નથી મગદંડી સાહસિક તરફ જરા ધ્રુવધારે ધ્યાન આપ. આપણા દેશમાં કંઈ કોઈએ આ કવન તરફ ધ્યાન આપ્યું નથી. હું મારે તો તે કવનમાં કીર્તિ મેળવી શકું.'

ભસ. ભનકીદાસના હૃદયહીનજનને એક કથેય ગણી ગયું. કોલેજનાં પુસ્તકોને તેણે સમગ્રામ કયાં. મિત્રોને પણ મળવાનું બંધ કર્યું અને ચેતાની વિશ્વવિભી સાહીકને કાચમાં લીધી. સાહસિકનું શિક્ષણ તેને કોઈના તરફથી મળે તેમ નહોતું, તેથી તેણે રવાનું મુખને જ ચેતાની પદ્ધતિ નકી કરી લીધી.

તેણે તેમણે સાહીત્ય ચલાવવી વખતે બે વાત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાની હોય છે : (૧) શરીરના કોઈ પણ ભાગ પર વધુપડતું ફાળવું ન આવવું તેજીએ અને (૨) પવનનો અવરોધ સડપ તેટલો ટાળવો નેહવે. આ માટે તેણે સાહીત્યની એક કૌશલ્ય કરતાં લાગે બે-સાડી લીધી.

ગજ મહીના સુધી સખત પરિક્રમ કયાં પછી તેણે પંચબેયુનિવર્સિટીની જ સાહીત્ય હરીફમાં ખામ લીધી. ૧૪ કોલેજે તરફથી આવેલા વેતીસ જેટલા કુચેરવાદી સાથે ચેતાની સાડી સાહીત્ય સાથે ભયારે ભનકીદાસ હરીફાઈતા મેદાન પર જોવા રહી ત્યારે જાણ્યે જ કોલેજે તેના માટે આશા થે હતી. પણ હરીફાઈશ થયાં જ ભનકીદાસે એક પણ એક બધાને પાછળ પાડી દીધ

૧ જી-૨૩
ચીઝરી

ચેતાના કોર કંઈક અસાધ્ય સંગે રાત્રે નિરંતર સંવિગાદને મુલ્યના પડા પાડતું આ પંખી જગમાં આવી આપણે જ આપણું કનિદાશ મનાવું છે. હિંદરમમાં વ્ય પકે એ પંખી છે તો યુવકની જ ભવતું ; જે કોલેજો કે કુલક કિસે જગદા નીક શકતું નથી, નંધારે આ તો, કનાવાને જ આપણે નબ્દે જે છે મનુષ્યથી હનનથી તેવું તે ધીકે કોઈ વસતિની પાસે જ મોં બાગે તેના પ્રામા હોય છે.

જગતની પાંચે ભંતનાં કુલેશમાં સૌથ માતું, કોલા નેયુઆ પંખી કોલેશમાં જિરિ ભક્કા અને અંધેશમાં Spotted Owl કહેવાય છે. જાણરા-બેદાખી કંઈના શરીરને સફેદ દરખાં, કોલા કારે શક્કમાં અંધર નેથી મળકતી આંખો, એ આંખોના આજુ બાજુ તેને જિદાશણું વેનપ આપતાં મોળાં બકરડાં, મોળ પાંખો અને ફૂંકી પૂંકી, એ તેનાં-અમુખ હક્કો.

નાનાં કવનનું કી તેમજ આશા, છતાં લાગ મળ્યે હુદર, મરોળી કે પંખીનાં બચ્ચાં પછુ તે આંખોની ભય પડેલી સવારે વાંક કે ની-ભળીયાં ચીલાં પર કે આંખામાં મુરતી નિરાંતે હૃદયસંધિ મેલેલા આંખામંદ નબ્દે પડતું આ પંખી બિટીને વપદારક છે.

પછુ સોધી સંકેતે ને અણુવવાલ છે તેની વાળીની. જિદાસ કે નિયમિતતા નિનાની તેની વાળીના વિવિધ કવચાર પરથી પ્રાપ્ત શકુનિકો એક સારાંમાસ અંધી મહાનિષે છે. સાંજી શરૂ કરી આખી રાત તેના કો પૈથોચિક સંગીતે કાનમથા થયા. બેધીકાનાં પછુ ગાન ચિયિલ કરી નાચ્યાં છે.

આડની અખી કે ભીતના બાકમાં આ પંખી માર્યે કે કોપિદમાં કંઈક જ મોળ હંદાં મૂકે છે. ('નેસર'ના લેખ પંખી)

નવા જીવિકા તેમજ કયાં જોનેઆમ સુધી કોઈ પદોલ્લે સરવું નથી.
ત્યાર બાદ ઈ. ૧૬૭૫માં કલકત્તા ખાતે આંતરરાષ્ટ્રીય સુનિવ-
ર્સિટીઓની સાર્વિક દરીફાઈમાં સાગ કરી તેમાં પણ રમવાતામાં
પ્રથમ નંબર મેળવેલા. હવે તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય દરીફાઈમાં સાગ
કરી ચોતાનું અમીર બતાવવાને નિશ્ચય કર્યાં તે માટે પહેલાં તેા

હોળી

મી પણ સર્વ તહેવારોમાં સૌથી વ્ધને ને કાર્યવીરથી
કન્યાકુમારી સુધી એકસરખો લોકપ્રિયત્વને કાર્ય તહેવાર
દેખ તેા તે હોળી. મૂળે તેા તે વસંતોત્સવ તરીકે શરૂ થયેલો. સિંચા-
વાની કુટકડની દેરી પછી પાનખરમાં વનકેપવનની બાજુ ચોળાના
કે સર્વનાસ થાય છે તેમાં વસંતોત્સવને લીધે નવું લેખ, નવો પ્રાણ
પ્રવેશે છે. આથી વસંતનું નવજન્મને સર્વ રમણે જાણી જતાં તેના
આનંદપ્રદશન તરીકે હોળી સજાગવવાની પ્રથા શરૂ થઈ દેખ એમ
મારે છે. કો દરિયો તેને વસંતોત્સવ નામ સાર્ય રીતે આપી શકાય.
પણ જેમ બળેવ શ્રાક્ષોનો, દરેકો સુનિયોને ને લીધેલો લે-
ધેનો તહેવાર બળુચ છે, તેમ હોળી એ સદૃશિ તહેવાર બળુચ છે.
હોળીના દિવસેા નીચલા વજુ માટે તેા મદા આનંદના દિવસો છે. તે
દિવસેા શાન્તપ્રભ, કિયનીય લખા, આંક મધે એવીલવ પર રેખ કદાશી
આનંદ માણે છે. આરે પણ હિંદી જરકરમાં સેનિકે તે દિવસેા અમલ-
દાશ પર રેખ ઇંદાશની ફેરૂ પરતે છે. હોળીને દિવસેા એલબને આદરું
જોડેલો મેલું એક સાસવળન પુરાપુર્ગા પણ છે. તે પણ નીચલા
વર્ણને જ્ઞાપીને સમગ્ર ભાવે પાતાનામાં મેળવી લેવા માટે ને કરે.

આ તહેવારની કલ્પિત વાતનું હુદાહુદી પ્રોતોખા મિથિલ લોકો
વાળાઓ પ્રચલિત છે. પ્રજાદાને માત્રી નાજવાની હિંદવકરકિયુથી
જોડાથી તેની બાદેન હોળિકા રાક્ષસીએ તેને પાતાના બેચામાં
બેસાડીને આ દિવસેા શોડી હતાસાગીમા પ્રવેશ કરેલો, જગા અને ને
પોતે જ બળા મઠે, પણ પ્રજાદાને ના લાગ મરખા જે વાતે ન થયેા.
કોંસાકકયાં આપખુર્ગાં સોળી વજુ પ્રચલિત છે. ઉત્તર તરફના લોકો
વજા એમ માને છે કે કમ્પુને સેડીકુષ પાઈ માત્રી નાજવા આવેલી
પૂતના રાક્ષસીનું કમ્પુને દામે જીવુ મતાં તેને આ દિવસેા બાળવામાં
આવેલી ને ત્યારથી આ તહેવાર પ્રચલિત થયેા. અઢારપ્રજાએ લોકો
અભિય-પુરાણને આધારે એવી માન્યતા ધરાવે છે કે જુને દૂંધ ના
માત્રી રાક્ષસી નાનાં કાકરને બળુ દેશન કરવા કાગી ત્યારે માગના
કોડેએ બીબત્સ માળેા નવા શાય આપીને અને રહેરે પ્રવેંડ અગ્નિ
સજાગવાને તેને બીકાલીને માગની બદાર હોળી કાઢવા આ વિધિ
શરૂ કરેશી. કમ્પુ તપરેમાં કરવા બંધવા-કંકરને સજાગવા આપેરે
બધારે પ્રચલ્ત કર્યાં ત્યારે કિવે કોમિતવળી પોતાના તુલીય નેવ પરે
અદને આ દિવસેા બાળીને બરમ કરી નાજ્યો એમ કમ્પુ નરકના
લોકો માને છે. બામ, કોઈ પણ અગિયત્વ નાંગના આનંદના તહે-

વાર તરીકે આને માનવામાં આવે છે.
આનેપાતે આ તહેવારનાં નામ પણ વિવિધ છે. કનરમાં હોળી
કે દોલિકાદાન, મહાદાકામાં શિગમા, કમ્પુમાં મહાદાન અને
બેચાં બાજુ દોલમાન તરીકે ને ચોખવામાં છે. પ્રાંત પરતે આ
તહેવારની કિયામાં મધુ ફેર છે. બંચાળમાં કમ્પુ સુદ ૧૪ થી ૧૬
રસવ શરૂ થાય છે. તે દિવસે કમ્પુની મુર્તિની પખ કર્યાં બાદ બેચ

આવિષિક સેરમાએ પન માલદ લાંબી સાલકિય દરીફાઈ રાખે
વસંત બનવીકાસે તે દરીફાઈ માટે તેવારી કરવા માંડી. લાદોરથી
૩૫ માર્ચ દર આનેલા આમતસરમાં રેખ સાર્વિક પર જઈ પાછા
આવવાનું તેમજે શરૂ કરું ને ૪ ડિવિસ સતત વેવ પાડીને તે ઉગામનું
અંતર માત્ર પેાછા વજુ કદાશમાં કાપીને જતના કોષખ સાર્વિકિરક

ચલેલા લોકો પર કેંક નાખીને ધરની બદાર પાચનું એક પાતું બ-
નાવીને બાળવામાં આવે છે. આને જ તેજી હોળી કહે છે. બીજે
દિવસે કમ્પુની મુર્તિને દોલા પર ને પારખામાં બેસાડી તેને ડાંચવા
માં આવે છે. ચોરિરસમાં બેચાળની પાંક જ દોસીસવ થાય છે.
માત્ર ત્યાં હોળીને વિધિ થતો નથી. ઉત્તર દિશમાં તો સુવ પાંચ-
૬ થી ૭ લોકો લાલ પોશા કપડાં પહેરી, મુકાશ કદાશવાનું કમ કરી,
પૂનમ સુધી દિવસેા આનંદમાં વિતાવે છે. હોળીના બીબ દિવસેા
રેલાક લોકો હોળીની બરમને પાપનાશક માની સુરિરે મેળે છે.
મદાસ દીતાકામા આ તહેવાર પામખપાથી ને જાળવામાં માત્ર ચિ-
વાલવની યાગે જ હોળી સજાગવામાં આવે છે.

આપખા મુંબઈ છલાકામાં હુરેહુરે કેમ્લે બુદાહુદા વિધિ
છે. પણ બધે કેમ્લે હુતાશની તો કમ્પુજ સુવ પૂનમે જ પદાવવામાં
આવે છે. મારેમાત્ર હોળીની બચમાં સોપારી, અમિયા, કીરકા, જેલ
આદિ ઝાડ ને તેની ડાળ રાખી માત્રી હોળી સજાગવામાં આવે છે.
મુલબાનાં સ્વર્ણપ્રદાન તહેવાર રવંતરકરીતે પાળેતા ને હોળીથી
તેને સમાવેશ આ તહેવારમાં જ થાય છે. હોળીને દિવસેા તથા
ત્યાર પહેલાં પણ ભરી પોષમારીની બંદુક દાધમાં રાખી 'કામ,
હોળીને પેમોની કહેલ શરૂ થાય છે; નવા કપડાં પર રંગોમાં ચી-
તરાખનું માર્ય છે અને રાતે કેકામણીથી માત્રી આજીવન કાકાગિ
હોળી માતાને સર્વપૂજ્ય થાય છે. આ દિવસેામાં માળામાળી, લોહાન-
પરકી, અને બીલસપજાની છૂદ મનાવ છે કે દાલક વર્ણના રંગો
તેા નાચવાન તથા રેખ ઇંદાશમાં પસાર કરી બેલાન મતાં સુધી આ
દિવસે શરૂ લાંબ આદિનું રોવન ક્રે છે.

બીજે વસંતોત્સવ તરીકે અને કીચલીચના બેદ દર કરી સમા-
નતા મોટે શરૂ કરેલા આ ઉત્સવમાં કે અનેક કુરિદ તથા કડી
પામણી જેસી મધાં છે તે કોઈ પણ ચિવારકરીત માળુચને પ્રુધે
તેમાં છે. આનંદપ્રદશન તરીકે હોળી સજાગવવી, અજીલ-મુકાશ
કદાશમાં તથા મોપનવાદના લખન માળવા એ મુર્તિની નિર્દોષ
કિયાઓમા આગે જળપરકરીને રેખ ઇંદાશ, કદાશથી માત્રી હોળીના
પેસા કપરાવવા, કાગીકુપીથી કોરોના માત્ર માત્રી માળવા,
બજાવવી અને આચાકાથી કરવી, અરકોશ વર્તાવ, બિદલ મલ-
ખાન, કરીજા સાથે અરકિવ વર્તાવ આદિ અનેક અંગેનુવ કુરિદિયા
જેસી કઈ છે તે કોઈ પણ મુરેકુત સમાવને માલે તેનીનથી. સુ-
ગિહિત અને મંદકરી લોકોએ ને મોડા દર કરવા પ્રવલત કરેલા
જેલક. હોળીથી દિશ તેમાંની લેચમ પાડીની રંગના માટે કિરોષ
અનુકુલ છે. મટે તે દિવસે માગકમ્પાઈ, રમતવગતની દરીફાઈ,
શરે હોળી થવા બધ રામુલોભાન અને ત્યાર બાદ આડાપાડા
કેવી રમણ, —વીચા કોઈ સમિતવ આનંદ આપવાર કાયકમ સ-
જામાં આવે તે જ આપખુર્ગા આ વર્ણનેતવન રીપી એક.

માસમાસના તહેવારો-૩૩

અંગેજી દત્તે. બનગીરામની ખાસપાસજી બનિ આગળ જીવ વધા
જી પાછળ પરી થયા. કેવળ પેલા અંગેજી તેમની પાછળ પાછળે ચા-
લતો દત્તે. પણ હજારે તે જ પાછળ પરી જઈ બંધ વચ્ચેનું આંતર રૂઝ
માઈલનું જરૂર થયું. ૫૦ માઈલનું કુલ આંતર તેમજ ૧ મહાક ૪
માઈલ અને ૧૧-૨ રોકડમાં કાપ્યું. આગ્રાના ૧૭૩૭ના મેલ એ,
સેમના ૧૯૪૫ જ ગિનિટના બિરિગ નિશ્ચ કરનાં બનગીરામને
આ વિદગ્ર આધિક કૃતિ દત્તે જનજનને બનગીરામને આ
કૃતિમાં દત્ત મુખી કાઢી તેમની સાથે નથી.

આ આગ્રાપાસજી કાગીરીને કાણે બનગીરામને હિંદુશન
અંગિકાં અંગીરીએસન તરફથી દિલ્લા પ્રતિનિધિ તરીકે આ-
રેખિયામાં બનાનાર મંગાપર મેરઝા બાજ તેવા મેરઝાઓમાં
આગ્રા. સિદ્ધાનીના વિષયના મેરઝા ૫૧ ૧૭૩૮ની ૮મી ફેબ્રુઆરીએ
જ્યારે બનગીરામ પાતાની જી જ મારી સાવકલ સાથે આપા
માઈવની આઈલ દરીમાં મારે હલો. જ્યારે ત્યારે વિજાજ દિલ્લી
પાંતે એક માત્ર પ્રતિનિધિ દોવાળી પોતા વચ્ચે જ્યાજ્યાસીને તેને
મંગરૂ જ્યાલ દત્તે બીલ કંઈકવારેથી અનગીરી રેલિંગ મારફતે
તમા દત્તે અલ્લતન આપનઅમમી મેરઝે તે ન તે અમદાવાદ ન તે
તેણે આગ્રાવિષયક પ્રમાણમાં બિરિગ આગ્રાજનના અનિષ્ઠાવ
મંગિયન સાઈલિંગે તે દરીકાઈમાં જીતવ દત્તે. અને જ્યા પણ
તેણે તે બનગીરામનું આંતર કેવળ ૧૦-૧ મેરઝમાં કાપીને મોખી
પહેરી તેમના મેરઝમાં તેનું તમા મેરઝને જાના બીલ મેરઝમાં
પ્રમાણ સરખું જ દત્તે. પણ બનગીરામને માત્ર મારી સાઈલિંગના બજે
આને પ્રથમ પંક્તિને. વગ મેરઝેથી દોવાળી બીજ દરીકાઈમાં
તેની જ છત થી એકા લોકને જ માત્ર કોલક ન રવા.

પણ વિષયક કંઈ બીજું જ કાણું દત્તે. બનગીરામ બીજ દરીકાઈ
માટે નથી સાઈલ લેવાની હલે તે ૫૧ મેરઝિસ કરવા જતા તેનું
પેડન નીચી જઈ તે મેરઝી જમીન ૫૧ પડાવો અને મેરઝાન
વધ મેરઝા. ડોકડેનો ૧૦ રિવલ મુખી બીજ કાઈ કરનમા બાજ લે-
વાની તેને માના કરવા છતા માથે પાડા બાઈરી રિવલિમાં એક
દબલ મીશરની સાઈલિંગની શરતમા તેણે બાજ લીધી. થોડા વખત
તો તેણે મેરઝનેવની સાથે જ સાઈલિંગ રોકડાવ્યું. પણ પછી મારક
આવવાને કાણે મેરઝનેલ છતી મેરઝ બે દિવસ પછી કસ માઈલની
બીજ શરતમા પણ બધાકે ના પાડવા છતા પણ તેણે બાજ લીધી.
પણ તેમાં માથાની જુક અચ્છ થઈ તે રસ્તામા જ જમીન પડ્યો.
આથી આગળ બીજ કોઈપણ દરીકાઈમાં જાત લેવા તેને મારે આ-
સાથ થઈ પડ્યું. છતાં પણ તેણે ને વિગા લેવા લિગાળી રેલેથી
તે કોઈ પણ મેરઝેવાર તે દરીકાઈમાંમાં તેમી સમજી નહોતો.

દિલ્લ પાછા આવ્યા પછી તેણે સાઈલિંગની જનજનને કસેબન
આપવા નેસાલ સાઈલિંગ ફેટરેસન બોવ હિંદુવા નામની
સંસ્થા રચાવી અને તેને 'યુનિયન સાઈલિંગર ટ્રસ્ટરેસ', પારીસ
એ સંસ્થાનું પ્રતિનિધિય મેરઝી આપ્યું. આ સંસ્થાએ ૬. ૧૮૪૫માં
બનગીરામના યોજાનવલ છવન માટે તેનું એક જન્ય લેલેચિય
પારીસમાં લઈમાનીને તેનું જુદમાન હતું દત્તે.

પણ બનગીરામનાને જન કોમિશનર રૂપ જતાવ તો ૧૮૪૬
માં રિવરફોર્ડમાં અગિય આવે જાવો. તે વર્ષે ત્યાં બસએવી 'વ-
હ' સાઈલિંગ કોમિસે' તેમની સાઈલિંગની બનતિ દરીકાઈમાં
પંચ (જાગવાર) તરીકે વાપરી હતી, એકરૂ જ નહિ પણ લેગલે-
ક (માર્ચ ૧૮૪૮)

મરૂં. આ બંને પ્રકારનું આપુલ્ય માન જનજનના બદ્ધ ન
આપે આવે છે. આ ગાંધીજી આદિના આગળનાં મિત્રો તે ફ્રી
પહેરવા ને ત્યાં પાંચ સાળ મેરઝા વિશાટ જનકમુદાવની દામરી
માં દિલ્લે જોરજ આપાવે તેવા ને બનગીરામને મંગા.

બનગીરામને તે વર્ષના સાઈલિંગના કૃતિમાં જનજનના અપુલ્ય
દોવાળી તેમને એક કૃતિમાં મેલ કપરેલ્લા રાજપામાં આવ્યા દત્તે
પારો જ વિનયી રાખેનો જન કપરેલ્લા મારિ એક સ્તંભ હલે
કરેલો દત્તે. આગ્રાજીનું પાંચ સાળ કોરોના વિશાટ અમુકાય
જનને હલો દત્તે. રિવલ લેગિંગની એક કૃતિ તેમના માનજી
જનકમુદાવની દત્તે. ત્યાં જનજનના 'સાઈલિંગમાં' તરીકે મુદાવેથી
એક કૃતિમાં પ્રવેશ કરેલો. તેના કાથે બનગીરામનું અનિષ્ઠાવ
મરૂનું દત્તે. જનજનના ફેટરી લોકોમાંથી એકાને જ કાવવામાં, આપું
માન, આપી પૂલ મજે છે તે કૃતિમાં એક કૃતિમાં બનગી-
રામના મરૂન ૫૧ મરૂનમાં અને તાળીમાંના પ્રથમ આપા સાથે
પ્રેશકે મેરઝનું અનિષ્ઠાવ હતું. ત્યાર બાદ બનગીરામના દત્તે
બનગીરામનું મરૂ. તે મારે પ્રથમ તો બનગીરામને તે વખતેનું
લિવલનું મરૂના દોવાળી વિનયન એક આપવામાં આવ્યો. પણ
બનગીરામને તે જન મરૂનાવાને ૧૫૪૮ ઇસ્કાર કરી દીધી અને દિ-
લ્લા જિંદગી અનગી માંગી હતી. આખરે સંઘાવાને નવું
આપવું પડ્યું અને બનગીરામને દિલ્લા તે મોજશાળી વિરેથી જન
પુરોના એ વિષયના મેરઝા ન રૂકાવ્યો.

દિલ્લ પાછા આવ્યા પછી તે જન અંગાનની અમુક વસ્તુ
તરીકે પંડિત જનકમુદાવને તેમણે અપુલ્ય હતી. આવતે વર્ષે રાજપા
(અમેરિકા) ખાતે બનાનાર સાઈલિંગ કોમિસે માટે પણ તેમને અપા-
વ્યું અને તે કોઈકમાં પણ તે જનકમુદાવને વિનયી જન પાલવા
૫૧૪૫મી રૂકાવેને પાછા આપવી થોડી આપણી રાજાવિક ન
અપેસી રહે છે. (ફિરોજ ૫૧૪૫)

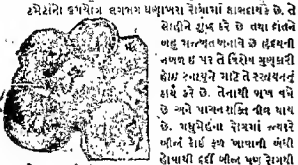
દરેક—મરીમાંનાં સંતર

અને તો યજ્ઞાપરા તે આવ છે; પણ એક કાળ એના મે દત્તે
જ્યારે માંગિયા તેને માંસના રૂપમાંમાં સમગ્ર તેની ધૂળ કરવા.
૫૧૪૫માં પણ એક કાળે લોકો તેને એક હેરી ફેન બળી આપવા
માનતા અને કેવળ રોકા અપે લોલન સમગ્ર રૂકાવ ૫૧ રાજપા
પોતાનાં વિનયનને એક આપવા તેના કાગિયા કરવા.

દરેકમાં સોથી પહેલાં રોલ ટાપુ ૫૧ જરૂર. ત્યાંથી ૭૦ વર્ષ ૫૧
સર લોલર રોલ રાખી વિરોધિયને એક આપવા ને જનકમુદાવ
અને એક રૂકાવ એક માને છે ફિલ્મિ અમેરિકાથી રમેકાં કુરોડ
અને એક રોલ રોલ, પણ આને તો તે વિનયનમાં જાણી જવા
છે. એક દિલ્લામાં તો તે ૨-૨૫ વર્ષથી જ વપરાય છે.

દરેકમાં એક મેરઝા સાઈલિંગ પણ ફેન મરૂના તેમાં બધા
વિશાલિન છે, પણ તે સોમાં વિશાલિન 'દરેક' સોથી વધુ છે. આ
વિશાલિન ખાસ મેરઝી બનતી કૃતિમાં જ મરૂનું કોઈ નવું મુખી
રમેકાં મળી રહે ત્યાં મુખી તેના કપરેલ્લા ખૂબ કરવા જોઈએ. થોડી
ફરમાંથી મરૂનું વિશાલિન આ પણ તેમાં સારી પેઠે છે. નેસાલનાં
પારો-રોલ મારો રમેકાં ખાલણી તે સારીને જોઈતા પ્રમાણમાં
મળી રહે છે. વિશાલિન 'જ' પણ તેમાં વેળવ પ્રમાણમાં છે. કપરેલ્લા
કુરોડી કાણે પણ તેમાં વધુ પ્રમાણમાં દોલ છે. તેમાં રહેલું લોલન
પ્રમાણ દુધ કરતાં જગણું નવે નાં વધી, સંવત, વર્ષન તમા મરૂ

જાળવવામાં ધણા જોશો ફળ તેની બરાબરી કરી શકે. આ કારણે જ
એમાં બરીબોનાં સૂતરો દેવાય છે.

એમાંનો કાચોત કાચામ ધણાબરા રોગોમાં કામદાયક છે. તે
સોડીને મુજબ કરે છે તથા માંલને
બહુ ગમતું જાતને છે કદંબની
નળજા ધ પર તે વિરોધ મુજબની
હોમ રંગાણે માટે તે રસયનનું
કાર્ય કરે છે. તેનાથી બાજ વધે
છે અને પાતન શક્તિ તીવ્ર થાય
છે. મધુમેદના રોગમાં ન્યારે
બીનું કોઈ કથ આવાની બંધી
દોષાથી દર્દી બીલ પણ રોગથી

પીડાતો દોષ છે ત્યારે તેને એમાં આંધવાથી તે બીલ રોગથી
બચવા સાથે મધુમેદમાંથી પણ મુદકારે મેલવવા તેના મદદ કરી
શકે છે. ઇર્ષ્ય રોગો સિવાય તીવ્ર રોગોમાં પણ ટીકાં સામદાયક છે.
લાવણ્યા કરીને તેને રસ આપવાથી ચરમીને શંક કરવા સાથે
તરફ-સોપને પણ તે ગણાય છે.

એમાંના મુજબ જો જ એમાંમાં દોષ છે તેમની બિની રવા
આવિત્તે માટે છે. વેદાનિક આત્મની મદદથી પેદા કરેલાં ચોરા-
માંમાં એમાંમાં આ મુજબ ધણા જોશો દોષ છે. વધી રબ્બામાં
મેક થઈને આપનાં એમાંમાં તથા યીસમાં બીને રેવનામાં આવતા
તેના કરમાં પણ તેના મુજબ જોશો થઈ ન્યથ છે. એમાંમાંથી સં-
ગ્રહી કાયદો કાઢવામાં માટે તેને ધવેશો તાલે તથા અનિયા સંસ-
રમાં કાઢવા સિવાય બેમાં બેમાં. સખરે ખાટી પેટે અથવા નારતા
સાથે લેવાથી તે મળે સામ કરે છે.

આમાં તે એમાંનો ઉપયોગ ખાવામાં વિવિધરિતે થાય છે,
પણ તેનું કુબુજ કરી લેવાથી આદ માથે તેના સર્વ મુજબ સમગ્ર
રહે છે, તે બાવવા ર બાગ દોશ તથા એક બાગ અલ્લર, પાલક કે
માંનું જ કોઈક પીણિકા શાક કર્મ નેના પાણના કટક કરી તેમાં પાટું
છડે, રીડું તથા કોડો લીલુને રસ નાખે. જોડના સાથે આ કબુજ
રો પારીરેક લેવામાં આવે તે કબુજિયાત જબુ દર થઈ શકે છે.

આમાં જોડન અને ઓપાંધ એક બંનેરીતે વપરાયો એમાં આ
એમાંનો પ્રચાર તથા વપરાસ મુજબ વધતો જાય છે. (આરોગ્ય)

નંતુઓ સાથે જોડાઈ

કપાદની અને રોગચાળક નંતુઓના નામ માટે છેકમાં પરીચોમાં
જે અદ્યુલ અને અસરકારક દવામાં સોપાઈ છે, તેમાં ડી.કી.ટી. તે
બી.ટી.ટી. વધે છે; પણ તેના કરતાં જે કેટલીક બાજોતમાં વરિયાલી
પણ જોડી બળીતી એક નંતુનામ કદા છે. તેનું નામ ગેમ્મેક્સો
(Gammexane) છે. તેનું સાસાયબિક નામ છે બેન્ઝેનિ દેટ્ટાસ્ટો-
સાઈડ, પણ જે કદાં તે રક્તના નામથી બળીતી છે. તે રોગમાં પહેલાં
મીઠીકે દેરાઈ સોડીકી, પણ તેની કાર્યસાધકતાની તે વખતે પિગ્મન
નહોતી હતી. છેક ડી. એ. ૧૯૪૨માં, અસરકારક નંતુનામક પદાર્થની
સોધ પાછળ આદ વર્ષ નહેમત લીધા બાદ, બ્રિટિશ રેસાંસિએ
દબરો પદાર્થની કસોટી બાદ એમેક્સો મળુ અસરકારક મળ્યાં.

એમેક્સો બરાબા રૂપમાં તથા પ્રચીનીના રૂપમાં છંદવા માટે
વપરાય છે. ડી.કી.ટી.ના જે તે અઘરી અસર કરે તેનું નથી, પણ
તેની અસર કામોતના ઝોળા પછી થાય છે, જે સાંજા કામવધુથી

માટે તે માત્રક જેર જેનું દોષા કેપશવતીક, વધા, પાષ્ટ, રંડ, માકબુ,
કિલ્લો, જિવાણુ અને ક્રીડી માટે પણ તેનું જ વપરાસરક છે. એક
એક નેરોગિન કપર ફાં એમાં જોડાઈ એમાંથી કાઢવા આવે તે
મચ્છરની ઈયુલેના નાશક થઈ જાય છે. તીરના નાના માટે તેના લેવી
બીજા એકે દવા નથી. આવાળને બગાડનારાં કિલ્લાંને ફળથી જિવાલના
નાશ માટે તે ઉપયોગી છે. ચૂનાની આદ સાથે લેવાથી મલામમાં
તે બેજવરામાં આવે તે બગાડમાં છપકાં પડતાં નથી.

એમેક્સો મળુ પ્રકારમાં નંતુઓ માટે જેર દોષા છતાં માનુસો
અને પ્રાણીઓ માટે બિનદાનિકારક છે, એટલું જ નહિ પણ તેનાથી
માગડીને પણ કોઈ પ્રમાણે મુકસાન થતું નથી. વળી તેની અસર
લાંબા સમય સુધી ટકી દોષાથી તે બનસુખાવારી માટે તેમજ
અવાળના રેસુખા માટે સરળતાથી વાપરી શકાય છે.

નંતુઓ માનુસની પાસે શા કારણથી આવે છે અને કરે છે એ
બહુવા પ્રશ્નનો થવા છે. તે કોશા એકા નમ્યાં છે કે માનવી સમી-
વનું વસતવરણ સરખ દોષાથી નંતુઓ માનવદેહનું અવિત્ત વરડી
બઈ તેના તરફ ધસી આવે છે. વળી આવાળા ઉડુંડીસામાંનાં કાર્બન
ડાયોક્સાઈડ કે બીલ વાડુઓની વાસથી દોષામાં જા મચ્છરો તે
દિશામાં જાય છે. નંતુઓને અણુચમી વાસના વપરાસથી દર રાખવા
પ્રયત્નો થાય છે. તેવા વાસવાળા પદાર્થોમાં જેનું નામ કાદમિયાન
ડાયમેથેલર (Dimethylophthalate) છે, એ ડી.એમ. પી., ક્રેથામ છે,
અનું વાચ દ્રાશ કાદમી રીરે પર કાદમીમાંથી કદાક સુધી મચ્છર,
માન, મચ્છર આપણી પાસે આવતાં નથી. ડૉ. સિવપ્રસાદ ટ્રિવેદી

તમે પણ ધાકેશો તે—

કાળબરે ૧૩ વર્ષની વયનાં એક છુદ્ધિના વિદ્યાર્થીને પોતાના
અરણ્યપેશન માટે મોકરી કરવાને વખત આવશે અને તે કોઈ છાપ-
ખાનામાં બીળાં કોઢવવા રવા થયું જ આમના પીલ તળે પોતાની
મદવાકાંઈને મદવાના ન રેવાને તેનો નિર્ધાર દેના. ને સખત
મોકરીમાં તેને ને મારા થવા ન થવા ત્યાં તે તેણે પોતાની કાળને
પોતાની બખખની પોતાની બંનેરીતે નીચે મુજબ પત્ર લખ્યો:

આ ઉપધામાં જોડાઈ ત્યારથી જે કોઈ કેમળાકારી પરીવર
દોષ બીડી તથા દાર પાછળ મળ્યા પેસા ખરચે છે, મેં તે ખરચની
રૂપમાં મળ્યું કરી તે નમ્યાં છે જે કોઈ માનુસ રોગના ૧૦ રોન્ટ
દાર પાછળ વાપરે તે ૧૦ વર્ષના બચાવ વખતે તે વગા કદપ દોરાર
થાય; અને તમારું રાગ અઢારીકાના ૧૦ રોન્ટ વાપરતો દોષ
તે ૧૦ વર્ષમાં તે રગ ૧૦૪ દોરાર થાય. દર્બે આ એકે રકમ ને
લેખી કરીએ તે તેના વડે એક નવું કાપખાનું તથા તેને માટેનાં
બીળાં સરકાદથી ખરીદી સાંપ. મારી કમરે આવેલે ૧૩ વર્ષની છે
અને મેં આજથી તારા પગારમાંથી તમારું તથા દાર પાછળ વેગત
કરી નાખવાને જાલે દર વખતે તે મુકા કાઢી તેની બજત કરવાને
નિર્ધાર કર્યો છે. આજ ન્યારે મારી દમર ૪૩ વર્ષની થશે ત્યારે
એક સરસ નવું કાપખાનું ખરીદ કરવા નેરકી મૂંચે મેં લેખી
કરી દરી.

—આમાંકિત આદે કૃપર

આ કામજ કામતર આર્થર કૃપર આદે રવા જે કાપખાનના
માલિક દોષ એમેક્સો દોરોગો એમેક્સ પણ છે. વધાર પ્રાનોમાં
તે ૧૦ કોષમાં થાય છે, એના ૪૦ કામ છે. મારી છે. તે જે
રેડિયો રેસન મશીને છે ને જેની વિવરનો તત્ર મલાવ છે. તેના
કૃષ્ણકાંઈને ૪૪ની માદક સંખતા તે ૪૦ કામ છે. (દ્રાશ મેક)

તા. ૩ ૪૩૨ વર્ષ બાદ લોક આગ્રહ બન્યું.
 તા. ૪ રાષ્ટ્રીય સ્વયંસેવક સંઘને ઝેરકાય-
 દેહરં બહેર કરવામાં આવ્યાં.
 તા. ૮ મુસ્લિમ નંદાસ યાટર અને બાક-
 સાર તથા રેડગાર્ડ અને સમાસેવક સંઘને
 પણ ઝેરકાયદેસર કરાવવામાં આવ્યા.
 તા. ૧૨ પ્રચારના ત્રિવેળીસમગ્રમાં ૫૦
 લાખસોપોની કાલરીમાં મંધીજીનાં અસ્થિ-
 નું બારે હબ્બા પૂર્વક વિસર્જન. દેશબરમાં
 અનેક રથો એ નીરતે એ કિંમી થઈ.
 તા. ૧૩ બગલાયપુરીના પ્રખ્યાત મંદિરમાં
 હવિર્જોનો પ્રવેશ
 તા. ૧૫ ૪૪૬ નેટલાં દેશી રાજ્યોને લો-
 પીને એક અખંડ કાઠિયાવાડનું 'સોસાપ્ત'
 નામથી સર્જન થયું શ્રી કલ્હરંબરાય રૂબરતા
 પ્રમુખ પણ નીચે પ્રલપ્તીય સરકારની રચના
 થઈ. બગલાદેખ તેના રાજપ્રમુખ નિગાયા.
 તા. ૧૮ ભૂતાચટના લોકગતમાં ૬૫૯ ટક
 એ સિદ્ધી સંધમાં નેડાવાનો રાત આપ્યો
 તા. ૧૯ કશિખુ હિંદનાં ૧૫ દેશી રાજ્યો
 મુંબાઈ પ્રાતામાં બળી ગયાં
 તા. ૨૦ ૬૭૭ના મહારાવ શ્રી વિજયરાજ-
 ણનું અવસાન
 તા. ૨૧ દક્ષિણ આફ્રિકામાં આવતા હિંદી
 ચોના સ્ત્રાપ્રકમાં એ પ્રમુખ આગેતાની
 શી રાફે તથા શ્રી નાઠકરને ૫૭ મહાનવી
 નાત ફેરવી સાલ.
 તા. ૨૨ મુંબાઈ પ્રાંતનું બનેદ
 બદાર પડ્યું એમાં આવક લગભગ ૧૧૮
 કરોડ ને ખર્ચ ૪૪ કરોડ બતાવવામાં આવ્યા.
 મોન્સોનની વરસ પડે નવા કોની બહેરાદ.
 તા. ૨૩ ચૌકેરોવાલકિયાના કોમ્યુનિસ્ટ
 બહુમતિપણ નહું પ્રધાનમંડળ રચાય
 તા. ૨૮ હિંદ સરકારનું બનેદ બદાર પડ્યું.
 એમાં અથે વધે આવક ૧૭૮ કરોડ ને ખર્ચ
 ૧૮૫ કરોડ મવાની તથા આ વર્ષે આવક ૨૩૦
 કરોડ અને ખર્ચ ૨૫૭ કરોડ મવાની નાણા-
 ગોનીની બહેરાદ (ગ્રાહન-રૂપ હાલનાં આપક)
 તા. ૨૯ હિંદોમાંથી ઉડરી ક્રિસ્ટિય હરણી
 હુકમીની મુંબાઈથી વિદાય

II. આ માસનો પ્રસંગ-વિશેષ : કાંઠીકૃષ્ણ : ૧૯૨૯ની વાહોર બેંકેસમાં થયેલા કારાવ અનુસાર પાંચે સ્વાતંત્ર્યનું ધ્વજ દાસિત કરવા
 માટેની અવજન શરૂ કરવા મહારાષ્ટ્ર સેનાપતિ નિગાતાં તેમજે ગીકાનો લુગ્ગી બગેરા તેણીને અવજનના શ્રીમંતેશ કરવાને નિશ્ચય
 કર્યો. તે માટે સામગ્રમી આજનાથી પોતાના ઉદ સામીત સાથે નીકળી આગુચ્છ સત્કારમાં પાંચીને કાંઠીના દરિયામાં નેવાનું
 કરાવ્યું. ઈ. ૧૯૩૦ની ૧૨મી માંચે એ નગવિષ્ણવાત કાંઠીવાના સર થઈ. ગ્રામીયામ બનનેદ લોકો રેશનબના આ ૮૦ લાગીગેતાં ફરોને
 આવતાં, બંગા સમાજો થતી અને મહારાષ્ટ્ર પારોથી રેશનબંધતે ચેતનાદાથી સંદેશ થઈ પાછાં ન્તાં. આમ રથ દિવસે પ મી આગિયના
 રોજ ન્યારે મહારાષ્ટ્રએ ૨૨ માસનું આ 'મહાબિન્ધકથન' પૂરું કરી ન્યારે માસ ગુજરાતમાં ન નહિ પણ દેશભરતમાં અવિષ્ણ
 નંવતેતન્ય તથા અલિહાનની ઉકટ બાવળ પસરી ગયા હતાં. આથી વહી ક્રિષ્ટિયે મહારાષ્ટ્રએ છોગેક મીઠું કપાડીને તે પારોથી
 કાનદાને બગ કરતાં ન દેશની કેટિનવડુ વનતાએ પણ નીકરવાપી તે અવજનકામી લઈ ક્રિસ્ટિય સહનતના પાયા હમથાપતી નાંખ્યા.

તા. ૩ રાજકોટ-કાઠેર પાસે રાજકોટ સુધીનાં કારાવ મંધીજીનાં કેપારસ, ૧૯૩૬.
 તા. ૬ અંગેએની દીપુ મુલતાન સાથેના કરારોમાં અર્ધુ મેસુર પંડાની લોખ, ૧૯૩૧.
 તા. ૧૨ ચીનના રાષ્ટ્રપિતાને પ્રખર લોકસેવક સુનયત રોનનું ધિક્કરમાં મૃત્યુ, ૧૯૧૫.
 તા. ૧૪ સુવંભાજો સોથી દુરનો અંધ 'પ્લેટો' લોવેલ વેદશાળાએ શોધ્યા, ૧૯૩૦.
 તા. ૧૬ અંધારો આફ્રિકા સૌપ્રથમ બેનારે સાદસ-સફરી સિંચિયરદન બન્યા, ૧૮૧૩.
 તા. ૨૧ મુલસતાન વિષ્ણવાત મરતકર્ષ બારોડેકર ઉદ્દાસરાગનું અવસાન, ૧૯૨૮.
 તા. ૨૨ સુભાષભાણુની આગ્રહ હિંદ કાનદો હિંદની ધરતી પર ઈમારતો પ્રવેશ, ૧૯૪૧.
 તા. ૨૬ બારાકુપુરમાં ગેંગલ પાંડેએ 'પંડના સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામના શ્રીચેસરા કર્યા, ૧૮૫૬.

II. આ માસની વ્યક્તિ-વિશેષ : દામસ મેવિકે મસારિક

મલ્લમણ સદીથી આંદોલનરિવર સામ્રાજી
 એડી તમે કમલાના પસરત મેરેસોવાલકિયાને અલિ-
 શાંત પરિક્રમ અને નીડર નેતાપીરીવરે એલે લાથે
 લુગ્ગી રવતર કરવા ર આ મહાન તારુણદારો બન-
 ઈ. ૧૮૫૦ની ૭મી માંચે ચૌકેરોવાલકિયાના હોડાલિન
 આમે રાજગુજના એક મરીલ કાડીવાનાને ત્યાં થયા
 હતાં. કસાઈ લુકિ હતાં, આમહાના પ્રાથમિક મિત્રજી
 પછી તેને શાળામાં નોકરી લેવી પડી. ત્યાંથી ચો-
 નામાં એક તારાણદારીવાનાને ત્યાં ને ત્યાંથી પોતાના
 આગમ એક હુકારને ત્યાં સિખડ સરીકે રહ્યાં. એક
 તેમજની વિદાઈને આમ હોડું કીપવાનું કાર કર્યો
 નેક તેના એક બ્દા સિફતે તેના પિતાતે સગબતી કરી શાળાની બ્દતી નોકરીએ રખાઓ.
 ન્યા મસારિકે કસાઈથી અવમન-અભાવનું એક સાં કર્યું.

ત્યાંથી તે બ્દતીની અંગેના શાળામાં થયા બતાં તે ચૌકે પ્રલની પસરતવાનું પહેલું
 બાન થયું. ત્યાં તેના બળવાયોર માનસનું અધિરાગીએ સાથે ધર્મજી થતાં તે નીચેના અંગે
 તેનેકરી કરતો દેખુએક મંગા ને તત્કાલનેને વિગત થઈ, નવનવં બાવળ શીખી. 'આપ-
 હયા' પર એક આગિક પ્રબંધ લખ્યા એને કાચે તેને દોઢકેની પઢવી મળી તેની બુ-
 યસરેથી સિદ્ધિથી તે પ્રામની યુવિવસિદ્ધિમાં પ્રોફેસર નિગાયા ન્યાં મળક કાનમાર તેલું
 લોકપ્રિયતા સંગાદકી. ત્યાં તેના સ્વાતંત્ર્યપ્રિય બળવાયોર મળકી ક્રિસ્ટિયના નવ-
 નવાનોમા તેમજ બદાર, ચૌકેરોવાલકિયાની મુક્તિ ને અસ્થિતામાં સંદેશ મળવાપે શરૂ કર્યાં.

૧૮૮૬માં તે આંદોલકિયાની પારકેશમાં મુંઝવે ને પ્રલપાં સ્વાતંત્ર્યને પુલ્કી પ્રચાર
 કરી નવવાને સ્વાતંત્ર્યપ્રિયજી કરવા માંડી. ત્યાં તે ૧૯૧૪ના મહાપુકને નેવેલ અવસર
 આવી પહેલાંયે. એ તકને લાભ લઈ તેણે દેશમાં એક પ્રબળ ગુપ્ત-સંચારનું બુલું કર્યું ને સ-
 કાર તેની ધરપકડ કરે તે પહેલાં જ નિવસારોની મહા વિજયવા હાલકી આપ્યા અથેદ

ખરેદેશમાં સતત પ્રચાર કરીને તથા અનેક અગ્રુકથોની મુલાકાત લઈને તેણે સર-
 સારી સામ્રી પાસે ચૌકેરોવાલકિયાને સ્વતંત્ર રાષ્ટ્રતરી માન્ય કરાવેલું. આથી શુદ્ધ ૪૬ થયા
 પછી ૧૯૨૮ની ૧૪મી નવેમ્બરે સ્વતંત્ર ચૌકેરોવાલકિયાની પહેલી રાષ્ટ્રીય લોકસભા મળી
 ત્યારે તેણે પોતાના તારુણદાર મસારિકને ન પ્રમુખ થકી કાઢ્યા. સતત ૧૬ વર્ષ સુધી એ
 પદે રહી તેણે પોતાના દેસને આલાહ તથા સ્મિતશાળી બનાવવાની વનતેડ મહેવત કરી.

૧૯૩૫માં ૮૫ વર્ષની વયે એ પદેથી નિવરત થયા પછી એ વર્ષે નેવું મૃત્યુ થયું.

આનાપાન મહેલમાંની નમરોદદરમ્યાન સરોજિની નાવકુળે એકવાર ગાંધીજીને બેઠાં બેઠાં રંગના બીનબા. ગાંધીજી આંખ તો ખરા, પણ કદી બેઠાં બેઠાં રંગેલા નહિ. એટલે સરોજિનીદેવીનું આટલું કરીને તેમણે કેટલેક ડાળે હાથે પકડ્યું. સરોજિની-દેવીના તેનું કારણ પૂછતાં તેમણે કહ્યું, 'અમે જે ડાળે હાથે જ પકડ્યું તે તે'.

એ તો ગાંધી જાણે! હાથે કુખે છે. તેથી તે સરોજિનીદેવીએ ખુલાસો કર્યો. પણ, હવે ગાંધીજીએ તો ડાળે જ હાથે રગત આજ રાખી. ફરી સરોજિનીદેવીએ બહુ ખતાવી ત્યારે એમણે કહ્યું, 'પહેલાં તો મેં બેંચે કરી હતી, પણ હવે તેમ નથી. સીતા દુઃખનો લું શેરહાલ લેવા માગતો નથી.'

હવેતેની કથા: 'મિક કવચિત્યા દરવત્ર કે મોતીકાના મોતીકા'—બીજીની રિધિત કે પ્રવૃત્તિ કવત્રાં અમે તેવી કીતરની હોય તો જે માણસ, જહું આનાકનીબરી વિચારણા અને કાળી વિધાને અંતે છેવટે પોતાની જ મૂળ રિધિત કે પ્રવૃત્તિ પરાંદ કરે છે, એ માનસ રચનાનું તરણ કરાવેલી આ દેહવત્ર પાછળ એક વાત છે. જે માણસ કારણના મોજામાં જઈને, કરવત વડે પોતાનો દેહ પહેરાઈને પ્રાણપાથ કરે તેને આવને જન્મે પોતાની ધાર્મી મુજબની વ્યતિમાં જન્મ મળે એવી શોકમાન્યતા હતી. તે મુજબ એકદા કારણમાં કરવત સમયેને બીજે જન્મે પોતાને કામવત દેહ ચડિયાતો વધું મેળવવાની ધારણાથી મેરઠાઓનો એક સંઘ ધારી બેસે. આવતે જન્મે તમે કયા વર્ણમાં જિંદા છો? કેમ કરવતિયાએ તેમને પૂછ્યાં તેથી નિર્ણય કરવા બેઠા. આદ્યોનો વર્ણ, તેની પહેાજીલી જન્મનાવૃત્તિને કારણે તેમને ન અગ્રેય; ક્રોધિય વર્ણ તેની તાગસી રસિને કારણે નહાયે; અને વેશ્ય વર્ણ તેના મેપારમાં ફરક પડને કારણે તેમને ન કપ્તે. છેવટે સ્વાદ્ય વર્ણ અને તે શક્ત જન્મમાં તો પછી ગોઠીતો જ વર્ણ શો ગોઠાર એમ વિચારી તેમણે કરવત મૂકનારને કપલી કહેવતમાં વાક્ય કહી, આવતા જન્મે પણ મોટીની જ કુળમાં જન્મવાની પોતાની કહેવત દર્શાવી.

અનેકાર્થી શબ્દ: દાખ=રગતમાં આવતો પારિ; પાસામાં પડતા દાખ; લાગ; શુદ્ધિ કે વેચ.

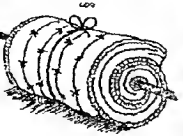
અહાંને પંડિતા રૂપ-
સુંદર સિદ્ધાન્ત પૈશીનો
અર્થ રત્ન જેન સોનાનો
સિદ્ધિ આશામાં તેના
રાજ્ય અગ્રણી પગમાં
વર્ણમાં પારિશો, જેમાં યોગેર વેલના સુરો-
ભન વચ્ચે વ્યવસ્થા વિત્ર છે.

જેનો સરવાળો તથા ગુણધર્મ એક જ
અથવા એવી જ સંખ્યાઓ સોમવાની સહેલી
રીત એ છે કે, પહેલાં અમે તે એક પૂર્ણાક
આંકડા પહેલી રાખ્યા તરીકે લેવા. પછી તે
આંકડામાંથી ૧ બાદ કરીને જે અથવા તે વડે
મૂળ આંકડાને ભગવે, એમ કરવાથી જેને
તે બીજી સંખ્યા, દા.ત. એક સંખ્યા ૩ લીધી,
તેમાંથી એક બાદ: ૩-૧=૨; હવે ૨-૨=૦
જે બીજી સંખ્યા, તાણે મેળવી જીકા ૩-
૨=૧ અને ૩-૧=૨ જે જ પ્રમાણે ૪ અને ૬,
૫ અને ૭, ૮ અને ૯ એમ અગ્રણ.

—ગીતમ વખાવિયા

શિયાળો કીતવે મરણ કપડાં પૈશીમાં
મૂલતા પહેલાં તેમને આ કપડાં પાળીમાં ૧
રતલ રૂકડી મોખાળેલા ગિરણમાં નિખારી
નાખવાં અને સુકાવા બાદ બરી વાળીને મુ-
કવાં. એથી જેમાં છપાત નહિ પડે.

કેમ બહારે બજારું દઉ ત્યારે ફિલ વધા-
કવાનો બાદશાહ નીરે પર મુકાશેતો આ-
રોષ વહન નાપાયાદાર છે. તે કાળે ફિલબની
રોષ જ થઈ નહતી, એટલું જ નહિ પણ તે
વખતે નીરો તો રેમથી પગ માર્યું દૂર ઉત્તો.
સૌપ્રકાશ કાળીદાંતને પીળો નહિ પડવા દે.

અમરૂચીમાં મળેલ મળતા દેવ તે
વખતે નિસામાં આ પ્રમાણે બેભાન મહાર
રહે તે રીતે—એક કાષ્ટી પીંછી માગવાથી
જે બળા બે છેડેથી પકડીને તેને મહેલોથી
લેવાઈ નહ સકશે.

જ્યેષ્ઠી ચણતા આદિકાષ્ટીઓની સંસ્કૃ-
તિમાંની કલાદૃષ્ટિ, નાવિધેનીના પાત્રના
ફેરની પ્રેરણા પર કથાઓની આ આગુતિ A
આગળથી સર વધને B આગળ પહેલાંના
સુધીમા ગાન એક જ ગર્ભન દેખામાં પરી
વાય છે એ તેની ખૂબી છે.

કપડાં પર પડેલા સીપખાના સંચાતા
તેલના ઢાપ કદંબા તેના પર નવસારના
પાણીમાં બીજવેલો કડકો વસતો અને પછી
સાબુથી મોઢું નાખ્યો. ઢાપ દૂર મઠો.

‘સા.રૂ.ગંધી’ મોલાનામાસદેશમાં રચાયેલી આ-
બીજીની પ્રમાણિત (આદિબક: બેસીલાલ વર્મા)

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશિયલ નં. ૧

મગજના જ્ઞાનતંતુઓ બાળવાન બને છે, ધોળા વાળ કાળા થાય છે, ખરતા અટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં વાળ ભરે છે, ખોટા મટે છે, ચાદશક્તિ અને આંખોની દષ્ટિ વધે છે. શાઢ નિદ્રા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો મટે છે. દરેક સ્તુત્રમાં બહેનો. પુરુષો અને બાળકો માટે મહાન ફાયદો કરનાર છે.

મોટી બાટલીના રૂ. ૩-૮-૦ નાની બાટલીનાં રૂ. ૨-૦-૦ બધે મળે છે.

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ મે-૪૬૨ સેક
મુંબઈ-૪

સુખી જીવન ગાળવા માટે બચત કરો.

આવી કારમી મોંઘવારીમાં નાણાંની બચત શી રીતે થઈ શકે ?

ગિનજરૂરી તેમજ વધુપડતો ખર્ચ કમી કરી બચત થઈ શકે.

કરેલી બચત સુરક્ષિત રાખવી શી રીતે ?

બચત કરેલી રકમના નાં હિંદ સરકારના, સંપૂર્ણ આયત્તવેરા સુક્ર ૪૬૬ ટકા બ્યાજ આપતાં.

નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ ખરીદો.

(૧) આ સર્ટિફિકેટ ખરીદવામાં ઘરણ છે તેમજ વડાપત્રમાં પૂરવી સગવડવામાં છે.

(૨) ખરીદ કર્યા તારીખથી રૂ. ૫ ના દરના એક વર્ષ પૂરે થયેથી અને—રૂ. ૧૦, ૫૦, ૧૦૦, ૫૦૦, ૧૦૦૦, ૫૦૦૦ ના દરના દોઢ વર્ષ પૂરે થયેથી બ્યાજસદ વડાપત્ર સકામ છે.

વિશેષ માહિતી

પોસ્ટ ઓફિસમાંથી નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટના નિર્ધારની પ્રત મફત મેળવે

અથવા

• સ્થાનિક પોસ્ટ માર્ગ તથા સ્થાનિક અધિકૃત આહતિયાને મળે.

અધિકૃત આહતિયા તરીકે નિર્ધારિત અચ્છ કરે.

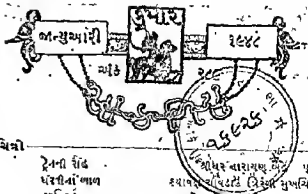
(૧) પ્રકાશન ખાતું. વડોદરા... (૨) સ્થાનિક પહિવટદાર. મેહાલકરી

બેન! તમારા શરીરમાં
બળ અને ચેતન જોઈએ
છે? તો આજે જ
જાજરમાન વાપરો
અને આવતી કાલે તો
વાહ! વાહ! બોલતાં
તમે તેના શુભાનાં પારા-
વાર વખાણ કરવા મંડી
જશો. જાજરમાન
ખરીદવાનું મન થાય તો
કોઈ પણ કેમિસ્ટની
દુકાને જજો. તે પોતે
જાજરમાનનાં
વખાણ કરતા માલૂમ
પડશે. બોલો, પછી કંઈ
શંકા રહે છે?

સૂચિપત્ર માટે લખો:

અમૃતખિંદુ ઑફિસ

નડિયાદ

ચિત્રો	ટ્રેનની ચીંદ	૧૬
	ધંરવીઓ ભાળ	૧૬
	હાલખિરદ	૧૬
	જોરોડ પુનિદરની નગરશાહની પ્રસંગે	૧૬
	રવતેન દિલ્લા પહેલી ટિકિટ	૧૬
કાવ્ય	આશુપત્તના અવરોધે	૨
ચરિત્ર	નાનાશાહન પેથા [સ્વાતંત્ર્યના મંદીરા-૧૬]	૪
વાર્તા	નિરાશિત સામરજીદુઆ	૧
લેખો	મોટા ખખર (સ્વીન્ડનાય કાકુર)	૫
	આપણી કૃપિયા	૬
	બહાવજાને પંચે [૫]	૧૨
	બેરિક ઓરિજિનલિસ્ટ અવતરનાં વિજ્ઞાન-૧૧] ટોન મ. શાહ	૧૪
	દારિદ્ર્ય	૧૫
	કમ્પોઝિટી કસોડી [૪]	૧૬
	સાન્નિદ્યમિત્ર [પાશ્વિન નાટ્યશ સ્ત-૧૭] શેમ્સુદ્દીન પ્રિયદર્શી	૨૦
	ગીયજો [આપણી વનરપતિ-૧૧] મી. જ્યોતીલાલ દે. જોશી	૨૪
	રેલવેટાઈલ	૨૫
વિષાગો	સુદગરોશ્વરે અને દુરદમકંથ (ચિત્રગોષ્ઠ)	૧
	વામના અને તપસ્યા [મનન]	૩
	હોમીય	૧૫
	ફેરિયાદી હરીકાંતું પરિચય	૧૬
	પત્રવિવ વિભાગ-Char Friends Abroad [જર્મનીના ૫૨]	૨૧
	પાણીકરી (પ્રીમનદાલ સેનમપાદ, અશ, જર્મનીની પ્રેમી અવસથ)	૩૦
	બેટરો [માસમાસનાં પંખી-૨૫]	૩૦
	મદરસેકાન્તિ [માસમાસના તરવારનાં]	૩૩
	તપસીય-કિરોબ્જાની	૩૪
	આ આશ હાલિદાસનાં [અખિરોપ-સિદ્ધિનો]	૩૪
	સેલ્ફ પાનું	૩૫
	નનાં પુસ્તકો	૩૬

કુમાર કાર્યાલય (સિવિલ) તરફથી લેવા. મુદ્રક અને પ્રકાશક: જયભાઈ શિવરભાઈ રાવલ
મુદ્રણ-પ્રકાશનકાર: કુમાર પ્રિન્ટરી, કુમાર કાર્યાલય લિ., ૪૪૫૪ રાયપુર, અમદાવાદ.
નાર્ટિકલ લખાવશ, વા: પટેલભાઈ. કલા અપવાદકલિમ, મુદ્રક નક્કલના ખાતે આવતા.
અલ્પદરખલના ચોથા એજન્ડા: કોસરી સાવનિદિક પત્રિકાઓ કુખી

અરખાની શોધ

તકેલીથી ર કાંતવાની રીત એ સૌથી લુની બધુમાં આવેલી પદ્ધતિ છે. આ ઇસવી સન ૫૦૦૦ ૩૦૦૦ વર્ષ પહેલાંથી ચાલતી આવેલી છે, અને આજે પણ હિંદમાં બહોળા પ્રમાણમાં પ્રચલી રહી છે. માનો કે ન માનો આજે થંઝથી ચાલતી બધીજ કાંતણની રીતો એજ સિધ્ધાંતને અનુસરે છે, અને તારની કુબરીને નિયમીત કરતી તકેલીને કોઈ સુપાદો અગર પાયા ઉપર સ્થિર રાખે છે. ચરખો કે જે બધુમાં આવેલું કાંતવાનું સૌથી લુનું ચક્ર છે, તે ૨૦૦૦ વર્ષ પહેલાં હિંદમાં પહેલી વાર વપરાવા લાગ્યો, તે વખતની અદ્યતન બચાવવાની એ એક નોંધપાત્ર શોધ હતી, અને જે હાલ કાંતણની રીત ઉપર તેણે સરસાઈ મેળવી લીધી તેના કરતાં લગભગ આઠગણી ઉત્પાદન શક્તિ વધારી દીધી !

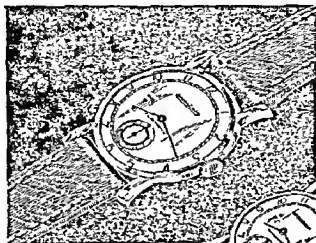
૧૮૮૬ માં રથપાએલી કેલેકો મીલ્સ હિંદની એકમ તરીકે સૌથી મોટી મીલ છે. અને ન્યુબિલી મીલ્સ સાથે તે દરરોજ ૧,૭૫,૦૦૦ નાર જે કાપડ ઉત્પાદન કરે છે. આજે, પહેલાં કરતાં પણ વિશેષ, તેણે કરી આ સમગ્ર કો કાપડની તંગીને પહોંચી વળવાના પ્રયત્નોમાં મદદ કરે

સાડી, ધોતી, મલમલ, હીંટ, મચ્છર દાની, શીશુના દોરા, સુશોભનતું કાપડ.

કેલેકો મીલ્સ

રાજૂ ને પગભર રાખવા માટે વજાર

JAEGER-LECOULTRE

નં. ૨૧૮૩ રૂ. ૨૧૦/-
નં. ૨૨૦૩ રૂ. ૨૧૦/-

જીવનભરની ભેટ

આ ઉત્સવની પ્રોત્સાહનાં તેને સર્વ લેટોનો શાન્ત ગણાતું
જીવન લ કોલ્ટ્રેનું ઘડિયાળ આપો અને તે હંમેશા માટે
તમારો આભાર માનશે. ઉપર મૂળ કદના માપનાં
જીવનનાં ચિત્રો આપ્યા છે તે બે રૂપ મનોહર
નમૂનાઓની, જોકરટ્ટા-ફોલ્ડ ઓલ સ્ટીલ ચોગલ
સહિત, દરેકની કિંમત રૂપિયા ૨૬૦/- છે.

FAVRE-LEUBA

જીનીવા • સુબાઈ • કલકત્તા

સાદા
સરવાળો

અને વળી

લાભકર્તા !

૨૧ રંગચિત્રો

૩૪ સાદાં ચિત્રો

૫૫ કુલ ચિત્રો

અને તે

માત્ર ૩૫ રૂપિયામાં

આજે જ્યારે સામાન્ય નવજન
ક્યાંથી પણ ચાર રૂપિયામાં
ચોટે ભાગે જ મળે છે એવા
વખતમાં એક લખપ્રતિષ્ઠ
કલાકારનાં ચુનંદાં પચાસન
ચિત્રોનું એકચુંદર પ્રકાશન માત્ર
આઠાવળ રૂપિયામાં મળે છે.

બે પુસ્તક તે કલાકાર

રસિકલાલ પરીખની

ચિત્રસાધના

રંગોનાં ચિત્રો પેશ

એક નમુનો સાથે આપ્યા છે

રંગ અને રેખામાં કુમારશલ્યું કવિત્વ વહાવનાર. અલ્પીતા કલાકાર શ્રી રસિકલાલ પરીખનાં ૨૧ પૂર્ણરંગી ને
૩૪ સાદાં ચિત્રોવાળો આ સમૃદ્ધ, સંગ્રહ શુદ્ધજનનાં સસ્તા કલાપ્રકાશનોમાં એક અગત્યનો ઉમેરો કરે છે.
કલાકારે ઉત્તરોત્તર કરેલી કલાસાધનાનો પરિચય આપતી એમની જીવનરેખા ઉપરાંત આમાં મંથરાશૈલી
પચાસન ચિત્રોમાં આર્ષલ અને વાદર-કલર, ચેન્સલ અને પેન મેન્ડ ઈકેન્સ, એપલ-વર્ક, વૂડ-કટ, મૉક્રટ-
ગ્રશ-સ્કેચ આદિ ચિત્રકળાની વિભિન્ન પદ્ધતિઓમાં એમની કલમ નથ પીછીનો કમળ દર્શાવતા મર્વ પ્રકારના,
ચૂટેલા નમૂનાઓ આપવામાં આવ્યા છે. ચિત્રકલાના વિદ્યાર્થીઓ તથા કલાશોખીનો માટે એ અમૂલ્ય સોનું છે.

કિંમત રૂ. ૩-૮-૦; રજિસ્ટર્ડ પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૪-૦-૦; કુમાર કાર્મલલ લિ. અમદાવાદ

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્પેશીયલ નં. ૧

મંગલનાં જ્ઞાનતંતુઓ જાળવાન અને છે, ધોળા વાળ કાળા થાય છે, અક્ષતા ચટકે છે, વધે છે અને ટાલમાં વાળ લિગે છે, જોડા મટે છે, સાદશક્તિ અને આંખોની દષ્ટિ વધે છે, ગાઢ નિદ્રા આવે છે, માથાનો દુઃખાવો મટે છે. દરેક અતુમાં જાહેનો, પુરુષો અને બાળકો માટે મહાન ફાયદો કરનાર છે.

મોટી બાટલીના રૂ. ૩-૮-૦ નાની બાટલીના રૂ. ૧-૧-૦-૦ બધે મળે છે.

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮ • સેન્ટ્રલ રોડ
મુંબઈ-૪

ગુપ્તચુર ગુલાબી, બિરુ, માતમી, ખુબરી, બાલકોના ચેપી રક્તના ચોરા તથા ભયંકર દારૂના ધવ બચાવે છે.

ભાવસાર કેમિકલ વર્કસ
(સાવલી (દી.વી.પી.સી.))

બાટલીની કિંમત
૩ ગી. ૩. ૦-૮
૧, ૨. ૦-૧૪
૨, ૩. ૧-૮
૪, ૩. ૨-૮
૬, ૩. ૪-૮
૧૬, ૩. ૮-૦

અમદાવાદના સ્ટોકિસ્ટ્સ:

મેં ભોળીલાલ અર્ધર્થ મંપીરોડ

મેં પંડિત શાહની કં. અમદાવાદ

મેં અંબાલાલ વીકમલાલ એન્ડ અર્ધર્થ
બંદરીયાળ દાબુપુર

એનિપાક
બોળીલાલ અર્ધર્થ
૫૩, ગોમીરોડ, અમદાવાદ

શિયાળામાં મેળવેલી શક્તિ
આખું વર્ષ ચાલે છે.

ત્રિભુવન પાઠ

રતલ એકના રૂ. ૮-૦-૦ વી. પી. અર્થ પંદર આના જુદા

સંપૂર્ણ ખોરાક રતલ ત્રણના રૂ. ૨૪-૦-૦ વી. પી. અર્થ મોક

શિયાળાનો જીવનવર્ધક પૌષ્ટિક અમૂલ્ય ખોરાક જીવન તત્વોથી ભરપૂર
એવા આ 'ત્રિભુવન પાઠ'ના સેવનથી શરીરના દરેકે દરેક અવયવોને
પુષ્ટી મળતાં તેનો અસાધારણ વિકાસ થાય છે. ચેતન, ઉત્સાહ,
સ્ફૂર્તિથી જીવનભર દેહની કાન્તિ ખીલી જાય છે.

મહારથી પીલ્સ

પચીસ ગોળીની બારલીની કિ. રૂ. ૪-૦-૦

પચીસ ગોળીની બારલીની કિ. રૂ. ૬-૦-૦

સો ગોળીની બારલીની કિ. રૂ. ૧૨-૦-૦

દરેકું વી. પી. અર્થ નવ આના જુદા

કાયમી પૌષ્ટિકતા મેળવી આપનાર અમૂલ્ય ઔષધ તરીકે પુરવાર
થયેલ એવી આ 'મહારથી પીલ્સ'ના સેવનથી જીવનભર દેહના
શારીરિક ઘડતરમાં અમૂલ્ય લાભ આપે છે. તંદુરસ્તી ચાહક દરેક
શારીરિક જરૂરિયાતના પ્રમાણમાં સેવન કરે છે. તો આજે જ શારીરિક
નિર્માલ્યતા નાખૂદ કરી ઉત્સાહ અને સ્ફૂર્તિથી કોયાને ખીલાવો.

ત્રિભુવન આયુર્વેદિક શર્મસી

ગાંધી રોડ

અમદાવાદ.

લોહી શુદ્ધિ માટે

શ્રેષ્ઠ ઇલાજ આ રહ્યો

જ્યારે સારી બાદિ
સારી યોગસમજે
ગરમી, પ્રમેહ,
પ્રદર, વા, સંધી-
વા, ખીલ નજરના
ચાઠા તેમજ ચામડા
કેનાં દર્દ મટાડી શકે
છે તે પછી એ
દર્દથી પણ ખાટું
પીડાવે છે ?

સારિખાદિ સારી
લોહીમાંથી રાખણાં
જટુઓ અને જેવી
તરતરે બહાર કાઢે

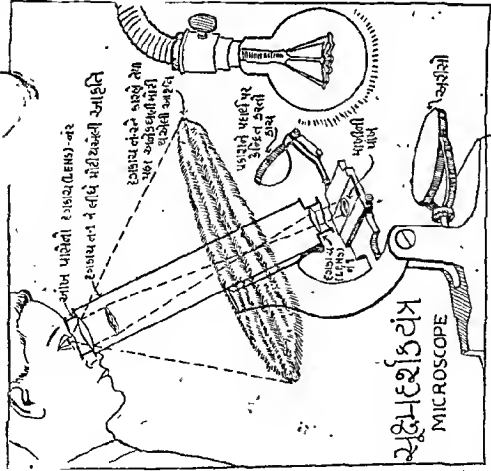
છે. આંતરડાં સાફ કરે છે, પિત્તાશયને
વિરાગર કામ કરવું બતાવે છે અને લોહીની
વચ્ચેનીને વચ્ચે છે. એ આસાધારણ લોહી-
વર્ધક મુજબ ધરાવતી વૈજ્ઞાનિક બનાવટ છે,

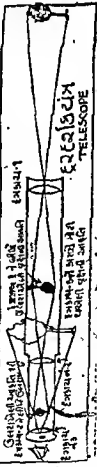
શીશી હાથે, સાધના ઔષધાલય વાંચીને જ આમરી દવા ખરીદશે.
સાધના પ્રખેતા વિજ્ઞાનસાહી અધ્યક્ષ ડૉ. જોગેશચંદ્ર ધોળખા. એ. આયુર્વેદશાસ્ત્રી, એક. સી.
એસ. (લેડન) જોગ. સી. એચ (અમેરિકા). ભાવલપુર કૌશલ્યના રસાયણશાસ્ત્રના માહુ પ્રોફેસર.
અરજ કરનારથી પ્રિરકોપ્શન અને મુચિપત મફત મોકલવામાં આવશે. વી. પી. દ્વારા પણ
માત્ર મેળવી શકેશે.

સાધના ઔષધાલય
હનીયમાં મોટામાં મોટું આયુર્વેદિક કારખાનું
શીખ્યાઓ અને અપ-સીઆઈદરમાં અને પરદેશમાં

ચતુર્ભુજ ભુવન ગાંધીરોડ, અમદાવાદ • મુંબઈ શાખા : ૪૪૫, કાલજાદેવી રોડ, મુંબાઈ.

સૂક્ષ્મદર્શક વ્યંજન
MICROSCOPE

દરદર્શક વ્યંજન
TELESCOPE

વિજ્ઞાનના સાત વાસ્તવોમાં સૂક્ષ્મદર્શક વ્યંજન તથા દરદર્શક વ્યંજનની સમજૂતી થાય છે. પદાર્થને ૧૦૦૦ થી ૫૦૦૦ ગણો મોટો કરી જતાંવાર સૂક્ષ્મદર્શક વ્યંજન તેના ગુણધર્મના અધીન અવસ્થામાંથી તેના પદાર્થની રચના, આંખની બોલિસાક્ષર, રચાયેલવસ્તુ, પ્રાણીસાક્ષર અને ધાતુનિષ્કૃતિને માટે તે અતિ અવશ્યક અને ફોનિટા કવચોત્તરી વસ્તુ બની ગઈ છે.

સૂક્ષ્મદર્શક વ્યંજનની રચના તદ્દન સરળ છે. પ્રકાશનાં કિરણો દરમિયાન (Lens) માંથી પસાર થતાં વર્ણાંક રંગે એ ધસીને ખજાર હશે. દરમિયાન તે પ્રકાશ આવે છે: બહિર્ગોળ અને બંદગોળ જેમાં બહિર્ગોળ (અંતર) સપાટી બહારની બાજુ કપડેલી હોય છે) દરમિયાનથી પદાર્થ પરના પ્રકાશના કિરણો પસાર થતાં તેની બીજી બાજુએ તે પદાર્થની કોટી પ્રતિબિંબિત આકૃતિ આકૃતિ નિર્માણ થાય છે: આ ન સિદ્ધાંત પર સૂક્ષ્મદર્શક વ્યંજનની રચના થયેલી છે. સૂક્ષ્મદર્શકમાં તેવા બે બહિર્ગોળ દરમિયાન વપરાય છે.

વિજ્ઞાનમાં તે વ્યંજન તદ્દન સહેલું કરીને બતાવે છે. એક થોડા પર બે સાન્નિધ્યમાં તે પદાર્થ તેવાયેલો હોય છે તેને સૂક્ષ્મની વૈકરી પર મૂકી થોડાને મોટી થી પર જોવાનામાં આવે છે. વિજ્ઞાનમાં તે અવસ્થામાંથી પદાર્થ પૂછી છે. એ તે પદાર્થ બહારના રસપદાર્થો તે પદાર્થ તે મોટો તેના પર પ્રકાશને કેન્દ્રિત કરવામાં આવે છે. તે તે પદાર્થ પદાર્થો હોય તે તેની નીચે મુજબમાં આવેલી આસપાસી કપડોય ભાય છે. પીળાનાં જોવાયે પ્રકાશ આસપાસી પર પદાર્થનાં આંખની નીચેની બાજુથી તે પદાર્થ પર પડી તેને પ્રકાશિત બનાવે છે. પદાર્થ તે પદાર્થ અવસ્થામાં આવે છે. આંખની પાંખ પદાર્થો હોવાથી તેને નીચેની પાંખ પદાર્થો હોવાથી તેને નીચેની પ્રકાશિત કરી છે.

આંખની પાંખ પરનાં પ્રકાશનાં કિરણો દરમિયાન નં. ૧ માં સ્થિત કોઈ બીજાને એની વિજ્ઞાનમાં જતાંવા પ્રમાણે મૂકી નર કરતાં થોડી પ્રતિબિંબિત નિર્માણ કરે છે આ આકૃતિ દરમિયાન નં. ૨ ને મૂકી પદાર્થની અવસ્થા છે. પદાર્થ નં. ૩ ની તદ્દન પદાર્થો દેવાથી તે આકૃતિ કિરણો દરમિયાન થઈ તેની પાછળ આકૃતિ નિર્માણ ન કરતાં આંખની બાજુથી પદાર્થો આકૃતિ નિર્માણ કરે છે સૂક્ષ્મદર્શક વ્યંજનમાં તેવાની બે આકૃતિ દેવાય છે તે આ ન વિજ્ઞાનમાં તેને કલ્પિત રીતે જતાની છે. આને તે આ વ્યંજનમાં એકથી બધી પ્રતિબિંબ કરે છે 'હવે સૂક્ષ્મદર્શક વ્યંજન' વડે તે વસ્તુને ૧ થી ૧૦ રીતે અંખની પાંખનાં પ્રકાશનાં પદાર્થો તેવા વેસાંતરિયો દરદર્શક વ્યંજન બતાવે છે, એ સૂક્ષ્મદર્શક વ્યંજનનાં સિદ્ધાંત પર નં. ૪ કામ કરે છે. આ ને માં બને બતાવે તપ્ત દરમિયાન હોય છે. વપરાયેલા દરમિયાન, પદાર્થ દરમિયાન સીધા જોવા થયેલા પ્રતિબિંબને કરી મૂકે છે. બાકી બધું સૂક્ષ્મદર્શક વ્યંજન પ્રમાણે નં. ૫ થી આ બતાવે દરદર્શક વ્યંજન આકાશમાંના વાસ ને બાકીમાં નથી આવતું. તેને માટે તે અવસ્થાને કલ્પિત કરેલું છે.

આયુષ્યના અવશેષે

દશિથી .

૩ ધર ભણી

ખખડ, થતી ને ખોડાતી જતી કમણી જુની,
વિગત પંથને ચીસે ચીસે તમિઝગઈ ધનઃ
સ્વપના મધુરી નિદ્રાનું તે હજોમઘો અંગન
ભરતી છુપરી ધારી કરી મીઠા રણકારથી.
ચરમ પ્રહરે દૂડી ધીમા સજોરમઘો ભજા,
રમ્ભતિદુઃખ મને આપે તેની ગથે પ્રસરી રહી.
લઘુકે દીવડે સ્ત્રી સીમા સદુ બનીને કંઈ
સગળ સમન્ને ઘોડી પાણું જતી પડાયું કરી.
પથતરુનંદણા નીકે પંખી ક્યહો ફરકે આને
હલિક આશવા તારે કેઈ ખરે, ખસ જોડતું
કળિત બનતું, ત્યાંયે હોડા મને કરશેા સદુ
કણકણની આ માદી કરી કયા નિરખી રહે.
ગનન-રમ્ભતી ઝાંખી આયુષ્યની અવશેષે ફરે
ભણું જ્ય હતું તેની ચાહે સૂને ધર સંચકું.

૨ પ્રવેશ

ભણું ધર હતું તેનાં સ્ત્રી રમેમય પ્રાંગણે
લઘુકે મઠકી મુઝી આયુષ્યના અવશેષનીઃ
ક્યહો ધુમસથી હાથેલા તે વિપલ્યુ ઉત્તેજની
હેસર ગમને લાગી; જાગી દિશા અનુકંપને,
ખગર પૂજાં મોરેશં ને શ્વેત રક્તો જૂઝ,
ખગર કરી લે કામે લાગી જતી વલુવામુઝા,
કવલસ મઝી પ્રેયી આપી વલ્યાં-કંઈ ખાજકે,
લઘુ ભસી પછી ધાને સુંધી લીધા ચરણેા સુખ.
૩ મુખથી લીધાયાં તાળાં, દારે કમું જરી ફેદન,
આસલ રિશ્તિમાં ગાથે જેનાં જ્યારે ગયાં હતાં;
બીતર થકી ત્યાં બીની વારી દવા તક લાધતાં
ધસી રહી શી! કે પ્રતે જાણે લાણું નિજ ગોચન.
ધર મઘો જતાં ચાંપાસંચે થકી લીધ આવરી,
કિરણુપરશે જૂતાં પાંચે વળા નિરખ્યાં કરી.

૩ સ્વપ્નનોની રમ્ભતિ

મુઝાચુ ઘણે ભીતે મુઝી લેણે હજ ખાદ આ,
રજની નમતાં ને લાગીને પિતાહ પ્રસાધની
શ્વનખખને ફેલી ફેલા કયા રસતી ભરી,
પુરે ધરસતું ફેતે મ્હેણું હતું પરસાજ્યાં.
મુખ મુરડતું માનું જેના સ્વરે ધર ગુંગતું
નમીતન વસોણતાં એનાં અખી ધરતી હતી,

જુઓશની અદિત્યમાં અન્યાયા વચેલી ને જેની રૂઝિલેલા પ્રલમ પ્રત્યક્ષનું કામ્ય કેવારને માર્યું છે તેમાં. પાત્રના મુલ્યવેર, મરણે કામે
આમ પામે તે સી, આપણા સિદ્ધિ પર પ્રસાર પા મોહક, સુલભ સ્વેચ્છ સોનેન્દ સાદની આ ફૂલિને આપણાનાં આગે અપદેદ કાવ ગે

સુઝિ હતી જ્યાં મોની વાંછા સદા ફરતી હતી,
અવ અઘો મુઝે ખાલી સીકું, તપિ લણુ મુરડું
આઠો ઉપરની ચેડી લેને કરી વડખી રહી!
પ્રિય! ઉછળતાં ને દેશવેશ ચથે આઠો સંગમ.
અઘો પુનમની રાતે મોતે અર્ધા ભરતી સમઃ
ગગન ઝીલતી જાણી જાળાં થકી અવ આંધળી.
ઝિરિસર સમું હસોતો ને કલ્પનનિ રેમતું,
તમડું પણ ત્યા આજે મુઝી વ્યથાથી ન મોડતું.
૪ પરિવર્તન

સિમું હરપના હિશ્કાસે જ્યાં લોખી જડખા કનઃ
શંદ નિરખતે ચીસે, બંધ પરી મતિ, દશિખાં
શલ્યકણ રમી સંતાતો ને અનંતન સ્થિતિ
જમલ્ય અરશે જતો, પૂડે વિસુખ મુઝા મને.
તદ્દસતું હતું હૈયું ફેરું જુઝર અપખખને
પથ વિહરવા કાઠે!—જેની અપખખ કથાતણા
ધુમસ પર અંકાતી પારી સુદગીન કંધના;
નિજ રચિત, આનંદે જેતાં દરે, અવિનખ્યને.
દશ ય જડખે એનો એ, હું, અને વળા પંથ આ,
પણુ અવ અઘો આપી ચેડી વલે મતની સ્થિતિ
ખીન મૂક થયું તોયે એની સુખી રહું મંદિન,
વિનિધ સમયે હેઆ તે મી ગમે સ્વર શંદનાં.
સરસ મનનાં આંધણેના દવે નહિ દીખ
અવ હરપના યાને લાધું પશાન નિમજ્જન.

૫ અપનપિલવ

અવ હરપના યાને પામી રહી ભણું કું કમઃ
અઘો નહિ દવે સંકરેા ને નદી કંઈ કલિયે,
તદપિ મુજ કમોળી પેલી પ્રકુલિત સ્થિતિ તે
સદુ દિશ થકી મને આજે અવનને જ્ય.
ચાંદ ઉપરો તેજે જોડે કામે, પણ જોદના
અસંગિત જો વ્યભા રે' છે અનંત પ્રતિવચિઃ
નહિતત જતી રે'તું માદી મઘો, પણ ખીજની
તરુવરતણું પણું કરી રમે ચત એવથા!
અવનનું વડા આપે ફેરે કું અઘો દર્શન,
ઉપમ નહિ વા ન્યાણું કેના ય તે વળા અંતને:
રૂપની રમથા માંડી કેઈ ચિવંતન તત્વને
નિરણું, નિજ આનંદે રે'તું પરી પરિવર્તન.
મદન નિધિ હું, મોલું યે હું, વળા ધનવર્ધ્ય,
અભિનય સ્વરૂપે પાણું હું સદેવ વિમર્શન.

સોનેન્દ સાદ

એ તેવી કપરી યા નિશાશાળનક પરિસ્થિતિમાં મનુષ્ય અગ્નિ દોષ છતાં તેનામાં એક એવી અદ્યત્વ દ્રવ્ય દોષ છે કે પાતે દોષ તે વિચિત્રતા કરતાં કંઈ આગળ—કાંઈ નથી, તે એવું કંઈક ચિરંમુખર-ભૂમિ કાંઈ સગી બનાવે કે પોતાનું નામ પોતાના સમીપ, દેશ યા જગતનામાં અગર યદ્યપ્ય આ ભવતી ગદત્તવાકાંક્ષા—તમામ એ મનુષ્ય માત્ર માટે સદાજ છે.

જગતનાં મોટાંમોટાં પરાક્રમો પાયા, માનવભવતી પ્રગતિની કૃતિ, સર્વ સુખની પ્રાપ્તિ એ આ તમામ છે. મનુષ્યના હૃદયમાં તમામનો દીપ બળતો હશે તો જ તેના પ્રકારોપકારો તે વિશાલ પથમાં ભરી શકશે; તેની અગ્રણી બળે તે સદાનાં મોટાંમોટાં દિગ્ગમશિલોને આલંગીત્વ ચિરંમુખરભૂમિ કાંઈ જી બતાવશે.

પણ કેવળ તમામની કૃતિનું નથી. દિગ્ગમ-હૃદયમાં કેવુંમુશિરખે પદોચિવાની માત્ર ઇચ્છા કરવાથી ત્યાં પદોચિ જવાડ નથી. કેવળ તમામ, કેવળ ગદત્તવાકાંક્ષા એ તો જગતના પદ વધવાની શ્રેણી છે. તે એકી રેખાએ શ્રેણી થઈ શકી નથી. તેને તપરવા-પરવાની જાણે છે તે જ વિનાની થીપ, રસ વગરનું ફળ, જળ વગરની નદી.

પોતાનું પ્રિય ક્ષેત્ર પ્રાપ્ત કરવાની મનુષ્યમાં તમામ બળે, પણ તે તે ક્ષેત્ર માત્ર પાડવા, પોતાની તમામને યાદ આપવા માટે શાલિવસ તત્વોએ પરિશ્રમ ન કરે, સંકટ અને મુશ્કેલીઓના સામનો ન કરે, તો તેની તમામ વાંચળી છે. એને માટે આગળથી એક પુરાણ છે. (તમે કહિયત પણે) એક એક આશરનું હાલદરુ પૂરું પાડે છે. મુને-ગયળ પદ મેલવવાની ઈચ્છા કરી પણ માત્ર ઈચ્છા કરીને જ તે આટકા ન ગણે. તેને મેલવવા તેણે વાધ વફોડા કરે છે. દીધો, ટાક અને તેટલો જ ગળ્યાંય નહિ અને ખાર વર્ષ કાઢવાયક તપશ્ચર્યા કરી. ત્યારે જ તે પદ તેને મળ્યું. આંતરતત્ત્વનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવવાની પોતાની કલકલ તમામને સાકાર કરવા નિશ્ચયા બીજી એવી તો એકામ તપરવા કરી કે શરીર પરકષ્ટતા સંકટો થઈ જવા છતાં તેને ખવર પણ ન પડી. અને આજે મહર્ષિ વાલ્મીકિ દરીકે તે જગતવરમાં ભળીયા છે.

તમામ અને તપરવા એ એકજોડની જીવંતી ન પાડી શકાય તેવી, એકજોડની પુરક એવી છે. તપરવાનું પ્રેરણાર્થન તમામ છે અને તમામને મૂર્તસ્વરૂપ આપનાર તપરવા છે.

જગતમાં જે જે ક્રમ્ય—ક્રમત છે, વિશ્વમાં જેઓ અગર પ્રાપ્તિના દિરેસેવાર જગ્યા છે, તેમનું તત્ત્વપરિણામ અખંડ તપરવા જ છે; પણ સૌનાં અર્થસમુદાય તેમની પ્રાપ્તિ જ દેખાય છે, તેમની તપરવા દેખાતી નથી. સૌને વિષુદ્ધ વહાવાળા મનદંત્યુની વૃક્ષને જ જુએ છે. પશું તેનાં મૂળિયાં તે વૃક્ષને મેળવે છે. ઇવનરસ પહેા પાડવા કાણ પાછોને પણ વીધવાને કેવા બીજાનું પુરક-પાથ હરે છે તે તેમને દેખાતો નથી. અચા-દમ લિખન—કલિયાસને એક રહેશે અમે-રિમરો પ્રપ્રજ બન્ધો અને માત્ર એ પ્રભની જ નહિ પણ જગતભરની પરામ માનનીય વિભૂતિ લરીકે આદરપાત્ર થશે તે કેવળ બામના બળે નહિ પણ એકધારી તપરવાના બળે દિરસભર સખત મહેનત કરી, દાના-નંદની પોતાની અદ્યત્વ ઇચ્છાને સંતોષવા તે કયાંકકલ એક જગ્યાને ત્યાંથી જવાકરનું પુરકકલ લઈ આવેશે. પણ તેને આવીને મેળું તો ધરમાં રીવા બાળય તેવ નહોતું. એક પછી એક એમ મીઠુબત્તીએને બાપી તેના અજગ્યે આખી શત વંશોને તે પુરકકલે તેણે પક કહ્યું. આનું નામ તપરવા !

આજના યુવાનોએ પરિવ્રવધી અમને હાથપીકે તેમનામા વગમા છે, પણ તપરવા નથી. આકારને આપે એવી ક્રમ્ય તમામનો ધમધમત તેઓ રાખે છે, કંઈકંઈ કરી નાખવાની ફરફદ તેઓ કરે છે, રંકરો પણ કરે છે. પણ તે તમામને મૂર્તસ્વરૂપ આપવા, કાર્યના પ્રવચ્છદાટવાર તેમને તપરવા કરવી નથી, સતત તે સખત પરિશ્રમ તેમને કરેના નથી. તેમને તે બદુલરના આંવાની માફક જાણમાત્રમાં દાસગા રેડી મેળવી લઈને આઈ જાય છે. આંખોને જિમવા દેવાની ધીરજ, તેને રીચિવા, ગોડવાને પાવન કરવાના પરિશ્રમની વાત કરે તો તેમનું મો કાણુ થાય છે. અને કદીક એ તેઓ થોડી પળીયે મહેનત કરે છે તો તેમાં આંદરજ અને દેવા અધિક હોય છે. પોતે થોડી વળીતપશ્ચર્યા કરી ન કરી કે વરત એવી બહેનકાર કરવા મોડે છે, લવલ એના કુળની જુગરજ કરવા માટે છે. પણ આપી તો સદ્યવવાના ગિનાયે પદો-

પરાક્રમ-તપશ્ચર્યા કર્યા બાદ એક જગ્યાનાં આરંભના શાયરે, પણ કરીને પોતાની સાત કરે છે તપરવામાં પ્રસિદ્ધિ યા આત્મ મેલાપાને રથાન નથી. નિરંકરો, પોરોતપ તપરવાની આપણા પુરંજોની પરંપરાએ આપણે ભરી થયા છીએ. કપનિપટો જેવા ક્રમ્ય વરજાનના જગત માનવ ક્રેંચા, સામ્ય અને ગદત્તવાર જેવા વરજાકાઓ અને અજાતાના કલામંડપો કે આપણા સમુદ્ધ શિદ્ધપંડાર જેવી જગવિખ્યાત કૃતિઓના સર્જનાનાંનામ મુહૂર્ત આજે કાઈ ભણતું નથી.

દરેક વ્યક્તિમાં કાંઈક ને કાંઈક વગુણ તો હોય જ છે. કાંઈકને સાદિરવાર મૂડું કોય છે તો કાંઈકને પદકાર, કાંઈકને વિશાનશાહી થઈ દોય છે તો કાંઈકને કલિદાસસરસ્વતી, કાંઈકને ચિત્રકાર થઈ દોય છે તો કાંઈકને રંગીત-કાર, કાંઈકને મેતા થઈ દોય છે તો કાંઈકને ધર્મસુધાર, કાંઈકને સેનિક થઈ દોય છે તો કાંઈકને સેનાપતિ, દરેક જગ્યા એવી કાંઈકનું વૃદ્ધા પોષતા હોય છે. પણ તે કિંઈ કરવા માટે આપણે કલાદિ અભિવૃદ્ધિ પોતાના અર્થસ પાછળ કૃત્તાંત્ર્ય બનીને મથો પડવાની.

તમે જ કાંઈકથી નહીં કંઈકને પોતા પાછળ આસનકલ થઈને બેસી જશો. તે વિષયના ભગતાં જેટલાં સાધનો દોષ તે સર્વનો તત્ત્વ-યાકાંક ને કાળકપૂર્વક જોડી અસ્વાસ કરે, તેને ભગતા સર્વ ક્રેંચા વાંધો, સંકટદાવણ તથા પ્રેમાભણી ખૂંડી વળીને માદિની બેઠી કરે, જીડું અપયોગન કરે, નેપી કરે અને પ્રેમાશરણાઓમાં કે ધરને ખૂણે રાતના દિવસ કરીને એકામ અખંડ સાધન કરે અને વચ્ચે કુળપ્રાપ્તિની અધીરાઈ કે સરની પ્રાપ્તિની લાજથર્મા ન કસાતાં અચિરત તપરવા જ આદર થાય. આનું મુખી પળેતા મેળવતા ન મળે ત્યાંમુખી આરામનું નામ નહિ, અટકવાની વાત નહિ. આગ કરશે! ત્યારે પ્રત્યેક જગ્યા તેમની પાંચતા વંધની જશે અને પ્ર-કાંક કાંક, દરેક કાંકને તપરવ પ્રગતિના પથ પર આગળ ને આગળ લઈ જશે તમારો આત્મા સ્વયં પ્રકાશિત થઈ જશે. તપરવાનું આનું સાત્ત્વિક તેજસ્વી બળ એકંદ્ર થયા પછે તમારી તમામને સિદ્ધિ થતાં કેટલી વારુર

આજે દિલ આકાશ તો થયું છે, પણ તે ઇતર આકાશ દેશે સાચે એક હરોળમાં તેને જીવડું હોય તો પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં, પ્રત્યેક જગ્યામાં તેને પ્રખર તપરવા કરનાર સર્વક નહિ પણ હબરો માણસોની જરૂર છે.

મથક તાનાર કેડનથીએ અપને નાના-
સાહેબ પેશા, એકબીજાની મરણી
સંતાને દગવી રાખી, અને બીજાએ
દેશની સ્વાતંત્ર્યલગ્નનને બસે શાણ-
બર પણ અગકાશીને અમર કરી.

નાનાસાહેબ પેશ્વા

ના

પદમા સ્વાતંત્ર્યસમરના આદિ દરમ, કુશળ સંયોજકને સુખ્ય સૂચવાલક

નાનાસાહેબ પેશ્વા : ૧૮૫૭ના સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામના એ
આદિ અને કળિત સ્વયંધારનું નામ હિંદી સ્વાતંત્ર્યસમરની તવા-
રીખમાં સુચકશિરેલખારી. એ અસૂતરૂપે સ્વાતંત્ર્યયુદ્ધે પ્રળય એવી
શિથિલ સહનતાને ઘોડા કળગાદે પણ હિંદી બળિ પડતી હોયેથીને
દેશી દીથી તે સ્વાતંત્ર્ય-સંગ્રામની યોજના, સુતે સંગઠન તથા સંચા-
લન કરાનાર. એ બેચાર અઝાબી આદિ દરમોએ હતા તેમાં નાના-
સાહેબનું દેશન નિસંસય એક હતું. એ કાલે વાદન-બધવહારે તથા
સંદેશા લેવવા સહી જવાની બધવરગા આજના એટલી પરિપૂર્ણ કે
અડધી નહોતી તે. કાલે સ્વાતંત્ર્ય-યુદ્ધની તેચરી તેગણે એવી કુશળ
રીતે તથા સુવિધાથી કરી હતી કે વિશ્વસ્યુ અજાણ એકબેને લે સુવરની
પકી સુધી તેની અંધ પણ આવી નહીં પણ નાનાસાહેબની કાલે-
લિયતની માગે વિશ્વય તે એ હતો કે પોતે અંદરખાનેથી અંગેજ
સત્તા વિરુદ્ધ આવે સુહને. યાદા જવાણપુત્રી તેચાર કરતા હતા
ત્યારે કપરથી અંગેજ અધિકારીઓ સાથે તેગણે બધવહાર એવા
સંચાલનારી તથા પ્રેમળ હતો કે કાલપુરમાં બધવે કાંદી નીકળવા-
ની ખીર ઉત્પત્ત સહી ત્યારે ત્યાંના અંગેજ અધિકારીએ નાનાસાહેબને
જ પોતાના તથા અબનના રક્ષણ માટે બેઠાવેલાં.

આવી કુશળ સુશિખતા ધરાવનાર નાનાસાહેબનો જન્મ, મા-
સુરસન ખારી ચેલુ નામના આગમાં, માધવરાવ નાસણુ બદ નામના
એક ગરીબ બ્રાહ્મણને ત્યાં, ઈ. ૧૮૨૨ની ૮મી ડિસેમ્બરે થયો હતો.
તેગણું મૂળ નામ તે પેશિપેત, તે કાલે અંગેજોએ પેશ્વા તથા ઉતા-
રેલા બીજા બાલરાવ પેશ્વા ચિત્રરમી નિયત ઇલન માળતા હતા.
તેની હઠાવતાથી આકર્ષિત થયું મહેરામણીય કુટુંબા બિહાર જતાં.
તે રીડે-માધવરાવ બદ પણ છે. ૧૮૨૭માં બિહાર ખવા. ત્યાં જતાં
જ મોધવરાવના અબનના પુત્રે પોતાના આદર્શ દેખાવ તથા સુજિ-
વરે બાલરાવનું હૃદય ટચી લીધું અને આખા હરણારોને તે માનીતો
બની ગયો. આજરે બાલરાવે એ પેશિપેતને જ ઈ. ૧૮૪૭ના ભૂતની
ડમીએ ફત્તક કીધો અને તેનું નામ નાનાસાહેબ રાખ્યું. આમ સા-
ચવેની વધે વલુ માગે એક સમ્મારણ બાજક હાજળે પેશ્વાની
આરીનો વારસદાર બન્યો.

ત્યાર બાદ પેશ્વાની આરીને અનુરૂપ નાનાસાહેબનું શિક્ષણ સર-
મણે, બાજપણુના તેના સાથીએ હતા સત્તાવનની સ્વાતંત્ર્યસરમી
લક્ષીબાઈ અને તાત્યા ટાપે. આ દેશના પોતાના પ્રવેશનાં ખાસમે
તથા વેતનનું તે બાજકોએ ખૂબ પારાયણ હતું હતું. ચોરસમરી,
મુસાનબાઈ, તલ્લારપટ્ટા આદિ સર્વ મહાની રમતોમાં તેમણે પ્રા-
વીર્ય પ્રેમનીને આખામી સ્વાતંત્ર્યયુદ્ધ માટે બલે પોતે પોતે પોતે
કરી રાખ્યા હતાં. તેમાં નાનાસાહેબ અને રાણી લક્ષીબાઈ બંનેનું
છવંન તે આક્રુત કહી શકાય. બંને સાધારણ કુટુંબમાં જન્મિયાં
હતાં બંનેને કોમતાઈ આવી વરી, અને એક રીતે એ કોમતાઈને જ
એક સ્વયંસંચાલન એક આવડ્યો.

ઈ. ૧૮૫૭માં બાલરાવનું મૃત્યુ થતાં નાનાસાહેબ પેશ્વા પટે અબન.
મૃત્યુ પહેલાં બાલરાવે ૨૫૫૨રીતે મહિયવતનાનું ફેરું કે મારી પછી

માત્ર વારસાના અધા હકો તથા પેશ્વા તરીકેના સર્વ અધિકાર મારા
દર્તક પુત્ર નાનાસાહેબને મળે, પણ એના બાલરાવના મૃત્યુના અમા-
ચાર અંગેજોને મળ્યા કે તરત જ ડેવલપ્પાદમીએ બધેરે હતું કે બાલ-
રાવને એ દ લાખ રૂપિયાનું પેન્શન મળતું હતું તે નાનાસાહેબને
બીધે મળે; એટલું જ નહિ પણ તે દુમાખી મવરે જનરલે પાછળનું
ચોરું કરે દરબરનું પેન્શન આપવાની પણ ના પાડી, અને એવી પણ
નેહીસ આખી કે બિહારની મચીર પણ મળતું પડે ત્યારે અમે લઈ
અપીએ. આ હકલકતા અન્યાયી રહવર્ષને એ સત્તરસાળી પેન્શના
લક્ષી બીધ્યાં. વિશ્વાસપાત કરીને પોતાનું સંભવ પચાવી પડેલા અને
છવરે પોતાનું અધરેલરનું પેન્શન પણ કુટી લેનારા અંગેજોને લિ-
દમાંથી નામરોષ કરી દેવાનો લીખ નિરંધાર તે સ્વાતંત્ર્યેચ્છુ સુવર
કરી લીધો અને પોતાના ને વિશ્વારને મુર્તિમંત કરવા તે જીહીજીહી
તલ્લીસે વિશ્વારવા લાગ્યો.

પ્રથમ તે તેણે આશિષુલભાવ નામના પોતાના એક કાલિત
પછીવને પોતાની વળેશો અન્યાય દૂર કરવા ઉમ્મરે પાકીયા. આ
આશિષુલભાવ પણ એક અભળ અધિક હતી. સત્તાવનના સ્વા-
તંત્ર્યસંગ્રામની યોજના કરવામાં નાનાસાહેબ પણ તલક તેનું જ
રવાન આવે છે. એક સરીલ કુટુંબમાં જન્મીને પેટ મારે તેને એક
અંગેજને ત્યાં બળારમીનું મામ કરેલું પોરું, પણ તેની તીવ્ર સુશિક્ષે
ત્યાં પણ દેખે તથા અંગેજ આખા રીણી લીધી અને અવરુચી એક

(અનુચારી ૧૮૪૮૪૪)

કુટુંબ મ્હે, 'હાહા, તમે કદેના દાનને, કે આજકાલના ચોરાચોરા ખખર તમે આપતા રહેશો? નહિતર પગીમાંકે મનુષ્યને ચાલશે કેમ કરીને?' હાહાઈ હો, 'ચોરા ખખર' ની જાણી લઈએ કેમ હો, એ નો ખાલ? એની ખખર તો રહેશે એ કચરા દોષ.

'તે કયોરો ખાલ કરી નાખો.'
'કયોરો ખાલ કરીને તો ચોરું જ બને. તો પગી તને લાગશે કે આ તો માનવી ખખર છે. પરંતુ એ જ પગી ખખર દોષ છે.'

કુટુંબ મ્હે, 'અંતે હાહાઈ; તમે આજકાલના ચોરા ખખરને નામ કરીને બતાવો.'

'સાંભળુ ત્યારે: એક વાર બધું માતિથી કામદાર જ આવ્યું હતું. ચોરામા ને પાસી જવા નહોતું શક અને દહેસા પગે ચો. ચોરા રહેવા પગે. દહેસાનું કંઈ 'જક કજ' કર પહેલું પલાતનીની વાચતમામા. હો, 'હને નો આ કચેવાનું નથી. ચેસા: તોતો અગિયાની ગદ પગી ફલાગીને અગને રહે છે કે તમે નીચા લોક છે; કામુ કે સતદેવારો અમે નીચીના નીચે પમાતોને પામી કેલસા ચાલોએ અને એ ચાલસાદેખ આલે પાલતી પનપા. કોઈના દાવતા કેવાની બગ પેવા જ નહિ. ઝાટકે એ ખાલસાદેખ બન્યા જીવા લોક' હને તું બનાવી કે કે કોઈ કર વધારે છે, અગને એ દલક મનુષ્ય દોષ તો પછી અમે બધા મગીને મગાજાગીથી શાનનામાં આપી કદેએ. પછી એઈએ તમાકે વદાનુ કેમ કરીને ચાલે છે?'

ખવાસોને મધુ કે ખરી આફત આપી થાઈ કદેઓને બાંધુ પર લઈ જઈને તેણે મન-મા કહ્યું: 'અંતે બાઈ, મેંની વાત સાચી જ નહિ. એ તો કામચ કૂલખુટ મધને રૂચી કરે છે. તમે બધા બુવાનિયા તો લતનોડ મહેલન કરો નહિ તો વદાનુ મદ જલ બિલકુવ મિયા. કાને કો શક તો કપાર ચેકોઈના બડાસ માર છે એટલુ જ. જસક મે તેજાની પવન બાનેએ, કે તેરી જ એ બાઈમાદેખની ખખર પદી નયા' મુમસુધ મધને પડે નદાનુને માપે. ત્યારે બધા નદાનુ બધ મધ જલ જલાય પખુ અમે નહિ. પખુ સુખ કે દુઃખ આપક કે વિ હમા, બાલરમા કે ખદરમા, તમારા વર જ અમારો બધો બધોરી છે ત્યાદબને ખાર નો ન્યારેત્યારે ત્યારે મેંચલા પર છે.'

મધુ બહાસોને બીક લાગી કે જા વાત શક પામે પદોશી જલ લાગે છે તેની પામે કુમુખ મ્હેને કદ, 'સાંભળ, તમારી લુગાંકોની મેરે ચાવત કેમ હો કે તમે વદાનુને માંક રૂચી છે? કે તો મદરૂચી મામ તમે તો તમારા આનરે ચાલો છો અને સાચીએ તમારે હમારે પાગળપાગળ ચાલે અને જવારે તમે હાડી લઈશ ત્યારે તમે નહિશ: પડમા રહેા. બાઈ, ચેસા દહેસાંકોની દલકા પાનેને તમે કાન ન હેતા. એ લોકોને એવા કરીને જાણી દીધા છે કે મે તેરહી રપાગી કરે નો એ એમે કામ કર્યાં જિવા છટકે જ નહિ.

સાંભળોને મદ કુલાઈ થયેા. વાલોની વરડે મેઢને બમાસ ખાવા લાગેલ. પખુ આ બધાં લગમુ સારાં ન દના દહેસાંકો હાટ મજબન. અચોરે તો અડા પડમાં છે; વખુ કોને બખર છે કમારે બડા મદને ડીઆ રહેશે, અને જપર મારીને શરની બડાઈના ચુસા હાડી નાખશે' ત્યારે બાંબ બુચી જશે, ને લાગશે કે હંદેસા જ વદાનુ વચાને છે.—તોમન હાય કે રોડાવાત દોષ, બરની દોષકે એટલ દોષ.

'તમારા મોરા ખખર મું કદેસા જ? તમે તો મનક કરો છો.' કુટુંબે કહ્યું.
હાહાઈ હો, 'અત્યારે મનક લાગે છે; પખુ જેલોલોલામાં મોરા જ ખખર બની જશે.'
'ત્યારે શું મરે?'
'ત્યારે તારા હાહાઈ થવાં દહેસા મેરે તારા મેળવવાને અસાસ આદરશે.'

'અને હું?'
'અપાનવાં દહેસા મધુ કમલ્ય કો ત્યાંવાં વારે લેલ પરવાનુ.' હાહાઈ પછી કહે, 'ખમા ખખર તો બીજીની જેમ માન લોય. કામદાર આઈે જસ તો પાછળથી આવે; હને સમજશે?'

કુટુંબ મ્હે, 'સમજ.' પખુ એમા મો પડથી હામુ નહિ કે એ સમજ દોષ. પરંતુ કુટુંબ મા એક મુખ છે. હાહાઈ પામે એ અંદેશાથી માને નહિ કે મોને સમજી નથી. એની હંવે માસી કર્યાં છે એની બુદ્ધિ કમ છે એ વાત તોમ કદેશમા જ ચાક ને?'

(નદ પાસે પગીના મુખ બંગાળી કપડો) વિનોદ કોશી

ચોરામા કામજલ થયાં અને પાલતા બલે મોરા જવતમાતેને રસલાખાં સિફત તરીકે નીમાયો. તેની પેશલા તમા કઠિની નાનાસાદેખને ખખર પડતાં તેને પાલતી પાસે બિહુરો મોલાથી લઈ પામી ખરી બાબત માં તેની સલાહ લેવા લાગ્યા, આવા માદોસા માલુસને નાનાસાદેખે કહેડે તો મોં કહેશે; પખુ ત્યાં થે ખાસ કંઈ જમવાનું નથી એની નાનાસાદેખને ખાતરી હતી: પખુ તે બદાને કહેડે તો સમિતું માપ મેળવવા તમાચા મા મો રવાતેય-યુદ્ધમાં ધુરોપના કોઈ દેશની સલાય મળી શકે તો તે મેળવવાને તેમને ઉદરે આગ્રિપુલાગાન લેવા ચાર માલુસને કહેડે ચોલવા પાછળ દોવાને એઈએમિગ લાગે છે. કાણુ, કહેડમાં અપેક્ષ મરણીય કાર્ય નિષ્ફળતાં આગ્રિપુલાખન રસિયા, દેશી વગેરે દેશોમાં ફરીને જ દિલ આલેલો, દેશીના મેરીઆઈએ તો ચોડાં માલુસે દિલના રવાતેય-યુદ્ધમાં મેંકલવા તેયારી પખુ કરેલી, અને વિશ્વવ ગા વધ્યા પછી નાનાસાદેખ તપોશિયાના શા મધ્યે લેધિ યદ છે એવી એક વાત' કોટલી, એ નેલાં આગ્રિપુલાખને જ તે માટેની પાર્થિવ્યુજિ તૈયાર કરી દોષ એમ લાગે છે.

આગ્રિપુલાખન ધુરોપની સફોથી પાછો આબ્યાઆનાનાસાદેખ વિશાં વિશ્વવની કેવીરી તે નાનાસાદેખે તે વિશાંવા લાગ્યા, બળવાના મુખ્ય ધુરધારો—નાનાસાદેખ, આગ્રિપુલાખન, લાલપોટો, બાલાસાદેખ, મોલવી અદમદશક તે શવસાદેખની બિહુરના શામલેલમાં મુખ સમાયેલા થયા લાગી. પખુ નાનાસાદેખની એઈએ સાચીની વલેલુંકે તો એટલી નિખાલશ દેખાવી કે નાનાસાદેખના કોઈપણ અંગેશ મિત્રને તેણી વિષે રજમાત રાંકા ન આવતી. તાના બિહુરમાં ખુલ દમાગથી રહેતા. તેમને મહેલ હમ્મ પ્રકારની દમાકારીતરીથી મળુપાંચો હતો. તેમને જુદાંજુદાં પ્રાણીઓને મૂળ શોખ હતો, પખુ તેમાં થે ધોડાના તો તે ખાસ ચોખીન હતો. વળી વિવિધ પ્રકારનાં દધિયારોને તેમણે કરેલા સંકટ તો ખાસ પ્રેમથીય હતો. નાનાનાકમ શવસા તમા કહાતાની મધુ અંગેએએ પ્રસંસા કરી છે. ધણી એઈએ નાનાના ખાસ મિત્ર હતા અને વખતેવખત તેને મધવા બિહુર આવતા. જતી વખતે નાના તેમને શાવ આદિ કોઈક વસ્તુઓ મેલ લાવતા. અતરતરતે એઈએ મિત્રોને આગ્રમણ આપી તે પાઈ તમા દેસ (અનુસંધાન માટે જુઓ આગ્રમ જ. ૨૬મે)

'S. O. S. S. O. S. S. O. S. અને અને અને
રશીયર ડોડી જીવે છીએ. આંધ્રા ૨૮.૫
દક્ષિણ રેખાંશ ૮૫-૪૨ પૂર્વ.

★ જહાજખેડુઓ

૧૯૨૩ના નવનવી જમી તારીએ પહેલી સપાટે એસ. એસ. ફ્રેસાના વાહરડેસ કોપરેટરનો આ ફેક્ટ સંદેશો અપક્ષમાં ભવ્યથી જીવજીવની થયાની રહ્યાં, અને ફર ફરમાં જહાજોને અપક્ષમાં રહ્યાં. ગણપત રવા કસાક પછી ખાસારીએ જહાજ તણ લીધું અને ૪૦ ગણપતના જેઠા પુત્રના પગમાં દિંદી ગાડાસાગરના અંતર ૪૦૦ માં લાઈ-એટોને સીધી દિશામાં સળખા મોકલત કરી રવા. બીજા આઈ કસાક પછી ફ્રેસા પાતાના કોડ સેપર દ્વારા મઈ અને દિંદી મહાસુગરને તળીએ ટૂંકથી ચારી. અને હવે તેણે ખાસારીએ જહાજની ૪૪ માણસોની આજીવન સાગર-સફરનો આરંભ થયો.

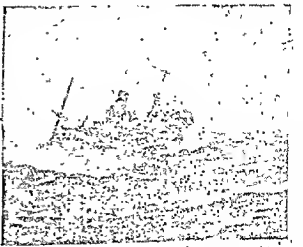
ફ્રેસા ૫,૦૦૦ ટનનું ગાડું ગાસ-જહાજ હતું. દેઈને લાઈનીના માલિકોનું, દેશિયાર ખાસારીએથી સંચાલિત અને વાગમ આધુનિક અવરોધવાળું જે જહાજ માલિકોને અભિમાન રૂપ હતું. ૧૯૨૩ના નવનુગારીના પહેલા અવરોધે ફેસા જવા ફ્રેસાએ વિવરણ છોડ્યું. ઉત્તર આલ્ફાઈડિયા રિયાલું પરને એવી સારી કસોટી હતી. નોવારોસિયાની ન્યૂ યૉર્ક જહાજ પનાઅગાંધી જહાજ નીકળે તેણે ખાસારીની ૫,૦૦૦ માણસો સર આઈની. દેશિયાર આઈફેક બંદરે આવી પહોંચવાથી એની ફિગત જોર વધી ગઈ. ન્યૂ ઝીલેંડ તથા આઈરિયાના બીજા બંદરોમાં ચારપાંચ દિવસ માળી પરી બંદરથી 'ફેક્ટ સફ્ટ'નો ગાસ બરી, રજાન રહેતે દિંદી મહાસાગરમાં થઈ તે જોઈતું જવાની હતી. એપ્રિલના છેલ્લા દિવસે ૧૫ દિવસે ફ્રેસાને થઈ જોઈએ લક્ષમ ચાર ગલિના યા આજીવન હતું.

ફેક્ટ સફ્ટેર જે વજનદાર અને ઝીખી રવા એવા પહાવે ડોચ છે. એના કબે સહેજ બીના ડોઈ એકબીજાને ચેરેશા હોય છે અને પાણીને રમકૂડી થતાં જે ઉપરનું થઈ જાય છે. ફ્રેસામાં એવા ૬૫૦૦ ટન ગાસ ભરવામાં આવેલો. બેંડકિયાના પંથોમાં જે ન કસાઈ નય, તેની સાવચેતી લેવામાં આવી હતી. રજાથી જેઠે ફ્રેસાએ પીટી છોડ્યું, અને કી મેન્ટલમાંથી કસાસા બરી દસ દિવસ પછી તેણે દિંદી મહાસાગરની લાંબી મુસાફરી શરૂ કરી.

આઈરિયાન સમુદ્રનાં તોફાની પવનોમાંથી જલ્દી નીકળી જઈ ગાકરતના સાંત પ્રદેશમાં પહોંચી જવા ફ્રેસાના કૅપ્ટન ફોર્સરે સહેજ વાયવ્ય ખૂલ્યો લીધો. સાગત પવન અને કસાસા સમુદ્ર હોવાથી ફ્રેસા બીમેથીને આગળ વધતી હતી. પહેલા અંતર કસાસામાં જેણે માન ૧૬૦ માઈલ કાપ્યા. બીજે દિવસ પણ એવા જ કસોટીએ પસાર થયો. રૂઠ તે કસાસામાં નોનલેજોના ગાસથી તબ બીનલઈ ગયો હતો. ખાસારીએ પણ બીસારા તરજોજ મઈ જહાજે પછી વાર તે તેમને રસી પકડીને જ આગ્રહ કર્યું. પરંતુ જે કિલિતિ કોઈ ફિચાઈ કર્યું નહિ. આગ ને આગ ત્રીજા નવન થઈ. દરેક જે પવન મુશ્કેલી નહોતો. બાકાના કસોડા કસાસા હતો. સાંત પછી એક જગ્યાએ બોલું બાતક વેચતી આવ્યું. અપકાર્યું અને રૂઠે પસાર થઈ ગયું. તે સાથે જ લાઈ-એટોને જીવજીને ફર ફેક્ટ ગયું. આગરોને માટે રૂઠે કામ વધી ગયું. આગ ફૂટાં જહાજની સલામતી વિશે કોઈને સંકોચે એસ પણ પેલા થયો ન હતો. નીચળીએ અજીવતા પ્રકારમાં મુશ્કેલી મળ્યુંત દાંચ કામે ગયો પડવા હતા.

હવે જવા ખાસારીએ જહાજમાં મુશ્કેલી તબર કરીએ. ખાસારી કસાક આ મુશ્કેલી ખાસારીએ કસાસાની આ નવી કર્યાં જહાજ મધે એવી સાગરોએ આપસપાપસની ગાકરોએમાં કસાસા પ્રવલન કરતાં બંદરે તોફાનોની કસોટીમાંથી પસાર થયા પછી જવાના ખાસારી થવાય જે તેણે નાનુતા હતા, અને કેસાક તે એવ તોફાનો અનુભવી પશુ મુશ્કેલી. કસોટી ખાસારી માણસે આ પ્રયે જોઈએ રીડત મપાટો સામે આ નાનકડી પોલકની પેટી કેસાક રજા રજાએ એવી રીડત અંતરમાં કસાસાની જહાજી રવા. ૪૪ માણસોના બનેસા જે જમતમાં સોથી વધુ સાંત રજા હવે કૅપ્ટનની જોરડી. ત્યાં રશીયરને પ્રથમ અપકાર, રૂઠે રજા રજાએ જે કૅપ્ટન ફોર્સર સાંત વિશે તોફાનોની આ નાનકડી મુશ્કેલીને વિચાર કરવા હતા. તોફાન નાનુતાનું નહોતું. તેમજ અપકાર પણ નહોતું.

ત્રીજા નવનની સાંતના ગાર વાગવા આવ્યા છે. સી થતાં છે. એવામાં અપકાર આગળના ગાર પર રજાસા એક મુશ્કેલી ખાસારીને ફેક્ટ સંચાલય છે. જે અવાજ જહાજ ગીડો તો નથી જ. જે પોતાના જોડાંને જહાજે છે ને હદે છે. 'કસાસાથી પાણી પેસવાને અવાજ આવે છે' પેલા દસીને રહે છે, 'માટે આજ પાણીને જ અવાજ છે ને?' એવી વાર પછી બીજા કાન ગાંડી સંચાલયમાં પ્રવલન કરે છે અને જહાજમાં પાણી બરાડાં હોવાનાં નિર્ણય પર આવે છે. કૅપ્ટનને ખબર અપાય છે. કૅપ્ટનની સાગરોને જસાયે પરખવા દીધા સિવાય જે પોતાના અપકારોને નેન્ડીએ રજા પસારવાની, મુશ્કેલીને કાસવાની અને પેલા માટે કરવાની આજીવો સાથે છે. એન્ડિયારમાં ખબર મળે છે કે પોતામાંથી પાણી નિર્ણય આવ્યું નથી. એટલે બંદરોને નો ખાસી ન હોવું જોઈએ. પરંતુ ખાસારીએ તે પેલા અવાજ સંચાલયની વાત પર ગાંધ છે. કૅપ્ટન ફોર્સરે અને પ્રથમ એઈફરે રિયા બીનતા વચ્ચે રૂઠે પડે પડે વળે છે. ત્યાં તે

પાન પાનના નમ્યા. છ પાનના મુલ્ય અડદર આજ મુદ્દે છે. છતાં પરિસ્થિતિ ચિંતાગ્રસ્ત નથી. જેવજ નિષ્કારમાં પડે છે. મધ્યમતામાં પાકા બાર વાગ્યા છે. અને કોને બધું કીધા તેનું રાજ સમજવું નહીં છે. ત્રિક અદેક અને લોહાની દીવાલો વચ્ચેની રસાયણિક ક્રિયાથી બેદાનના આગતા બાજમાં ફાળું પડી ગયું છે અને પંખના બોટામાં સફેદ ભૂમી જમણે કારણે તે પાણી મૂકી શકાય નથી.

બેંકરવામાં રીવેટો તોડી, નવું કાણું કરી પંખો બેસાડી શકાય, તે બે બેંકરનું પાણી કસવાય. બેંકરની આંતરે તલેતો મેનવલ કરી રસા છે. અને બધી ગયા છે કે રસીગરમાં પાણી બસઈ રજું છે. સાચીના ધોરા પર પવન ને પાણીનો માર દબાવે કર્યા રસીગરને પાણી ઉભરી આવ્યુંએ ચલાવવામાં આવે છે દબ રસીગર પરના બચવાદાર વ્યવસ્થા આવે છે. સૌ પોતાની ફરજ બજાવી રજું છે.

જેપ્ત ફોરટર દબે પોતાના સાથીઓ તરફ જાય છે. છતાં રસીગર ફગી રહી છે કો મેનવાની કોઈને ભરે ભૂખી નથી. બીજે આગલા પુછે છે: 'હાર્ડિંગેટો તોયાર ફરીએ?' કચચીઓથી બંદેરા કંપાએ જેપ્તન હા પાડે છે. બધાને યુવાના અપાઇ નહીં છે કે ધર વાગતાં જ ઉપર આવી જવાનું છે. વાપરેસે અંપરેટરને જેપ્તન પુછે છે: 'આજીભાનુમાં કોઈ બદાલ છે?'

'નાસ્તબેન, નહકમાં તો હોઈ જ નથી' પછુ છેક મળ્યો મહિષ દૂર 'ત્રિનિટી સેપ્ટેમ્બર' છ.

અંતે, કોઈ પણ રસીગર હજવા માટે ત્યાંદેતેના ગેરિયલ પરથી ઉઠેલી વાજ જ ફાનગિયત યોતે સંદેશો જેપ્તન ફોરટર આપેદેટરને આપે છે ને ચોડીવારમાં જ SOS નો સંદેશો સ્વતંત્રીશમાં મળવી અજીબજીની મથાવતો ફરકરના બદાલોને ચગાકાવી રહે છે: 'SOS' જેવેલા બદાલોને હોડી નીકળે છોકો', એસ. એસ. ત્રિનિટી જવાબ મુ આવી નહીં છે. 'O.K.'

દબે રસીગરે પાનું કામદાન વધી નહીં છે. દૂધના થોડા ડબ્બાઓ, બિરિયટો તથા જરૂરી ફરતાવેલે હકને લાઈફબોટો નીચે ઉતારાય છે. મધ્યમતામાં અંધકારમાં ફક્ત બે દિવસ દિવો ગઢાસાગરમાં તોફાની તોમળેઓ પર ગઢામુરેશીએ હોડી ફિયર રહે છે. બધા જ ઘાત છે. દેશમાં કોઈ અચાનક લાજણીએ અતુલવશા હતાં કે જરૂર છેના મોં પર સંપૂર્ણ સ્વસ્થતા નબળી રાખે છે. નહકમાં નહકની ભૂમીન પણ રપ્તગાઈક દૂર છે. હાંધા વિચારો કર્યા પાદેવે ગેય નથી. જેપ્તન સૌને સાનનન આપે છે કે SOS નો સંદેશો સમજનારમાંથી એકાદ બદાલ ને આપજીને ભરે લયથી થોતે.

'સલામ! વડાશી જેવેલા, ઉઠેલી સમાનમાં ખાસ વિશ્વાસની મીડી તોરજાં તે આપેલી મુખસજવટે ને આશા કહી વિસરવાના નથી.'

જે હોડીમાંથી એનું મુકાન જેપ્તન નતે સંભાળે છે. બીહતું દબેસાના પહેલાં બ્રિડિસર રિમય પહેલી હોડીમાં નીસ મળ્યો છે, જેમાં બે ગર્મજી, બે આરજી, બે સીરીએ અને એક દિલેશી મળુ સમાવેશ થાય છે. બીહ હોડીમાં રજ મળુ છે.

સીરીમાંથી તે બે હોડીઓએ સાથે જ દેહારવાનું નક્કી કર્યું. નહકમાં નહકને કિનારા તે આરેકિયાના દતો. પણ ફરી પાછા ત્યાંના તોફાની પવનેમાંથી પસાર થઈને એ તો અજુબે બેટા જ્યાં જેવું હતું. પણ અતુલક પવનના લાજ લઈ આકિડા લરકે જવાનું પાછું રાખવામાં આવે તો ૧૬૦૦ મીલક દૂર મોડિસિયસના યુધ્ધ પર જઈ પહોંચેલાય. અને કો નાનકો યુધ્ધ ન પહોંચી તે ઉઠેટ ગોડાગરદર તે જરૂર પહેંચાય. કિસા જરાબર નબળી રાખી શકાય અને બીહ ખાસ કોઈ

વાજ કરે. મળુ ભારે પાવાના વરસ્યા આજ મુદ્દે મથાકલ જ વિવરણી કડક માપનેથી વાણું કેવામાં આવી. દેકે ચોષીર દલાકમાં ગાજ એક જ બિરેકીર, સીગરેટનું દાંતણું બીને દૂધનો બુધ્ધ (કેનેન્ડર મિલક) ને વિવરમાં મુખવાર મુખમળુ ચગમાં મીડું પાણી. આનું પાલન ઉપર મુડી કરવામાં આવેલું.

બેને હોડીઓને સાથે રાખવાને મથવાથી બનેનો સમય નહીએ જતા હશે. કારણ એક હોડી આનખની હતી નહીં તેને બીહની સદે એવા ચોષીર પડતું. રાડસમાં હરીફાઈ અને સંયોગોની કલ્કે સ્મૃતિથી સાથે રહેવામાં મુખમતા બળી પડતી. પણ પાલનથી, કમી નતે નક્કી કરવામાં આવ્યું કે બેનેથી દબે છૂટા પડવું. કો હોડીને દૂધ મારી વખતે મનમાં મું મું થયું હતું, 'કોનો પચાલ ભગીન પર ચલાવવાના વાતાવરણમાં રહેલા અપખખે આનખે આશાન છે. તેનું શું થવાનું છે અને ફરી કોઈને નેહર શકો કે કમી કો કોઈ બાજુનું નહોતું.

જેપ્તનની પાસા દિવસો સુધે ને રાત્રે તારાઓની ગાદરશીલોની રિશ બરાબર નબળી રાખવામાં આવવી. અલબત્ત, કો હાઈ શહેડું તો નહોતું જ. બધાની વચ્ચે કામગીરી બરાબર વહેંચી દેવામાં આવી હતી. સૌ પોતપોતાની રીતે કલ્યાદ નબળી રાખવાને પ્રયત્ન કરતાં હતાં. પણ એમાં સમિતો કિમિપ્રતિનિ દીણુ થવી જતી હતી. કોઈ બિરેકીર અને જરા રેડકલ દિવસો જ સખત એમ ગેટન કરનારા મળવાત ખલાસીઓ મટિ નહિવત્ હતું.

પણ સૌથી વમારે બચાનક વરસુ હતી તરસ. સરીરમાંથી 'પાણી પાન'ની દુઃશનીય પ્રકાર ઊભી. માપનેથીમાં સખત જ મથાયા પાણી ખૂબ જ કીડું હતું. કોથી તો કહ્યું કે એમાંથી ખાસ મધુલીન મળી. રતે નાનકી હોડીમાં સરીર લેવાયોને બરાબર રાઈ ખળુ સમર્પ નહિ. યજ્ઞ પર કોથી તો સફેદ હારી ભાડી મકાનની કે પેડું એક બિરેકીર પણ ખાઈ સમર્પ નહિ. મેમાં થુંક જ હતવત મળું નહોતું રાખત ચેતવણીને અરગજીના કરી પોતાનાં બિરેકીર દરિયાના પાણીમાં ભીંગળી બેનપુ માણસોએ ખાધાં અને તેઓ ચાણુ પાચ્યાં બધાથી પાચી કોઈએ કોઈને બીજી ચતત અપડાવણી શખત થઈ મળ હતી અને વચ્ચેવચ્ચેથી માંસ ખાઈ જે ખાઈ. એના પર મોતે ઇંચાથી કેવી બસલ વેળા થતી દશે કોની કહવાના તો કરાં! પણ રાત્રીને ઘાંસલા જેવા થઈ ગયા હતા, અને થોડા દિવસ પછી તો બધાના નખ ખાઈ પડયા. આંખો લાલપૂમ થઈ ગઈ હતી, અને ચહેરાએ બચાનક બની ગયાં હતા. સંજન દુખાવણી પાણી બહોં ફરી જઈ હતું. આજ છતાં એ નીરસીર ખલાસીઓ પોતાની ફરતે જરાબર ખનવતા અને સોંપેડું કાર્ય કરતા. રિશત અને આશાપાલન અલગનીને નાંખી જઈ હતું. છજનથી કચરી, જરાબર ને લગમગ ઉઠેલી ગજાય એતી એ પેલોમાં પળું સોજે બતાવેલી દિંમત, કાર્ય પરામંજતા અને કલ્તાદ એ અંજાર આકર્ષેજનક મળ્યાવ.

દિવસો પર દિવસો આજ પસાર થતા હતા. કલ્પ રસતામાં કોઈ રસીગર મળે ને લખણ લે એ આશા સાથે એકાદ વાઈટું પણ વરસી નહીં એવી છજા જે તેઓ સેવના, ને કોઈ એકાદ વાઈટું વરસી નહીં તે પાલનથી પાકડ સૌ પોતાનાં ગમાં કીંગજોતા. પવન કમારે સાંત રહેતો, તે કલ્પરે સમુદ્રનાં નાનાં તોમળોની જેવી અજનબી કીંગજા કલ્પેચાં અને સદની ગદધોડોની સાંતે તે તો અંખેડતી તે આજ રજાની. કપચાસ (કુચ મટાં) અને કોનામીરના અમાવશી કાશીરેનેમાં નબળી રાખવાની બળુ મુરેકો પડતી. દિવસો સુધે પરથી અતિ નેકી કર્યા સુધે વરકે નેહા જ રહતું પડતું એવી આંખો બધે આંખો થઈ

જીવી' સાથે ધુમ્મસ ન હોય ત્યારે તારાઓ હરેં નિરુદ્ધ લાગીને હિસાબ કરતા પડે છે. કોનોમીટર વિગત જણાવી એવા માટે ફિગિયર -ગણતરી જરૂરી હતી, પણ હાગાંનીયાં પતાં મોંઝાંએ પર જેલની છુલ્લી હોડીયાંથી ફિગિયરની સીધી લોડી એક બચુની કરવી બહુ અઘરું કામ હતું. સુસનપર રાત્રે વણ જણુની જરૂર પડતીએક જણુને કોમ સુકાન સંભાળવાનું, બીનનું હિસાબનો જોખવાનું, ને ચીત્રણ આ બંનેને વ્યવસ્થા રાખવાનું આગ પૂરા ૧૫ દિવસ પસાર થયા.

હવે તે એંગની શારીરિક કમીની પર્વા આવીયા હતાં. ફેબ્રુ ફેબ્રુટર એના ડાયરીમાં લખે છે: 'હવે તેઓ મગજમાં હતા એમને ગાથે મધારે કામ આવી પડ્યું, અને ફેબ્રુ પર ન હોય તો ને તેમને મોલાવવા પડતા હતાં અને બીનથી મધારે કામ કરીએ બંને એનો વિચાર પણ હોઈ રહ્યું નહિ.' આઠમને દિવસે ફેબ્રુની હોડીયાનો ફિગિયર ૧૬મે દિવસે આશર મણુ પામ્યા.

૨૬ની જૂનની અંધેરે, ત્રણસા બેરીસમા દિવસે, જમીનનાં દર્શન મયમી નાનકથી તેમનાં હૃદય તાલી બેઠ્યાં. સો વાગેનાર પ્રજુનો ખોર માનવા લાગ્યા કે આખરે અનંત કષ્ટ અને દુઃખોનું ફળ મળ્યું બેઠું રાત્રે આઠ વાગ્યે તેઓ ફેરિજના હિમરે આવી પહેરેલા, પણ બાધાના જગ થોડા સમયપૂરતા તે નકામ જ થઈ ગયા હતા. બાધાનાં સાથે જ સૌથી પહેલાં ફેબ્રુ ફેબ્રુટરે મોરિસિયસ પાસે રહેલી બ્રિટિશ ક્લબ 'કોલેજી' સાથે તાર ભવહારથી ફોનેસાની બીજી હોડીની તપાસ કરવાના સંદેશા અપાયા. ફેબ્રુરે સંજવેલા

મામ પર ફેબ્રુ તપાસ કરી, પણ નાનકેલા, સવા, આખરે પ્રથમ અમહારની હોડી પળુ રમી બંને મોરિસિયસ કપુના અગિ હિનાત પર આવી પહેરે. ફેબ્રુ ફેબ્રુટરની હોડીએ ૧૫૫૬ માર્ચ અને બીજી હોડીએ ૧૭૪૭ માર્ચ કાપ્યા હતા. બીજી હોડીને તે જૂન સહન કર્યું પડ્યું હતું. વાંજો પ્રવાસ, મોડી સંખ્યા, મધારે દિવસો ને પાણીની અસાધારણ ખર્ચને કારણે, એમની શારીરિક હાલત અત્યંત કમજાબ હતી. ૨૭માંથી ૮ માર્ચથી તે ગણુ પામ્યા હતા. મોગાં એક તો સુખ એન્જિનીયર હતો. હિમરે કોતર્યાં પછી હોડા જ લઠાકમાં એક વધુ મણુ નિખળ્યું.

મોરિસિયસની રાખવાની પોર્ટ હવેના દેવળમાં એક ખાસ સભા મરિને ડાખના બવરને બ્રિટિશ બ્રાસીયોની મંદિરન પ્રજુલિકા નંબરી રાખનાર એ લોકોને હાર્દિક અભિનંદન આપ્યાં. સાધારણ વેપારી માણ-બાગમાં આ માણસોની પાયા એવા અમહારનો હોડીયાથી અને આપત્ત લાપ બધાની શિરત અને પેલાડી પાણીની આજુબાજુ કલમ સહમે એડે એવ હાંકવાયરોના રીપોર્ટમાં લખાયેલા છે. હમ્મડે ના સંસ્મરણીયે ફેબ્રુ ફેબ્રુટર અને દિવસે વાંકિમલામ પંડેસમાં મુલાકાતે મોડાવી તેમનું બહુમાન હતું. ઈ. સ. ૧૯૩૦માં જ ફેબ્રુ ફેબ્રુટરનો તે અજરાત મર્યું; પણ ત્યાં મુખી સમુદ્ધની પાતો છપની રહેશે ત્યાં મુખી એનું નામ અમર રહેશે.

(અંબેડક ઉપરથી) નાનાલાલ મે. વડા

કસોટી

(૧) લન્યુઆરીની ૧ બીએ રમણલાલ રોડે એક નોકરને નોકરી-એ રાખ્યો. પણ નોકરે પગાર માગતાં જોવી ચારત કરી કે ખરેખે દિવસે તેને માત્ર ૧ પૈસા પગાર આપવામાં આવે અને રોડે તે પગાર બમણાં પામ્યે, રોડે તે આઠો કીડો પગાર માગનાર છુટકા નોકર એકને છુટકામાં મૂકે ગયા. ન્યારે ફેબ્રુઆરીની પહેલીએ નોકરે પગાર માગ્યો. રોડે મુનીમને સરતે સમજાવીને હિસાબ કરવા કહ્યું, ત્યારે હિસાબ કરીને મુનીમે ને સાંકડાં કહ્યો કે સાંજબીને રોડે તે કમિયુંદળની ગયાં એટલા પૈસા તે પૈસે બધું મરજીદર નેમો દે તો થ ન આપી શકે. તે નોકરનો કુલ પગાર રૂપિયા ૬૦૦૦ ફિગિયા મળે હશે ?

(૨) બંને મહિને ૪૦ જેવું બપવાન થયું તે જમણી આ અત્યંત બિચારીને જોવામાં છે ?
(૩) એક માણસ પાસે ૨૦૦ કરોડો જે આપાં કમ્પાઉ છે. તે ત્યારે તેમને જુઓની નોકરીમાં હવામાં હોડે છે ત્યારે ઉપર ૧ પાકી રહે છે; પણ મળ્યાં નોકરમાં મૂકાં મૂકે છે ત્યારે ૨ પાકી રહે છે; સામાન્ય સમુદ્ધમાં હોડે છે ત્યારે ૩, પાંચ-પાંચત (સંમુદ્ધમાં હોડી મૂકે છે તો ૪, અને ઇચના સમુદ્ધમાં હોડે છે ત્યારે પાંચ પાકી રહે છે. પણ ન્યારે તે સાલસાતમા સમુદ્ધમાં મૂકાં મૂકે છે ત્યારે એકપણ પાકી નથી રહેતું. તે માણસ પાસે કેટલાં કમ્પાઉ છે ?
(૪) તળાવસુ (કાપાવો)ની બધાની પ્રવ્રતિ આપણે ત્યાં આજુ વિપુલ છે. તેમણી નીચે આપેલા દેશાક બધાની તળાવસુ-પાણીઓનાં સાચાં નામ કેટલા જણુ કહી શકશે ?
૧. સાદિયમિય, ૨. સંદરમ, ૩. કોશી, ૪. રમેડેડિય, ૫. પંડિયામ, ૬. પંડિયામ, ૭. પંડિયામ, ૮. પંડિયામ, ૯. પંડિયામ, ૧૦. પંડિયામ.

(૫) એક લખત-મહુ બાળુનાં ચિત્રમાં માતાનેલાં આશરનાં એક પાકે લઈ આવ્યો, તે લાકા પાકી તેના પિતાજીને તેની પુ-હિની કસોટી કરવા કહ્યું. 'મહુ, આ પાકે પર મામ

વણુ પગાર જરૂરી ફેરવીને તેના આઠ કરોડ કરી સોસ' મહુને બેઠું વિચાર કર્યો પણ સરખ ન મથે, તારે ફેર રરેતો જવાની સરકોટ પ્રસોસામે જણુવેલા તેમણે કતરના બિઝનેસ પેલીતમે ક્યો પર્કેડે હો છે તેના પરથી આવ્યો: (ક) એક પોડાની સપાટીની રાજી (૧) ૧૦ માણસ નેટલી (૨) પાંચ માણસ નેટલી (૩) વળુ માણસ નેટલી હોય છે; (મ) મહુપંચની આટલાની સપાટીની હરખ કલી-ના (૧) એક માણસ (૨) વળુ માણસ (૩) નાન માર્કેટ હોય છે; (મ) મહુપંચની વાગલી પર ૬૧ મારક થયે (૧) ૨૬૦ હિડો (૨) ૧૪૦ હિડો (૩) ૩૫૦ હિડો હોય છે; (પ) પાંચ માણસ એ-૧) એક મુસલમાન સેવ છે (૨) કસમીરની એક પર્વતમાળા છે (૩) હાલ મગજમાળાની નેલા છે; (અ) કે. પી. એસ. મેનન-૧) ફેબ્રુટરનાં દિંદી હાઈમિસરન છે (૨) ઓડિસામાં દિંદી એલોય છે (૩) પાન-માં દિંદી એલોય છે (૪) મહુદ ફૂટમા એલોય (૫) ૨૪૦ વાર (૬) ૧૮૦ વાર (૭) ૫૩૦૦ વાર ફેર સંખ્યા છે; (મ) પંડિયામ માણુ-૧) ૩૦૦ હિડો (૨) ૬૫૫ હિડો (૩) ૨૫૫ હિડો સેમિયકે-જરૂરીએ પાડે છે. (અ) મોતોન્કિ-૧) મહુનેફુનું એક પર્વ છે (૨) આજુનું દિવસે ફેર્યું આપાંતર છે (૩) સિયાર રોડમાલ હાકુર-નો માંચપમુદ છે. (કસોટી પુ. ૧૨ ઉપર આપ્યા છે)

આપણો રૂપિયો

આ પૃષ્ઠકે
કુલદાનવા
સોનમયી

૬૯

લગભગ ૪ આપણા રૂપિયામાં એક સરવર્તી દેશકાર થયો. આપણા મુખી જે ચાંદીનો જ બનતો તે રૂપિયો હવે કાંઈ નિકલનો બન્યો છે. આની, ઘેબાની, આરબાની, એમ ક્રમેક્રમે મળેસારો કરી હવે નિકલે રૂપિયાને પાણુઆપી રીધો છે. પહેલાંના રૂપિયા કરતા સહેજ નાનો, પણ ગળાકાઠમાં તેનાથી જરાયે ન જોતરે એવા આ નિકલનો રૂપિયો આપણા ચલણમાં એક મોટું કંઈકારી પગલું છે.

નિકલના સિક્કા સૌ પહેલાં ૧૮૮૧માં દિવદલેજે બાંધ્યા. તેનું બહુજાણ્ય ક્રાન્સ, એલિસબથ, હાંદાસી, કેનેડા ને આરેરૂ સિયા-એ હ્યું ને આયારે જમતના રજા જેવા રેશીએ નિકલના સિક્કા-એને પોતાના ચલણમાં રજીસ્ટ્રાઈ છે. હિંદો રૂપિયો ચોખ્ખા નિ-ગમાંથી બનાવવામાં આવ્યો છે, જ્યારે અમેરિકામાં નિકલ અને ઝાગે ૧૩ના પ્રમાણમાં મેળવેને પછી પાકવામાં આવે છે.

આ સિક્કાનું સરનામું આજુબજુ સમાવ્યરી તે રજા પવનું દેખ છે. નિકલની વિશિષ્ટતા એ હોય છે કે તે ખૂબ ક્રિયાશીલતામાન-રજા સીમેન્ટોરે પીચળતું હોવાથી તેના સિક્કાઓ માનાવવામાં આ-ખાશ ભારે કાંબળની ધંતરમાંથી વચાવવી પડે છે. અહીં જોતા

ઉપર: ડાબી બાજુ-ઈ. ૧૫૪૪માં ચેરસાઈ સુરીએ બહાર પાડેલા રૂપિયાના આ સિક્કા પછીથી હિંદનું મુખ્ય રૂપાનાળું સિલસિલાબંધ ચાલ્યું આવે છે. મધ્યમે-દિશી ચલણમાં સૌથી લાંબો કાલ ચાલે રહેલો, મહારાષ્ટ્રી વિદોરિયાની ડાપવાયો, જનતામાં જાણીતો 'રાણી ડાપનો રૂપિયો'—ચલણમાં કદમાં.

સિક્કા પાકનારોનાં કામ ખૂબ મુશ્કેલ બાનું છે. નિકલમાં ને કોઈ બીજા અલોહ ધાતુ કમિરવામાં આવે તે જ કોઈક કમજોરતામાને સિક્કા પાડી શકાય. પણ નિકલમાં આવી બીજા ધાતુ કેમરીને પાકવા-માં આવેલો સિક્કો તરત પકડાઈ જાય છે, કારણ કે બીજા ધાતુ મેળવેલું નિકલ પોતાનું મુંઝવણ ગુમાવી મેરે છે. ચોખ્ખા નિકલના રૂપિયા આજનું લોકજીવન કદરતાં રૂપિયા તરત આકર્ષાય છે, જ્યારે બનાવરી નિકલનો રૂપિયો આકર્ષીતો નથી. નિકલના રૂપિયાને ચલણકાર ઉપચરી

જમતરના ઇતિહાસમાં સિક્કાઓ સૌ પહેલાં હિંદમાં પાકવામાં આવેલા. આ જીથી ૩૦૦૦ વર્ષ પહેલાં પતરાના કદમાં પર વિવિધ સંજ્ઞાઓના 'ખંચ' મારીને સિક્કાઓ પાકવામાં આવતા. ત્યાર બાદ ટાળામાં ટાળીને સિક્કાઓ પાકવાની સાથે હાથી બળદ આદિ આકૃતિઓ પણ આવેઆવા લાગી. (જુઓ ચિત્ર પહેલું. ઉપર: ચંદ્ર અને ચૈત્રની સંજ્ઞાઓ; નીચે: હાથી.) તે પછી ગરમ ધાતુ પર જ સીલરી માફક ડાઈ બેઝે જી છાપ પાડીને સિક્કા પાકવાની રીત આવત થઈ. (ચિત્ર બીજું.) એક બાજુ કાગ પર લઈથી અને બીજી બાજુ કાકરી લિપિમાં લખાણ. પણ પછી ગ્રીકોએ હિંદ પર સવારી કરતાં તેમના સિક્કાની અસર આપણા સિક્કા પર પડી અને સિક્કાની એક બાજુ રાખનો ચહેરો અને બીજી બાજુ કોઈ ચિહ્ન આકૃતિવાળી પ્રમા રાજ થઈ. બીજું ચિત્ર એ બળતે થઈ અંગેલા સોલ્દિ નામના હિંદુ રાખના એવા સિક્કાનું છે. તેની એક બાજુએ રાખનું મોઝું છે, અને બીજાજ કદમાં ચિત્ર, પછી ગ્રીક ટળનો રાખડું અને ગ્રીક લિપિમાં રાખનું નામ છે. ત્યાર બાદ સોના સમયમાં એક બાજુ રાખનું મોઝું અને બીજી બાજુએ સૂર્ય, ચંદ્ર આદિ આકૃતિઓ આવેઆવા લાગી. આપણા લાગી, અને કુશાનેના સમયમાં એક તરફ રાખનું ચિત્ર ને બીજી બાજુએ સિર, છુલ્લ, ચંદ્ર આદિ આકૃતિઓ આવેઆવા લાગી. ઉપર કદાન સમયના સિક્કાના એવા ચોથા ચિત્રમાં એક બાજુ રાખ ફરિફરું ચિત્ર ને બીજી બાજુએ ચંદ્રદેવનું આલેખન છે.

સાતમા એકલર, પાંચમા નવોર અને છઠ્ઠા નવોરના ચોકોસાંચા પાતા આ દિશી રૂપિયાચીની પાછી બાજુ નિવિષ વડોસાચી કમળવેલ નવે દમ્બેસાં આપવી; તેને બાજી લે નવા નિષજના રૂપિયાના પાછળના ભાગમાં સિદનું આલેખન છે, જેની ઘાંચ કર્તે આપી છે.

પરખવાચે નથી, પણ કપર પ્રગણી સોલકુંબાચી પરખવતો દેખવે. પણ આ ધાતુના ફેરફાર કપરોત આપખા રૂપિયામાં બીજે પણ એક ગદવતો ફેરફાર થવાની વધી છે. અત્યાર સુધી આપખે રૂપિયા જ્ઞાના-પાછમાં નવેલખેસો દમ્બે, પણ જો નવા વિચારતા ફેરફારથી તે ૧૦૦ સેટ(સિક્કા)ને બનશે, એ એક સેટ લગભગ જો પાંચ બેસબર થશે. આ ફેરફાર આપખમાં આવતાં ચાના-આઈ અંકરેય બનશે. આ ફેરફારથી તરફેણમાં જેની ફરીલ કરવામાં આવે છે કે હિંદુસ્તાનની આજુબાજુના પ્રદેશમાં-બ્રહ્મદેસ, સરીચેલ ધવાદિ દેશોમાં-આ પદ્ધતિ ક્યારેથી થે રાજ મેં અંધ દોવાથી દિદમાં પણ જેની ન પદ્ધતિ આજ કરવાથી તે બીલ દેશે સાથે રહી પાશે. આ પદ્ધતિ દિદને બેસબર લાભદાયક છે કે દેશ એ દલનું ચિત્રા-રપદ બાળત છે; કારણ આપખમાં વખતનાં થાય છે, માર ને આકતા વિચારેશમાં વડેલાચીકાં દોવાથી રૂપિયા પણ તેના ન વિચારમાં નવેલાચીકાં રહે એ ઇચ્છ છે એમ દેસાક દિદમાંનું ગાનું છે.

આજ, આપખા રૂપિયામાં રાકવળી ફેરફાર મ્હર રહ્યો છે તેને વખતે તેના સાદીત ઇતિહાસ જાણીને ખૂણ રસિક મ્હર પડશે.

એ તેા હવે સિદ્ધ થયેલી વાત છે કે નવવત્તા ઇતિહાસમાં સો પહેલા સિક્કા (હિંદુસ્તાનની આઈ) વતિએ ન પાડેલા અને સિનિ-ગવના સ્થાપન. તરીકે તેને કપરેલ સર કોટી. આજ કડાવજીએ જાણે જાણે સાથે લઈ ફરતા ધુરોવિખેલે તે વખતે વડન બગરી આવરખાઈ દતા ને ચાંડગાંડ પશ્ચિમીનું યાંસ સીરને આનું રૂપિયા હતા. નેદશાખમાં, રામાયણ-બ્રહ્મદેસ કળમાં લખ્યો ત્યાર પછી પણ

લખ્યા વળનું આપખે ત્યાં સોનાના સિક્કાએ ન પ્રચલિત હતા, અને તે 'નિષક' અને 'સુવર્ણ' નામે જાણતા, ચાંદીના સિક્કા પાંદ-વાનું ઈ. સ. પૂર્વે હજી સેકમાં સર મળું તે વખતેના ગજુ મોંડાં-પણ ચાંદીના નાનું ચાતરું એ સોથી વધીને ચાંદીનો સિક્કો જાણ્ય છે, ચાંદીના સિક્કા તે વખતે 'રૂપા' ને નામે જાણતા એમ પા-ખિંદીના મેંચા માંદી મળે છે 'રૂપિયા' તથા rupes શબ્દ તેના પરથી ન આવ્યો છે. તે વખતે મળુંબક બોલસ આપખા ન સિક્કાએ પાડવામાં આવતા અને તેના પર લરીનુડી વગર-જાના સુકોત તથા પ્રતીક. રાતરનામાં આવતા, ત્યાર બાદ દ્વારો, બળદ દેવપદ્ધતિ આપખિએ સિક્કા પર આવવા માંડી. અને ઈ. સ. પૂર્વે બીલ સેકમાં તેા બ્રાહ્મી લિપિના રૂપેથી પણ સિક્કા પર જાણ્ય સર મળ્યા. સિક્કાના દિદમાં આપખનથી તેના સિક્કાની આસર દિદી સિક્કાએ પર પડી ને તેના પરિણામ રૂપે મળ્યું કાઈ એક રેગતની આપખિ ને બીજી વાળું બેરોડી લિપિમાં લખાયું. દેસા સિક્કાએ પ્રચલિત થયા પણ રાષ્ટ્રી એક દેસાને બાદી દિદ રેવ-દેસીમાં આપખિ સિક્કા પર લેવરાખી, મોંડે કાળે કાળે જ કરના એક આસર સિક્કાઓ આવતા નથી. કુશાનેથી રરદેસના 'હોનાર' નામના સોનાના સિક્કા પાડ્યા હતા, તેમના સોનામાંગીના સિક્કા પર સિન, છુદ આદિ રેવેલોમાંની આપખિએ જાણી આવે છે. પણ મુખેનાર કાળમાં નો સિક્કાઓની ક્યા રેલતામે પડેાં. તેમાં નેકવાળું પાણું પર રાસાગી આપખિ ત્યાં નેનું બિરદ અને પાછા-ના ભાગમાં લશ્મીની સુરર આપખિ ઇપાવી.

મુખરગામોના દિદમાં આપખન સાથે સિક્કાઓના ઇતિહાસમાં

પણ સિક્કાઓની સાચી ક્યા રેલતામે તેા પહેલી મુખ કળમાં. તે કળમાં સિક્કાએ પર રેવેલોમાં તથા કાળાની આસરે આપખિએ આસખાવા માંડી. હવતા પહેલા સિક્કામાં ગેક વાળુ રાજવેદનીને જાપ અને બીજી વાળું મિદ-પર નેકોટી રેવાનું ચિત્ર છે ત્યાર બાદ દિદમાં મુસલમાનો આવ્યા તેમજે સિક્કાઓ અબ્બાર કદી આપખી ઇતિહાસ આરેશ અતુલનાર મેંચવણ સરખ આપખિનું આલેખન મ્હર નરો; પણ સરખવામાં તે નેજા બારનીવ સિક્કાઓ પ્રમાણિત મ્હર સિક્કા પર મોડો બળદ આદિ આપખિએ આલેખતા અને નામની લિપિએ પણ કપરેલ કરતા. શાહજીની ચાંદીના મોંડાને કપસે બીલે સિક્કો તેનું કાલદરજ છે. પણ ત્યાર બાદ હિસામી સરખિને અનુસરીને બાંલીની આપખિ કે મુદ્રા જેલિા કરવાનું લખે કરી કદી માય છે. દેડે લિપિમાં ન લખાય લખવાને શારેતે તેમજી સા કરી તેના કાલદરજ પર કપરનું ચોલું (ચિત્ર કુવરુનીના એકનું સિક્કા)નું છે. તે પછી મદમદ તપકચે દલથી ધાતુના સિક્કાઓ આવે કરી મેંચી એંચવાથી જાણ્યે કરેલી. ઇતિહાસ નેના રેવના પિત્તળના સિક્કાનું છે. તે એંચાપ્પી ફર કરીને રૂપિયાને મ્હરદેસેલ અપરખિત રૂપે સા કરવાનું માન આપાન લાકડાદ મોર. દ મુખેને રાજે બળ છે. આ ચેલને મશાને સાચી ઘાખા રૂપિયાને પડખે તેનું ચિત્ર આપ્યું છે. કે જાળના અપરખા રૂપિયાના પડારો કરી કાલદ.

સંસ્કૃતિથી પ્રભાવિત થયા હતા અને શિક્ષા પર બળદ તથા ઘેડે-
 શાવાની આકૃતિઓ આલેખતા તથા તેના પરના લખાણ મઠિ-
 નામી આપાને કથયેત્ત કરતા. પણ પાઠ્યથી ઇલામી સંસ્કૃતિને
 યાનુસરીને, ઘેડાકે આવાદો સિવાય, કાઠ પણ અભિનવી આકૃતિ
 કે મુદ્રા અંકિત કરવાનું ઇંચ હતું. તેને બાદે હજી સિંગામાં કુરાનના
 કલગાઓ, બાદશાહનાં નામ તથા બિરદ, દિવસી સાલને કળે આને
 પાઠવામાં આવ્યા તેનો કલેષેષ, એટલી હદીકત શિક્ષાની બે બાજુ
 પર આવતી. ૧૩મી સદીમાં પેરીગલ એએ ૧૭૮ મેનના સોના તથા
 રૂપાના, એક બાજુ કલમ અને બીજી બાજુ મહેસવાળા 'તનસા'
 નામના શિક્ષા ચાકુ કર્યા હતા. ગોદાની નાણાની લંબી જિવારવા
 મહેમંદ તમલને લકરી પાતુની એલવાળા ચાંદીના શિક્ષાઓ તથા
 બીજાં લકરી પાતુના શિક્ષાઓ પાટી તેને લકરી પાતુના શિક્ષા વરીકે
 બપાવવાને પ્રયત્ન કરવાથી ચલણમાં ખૂબ અંધારા પી બચાવી ગઈ.

એ અભ્યવરથાને ફર કરી નાણાંને ફરી રિયર થાવા પર મુકવાનું
 માન આપના બાદશાહ શેરશાહ સુરીને ફાળે લય છે. તેણે બિનિ-
 ગયનાં સાધન તરીકે રૂપાનાં સુવર્ણની સો પહેલો ૧૭૮ મેનનો
 ચાંદીનો શિક્ષા ચાકુ કર્યો. તે ન આપણે રૂપિયા ૬. ૧૫૪૨ની
 સાલમાં તે પહેલવહેલો બહાર પડ્યો અને ત્યારથી આજ સુધી તેો
 એકદમ ફોર નામે ઓળખાતા આવે છે. શેરશાહ રૂપિયાની
 બાળતમાં બે મહત્ત્વનાં પગલાં લીધા એક તે તેણે રૂપિયાને બે,
 ચાર, આઠ અને શેણ આગમાં વહેંચીને તેટલી કિમતનું ટાંબાનાં
 ચાકુ કર્યું, એ પણ આજ પર્વત ચાકુ છે-ને બીજું તેણે કેરેર કેરકાને
 છોડી રૂપિયાને ખૂબ મોટા પ્રમાણમાં રૂપિયા ચોકમાં ફેરવા કર્યા. શેર-
 શાહના રૂપિયાની એક વધુ વિશિષ્ટતા એકે કે તેણે પોતાનું નામ
 રૂપિયાની એક બાજુ પર નામની વિધિમાં અંકિત કરાવેલું. મુસલ-
 માન બાદશાહોની પરપરાને આપણે રૂપ આ બીજી વાર બોલું.

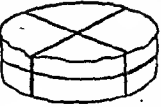
શેરશાહને હરાતીને જ્યારે મુશ્કેલ સના કપર આવ્યા ત્યારે
 તેમણે બે સુધારાઓ લખ્યાં. પછી પણ તેમણે રૂપિયાને બદલ્યો નહિ.
 તે તો ૧૭૮ મેનના ચાંદીના શિક્ષા તરીકે ચાકુ ન રહ્યો. કેસાલમાં
 રૂપિયા બનાવવામાં શુદ્ધ ચાંદી વપરાય તે માટે આજે પણ તો-
 કાની રાખતો. એકે છેલ્લા મુઘલ શામશેરના વખતમાં તેમની
 સંમતિથી કે સમતિ વગર ચાંદીના ચોકી એસેસેજ લીધી. તે પછી
 સંદેહ રૂપિયા ચાંદી અને નવન શામે વાદાર રહ્યો છે. અમલને
 હરાતી બાગેવત્યા પોતાના નવા શિક્ષા શરૂ કર્યા હતા, પણ પ્રવામાં
 તે શેકપ્રિય નહોતા નીકલ્યા. નવાંચેરે પણ શિક્ષામાં ચોકાક
 સુધારા કર્યા હતા. તે ૬૨ ચાંદીને નારાકરની રૂપિયાના આકાર
 પછી અને ચોરસ બકાવતો. બીજી તેણે રૂપિયાના કાતરવ
 પણ દાખલ કર્યું હતું. બદલે બિચર અમેરિકા તેમ રૂપિયા એમાં
 તે ૬૨ થયેલો હતા કે લોકોને તે ખૂબ ન ગમી રહેતા. મોરબએ
 રૂપિયા પર સાલ આલેખવાની શરૂઆત કરી. આવા નાના સુધારાઓ
 બાદ કરતાં દેશની ૭૫ કેસાળોમાંથી એકી રાખતે બહાર પડતા
 રૂપિયાઓમાં હવેમાં બીજું બધું એકધારાપણ ન ગળવાઈ રહેલું
 વળત અને આશરમાં તે એકસરખા નીકળ્યા. આ બાબતમાં એક
 શિદ્ધિ અધિકારી લખે છે, 'એ ખૂબસો વર્ધના ગાળા દરમિયાન
 રૂપિયામાં ચાંદીની નળવાઈ રહેલી ચોખ્ખાઈ, કેસાળોની મોટી
 સંખ્યા, ફેરવાક રૂપિયાઓનો કલ્પ હવાજુલુ, તે વખતના બીજા

તેનું ગંદાઈ-આ બધી બાબતોને વિચાર કરતાં કબલ કરેલું પા
 છે કે મુઘલ સમયનું ચલણી નાણાં આખી દુનિયામાં એક ચલણ
 તરીકે ઘણાવાની ખાતતા ધરાવે છે.'

મુઘલ સત્તા પછી બાંગી ત્યારે દિલ્લા ચલણમાં આવે અંધા-
 હુધી લગત થઈ. નુરહુદાંગી શામશેર પોતાના અલગ શિક્ષાઓ
 શરૂ કર્યા. એ કાળ દરમિયાન દેશમાં સોનાચાંદીના મળીને ૬૬૨
 પ્રકારનાં શિક્ષાઓ પ્રચલિત હતાં, જેમાં ૫૮૦ પ્રકારના એકલા ચાંદીના
 રૂપિયા ન હતા! અંગ્રેજોએ દિલ્હી પર કબજા થી પેસીથી ત્યારે
 રૂપિયામાં વ્યવસ્થા આણવાને તેમણે પ્રયત્ન કર્યો. રાજાવાતમાં તે,
 દિલ્હીમાં એ પ્રચલિત શિક્ષાઓ હતા તે ન તેમણે ચાકુ રાખ્યાં. ૧૭૪૨
 માં તેમણે મહમદશાહ પાસેથી શિક્ષા પાઠવાની સનદ મેળવીને મુઘલ
 બાદશાહની છાપને રૂપિયા પોતાની કેસાળમાં પાડવા શરૂ
 કર્યો. ધીરેધીરે જેમજેમ તેઓ વધુને વધુ પ્રેરણા લખતે હતા તથા
 તેમજેમ દેશની તમામ કેસાળો પર તેમનો કાબૂ આવ્યો. પછી
 રૂપિયાની અનેક નવોંની લોપે નવારમાં અડધાકુ કલ્પન થાય
 એ જેનું બદલનું બતાવી તેમણે ઈ. સ. ૧૮૩૫ ની સાલમાં પોતાના
 રૂપિયા ચિત્રણ બાકીના તમામ રૂપિયા પાછા ખેંચી લીધા અને
 આખા રૂપિયા કપરની પોતાની છત તેમણે સંપૂર્ણ કરી. એમણે
 પોતાનો પહેલો સ્વતંત્ર રૂપિયા વિશિષ્ટમ ચોધાની છાપવાનો પાપો
 હતો. એ રૂપિયાનું વળત તેમણે ૧૮૦ મેન રાખ્યું જેમાં ૧૬૫ મેન
 શુદ્ધ ચાંદી હતી. ૧૮૦ મેન આપણા એકે તોણા જેટલું વળત હોવાથી
 આપણું વળત જેખામાં પણ તેથી મુલમત આવે. તે વખતથી
 અત્યાર સુધી રૂપિયાનું વળત મોટે ૧૮૦ મેન કાચમ રહ્યું છે, પણ
 તેની અંદરની ચાંદી ધીમેધીમે ઓછી થતી ગઈ છે અને આપણા છેલ્લા
 રૂપિયામાં તો ચાંદી અત્યંત બલ હતી. પણ હવે તે એટલી બે મોટી
 પાણી ખેંચાઈ ગઈ સંપૂર્ણરિતે નિર્મલો રૂપિયા આપણા દાંઘમાં
 આવેલો છે. હજી પણ રૂપિયામાં ફેરેટલા ફેરાર પવાના છે તે બ-
 ત્યારે કોણ કહી શકે? આપણે ઇચ્છીએ કે સમૃદ્ધ દિલ્હી આબારી
 ના પ્રતીક રૂપ આપણે રૂપિયા પાછાને ઠરપૂર ચાંદીના બની રહે

કેસાળોના બનાવો

- (૧) ૧,૦૩,૯૭,૨૧૬ રૂપિયા આપવા એકમે; (૨) મુદ્દર્ધિ
 નિર્ણયસ દેવિકે-અરબિયાત રિશિયન ચિત્રકાર, જેમણે દિવા-
 લયને પોતાનું ધર બનાવીને તેની કપરુણે પોતાની પાંક્કી જે
 રેખામાં સરખત રી દલી; તેમાં ચિરલતે ઇનનવિરિત કુમારના
 ૧૮૮મા એકમાં આવેલી વળે છે. (૩) ૧૬૬ રૂપિયા; (૪) ૧-મુનીલાલ
 વર્ધમાન સાહ, ૨-વિષ્ણુનંદસાચ યુરોપિયનદાસ હુદાર, ૩ બળવંતરાય
 કલ્યાણરાય કોર, ૪-ગીબાનાઈ રતનજી દેસાઈ, ૫-કેસાલ
 માણેકલાલ મુન્દરી, ૬-દશરથ લખણ દાગાણી, ૭-રમણલાલ રોની,

૮-મંત્રીસલવર્ધા, ૯-મસ-
 નાસનરસિદાસરાણે,
 ૧૦-મિલિનદેસરે ગાયારાજ
 મદ. (૧) બાજુના ચિત્રમાં
 બતાવેલા રાણે. (૧) ૬-૨,
 ૫-૨, ૫-૩, ૫-૨, ૫-૩,
 ૭-૩, ૮-૧, ૭-૩.

પેસા વટે ખાવાનું મળી શકશે પણ ખૂબ નહિ મળે, કિન્તુ ગળશે પણ અત્યંત નહિ મળે, કિન્તુ ગળશે પણ મન:શાંતિ નહિ મળે.

પંથે [૫]

[‘મારી સર’નો અંતર્ભાગ]

સા

મી ગોળી ગણાવીને પોલીસના ખાતમીદારને તેનું નિ-
શાન બતાવવાના ઉપયોગમાં હું રાચતો થયેલ. એક અ-
ધિનાને એને એ સમગ્ર સાંપડયો. હું ધમ્મી કલાવળ કરવા માંડ્યો દોતો.
કાલિદાસ કહે, ‘ગાઈ, તમારોના અડાકાથી કાઈ આપણી એ
ક્રિયા ભળી ન રહે એવી જગ્યા લેવડે, તેવી રીતમાં માગ છે; કારણકે
તે માટેના પૂર્વ આચાર્ય પૂજ્ય સાવધાની માગી છે છે.

કરુણ ન અને પારતવિકતામાં આકાશપાતાળનું એતર છે એવુ
મને સાચાનું નહોતું. કાલિદાસ એવી ધમ્મી પાતો મને કહી મથો,
પણ એનુંદારે હું સાચુ રાક્યો નહિ. કાઈ કાગ કરામનું પારી લેવું
સહેલું છે, પણ કરવા બેસો ત્યારે એ વસનું મુઠ પડે છે. પણ
કાગ તમાનું કાચો, પણ તમને તેને ‘આનુભવ ન દોય અને કરવા
બેસો તે પીછ નહા. માટે જ કહ્યું છે કે ‘હંદર શુક અને એક આનુ-
ભવ’. કેસ કાનની નહિ પણ આનુભવથી જીવન કરવું આપરયક છે.
કાલિદાસને જે કલાવળ કાચી એરલે તેણે કહ્યું, ‘તું કેસના
આવેશમાં કાંઈની ગંભીરતા બસતો નહિ’ જે કહ્યું, ‘જલુદાનુ તે
હું પકડાઈ જશ અને કાચીને કલકનું પડશે એ જ ને?’

જોગ નથી. એ તે બાબત કહેતા. પકડાઈ જશને કાચીએ
સરકી જવું એ બાજ નથી અર્ક તે આપણુ પારુ કામ પાર કેમ મટે
એ જ મહાનરુ છે. એ પાર પાડવા માટે કલકાની વર છે.
કાલિદાસના જે સાથે હું ગેઈ રહ્યો. સંસ્કૃત બહુતે આ ક્રમો
સુવાનિયો આનું દહાપણુવાળે છે? હવે હું સમજુ સકું હું કે અમુક
પ્રકારનું કલુતર જ ગાણુકર્મ નથી મકર. પ્રત્યેક બ્યભિગા પોતાનું
કંઈક તેજ હોય છે. મમે તેની રિયલિટીમાં ધણુ અતેજ પ્રમટી બેઠે છે.

કાલિદાસ કહે, ‘કસોટીમાંથી પસાર થયને તારી કુશળતા, જગ-
ભાગીની રવાનીતા માટેની ત્યાગસાધના અને સાર્વજિકતા બતાવી
આપવાનું છે.’ આ વાક્યનાં મર્ગો તે અનુભવ પછી જ સમજાયા.
નદીમાં નહાતાં ગાણુકી સરીરને બાકી નવ તો જે ફરીને નાસીએ
એવા લોકીતાને બંસાયા, રૂપમાયથી જ અદિરાક, એક અપરુ-
તમથો કાગમાં લઇને કાઇને વીંધી નાખીએ એ પાત કપરી છે.

દિવસો નીલવા. કાલિદાસ સુએ ગોખવામાં લાગી મગો. પછી
તો હું મે માથેને માધુકીની હાજરીથી એકવાર જીવેને ગમ્મિગ્મિગ
અને દશાચયેષ પચેના પાકની સફર કરતો રહ્યો.

એક દિવસ કાલિદાસ પાસાળાએથી આવ્યો. માધુકી માગી
આવીને હું જગવા બેસતો હતો.

‘કેમ, કંઈ વધારે છે કે?’ તેણે પૂછ્યું.

‘આજ તો બોલસે ગદિરસાથી બાલતો મોટો ગોળો લાગ્યો.’

‘જેરખર, બેસલેના ગદિરમા વિદાઈએ બોલે માધુકીમાં બલ-
નો ગોળો એવો જ ગણતો.’

‘તો દગણું એક ભઈ આવશે. કાચ જમશે.’

‘કેમ નારે એક યુવાન આમણો. બેઠીર અને ચતુર. હું અરુપ
જમશે દત્તો.’ યુવાન પણ સાથે જ જમવા લેઠો.

‘યુવાને જે કોળિયા ખાઈને કહ્યું, ‘મળુ મલક થઈ છે. હું કાચરપ
હું તમને કહેતાં બૂલી મથો. ખાવાપીવામાં કંઈક પાચવું જોઈએ.’

સફરેથી લેખમાયા પાંતી દરે તેમને એમનો આ મતી આપકાનો વિશેષ મનિય
આપકાનો નહિ રહે. ગઈ માળામાં રીમને કોળિયારી હજમા પોતે બાપ લીધાનું
એ કેરવાં દેસાસર પાંતી કહી દત્તો તેની સરિરતર દર્શનમામાં કમર: આવશે.

લેખક - જીવરામ બેપરી

જે કહ્યું, ‘પ્રસવમાળામાં એકબીબથી અનકાય છે? કદો’,
તે કહે, ‘ના’.

જે કહ્યું, ‘કાશ્મી કે જે છી એક મર્ગવા, એક જીવતા અને એક
એકુલિતા છે. તે આપણે વિદુરના વરસરમાં ખતાવીનાં કેમ
વડાવ્યો? કોને એક મર્ગ, એક જીવ અને એક સંસ્કૃતિ, તે છી
એક જ કુલુબના મળાય.’

તેણે પૂછ્યું, ‘આઈસાખા છે?’

જે કહે, ‘મને એનું અભિમાન છે.’

યુવાન કંઈપણ બોલવા વિના જમતો રહ્યો પણ ધીમેધીમે
પાતો રાક કરી. જમી રહ્યા બાદ પણ ધમ્મી વાર સુધી તેણે પાતો
કરી. કાલિદાસ તે પણ જ. જે યુવાનની પાતોને મળવી પાડ લે-
કાઈમાં તે હું સમજ મથો કે મારી માન્યતા અને તે પ્રમાણે વર્તન-
પાતી તલોતેલીમાં જમકે. કેસ જમવાન સે એનું એ તારુડું
મલતો દત્તો. કોના મથા પછી મેં કાલિદાસને એ વિષે પૂછ્યું, તે
તો એર મુખ જ રહ્યો, પણ વાત બેરખર મેમ જ હતી. તેના મથા
પછી કાલિદાસે મને કહ્યું કે, ‘આજ આપણે સરસાળ કરવા જઈશું’
અપવાન જુએ જ્યાં બેસીને અદિરાસો મુલવ વપડેસ પ્રથમ વાર
ક્યાં દત્તો ત્યાં દિસાની લાકીમ લેવાની ઓકમળ પઈ દત્તી.
સમજના વાર મારે સાહકર વર અમે બંને આરંભાપ કર્યાંઆ,
કાચીથી કલકમાં વરજી નરીને જેલે પારપી કામગીરી સુર સક
સારસાળ સુધી નવ છે. એ કામે સારનામનું નવું અવ્ય ગદિર બેમાઇ
મૂડું દગ્ગ અને જમવાની કલાકાસે ગદિરની દીવાલે પર વિરોધ દેરતા
દત્તો. એક નાનકડી પાકસાળા બીજ મેંનાળી આનુભવાનુભવ
કિસાન બાજકોને બાપુવતા દત્તો. નીમેક અને એવીથી આનેકા બોલ
વારીઓ અપવાન જીવના વેપુ કરતા પ્રકિરમુર કરતા દત્ત. છતાં
ભમે નીરવ સાતિ છાઇ દત્તી. મચન એનું કંઈ દગ્ગ જ નહ. કુરકર
જિલેરોમાં કિસાનો પણ કપાક જ દેખાતા.

સાહકરો મૂચીને અમે મળુ ગદિરને સમદમ્માન બેવા રવા. ત્યાં
ચોરસ પ્રમાણે એક યુવાન આવી પહેરાયો. કાલિદાસે મને કહેલ.
કરડી પાનથીત કે સેતન પણ ન મથો. કમ્યા સમિકસ મમ્મટ મથો.
‘ચાલો, બેલેરોમાં ફરી મારીને’ કહી કાલિદાસ મને બોલ આપ્યા.
પાસકાત બેલેરો વચાપી અંધ દૂર નીચી મથા. એક માળા નલે
જેલો બેલેર દત્તો. ત્યાં જીવ અમે પણ મેઠા. દત્તે જે અમટ બેલે.

યુવાને વિચાર્યો. કાચી મામ દલાઈ તેની વરજી કરી. તેમાં
પાંચ કારુડુ દત્તો. એક પછી એક લખા કાદી લીધા. પછી ફરી
પાંચા બેર બરી દીધા અને મરતી બેસાઈ રીધી. પછી માતા
દાપવા દિવાલવર મૂચીને તેનું કહ્યું, ‘મેં ભગ મોટી દત્તી નેલે જાણે,
સરકુસ કાદો અને ફરી પાળા બરી દત્તો. હું તેમ ફરી મથા.

‘સામાસા દત્તે નિશાન લાસીને કેવી રીતે?’ તેણે પૂછ્યું.

મેં દાખ સંજાઈને નિશાન લાક્યું.

તેણે કહ્યું, ‘અકલમ મીશી દાખ કરીને નિશાન લાકવા કરનાં,
સદેહ કલે દાખે કાઠખેલો પાતીને નિશાન લાકવું પમારે અર્ક છે.
કાશ્મી તેથી માંબ જમલર કામ કરે છે અને માંબ કરતા પછી
(અનુવાદી ૧૧/૧૯) ૧૭

આપણાં ઘરે આરોગ્ય અને ઉદ્યોગ—સુવર્માં ઘણા અગત્યની અને આપક ઉપયોગની વસ્તુ

લેખક : ડૉ. નરસિંહ મૂ. શાહ એમ. એસસી. પીએચ. ડ

બૌદ્ધિક ઔસિર ને બૌદ્ધિક ઔસિર કે ટેક્ષ્ચ્યુર એ આપણા શૈક્ષિક જીવનમાં ઘણા મહત્વના પદાર્થો છે. એ બંને બૌદ્ધિક નામના મૂળ વસ્તુમાંથી કહી શકાય છે. બૌદ્ધિક એ બૌદ્ધિક ઔસિર નો શૌર્યમાં શરૂ છે. બૌદ્ધિક ઔસિરના ફાળો શૌર્ય કહેવાય છે.

બૌદ્ધિક અને બૌદ્ધિક ઔસિર ધરગણ્ય ઉપયોગની અગત્યની ચીજો છે. ટેક્ષ્ચ્યુર તો બાંધે પાળીને લક્ષ્ય કરવા માટે, કપડાં ધોવાના સાબુની જનાવટમાં તથા બીજા પરચુરમાં કામ માટે સામાન્યતઃ દરેક ધરમાં ઉપયોગમાં લેવાય છે. વાંદા અને કીડીઓના ઉપદ્રવ દૂર કરવા માટે પણ ટેક્ષ્ચ્યુર હાથમાં આવે છે. બૌદ્ધિક પાકડરનો ઉપયોગ બૌદ્ધિકમાં જળ નબળી રહે છે. તેનો મલમલ પુખ્તમાં ગરમીના માટે વપરાય છે. આંખો દુખવા આવે ત્યારે તે બૌદ્ધિકના પાળીથી ધોવામાં આવે છે. પણ આ તો મયા તેમના બોલ ઉપયોગમાં. બૌદ્ધિક અને બૌદ્ધિક નુકસાન દહીંઓમાં બીજા વિશાળ પ્રમાણમાં ઉપયોગમાં આવે છે કે તે નબળી પછાતે અસર થાય.

જુલા કાંજીથી કીડીયાગરે બૌદ્ધિક વાપરતાં આવે છે. પહેલાં તો તે તિલેટમાંથી બધે મોડકાં, ત્યાં તેને 'તિલક' તરીકે કાળા બનાવમાં આવે છે. આ તિલકમાંથી કીડીયાગર યોગ્ય બૌદ્ધિક ઔસિર છૂટા પાડવામાં આવે છે. ગરમ પાળીના ગરમી આસપાસના તથા જનાબાબાબા પ્રદેશોની સમીપમાં આવેલાં સરોવરોને પડ-પડી મોટેભાગે બૌદ્ધિક ગળી આવે છે. આ સરોવરોમાં પાળી પુકાય ત્યાં તે ગરમ પાળી બાકી બચે છે તેમાંથી બૌદ્ધિક નીકળે છે.

આ ઉપરાંત બીજા કુદરતી બૌદ્ધિકમાંથી પણ બૌદ્ધિક જનાબાબા છે. બૌદ્ધિક કૌશલિયમ, બૌદ્ધિક કૌશલિયમ 'કૌશલિય' બૌદ્ધિકના સમાવેશમાં આવે છે. આ બૌદ્ધિકને શીડા સાથે કાળાને બૌદ્ધિક તેવાર કરવામાં આવે છે. કિલેટમાંથી બધે બૌદ્ધિક થોડા પ્રમાણમાં નીકળે છે. પરંતુ ઘણાં તો અમેરિકા ઉપરનાં બધાં વધેલાં બૌદ્ધિકના વેપાર પર અત્યંત કાળ મથાય છે. કુદરતી બૌદ્ધિકને વધુ ટકા બૌદ્ધિક બનાવવા કાળ મથાય છે. હવે તેની વેચવામાં આવે છે. કુદરતી હર હર સુધી પહોંચી છે. બાકીના ટકામાં આનિબિટા, હાકીની તે વધુ આવે છે.

બૌદ્ધિકને મુખ્ય ઉપયોગ રોડોમાં ઉપયોગી કાચમાં વાસણ, નદાપાનાં રળ, કાસ પોત વગેરે ચીજોને હાથે (મોર્ટાર) ચકાવવામાં થાય છે. બાકીનાં તેજા ચીજોમાં વાસણ, બૌદ્ધિક નાવિયા, કાકાસમાં કાંચમાં આરોગ્યમુલક સામાન, પાકાં બગેરેની જનાવટમાં પણ ટેક્ષ્ચ્યુર તેજા બૌદ્ધિક પાકડર જળ વપરાય છે. કાચના કાકાસમાં તો પ્રતિદિન આ પદાર્થોના ઉપયોગ વધતો જાય છે. ટેક્ષ્ચ્યુરના કાચ મળત, નિરોપ વસ્તુવિત તેજા કાકા બને છે. તેના કાચની જનાવટમાં દેશના દર દાનર ભરે ૧૪ થી ૫૦ લાખ ટેક્ષ્ચ્યુરના જનાવટમાં આવે છે. 'પાકડર' તરીકે જનાવટ 'પાકડર' કાચની જનાવટમાં બૌદ્ધિક અને દેવું 'પાકડર' બૌદ્ધિક વપરાય છે. આને કાચ કુદરતના રીધ ફેરફાર થાય ત્યાં પુરતો નથી. આના બૌદ્ધિક-સિલિકેટ કાચ વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગશાળામાં વપરાતા કાચના સર્વજનની જનાવટમાં વપરાય છે. આના કાચની જનાવટમાં

વસ્તુ હોય ત્યારે તેના પર પાળીને છાંટે પડતાં જ તે વધી જાય છે. આ કાચો અત્યંત જ. પણ બૌદ્ધિક-સિલિકેટ કાચ પર બૌદ્ધિક કાંઈ પણ અસર થતી નથી. તેવા કાચનો પ્રસારણ (coefficient of expansion) બૌદ્ધિક બૌદ્ધિક હોય છે.

ટેક્ષ્ચ્યુર સુતર ધોવામાં, રંગવામાં તથા આગમાંની જનાવટમાં પણ મુલક વપરાય છે. કપડાંને દહીં કરી વગતે અગત્ય આવે ત્યારે કપડાંને તેના જ ઉપયોગમાં રહે છે. કાગળ, પાકાં, પાકાં, પાકાં અને રંગરોગનામાં કેરીનોના પડ મારવા માટે તેનું જે કાચ કાપમાં આવે છે તેમાં ટેક્ષ્ચ્યુરનો જ ઉપયોગ થાય છે. કાગળ કાંઈ પણ આર અને કાગળ કાંઈ બૌદ્ધિક ઔસિરમાં પાળીમાં કાચ કાગળ કે કાકા પર કાચવાથી તેમને અગ્નિવિદ્યામાં (કાચમાં) જનાવી શકાય છે. મીઠાણાની કીડી સીધી રહે છે. માટે તે ટેક્ષ્ચ્યુરમાં જ બૌદ્ધિક આવે છે. ટેક્ષ્ચ્યુરને ગરમ કરવાથી પીગળી જતા હોવાથી માત્ર બીજા શોખમાં તેને કાચ તર ઉપયોગ થાય છે. કાંચ, ગળેલ અને લોહમાં લેડિયમ, રોડોનિય (રેડિય) અને બૌદ્ધિકમાં તે પુલક વપરાય છે. બીજામાં કાચમાં કાંઈ કાચમાં માત્ર બીજા કાચમાં વાપરી ગરમ કરવાથી રંગીન પડમાં પડા થાય છે; તેવા કે: બીજામાં કાચથી વાકાળી, કાચમાં—લીલે મેન્ડેલીય—નબળી, કાચમાં—પેરા વાળી, નીલ—પીળી ભૂં અને લોહ—આના લીલ. કાચમાં બૌદ્ધિક સાચવવા માટે તે જનાવટમાં તરીકે પણ ટેક્ષ્ચ્યુર તથા બૌદ્ધિક ઔસિર જ વપરાય છે. બૌદ્ધિકમાં પણ આ બંને જનાવટમાં છે. નુકસાનમાં બૌદ્ધિક તમિડ લીસ રાખવા માટે તથા 'રેસ બૌદ્ધિક'ને સાક રાખવા માટે બૌદ્ધિક પાકડરનો જ ઉપયોગ થાય છે. 'શૌર્યમાં પર-બૌદ્ધિક' હંત મેન્ડેલીયમાં જનાવટમાં તરીકે તથા કાચમાં કરવા માટે તેમજ બીજા વિજ્ઞામાં પણ વપરાય છે. કૌશલિય પદાર્થોની જનાવટમાં પણ આ વસ્તુએ ખૂબ કપડાં છે. આપણા સગરતે જનાવટ ટેક્ષ્ચ્યુર એ બૌદ્ધિક ઔસિરની આવી જનાવટ મારવા છે.

કેસી(કેસી)ના જનાવટમાં પ્રદેશમાં જનાવટમાંથી વાળના કુવારા છૂટે છે. આ કુવારાની આસપાસ વાળવટ કરી હોવાથી વરાળનું પાળી તેમાં બેધ થાય છે. આ પાળીમાં બૌદ્ધિક ઔસિર હોય છે. તેને કાચવાથી તેમાંથી બૌદ્ધિક ઔસિર છૂટા પડે છે તેને કાચ કરી રેસમાં આવે છે. બૌદ્ધિકના કાચમાં કાચમાં કાચમાં બૌદ્ધિક ઔસિરના જનાવટમાં પણ બૌદ્ધિક ઔસિર છૂટા પડે છે. બૌદ્ધિક ઔસિર જ અન્ય કાચ બૌદ્ધિકને સર્વજનિક ઔસિર સાથે મેળવી તેમાં કાચ સામાનવાથી લીસી જનાવટ થાય છે. આ જનાવટ બૌદ્ધિકની કાચમાં કેસી અગત્ય છે. બૌદ્ધિક ઔસિરને ગરમ કરવાથી તેમાંથી પાળું છૂટે છે, અને ઉપેત નિર્મળે (કેન્ડાઇઝેશન) બૌદ્ધિક રહે છે. આને મેન્ડેલીયમાં કાચ ગરમ કરવાથી બૌદ્ધિક છૂટા પડે છે. બૌદ્ધિક અગત્ય છે. તેને કાંઈ પણ કપડાં નથી. પરંતુ તે ખૂબ સંખ્યા પડેલાં હોવાથી કીડાની બીજી માટે બૌદ્ધિક રંગના સખત થાય છે.

પુરાણકાળમાં બ્રહ્માએ એક વેળા યજ્ઞ કર્યો, અને સર્વ દેવા-મુનિઓને તેમાં આમંત્ર્ય આપ્યું. દસ પ્રભવતિ પશુ તે યજ્ઞમાં ગયા. તેમાં પ્રવેશ થતાં, યજ્ઞમાંગતિત સર્વ જ્યોત્ષ્ણોને તેને સંદર્શાવ્યો. એક માત્ર શિવ હોવા થયા નહિ, અને આસનરૂપે જ રહ્યા. દક્ષની પ્રિય પુત્રી નામે દક્ષે કે દાક્ષાયણી અથવા સતી, તેના પતિ તે આ શિવ હતા. તેણે કરેલા આવા હૃદયહત્યા અપમાનથી તે ક્રોધિત બન્યા અને પુત્રી તથા જગાદ ઉપર દુષ્ટ રાજ્યવા માંડ્યો. તે પછી એક વાર તેણે મહાયજ્ઞ આરંભ્યો. તેમાં સહુને—સુરા, અસુરા, કષ્ટિમુનિ, રવજનોને જોડાવ્યો. એક ન જોડાવ્યો તેમને. એ યજ્ઞોત્સવ બધી વિમાનમાંથી જતાં ટોચને સતીએ ફેલાવેલાં એકંએકાં ભેંયાં, અને તેમને ત્યાં જવાની અતિથય વર્તકા થઈ ગયાં. શિવે તેમને સંગમન્યાં, પાર્યં, પણ મનરિપની સતી તેની ઉપરજત થઈ ત્યાં પહોંચ્યા. ત્યાં પોતાને પિતા તરફથી મળેલા અપમાનનું દારૂણ દુઃખ અનુભવતાં, જન્મકાતા દક્ષને ધિક્કારી એંતે, ‘ખીળાં વસ્ત્ર પરિમાન કરી’ તે જ યજ્ઞમાં ‘પડતું મેલ્યું. અને એમ કરીને શિવ-દેવતા એવા પિતાના દેહમાંથી કત્તલ મળેલા પોતાના દેહનો નાશ કર્યો. આ પ્રમાણે આત્મવતકારે કયાનો અત આપ્યો છે. ત્યારે બીજી દેહકથા પ્રમાણે, સર્વજ્ઞ શિવને સતીમૃત્યુની ભ્રમ પળાં, એ તે રથળે આવી પહોંચ્યા, અને અપમાનની મૃતિગંતી વ્યથા ભેધી મૃત સતીના બળતા દેહને ઉપાડી લઈ આઠાસાગરને દિગાહયજ્ઞથી તેણે વિધાય અને અવમાનનની વ્યથા અનુભવતાં યજ્ઞવા માંડ્યું. અને તે જ આપણા ચિત્રનો પ્રસંગ છે.

બીજી આ હૃદયરપર્યોં ક્યાનું આસેખન કવિતા-કલામાં શ્રીરસિક-લાલ પરીધે નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે :

‘દંડે સતીપતિવત્ આપમાન શીડ્ય,
યજ્ઞાગ્નિર્માંદિ નિજ દેહ સતી સમર્પે,
તુરે અટી કરમદાં બળની લતા એ
સર્વેવ છત્વતલ્લુ, કદિ ને બચે એ.

અર્થાચ્છે વિચરતાં બધ હાથ માંલી
દામે સતી નયન, એકલ તુરે યાથે,
કંપે હિમાચલ અને મુગ્ધની વનઓ

ને બગિનું હૃદય ફાટી રહે વિચાર્યું. (‘ચંદ્રદર્શન’માંથી)

ત્યારે શ્રી સોમાલાલ શાહની ચિત્રચળા, આખી કથાના ઉત્તમગતિ ભેવા આ અંતના પ્રસંગને રસી રસી ખૂબીઓથી આલેષે છે તે જોઈએ. ચિત્રમાં શિવે ઉગાની મૃત્યુવરા દળી પડેલી રેલવતકરીને ઊઘડેલી જણાય છે; અને વિષ્ણુપત્ને રથાને ચાલુત્યાથી રિયનું એંબર મુખ જણે છે કે સતીને યજ્ઞેલા પેલા દારૂણ અપમાનને રમીને, આખી ક્યાનું આપણને રમણુ કરાવે છે અને સતીવિધાઓ ફાટુમ નેદના પીછાએજી, સ્તબ્ધ યજ્ઞેજી જણાય છે. તે જોયેલે લગી કે રમણાન-વાસી શિવના કંઈકગૌર દેહ ઉપર બખંતિના બૂરા રંગ સાથે બળી નહ, આ નેદનાનું નીલ વિષ જણે છે કે ઉપર નં નહિ પણ સારાય દેહ ઉપર આજુઆજુ પ્રસરેલું હોય. તેવા રંગે ચિત્રકારે તેમને ચીત્તર્યા છે. અને આખા ચિત્રની પ્રકૃતિરિપની બુધિદા પશુ રિયની આવી હૃદયેગિનાં નં થેરા રંગે રંગે આંખેલી છે. શિવ પીડુખને અવતાર છે હૃદયેગિનાં નં થેરા રંગે રંગે આંખેલી છે. ચિત્રકારે તેનો સ્વભાવ માટે નં પ્રેમનું મુખ ગાંભીર્ય અને ગૌરવમયું છે. ચિત્રકારે તેનો સ્વભાવ

રકમપ્રદેશ અને જગમગ માટે ઊંચકેલા અતિમાન જગમગ પચતા મુંડળનો વચાક અને દાળાનો વેગ તથા બડસાળી લાલુનું અતનથી માંદવથી સતીના દેહને ઉપાડવાનું સૌખ્ય, સુંદર રીતે આલેખ્યાં છે. શિવ સતીરે—આગુએજીયુ ગૌરુમર છે, ને જતાં એ સુસંગમપણે એણે સતીના દેહને ઊંચક્યો છે તેમાં નં ચિત્રકારનું સામર્થ્ય વરતાય છે.

૩૦૦

૩૦૦મે અંક

આ અંકથી ‘કુમાર’ પચ્ચતીસમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરતું હોઈ પશ્ચિમી ઉત્તરપ્રબલિ અનુસાર આ તેની કારકિર્દીનું રમત વર્ષ છે. ‘મોની સાથે બીને સુધાય એ જાણે છે કે, પ્રત્યેક ૧૦૦ અંક પૂરા થયે એ સતકનો ખાસ અંક કાઢવાની જે નવી પ્રણાલિ શરૂ કરીને ‘કુમાર’ પોતાના ૧૦૦ અને ૨૦૦મા અંક ખાસ અંક તરીકે કાઢવા હતા, તે મુજબ, આ વર્ષનો ઉત્ક્રાંતિ-ઉત્ક્રાંતિવર્ષનો અંક તેનો ૩૦૦મે અંક થશે. એ અંક અગાડની જ માફક વિરિય, સંયોન અને સમૃદ્ધિ વાચન તથા ચિત્રસમઘોષી સમર એવા જગદાર ખાસ અંક તરીકે લગ્ગાર પડશે અને અવ્યારથી આજના દિશેખર સુધીનું પૂર્વ લગાજન બરપાઠ કરતાર માહરોનો જ બેળા ઉપર હમર રહેશે.

રજત વર્ષ

૨૫

બીજી ખાલુ આત્મવતકારે વર્ણવેલી રીતે પચોતી આપણાં દિત નિઃશ્ચય સતીની મૃતિ કેં બીણી માંદક, બીણી સહય-તાદર્શ નથી. ચિત્રકારે આ આકૃતિને આંખને ચિત્રકળાની મર્થદા અને પરમાવધિ રાખીને સુંદર પરિચય કરાવી દોષ્યા છે. આત્મવતકારે, સતીએ મૃત્યુ સમયે પહેરેલા વસ્ત્રને પીણે વર્ણવેલું છે, અને ચિત્રકારે તેણી જ પીતવસના સતી આલેખેલી છે. પણ યજ્ઞમાં બળેલી સતીની દેહકૃતિ અને તેનું પીતવસન એવું જ અર્પદિત થી રીતે રહી શકે, એજ આપણને પ્રશ્ન થાય. ચિત્રકારને ત્યાં પોતાની કલાનો બાધ નહે છે; કારણ તેના દેહને કે વસ્ત્રના વર્ણને આંદોલી યજ્ઞિની આંબ તેઓ જતાવી શકે નહિ. તેનું કારણ, સતીનું દેહસંનદ્યે તેમને આ-લેખનું છે તે. એમ કરીને ચિત્રકારે પોતાની કલાને કવિત્વ ફેરફાર કરવાનો રાજાનૈતિક હક મેળવી લીધો છે. પણ તેને ખાદ દર્શાવે ચિત્રકારે સતીનું આલેખન એટલી બધી સુરેખતાથી કર્યું છે કે તે આપણને મેતાંરેત મૃત્યુ પામેલી જણાય ન. શિવના આપણની સરખામણીએ સતીના આપણની નિવલતા, શિવનાં વિમાસબુનિમમ અર્ધેમોથેલાં નયનોની સરખામણીએ સતીના પૂર્ણમોથેલાં નયનો પર પ્રસરેલી મૃત્યુની યેરી હાવા, અને એકંદરે સતીના દળી પડેલા સ્વસ્થ પાંડુવર્ણી મુખના ભાગાલેખનમાં મૃત્યુની અસર રમણાં-દિત છે. તે સતીનાં માન્ય માંદા, નેનાં કે દળી પડેલા સુંદર બળદ અને પછી પચનાં અકાકાના આશ્રેખનમાં પણ મૃત્યુની અચિતનતાનો બાવ ચિત્રકારે અવધી રીતે આલેખ્યો છે. મૃત્યુની આવી અમે-લતા પ્રસરેલી દોલા હતાં સતીનું સુંદરતાની તો ગણા નથી. સતીને પ્રત્યેક અંતરવર્ગક (contours) અને પ્રત્યેક આવ હાવવન બરપૂર છે. રતનચામળીમાંડીને તે મોના ખાદકા કંઈપ્રદેશ, મુગાના પુષ્પ

...અમરુ મધા નિયમપ્રજ્ઞાન... આપણેના સ્વરૂપમાંથી તેમજ સુદૃઢિત અનેક
...તેના મુલાકાતી નર નર્યાય છે, સૌથીવેળે નર સાક્ષાત્ત્વ ત્યાં વ્યાપ્યેલું છે.
આ સાથે સામાન્ય ચિત્તનું નિરીક્ષણ કરતાં કેટલીક બીજી પણ
ખુબીઓ મળી આવે છે ચિત્તેનું મુત સત્ત્વ સાદ પ્રજ્ઞા, જે આ ચિત્તને
વિષય છે એ દૈવિક તેમાં ચિત્તની દેહકામ (તત્ત્વ) તથા આપું
ચિત્ત પ્રતિભાન રૂપે જન્મ્ય છે. ચિત્તના પ્રજ્ઞાના નેત્રને આજ્ઞાતો
વાયુ, ચિત્તના કેસને ગળામાં લેતલ અને સત્ત્વના કેમકાચિને ખમ્
વદરાના ને બાહુને પીંડતા પીંડાતા ચિત્ત કરે જાતાવ્યા છે. જ્યો એ
અતિ અને પવનને નર કારણે, સત્ત્વના પૂરેપૂરી જનરતા પગ મુખીના
જામ આપે વજ્ર મોંડી વેરેલું બનાવી, તેમજે સુરુચિની સામ્યમ્નીને
અને સીઃપેદશનના સામેઆથે આનામાં રાજનો સામ કપાટી લીધે
છે. આ, ચિત્તકરની વારનવદશીં ચપાતપ આથેજનપદ્ધતિ જન્મ્ય
છે. એ પદ્ધતિ અનુસાર, ગજકેસી સત્ત્વની કંઠમાઝાક તરફ કપા
પરેલી છે. એક બાજુ, પ્રકૃતિમાં દરવખાન બેસે તે નેત્રાપ્રદેશ અને
દિશાસનની પર્વતશ્રેણીના અર્ધતનિરાશાપેસ રેખો જળે આ પ્રસંગ
ની તે ચિત્તના હરવની સાથ પડે છે, તે બીજી બાજુ ચિત્તની જન્મણી
તરફના વીમણ ખુબા બાજે સીતદેશો સીત દિશાપ્રદેશમાં હાથ
ગીકયેક્ષો નાના પુખ્તકાર ને પ્રકૃતિની બેબીશના ને થવતાને કંઈક
લગણી જતાયે છે, અને ચિત્તજનના બાપે ખેતરનું જળે સ્વચ્છ
કરી અતિયા પુખ્તજનની ખામ્ પડે છે. આમ, કેવળ અત્તકરિક
પ્રેમીજનને મુખકેશો કાર ખમ્ કમ્પે પામજનના સંકેત જની
પડે છે.

...આ ચિત્તની નુપ્ત થાય ને અતિ મુખ્ય અને નેપો સિયો સિદ્ધા
કરુણ ગણી ગરબ અને તેથી આ ચિત્તમાંથી ખમ્ મુખ્ય મેરજેક
તરી આવે છે એક પીળી અને બીજી શ્વામ-નીલશ્વર આકારની
જાણી-સાની રેશમનામાં તથા ફૂલોના ટેકાની ધરતીના રંગમાં
તે પીળે રંગ નર પુષ્પાકેશ છે. અને સત્ત્વના દેહ ને વજ્ર મધ્
પીળાં નર છે. ને આકારની નીલશ્વરજાતના, દિશાવચના પ્રેમની
નીલવેરી રંગપૂરણી અને સિયોદ દેશમાં બેસે રંગ માત્રમ પડે છે.
અને આ કમ્પે રંગોનું ચિત્તન ચિત્તના સુખમર્ગમાં વાવ્ય રીતે જન્મ્ય
છે. ફૂલમાં, આ આજ્ઞા ચિત્તની રેશમના આટલી સંચારપૂર્ણ છે કે
સપોતે તે ચિત્તપ્રસંગની આપવાની જની રહે છે.
આ ચિત્તને જોતાં આપણને મંદહાર જોવા આ નર આજ્ઞા ચિત્ત
કલાના મિત્રનું રસમ્ થાય. જોમાં તે ચિત્ત જાતને આજ્ઞાના
મુખો દિશાસનપર શોકકામ બેસેલા છે. અને ચિત્તની અનિમાન
અંધમય (nose) આપેલી છે અને તેમાં કલાનું જીવિત્ય રહેલું છે.
ચિત્ત અને દેશમાં કમતગ દેવ છે અને માટે નર ને રુદ્ર દેશાય નર.
અને સામાન્ય પ્રતુષ્પની જેમ વિશાળ અદભ નથી. સામાન્ય જન
આપેકરુણ આપનિમા કાં તે નિર્મય જની નય, મં તે વિશાળ
કરે ત્યારે ચિત્ત તે જોતા આ આપનિદેક કરી આજ્ઞા બદાદમા
પરિપ્રમખ કરી વળે છે. આ વેદનાશમને અને કોઈ મારી નથી.
અને એ દશિકે આ ચિત્તને મેળી વેળનં રોપી દેવાનું રહે છે.
ચિત્તકર શ્રી મેળામાત્ર સાવચની કાક મરખા આપવાની ખી મળું
આ ચિત્ત મુખ પ્રતિભિમિ જની રહે છે. હીરક ૫૬૬૬

કલાદષ્ટિની કસોટી

હિંદી કલામાં દરવદશની સાક્ષીય સમન્વય આપીને સંકેષિત બીજવની, વિષ્ણવ કસાચિવેચક શ્રી અર્પેન્દ્રકુમાર મહેશ્વરીની એક જાન
આજ્ઞા મધા વદેશાં આપી, તેમાં પ્રતિભાસિ કલા કલાના ચિત્તનિ કમર ને નર જળે કસકા પુનિપસિદ્ધીના કલાના અન્યમકલાના
પરીપ્રાસી માટે થોડા પ્રસંગો મેળેલા, જે, એ લેખમાત્રના વાચનમાંથી મળેલા જાણે કલાના કસાનું કૌંસ આથેન કપાથી સ્વામ જનના
કપર્સન રસમે મારકો એક કપર્સની કલાપાકર ખમ્ અને નેવા દવા. તે પેલી કસેશ પ્રસવપ આ નીકે આપેલા છે.

કસાના પુનિપસિદ્ધીની મેટ્રીની પરીમાને પલવપ : ૧૮૮૨ : જાત્રમાં જાત્રમાં જોડા માટેની મળ્યા આથે છે.

વિભાગ ૧ : કિયાતમક

(૧) નીચે આપેલી એ આકૃતિઓ જોઈ અને ને એક આકૃતિ તેમાં કરમાં જોવા પ્રજ્ઞમાં મેળે.

(૨) મધાસપરમા પીવાના માળીમાં કૌંસ દેશનથી નાવેલ.

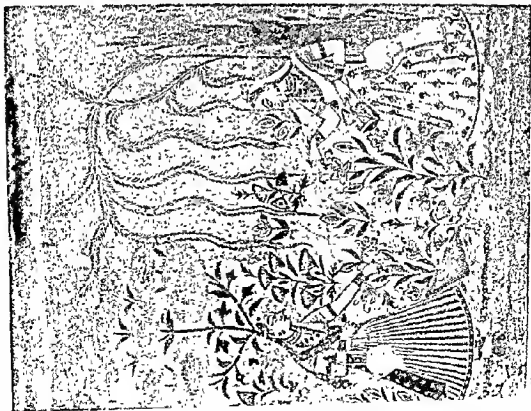
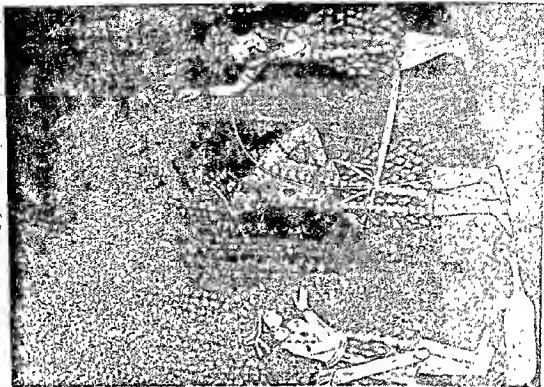
માત્રાનું, નીચત, અપા મેન્ડપી બેગી નુપીથી બોવે

વિભાગ ૨ : ચિત્તેશનાતમક

(૩) આત્ર આપવતી મરી કસેશ નાવે

પ્રમાત્રમાં 'કલાન' કાપે મધા કપર્સન કાંસે

(૪) મળાના નુપ્તપાન—મેળા આટલે આદર આદર નરકે
અને આ કસણું કાપે નાવે દેનુ મોંસ

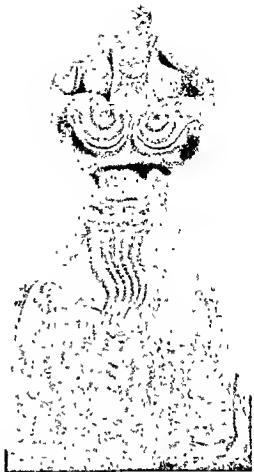

(૮) જાન તો જામ્બુના સ્વકોળ-
ને જોજળી જતાથી તેનું ચર્ચન
કરો. તેના સારા અંગી કયા છે અને
દોષો કયા છે ? ૧૦

અથવા

રાખી તરસની આકૃતિ તમને યમ
છે ? ન અમલી દોષ તો સાચી ?
તમારા કેતરનું અર્થજન કરનાં ધા-
રણો દર્શાવો. ૧૦

(સપ્તમું)

ફેટોગ્રાફી હરીફાઈનું પરિણામ

હરીફાઈ માટે નિયત કરેલા ધારણથી મહાક્ષી જોનાં
આજ્ઞા આરમ્ભદિનેલેયા મએવાં કલકોળેક વિચેમાંથી એક
પણુ બિન કલાગમે કાયદ ની કલ્પે તપી એ કપરથી હરીફા-
ની અવકાન મે લરીફાઈવાં વિજેના કરવામાં આવના વિન-
રણુ તરકનું દુર્લભ રેળાઈ આવે છે. અને આવેવાં મિત્રો પણ
જેલવા નળવા છે તેમાંથી સારાં તારથી કાઢેલાં ફલિજેભા
યા તણુ તે એકાંતભૂમિ (કાનરાય આગીન)માં ની રહ્યા!

તે પેલા રમણીય રમણ અને યુદ્ધાનુભા ચાતાવરજુથી
પ્રેસાઈને લેવાએલું 'કલાગાની મોજ'નું આ સામે આવેલું
નિત્ર નોધવાય છે. તેમાં કલાત્મક દૃષ્ટિયા અવકાન જોન
જાણાઈ આવે છે. જોર પાલ-મોઢપણી વિચારપર્યેક કરી
દોલ તો આથી વિશેષ આરી થઈ સમી દોન. પાંચે છે
તેથી સાચી દિશામાં અને વક્ષની નીચે કે તચ્ક વાછને
નિત્રને વધુ કઠાન આપી સમીત. નિત્રને આ નળેલા યાયા-
વાળા બાન નકામે છે, તમા કંમેસા પીસે હોઈ જાટ તામું
આવેનું છે. નિત્ર કપર રહેક શ્રીદી દોમાં પ્રમાણે દિમ કર-
વાથી નિત્ર લેરેદાર જાતો.

શ્રીદામ બટ

પ્રાચીન નાટ્યશાસ્ત્ર

અભિનય

૪-સરવાભિનય

આત છે. ગદ્યા વચસની પેઠે હવેના હપતાઓમાં સુદ્રાઓ વચેરેનાં અલેખનોથી એ ચિન્હિત પણ થશે. નવા વાચકો એના સંપર્કે મ ચૂકે.

લેખક-યોગેન્દ્ર પ્રિયદર્શી

અભિનયનો યોગ્ય અને હેતુ પ્રકાર તે સરવાભિનય. આ અભિનય ચિત્તની વિશિષ્ટ રૂપિથી દર્શાવાય છે. સરવ એ રેદ રૂપ અણુય છે. ખીલ શાપામાં ફીકીને તો સરવ એટલે શરીર. અને શરીર વચર અભિનય કેવીરી તે સમગ્રી સહેડી આપી સરવા અભિનયનું નાટ્યશાસ્ત્રમાં યજ્ઞ પ્રાપ્તિય છે.

સ્રીભાષ

સ્રીભાષી, યુવાવરકામાં મુખ અને શરીરથી ઉત્પન્ન થતા વિવિધ વિધારો કે સ્રીભાષી સ્વાભાવિક ચેષ્ટાઓને સ્રીભાષી લોકીક બાવ-ખાવામાં આવે છે. તે પણ પ્રકારના છે: અંગત, રસાભાવિકા અને અચલન. તેમાં અંગતના ત્રણ, રસાભાવિકાના દસ, અને અચલન-જના સપ્ત ભાવ છે.

અંગત: અંધથી ઉત્પન્ન થતી સ્રીભાષાઓ અંગત કહેવાય છે. તે ત્રણ છે: ભાવ, દાવ અને હેલા. તે પરંપરાથી જ ઉત્પન્ન થાય છે. સરવ કે શરીરથી ભાવ, ભાવથી દાવ અને દાવથી હેલા ઉત્પન્ન થાય છે. દાવ: સંયોજ સમયમાં સ્રીભાષી સ્વાભાવિક ચેષ્ટા અથવા સ્વાભાવ-અર્થમાં સ્રીભાષી જુગાચેષ્ટા તે દાવ. હેલા: જુગારથી ઉત્પન્ન થતા દાવ ભવારે લલિત અભિનયપ્રકાર હોય ત્યારે તેને હેલા કહે છે.

સ્વાભાવિક: સ્વાભાવિક ઉત્પન્ન થતી સ્રીભાષાઓને સ્વાભાવિક કહે છે. તે દસ પ્રકારની છે: (૧) સ્તીલા, (૨) વિલાસ, (૩) વિશિષ્ટ, (૪) વિજગ, (૫) કિર્તિમિલ, (૬) પોદાલિક, (૭) કુંદ-ગિલ, (૮) ગિરગિલ, (૯) લલિત અને (૧૦) નિલક.

લીલા: સ્નેહપ્રકાર મધુર વાણી તથા શરીર તેમજ અર્ચકાર વડે પ્રિયજનનું અનુકરણ કરવું તે.

વિલાસ: સખી પ્રત્યેના કીટકલ્લાપ. અનુભાવ: પ્રિયનો પરિલાસ. (પાતાના પ્રિયજનના બેલકા આલવાનું આલકરણ કરવું તે.)

વિજગ: બેસવા, લીકવા તથા ચાલવામાં નેત્ર, ભગર તેમજ હાથ વગેરે અંગોની ચેષ્ટાઓ કરવી તે.

વિશિષ્ટ: પ્રિયનું દંભ અને રમણ. અનુભાવ: પાતાની છબી ચતુરાઈપૂર્વક વ્યક્ત કરવી તે.

વિજગ: વચ્ચામધ્ય તેમજ પુષ્પાદિ અલંકારોનું આદર ધારણ કરવા છતાં કનકા સોભા ધારણ કરે તે.

વિલાસ: સુકુમારતા, કુદરી લાવર, સૌંદર્યને અર્, ક્ષેષ. અનુભાવ: મૈત્ર મારણ, રજ થવે વગેરે.

વિશિષ્ટ: અદ, રાગ અને વરંધી વાણી, ચેષ્ટા તથા ચોપાકની અલિ-સવતા કરવે તે વિશિષ્ટ ન બેલવાની જગ્યાએ બોલવું. ન પહેર-માની જગ્યાએ પહેરવું વગેરે અનુચિત પ્રિયઓ કરવી તે.

વિલાસ: ધનને અદ, રાગ, કુંદાસ વગેરે. અનુભાવ: પ્રિય સખી વગેરેના પરિલાસ.

કિલકિલિત: ચીવનના ગદ્યો ઉત્પન્ન થયેલી મનની કંચલતા.

તથા તેની અનુવંશી નૃત્યાદિ કલાઓના પદિયપ આપતી લેખમાળા [૧૭] આપણા પ્રાચીન સાહિત્યમાં કહેલા નાટ્યશાસ્ત્રના નિરૂપણનો સરવ પથવિ આપતી આ લેખમાળા આધુનિક ગુજરાતી સાહિત્યમાં યજ્ઞ લાંબા સમયથી રહેલી તેની ઓટને પૂરતી હોઈ, કેવળ તે નિવચમાં રસ લેતાઓમાં જ નહિ પણ અભ્યાસીઓએ લેખતા વાચકોમાં પણ યજ્ઞ આદરપાત નીવડી છે એ સંતોષની વાચક-યોગેન્દ્ર પ્રિયદર્શી

ઓટાચિત: છબીન વિશેની ચાતમાં પોતાનું ધ્યાન નથી કરે: અન્ય જોડાથી ડોળ કરવે તે.

કુંદગિત: આશિષન, સુખન, રવનમદ્ય આદિ ક્રિયાઓથી ઉત્પન્ન થયેલા સુખને દુઃખરૂપ બતાવવું કે સુખની દુઃખની ચેષ્ટા કરવી તે.

વિભાવ: પ્રીતિ, લક્ષ્મી, દેવસૂત, અધરમદ્ય વગેરે. અનુભાવ: શરીર સંયોજી લેવું, ખેટિ સિદ્ધાર કરવા વગેરે.

વિશિષ્ટ: કુંદાસ, કુંદાસ પ્રત્યે છબી વચાથી તેના પ્રત્યે આદર બતાવવે. વિલાસ: પ્રિયને અપરાધ.

અનુભાવ: ન ગળાકારવું, ધ્યાન ન આપવું વગેરે. લલિત: સર્વ અંગમાં વચાચેષ્ટા કે ધરિત આલેખણ ધારણ કરવાં તે.

વિભાવ: પ્રિયને વચા કરવો અને લોકપ્રીતિ મેળવવો. અનુભાવ: રીપિ, કાન્તિ, ચમત્ક્રિત, સોભા ઈત્યાદિ.

વિશિષ્ટ: ચાલવાનો વખત આવે ત્યારે સ્વાભાવિકી કે વિશિષ્ટી ન બોલી શકાય તે.

અચલન: અચલન સ્રીભાષા સાત છે: (૧) સોભા, (૨) કાન્તિ, (૩) રીપિ, (૪) માધુર્ય, (૫) ચેષ, (૬) પ્રામલ્લ અને (૭) ઓદાર્ય.

સોભા: સરસતા, મુરેખતા, લાવર, કાન્તિ: કાગોડીનાવાળી અનુરૂ સોભા.

રીપિ: અતિ વિરુદ્ધ કાન્તિ. માધુર્ય: અતિ રમણીય રીપિ.

ચેષ: સર્વ અવરમા અર્ચક સ્વાભાવિક ચિત્તરૂપિ. પ્રામલ્લ: સ્તિપ્રયોજ કે કાગોડીમાં અસંયોજ અને નિર્ચયતા.

ઓદાર્ય: સર્વ અવરમામાં વિનયશીલતા.

પુરુષભાષ

સ્રીની જેમ પુરુષના સ્વાભાવિક શારીરિક બાવો આઠ છે. તે આ પ્રકારે: (૧) સોભા, (૨) વિલાસ, (૩) માધુર્ય, (૪) સ્નેહ, (૫) માંડીય, (૬) લલિત, (૭) ઓદાર્ય અને (૮) તેજ.

સોભા: રસતા, ચેષ, કુંદાસ, લલમની સ્વપા. વિલાસ: વીરત પ્રવર્તનવારી રૂપિ, પીડામાં અતિ, અદ દાસ.

માધુર્ય: યજ્ઞ વિશરેણુ છતાં અન્ય કાવેમાં બેઠા રહેવું તે. સ્નેહ: અન્ય પ્રવર્તનથી પાતાના નિમિત્ત ધર્મે, કાવે અને ધ્યેયથી ચલિત ન થવું તે.

માંડીય: કોષ, દર્પ કે ભવ વગેરેમાં તેમજ ગુણદુઃખમાં વહેરનો ભાવ રૂકે નહિ તે.

લલિત: સેની વાણી, ચેષા વગેરે સ્વાભાવિક જ સુકુમાર દેવ તે. ઓદાર્ય: સર્વ પ્રત્યે પોતાના પુત્ર સેની જ હાર વર્તાર, પ્રિયવાળી કાવ દર્શાવિ.

તેજ: શુક્ર, અપમાન ઈત્યાદિને મારણ સમય પણ સહી ન શક

Our Friends Abroad

જાન્યારી ૧૯૧૮

પ્રથમ અંક

[૧૫ મેળવવાર - મુદ્રણ સપ્તમીએ દેસાઈ, ૧૪૧૦, મહાનગરની રોડ, કાઠીપુર, અમદાવાદ]

Theo Kittel

Staatl. gepr. Dolmetscher

Kaarster Strasse 103 229 Neuss Rhld.
Nord Rheinland Brit. Zone (GERMANY)

27th October 1917

મારા પ્રિયારા નાનકડા મિત્ર,

આવડિયા પર ગઈએ તમારા આવેલું સુંદર પત્ર મને ધોળા આશરે. તેમાં તમારા તરફથી જે નજીવોનું મધ્યું તેથી મને ખુબ આનંદ થયો. તમારી સાથે પત્રવ્યવહાર રેલમાં મને ખુશી થાય છે. દારૂજીવનને સાચું જ રહે છે તેમ - હું કદિ વિષે બહુ જ ચોક્કસ હતું. આખર હાઈ લખતા પહેલાં હું મારી આજીવન આપુ હું રા વર્ષની વયમાં, ૫ ફૂટ ૭ ઇંચ લાંબાનો એ જરા મેડલડા બાબાનો પુત્ર હતું. મારી આંખો આસમાની અને વાળ પુરાતો છે. પણ ખાસ કહેવા જેવી વાત તો એ છે કે મને વળી સુખતા હાડી છે. એ રોજ સવારે મારે કરવી પડે છે. એ મેં આપલ સિવાય બીજા કંઈ વિચારતા મારે નથી. સંજીવ, પોરાવિષ અને હોઠ સાદિય, કુદરત, બાળખાની અને કૂસાની કળા, લાંબી રખડપણી, વિવિધ ભાવોનું અને ક્રિસ્ટીયનિયમ માં મારા ખાસ શૈલ છે. સાચુ હતું તો ફરેક સુદર વિષયમાં મને રસ પડે છે. જો સોમા મારી મનમગી પ્રતિનિતિ તો સંગીત જ. ૧૯૪૦થી તો અમારા ધરેરા રેખગા હું જ વાગિત વગાડું છું (હું રોજન કૃષિક છું) વળી હું પીઆનો, ટાઈપિનિયમ અને વાયોલિન પણ વગાડું છું. ખાસ કરીને અલિસા મધ્યવચ્ચે સ્વતંત્ર શાસ્ત્રીઓ અને પ્રિય છે. પ્રાયગિત માત્ર રાગગાઈ કે વર્ષ અલિસાની વાળી જીવન સંક્રિષ્ટિર મેળવ્યા પછી મેં કુશોરોએક રહેલી પ્રશિસ્ટ રેનિય કોલેજ (હુઆવિવાવિધાની અખાલન શાસ્ત્ર) બાબાઓના અવધારમાં મળ્યું અમેલ, જર્મન તથા અમેલ લખી લીધી, અર્થશાસ્ત્ર, કાયદો અને વાલિયનને લગતા પત્રવ્યવહાર એ વિષયોના અવધારમાં મેં જે કાનૂની તથા ઇન્ડિયન પરીક્ષા માં પાસ કરી. જેના પછી એ ખાસ કરી જાણુ હામ દુ. દાઢ હું મેં અંગ્રેજી સુનિયામાં કામ કરું છું અને સારી અંગ્રેજી ખાસ મેળવું છું. વાલતામાં કહી તરુ કે હું મોકલો મેંક પુત્ર દેવાથી કંઈ લાગે વગરેલા છું મારા પિતાજી એ લીધા કંઈનીએ કલિયાન-શા છે. તે, મારા તથા બીજાં બધાં સમાવડાઓને કવર સાદેલિયામાં માં જીવ્યાં છે અને બધાં વચ્ચે આપવાં સાદેલિયાનો છે. પણ પુર્વાત્તર બચાવક પરિસ્થિતિને કારણે એ બધાં નિર્વાસિત નથી થયાં. એ પ્રસંગે મેં મારા કન્વેન્શન હાલને ગુરુભાગ્ય અને દિશતરના 'એસ. એસ.' હેનિક દલે મારાં હાલિયાને દેશમાંથી કપ મારફત હાલવપટ્ટી કરવાથી તે તેમાં મૃત્યુ પામ્યાં. પણ આ બધી વિગતો આપણે તેમને કંઈએ નહિ આપું.

પ્રિયારા દાખ, પરદેશોમાંથી મારા પર કહેવા જે લાગેલા આખ્યા છે, પણ હું આવીપૂર્વક હું છું કે તે સર્વમાં બીજા કંઈ કામગીર તમારા પત્ર નેટણ રસ પડે તેવો નહોતો. ખાસ કરીને તો તમે કિનારા રજાઓવિનિયમને વર્ણન હતું છે તેમાં મને ખુબ જ રસ પડ્યો. આજે અમે પાતંત્ર પ્રલ તરીકે દેશમાં દેશબરખાનો એ ક્રિયાવલ બોજાન સમજાવ રાત્રીએ લીધે. તે અઢા દુર્ગમની વાત છે કે તમારા બે વિશાગોના મનને નિરાકરણ થઈ શકું નથી. એકમાત્ર

એ જ કોઈપણ પ્રલમાં કોઈ વરતુ છે.

જર્મનીની આજની સ્થિતિ વળી બચાવક છે. દેશ આરવિશાગો-માં-રક્ષિત, અમેરિકન, રેન્ચ અને બ્રિટિશ એનામાં વહેવાર અમેલો કોનાથી અર્ધી આધિકારે રાજકીય મેલવાતની એકસુત્રતાની. થોડા વખત પહેલાં બ્રિટિશ અને અમેરિકન વિશ્વમિત્રને એકાધુ વળ અર્ધે દર્દી. પણ તેથી જે કોઈ જીવ જેવી સુવિધા વળ નહોતી. ફેરથી જે વરતુ મેળવવા માટે લોકોને આજે લાંબીલાંબી દારામાં લેખા રહેતું પડે છે. વળી મહા કાળમાં અમીતીને કોઈ કાંઈ મેળવું આવી ગયું. જેથી અમારાં બધાં ખિતરો સુકાઈ ગયાં અને રાજકીય મેલવાતી ગળ, સામંત્રીમાં અર્ધી અખાલ કોઈનું કાંઈ અખાલ છે કે કાળાખુલ-માંથી વરતુઓ ખરીદી સિવાય કોઈપણ ખાલુસ જીવન કોની જ રાત્રી નહિ; અને કાળાખુલરમા પાલા બાવ એકસા ઘેરો છે કે હું મારા સમાજ માં કિશ્વર ખાસ (અર્ધ) જેટા માત્ર જા રાત્રત માગળ જ ખરીદી છું. હું આ અમલક નથી કે વરતાર, આપણી પાસે બજા તણુ પણ નથી. અમે ફરર નવા પ્રદેશની સીમા કપર વસતાં લેખા છવા પણ જર્મનીના બીજા લોકો નેટણ જ અમે પણ ફરકી શકે. અમારું નીકટ મામ ફરરની પ્રખ્યાત ફેલસાની ખાલિયા મુખ કેન્દના સીમાના કપર જ અમેલ છે. પુર્વાત્તર સંમેગ્રોને કારણે કવર સાદેલિયામાં અમેલું બીજું એક કોલસાનું કિંદા મેળવું છે, જે કોઈ અમારે માટે વળી અર્ધક છે. પુર્વ સાદેલિયા અને ફરર વિશ્વકો મેલે તો જર્મનીનાં મુખ્ય ભૌગોલિક કેન્દો દર્દી. પણ આજે તો એકસા કોનામાં જ કોનાની બદલ મેલવાય છે.

તમે કિશ્વર વિધના મારા વિચારો પાખા છે. હું માનું છું કે જર્મનીનું કોના એ તેની કાળના દર્દી પણ તે પાતાનો એ કોના પાર પાડવા બીજા દેશો સાથે તેમજ પાતાની પ્રલ સાથે પણ ને મેલવા, કોના અને અમેરિકાની પાસે વર્ષો તેને કારણે તેને નિર્જીવતા મળી. જેને અલભ લગી પદોગાવાનું માંડપણ જ તેને વળાંનું દર્દી અર્ધકોના નથી. અને કોના આ જ કુટુંબ કોનાના રાજકીય, અર્ધકોના માંદકા સાથે એવા વિવિધ સમુખે વિનારા તરફ દેરી મંપા. મિત્રાભ્યાનો તરફથી અમારે પાટનગર ખલિન તરફ મંપાં અખાલં દવા નમારે, એ પ્રલને પોને મેલ દર્દી મને એક વિશ્વાદી મુખી અને પોતાની જાળાદારીમાંથી છટકી જવા માટે, જર્મનીને તેના નરીયન પર કોની કોના મેલો આજ ખાસવા દર્દી. પણ અમારું અમારે મેલ સારો પડો મળતા કે અખાલમાં દને કોના પરદેશને જર્મનીના મેલ તરીકે મૂકવા નહિ. તમે તો કાળા મળવા દર્દી કે દિશર અર્ધકોના નામકિ દર્દી, દેશ અખિસિયાવ દર્દી, અને વર્ષે, અમારા એ મેલ વિષે કંઈ સાકે હું તમાને લગી રાજના નથી, એ અલિ રોજાઓ છે. ખદેશર જર્મનીએ દિશરક લગી તો રાજનાનું મેલ છે. પરંતુ દેશકા એવા પ્રજા આસરો દળ છે કે અમારે માને છે, કે પોતે અમારા માજીરો કરનાં વળુ સાકે છે. પણ તેનો નિર્મૂળ તો ફરકો પાડી પર કોની રેના મેલેલે. મેલ, કિશ્વર જર્મનીમાં એ લાંબા મેલરમાં એવા એ તો એનું એક અમારમાં જીવ દર્દી. પણ અમે તેણે કાલના અમારમાં માંડી, અને દેશના મુખ્ય મેલરકે એ વળે તેણે દર્દી પર અમી રીયા તથા 'કોન્કોનેટરો મેલ' નેનાં નહિ. અમારો મેલ તે એણે પાતાની મલને મુખેશર જ બતાવી રીધી મુનિસિપીની બાબતમાં અખાલમાં જે જર્મની એ છે એવો

અર્થ, સંપત્તિ, ફેરિયાદી, વિગતગાળા (૧૫૦) વધવાથી અંદેશમાં (૪૮૧) હરગીદાસ સુલકીયાસ, ડે. ગુરુસીદાસ તરસીદાસ હરગીદાસ વાલા, અનનાથ પીઠા, શેરી નં. ૮, પંથગી આદેશના અનુગામી, ૧૧૦૧૦૬—૨૧, દિલ્હિસંમદ, વિગતગાળા (૪૮૨) મળેલી સી રીનુઆઈ ગદેતા, ડે. રીનુઆઈ સુલકાસ ગદેતા, ૧૭૭૩ દેસાઈ પીળા, આદિવા, આગાવા—૧૯, ફેરિયાદી, સંપત્તિ, બ્યાયામ, કાંતવું (૪૮૩) અંદેશના બેગ. કાસ, મંદેશ-ગોવિંદિનિ કાસ, ગોક-૨૬૧૬, પાલકાવર, પુણા—૧૮, દિલ્હિસંમદ, વાચન (૪૮૪) વિનયેન્દ્ર મીંગલાલા, ચેલિય, પત્રી-બૌદ્ધ, માનુષ્યાણી, વાનવતર—૨૭, સિકાસંમદ (૪૮૫) ગાળુલાલ મોતીલાલ શાદ, ડે. મોદનલાલ મોતીલાલ, આંધી વાનર, કીડે (છ. સુરત)—૧૫, તરવું, કિરે, રેસી રમતે (૪૮૬) મગીલાન-વિષ્ણુકાસ કોનીઆ, ડે. વિષ્ણુકાસ તરસવાનકા, કોનીઆ ડી. બી. આઈ. રાજગોપાલ સહર—૧૭, દુરતલિખિત માસિકો, વિગતગાળા, રેસી રમતે (૪૮૭) કનુબા એરા, શાદ, અગીવાડ, આસિસિનોર (વાયા આર્મ્સ)—૧૮, વિગતગાળા, ફેરિયાદી, પત્રકારત્વ (૪૮૮) પ્રતીભુચંદ્ર મળલાલ ગદેતા, ડે. મળલાલ દેશનલાલ ગદેતા, કુંભ-મરી, પાલપુપુર—૧૪, દિલ્હિસંમદ, વિગતગાળા (૪૮૯) કનક ડે. બળદા, પે. બો. નં. ૪૩, મોગલાસ (બી. ઇ. એ.)—૧૧, દિલ્હિસંમદ, સંપત્તિ, વિગતગાળા (૪૯૦) પ્રતીભુચંદ્ર રીસીલાસ શાદ, ૧૭૭૭ સાગળાની પીળા, રાયપુર, અગાવાડ—૧૫, ફેરિયાદી, દિલ્હિસંમદ (૪૯૧) બળવન કોમ. ત્રિવેદી, બેરીવાડા, આલાસિનોર—૨૮, પ્રવાસ, બ્યાયામ, દુરતલિખિત માસિકો (૪૯૨) અનુલભેન વલ્લભાસ માધવાળી, ૨૩ હોરર સી રા, ગલપાઈ દિલ, મુબાઈ—૧૫, દિલ્હિસંમદ, મેથેલેનલસમદ (૪૯૩) અબ્દુલમોરી, ડે. બેન્કેરેટ ટૂંકે, પાનકોર નાશ, આગાવાડ—૨૫, સાદિય, ફેરિયાદી, સિકાસંમદ, શાદિય (૪૯૪) હલિત રો, ડે. ગુરુસીદાસ વરમાન્દ, મોરીસન રોડ, શારબેર—૧૨, કિરે, પ્રવાસ (૪૯૫) આલાસ મોદનલાલ શાદ, આગાવા ડાગાલ, કોડાસ, વાયા—૧૬ (બી. પી. રેલેન્)—૨૮, દિલ્હિસંમદ, ફેરિયાદી, કિરે (૪૯૬) સમુખપાલ હરસનજ શાદ, સંપત્તિ શેરી, ખાંબેર (હાકિયાવાડ)—૨૬, દિલ્હિસંમદ, સાદિય (૪૯૭) હવારાય કા. ગદેતા, ડે. મરેશ આલાસગ, ગરહા-કરક,—૧૭, દિલ્હિ-મૈથેલેનલસંમદ (૪૯૮) રમનીલાન મળિલાલ મોરી, ડે. રેડ ગાર્ડર, મોલા ડાઇ રફલ, બેરાડ (હાકિયાવાડ)—૧૩, તરવું (૪૯૯) ભવનકુમાર દેવાનવાલા, તીમે બંધાર, બોલી નં. ૨૬, બુરકોલે મોલીની, રાન્દા-કુલુણા—૧૮, પત્રકારત્વ, સાદિય (૫૦૦) પ્રતીભુચંદ્ર ગીરવંદાસ ભુલ્લા, મોરસવંદાસ કુલાબાઈ, નવા નગરાગાડા, શારબેર—૧૬, દિલ્હિસંમદ, ફેરિયાદી, બ્યાયામ (૫૦૧) મોરારજી હવાળજ પટેલ, દોવા કુબેચ, ગરવાડ, તા. મળલાલપુર (નિ-સુરત) ૨૦-દિલ્હિસંમદ (૫૦૨) લાલભાઈ બી. દવાલા, રોરા રોડ, બીકોમેરા,—૨૩, દિલ્હિસંમદ, સિકાસંમદ (૫૦૩) પુરો-વેત્તમ ડાગાલાલ અગીન, શિકરક ધી બી. નં. ૨૬, મોરસિયા (૩. મુબાઈ)—૨૩, બ્યાયામ, મોરીબોલ, વેદક (૫૦૪) કનુઆઈ ગોચનલાલ આંધી, બી. કોમ, બેક મોનુ બેરાડા લિ. લેકા (૬. ગુજરાત)—૨૮, સંપત્તિ, દિલ્હિસંમદ, (૫૦૫) રસિકચંદ્ર અ. અબીન, પે. બો. ૨૬, કિલિન્દિની (Kilindini)—મોગલાસ (પૂર્વ) ગાદિના—૨૬, દિલ્હિસંમદ, સિકાસંમદ, ફેરિયાદી, રમતે (૫૦૬) મિલનબાઈ પટેલ ડે. કોમ. અ. પટેલ, અનિનિયર, રેમેડ બંધાર, ૨૩ હોન-ચમરી ૨૮-૪૮૮

૬૬ (૩. ગુજરાત)—૧૬, રિહિરિસંમદ, ત્રિકાસીસંમદ. (૫૦૮)
 સંજીવનાસાસ દુષ્કરીયાસ આંધી, ગિરાન રોડ, પાલખેડા-૧૭, ફા
 ટાસાદી કિકે; (૫૦૯) મંતિલાસ રખડાડાસ ડાહણાર, ૮-૧૨
 આરકર લેન, હેડેડ્ડ રીડી, મુંબાઈ-૨-૨૨, ફેડાસાદી, ગિનકલા,
 પ્રવાસ (૫૧૦) રામદાસ ત્રીસાઈ તલાડી, ૮-૧૨ આરકર મંત્રી,
 લાલજી મંદિર ડાંગે, બુલેથા, મુંબાઈ-૨-૨૨, ફેડાસાદી; (૫૧૧)
 ગીરદન સાદ આનરવાળા, મુ. આનરવા, પાંડકાર, (જી-એડ)
 —૨૨, રોડનું, દોનગીની લખણ; (૫૧૨) પ્રતીજીકુમાર સાદ,
 ગુજરાતસા ડાહણાસ સાદ બેસેર, દડાકોટી, ભૂડીંગી મંદાડ, અંભાત (જી.
 એડ)—૨૦, રિહિરિસંમદ, મદાન પ્રકેસાના ફેડા તલા રનાસરીંગ
 સંમદ; (૫૧૩) મંતિલાસ મો. દાપટિયા, ડાંગર રોડ, ગ્રજનીઆ,
 નાવા બાલેથર, (રાબીપીપળા રોડ)—૧૬, કિકે, સંજીત, રિહિર-
 સંમદ; (૫૧૪) પદમંત ગિનવાસ, દરબાર રોડ, ગ્રજનીઆ, નાવા
 બલેથર, (રાબીપીપળા રોડ)—૨૦, સંજીત, રિહિરિસંમદ; (૫૧૫)
 સંજીવનાસાસ દુષ્કરીયાસ આંધી, ગિરાન રોડ, પાલખેડા-૧૭, ફા

पश्येयानां पत्रमित्रेयानां भवताम्

(1) Cyril B. Alwatura, Kuruwita Ceylon-20, Reading, hiking, correspondence; (2) Miss Merle Williams, 110 Kotahena street, Kotahena, Colombo, Ceylon-16, Stamp, film, stars; (3) 24(15) 24(4411); (3) Kobina Daniel Gurra, Sekondi, Gold coast (B. W. Africa); (4) 24(44) 24(4411).

ब्रह्मसूत्रविहितानां सत्ताभिः

આ નીચેનાં જગ્યા સરનામાં ચિકિત્સાવાધિયાનાં ઉ, અટકે ૧૪-
જાન્યારી સરનામે દરેક મામના નામને ઉપે Chiechoslovacka એ
રાષ્ટ્રમેરી થેલે, આ જ દેશનાં જીતિનં ૪૫ સરનામાં આવતે અંદે.

(1) Vladimir Skutlna, Bystrina Str. 180, Prague xvi-Radlice,—Sex: Boy, Age: 17, Hobby: Scouting, tennis; (2) Radmila Kaspnova, Slovanska Kolec, Mesice u Prahy, Prague—Girl-17; (3) Dagmar Hamsova, English College, Misice, Near Prague—Girl-17, Indian life; (4) Slovka Pavlikova, Sokolska ii, Praha ii—Man-22, Indian life; (5) Vlada Richter, Ostrav Karlovy Vary, Vam Republiky 8,—Man-24, Indian life; (6) Karel Picka, Kamenice Nad Lipou, Vackova 107,—Man-24, Indian life; (7) Dagmar Pelantova, Wachterova 16, Prague xix—Girl-17, Sports, politics, cultural life; (8) Zdenek Vacata, Na dolich 29, Praha-Podoli—Boy, 19, Indian life; (9) Miloslav Krupicka, Stara Role, 42, u Karlovych Varn, Prague—Boy, 19—Stamps, Youth organisations, (10) Frantisek Rynes, Obchodni akademie, Ceske Budejovice—Boy-19, Indian life; (11) Sona Apfelbe Kovs, Praha xiii Pripotenci c 23 Prague xiii—Girl-17, Indian life, books; (12) Galina Kolonietzova, ul i Lstopada no. 14, Praha xiv—Girl-17 Books, present day questions. (ସଂସ୍କୃତ: ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ).

આ

રૂપ તે દિલ્હીમાં પણ જુદા કાળથી લખાયું છે. આપણું પુરાણ તથા જુદા સાહિત્યમાં 'સાદમશી' વૃક્ષનું એ વર્ણન આવે છે તે આ શીંગળા જ, મહાભારતમાં શાદમશી વિષે ઉલ્લેખ છે કે પિતાગદ્યે પુસ્તકનું સર્જન કર્યા પછી સાદમશી વૃક્ષ નીચે આરામ લીધો હતો. શીંગળાને સંસ્કૃતમાં શાદમશી, મરાઠીમાં સાવર અથવા કોટસાવર અને અંગ્રેજીમાં 'સિક-કોટન ટ્રી' (Silk-Cotton Tree) કહે છે. શીંગળાના વૃક્ષમાં મગનો નિવાસ હોય છે એવા લોકશાસ્ત્રના હોશ તેને 'લગકુમ' પણ કહે છે. તેમજ શાસ્ત્રીય નામ બૉમ્બેક્સ મલબેરીકા (Bombax malabaricum L.)

આપણી વનસ્પતિ ૧૧

શીંગળો

કપર શીંગળાનું પાન, જીંજી તથા ફૂલ, જાણી માનું શીંગળાનું ફળ, તથા તેની કપર કપડેનું રૂપ બીજા રાષ્ટ્રે

અનું ઉત્પાદકાન દિ. પ્રકાશ, સિ. લોન. સુનાન, રોચીન, ચીન, સીઆમ, ભવા, સુગ્રામ, સ્પીન્સલેન્ડ ને ઉત્તર આસ્ટ્રેલિયા. દિલ્હીમાં તે તે અષ્ટે ને જાણમાં આવે છે. વાયવ્ય દિશાપ્રવાય તે ૩૫૦૦ થી ૬૦૦૦ ફીટની જગ્યાએ વધુ જોયે છે. સુબાઈ જહાનમાં આ વૃક્ષ વધુ પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે; બીજે બધે સામાન્ય થાય છે.

શીંગળાનું જાડ બહુ જાડું અને વિસ્તારવાળું થાય છે. તેનું યાદ રીપ્પું જાડું જોયે છે અને તેની લાંબી શાખાઓ આકાશમાં ધાર-ધાર ફેલાય છે. યાદ અને તેની લાંબી શાખાઓ પર પેશાબી મરડીવાળા રીપ્પા આકારના કાચા અળીદાર કાંડા હોય છે શીંગળાના પાન સુંકુલ, લીસાં અને મોટાં હોય છે. દરેક પાનને ૮ થી લાંબી ફાંટી હોય છે અને તે પર ૩ થી ૮ પાનનાં પાંદડાં આવેલાં હોય છે. આ નાનાં પાંદડાં ૩ થી ૪ ઇંચ લાંબાં, ૧ થી ૧ ૧/૨ ઇંચ નાની ફાંટીવાળાં હોય છે અને તેના ફાંટી આકારનાં કાંડા આકારનાં પેશાબી મોડાં જાડાં ફરી ટોચે સાંકડા થતાં લાંબી અળીવાળાં બને છે. આ નાનાં પાંદડાં રીપ્પાના પાનની ખુબ્બ ફાંટી ઉપર લાકડાની આંખ-જાળાની માફક ગોઠવાયેલાં હોય છે. શિયાળામાં બધાં પાન પડીને અરી પડે છે.

શીંગળાનું ફૂલોને ઉદ્ભવકાળ નજીકની થી માર્ચ માસે, ગ્રાશ્વત્તમાં શીંગળા મારમાં લીલી પ્રેત પાલખી પેરી બરી મોટી જાણી વૃક્ષ પર દેખા દે છે. પછી નેનુમાર્ગે રૂપમાં તે આ જાણી પર જાણીમાં ખોલી કહે છે, અને નેનુમાર્ગે વસત નાત આવતી અથવા તે મેખતેમ આપું રૂપ મોટાં, મુંદર, પેરાંલાલ ફૂલથી ખાઈ બળ છે. ફૂલોના અંત ઉદ્ભવ વખતે વૃક્ષ તરબ

પાનરવિલ હોય છે, એટલે એ વેળાએ કેવળ ફૂલોથી જીવસતા શીંગળાને દેખાવ ખૂબ સુવર લાગે છે, અને ધણે દરથી તે જાલ વિખાતનું દરવ આવતા એ વૃક્ષ બહુ જાડા રાજ વડેલાં કીડાન્યાત હોય એવાં રોટી રહે છે. નાના પેશાબના અંતઃકસતાં શીંગળાના આ ફૂલો મુખખાળાય અને મળવખાળે છે અને તે શાખાઓને છેડે છે અને જાડાં હોય છે. દરેક ફૂલને નાની બની ફાંટી હોય છે.

અગ્રિય-એ માસ આવતા એ ફૂલમાંથી ૪ થી ૫ ઇંચ લાંબું શીંગળાનું રૂપ પ્રકટે છે. તે જાડું બેડું તથા આકારમાં ઘડા જેવું લંબગોળ થાય છે અને તેમાં રેશમી કાપડની નીડાઓનાં સંખ્યાનંધ પેરાં બહાર બીજાં હોય છે. શાખાના રીતે ક્ય ક્યારેક વાર હોય છે ત્યારે જ પાડું થતાં જાય છે અને તેમાં રહેલાં રૂપ વાળાં બીજ પચના રૂપમેથી બહાર નીકળી દવામાં કીડાપ માટે છે કેટલી વખત ફૂલ વૃક્ષ પરથી નીચે ખીલી પડે પછાડ પછી જાય છે બીજ રેશમીવાળાં હોઈ પર નથી સહેલાઈથી દવામાં ખૂબ કાચે સુધી આવતેમ જલતાં ફૂલર બદલે પડે છે; અને રેશમક બીજ તે આવી રીતે વચમાં કોણ-કોણે ફૂલમાં અને પાંતે પાંતે પર અથ પછી ત્યાં જાય છે અને આ રીતે ને પર શીંગળાને વિસ્તાર થાય છે. શીંગળાના બીજનું નિમાન માફક દવામાં આ ઉપયોગ ખૂબ જાણીય દેખાવ આવે છે. બીજ પડે રૂપની વિસ્તાર કરવા ઉપર તે ફાંટી ફાંટી રીતે નીચે વચ-રાંત શીંગળા કાપ-કાપથી વધુ જાય છે. શાખીન કાળથી આપણું ખરિયો આ

વૃક્ષ ખૂબ ઉપયોગી વનસ્પતિ છે. તેમાંથી સુવર નીકળે છે, એ બળમાં શિયરમના નામથી રેશમ છે. તેને આપણેમાં આવેલ વરીયે ઉપયોગ થાય છે પુનાનીમાં તેને બુરખા કહે છે, આ શિયરસને માંથી રેશમ મોખારીના ફૂલ કહે છે, પર્વત આ બુજ છે શિયરસ તે શીંગળાને મુંદર છે અને આ મુંદરમાં દેનિક તથા રીશ્ક સ્વિસ્ટ હોય છે. દિલ્હી-બીજાના ખાતામાંથી રેશમમાં કપડાં પડમાં હોય તે શિયર માટે શીંગળાની તાલ મુંદરવાળી જાણને ઉપયોગ કહે છે, શીંગળાની મુંદરની પાલખામાં રેશમ નીકળે છે તે રેશી રેશમ-બનાવમાં વપરાય છે, તેમાં બો સાથેના છે રેશમી કપડાઓના કાચક મળે છે તે તે ખૂબ અગ્રિય અને માનીના છે તેવાવા દેશ દોહાળની સામાન્યતા, ખૂબ તે ખૂબ મુંબાવા દોઈ જારી, આરવા, તાંબા, ચોરસીકા, રાઈલ્સ તથા બેરવામાં તેને ઉપયોગ થાય છે. શીંગળાને મળત, તેના ને વડે, એક બીજું વૃક્ષ છે જેને આપણે સફેદ શીંગળા કહીએ છીએ અને માર રીશમ પાંદડી લાગત ત્યાં એવેલામાં 'પેપી' તથા તરીકે આજખાય છે તેને સફેદ ફૂલ આવે છે તેવું મુંબાવા ક'એસ' નામથી નાજખાય છે તેને ઉપયોગ બહુ મેટા પ્રાપ્તવાળા ન હો, આરવા, તાંબા, મોરસીકા, રાઈલ્સ તથા બોઈ મુંબાવા સ્થળોએ લખવામાં આવે છે. આ ૧ પગ દિલ્હીમાં મુંબાવા બળ છે.)

શીંગળાનું લાકડું કહેર, કપડું હા, નાનું ને વનસ્પતિ દાઢું હોય છે એવા એક પદ ફૂલનું પાન ઉદ્ભવ ૨૦૦૦૦૦૦ હોય છે મુંબાવા

પાંચ ઇલાકાઓ સ્થાપનાની પાસેથી આ બધા બનાવના ગદિ બહુ શીઘ્ર પ્રમાણમાં વપરાય છે. બ્રહ્મદેશમાં તેનો ઉપયોગ મુલતદેને સાબના શાંતિની ગેદીઓ, બારણાં અને ગોખાં બનાવવામાં થાય છે. પૈનળમાં તે કુવાનાં ચક્ર, પાણીની પાનડાઓ, પીંચે વળેલાં બનાવવામાં વપરાય છે. કાંચનાં અને લુગડાંમાં શીંગળાનું લાકડું તત્તવાવાનાં ચાન બનાવવા ગદિ કપવામાં લેવાય છે.

ઉત્તરદેશમાં તેનાં ફૂલ (આકાર કરીને વળ)નું સાક બનાવવા છે અને તેનાં પાન તથા ડોખળાં દોર ગદિ ચાસા તરીકે વપરાય છે. શીંગળાનો દરકબાચ—ખીબ, ફળ, ફૂલ, મૂળ અને છાલ આયુર્વેદમાં કપવામાં લેવાય છે. યુનાની ડોરદેશ કાઢા તેના સુવરને બપ-ચોખમાં લે છે. શીંગળાનું મૂળ પ્રગેદ તથા મરડામાં વપરાય છે. તેનાં પાનને વાટી મારાઈ

લય છે. તેનો પેશીય તરીકે ચમુ પાય છે. તેના ચૂર્ણને કૃષ સાથે શકિત આપવામાં આવે છે. કેટલાક લોકોમાં એક માન્યતા છે કે શીંગળાનાં ફૂલ તથા ફળમાં અંધ તથા બીજાનાં દશાનાં વિનાશ બુદ્ધિ રહેલા છે; પરંતુ કાયસ ને મદદરેક પ્રયાગ કરીને તે એ રીતે બિન અસરકારક હોવાનું સાબિત થયું છે.

પેલેસ્ટાઈન

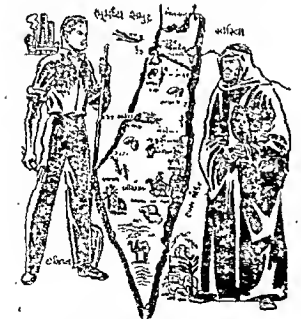
યુરોપ, એશિયા ને આફ્રિકા એ ત્રણે ખંડોના સરહદ સમગ્ર રૂપે તેમની વચ્ચે આવી રહેલા આ નાનકડો દેશ આજે બચતી બિલા ને અર્થાનો વિશ્વ બન્યો છે. તેને લગભગ ૧૫૦ ગર્દવ લાંબા ને ૭૦ ગર્દવ પહોળા એવા ફસ દબાર ચારસ ગાદખના આ પ્રદેશની વસતિ તે આપણા મુંબઈ શહેર કરતાં બે ગોણી-૧૮ લાખની છે.

છતાં આ નાનકડા દેશમાં છેક પ્રાચીન કાળથી જ મેઘાંમેઘાં મુઝો તથા આસાધારણ બનાવે બનતા આબ્યા છે. ત્રણ ધર્મ-યહૂદી ખ્રિસ્તી અને ઉંચાખાનું તે હુબલ અને સંવર્ધનસ્થાન છે. ઈ પૂર્વે ૧૪૦૦ની સામ્રાજ્યોયુઆના નેતૃત્વ નીચે ઇબ્રીતમાંથી ગદીલેલા સૈ પહેલા આ દેશમાં આબ્યા અને પોતાનો અર્થ પ્રાચીન ધર્મો તેમણે પાંચ પ્રદેશોમાં. ત્યાર પછી ખ્રિસ્તી ધર્મનો ઉદ્ભવ થયો અને ઇ. પ. ૫૦ ની સાલમાં દેશને એ પેલેસ્ટાઈન છતી લીધુ આ દાર પછી યહુઆના યહૂદી શેખો પોતાના આ પિતૃદેશ છોડીને આખા બચ-તમાં કેકેલે વિખરાઈ ગયા. દરે તેમનો 'પોતાનો' રહેવા એવા કોઈ દેશ રહી નહિ ત્યાર પછી આખા મુસલામાન અરબો, ખાતરની સુદીમાં ઉંચાખો હુબલ થયો ને અરબોના ધારાંઓએ પેલેસ્ટા-ઈનને પાળાનાંત રી છતી લીધુ તેમના તરફની ખ્રિસ્તી ધર્મને બની

સતત પબ્લબી અને સુત્રમને કારણે પેલેસ્ટાઈનમાં મેઘાં ધર્મોયુધો થયાં જેમાં ખ્રિસ્તી ધર્મની છત થઈ. પણ ફરી ઈ. ૧૨૧૧ ખાં આર-બોએ આખાં પેલેસ્ટાઈન છતી લીધુ તમુ સદી પછી ટર્કીમાં તેના પર હબલે તલાબો, જે છેક પહેલા વિશ્વયુદ્ધ સુધી ગાદી રહ્યા. પેલેસ્ટિયન યુદ્ધમાં બચતી પછે અંગ્રેજોા ટુરેકનાની દાર થયા પછી 'મોરેનાના સુરખા દેશન' નામનું વર્ધવ આ તથા 'પાસેય' બીલ આજ દેશો પર રખાયાં. બ્રિટનને માટે પેલેસ્ટાઈન એ બહુ મોઝાનું સ્થાન હતું કારણકે બ્રિટનના તથા પોતાનાં બીજાં સામ્રા-બ્ધનાં અંગેા સાથે સંબંધ રાખવા તેને એ સુચિત્રની નેકર મારાઈ બચદાર થવાયો પડતો એ છવાદારી નેત્રી નેકરું રક્ષણ પેલેસ્ટા-ઈનમાં પોતાનું થાણું બચાવવાને કારણે જ બચાવર થય રાં તેમ હતું તેમની દારનીથી અંગ્રેજોમાં અસંતોષ રૂપનાંત થઈ બ્રિટનને ઈરાક, ટ્રાન્સજોર્ડન ઉંચાદિ દેશોને વધુ સ્વતંત્રતા આપી, પણ પેલે-સ્ટાઈનને તે તેણે તલાબી જ રાખ્યું.

બીજા બાલુ યુરોપમાં બચતી, રશિયા ઉંચાદિ દેશોમાં વચતુ વહી લેતાં પાંચ બાલુ આપાકેરો થયા હાયાં. પણ આગર બેઈઝા તે મુસ્લમ એ લેકોને પોતાનો કોઈ દેશ ન દોવાખી તેમણે આસાનાં કોઈ સ્થાન નેકરું આપી પોતે યુનાની બેઈઝા પેલેસ્ટાઈનને જ રી પોતાને 'Promised land' બનાવવાની અરેસ તેમણે કપાતી ૧૯૧૬માં રૂપામેશી ટ્રીબીનિરેક્ટરમાં વહૂદીઓને રી પેલે-સ્ટાઈનમાં બચાવવાની અજબ માર રી અને ત્રીસ વરસ સુધી એને ઉઠેવા રીયા બાદ ઇ. ૧૯૧૭માં બ્રિટનના પાર્લેમેન્ટના પ્રધાન બારારે પેલેસ્ટાઈનને વહૂદીઓને શાંતીય દેશ બનાવવાને અનુમતિ આપી બચતી આદિ રૂપેલેમેશી દાંડી કાઢવામાં આવેલા વહૂદી શેખો દરે ટ્રીબીને પેલેસ્ટાઈનમાં આવવા લાગ્યા ને બીલ વિશ્વ-યુદ્ધને એને તેા તેમની સંપવા, જે ઈ. ૧૯૨૨માં ૧૦ દબલતી લી તે વચીને ત્યાં રાજા પર પહેંખી

પેલેસ્ટાઈનને વહૂદી લોકોને દેશ બનાવવાની આ તાલ અંધે અરબોના હમ વિરોધ હતો. આથી તેમણે સાત દેશોએ મળીને 'અરબ લીગ' રૂપાળીને વહૂદી આપાત સામે થાપી કાઢી. બ્રિટનને મંચ પૂર્વા પ્રદેશમાં પેટ્રોલની બાળનમાં સ્વાયં દોવાખી અરબોને નાખુક રૂપવાની તેની રૂપા નેકરો. વચી અરબો ને વહૂદી આપણા દિં અને બ્રિટિશની કોઈ પારંપર લીને નબળા પડે એવી અસર પૂર્વ-બેની ખરી તેથી તેણે વહૂદીઓના મેટા પ્રમણમાં પેલેસ્ટાઈનના આવસા સુધે પ્રવેશન મુખ્યા અને વહૂદીઓના પાંચ વહૂદીઓને તેણે મરખવા રાખી. આથી વહૂદીઓ ખુલ ઇંછેશા અને બ્રિટન સામે યુદ્ધ અંદર હતું હોય તેમ ચીતીછીતી પેલેસ્ટાઈનમાં કાખ

તેમણે બ્રિટનને ખૂબ તાણ કરાવ્યા. એ કુંધવાદ સાંત કરવા વચ્ચે બ્રિટને હિંદની માફક પેરેશાઇનને યદ્દીઓ અને કસ્ટોમ વચ્ચે વહેંચવાની યત્ન કરી એણે. પણ એથી તેમણે ખરા વધુ કુંધવાદના આગળ દેશને કંટાળીને પેરેશાઇનની આગે પ્રજા સમુદાય (યુનો)ને રોષેપ્રેર. સમુદાયે પેરેશાઇનને અરજ અને યદ્દી એક બે સામગ્રી વહેંચી દેવાની ચોખ્ખા નક્કર કરી કે આગેએ અમન્ય કરી છે. અરજી એ ચોખ્ખા સામે આગર સુધી લઈ લેવાનો નિર્ણય કરીને સર્વે તૈયારીઓ કરી રહ્યા છે.

આને પેરેશાઇનમાં ૧૨ શાખા ગરબો અને ૬ શાખા યદ્દીઓ છે. પેરેશાઇન દેશ આપાર સુધી યુદ્ધ બ્રિટન જ બનતો આવ્યો છે પણ હવે તે અત્યંત ભયંકર—કસ્ટમ નીલ પાસપુર્તનાં વાહન ત્યાં વેરાઈ રહ્યાં છે. અમેરિકાને પણ મનુષ્યવૃક્ષમાં કોઈ મહત્વના પાસુની નજર દોષાથી તે આત્મને યદ્દીઓને પહોંચે હોય છે.

પેરેશાઇન જનતાને સૌથી પવિત્ર દેશ ગણાય છે. ૧૬ કિલો યદ્દીઓ તથા ૬૫ કિલો બ્રિટનિઓની તે અત્યંત મોટી મુલ્યવસ્તુ છે. યદ્દી ધર્મના પરંપરાથી મોઝીઝ, આશાદામ આદિ આ જ બ્રિટન પર ધર્મપ્રચાર કરી ગયા. બ્રિટી ધર્મના સંસ્થાપક ઈસ્ટ બ્રિટન જનસંસ્થાન પણ આ જ દેશ. યદ્દીઓનું ધર્મપુસ્તક 'લશ્ચામ' તથા

નનાસાડેય પેચા (અનુસંધાન પૃ. ૫૫૧) યુગ સમયે કેદસરેયે યદ્દી, બ્રિટી અને કસ્ટોમ એ મનુષ્યવૃક્ષ પવિત્ર સ્થાપક ધરાવે છે. તેનાં બીજા મુખ્ય સદેશો તેજ અત્યંત હિંસા, ભંડા, ગાળ, એકદ, નેબુલિસ આદિ છે. પેરેશાઇનમાં નેરેના નામની એક જ નદી છે, એ તેની પૂર્વમાં આવેલા મુખ સંસ્થાનમાં પડે છે. આ સુત સંસ્થાન એ અમન્ય સંસ્થાન છે. તેમાંનું પાણી એટલું તો ફરારનાયું છે કે તેમાં ગાળવાં તો જઈ જાય ત્યાં નહીં તે તેને હિંદને નવરખતિ પણ બેસે શકતી નથી. બુદ્ધિય સમુદાયે હિંદને કસ્ટોમ આ દેશમાં તબુ સાધ્યોલાય છે: અર્થેષિક, હિંદુ અને એરેશ. ત્યાંનાં દવાપાણી સારાં છે તે પર, નવ આદિ આજ નવા નહાના, નાંરેશી આદિ ફળો ત્યાં ફરાર થાય છે. આ દેશ એટલે બાને પેલીપ્રધાન છે. અને તેમાં કે હો ઓડોમિક પ્રગતિ મળે છે તે યદ્દીઓને આપતી છે. હસકમાંથી નીકળના તેથી એક નજી પેરેશાઇનના દેશ બંદર સુધી ભવ્ય છે.

બીજા, સમુદ્ર અને દવાપાણી એ તબુ હિંદી પેરેશાઇન દેશમાં હોવાથી તેને વધુ જ મહત્વ છે. આથી લગતી દુષ્ટિએ તે મોહનું સ્થાન છે. આદામસુતર પેરેશાઇનને યદ્દીને તે અગ્ર વચ્ચે વહેણ નાખી ત્યાં કામગીરી કરતી બેસીને કરી શોભાને ધમકેટુ અથવાપાને તે જનવની મહાસત્તાઓને વિચાર નહિ હોય તે કે

નાનાસાડેય પેચા (અનુસંધાન પૃ. ૫૫૧)

પણ કસ્ટમના વળી નાનાના નિરાંટથી વહેન તથા નિર્વેશી રજા-વાળની અંચેલે પર કાંઈ છાપ હતી. આગ, અંદરથી અંચેજ સત્તાને હિંદમાંથી ગિરાવા દેવાની નવાણા તેમજા હોવામાં પ્રત્યક્ષતિ થઈ હોવા છતાં તેમને અંચેજ બંધી તરફ દેશ નહોતો. તેમની સામે ચાલ તથા પ્રેમથી જ તે વર્તવા. વળી નાનાસાડેય પેચે સુસિધિત અને સંસ્કારી યુગ હતા તે દેશમાં તથા પરદેશમાં શા શા બનાવ જની રહ્યા છે તેની તપાસ રાખતા આ ગાંઠ તેમણે એ અંચેજને રાજ પેચાને વર્તમાનગતો વાંચી સંસ્થાપના રાખ્યા હોતો. નાનાના સી અન્ય તથા આતિથ્ય આદિ અંચેજ હાલિકાસર રહે છે: 'Nothing could exceed the cordiality which he constantly displayed in his intercourse with our country-men. The persons in authority placed an implicit confidence in his friendliness and good faith, and the emperor emphatically pronounced him a capital fellow.'

એક વાત્સ્ય નાના આ પ્રમાણે અંચેજે સાથે હવતામનથી હતા ત્યારે બીજા શાલુ વિષેવની ચોળનાંથી કપાસાંથી આગળ વધતી હતી. તે આદે તેમણે તબુ પ્રદાનના નક્કી કર્યા: (૧) હિંદ-યુગના સારોએ એકત્ર થઈ અંચેજને હાંસી કાઢવા તે શ્રદ્ધ આશાદ ગંદાદાર શાદને આંત્રીએ ચોસાડી નવેસરથી શાસનને પ્રારંભ કરવા; (૨) તે ગાંઠ એક વિશાળ છતાં શુભ સંગઠન બેસું કરવું; (૩) તે સંગઠનને એક જ મનુષ્ય તથા કિલેતપણું બનાવવું કે જેની એકપરબતે ચમત્કાર હિંદમાંનાં સ્વાતંત્ર્ય-સંગ્રામ સાર થાય.

નાનાસાડેયના નેતૃત્વ નીચે આ ચોળનાં બળવ સર થયો. ૬૮૫૬થી ચોસાડ સમયે અંચેજ ને આ ચોળનાંનું શુભ દેવો તથા પ્રચાર-રજાસેવાઓ હોયોને નાનાના ખાસ હોતો હિંદીથી ગાંધી એસુર સુધીના શાજનગરમાં પહોંચી ગયા. અને યજુર અસ દશાસે તરફથી નાનાને આશાનનક અગતી ગળ્યા. આ પછી ૬૫ની સર-કારની પસંદગીમાં હિંદી સેનિકોને તથા એકદર સંસ્થાન બનવાને સ્વાતંત્ર્યપણ માટે વેપાર કરવાની નવર હતી. તે આદે ખાસ પ્રચારકો

તેમજ કરવામાં આવ્યા. આ પ્રચારકોએ હંદા-સંસ્થાપીના વેશ હઈ કાતિની ચોળનાં હિંદના એક ખાણીથી બીજા ખૂબા સુધી પહોંચી ગયાં હીંથી. હંદાર હોતોની શુભ સમયો રહેતોમાં તે સેનિકોની જાનપરબો વચ્ચે હાંતી અને ચોળનાંથી ધડાવાતોની. આમ, પ્રતિષ્ઠા-ઓ સુધી આ 'અવસાની' નાજ મનુષ્યવૃક્ષને બિલામની લટ. વિષેવના મુલ્ય હોતરીકે બે અનવાં પિંકો 'કમળ' અને 'કાસ્ટી' નિર્ગાલુ થયાં. કમળનું ચિહ્ન સેનિકો માટે હતું કે પલટા વિષેવની ચોળનાંમાં ભળતી તે પલટનાં કમળનું ફૂલ ફરક સોનનાં લંબમાં થઈ પસાર થઈ. એનો માર્ગ એ કે ફરક સેનિક આગળની સ્વાતંત્ર્યપણમાં પલટ પૂર્વક દટી પડવા તૈયાર છે. હંદા સેનિક તે ફૂલ બીજ પલટનાં પહોંચાડતો. આ રીતે હંદસાથી ચોળનાં સુધી હંદાને કમળોને મુશ્કારી કરી હતી. અત્યંત અને બીજાસરથી શોક માટે રહેતોની એકેત નહીં કરવામાં આવ્યો. એક સામનો મુખી ચોળી-રાટીઓ હવેને પાંદેના ગામના મુખીને આપી જાવો. તે રહેતીઓ શોકો ભાગ તે સુધી બંતે ખાઈખાંડોને ભાગ ગામના બીજ સેનિકોને જાડવાતો અને ખમ નહીં રહેતીઓ બનાવી બીજે ગાય પહોંચાડતો. અગ્રો સર્વ એ હોતો કે ગામના સર્વ સેનો વિષાજ માટે તૈયાર છે. આધર્મની પાત્રે એ છે કે આવી રહેતી-ઓ આ વિશાળ સારતત્વ લાગિ આપમાંનાં પહોંચી મળ હતી.

આરેશીરે વિષેવનાં સુત દેશી પધવાની સાથે આરણ્યક મુખા પાત્રવંદાર ખબુ આદિ થયે. ખબુ આ દેશીએ એક સુતનાં વાંચનાની નજર હતી. વળી, હવે સંસ્થાનનું હાંચ પણ પૂર્વ મધા આનેનું હોવાથી વિષેવને દિવસ ખબુ વધો કરવાની વેળા આદે રહેતી હતી. આ બંને કારી પાર પાડવા માટે નનાસાડેયે સર્વ કેન્દ્રની સુધાકાર સેવાનું નક્કી કર્યું. ખબુ અંચેજને હિંદકુલ રાજ નવ તેમ આ અંતિ મહત્વનું કર્યું કરવું કેવી રીતે તે તે બંદર હજી કે હિંદનાં અંધાંધનાં તીર્થ સંસ્થાનની પાત્રોને પાત્રા કરવાની હાથ દેવાથી વિષે ચોસાડ વિષે બ્રિટીશ પ્રવાસી-નીકમશે. આ રીતે ચમત્કાર બનાના નીચે આનાસાડેય, તેજા બાઈ આવાસાડેય, આશિમુદર

ખાન આદિ નેનાઓ પ્રવરો પેપરથી અને ફિલ્મી, બેંગ્લાદા, લ-
ખાની, કાઠી આદિ તથાની મુલાકાત લીધી. રહેતે આપની દેકે
લઈડી ઇલાખી તથા મુખ કેન્દ્રની તેઓ અચૂક મુલાકાત લેતા અને
યોગ્ય મુલાકાતી આપણે કરતા. તે સાથે તે તે રણભદા અંગ્રેજ
અધિકારીને મુળવાનું પણ નાનાસાહેબ બહુતા નહિ. આ 'સાત્રા'
દરમ્યાન ૪ વિષયનો સમય ૧૯૫૭ના વર્તનું પહેલું અઘારિયું
નહી થયા. પણ તેની ખબર માત્ર દેકે કેન્દ્રના મુખ્ય મેલા તથા
પશ્ચત્તના ત્રણત્રણ અમલદારોને ૪ આપવામાં આવી હતી.

આ રીતે એક મહત્વનું કાર્ય પાર પાડીને નાનાસાહેબ જિલ્લામાં
પણ આપ્યા ત્યાં ૧૭મીએ એવાના સમાચાર આવ્યા કે મે-
રઠમાં વિપ્લવ શરૂ થય ગયા છે. મેરઠ પછી ફિલ્મી પર પણ ક્રાંતિનો
વિપ્લવ બની ગયો. આ વિપ્લવના સમાચાર કાનપુર આવતાં
ત્યાં એક શુભ સમા મળી અને દવે શું કર્યું તેનો વિચાર મેલો. તે
સમયમાં વૃનની સરખાત મુખી શાંત રહેવાનો નાનાસાહેબે કડક
આદેશ આપવાથી સિપાહીઓ ઉતાવળ ન થતાં યોગ્ય સમયની
સાથે નેત્રા હાંખ્યા.

દેકેકાણી એલિફાના બળવાના સમાચાર આવતાથી કાનપુર-
નો અંગ્રેજ અધિકારી બ્લેકર ખૂબ અમર્યાબ. તેણે પાતાના સિપાહી
નાનાસાહેબની મદદ માંગી અને કાનપુરના ખબરના તથા દારૂગોળા-
ના દેહારનું રફુલુ કરવા કાનપુર આવાનું આમંત્રણ આપ્યું.
નાનાસાહેબને તો એ જ ભેટ હતું. 'પરમા પેની રામીએ નાના-
સાહેબ પાતાના ૩૦૦ સુલ્હા સગરો તથા બે તોડી લઈ અંગ્રેજોને
મદદ કરવાને બદલે કાનપુરમાં પ્રવેશ્યા અને ખબરના તથા દારૂગોળા
સેદાર પર હાથ મેળવ્યો. આમ તેણે આ આખા રવાતે અંગ્રેજોની
પોલીસ દરી હતી તેને ૪ અંગ્રેજોને પાતાનો મુજબદાર શોધી રીધો.'

એક બાબત નાનાસાહેબ આમ અંગ્રેજોને મદદ કરવાને રોખા
નહતા તો બીજા બાબત કાનપુરના વિપ્લવના નેનાઓ સાથે તેઓની
શુભેશર દીકાગિદ, મુળેદાર રામસુદીનખાં, નવાદા પ્રસાદ આદિનેતા-
ઓ સંગા નદીમાંની દોડીયા દોર જાળ્યે ક્ષણે મરણમ્મો કરતા.

આખરે પછી વૃનની મધ્યશરે પોલીસ પ્રમુખે કાનપુરની છાત્ર-
પ્રેમીના ત્રણ ધડકા થયા. વિપ્લવ શરૂ થયાનો એ સંકેત હતો. તરત
સિપાહીઓની પસરનો અંગ્રેજ આધિપત્ય કચાવી લઈ બેઠકાર પડ્યા.
દેકેકાણી મુનિયન જેઠની બચાએ બેઠકાર સાહેબો દવિત ખન દર-
હવા લાગ્યા. અંગ્રેજોનાં ધરોને આજ લગાડવામાં આવી. અંગ્રેજ
દેખાવ ત્યાંથી મગસરને પહેવાડવામાં આવેતા. ખબરો અને દારૂ-
ગોળા ત્યાં પહેરેથી જ દાખમાં હતા. અંગ્રેજોને થયા નાસીને ફિદામાં
બસવા. જોતજોતમાં આખું કાનપુર પાકેલા ઇંગ્લીશ માફક નાનાસાહે-
બના દામમાં પડ્યું.

કાનપુરની પ્રભ તથા સેનકેએ એરીમુખે નાનાસાહેબને પાતાનો
સાત બનાવ્યો અને બધે નાનાસાહેબની કુદાઈ ફેરવવામાં આવી.
ત્યાર પછી એક મરોનો વિક્રમ ન કરતાં નાનાએ પોતાના અધિ-
પત્યનો નામી દઈ વ્યવસ્થિતરીતે સમ્યકદારખાર સંગ્રહ કરી, પ્રત્નની
ક્રમવિધી તેણે હોવાસિદ્ધિને સહેરનો મુખ્ય ચંપાપાઈસ નીચે અને
મુલ્કાને લઈકરને ભેટનું સાદિલ્ય પડે પાસવાને અધિકારી નીચે.
સમજમાં શાંતિ ન થયરેયા જગવાથ તે માટે કડક બંદોબસ્ત નાનાએ
કર્યો. અંધામૂંઝાની તે કાળમાં આવી વ્યવસ્થા કરી પણ મુદેકે કામ
કોય છે. પછી નાનાએ એની સુરક્ષા વ્યવસ્થા કરી હતી જે નાની ચોરી
કરનારને પણ યોગ્ય શિક્ષા થતી. ત્યાર પછી તેણે અંગ્રેજોને બેમાં

બચવા દતા તે ફિદાને ધેરા ઘાંઘેા અને આગાહી સુધિવે
પસની સાક આપતું તોય પ્રશંસનીય પગલું બન્યું. અંગ્રેજો
તેમણે એક પત્ર મોકલ્યો: 'અમે દુમ્મસો સાર કરવાના છીએ અં-
દાખને તેની કોતવણી આપવાને જ આ પ્રત્ર સારીએ છીએ. અ-
નેતવચ્ચીને કંઈ જવાબ ન આવતાં ફિદા પર નાનાસાહેબનો દુમ્મદ
શરૂ થયો. નાનાસાહેબ પાકે તોપણ આદિ મુજસામઠી મળવા
હતી. તેમ ફિદાના અંગ્રેજો પાકે પણ મુજસાદિય સારા પ્રમાણ
હતું ફિદામાં સી, બાજીનાં તથા મુજસા મુજાને દબરેકે અંગ્રેજો દતા
નાનામ આગળના અંગ્રેજોને કમ્પરવાણું કાંકવા માંડ્યા. ફિદામાં
એક જ દુવો હતો. જસબર ત્યાં જ નાનાની સેનાએ ગેલા તો લઈ
ગેળા કીકવા માંડ્યા કે અંગ્રેજોને પાળી બરતુર જ મુદેકે થઈ પડ્યું
મજા કોલેરા ન પેચેનો લોભ બન્યા. ત્યાં ૧૮મી અને ૨૩મી નં
બર્વેદર થઈ થયું. અંગ્રેજોની કોટલી બધી ખુબારી છૂઈ
થયે થયા સિવાય કોઈ કાર્ય ન રહ્યો. ૨૫મી બ્દને મુલેહદોત જવરે
ફિદા પર ફેરફાર નાનાસાહેબે લતાલ મુજા મુજ કરવાનો કુદ
કર્યો અને ફિદા પર ફેરફારો મોકલ્યા: 'મદદારાળી વિદેશીવાન
પ્રભ મેરઠ-જે સેનોના ટેલકાડસીની નીતિ સાથે સંબંધ નય
અને એઓ દરિયામાં દેઠાં મૂકી સારણે આવવા દેવાર છે તેમ-
સહીસકાયત રીતે અકલાદાબાદ પહેાંચતાં કરવામાં આવશે.'

બધા અંગ્રેજો નાનાને 'દારણે આન્યા અને ફિલ્મી, તોપખાદ
તથા મરૂં સરખસર નાનાને હવાઈ કર્યો. વચન અનુસાર નાનાએ
સતી-ચોરા ધાર પર અંગ્રેજો દારૂ પર દોડીએ તેવાર દાખી અં-
તેમાં તેમને રહેવામાં ખાવા માટે બરપૂર ખાદ્ય-સામગ્રી મુકવાને
ફિદામાંના સર્વ અંગ્રેજોને દાખી પર તથા પાલખીમાં મેસારીને કો
માલક દુર આવેલા તે ધાર પર પહેાંચાડ્યા.

આ કાંજ કામિયાન હબરો લોકો બદારાથી કાનપુર આવ
હતા. તેમાંના ધણીખરા તો કાલાદાબાઈથી અંગ્રેજ સરદાર કંઈ
નીલના અભ્યાસારથી પાસીને આપ્યા હતા. કંઈક નીલ એ બાઈ
પર દતિદાસમાં ન સંસેગેલા અભ્યાસારીં કર્યા હતા. મામીનાં મમે
લખાની રીધાં હતાં. હબરો નિરોપ મામિયાઓને ફીસીએ લઈ
કાની રીધા હતા તથા સીઓ તથા બાજીને કલ્લાં બાળી મૂક્યાં
હતાં. એ કાનપુરમાં મજા એના દોડી સિપાહીએ આખ્યા હતા
એમાં સતી-ચોરાઓને અંગ્રેજોએ જવતાં સજામાં રીધાં હતાં. આ
રીતે અંગ્રેજો નિકહ કોપાગિની જલતા સેકેરા સિપાહીઓ તથા
હતર લોકો કાનપુરમાં જતા થયા હતા. બી લોકોનું તખ મમેકું
લોહી એક જ સમ પાકાતું હતું: 'વેર! વેર!' આવા કૂહ મેસેલા
લોકો સતી-ચોરા ધાર પર મેગા થયા. બધા અંગ્રેજો ધાર પર આવ્યા
અને સામગ્રીથી બેઠી દોડીઓમાં બેઠા પણ બસા. પડતું નાવિઓ
દોડીએ હંમરી ન હંમરી, ત્યાં તો મેકાએક એક બુલેથી બ્યુજલ
કુંદપું અને તલ કાપાકાપી સાર થઈ. દોડીઓને આજ કલાકાકારમાં
આવી અને અંગ્રેજોની કારમી કલક સાર થઈ. આજેખતે નાનાસાહે-
બના મહેલમાં હલો. ત્યાં દોડીએ ત્યાં કંઈ સારી રજા બનાવી
તેમને ખબર આપી. નાનાસાહેબે ત્યાંકાજ કૂહ મેસેલા સેનકેઓને
સંદેશો કલેવડાવ્યા: 'તમારે વેર શેનું કોય તો એકેનું પુકથો પર
લો! પણ એમી તથા બાજી તો નિરોપ છે. એમનો વળ પણ
વોસો ન થયો ભેદમ' સવારે હોડતા નઈધાર પર આ બજાર આપ્યા.
આથી દરપ નેટકાંઈ બાજીનો બચી ગયો. પુરુષો બધા જ મુલ્યાં
અને રીસાઓમાં બહુ વડાએકી કાનપુરની કલત તે આ જ આ
કલતનું કુંદ અંગ્રેજોને નાનાસાહેબ પર વોડાકાવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

જેને લીધે તે બહાર, એક પાંચ જાતે બાળકો, દા.ત. ગુલા, ઘસારા, તપાસ,
 જાળાણદારી મિલકિતો પર રાફેસી મળ્યાનામાદેર અનુદાનને દેખી નીકળી
 ની જ હતી. પાટલગી પશુ નાનાસાહેબે કેરી અંગેજી સ્ત્રીબાળકની
 ઉપાસા સંભાળી રાખી હતી એને જ હિંદીસાસાહેબને જ કહ્યું
 છે, કોઈથી જ નહિ પશુ સગી ચીસ પાટલગીનાં ધાંપલગાં કડવાકાં સિપા-
 હીઓ આંદર અંગેજી રસીકોને દહારી અથા હતા, તેમને તાજડતોળા
 'પેટકી રાખી તેમને કંઈક સિદ્ધા કરી ને અંગેજી સ્ત્રીઓને જોડાવી હતી'
 કાનપુર સદર તમા દિલ્લા પછી અંગેજી રામાનાં સર્વ મિલ્કિતો
 નાસ થઈ પછી વેદતરી ભૂતો નાનાસાહેબે એક મોટો દરવાજા બંધો
 'પહેલાં બાદશાહી બહાદુરનામને રંગ તેલોની સલામી મળ્યાથી
 પછી નાનાસાહેબને રંગ તેલોની સલામી મળ્યા. આ પહેલેનાના
 એ એક હાથ રખિયા ફેરનામાં તહેનાત અને સેવિકાને તેમની જાદા-
 કુરી માટે ધન્યવાદ આપ્યા. આ લગતરી શિરમોડો પલાળીને નાના-
 સાહેબ બાલાસાહેબ તમા તાલ્યાં દોષે પંદરે બિહાર થયા. ત્યાં રાહી
 બહાદુરે નાનાસાહેબનો પેશાની બનીને પિસિસા રામાનાં ભિક્ષેક
 મળ્યા અને રહતરહતો પેશાનીને બનેસી પેશાની આરી રહતરહતો
 નાનાસાહેબે રસી રવતત કરી.

દાનમાં બંદેર હતું. પણ નાનાને પકડ્યા એ અગ્નિને પકડ્યા એવું હતું. નાના ધવે ઉતરમાં ગોલ્લી અઢમકશાહને નહીં મળ્યા. એ સુધી ઉતરમાં બધાં ગઢરવાનાં મથકો-દિલ્લી, લખનો, કાનપુર અહવાડાબાદ આદિ અંગ્રેજોને હાથ પડી ગયાં હતાં. આથી બંને જણા શાહજહાંપુર પહોંચ્યા. આ વાતની સેનાપતિ કૌલિન કૅમ્પબેલને ખબર પડતાં તેણે ચારે બાજુથી શાહજહાંપુરને ઘેરી લીધું. પણ નાનાસાહેબ તો ગોલ્લી ચારવાન કરતા આખી અંગ્રેજ સેનાને આરંપાર બીંધીને નીકળી ગયા. ત્યાંથી નિષ્કલન બાધા તેઓ જરેરીમાં મેળા મળ્યા. ઉતરમાં નિષ્કલકારીઓના હાથમાં હવે એ ઉત્કૃષ્ટ કાઈ માટે શહેર રહ્યું હોય તો તે બરેલી. ત્યાં નેતાઓએ મોકલે હતું કે અંગ્રેજોની વિશાળ શિસ્તબદ્ધ ને સશસ્ત્ર સેના સાથે પુલ્કાસ મેદાનમાં યુદ્ધ આપવાને કોઈ અર્થ ન હોવાથી ધવે પાલેલા પદ્ધતિથી યુદ્ધ કર્યું. આથી કેમ્પબેલ યદ્યેશી આવે તે પહેલાં જ નાનાસાહેબ બગેરે આસપાસના પ્રદેશમાં ભેળેલાઈ ગયા. કેમ્પબેલે જરેલી કળને હતું ન હતું ત્યાં સગાવાર બ્યાબા કે ગોલ્લી અઢમકશાહે શાહજહાંપુર ફરી છતી લીધું છે. આથી કેમ્પબેલે તરત શાહજહાંપુરને ઘેરા લાલ્યા. તે પેશવામાંથી ગોલ્લીને છાસાવવા નાનાસાહેબે આકાશપાતાળ એક કર્યો અને એને ગોલ્લીને છાસાવ્યા પણ ખરા.

પણ ધવે નિષ્કલન કોથી નિસરમય બેક રાત થયે હતો. કૌલિનકારીઓના હાથમાં કોઈ સજ્જત મથક નહોતું. સાધનસામગ્રી અને ગણસેનાની ધણી અછત હતી. એવા કપરા કાળમાં પણ સ્વાતંત્ર્ય-યુદ્ધની જ્વાલા જલ્દી રાજવાડાં ચાલુકાર્ય નાનાસાહેબે હતું. અથવા પ્રાંત તો છેપટ સુધી અણબગ રહ્યો હતો. ગોલ્લી અઢમકશાહના મૃત્યુ પછી દબરી રેલ્વેસ્ટેશન રેલ્વેસ્ટેશન નાનાસાહેબે, બાહ્યાસાહેબે, વિકાસપ્રશાદ તથા અલીબાંડે ગોવાડી આદિ નેતાઓની સારદારી હેઠળ નવાબજન આગળ એકઠા થયા અને ફરી એક વાર લખનો પર હુમલાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. યુદ્ધ રાત્ર થવાને તેરતેરે રાત્રી થઈ ગયા પછી પણ કોઈ લખનો પર હુમલો કરવાનું શાહજહાંપુરે તે સાંજનીએ અંગ્રેજો આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. ત્યારે ૧૮૫૮ ના વર્ષની ૧૩મીએ હોપ માન્ટે ને કૌલિનકારી વચ્ચે ભવંકર યુદ્ધ થયું. તે દિવસે સ્વાતંત્ર્યના તે અણબગ ચિપાણીઓએ ને શોર્મ જતાઓ તેના નેટા ક્યાંય જડે તેગ નથી. અંગ્રેજોની તોષા સામે યુદ્ધની છાતીએ તેઓ ધસી ગયા. એક પડતો તો વરત બીજે તેની જગ્યા લેતા. આખો દિવસ બીજણ સંગ્રામ ચાલ્યા. પણ આખરે તેણિને હારણે અંગ્રેજોએ લખ્યા.

આ દાર છતાં પણ નવાબના ગાહસે એકઠા કરીને નાનાસાહેબ યુદ્ધને સજગવું રાખવા હતા. ને હોશી હનિવારો હોડી મળ્યો આવતો તેમના પર રહ્યા ધાન્યવામાં આવશે એવો રાણી નિર્દેશિકાએ દેરો બહાર પડવા છતાં સ્વાતંત્ર્યના તે ને મજબરીથી પર તેની જગ્યા પણ અસર મઠે નહિ. આખરે સર કૌલિન કેમ્પબેલને એક નિશાન સેનાની મઠવે હવે આખા અરોધ્યા પ્રાંતમાંથી નવસરથી એક કૌલિનકારીઓને હાંડી કાઢવાનો નિશ્ચય કરવો પડ્યો. તમ્મ તમ્મ જાગીને ગાંઠે બચેર સંગ્રામી જેવાવા લાગ્યા અને બીજા ૬ માસ સુધી નાનાસાહેબની સરદારી હેઠળ નિષ્કલકારીઓએ અણબગાં છકર ઝીલી. શેકરપુર, હંદિયાબેડા, સીતાપુર, બાજપુર અદિ રેલ્વેઓને લગાડ્યા થઈ. આખરે અરોધ્યા પ્રાંતમાં આખરે યુદ્ધ લખાવડે અ

અદિ નેતાઓએ ૬૦,૦૦૦ માણસો સાથે ૧૮૫૮ના અગ્રિમમાં મેળામાં પ્રવેશ કર્યો. આશાથી કે નેપાળનો હિંદુ રાજ તેમને આ સ્વાતંત્ર્ય-યુદ્ધમાં મદદ કરશે. પ્રથમ નાનાસાહેબે પોતાના ભાઈને એક કમળ સાથે મેળામાં નંબળાહાટુર પારો મોકલ્યા. અને મદદની માગણી કરી, એટલું જ નહિ પણ જે નેપાળના રાજ આ સ્વાતંત્ર્ય-યુદ્ધમાં મેદલ લે તે તેમના હાથ નીચે લડવાની તૈયારી બતાવી. પણ નેપાળના રાજાએ તે માગણી ધુકારી કાઢી એટલું જ નહિ, પણ અંગ્રેજોને પોતાના રાજમાં હાથક ચઈ સ્વાતંત્ર્યના તે અણબગ ચિપાણીઓ પર હુમલો કરવાની રજા આપી. એ આકાશથી પણ માર્યા ગયા, ઘણા નંબળામાં મતા રહ્યા અને કેટલાક પકડાયા.

આ પછી નાનાસાહેબ પેશવાન આખરે શું થયું તે વિશે કરી ચોક્કસ માહિતી મળી નથી. કેટલાકના મતે નાનાસાહેબે નેપાળના નંબળાહાટુરને અંદરનાથી દોર્યા હતા અને તેણે નાનુસાહેબને શુભતીરે પોતાના રાજમાં રાખ્યા હતા. નાનાને પકડીને સોંપી દેવાની અંગ્રેજો તરફથી વારંવાર નંબળાહાટુર પારો માગણી થતી હતી એ વાત આ બીનાને દેઠા આપે છે. આથી માણસીઓથી ચોરાઈને અંતે નંબળાહાટુરે અંગ્રેજોને લખ્યું, 'નાના તો ક્યારેનો થે મરી ગયા. તેનાં માણસોએ તેના અગ્નિસંસ્કાર પૂર્ણ કરી નાખ્યા છે અને તેની સાથે પણ થઈ ગઈ છે. તેનાં શોશકાં દાકર્યા રહ્યા છે; તે એટલે તે લઈ જાઓ અને નાના માટેની અમારી પાછળની આ ટકક લેવે બંધ કરો.' પણ નેપાળના રાજદરબારમાં રહેલા અંગ્રેજ રેસિડેન્ટ સારોએ શોર્મ કેનિંગને લખ્યું: 'જમ બહાદુરના આ કલન પર જમગત વિશ્વાસ ન રાખશો. નાના હાલુ છપતો છે અને તેને નેપાળમાં બીજે ક્યાંક મોકલી દેવામાં આવ્યો છે.' આ વખતે અંગ્રેજોને ખબર મળી કે નાના મેરામીના રૂપમાં ફરે છે. આથી તેમણે નાના નેના કોઈ મેરામી દેખાયે કે તરત ફાંસીએ લટકાવી દેવાનો હુકમ કર્યો. આખર કેટલા વે નિર્દેશ મેરામીઓને અંગ્રેજોએ ફાંસીએ લટકાવી દીધા; છતાં બાનાનો પત્તા ન મળ્યો તે ન જ મળ્યો.

નાનાનું મૃત્યુ ક્યાં અને ક્યારે થયું તે હવતુ અંગ્રેજોએ કેટલાકના મતે ૧૮૬૦ના આંકડોબરમાં મંચેરિયા તાલુકો તેમનું મૃત્યુ થયું હતું. આખરે 'લેકન રાજસભા' પ્રસિદ્ધ કમ્પોઝેટ એક પત્રમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે નાના હવતુ તિબેટમાં છપતો હતો. ત્યારે, કે ૧૯૧૮માં સરકારના એક બાતમીકારે સોગંદ ખાઈ જણાવ્યું હતું કે નાનાસાહેબ હવતુ છપતો છે અને બહેર ક્યાં મુળતુ પાલોને ૧ લખ નિશાન આપવામાં આવે તો તેમનો હુકમ આવાસ બતાવવા પોતે તૈયાર છે. પણ સરકારે તે વાત તરફ કઈ ન લક્ષ આપ્યું. પાછળથી તે વિશ્વાસ બાતમીકારની તેમણે મોઢ કરી. પણ તે પહેલાં જ તે મૃત્યુ પામ્યો હતો. આ ઉલટી માહિતી એ ખરી હોય તો ૧૯૧૮ એટલે કે ૬૩ વર્ષનું હાલુ નાનાસાહેબને મેરામી નાનાસાહેબ મૃત્યુ પામ્યા હોવા એટલે જ એ હવતુ નાનાસાહેબનું મૃત્યુ એક મેરામી જ નહીં.

હાલિવાસમાં જ નાના પ્રખ્યાત થઈ ગયા. એક નાના ફંદાવતર અને બીજા નાનાસાહેબ પેશા. કુસંપને લીધે પેડાં સાંભળી મારાકી સંપાતે નાના ફંદાવતરે પોતાની કુલામ લુક્કમતાને બળે-ટકાવી રાખી, આથી નાનાસાહેબ પેશાએ કુલામ સંગઠન બિનલક્ષ્ય થયું-કેમ વડે પેશા એ દેશની સ્વાતંત્ર્ય અંગવાને લીધેલીની માફક લગેને એક ફાલુ માટે પત્ર ચલાવતી હતી ખબર કરી દીધી.

આજને તમારી બનાવશે તો જ આપની કાલ તમારી બનશે.
તમ એ જીવનનું બંધન નથી—જીવનનું બંધારણ છે.

માધુર્ય

માણુ : રહો ફરું ફર વહય તો
 ઉતારો તો મુખને ધસા પરે
 સંપૂર્ણ ફર રહો; સહા અને
 ડો ભણુપાના ઉઘાટ જલેર
 વિષે ને પારસ ચેતનાનો
 વિશામ વાંકું નદિ પૂર્ણતાનો.
 (આતિથ્ય). —કર્તાશંકર ભોપી

૨૧. શર ચીમતલલ સુંદરિલાલ સેતલલાલ

ચોતાની પ્રભાત મુજિમતાના દીપ વડે ગામને સમઢાના ન રૂચમાં નહિ પણ સામાનિક, રાજકીય, શૈક્ષણિક ક્ષેત્રમાં ફરેક જગ્યામાં પ્રકારા પાષરનાર દિલના અગ્રણી વિનાત નેતા સર ચીમતલાલ હરિલાલ સેતલલાલના તમા માસમાં વચ્ચેથી મુલ્યવાન હિંદ એક તેજસ્વી અપૂર્વ ગુણાળ્યો છે. તેમના જ્ઞાનની વિશાળતા એવી તો આગમાં હલી અને નહેરુ છવનના પ્રત્યેક પ્રશ્ન આગતનો તેમજો અવધારસ કોટથી તો જોડા હતા કે રોમન સમયના દેશહિતોથી સેનેકરનું તે સમાજ સ્થાપતા, એટલું ન નહિ પણ એક વ્યક્તિ કરતાં એક સ્વરૂપા નેત્રસો પ્રમાણ તેમણે જમાવ્યો હતો.

ઈ. ૧૮૧૫ના જુલાઈમાં, કાલકાના ક્ષેત્રમાં પચાતિ મેળવેલા બ્રહ્મ-શાસ્ત્રિય કુટુંબમાં, સકલ મુકામે તેમનો જન્મ થયોહો. હાલેકમાં પ્રાથમિક શિક્ષણ લઈ અમરાવાદમાં ઈ. ૧૮૩૬ની પરીક્ષા પાસ કર્યા બાદ તેમણે મુંબઈની પ્રેસિડેન્સી કોલેજમાંથી બી. એ. ની પદવી મેળવી, જે વિતાહના અર્થિ આમલને કારણે તેમને સાણંદમાં સરકારી રેવન્યુ આગમાં અનિચ્છાએ મોકલી રહીકારવા પડી. પરંતુ ત્યાર ન દિવસમાં રાજનામું આપી કઈ કાલકાનો અવધારસ કરવા તે મુંબઈ લેપડી ગયા. અત્યંતવામ વક્તવ કે ન્યાયાધીશ વચાની નાનપણથી જ સોનેશી આરકુથી તેમણે શેલચેલ. બી.ની પરીક્ષા પાસ કરીને ઈ. ૧૮૪૦માં ઈંગ્લેન્ડ સાઈકમાં વકીલ તરીકે કારકિર્દી શર કરી.

મેથાવિન ને મોહનવાઈજી ગામળીને જગત આપમેળે જગ્યા કરી આપે છે, તેમ આ વકલતને પણ જોકે જાહેરાત વકીલ તરીકે નામતા મેળવતાં વાર નલાગી. મેવામાં ચલ્લીના એ કાજમાં જ તે મુંબઈના જોતા જાહસાદ દિશોક્ષમાં મહેલા સહિ સંપર્કમાં આવ્યા ને એ સંપર્કે તેમના આખા આયુષ્યનું મુકામ બાલી નામ્યું. માત્ર અપાતનામ વક્તવની નામના મેળવવાનું જ તેમનું હલે ધ્યેય ન રહ્યું, પણ સાર્વજનિક કાર્યોમાં ઉત્સાહથી ફાળો આપી દેશની સંકષ તેમજી સેવા કરી એવી તીવ ઉંચળ તેમનામાં જાગી, અને નહેરુ છવનમાં જાત મેવાથી ધોહતા ધંધાને છુકાન સરો એવી વધુ મિત્રોની હિલતની ચેતવણી અવગણીને પણ તેમણે દિશોક્ષમાં મહેલાના નેતૃત્વ નીચે રાજકીય તથા સામાજિક ક્ષેત્રમાં અવધારસું અને શેડા ન વળાટમાં ચુનિસિપાલિટી, ઈસેમજલી, ચુનિસિટી, ડોહસે, વિનિત પદ આદિ ફરેક પ્રવૃત્તિમાં મનઃપૂર્વક આગળપડેતા વાજ લેવા લાગ્યા. દિશોક્ષમાં મહેલાની વિચારસૂક્ષ્મતા તે મેવા તો કહર પ્રેરકથી હતા કે ઈ. ૧૮૧૫માં દિશોક્ષમાં હતું મુલ્ય પૂર્ણ ગયા બાદ તે મહેલાવિન ઉપર મુખી દમની રાજતાર અંતે તે વિનોતોમાં એકલા જેમ આટલ રહ્યા હતા.

પ્રખર દાનપ્રાસી તરીકે તેમની વિદવત અને પ્રતિભા તો જાલેક હતો. કોઇ પણ મુદ્દાનું જળાળન પરથી લેવાની તેમની શક્તિ, પૃથકકરણ કરવાની આવડત તથા કમવતના સિદ્ધિમાં પેર તેમની અદ્વિજત પદ્ધતિ આદિ કુળેને કારણે માત્ર મુંબઈ ઇલાકામાં જ નહિ પણ સમગ્ર હિંદમાં તે પ્રધાન-કક્ષાના દાનપ્રાસી તરીકે ધકલતા. તેમની આ કવચ શક્તિએને કારણે ઈ. ૧૮૨૦માં તે હાઈકોર્ટના વધારના ન્યાયધીશ પણ નીમ્યાગેલા.

બી માસનું પંખી
 ૨૧-સપ્ટેમ્બર

હોલા મેવડું આ પંખી તેનો
 માવથી આંખ લગી પહેવિતો
 હાલંદાર કોળે પટા, ચોપર
 એની પાંડો, અલ્લીદાર, ખણ કાળો
 માંમે ને લાંબી મુંઝડી ને કારણે
 સહેલાઈથી પરખી કાઢી શકાય
 તેવું છે, શબ્દસંભા તે જે રહેર
 દેખાવે છે, પુલુ તજાઈની માત્ર જે છે આપણે
 પંખો તેનું કોઈ ખાસ નામ નથી, 'દરેકે' એ
 તે તેવું હિંદી નામ

તોફાનેલા, તળમાં, ચોક્કનાય, કવિત
 બેચોને ને પંખીલા વખમાં એ એને બાહાર.
 આથી તે વસતિમાં દેખાવડળી, પુલવા,
 તેમજી વજુ એવાં કુલકો મેલાન તેને બહુ
 અમે, ખાદ હરીને આવળના કાંડોની ડળ પર
 તો રાત્રિવિષે સુદાહની બાળરાખડી મેલે છે.
 કુલકો સિંકારે પાંખે કે તરત નીચે કોટરીને તેને
 કંઠમાં ગાવાની પાણી આ પર આવી બેસી
 મેવડું, આડું રેવડાએ સાંત ને મોકાઈ આ પંખી
 તેવું નિહપડેલું તથા મેનોને વપકાર છે.

આજે એનીની અનેક ખતો પેશી પણ જાણે
 પહેલું વ્યવસ્થાપક રીતે દેવામાં આવે છે.
 (૧) દુધિયા લેટરિંગ, જેને મિથ કપાર આપે
 છે, તે જો લેટરિંગનો સમાય વજુ રાજેશિયર
 સેતલલનો, પંખી અને પંખીલા પંખી
 માંમે રેખની, પંખીમાં પંખી પટા, સરીકનો
 નીચેનો બાગ સફેદ વધા આંખો તપખી
 રિયા રેખની લેખડું. ન-સુખાસીની જુલુકા
 એ તેનો ગળાધાન કાંકર (૨) મિદિલા લેટરિંગ.
 લક્ષમજ દુધિયા એવા ને આ લેટરિંગમાં ખસા
 કેર અને પંખી પરના પીંછા રતુમાં રેખાઈ
 તથા પડમાં બહામી રંગનાં હોય છે. (૩)
 સાતુમેલી પાંખાવેલા લેટરિંગ. તેની પીંખે અને
 ખસા થોડાં વપખીરીયા રંગનાં અને છાંતી
 હાલિયા સાત રેખની હોય છે.

આવળ એવાં કાંકરો કાંકર પાસે આપણે
 ચોતાનો બાંકડો એનો માણે ભણે છે અને
 ૩૫૦ ફાંડાં થોડે છે (વંદેચર)ના લેખ પરથી

મુંબઈ કોર્પોરેશનનાં તો ૧૯૧૮રથી તેમણે પ્રવેશ કરેલો અને ૧૯૨૦ સુધી યુનિવર્સિટી વરંધી સતત બંધરક સભ્ય રહેલા. ૧૯૨૩થી વખતોવખત મુંબઈની વહી વાસ સલામત સભ્ય તરીકે તથા ૧૯૩૦માં મધ્યમ આસ માસસલામત સભ્ય તરીકે સરકારી ભિલો ૫૨ હાક સમાચારીયા કરીને તેમણે લેપરિટની બંધરકરીને રક્ષા કરેલી તેથી, તમા નંદરે પ્રમો પરીયે ચોતાની લલરપર્યાં પાકને કારણે તો તે બીનસરકારી સભ્યોના મેલાન નેતા હતા. મધ્યમ આસસભ્યમાં વિદુલભાષ પડેલ પ્રમુખ મયા તે પહેલાં તેના કામચલાઉ પ્રમુખ નીમાવાનુ માન પણ તેમને જ મળેલું. ઇ. ૧૯૨૦માં મળવંરની કારોબારી સમિતિમાં તે નીમાએસ. પણ ચોતાની પાંચ વરસની મુતવ પરી થતા પહેલા જ એ પદનું તેમણે સભ્યનું આપી રીમેજી જેથી તે કાળે ખૂબ ચકચાર ફેલાયેલી.

પણ સોથી વધુ ચિરમગ્ગળીય તો રહેશે તેમની શૈક્ષણિક સંવાગો. ઇ. ૧૯૧૩થી લાગલગત ૬ વખત (કુલ ૧૮ વર્ષ સુધી) મુંબઈ વિશ્વવિદ્યાલયના કુપકુલપતિ થવાનું તેમણે મળેલું માન આપાર અપૂર્વ ખજાયા છે. એ પહે રહી યુનિવર્સિટીમાં કલરરી શિક્ષણ, રી-ક્રંવ ફેર, શૈક્ષણિક સુધારા આદિ અનેક ગદવતની બાબતોમાં તેમણે જે કામચીરી બાબતી છે તે ખાસ નિદેશ થોયા છે. અને તેમાં જ ૧૯૩૭માં વિશ્વવિદ્યાલયમાં ગાદવતના સુધારા હસ્તે 'મુંબઈ વિશ્વવિદ્યાલયમાં કારો' યદવા નાંખળ તેમણે શીવેલી જાહેગત તો તેમને માટે માન પ્રેરે તેવી હતી. વિશ્વવિદ્યાલયે પણ તેમને 'ડૉક્ટર ઓફ લો' પદવી આપાત કરી તેમનું રૂપિત ગૌરવ કરું.

શાસ્ત્રીય ક્ષેત્રમાં કીરાકરાદ ગહેલાના નેતૃત્વ નીચે તેમણે ઇ. ૧૯૮૬માં કિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભ્યમાં પ્રવેશ કરેલો અને ચોતાના એવ સુધી પહોંચ પક્ષના દ્વર પુરવર્તી રહેતા મેટ્રીયુન-સ-ફર્ડ સુધારા પછી ઇ. ૧૯૧૮ માં વિનાયક પક્ષે કોરેશી જુદા પડીને

વિવેર સીમા પ્રિયામિયા નુંમિલિ મદરનામ કાયા વતણ, બદલુ પળુ ૧૯૨૮ ને ૧૯૩૩માં તેના પ્રમુખપદે પણ તે ખુંડાગેલા. ના અર્થિકક લડનોની નલિ, પણ કાયદેસરની બંધારમુખીય લડતો જ દેશને રસાતંબ મળશે એવી વિનીત વિચારસરળીમાં તેમણે ક્યો તો દહ વિચારસ દનો કે તેમને 'વિનીત પક્ષના બાંધખાવાર્થ'નું એક વર્તમાનપત્રે આપેલું ગિઠક લદન શામુક લાગે છે.

પણ સર સીમાવાલી કારકિર્દીનાં સોથી તેમજી વિચાર તો ઇ. ૧૯૨૮માં બુધિવિલાસ બામના બંધરક લદવાકાંડની તપાસ કરવા નીમાએસી દંદર હમિટિયા સભ્ય તરીકે તેમણે ક્ષેત્રે કાર્ય એ દાવાકાંડના મુખ્ય સુધારે કાયર તથા કાલવાયરની તપાસને એતે. સમિતિના બીન મુરેગિવન સભાસરોળી દેશ પણ ન હજાતાં, તેમણે કોથ વદોરી હલેને પણ. તેમણે ચોતાનો જીદો રેવનંત્ર અદવાલ સખ્યા, જે તેમની રાષ્ટ્રીય લુહિની પ્રતીતિ કરાણે છે. એ જીતે પ્રાંતિક તથા મધ્યમ સરકારે વચ્ચે ખાતાની મુરેવખી માટે નીમાએસી આમબંદર સમિતિના સભ્ય તરીકેની તેમની કામચીરી પણ નોંધપાત્ર છે. ઇ. ૧૯૩૦ની મોળમેલ પરિવદમાં પણ તે સભ્ય તરીકે ખેલા ને મોથી પ્રશ્નના કલેલ માટે જાહેગત લીધેલી.

સેલવાવાના ઇવનને કારે જે કાક જ શબ્દમાં દહેલો દેવત તો 'નિર્ભયતા', ચોતાની રેવનંત્ર નિર્મુલુલુહિને રોગ્ય લાગે તે કાંઈની પણ રોદમાં તજાયા વગર તે રહી અને આચરી બલાવતા, પછી બંધે તેમના વિચારો કોઇ કુપરી આગલદારની વિકલ્પ દોયા, સરકારની વિકલ્પ દોયા, ચાંપીછની વિકલ્પ દોયા, કોમિસ જેવા રેશના મહાન પક્ષની વિકલ્પ દોયા કે ખુદ જનતાને પંચુ અશિવ લાગે તેજુ દોયા તે કલે પણ રેવલ દહેતાં અચકાતે નલિ. ચોતે સોદોમાં અશિવ થશે એ બંધે તેમણે ચોતાનો રેવનંત્ર અશિવ પ્રાપ્ત કરી જાણી રાખ્યો નથી કે જાહેગત નથી. આવી અસાપારખુ નેતિક હિંમત બહુ કોઈમાં મેલ મળે છે. તેમણે ચોતાનાં ઇવન-કેરોગણે આજેખરુ તથા ચોતાના વિચારો દરોગણે 'રીફોર્મસન્સ એન્ડ રીફોર્મસન્સ' નામનું એ મોર-ફંકલ અને માદિની પુરતા સખુડું છે તે રહેજે જેવા જેવું છે.

માત્ર ૨૬ વર્ષની વયે જાહેર જ્વનમાં પડીને તેમણે વિશ્રાંતિ શું એ બલરું નથી. ૮૨ વર્ષની પોકર લોમર થઈ અને મુરુધેનો કુત બા-રજા આગળ આવીને લોમો રક્ષો ત્યાં સુધી તે સતત કાર્યરત હતા, એ તેમની પ્રહતિ કેવી અલગ દશે તેમને ખ્યાલ આપે છે. આપરે આવી અલ્પરેલુ મુહિતમાં મરવાનાર રત્ર ચીમર-સાલનું ગઈ ૧૦ મી ડિસેમ્બરે દેશ મોદંગી પછી મુરુથ થયું છે. તેમના અવસાનથી આપણે એક માદોરા પાસાસાઓ, પ્રખર કેલવર્ગીદાર, વિનીત પક્ષના એક અલ્પરું અને સ્તેભ, નિજાવાન લોકેરોક તથા જન્મ-ભત રેશમકળ મુખાગ્યો છે, કોરુડ જ નલિ પણ નતી અને દલરી પેરીને જાહેર એક તેમજી બંધેકો તેમના મુરુથથી ખરી પડયો છે.

ખસ

આજસલ એક પણ ધર મેવું નલિ દોયા કે જ્યાં ખસ-ખસ-જાવા રોગે પ્રવેશ કર્યો નલિ દોયા. યલુનું તેનો અલુમરું પણ દશે દશે. મજા મોરા તથા ૫૨ મી પલ્લામાં અસરી ખલેલા આ રોગના કારણ રિપે વધા તેના થોય કુપચુડાજાવત આપણામાં થયું જ આજાને દેખાઈ આવે છે. તેનો ઉદભવ માટે કોઈ ફેરનિખસ જાનાને જાણવાદર ગણે છે. કોઇ લોલીના ખમડને દેખી ગણે છે. તેર કોઈ વળી જાનાની આપણી ફેરિજ રહેજીકરામીને માથે દેખતો કોમલો આકાર છે. પણ ખરી વાત તો એ છે કે આ રોગ

હડા કાપા અલસરના આ લંતુઓ દેખાવાના સમયના જેવા લાગે છે. તેમના અણા રાઈફ બ્રિસ્ટલ (Bristles) તથા મોટા અંગળ મજબૂત નરડાં હોય છે અને રંગે તે બેજાશ-શિયા રંગના હોય છે. નર કરતાં માદા ધણી મોટી હોય છે અને ધણી રખત તો તે નરી આંખે પણ નોંટી સમાય છે. સૂર્યપ્રકાશ કાચ પર તો ખસ મગેલી નરવાળાં સળંગળતા સૂકેલાં લંતુઓ સહેલાણી જેટી સમાય છે.

નર ધણીએ આમરીની નીચે ન રહે છે. પણ ધણી પાર માદા સાથે સંપર્કમાં આવવા માગતી પર આવે છે. માદા ગર્ભવતી થતાં નર તે પોતાનાં મજબૂત નરડાં પર સાંગ્રીયાં ધણી પાસેને આમરીની નીચે થાતી નય છે સામાન્ય રીતે તે કેમળ જે પાતળા આમરી પસંદ કરે છે આથી નર લોચને આંગળીઆની વચ્ચેના અળાખાં, કાબીકા કે કાંડાં આગળ ખસ શરૂ થાય છે. નાના બાલકના ને કાઈ પણ માસ પર તે દુભસેા કરે છે. સાંગ્રીયાં ને જોમરે તે બનાવે છે તેને જાળમાં બતાવવા પ્રમાણે આમરીને સળાંતર હોય છે અને હપરથી જોનારને વપકાંવાળા લાંકાચુંકા હમરડાં જેવા લાગે છે. પણ આ જોમરેા બકે જોતાં તે લંતુની હબર ન હોય છે કારણુ તેનાં બ્રિસ્ટલ પાછળની સાકા હળાં હોવાથી તે આગળ ન જઈ શકે છે. પણ પાછળ ફરી શકતા નથી. રોઅન્ડ ફ્લે હવ જેટલુ જોઈતો

મલમ અને બીજા કેટલાક જેવી મલમો આ કેપર રાગગણુ કાપક છે. તે આ લંતુઓ તથા તેનાં છંદાને સહેલાણી માની નાખે છે. શરૂઆતમાં અગ્ર પાખીત્રી ખૂબ જાળીને સ્વચ્છ રીતે નલાયું સરીરેા દરેકે દરેક ભાગ તલા કપડાવની મથવા જાય પર ખૂબ ધસવા લેઈ નીચેના લંતુઓના જોડાં છુલ્લક થાય. ધણી બંધકો મલમ ફાટી પર ખૂબ ધસવેા. જેમને બંધકોના મલમ માફક ન આવતો હોય તેમણે બીજે કાઈ ખસેા મલમ વાપરવો. તે મલમ વધુ દિવસ સુધી સવારે અને રાત્રે લાગવામા લગાડવો આ વધુ દિવસ દર-નિયાન કરીએ ન તો રનાન કરવું કે એકરનાં કપડાં બદલવાં, જોયે દિવસે મલમ લગાડવા ધણી જોડાંક કલાં પસાર થવા દેવા ન ફરી ખૂબ સાચુ લગાડી મરમ પાખીત્રી રનાન કરી રચક કપડાં પહેરવેા. ખસ અલગ સંસારાન્ય રોગ હોવાથી ખસના કદીથી બાના એ ટ્રસ્ટેડ માન તેના ફરીરને અડવાથી કે તેની સાથે હાથ મેળવવાથી ન નહિ પણ તેનાં કપડાં, બિજાં, સાંપડીઓ કે બીજી સાહિત્ય વાપરવાથી પણ તે રોગ આપવુંને થવા સંભવ છે. કારે, ફતેરા, બિજાડી, ચેકે આળ, બકી, ઘોડા, સિંહ અને જીરો પણ ખસ થાય છે અને તેમને કેપ માણસોને લાગે છે ! (ફેબ્ર ૧૯૨૮)

મોડી

૧. ખસનું જલું (એક ગણુ મોટું)
૨. તેણે ચામડીમાં કરેલું ખોદાણ તથા તેનાં છંદાં

આ લંતુ મહિનાઓ સુધી જીવતો રહી શકે છે. જોગરો જોડવાની પોતાની આ ક્રિયા તે ધણીએ સતતા-ન્યારે ઉચ્છ્વાસિત સરખું હોય છે. વધુ શાંત હોય છે અને માનવી નિરાતે સુતો હોય છે ત્યારે ન કરતા હોય છે. તેની એ જોડવાની ક્રિયા વખતે જાસહ બેજાવાળા આવે છે. ખસવાળાને રાતવાખરે અજવાળા આવવાથી હાસ્ય ખચ્ચ છે. માદા દરેક મોટા આંધરના એક કે બે હડા નુકે છે. માદાને કહેવા બેવા એક આડામાંથી તો ૨૧ જેટલાં હડા ગણી આખાં છે. થી ૬ દિવસમાં આ હડા એવાજ નઈ તેમાંથી ૬ વચ્ચાળીયજો બહાર આવે છે. ધણી આ હંથયોતું આજન શું થાય છે તે હાલ જોક્સ નહયું છે. ધણી એમ માને છે કે તે તે જોગરમાંથી બહાર આવેને વધી જાયો જો છે, નયરે કેટલાક એમ માને છે કે તે જોગરમાંથી ન તે બીજે જોગરો જો છે હવળની અવસ્થા-માંથી નીકળે પામેલાં લંતુનાં તેનું કામરે થવાં બીજા ૧૦ દિવસ થાય છે. હડામાંથી લંતુ બનેલા આ નર અને માદા આમરીની સપાટીએ આવેને શરીર પર અને કપડાં પર ચડે છે. અપાં ફરી તેમનું સંપ્રાપ્ત કરણ પહેલાંની માદા પ્રજનનનું ચક્ર ચરૂ થાય છે. આ હપરથી જેટલું ૨૫૫ મરો કે એ માણસે પોતાની ખસ મા-

લગાડવા એવરેક રાત્રે પર મદનારી રાગગણુ ૨૮,૨૦૦ ફૂટની જિયાઈએ જાવાની નાખીને સમિત ફીરે ૨૭,૦૦૦ ફૂટની જિયાઈ સુધી મદની સમાન હઈ નજ શકે છે અને માણસ એકી જિયાઈને નિરાતે કોપી પણ શકે છે. સાદચરી અર્થિત અને સંદેશો તે ૨૮,૧૫૦ ફૂટની જિયાઈસર ફરી હતી મનુષ્યે જિયાઈાં જાથી નજાકો પમ મકયાનો એ નાંકે છે. હવસુધિયાં એકી કાળા મામાની માનની ન આડી જિયાઈ નજાકો પડેાઈ છે. માડરી જિયાઈ સુધી ફીરે પણ કે એમર ૬૫થી પણ હોઈ નથી. ફરી જિયાઈ સુધી પહુપેખીકી તથા જોમ મરિતલ પસારે છે તેની રસમય વિચત એવરેક માદોડલુ દરમયાન બહુવા મળી છે. એસિયામાં હંસરા ૧૭,૦૦૦ નેવાં ૧૦,૦૦૦ ફૂટની જિયાઈ સુધી જાય છે એબીશીઆ ૧૫ હબર ફૂટની જિયાઈએ દેખાય છે અને રક્ષા તથા ખુસ તે ૧૭ હબર ફૂટની જિયાઈ સુધી પરીને દરિયાથી બનાવે છે. પુરતી આડરી અખાત તિમિડના પ્રદેશમાં થતા લોખ ૧૪ થી ૧૫ હબર ફૂટની જિયાઈએ જમીન ખેડી પાક લેય છે. પાર્સી અને બર્મ ૧૪,૪૦૦ ફૂટ, આઘાઈ ૧૬,૫૦૦ ફૂટ, રોકીદીઈ અને સ્વેચે ૧૮,૦૦૦ ફૂટની જિયાઈએ પરીને રીખાવે છે. જોમ દોઝ ત્યાં પડેા પાલુ હોય ન. દિમાપત્ત મારોડલુ કરનારોએ ૧૭ હબર ફૂટની જિયાઈએ શરમાળ જેમથી ચેકે ચરડું લેયું છે. આ જિયાઈએ વધુ ખાતા સસતાં પમુ સિદ્ધીયાને સિદ્ધર પૂરે પડવા તૈયાર હોય છે. પણ હડાં પડીને વધુ જિયાઈ પડેાઈ છે. ૧૬,૦૦૦ ફૂટની જિયાઈએ પર્વતની કંદરાઓ માળંગતાં વધુ પડીએ જિયાઈ આવે છે. રચનાંતર કરતાં પડીએ તો આથી ૬ થી જીર છે. માડરીએ અંદવ રોપવાં પડીએ ૧૬,૦૦૦ ફૂટ જિયાઈએ અને જોગરો તે ૧૮,૦૦૦ ફૂટની જિયાઈ સુધી પડેાઈ છે એશિયેનની જેમ ધુવાં લેમેરેસર (Lammer-sier) ૧૦,૦૦૦ ફૂટની જિયાઈએ નિદેરે છે. ૨૪,૦૦૦ ફૂટની જિયાઈએ રોગાળંક પુરવાં ચોંક (Chough) પડીએ નવરે પડે છે અને એવરેક મદનારોની પાછવપાછ ખાવા મરવાની આશાએ ૨૭,૦૦૦ ફૂટ સુધી નય છે. (લંતુમારી ૧૯૨૮) ૩૨

૧. યહોદેશના ત્રણ નિલવાઓમાં કો-
ન્ટેસ્ટોએ પ્રતિસરકારરયાપીને તે વિભાજ
તને કળને લીધે. **II.** દક્ષિણ કાન્નગમાં
હિનરેટ સંચાલિત હુલ્લેસોફાફીની કળમાં.
જે એ મોટાં રાહેરોને કળને મેળવે.
૩. મુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ નઠ બાપુજીના
કુનું વડોદરા સુધીએ આવસાન.
૪. હિંદ સરકારે ખાંડ તથા કોળ પુરના
પ્રતિબંધો તથા અક્રેશ રદ કર્યા.
૫. ટ ચોર વર્ષ સુધી આંદામાનની કાળા-
બીની જેલ મોખમી આવેલા દિલ્લા એક
ફાંતિકારી તથા આર્યસમાજના અધ-
નેતા ભાઈ પરમાનંદનું અવસાન
૬. હિંદના પીટ વિનીત નેતા સર ચો-
લાલ સેતમવાડનું ૮૩ વર્ષની વયે મૃત્યુ.
૭. ઇસ્લામ વર્ષથી દિવાલવાસી નગર
૮. બેલ બિનકાર નિકોલસ રોચિરનું મૃત્યુ.
૯. ૧૫ માર્ચના તથા છની સમગ્રમાં દેશી
ધાનું હિંદ સાથે જોડાયું.
૧૦. મુજરાતના એક વધોદરા સાકાર
ગણિલાલ કળાશામ બહનું અવસાન.
૧૧. અસ્લાહાબાદ વિશ્વવિદ્યાલયના
કુલપતિ ડૉ. તારાચંદ્ર અધ્યાપનિસ્તાનમાંના
એક એકથી તરીકે નિમણાવ.
૧૨. મુજરાતના ગવર્નર તરીકે પહેલાં દિલ્લી
મદારાસલિમની નિમણુક.
૧૩. પારીસ ખાતેના હિંદી પ્રતિનિધિ
કે સર એન. રાધયત પીલાઈની નિમણુક
૧૪. હૈદરાબાદમાં હિંદ સરકારના બે-
ટ તરીકે શ્રી કૃષ્ણલાલ મુનશીની નિમે-
શ. **II.** હા. અમરનાથ આ બનારસ હિંદુ
નિવસિત્રીના વપકુતપતિ તરીકે નિમણાવ.
૧૫. રૂમાનીયાના રાનકિંગ આફેકેસી
દિત્યાજ અને પ્રબલસત્તા રાન્યની રયા-
ના. **II.** અહમદના લાકીયા નેતા આઉ-
નના બહાનના હ આફેકેસીઓને જેમાં
કરેસના એક વખતના મુખ્ય પ્રધાન ક
નો પણ રાખાવેસ થાય છે) ફ્રાંસીની
ના. **II.** મેકાન્ટ્યોનેકિયા ખાતેના હિંદી
તરીકે શ્રી એમ. કે. મેલોલીની નિમણુક

તા. ૧. ઇસ્કંદરની પ્રખ્યાત વય 'ધ ટાઇમ્સ'ની 'ધ ઇન્ડર' તરીકે રચાવાતા, ૧૮૮૫.
તા. ૨. 'વેતિયા' બંધાનીઓએ રશિયનને દેશની પાટ આધારે પરિવર્તન કરી રહ્યાં, ૧૯૦૫.
તા. ૪. હિંદની ત્રીજી સચિવવર્ગમની લેટમાં મોડાણ; નેતાઓની સાગી ધરવકડ, ૧૯૩૨.
તા. ૫. વિજ્ઞાન, વેદકને ડોલોચિમાં ખૂબીયોગીઓનાં ફિરિયો. **II.** રાન્યની રોમ્બા, ૧૮૯૬.
તા. ૧૫. અમૃત્ય સમઢ માટે બન્ધતખ્યાત બ્રિટિશ મુલકિયમ ખુલ્લું મુકાયું, ૧૭૫૯.
તા. ૧૬. અનન્ય બંધાણી નવલકલાકાર રામચન્દ્ર નટોપાધ્યાયનું અવસાન, ૧૯૩૮.
તા. ૨૦. રાન્યવલિવટ માટે બન્ધતમાં નમુનારૂપ બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટની રામ્યાત ૧૨૬૫.
તા. ૨૩. રવાતેખના હિંદ અને અબ્બામ લઈવેયા સુભાષચન્દ્ર બોઝનો બન્ધ, ૧૮૮૬.
તા. ૨૪. રવાતેખ સિદ્ધિતા આપણા નિરધારરૂપ પહેલો 'રવાતેખ દિન' બન્ધવાયો, ૧૯૩૦.
તા. ૩૧. બીન વિશ્વયુદ્ધમાં ટ્રેડિંગસમઢમાં બંધોનીના સારખામિત, ૧૯૪૩.

આ માસની બ્યકિત-વિશેષ : સિસેરો
રોમન સાસ બન્ધના વૈભવકાળે ગોતાના અસરકારક વ-
કૃત્વને સકવર્તો સાવિત્યસર્જનની ખ્યાત આ મહાકુતુખનો.
બન્ધા છે. ૫૧ે ૧૦૬ ની ત્રીજી જનન્યુઆરીએ છાતલીના અર્ચિ-
વમ મારી એક રોમન સરકારને ધેરવધો. હોતાનાન વધુથી જ
સાહિત્યનું આકર્ષણ દોષ મુદેદુરે કેકોણે સાહિત્ય, તત્ત્વજ્ઞાન
ને કાયવધો જોડે અભ્યાસ કરી, કચ્ચ શિક્ષણ માટે તે ઓસ
મયો. લાથી છે. ૫. ૭૩માં રોમ પાછા આવે થોડા જ વખત
માં પોતાના જિંદા જ્ઞાન તથા આકર્ષક વાકપાઠવધી તે કાયદાના
કેત્રમાં યગજો લેકયો ને અવકાળમાં જ છે. ૫. ૬૩ માં તે
વડો ન્યાયાધીસ (Consul) બન્યો. ન્યાયાધીસ તરીકેની ગોતાની એ કારકિર્દી દરમ્યાન
તેણે રોમન પ્રબલસત્તાકને કલસાની પાડવાનો પ્રયત્ન કરતા હૈદરાઈનના કાવતરાખોડોને સખત
દાવે દબાવીઈ ફ્રાંસીએ લટકાવવા માટે તેના પર તેના એક રાજ્યે ફેસ દાખલ કરવાથી
તે દેશરૂંદ લેવાની ફરજ પડી. યજુ બીને જ વર્ષે તે પ્રતિભાસાળી તત્ત્વજ્ઞાને સળહ-
માનપાછો બેલાવવામાં આવે.

તે પળીના સાંતિકાળમાં તેણે કેટલાક મહત્વના કંથો મજ્જા ને આને જે પ્રગણ્યુત
અભ્યાસ છે. છે. ૫. ૫૨ માં તે સાર્થકસિવા પ્રતનો સુધો નીમણો. ત્યાં વૃહલવેલો બજારો
તેણે દાખી લીધો. તેથી તેની કીર્તિ ચોદિસ પ્રસરી. છે. ૫. ૪૨ ની ૪ થી જનન્યુઆરી તે રોમ
પાછો ફર્યો ત્યારે બુલિયસ સીસર અને પાર્થવે વચ્ચે ને આંતરવિમઢ ફાટી નીકળે. હોતો
તેમાં, પોતે સીસરને મિત્ર દોવા છતાં, મ્યાનને ખાતર તે વાંચેનો પક્ષ તરફથી લડયો.
સીસરની છલ વળાળી ફરી તેણે દેસવડો લીધે. પરંતુ સીસરે માનકેર તેને પાછો બોલાવી
સેનેટમાં નીમ્યો. છે. ૫. ૪૪ ની ૧૫ થી માર્ચે સીસરનું ખૂન થયું, તેમાં સિસેરોનો બિલ-
કુલ હાથ નહોતો. ૫જુ ત્યાર બાદ રોમના સભાધીસ બનેસા બન્ધનીની વિકલ્પ તેણે નિર્ભય
રીને પ્રચાર કરવાથી બન્ધનીએ તેને મારી નાખવા માસ મોકલ્યા. સિસેરોએ વહાણમાં
હરાલી કાઢી જવાને પ્રયત્ન કર્યો, પણ વખત પ્રતિકુલ દોષ તે સકય ન જન્યું અને છે. ૫.
૪૩ ની ૭ થી ડિસેમ્બરે માસએજે તેને માર્યું થયું.

સિસેરોએ વહતુવકળાના કન્દુષ્ટ નમુનારૂપ ૫૦ વર્ષનાં વિરવુત આપણા આગવા
કર્ષણાંત વડતુલકના, તત્ત્વજ્ઞાન, કાવ્યેશ, રાન્યકારણ આદિ વિષયો પર અત્રેક પુરતેલો લખ્યાં
છ. તેનાં મધ્યેથી જેમણે સુંદર અને પરિપૂર્ણ હીકે તેની જાકી છાપ ત્યાર પળીના પશ્ચિમના
સાહિત્ય પર એ હબર વર્ષ સુધી રહી.

પણીપતનનું મુદ્દો (આ માસનો પ્રક્રમ-વિશેષ)મરાઠીસત્તાનો બન્ધારે મજ્જાદ તખતો હતો ત્યારે, તેના આધિપત્યથી અકળા-
તો દિલ્લા મુલુવગમેના આગેવાનથી ૮૦,૦૦૦ની સેના સાથે બંદી આવેલા આધ્યપનિરેતાનના અલમહસાદ દુરાનીને યુદ્ધ આપવા,
સેના સેના સેનાની કલેશો. મારાસા સેનાવલિ સહાસિયકવ બાજોને ૧૭૬૧ની ૧૩મી જનન્યુઆરીએ પાણીપતના મેદાનમાં તેનો સામનો
કર્યો. બીજાં જ મરાઠાઓએ મરહુમ્મુ આકમજુ યાર હુને જખેર સુધી મરાઠાઓને હાથ કપર રહ્યો. ૫જુ પેશવાને યુદ્ધ વિજયસાથ
અને થોડા વરથી નીચે હોતરતાં જ સેનિકા પર તેની વિષરીત અસર થઈ. એ જ વખતે દુરાનીના તાબા થોડે સપારોએ કલાસલિસ થયેલા
રાજાઓ પર તેરહાર હરાયો. ૧૭૫૧ની ૬મી ઓક્ટોબરે હરાયેલા રાજાઓ અને આજે તેઓ

રચનામાં એક નથી જ રોનક દાખવે મધ,
આ ઉપર એવા નવતર ઘાટનો આશ્રમમાં
પરિણે ૧૬૬ મેનનો સોનાનો સિક્કો આપે
છે. તેમાં એકતરફ કાંઠરીની વચ્ચે કલીયા.
આર બલીકાનાં નામ તથા દલા (હીન્દી)
સન લખેલાં છે, અને બીજા બાજુ 'અલ્લાહ'
મુસ્લિમ અથવા હુદીન મુદમ્મા એકબર
બાદશાહ પાઝી મુરીબ બદલી આમ્રાદ
(આમા સામમાં પાડયો) એવું લખેલું છે.

અને માર્ગે રાજા: જામચાલેલ, બગ-
નગરના રાજાની એકમત; એક પહેર-
વાગ; નવાજ.

મરી તોલા વલના તેલને વસત્તી પાંચ
કલીએ સાથે કલાકીને કુંડુ ઘવા બાદ બા-
દલીમાં બરી રાખવું. રાને સ્ત્રી વખતે બંને
કાનમાં તેનાં પાંચપાંચ કીપાં નાંખવાથી
કેરીની જંડુમાં કાનનું જલન થાય છે.

દરિવાનું પાણી જે વસાવે એવા કાશમાં
જવું રહે છે તે બાજુ જ પાણી વસાવે રહે આ-
વતું નથી. પણ કેટલુંક કાચમને માટે અવકા-
શમાં જવું રહે છે જે પાણી આવતું નથી.
વળી થોડક પૃથ્વીની અંદર ચાલવું નહય છે.
આજ પૃથ્વી પીમેથીમે સુકાની બધ છે.

આ વાસણમાં
પાણી બરાબરી
તેની વળાંમાંથી
પાણી પડવાનું
કાચે અનંત કાચ
સુધી ચાલ્યા ન
હરો. અવિરત અતિના તે એક અદ્યુત
નમૂના પૂરો પાડે છે.

કલાકર્તાઓમાં માનવીમાં સંસ્કારી
મદારી મદ તેની સાથે સાથે તેણે થોડું
વપરાશમાં સાધનોમાં મુજબ ધાર, જે
સો.દર્બ અને રોમન જે કારીમી વતીમાં
પ્રયનો કર્યા ન છે. કોઈપણ પ્રલના વ
રાશનાં કે પરકરો, સાધનો ને જીવનપ્રવૃત્તિ
માં રહેલાં રૂપસીદર્બ અને કલાતત્ત્વ તે
પ્રલની સંસ્કૃતિની પાસારીરી છે. પ્રત્યક્ષ
ની એવી રૂપસુંદર થીને આવી દર મા
'કલાકર્તા'ના નામથી નિર્મિત થાય
છે. એવા લખાનોની કારીમીના પ્રાણ
પાનનો રહ્યા આ ઉપર આપ્યા છે. તે
પરની બારીક ઉપસામેથી મોતરની બા
મી રસસમૃદ્ધ જીવનદ્રિષ્ટી દીતક છે.

પણી ઝીણા આફરી પોંચવાથી આં
ખમંડે છે એ માન્યતા ગોઠી છે. ઉલટું, તે
આંખો સુધરે છે એમ સાબિત થયું છે.

રાને કાંપ દરવાજા મુખ્ય સરેરાશી
વખત પડમાં ફેરવે છે.

તમે લાલુ છે ?
ઈ. ૧૮૭૪ સુધી આખી દુનિયાને બધી
આ એકલું બીન પડું પાવું દર્દ. • વાંસો
ઝડને વધમાં એક ન વાર ફૂલ આવે છે.
દુનિયામાં સોપી કાણ પદાય હીરે ઉભો
જગતના અરધા લોકોનો મુખ્ય બોરકા
• પાણી ઉપર પશું હીરોસી થી બી
પથ્થર આકાશમાં મૂકે છે. • અતમાં
કલાકે ૧૪ લાખ રાખ મૂકેલો વધારો
• ૧૮૫ લોકોમાંથી ૪૪૦,૦૦૦ બિરડા
છે. • એક રતલ કપાસમાંથી ૨૧૦૩ મા
લાખો તાર નીકળી રહે. • નવાનામાં ના
દિવસે ન થાય છે.

ગાઠી આપવાને વાર દોવાથી પોતાના
ગુમારતા સાથે સર અંગનાલાલ મેતલવાડ
ફરેડે કલાસના વેઈટિંગ કેમગા રોમવા દલા,
ગેવામાં બે ગારા મુસાફરો ત્યાં આવ્યા. તે
આ 'કાળા' ગાણુરોને ત્યાં બેઠેલા બેઈઝ-
બિગાનની છળી બેઠ્યા અને તેમની રિફિક્ટા
લેવા ગામી. પણ સ્વગાની સેતલવાડે કંઈ
દાદ ન દીધી બેઠેલે તેના રહેશન મા-
સ્તરને બોલાવી લાવ્યા, જેણે સેતલવાડ પાસે
ફરેડે કલાસની અને તેમના ગુમારતા પાસે
સેકન્ડ કલાસની રિફિક્ટા દોવાનું બજાવ્યાથી
કાળા માણસની હાજરી ગણ સહન ન કરી
સકવાર તે યુરોપિયનોને વેઈટિંગ કેમગાં ન
બેસતાં બાહર જઈને ઘેબા રહ્યા, આવા તોમ
ફંચેવેનો તેમનો મદ ઉતારવાનો સર અમ-
નલાલે નિશ્ચય કર્યો. તે કાળે ટ્રેનને બે ન
ફરેડે કલાસના દલા બેસાતા. સેતલવાડે
પોતાના ગુમારતાની સેકન્ડ કલાસની રિફિક્ટા
બાદલાથીને ફરેડે કલાસની રહ્યા, ને સેવી ગાઠી
આવી કે બંને બજ્યા ફરેડે કલાસના બુદબુદદા
કલામાં ચાલી બેઠા. પેલા યુરોપિયનોએ સે-
તલવાડને પોતાના ગુમારતાની સાથે એક ન
કલામાં બેસવાનું કહ્યું, જે સેવી પોતે અતમ
દલામાં બેસી રહે, પણ સેતલવાડે કહેવા
બેન ન થયા. ઉવટે તે યુરોપિયનોને 'કાળા'
રિફિક્ટા ગાણુસ સાથે કલામાં બેસવું ન પડયું

કહેવતોના અર્થ: 'તરણી કોથે કુંગર'—
કોઈ સામાન્ય કે નાથીક વાત યા વસ્તુની
પાછળ કહ્યું અંબીર કાચ કે મોઢું રહસ્ય
જુવાઓનું કોચ તે દલાવવા વપરાની આ કહે-
વતના મુવબદ જરે લખેલી ધીરા બચતની
કાઠી, તે પાછા પાડ છે. લોમકિંગમાં આ કહે-
વત પળે પળમાં, એવું રહસ્ય નવારે પ્રકટ્યું
નહય ત્યારે વપરાય છે. એને મગની બીજ
કહેવત: 'કળેમાં કાપડો કાઠીનો—કોટકે
કે કોઈ કોચકાનું રહસ્ય નવારે કાઠી નહય છે
ત્યારે આપણને તેની સાદાછપી આશ્ચર્ય થાય
છે ને આપણે મન તેમાંની છબી બની નહય છે.

અલિખત મગત: કોઈપણ રકમ પાસે તેને
કે વટે શુભે. ગુણકારગાથી કે બાદ કરો. જે
આવે તેનાં કે વટે બાકી આગા મારમાં કમેરો.
તેમાંથી મૂળ પાસેથી રકમ બાદ કરાથી
આવશે — નીતવા વળાંકથી

Freedom's Battle: સુભાષચન્દ્ર બોસ્ની 'નેતાઓની નવી
આદિદેશ ફોર્સ' હિંદને પૂર્વ સીમાએ એવાતાંત્ર્ય લગ્ન ખેલ્યાં તેની
પર આદિતી માત્ર વિવેક તથા ફોટોગ્રાફો દ્વારા રજૂ કરવું મેઘ
નું મોઢું પ્રકાશન: ચિત્રકાર તથા સંપાદક-વિદ્યુતભાઈ કે. એચી.
એન.એન.એન. બોમ. ત્રિપાઠી સિ., કાલગાદેવી સુભાષર, ૩૦-૦૦;
૨૫૫૫; પચિશમ્ભુ (બી.કે.એન.): ૨૫. અવેશદેવ મેઘાણીના વિ-
નાયકો લેખોનો પ્રતિ સંગ્રહ, પ્રાચિનકવિતા-ભારતી સાહિત્ય
સિ., મીઠરાજ પ્રિન્ટિંગ, કાલગાદેવી દોડ, મુંબાઈ-૨, ૩૦-૦૦;
એસ.કે.એચી મનુસુખલાલ એચીનો નવો કાળસંગ્રહ: ૨૫૦ મેન.
૧. ત્રિપાઠી સિ., પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ-૨, ૩૦-૦૦; મધુપરકે: શ્રી
કે.એચ.એ. બેન: અલ્પામુદ્રિત વિવેચનાત્મક લેખોનો સંગ્રહ:
સી. રામલલાલ એન્ડ કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ-૨, ૩૦-૦૦;
ત્રિપાઠી: જીવન, સાહિત્ય, કલા આદિ વિષયોને લગતા શ્રી યુગ-
ના ચિંતનના આધાર લેખોનો સંગ્રહ: મુન્ડે એનરન કાયાલેય,
પીરોડ, અમદાવાદ, ૨૦-૦૦; અગોળ-અવેશ: અગોળગારસ
ને લેવા છમ્મનારાઓને રાણે, સુપ્રેમીશન, આકાશબંધ, નિદારિત
આદિ વિષે કારક માલિકી આપી અગોળ વિચારનાં પ્રકાર કારણ
દેવે લખાયેલી પુસ્તક: લે-ગોલુભાઈ સુધાર, ૨૦૫૨૨૦૦ એન્યુયે-
કાસાઓરી, આલ્ફે, ૨-૪-૦૦; ટી.કા.કે.: મિતિસ દેવિષ્ટ
રેડોના અપ્રેસિએટ પુસ્તક 'એકસ ટ્રેસ ફિનિશ' નો સંપૂર્ણ
સંપૂર્ણ અનુવાદ: કરનારકે મેડિયોએન બેકસ, ૫૦ સિયુ-
પે, કુશનમર, અવનમર, ૧-૬-૦૦; અપેક્ષા માનવતા: શ્રી
લાલ ગાંધી ફૂલ ૨૦ મેઈની નાઈટ: 'નારાયણી' અને 'અલ્પામુદ્રિત'
ની સંસ્કૃતિ સંવર્ધિત નવી આદિતી: પ્રોફેસર હાઈ ગાંધી, નેશનલ
કલ્કટોરી, મેરોપી, ૩૦-૦૦; ડિ: પ્રિન્ટિનનો નાઈટ: અવ-
કે: હિંદમાં કોઈ સ્વાતંત્ર્ય રક્ષકનકાળથી આનુભુતી પ્રિન્ટનો
સાંકેય પ્રકારનો નાઈટ: અવલદાર રહેશે તેની સાવેત અમુ-
કરવું પુસ્તક: મુળ લે-કે.એ. કુમારપા, પ્રોનરજીવન પ્રકાશન
૨, અમદાવાદ, ૦-૧-૦૦; પદ્માત: શ્રી મુનિલાલ ગડિવાની ૧૨
અવલતોનો સંગ્રહ: ૫૦ જીવન સાહિત્ય મંદિર, કાલગાદેવી
૨, મુંબાઈ, ૩૦-૦૦; કલકટોરી: શ્રી વિનોદિની ગીલકેની પહેલી
પહેલી નવલકથા: ૫૦ પદ્માત પ્રકાશન, વડોદરા, ૫૦૫૫૫૫
પબ્લિકેશન્સ સિ. મુંબાઈ-૨, ૩૦-૦૦; અપેક્ષા એડી: જુદાંજુદાં
વિષયોનાં પ્રસિદ્ધ ગ્રંથોની ગાનનન વિ લેખોની વિવિધ ૧૨
ગીતોનો સંગ્રહ: સોલ એન.એન.એન. એનરન કાયાલેય,
પીરોડ, અમદાવાદ, ૧૦-૦૦; લાલુ અમદાવાદ તેમજ વિંદેત
નાં ચરિત્ર તથા તેમની વિચારધારાનો પચિત્ર કારણ પુસ્તક:
એ 'ગોપાલ' અને 'ગોપીનંદ' દ્વ. દવે, ૫૦ સરેલું સાહિત્ય
કે.કે.એ. અમદાવાદ, ૩૦-૦૦; સુર્યકાંત: ૨૫. ગાંધિવાલ
નાઈટસ એન્યુયે-કે.એ.એ. આધુનિક તથા યોગીની પાને-
એચીને અપવાત માત્રના આપોને કપચીની શાપ તેમ
રે.કે.એ.એ. ૧૧૧૧ કાગરેલા પુસ્તકની બીજી આદિતી, ૫૦-
૫૦૫૫. ૨૦-૦૦; લોક-નવલ્ક: ગદાલેવિ રોસલિયરના

[illegible]

રંગ અને રેખામાં કુમારશંકર કવિત્વ વહાવનાર, જાણીતા કલાકાર શ્રી ના
લાલ પરીખનાં ૨૧ પૂર્ણરંગી અને ૩૪ સાંદાં ચિત્રોવાળો આ સમૃદ્ધ
ગુજરાતનાં સસ્તાં કલાપ્રકાશનોમાં એક અગત્યનો ઉમેરો કરે છે. કલાકૃતિ
ઉત્તરોત્તર કરેલી કલાસાધનાનો પરિચય આપતી એમની જીવનરેખા ઉપ
રાંત આમાં સંઘરાજેલાં પંચાવન ચિત્રોમાં ઝાંઘલ અને વોટર-કલર, પેન્સિલ
અને પેન-અન્ડ-ઈક-સ્કેચ, સ્ટેપલ-વર્ક, વૂડ-કટ, સોફ્ટ-ગ્રેસ-સ્કેચ આદિ
ચિત્રકળાની વિભિન્ન પદ્ધતિઓમાં એમની કલમ તથા પીંછીનો કસબ દર્શાવ
વાતા સર્વ પ્રકારના ચૂટેલા નમૂનાઓ આપવામાં આવ્યા છે. ચિત્રકલાના વિશ્વ
ર્યાઓ તથા કલાશૈલીઓનો માટે તેમજ ભેટ આપવા માટે એ અમૂલ્ય ચીજ છે.
ફિ. રૂ. ૩૫; પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૪; કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ, અમદાવાદ.

કલાત્મકતા અને સસ્તાપણામાં અનન્ય એવા આ ચિત્રસંગ્રહ પાછળનો મુખ્ય
હેતુ વિશુદ્ધ કલાને આત્યંત સસ્તા દરે ધરધર પહોંચતી કરવાનો છે. ર
વિશંકર રાવળ, કનુ દેસાઈ, જગન્નાથ અહિવાસી, રસિકલાલ પરીખ, છગ
લાલ બાદલ અને ત્રિશુભાતીત પંચોળી, એ આપણા છ અગ્રણી ગુજરાતી કલા
કારોનાં છ પૂર્ણરંગી ચુનંદાં ચિત્રોનો આ સંપુટ, ૧૨૫x૮૬ ઈંચના માપ
આટલું કાર્ડ પર ફ્રેમ માટે તૈયાર રૂપમાં સુધક રંગીન છપાઈમાં આપવામાં આવે
છે. સવા રૂપિયા જેટલી નજીવી કિંમતમાં આવાં રંગીન ચિત્રો આટલાં સસ્ત
કોઈએ હજી આપ્યાં નથી. ચિત્ર દીઠ પૂરી ચાર આના કિંમત પણ ન થકે.

ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ : એ શહેરના સ્થાયક અહમદશાહન
મકબરાથી માંડીને છેક સ્વામીનારાયણના મંદિર સુધીના આજથી એક જ સેક
પરનાં સ્થાપત્યોમાં સંઘરાજેલી આપણી કળાલક્ષીનો પરિચય. જેણે પશ્ચિમ
ના નામચીન કલાગીમાંસકોને મુગ્ધ કર્યા છે અને જેની પ્રશંસા સાંભળીને
જગત-યાત્રીઓ અમદાવાદ આવે છે, એ શિક્ષક અને સ્થાપત્યનાં કાર્યો સર
અમદાવાદનાં યાવન નામચીન સ્થાનોના ફોટોગ્રાફોનું આ આલંબ છે. દરેક
ચિત્ર નીચે ઐતિહાસિક અને લાક્ષણિક માહિતી આપતી નોંધ તથા શ્રી
રતનભણિરાવ લીમરાવ જેવા વિદ્વાને લખેલા, અમદાવાદની ચરતીપકડતી ને
વિકાસ વર્ણવતા વિદ્વાનજીનો નિબંધ સાથે. કિંમત માત્ર બે રૂપિયા, પોસ્ટેજ ભુલે

पिण्डपार

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો, વિદ્વાનો વગેરે મગજનું કામ કરનારોઓ માટે

ઝંડુનું પૌષ્ટિક ચાટણ કેસરી જીવન

નાનાં-મોટાં, મોંઘાં-સાળાં, નખખાં-સખખાં, સ્ત્રી-પુરુષ,
સૌ કોઈ એનું સેવન કરી શકે છે

મહા રસાયન

રસસિંદુર, અક્ષક, કેસર, કસ્તૂરી અને જીંજીર દીપત, પાચન
ને પૌષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીલાં રસદાર આંખમાંથી બનાવેલું
સુસોલિત સુવાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પૌષ્ટિક ચાટણ

તેનું નિયમિત સેવન

કિંમત
૧૧ રાખના પૌદગે રા ૧૫૫
૧૧ " " રા. ૩૦૦
૧ " " રા. ૬૫૫

લાંછું આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ
આખી શરીરમાં બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.

કારખાનું:
સયાનીરાડ
મુખાઈ-૧૪

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિં.

અમદાવાદના એજન્ટ - ભોળીલાલ બ્રધર્સ - ગાંધીરાડ

ફકલનઃ
મૂત્રી મહાજનવાદી
મુખાઈ-૨

તું એક વિશેષ
નવું
પ્રકાશન

રંગાવલિ

રૂ. ૨૧૧

તાજેતરમાં જ બહાર પડશે

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ - રાયપુર - અમદાવાદ.

નવું પ્રકાશન

કલાકારની સંસ્કારણ

શ્રી રવિશંકર રાવળના

અપાનપ્રવાસ, ઉત્તરવિહન
સાથે તથા કુલદિમાલપતિ કલા
આચાર્યની સુધાકરની

તથા મળણચિત્રો ફેટિમાબેગે આ
ફિ. ૪-૧૨-૬૬

કુમાર કાર્યાલય લિમિટેડ.

અમદાવાદને.

આંગણે

મહાવીરનગર

તિલકનગર

કલ્યાણનગર

માં વસી તેમને તમારાં નગર બનાવો

તના શબ્દને સાચું પ્રભરશબ્દ બનાવો,

તેમ, સ્વમાની અને ચિંતામુક્ત જીવન જીવતા બનો,

એવો મારે હાર્દિક આશીર્વાદ છે.

પરાધીન પ્રજાજન પૈકી

શ્રીશંકર હરિશંકર ત્રીવેદી

કૌએસમ્મન

કુમારકાર્યાલય લિમિટેડ

સાહિત્ય, કલા અને વિજ્ઞાનના તથા સંસ્કારયોગક સમસ્ત જ્ઞાનસામાન્યના પ્રચાર, પોષણ અને વિકાસના ઉદ્દેશથી સ્થાપવામાં આવેલી સંસ્થા

એ. મુળ 'કુમારકાર્યાલય' તરીકેની તેની એ દરમિયાની કમલવતી સ્થાપિત પછી તેના બહોળા વિકાસ અને તેના સંસ્થાપક, વિખ્યાત કલાકાર શ્રી રવિશંકર રાવળ યામેથી બેંકનું રોકાવ કરવાની એ ખરીદી કેપિયુજ નામ સંચાલિત.

જ

અકસ્તર કરેલી થાપણ રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦ (એક લાખ)
રેડ રા. રૂ. ૧૦૦૦ એક એવા ૫,૦૦૦ રૂ.માં વહેંચાયેલી
બહાર કરેલી થાપણ રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦
બરાબેલી થાપણ રૂ. ૩૩,૨૦૦

જ

ઢાપનેકરેનુ બેરે

શ્રી ચેતન્યપ્રસાદ મોતીલાલ હીવાનજી બી. એ. (ચેરમેન)
(મંત્રી, યુજ્જાન સાહિત્ય સભા, અમદાવાદ)

શ્રી રવિશંકર મહારાંકર રાવળ
(કલાકાર, કુમાર કાર્યાલયના તરવાપક અને 'કુમાર'ના આચ નેત્રે)

શ્રી મહેન્દ્ર શાન્તિલાલ મંગળદાસ
(વિપણી, બહાંગીર વડીલ સુખની મીંગના સહ-ભવાલક)

શ્રી બાબુરાવ દેસાજલાલ મહેતા
બી. એ. એલએલ બી. એકેડેમી

શ્રી હરિનારાયણ ગિરધરલાલ આચાર્ય
પ્રતિનિધિ અને 'પ્રકાશ'ના તરી: મત્રી કુમરજી પ્રતિનિધિ.

શ્રી બસુભાઈ રાવળ (મેનેજિંગ ડાયરેક્ટર)
(પત્રકાર અને પ્રકાશક, તરી: 'કુમાર')

શ્રી અરવિ હરનારાઓએ 'કુમાર કાર્યાલય વિ. ૧૪૫૪ રાવપુર અમદાવાદ'

અંતર્યેથી ડોર મચાવવાં
(આ માત્ર અહેરાત છે: પ્રારેકદર નહિ)

ચિત્રકૂટ પ્રકાશનનું અનોખું

ભારતીય ચિત્ર

શ્રી રવિશંકર રાવળ મંકી
ત્રીમ વિવિધ ભારતીય રેખાંશ
તથા એક ત્રિરંગી ચિત્રપત્ર
તથા બાપાઓમાં સમજૂતી

કતારસિકે અને ચિત્ર-વિધાર્યાઓ
અમુખ્ય ચિત્રમંપુર

કિમલ મજુ રૂપિયા : ચોરેનું ના
પ્રાપ્તિયાન

કુમાર કાર્યાલય લિ. એન. એમ ચિ
રાવપુર : અમદાવાદ મુંબઈ

ચિત્રકૂટ પ્રકાશન
C/O રાવળ અમદાવાદ : ૧૯૫ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ

કલાદર્શી

યુજ્જાનના સાત નામે કલાકારોના
દમ સુનંદ રંગ-ચિત્રોના
અભિનય

ચાંદની (ર. મ. રાવળ) વણના
રિતરંગન (કુરુ રેસાઈ) મા સંસ્કારધારી
કૃષિકા (ર. મ. રાવળ) કલાકાર રોડ
દિવાનુ તથા સોપાનલાલ
અનંતાન કલામંદિરે સુખભિગમ
મહાવીરાકાચ મેનું હાતરના
રંગીન માઉન્ટ ઉપર ચિટ્ટેનાં

દસ ચિત્રો: માત્ર સંસ્કાર-રૂપિય
કુમારકાર્યાલય લિમિટેડ-અમદાવાદ